ἘΠΕΤΗΡῚΣ

ἙΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

ἜΤΟΣ ΛΒ΄

ΑΘΗ͂ΝΑΙ 1963

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Annuaire de l'Association d'Études Byzantines (Grèce)

Διευθυντὴς ὁ καθηγητὴς ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ
(ὁδὸς Ἤλιδος 13, Ἀθῆναι 608)
Directeur: Prof. Dr. N. B. Tomadakis (Rue Ilidos 13, Athènes 608)

Διαχειριστὴς ὁ ὑφηγητὴς ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ
Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
Administration: Dr. G. K. Spyridakis, Académie d'Athènes

Ἐπεμελήθησαν τῆς ἐκδόσεως:

Τῶν τόμων Α'–ΙΒ': Κων. Δυοβουνιώτης - Φ. Κουκουλὲς
» ΙΓ'–ΙΗ': Κων. Δυοβουνιώτης - Φ. Κουκουλὲς - Δ. Α. Ζακυθηνὸς
Τοῦ τόμου ΙΗ': Φ. Κουκουλὲς
Τῶν τόμων ΙΘ'–ΚΒ': Φ. Κουκουλὲς - Ν. Β. Τωμαδάκης
» ΚΓ'–ΛΒ': Ν. Β. Τωμαδάκης
Τοῦ Εὑρετηρίου τῶν τόμων Α'–Ι' συντάκτης: Ε. Γ. Κριαρᾶς
» » » ΙΑ'–Λ' συντάκτης: Ν. Παναγιωτάκης

Γραφεῖα: Ἀριστείδου 8, ὄγδοος ὄροφος
Bureau: Rue Aristidou 8/8 Athènes 122 - Grèce

Τὰ ἀνταλλασσόμενα περιοδικὰ καὶ τὰ πρὸς ἀγγελίαν ἢ κρίσιν βιβλία ἀποστέλλονται πρὸς τὴν Ἑταιρείαν, Ἀριστείδου 8, πρὸς τὸν διευθυντὴν δὲ μόνον τὰ χειρόγραφα.

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ Διοικητ. Συμβουλίου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1956 οἱ Ἑταῖροι καταβάλλοντες τὴν πρὸς τὴν Ἑταιρείαν συνδρομὴν αὐτῶν λαμβάνουσι τὸν τόμον δωρεάν.

ΤΩ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ,
ΤΟΙΣ ΙΕΡΟΙΣ ΑΥΤΟΥ ΚΑΘΙΔΡΥΜΑΣΙ
ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΜΟΝΑΣΤΑΙΣ
Τοῖς ὑπὲρ πίστεως καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ Γένους ἡμῶν
τὸν καλὸν ἀγωνισαμένοις ἀγῶνα

Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Ἐπὶ τῇ Χιλιετηρίδι
(963 - 1963)
εὐσεβάστως ἀνατίθησιν

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ[1]

Σύμπας ὁ ὀρθόδοξος χριστιανικὸς κόσμος καὶ ἰδιαιτέρως ὁ ἑλληνικὸς ἑορτάζει κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εὐλαβῶς καὶ εὐγνωμόνως τὴν ἔνδοξον χιλιετηρίδα τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἤτοι τῆς ἐν αὐτῷ ἱερᾶς χριστιανικῆς μοναχικῆς πολιτείας.

Ἅγιον Ὄρος. Ὄνομα πάντιμον καὶ πανσεβάσμιον, περιλαμβάνον κόσμον ὁλόκληρον ὑψηλῶν θρησκευτικῶν καὶ πνευματικῶν ἐννοιῶν καὶ συμβολίζον τὴν ἀνάτασιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐκ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια. Σημαίνει:

Τὸν ἱερὸν τόπον τῆς μετανοίας καὶ τῆς προσευχῆς, τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς ἀσκήσεως, τῆς ὁσιότητος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ.

Τὸ σεμνεῖον, ἐν ᾧ τελεσιουργεῖται ἡ καθυπόταξις τῆς ὕλης εἰς

---

[1] Πολλοὶ λόγιοι, ἡμεδαποὶ καὶ ξένοι, ἐξύμνησαν τὰς ὑπερόχους φυσικὰς καλλονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐφαμίλλους πρὸς τὰς ἠθικὰς καλλονὰς αὐτοῦ. Ἐξ αὐτῶν, δείγματος χάριν, παραθέτομεν κατωτέρω τοὺς ὡραίους ὕμνους τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ καὶ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως.

Ὁ Γρηγορᾶς (ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ, 714, 20) γράφει τὰ ἑξῆς:

«*Τά τε γὰρ ἄλλα τὸ ὄρος ὁ Ἄθως θαυμάζεσθαι ἄξιον εἶναι δοκεῖ μοι, ὅτι τε πρὸς ἀέρα κέκραται πάνυ τοι εὐφυῶς καὶ ὅτι πολλῇ τινι καὶ παντοδαπῇ τῇ χλόῃ κοσμεῖται, καὶ σφόδρα φιλοτίμως εἰπεῖν ἐκ τοῦ ῥᾴστου τῶν ἐντυγχανόντων τὴν αἴσθησιν δεξιοῦται, καὶ πολλὴν εὐθὺς προβάλλεται τὴν τῆς τέρψεως ἡδονήν· καὶ ῥεῖ πανταχόθεν ὥσπερ ἐκ θησαυρῶν τό τε εὔπνουν τῆς ὀδμῆς καὶ τὸ τοῦ ἄνθους εὔχρουν. καὶ καθαραῖς τὸ πλεῖστον ὁμιλεῖ ταῖς ἡλίου ἀκτῖσι· δένδρεσί τε πολυειδέσι κομᾷ καὶ ἄλση καὶ λειμῶνας ποικίλους, ἔργα χειρῶν ἀνθρωπίνων, πλουτεῖ· καὶ γένει παντοίων ὀρνίθων περιηχεῖται· καὶ σμήνη μελιττῶν ἐκεῖ περιτρέχει τὰ ἄνθη, καὶ ἠρέμα τὸν ἀέρα περιβομβεῖ. καὶ τέρψεώς τις πέπλος ἐντεῦθεν ὑφαίνεται ξένος ἐκεῖ συμμιγής, οὐκ ἦρος*

τὸ πνεῦμα, τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ἀρετήν, τῆς ἀνθρωπαρεσκίας εἰς τὴν θεαρεσκίαν, τῆς ματαιοδοξίας εἰς τὴν μετάνοιαν, τῆς πλεονεξίας εἰς τὴν ἀκτημοσύνην. Τὴν ἱερὰν κολυμβήθραν, ἐν ᾗ γίνεται ἡ κάθαρσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἡ μεταρσίωσις καὶ ἡ μυστικὴ ἕνωσις αὐτῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ. Δηλοῖ προσέτι τὸν ἱερὸν περίβολον, ἐν ᾧ θαυμαστῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐξύψωσις ἐν τῇ ταπεινώσει, ἡ πνευματικὴ ἡδονὴ ἐν τῇ ἐγκρατείᾳ, ἡ τρυφὴ ἐν τῇ ἀσκήσει. Εἶναι τὸ καταφύγιον τῶν φευγόντων τὴν τύρβην καὶ τὰς μερίμνας τοῦ κόσμου καὶ ἐκζητούντων τὴν γαλήνην καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν των. Τὸ ἀπαλλάττον τῆς φλογὸς τῶν παθῶν. Ὁ λιμὴν τῶν θαλαττευόντων. Ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. Τοιοῦτο διὰ τοὺς καταφεύγοντας εἰς αὐτὸ πιστούς, τοὺς ἀναχωρητὰς καὶ μοναστάς.

Διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπῆρξε:

Τὸ στερρὸν τῆς πίστεως ἔρεισμα. Ἡ Ἀκρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ ἀσάλευτος καὶ ἀπόρθητος πύργος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς παραδόσεως. Ὁ ἀμύντωρ κατὰ πάσης αἱρέσεως, κακοδοξίας καὶ ἀτόπων νεωτερισμῶν. Ὁ φάρος ὁ τηλαυγής, ὁ φωτίζων καὶ καθοδηγῶν τοὺς πιστούς. Πρὸς τούτοις τὸ καλλιτεχνεῖον καὶ τὸ μουσεῖον τῶν χριστιανικῶν τεχνῶν.

ὥρᾳ μόνῃ, ἀλλ' ἐν ἅπαντι καιρῷ καὶ χρόνῳ ὁμοζυγοῦντος ἀεὶ τοῦ τῶν τεσσάρων ὡρῶν κύκλου πρὸς ὁμοίαν τὴν χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθητηρίων. καὶ μάλισθ' ὅτ' ἐκ μέσου τοῦ ἄλσους καὶ τῶν φυτῶν ἐκείνων ὄρθριος ἡ τῆς ἀηδόνος ἠχήσασα μουσικὴ συνάδοι τοῖς ἐκεῖ μονάζουσιν εἰπεῖν καὶ συνυμνοῖ τὸν Κύριον. Ἔχει γὰρ κἀκείνη καὶ κιθάραν ἐπὶ στήθους ἔνθεόν τινα, καὶ ψαλτήριον ἔμφυτον, καὶ μουσικὴν ἐναρμόνιον, ἐξ αὐτοσχεδίου περισαλπίζουσαν τοὺς ἀκούοντας πάνυ τοι ἐμμελῶς. καὶ ἅμα πηγαῖς αὐτοφυῶν ὑδάτων ὁ χῶρος ἄρδεταί τε καὶ περιαντλεῖται πολλαῖς· ῥύακες ἀποβλύζοντες ἄλλοθεν ἄλλοι μυρίων γίνονται παῖδες πηγῶν, καὶ ἀλλήλοις ἠρέμα καὶ λάθρα, κλέπτοντες ὥσπερ τὸν δρόμον, κοινοῦνται τὸ ῥεῦμα, οἷον ἐπίτηδες καὶ αὐτοὶ σιωπῶντες, καὶ παιδείας αἰσθανομένοις ὁμοίως ἀντιποιούμενοι, καὶ διδόντες ἐξουσίαν μακρὰν τοῖς ἐκεῖ μονασταῖς, ἀθόρυβον βίον ἀνύοντας, τὰ πτερὰ τῆς εὐχῆς ἡσυχῇ πρὸς Θεὸν ἀναπέμπειν ὅτι καὶ πολλὴν πρὸς ἡσυχίαν παρέχει τὴν εὐφυΐαν τοῖς τὴν οὐράνιον ἐν γῇ μετιέναι ἐθέλουσι πολιτείαν, καὶ πρός γε τὴν χορηγίαν τῶν εἰς τροφὴν παντοίαν ἐπιτηδείως ἐχόντων ἄφθονον οἴκοθεν οἴκαδε τὸν ἅπαντα χρόνον πορίζεται· καὶ ἅμα θαλάσσῃ μακρᾷ στεφανοῦται, πολλὴν ὡς ἐκ κύκλου κομιζούσῃ τὴν χάριν αὐτῷ, παρὰ τοσοῦτον μὴ νῆσον εἶναι καθάπαξ αὐτὸ συγχωρούσῃ παρόσον ἰσθμῷ τινι μὴ σὺν πόνῳ καρποῦσθαι καὶ τὴν ἔξω χεομένην εἰς μῆκος ἅμα καὶ πλάτος ἤπειρον δίδωσι...».

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς Προκόπιον τὸν κατόπιν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας γράφει τὰ ἑξῆς:

«*Ἐδῶ εὑρήσεις πάντα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ἀκριβὴς λόγος δυνήσεται παραστῆσαι. Ἐδῶ καὶ ὕδατα καλλίροα καὶ ἀὴρ εὐκραέστατος καὶ ποντιὰς αὖρα. Ἄλση τε συνηρεφῆ καὶ κατάσκια πανταχόθεν καὶ ἀειθαλὴς χλόη κατατέρπουσα τὴν ὅρασιν. Φυτῶν δὲ παντοῖα εἴδη: ἐλαῖαι, ἄμπελοι, δάφναι, μυρσίναι, σιγῶ τἆλλα, τὰ μὲν πρὸς τροφήν, τὰ δὲ εἰς τρυφήν, βλαστήματα γῆς ὑγιαινούσης καὶ στίφη πτηνῶν καλλικελάδων, ἐν οἷς πολλὴ ἡ ἀηδὼν καὶ ὁ κόσσυφος καὶ ἡ χελιδών, ταῖς φωναῖς τῶν τῇδε κἀκεῖσε περιιόντων καὶ ἀδείας μελετώντων μουσοτρόφων συναμιλλώμενα. Ὅλα καλά, ὅλα γλυκυθυμίας οὐκ ἔχω εἰπεῖν πρόξενα...*».

Διὰ δὲ τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπῆρξεν:

Ὁ θησαυροφύλαξ τῶν θησαυρῶν τῆς πνευματικῆς κληρονομίας τῶν προγόνων. Ὁ καλλιεργητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ὁ εὐσεβὴς συνεχιστὴς τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου. Ἡ πολυτίμητος κιβωτὸς τῶν χριστιανικῶν καὶ ἐθνικῶν παραδόσεων τοῦ Ἔθνους. Ἡ πολυχεύμων καὶ ζείδωρος πηγὴ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πνεύματος. Ὁ προστάτης καὶ παρήγορος Ἄγγελος τοῦ Γένους κατὰ τοὺς δυσχειμέρους χρόνους τῆς δουλείας.

Ἡ «Ἑταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν», σκοπὸν ἐπιστημονικὸν ἔχουσα τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἐνδόξου Βυζαντίου κατὰ τὸν χιλιετῆ ἱστορικὸν βίον αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου αὐτοῦ, μεθ' οὗ εἶναι στενῶς συνδεδεμένος καὶ ὁ θρησκευτικὸς καὶ ἱστορικὸς βίος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, μετέχουσα ὁλοψύχως μετὰ τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς παντίμου ἑορτῆς τῆς χιλιετηρίδος αὐτοῦ, εἰς συμβολικὴν ἔνδειξιν τῆς ὀφειλομένης Αὐτῷ ἐθνικῆς τιμῆς, εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ ἔγνω νὰ ἀφιερώσῃ εὐλαβῶς εἰς αὐτὸ τὸν παρόντα ΛΒ' τόμον τῆς «Ἐπετηρίδος» αὐτῆς. Εὔχεται δὲ ἐκ βαθέων, ἵνα τοῦτο συνεχίσῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς αἰῶ-

νας αἰώνων τὸν ἔνδοξον θρησκευτικὸν καὶ ἱστορικὸν βίον αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἔθνους καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ.

Ἐλπίζει δέ, ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἁρμοδίων καὶ τῶν δυναμένων, θὰ λησμονήσῃ τὸ μέγιστον καὶ ἱερὸν χρέος, ὅπερ ὀφείλει τὸ Ἔθνος πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Η. ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ

ΜΙΚΡΟΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΝ ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΕΟΡΤΗΣ

Ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀκαθίστου ἑορτῆς[1], ὡς αὕτη εἶναι σήμερον γνωστὴ ἡμῖν ἐκ τοῦ Τριῳδίου, περιλαμβάνει ἕνα καὶ μόνον κανόνα, συγγραφέντα ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου Ἰωσὴφ τοῦ Ξένου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν κληθέντος Ὑμνογράφου, ἔχοντα δὲ ἀκροστιχίδα: *Χαρᾶς δοχεῖον σοὶ πρέπει χαίρειν μόνῃ· Ἰωσήφ.*

Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι ὁ κανὼν οὗτος δὲν ὑπῆρξε μοναδικὸς εἰς τὴν ἑορτήν· ὁμοίως ὅτι καὶ ἄλλοι κανόνες ἐγράφησαν καὶ ἐψάλλοντο τῷ σαββάτῳ τῆς ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν, πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου[2]. Ἤδη ὁ Σωφρ. Εὐστρατιάδης[3] ὑποδεικνύει ἐξ ἁγιορειτικῶν κωδίκων τέσσαρας, σταχυολογεῖ μάλιστα ἐξ αὐτῶν. Τούτους ἐγνώριζεν ἐξ ἁγιορειτικῶν κωδίκων, εἶναι δὲ οἱ κάτωθι:

α') Ὁ ἐν τῷ Θεοτοκαρίῳ τοῦ Νικοδήμου[4] φερόμενος κανών, ὁ φέρων

---

[1] Περὶ τῆς ἑορτῆς καὶ τοῦ προβλήματος τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ὅρα ὅσα ἐσχάτως ἔγραψα ἐν τῇ Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Α', 1962, στ. 1147 - 1164.

[2] Οἱ πρὸς τὴν Θεοτόκον Ὕμνοι συνεκεντρώθησαν κατὰ καιροὺς εἰς ἴδια βιβλία λεγόμενα Θεοτοκάρια. Ταῦτα εὑρίσκει τις βιβλιογραφικῶς ἀναγεγραμμένα παρὰ Louis Petit, Bibliographie des Acolouthies Grecques, Bruxelles 1926, σσ. 139 - 142 (ὀκτὼ ἐν ὅλῳ, ὧν τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἀγαπίου ἐν Ἑνετίᾳ 1643, τὸ τῆς Κρυπτοφέρρης δεύτερον τὸ 1738, τὸ τοῦ Δαπόντε τρίτον ἐν Ἑνετίᾳ 1770, τέταρτον τὸ τοῦ Νικοδήμου, πέμπτη ἡ ἀνατύπωσις τοῦ Νικοδήμου ἐν Κωνσταντινουπόλει 1849, ἕκτη ἡ αὐτὴ ἐν Ἑνετίᾳ ἀνατύπωσις 1883, ἕβδομον τὸ τοῦ Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων 1840 ἐν Ἀθήναις καὶ ὄγδοον τὸ τοῦ Βουτέρη ἐν Ἀθήναις). Περὶ Θεοτοκαρίων διέλαβεν ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, Θεοτοκάριον, τόμος Α', 1931 ἐν τῷ Προλόγῳ, ἔνθα (σ. ι') προσθέτει τὴν μὴ μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ L. Petit ἀνατύπωσιν τοῦ Νικοδήμου ἐν Βενετίᾳ 1864, ἐπικρίνει δὲ τὸ Θεοτοκάριον τοῦ Ἀγαπίου (1643) ὡς συρραφὴν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ τοῦ Νικοδήμου. Ὁ Εὐστρατιάδης δὲν ἐπροχώρησε πέρα τοῦ Γ' ἤχου, ἐπεκρίθη δὲ καὶ ἡ ἔκδοσίς του ὑπὸ Ἐμμ. Γ. Παντελάκη, Φιλολογικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ Νέον Θεοτοκάριον, ΕΕΒΣ ΙΑ', 1935, σσ. 73 - 104 καὶ Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου ἐν ΝΣ 29 - 30 (1933 - 1934).

[3] Περ. Θεολογία Ζ', 1929, σσ. 278 - 281, ἐξ ἀφορμῆς συζητήσεως περὶ τοῦ Ἀκαθίστου καὶ τῆς Θεοτόκου ὡς προστάτιδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν Ἀκάθιστον κακῶς ὁ Εὐστρ. ἀπέδιδεν εἰς τὸν Ρωμανόν.

[4] Στέφανος τῆς ἀειπαρθένου ἤτοι Θεοτοκάριον νέον ποικίλον καὶ ὡραιότατον ὀκτώηχον περιέχον ἑξηκονταδύω κανόνας πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, μελουργη-

ἀκροστιχίδα *«ἡ βασιλὶς τὰ σῶστρά σοι τῇ Παρθένῳ»*, Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ [1].

β') Ὁ ἐν κώδ. τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Λαύρας ⟨27⟩ φερόμενος κανὼν τοῦ Ἰωαννικίου, ἔχων ἀκροστιχίδα *«Πλέκω τὸν ὕμνον μητροπαρθένῳ Κόρῃ, Ἰωαννίκιος»*, οὗτινος καὶ δημοσιεύει τροπάριά τινα [2].

γ') Ὁ ἐν κώδ. Γ 11 φ. 80ᵛ τῆς Μ. Λαύρας κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν ἀγνώστου ποιητοῦ, ἀρχόμενος οὕτως: *«Ὁ ἐν πολέμοις κραταιὸς Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν βουλῇ δυνατός, ὁ ἐν ἰσχύϊ μέγας καὶ ἀνεξιχνίαστος»* [3], οὗτινος τὰ λοιπὰ τροπάρια ἀναφέρονται εἰς τὴν Θεοτόκον.

δ') Ἀνώνυμος ὁμοίως κανὼν ἐν τῷ αὐτῷ λαυριωτικῷ κώδ. ἀπὸ φ. 161, ἀρχόμενος οὕτως: *«Ἅπασα τάξις καὶ ἡλικία πιστῶν τῇ Μητρὶ βοήσωμεν τοῦ παντάνακτος Θεοῦ. Τὸν λαόν σου ῥῦσαι συμφορῶν καὶ τὴν νίκην κατ' ἐχθρῶν δίδου τῇ πόλει σου»*.

Οἱ κανόνες οὗτοι ἐψάλλοντο ἀντὶ τοῦ τοῦ Ἰωσὴφ Ὑμνογράφου ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἰσαχθέντες ἐκεῖ εἴτε ἐξ ἄλλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως μονῶν παλαιότερον ἢ συγγραφέντες ὑπὸ ἁγιορειτῶν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς ἐξάρτημα τῆς Μ. Λαύρας ψάλλονται ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ δύο πρῶτοι (Νικολάου καὶ Ἰωννικίου).

Περαιτέρω δημοσιεύω [5] τοὺς δύο πρώτους κανόνας, ὧν τὸν πρῶτον ἀντέγραψα ὁ ἴδιος ἐσχάτως ἐκ Βατοπεδινοῦ κώδικος, τὸν δεύτερον δὲ ἀντεγράψατο χάριν ἐμοῦ ὁ σεβάσμιος μοναχὸς ἰατρὸς Παῦλος Λαυριώτης (ὃν καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ) [6]. Πράττω τοῦτο δὲ διὰ δύο λόγους. Πρῶτον μὲν διὰ

θέντας ὑπὸ εἰκοσιδύω ἱερῶν καὶ θεσπεσίων μελῳδῶν, ἐκ τῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους χειρογράφων βιβλίων μετὰ σπουδῆς καὶ πόνων πολλῶν συναχθὲν καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ Νικοδήμου μοναχοῦ τοῦ Ναξίου... Ἐνετίησι 1796. Ὁ κανὼν ἐν σσ. 236 - 239.

[1] Θεολογία Ζ', 1929, σσ. 278, 279. Ὀρθότερον ἡ ἀκροστιχὶς περαιτέρω.

[2] Αὐτόθι, σσ. 280 - 281, ὅπου δημοσιεύει καὶ τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς α', τὸ δ', τῆς ᾠδῆς γ' τὸ δ', τῆς ᾠδῆς δ' τὸ β', τῆς ᾠδῆς ε' τὸ δ', τῆς ᾠδῆς ϛ' τὸ δ', τῆς ἐνάτης τὰ α' καὶ γ'.

[3] Αὐτόθι, σ. 280, 281. Δημοσιεύει τὸ κάθισμα μετὰ τὴν γ' ᾠδὴν καὶ τῆς ἕκτης τὸ τροπ. γ'.

[4] Αὐτόθι. Δημοσιεύει τῆς ᾠδῆς α' τὸ τροπ. β' καὶ ἕτερον.

[5] Καταλογάδην μετὰ γραμματικῆς καὶ οὐχὶ μετρικῆς στίξεως. Τοῦτο δὲ πράττω διότι τὰ προσόμοια τροπάρια ἀκολουθοῦν γνωστοὺς εἱρμούς, ὧν καὶ ἡ στίχωσις καὶ ἡ ἑπομένη αὐτῇ μετρικὴ στίξις εἶναι γνωσταί.

[6] Δὲν ἐνόμισα ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἴδω τὸν ἐν τῷ Τυπικαρείῳ τοῦ Κυριακοῦ τῆς Ἁγίας Ἄννης ὑπ' ἀριθ. 97 τοῦ παρελθόντος αἰ. σύμμεικτον κώδικα τὸν περιέχοντα « Κανόνα εὐχαριστήριον εἰς τὴν Ὑπ. Θεοτόκον, ψαλλόμενον τῷ Σαββάτῳ τῆς Ἀκαθίστου. Ποιητὴς Ἰωαννίκιος, ὁ δὲ κανὼν ἀνέκδοτος ». Πρβλ. Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, Κατάλογος χειρογράφων Κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ Ἁγίας Ἄννης, ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 213.

νὰ εἶναι προσιτώτερα τὰ ἀξιόλογα ταῦτα κείμενα καὶ προαχθῇ ἡ περὶ τοὺς ὑμνογράφους αὐτῶν ποιητὰς Νικόλαον μοναχὸν τῆς Κατασκέπης καὶ Ἰωαννίκιον γνῶσις. Δεύτερον δὲ διότι ἔκρινα ὅτι παρέχουν ἁγιολογικὸν διαφέρον ἐξαίρετον, καθὼς προϋποθέτουν συναξάρια, βάσει τῶν ὁποίων οἱ ποιηταὶ ἔγραψαν, ὁ μὲν Ἰωαννίκιος τὸν ἔνατον, ὁ δὲ Νικόλαος τὸν δωδέκατον αἰ.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου γνωρίζομεν ὅτι ἔγραψεν ὕμνον «εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἰωαννίκιον» φέροντα ἀκροστιχίδα *«Ὕμνος τοῦ ταπεινοῦ Ἰωαννικίου»* [1], καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔγραψε μετὰ τὸ 846, ὅτε ὁ συνώνυμός του μέγας ὅσιος ἐκοιμήθη [2].

Ὁ δὲ Νικόλαος [3] πρέπει νὰ ἔγραψε πάντως μετὰ τὴν 2 Δεκ. τοῦ 1110, ὅτε Κύριλλος ὁ Φιλεώτης ἐν Θρᾴκῃ, οὗ τὸν βίον συνέγραψεν, ἐκοιμήθη [4]. Ἦτο δ' οὗτος μοναχὸς τῆς ἐν τῷ Βοσπόρῳ μονῆς τῆς Κατασκέπης [5], καὶ γνωρίζεται καὶ ἐξ ἱκανῶν ἄλλων ἔργων πλὴν τοῦ ὡς ἄνω βίου καὶ τοῦ δημοσιευομένου κανόνος.

1) *Ἐπιστολὴ ἱκετήριος πρὸς Εἰρήνην Δούκαιναν.*

(Κώδικες Μ. Παντελεήμονος **5.899**,4 (392, ιε' αἰ.) καὶ **6.242**,4 (735, ιθ' αἰ.) [6].

2) *Πρὸς Σάββαν μοναχὸν καὶ καθηγούμενον μονῆς ὁσίου Δανιὴλ τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλῳ.*

(Κώδικες Μ. Παντελεήμονος **5.899,1** (392, ιε' αἰ.), **5.996,1** (489, ιη' αἰ.) καὶ **6.242** (735, ιθ' αἰ.)).

3) *Κανὼν κατανυκτικὸς εἰς Ἰησοῦν· ποίημα σὺν θεῷ Νικολάου μοναχοῦ τοῦ ἐν τῇ Κατασκέπῃ.*

(Κώδικες Μ. Παντελεήμονος **5.899,2** (392, ιε' αἰ.), **5.996,2** (489, ιη' αἰ.) καὶ **6.242,2** (735, ιθ' αἰ.)).

4) *Στιχηρὰ Νικολάου μοναχοῦ.*

(Κώδικες Μ. Παντελεήμονος **5.899,3** (392, ιε' αἰ.)).

5) *Βίος Κυρίλλου τοῦ Φιλεώτου.*

(Κώδικες Μ. Καρακάλλου **1555,2** (42 τοῦ ἔτους 1341) καὶ Μ. Λαύρας 846 ιε' αἰ.) [7].

[1] Πρβλ. Μ. Ναουμίδην, περιγράφοντα τὸν κώδικα 212 τῆς Πάτμου ἐν Ρωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ Ὕμνοι Β', 1954, σσ. να' - νβ' ὑπὸ ἔνδειξιν *P 36*.

[2] Μαν. Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 309.

[3] Πρβλ. Émerau, Échos d'Orient XXIII, 1924, σ. 414α.

[4] Πρβλ. F. Halkin, BHG[3], 1957, No 468 ὅπου καὶ περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ βίου ὑπὸ Loparev, VVr 4, 1897, 378 - 401, Μ. Γεδεών, Βυζ. Ἑορτολόγιον, σσ. 308 - 312, καὶ πρβλ. Ehrhard, Überl. III, 924h, 966r.

[5] Πρβλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, Paris 1950, σ. 430.

[6] Κατὰ τὸν Κατάλογον Σπ. Λάμπρου.

[7] Κατὰ τὸν Κατάλογον Σωφρ. Εὐστρατιάδου - Σπυρ. Λαυριώτου.

σημ. 1) λέγει περὶ τοῦ Ἀγαπίου «τὸ τυπωμένον Θεοτοκάριον εἶναι ἀτελές, ἐπειδὴ καὶ λείπουν ἀπὸ αὐτὸ δεκατέσσαρες Κανόνες καὶ μόνοι δύο ψάλλονται κατὰ πᾶν Σάββατον καὶ Παρασκευήν, ἐν ὅλῃ τῇ περιόδῳ τῶν ὀκτὼ ἤχων· τοῦτο δὲ [1796] εἶναι τέλειον, ὡς καὶ αὐτοὺς περιέχον». Ἐξηγεῖ δὲ πῶς εἰργάσθη καὶ διατί: «Τοὺς δὲ [62] ᾀσματικοὺς τούτους Κανόνας διεσπαρμένους ὄντας εἰς πολλὰ καὶ διάφορα χειρόγραφα Θεοτοκάρια τῶν ἱερῶν καὶ βασιλικῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Μονῶν, καὶ εἰς ἓν συναχθέντας μετὰ κόπων πολλῶν, ἕνας θεοσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἀδελφός, διὰ φιλοτίμου δαπάνης εἰς τὸ φῶς τῆς τυπογραφίας ἐξέδωκεν ἅπαντας, εἰς δόξαν τῆς ἀειπαρθένου καὶ εἰς κοινὴν ἁπάντων τῶν Χριστιανῶν καὶ εὐλαβῶν ἐραστῶν τῆς Θεοτόκου ὠφέλειαν... Δέξασθε τοιγαροῦν, ἀδελφοί, τὸ νέον τοῦτο καὶ περικαλλέστατον Θεοτοκάριον. Δέξασθε ἁπαξάπαντες, ἱερωμένοι, μοναχοί τε καὶ λαϊκοὶ καὶ ἐλπίζω ὅτι ὅλοι θέλει εὐχαριστηθῆτε, καὶ θέλει τὸ ἀναγινώσκετε μὲ περισσότερον σέβας τῆς ψυχῆς καὶ μὲ περισσοτέραν προθυμίαν καὶ χαρὰν τῆς καρδίας, ἀπὸ ὅ,τι ἀναγινώσκετε τὸ παλαιὸν τετυπωμένον θεοτοκάριον, καὶ αὐτὸ τὸ χειρόγραφον, μὲ περισσότερον σέβας διότι ἐπιγράφεται εἰς κάθε Κανόνα ὁ ἴδιος ἅγιος ποιητὴς ὁποὺ τὸν ἐμελῴδησε...» (σσ. ϛ'-ζ').

Ὁ Εὐστρατιάδης ὡς ἑξῆς ἐπέκρινε τὴν ἔκδοσιν τοῦ Νικοδήμου: «(Ἡ) ἔκδοσις ἐπὶ τῇ βάσει γενομένη τοῦ πρώτου τυχόντος Κώδικος δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπιστημονικάς· ἐκτὸς τῶν πολλῶν αὐτῆς σφαλμάτων, τὰ ποιητικὰ ἔργα τὰ ἐν αὐτῷ συμπεριληφθέντα ὑπέστησαν φθορὰν καὶ ἀκρωτηριασμοὺς καὶ στρεβλώσεις ἀκατανοήτους· οὕτω λ.χ. ἑκάστης ᾠδῆς τῶν Κανόνων Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων ἀπεκόπη τροπάριον ἕν, ἐκ δὲ τῆς θ' τρία. Ὁ Εὐχαΐτων κατὰ κανόνα ἀπαράβατον τὰς ᾠδὰς τῶν Κανόνων αὐτοῦ πλέκει ἐκ πέντε τροπαρίων, τὴν δὲ ἐνάτην ἐξ ἑπτά, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιφερομένην ἐπὶ ἑκάστου Κανόνος ἀκροστιχίδα. Ὁ Νικόδημος περισυλλέξας τέσσαρα μόνον τροπάρια ἐκ διαφόρων καὶ ταῦτα Κανόνων τοῦ Εὐχαΐτων κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀγαπίου, συνέρραψε Κανόνας τοῦ Εὐχαΐτων ἀναστατώσας τὰ πάντα· οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τὰ τρία πρῶτα τροπάρια τοῦ Κανόνος Εὐχαΐτων τῆς Τρίτης ἑσπέρας ἐλήφθησαν ἐκ διαφόρων Κανόνων τοῦ Εὐχαΐτων καὶ δὴ τὸ μὲν πρῶτον *τὸ στόμα μου πλήρωσον, Ἁγνή, θείας αἰνέσεως* παρελήφθη ἐκ τοῦ τετάρτου τροπαρίου τῆς α' ᾠδῆς, τὸ δὲ δεύτερον τροπάριον *χάρισαί μοι πένθος χαρμονῆς* ἐκ τοῦ τρίτου τροπαρίου τοῦ τρίτου Κανόνος (ἡμετέρας ἐκδόσεως... καὶ οὕτω καθεξῆς...). Ὁ Κανὼν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἀριθμῶν ἑπτὰ τροπάρια εἰς τὴν α' ᾠδὴν καὶ πλείονα τῶν τεσσάρων εἰς τὰς λοιπὰς ᾠδάς... ἐκολοβώθη κατὰ πολλὰ τροπάρια, τὰ δὲ ἀπομείναντα τέσσαρα εἰς ἑκάστην ᾠδὴν ἤλλαξαν τὴν ἀρχικήν των θέσιν... Ἐφεξῆς ὁ Κανὼν τοῦ Σαββάτου ἦχος πλ. α' ἐπιγράφεται εἰς τὸ ὄνομα Ἰγνατίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ τοῦ Κανόνος τούτου τὰ τρία πρῶτα

τροπάρια τῆς α' ᾠδῆς ἀνήκουσιν εἰς Ἰωάννην τῶν Εὐχαΐτων· ἓν ἐκ τῶν δύο συμβαίνει· ὁ φερόμενος ἐν τῇ ἀκροστιχίδι ὡς ποιητὴς Ἰγνάτιος ἐδανείσθη τὰ τρία πρῶτα τροπάρια παρὰ τοῦ Εὐχαΐτων, ἀκμάζοντος κατὰ τὸν ια' αἰ. καὶ ἑπομένως δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος (θ' αἰ.), ὡς θέλει ὁ Νικόδημος, ἢ καὶ ἐνταῦθα ὁ Νικόδημος (καὶ πιθανώτερον τοῦτο) κατὰ βούλησιν παρέλαβε τὰ τρία τοῦ Μαυρόποδος τροπάρια, ἐφαρμοζόμενα καὶ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ Ἰγνατίου, καὶ συνεπλήρωσε τὸν Κανόνα διὰ τροπαρίων ἄλλων κανόνων καὶ δὴ τοῦ μοναχοῦ Ἰγνατίου, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος τῶν τελευταίων τροπαρίων: Ἰ γ ν α τ ί ο υ. Ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος οὐδαμοῦ φέρεται ὡς ἐκκλησιαστικὸς ποιητής, ὁ συνώνυμος αὐτῷ μοναχὸς Ἰγνάτιος ζῶν ἐπὶ εἰκονομαχίας (ἴδε ἀριθ. Κανόνος 12, 120-145, σ. 44-45 ἡμετέρας ἐκδόσεως) ἐξελήφθη ὡς ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος καὶ ἀνεγράφη ὡς ποιητής...»[1].

Εἰς ταῦτα θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ τις τὰ ἑπόμενα: Εἶναι γνωστὸν ποία σύγχυσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ποιητῶν τῶν φερόντων τὸ ὄνομα ΙΩΑΝΝΗΣ (Δαμασκηνός, μοναχός, Θηκαρᾶς, Μαυρόπους καὶ εἴ τις ἄλλος), ἰδίᾳ δὲ περὶ τὰ ἔργα τοῦ Μαυρόποδος[2]. Κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ διακριβωθῇ πρῶτον τίνας κώδικας ἁγιορειτικοὺς εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Νικόδημος καὶ ἂν ἡ σύγχυσις ὀφείλεται εἰς αὐτὸν (καὶ αἱ μεταθέσεις καὶ περικοπαὶ) ἢ ἁπλῶς εἰς τοὺς παλαιότερον διὰ λόγους χρηστικοὺς συντάξαντας τοὺς ὑμνογραφικοὺς κώδικας καὶ ἀμελήσαντας διὰ λόγους πρακτικοὺς (συντομίαν π.χ. ἢ προτίμησιν) τὰς δεσμεύσεις τῶν ἀκροστιχίδων. Μεμονωμένα ὅμως λαθῶν παραδείγματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνατρέψουν ὅλως τὴν ἐργασίαν τοῦ Νικοδήμου, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς ἐπέχει θέσιν χειρογράφων, ὡς γίνεται μὲ ὅλας τὰς πρώτας ἐκδόσεις κειμένων (καὶ διὰ πολλὰ κείμενα τὸ Θεοτοκάριον πρέπει νὰ εἶναι editio princeps) εἰς λειτουργικὰ βιβλία. Διὸ καὶ περαιτέρω καταγράφω τὰ περιεχόμενα τοῦ Θεοτοκαρίου τοῦ Νικοδήμου μετὰ τῶν ὀνοματοθετηθέντων ποιητῶν, τῶν ἀκροστιχίδων (καὶ ἐλλείψει τούτων τῶν ἀπαρχῶν τῶν κανόνων) καὶ σημειῶ διὰ τοὺς μεταγενεστέρως ὑπὸ Εὐστρατριάδου ἐν τῷ ἰδίῳ Θεοτοκαρίῳ δημοσιευθέντας Κανόνας τῶν ἤχων α' β' καὶ γ' (μόνον) ποῦ συμπίπτουν μετὰ τῶν τοῦ Νικοδήμου.

1) σ. 1. ΑΡΧΗ ΤΟΥ Α' ΗΧΟΥ. Σαββάτῳ ἑσπέρας. Κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ποίημα τοῦ ἁγίου ***Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου***.
Ἀκροστιχίς: *Δέσποινα νεῦσον πρὸς λιτὰς Θεοδώρου.*
(Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, ἀρ. 26, σσ. 84-87).

---

[1] Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Θεοτοκάριον, σσ. ι'-ια'.
[2] Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους, μητροπολίτης Εὐχαΐτων, «Ἐναίσιμα Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου», Ἀθῆναι 1931, σσ. 405-437.

2) σ. 5. Κυριακῇ ἑσπέρας. Κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον **Ἀνδρέου Κρήτης.**
Ἀκροστιχίς: *Θρήνων ἐμῶν δέχοιο τὸν πρῶτον Κόρη Ναί.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 27, σσ. 87 - 90).

3) σ. 9. Δευτέρᾳ ἑσπέρας... **Ἰωσὴφ Ὑμνογράφου.**
Ἄνευ ἀκροστιχ. ᾠδὴ α': *Χριστιανῶν καταφύγιον.*

4) σ. 13. Τρίτῃ ἑσπέρας **Ἰωάννου Εὐχαΐτων.**
Ἄνευ ἀκροστ. ἄρχεται: *Τὸ στόμα μου πλήρωσον, Ἁγνή.*
(Πρβλ. Εὐστρατιάδην, σ. ι').

5) σ. 17. Τετάρτῃ ἑσπέρας. Ποίημα **Φωτίου πατριάρχου** Κωνσταντινουπόλεως, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: *Πρώτη δέησις τῇ πανάγνῳ Παρθένῳ. Φωτίου.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 28, σσ. 91 - 94).

6) σ. 21. Πέμπτῃ ἑσπέρας **Ἀνδρέου Κρήτης.**
Ἄνευ ἀκροστ. ἄρχεται: *Ὠδὴν παρακλήσεως τῇ Θεοτόκῳ.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 29, σσ. 94 - 97).

7) σ. 24. Παρασκευῇ ἑσπέρας. Ποίημα **Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ,** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
Ἄρχεται: *Χαρᾶς αἰτία χαρίτωσον.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 22, σσ. 71 - 74).

8) σ. 28. ΑΡΧΗ ΤΟΥ Β' ΗΧΟΥ. Σαββάτῳ ἑσπέρας **Μητροφάνους Σμύρνης.**
Ἀκροστιχίς: *Μητροφάνης μέλπω σε, Δέσποινα Θεοτόκε.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 49, σσ. 162 - 165).

9) σ. 32. Κυριακῇ ἑσπέρας **Ἰωάννου Εὐχαΐτων.**
Ἄρχεται: *Ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν λογικήν.*

10) σ. 36. Δευτέρᾳ ἑσπέρας **Ἀνδρέου Κρήτης.**
Ἀκροστιχίς: *Θρηνῶδες ᾆσμα δεύτερον τῇ Παρθένῳ.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 57, σσ. 185 - 188).

11) σ. 40. Τρίτῃ ἑσπέρας **Θέκλης μοναχῆς,** ὡς ὁρᾶται ἐν τῇ ὀγδόῃ καὶ ἐνάτῃ ᾠδῇ.
Ἄρχεται: *Ἐγκωμίων σοι ἀειθαλὲς διάδημα.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 50, σσ. 166 - 168).

12) σ. 43. Τετάρτῃ ἑσπέρας **Νικομηδείας Γεωργίου,** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
Ἄρχεται: *Δόξα τῇ σῇ κυοφορίᾳ, Πανάμωμε.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 58, σσ. 188 - 191).

13) σ. 47. Πέμπτῃ ἑσπέρας **Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.**
Ἄρχεται: *Ἐν φωναῖς ᾀσμάτων ἱερῶν.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 46, σσ. 152 - 156).

14) σ. 51. Παρασκευῇ ἑσπέρας **Ἀθανασίου πατριάρχου** Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Νέου κατ' ἀλφάβητον, ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.

Ἄρχεται: *Ἀμβροσίης κόσμῳ τὴν τρυφήν.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 59, σσ. 191 - 194).

15) σ. 55. ΑΡΧΗ ΤΟΥ Γ' ΗΧΟΥ. Σαββάτῳ ἑσπέρας **Μανουὴλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος.**
Ἀκροστιχίς: *Τῇ Παρθένῳ μέλισμα ἐξάδω τρίτον. Μανουήλ.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 96, σσ. 308 - 311).

16) σ. 59. Κυριακῇ ἑσπέρας **Ἀνδρέου Κρήτης.**
Ἀκροστιχίς: *Θρηνεῖν τὸ κέρδος τοῦ βίου καθ' ἡμέραν.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 97, σσ. 311 - 314).

17) σ. 63. Δευτέρᾳ ἑσπέρας **Φωτίου πατριάρχου** Κωνσταντινουπόλεως.
Ἀκροστιχίς: *Τρίτη δέησις τῇ πανευκλεεῖ Κόρῃ, Φωτίου.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 98, σσ. 314 - 317).

18) σ. 67. Τρίτῃ ἑσπέρας **Ἰωάννου Εὐχαΐτων.**
Ἄρχεται: *Ὕψους ἀπολισθήσας βίον κρείττονος...*

19) σ. 71. Τετάρτῃ ἑσπέρας **Ἀρσενίου μοναχοῦ.**
Ἀκροστιχίς: *Τρίτος, πάναγνε, ψαλμὸς ἐξ Ἀρσενίου.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 99, σσ. 317 - 320).

20) σ. 75. Πέμπτῃ ἑσπέρας **Θεοκτίστου μοναχοῦ** ⟨*Θεοστηρίκτου μοναχοῦ τοῦ Στουδίτου* Εὐστρατιάδης, σ. 277⟩.
Ἀκροστιχίς: *Ἄδω τρίτον σοι δακρύων γέμον μέλος.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 86, σσ. 277 - 280).

21) σ. 79. Παρασκευῇ ἑσπέρας **Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ** [Θηκαρᾶ;].
Ἄρχεται: *Χαῖρε, θρόνε Κυρίου...*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 90, σσ. 289 - 292).

22) σ. 83. ΑΡΧΗ ΤΟΥ Δ' ΗΧΟΥ. Σαββάτῳ ἑσπέρας **Θεοκτίστου μοναχοῦ τοῦ Στουδίτου.**
Ἀκροστιχίς: *Φωτὸς δοχεῖον, Φώτισόν με φωτί σου. Ἀμήν.*

23) σ. 87. Κυριακῇ ἑσπέρας **Ἰωάννου Εὐχαΐτων.**
Ἄρχεται: *Ὑπέρφωτε λαμπάς.*

24) σ. 91. Δευτέρᾳ ἑσπέρας **Μητροφάνους Σμύρνης.**
Ἀκροστιχίς: *Κανὼν τέταρτος Παρθένῳ Μητροφάνους.*

25) σ. 95. Τρίτῃ ἑσπέρας **Θεοφάνους τοῦ Νικαίας καὶ Γραπτοῦ.**
Ἀκροστιχίς: *Αἴνων ἀπαρχὰς εἰσάγω σοι, Κυρία. Θεοφάνης.*

26) σ. 99. Τετάρτῃ ἑσπέρας **Ἠλιοῦ Κρήτης τοῦ Ἐκδίκου.**
Ἀκροστιχίς: *Ἠλιοὺ παράκλησις τῇ Θεοτόκῳ.*

27) σ. 103. Πέμπτῃ ἑσπέρας **Μανουὴλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος.**
Ἄρχεται: *Τὸν νοῦν μου ὁδήγησον.*

28) σ. 107. Παρασκευῇ ἑσπέρας **Θεοδώρου βασιλέως τοῦ Λασκάρεως.**
Ἄρχεται: *Χαρὰν ἡ κυήσασα, χαῖρε Παρθένε θεόνυμφε.*

29) σ. 111. ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΥ. ***Ἰγνατίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως***[1].
'Ακροστιχίς: *Πέμπτη δέησις τῇ Παναγίᾳ Κόρῃ. 'Ιγνατίου.*

30) σ. 115. Κυριακῇ ἑσπέρας ***'Ανδρέου Κρήτης.***
"Αρχεται: *Ψάλλειν ἀδιαλείπτως...*

31) σ. 119. Δευτέρᾳ ἑσπέρας ***Μάρκου 'Εφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ.***
"Αρχεται: *Γόνυ σοι κάμπτω, Δέσποινα...*

32) σ. 123. Τρίτῃ ἑσπέρας ***Θεοφάνους Νικαίας τοῦ Γραπτοῦ,*** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
"Αρχεται: *'Υπερευλογημένη Μαρία Πάναγνε...*

33) σ. 127. Τετάρτῃ ἑσπέρας ***Μητροφάνους Σμύρνης.***
'Ακροστιχίς: *Πέμπτος κανών σοι Μητροφάνους, Παρθένε.*

34) σ. 131. Πέμπτῃ ἑσπέρας ***'Ιωάννου Εὐχαΐτων.***
"Αρχεται: *'Ρήματα ἐγκωμίων καὶ δέησιν προσευχῆς...*

35) σ. 135. Παρασκευῇ ἑσπέρας ***'Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.***
"Αρχεται: *Φωτοδόχε λαμπάς, τὴν ταπεινήν μου ψυχήν.*

36) ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΛ. Β΄ ΗΧΟΥ. Σαββάτῳ ἑσπέρας ***Μανουὴλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος.***
'Ακροστιχίς: *Τὸν ἐκ ψυχῆς στόνον μοι, ἁγνή, προσδέχου.*

37) σ. 143. Κυριακῇ ἑσπέρας ***'Ιωάννου Εὐχαΐτων.***
"Αρχεται: *'Ρανίδος δίκην ὀλίγης αἱ πονηραὶ καὶ μικραὶ ἡμέραι μου.*

38) σ. 147. Δευτέρᾳ ἑσπέρας ***'Ανδρέου Κρήτης.***
'Ακροστιχίς: *"Ιωμεν αὖθις τοῦ καλοῦ θρήνου χάριν.*

39) σ. 151. Τρίτῃ ἑσπέρας ***Θεοφάνους Νικαίας τοῦ Γραπτοῦ.***
"Αρχεται: *Τὴν ἀδιόδευτον πύλην, τὸ καθαρὸν τῆς ἁγνείας Τέμενος.*

40) σ. 154. Τετάρτῃ ἑσπέρας ***Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ,*** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
"Αρχεται: *Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς καὶ λυτρωτής μου καὶ ἀντιλήπτωρ.*

41) σ. 158. Πέμπτῃ ἑσπέρας ***Παύλου ἐπισκόπου 'Αμορίου.***
'Ακροστιχίς: *Δός μοι, Παρθένε, δάκρυα μετανοίας.*

42) σ. 162. Παρασκευῇ ἑσπέρας ***'Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.***
"Αρχεται: *Χάριτός σου, ἀγαθή, τὴν ταπεινήν μου πλῆσον καρδίαν.*

43) σ. 166. ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΒΑΡΕΟΣ ΗΧΟΥ (ΠΛ. Γ΄). Σαββάτῳ ἑσπέρας ***'Ιωάννου Εὐχαΐτων.***

[1] Κατὰ Σωφρόνιον Εὐστρατιάδην δὲν πρόκειται περὶ τοῦ πατριάρχου. Κανόνα 'Ιγνατίου (ἦχος α΄) ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς Εὐστρ. Θεοτοκάριον, σσ. 45 - 47, ἕτερον δὲ (ἦχος β΄) αὐτόθι, σσ. 172 - 174.

"Αρχεται: *Μῶμος ἐν σοὶ οὐκ ἔστι.*

44) σ. 169. Κυριακῇ ἑσπέρας ***'Ανδρέου Κρήτης.***
'Ακροστιχίς: *Τὸν ἕβδομον θρῆνον δὲ πῶς παραδράμω;*

45) σ. 173. Δευτέρᾳ ἑσπέρας ***Κλήμεντος,*** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
"Αρχεται: *'Υποπεσόντα τῇ φθορᾷ.*

46) σ. 176. Τρίτῃ ἑσπέρας ***Μητροφάνους Σμύρνης.***
'Ακροστιχίς: *Τὴν Παντάνασσαν εὐλογῶ νῦν ἑπτάκις.*

47) σ. 179. Τετάρτῃ ἑσπέρας ***'Ανδρέου Κρήτης.***
"Αρχεται: *Πρῶτον παθῶν νοσήσας ἐν τοῖς ὑψίστοις ὁ δαίμων.*

48) σ. 183 Πέμπτῃ ἑσπέρας ***'Ιωάννου Εὐχαΐτων.***
"Αρχεται: *Κλίνῃ με ῥαθυμίας ἀνακείμενον, Κόρη.*

49) σ. 187. Παρασκευῇ ἑσπέρας ***'Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.***
"Αρχεται: *Θείῳ φωτί σου, 'Αγαθή, αὔγασόν μου τὰς φρένας.*

50) σ. 190. ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΛ. Δ΄ ΗΧΟΥ. Σαββάτῳ ἑσπέρας. Ποίημα τοῦ ὁσίου ***Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ,*** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
"Αρχεται: *Θείᾳ προνοίᾳ γεγονὼς εἰς ὕπαρξιν καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ...*

51) σ. 194. Κυριακῇ ἑσπέρας ***Θεοφάνους Νικαίας τοῦ Γραπτοῦ,*** ὡς ὁρᾶται ἐν τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις.
"Αρχεται: *'Απὸ χειλέων ῥυπαρῶν ἐφύμνιον δέχου, Πανάμωμε...*

52) σ. 198. Δευτέρᾳ ἑσπέρας ***'Ανδρέου Κρήτης.***
'Ακροστιχίς: *Θρῆνος βροτοῖς πέφυκεν ἐκ Θεοῦ χάρις.*

53) σ. 201. Τρίτῃ ἑσπέρας ***Μητροφάνους Σμύρνης.***
'Ακροστιχίς: *Νῦν ὀκτάκις μέλπω σε σὸς Μητροφάνης.*

54) σ. 205. Τετάρτῃ ἑσπέρας ***Καλλινίκου 'Ηρακλείας.***
'Ακροστιχίς: *Τῇ ὑπεράγνῳ προστρέχω καὶ Παρθένῳ.*

55) σ. 209. Πέμπτῃ ἑσπέρας ***Παύλου ἐπισκόπου 'Αμορίου.***
'Ακροστιχίς: *Τέλος με σῶσον ἀνάξιον, Κόρη, Παῦλον.*

56) σσ. 213 - 216. Παρασκευῇ ἑσπέρας. Ποίημα ***Φωτίου,*** οὗ ἡ ἀκροστιχίς: *Ταύτῃ καὶ ἡ δέησις ὀγδόη πρέπει. Φωτίου*[1].

57) σσ. 217 - 219. Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν 'Υπεραγίαν Θεοτόκον ψαλλόμενος εἰς πᾶσαν θλῖψιν. Ποίημα τοῦ ἁγίου ***Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου.***
"Αρχεται: *Μυρίαις βαλλόμεθα συμφοραῖς.*

58) σσ. 220 - 223. Κανὼν ἕτερος Παρακλητικὸς πρὸς τὴν 'Υπεραγίαν Θεοτόκον εἰς πᾶσαν ἀσθένειαν ***'Ιωάννου Εὐχαΐτων.***
'Ακροστιχίς: *Τὰς ἀσθενείας ἰάτρευσόν μου, Κόρη, μοναχοῦ 'Ιωάννου.*

[1] 'Εδῶ κατ' οὐσίαν τελειώνει τὸ κατὰ ἤχους Θεοτοκάριον, δι' ὃ ὁ ἐκδότης ἔθηκε τὸν στίχον: *Τῷ συντελεστῇ τῶν καλῶν Θεῷ χάρις.*

59) σσ. 224-226. Ἕτερος Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον μετὰ τὴν νόσον εὐχαριστήριος τοῦ αὐτοῦ **Ἰωάννου Εὐχαΐτων**.
Ἄρχεται: *Ἡ πύλη τῆς θείας ἀνατολῆς...*

60) σσ. 227-231. Τοῦ αὐτοῦ **Ἰωάννου Εὐχαΐτων** κανὼν ἰαμβικὸς εἰς τὴν Ὑπ. Θεοτόκον οὗ ἡ ἀκροστιχίς: *Λιτὴν δέχου, Πάναγνε τῶν σῶν προσφύγων.*
(Εὐστρατιάδης, ἀρ. 30, σσ. 97-100).

61) σσ. 232-235. Κανὼν χαρμόσυνος εἰς τὴν Ὑπ. Θεοτόκον ψαλλόμενος τῷ Σαββάτῳ τῆς Ἀκαθίστου, πόνημα τοῦ ἁγίου **Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου**, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: *Χαρᾶς δοχεῖον, σοὶ πρέπει χαίρειν μόνῃ. Ἰωσήφ.*

62) σσ. 236-238. Ἕτερος κανὼν εὐχαριστήριος εἰς τὴν Ὑπ. Θεοτόκον ψαλλόμενος τῷ αὐτῷ Σαββάτῳ τῆς Ἀκαθίστου παρὰ ταῖς σεβασμίαις μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: *Ἡ βασιλὶς τὰ σῶστρα σοὶ τῇ Παρθένῳ.* Ἐν δὲ τοῖς Θεοτοκίοις **Νικολάου**[1].

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΥΜΝΟΓΡΑΦΩΝ ΕΝ ΤΩ ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΩ

---

[1] Μεθ' ὃ ὁ ἐκδότης ἔθηκε τοὺς στίχους:

Τὴν εὐχάριστον σοὶ φέρω φωνήν, Λόγε,
ἰδὼν ποθεινῶς τέρμα τῶν ἐνηργημένων.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Β'
ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

Εἰς λίαν δυσεύρετον σήμερον ἐφημερίδα, ἀσχολουμένην μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἰδίᾳ μουσικὴν ἀλλὰ καὶ ποίησιν, ἐκδιδομένην (1921-1922) μὲν ὑπὸ τοῦ ἀειμν. Κωνστ. Ψάχου, διευθυνομένην δὲ ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου Ἐμμ. Α. Πεζοπούλου, ἐδημοσιεύθησαν μελέται καὶ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑμνογραφίαν.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ καθηγητὴς Πεζόπουλος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνέκδοτος κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον» ἐδημοσίευσεν ἐκ χειρογράφου τοῦ ιδ' αἰ. ἀνήκοντος εἰς τὸν Κ. Ψάχον ἀνωνύμου ποιητοῦ «*Κανόνα εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ Δέσποιναν ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ κατ' ἐχθρῶν πολεμίων*» ἐκ στίχων ἐν ὅλῳ 270[1]. Διαπιστώσας ὅτι ἡ συνάδελφος Henrica Follieri, Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae, Vol. I-III (1960-1962) Città del Vaticano σειρὰ Studi e Testi 211-213 δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν τὰ incipit τοῦ ἐν λόγῳ κανόνος, μεταφέρω ταῦτα ἐνταῦθα.

Ὠδὴ α'. Ἦχος πλ. δ'. **Ἁρματηλάτην Φαραώ.**

1. *Ὁ ἐν πολέμοις κραταιὸς θεὸς ἡμῶν*
2. *Τῇ ἀκοιμήτῳ σου πρεσβείᾳ, Δέσποινα*
3. *Λυμαντικῆς ἡμῶν κακίας λύτρωσαι*
4. *Ὡς οὐρανίου βασιλείας σκήνωμα*
5. *Ἐχθρῶν τὰ θράση καὶ ἱππεῖς καὶ ἅρματα.*

Ὠδὴ γ'. **Ὁ στερεώσας οὐρανούς.**

1. *Οἱ τὴν ἐλπίδα ἐπὶ σέ, | πανύμνητε*
2. *Ὡς πρὸς τὸ σῴζειν ἀκλινὴς | ὑπάρχουσα προστασία*
3. *Ἐπὶ τῆς γῆς σωματωθεὶς | συνανεστράφη ἀνθρώποις.*

Ὠδὴ δ'. **Σύ μου ἰσχύς, Κύριε.**

1. *Ἐν τῷ φωτί, Δέσποινα, | τῆς σῆς πρεσβείας ἀεὶ*
2. *Σὺ τῶν πιστῶν, Ἄχραντε, | ἰσχὺς καὶ δύναμις*
3. *Σὲ κατ' ἐχθρῶν | ἅπαντες νίκην κεκτήμεθα*
4. *Χαῖρε, Ἁγνή, | στήριγμα τῶν προστρεχόντων σοι.*

---

[1] Νέα Φόρμιγξ Α', φύλλον 1, Μάρτιος 1921, σσ. 6αγ-7αβ.

Ὠδὴ ε'. **Ἵνα τί με ἀπώσω ἀπὸ σοῦ.**

1. *Ἐπὶ σὲ ἐπερρίφη, | ἐκ κοιλίας*
2. *Ἡ ἀνέσπερος χάρις | ἡ τὴν αἴγλην φέρουσα τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς*
3. *Διὰ σοῦ τὸ στέφος | κορυφαῖς δεξάμενος τῆς ἁλουργίδος, Ἁγνὴ*
4. *Τοῦ Υἱοῦ σου, Παρθένε, | τὴν ἀκαταμάχητον ἰσχὺν ἐξέγειρον.*

Ὠδὴ ς'. **Τὴν δέησιν ἐκχεῶ πρὸς Κύριον.**

1. *Ἀσάλευτον καὶ βεβαίαν ἐλπίδα*
2. *Ῥομφαίαν τὴν τῶν ἀπίστων καὶ ὅπλον*
3. *Δυνάμει σου ἀηττήτῳ, Παρθένε*
4. *Τῇ αἴγλῃ τῆς φωτοφόρου σου σκέπης.*

Ὠδὴ ζ'. **Οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας.**

1. *Φοβερὸς ἐν ἰσχύϊ | δυνατὸς ἐν πολέμοις*
2. *Τοὺς τῷ σῷ κεκλημένους | Ἰησοῦ*
3. *Ὡς ὑπάρχων εἰρήνης | χορηγὸς*
4. *Ἡ ἀφράστως τεκοῦσα | ὑπὲρ λόγον τὸν Λόγον.*

Ὠδὴ η'. **Ἑπταπλασίως κάμινον.**

1. *Τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπάρματα | καὶ θράση καὶ φρυάγματα*
2. *Ἡ ἀκατάληπτος δύναμις | καὶ ἰσχὺς καὶ βοήθεια*
3. *Ἐν τῷ πελάγει, Δέσποινα, | τῆς φοβερᾶς πρεσβείας σου*
4. *Ἡ ταχυνὴ βοήθεια | καὶ ἰσχύς τε καὶ δύναμις.*

Ὠδὴ θ'. **Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ ὁ οὐρανός.**

1. *Τὸ ὅπλον κεκτημένος τὸ τοῦ σταυροῦ*
2. *Τὴν θείαν σου πρεσβείαν πρὸς τὴν ἐκ σοῦ*
3. *Τὸ χαῖρέ σοι βοῶμεν τοῦ Γαβριὴλ*
4. *Παλάμῃ καὶ χειρί σου τῇ κραταιᾷ.*

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα ὁ μοναχὸς ἰατρὸς Σπυρίδων Καμπανάος ὁ Λαυριώτης ὑπὸ τὸν γενικώτερον τίτλον «Ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ποίησις Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου» ἐδημοσίευσε τὰ ἑξῆς κείμενα:

Α' *Κανὼν εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ψαλλόμενος κατὰ τὴν παννυχίδα τῆς ἁγίας καὶ Μ. Παρασκευῆς* ἐκ τῶν κωδδ. Μ. Λαύρας Δ 45, φ. 309 καὶ Θ 59, φ. 17β[1].

Β' *Τετραῴδιον Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὸν Ἐπιτάφιον Θρῆνον* ἐκ τοῦ αὐτοῦ

[1] Νέα Φόρμιγξ Β', 1922, ἀρ. 19 - 22, σσ. 3βγ - 4α.

κώδ. Δ 45, φ. 309[1]. Ἐπειδὴ δ' ὁ Καμπανάος ἐδημοσίευεν ὡς εὑρίσκοντο τὰ κείμενα ἐν τοῖς κώδιξι καὶ μετὰ παροραμάτων, ἐδημοσιεύθη ἐν συνεχείᾳ ἀξιόλογος πραγματεία ὑπὸ τοῦ καθ. Ε. Α. Πεζοπούλου, Νέος κανὼν Ἀναστασίου τοῦ Κυαίστωρος καὶ τετραῴδιον Ἀνδρέου Κρήτης τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ Σαββάτῳ[2]. Ὁ Πεζόπουλος ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ πρῶτος κανὼν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης καὶ διότι οὗτος ἀπέθανε τὸ 720 (πράγματι 740) καὶ ὁ Κοσμᾶς ἐγένετο ἐπίσκοπος τῷ 743 καὶ διότι οἱ εἱρμοὶ τῆς Κασίας ἐφ' ὧν μελίζεται ὁ ὕμνος ἐποιήθησαν τὸν θ' αἰ. Παρετήρει δ' ὅτι ὁ κανὼν οὗτος εὕρηται ἐν κώδδ. 610 καὶ 614 (φ. 191β) τοῦ ιε' αἰ. τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν καὶ ὅτι ὁ 610 προτάσσει αὐτοῦ τάδε: *«καὶ ψάλλομεν τὸν θρηνητικὸν κανόνα τῆς Θεοτόκου, ὁ κανὼν ποίημα Ἀναστασίου τοῦ κυέστορος»!*[3]. Διέλαβε δὲ καὶ περὶ τῶν παραλλαγῶν τῶν κωδίκων πρὸς τὸ τυπωθὲν κείμενον, ἐν αἷς ἄλλα προστίθενται τροπάρια καὶ ἄλλα παραλείπονται.

Ὁ ἀείμν. διδάσκαλός μου δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ὁ κανὼν μὲν ἦτο ἤδη δημοσιευμένος ἀπὸ τοῦ 1912 - 1913 διὰ τοῦ περιοδικοῦ Roma e l'Oriente 5, σσ. 308 - 309, τὸ δὲ τετραῴδιον τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ τῷ 1738 ἐκδοθὲν τριῴδιον, ὅπερ περιεγράφη ὑπὸ τοῦ Legrand BH du XVIIIe s., Paris 1918, σ. 268, No 253. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὸ Incipitarium τῆς Follieri ἀλλὰ οὐχὶ διὰ πάντα τὰ τροπάρια. Διὸ εἰς τὸ μέλλον πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ Καμπανάου καὶ ἡ πολύτιμος μελέτη τοῦ Ἐμμ. Πεζοπούλου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

[1] Αὐτόθι, σσ. 4α - 5α.
[2] Αὐτόθι, ἀρ. 23 - 24 (Ἰαν. - Φεβρ. 1923), σ. 5αγ.
[3] Περὶ τοῦ συγγραφέως τούτου πρβλ. Ἀθ. Παπαδόπουλον-Κεραμέα, VVr VII, 1900, σσ. 43 - 59.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐμοῦ « Συλλάβου Βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων » (1961) ὅπου αἱ σσ. 489-611 ἀφιεροῦνται εἰς Ἰωσὴφ τὸν Βρυέννιον, τὸν γνωστὸν ὀρθόδοξον συγγραφέα τοῦ ιδ΄-ιε΄ αἰ., πολλαχόθεν ὑπεδείχθη μοι ὅπως προχωρήσω εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς καὶ προμάχου τῆς Ὀρθοδοξίας, τὴν ὁποίαν παρασκευάζω ἢ προοδοποιῶ διὰ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1947 κἑξ. ἐργασιῶν μου [1]. Τοῦτο βεβαίως δὲν δύναμαι νὰ ὑποσχεθῶ ἄνευ συνεργάτου. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι θὰ καθοδηγήσω φιλόλογον ἢ θεολόγον πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένον, διὰ ν᾽ ἀναλάβῃ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καλυτέρων κωδίκων (ὧν πληθὺν ὑπέδειξα μέχρι σήμερον) [2] καὶ τῆς ἐμῆς προεργασίας τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης. Διότι ἡ ἔκδοσις τοῦ Βουλγάρεως καὶ δυσευρετάτη εἶναι καὶ πρὸ πολλοῦ ἐπαλαιώθη καὶ ἱκανὰ τῶν ἔργων τοῦ Βρυεννίου δὲν περιλαμβάνει. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς πρώτην εὐκαιρίαν θὰ ἐκδώσω τὸ σύνολον τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ἐν Κρήτῃ δράσαντος διδασκάλου.

Διαμείνας ἐπὶ δεκαήμερον κατ᾽ Αὔγουστον 1962 εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἠδυνήθην νὰ ἴδω (παρὰ τὰς γνωστὰς δυσχερείας τῆς μελέτης ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἄθω) εἰκοσάδα κωδίκων περιεχόντων ἔργα ἢ ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Ἰωσὴφ Βρυεννίου, καὶ δὴ ἐν ταῖς Μοναῖς Βατοπεδίου, Ἰβήρων, Μ. Λαύρας, Διονυσίου καὶ Ξενοφῶντος. Καὶ ὡδηγήθην πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς ἐμῆς μνημονευθείσης συναγωγῆς, ὅπου γίνεται ἡ παραπομπὴ καὶ εἰς τὸν Κατάλογον τοῦ Σπ. Λάμπρου (προκειμένου δὲ περὶ Βατοπεδίου καὶ Λαύρας εἰς τοὺς τῶν Εὐστρατιάδου καὶ Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ, ἢ Σπυρ. Λαυριώτου). Πλὴν ἡ περιγραφὴ τῶν καταλόγων εἴτε εἶναι περιληπτικὴ ἢ καὶ κάποτε (πρβλ. κώδ. Διονυσίου 3809, 275) ἐσφαλμένη ὅλως, παραγνωρισθέντων τῶν στοιχείων τῆς πατρότητος τῶν ἔργων. Ὅθεν ἔκρινα νὰ δώσω ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν δημοσιότητα τὰς ἐμὰς σημειώσεις καὶ διαπιστώσεις, διὰ νὰ καταφανῇ ἡ ἀξία τῶν κωδίκων.

[1] N. B. Τωμαδάκη, Ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη τὸ 1400, ἐν Ἀθήναις 1947. Τοῦ αὐτοῦ, Σύλλαβος Βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, ἐν Ἀθήναις 1961, σσ. 489-611, ὅπου καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία τῶν ἐν τῷ μεταξὺ (1947-1961) δημοσιευμάτων μου καὶ τῶν ὑπ᾽ ἄλλων γραφέντων.

[2] Σύλλαβος Βυζ. μελ. καὶ κειμένων, σσ. 576-581.

Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω (πέρα τῶν σημειουμένων) καὶ ἄλλους τινὰς κώδικας εἴτε ἐν ταῖς αὐταῖς ἢ ἄλλαις μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πρᾶγμα ὅπερ ἐπιφυλάσσω εἰς ἐμαυτὸν διὰ νεωτέραν τυχὸν ἐπίσκεψιν, εὐχόμενος αἰσιωτέρους οἰωνοὺς ἐργασίας καὶ πρόθυμον τῶν βιβλιοθηκαρίων τῶν μονῶν συμπαράστασιν.

Ἐκ τῶν διδομένων περιγραφῶν νομίζω ὅτι ἔλυσα τὰ ἑξῆς θέματα.

1) Εἶναι γνωστὸν ὅτι παρεδόθη διὰ τῶν κωδίκων ἔργον τοῦ Βρυεννίου ὑπὸ τὸν τίτλον *Συντάγματα* (κακῶς οἱ κατάλογοι *Σύνταγμα*) *τῆς λεγομένης μνήμης*. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι, νομίζω, ἐσφαλμένη, διότι ἔργον ὑπὸ τοιοῦτον τίτλον δὲν ἔγραψεν ὁ Βρ. Ἐν τῷ Βατοπεδινῷ κώδ. 285 τοῦ ιε΄ αἰ., ὡς δείκνυται περαιτέρω, φαίνεται ὅτι ὁ Βρ. (εἴτε ὁ ἴδιος, εἴτε οἱ μετ᾽ αὐτὸν πρωϊμώτατοι ἐκδόται του χειρογράφως) συνήγαγον ἀποσπάσματα τῶν λόγων του, ἅτινα κατέταξαν εἰς δύο τόμους καὶ ἐπέγραψαν ΜΝΗΜΗ. Ὁ ἐν λόγῳ κῶδιξ περιέχει τὰ σταχυολογηθέντα ἐκ τοῦ β΄ τόμου καὶ ἐκ τῶν περὶ Κύπρου λόγων, ἀποτελούντων ἄλλην συναγωγήν. Οἱ δὲ λόγοι ἀριθμοῦνται ἀπὸ α΄-μϛ΄ (1-46).

2) Ὅτι πλὴν τῆς γνωστῆς ἐπὶ πατριάρχου Ἰωσὴφ καὶ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου γενομένης ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Βρυεννίου χειρογράφου ἐκδόσεως τῶν ἔργων του μετὰ προλόγου, κατεστρώθη εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἴτε ὑπὸ τρίτων συναγωγὴ τῶν λόγων αὐτοῦ, οὗ προηγεῖται ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (πρβλ. κώδικα Μ. Ξενοφῶντος 10 f. IVr). Αἱ συγκεντρωθεῖσαι ἐκεῖ ὁμιλίαι εἶναι 47 αἱ ἀντιγεγραμμέναι καὶ δύο ὧν ὁ τίτλος μόνον παρεδόθη, οὐχὶ καὶ τὸ κείμενον. Δύο ἁγιορειτικοὶ κώδικες ἀντιπροσωπεύουν τὴν παράδοσιν ταύτην, καὶ οἱ δύο μεταγενέστεροι, ἤτοι ὁ τῆς Μ. Ἰβήρων 567 καταστρωθεὶς τὸ 1683 μερίμνῃ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου, καὶ ὁ οὗ προεμνήσθημεν ὑπ᾽ ἀριθ. 10 τῆς Μ. Ξενοφῶντος, ὧν περαιτέρω ἀπὸ κοινοῦ δίδεται ἡ περιγραφή, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον.

3) Ἐκ τῆς ἐργασίας μου (Σύλλαβος, σ. 581) ἐγνωρίζομεν ἤδη ποίων κωδίκων τὴν ὕπαρξιν εἶχεν ὑπ᾽ ὄψιν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Βρυεννίου, καὶ ὅτι ὁ Γ΄ τόμος (Παραλειπόμενα 17) ἐστηρίχθη εἰς τὸν Συνοδικὸν Μόσχας 297, ἐξ ὁλοκλήρου. Ὡς πρὸς τοὺς ἀθωϊτικούς, ὅτι ἐγνώριζε διαφόρους κώδικας ὧν ἕνα *ἀντίγραφον κώδικος Κωνσταντινουπολιτικοῦ* ἐσκόπευε νὰ ἐκδώσῃ ὁ Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος πρὸ δεκαπενταετίας. Ποῖος ὁ κῶδιξ οὗτος; Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἢ ὁ τῆς Ἰβήρων 567, ἢ ἀσφαλέστερον ὁ τῆς Ξενοφῶντος ὑπ᾽ ἀριθ. 10. Τοῦτο δὲ διότι ὁ κῶδιξ τῆς Μ. Ξενοφῶντος ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν περιεχομένων τελευταίους ἀναγράφει δύο λόγους, ὧν τὸ κείμενον δὲν ἔχει ἀντιγραφῇ ἐν τῷ κώδικι. Τοὺς λόγους τούτους ὁμοίως ὁ Βούλγαρις δὲν γνωρίζει εἰμὴ μόνον ὡς πρὸς τοὺς τίτλους (πρβλ. τὰ Εὑρεθέντα, τόμ. Β΄, σ. τελευταία τοῦ Πίνακος). Τοῦτο ἤδη ἐσημείωσα ἐν τῷ ἐμῷ Συλλάβῳ, σ. 576. Καὶ τὸ κείμενον

αὐτῶν μέχρι σήμερον ἀνεύρετον. Κατὰ ταῦτα οἱ δύο κώδικες Ἴβηρ. 567, Ξενοφ. 10 ἀντεγράφησαν ἐκ κώδικος σῳζομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει λήγοντος τοῦ ιζ' αἰ. καὶ κολοβοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει ν' ἀναζητηθῇ. Ἀγαθὴ τύχη θὰ ἔφερε πρὸς τὸ πρότυπον τῶν τριῶν, ὅπερ θὰ περιελάμβανε καὶ τοὺς ἀναζητουμένους καὶ μόνον ἐκ τῶν τίτλων γνωστοὺς δύο λόγους.

Ὅτι οὕτως ἔχουν τὰ πράγματ' ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Βούλγαρις σχολαστικῶς ἐτήρησε κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν δύο πρώτων τόμων τὴν σειρὰν ἣν ἔχουν οἱ λόγοι εἰς τοὺς ἐν λόγῳ κώδικας, μὲ μόνην ἐξαίρεσιν τὸν 25ον λόγον (Α', σσ. 469-500), ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ εἶναι 47ος κατὰ τοὺς κώδικας [1]· ὁμοίως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου τῶν ἀνευρέτων λόγων ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι τῶν Πινάκων τῶν προτασσομένων τοῦ Β' τόμου ἀντί: *ἔργον ἐστὶ φυσικὸν ταῖς μελίσσαις* ἐτυπώθη: ἔργον ἐστὶ *ταῖς μελίσσαις*, παραλειφθήσης τῆς λέξεως φ υ σ ι κ ό ν.

4) Ὅτι πληθὺς κωδίκων δὲν ἔχει βασικὴν σημασίαν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Βρ., ἀφοῦ ἐν αὐτοῖς ἀνθολογοῦνται ἀποσπάσματα τῶν ἔργων του. Οὕτω π.χ. οἱ κώδδ. 569, 582, 586, 600 τῶν Ἰβήρων ἐπαναλαμβάνουν τὸ ἀπόσπασμα «*Ὡς οὖν ἕκαστος ἡμῶν προαιρεῖται*» καὶ οὐδὲν πλέον.

Cod. Vatopedinus 285.

16r *Συντάγματα* (sic) *ἐκ τῆς β' βίβλου τῆς λεγομένης μνήμης Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου. Τοῦ αὐτοῦ καὶ οἱ ἐκ Κύπρου θεμ. λ'.*
Ἐκ τοῦ πρώτου λόγου τοῦ κυροῦ Ἰωσὴφ ἐκ τῆς μνήμης.
inc. *Ἐπεὶ Θεὸν ἕνα δοξάζομεν, οὐ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ φύσει*
Τοῦ αὐτοῦ Ἄναρχόν ἐστι τὸ μηδέποτε αὐξάνον.
16v *Ἐνυπόστατόν ἐστι τὸ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρούμενον.*
Ὅτι ἓν μὲν καὶ τρία τὸν Θεὸν λέγομεν κλπ. κλπ.
24v *Ἐκ τοῦ γ' λόγου περὶ τοῦ ἐκ νόμου.*
inc. *Ὁ μακάριος Νεῖλος ἐν τῷ περὶ Τριάδος αὐτοῦ λόγῳ*
26v des. *τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν.*
27v *Τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου περὶ τῶν αὐτῶν.*
inc. *Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶμαι*
28v *Ἐκ τοῦ ι' λόγου αὐτοῦ.*
inc. *Ὁ Ἰωάννης ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου*
29r *Ἐκ τοῦ ια' λόγου αὐτοῦ.*
inc. *Ἡμῖν γὰρ ἀσεβῶς τὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγομεν*
29v *Ἐκ τοῦ ιε' ἠθικοῦ αὐτοῦ.*
30r *Ἐκ τοῦ ἑκκαιδεκάτου λόγου αὐτοῦ.*

[1] Τοῦτο ἐγένετο προφανῶς διὰ τὴν ὁμοιογένειαν τῆς ἐκδιδομένης ὕλης.

inc. *Καὶ πολλῶν κατὰ μετοχὴν ἄλλως καὶ ὄντων καὶ λεγομένων*
31r *Ἐκ τοῦ ιζ' λόγου αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ιη' λόγου αὐτοῦ, ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων.*
31v *Ἐκ τοῦ κα' λόγου αὐτοῦ, ἐκ τοῦ κδ' λόγου αὐτοῦ.*
32v *Ἐκ τοῦ κε' λόγου πρὸς Κυπρίους.*
34r *Ἐκ τοῦ κϛ' λόγου αὐτοῦ, ἐκ τοῦ κζ' λόγου.*
37v *Ἐκ τοῦ λ' λόγου τοῦ αὐτοῦ.*
38r *Ἐκ τοῦ λβ' λόγου αὐτοῦ, ἐκ λδ' λόγου τοῦ αὐτοῦ.*
40r *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτοῦ* (δίς), ὅπερ καὶ ἐν 41v.
42r *Ἐκ τοῦ λε' λόγου τοῦ εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτοῦ.*
44r *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ μ' λόγου.*
45r *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ μα' λόγου αὐτοῦ.*
46r *Ἐκ τοῦ μϛ' λόγου αὐτοῦ.*
48r *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κε' λόγου.*
56r *Τοῦ αὐτοῦ διάλεξις πρώτη περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως μετὰ τοῦ λατινόφρονος Μαξίμου τῆς τάξεως τῶν κηρύκων, γέγονε δὲ περὶ τὴν περίφημον Κρήτην ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς ἐκεῖ μητροπόλεως.*
inc. *Μάξιμος ἔφη Χαίροις*
71r *Τοῦ αὐτοῦ μελέτη... Σοφίας ναῷ...*
76v λευκόν.
94r *Περὶ συντελείας λόγος βος λαληθεὶς ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν ἀρχιερέων τὰς τῶν πολλῶν περὶ ταύτης δόξας ἀποκρουόμενος καὶ συμπεραίνων ὅτι εἰ μὴ τὸ ἐκπεσὸν ἐκεῖνο τάγμα ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς τέλεον ἀναπληρωθῇ, συντέλεια οὐ γενήσεται.*
inc. *Θεὸς τὸ τοῖς πᾶσι φοβερὸν καὶ παντέφορον ὄμμα*
112v *Τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος ἐν τῷ αὐτῷ ῥηθεὶς παλατίῳ εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἑορτήν· εἴρηται δὲ μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα τῆς τοῦ τούτου λόγου πρὸς αὐτὴν ἐκφωνήσεως.*
inc. *Ἡ βασίλισσα τῶν ἀγγέλων*
129r *Τοῦ αὐτοῦ λόγος ῥηθεὶς ἐν τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων σηκῷ πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς τῶν ἁγίων Θεοφανείων ἑορτῆς.*
inc. *Οἱ νόμοι τῶν ἀνθρωπίνων ἐγκωμίων*
146r *Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ τῆς ἀϊδίου μακαριότητος λόγος πρῶτος· εἴρηται δὲ ἐν τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις τῇ Κυριακῇ τῆς Ἀπόκρεω ἀνελθόντων πολλῶν.*
inc. *Ἔοικεν ὁ διδάσκαλος ἐπ' ἐκκλησίᾳ ἱστάμενος*
177r *Τοῦ αὐτοῦ εὐχαριστήριος εἰς τὴν Θεοτόκον· εἴρηται δὲ εἰς τὴν μονὴν τῶν Ὁδηγῶν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Χώρας μονῆς τῆς εἰκόνος ταύτης ἐπάνοδον.*
inc. *Θεοῦ τοῦ παντοδυνάμου πλούσιον λόγον ἡμῖν χορηγοῦντος*
182r *Τοῦ αὐτοῦ λόγος περὶ καρτερίας· εἴρηται δὲ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Πόλεως ἐν τῇ τῆς Ὁδηγητρίας αὐλῇ.*

inc. *Τρία ταῦτα ὀφείλει πᾶς νοῦ μετέχων*

194r *Τοῦ αὐτοῦ λόγος συμβουλευτικὸς περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῆς μελετωμένης γενέσθαι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ· εἴρηται δὲ ἐν τῷ συνοδικῷ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας.*

211v *Κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον.*

Codd. Dionysienses

Cod. 3752, 218 nunc 264.

129r - 169r *Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Ἰωσὴφ μοναχοῦ Βρυεννίου λόγος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται.*

inc. *Ἄνδρες ἠγαπημένοι, γνήσιοι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ*

130v κεφ. α', 134r κεφ. β', 138r κεφ. γ', 140v κεφ. δ', 148v κεφ. ε', 156v κεφ. ς', 162r κεφ. ζ'.

des. *κἂν ὑπὲρ μέτρον αὐτὸν παρωργίσαμεν.*

169r - 173v *Τοῦ αὐτοῦ Τί χρὴ λέγειν ἐπὶ ταῖς γενομέναις εὐποιίαις τῶν ἀπελθόντων ἕνεκεν· εἰ παντελῶς ἀπαλλάττειν αὗται ἰσχύουσι τῶν ἁμαρτημάτων αὐτούς.*

inc. *Ὅτι μὲν οὖν οὐ χρὴ κατά τι δικάζειν*

des. *οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

173v - 178r *Περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντᾷ τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομέναις τοῦ σώματος, καὶ ὅπουπερ αὗται ἀπέρχονται: Τοῦ αὐτοῦ.*

inc. *Καὶ περὶ μὲν τῶν δικαίων τί χρὴ καὶ λέγειν*

des. *ἡ ἀπερίγραπτος πειθὼ τοῦ πιστεύοντος περὶ τὸ πιστευόμενον.*

Cod. 3808, 274 nunc 168/171 (Denuo numeratus).

554r - 557v *Βριαινίου* (sic) *ἀνδρὸς ἁγίου ἀπόδειξις πρὸς τοὺς ἀπορουμένους τίς ἡ αἰτία τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν.*

inc. *Εἴ τις τὰς ἐπαγομένας ἡμῖν ἐκ Θεοῦ παιδείας ὁρῶν*

des. *οὔσας κακῶν ἀναιρετικὰς οὕτω καὶ γὰρ Κύριος παιδεύει τοὺς ἑαυτοῦ.*

Cod. 3809, 275 nunc 169/172 (Denuo numeratus).

468r - 473r *Νουθεσία πατρὸς πνευματικοῦ καὶ ἁγίου ἀνδρὸς Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου πρὸς τοὺς ἀπορουμένους τίνες αἱ αἰτίαι τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν.*

inc. *Εἴ τις τὰς ἐπαγομένας ἡμῖν ἐκ Θεοῦ παιδείας ὁρῶν*

des. *οὔσας κακῶν ἀναιρετικάς· οὕτω καὶ γὰρ Κύριος παιδεύει τοὺς ἑαυτοῦ.*

559r - 560v *Τῶν ἀρχιερέων ἄκρῳ, τρισκαιδεκάτῳ τῶν ἀποστόλων, ποιμένι ποιμένων καὶ κριτῇ τῆς οἰκουμένης Μάρκῳ τῷ πάπᾳ Ἀλεξανδρείας ἐν Αἰγύπτῳ* (ἐπιστολὴ ὀγδόη).

inc. *Ἐν ἄρα τόδε τῶν μεγίστων εὐτυχημάτων τίθεμαι*

des. *καὶ φίλου γνησίου τῆς σῆς ἁγιότητος Ἰωσήφ, οὗ Βρυέννιος ἡ ἐπίκλησις.*

560v - 562v in marg. *Τῷ Οἰκουμενικῷ* (ἐπιστολὴ ἐνάτη).

inc. *Ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλὸς βίος καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν τεταμμένους* (sic)

des. *θεοπειθεῖς εὐχὰς τῆς σῆς ἁγιότητος... καὶ οἰκείου καὶ δούλου Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

562v - 564r *Ἀπὸ Γραικῶν Ἰταλῷ, ἀδελφῷ Μαξίμῳ, τῆς τάξεως τῶν κηρύκων* (ἐπιστολὴ δεκάτη).

inc. *Ἐν ἐρήμῳ μοι διατρίβοντι καὶ προσέχειν ἐμαυτῷ πειρωμένῳ*

des. *οἱ περὶ τὰ καίρια νοσοῦντες... οἱ μικράν τινι* (ἀσυμπλήρωτος, τὸ ὑπόλοιπον τῆς σελίδος λευκόν).

564v - 567v *Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου ἐπιστολαὶ πρὸς μεγάλους ἀνθρώπους καὶ λογίους ἓξ καὶ δέκα. Τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἀρχιδιακόνῳ καὶ διδασκάλῳ τὰ θεῖα κυρίῳ Θεοδώρῳ τῷ Μελιτινιώτῃ ἐν τῇ Πόλει* (ἐπιστολὴ πρώτη),

inc. *Πόλις μὲν ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων*

des. *παρίσταταί μοι μὴ ἀμφιγνοεῖν ὁπωσοῦν* (τὸ ὑπόλοιπον τῆς σελίδος λευκόν).

Codd. Iberenses

Cod. 567 nunc 39, anno 1683 exaratus (Dionysii patriarchae), cod. Xenoph. 10 comparatus.

Ὁ πίναξ τῆσδε τῆς βίβλου: Ἰωσὴφ μοναχοῦ, ᾧ Βρυέννιος τὸ ἐπώνυμον, ὁμιλίαι διάφοραι (sic) *ῥηθεῖσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ σοφωτάτου καὶ τῆς πατριαρχείας Ἰωσὴφ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.*

1 α'r - η'r *Περὶ τῆς ὑπερθέου Τριάδος* Xenoph. α'r.

inc. *Θεός, ἡ ἁγία μονὰς καὶ τριὰς*

des. *ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἀγαθότητι τῆς πανταιτίου Τριάδος, ἀμήν.*

2 η'r - ιδ'v *Περὶ τῆς ὑπερουσίου Τριάδος* Xenoph. θ'r.

inc. *Θεὸς ἐμοὶ δόξα καὶ πλοῦτος καὶ καύχημα*

des. *εὐχαριστία, προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

3 ιδ'v - κβ'v *Περὶ τῆς παντετίου* (sic) *Τριάδος* Xenoph. ιε'r.
inc. *Θεοῦ τῆς ὑπερθέου Τριάδος κινοῦντος ἡμᾶς*
des. *ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς ἀπειραπλέτους αἰῶνας, ἀμήν.*

4 κβ'v - λα'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. κδ'r.
inc. *Ἄνδρες ἠγαπημένοι, γνήσιοι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ*
des. *τῇ τῆς ὑπερθέου Τριάδος φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι, ᾗ πρέπει..., ἀμήν.*

5 λα'r - λζ'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. λβ'r.
inc. *Θεοῦ ἅγιον Πνεῦμα, Παράκλητε, συνέτισον ἡμᾶς*
des. *κἀκεῖσε τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐπιτύχοιμεν πάντες, ἀμήν.*

6 λζ'r - μγ'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. λη'r.
inc. *Περὶ πρώτης καὶ δευτέρας αἰτίας*
des. *ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν αὐτῷ, ᾧ πρέπει δόξα..., ἀμήν.*

7 μγ'v - ν'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. με'r.
inc. *Ἆρα τὰς ἐν τοῖς φθάσασι λόγοις ῥηθείσας ὑποσχέσεις*
des. *καὶ ἐν αὐτῷ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, ἀμήν.*

8 ν'r - νζ'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. να'r.
inc. *Εἰ μὲν πρὸς ἄλλον ἑώρα σκοπὸν*
des. *ᾗ πρέπει δόξα, κράτος, μεγαλοπρέπεια καὶ προσκύνησις εἰς ἀπειραπλέτους αἰῶνας, ἀμήν.*

9 νζ'r - ξδ'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. νζ'r.
inc. *Θαρρούντως μοι τὴν ἐλπίδα*
des. *σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἀμήν.*

10 ξδ'r - οα'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ξδ'r.
inc. *Δεῖ τοὺς ἀκροωμένους τῶν θείων λογίων*
des. *ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τὰ παραπτώματα ὑμῶν· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

11 οα'v - οθ'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. οα'v.
inc. *Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὄντος ἡμῖν τοῦ Θεοῦ*
des. *δεῖ προσκυνεῖν· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς ἀπειραπλέτους αἰῶνας καὶ ἀεὶ καὶ νῦν, ἀμήν.*

12 οθ'v - πς'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. οθ'v.
inc. *Ἐπείπερ οὐκ ἔστιν οὔτε τι νοῆσαι χρηστόν.*
des. *ἧς γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, ἀμήν.*

13 πς'v - ϟγ'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. πς'v.
inc. *Πιστεύομεν ἕνα Θεὸν εἶναι*

27 - 10 - 1962

des. *ἐλεηθῶμεν παρὰ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι, γένοιτο, ἀμήν.*

14 ϟγ'v - ρ'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ϟγ'v.
inc. *Ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ ὑπερθέῳ Τριάδι*
des. *εὕρωμεν ἐν Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνησις ἀπέραντος, ἀμήν.*

15 ρ'r - ρζ'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ρ'r.
inc. *Ὅτι φύσει μὲν ἅπας λόγος*
des. *στήριξον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, ναί, Θεὲ πάντων, ἀμήν.*

16 ρζ'v - ριδ'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ρζ'v.
inc. *Νῦν ἀηδὼν κελαδεῖ*
des. *καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον, ᾧ πρέπει κράτος, ἀμήν.*

17 ριδ'r - ρκ'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ριδ'r.
inc. *Ἐπειδὴ* (*ἐπειδήπερ* Xenoph.) *καθόλου οὐ τολμητέον*
des. *ἧς ἡμᾶς πάντας ἐν αὐτῷ τυχεῖν γένοιτο, ἀμήν.*

18 ρκα'r - ρκζ'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ρκα'r.
inc. *Οἱ κοινωφελεῖς τῶν λόγων*
des. *καὶ σωθησώμεθα* (sic) *πάντως ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ᾧ ἡ δόξα πρέπει εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

19 ρκζ'v - ρλδ'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ρκη'r.
inc. *Τῶν περὶ τῆς θείας Τριάδος δογμάτων*
des. *καὶ διανοημάτων, δόξα πρέπει, τιμὴ καὶ προσκύνησις παρὰ πάντων, ἀμήν.*

20 ρλδ'r - ρμα'r *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ρλδ'r.
inc. *Ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*
des. *αὐτῷ δόξα, μεγαλοπρέπεια καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας, ἀμήν.*

21 ρμα'v - ρμη'v *Περὶ τῆς θείας Τριάδος* Xenoph. ρμα'v.
inc. *Πρὸ τριῶν ὡρῶν ἤκουσταί μοι*
des. *ᾧ κράτος ἄναρχον, ἀνείκαστον καὶ ἀπέραντον, ἀμήν.*

22 ρμη'v - ρνε'r *Διάλεξις πρώτη περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως* Xenoph. ρμη'v.
inc. *Μάξιμος Χαίροις. Ἰωσὴφ Εἴθε*
des. *ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, ᾧ πάντων ἕνεκεν χάρις, ἀμήν.*

23 ρνε'r - ρξβ'r *Διάλεξις δευτέρα περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως* Xenoph. ρνε'r.
inc. *Ἰωσὴφ Θεοσεβεῖ νόμῳ προσαγορεύω σε*
des. *Θεῷ χάρις, ἀμήν.*

24 ρξβ'r - ροβ'v *Διάλεξις* (*τρίτη* Xenoph.) *μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινοφρόνων* Xenoph. ρξβ'v.
inc. *Ὑγιαίνοιτε, χαίροιτε, σῴζεσθε*

des. *αὐτὸς καὶ ἡμᾶς, οἷς τρόποις οἶδας, εἰρήνευσον, ἀμήν.*

25 ροβ'v - ρπβ'r *Μελέτη περὶ τῆς τῶν Κυπρίων πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν μελετηθείσης ἑνώσεως* Xenoph. ροβ'r.

inc. *Ἐγὼ περὶ τῆς γενέσθαι μελετωμένης ταύτης ἑνώσεως*

des. *καθὰ δὴ καὶ Θεῷ, χριστιανὸς ἀληθέστατος.*

26 ρπβ'r - ρϟ'v *Περὶ τῆς ἡμῶν πίστεως* Xenoph. ρπβ'v.

inc. *Πολλῶν οὐσῶν αἱρέσεων ἐν τῷ κόσμῳ*

des. *καὶ χάριτι, ᾧ πρέπει δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, ἀμήν.*

27 ρϟ'v - ρϟζ'v *Λόγος πρῶτος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου* Xenoph. ρϟα'r.

inc. *Εἰς δόξαν τῆς πανταιτίου Τριάδος*

des. *σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

28 ρϟη'r - ση'r *Λόγος πρῶτος ῥηθεὶς τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ... εἰς τὸ ἔννατον Εὐαγγέλιον τῶν ἁγίων παθῶν* Xenoph. ρϟη'r.

inc. *Ἡ τόδε τὸ πᾶν ἀρρήτοις λόγοις*

des. *ἧς ἡμᾶς πάντας τυχεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, γένοιτο.*

29 ση'r - σιϛ'r *Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀναγκαίας τινὰς ἀπορίας περιέχων καὶ λύσεις περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου ἐνσάρκου οἰκονομίας* Xenoph. σζ'v.

inc. *Εἴ τις ἐξίσταται λογιζόμενος*

des. *Θεοῦ Πατρὸς εὐδοκίᾳ καὶ Παρακλήτου Πνεύματος χάριτι, ἀμήν.*

30 σιϛ'r - σκζ'r *Λόγος τοῦ αὐτοῦ... διδασκαλικαῖς χρήσεσι καὶ γραφικαῖς ῥήσεσι παριστῶν ὅτι καὶ ἡ θεία ἐνέργεια καὶ ἡ τοῖς ἀξίοις θεωρουμένη ἔλαμψις* (sic) *καὶ ἡ ἐν τῷ θαβωρίῳ παραδειχθεῖσα χάρις ἄκτιστος* Xenoph. σιε'v.

inc. *Ἐπειδήπερ τινὲς ἀνθρωπίνῃ ἐπαρθέντες σοφίᾳ*

des. *πιστεύοντας ἐν Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, ἀμήν.*

31 σκζ'r - σλδ'v *Λόγος δεύτερος εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἑορτὴν* Xenoph. σκζ'r.

inc. *Θεὸς ὁ τὰ πάντα πρὶν γεννέσεως* (sic) *αὐτῶν*

des. *ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς τυχεῖν ταῖς λιτανίαις* (sic) *τῆς Θεοτόκου, ἀμήν.*

32 σλε'r - σμϛ'r *Λόγος δεύτερος εἰς τὴν Σταύρωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* Xenoph. σλδ'r.

inc. *Χριστὸν ψυχὴ ἔχουσα*

des. *καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι, ᾧ πρέπει δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

33 σμϛ'r - σνγ'r *Λόγος πρῶτος περὶ συντελείας* Xenoph. σμε'r.

inc. *Μακάριος ἐγὼ σήμερον κατὰ τοῦτο*

des *ἀξιωθῆναι γερῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι, ναί, ἀμήν, γένοιτο.*

34 σνγ'r - σξ'v *Περὶ συντελείας λόγος δεύτερος* Xenoph. σνβ'v.

inc. *Θεὸς τοῖς πᾶσι φοβερὸν*

des. *ὅτι σοὶ πρέπει δόξα, κράτος, προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας.*

35 σξ'v - σξϛ'r *Λόγος τρίτος... εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἑορτὴν* Xenoph. σξ'r.

inc. *Ἡ βασίλισα* (sic) *τῶν ἀγγέλων*

des. *παραστάτας ἀνάδειξον, ἀμήν, ἀμήν, δέσποινα πάντων, γένοιτο, γένοιτο.*

36 σξϛ'r - σοζ'v *Τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος ἐν τῷ αὐτῷ λαληθεὶς παλατίῳ κατὰ τὴν ἐφ' ἑξῆς τῷ τότε μεγάλην Παρασκευὴν παριστῶν ἀριδήλως ὅτι διὰ τὸ πωλεῖσθαι καθ' ἑκάστην τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα καὶ αἷμα παρὰ τῶν οὕτω λεγομένων πνευματικῶν καὶ ἀγοράζεσθαι παρ' ἡμῶν, οἴμοι, τὸ ἡμέτερον γένος ἀφανισμῷ παραδίδοται* Xenoph. σξζ'r.

inc. *Τοῦ Θεοῦ πάντων καὶ ποιητοῦ καὶ προνοητοῦ*

des. *ἓν σῶμα γενέσθαι Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

37 σοζ'v - σπα'v *Δημηγορία συντομωτάτη... περὶ τοῦ τῆς Πόλεως ἀνακτίσματος* Xenoph. σοη'v.

inc. *Ὅσα μὲν ἡ τοῦ ἁγιωτάτου* (*παναγιωτάτου* Xenoph.) *πατριάρχου φωνὴ*

des. *ὁ δὲ Χριστὸς ἔσται ἀρχὴ ἀμφοῖν καὶ τέλος, ἀμήν.*

38 σπα'v - σπε'r *Ἐκ τῶν περὶ τῆς τοῦ βίου ματαιότητος ἤδη γραφέντων τοῖς διδασκάλοις* Xenoph. σπβ'v.

inc. *Θεὸς μνημονευόμενος εὐφραίνει ψυχὰς*

des. *σὺν ἡμῖν ἅπασι τὸ ὑμέτερον κράτος ἐν Χριστῷ γένοιτο, γένοιτο, γένοιτο.*

39 σπε'r - σπη'r *Παραμυθία ῥηθεῖσα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐν τοῖς Στουδίου καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ τῆς αὐτοῦ νύμφης Ἄννης* Xenoph. σπϛ'v.

inc. *Ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν καὶ* (*καὶ* om. Xenoph.) *οἰκουμενικὸς οὑτοσὶ πατριάρχης*

des. *καὶ οὐρανοῦ ἐν Χριστῷ κράτωρ ἄξιος γένοιτο.*

40 σπη'r - σϟζ'r *Λόγος τέταρτος... κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Παρασκευῆς περὶ τῆς τοῦ Κυρίου Σταυρώσεως* Xenoph. σπθ'v.

inc. *Συμφυὴς τῷ κόσμῳ καὶ σύγχρονος*

des. *ἀμήν, ἀμὴν ἔσται ταῦτα καὶ εἰς αἰῶνας, ἀμήν.*

41 σϟζ'r - τε'v *Ὑπόμνημα περὶ νοὸς* Xenoph. σϟη'v.

inc. *Ὁ τὰ πάντα πληρῶν*

des. *ὡς λόγος εὐκίνητον ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἐν Θεῷ Πατρί, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

42 τε'v - τιγ'r *Λόγος ῥηθεὶς ἐν τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων σηκῷ πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἑορτῆς περιέχων τινὰς περὶ αὐτῆς ἀπορίας* Xenoph. τς'v.
inc. *Οἱ νόμοι τῶν ἀνθρωπίνων ἐγκωμίων*
des. *τύχωμεν ἐν αὐτῷ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

43 τιγ'r - τκγ'r *Περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ τῆς ἀϊδίου μακαριότητος λόγος πρῶτος* Xenoph. τιγ'r.
inc. *Ἔοικεν ὁ διδάσκαλος ἐπ' ἐκκλησίας ἱστάμενος*
des. *σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρί σου εἰς τοὺς αἰῶνας μετὰ τοῦ Πνεύματος, ἀμήν.*

44 τκγ'r - τλα'r *Λόγος δεύτερος περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ τῆς ἀϊδίου μακαριότητος* Xenoph. τκβ'r.
inc. *Τὰ λείψανα τῶν ζητημάτων*
des. *ἐν τῷ εὖ ποιεῖν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι, ἀμήν.*

45 τλα'r - τλγ'r (II) *Εὐχαριστήριος εἰς τὴν Θεοτόκον* Xenoph. τκθ'v.
inc. *Θεοῦ τοῦ παντοδυνάμου πλούσιον λόγον*
des. *κρίνων τὸν κόσμον, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι, ἀμήν.*

46 τλγ'r - τμα'r *Λόγος περὶ καρτερίας* Xenoph. τλγ'r.
inc. *Τρία ταῦτα ὀφείλει πᾶς νοῦ μετέχων ἄνθρωπος.*
des. *ἐν σοί, παντοδύναμε, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρί σου καὶ τῷ Πνεύματι, ἀμήν.*

47 τμα'r - τνδ'r *Λόγος συμβουλευτικὸς περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῆς μελετωμένης γενέσθαι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ* Xenoph. τμ'v.
inc. *Θεὸς ὁ πάντα μεταποιῶν καὶ μετασκευάζων*
des. *οἷς τρόποις οἶδας συνάψοις, ἀμήν.*

In indice cod. Xenoph. 10 duo insuper ascribuntur sermones.

f. IVr 1) *Λόγος ε^{ος} ῥηθεὶς ἐν τῷ αὐτῷ παλατίῳ εἰς τὸ κατὰ τὴν μεγάλην Παρασκευὴν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς θ^{ης} ὥρας ἀναγινωσκόμενον Εὐαγγέλιον: οὗ ἡ ἀρχὴ Ἐπεὶ ἐν ταῖς προρρηθείσαις* (sic) *δυσὶν*
2) *Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐνώπιον τῆς Ὁδηγητρίας ἐν τῇ γενομένῃ λιτανείᾳ μετὰ τὴν τελείαν τῆς Πόλεως ἀπολύτρωσιν: οὗ ἡ ἀρχὴ Ἔργον ἐστὶ φυσικὸν ταῖς μελίσσαις.*

Cod. 569 nunc 82

(litteris A, B, Γ codicis non numerati folia ultima tria indicantur).

Av - Γv *Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου.*

inc. *Ὡς οὖν ἕκαστος ἡμῶν προαιρεῖται, οὕτως ἑαυτὸν διαθροῖ πλάσιν ἀρίστην ἢ αἰσχίστην διάπλασιν*
des. *οὐδὲ αἰσθητὰ πράγματα ὁρῶμεν τοῦ φωτὸς ἡμᾶς περιλάμποντος τούτου, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ.*

Cod. 582 nunc 116.

507v - 509r *Ἰωσὴφ τοῦ Βρυένου* (sic).
inc. *Ὡς οὖν ἕκαστος ἡμῶν προαιρεῖται...*
des. *ὅτι ζῶ ζωὴν παρερχομένην καὶ ῥέουσαν.*

509v - 510r *Ἰωσὴφ τοῦ Βρυένου.*
inc. *Ὁ πόλεμος καὶ χαλασμὸς τῆς περιφήμου πόλεως*
des. *καὶ ἀγοράζεσθαι παρ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν.*
(Περὶ πωλήσεως τῆς θείας κοινωνίας ὑπὸ τῶν πνευματικῶν)

Cod. 586 nunc 34.

335v - 336r *Ἰωσὴφ τοῦ Βρυενίου* (sic).
inc. *Ὡς οὖν ἕκαστος ἡμῶν προαιρεῖται οὕτως ἑαυτὸν διαθροῖ...*
des. *ὅτι ζῶ ζωὴν παρερχομένην καὶ ῥέουσαν· τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.*

Cod. 600 nunc 225.

18v - 19v *Ἰωσὴφ τοῦ Βριένου* (sic).
inc. *Δεῖ δὲ...* Cfr. Catalogum Lambri.

58v - 61v *Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου.*
inc. *Ὡς οὖν ἕκαστος ἡμῶν προαιρεῖται...*
des. *προφήτην ἐν Πνεύματι.*

Codd. Lavrenses

Cod. 861 (Η 206).

325r - 330r *Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυενίου* (sic) *λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῇ ἐπαύριον τελουμένης τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀκαθίστου.*
inc. *Εἰς δόξαν τῆς πανταιτίου Τριάδος· χθὲς εὐαγγελισμός, αὔριον εὐαγγελισμὸς καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν εὐαγγελισμός*
des. *ἐν τῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.* (Λόγος πρῶτος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν).

Cod. 1626, Κουβαρᾶς (Λ 135).

6r - 28v *Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ*

Βρυεννίου λόγος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται.

inc. *Ἄνδρες ἠγαπημένοι, γνήσιοι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ*

des. *ἧς καὶ γένοιτο σὺν ἡμῖν πάντας ὑμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν αὐτῇ, ᾗ πρέπει δόξα, κράτος, μεγαλοπρέπεια καὶ προσκύνησις εἰς ἀπειραπλέτους αἰῶνας, ἀμήν.*

6v κεφ. α' *Ὅτι ἡ ὁμωνυμία τῆς τοῦ Πνεύματος φωνῆς ἀρχή ποτε παρεκτροπῆς τοῖς λατίνοις ὑπῆρξε καὶ νῦν αὕτη ἐστί.*

8v κεφ. β' *Ὅτι τὸ νομίζειν μίαν καὶ ἁπλῆν εἶναι τοῦ Πνεύματος πρόοδον ἀφορμὴ αὐτοῖς τοῦ σχίσματος καὶ γεγόνει καὶ γίνεται.*

11r κεφ. γ' *Ὅτι καὶ ἡ* ***πρόοδος*** *φωνὴ ἀντὶ τοῦ* ***ἐκπόρευσις*** *καὶ τὸ* ***πρόεισιν*** *ἀντὶ τοῦ* ***ἐκπορεύεται*** *λαμβανόμενα ὡς μονὰς παρ' αὐτοῖς εὑρισκόμενα πολλὴν ἀπάτην εἰσάγουσιν.*

12r κεφ. δ' *Ὅτι καὶ τὸ συλλογισμοῖς τὸ δόγμα πειρᾶσθαι συνιστᾶν οἰκείοις αἰτία μεγίστης πρὸς πλάνην αὐτοῖς ἐστιν.*

16v κεφ. ε' *Ὅτι τὸ ἐκ Πατρὸς μόνου δοξάζειν τὸ Πνεῦμα ἀληθὴς καὶ βεβαία δόξα καὶ μόνη αὕτη ὀρθόδοξος.*

21v κεφ. ϛ' *Ὅτι καὶ πᾶσαι αἱ τοπικαὶ καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ταύτην ἐκήρυξαν καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἐν αὐτῇ ἐτελειώθησαν.*

25r κεφ. ζ' *Ὅτι καὶ ὁ τῶν τετρακοσίων ἐτῶν χρόνος καὶ τὰ παρελθόντα μεγάλα πρόσωπα καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα συμμαρτυροῦσι τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἡμῶν.* (Λόγος τέταρτος).

29r - 68v *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς δέκα κεφάλαια καὶ τοσαύτας ἐνστάσεις ἀντιρρητικάς.*

inc. *Ἐγὼ μὲν καὶ πάλαι τούτους ὤδινον πρὸς ὑμᾶς τοὺς λόγους εἰπεῖν, ἔμελλον δὲ καὶ ἀνεβαλλόμην*

des. *καὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων συγχώρησιν ποιήσηται ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ πανταιτία Τριάς, ᾗ δόξα πρέπει εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

30v κεφ. α' *Πάντα γὰρ ποιοῦντες καὶ πραγματευόμενοι*

32v κεφ. β' *Ἔτι φασὶν ὡς τῶν θείων προσώπων*

36v κεφ. γ' *Εἰ δὲ λέγοιεν πῶς ὁ Κύριος δάκτυλον μὲν*

37v κεφ. δ' *Πάλιν ἐπιφέρουσιν ὡς ἐπεὶ ὁ πατὴρ*

42v κεφ. ε' *Πρὸς τούτοις ἐπάγουσιν ὡς ὁ Κύπρου Ἐπιφάνιος*

45v κεφ. ϛ' *Ἐπὶ τούτοις ἐπάγουσιν ὅτι ἐπειδὴ πηγὴ*

49r κεφ. ζ' *Ἔτι οὐκ οἶδ' ὅθεν ἀναισχυντοῦντες*

52v κεφ. η' *Ἔτι τούτοις προστιθέασιν ὡς ὁ μέγας Βασίλειος*

59r κεφ. θ' *Ἔτι προβάλλονται ὡς ἐπειδὴ εἰκὼν ἐναργεστάτη*

62r κεφ. ι' *Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀντὶ πύργου παντὸς ὡς*

159v - 170v *Τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κὺρ Ἰωσὴφ τοῦ φιλοσόφου Ἔκδοσις*

ἀκριβὴς τῆς φιλοσόφου πίστεως ὅτι ἀκατάληπτον τὸ θεῖον καὶ καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν.

inc. *Ἐπειδὴ πρώτιστον ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πολὺ ἀναγκαιότατον*

des. *κἀκ τούτου παραπεσόντας αὖθις ἐπαναγαγόντι πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἀρρήτου σου συγκαταβάσεως. Σοὶ τοίνυν πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ... ἀμήν.*

380r - 384r *Τοῦ μακαριωτάτου σοφοῦ διδασκάλου κὺρ Ἰωσὴφ λόγος παριστῶν ἐναργῶς ὅτι τοὺς τὴν προσθήκην ἐπὶ τοῦ θείου συμβόλου τολμήσαντας καὶ συνοδικῶς καὶ ἰδίως οἱ θεῖοι πατέρες τῷ ἀναθέματι ὑποβάλλουσιν.*

inc. *Οἱ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀντεχόμενοι πάντες ἕνα Θεὸν δοξάζομεν εἶναι*

des. *τῇ πανταιτίῳ Τριάδι εὐαρεστοῦντες καὶ τῆς ἀποκειμένης μακαριότητος τοῖς πιστοῖς ἐπιτύχοιμεν, ἧς καὶ γένοιτο σὺν ἡμῖν πάντας ἐπιτυχεῖν ὀρθοδόξους ἐν αὐτῇ, ᾗ πρέπει δόξα, κράτος, μεγαλοπρέπεια καὶ προσκύνησις εἰς ἀπεράντους αἰῶνας, ἀμήν.*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

MOINES DE L'ATHOS, PATRIARCHES DE CONSTANTINOPLE

(Nicolas II, Isaïe, Isidore)

La Sainte Montagne, qui a donné à l'orthodoxie grecque son plus grand théologien, Grégoire Palamas, a vu aussi quelques uns de ses moines monter sur le trône patriarcal de Constantinople.

Le premier moine athonite, appelé à devenir patriarche de la Ville gardée de Dieu, fut *Nicolas II Chrysobergès*, qui occupa le trône patriarcal d'avril 979 au 16 décembre 991 [1]. C'était fort peu de temps après l'instauration d'une vie monastique organisée à l'Athos par saint Athanase l'Athonite. Ce dernier, en effet, venait de construire le premier monastère ou laure, qui conserva ce nom de Laure (Lavra, Λαύρα) et pour lequel il avait rédigé une Règle ou Typikon, vers 970. La renommée d'Athanase attira à l'Athos un très grand nombre de moines, venant de tous les pays; Nicolas Chrysobergès fut parmi eux [2].

Nous avons fort peu de renseignements sur le pontificat de Nicolas II Chrysobergès. Généralement, les chroniqueurs indiquent la condition sociale du nouveau patriarche et notent les traits principaux de son caractère. Sur Nicolas II Chrysobergès ils gardent le silence complet, ce qui semble singulier. Nicolas II Chrysobergès succédait au patriarche Antoine III le Studite. Nous ne savons presque rien sur les actes de son pontificat. Zonaras [3] fait simplement mention de sa nomination et de sa mort, après un pontificat de 12 ans et 8 mois. Cédrène [4] est aussi laconique que Zonaras. Joël se contente d'attribuer à Nicolas II Chrysobergès un pontificat de 12 ans et 8 mois [5]. Ephrem n'est pas plus riche de détails [6].

D'après Georges le Moine [7], Nicolas II Chrysobergès aurait bâti un monastère au mont Olympe, de Bithynie. Il présida à l'introduction

[1] V. Grumel, Les Régestes des actes du patriarcat de Constantinople (1936), p. 230.

[2] Manuel I. Gedeon, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, Constantinople 1885, p. 131, n. 10.

[3] Zonaras III, 547 et 558.

[4] Cedr. II, 434 et 448.

[5] Joël 60.

[6] Ephrem 10066 - 10074.

[7] Georges le Moine 868, n. 2.

officielle du christianisme en Russie, sous le règne de Vladimir I le Grand (973 - 1015) et consacra le premier métropolitain de Russie, le Syrien Michel, qu'il envoya dans ce pays avec six évêques [1]. Il se pourrait, d'un autre côté, que ce fût à la prière du patriarche Nicolas II Chrysobergès que Basile II abrogea en 988 la célèbre Novelle de Nicéphore II Phokas sur les monastères. Basile II ne fait, toutefois, dans sa Novelle aucune allusion à l'intervention du patriarche [2].

D'après Louis Bréhier [3], les quatre patriarches de Basile II essayèrent de reprendre l'œuvre du schisme de Photius. Le premier d'entre eux, Nicolas II Chrysobergès, aurait condamné solennellement à la fois les ennemis d'Ignace et de Photius, afin d'apaiser les polémiques toujours ardentes sur la question. On pourrait induire de là que Nicolas II Chrysobergès aurait rétabli le nom de Photius sur les diptyques. Un document pourrait confirmer cette hypothèse. Dans les acclamations synodales, à l'occasion de la fête de l'Union, sont mentionnés les noms des patriarches défunts: Ignace, Photius, Stéphane (Ier), Antoine (II Kauléas), Nicolas (Ier le Mystique), Euthyme, Stéphane (II), Tryphon, Théophylacte, Polyeucte, Antoine (III le Studite) [4]. Ce document, d'après Louis Bréhier, pourrait dater du pontificat de Nicolas II Chrysobergès, successeur d'Antoine III le Studite. La formule: « A ce qui a été dit et écrit contre Ignace et Photius, les très saints patriarches, anathème », *τὰ λαληθέντα καὶ γραφέντα κατὰ Ἰγνατίου καὶ Φωτίου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν ἀνάθεμα*, récitée chaque année dans l'Église de Constantinople, au témoignage, devant le concile de Florence, de Marc d'Ephèse [5] serait ainsi contemporaine du pontificat de Nicolas II Chrysobergès. En rétablissant sur les diptyques le nom de Photius, anathématisé par neuf papes, Nicolas II Chrysobergès proclamait son hostilité au Saint Siège et portait la première atteinte au compromis de 890. Mais, d'après le R. P. Martin Jugie [6], cet anathème ne fut peut-être ajouté au Tome de l'Union que sous le patriarche Sisinnius (996 - 998), après que les derniers Euthymiens eurent fait leur soumission à l'Église officielle.

[1] M. I. Gedeon, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, Constantinople 1893, p. 313. Cf. G. Schlumberger, L'Epopée byzantine II, Paris (1900), p. 116.

[2] Cf. F. Dölger, Regesten, No 772.

[3] L. Bréhier, Le schisme oriental du XIe siècle, Paris 1899, p. 5.

[4] Zach. von Ligenthal, J.G.R. III, 233.

[5] Cf. F. Dvornik, Le schisme de Photios, Paris 1950, p. 524.

[6] M. Jugie, Le culte de Photius dans l'Eglise byzantine, Rev. de l'Orient Chrétien 23 (1922 - 1923), 109.

Quant à l'acclamation : « Au patriarche orthodoxe Photius, éternelle mémoire », τῷ ὀρθοδόξῳ πατριάρχῃ Φωτίῳ αἰωνία μνήμη, elle aurait été ajoutée quelque temps plus tard, sous le pontificat du successeur de Sisinnius, Serge II (999 - 1019), parent de Photius [1], lorsque les restes de celui-ci furent transférés dans le monastère τῶν Ἐρημίας [2].

Il ne nous est parvenu que quatre actes officiels de Nicolas II Chrysobergès. — 1. Un décret, du début de 980, établit Syméon le Nouveau Théologien comme higoumène du monastère Saint-Mamas ἐν τῇ Ξηροκέρκῳ ou Ξυλοκέρκου [3]. — 2. Un jugement de confirmation d'un accord conclu entre le monastère d'Asie Mineure de Saint Paul du Latros et le monastère de Lamponios, au sujet d'un terrain, dont ils se disputaient la possession. Après une enquête dirigée par le protospathaire, mystique et juge de l'Hippodrome et du thème des Thracésiens, Basile II donna raison au monastère de Saint-Paul, qui signa une convention avec le monastère de Lamponios. C'est cette convention qu'approuva, l'année suivante, le patriarche Nicolas II Chrysobergès [4]. — 3. Un décret d'union de deux monastères, d'avril 989 [5]. — 4. Confirmation du Tome de l'Union, mettant fin à la séparation de l'Église des prêtres et moines qui en étaient encore séparés depuis 90 ans, par suite de l'affaire de la tétragamie [6].

Le second moine athonite qui monta sur le trône patriarcal de Constantinople, fut Isaïe. Il succédait à Gérasime I, en octobre 1323, le trône patriarcal étant resté vacant deux ans. Isaïe allait être patriarche dix ans. Nous connaissons Isaïe par le témoignage de deux de ses contemporains, l'historien Nicéphore Grégoras, qui lui est hostile et Jean VI Cantacuzène, qui lui est favorable. Ephrem [7] se contente de dire qu'Isaïe était un moine de l'Athos, un vieillard pieux et vénérable et né en Epire et Sphrantzès [8] qu'il était moine de l'Athos

[1] M. Jugie, op.cit., p. 110.

[2] R. Janin, La Géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, Paris 1953, p. 119.

[3] V. Grumel, Les Régestes..., No 800. Sur le monastère du Xèrokerkos, cf. R. Janin, La Géographie ecclésiastique..., p. 394.

[4] V. Grumel, op.cit. No 801. Cf. V. Vasilievsky, Matériaux pour l'histoire intérieure de l'Etat byzantin. Journ. du Min. de l'Instr. Publ. CCX, juillet 1880, pp. 102 - 104 (en russe).

[5] V. Grumel, op.cit. No 802.

[6] V. Grumel, op.cit. No 803.

[7] Ephrem 10388 - 10392.

[8] Sphrantzès, 32, Bonn.

et un vieillard respectable. D'après Nicéphore Grégoras [1], Isaïe, au moment de son élection au patriarcat, était âgé de plus de 70 ans. C'était un homme simple, ignorant, que sa conduite et ses mœurs avaient tenu jusqu'alors éloigné du sacerdoce. C'est cet homme, dit Grégoras, que la justice divine choisit pour consommer la déchéance de l'empereur Andronic II Paléologue. A peine nommé patriarche par ce dernier, Isaïe usa de son crédit pour obtenir le rappel de Philanthropène Alexis, qui, 28 ans auparavant, avait été aveuglé pour s'être laissé proclamer empereur [2]. Un incident, au début du pontificat d'Isaïe, avait fait conclure par les Byzantins, toujours superstitieux, que la paix de l'Église allait être troublée. Lors d'une procession à la Colonne porphyrétique, procession à laquelle assistaient l'empereur, le patriarche et le clergé, un porc vint, en effet, jeter le désordre dans le cortège [3].

Isaïe montait sur le trône patriarcal en pleine guerre civile entre Andronic II Paléologue et son petit-fils Andronic III Paléologue. Après une courte trève, en 1321, la guerre civile reprenait en 1322, pour s'interrompre de nouveau rapidement ; la paix fut signée une seconde fois entre Andronic II et Andronic III Paléologue et allait durer jusqu'en 1327. Isaïe se trouva, par la force même des choses, mêlé aux évènements. Le 2 février 1325, Andronic II Paléologue couronnait empereur son petit-fils Andronic III Paléologue et le patriarche Isaïe présidait à la cérémonie du couronnement avec toute la pompe d'usage [4]. Mais la rivalité entre les deux empereurs n'en continuait pas moins. En octobre 1327, la situation entre les deux Andronics était très tendue [5]. Se sentant menacé et abandonné même par ceux qui avaient été ses plus fidèles partisans, Andronic II voulut, dans son anxiété, s'assurer des sentiments du patriarche Isaïe et des prélats à son égard. Il les convoqua au Grand Palais, et, après avoir exposé ses griefs contre son petit-fils, Andronic II leur demanda de le rayer des diptyques de l'Église et de l'exclure de la communion. Les dignitaires de l'Église étaient disposés à donner satisfaction à

[1] N. Grégoras I, 360.

[2] Grégoras, id., dit, par erreur, 38 ans. Sur le soulèvement et l'aveuglement d'Alexis Philanthropène, cf. Pachymère II, 220 - 229 et Grégoras I, 196 - 201. Sur Alexis Philanthropène, cf. R. Guilland, Alexis Philanthropène, Revue du Lyonnais, 1922.

[3] Grégoras I, 385.

[4] Cantac. I, 196 - 197.

[5] Cantac. I, 217.

Andronic II, mais le patriarche Isaïe, appuyé par quelques prélats, s'y opposa. Des conciliabules se tinrent désormais le jour et la nuit au patriarcat contre Andronic II; divers hauts personnages se mêlèrent même à ces intrigues [1]. Quelques jours plus tard, le patriarche Isaïe fit sonner les cloches et appeler le peuple à Sainte-Sophie. Il lança l'anathème contre ceux qui ne feraient plus mention du jeune empereur dans les prières et qui ne lui rendraient pas les honneurs dûs aux empereurs; il lança aussi l'anathème contre les prélats qui s'étaient prononcés contre Andronic III [2]. Andronic II fut très affecté par ces évènements; entre lui et le patriarche, il y eut désormais un profond dissentiment et il traita même le patriarche d'assassin, φονεύς [3]. Tandis qu'au Grand Palais le nom d'Andronic III avait été rayé des diptyques, à Sainte-Sophie et dans les autres églises, son nom continuait d'y figurer [4].

Cependant, les dignitaires de l'Église, que le patriarche venait d'excommunier, se réunirent et, après avoir hautement blâmé l'acte du patriarche excommunièrent à leur tour ce dernier et les dignitaires ecclésiastiques qui s'étaient rangés à son avis, comme coupables d'organiser un complot et un coup d'État, crimes condamnés par les lois et par les canons de l'Église. Les protestataires invoquaient, à l'appui de leur décision, l'autorité du 18ème canon du concile de Chalcédoine (451), punissant de la déposition les ecclésiastiques et les moines, auteurs de complots ou d'intrigues contre leurs évêques ou leurs confrères, ce crime étant puni même par les lois civiles. Ils s'appuyaient aussi sur le 4ème (34ème) canon du concile in Trullo (692), punissant de la perte de leur grade les clercs ou les moines, ayant conspiré contre leurs évêques ou contre leurs confrères et également sur le chapitre IV du 36ème Livre des Lois civiles, punissant les conspirations [5]. Ce qui était punissable pour les clercs et pour les moines l'était évidemment plus encore pour les prélats et pour les patriarches.

Andronic III désirait avoir une explication avec Andronic II pour se justifier des accusations portées contre lui. Mais Andronic II refusa [6]. Le jeune empereur s'adressa alors au patriarche Isaïe. Il lui

[1] N. Grégoras I, 406.
[2] N. Grégoras I, 406.
[3] N. Grégoras I, 406.
[4] Cantac. I, 219.
[5] N. Grégoras I, 406-407.
[6] Cantac. I, 223.

offrait de venir se disculper devant lui, si l'empereur y consentait; dans le cas contraire, il priait le patriarche de venir auprès de lui, à Rhegium, afin d'entendre ses explications [1]. Le patriarche, sur l'avis conforme des évêques, estima que la proposition du jeune empereur était légitime. Mais Andronic II refusa cependant de la prendre en considération [2] et il interdit au patriarche de partir. Il accepta, toutefois, d'envoyer à Andronic III une délégation de dignitaires et de prélats, pour entendre sa défense [3].

Les délégués remplirent leur mission, écoutèrent la justification d'Andronic III et présentèrent leurs observations au nom d'Andronic II [4]. Ce dernier fut mis au courant de ce qui s'était passé par l'un des délégués, Kokalas, rentré avant les autres à Constantinople [5]. Il jugea inutile de recevoir en audience les autres envoyés, à leur retour. Il se défiait, au surplus, des rapports que pouvaient lui faire les prélats, les estimant, sans doute, trop favorables au jeune empereur. Le patriarche Isaïe, ayant insisté à deux reprises pour que les prélats fussent reçus en audience, Andronic II impatienté lui répondit assez brutalement de se mêler des affaires ecclésiastiques, qui étaient de son ressort, et de laisser l'empereur s'occuper des affaires politiques, qui le regardaient uniquement [6]. Isaïe protesta avec force; il affirma son droit et son devoir de prendre la défense des opprimés et de ceux que l'on attaquait injustement. Il s'éleva contre la théorie de l'empereur, car entre les affaires temporelles et les affaires spirituelles il ne saurait y avoir de ligne de séparation et le corps ne peut se dérober aux directives de l'âme. Isaïe rappela que c'était lui qui, sur la demande d'Andronic II, avait sacré Andronic III; il le considérait comme innocent des crimes dont on l'accusait et il estimait sa disgrâce injuste. Isaïe termina en adjurant Andronic II de rentrer dans la droite voie, dont il avait été détourné par de mauvais conseillers [7]. Exaspéré de ces remontrances, Andronic II donna l'ordre de chasser le patriarche du patriarcat et de l'enfermer dans le monastère des Manganes [8], avec interdiction d'en

[1] Cantac. I, 223-225.
[2] Cantac. I, 225.
[3] Cantac. I, 226.
[4] Cantac. I, 227-247.
[5] Cantac. I, 247.
[6] Cantac. I, 248.
[7] Cantac. I, 248-251.
[8] Sur le monastère des Manganes, cf. R. Janin, La Géographie ecclésiastique..., pp. 75-81.

sortir; il prit également des mesures de coercition contre divers prélats[1].

Ne recevant aucune nouvelle d'Andronic II et d'Isaïe, depuis le départ de la délégation, Andronic III augura mal de la situation et se prépara à la lutte. Le silence du patriarche l'inquiétait particulièrement[2]. Des nouvelles arrivèrent enfin de Byzance et des amis firent savoir à Andronic III ce qui s'était passé entre Andronic II et Isaïe[3]. Voyant que les moyens pour se réconcilier avec son grand'père restaient inefficaces, Andronic III se décida à agir. Le 19 mai 1328, il entrait à Constantinople en vainqueur et il pouvait dicter ses conditions[4].

Le premier soin d'Andronic III fut de se rendre au monastère des Manganes pour y remercier le patriarche Isaïe des services rendus à sa cause et le délivrer. Isaïe fut conduit au patriarcat sur un cheval harnaché impérialement[5]. Le cortège, d'après Grégoras[6] n'avait rien de religieux. Aucun évêque, aucun prêtre ne s'était joint au cortège, que précédaient et suivaient des musiciens et des danseurs, ce qui aurait fortement scandalisé les spectateurs.

En prenant possession du pouvoir, Andronic III était décidé à traiter avec bonté son grand'père. Malgré l'avis de l'ex-patriarche Niphon et de ses propres conseillers, Andronic III décida de laisser à Andronic II les insignes impériaux, mais il le consigna au Grand Palais avec interdiction de paraître en public. Le patriarche Isaïe, au dire de Grégoras[7], exulta en apprenant la déchéance du vieil empereur et s'écria: «Le juste est dans la joie, lorsque vient l'heure du châtiment.» Andronic III intervint alors auprès d'Isaïe pour lui demander de pardonner aux évêques qui au lieu de le soutenir, s'étaient séparés de lui, lors de son incarcération[8]. Mais le patriarche refusa, déclarant que la conduite indigne des évêques méritait une sanction exemplaire[9]. Andronic III fit faire alors une démarche auprès d'Isaïe par le grand

[1] Cantac. I, 252; N. Grégoras place, à tort, l'incarcération d'Isaïe aux Manganes, à l'occasion du refus du patriarche de supprimer des diptyques le nom d'Andronic III.
[2] Cantac. I, 252 - 254.
[3] Cantac. I, 255.
[4] Cantac. I, 302 - 306.
[5] Cantac. I, 305.
[6] Nic. Grégoras, I, 427.
[7] Nic. Grégoras I, 428.
[8] Cantac. I, 312 - 313.
[9] Cantac. I, 313.

domestique, Jean Cantacuzène, pour obtenir le pardon des évêques en cause[1]. Malgré les pressantes sollicitations du grand domestique, le patriarche resta inflexible[2]. Il fut, cependant, convenu que le procès des évêques serait jugé par le synode[3]. Grâce à l'habile intervention de Cantacuzène, le patriarche se laissa finalement fléchir[4]. Les coupables vinrent se prosterner devant Isaïe et implorèrent son pardon. Ce dernier prononça l'absolution des évêques coupables, qu'il embrassa et bénit en signe de réconciliation[5]. D'après Grégoras[6], le patriarche célébra un office solennel, où, revêtu des vêtements pontificaux, il prononça du haut de l'ambôn la formule d'absolution. Toutefois, il ne pardonna pas complètement aux évêques, dont il frappa d'interdit certains temporairement, d'autres à vie.

Andronic II avait fini par revêtir la robe monastique et il avait changé selon l'usage, son nom d'Andronic contre le nom monastique d'Antoine, volontairement d'après Cantacuzène[7], contraint et forcé par le gouverneur de Constantinople, le protostrator Théodore Synadène, d'après Grégoras[8]. D'après Grégoras encore, le patriarche Isaïe aurait été enchanté de cette solution, qui enlevait tout espoir à Andronic II de remonter sur le trône. Comme on faisait toujours mention d'Andronic II dans les prières, le patriarche se demanda s'il fallait continuer ou sous quel nom il convenait de faire mention du vieil empereur[9]. Il fit interroger celui-ci à ce sujet par deux évêques, peut-être par dérision. Mais Andronic II ne s'y trompa pas. Il rappela que c'était lui-même qui avait désigné et choisi le patriarche et l'avait tiré de l'obscurité pour l'élever au suprême honneur, le préférant à tant d'hommes illustres par la science[10]. C'était ce même patriarche qui, au lieu de le soutenir dans sa détresse, se joignait à ses bourreaux et il le comparait au crocodile, qui pleure sur ses victimes[11]. Quant à la question posée, il ne saurait y répondre. S'il voulait qu'on le mention-

[1] Cantac. I, 317.
[2] Cantac. I, 318.
[3] Cantac. I, 319.
[4] Cantac. I, 319 - 322.
[5] Cantac. I, 322.
[6] Nic. Grég. I, 437.
[7] Cantac. I, 399.
[8] Nic. Grég. I, 441 - 442.
[9] Nic. Grég. I, 442.
[10] Nic. Grég. I, 443.
[11] Nic. Grég. I, 444.

nât dans les prières comme empereur, ses gardiens le tueraient; s'il choisissait d'être mentionné sous le nom d'Antoine, on en conclurait qu'il avait accepté librement l'état monastique[1]. Le patriarche décida qu'Andronic II serait mentionné dans les prières sous cette formule: « Le très pieux et très chrétien empereur Antoine moine.»[1].

Sous le pontificat d'Isaïe eut lieu un essai de rapprochement avec l'Église arménienne. Vers 1330, vraisemblablement, une ambassade, qui comprenait le préposite Gabriel Kallikrinitès, le hiéromoine Gabriel et l'évêque des Arméniens à Constantinople, apporta au catholicos d'Arménie une lettre d'Isaïe, déclarant qu'il l'accueillait lui et l'Église arménienne dans l'Église orthodoxe[3] et au roi d'Arménie une lettre également d'Isaïe lui déclarant qu'il l'accueillait lui et l'Église arménienne dans l'Église orthodoxe[4].

Il nous est parvenu plusieurs actes, datant du pontificat d'Isaïe:

1. En 1323, semble-t-il, Isaïe notifiait son élévation au patriarcat au patriarche d'Alexandrie[5].
2. De 1323 date aussi, semble-t-il, l'acte par lequel Isaïe confirmait le prostagma d'Andronic II Paléologue, élevant le très saint évêché *Βρύσεως* au rang de métropole et son archevêque au rang de métropolite hypertime[6].
3. De 1324 date une décision synodale, réglant deux questions, une question de mariage et un différend entre le sébaste Constantin Mouzalon et Nicolas Kephalas au sujet de l'achat de maisons[7].
4. La même année, le synode refuse à des créanciers l'autorisation de se faire rembourser sur la dot de la femme[8].
5. En 1324 encore, le patriarche Isaïe règle, par décret, six affaires: une donation de terrain[9], un remboursement de dettes à la suite d'un décès[10], un remboursement d'avances faites par la femme du

[1] Nic. Grég. I, 444.
[2] Nic. Grég. I, 446.
[3] Mikl. et Müller, Acta I, 158-162.
[4] Mikl. et Müller, Acta I, 162-164.
[5] Mikl. et Müller, Acta I, 129-131.
[6] Mikl. et Müller, Acta I, 96-97. Cf. V. Grumel, Titulature de métropolites byzantins II. Métropolites byzantines. Mémorial Louis Petit, Bucarest 1948, p. 196.
[7] Mikl. et Müller, Acta I, 98-99 et 99-101.
[8] Mikl. et Müller, Acta I, 101-102.
[9] Mikl. et Müller, Acta I, 102-104.
[10] Mikl. et Müller, Acta I, 104-106.

grand papias, Marie Aspietissa Choumnaina[1], un différend entre gendre et beau-père[2], une affaire de poursuite de créanciers en recouvrement de créances[3] et une question d'héritage, relatif au legs d'une église de Saint-Jean-Baptiste à des neveux et au sébaste Basile Sebasteianos[4].

6. Une décision synodale, de 1324, interdit à l'exarque patriarcal de pénétrer dans le monastère de Saint-Georges et dans ses metochia, relevant du métropolite de Mitylène et précise le régime d'un certain nombre de monastères et de monudria[5].
7. Le patriarche Isaïe confirme, en septembre 1324, la précédente décision synodale[6].
8. Cette même année 1324, une décision synodale fixe la contribution annuelle de chaque métropole et de chaque archevêché au patriarcat[7].
9. En 1324 ou 1325, le synode approuve une convention, au sujet de la répartition de revenus, signée entre Manuel Xèros et le métropolite de Mitylène, Pothos Aplesphares[8].
10. En 1325, le synode règle six cas, qui lui étaient soumis: un mariage consommé avant sa célébration[9], une querelle d'intérêts entre particuliers[10], une accusation de bogomilisme portée contre le diacre moine Siméon du Pantokrator[11], une demande de séparation par suite d'incompatibilité d'humeur[12], une vente illégale d'un monudrion[13] et une demande en annulation de mariage[14].
11. En 1325 également, le synode ordonne une enquête sur le diacre et ecclésiarque moine Malchios de Thessalonique accusé, pour se guérir de l'épilepsie, d'avoir profané l'eau du saint sacrifice et de l'avoir bue ensuite[15].

[1] Mikl. et Müller, Acta I, 106-107.
[2] Mikl. et Müller, Acta I, 107-108.
[3] Mikl. et Müller, Acta I, 109-110.
[4] Mikl. et Müller, Acta I, 110-111.
[5] Mikl. et Müller, Acta I, 111-115.
[6] Mikl. et Müller, Acta I, 115-118.
[7] Mikl. et Müller, Acta I, 126-128.
[8] Mikl. et Müller, Acta I, 125-126.
[9] Mikl. et Müller, Acta I, 132-133.
[10] Mikl. et Müller, Acta I, 133-135.
[11] Mikl. et Müller, Acta I, 135-136.
[12] Mikl. et Müller, Acta I, 136-137.
[13] Mikl. et Müller, Acta I, 137-139.
[14] Mikl. et Müller, Acta I, 139-140.
[15] Mikl. et Müller, Acta I, 140-143.

12. Par une décision de janvier 1327, le synode soumet à l'inspection spirituelle du métropolite de Césarée les métropoles de Sébastée, d'Euchaïte, d'Ikonion, de Mokesos, l'archevêché de Nazianze, sans prélat depuis longtemps, par suite des évènements et dans l'impossibilité d'y envoyer des métropolites canoniques[1].
13. Par décision, la même année, le synode donne satisfaction à l'évêque de Zichna, qui réclamait au métropolite de Serrès, un monudrion[2].
14. En 1329, le synode confirme le chrysobulle impérial rattachant l'épiscopat de Nicopolis à la métropole de Serrès[3].
15. En 1329 encore, le synode règle une question d'héritage[4].
16. En 1330, le synode règle trois questions: une question d'héritage, le pansébaste sébaste, oikeios et domestique des Thèmes occidentaux, Georges Stratègos, se plaignant qu'une partie de la dot de sa fille, ait été dépensée par le beau-père de celle-ci[5], une plainte en diffamation[6], et une plainte en faux testament[7].
17. En 1331, le synode soumet à l'autorité du métropolite de Mitylène un certain nombre de couvents[8].

Isaïe, enfin, nomma métropolite de Russie Théognoste, qui laissa le souvenir d'un prélat habile[9]. Le patriarche Isaïe mourut sur son siège le 13 mai 1332. Il eut pour successeur Jean XIV Calécas, originaire d'Apri[10].

***

Le troisième moine athonite qui fut patriarche de Constantinople, fut Isidore, évêque de Monembasie, qui occupa le trône patriarcal du 17 mai 1347 à février-mars 1350. Isidore Ier Βουχηρᾶς était né à Thessalonique, comme il nous l'apprend lui-même dans son Testament[11].

[1] Mikl. et Müller, Acta I, 143-144. Cf. M. A. Gedeon, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, Cp. 1893, p. 418.
[2] Mikl. et Müller, Acta I, 144-146.
[3] Mikl. et Müller, Acta I, 146-148.
[4] Mikl. et Müller, Acta I, 149-151.
[5] Mikl. et Müller, Acta I, 151-154.
[6] Mikl. et Müller, Acta I, 155-156.
[7] Mikl. et Müller, Acta I, 156-158.
[8] Mikl. et Müller, Acta I, 164-167. Cf. M. A. Gedeon, op.cit., p. 418.
[9] M. A. Gedeon, op.cit., 418.
[10] Cantac. I, 431-432.
[11] Mikl. et Müller, Acta I, 287. Nous connaissons assez bien Isidore Ier grâce à l'excellente étude de J. Meyendorff, Introduction à l'étude de Grégoire Palamas, Paris 1959.

Il y fit ses études, sur lesquelles nous ne sommes d'ailleurs, pas du tout renseignés. Sans ambition et indifférent aux biens d'ici-bas, Isidore choisit de « vivre en Dieu » et se rendit à l'Athos[1]. Il y arrivait au moment où éclatait la querelle hèsychaste entre Barlaam et Akindynos. Il se rangea immédiatement aux côtés du défenseur de l'orthodoxies, Grégoire Palamas[2]. Vers 1325, les incursions turques obligèrent un grand nombre d'hèsychastes, qui habitaient en dehors des remparts des grands monastères à quitter l'Athos. Parmi ces derniers se trouvaient Grégoire le Sinaïte et ses disciples, entre autres, Isidore et Calliste, tout deux futurs patriarches de Constadtinople. Palamas quitta lui aussi alors l'Athos avec onze de ses amis; les deux groupes se retrouvèrent à Thessalonique. Ils décidèrent de se rendre tous ensemble à Jérusalem et au Sinaï. Mais le projet échoua. Grégoire le Sinaïte et Calliste ainsi qu'un moine n'allèrent pas plus loin que Constantinople; quant à Isidore, il resta avec Palamas à Thessalonique[3]. Tous deux firent partie d'une sorte de cercle spirituel, auquel appartenaient des moines et des laïcs et aussi des femmes de la haute société thessalonicienne. Le chef semble en avoir été Isidore, qui n'avait pas encore reçu la tonsure monacale et qui devait seulement la recevoir de Palamas, une fois que ce dernier était higoumène, vers 1335[4]. Isidore resta, en effet, près de dix ans à Thessalonique. Le patriarche Philothée, dans sa *Vie d'Isidore*, insiste sur l'austérité de la prédication d'Isidore, qui prêchait le renoncement et les vertus monastiques[5]. Les antipalamites ne jugeaient pas de même et accusaient Isidore d'avoir « enseigné des doctrines secrètes et stupides dans des entretiens clandestins. Quel enseignement utile, ajoutaient-ils, pourrait venir d'un homme qui ignora complètement les périodes de jeûne, l'abstinence de nourriture et de boisson aux époques prescrites et ne faisait aucune différence entre les jours à la façon des barbares »[6]. Démétrius Cydonès, par contre, dont il fut le précepteur, lui garde son meilleur et fidèle souvenir[7].

Le cercle hèsychaste d'Isidore n'exerçait pas seulement son influence sur l'élite intellectuelle de Thessalonique. La Correspondance

[1] Mikl. et Müller, Acta I, 288.
[2] Mikl. et Müller, Acta I, 288.
[3] J. Meyendorff, Introduction 53.
[4] J. Meyendorff, op.cit. 53, n. 53.
[5] J. Meyendorff, op.cit. 53. Cf. Isidore, Testament. Mikl. et Müll. I, 287-288.
[6] J. Meyendorff, op.cit. 54.
[7] J. Meyendorff, op.cit. 54.

d'Akindynos montre un autre aspect de son activité. Akindynos accuse Palamas et Isidore de relations avec les Messaliens. Le fait est confirmé par la *Vie* de saint Théodose de Tirnovo, écrite par le patriarche de Constantinople, Calliste Ier et par Nicéphore Grégoras[1]. Calliste confirme que Thessalonique fut le berceau du bogomilisme byzantin au XIVe siècle. Une moniale, nommé Irène et par Akindynos, Porinè[2] en était l'initiatrice et avait réussi à contaminer, parmi ses disciples, des moines athonites. Nicéphore Grégoras donne les noms des hérétiques athonites. Sans doute, il ne mentionne pas Isidore, mais il range Palamas parmi les hérétiques et il laisse entendre que ce n'était pas pour échapper aux incursions turques que Palamas quita l'Athos, en 1325, mais pour échapper à une condamnation de bogomilisme. Il est incontestable que des contacts entre le bogomilisme et l'hèsychasme eurent lieu alors. Il est très vraisemblable que, vivant dans le milieu hérétique à Thessalonique, Palamas et Isidore, dans leur enthousiasme de jeunes théologiens, aient jugé qu'ils étaient les mieux placés pour lutter contre le bogomilisme. D'après Jean Meyendorff, « ils répondaient au même besoin de vie spirituelle plus intense, mais en proposant une doctrine de la prière et une spiritualité authentiques et traditionelles »[3].

Après avoir reçu, en 1335-1336, la tonsure monacale des mains de Palamas, Isidore se laissa persuader par lui de recevoir l'ordination diaconale[4]. En 1341, Palamas se rendait à Constantinople pour comparaître devant le synode, afin de se justifier des accusations dont il était l'objet. Il se fit accompagner de trois de ses meilleurs amis, Isidore, Marc et Dorothée[5]. Le 15 juin 1341, Andronic III Paléologue mourait. Deux prétendants à la régence, car Jean V Paléologue n'avait que 9 ans, se disputaient le pouvoir : le Grand Domestique Jean Cantacuzène et le patriarche Jean XIX Calécas. Ce dernier, bien qu'antipalamite, voulant peut-être gagner l'appui des palamites dans sa lutte d'influence avec Jean Cantacuzène, offrit à Palamas le siège épiscopal de Monembasie. Mais ce dernier refusa et fit élire à sa place, Isidore, un peu malgré lui, si l'on en croit ce dernier[6]. En qualité d'évêque élu de Monembasie, Isidore assista au synode d'août 1341, présidé par

[1] J. Meyendorff, op.cit. 55.
[2] J. Meyendorff, op.cit. 55.
[3] J. Meyendorff, op.cit. 55.
[4] J. Meyendorff, op.cit. 64.
[5] J. Meyendorff, op.cit. 78.
[6] Isidore. Testament. Mikl. et Müll. I, 289.

Jean Calécas, qui avait décidé la destruction des écrits de Palamas postérieurs à août de cette année. Isidore protesta, mais ses protestations ne modifièrent pas l'issue des débats[1]. A Noël 1342, le sacre d'Isidore au siège de Monembasie devait avoir lieu. Mais auparavant, Jean Calécas exigea de lui une condamnation du palamisme dans la confession de foi, précédant le sacre. Isidore ayant refusé, Calécas refusa de lui imposer les mains et de concélébrer avec lui[2]. Isidore ne continua pas moins de siéger au synode et de s'occuper des affaires de son diocèse[3].

A la fin de 1344, les relations entre Jean Cantacuzène et le gouvernement d'Anne de Savoie étaient très tendues. Le 4 novembre, Jean Calécas fit prononcer par le synode la déposition d'Isidore en même temps que l'excommunication de Palamas[4]. Le synode motiva la déposition d'Isidore par des raisons politiques autant que disciplinaires : Isidore, tout en n'étant pas encore évêque, administrait son diocèse, il interprétait, comme Palamas, le Tome de 1341 et surtout « il ne nourrissait pas une vraie bienveillance envers la majesté impériale et était partisan de l'apostat et du tyran »[5]. Jean Calécas nomma, en 1345, en remplacement d'Isidore, Jacques Koukounarès, en récompense de son zèle antipalamite ; il eut pour mission de détruire l'influence d'Isidore dans le Péloponnèse[6].

Après des hésitations, Anne de Savoie avait décidé de s'appuyer sur les palamites. En janvier 1347, elle décida de réunir un synode pour déposer Jean Calécas. Le synode se tint le 2 février ; il condamna Jean Calécas[7]. Le soir même, Jean Cantacuzène faisait son entrée dans Constantinople. Sur l'intervention de Jean V Paléologue, alors âgé de 15 ans, une ambassade, formée de Grégoire Palamas et d'Andronic Asen, beau-frère de Jean Cantacuzène, libérés tous deux de prison à cette occasion, réussit à rétablir la paix : Jean V Paléologue et Jean Cantacuzène furent reconnus co-empereurs[8].

Il s'agissait de donner un successeur à Jean XIV Calécas. L'en-

[1] J. Meyendorff, op.cit. 103.
[2] J. Meyendorff, op,cit. 105-106.
[3] J. Meyendorff, op.cit. 109.
[4] J. Meyendorff, op.cit. 110 et 403.
[5] J. Meyendorff, op.cit. 110 et 112, n. 75.
[6] J. Meyendorff, op cit. 114.
[7] J. T. Dennis, The deposition of the Patriarch John Calecas. Jahrb. d. öster. Byz. Ges. 9, 1960, 51-55.
[8] J. Meyendorff, op.cit. 119-120.

treprise n'était pas facile. Cantacuzène avait, en effet, à lutter contre de nombreux prélats ambitieux, qui estimaient que le siège œcuménique leur était dû et qui le regardaient comme la récompense de leur complaisance envers l'usurpateur. Cantacuzène soutenait la candidature de Palamas, mais il n'osa pas l'imposer par la force, parce que Palamas, d'après lui, s'il était le plus populaire pour sa vertu, l'était davantage encore par la position politique qu'il avait prise pendant la guerre civile[1]. Cantacuzène avait proposé à Sabbas de Vatopédi d'accepter le patriarcat. Sabbas avait été fidèle à Cantacuzène pendant toute la guerre civile mais il ne s'était pas abstenu aussi de critiquer la théologie palamite. Il apparaissait ainsi, comme le note très justement Jean Meyendorff[2], comme un « candidat d'union » entre Cantacuzène et l'opposition. Sabbas ayant refusé, Cantacuzène nomma, le 17 mai 1347, Isidore Boukharis patriarche de Constantinople, comme le lui avait prophétisé, avant son élection, un moine bien connu, du nom de Gabras[3]. Ses liens avec des amis intimes de Cantacuzène, comme Démétrius Cydonès, facilitèrent certainement sa nomination. Isidore Ier fut consacré par l'archevêque de Cyzique, Athanase[4]. Peu de jours après son élection, Isidore, du haut de l'ambôn, leva solennellement l'anathème, prononcé au début de la guerre civile, contre Cantacuzène par le patriarche Jean XIV Calécas. Ce dernier l'avait, du reste, déjà levé, lorsque Cantacuzène était entré victorieux à Byzance, mais Isidore voulut procéder à nouveau à la levée de l'anathème[5]. De même, bien que Cantacuzène eût déjà été couronné empereur à Andrinople, on jugea convenable de procéder à un nouveau couronnement à Byzance. Isidore couronna donc de nouveau Cantacuzène dans l'église de Sainte-Marie-des-Blachernes ainsi qu'Irène, en présence de l'impératrice Anne de Savoie et le jeune Jean V Paléologue. Huit jours plus tard, en cette même église des Blachernes, parce qu'un tremblement de terre avait abattu depuis peu un pan de Sainte-Sophie, le patriarche Isidore présidait au mariage de Jean V Paléologue et d'Hélène, fille de Cantacuzène[6].

Aussitôt après son élection, Isidore Ier procéda au sacre de 32 nouveaux évêques. Grégoire Palamas fut alors sacré archevêque de

---

[1] Cantac. III, 25. Grégoras II, 786.
[2] J. Meyendorff, op.cit. 131.
[3] J. Meyendorff, op.cit. 358.
[4] J. Meyendorff, op.cit. 130.
[5] Cantac. III, 27 - 28.
[6] Cantac. III, 29, 30. Grégoras II, 788.

Thessalonique. C'est peut-être à cette occasion que l'on introduisit dans la profession de foi, exigée des évêques lors de leur sacre, des formules de la théologie palamite[1]. Une vive opposition se manifestait contre l'élection d'Isidore. Jean XIV Calécas ne reconnaissait pas les sanctions prises contre lui et publiait une *Apologie*[2]. Enfermé d'abord au monastère de Saint Basile[3], il fut exilé à Didymotique, où il tomba bientôt malade. Mû par la pitié, à ce qu'il déclare lui-même, Cantacuzène le fit revenir à Constantinople, où il mourait bientôt le 29 décembre 1347[4]. Le parti des mécontents avait à sa tête Néophyte de Philippes, Joseph de Ganos, Métrophane de Patras et le métropolite d'Ephèse, Mathieu. Les trois premiers estimaient avoir des titres politiques pour être nommés patriarche de Constantinople, car il avaient été aussi favorables à Cantacuzène qu'Isidore et ils avaient souffert comme lui[5]. Les opposants comptaient une vingtaine d'évêques, dont dix tinrent des synodes, dès le mois de mai 1347, d'abord à l'église des Saints-Apôtres, puis au monastère de Saint-Étienne, protomartyr[6]. Au point de vue doctrinal, « ce synode, des dix constituait un curieux mélange d'anciens antipalamites et de palamites d'hier »[7]. Il publia un Tome, « puisque c'était la mode », où la question doctrinale était superficiellement et obscurément traitée[8]. L'essentiel pour eux était de prouver le caractère anticanonique de l'election d'Isidore. Ils déposèrent et excommunièrent ce dernier, ainsi que Palamas, en juillet 1347. Les clergés d'Antioche, d'Alexandrie, de Trébizonde, de Chypre, de Rhodes, entre autre, se prononcèrent contre l'hérésie palamite[9].

Après avoir vainement tenté de ramener à l'obéissance les dissidents, Isidore réunit les évêques présents à Constantinople et prononça la déposition et l'excommunication de ceux-ci. Un nouveau Tome fut rédigé, qu'Isidore fit signer par le patriarche de Jérusalem et des mesures furent prises au sujet de l'administration des diocèses des

---

[1] J. Meyendorff, op.cit. 131 - 132.
[2] J. Meyendorff, op.cit. 132.
[3] Nic. Greg. II, 784. Sur le monastère de St Basile, cf. R. Janin, La Géogr. eccles 64 - 65.
[4] Cantac. III, 24 - 25 ; N. Grég. II, 784.
[5] Cantac. III, 24.
[6] N. Grég. II, 786.
[7] M. Jugie, Palamite (controverse) Dict. de Theol. Cathol. XI (1932), col. 1789.
[8] M. Jugie, op.cit., col. 1789 - 1790.
[9] N. Grégoras II, 787.

évêques rebelles. Il ne s'agissait, du reste, que d'une déposition conditionnelle, car on espérait voir revenir les coupables à l'orthodoxie [1]. D'autre part, Isidore nomma Palamas évêque de Thessalonique. Muni par Cantacuzène de lettres de recommandation, celui-ci partit prendre possession de son siège, mais on lui refusa l'entrée de la ville et il dut se réfugier à Lemnos [2].

Pendant les deux ans et demi qu'Isidore occupa le trône patriarcal, il fit tous ses efforts pour faire accepter les dogmes palamites par l'Église byzantine. Ce fut à ce moment que Nicéphore Grégoras, entrant résolument dans la lutte, devint le principal champion de l'orthodoxie. Politiquement favorable à Cantacuzène, Grégoras, que des liens d'amitié liait à ce dernier, était souvent reçu à la Cour. Il chercha à contrebalancer l'influence d'Isidore, surtout auprès de l'impératrice Irène, femme de Cantacuzène et il y parvint. Inquiet, Isidore vint trouver l'impératrice et l'engagea à rompre avec Grégoras. Mais il fut éconduit et il en avertit Cantacuzène. Ce dernier convoqua Grégoras a une entrevue avec Isidore dans l'espoir d'une entente possible entre eux. Grégoras reprocha à Isidore de professer les doctrines de Palamas et entra en discussion avec lui, au sujet d'une réforme liturgique, qu'il venait de faire, en introduisant dans l'office un hymne de sa composition en l'honneur de la Trinité et qui comportait des expressions palamites [3]. Au dire de Grégoras [4], Cantacuzène, convaincu par celui-ci du caractère hérétique des hymnes d'Isidore, les aurait fait brûler. Mais les sources palamites ne confirment pas ce renseignement. Isidore, dans son Testament, maintient le caractère orthodoxe de son hymne, Palamas le défend et Philothée déclare que cet hymne est toujours chanté dans les églises, au moment où il écrit la Vie d'Isidore [5]. En 1348, Palamas revenait à Constantinople, après ses pourparlers avec Étienne Dushan, à l'Athos. Un groupe de disciples fidèles de Grégoras répandait son enseignement et le palamisme était réellement en baisse. Pour lui redonner de l'éclat, Cantacuzène voulut faire l'épreuve d'une discussion publique, où les antipalamites auraient toute liberté d'exposer leur doctrine et de combattre le palamisme. Les discussions théologiques eurent lieu en présence de Cantacuzène [6]. Mais celles-ci ne

[1] J. Meyendorff, op.cit. 134.
[2] Cantac. III, 104-105; Grég. II, 793.
[3] J. Meyendorff, op.cit. 140 et surtout note 64.
[4] N. Grégoras II, 828.
[5] J. Meyendorff, op.cit., n. 65.
[6] Grégoras II, 829-834.

semblent pas avoir été très vives, car Philothée, qui avait été nommé métropolite d'Héraclée par Isidore Ier, lors de la promotion épiscopale de mai 1347, et qui séjourna environ un an après sa nomination à Constantinople, Philothée trouva avec Grégoras, après des discussions amicales, un terrain d'entente [1]. Mais les discussions se trouvèrent interrompues par la mort d'Isidore Ier. Le premier patriarche palamite de Constantinople mourait, en effet, en février ou mars 1350, après avoir occupé « saintement » le trône patriarcal, pendant plus de deux ans [2]. De caractère doux et de mœurs pures, fort pieux et instruit, bon théologien au surplus [3], Isidore, qui se disait inspiré par Dieu, aimait prophétiser. Il prédit ainsi à Cantacuzène un plein succès dans sa lutte contre les Génois de Galata. Mais les évènement démentirent ses prédictions et il en fut vivement affecté [4]. Quelques années après sa mort, rapporte Grégoras [5], alors qu'on faisait, selon l'usage, mention dans les prières publiques à l'église des noms des empereurs et des patriarches orthodoxes, le lecteur, sans doute par distraction, omit de citer les noms d'Andronic III et du patriarche Isidore. Les Byzantins, toujours superstitieux, virent là un avertissement du Ciel, car Andronic III avait favorisé les doctrines de Palamas et le patriarche Isidore les avait hautement professées. Mais le dimanche suivant, à la prière de l'impératrice Anne de Savoie, le nom d'Andronic III fut de nouveau mentionné.

Nous possédons un certain nombre d'actes, datant du patriarcat d'Isidore :

1. En août 1347, Isidore charge le métropolite de Philadelphie de veiller aux intérêts du patriarcat dans le diocèse de Smyrne [6].
2. Le même mois de la même année, Isidore rattache à la métropole d'Héraclée, l'évêché de Charioupolis, détaché peu auparavant, lors de l'union des métropoles d'Alanie et de Sotèrioupolis [7].
3. En septembre 1347, Isidore cite à comparaître devant lui le métropolite de Galitza [8].

[1] J. Meyendorff, op.cit. 141.
[2] Cantac. III, 106.
[3] Cantac. III, 26.
[4] Grégoras II, 870-871.
[5] Grégoras II, 879-880.
[6] Mikl. et Müll. I, 256-257.
[7] Mikl. et Müll. I, 257.
[8] Mikl. et Müll. I, 271.

4. Cette même année 1347, Isidore charge le métropolite de Sébastè de veiller aux intérêts du patriarcat dans son diocèse[1].
5. En 1347 encore, Isidore confirme l'autorisation donnée par l'empereur aux plus hauts dignitaires ecclésiastiques de la métropole de Thessalonique de porter des croix sur leur skiadion : économe, sacellaire, skeuophylax, chartophylax, directeur de la sacelle, protekdikos[2].
6. En décembre 1348, Isidore prie le métropolite de Vizye de se justifier des accusations portées contre lui[3].
7. Isidore envoie, le même mois, Georges Perdicas auprès du métropolite de Vizye[4].

Deux actes d'Isidore ne sont pas datés :

8. Par le premier, qui date vraisemblablement de 1347, Isidore lève les excommunications prononcées par Jean XIV Calécas[5].
9. Par le second, il autorise la distribution de 300 hyperpères, laissés à Ste-Sophie[6].

Du patriarcat d'Isidore datent les décisions synodales suivantes :

1. En août 1347, le synode décide la réunion à nouveau des métropoles d'Alanie et de Soterioupolis[7].
2. A la même époque, le synode rattache momentanément l'évêché de Mosynopolis au métropolitat de Trajanoupolis[8].
3. En septembre 1347, le synode rattache à la métropole de Cyzique l'évêché de Ganos et transfère à la métropole de Philadelphie les prérogatives de la métropole de Smyrne et des éparchies patriarcales des Deux Phocées[9].
4. A la même époque, le synode confirme le chrysobulle de Jean VI Cantacuzène soumettant de nouveau la Russie entière au métropolite de Kiev. Sont soumis au métropolite de Kiev et de toute la Russie les évêchés de Galitza, Bolondimèron, Kholmin, Peremisthlin, Loutzikon et Tourobon[10].

---

[1] Mikl. et Müll. I, 258.
[2] Mikl. et Müll. I, 258.
[3] Mikl. et Müll. I, 284 - 285.
[4] Mikl. et Müll. I, 285.
[5] Mikl. et Müll. I, 286 - 287.
[6] Mikl. et Müll. I, 275 - 276.
[7] Mikl. et Müll. I, 258 - 260.
[8] Mikl. et Müll. I, 260.
[9] Mikl. et Müll. I, 261.
[10] Mikl. et Müll. I, 267.

5. En septembre 1348, le synode rattache la métropole de l'Ancienne Patras à la métropole de Monembasie[1].

Enfin deux actes :

6. Règlant une affaire particulière[2] ; et
7. Deux affaires privées[3].

Sous le patriarcat d'Isidore fut fondé, aux Météores, le monastère de l'archidiacre et protomartyr Étienne, en 1350[4]. Sous son patriarcat fut également rétabli le patriarche de Jérusalem, Lazare, qui avait été déposé par Jean XIV Calécas, sur les calomnies de Gérasime, nommé à sa place. Le sultan d'Égypte, Narr Eddin Kharsan confirma les droits de l'Église orthodoxe de Jérusalem, poursuivit Gérasime et montra une grande tolérance à l'égard des orthodoxes[5].

R. GUILLAND

---

[1] Mikl. et Müll. I, 274 - 275.
[2] Mikl. et Müll. I, 272 - 274.
[3] Mikl. et Müll. I, 276 - 284.
[4] Gedeon, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, 425.
[5] Gedeon, op.cit. 425.

ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΣ ΠΑΠΥΡΟΥΣ ΚΑΙ ΟΣΤΡΑΚΑ

Μέχρι τοῦ νῦν οἱ πάπυροι καὶ τὰ ὄστρακα ἐλάχιστα ἀπησχόλησαν τοὺς μελετητὰς τῆς ὑμνογραφίας[1]. Ἡ σημασία των ἐν τούτοις τόσον διὰ τὴν μελέτην τῆς προβυζαντινῆς ὑμνογραφίας (ἤτοι μέχρι τοῦ Ϛ' μ.Χ. αἰ.) ὅσον καὶ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως καὶ διαμορφώσεως τῶν κατόπιν ποιητικῶν εἰδῶν εἶναι μεγάλη, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν δύο κειμένων περὶ ὧν εὐθὺς ὁ λόγος.

Τὸ πρῶτον κείμενον γεγραμμένον ἐπὶ ὀστράκου εὑρέθη μὲν εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν ἀρχαίων Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου, ἐδημοσιεύθη δὲ προσφάτως ὡς ἀνώνυμον πεζὸν κείμενον ὑπὸ τὸν τίτλον « Narrative of the Resurrection » (= Διήγησις τῆς Ἀναστάσεως) ὑπὸ J. G. Tait καὶ Claire Préaux[2]. Οἱ

[1] Ἡ μόνη γενικὴ μελέτη καὶ παρουσίασις τοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1937 δημοσιευθέντος ὑλικοῦ εὕρηται ἐν τοῖς ὑπὸ H. Leclercq συνταχθεῖσιν ἄρθροις « Ostraka » καὶ « Papyrus » ἐν DACL, τ. 13 (1937), στ. 70 - 112 καὶ 1370 - 1520, ὅπου δίδεται καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία. Ἐκ τῶν ἐκεῖ συζητουμένων παπύρων καὶ ὀστράκων ἐλλείπουν ἀτυχῶς τὰ ὑπὸ W. E. Crum καὶ H. G. Evelyn White δημοσιευθέντα (κατὰ τὸ πλεῖστον) ὄστρακα τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου (The Monastery of Epiphanius at Thebes, t. II: Coptic and Greek Ostraca and Papyri, ἐν τῇ σειρᾷ « Publications of the Metropolitan Museum of Art, Egyptian Expedition », ἀρ. IV, ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, 1926). Τὰ ὡς ἄνω δύο ἄρθρα περιέχουν οὐ μόνον ὑμνογραφικὰ καὶ λειτουργικὰ κείμενα ἀλλὰ καὶ ἐπιστολάς, λόγους καὶ ἐν γένει παπύρους Χριστιανικοῦ περιεχομένου κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ὑπὸ C. Wessely δημοσιευθεισῶν δύο συλλογῶν « Les plus ancients monuments du Christianisme écrits sur papyrus » ἐν R. Graffin - F. Nau, Patrologia Orientalis, τ. IV (τεῦχος β'), σσ. 95 - 210 (+ 3 πίν.) καὶ τ. XVIII (τεῦχος γ'), σσ. 343 - 511. Μικρᾶς ἀξίας εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ C. del Grande, Liturgiae, preces, hymni Christianorum e papyris collecti (β' ἔκδοσις, ἐν Νεαπόλει, 1934) δημοσιευθεῖσα ὡς τρίτος τόμος τῆς « Biblioteca Filologica Loffredo ». Χρησιμωτάτη θὰ ἦτο ἡ σύνταξις συστηματικῆς βιβλιογραφίας τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων κειμένων κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ὑπὸ R. A. Pack καταρτισθείσης βιβλιογραφίας τῶν περιεχόντων κλασσικὰ κείμενα παπύρων (The Greek and Latin literary texts from Greco - Roman Egypt, Ann Arbor, 1952).

[2] Greek Ostraca in the Bodleian Library at Oxford, ἐκδ. ὑπὸ J. G. Tait καὶ Claire Préaux, τ. II Ostraca of the Roman and Byzantin periods, ἐν Λονδίνῳ 1955 (« Egypt Exploration Society, Graeco - Roman Memoirs », ἀρ. 33), σσ. 384 - 385 (ὄστρακον ὑπ' ἀρ. 2166). Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Préaux τὸ

ἐκδόται χρονολογοῦν τὸ ὄστρακον (ἐκ τοῦ τύπου τῆς γραφῆς) εἰς τὸν Ζ' αἰ. μ.Χ.[1]. Διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου ἀναδημοσιεύω ἐνταῦθα τὸ κείμενον πιστότατα ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν[2].

† Ἀρχαν-
γελιγὴ δύναμις
ἐπὶ τῷ μνέματι
καὶ φιλαξοντης ἀπε-
5 *νεκροθεσαν. Ἐς τοῦτο Μαρία-*
ν τοῦ τάφου ζητοῦσαν τοῦ ἀρχαν
του τὸ σομα ἐκέλευσαν τὸν ἀδϊπω-
ριν ἀσθενην αὐτῶν ἐμενευσεν τὴν
παρθ(ένον) τορουμενος εἰρηνη θ(   ) ἀναστὰς
10 *ἐκ τῶν νεκρῶν κε τοξασε-*
νδος ἀπεκελίσθηι ὁ λίθος ἐκ τῶν
πματιπωσε στρατιωτη ἀπενεκ-
ρώθυσαν τας [.......]. ωρωμεν

ἄνω τμῆμα τοῦ ὀστράκου (τὸ καὶ σημαντικώτερον διὰ τὸ ἡμέτερον κείμενον) δὲν ἀνευρέθη ὑπ' αὐτῆς κατὰ τὸν ἔλεγχον καὶ παραβολὴν τῶν σημειώσεων τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀποβιώσαντος Tait. Τὸ τμῆμα τοῦτο δὲν ἔχει εὑρεθῇ μέχρι σήμερον, ὥς μοι ἐπληροφόρησεν ἡ διεύθυνσις τοῦ Ashmolean Museum, ὅπου εὑρίσκονται σήμερον τὰ ἐν λόγῳ ὄστρακα.

[1] Ἐκ φωτογραφιῶν τῶν δύο ὑπολοίπων τμημάτων τοῦ ὀστράκου (ἃς εὐγενῶς μοι παρεχώρησεν τὸ Ashmolean Museum) ἠδυνήθην νὰ παραβάλω τὸν τύπον τῆς γραφῆς μετὰ τῶν Βυζαντινῆς ἐποχῆς παπύρων τῶν ἐκδοθέντων φωτοτυπικῶς ὑπὸ W. Shubart, Papyri Graecae Berolinenses (« Tabulae in usum scholarum », ἀρ. 2, ἐν Βόννῃ 1911) καὶ τῶν πινάκων τῶν Βυζαντινῶν παπύρων τῶν δημοσιευθέντων ὑπὸ A. Heisenberg - L. Wenger (Veröffentlichungen aus der Papyrus - sammlung der K. Hof - und Staatsbibliothek zu München, I: Byzantinische Papyri, ἐν Λειψίᾳ 1914), οἵτινες καὶ φέρουν σαφῆ ἔνδειξιν τοῦ ἔτους καθ' ὃ ἐγράφησαν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως αὐτῆς κατώρθωσα νὰ προσδιορίσω ἀκριβέστερον ὡς χρονολογίαν τοῦ ἡμετέρου ὀστράκου τὸ τέλος τοῦ Ϛ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰ. Ἐξ ὅλων τῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὸ ἐν λόγῳ ὄστρακον παρουσιάζει μεγίστην συγγένειαν πρὸς τὸν Βερολίνειον πάπυρον 10567 τὸν περιέχοντα τὰ Διονυσιακὰ τοῦ Νόννου (πίναξ 44β παρὰ Schubart), ὅστις χρονολογεῖται ἐπ' ἴσης εἰς τὸ τέλος τοῦ Ϛ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰ. Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐν μὲν τῷ ὀστράκῳ τὰ γράμματα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον εἰς ὀρθίαν στάσιν ἐν ᾧ ἐν τῷ παπύρῳ παρουσιάζουν ἰσχυρὰν κλίσιν πρὸς τὰ δεξιά.

[2] Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ἀκολουθουμένην μέθοδον, τὸ κείμενον δημοσιεύεται μὲν ὡς ἔχει ἐν τῷ ὀστράκῳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ σωζόμενα γράμματα, ἐν ᾧ προσπάθεια καταβάλλεται ὅπως διαχωρισθοῦν αἱ λέξεις καὶ προστεθοῦν οἱ τόνοι καὶ ἡ στίξις ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν. Εἰς τὸ ὑπόμνημα ἀναγράφεται ἡ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἐκδότου ὀρθὴ γραφὴ συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὸ ὑπόμνημα τῶν ἐκδοτῶν κατεχώρισα εἰς τὴν ἑπομένην ὑποσημείωσιν.

των διπαθον [ ]
15 *καὶ πρὸς ἀλληρο [*
καὶ Μαρία αρα [
Ἰουδαία καὶ. [
καν του αγι... [
την τοῦ Σωτῆ[ρος
20 *ημον την τι. [*
ἀγγελοϊκους [
ετιντεδιμ [
τιντεγενρ [
καθος ειπε [
25 *εσκελευσ*
ανεστιπ [
ρον... [

Οἱ ἐκδόται παρὰ τὰς προσπαθείας αὐτῶν ὅπως βελτιώσουν τὸ ἀνωτέρω κείμενον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν [1]. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῶν βιβλιοκριτῶν τοῦ εἰς ὃν τοῦτο ἐδημοσιεύθη τόμου [2]. Μόνος ὁ γνωστὸς παπυρολόγος B. R. Rees, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cardiff, ὑπέδειξεν εἰς μίαν ἐκ τῶν βιβλιοκρισιῶν αὐτοῦ [3] ὅτι τὸ ὑπὸ συζήτησιν ὄστρακον πιθανῶς περιέχει ἀρχαῖόν τινα ὕμνον ἀνάλογον πρὸς τὸν ἐν τῷ παπύρῳ ὑπ' ἀρ. 1029 τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, οὗτινος ἡ ἀρχὴ *«Ἡ ἀσώματος φύσις τῶν Χερουβίμ...»* [4]. Ὁ ὀρθόδοξος ἀναγνώστης καὶ ὁ ἐντριβὴς

[1] Οὕτω προτείνουν οὗτοι τὰς ἑξῆς βελτιώσεις: ἐν στ. 1 - 2 « *ἀρχαγγελική* » (sic), στ. 3: « *μνήματι* », στ. 4 - 5: « *καὶ οἱ φυλάσσοντες ἀπενεκρώθησαν* », στ. 5: « *εἰς* », στ. 6: « *τὸν τάφον* », στ. 7: « *σῶμα* », στ. 10 - 11: « *Κύριε δοξάζοντος* » (μετ' ἐρωτηματικῶν), στ. 11: « *ἀπεκυλίσθη* », στ. 12: « *μνήματι οἱ στρατιῶται ἀπενεκρώθησαν* », στ. 15: « *ἀλλήλους* » (μετ' ἐρωτηματικοῦ), στ. 20: « *ἡμῶν* », στ. 21: « *ἀγγελικούς* », στ. 24: « *καθὼς εἶπε* ».

[2] Ἤλεγξα προσωπικῶς τὰς κάτωθι βιβλιοκρισίας, ἃς ἀνεῦρον τῇ βοηθείᾳ τῆς Année Philologique (τ. XXVI - XXXI, 1955 - 1960): Ὑπὸ B. R. Rees ἐν « Classical Review », N.Σ. τ. VII (1957), σσ. 79 - 80 καὶ ἐν « Journal of Hellenic Studies », τ. LXXVII (1957), σ. 346· ὑπὸ J. Day, ἐν « American Journal of Philology », τ. LXXIX (1958), σσ. 92 - 95· καὶ ὑπὸ N. Lewis, ἐν « Classical Philology », τ. LIII (1958), σ. 42.

[3] Ἐν « Classical Review », ἔνθ' ἀνωτ., σ. 79.

[4] Ὁ πάπυρος οὗτος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ F. G. Kenyon καὶ H. I. Bell ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν Greek Papyri in the British Museum (ἐν Λονδίνῳ 1907), σ. 284. Ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ P. Maas, Frühbyzantinische Kirchenpoesie (« H. Lietzmanns Kleine Texte », ἀρ. 52/53), β' ἔκδ. ἐν Βερολίνῳ 1931 καὶ ὑπὸ H. Leclercq, « Hymnes », DACL, τ. 6² (1925), στ. 2891 - 2892 καὶ « Papyrus », ἔνθ' ἀνωτ., στ. 1417 - 1418, ὅπου καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία. Πβ. ἐπ' ἴσης

περὶ τὴν Βυζαντινὴν ὑμνογραφίαν δὲν θὰ δυσκολευθοῦν νὰ ἀναγνωρίσουν εἰς τὸ κείμενον τῶν δέκα πρώτων στίχων, παρὰ τὰς μέχρι παραμορφώσεως τῶν λέξεων ἀνορθογραφίας, τὸ γνωστὸν Ἀναστάσιμον ἀπολυτίκιον τοῦ β' ἤχου τὸ ἀρχόμενον *«Ἀγγελικαὶ δυνάμεις ἐπὶ τὸ μνῆμά Σου...»* [1]. Ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς στίχους δὲν κατώρθωσα νὰ ἀναγνωρίσω τὸ κείμενον ἐξ οὗ προέρχονται, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἀνῆκον εἰς γνωστόν τι κείμενον. Κατὰ τὴν ἐμὴν ἄποψιν, ὡς γίνεται φανερὸν ἐξ ἐκφράσεων, οἷον *«ἀπεκυλίσθη ὁ λίθος»* (στ. 11), *«στρατιῶται ἀπενεκρώθησαν»* (στ. 12), *«καὶ Μαρία»* (στ. 16), *«ἀγγελικοὺς»* (= *ἀγγελικάς;* στ. 21), *«ἐσκύλευσεν»* (; στ. 25), *«ἀνέστη»* (στ. 26), τὸ ἐν λόγῳ κείμενον ἦτο εἴτε ὕμνος τις σχετικὸς πρὸς τὸ προηγούμενον ἀπολυτίκιον εἴτε, τὸ καὶ πιθανώτερον, πεζὴ ἀπόδοσις καὶ ἀνάλυσις τούτου. Ἔνιαι ἐκ τῶν λέξεων πιθανὸν νὰ εἶναι κοπτικαί.

Ἡ χρησιμοποίησις ὀστράκων ὡς γραφικῆς ὕλης οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς σχολείοις ἀντὶ προχείρου ἢ δι' ἄλλας ἐφημέρους ἀνάγκας, οἷον τὴν τήρησιν λογαριασμῶν, σημειώσεων κλπ., ἀλλὰ καὶ διὰ σοβαρωτέρους σκοποὺς (ἐλλείψει ἄλλης γραφικῆς ὕλης ἢ δι' ἔνδειαν) καὶ δὴ καὶ διὰ τὴν ἀντιγραφὴν λειτουργικῶν κειμένων ἔχει ἐπαρκῶς πιστοποιηθῇ [2], ἡ δὲ ὀρθογραφία τοῦ ἀνωτέρω κειμένου οὐδένα ἀσχολούμενον περὶ ἀνάλογα κείμενα θὰ ξενίσῃ. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εὑρίσκετο ἤδη ἐν ταχείᾳ παρακμῇ εἰς τὴν ἄλλοτε Ἑλληνικωτάτην χώραν τῶν Πτολεμαίων καὶ ὑποκαθίστατο ταχέως εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ζωῆς ὑπὸ τῆς κοπτικῆς. Χάριν παραδείγματος καταχωρίζω ἐνταῦθα τὸ ἐν τῇ αὐτῇ ὡς καὶ τὸ ὑπὸ συζήτησιν ὄστρακον συλλογῇ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ δημοσιευόμενον ὄστρακον ὑπ' ἀρ. 2158 τῆς αὐτῆς ὡς καὶ ἐκεῖνο ἐποχῆς, ὅπερ ὀρθῶς καὶ ἀδιαμφισβητήτως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ὡς

E. Follieri, Initia Hymnorum, τ. II (« Studi e Testi », ἀρ. 212, ἐν Βατικανῷ, 1961), σ. 7.

[1] Τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν εὑρίσκει τις παρὰ E. Follieri, ἔνθ' ἀνωτ., τ. I (1961), σ. 14. Παραδόξως τὸ ἀπολυτίκιον τοῦτο δὲν περιελήφθη εἰς τὴν ὑπὸ W. Christ - M. Παρανίκα, Anthologia Graeca carminum Christianorum, ἐν Λειψίᾳ 1871 (ὅπερ τοῦ λοιποῦ θὰ ἀναφέρηται ὡς Christ - Παρανίκα, Ἀνθολογία), οἵτινες ἐν τούτοις παρέθεσαν πάντα τὰ λοιπὰ Ἀναστάσιμα ἀπολυτίκια.

[2] Πβ. H. Leclercq, « Ostraka », ἔνθ' ἀνωτ. Εἰς ταῦτα πρόσθες πλεῖστα ἐκ τῶν ὑπὸ Crum - White, ἔνθ' ἀνωτ. δημοσιευθέντων ὡς καὶ ἐκ τῶν ὀστράκων τῆς Bodleian, τὰ ὑπ' ἀρ. 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165 καὶ 2168. Περὶ ὀστράκων γενικῶς βασικὴ εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ U. Wilcken, Griechische Ostraka aus Aegypten und Nubien, εἰς 2 τόμους, ἐν Λειψίᾳ 1899. Νεωτέρα βιβλιογραφία παρὰ E. Ziebarth, ἐν Pauly - Wissowa R.E., τ. 18² (1942), στ. 1686 - 1687. Κατάλογον τῶν μέχρι τοῦ ἔτους 1940 δημοσιευθεισῶν συλλογῶν ὀστράκων εὑρίσκει τις παρὰ W. Peremans - J. Vergote, Papyrologisch Handboek (ἐν Λουβαίνῃ 1942), σσ. 14 - 15. Πβ. ἐπ' ἴσης A. Bataille, Traité d'études Byzantines (ἐκδ. ὑπὸ P. Lemerle), τ. II, Les papyrus (ἐν Παρισίοις, 1955), σσ. 25 - 26.

περιέχον τὸν τρίτον στίχον τοῦ μβ' ψαλμοῦ (*«ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· αὐτά με ὡδήγησαν καὶ ἤγαγόν με εἰς ὄρος ἅγιόν σου καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου»*). Τὸ ἐπὶ τοῦ ὀστράκου κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

†
Αποστυλος το φων
σου και τη αληθι
αν σου αυτα μιο-
5 *ν και εγεσαν και*
εγαγων με κυριε
ες τω λωτον αγιον
σου και ες τα σκενω-
ματα σου †
10 *† ν αποστο-*
λος †
†

Ἡ σημασία τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Ἀναστασίμου ἀπολυτικίου τοῦ πλαγίου β' ἤχου ἐπὶ ὀστράκου χρονολογουμένου ἀπὸ τοῦ Ζ' μ.Χ. αἰ. δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν οὐδενὸς μελετητοῦ τῆς ὑμνογραφίας. Διότι παρέχει πρώτης τάξεως ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ἐν λόγῳ τροπάριον εἶναι προγενέστερον τοῦ ὑποτιθεμένου ὡς ποιήσαντος τοῦτο Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, εἰς ὃν κατὰ παράδοσιν ἀποδίδονται τά τε Ἀναστάσιμα ἀπολυτίκια ὅλων τῶν ἤχων ὡς καὶ τὸ σύνολον τῶν ὡς ἀνωνύμων φερομένων ὕμνων τῆς Ὀκτωήχου[1].

[1] Ἀγνοῶ πόσον ἀρχαία καὶ πόσον ἀξιόπιστος εἶναι ἡ σχετικὴ παράδοσις, εἰς ἣν ἀναφέρονται πάντες οἱ μελετηταὶ χωρὶς καὶ νὰ τὴν προσδιορίζουν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ I. A. Fabricius, Bibliotheca Graeca (νέα ἔκδοσις ἐπιμελείᾳ G. Ch. Harles), τ. IX, σσ. 738 - 739 (πβ. καὶ Migne, P.G., τ. 94, στ. 57 - 58), αἱ ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεις τῆς Ὀκτωήχου ἔφερον ἐν ἀρχῇ ξυλογραφίαν παριστῶσαν τὸν Ἰ. Δαμασκηνόν, ὁ E. Legrand (Bibliographie Hellénique XVe et XVIe siècles) καταγράφει ἐννέα ἐκδόσεις τῆς Ὀκτωήχου μεταξὺ 1520 - 1589 χωρὶς οὐδεμίαν ἔνδειξιν περὶ ἀποδόσεως αὐτῶν εἰς τὸν Δαμασκηνόν. Πρώτη ἔντυπος Ὀκτώηχος εἰς ἣν ἀναφέρεται οὗτος ὡς συγγραφεὺς εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1610 τυπωθεῖσα ἐν Βενετίᾳ (πβ. C. du Fresne du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis, ἐν Λουγδούνῳ 1688, τ. Α', στ. 482) Τὴν παράδοσιν αὐτὴν συνεχίζουν καὶ αἱ σύγχρονοι ἐκδόσεις· πβ. *«Ὀκτώηχος τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ...»*, ἐν Ἀθήναις, Μ. Σαλίβερος [1947], σ. [ζ']. Εἰδικὴ ἔρευνα δέον ὅπως διεξαχθῇ εἰς τὰ πολυάριθμα χειρόγραφα τῆς Ὀκτωήχου. Ὁ Fabricius, ἔνθ' ἀνωτ., ἀναφέρει μόνον ἓν χειρόγραφον ὅπερ ἔφερε διὰ νεωτέρας χειρὸς (ὑπὸ Μάρκου Μαμώνου) τὸν τίτλον *«Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἡ Ὀκτώηχος...»*. Ἡ παλαιοτέρα γνωστὴ μαρτυρία, καθ' ὅσον γνωρίζω, εὕρηται εἰς τὴν ὑπὸ ἀνωνύμου *«Ἀπόδειξιν περὶ τῶν Ἱεροσολύμων»* (Migne, P.G., τ. 133, στ. 989) γεγραμμένην εἰς δημώδη Ἑλληνικὴν μετὰ τὸν ΙΕ' αἰ. (πβ. K. Krumbacher, Geschichte der Byzantinische Litteratur, β' ἔκδ., ἐν

14 - 12 - 1962

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς C. Giannelli ὁρμώμενος ἐξ ἐσωτερικῶν λόγων εἶχε θεωρήσει πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀνωτέρω ὀστράκου τὸ ὑπὸ συζήτησιν ἀπολυτίκιον ὡς ποιηθὲν εἰς ἐποχὴν πολλῷ ἀρχαιοτέραν τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου[1]. Τοῦτο ἔρχεται νῦν νὰ βεβαιώσῃ ἀναντιρρήτως τὸ ἡμέτερον ταπεινὸν Θηβαϊκὸν ὄστρακον, ὅπερ ἐπ' ἴσης δεικνύει ὅτι οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Ὀκτωήχου (πβ. προηγουμένην ὑποσημείωσιν), πολλοὶ ἐκ τῶν ἐκεῖ διασωθέντων ἀνωνύμων ὕμνων παρελήφθησαν ἐκ τῶν ἤδη ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ὑπαρχόντων καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπὶ μακρὸν ψαλλομένων.

Ἡ ἀνωτέρω ἀνακάλυψις, ὡς καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς τε ἐποχῆς καὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀνωνύμως φερομένων ὕμνων τῆς Ὀκτωήχου, ὑπενθυμίζει παρομοίαν ἀνακάλυψιν ἐπισυμβᾶσαν ἐν ἔτει 1938 κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ τρίτου τόμου τῶν παπύρων Rylands[2], ἥτις καὶ θέτει ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς δημιουργίας καὶ ἐξελίξεως τοῦ ποιητικοῦ ἐκείνου εἴδους τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «κανών». Εὑρέθη δῆλον ὅτι μεταξὺ τῶν ἐκεῖ δημοσιευθέντων παπύρων καὶ πάπυρός τις τοῦ Ζ' αἰ. περιέχων ἀπόσπασμα κανόνος τινός, ἐξ ἐποχῆς κατὰ τὸ φαινόμενον ἀρχαιοτέρας τῆς τῶν φερομένων ὡς ἱδρυτῶν τοῦ ποιητικοῦ τούτου εἴδους Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ[3]. Ὁ ἐκδότης τοῦ παπύρου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν κείμενον εἰ μὴ κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν δοκιμίων (τῇ ὑποδείξει τοῦ C. Höeg), ἐπραγματεύθη δὲ τὸ ὅλον

Μονάχῳ 1897, σ. 421) καὶ δημοσιευθεῖσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ Λ. Ἀλλατίου (ἐν *«Συμμίκτοις»*). Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς ταύτης περιγράφων τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάββα γράφει μεταξὺ ἄλλων: *«Αὐτοῦ ἔναι καὶ τὸ κελλὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Αὐτοῦ ἔγραψεν τὸ Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, ὁμοίως καὶ τὴν Ὀκτώηχον»*. Δεδομένου ὅτι παρομοίαν παράδοσιν ματαίως θ' ἀναζητήσῃ τις παρὰ τοῖς βιογράφοις τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὑποψιάζομαι ὅτι αὕτη εἶναι προϊὸν τῶν Ἁγιοσαββιτῶν μοναχῶν δημιουργηθεῖσα ὡς καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι παραδόσεις περὶ εἰκόνων ἐζωγραφισμένων ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ κλπ. Ἡ γενικὴ τάσις παρὰ τοῖς συγχρόνοις μελετηταῖς εἶναι νὰ ἀποδίδουν εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν ὅλους τοὺς ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ ἀνωνύμους ὕμνους (πβ. Christ-Παρανίκαν, Ἀνθολογία, σ. XLI).

[1] Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ Témoignages Patristiques Grecs en faveur d'un apparition du Christ ressuscité à la vierge Marie, REB, τ. IX (1953), σσ. 106 - 119.

[2] Catalogue of the Greek and Latin Papyri in the John Rylands Library, Manchester, τ. III, ἐκδ. ὑπὸ C. H. Roberts (Manchester, 1938), σσ. 28 - 35, ἀρ. 466. Ὡς φαίνεται ἐξ ἡμιεσβεσμένων ἀραβικῶν τινων χαρακτήρων ὑπὸ τὸ παρὸν κείμενον, τοῦτο ἐγράφη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἤτοι μετὰ τὸ ἔτος 642 (ἢ 646· πβ. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, ἐν Μονάχῳ 1940, σ. 72).

[3] Περὶ τῆς σχετικῆς παραδόσεως πβ. κατωτέρω.

ζήτημα συνοπτικῶς μόνον. Ἐπειδή, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἡ ἀνακάλυψις τοῦ παπύρου τούτου καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ κανόνος ἔχει παρέλθει γενικῶς ἀπαρατήρητος[1], ἐθεώρησα σκόπιμον ὅπως ἐπιστήσω ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν τῶν μελετητῶν τῆς Βυζαντινῆς ὑμνογραφίας ἐπὶ τοῦ παπύρου τούτου καὶ ἀναπτύξω συγχρόνως τὰς ἀπόψεις μου ἐπί τινων ἐκ τῶν προβλημάτων ἅτινα ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κειμένου τούτου ἐγείρει.

Ὁ ὑπὸ συζήτησιν πάπυρος ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου φύλλου (εἰς ἀσυνήθως καλὴν κατάστασιν διατηρουμένου), ὅπερ ἐχρησιμοποιήθη πρὸς γραφὴν τοῦ παρόντος μετὰ τὴν ἀπόξεσιν παλαιοτέρου τινὸς κειμένου (παλίμψηστος). Τὸ φύλλον τοῦτο εἶναι μὲν γεγραμμένον κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς (recto καὶ verso), ἀλλὰ κατὰ τρόπον δεικνύοντα ὅτι τοῦτο δὲν ἀνῆκεν εἰς κώδικά τινα ἀλλ' ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἀνεξάρτητον[2]. Τὸ κείμενον ἐν μεταγραφῇ ἔχει ὡς ἑξῆς[3]:

Προσθία σελὶς (recto)

† Σὺν Θεῷ εἰς τὸ εὐλογ(εῖτε) ἦχ(ος) πλ(άγιος) α'
Δόξα ἐν ὑψίστοις Θ(ε)ῷ τῷ ἐν Βαβυλῶνι ἐκ

1 *θεῷ* et *το* supra lineam 2 *του εν Βαβυλωνι* papyrus

[1] Δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω τὰς βιβλιοκρισίας τῶν Ch. Martin, ἐν «Nouvelle Revue Théologique», 1939, σσ. 879 - 881 καὶ M. Zerwick, ἐν «Orientalia» (Commentarii periodici Pont. Inst. Biblici), 1939, σσ. 191 - 194. Οἱ μόνοι ἐκ τῶν λοιπῶν βιβλιοκριτῶν οἵτινες ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ παπύρου τούτου διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κανόνος ἦσαν οἱ A. Baumstark, ἐν «Oriens Christianus», τ. 36 (1939), σ. 130 καὶ P. Benoit, ἐν «Revue Biblique», τ. XVLIII (1939), σ. 114. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα παρέμεινεν ἄνευ συνεχείας. Ματαίως θ' ἀναζητήσῃ τις παραπομπὴν εἰς τὸν πάπυρον Rylands παρὰ E. Follieri, ἔνθ' ἀνωτ., τ. I, σ. 320, ἢ εἰς τὰ νεώτερα βοηθήματα τὰ ἐνδιατρίβοντα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως περὶ τὰ προβλήματα τῆς Βυζαντινῆς ὑμνογραφίας.

[2] Οὕτω, κατὰ τὸν ἐκδότην, ἡ ὀπισθία σελὶς βαίνει κατ' ἀντίστροφον διεύθυνσιν (ἤτοι ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω) ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμπροσθίαν, ὥστε διὰ νὰ μεταβῇ τις ἐκ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν σελίδα ἔπρεπε νὰ ἀναστρέψῃ τὸ φύλλον, ὡς π.χ. κατὰ τὴν φυλλομέτρησιν συγχρόνου σημειωματαρίου.

[3] Διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου ἠκολούθησα διάφορον μέθοδον ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀκολουθηθείσης κατὰ τὴν μεταγραφὴν τοῦ κειμένου. Οὕτω εἰσήγαγον τὰς ἀναγκαίας διορθώσεις ἐν τῷ κειμένῳ καὶ παραθέτω τὴν γραφὴν τοῦ παπύρου ἐν τῷ ὑπομνήματι. Αἱ ἐν τῷ κειμένῳ στιγμαὶ ἀντιπροσωπεύουν ἀναλόγους στιγμὰς ἐν τῷ παπύρῳ, δι' ὧν ὁ ἀντιγραφεὺς ὑπεδήλωσε (ἀσυνεπῶς κατὰ τὸ ἔθος) τὴν διάκρισιν τῶν στίχων. Ἐνίοτε ἀντὶ στιγμῆς ὁ ἀντιγραφεὺς ἀφῆκεν ἄγραφον διάστημα. Ἐνίας ἐκ τῶν στιγμῶν, αἵτινες δὲν ἐδηλώθησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου, παρέθεσα τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐν τέλει τοῦ τόμου δημοσιευθείσης φωτογραφίας τῆς προσθίας σελίδος (recto) τοῦ παπύρου.

εἶ ὀφθέντι ἐ⟨ν⟩ φλογὶ κ(αὶ) ἐν τῇ καμίνῳ
δροσίσαντι τὸ πῦρ. ὃν οἱ παῖδες
5 *ὑμνοῦντ(ες) ἔλεγον εὐλογ(εῖτε) τὰ ἔργα Κ(υρίο)υ*
Δόξα ἐν ὑψίστοις Θ(ε)ῷ. τῷ ἐν τῷ στ(αυ)ρῷ
προσηλωθέντι ἐν σαρκί. κ(αὶ) ἑκουσίως
παθό⟨ν⟩τι δι' ἡμᾶς ὃν οἱ παῖδες ὑ⟨μνοῦντες κλπ.⟩
Δόξα ἐν ὑψίστοις Θ(ε)ῷ· τῷ τριημέρῳ
10 *ἀναστάντι ἐκ τῶ⟨ν⟩ νεκρῶν. κ(αὶ) ἐν Γαλιλαίᾳ ὀφθέντι μαθηταῖς. ὃν οἱ παῖ-*
δες ὑμνοῦ(ντες) ἔλεγον εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κ(υρίο)υ
Χαῖρε Θε[ο]τόκ(ε) ἁγνὴ χαῖρε ἧς ⟨ἡ⟩ μήτρ[α]
πλατυτέρα οὐ(ρα)νῶν. Χαῖρε ἡ πασ-[1]
15 *τάς. ἐπουράνιε θρόνε ὃν οἱ παῖ-*
δες ὑμνοῦν(τες) ἔλεγον εὐλογ(εῖτε) τὰ ἔργα Κυρίου[2]

3 *καμινου* pap. 4 *τροσισαντι* pap. *ον ι πετες* pap. 6 *του εν τω σταυρω* pap. 7 *προσυλωθεντι* pap, *εκουσιους* pap. 8 *παθοτα* pap. 9 *του τριημερον* pap. 10 *αναστας* pap. 10 - 11 *Γαλαιλεα* pap. 11 *ωφθεντι* pap. 11 - 12 *πεδες* pap. 12 *ευλογιτε* pap. *Θε[]στοκ(ε)* pap. 13 *του Ι(σρα)ηλ* notitia supra *αγνη χερε υς* pap. *ἡ* addidi 14 *πλατιτερα ου(ρα)νον* pap. 14 - 15 *υ παστας* pap. *υγιαστας* Roberts legit 15 - 16 *πεδες* pap.

[1] Ὡς δηλοῦται ἐν τῷ ὑπομνήματι, ὁ ἐκδότης ἀνέγνω *υγιαστας* ἀντὶ *υπαστας*, ἐκλαβὼν τὸ *π* ὡς *γι* συνδεδεμένα ἐν συντομογραφίᾳ. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἀντιλαμβάνομαι τὸ ἐν σελ. 35 σχόλιον τοῦ ἐκδότου, καθ' ὃ *υγιαστας* ἐγράφη ἀντὶ τοῦ *ἡγιάστη* (sic), ἤτοι τῆς γενικῆς ἑνικοῦ τοῦ θηλυκοῦ τοῦ ἀθησαυρίστου ἐπιθέτου *ἁγιαστός!* Ὁ αὐτὸς ὑποθέτει ὅτι πιθανώτατα ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῷ τὸν γνωστὸν στίχον *«ἡγιασμένε ναὲ καὶ παράδεισε νοητὲ»* κλπ.! Ὅτι ἡ Θεοτόκος ἐκαλεῖτο συχνάκις *«παστὰς»* ὑπὸ τῶν ὑμνογράφων εἶναι λίαν γνωστόν· πβ. καὶ Σ. Εὐστρατιάδου, Ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ («Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη», ἀρ. 6), ἐν Παρισίοις 1930, σσ. 58 - 59.

[2] Οἱ ἀκολουθοῦντες στίχοι (17 - 19) προφανῶς δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ λοιπὸν κείμενον τοῦ κανόνος ἀλλ' ἀποτελοῦν πιθανώτατα, ὡς ὀρθῶς ἤδη παρετήρησεν ὁ ἐκδότης, τὴν ἀρχὴν (incipit) ἄλλων ὕμνων «οἵτινες εἶχον ἴσως συσχετισθῇ ἐν τῷ νῷ τοῦ ἀντιγραφέως πρὸς τοὺς (ἐν τῷ παπύρῳ) ὕμνους (= τροπάρια) καὶ οὓς οὗτος διά τινα (ἄγνωστον) λόγον δὲν συνέχισε» (σ. 31). Νομίζω ὅτι ὁ λόγος δι' ὃν οἱ ὕμνοι οὗτοι ἐμνημονεύθησαν ἐνταῦθα εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτοι πιθανώτατα ἐψάλλοντο μετὰ τὸ τέλος τῶν τροπαρίων τῆς η' ᾠδῆς. Παρομοία ἀναφορὰ ὕμνων εἴτε λίαν γνωστῶν τοῖς ψάλταις εἴτε περιεχομένων εἰς ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία εἶναι λίαν συνήθης. Ὡς πρὸς τοὺς ὕμνους τούτους καθ' ἑαυτούς, ὁ μὲν ἐν στίχῳ 18 ἀναφερόμενος ἐνθυμίζει, εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον, τὸν γνωστὸν ὕμνον *«Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...»* (ἰδὲ τὴν βιβλιογραφίαν παρὰ E. Follieri, ἔνθ' ἀνωτ.), ὅπερ μέχρι καὶ τοῦ νῦν ἀναγιγνώσκεται «χῦμα» ἐν τέλει ἑκάστης ᾠδῆς τοῦ ἀναστασίμου κανόνος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως. Θὰ ἠδύνατο

Ἐπεπόθησαν τὴ⟨ν⟩ σ̣υ̣νάντησιν
Τὴν ἀνάστασιν Χ(ριστὸ)ς Ἰη(σοῦ)ς κ̣(αὶ) α̣γ [·] ων [1]
κ(αὶ) προλαβοῦσα Μαρία [2]

Ὀπισθία σελὶς (verso)

Εἰς τὸ μεγ(αλύνει) τὴν ὑψηλοτέρα⟨ν⟩ τῶν Χερουβὶμ [3]
Σὲ τὸν στ(αυ)ρωθέντα Κ(ύριο)ν διὰ σω(τη)ρίαν⟨ν⟩
πάντων ἡμῶν τῶν ἀν(θρώπω)ν τὸ

---

17 *συνηντησιν* pap. 22 *υψηλωτεραν τον χαιροφιν* pap. 23 *στ(αυ)ρουθεντα* pap.

ἐπ' ἴσης νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἐξ ἴσου γνωστὸν ὕμνον « *Τὴν Ἀνάστασίν σου Χριστὲ Σωτήρ...* ». Ἀτυχῶς ἡ κατάστασις εἰς ἣν διεσώθη τὸ ἔσχατον τμῆμα τοῦ στίχου τούτου δὲν βοηθεῖ εἰς λύσιν τοῦ προβλήματος. Ὡς πρὸς τὸν στίχον 19, οὗτος ἀναφέρεται πιθανώτατα εἰς ἕτερον ἀναστάσιμον τροπάριον (ἀναφερόμενον ὡς « ὑπακοὴ » ἐν τῷ « *Πεντηκοσταρίῳ* ») καὶ ἀρχόμενον « *Προλαβοῦσαι τὸν ὄρθρον αἱ περὶ Μαριὰμ* » (βιβλιογραφία παρὰ E. Follieri, τ. III [1962], σ. 356). Ἀνάλογα δύνανται τὰ λεχθοῦν καὶ διὰ τὸν στίχον 34 τοῦ παπύρου.

[1] Τὰ ἐν τέλει τοῦ στίχου τούτου εἶναι λίαν δυσανάγνωστα καὶ πιθανῶς διεγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως.

[2] Μεθ' ὃ ἕπονται δύο εἰσέτι στίχοι γεγραμμένοι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπὸ τὸ λοιπὸν κείμενον. Ὁ ἐκδότης μεταγράφει αὐτοὺς ὡς ἑξῆς:

ρϛ,.. κ' και ϛν υι κ' δ'
χ ⟦μγ⟧' ιε κ, δ'

Ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς φωτογραφίας ταῦτα δὲν εἶναι Ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλ' ὁμοιάζουν πρὸς ἀρχαῖα Ἀραβικά.

[3] Ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ ἐκδότης ὅτι ἡ φράσις αὕτη ὑπενθυμίζει τὸν εἱρμὸν τῆς θ' ᾠδῆς « *Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ...* » τοῦ ὑπὸ Κοσμᾶ Μαϊουμᾶ ποιηθέντος Τριῳδίου, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς « *Προσάββατόν τε* », τοῦ ψαλλομένου ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τῶν Παθῶν τῆς Μ. Παρασκευῆς, ὅστις ἐπ' ἴσης ψάλλεται καὶ ἐν τῷ Ὄρθρῳ τῶν Κυριακῶν μεθ' ἕκαστον στίχον τῆς ᾠδῆς « *Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον...* » καὶ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκφώνησιν « *Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου...* ». Διὰ νὰ ἐξηγήσῃ δὲ οὗτος τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ « *τὴν ὑψηλοτέραν τῶν Χ.* » καὶ « *τὴν τιμιωτέραν τῶν Χ.* » ὑποθέτει ὅτι ὁ Κοσμᾶς πιθανώτατα παρέλαβεν ὡς εἱρμὸν προϋπάρχον τροπάριον. Ἐφ' ὅσον ὅμως εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις ἀναφέρεται εἰς τὸν εἱρμὸν τῆς ἐν τῷ παπύρῳ ᾠδῆς, ὁ εἱρμὸς οὗτος ἔπρεπε νὰ συμφωνῇ πρὸς τὰ τροπάρια ῥυθμικῶς καὶ μουσικῶς. Ἐπειδὴ ὁ ὑπὸ Κοσμᾶ εἱρμὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν συμφωνεῖ μετρικῶς πρὸς τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια ἀφ' ἑτέρου δὲ μελίζεται εἰς ἦχον πλάγιον β' (ἐν ᾧ τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια μελίζονται εἰς πλάγιον α'), ἀναγκαῖον ὅπως ὁ εἱρμὸς οὗτος ἦτο διάφορος τοῦ τοῦ Κοσμᾶ. Ὑποθέτοντες ὅτι ὁ Κοσμᾶς ἐχρησιμοποίησεν ὡς βάσιν διὰ τὸν εἱρμὸν αὐτοῦ τὸν ἐν τῷ παπύρῳ εἱρμὸν καὶ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ῥυθμικῆς καὶ μουσικῆς συμφωνίας μεταξὺ εἱρμοῦ καὶ τροπαρίων δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἀρχαῖον τοῦτον εἱρμὸν ὡς ἑξῆς: « *Τὴν ὑψηλοτέραν τῶν Χερουβὶμ | καὶ ἐνδοξοτέραν τῶν Σεραφεὶμ | τὴν ὄντως Θεοτόκον | ἐν ὕμνοις μεγαλύνομεν* ».

25 *γένος ἐν ὕμνοις μεγαλύνομεν*
Σὲ τὸν ἀναστάντα ἐκ τ̣ῶ⟨ν⟩ νεκρῶν
κ(αὶ) τοῖς μαθηταῖς ὀφθέντα Θ(εὸ)ν
κ(αὶ) ⟨ε⟩ἰ(ρή)νην διδόντα ἐν ὕμνοις μεγα-
λύνομεν
30 *Σὲ τὴν μακαρία⟨ν⟩ ἐν γυναιξίν·*
κ(αὶ) εὐλογημένην ὑπὸ τοῦ Θ(εο)ῦ
τῶν ἀν(θρώπ)ων τὸ γένος ⟨ἐν⟩ ὕμν̣ο̣ις μεγα-
λύνομεν ـ ⟦ ⟧
Αὐτὸς εἶπας Κ(ύριο)ς " ενε...

Ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ᾤᾳ ἀναγιγνώσκονται τὰ κάτωθι γεγραμμένα εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζουν ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τὸ λοιπὸν κείμενον τῆς αὐτῆς σελίδος:

35 *ε̣νε. τ̣η̣σ̣κ̣η. κ(αὶ) λα̣..*
ὁ ἐν στρατηλάταις
ἔνδοξος μάρτυς
⟦Χ(ριστὸ)ς ἐκ̣ νεκρῶν ἐγήγερται⟧ τριή-
μερος ἀπαρχὴ γενόμενος
40 *τῶν κεκοιμη-*
μένων [1]

Ὁ ἐκδότης ἀνεγνώρισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὸ ἀνωτέρω κείμενον εἶναι τμῆμα ἀρχαίου τινὸς κανόνος [2] καὶ ὑπεστήριξεν ἐν συνεχείᾳ τὴν ἄποψιν ὅτι

---

27 *ωφθεντα* pap. 28 *διδουντα* pap. 31 *ευλογυμενον υπο τον Θ(ε)ω* pap. 34 *ηπας* pap. 37 *ενδοξης μαρτης* pap. 38-41 [*Χ(ριστος) εκ νεκρων εκικερτι*] *τριημερον απαρχης γεναμενος τους κεγεννημμενοις* pap.

---

[1] Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης οἱ μὲν στίχοι 36-37 ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἅγιον Θεόδωρον τὸν Στρατηλάτην, οἱ δὲ τελευταῖοι στίχοι (38-41) ἐνθυμίζουν τὸ τοῦ Παύλου « *νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων* » (Α' Κορινθ. 15, 20). Δύναται νὰ παρατηρηθῇ ὅτι οἱ μὲν στ. 36-37 δύνανται νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου, ἂν καὶ οὐδὲν τροπάριον ἔχον τοιαύτην ἀρχὴν ἠδυνήθην νὰ εὕρω παρὰ Follieri, ἔνθ' ἀνωτ., τ. III (1962)· οἱ δὲ στίχοι 38-41 πιθανῶς ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν ἀπόλυσιν ἀντὶ τοῦ σήμερον ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγομένου (κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως) « *Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν...* ».

[2] Ὅτι πρόκειται περὶ τμήματος κανόνος τινὸς εἶναι ἐμφανὲς καὶ ἐκ τῶν κάτωθι: 1) ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια ἐψάλλοντο μετὰ τὰς Βιβλικὰς ᾠδὰς η' καὶ θ' δῆλον ὅτι ἀπετέλουν ἀντιστοίχως τὴν η' καὶ θ' ᾠδὴν τοῦ κανόνος ὡς γνωρίζομεν αὐτόν· 2) ὅτι τέσσαρα εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τροπάρια ἀποτελοῦν μίαν « ᾠδήν ». Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ τὸν εἱρμὸν (πβ. κατωτέρω) τὸ δὲ ἔσχατον εἶναι Θεοτοκίον.

ἡ ἀνακάλυψις αὐτοῦ πιστοποιεῖ τὴν αὐθεντικότητα τῶν εἰδήσεων[1] ὅτι ὁ κανὼν ὡς ποιητικὸν εἶδος προϋπῆρξε πολὺ πρὸ τοῦ κοινῶς φερομένου ὡς ἱδρυτοῦ τούτου Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης, ἤτοι ἤδη κατὰ τὸν Ε′ καὶ Ϛ′ μ.Χ. αἰῶνα. «Διότι, γράφει, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ πάπυρος οὗτος χρονολογηθῇ εἰς τὸν Η′ αἰῶνα, εἶναι δύσκολον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ καινοτομία τοῦ Ἀνδρέου εὗρε τὸν δρόμον αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τούτου εἰς μίαν Αἰγυπτιακὴν ἐπαρχιακὴν ἐκκλησίαν καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Αἴγυπτος εὑρίσκετο ὑπὸ Ἀραβικὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ πλέον, αἱ ἀνωμαλίαι αἱ παρατηρούμεναι τόσον εἰς τὸ κείμενον ὅσον καὶ εἰς τὴν διάταξιν, ὡς καὶ ἡ πρωτόγονος (= crude) τεχνοτροπία τῶν ὕμνων ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Ἀνδρέου, δὲν συνηγοροῦν ἀσφαλῶς ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ κανὼν εἰς τὴν ἐξειλιγμένην αὐτοῦ μορφὴν εἶχεν εἰσαχθῇ προσφάτως εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ» (σελ. 29). Χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαϊκότητος τῶν στροφῶν τούτων εἶναι, κατὰ τὸν ἐκδότην, καὶ ἡ χρῆσις ἐφυμνίων, ἅτινα οὗτος θεωρεῖ ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς πρωΐμου Χριστιανικῆς ποιήσεως. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν αὐτόν, ἡ ὁμοιότης εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν ἁπλότητα τῆς τεχνοτροπίας μεταξὺ τῶν διασωθέντων τροπαρίων ἐν τῷ παπύρῳ καὶ ἐκείνων τῆς θ′ ᾠδῆς τοῦ κανόνος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ὁμοιότης εἰς τὸ μέτρον μετ' ἄλλων κανόνων τοῦ αὐτοῦ μελῳδοῦ[2] ὑποδηλοῦν ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς «περιέλαβεν εἰς τὴν συλλογὴν αὐτοῦ καί τινας ὕμνους κατοπτρίζοντας τὴν ἁπλῆν εὐσέβειαν τῶν παλαιοτέρων ἐποχῶν» (σελ. 30). Ἐν συμπεράσματι, ὑπεστήριξεν οὗτος, φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἴς τινας περιοχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, τοὐλάχιστον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ κανὼν ἦτο γνωστὸς πολὺ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τυποποιήσεως τούτου ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης κατὰ τὸν Η′ μ.Χ. αἰ. Εἰς ἐπισφράγισιν τῶν ἀνωτέρω ὁ ἐκδότης ὑπέδειξεν (εἰς τὰ διορθωτέα καὶ προσθετέα τοῦ τόμου) ὅτι τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τροπαρίων τῆς προσθίας σελίδος ἦτο γνωστὸν καὶ εἶχε δημοσιευθῇ ἤδη ὑπὸ Σ. Εὐστρατιάδου, ἐν *Εἱρμολογίῳ* (Chennevières - sur - Marne, 1932) ὑπ' ἀρ. 218 ἐκ τοῦ Λαυρεωτικοῦ κώδικος Β 32 καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον *«Ἀνατολικὴ [ποίημα Γεωργίου Ἀνατολικοῦ]»*[3].

[1] Ταύτας (τρεῖς τὸν ἀριθμὸν) εὑρίσκει τις εὐχερῶς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἀνθολογίαν τῶν W. Christ - M. Παρανίκα, σσ. XXIX - XXXI. Εἰς ταύτας δέον νὰ προστεθῇ τετάρτη τις δημοσιευθεῖσα ἐκ τοῦ Παρισινοῦ κώδικος 1596 (ΙΑ′ αἰ.) ὑπὸ F. Nau, ἐν P.O., τ. VIII, τεῦχος α′ (Jean Rufus, évèque de Maïouma - Plérophories, c'est-à-dire témoignages et révélations contre le Concile de Chalcédoine), ἐν Παρισίοις 1912, σ. 180. Ἡ συνομιλία αὕτη ἔχει ὡς κεντρικὸν πρόσωπον τὸν μοναχὸν Σιλουανὸν ἀκμάσαντα περὶ τὸ τέλος τοῦ Δ′ αἰ. μ.Χ. (πβ. Nau, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 177 καὶ ὑποσ. 4).

[2] Δὲν κατώρθωσα νὰ ἀνακαλύψω τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἐπικαλουμένην ὁμοιότητα εἰς τὰς παραπομπὰς τὰς ὁποίας οὗτος παρέχει.

[3] Ἡ ἐντὸς ἀγκυλῶν φράσις εἶναι ἐπεξήγησις προστεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σ. Εὐστρατιάδου καὶ εἶναι ἐσφαλμένη. Οὗτος «διὰ λόγους γλωσσικοὺς καὶ ἰδίως διότι τὰ τῶν λοιπῶν Ἱεροσολυμιτῶν ποιητῶν ἔργα φέρουσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν μόνον ἄνευ ἄλλης οἱασδήτινος προσθήκης» (πβ. Σ. Εὐστρατιάδου, Γεώργιος Ἁγιοπολίτης ὁ Ἀνατολικός, «Νέα Σιών», τ. ΛΓ′, σ. 686) θεωρεῖ τὸν τίτλον «*Ἀνατολικὴ* (ἐνν. *ἀκολουθία*)» ὡς ὑποδηλοῦντα εἱρμοὺς ποιηθέντας ὑπὸ Γεωργίου Ἀνατολικοῦ, ὅστις κατὰ τὸν αὐτὸν ἔζησε κατὰ τὸν Θ′ μ.Χ. αἰ. Τοῦτο στερεῖται λογικῆς βάσεως. Ἐκ τῶν 14 περιπτώσεων εἰς ἃς ὁ τίτλος «*Ἀνατολικὴ*» ἢ «*Ἀνατολικὴ ἀκολουθία*» (ἐνίοτε «*Ἀναστάσιμος Ἀνατολικὴ*») ἀπαντᾷ ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντι Εἱρμολογίῳ μία μόνον φέρει τὴν πρόσθετον ἐπεξήγησιν «*Ποίημα Γεωργίου*». Ἀντιθέτως εἰς δύο ἄλλας εὑρίσκομεν τὴν ἔνδειξιν «*Ποίημα Ἰωάννου Μοναχοῦ*», ἅπαξ δὲ ὡς ὑπότιτλον «*Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης*», ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου εὑρίσκει τις εἱρμοὺς τοῦ Γεωργίου χωρὶς τὴν ἔνδειξιν «*Ἀνατολικὴ*» ἢ «*Ἀνατολικὴ ἀκολουθία*». Ὁ τίτλος οὗτος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν συχνάκις ἀπαντῶντα «*Σιναϊτικὴ*» ἢ «*Σιναϊτικὴ ἀκολουθία*». Ὑπάρχει δὲ καὶ «*Βυζαντιαία*» (ἅπαξ ἀπαντῶσα καὶ ὡς «*Ἑτέρα Βυζαντιαία τῶν Ἀμαντίου*»). Κατὰ ταῦτα ἡ ἔνδειξις «*Ἀνατολικὴ*» ὑποδηλοῖ τὸν τόπον (ἐν ᾧ ἡ ἀκολουθία ἐποιήθη ἢ ἐν ᾧ αὕτη ἐψάλλετο) καὶ οὐχὶ τὸν συγγραφέα. Συνεπῶς ἐν τῷ Εἱρμολογίῳ ἡ «ἀκολουθία» αὕτη εἶναι κατ' οὐσίαν ἀνώνυμος. Ἐνταῦθα δέον ἐπ' ἴσης νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ εἱρμοὶ τῆς ἀνωτέρω «ἀκολουθίας» δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὰ δύο Εἱρμολόγια τὰ ἐκδοθέντα φωτοτυπικῶς ἐν τῇ σειρᾷ «Monumenta Musicae Byzantinae», ἤτοι τὸ Ἀθωϊκὸν Εἱρμολόγιον (Ἰβήρων ἀρ. 470) καὶ τὸ τῆς Κρυπτοφέρρης (ὑπ' ἀρ. Ε. Γ. ΙΙ).

Πρὶν ἢ κρίνωμεν τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις δέον ὅπως προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἀναφερθέντος τροπαρίου καὶ ἕτερον τροπάριον ἐκ τῶν ἐν τῷ παπύρῳ διασωθέντων, τὸ τελευταῖον (ἤτοι τὸ Θεοτοκίον) τῆς ὀπισθίας σελίδος, τὸ ἀρχόμενον *«Σὲ τὴν μακαρίαν ἐν γυναιξίν...»* (στίχοι 30 - 33 ἐν τῷ παπύρῳ) εὕρηται οὐ μόνον ἐν τοῖς εἱρμολογίοις ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐν χρήσει λειτουργικοῖς βιβλίοις, ὡς *εἱρμός*[1].

Αἱ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ὑποστηριχθεῖσαι ἀπόψεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί, καθ' ὃν τρόπον διετυπώθησαν, ἄνευ ἀντιρρήσεων ἢ ἐπιφυλά-

[1] Ἰδὲ τὴν βιβλιογραφίαν παρὰ E. Follieri, ἔνθ' ἀνωτ., τ. III (1962), σ. 474. Εἰς τὰ ἐκεῖ σημειούμενα πρόσθες: A. Ayoutanti - M. Stöhr, The Hymnes of the Hirmologium, μέρος I: The First Mode - The First Plagal Mode (εἰς τὴν σειρὰν «Monumenta Musicae Byzantinae Transcripta», τ. VI), ἐν Κοπεγχάγῃ 1952, σσ. 175 - 177 (κείμενον καὶ μουσική), 294 - 295 (ὑπόμνημα) καὶ 323. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐκεῖ παρεχομένας πληροφορίας, ἔν τισιν Εἱρμολογίοις τὸ τροπάριον τοῦτο φέρεται ὡς «εἱρμὸς ἄλλος» τῆς θ′ ᾠδῆς κανόνος προσγραφομένου εἰς Γερμανὸν πατριάρχην Κων/πόλεως, ἀκμάσαντα περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ′ καὶ ἀρχὰς τοῦ Η′ αἰ., δῆλον ὅτι σύγχρονον σχεδὸν πρὸς τὸν ἡμέτερον πάπυρον. Ἡ παράλειψις ἐν τούτοις τοῦ εἱρμοῦ τούτου ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων εἱρμολογίων (ὡς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἁπλῶς «εἱρμὸς ἄλλος» καθ' ἑαυτὸ) δεικνύει ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ. Ἡ ἀρχαιοτέρα μνεία τοῦ ἐν λόγῳ τροπαρίου (ἐκτὸς τοῦ παπύρου Rylands) εὕρηται ἐν τῷ ὑπὸ Ἰωσὴφ († 883) ποιηθέντι κανόνι (τῷ ψαλλομένῳ ἐν τῷ Ὄρθρῳ τῆς Δευτέρας κατὰ τὴν ἑβδομάδα τοῦ πλ. α′ ἤχου), οὗτινος ἡ ἀκροστιχὶς «*Τὸν πολλά σοι πταίσαντα οἴκτειρον, Λόγε. Ἰωσήφ*» (πβ. Παρακλητική, ἐν Ἀθήναις [ἔκδ. Φῶς], 1959, σ. 253), εἰς ὃν ἐχρησιμοποιήθη ὡς εἱρμὸς τῆς θ′ ᾠδῆς.

ξεών τινων καὶ ἄνευ περαιτέρω διευκρινήσεων καὶ τροποποιήσεων. Ἡ ἀβεβαιότης ἰδίᾳ περὶ τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τοῦ παπύρου ἐπιβάλλει ἐξαιρετικὴν προσοχὴν τόσον κατὰ τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ ὅλου θέματος ὅσον καὶ κατὰ τὴν διατύπωσιν συμπερασμάτων περὶ τῆς δημιουργίας καὶ ἐξελίξεως τοῦ κανόνος [1]. Τὰ κάτωθι κυρίως σημεῖα δὲν μὲ εὑρίσκουν σύμφωνον μετὰ τοῦ ἐκδότου τοῦ παπύρου.

Πρῶτον, ἡ ἄποψις ὅτι τὸ ὑπὸ συζήτησιν κείμενον ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν μνημονευθεισῶν ἐμμέσων μαρτυριῶν καὶ ἄλλων εἰδήσεων πιστοποιεῖ τὴν ὀρθότητα τῆς ἀπόψεως [2] ὅτι ὁ κανὼν ὑπῆρχεν ἤδη κατὰ τὸν Ε′ καὶ Ϛ′ αἰῶνα μ.Χ. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ὑπάρχουσαι μαρτυρίαι πολλῷ ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι σαφεῖς καὶ ἀδιάβλητοι, ἐνῷ εἰς μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων περιπτώσεων (εἰς τὴν ἐπονομαζομένην « Συνομιλίαν τῶν 3 Ἀββάδων ») ἡ μὲν λέξις *κανὼν* ὑποδηλοῖ σαφέστατα ἄλλο τι [3] ἡ δὲ γενικὴ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ χωρίου (ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ σαφεστέρων μαρτυριῶν σχετικῶς πρὸς τὴν διάταξιν τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὄρθρου κατὰ τὸν Ϛ′ μ.Χ. αἰ.) φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ σαφῶς τὴν ἐκδοχὴν ὅτι ὁ κανών, ὡς τοὐλάχιστον γνωρίζομεν αὐτὸν ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ μορφῇ, ἦτο γνωστὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ χρονολόγησις τοῦ παπύρου οὔτε βεβαία εἶναι οὔτε ἱκανῶς προγενεστέρα τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἀνδρέου καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ποιητῶν τῶν κανόνων τοῦ Η′ αἰῶνος.

Δεύτερον, ἡ ἄποψις ὅτι ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἀραβοκρατουμένης Αἰγύπτου ἦτο τοσοῦτον δυσχερὴς ὥστε νὰ ἀποκλείῃ τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων δὲν δύναται ἐπ' ἴσης νὰ γίνῃ δεκτή. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἀνδρέας Κρήτης καὶ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς ἐγνώριζον καλῶς τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν ἀλλήλων καὶ δὴ καὶ ἐδανείζοντο κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν κανόνων αὐτῶν ὁ εἷς τοὺς εἱρμοὺς τοῦ ἄλλου, καίτοι ὁ μὲν πρῶτος ἔζη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ τὴν Βυζαντι-

---

[1] Προσοχὴν συνέστησε καὶ ὁ A. Baumstark ἐν τῇ βιβλιοκρισίᾳ αὐτοῦ, ἔνθ' ἀνωτ.

[2] Ὑποστηριχθείσης ὑπὸ J.-B. Pitra (Hymnographie de l'Eglise Grecque, ἐν Ρώμῃ, 1867, σ. 53) καὶ ἀντικρουσθείσης ὑπὸ Christ-Παρανίκα, Ἀνθολογία, σ. XXXV.

[3] Ἤτοι τὰς ὁμάδας τῶν ψαλμῶν τῶν κατὰ τὰ τότε κρατοῦντα ἀναγιγνωσκομένων κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν καὶ τὸν Ὄρθρον, αἵτινες ὠνομάζοντο « *κανόνες ἡμερινοὶ ψαλμῶν* » καὶ « *κανόνες νυκτερινοὶ τῶν ψαλμῶν* »· οὕτω π.χ. εἰς τὸν περίφημον Ἀλεξανδρινὸν κώδικα (= Codex Alexandrinus, νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀρ. Royal I.D. V-VIII, συνήθως σημειούμενος διὰ τοῦ γράμματος A). Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ ἐπ' ἴσης μετά τινος βεβαιότητος καὶ διὰ τὸ ὑπὸ F. Nau δημοσιευόμενον κείμενον.

νὴν Κρήτην, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὴν Ἀραβοκρατουμένην (ὡς καὶ ἡ Αἴγυπτος) Παλαιστίνην [1].

Τρίτον, ἡ ἄποψις ὅτι τὸ ἐφύμνιον ἀποτελεῖ στοιχεῖον ἀρχαϊκότητος δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κρίσιν μας σχετικῶς πρὸς τὴν ἀρχαϊκότητα τῶν ἐν τῷ παπύρῳ τροπαρίων δεδομένου ὅτι τὸ ἐφύμνιον δὲν ἦτο ξένον εἰς τοὺς κατόπιν κανόνας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ τροπάρια τῆς α′, ζ′, η′ καὶ θ′ ᾠδῆς [2].

Ἐπὶ πλέον θὰ ἠδύνατό τις θὰ ἐπικαλεσθῇ εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ὅτι ὁ ἡμέτερος πάπυρος εἶναι μεταγενέστερος τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν αὐτῷ δηλοῦται ὁ ἦχος καθ' ὃν ἔδει νὰ ψάλλωνται τὰ τροπάρια, δεδομένου ὅτι ἡ συστηματοποίησις τῶν ὀκτὼ ἤχων ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τοῦτον [3]. Ἡ ἄποψις ὅμως αὐτὴ δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κρίσιν μας σχετικῶς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ παπύρου δεδομένου ὅτι ἔχει ἤδη δειχθῇ [4] ὅτι ἡ συστηματοποίησις τῶν ὀκτὼ ἤχων ἦτο προγενεστέρα τοῦ Δαμασκηνοῦ. Τοῦτο ἔχει ἐπικυρωθῇ ἐν μέρει καὶ ἐκ τῶν παπυρολογικῶν ἀνακαλύψεων [5], ἐν ᾧ αἱ ἀρχαῖαι πηγαὶ περὶ τοῦ βίου τοῦ μεγάλου τούτου θεο-

---

[1] Τὴν παρατήρησιν αὐτὴν λαμβάνω ἐκ τοῦ Εὐστρατιάδου (Εἱρμολόγιον, σ. α′), δύναται δὲ αὕτη ἐν μέρει νὰ ἐπαληθευθῇ ὑπὸ τῶν ὑπὸ L. Petit ἐκτιθεμένων ἐν DACL, τ. 1^2 (1907), στ. 2036-2039 (ἄρθρον « André de Crète »).

[2] Ἀναφέρω ἐνταῦθα ἐνδεικτικῶς μόνον ἐκ τῆς Ἀνθολογίας τῶν Christ-Παρανίκα κανόνας τινὰς εἰς οὓς ἀπαντᾷ τὸ ἐφύμνιον: Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ κανὼν εἰς τὴν Ὕψωσιν (σσ. 161-165), εἰς τὰς ᾠδὰς α′, γ′, ε′, ζ′, η′, θ′· τοῦ αὐτοῦ κανὼν εἰς τὴν Γέννησιν (σσ. 165-169), εἰς τὰς ᾠδὰς α′, γ′ (ἐν μέρει), δ′, ζ′, η′· πβ. ἐπ' ἴσης τοὺς κανόνας τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ Θεοφάνεια (σσ. 169-173), εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν (σσ. 173-176) κλπ. — Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κανὼν εἰς τὴν Ἀνάστασιν (σσ. 218-221), εἰς τὰς ᾠδὰς α′ (ἐν μέρει), γ′ (ἐν μέρει), δ′ (ἐν μέρει), η′· τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Ἀντίπασχα (σσ. 221-226), εἰς τὰς ᾠδὰς α′ (ἐν μέρει), ζ′, η′, θ′· πβ. ἐπ' ἴσης τοὺς κανόνας τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνάληψιν (σσ. 226-228), εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου (σσ. 229-232) κλπ. — Θεοφάνους κανὼν εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν (σσ. 236-242), εἰς τὰς ᾠδὰς η′ καὶ θ′ κλπ.

[3] Ὑπὸ τῶν ἀποδιδόντων εἰς τοῦτον τὴν σύνταξιν τῆς Ὀκτωήχου. Οὕτω π.χ. ὁ Du Cange (ἔνθ' ἀνωτ.), στ. 482, ὁ Εὐστρατιάδης, Εἱρμολόγιον, σ. α′, ὁ N. B. Τωμαδάκης, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν, ἔκδ. β′ (ἐν Ἀθήναις, 1958), σσ. 206, 323 κ.ἄ.

[4] Πβ. J. Jeannin-J. Puyade, L'Octoëchos Syrienne, « Oriens Christianus », N.Σ., τ. III (1913), σσ. 82-104 καὶ 277-298. Περίληψις τοῦ ἄρθρου τούτου ὑπὸ H. Leclercq, ἐν DACL, τ. XII (1936), στ. 1888-1900 (ὑπὸ τὸν ἴδιον τίτλον). Πβ. ἐπ' ἴσης E. Werner, The Origin of the Eight Modes of Music (Octoëchos). A Study in Musical Symbolism, « Hebrew Union College Annual », τ. XXI (1948), σσ. 211-255.

[5] Πβ. B. P. Grenfell-A. S. Hunt, The Amherst Papyri, μέρος I: Theological Fragments (ἐν Λονδίνῳ 1900), σ. 43-44 (ἀρ. IX), ὅστις χρονολογεῖται εἰς τὸν Ζ′-Η′ αἰ. καὶ φέρει ἐπιγραφὰς οἷον « *κάθισμα στιχ(ηρὸν) πλ(άγιον) δ′* » καὶ « *κάθισμα πλ(άγιον) δ′* ». Πβ. ἐπ' ἴσης C. Schmidt-W. Schubart, Ber-

λόγου καὶ ποιητοῦ τοῦ Η' αἰῶνος μολονότι πολλὰ καὶ θαυμάσια περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται οὐδὲν ἀναφέρουν περὶ τοιαύτης σημαντικῆς μεταρρυθμίσεως εἰσαχθείσης ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ παράδοσις αὕτη ὀφείλεται πιθανῶς εἰς παρερμηνείαν τῆς ἑτέρας παραδόσεως, καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης συνέταξε τὴν Ὀκτώηχον (πβ. καὶ ἀνωτέρω).

Κατὰ ταῦτα οἱ ἀνωτέρω παράγοντες δὲν δύνανται νὰ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν πρὸς καθορισμὸν καὶ ὑποστήριξιν (ἢ ἀπόκρουσιν) τῆς περὶ τῆς ἀρχαϊκότητος τῶν ἐν τῷ παπύρῳ τροπαρίων θεωρίας. Παρὰ ταῦτα τὴν ἀρχαϊκότητα τούτων δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι στοιχείων:

1. Τῆς ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ παπύρου ἐνδείξεως. Αὕτη μολονότι οὐδέποτε βεβαίως εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀπόλυτος, δύναται ἐν τούτοις εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν νὰ θεωρηθῇ, μετ' ἀσφαλείας νομίζω, ὡς συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ ἡμέτερος πάπυρος ἐγράφη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ζ' μ.Χ. αἰ. καὶ οὐχὶ ἀργότερον τοῦ ἔτους 700 μ.Χ., ἤτοι κατ' ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς ἀκμῆς τοῦ τε Ἀνδρέου καὶ τοῦ Ἰωάννου.

2. Τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ εἱρμοὶ τοῦ κανόνος, μέρος τοῦ ὁποίου ὡς φαίνεται ἀπετέλουν ποτὲ τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια παραδίδονται κατ' οὐσίαν ἀνωνύμως (πβ. ἀνωτέρω) ἐν τῷ χειρογράφῳ εἱρμολογίῳ τῆς Λαύρας, ὅπερ κατὰ κανόνα ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ποιητῶν τῶν εἱρμῶν. Τοῦτο, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, δεικνύει ὅτι ὁ κανὼν οὗτος ἦτο ἔργον ἀσήμου τινὸς καὶ ἀγνώστου ποιητοῦ, ὡς ἄλλωστε ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος δὲν ἀπαντᾷ εἰς ἄλλα δημοσιευθέντα εἱρμολόγια.

3. Τῆς ἁπλότητος καὶ τοῦ ἀνεπιτηδεύτου τῆς ἐκφράσεως. Εἰς μάτην θὰ ἀναζητήσῃ τις εἰς τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων, τὸν ὄγκον τῶν ἐκφράσεων, τὴν κατάχρησιν τῶν ὑπερθετικῶν, τὴν ῥοπὴν πρὸς ἀντιθέσεις καὶ παρομοιώσεις, τὴν ἀφθονίαν τῶν ἠχηρῶν καὶ ποιητικῶν λέξεων, τέλος τὸ βάθος τῶν θεολογικῶν καὶ δογματικῶν ἐννοιῶν, ἅτινα ἀφθονοῦν εἰς τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Ἀνδρέου, τοῦ Ἰωάννου, τοῦ Κοσμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ποιητῶν κανόνων, γνωρίσματα ἅτινα διακρίνουν τὰ ἔργα τούτων ἀπὸ τῶν ταπεινῶν συνθέσεων τῶν προηγουμένων ἐποχῶν, ὅσαι εἶχον εἰσαχθῇ εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἔνιαι τῶν ὁποίων κατώρθωσαν νὰ ἐπιζήσουν μέχρι σήμερον ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἁπλότητος καὶ εἰλικρινείας τῶν ἐν αὐταῖς ἐκφραζομένων συναισθημάτων.

4. Τῆς παρὰ τὴν ἁπλότητα τοῦ ὕφους παρατηρουμένης ἀκριβείας καὶ ὀρθότητος τῆς ἐκφράσεως. Αὕτη συγκρινομένη πρὸς τὴν γενικὴν κατάπτω-

---

liner Klassikertexte, t. VI, Altchristliche Texte, σ. 118 (ἀρ. 13269), ὅστις χρονολογεῖται εἰς τὸν Ζ' αἰ. καὶ φέρει τὴν ἔνδειξιν « *ειχ(ο)ς α' δ'* » (*= ἦχος δ' κύριος ;*) Τὰ ἀνωτέρω κείμενα εὑρίσκει τις ἐν τῷ ἄρθρῳ « Papyrus » ὑπὸ H. Leclercq, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 1452 καὶ 1399.

σιν καὶ παρακμὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιοχὴν καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη ὁ ἡμέτερος πάπυρος (ἣν ἄλλωστε τρανῶς ἐπιμαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ ὀρθογραφία τούτου) δεικνύει ὅτι τὰ ἐν λόγῳ τροπάρια εἴτε εἶχον εἰσαχθῇ προσφάτως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐκ περιοχῆς δῆλον ὅτι ἔνθα ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤκμαζεν εἰσέτι, εἴτε ἀπετέλουν ἐπιβιώσεις ἑνὸς καλλιτέρου παρελθόντος ψαλλόμενα κατὰ παλαιὰν παράδοσιν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεται εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον ὡς τὸ πιθανώτερον.

5. Τῆς ἐλλείψεως ἀκροστιχίδος, ἥτις ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ βαθμηδὸν παρὰ τοῖς μετὰ τὸν Ἀνδρέαν Κρήτης ποιηταῖς, μέχρις οὗ ἀπετέλεσε μόνιμον σχεδὸν χαρακτηριστικὸν τῶν κανόνων[1].

Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἐν συνδυασμῷ, πείθουν, νομίζω, ὅτι τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια εἶναι ἔργον ἀγνώστου τινὸς (οὐχὶ λογίου) ποιητοῦ προγενεστέρου τῶν κοινῶς θεωρουμένων ὡς ἱδρυτῶν τοῦ κανόνος μελῳδῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀνακάλυψις αὐτῶν δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις τοὐλάχιστον αἵτινες ἐπιβάλλουν μίαν ἐξ ὑπαρχῆς θεώρησιν καὶ ἐξέτασιν τοῦ ὅλου θέματος τῆς δημιουργίας τοῦ κανόνος, ἐξέτασιν δῆλον ὅτι ἀπηλλαγμένην τῶν προκαταλήψεων τῆς βαθμιαίως ἀναπτυχθείσης παραδόσεως κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κανὼν ὡς ποιητικὸν εἶδος ἐδημιουργήθη κατὰ τὸν Η' αἰ. Ὡς θὰ δειχθῇ ἄλλωστε, ἡ παράδοσις αὕτη δὲν εἶναι κἂν παλαιὰ — ὡς ἦτο π.χ. ἡ παράδοσις ἡ ἀποδίδουσα εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν τὴν συγγραφὴν τῆς Ὀκτωήχου (πβ. ἀνωτέρω, σ. 44, ὑποσ.).

Πράγματι διὰ νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, οὔτε οἱ βιογράφοι αὐτοῦ, οἵτινες κατὰ κανόνα ἐνδιατρίβουν διὰ μακρῶν εἰς τὸν θαυματουργὸν τρόπον καθ' ὃν οὗτος ἤρχισε τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν, οὔτε αἱ λοιπαὶ μαρτυρίαι περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ οὔτε τέλος οἱ ὑπομνηματισταὶ τῶν κανόνων αὐτοῦ, καθ' ὅσον γνωρίζω[2], ἀναφέρονται εἰς μεταρ-

---

[1] W. Weyh, Die Akrostichis in der byzantinischen Kanonesdichtung, B.Z., τ. 17 (1908), σσ. 1-68 (πβ. εἰδικῶς, σσ. 38-42 καὶ 55).

[2] Προσωπικῶς ἤλεγξα τὰ κάτωθι κείμενα: Τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἰ. Δαμασκηνοῦ ὑπὸ Ἰωάννου πατριάρχου Ἱεροσολύμων (Migne, P.G., τ. 94, στ. 429-490)· τὰ δύο Συναξάρια ἐκ τοῦ Μηνολογίου τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῇ αὐτῇ Πατρολογίᾳ ἐν στ. 501-504 (πβ. καὶ τ. 117, στ. 184) ὡς καὶ τὰ Testimonia Selecta (αὐτόθι, στ. 503-514), τὸ Συναξάριον, τὰ στιχηρὰ καὶ τὸν κανόνα εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ (Δεκεμβρίου Δ') ἐν τῷ ἐντύπῳ Μηναίῳ· τὸν « *Λόγον εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν* » ὑπὸ Κ. Ἀκροπολίτου (Migne, P.G., τ. 140, στ. 811-886) καὶ τοὺς ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως δημοσιευθέντας (ἐν Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. Δ', σσ. 271-350) βίους Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ. Πλήρη κατάλογον τῶν βίων τοῦ Ἰωάννου εὑρίσκει τις ἐν F. Halkin, Bibliotheca Hagiographica Graeca, γ' ἔκδοσις (« Subsidia Hagiographica », ἀρ. 8α), τ. II (ἐν Βρυξέλλαις 1957), σσ. 17-19, ἀξιολόγησιν δὲ τῶν δημοσιευθέντων βίων ὑπὸ M. Jugie, DTC, τ. VIII, μέρος 1 (1924), στ. 693-751.

ρύθμισίν τινα εἰσαχθεῖσαν ὑπὸ τούτου, πολλῷ δὲ μᾶλλον εἰς καινοτομίαν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κρατοῦντα ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ λεξικῷ « Σούδᾳ » βραχείας σημειώσεως περὶ Ἰωάννου, ὅπου καίτοι μεγάλως ἐξαίρεται τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ τάλαντον ὡς ἐκδηλούμενον εἰς τοὺς ὑπὸ τούτου ποιηθέντας *«ᾀσματικοὺς κανόνας»* οὐδὲν λέγεται περὶ δημιουργίας ὑπὸ τούτου τοῦ ἐν λόγῳ ποιητικοῦ εἴδους[1]. Τὰ αὐτὰ δέ, συντόμως εἰπεῖν, ἰσχύουν καὶ περὶ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης[2]. Τὴν ἔλλειψιν ἐξ ἄλλου οἱασδήποτε ἀρχαίας παραδόσεως μαρτυροῦν καὶ αἱ διαφέρουσαι προτιμήσεις τῶν συγχρόνων μελετητῶν σχετικῶς πρὸς τὸ ποῖος ἐκ τῶν δύο ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς δημιουργὸς τοῦ εἴδους. Οὕτω ἡ μὲν πλειοψηφία προτιμᾷ τὸν Ἀνδρέαν καὶ διότι ἡ ἀκμὴ καὶ δρᾶσις αὐτοῦ φαίνεται προηγηθεῖσα τῆς τοῦ Ἰωάννου καὶ διότι οἱ κανόνες αὐτοῦ δὲν παρουσιάζουν τὴν συμμετρίαν ἐκείνην καὶ τυπικότητα, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ καθίσταται μόνιμον σχεδὸν χαρακτηριστικὸν τῶν κανόνων[3]. Οὐχ ἧττον καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἔχει τοὺς ἰδίους ὀπαδούς, οἵτινες ἀντιπαρατηροῦν ὅτι μόνον θεολόγος τοῦ κύρους τοῦ ἀνδρὸς τούτου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ τοιαύτην μεταρρύθμισιν εἰς τὰ ζητήματα τῆς λατρείας[4]. Ὁποία διαφορὰ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ λεγομένου κοντακίου (= ὕμνου)! Ἡ τοιαύτη

[1] *« οἱ γοῦν ᾀσματικοὶ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο οὐδὲ δέξαιντο, μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται »* (A. Adler, Suidae Lexicon, τ. II, σελ. 649).

[2] Προσωπικῶς ἤλεγξα τὰ κάτωθι: Τὸν ὑπὸ Νικήτα πατρικίου καὶ κυέστορος βίον τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἔνθ' ἀνωτ., τ. Ε', σσ. 169 - 179, τὸν ὑπὸ Β. Λαούρδα δημοσιευθέντα βίον ὑπὸ Μακαρίου τοῦ Μακρῆ ἐν « Κρητικοῖς Χρονικοῖς », τ. Ζ' (ἀφιέρωμα εἰς Ἰ. Καλιτσουνάκην, 1953), σσ. 63 - 74, ὡς καὶ τὸ Συναξάριον μετὰ τῶν στιχηρῶν καὶ τοῦ κανόνος κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς μνήμης αὐτοῦ (Ἰουλίου Δ') ἐν τῷ ἐντύπῳ Μηναίῳ. Κατάλογον τῶν βίων τοῦ Ἀνδρέου ἰδὲ παρὰ F. Halkin, ἔνθ' ἀνωτ., τ. I (1957), σσ. 34 - 35.

[3] Οὕτω τὸν Ἀνδρέαν προτιμοῦν οἱ Christ-Παρανίκας, Ἀνθολογία, σ. XLII, ὁ K. Krumbacher, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 673, ὁ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 2035, 2041, ὁ W. Weyh, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 8, ὁ A. Baumstark, Hymns (Greek Christian), ἐν « Encyclopaedia of Religion and Ethics », τ. VII (1915), σ. 10, ὁ H.-G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich (ἐν Μονάχῳ, 1959), σ. 501 καὶ 265 (μετ' ἐπιφυλάξεως), ὁ E. Wellesz, A History of Byzantine Music and Hymnography (β' ἔκδοσις, ἐν Ὀξφόρδῃ 1961), σ. 204 κλπ. Πβ. ἐπ' ἴσης, The Oxford Dictionary of the Christian Church, ἐκδ. ὑπὸ F. L. Cross (ἐν Λονδίνῳ 1957), σσ. 50, 228.

[4] Οὕτω ὁ Σ. Εὐστρατιάδης, Εἱρμολόγιον, σ. α' καὶ ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 206 (καὶ ὑποσημ. 3). Οὐδείς, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐθεώρησεν ὡς δημιουργὸν τοῦ κανόνος τὸν πατριάρχην Γερμανὸν (ποιητὴν ἱκανοῦ ἀριθμοῦ κανόνων) ὅστις ἦτο κατά τινα ἔτη πρεσβύτερος τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἀνδρέου (ἐγένετο πατριάρχης ἐν ἔτει 715 καὶ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 733. Πβ. H.-G. Beck, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 473 - 474).

ἔλλειψις ἀρχαίας παραδόσεως δεικνύει σαφῶς, νομίζω, ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ κανόνος ὡς ποιητικοῦ εἴδους δὲν ἦτο ἐξαφνικὴ καὶ τρόπον τινὰ ἐπαναστατικὴ (ὡς ἤθελεν αὐτὴν ὁ Σ. Εὐστρατιάδης καὶ ὡς ἦτο πιθανώτατα ἡ τοῦ κοντακίου) ὥστε νὰ ἀφήσῃ τὰ ἴχνη αὐτῆς ἀνεξίτηλα εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν μνήμην τῶν συγχρόνων καὶ περιβαλλομένη κατὰ τὸ τότε ἔθος τὸ ἔνδυμα τοῦ θαυμασίου καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ νὰ μεταβληθῇ εἰς παράδοσιν συνδέουσαν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ εἴδους μεθ' ὡρισμένου τινὸς ποιητοῦ, ἀλλ' ἦτο μᾶλλον βραδεῖα καὶ ἐξελικτική[1].

Ἡ πρώτη προσπάθεια πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς δημιουργίας τοῦ ποιητικοῦ τούτου εἴδους ἐγένετο, καθ' ὅσον γνωρίζω, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπὸ W. Christ. Οὗτος ἐπικρίνων τὸν καρδινάλιον J.-B. Pitra διὰ τὴν ὑπὸ τούτου ἀποδοχὴν ὡς ὀρθῶν τῶν μνημονευθεισῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν εἰς ἃς ἡ λέξις « κανὼν » ἀπαντᾷ, ἀντέταξεν ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ κανόνος δὲν δύναται νὰ τεθῇ πρὸ τοῦ Η' μ.Χ. αἰῶνος διότι α) ὁ ὅρος *«κανὼν»* (ἀντιθέτως πρὸς τὸν ὅρον *«τροπάριον»*) ἀπαντᾷ ὑπὸ διάφορον ἔννοιαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν, ὅπερ κατὰ τὸν αὐτὸν δηλοῖ ὅτι ὁ κανὼν ἐγεννήθη εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ στενὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν εἶχε διακοπῆ· β) εἰς τὴν περίφημον « Συνομιλίαν τῶν 3 Ἀββάδων » ἡ μὲν λέξις *«κανὼν»* ἔχει διάφορον σημασίαν (πβ. ἀνωτέρω), ἐνῷ τὰ παρεμβαλλόμενα μεταξὺ τῶν Βιβλικῶν ᾠδῶν *«μεσῴδια»* ἐψάλλοντο μόνον μετὰ τὴν τρίτην καὶ τὴν ἕκτην ᾠδήν· καὶ γ) διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν πρὸ τοῦ Η' αἰῶνος μελῳδῶν καὶ ποιητῶν ἀναφέρεται ὡς συνθέσας κανόνας δῆλον ὅτι οὔτε ὁ Ἄνθιμος οὔτε ὁ Τιμοκλῆς οὔτε ὁ Ρωμανὸς οὔτε ὁ Σωφρόνιος[2]. Ἀντιθέτως οὐδεὶς ἐκ τῶν γνωστῶν ποιητῶν κανόνων ἔζησε πρὸ τοῦ Η' ἢ τοῦ τέλους τοῦ Ζ' αἰ.

[1] Τοῦτο ἐθεώρησεν πιθανὸν καὶ ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 206 (πβ. καὶ κατωτέρω). Πβ. ἐπ' ἴσης τὰς γνώμας τῶν A. Baumstark, W. Weyh, H.-G. Beck, ἔνθ' ἀνωτ. Ἡ μόνη « ἀρχαία » μαρτυρία ἥτις ἀναφέρει τὴν προσωπικὴν συμβολὴν μελῳδοῦ τινος εἰς τὴν δημιουργίαν ποιητικοῦ εἴδους παρομοίου πρὸς τὸν κανόνα εἶναι ἡ ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου περὶ δημιουργίας τῶν τριῳδίων ὑπὸ Κοσμᾶ Μαϊουμᾶ (πβ. Τριῴδιον, ἔκδ. « Ἀποστολικῆς Διακονίας », ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 8, εἰς τὸ Συναξάριον τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου). Τὸ πρόβλημα κατὰ πόσον τοῦτο ἦτο ἡ προσωπικὴ γνώμη τοῦ Νικηφόρου ἢ πραγματικὴ παράδοσις ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης. Πβ. ὅμως κατωτέρω περὶ Σωφρονίου.

[2] Τὰ εἰς τὸν Σωφρόνιον ἀποδοθέντα ὑπὸ A. Mai (Spicilegium Romanum, τ. IV, σσ. 126 - 225) τριῴδια ἐδείχθησαν ὑπὸ Μ. Παρανίκα (Ueber das angebliche Triodium des h. Sophronius, « Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften zu München, philos.-philol. Classe », ἔτος 1870, τ. II, σσ. 53 - 74) ὡς νόθα. Τὸ ζήτημα ἐν τούτοις χρήζει περαιτέρω ἐξετάσεως. Οὕτω π.χ. ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ ὑπὸ Ἰωάννου Μερκουροπώλου

Τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα ἐγένοντο εὐρέως δεκτὰ καὶ οὐδεὶς ἀπεπειράθη νὰ τὰ ἀμφισβητήσῃ μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ παπύρου Rylands καίτοι πολλοὶ ἐξέφρασαν ἀπόψεις ὑπὲρ τῆς ἐξελικτικῆς δημιουργίας τοῦ εἴδους (πβ. ἀνωτέρω). Ὑπὸ τὸ φῶς ὅμως τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ παπύρου τούτου ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν διαπιστωθεῖσαν ἔλλειψιν πάσης ἀρχαίας μαρτυρίας σχετικῶς πρὸς τὴν δημιουργίαν τοῦ κανόνος ὑφ' ὡρισμένου ποιητοῦ, τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ἀποκτοῦν μόνον περιωρισμένην ἀξίαν. Διότι εἶναι ἐξ ἴσου πιθανὸν νὰ θεωρήσωμεν τὸν κανόνα ὡς ποιητικὸν εἶδος δημοφιλὲς εἰς ὡρισμένην μόνον περιοχήν, ὅπερ ἦλθεν εἰς τὸ προσκήνιον καὶ ἔλαβε γενικωτέραν καθιέρωσιν κατὰ τὸ τέλος ἰδίᾳ τοῦ Ζ' αἰ. μέσῳ τοῦ ποιητικοῦ (καὶ πιθανώτατα καὶ μουσικοῦ) ταλάντου τῶν μεγάλων μελῳδῶν τῆς ἐποχῆς, τῇ συνδρομῇ βεβαίως τῶν παραγόντων ἐκείνων οἵτινες συνήθως ἀναφέρονται ὡς ἐπιβαλόντες τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ κοντακίου ὑπὸ τοῦ κανόνος[1]. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἡμετέρου παπύρου ἀποτελεῖ μίαν ὑπολογήσιμον ἔνδειξιν περὶ τούτου καὶ δύναταί τις νὰ ἀναμένῃ μετά τινος βεβαιότητος ὅτι θὰ εὑρεθοῦν εἰς τὸ μέλλον καὶ ἄλλοι πάπυροι περιέχοντες κανόνας σαφῶς προγενεστέρους τῶν θεωρηθέντων ὡς δημιουργῶν τοῦ εἴδους μελῳδῶν[2]. Εἶναι ἐν τούτοις ἀπίθανον ὅτι ὁ κανὼν ὑπῆρχεν ἐξειλιγμένος εἰς βαθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ παπύρῳ κατ' ἐποχὴν πολὺ πρὸ τοῦ Ζ' αἰ. Τοῦτο φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ ἀφ' ἑνὸς ἡ περιγραφὴ τῶν τοῦ Ὄρθρου ἐν τῇ « Συνομιλίᾳ τῶν 3 Ἀββάδων », ἀφ' ἑτέρου, ὡς θὰ λεχθῇ κατωτέρω, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συστηματοποίησις τῶν ἐννέα Βιβλικῶν ᾠδῶν, ἐξ ὧν ἐξεπορεύθη ὁ κανών, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι συνετελέσθη πρὸ τοῦ ϛ' μ.Χ. αἰῶνος.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἐνδείξεως ὅτι ὁ κανὼν ὡς ποιητικὸν εἶδος ἦτο προγενέστερος τῶν ποιητῶν καὶ μελῳδῶν εἰς οὓς οὗτος ὀφείλει ἀναμφισβητήτως

πατριάρχου Ἱεροσολύμων τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως (ἐκ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κώδικος 983, τοῦ ἔτους 1267), ἔνθ' ἀνωτ., σ. 338, περιέχεται ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Σωφρόνιος ἐποίησε τριῴδιον εἰς τὴν νύκτα « *καθ' ἣν ἡ προδοσία καὶ ἡ κρίσις τοῦ δεσπότου ἐγένετο* », ὅπερ περιέργως ὁ ἐκδότης θεωρεῖ ὡς ταυτόσημον πρὸς τὸ ὑπὸ Κοσμᾶ ποιηθὲν τριῴδιον, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς « Προσάββατόν τε » (πβ. ἀνωτ.).

[1] Πβ. Ν. Β. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 207-208.

[2] Μέχρι σήμερον ἔχουν εὑρεθῆ δύο μόνον πάπυροι (ἀμφότεροι μεταγενέστεροι τοῦ Η' αἰῶνος) περιέχοντες κανόνας. Ὁ εἷς ἐκ τούτων (Βερολ. πάπυρος ὑπ' ἀρ. 9051, ὅστις ἐδημοσιεύθη ὑπὸ C. Schmidt-W. Schubart, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 119-120) περιέχει τοὺς εἱρμοὺς μόνον τοῦ Ἀναστασίμου κανόνος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, οὗτινος ἡ ἀρχὴ « *Ἀναστάσεως ἡμέρα...* ». Ὁ ἕτερος (Pap. Graec. Vindob. 31956· ἐδημοσιεύθη ὑπὸ P. Sanz ἐν « Jahrbuch der österreichischen byzantinischen Gesellschaft », τ. IV, 1955, σσ. 1-11) περιέχει τμῆμα κανόνος ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἀποδιδόμενον εἰς Ἀνδρέαν Κρήτης.

τὴν λαμπρότητα καὶ δόξαν ἂν μὴ καὶ τὴν εὐρυτέραν καθιέρωσιν αὐτοῦ, ὁ πάπυρος Rylands προσφέρει ἐπὶ πλέον καὶ θετικά τινα στοιχεῖα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ εἴδους μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν ἐν λόγῳ μελῳδῶν. Διότι ἐκ τῶν ἐν τῷ παπύρῳ ἐπιγραφῶν καθίσταται πλέον σαφὲς καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως ὅτι τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰ μὴ εἶδος παραρτήματος τῶν ἐννέα Βιβλικῶν ᾠδῶν ψαλλόμενα πιθανώτατα μετὰ τούτων ὡς τὰ στιχηρὰ τοῦ Ὄρθρου καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ μετὰ τῶν ἀντιστοίχων ψαλμῶν[1].

Ὅτι αἱ ἐννέα Βιβλικαὶ ᾠδαὶ αἱ ἐν τοῖς τυπικοῖς συνήθως ἀναφερόμεναι ὡς « ᾠδαὶ Ψαλτηρίου » (ἐκ τοῦ ὅτι ἀπαντοῦν ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ μετὰ τοὺς ψαλμοὺς) ἐψάλλοντο τακτικῶς εἰς τὸν Ὄρθρον καὶ δὴ καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς κανόνας καὶ μεμαρτυρημένον εἶναι καὶ ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἐν μέρει κρατούντων διαπιστοῦται. Οὕτω καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, κατὰ τὸ ἐν χρήσει τυπικόν[2], « αἱ θ' ᾠδαὶ στιχολογοῦνται ὁλόκληροι μὲν ἐκεῖναι τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Τριῳδίῳ τριῴδια, ἡ ἀρχὴ δὲ μόνον καὶ οἱ τελευταῖοι στίχοι τῶν λοιπῶν Ὠδῶν· ἀλλ' ἡ η' καὶ ἡ θ' ἡ τοῦ Ζαχαρίου (διότι ἡ τῆς Θεοτόκου θ' στιχολογεῖται εἰς *Τὴν τιμιωτέραν* πάντοτε) στιχολογοῦνται ὁλόκληροι καθ' ἑκάστην ». Οὕτω κατὰ τὰς ἓξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος πᾶσαι αἱ ἐννέα ᾠδαὶ ψάλλονται ἐκ περιτροπῆς. Κατὰ τὰς Κυριακὰς ὅμως τῶν τροπαρίων τοῦ κανόνος προηγοῦνται στίχοι ὡς *«Δόξα τῇ ἁγίᾳ Ἀναστάσει σου, Κύριε»*, *«Ὑπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς»*, *«Ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν»* κ.λ.π., οἵτινες κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ

---

[1] Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐνδείξεων, περὶ ὧν κατωτέρω, τὰ ἑξῆς καθιστοῦν τὴν ἄποψιν ταύτην πιθανήν: α) Ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται ἡ παραπομπὴ εἰς τὰς Βιβλικὰς ᾠδάς, ὅστις ὑπενθυμίζει τοὺς τύπους « εἰς τὸ *Κύριε ἐκέκραξα...* », « εἰς τοὺς *Αἴνους* » κλπ. τῶν λειτουργικῶν βιβλίων. β) Τὸ γεγονὸς ὅτι πάντα τὰ τροπάρια ἔχουν τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ὅπερ εἶναι ἐπ' ἴσης χαρακτηριστικὸν τῶν στιχηρῶν· πβ. τὰ ἑξῆς στιχηρὰ προσόμοια ἐν τῷ Μηναίῳ τοῦ Δεκεμβρίου: εἰς Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν « Τί σε νῦν ὀνομάσωμεν Ἅγιε; » (παραλλαγαί: « Τί σε ὀνομάσω θεσπέσιε; », « Τί σε ὀνομάσω ἀοίδιμε; »)· πάντα τὰ ἐν λόγῳ στιχηρὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν κατάληξιν « *ἱκέτευε τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν* ». Στιχηρὰ προσόμοια εἰς Σάββαν τὸν Ἡγιασμένον: ἀρχὴ « *Σάββα θεόφρον...* » (ἢ « *Σάββα παμμάκαρ* »)· κατάληξις « *Χριστὸν ἱκέτευε, Χριστὸν δυσώπει Ὅσιε, δωρηθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁμόνοιαν, εἰρήνην καὶ μέγα ἔλεος* » καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἅπερ παραλείπω ἐλλείψει χώρου. γ) Ἡ ἐν τῇ « Συνομιλίᾳ τῶν 3 Ἀββάδων » φράσις « *καὶ ἀναστάντες ἠρξάμεθα τὰς ᾠδὰς ἀνέτως ἄνευ τροπαρίων* ». δ) Τὰ κατωτέρω λεγόμενα περὶ τῆς στιχολογίας τῶν Βιβλικῶν ᾠδῶν.

[2] « Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας... μὲ πολλὰς προσθήκας καὶ ἐπιδιορθώσεις ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου Γεωργίου Βιολάκη », ἐν Ἀθήναις (οἶκος Μ. Σαλιβέρου), σ. 326. Τὸ σύστημα τὸ ἐν τῷ τυπικῷ τούτῳ περιγραφόμενον ἔπρεπε νὰ ἦτο τὸ ἀρχικῶς ἰσχῦον διὰ τὰς καθ' ἡμέραν ἀκολουθίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Κυριακάς· πβ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Αἱ εὐχαὶ τοῦ Ὄρθρου καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ, « Θεολογία », τ. ΚΕ' (1954), σσ. 255 κἑξ.

τυπικοῦ ἀντικατέστησαν τοὺς κατὰ τὸ παρελθὸν ἐκ τῶν ἐννέα ᾠδῶν λαμβα-
νομένους στίχους[1]. Τοῦτο πιστοποιεῖ ἐξ ἄλλου καὶ Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός,
ὅστις ἐν τῇ ἑαυτοῦ *«Ἐξηγήσει τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας»* γράφει
περὶ τῶν ἐν λόγῳ ἐννέα ᾠδῶν, ἅστινας λεπτομερῶς ἀπαριθμεῖ: *«Τούτων
ἁπασῶν ἐκλεγόμενοι τοὺς ἀκροτελευταίους μάλιστα στίχους ἐπιπλέκομεν αὐ-
τοῖς καταλλήλως ᾄσματα παρὰ τῶν Πατέρων συντεθειμένα (κανόνας τούτους
ἀποκαλοῦμεν), οὓς καὶ μετὰ τὴν τρίτην τε καὶ τὴν ἕκτην διαλαμβάνομεν
καθίσμασί τε καὶ τοῖς λεγομένοις κοντακίοις καὶ οἴκοις...»* (Migne, P.G.,
τ. 160, στ. 1180). Εἰσήχθησαν δὲ αἱ Βιβλικαὶ αὗται ᾠδαὶ εἰς τὴν ἀκολου-
θίαν τοῦ ὄρθρου κατ' ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς δημιουργίας τοῦ κανόνος[2]
ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν κάτωθι: 1) Ἐκ τῆς περιφήμου καὶ πολλάκις ἤδη
μνημονευθείσης « Συνομιλίας τῶν 3 Ἀββάδων », ἥτις τοποθετεῖται εἰς τὸν
ϛ' μ.Χ. αἰ. 2) Ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ᾠδῶν ἐν τέλει τοῦ Ψαλτηρίου ἤδη
ἀπὸ τοῦ Ε' αἰ.[3]. 3) Ἐκ τῆς παραλλήλου πράξεως τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας
καὶ τῶν ἄλλων πλὴν τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις δεικνύει
ὅτι τοῦτο ἦτο ἀρχαία συνήθεια ἀκολουθηθεῖσα ὑφ' ὅλων τῶν διαδοχικῶς
ἀποσχισθεισῶν ἐκκλησιῶν[4].

Σχετικῶς ὅμως πρὸς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν καθιερώθη τὸ σύστημα τῶν
ἐννέα ᾠδῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ δημιουργία τοῦ κανόνος, οὔτε βε-
βαιότης ὑπάρχει οὔτε αἱ μαρτυρίαι ἀφθονοῦν. Ὁ J. Mearns[5], ὅστις ἐμελέ-

---

[1] Τοῦτο μερικῶς μόνον ἠδυνήθην νὰ ἐπαληθεύσω εἰς τὸ ἐν Βενετίᾳ καὶ ἐν ἔτει
1545 τυπωθὲν Τυπικὸν (τῆς Ἁγίας Λαύρας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις) ἐπιστασίᾳ Ἀνδρο-
νίκου Νουκίου, ὅπερ εὐγενῶς μοι παρεχώρησεν ὁ σεβαστός μοι καθηγητὴς κ. Ἀλέ-
ξανδρος Turyn ὑπὸ μορφὴν μικροφίλμ. Ἐκεῖ ἐπανειλημμένως γίνεται λόγος περὶ
στιχολογίας τοῦ « *Τῷ Κυρίῳ ᾄσωμεν* » (δῆλον ὅτι τῆς α' ᾠδῆς), ἀλλ' οὐδὲν λέγεται
περὶ τῶν λοιπῶν ᾠδῶν. Ἐν κεφ. β' ἐπ' ἴσης λέγεται (περὶ τοῦ Μ. Ἑσπερινοῦ καὶ
τῆς ἀγρυπνίας): « Καὶ ἀρχόμεθα τῶν κανόνων. Ἀναστασίμους β', τῆς Θεοτόκου καὶ
τοῦ Μηναίου. Τῷ Κ(υρί)ῳ ᾄσωμεν οὐ λέγομεν. Ἀλλὰ τὸν εἱρμὸν » (αἱ σελίδες εἶναι
ἀναρίθμητοι).

[2] Τὰ αὐτὰ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Π. Ν. Τρεμπέλας, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 346 - 347.

[3] Ὁ ἀρχαιότερος κῶδιξ ὁ περιέχων Βιβλικὰς ᾠδὰς ὁμοῦ μετὰ τῶν ψαλμῶν
εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς « Ἀλεξανδρινὸς κῶδιξ ». Οὗτος περιέχει 14 ᾠδὰς ἐν συνόλῳ.
Ἄλλοι ἀρχαῖοι κώδικες περιέχοντες τὰς ᾠδὰς μετὰ τῶν ψαλμῶν εἶναι τὸ Ψαλτήριον
τῆς Βερώνης (Codex Veronensis, σημειούμενος διὰ τοῦ γράμματος R) τοῦ ϛ' αἰῶ-
νος· καὶ τὸ πορφυροῦν Ψαλτήριον τῆς Ζυρίχης (Codex Turicensis, σημειούμενος
διὰ τοῦ T) τοῦ Ζ' αἰ. Κατάλογον τῶν περιεχομένων ᾠδῶν καὶ σύντομον περιγραφὴν
τῶν κωδίκων εὑρίσκει τις ἐν H. B. Swete, An Introduction to the Old Testa-
ment in Greek (β' ἔκδοσις, ἐν Κανταβριγίᾳ 1914), σσ. 125, 141, 142, 253, ἔνθα
καὶ βιβλιογραφία.

[4] Πβ. F. Cabrol, Cantiques, ἐν DACL, τ. 2^2 (1910), στ. 1975 - 1994. Πβ.
ἐπ' ἴσης Π. Ν. Τρεμπέλαν, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 255 κἑξ.

[5] The Canticles of the Christian Church Eastern and Western in Early
and Medieval Times, ἐν Κανταβριγίᾳ 1914.

τησε μέγαν ἀριθμὸν χειρογράφων Ψαλτηρίων Ἑλληνικῶν, Λατινικῶν, Συρια-
κῶν κ.λ.π. πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως καθορίσῃ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν κατὰ
τόπους ποικιλίαν τῶν τοῦ Ψαλτηρίου ᾠδῶν, ὑπέδειξεν ὅτι ἐκτὸς τῆς συχνά-
κις ἀναφερθείσης « Συνομιλίας τῶν 3 Ἀββάδων » οὐδεμία ἄλλη ἔνδειξις
ὑπάρχει, ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, ὅτι αἱ ἐννέα ᾠδαὶ εἶχον υἱοθετηθῆ ὑπὸ τῆς
Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πρὸ τοῦ Η' μ.Χ. αἰ. Ἀντιθέτως, ὑπε-
στήριξεν οὗτος, τόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ᾠδῶν τῶν περιεχομένων εἰς τὰ πρὸ
τοῦ Η' αἰ. Ἑλληνιστὶ γεγραμμένα Ψαλτήρια ὅσον καὶ ἡ ἐκλογὴ τούτων
μεγάλως διαφέρουν ἀπὸ χειρογράφου εἰς χειρόγραφον, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου ὑπάρ-
χουν λόγοι οἵτινες ἐπιβάλλουν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ σύστημα τῶν ἐννέα ᾠδῶν
δὲν εἶχε γίνει κοινῶς παραδεκτὸν πρὸ τοῦ 550 - 575 μ.Χ. (πβ., σ. 8 - 9).
Ἐν τούτοις δύναται νὰ ἀντιπαρατηρηθῇ ὅτι συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ συγγραφέως ἐκτιθέμενα σύστημά τι ἐξ ἐννέα ᾠδῶν (ὧν μία μόνον ἦτο
διάφορος τῶν Βυζαντινῶν ἐννέα ᾠδῶν) ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ λατινογλώσσῳ
Βαλκανικῇ καὶ (πιθανῶς) τῇ περιοχῇ τοῦ Μεδιολάνου, μεθ' ὃ αἱ ἐν τῇ Βαλ-
κανικῇ ἐκκλησίαι εὑρίσκοντο εἰς στενὴν ἐπαφήν, ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ'
καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος[1].

Εἰς τὰ ἀνωτέρω δέον ὅπως προστεθῇ καὶ ἡ ἔνδειξις ἡ παρεχομένη ὑπὸ
παπύρου τινὸς περιέχοντος ἀποκλειστικῶς τὰς Βιβλικὰς ᾠδάς, γεγραμμένας
παραλλήλως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν κοπτικήν[2]. Ὁ πάπυρος οὗτος περιέ-
χει μὲν περισσοτέρας τῶν ἐννέα ᾠδῶν (13 ἐν συνόλῳ) ἀλλ' ἐν τῇ διασω-
θείσῃ ᾤᾳ ἐνίων ἐξ αὐτῶν εὑρίσκομεν ἀριθμοὺς μὴ ἀνταποκρινομένους πρὸς
τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῷ παπύρῳ, ἀλλ' ἐνθυμίζουσαν τὴν ἀντίστοιχον ἀρίθμη-
σίν των εἰς τὸ σύστημα τῶν ἐννέα ᾠδῶν[3]. Οὕτως ἡ πρώτη ᾠδὴ ἐν τῷ πα-

---

[1] Συμφώνως πρὸς τὴν πληροφορίαν Νικήτα ἐπισκόπου Ρεμεσιάνης (νῦν Πα-
λάγκα) τῆς Μοισίας ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ De bono psalmodiae (ἐξεδόθη ὑπὸ C. H.
Turner, ἐν « Journal of Theological Studies », τ. XXIV [1923], σσ. 225 κἑξ.)
Αἱ ὑπὸ τούτου περιγραφόμεναι ᾠδαὶ ὡς ἐν χρήσει εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτὴν κατὰ
τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οὗτος ἔζη συμφωνοῦν κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν πρὸς
τὰς βυζαντινὰς ἐννέα ᾠδὰς ἐκτὸς τῆς ζ' ὅπου ἀντὶ τῆς προσευχῆς τῶν τριῶν παίδων
(Δανιὴλ Γ' 26 - 45) εὑρίσκομεν ἀπόσπασμα ἐκ τῶν θρήνων τοῦ Ἱερεμίου (Ἱερεμ.
ΙΑ' 1 κἑξ.). Πβ. J. Mearns, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 55 - 57.

[2] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ W. Till καὶ P. Sanz, Eine griechisch - koptische
Odenhandschrift (Papyrus Copt. Vindob. K 8706) ἐν τῇ σειρᾷ « Monumenta
Biblica et Ecclesiastica », ἀρ. 5 (ἐν Ρώμῃ 1939). Οὗτος χρονολογεῖται εἰς τὸ
τέλος τοῦ ϛ' μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ Ἑλληνικὸν καὶ κοπτικὸν κείμενον εὑρίσκονται ἐν
παραλληλίᾳ οὕτως ὥστε τὸ μὲν Ἑλληνικὸν κείμενον κατέχει τὰς ἀρτίας σελίδας τὸ
δὲ κοπτικὸν τὰς περιττάς.

[3] Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι (ἐκτὸς τοῦ α') διεσώθησαν μόνον εἰς τὸ κοπτικὸν κείμε-
νον. Λόγῳ φθορᾶς τοῦ παπύρου τὸ ἐξωτερικὸν ἥμισυ τῶν φύλλων (καὶ μετ' αὐτοῦ
ἡ ᾤα ἡ περιέχουσα τὴν ἀρχὴν τῶν στίχων τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου καὶ πιθανώτατα

πύρῳ (ἡ Ὠδὴ Μωϋσέως, εἰλημμένη ἐκ τῆς Ἐξόδου ΙΕ', 1 - 19) φέρει ἐν τῇ ᾤᾳ τὸν ἀριθμὸν α', ἡ δευτέρα (ἐκ τοῦ Δευτερονομίου ΛΒ' 1 - 43) φέρει τὸν ἀριθμὸν β' [1], ἡ τρίτη (Α' Βασιλειῶν Β' 1 - 10) τὸν ἀριθμὸν γ', ἡ τετάρτη (Ἰωνᾶς Β' 3 - 10) τὸν ἀριθμὸν δ'. Αἱ ἑπόμενοι ᾠδαὶ στεροῦνται ἀριθμοῦ. Εἴς τινας ὁ ἀριθμὸς ἔχει ἀπολεσθῇ μετὰ τῶν πρώτων στίχων, ἐν ᾧ ἄλλαι οὐδένα ἀριθμὸν ἔφερον ἐξ ἀρχῆς. Οὕτω φθάνομεν εἰς τὰς δύο τελευταίας ᾠδάς, τὸν ὕμνον τῶν τριῶν παίδων ἐν τῇ καμίνῳ (Δανιὴλ Γ' 52 - 90) καὶ τὴν ᾠδὴν τῆς Θεοτόκου (Λουκᾶ Α' 47 - 55), αἵτινες παραδόξως φέρουν τοὺς ἀριθμοὺς η' καὶ θ' ἐν ᾧ κατέχουν ἀντιστοίχως τὴν 12ην καὶ τὴν 13ην θέσιν ἐν τῷ παπύρῳ. Οἱ ἐκδόται ἀντιπαρέρχονται τὸ σημεῖον προτείνοντες ὅτι εἴτε κατὰ τὴν ἀρίθμησιν αἱ ἐκ τοῦ Ἠσαΐου ληφθεῖσαι τρεῖς ᾠδαὶ ὑπελογίσθησαν ὡς μία, ἢ ὅτι «es ist darin der Einfluss einer anders angeordneten Vorlage zu sehen» (σ. 23). Ἀλλ' ἡ πρώτη ἄποψις δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν δεδομένου ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἀρίθμησις θὰ ἦτο ἐπ' ἴσης ἐσφαλμένη δεδομένου ὅτι αἱ δύο τελευταῖαι ᾠδαὶ θὰ ἦσαν ἡ 9η καὶ ἡ 10η τῆς συλλογῆς. Ὡς πρὸς τὴν πιθανὴν ἀρίθμησιν τῶν ᾠδῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλου τινὸς συστήματος, ποῖον ἄλλο θὰ ἦτο τοῦτο εἰ μὴ τὸ σύστημα τῶν ἐννέα ᾠδῶν εἰς ὃ αἱ ὑπὸ συζήτησιν ᾠδαὶ κατέχουν ἀκριβῶς τὴν 8ην καὶ 9ην θέσιν; Ἡ διάφορος, κατὰ ταῦτα, ἀρίθμησις τῶν τελευταίων τούτων ᾠδῶν πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένην ἐν τῷ παπύρῳ σειράν, ἐπιβάλλει τὴν κάτωθι ἑρμηνείαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς: Κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ἐκ παπύρου χειρόγραφον (τέλος τοῦ Ϛ' αἰ.) εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ ἐπικρατοῦν αἱ ἐννέα ᾠδαὶ εἰς βάρος τῶν μέχρι τότε ἐπικρατούντων συστημάτων. Ὁ δὲ ἀντιγραφεύς, καίτοι ἀντέγραψε κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος μεγαλύτερον ἀριθμὸν ᾠδῶν (πιθανώτατα ὅσας εἶχε τὸ πρότυπον αὐτοῦ), ἐν τούτοις ἐθεώρησε σκόπιμον ὅπως ὑποδηλώσῃ ἐν τῇ ᾤᾳ τὰς ᾠδὰς ἐκείνας αἵτινες εἶχον ἀρχίσει πλέον νὰ διακρίνωνται τῶν λοιπῶν καὶ αἵτινες ἐν τέλει ἀπετέλεσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν κανόνα τῶν ἐννέα ᾠδῶν. Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸν ἐν λόγῳ πάπυρον ἡ ᾠδὴ τοῦ Ἰωνᾶ κατέχει τὴν 4ην ἀντὶ τῆς 6ης θέσεως δεικνύει, νομίζω, ὅτι τὸ σύστημα ἦτο ἀκόμη νέον καὶ δὲν εἶχεν εἰσέτι παγιωθῇ. Εἶναι ἐπ' ἴσης ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν ποία ᾠδὴ εἶχεν εἰσαχθῇ ἀντὶ τῆς ἐλλειπούσης ἐκ τοῦ παπύρου ᾠδῆς τοῦ Ἀββακούμ. Ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι αὕτη περιείχετο εἴς τι τῶν ἀπολεσθέντων φύλλων τοῦ παπύρου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ λύσις τοῦ προβλήματος εἰς τὸ σημεῖον

καὶ τὴν ἀρίθμησιν) ἔχει ἀπολεσθῆ. Οἱ ἀριθμοὶ φαίνονται γεγραμμένοι ὑπὸ τῆς ἰδίας χειρὸς ἥτις ἀντέγραψε τὸ κείμενον τῶν ᾠδῶν.

[1] Παραδόξως ὁ ἀριθμὸς οὗτος εὑρίσκεται οὐχὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ᾠδῆς (οἱ πρῶτοι στίχοι τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ κοπτικοῦ κειμένου δὲν διεσώθησαν) ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ (ἤτοι ἔμπροσθεν τοῦ στίχου ΛΒ' 25 «*νεανίσκος σὺν παρθένῳ...*»).

αὐτό, εἶναι φανερὸν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη ὁ πάπυρος σύστημά τι νέον ἐξ ἐννέα ᾠδῶν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐπικρατῇ εἰς βάρος τοῦ παλαιοῦ ἢ μᾶλλον τῶν διαφόρων τοπικῶν συστημάτων καὶ ὅτι ἐν τῷ νέῳ τούτῳ συστήματι πέντε τοὐλάχιστον ἐκ τῶν ᾠδῶν τοῦ ἐν τέλει παγιωθέντος συστήματος (ἤτοι αἱ α', β', γ', η' καὶ θ') εἶχον ἤδη καταλάβει τὰς θέσεις ἃς ἐπρόκειτο νὰ καταλάβουν ὁριστικῶς εἰς τὸ σύστημα τοῦτο. Ἂν τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀληθῆ, τότε κερδίζομεν σπουδαιόν τι, ἤτοι μίαν πρώτης τάξεως ἔνδειξιν σχετικῶς πρὸς πρὸς τὸν χρόνον καθ' ὃν τὸ σύστημα τῶν ἐννέα ᾠδῶν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐπιβάλληται.

Ἑτέρα ἔνδειξις, ἀμφιβόλου αὕτη ἀξίας, δύναται νὰ ληφθῇ ἐκ τῶν ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου λεγομένων σχετικῶς πρὸς τὸν ἀκριβῆ χρόνον καθ' ὃν ὁ Ρωμανός, ἄρτι λαβὼν τὸ χάρισμα τῆς ποιήσεως τῶν κοντακίων ὑπὸ τῆς Θεομήτορος, ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ ἔψαλε τὸ «*Ἡ παρθένος σήμερον*», ἐγκαινιάσας οὕτω τὸ ποιητικὸν αὐτὸ εἶδος [1]. Κατὰ τὸν Νικηφόρον τοῦτον τὸ μὲν ἐνύπνιον ἔλαβε χώραν «*περὶ τὴν ἕκτην ᾠδὴν*» ὁ δὲ Ρωμανὸς ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος «*κατὰ τὴν ἑβδόμην ᾠδήν*». Μολονότι αἱ ἀνωτέρω λεπτομέρειαι δυνατὸν νὰ εἶναι ἐπινόησις τοῦ Νικηφόρου, πρὸς ἐξήγησιν τοῦ διὰ τί τὰ κοντάκια ἐψάλλοντο μεταξὺ τῆς ϛ' καὶ τῆς ζ' ᾠδῆς (πβ. Ν. Β. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 200 - 201), δὲν νομίζω ἐν τούτοις ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι ᾠδαὶ εἶναι αἱ ᾠδαὶ τοῦ κανόνος, ἀλλ' ἁπλούστατα αἱ Βιβλικαὶ ᾠδαὶ τοῦ Ψαλτηρίου. Ἂν κατὰ ταῦτα ἡ ἀνωτέρω μαρτυρία ἔχει βάσιν τινά, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ σύστημα τῶν ἐννέα ᾠδῶν εἶχεν ἤδη καθιερωθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ρωμανοῦ ἤτοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ϛ' αἰῶνος.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἐνδείξεις ἀναφερόμεναι ἐν ὁμοφωνίᾳ εἰς τὸν Ϛ' αἰῶνα ὑποδηλοῦν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πιθανώτατα διεμορφώθη τὸ σύστημα τῶν ἐννέα ᾠδῶν, ἢ μᾶλλον ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ καθολικὴν ἐπιβολὴν καὶ δυνάμεθα οὕτω νὰ δεχθῶμεν ὡς λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ καθολικὴ ἐπιβολὴ τοῦ συστήματος τούτου συνετελέσθη τὸ ἀργότερον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος.

Διηυκολύνθη δὲ ἡ ἐπικράτησις τοῦ συστήματος τούτου ἔναντι τῶν λοιπῶν πιθανώτατα ἐκ τῆς μυστικῆς σημασίας ἥτις ἀπεδόθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα καὶ ἥτις εὗρε τὴν πλέον εὔγλωττον ἔκφρασιν εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ ψευδο - Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου [2].

[1] Πβ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Mitteilungen über Romanos, BZ, τ. II (1893), 599 - 606. Τὸ κείμενον εὕρηται ἐν σσ. 601 - 603.

[2] Τὰ περὶ σχέσεως μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ᾠδῶν τοῦ κανόνος καὶ τοῦ μυστικοῦ νοήματος τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα ὀρθῶς εἴκασεν ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «*περὶ κανόνος καὶ εἱρμοῦ καὶ τροπαρίου καὶ ᾠδῆς*» ἥτις προηγεῖται τῆς ὑπ' αὐτοῦ «*ἐξηγήσεως τῶν Ἀναστασίμων κανόνων τῶν τοῦ Δαμασκηνοῦ*» (Migne, PG, τ.

Διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν ὅμως εἰς τὸν κανόνα, περαιτέρω ἀνάλυσις τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων δεικνύει ὅτι τὰ ἐξ ὧν ἀποτελεῖται οὗτος τροπάρια πιθανώτατα ἐξειλίχθησαν βαθμηδὸν ἐξ ἁπλῶν ὑποψαλμάτων τῶν ἐννέα ᾠδῶν τοῦ Ψαλτηρίου, δῆλον ὅτι ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐπαναλήψεως τοῦ πρώτου ἢ τοῦ πλέον χαρακτηριστικοῦ στίχου τῶν ἐν λόγῳ ᾠδῶν. Τοιαῦτα ὑποψάλματα ἦσαν συνήθη εἰς τοὺς ψαλμούς [1]. Ὅτι δὲ τοῦτο συνέβαινε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Βιβλικῶν ᾠδῶν μαρτυρεῖ τὸ ὑπὸ E. Wellesz (ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 39 - 40) δημοσιευθὲν ἀπόσπασμα ἔκ τινος « Προφητολογίου » [2], ἐν ᾧ ἐμφαίνεται σαφῶς ὁ τρόπος καθ' ὃν τὰ ὑποψάλματα ταῦτα ἐψάλλοντο. Λόγῳ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κειμένου τούτου ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς πρόβλημα τῆς γενέσεως τοῦ κανόνος τὸ παραθέτομεν ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως:

'Ωδὴ τῆς 'Εξόδου.

ὁ ψάλτης: *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:*
ὁ λαός : *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:*
ὁ ψάλτης: *Ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν:*
Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:
Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν:
Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:
ὁ λαός : *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:*
. . . .

135, στ. 421 - 428). Τὸ κείμενον τοῦτο ἀπηλλαγμένον τῶν συνήθων ὀρθογραφικῶν κ.ἄ. σφαλμάτων ἅτινα ἀφθονοῦν παρὰ Migne, εὑρίσκει τις ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ W. Christ, Ueber die Bedeutung von Hirmos, Troparion und Kanon in der griechischen Poesie des Mittelalters, erläutert an der Hand einer Schrift des Zonaras, ἐν « Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften zu München Philos. - Philol. Classe », ἔτος 1870, τ. II, σσ. 75 - 108 (τὸ κείμενον ἐν σσ. 76 - 84), ὅστις ἐπ' ἴσης υἱοθετεῖ τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν.

[1] Πβ. N. B. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 194, L. Petit, Antiphone dans la liturgie Grecque, ἐν DACL 1^2 (1907), στ. 2461 - 2488. Τὰ ὑποψάλματα κατὰ τὸν A. Baumstark, Hymns (ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 5) ἀποτελοῦν τὴν ἁπλουστέραν μορφὴν τῆς Ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ὑμνογραφίας. Μία τῶν ἀρχαιοτέρων μαρτυριῶν (συχνάκις μνημονευομένη ὑπὸ τῶν συγχρόνων μελετητῶν) εὕρηται παρὰ ταῖς « Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς » τοῦ Ψευδο - Κλήμεντος, βιβλ. II, κεφ. νζ': « *ἀνὰ δύο δὲ γενομένων ἀναγνωσμάτων ἕτερός τις τοῦ Δαβὶδ ψαλλέτω ὕμνους καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω* » (Migne, P.G., τ. I, στ. 728). Εἰς ὑποψάλματα ἀναφέρεται συχνάκις καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν ταῖς εἰς τοὺς ψαλμοὺς ἑρμηνείαις αὐτοῦ· πβ. Migne, P.G., τ. 53, στ. 328, 464, 466 κλπ.

[2] Τὸ Προφητολόγιον ἤρχισε νὰ ἐκδίδηται ὑπὸ τῶν C. Höeg καὶ G. Zuntz ἐν τῇ σειρᾷ « Monumenta Musicae Byzantinae Lectionaria ». Μέχρι στιγμῆς ἔχουν ἐκδοθῆ τὰ κάτωθι τεύχη: α' (1939), β' (1940), γ' (1952) καὶ δ' (1960).

ὁ ψάλτης: *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι:*
Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:
ὁ λαός : *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:*
ὁ ψάλτης: *Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν:*
Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:
ὁ λαός : *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:*
ὁ ψάλτης: *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται:*
ὁ λαός : *Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.*

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου ὡς ὑπόψαλμα εἰς τὴν ᾠδὴν τοῦ Μωϋσέως ἐχρησίμευεν εἴτε τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ὁλόκληρον (*«Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται»*) εἴτε τὸ δεύτερον τμῆμα αὐτοῦ (*«ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται»*) [1]. Μία προσεκτικὴ μελέτη τῶν εἱρμῶν τῶν κανόνων δεικνύει ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπετέλει ὀργανικὸν τμῆμα τοῦ εἱρμοῦ τῆς α' ᾠδῆς τῶν κανόνων τιθέμενον συνήθως εἰς τὸ τέλος τῆς στροφῆς, οὐχὶ δὲ σπανίως (ὡς ἤδη ἐλέχθη) ἐπαναλαμβανόμενον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τροπάρια τῆς α' ᾠδῆς ἐν εἴδει ἐφυμνίου. Οὕτω μία στατιστικὴ μελέτη τῶν ἐν τῷ ὑπὸ Σ. Εὐστρατιάδου δημοσιευθέντι *«Εἱρμολογίῳ»* [2] εἱρμῶν δεικνύει ὅτι ἡ φράσις *«ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται»* ἢ παραλλαγαὶ αὐτῆς ὡς *«ὅτι ἐνδόξως δεδόξασται»*, ἢ *«ὅτι δεδόξασται»*, ἀπαντᾷ εἰς 18 ἐκ τῶν 30 πρώτων εἱρμῶν τῆς α' ᾠδῆς ἀποτελοῦσα εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τὴν κατακλεῖδα τοῦ εἱρμοῦ, δῆλον ὅτι εὑρισκομένη πάντοτε εἰς τὸν τελευταῖον στίχον, ὅστις οὐχὶ σπανίως ἀποτελεῖται ἐκ τῆς φράσεως αὐτῆς καὶ μόνης.

Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς ζ', η' καὶ θ' ᾠδῆς. Οὕτω ἐκ τῶν 30 πρώτων εἱρμῶν τῆς ζ' ᾠδῆς ἐν τῷ αὐτῷ Εἱρμολογίῳ εἰς 21 περιπτώσεις ὁ εἱρμὸς κατακλείεται ὑπὸ τῆς τυπικῆς φράσεως *«ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεὸς εὐλογητὸς εἶ»* [3], ἐν ᾧ εἰς 7 ἄλλας περιπτώσεις ἀνευρίσκομεν τμῆμα μόνον τῆς φράσεως αὐτῆς, ἤτοι εἴτε *«εὐλογητὸς εἶ»* εἴτε *«ὁ τῶν πατέρων Θεός»*· π.χ. *«ὁ αἰνετὸς τῶν πατέρων Θεὸς καὶ ὑπερένδοξος»* (ἀρ. 1), *«δοξολογοῦν-*

[1] Τὰ ἀνωτέρω συμφωνοῦν καὶ πρὸς τὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Σλαύοις κρατοῦντα, οἵτινες βεβαίως ἐκληρονόμησαν τὰ ἐν ταῖς ἀκολουθίαις αὐτῶν ἔθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν· πβ. L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., DACL, τ. 1^1, στ. 2470.

[2] Τοῦτο ἐλήφθη ὡς βάσις διότι καὶ πλείστους ἀρχαίους εἱρμοὺς διασῴζει καὶ ἡ εἰς τοῦτο παραπομπὴ εἶναι εὐχερεστέρα ἢ εἰς τὰ Λειτουργικὰ βιβλία.

[3] Εὐνόητον ὅτι ἡ σειρὰ τῶν λέξεων ποικίλλει ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε ἀπαιτήσεων τοῦ μέτρου. Εὐνόητον ἐπ' ἴσης ὅτι διάφοροι λέξεις δύνανται νὰ παρεμβάλλωνται μεταξὺ τούτων ἢ καὶ νὰ παραλείπωνται. Οὕτω ἡ κατακλεὶς τοῦ εἱρμοῦ δύναται νὰ παρουσιάζῃ τὴν μορφὴν « *ὁ τῶν πατέρων Θεὸς εὐλογητὸς εἶ* » (ἀρ. 8), « *εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς | ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν* » (ἀρ. 11, 12), « *εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὑπερένδοξε, | ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν* » (ἀρ. 18), « *ὁ δεδοξασμένος τῶν πατέρων καὶ ἡμῶν | Θεὸς εὐλογητὸς εἶ* » (ἀρ. 4) κλπ.

τές σε τὸν τῶν πατέρων Θεόν» (ἀρ. 2) κλπ. Μόνον εἷς εἱρμὸς ἐκ τῶν τριάκοντα (ὑπ' ἀρ. 2) ἔχει διάφορον κατακλεῖδα. Εἰς μίαν ἄλλην περίπτωσιν ὁ εἱρμὸς τῆς ζ' ᾠδῆς δὲν σῴζεται (ἀρ. 28).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν η' ᾠδήν, ἡ φράσις *«εὐλογεῖτε...*[1] *τὸν Κύριον (Θεόν, Χριστὸν) εἰς (πάντας) τοὺς αἰῶνας»* εὕρηται εἰς 21 ἐκ τῶν 30 εἱρμῶν. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἡ φράσις *«εἰς τοὺς αἰῶνας»* κατακλείει τὸν εἱρμόν. Ἡ ἰδία τυπικὴ φράσις εὑρίσκεται ἐν τέλει τοῦ εἱρμοῦ καὶ εἰς ἄλλας δύο (ἐπὶ πλέον τῶν ἀναφερθεισῶν 21) περιπτώσεις, ἐν ᾧ εἰς τρεῖς ἄλλους εἱρμοὺς ἀνευρίσκομεν τὴν φράσιν *«εὐλογεῖτε (πάντα) τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον»*, δῆλον ὅτι παρομοίαν πρὸς τὴν ἐν τῷ παπύρῳ Rylands. Εἰς μίαν περίπτωσιν ὁ εἱρμὸς τῆς ᾠδῆς ἐλλείπει (ἀρ. 28), ἐνῷ εἴς τινα ἄλλην οὗτος λήγει διὰ τοῦ *«εὐλογείτω σύμπασα κτίσις τὸν εὐεργέτην | ὡς δημιουργὸν θεολογοῦσα καὶ Κύριον»* (ἀρ. 25). Οἱ λοιποὶ δύο ἔχουν διάφορον κατάληξιν.

Τέλος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θ' ᾠδήν, τὸ χαρακτηριστικὸν ταύτης συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ῥήματος *μεγαλύνω* (συνήθως ὑπὸ τὴν μορφὴν *μεγαλύνομεν*) ἐν τέλει τοῦ εἱρμοῦ. Οὕτω εἰς 20 (ἐπὶ συνόλου 30) περιπτώσεις εὑρίσκομεν τὸν τύπον *«μεγαλύνομεν»* (ἢ τὸν ὁμόηχον *«μεγαλύνωμεν»*) ἐν κατακλεῖδι τῆς στροφῆς. Εἰς τέσσαρας εἰσέτι περιπτώσεις τὸ ῥῆμα τοῦτο (ὑπὸ διαφόρους τύπους) ἀπαντᾷ εἴτε εἰς τὸν τελευταῖον (ἀλλ' οὐχὶ ἐν τέλει) ἢ εἰς τὸν προτελευταῖον στίχον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερόν, ἐλπίζω, ὅτι οἱ εἱρμοὶ ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν πλειοψηφίᾳ οὐ μόνον ἐμφανίζουν εἰδικήν τινα συγγένειαν (ὡς ἔχει ἐπανειλημμένως δειχθῆ) πρὸς τὸ θέμα τῆς ἀντιστοίχου Βιβλικῆς ᾠδῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπηχοῦν τρόπον τινὰ τὸν πλέον χαρακτηριστικὸν στίχον (ἢ μέρος τούτου) τῶν ᾠδῶν τούτων. Αἱ εὐάριθμοι ἐξαιρέσεις, αἵτινες ἀναντιρρήτως ὀφείλονται εἰς τὴν τάσιν ἐνίων μελῳδῶν πρὸς πρωτοτυπίαν, ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ παρατηρηθὲν φαινόμενον δὲν ἀπετέλει ποιητικόν, οὕτως εἰπεῖν, κανόνα, ἀλλὰ μᾶλλον παράδοσιν πρὸς ἣν κατὰ φυσικὸν τρόπον οἱ πλεῖστοι μελῳδοὶ συνεμορφοῦντο. Κατὰ ταῦτα ἡ παρατήρησις αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἓν ἐπὶ πλέον ἐπιχείρημα ὅτι τοὺς κανόνας δὲν ἐδημιούργησαν ἐκ τοῦ μηδενὸς οἱ μεγάλοι μελῳδοὶ τοῦ Η' αἰ. (οἱοσδήποτε ἐξ αὐτῶν καὶ ἂν ἑλκύῃ τὴν προτίμησίν μας) ἀλλ' ὅτι οἱ μελῳδοὶ οὗτοι υἱοθέτησαν ὑπάρχον ἤδη ποιητικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον μακρὰ παράδοσις εἶχε διαμορφώσει διὰ βαθμιαίας

[1] Ἀντὶ τούτου, ἄλλοι τύποι διαφέροντες κατὰ τὸ πρόσωπον, τὸν χρόνον καὶ τὴν ἔγκλισιν δύνανται νὰ εὑρεθοῦν, π.χ. *«εὐλογῶν»* (ἀρ. 7), *«εὐλογοῦμεν»* (ἀρ. 6), *«εὐλογείτω»* (ἀρ. 8) κλπ. Ἐπ' ἴσης ἄλλα συνώνυμα ῥήματα ἀντὶ τοῦ *«εὐλογῶ»*, οἷον *«ἀνυμνοῦσιν»* (ἀρ. 2), *«ὑπερυψοῦμεν»* (ἀρ. 4), *«ὑμνεῖτε»* (ἀρ. 21) κλπ., ἐνίοτε δὲ δύο καὶ τρία ἐξ αὐτῶν συγχρόνως, οἷον *«παῖδες ὑμνεῖτε, | ἱερεῖς δοξάσατε, | λαὸς ὑπερυψοῦτε | αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας»* (ἀρ. 11).

ἐξελίξεως ἐξ ἁπλουστέρων μορφῶν, εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τῶν ὑποψαλμάτων τῶν ἐννέα ᾠδῶν. Τοιαύτη ἐξέλιξις, δέον νὰ τονισθῇ, εὑρίσκεται ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν γενικῶς κρατοῦσαν ἀντίληψιν περὶ τῆς σημασίας τῶν Γραφικῶν ποιητικῶν κειμένων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητικῶν εἰδῶν[1].

Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου ὄντος δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἰδέαι δὲν εἶναι παντάπασιν νέαι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄλλοι μελετηταὶ εἶχον κατὰ καιροὺς ἐκφράσει ἀναλόγους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπόψεις διὰ τὴν προϊστορίαν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ κανόνος. Ἀλλ' αἱ ἰδέαι αὗται εἴτε ἦσαν ἀσαφεῖς καὶ γενικαὶ εἴτε ἐξετέθησαν ὡς ἁπλαῖ εἰκασίαι ἄνευ ἀποδεικτικῶν λόγων, οὐδεὶς δέ, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀπεπειράθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πρόβλημα καθ' ἑαυτὸ μετὰ συνοχῆς καὶ λογικῆς συνεπείας. Χάριν παραδείγματος καταχωρίζω ἐνταῦθα δύο ἀποσπάσματα ἐκ τῶν πλέον ἀντιπροσωπευτικῶν τῆς ἐνοράσεως τῶν μελετητῶν. Τὸ πρῶτον εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν» τοῦ καθηγητοῦ μου κ. Ν. Β. Τωμαδάκη (β' ἔκδοσις, 1958, σ. 206 καὶ ὑποσ. 3): «Ἡ ὕπαρξις τῶν *αὐτομέλων* πρὸς τὰ ὁποῖα ἡρμόζοντο τὰ *προσόμοια*, καὶ ἡ κατ' ἀκολουθίαν ψαλμῳδία τούτων μετ' ἐκεῖνα, ἦγεν ἄριστα πρὸς τὸν εἱρμὸν καὶ τὰ τροπάρια. Κατ' ἀνάλογον τρόπον ἐγένετο ἡ συστηματοποίησις τοῦ α' οἴκου καὶ τῶν ὑπολοίπων εἰς τὸν ὕμνον. Οὕτως ἤδη ἔχομεν τὸ πρῶτον σύστημα, τὴν ᾠδήν». Καὶ ἐν τῇ ὑποσημειώσει: «Βεβαίως ἡ μετάβασις ἐκ τῶν *προσομοίων* εἰς τὸν *κανόνα* ἐνδεχόμενον νὰ ἔγινε κατὰ τρόπον ἐξελικτικόν, ὥστε πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἢ καὶ συγχρόνως πρὸς αὐτὸν νὰ ὑπῆρχεν ἄλλο εἶδος συστηματοποιήσεως, ἀλλὰ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ἰδική του συστηματοποίησις παρέμεινε».

Τὸ ἕτερον χωρίον ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἄρθρου «Hymns (Greek Christian)» ὑπὸ A. Baumstark, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 9 καὶ ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς: «Ὁ κανών... εἶναι εἶδός τι (=mode) ἐν ᾧ ἡ ψαλμῳδία τῶν τροπαρίων συνδυάζεται πρὸς ὅλας τὰς Βιβλικὰς ᾠδὰς αἵτινες ἀναγιγνώσκονται εἰς τὸν Ὄρθρον, ἐν ᾧ τὸ σύντομον καὶ ἀμετάβλητον ὑπόψαλμα τῶν προηγουμένων ἐποχῶν παρεχώρησε τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς ποιητικὰς στροφὰς σημαντικοῦ μεγέθους καὶ αὐτοτελοῦς μετρικῆς διαρθρώσεως»[2].

Ἡ ἐξέλιξις τῶν ὑποψαλμάτων εἰς τροπάρια, ἅτινα ἐψάλλοντο κανονικῶς μετὰ τὰς ᾠδάς, εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ εἴς τινας περιοχὰς κατὰ τὸν ς' μ.Χ. αἰῶνα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ «Συνομιλία τῶν 3 Ἀββάδων». Τὸ αὐτὸ κείμενον δεικνύει ὅτι πιθανῶς τὰ τροπάρια ταῦτα προσετίθεντο ἀρχικῶς μόνον εἴς

[1] Πβ. Ν. Β. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 191 - 192, Christ-Παρανίκαν, Ἀνθολογία, σ. LIV κἑξ.

[2] Κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀναλόγους ἀπόψεις εὑρίσκει τις παρὰ H.-G. Beck, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 265 καὶ W. Weyh, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 6.

τινας τῶν ᾠδῶν, π.χ. τὴν τῶν τριῶν παίδων, ἥτις καὶ ἀναφέρεται ἐν αὐτῷ ἐνδεικτικῶς. Ἡ ἄποψις αὐτὴ ὑποστηρίζεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἐν τῷ παπύρῳ τροπάρια ἦσαν πιθανώτατα ἀνεξάρτητα, ὡς ἐμφαίνεται ἔκ τε τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ φύλλον τοῦ παπύρου ἦτο ἀνεξάρτητον (πβ. ἀνωτέρω) καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἦχος ὑποδηλοῦται εἰς τὴν η' ᾠδήν! Εἶναι ἐξ ἄλλου πιθανὸν ὅτι τὰ τροπάρια τῶν πρώτων κανόνων ἦσαν ἀνεξάρτητα καὶ ἠδύναντο νὰ κυκλοῦνται αὐτοτελῶς καὶ νὰ συνδυάζωνται πρὸς ἄλληλα εἴτε ὡς μεμονωμένα τροπάρια εἴτε καὶ κατὰ σύνολα ἐκ μιᾶς ἢ περισσοτέρων «ᾠδῶν». Ἄλλως δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω τὴν διαφορὰν μεταξὺ παπύρου καὶ χειρογράφου εἱρμολογίου ὡς πρὸς τὴν θ' ᾠδήν, οὔτε ἐπ' ἴσης τὸ γεγονὸς ὅτι τροπάριον τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ ἐν τῷ παπύρῳ κανόνος ἀπαντᾷ αὐτοτελῶς ὡς εἱρμός. Λείψανον τῆς καταστάσεως αὐτῆς δύναται νὰ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ δανειζόμενοι τοὺς εἱρμοὺς τῶν κανόνων αὐτῶν ἐξ ἄλλων μελῳδῶν ἐνίοτε συνδυάζουν τοὺς εἱρμοὺς δύο ἢ καὶ περισσοτέρων κανόνων κατ' ἐπιλογήν[1].

Τέλος φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν οὕτω κυκλουμένων ἀνεξαρτήτων «ᾠδῶν» καὶ τροπαρίων ἐσχηματίσθησαν αἱ πρῶται «ἀκολουθίαι»[2], αἵτινες περιέλαβον τὰ πλέον ἐπιτυχῆ ἐκ τῶν κατὰ τόπους τροπαρίων καὶ αἵτινες φέρονται ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀνωνύμως ἢ ἁπλῶς φέρουσαι τὴν ἔνδειξιν τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐψάλλοντο ἢ τοῦ τῆς προελεύσεως τῶν τροπαρίων. Ὁ ἡμέτερος πάπυρος ἐπ' ἴσης δεικνύει ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ συνεκτικὸς κρίκος τῶν τροπαρίων ἦτο οὐ μόνον τὸ κοινὸν ἐφύμνιον ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς λέξεως ἢ καὶ ὁλοκλήρου φράσεως. Τοῦτο εἶναι οὐχὶ σπάνιον καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν ψαλλόμενα στιχηρὰ (πβ. ἀνωτέρω), ὅπερ νομίζω δεικνύει ἐπ' ἴσης τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ στιχηρῶν καὶ τροπαρίων τοῦ κανόνος. Ἀργότερον, ὅτε οἱ κανόνες ἐπαγιώθησαν ὡς ποιητικὸν εἶδος, ἡ συνοχὴ τῶν τροπαρίων ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς ἀκροστιχίδος.

Ἐν συμπεράσματι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ παπύρου Rylands καίτοι δημιουργεῖ πλείονα προβλήματα ἢ ὅσα λύει, προβλήματα ἰδίως σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐφηβικήν, οὕτως εἰπεῖν, ἡλικίαν τοῦ κανόνος, ἐν τούτοις διανοίγει τὸν δρόμον πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς κρατούσης ἀντιλήψεως ὅτι ὁ κανὼν ἐδημιουρ-

[1] Οὕτω π.χ. ὁ Ἰωσὴφ εἰς τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα κανόνα αὐτοῦ τῇ Δευτέρᾳ τοῦ πλαγίου α' ἤχου ἐδανείσθη τοὺς μὲν πρώτους τέσσαρας εἱρμοὺς (ᾠδαὶ α' - ε') ἐκ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ (πβ. Σ. Εὐστρατιάδου, Εἱρμολόγιον, σ. 135, ἀρ. 189), τοὺς ἑπομένους τρεῖς (ᾠδαὶ ϛ' - η') ἐκ τοὺ Ἀνδρέου Κρήτης (παρ' Εὐστρατιάδῃ, σ. 134 - 135, ἀρ. 188) διὰ δὲ τὴν τελευταίαν (θ') ᾠδὴν τὸ ἐν τῷ ἡμετέρῳ παπύρῳ Θεοτοκίον τῆς θ' ᾠδῆς.

[2] Τὸ ὄνομα «*ἀκολουθία*» ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν κανόνα ἀπαντᾷ συχνάκις ἐν τῷ ὑπὸ Σ. Εὐστρατιάδου ἐκδοθέντι εἱρμολογίῳ. Οὕτω π.χ. ἐκ τῶν 42 εἱρμῶν τοῦ πλαγίου α' ἤχου 8 (ἤτοι σχεδὸν τὸ $1/5$) φέρουν τὸν τίτλον «*ἀκολουθία*» ἢ ἀνάλογόν τινα (ὡς «*Σιναϊτική*», «*Ἀνατολική*») ὅστις προϋποθέτει αὐτόν.

γήθη ὑπό τινος τῶν ποιητῶν καὶ μελῳδῶν τοῦ Η' αἰῶνος ἐκ τοῦ μηδενός. Ἀντιθέτως ἐν συνδυασμῷ μὲν μετὰ μαρτυριῶν ἐκ κειμένων οἷον π.χ. «Ἡ Συνομιλία τῶν 3 Ἀββάδων» καὶ μετὰ ἐνδείξεων ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν τυπικῶν φράσεων τῶν κατακλειόντων τοὺς εἱρμοὺς ὡς καὶ τῶν εἰς τοὺς κανόνας ἀπαντώντων ἐφυμνίων, ἐν ἁρμονίᾳ δὲ πρὸς τὰ ἰσχύσαντα κατὰ τὴν δημιουργίαν καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ποιητικῶν εἰδῶν, φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ κανὼν ὡς ποιητικὸν εἶδος ἐξεπήγασε βαθμιαίως ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ὄρθρον τῶν Κυριακῶν καὶ ἑορτῶν ἀναγιγνωσκομένων ἐννέα ᾠδῶν τοῦ Ψαλτηρίου (ἃς καὶ ἐν τέλει πλήρως ὑποκατέστησε) διὰ διευρύνσεως τῶν ἀρχικῶν ὑποψαλμάτων, ἅτινα καὶ διετηρήθησαν εἰς πλείστας περιπτώσεις ὡς κατακλεῖδες τῶν εἱρμῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς ἐφύμνια τῶν λοιπῶν τροπαρίων. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη, ἥτις πιθανώτατα ἔλαβε χώραν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, εἶχεν ἤδη, ὡς φαίνεται, συντελεσθῆ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν μεγάλων μελῳδῶν τοῦ Η' αἰῶνος, οἵτινες καὶ ἀνέλαβον τρόπον τινὰ τὴν διάδοσιν καὶ καθιέρωσιν τοῦ εἴδους εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν[1]. Τοῦτο δὲ ἐπέτυχον ἀσφαλῶς μὲν λόγῳ τοῦ ποιητικοῦ αὐτῶν ταλάντου καὶ τῆς φήμης αὐτῶν ὡς θεολόγων - μαχητῶν ἀγωνιζομένων πρὸς ἐπικράτησιν τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περὶ τὰς εἰκόνας διαμάχης, πιθανῶς δὲ καὶ λόγῳ τῆς μουσικῆς αὐτῶν ἰδιοφυΐας[2]. Ἡ πιθανότης ὅτι ἡ διάδοσις τῶν κανόνων ἐγένετο κατὰ τὸν Η' αἰῶνα διὰ τῶν ποιητῶν τούτων ἐξηγεῖ αὐτομάτως διὰ τί ὁ κανὼν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπ' ἴσης ἡ δόξα καὶ τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα ποιητικὰ καὶ μουσικὰ χαρίσματα τῶν μελῳδῶν τούτων εἶναι φυσικὸν ὅτι ἐπεσκίασαν τὸ ἔργον τῶν προγενεστέρων (ἀσήμων κατὰ τὸ πλεῖστον) ποιητῶν, πρᾶγμα ὅπερ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ διὰ τί οὐδὲν ὄνομα ποιητοῦ κανόνων προγενεστέρου τούτων περιεσώθη. Τὰ ἔργα τῶν προϋπαρξάντων ποιητῶν (ὅσα

[1] Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν κανόνων ἐπὶ τῆς Συριακῆς μονοφυσιτικῆς ἐκκλησίας (τῶν Ἰακωβιτῶν), πβ. A. Baumstark, Festbrevier und Kirchenjahr der syrischen Jakobiten («Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums», ἀρ. 3, Paderborn 1910), σσ. 69 κἑξ., 126 (καὶ ὑποσημ. 2 καὶ 3), Jeannin - Puyade, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 84 - 85. Δὲν εἶδον τὴν πραγματείαν τοῦ O. Heiming, Syrische Eniânê und griechische Kanones (1932).

[2] Περὶ τῆς ἐξαιρέτου μουσικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Κοσμᾶ πβ. τὸ παρὰ τῇ «Σούδᾳ» χωρίον «*συνήκμαζε δ' αὐτῷ (=Ἰωάννῃ Δαμασκηνῷ) καὶ Κοσμᾶς ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ πνέων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον*» (ἔκδ. A. Adler, τ. II, σ. 649). Πβ. ἐπ' ἴσης τὸν ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως δημοσιευθέντα βίον τῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 290. Θὰ ἠδύνατό τις ἐπ' ἴσης νὰ συμπεριλάβῃ ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν ἄλλων λόγων καὶ τὴν πιθανότητα ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἦτο ὁ τυποποιήσας τὴν Ὀρθόδοξον Ὀκτώηχον, εἰς ἣν περιέλαβε μὲν καὶ τοὺς ἰδίους ὕμνους, ἀλλ' ἥτις ἐβασίσθη κυρίως, ὡς πιστεύω, εἰς παλαιοτέραν τινὰ συλλογὴν ὕμνων.

δὲν διεσώθησαν ἀνωνύμως) περιέπεσαν εἰς ἀχρηστίαν καὶ ἐλησμονήθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων πρὸ τοῦ κάλλους καὶ τῆς θεολογικῆς βαθύτητος τῶν κανόνων τῶν μεγάλων μελῳδῶν τοῦ Η΄ αἰ. Κατὰ ἀνάλογον τρόπον (ἂν καὶ διὰ διαφόρους λόγους) τὰ ἔργα τῶν ἀξίων καλλιτέρας τύχης ποιητῶν κοντακίων τῶν προηγουμένων αἰώνων παρεμερίσθησαν καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτῶν πλειοψηφίαν ἐξωστρακίσθησαν ἐκ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων διὰ νὰ ἀνακαλυφθοῦν ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὰς ἑκατονταετίας ὑπὸ συγχρόνων φιλοπεριέργων μελετητῶν διεσπαρμένα μὲν εἰς ὀλίγα ἀντίτυπα ἀλλ' εὔγλωττα λείψανα τοῦ παρελθόντος μεγαλείου τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐποιήθησαν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Περὶ τῶν ὅρων *κανών, ᾠδή, εἱρμός*.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἐπιβάλλεται ἀναθεώρησίς τις τῶν συνήθως κρατούντων ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῶν λέξεων *εἱρμός, ᾠδὴ* καὶ *κανών*. Καὶ ἡ μὲν λέξις *«κανών»*, ὡς ὀρθῶς ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ W. Christ, ἀνεφέρετο κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὰς ἐννέα Βιβλικὰς ᾠδὰς (τὰς ᾠδὰς τοῦ Ψαλτηρίου), αἵτινες διαχωρισθεῖσαι τῶν λοιπῶν ἀπετέλεσαν ἐν τέλει τὸν *κανόνα* τῶν ᾠδῶν. Κατ' ἀνάλογον τρόπον, ὡς ἐλέχθη, καὶ οἱ ψαλμοὶ ἐχωρίζοντο εἰς «κανόνας ἡμερινοὺς» καὶ «κανόνας ἑσπερινούς». Εἶτα τὸ ὄνομα *κανὼν* ἐπεξετάθη καὶ εἰς ποιητικὰς συνθέσεις αἵτινες ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν ἐννέα κανονικῶν ᾠδῶν καὶ αἵτινες, ὡς ἐλέχθη, ἐν τέλει ὑποκατέστησαν τὰς ᾠδὰς αὐτάς. Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ χρησιμοποιῆται ὁ ὅρος *«κανὼν»* καὶ διὰ ποιητικὰς συνθέσεις μὴ στηριζομένας ἐπὶ τοῦ «κανόνος τῶν ᾠδῶν», ἤτοι ἐχούσας ὀλιγωτέρας τῶν ἐννέα «ᾠδῶν» (ἢ μᾶλλον ὀλιγωτέρας τῶν ὀκτώ, ὡς τελικῶς ὁ κανὼν διεμορφώθη), ἤτοι εἰς τὰ *διῴδια, τριῴδια* καὶ *τετραῴδια*. Ταῦτα καίτοι ἐδημιουργήθησαν κατ' ἀνάλογον πρὸς τὸν κανόνα τρόπον ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ὄρθρον τῶν λοιπῶν ἡμερῶν πλὴν τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν ἀναγιγνωσκομένων ᾠδῶν [1] καὶ μολονότι κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διάρθρωσιν τῶν «ᾠδῶν» ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς κανόνας, ἐν τούτοις δὲν δικαιοῦνται τὸν τίτλον τοῦ κανόνος ἔστω καὶ ἂν οὗτος συνοδεύηται ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου ἐλλιπής, ἀλλὰ δέον ὅπως καλῶνται τριῴδια κλπ. ὡς ἄλλως τε ἀναφέρονται καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις.

Ὡς πρὸς τὴν λέξιν «ᾠδὴ» αὕτη ἀρχικῶς μὲν ἀνεφέρετο μόνον εἰς τὰς Βιβλικὰς ᾠδὰς τὰς εἰς τὸν Ὄρθρον ψαλλομένας τῇ συνοδείᾳ, ὡς ἐλέχθη, τῶν κανόνων. Τὸ ὄνομα *ᾠδὴ* ἤρχισε νὰ χρησιμοποιῆται, ὡς φαίνεται, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ σύνολον τῶν τροπαρίων τῶν μελιζομένων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον

[1] Πβ. Τυπικόν, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 326, καὶ Π. Ν. Τρεμπέλαν, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 255 κἑξ.

καὶ ἀκολουθούντων ἑκάστην Βιβλικὴν ᾠδὴν εἴτε ἐξ ἐπεκτάσεως τοῦ ὀνόματος (ὡς συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ κανόνος) εἴτε καὶ ἐκ παρεξηγήσεως τῶν ἐνδείξεων *ᾠδὴ α΄, ᾠδὴ γ΄* κλπ. [1] αἵτινες προηγοῦντο αὐτῶν καὶ αἵτινες ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἀντίστοιχον Βιβλικὴν ᾠδήν, μεθ' ἧς τὰ τροπάρια ἐψάλλοντο.

Ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τέλος τῆς λέξεως *«εἱρμός»* ἡ κρατοῦσα ἀντίληψις εἶναι ὅτι αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο ἵνα ὑποδηλώσῃ ἀνάλογόν τι πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν ὅρων *αὐτόμελον* καὶ *ἰδιόμελον* (οἵτινες ἀνεφέροντο εἰς τὰ κοντάκια καὶ τὰ στιχηρὰ) δηλούμενον. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτήν, δῆλον ὅτι ἡ λέξις *«εἱρμός»* ὑποδηλοῖ τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέλος τῶν ἀκολουθούντων τροπαρίων, ἐξ οὗ καὶ συχνάκις οἱ μελετηταὶ χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν οὐχὶ μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν κανόνα ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ποιητικὰ εἴδη, τὸ κοντάκιον καὶ τὰ στιχηρά [2].

Ἡ ἀνωτέρω ἑρμηνεία προέρχεται ἐκ τῆς προδήλου λειτουργίας τοῦ εἱρμοῦ, ὅστις ὢν πρῶτος ἐν τῷ συστήματι τῶν τροπαρίων τῶν ἀποτελούντων τὴν «ᾠδὴν» ὄντως ἀποτελεῖ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέλους τῶν ἀκολουθούντων τροπαρίων κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ *αὐτομέλου* καὶ τῶν *προσομοίων* στιχηρῶν ἢ τοῦ πρώτου καὶ τῶν λοιπῶν οἴκων ἑνὸς *ἰδιομέλου* ὕμνου. Ἀλλ' ἡ λειτουργία αὕτη δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *εἱρμός*. Διότι οὔτε ἐτυμολογικῶς ἐξηγεῖται οὔτε καὶ ἐξηγεῖ διὰ τί ἡ λέξις αὕτη χρησιμοποιεῖται ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν κανόνα καὶ μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ στιχηρὰ καὶ τοὺς ὕμνους (=κοντάκια).

Τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῆς πρῶτος ἀπεπειράθη νὰ ἑρμηνεύσῃ ὁ κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα ἀκμάσας Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ *«Ἐξηγήσει τῶν Ἀναστασίμων κανόνων τῶν τοῦ Δαμασκηνοῦ»* (ἔνθ' ἀνωτ. στ. 424), ἡ δὲ ἑρμηνεία αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνεται κατὰ κανόνα ὑφ' ὅλων τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν [3]. Κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ὁ εἱρμὸς ὠνομάσθη οὕτω *«ὅτι κατὰ τάξιν τινὰ τὴν ἐν συνθέσει καὶ μελουργίᾳ εἱρόμενος* (ἐν P.G. τυποῦται *ἐρόμενος*) *καὶ πλεκόμενος καὶ ἁρμοζόμενος*

[1] Ἡ ἁπλῆ ἔνδειξις «*ᾠδὴ η΄*», «*ᾠδὴ θ΄*» ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ P. Sanz δημοσιευθέντα κανόνα ἔκ τινος παπύρου (πβ. ἀνωτέρω).

[2] Πβ. A. Baumstark, Hymns, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 10, Christ-Παρανίκαν, Ἀνθολογία, σ. LX, E. Wellesz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 179, Α. Α. Παπαδόπουλον, Λειτουργικοὶ ὅροι, «Ἀθηνᾶ» Μ΄ (1928), σ. 62, Ν. Β. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 228, κλπ.

[3] Οὕτω π.χ. ὑπὸ Α. Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62, Σ. Εὐστρατιάδου, Εἱρμολόγιον, σ. α΄, Π. Ν. Τ[ρεμπέλα], ΜΕΕ, τ. Θ΄, σ. 753γ, Ἑ. Στεφάνου, Thesaurus Linguae Graecae (ἐκδ. ἐπιμελείᾳ C. B. Hase, G. καὶ L. Dindorf), τ. III, στ. 281.

πρόεισι, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχεν» [1]. Διάφορόν πως ἑρμηνείαν ἔδωσεν ὁ J. G o a r: « Hi vocantur *Εἱρμοὶ* sive tractus, ut qui sequentes modulos ad suam musicam inflexionem trahant» [2]. Καὶ ὁ D u c a n g e: « Εἱρμὸς dicitur Hymnus, sive Troparium, a quo reliquorum Tropariorum quae in ea Ode canuntur consequentia et series ducitur » (ἔνθ' ἀνωτ., τ. Α, στ. 356). Ὁ W. C h r i s t τέλος, ἀνικανοποίητος ἐκ τῶν μέχρι τότε ἑρμηνειῶν καὶ ἀποκρούων τὴν παραλληλίαν τῶν ὅρων *εἱρμὸς* καὶ *tractus* [3], προέτεινε νέαν ἑρμηνείαν (« tügung ») ἀφορμηθεὶς ἐκ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Πινδάρου (Νεμεον. II, 2), παραλλήλως πρὸς τὴν λέξιν *ῥαφή*. Εἰς δὲ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν *Ἀνθολογίαν* αὐτοῦ οὕτως ὁρίζει τὴν λέξιν: « soni in unam periodum tamquam in catenam coniuncti » (σελ. LX).

Αἱ ἀνωτέρω ἑρμηνεῖαι ἐν τούτοις, παρ' ὅλην τὴν ἐν αὐταῖς ἐπιδεικνυομένην ἐπινοητικότητα, παραγνωρίζουν τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ *εἱρμοῦ*, ὅπερ διαφοροποιεῖ αὐτὸν ἐκ τῶν ἀκολουθούντων τροπαρίων, ἤτοι τὴν θεματικὴν αὐτοῦ συγγένειαν πρὸς τὴν ἀντίστοιχον Βιβλικὴν ᾠδήν, πρὸς ἣν κατὰ κανόνα τὰ τροπάρια εἶναι ξένα, ἅτε ἀναφερόμενα εἰς τὸν κατὰ τὴν ἑκάστοτε περίπτωσιν ἑορταζόμενον ἅγιον ἢ γεγονός. Κατὰ ταῦτα οἱ εἱρμοὶ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰ μὴ οἱ συνδετικοὶ κρίκοι, οὕτως εἰπεῖν, μεταξὺ τῶν ᾠδῶν τοῦ Ψαλτηρίου καὶ τῶν τροπαρίων τοῦ κανόνος, διὸ καὶ ἐκλήθησαν *«εἱρμοί»*. Ἡ λειτουργία ὅμως αὐτὴ τῶν εἱρμῶν βαθμηδὸν παρεμερίσθη καὶ ἐλησμονήθη κατὰ λόγον εὐθέως ἀνάλογον τοῦ ἐκ τοῦ Ὄρθρου παραμερισμοῦ τῶν Βιβλικῶν ᾠδῶν καὶ οὕτω παρέμεινεν ἐμφανὲς μόνον τὸ ἕτερον χαρακτηριστικὸν τούτων δῆλον ὅτι τὸ γεγονὸς ὅτι ὡς πρῶτα τροπάρια ἑκάστης « ᾠδῆς » ἐρρύθμιζον τὸ μέλος τῶν ἀκολουθούντων τροπαρίων. Ὑπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς ἑρμηνείας, ἣν καθιστᾷ προφανῆ ἡ ἐπίγνωσις τῆς σχέσεως κανόνος καὶ Βιβλικῶν ᾠδῶν, αἱ προηγουμένως προταθεῖσαι ἑρμηνεῖαι καθίστανται, νομίζω, πλέον ἀπίθανοι ἢ ὅσον θὰ ἐφαίνοντο αὗται ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς τὸν ἀπληροφόρητον ἀναγνώστην ὅστις κατέχει εἴς τινα βαθμὸν ἐπαρκῆ γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν κανόνων αὐτῆς.

ΜΑΡΚΟΣ ΝΑΟΥΜΙΔΗΣ

---

[1] Περαιτέρω ὁ Ζωναρᾶς δίδει τὸν ὁρισμὸν τῶν εἱρμῶν ὡς ἑξῆς: « *τὰ γοῦν προτεταγμένα ἐφ' ἑκάστης τῶν ᾠδῶν ᾄσματα εἱρμοὶ λέγονται, ὡς ἀκολουθίαν τινὰ καὶ τάξιν μέλους καὶ ἁρμονίαν διδόντα τοῖς μετ' αὐτά· πρὸς γὰρ τὸ τοῦ εἱρμοῦ μέλος κἀκεῖνα ῥυθμίζονται· ἢ ὅτι συνείρει καὶ συμπλέκει ἑαυτῷ κατὰ μέλος ὁ εἱρμὸς τὰ τροπάρια* ». Ὅτι ταῦτα εἶναι ἁπλαῖ εἰκασίαι τοῦ Βυζαντινοῦ τούτου λογίου κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐτυμολογιῶν αἵτινες ἀφθονοῦν εἰς τὰ Βυζαντινὰ ἐτυμολογικὰ λεξικὰ δεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐτυμολογίας τῆς λέξεως τροπάριον: « *τροπάριον δὲ ὅτι πρὸς ἐκεῖνον (= τὸν εἱρμὸν) τέτραπταί τε καὶ νένευκε καὶ τὸν εἱρμὸν ἔχει οἱονεὶ παραδειγματικὸν καὶ τελικὸν αἴτιον* »· ἢ « *τὰ δὲ καλούμενα τροπάρια ὡς πρὸς τοὺς εἱρμοὺς τρεπόμενα καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μέλους πρὸς ἐκείνους ποιούμενα· ἢ καὶ ὡς τρέποντα τὴν φωνὴν τῶν ᾀδόντων πρὸς τὸ μέλος καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν ᾠδῶν* ». Κατὰ ταῦται αἱ ἀπόψεις αὗται δὲν δύνανται νὰ ἔχουν οἱονδήποτε κῦρος ἢ αὐθεντίαν ὄπισθεν αὐτῶν.

[2] Εὐχολόγιον sive rituale Graecorum (ἔκδοσις φωτοτυπικὴ 1961), σ. 434.

[3] Περὶ tractus πβ. J. A. J u n g m a n n, The Mass of the Roman Rite; its Origin and Development (ἀγγλικὴ μετάφρασις ὑπὸ F. A. B r u n n e r) ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (Benziger Bros. Inc.) 1951, τ. I, σσ. 430 - 431, ὅπου καταφαίνεται ὅτι ἀνάλογος σύγχυσις ἐπικρατεῖ περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ταύτης ὡς περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως *εἱρμὸς* πρὸς ἣν οἱ μελετηταὶ ἐξακολουθοῦν νὰ συνδέουν τὴν λατινικὴν αὐτὴν λέξιν.

ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΙΒΗΡΙΤΗΣ Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ

Θρέμμα τῆς Ἁγιορειτικῆς μονῆς Ἰβήρων πνευματικὸν ὁ ἱερομόναχος Ἱ ε ρ ό θ ε ο ς Ἰβηρίτης, ὁ Πελοποννήσιος, χαρακτηρίζεται ὡς ὁ πρῶτος καὶ ἐπισημότερος τῶν Ἁγιορειτῶν λογίων μοναχῶν, κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, ἡ ζωὴ καὶ ἡ πνευματικὴ δρᾶσις τῶν ὁποίων ἐλάμπρυναν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὴν τροφὸν μονὴν Ἰβήρων [1]. Ζῶντα καὶ μετὰ θάνατον τὸν Ἱερόθεον περιέβαλλον οἱ συμμονασταί του καὶ οἱ ἐπιγενόμενοι διὰ τιμῆς πολλῆς, ὅσιον ἐκλαμβάνοντες αὐτόν. Προήρχετο ὁ Ἱερόθεος ἀπὸ τὴν μεσσηνιακὴν Μικρομάνην, ὡς καὶ Κύριλλος ὁ Λαυριώτης, τὸ ἔτος 1686 γεννηθεὶς καὶ ἦτο κάτοχος τῆς θύραθεν καὶ τῆς ἔσω σοφίας, τοῦ ὁπλισμοῦ του δὲ τούτου μέρος ἀσφαλῶς ὤφειλεν εἰς τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην τῆς μονῆς Ἰβήρων. Τὸ πρῶτον ὅμως ποσοστὸν τῆς παιδεύσεως τοῦ Ἱεροθέου ὀφείλεται εἰς τοὺς διδασκάλους του καὶ εἰς τὴν σπουδαίαν του ἐπίδοσιν, ἤδη ἀπὸ τῶν νεανικῶν του χρόνων. Τὰς ἐν τῇ μονῇ τῆς μετανοίας του διατριβὰς διέκοψεν οὐχὶ ἅπαξ ὁ Ἱερόθεος εἴτε χάριν μαθήσεως εἰς παιδευτικὰ τῆς Ἑλλάδος κέντρα εἴτε ὡς διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς Σκοπέλου πρῶτος αὐτός. Ἔργον ἐκδεδομένον κατέλιπεν ὁ λόγιος οὗτος μοναχὸς ἀνάλογον πρὸς τὴν φήμην αὐτοῦ, πρὸ πάντων ὅμως ἀφῆκεν οὗτος ὑστεροφημίαν δι᾽ ὁσιότητα βίου καὶ ἐτιμήθη ὡς ἅγιος τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας [2].

---

[1] Μ. Ι. Γ ε δ ε ώ ν, Λόγιοι καὶ βιβλιοθῆκαι τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τῶν Ἰβήρων, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Δ΄ (1883 - 1884), σελ. 508. Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Ὁ Ἄθως, ἐν ΚΠόλει 1885, σελ. 222. Εἰδήσεις τινὰς περὶ τοῦ Ἱεροθέου παρέχει ὁ Καισάριος Δαπόντες εἰς τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ κατάλογον· Κ. Ν. Σ ά θ α, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ΄, ἐν Βενετίᾳ 1872, σελ. 111 - 112. Διεξοδικῶς ἀλλὰ κατὰ τρόπον, ὡς συνήθως, ἄκριτον ἠσχολήθη περὶ Ἱεροθέου ὁ μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιὴλ ὁ ἀπὸ Βελανιδιᾶς εἰς ἴδιον τευχίδιον, ἐκδοθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ 1946. Βλ. μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰ ε ζ ε κ ι ὴ λ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιᾶς, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, τόμ. Β΄, ἐν Βόλῳ 1948, σελ. 649 - 658.

[2] Ὑπό τινος Ἁγιορείτου μοναχοῦ συγγραφεὶς ὁ βίος τοῦ Ἱεροθέου περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου Ἁγιορείτου εἰς τὸ Νέον Ἐκλόγιον, ἐν Βενετίᾳ 1803 καὶ ἔπειτα ἐν ΚΠόλει 1863, ἀκολούθως δὲ ὑπὸ τοῦ Κ. Δ ο υ κ ά κ η, Ἀδάμαντες τοῦ Παραδείσου, ἐν Ἀθήναις 1885, σελ. 167 - 222, ἐξεδόθη Ἀκολουθία καὶ βίος καὶ οἶκοι κδ΄ (ποίημα ἀνωνύμου Ἁγιορείτου μοναχοῦ). Πρβλ. τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Τοπάζιον τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, ἤτοι Μ. Συναξαριστής, Σεπτέμβριος, ἐν Ἀθήναις 1894, σελ. 154 κἑξ. Ἐπ᾽ ἐσχάτων ἐξεδόθη Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς

Εὐρύτερον γνωστὸς ὁ Ἱερόθεος κατέστη ἀπὸ τὴν ῥῆξιν αὐτοῦ πρὸς τὸν σοφὸν διδάσκαλον Μεθόδιον Ἀνθρακίτην. Ἡ διένεξις ἤγαγεν εἰς καθαίρεσιν τοῦ τελευταίου, διὰ συνοδικῆς πατριαρχικῆς πράξεως τοῦ ἔτους 1723, ἐπὶ πατριάρχου ΚΠόλεως Ἱερεμίου Γ΄. Καὶ ναὶ μὲν βραδύτερον ἐπετεύχθη ἀποκατάστασις τοῦ Μεθοδίου ἀλλὰ μετὰ δύο περίπου αἰῶνας ἀπολογητὴς τοῦ κληρικοῦ τούτου γενόμενος συγγραφεὺς ἀξιώτατος κατὰ τὰ ἄλλα καὶ πολυγραφώτατος, ὁ πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, μετεβλήθη εἰς διώκτην ἀπηνέστατον τοῦ Ἱεροθέου καὶ ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν πολλὰς σελίδας, ἀποτελούσας κυριολεκτικῶς λίβελλον [1]. Κυρίως ὁ συγγραφεὺς ἀπέβλεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Μεθοδίου, βάλλει ὅμως μὲ μανίαν πολλὴν κατὰ τοῦ Ἱεροθέου καὶ καταφανῶς τὸν ἀδικεῖ, διότι ἠθελημένως παρερμηνεύει ἔγγραφα καὶ μυκτηρίζει τὸν λόγιον μοναχὸν καὶ ἐκεῖ ὅπου οὗτος δὲν παρέχει στόχον.

Ἡ παροῦσα μικρὰ ἐργασία δὲν ἔχει κύριον σκοπὸν ν᾽ ἀνατρέψῃ τὰ ἀντιρρητικὰ σημεῖα τῆς κατὰ Ἱεροθέου Ἰβηρίτου ἀδίκου ἐπιθέσεως. Φέρει εἰς φῶς δύο διαφωτιστικὰς ἐπιστολὰς τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἱεροθέου Ἰβηρίτου βιβλιοφύλακος Μελετίου, ἀπευθυνομένας ἓξ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱεροθέου πρὸς τὸν Κασάριον Δαπόντε, μαθητὴν ἐπίσης τοῦ Ἱεροθέου. Δι᾽ αὐτῶν περιγράφονται τὰ κατὰ τὸν βίον καὶ δρᾶσιν αὐτοῦ, δι᾽ ὃ καὶ θὰ προταχθοῦν, πρὶν ἐπιχειρηθῇ συσχέτισις πρὸς τὰ ὑπὸ Σωφρονίου ἀντιλεγόμενα σημεῖα. Ἰδοὺ αἱ ἐπιστολαί [2]:

1. Εὐγενέστατε, ἐνδοξότατε καὶ ἐλλογιμώτατε ἄρχον Καμινάρη, κύριε Κωνσταντῖνε Δαπόντε, ἐν Χριστῷ μοι περιπόθητε, τὴν ἐνδοξότητά της ἐκ πάσης

ἡμῶν Ἱεροθέου, τοῦ ἐκ Καλαμῶν..., Καλαμάτα 1959, σσ. 32 (ποίημα μοναχοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου).

[1] Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Ἱερόθεος Πελοποννήσιος ὁ Ἰβηρίτης καὶ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, «Ρωμανὸς ὁ Μελωδός», τόμ. Α΄ (1932 - 1933), σελ. 257 - 315.

[2] Περιέχονται αὗται εἰς τὸν ὑπ᾽ ἀριθ. 1 λίαν ἐνδιαφέροντα χρφ. κώδικα τῆς μικρᾶς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Βυτίνης συλλογῆς. Β. Χ α ρ α λ α μ π ο π ο ύ λ ο υ, Κατάλογος χειρ. κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς Βυτίνης, ΔΙΕΕ, τόμ. ΙΔ΄ (1960), σελ. 396 - 401 καὶ δὴ σελ. 398, ἀριθ. 9, στ. ιβ΄ καὶ ιγ΄ (φφ. 114α - 122β). Ὁ κῶδιξ οὗτος πιθανῶς εἶναι αὐτόγραφος τοῦ λογίου μοναχοῦ Καισαρίου καὶ διαδοχικῶς περιῆλθεν εἰς διάφορα πρόσωπα, ἄγνωστον δ᾽ εἶναι πῶς κατέληξεν εἰς Βυτίναν εἰς χρόνους παλαιοτέρους, ἴσως καταστὰς κτῆμα διδασκάλου τινὸς τῶν ἐκεῖ διδασκόντων, ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἢ ἐκ τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν μεταφερθείς. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιστολαὶ τοῦ μοναχοῦ Μελετίου εἶναι ἀληθῆ μνημεῖα τοῦ λόγου. Προεκάλεσεν αὐτὰς ὁ Καισάριος, ἀποσκοπῶν πιθανῶς νὰ βιογραφήσῃ τὸν διδάσκαλόν του. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ε ὐ γ ε ν ί ο υ Β ο υ λ γ ά ρ ε ω ς, Ἐπιστολὴ πρὸς Κλαίρκιον περὶ τῶν μετὰ τὸ Σχίσμα ἁγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1844, σελ. 21, ὅτι τοῦ Ἱεροθέου τὸν βίον συνέγραψε διὰ στίχων πολιτικῶν ὁ Δαπόντες. Πρβλ. καὶ Δ. Π. Π α σ χ ά λ η, Καισάριος Δαπόντες, «Θεολογία», τόμ. ΙΓ΄ (1935), σελ. 50.

ψυχῆς νοερῶς ἀσπαζόμενος ἡδέως προσαγορεύω, τοῦ τρισαγίου θεοῦ δεόμενος, εἰ καὶ τῷ ὄντι ἀπρόσδεκτος, νὰ τῆς χαρίζῃ ὑγείαν πολυχρόνιον καὶ πάντα ὅσα αὐτῇ καταθύμια.

'Εφετόν μοι λίαν, εἰ καίτοι ἄλλο τῶν ἐν γῇ καὶ εὐλαβείας γέμον, γράμμα της ἔλαβον. Καὶ τὰ μὲν τῆς τοσαυταετοῦς αὐτῆς διαγωγῆς, εἴτε δεξιῶς εἴτε ἄλλως πως συμβάντα, ἑκὸν παραδραμεῖν (ὡς παρελθοῦσιν αὐτοῖς συμπαρεληλυθείας τῆς ἐπ' αὐτοῖς χαρᾶς τε καὶ λύπης), ἐφ' οἷς νῦν ἐστι, χαίρω λίαν καὶ ἐπευφραίνομαι, ὅτι ὑγιαίνει δηλαδὴ καὶ ἐν εἰρηνικῇ καταστάσει διάγει καὶ μᾶλλον ὅτι | [Φ. 114β] μέμνηται θεοῦ ζέοντι τῷ πνεύματι, δι' ὃν καὶ τῷ προαπελθόντι αὐτοῦ τῶν τῆδε θεράποντι, τῷ κοινῷ ἀμφοῖν ἡμῶν κατὰ πνεῦμα πατρὶ καὶ καθηγεμόνι, τῷ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει φημὶ πανσόφῳ καὶ ὁσιωτάτῳ ἱεροκήρυκι καὶ πανευφήμῳ 'Ιεροθέῳ τοιοῦτον σέβας θερμῷ τῷ πόθῳ καὶ οἷον ἐνθουσιώσῃ πνεύματι ἁγίῳ τῇ ψυχῇ πανευλαβῶς προσφέρει καὶ μάλα εἰκότως, εἴπερ τῶν ἐναρέτων ὁ ἔπαινος εἰς θεὸν ἀναφέρεται, καὶ ὅτι διὰ τῶν πνευματικῶν ἐκείνου σπερμάτων ἐν γαστρὶ τῆς ψυχῆς τὸν τοῦ Κυρίου φόβον συλλαβὼν καὶ ὠδινήσας, οἷον εἰπεῖν ἐπαυξήσας, πνεῦμα εὐλαβείας ἐν καιρῷ τίκτει καὶ εἰς φῶς προάγει.

Τὰ περὶ τοῦ ἱεροῦ λειψάνου γινωσκέτω ἡ σὴ εὐλάβεια ὅτι, εἰ μὲν σῶον αὐτὸ φρονεῖ, οὐχ οὕτως ἔχει, ὅτι δὲ ἡγιασμένον καὶ παρὰ θεῷ δεδοξασμένον, οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἀσκητικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ τῆς ἐναρέτου καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτοῦ διαγωγῆς εἶναι φανερὸν ἀλλὰ πρὸς τούτοις τοιαύτην χροιὰν δείκνυσι καὶ τοιοῦτον εἶδος σεβάσμιον παριστᾷ, ὥστε νὰ ἦτο κροκοβαφὲς καὶ τοῦτο ἀνώτερον ἀνθρωπίνης τέχνης καὶ μᾶλλον τῶν λοιπῶν ἰδίων αὐτοῦ λειψάνων ἡ κάρα καὶ ἔτι πλέον ἡ σιαγὼν τόσον ὁποὺ ὄχι μόνον τὰ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ὀστέα (χιλιάδας ὄντα σχεδὸν ἐδῶ εἰς τὸ "Ορος) ὑπερβαίνει τῇ θαυμασίᾳ | [Φ. 115α] ὠχρότητι ἀλλὰ καὶ τῶν πάλαι ἁγίων ὀλίγα τούτῳ εἰσὶν ὅμοια τῇ σεβασμιότητι, ὅσον εἰς ὅρασιν ἥκει. "Οθεν καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ "Ορει ἡσυχαστῶν τε καὶ σκητιωτῶν καὶ κοινοβιακῶν ἀδιαλείπτως προσκυνοῦνται καὶ πίστει βεβαίᾳ καὶ ἀναμφιβόλῳ εἰς ἅγια πιστεύονται, τῶν μὲν ἀπολαυσάντων τῆς θέας ἐκείνου καὶ τῆς ἐπωφελοῦς καὶ σωτηριώδους ὁμιλίας, τῶν δὲ καὶ διὰ τῆς παρ' ἑτέρων ἀφηγήσεως τῶν αὐτοῦ ἀρετῶν εἰς τὸν ὅμοιον ζῆλον ὅλῃ ψυχῇ διεγειρομένων καὶ τῶν ἐπὶ γῆς πάντων ἐπικήρως παρορώντων. "Οτι δὲ μὴ σῶον ὅλον καὶ ἀκέραιον ξένον οὐδέν, διότι ἡ ἁγία καὶ ὀρθόδοξος ἡμῶν καθολικὴ 'Εκκλησία οὐκ ἐν τούτοις τίθεται καὶ νομίζει τὴν ἁγιότητα, ἐν τῷ τὰ τῶν ἁγίων δηλαδὴ σώματα ἀκέραια εἶναι καὶ ἐν τῷ ἐκτελέσαι ποτὲ θαύματα ἀλλ' ἡ ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ διαγωγὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐξετάζεται, εἰ ὀρθόδοξος, εἰ ἐν ὁσιότητι καὶ πάσῃ ἀσκήσει διήνυσται. Διὰ γὰρ τοὺς τὰ θαύματα ἐκτελέσαντας, λέγει ὁ Κύριος, πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς

21 - 12 - 1962

ἀνομίας [1]. "Ωστε οὐκ ἐν τοῖς θαύμασιν ἡ ἁγιότης. Διότι καὶ πολλοὶ οὐ μόνον αἱρετικοὶ ἀλλὰ καὶ "Ελληνές ποτε, κατ' οἰκονομίαν τῆς θείας προνοίας πρὸς ἄλλο τι ἀγαθὸν ἀφο|[Φ. 115β]ρώσης, θαυμάσια ἐξετέλεσαν καὶ προεφήτευσαν, καθάπερ ὁ Βαλαὰμ ἐκεῖνος καὶ οἱ τὴν πανσεβάσμιον κάραν τοῦ Τιμίου Προδρόμου κατασχόντες ποτὲ αἱρετικοί. Τὸ δὲ ἄφθαρτα εἶναι καὶ ἀκέραια τὰ τῶν ἁγίων σώματα οὐκ ἀναγκαῖον, οὐδὲ τοῦτο πρὸς ἁγιότητα, διότι βλέπομεν πολλῶν ἁγίων λείψανα σῶα δευτέρων ὄντων τῇ τάξει τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης 'Εκκλησίας, τῶν δὲ προτέρων, τῶν ἀποστόλων δηλαδὴ καὶ μαρτύρων ἐπισήμων, ὀστέα μόνον σεβάσμια ὑπὸ πάντων τῶν εὐσεβῶν τιμώμενά τε καὶ προσκυνούμενα. Λοιπὸν οὐδὲ ἐν τῷ ἀκέραια εἶναι τὰ τῶν ἁγίων σώματα ἡ ἁγιότης παρὰ τοῖς εὐσεβέσι νομίζεται ἀλλ' ἐν τῷ τῆς εὐσεβείας θεμελίῳ πᾶσαν ἄσκησιν καὶ διόδευσιν τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ ἐποικοδομεῖσθαι.

"Οτι δέ μοι ἡ σὴ φίλη ἐνδοξοτάτη ἐλλογιμότης κελεύει βραχέα τινὰ ἐκ τοῦ βίου τοῦ σεβασμιωτάτου διδασκάλου ἡμῶν αὐτῇ διασαφῆσαι, ἰδοὺ ὡς ἐν περιλήψει (ὑπείξας αὐτῆς τῇ ἐπαινετῇ κελεύσει) ἀρχόμενος ἐκ τῶν πρώτων λέγω ὅτι ἦτον ἐκ τῆς τοῦ Πέλοπος, ἐν χώρᾳ Καλαμάτᾳ λεγομένῃ ἀνατραφείς, ἔν τινι κωμοπόλει τῶν περὶ αὐτὴν τεχθεὶς καὶ παιδείας μετρίας μετειληχὼς [2], τῆς τε καθ' "Ελληνας καὶ τῆς τῶν Λατίνων, οἱ δὲ γονεῖς αὐτοῦ καὶ μὴ βουλόμενον ἐμνηστεύσαντο εἰς ἀρραβῶνας γάμου νεάνιδί τινι, | [Φ. 116α] ἐπὶ συμφωνίᾳ ἑκατέρου μέρους τῶν κηδεστῶν πεντακοσίων γροσίων, νὰ πληρώνῃ δηλαδὴ τῷ ἑτέρῳ μέρει ὁπότερον τῶν δύο ἤθελε ζητήσει λύσιν τοῦ συνοικεσίου. Τοῦ δὲ μακαρίτου δυσανασχετοῦντος, ὡς ἄκοντος αὐτοῦ τῶν γονέων ταῦτα τελούντων, ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τῆς τελετῆς τοῦ γάμου. 'Ο δὲ ὅλως ἀγωνιῶν καὶ ἐκτενῶς τοῦ Κυρίου δεόμενος νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ (διότι, καθὼς μοῦ ἔλεγεν, οὐδαμῶς αὐτῷ περὶ ἡδονῆς ἤ τινος ἄλλου τῶν γηίνων ἔμελε, μόνον ὁ σκοπός του ἦτον νὰ τελειώσῃ τὴν σπουδήν του καὶ νὰ μὴ τὸν λανθάσῃ ποτὲ κανένα νόημα τοῦ κόσμου), ὁ τὰς ἀγαθὰς αἰτήσεις τῶν αἰτούντων πληρῶν εὐδόκησεν οἷς οἶδε κρίμασι καὶ τελευτῶσιν οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἰς διάστημα ἡμερῶν δεκαέξ,

[1] Ματθ. Ζ' 22 - 23.

[2] Τὰ ἐνταῦθα περὶ τῶν γνώσεων τοῦ 'Ιεροθέου λεγόμενα καὶ ὑπὸ πάντων ἐφεξῆς ἐπαναλαμβανόμενα προϋποθέτουν λειτουργίαν σχολῆς εἰς Καλαμάταν τόσον πρωίμου, περὶ τῆς ὁποίας ὅμως οὐδεμίαν σχετικὴν εἴδησιν ἔχομεν. Δι' ὃ τείνομεν νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὰ πρῶτα γράμματα ὁ φιλομαθὴς νέος ἐδιδάχθη μᾶλλον εἴς τινα μεσσηνιακὴν μονήν, εὐρύτερον δ' ἐπαιδεύθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πατρικῆς γῆς. 'Εκ τοπικῶν πηγῶν οὐδεμία πληροφορία σχετικὴ προσφέρεται, εἰ μὴ ἐπανάληψις τῶν εἰδήσεων τοῦ Βίου, ὁπόθεν φαίνεται καὶ ὁ Μελέτιος παραλαμβάνει. Πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν 'Αθήναις 1868, σελ. 601. Γερασίμου Σμυρνάκη, Τὸ "Αγιον "Ορος, ἐν 'Αθήναις 1903, σελ. 479. Μ. Φερέτου, 'Η παιδεία στὴν Καλαμάτα στὴν Τουρκοκρατία καὶ μέχρι τοῦ 1885, «Μεσσηνιακὰ Γράμματα», Καλαμάτα 1936, σελ. 466 - 468, ὅπου θεωρεῖται βεβαία ἡ λειτουργία σχολείου εἰς Καλαμάταν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

χωρὶς νὰ εἶναι καμμία ἀσθένεια εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ οὐχὶ πὼς ἐπόθει τὸν
θάνατον τῶν γονέων του ἀλλὰ τῆς θείας προνοίας οὕτως αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν
οἰκονομησάσης. Δι' ὃ ἐλευθερωθεὶς τῆς ἀκουσίου τῶν τεκόντων θελήσεως, ἀνα-
πεπταμένας τὰς θύρας τοῦ οἰκείου οἴκου καταλιπών, ὡς ἂν μὴ ὕποπτος εἴη
75 ἀποδημῶν τοῖς γεννήτορσι τῆς αὐτῷ μνηστευθείσης, ἐπέρασεν εἰς Ζάκυνθον,
ἐκεῖ δὲ δεξιώσεως πολλῆς καὶ περιθάλψεως τυχὼν ἀπὸ συγγενεῖς του, σφό-
δρα πλουσίους ὄντας, καὶ ὀλίγον ἐκεῖ διατρίψας ἠθέλησε νὰ πνεύσῃ εἰς Ἰτα-
Φ. 116β λίαν, ἐφιέμενος εἰς ἄκρον | παιδείας ἐλθεῖν, δι' ὃ ἐφοδιασθεὶς παρ' αὐτῶν πρὸς
τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίοις καὶ μὲ συστατικὰ γράμματα ἦτον νὰ σταλθῇ μὲ ἐδι-
80 κόν τους καράβι, διὰ νὰ ἔχῃ ἐκεῖ δαψιλῶς τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ ἐδικούς των
πραγματευτάς. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποδημίας, ἔτι ἐν Ζακύνθῳ διατρίβων, εἶδε τὸ
βιβλίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, νεωστὶ τότε ἐξηγηθέν, τὸ ὁποῖον
ἀναγνοὺς καὶ τὸ μάταιον τοῦ παρόντος βίου καλῶς ἐξ αὐτοῦ γνούς, ὅλος τοῦ
μέλλοντος ἔκτοτε γίνεται καὶ καθὼς πρότερον ἡδονὰς καὶ τρυφὰς καὶ πλοῦτον
85 ἀντ' οὐδενὸς ἐλογίζετο, οὕτω περισσότερον τότε καὶ αὐτὴν τὴν δόξαν κατε-
φρόνησεν, ὁποὺ παρὰ πάντων ἐφημίζετο ὅτι ἀπὸ κτίσεως κόσμου οὔτε ἐφάνη
ἄλλος εἰς τοσαύτην ἀγχίνοιαν οὔτε θέλει φανῇ καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων
καὶ Ἀριστοτέλης ὡς παῖδες παρ' αὐτῷ λογισθήσονται, ὅταν τελειώσῃ τὰς
ἐπιστήμας. Ὅμως ταῦτα πάντα διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου παριδών, ἀντὶ
90 τοῦ εἰς Ἰταλίαν πλεῦσαι ἦλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ συνῴκησεν ἡσυχαστῇ
τινι εἰς τὸν Ἅγιον Ἀρτέμιον, τὰς ἀσκητικὰς βίβλους τῶν Πατέρων ἀδιαλεί-
πτως ἐν εὐλαβείᾳ μετερχόμενος, εἰς τὰς ὁποίας ηὗρεν ὅτι κάποιος ἡσυχαστὴς
μετὰ ἑξηκονταετῆ ἄσκησιν πλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐκολάσθη. Συλλογί-
94 ζεται λοιπὸν ὅτι διὰ νὰ μὴν ἀπατηθῶ καὶ ἐγώ, εἶναι χρεία νὰ εὕρω μίαν ὁδὸν
Φ. 117α ἀσφαλῆ καὶ σύντομον | εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἄγουσαν, ἡ ὁποία εἶναι
τὸ μαρτύριον. Σκόπει μοι τὸν ἐκ νέου πρὸς Κύριον αὐτοῦ πόθον, ἀλλ' ἐπειδὴ
δὲν εἶναι νόμιμον μαρτύριον, ὑβρίζοντας τινὰς ἀναιτίως τοὺς ἀσεβεῖς, νὰ θανα-
τωθῇ, ἀλλ' ὅταν ἐκείνων ὑβριζόντων τὸ ἡμέτερον σέβας ἡμεῖς ὁμολογοῦντες
αὐτὸ ὑπὲρ αὐτοῦ θανατωθῶμεν. Διὰ τοῦτο κοινοβιάζει εἰς τὴν ἱερὰν τῶν Ἰβή-
100 ρων μονὴν καὶ ἐξῆλθεν εἰς ταξίδιον δῆθεν, μηδενὸς γινώσκοντος τὸν σκοπόν
του, εἰς τὰ ἀρκτῷα μέρη. Τριμηνιαῖον δὲ χρόνον διατριψάσης τῆς συνοδίας
αὐτῶν πάσης, ὄντων ὀκτώ, ἔνθα τὰ σκῆπτρα καὶ τὸ κράτος τῆς ἀσεβείας, ἐν
τῷ Βυζαντίῳ δηλαδή, καὶ τῶν μὲν ἐξ αὐτῶν ὑβριζομένων, τῶν δὲ ὠθουμέ-
νων καὶ τυπτομένων ὁσημέραι ὑπὸ τῶν δυσμενῶν, μόνος ὁ μακαρίτης, ἦν
105 ἀπείραστος, καίτοι γε ἐλευθεριάζων ἀφορμὰς αὐτοῖς παρεῖχεν, ὡς ἔλεγε, τῆς
θείας προνοίας, ὡς ἔοικεν, αὐτὸν περισκεπούσης διὰ πολλῶν σωτηρίαν. Ἀνιώ-
μενος λοιπὸν ὅτι οὐ κατάσκοπον αὐτῷ προὔβη, σὺν τοῖς λοιποῖς ἀπαίρει εἰς
τὴν τῆς εὐσεβείας αὐτοκρατορίαν. Δι' ὃ καὶ μᾶλλον σφόδρα ἐδυσφόρει, ὅτι
ὀκταετῆ χρόνον ἐκτελέσαι τοὐλάχιστον ἔμελλον ἐκεῖσε καὶ πρὸς τὸ τοῦ ποθου-
110 μένου αὐτῷ μαρτυρίου ἀποτυχεῖν καὶ τῆς φίλης ἡσυχίας ἐστέρηται.

Φ. 117β Ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐνταῦθα ἡ | λύπη. Οὔ πω γὰρ ἐνιαυτοῦ παρελθόν-
τος καὶ τοῦ προεστῶτος αὐτοῖς τὸ ζῆν μεταλλάξαντος, παντελοῦς ἀδείας τυχὼν
ἐγύρισεν εἰς Βλαχίαν καὶ εἰς τὸν τότε διδάσκαλον Μᾶρκον [1] ἐδιάβασε μερικὰ
μαθήματα, χρόνον συχνὸν ἐνδιατρίψας παρ' αὐτῷ. Ἔπειτα ἦλθεν εἰς Πόλιν
115 καὶ ἐτελείωσε τὰς ἐπιστήμας πάσας εἰς τὸν μακαρίτην Ἰάκωβον, τὸν ἐξ Ἄρ-
γους [2]. Ἀπ' αὐτοῦ ἐπῆγεν εἰς Βενετίαν, κατὰ φήμην ὅτι ἀκριβέστερον παρα-
δίδονται αἱ ἐπιστῆμαι. Τέλος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἡσυχάζων
καὶ πᾶσαν πρακτικὴν ἀρετὴν εἰς ἄκρον μετερχόμενος, νηστείαν λέγω, ἐγκρά-
τειαν, προσευχήν, πτωχείαν, μηδεμίαν φροντίδα τῶν γηίνων καὶ τῶν τοῦ
120 σώματος ἀναγκῶν ποιούμενος, τῆς θεωρητικῆς δὲ μᾶλλον ἐπιμελούμενος καὶ
διὰ παντὸς τοῖς θείοις νοήμασιν ἐνασχολούμενος καὶ ἐνηδόμενος. Παρακληθεὶς
ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἀσκουμένων πατέρων, ἐξήγησε τοὺς ἀσκητικοὺς λόγους τοῦ
ὁσίου Ἐφραίμ, μεταγλωττίσας σὺν αὐτοῖς καί τινων ἁγίων βίους, ὡς φαίνον-
ται ὁμοῦ τετυπωμένοι [3].

---

[1] Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ διδασκάλου Μάρκου τοῦ Κυπρίου. Βλ. Μ. Παρανίκα, Σχεδίασμα, ἐν ΚΠόλει 1867, σελ. 183 καὶ Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 402 καὶ τὴν αὐτόθι σημειουμένην βιβλιογραφίαν. Ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 259, δέχεται ὅτι ὁ Ἱερόθεος λόγῳ τῆς φιλομαθείας του, καθὼς καὶ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἐπιδεικνυομένης ἀφοσιώσεως εἰς τὴν μοναχικὴν πολιτείαν, ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν γέροντά του καὶ προστάτην του Διονύσιον Πάριον, ἰσχυρότατον προηγούμενον τῆς μονῆς Ἰβήρων, ὑπ' αὐτοῦ δ' ἀπεστάλη εἰς Βουκουρέστι ἢ παρελήφθη εἰς τὸ βλαχικὸν μοναστήριον Ράδουβ βοεβόδα, ὅπου ἐκεῖνος μετέβη ὡς ἡγούμενος.

[2] Ἰάκωβος ἢ Γιακουμῆς Μάνος, ὁ Ἀργεῖος, διδάσκαλος τῆς ἐν ΚΠόλει πατριαρχικῆς σχολῆς (1707 ἢ 1708 - 1721) ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων. Μ. Παρανίκα, Σχεδίασμα, σελ. 26 - 27. Μ. Γεδεών, Χρονικὰ τῆς πατριαρχ. Ἀκαδημίας, ἐν ΚΠόλει 1883, σελ. 136 - 139. Πρβλ. καὶ « Ἐκκλ. Ἀλήθειαν », τόμ. Γ' (1882 - 1883), σελ. 372 - 373. Ἐκ Σκοπέλου, τῇ 31 Ὀκτ. 1732, γράφων πρὸς τὸν πρ. Ἄρτης Νεόφυτον Μαυρομάτην ὁ Ἱερόθεος, ἀναφέρει τοὺς δύο διδασκάλους του Μᾶρκον καὶ Ἰάκωβον εὐλαβῶς, παραλείπει δὲ τοὺς λοιπούς, ὡς λέγει, προσθέτων ὅτι τούτων τὴν παράδοσιν καὶ τοὺς κόπους κατὰ τὸ δυνατὸν ἐμιμήθη. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 295 - 296.

[3] Πρόκειται περὶ γνωστῆς ἐκδόσεως: *Λόγοι καὶ παραινέσεις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου εἰς ἁπλῆν φράσιν μεταγλωττισθέντες καὶ μερικοὶ βίοι ἁγίων τινῶν μεταφρασθέντες καὶ αὐτοί... παρ' Ἱεροθέου ἱερομονάχου Ἰβηρίτου..., Ἑνετίῃσι ,αψκα'...* (σσ. 8 ἄ.ἀ.+407). Βλ. Α. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, μέρ. Α', ἐν Ἀθήναις 1854, σελ. 64, ἀριθ. 169. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1872, σελ. 328, ἀριθ. 1720 καὶ σελ. 375. Ἀντίτυπα τοῦ ἔργου ἀπόκεινται εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκας. Ἂν ἔπρεπε νὰ γνωρίσωμεν τὸ ὕφος τοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Ἐφραίμ, ταὐτὸν εἰπεῖν τὸ ὕφος τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἐπεδίωκαν ν' ἀντικαταστήσουν τὸ ἀρχαιοπρεπὲς πρωτότυπον, ἂς μεταφέρωμεν ἐδῶ ὀλίγας γραμμὰς ἀπὸ τὴν πρώτην νουθεσίαν περὶ ἀρετῆς διὰ μοναχὸν νέον (σελ. 9): *Πρέπει λοιπὸν ὁ καθεὶς νὰ τελειώνῃ τὸ ἔργον, ὁποὺ ἄρχισε μὲ πᾶσαν ταπεινοφροσύνην καὶ ἀρετήν. Ἀμὴ τὸ νὰ εἶναι τις ἀκατάστατος καὶ νὰ μὴν εὑρίσκεται εἰς μίαν γνώμην*

125 Πόσον δὲ ζῆλον εἶχεν εἰς τὰ δόγματα τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν πίστεως εἶναι
φανερὸν ἐξ ὧν ἠγωνίσατο κατὰ τοῦ αἱρετικοῦ Μεθοδίου, διότι ἀκούοντας ὅτι
Φ. 118α εἰς τὰ μέρη τῆς Καστορίας διδάσκει ἀλλόκοτα | διδάγματα καὶ ἄθεα μαθή-
ματα, ζήλου θείου πλησθεὶς κατέλιπε τὴν ἠγαπημένην του ἡσυχίαν, τὰ δόγματα
τῆς ἐν ἤθει ἀρετῆς προτιμῶν καὶ ἐπορεύθη εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ πολλὰ τῷ
130 Μεθοδίῳ διαλεχθείς, ἐπειδὴ δὲν ἐπείθετο νὰ ἀφήσῃ τὰς ἀσεβείας του ἐπαρα-
κίνησεν ὁ μακαρίτης τοὺς ἐκεῖσε ὀρθοδόξους νὰ τὸν βιάσουν νὰ ὑπάγῃ καὶ
ἄκων εἰς τὴν Μεγάλην 'Εκκλησίαν. 'Ελθόντες δὲ εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ
Συνόδου ἱερᾶς συγκροτηθείσης ἐστηλίτευσε παρρησίᾳ τὴν πανσπερμίαν τῶν
αἱρέσεών του. Ὅθεν, ὁ μὲν κατησχύνθη, ὁ δὲ μακαρίτης ἐδοξάσθη ὑπὸ πάσης
135 τῆς Συνόδου, διά τε τὴν πολλήν του σοφίαν καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
ἀγῶνας καὶ εὐχὰς πολλὰς καὶ εὐχαριστίας ἔλαβεν, ὅπου καὶ πολλὰ τὸν ἐπα-
ρακίνησαν νὰ λάβῃ ἀδωροδοκήτως καμμίαν ἐπαρχίαν ἀρχιερατεῦσαι καὶ οὔτε
κἂν νὰ τὸ ἀκούσῃ ἠθέλησεν. 'Αλλὰ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος πάλιν ἐπανελθὼν καὶ
ἐν Σκοπέλῳ διδάσκαλος καταστάς, ἵνα κἀκεῖ τὸ τάλαντον τῆς τε παιδείας
140 καὶ ἀρετῆς πλεονάσῃ (μὲ ὅλον ὁποὺ καὶ ἐδῶ εἰς τὸ Ὄρος δὲν ἔπαυσε ποτὲ
παραδίδοντας μαθήματα καὶ σὺν αὐτοῖς ἔργῳ καὶ λόγῳ τὴν ἀρετὴν διδάσκων),
οὐ μόνον δὲν ὠλιγόστευσε καὶ ἐκεῖ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς
Φ. 118β ἀλλὰ μᾶλλον τὰς ηὔξησε, διότι ἐδῶ εἰς τὸ Ὄρος διὰ δύο ἢ τριῶν | καὶ τεσ-
σάρων ἡμερῶν ἥπτετο τροφῆς. 'Εν δὲ τῇ Σκοπέλῳ πρὸς τούτοις ἐν τῷ μονα-
145 στηρίῳ τοῦ Ταξιάρχου τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν ὅλην ἐπλήρωσεν, ἅπαξ τῆς
ἑβδομάδος σιτιζόμενος κρίθινον ἄρτον, πιτυρίαν καὶ ἀνάλατον καὶ μετὰ χρό-
νους παραιτησάμενος τὸ σχολεῖον καὶ ἐν τῷ Ὄρει τὰς διατριβὰς ποιούμενος
ἐνταῦθα, ἦν ἰδεῖν αὐτὸν βίον ἄυλον μετερχόμενον, ποτὲ μὲν φακὴν βρεκτὴν
ἤσθιεν, ὄχι εἰς ἑβδομάδας καὶ μῆνας ἀλλὰ χρόνους ὁλοκλήρους, ποτὲ δὲ πίτυρα
150 τραχύτατα τοσοῦτον ὅσον δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ ζυμωθοῦν σμιγέντα ἀλλὰ μόνον
βρέχοντάς τα τὰ ἔρριπτεν εἰς τὸν ἐκπυρωθέντα τόπον καὶ τὰ ἐκάλυπτε μὲ
αἰθάλην καὶ ὀλίγον ἑψηθέντα τὰ ἔβγαλε τμήματα μικρὰ ἑνωθέντα μὲ τὴν στά-
χτην καὶ μὲ αὐτὰ ἐπαρηγόρει τὴν πολυήμερόν του ἀσιτίαν. Καὶ ἄλλοτε πάλιν
ἐσύναζε τμήματα λεπτὰ καμένα καὶ μουχλιασμένα ἀπὸ ἐκεῖνα ὁποὺ σκουπί-
155 ζουν τὰς τραπέζας καὶ τὰ ῥίπτουν τοῖς κυσὶ καὶ ζυμάρια καὶ ἄχρηστα, ὁποὺ
χρίουν τὸν φοῦρνον, καὶ αὐτὰ ἐμεταχειρίζετο εἰς τροφήν.

ἀλλὰ νὰ τρέχῃ καὶ νὰ γυρίζῃ μὲ τὸν λογισμόν του ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ ἔργον εἰς ἔργον, κάνει τὸν καρπὸν ἄκαιρον καὶ ὄχι ὥριμον. Ἂν ἴσως καὶ καρποφορήσῃ καὶ καθόλου ὁ τοιοῦτος, μὲ τέτοιαν γνώμην ἀκατάστατος εὑρισκόμενος... Ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 601 καὶ 607, ὁ Ἱερόθεος διχάζεται εἰς Ἰβηρίτην, συγγράψαντα κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Μολίνου καὶ μεταφράσαντα λόγους Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου καὶ εἰς διδάσκαλον Σκοπέλου, γράψαντα ἐξήγησιν εἰς τὴν Ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρβλ. καὶ μητροπ. Ἀθηνῶν Μελετίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία... Προσθήκη παρὰ Γ. Βενδότη, τόμ. Δ', ἐν Βιέννῃ 1795, σελ. 224.

'Εκ τούτων ἂς στοχασθῇ κανένας, ποταπὸν ἀγῶνα ἔκανεν εἰς τὴν νηστείαν,
ὁποὺ ἠμπόρει νὰ δεχθῇ τοιαῦτα εἰς τροφὴν ἀναγκαίαν μόνον, ἵνα μὴ εἰς προ-
Φ. 119α φανῆ κίνδυνον θανάτου ἑαυτὸν ἐπιρρίψῃ. | 'Εκ νεότητος αὐτοῦ φύσει ἠσπάζετο
160 τὴν ἐγκράτειαν, ὅμως ἐμεταχειρίζετο ὅλα τὰ βρώματα, ὁποὺ εἶναι συγκεχω-
ρημένα εἰς τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν, πλὴν τοσοῦτον βραχύ, ὅσον μόνον νὰ φαί-
νεται πῶς τρώγει, μιμούμενος εἰς τοῦτο τὸν ἅγιον 'Ιωάννην τῆς Κλίμακος, ὡς
λέγεται περὶ ἐκείνου, τὸ τοῦ τύφου κέρας πανσόφως κλῶν. 'Εκ δὲ τοῦ μέσου
τῆς αὐτοῦ βιοτῆς ἄχρι καὶ τέλους οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην καὶ οἵαν νηστείαν τε
165 καὶ ἐγκράτειαν ἤσκησεν ἀγωνιζόμενος, πάντας τοὺς πάλαι ὁσίους οὐ μόνον
μιμηθῆναι ἀλλὰ καὶ ὑπερβαλεῖν, ἄλλην ἐπ' ἄλλῃ κακουχίαν ὁσημέραι ἐπινοῶν
ἑαυτῷ. 'Αναλόγως δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ καὶ τὰς ἀγρυπνίας ἐκπληρῶν, ὅλας νύκτας
ἵστατο ἀκλινὴς μὲν τὸ σῶμα, ἀρρέμβαστος δὲ τὸν νοῦν, εἰς θεὸν τοὺς ὕμνους
ἀναφέρων καὶ τοῖς ἐκείνου κάλλεσιν ἐντρυφῶν καὶ ὅλος τῶν μελλόντων γενό-
170 μενος, διότι φύσει ἦτον δεδομένος τῇ θεωρίᾳ, τῶν αἰσθητῶν πάντων κατα-
φρονῶν. Καὶ ἤθελε θαυμάσει πᾶς τις εἰς τὰ φυσικὰ προτερήματα τούτου τοῦ
εὐλογημένου. 'Επταετὴς γὰρ τῇ μαθήσει τῶν ἱερῶν γραμμάτων παρὰ τῶν
γονέων ἐκδοθείς, εἰς ἑπτὰ μῆνας ἔμαθεν οὐ μόνον ὀκτώηχον καὶ ψαλτήριον
174 ἀλλὰ καὶ ἀπόστολον καὶ ἀνθολόγιον καὶ ἐν συντόμῳ εἰπεῖν ὅλα τὰ κοινὰ ἐλευ-
Φ. 119β θέρως ἀναγινώσκων, ὥστε ἔνεστι σκοπεῖν ἐκ τούτων | ποταπὴ ἡ ἀγχίνοια ἦτον
εἰς αὐτόν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν χάρις θεία, διότι ἐγκυμονοῦσα αὐτὸν ἡ μήτηρ
κάποιον ἀσκητὴν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη διατρίβοντα, Προφήτην ἐπονομαζόμενον,
ἠρώτα μετὰ πίστεως θερμῆς, ὁποῖον ἔσται τὸ τεχθησόμενον, καὶ ἐκεῖνος τῆς
εἶπεν ὅτι, ἄπελθε, καλὸν τέκνον γεννήσεις. 'Αλλὰ καὶ τοσαύτην ἔμφυτον ταχύ-
180 τητα καὶ ῥώμην σώματος ἔχων, ὁποὺ δὲν εὑρέθη τινὰς εἰς τοὺς καιρούς του
ὄχι νὰ τὸν ὑπερέβῃ ἀλλὰ μήτε κἂν νὰ τοῦ πλησιάσῃ καὶ εἰς τὰ δύο. Τοσοῦ-
τον ἐδάμασε τὸν ἑαυτόν του μὲ τὴν νηστείαν καὶ ἀγρυπνίαν καὶ τὴν λοιπὴν
κακουχίαν τῆς ἀσκήσεως, ὁποὺ καὶ ἐν ἑκατέροις ἡττᾶτο ὑπὸ δεκαετοῦς
παιδίου.
185 Ποῖος ἄλλος ἐκατώρθωσε τοσαύτην ἀκτημοσύνην καὶ πτωχείαν, μάλιστα
ἐν τῷ νῦν καιρῷ, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην εὐσπλαγχνίαν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ τὸ
φόρεμά του τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ σκέπασμα, ὁποὺ καμμίαν φορὰν ἐκαλύπτετο
τὴν νύκτα (διότι τὰς πολλὰς νύκτας, μετὰ τὴν ὄρθιον ἀγρυπνίαν, καθήμενος
βραχέος καὶ ὀδυνηροῦ ὕπνου μετελάμβανε), τῷ ἐνδεεῖ ἐχαρίσατο, ἀργυρίου οὐκ
190 εὐπορῶν νὰ τοῦ ἀγοράσῃ ἄλλο. Εἴπομεν ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖα τὰ θαύματα,
Φ. 120α εἰς τὸ νὰ δείξουν τὴν | ἁγιότητα, ἀλλ' ἡ ἐνάρετος διαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐξε-
τάζεται. Ὅμως οὐδὲ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὑστερημένος, μὲ ὅλον ὁποὺ ὅταν γίνων-
ται δὲν τὸ στοχάζεται τινάς, διότι ἐνθυμοῦμαι ὁποὺ εἰς τὴν νεότητά του δύο
τινὲς καλόγηροι οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀλλ' ἄλλοτ' ἄλλως ἐλάλησαν λόγον
195 ψυχρὸν κατὰ τῆς ἁγίας ἐκείνης ψυχῆς καὶ τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον σωφροσύνης
του, εἰς τοὺς ὁποίους εὐθὺς ἅμα τῷ λαλῆσαι πόνος σφοδρὸς τῶν ὀδόντων ἐπη-

κολούθησε καὶ τοσοῦτον ἐπρήσθησαν, ὁποὺ ἔκλεισε τὸ στόμα των, καὶ μὲ τὸ
μαχαίρι ἄνοιγαν τοὺς ὀδόντας των, νὰ χύσουν εἰς αὐτοὺς ὀλίγον χυλὸν εἰς
ἀναγκαίαν τροφήν, ἕως ὁποὺ 'σπλαγχνισθεῖσα ἡ ἁγία ψυχὴ ἐπῆγε τὴν νύκτα
200 ἐκεῖ πλησίον κρυφίως καὶ προσευξάμενος, ὢ τοῦ θαύματος, εὐθὺς τὴν αὐγὴν
ἔγιναν ὑγιεῖς. Καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλάκις ἐτελέσθησαν καὶ εἶναι θαῦμα, ὅτι
οὐ μόνον ζῶν ὅπου καὶ ἂν ἐπῆγεν ἐπροξένησε μεγίστην ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν
ἀλλὰ καὶ νῦν μετὰ τέλος εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἀκουσθεῖσα ἡ φήμη
του, πάντας εἰς θαῦμα καὶ κατάνυξιν παρακινεῖ. Καθὼς καί τις ἀσκητὴς περί-
205 φημος ἀσπαζόμενος τὴν ἁγίαν του κάραν, δακρυρροῶν ἔφη ὅτι ἄγγελος Κυ-
Φ. 120β ρίου τρέχει εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην καὶ τὸν κηρύττει καὶ τούτου αἴτιον | εἶναι
νομίζω ὁ διακαὴς πόθος ὁποὺ εἶχεν εἰς τὸν Κύριον. Διότι κάποιος παλαιὸς
ἀσκητὴς ἠρώτησε τὸν Μέγαν 'Αντώνιον, λέγων, ἐγὼ περισσότερον ἀπὸ λόγου
σου νηστεύω καὶ ἀγρυπνῶ καὶ πτωχεύω καὶ προσεύχομαι καὶ τὰ λοιπά, διατί
210 λοιπὸν τὸ σὸν ὄνομα ἐκηρύχθη εἰς τὴν οἰκουμένην μᾶλλον ἢ τὸ ἐμόν; Ὁ
μέγας τοῦ ἀπεκρίθη, διότι ἐγὼ ἀγαπῶ τὸν Κύριον περισσότερον. Δὲν ἦτον
εἶδος κανένα πρακτικῆς ἀρετῆς, ὁποὺ νὰ μὴ τὸ ἐκατώρθωσεν εἰς ἄκρον καὶ
ὅμως ταπεινοφρονῶν ἔλεγεν ὅτι, οὐδὲν ἔπραξα καὶ οὐκ οἶδα εἰ ἀρέσει τῷ
Κυρίῳ.

215 Εἰς πεντήκοντα δὲ καὶ ἐννέα χρόνους καὶ μῆνας τρεῖς τὸν βίον διανύσας,
ἔγινεν ἡ κοίμησις τοῦ μακαρίου του σκήνους, κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑπτακοσιο-
στὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἔτος τὸ σωτήριον, τῇ ιγῃ Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ
Παρασκευῇ, περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἐν νήσῳ Γιούρᾳ λεγομένῃ. Καὶ οὐδὲ
τοῦτο παροπτέον, ὅτι ἐννέα χρόνους ἐνταῦθα ἐν τῷ 'Αγίῳ "Ορει διατρίψαντες
220 μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ σχολείου, κάθε χρόνον πολλὰ τὸν ἐπαρακινοῦσα νὰ
ὑπάγωμεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖσε ἀσκουμένων πατέρων καὶ οὐδέποτε κατέ-
νευσεν ἀλλὰ καὶ βαρέως ταῦτα ἤκουεν. "Οτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῆς αὐτοῦ
Φ. 121α ἀναλύσεως, τότε μόνος πολλὰ | μὲ ἐπαρακίνησε, μηκέτι θέλοντα, καὶ πηγαί-
νοντες ἐκεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας ἠσθένησε καὶ οὕτως ἦλθε τὸ τέλος, οὐδὲ αὐτὰ
225 τὰ λοίσθια πνέων θελήσας ὁποιασοῦν παραμυθίας τῶν ἀναγκαίων μετασχεῖν.
Διὰ τοῦτο πολλοὶ πατέρες εἶπον ὅτι προεγνώρισε τὸ τέλος του καὶ μὲ τὸ νὰ
ἠγάπα πάντοτε τὸ εὐτελές, τὴν παρρησίαν ἀποφεύγων ἠθέλησε νὰ τελευτήσῃ
εἰς τοιοῦτον ἐρημικὸν τόπον. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὰ ἐλυπήθησαν οἱ ἐνταῦθα
πατέρες, λέγοντες ὅτι ἦσαν ἀνάξιοι νὰ τὸν ἀσπασθῶσι τὰ τελευταῖα.

230 'Ιδού σοι, τέκνον ἐν Χριστῷ καὶ ἀδελφέ, ὀλίγα τινὰ κατὰ τὴν σὴν αἴτη-
σιν ἁπλᾶ ἐξ ἀπροόπτου καὶ εὐκατάσκευα ἐκ τοῦ βίου τοῦ μακαρίτου διδασκά-
λου ἡμῶν ἐσημείωσα. Καὶ εἴ τί σε φωτίσει τὸ ἀληθινὸν φῶς, διὰ τῶν εὐπροσ-
δέκτων του εὐχῶν, κατασκεύασον, ὡς προέφης καὶ ἀποπλήρωσον. Διότι ἐγώ,
πρὸς τῷ στενῷ καὶ ἀπόρῳ τοῦ νοός μου καὶ τῷ τῆς διανοίας ἀμηχάνῳ, εἶμαι
235 καὶ πολλὰ ἀσθενὴς τὸ σῶμα καὶ μόνον ὅσον ἐν τοῖς ζῶσι καταλέγομαι. Δι' ὃ
καὶ πρὸς τῷ πονεῖν ἀτονῶ. Σὲ δὲ ἡ τοῦ ὑψίστου δεξιὰ νὰ περισκέπῃ καὶ δια-

φυλάττῃ πανοικὶ ὑγιᾶ, εὔθυμον, μακρόβιον καὶ πανευδαίμονα, ἐν ταῖς ἐντολαῖς
αὐτοῦ προκόπτοντα.

,αψναῳ ⟨= 1751⟩ 'Ιανοαρίου κϛῃ
240 'Εξ 'Αγίου "Ορους, ἐκ τῆς 'Ιερᾶς τῶν 'Ιβήρων μονῆς
Ὁ εὐτελὴς Μελέτιος.

Φ. 121β 2. Τὴν ὑμετέραν ἐνδοξοτάτην ἐλλογιμότητα, κύριέ μοι Κωνσταντῖνε, ὅλῃ
ψυχῇ κατασπαζόμενος σὺν τῷ κοσμοσωτηρίῳ ἀσπασμῷ τὸ Χριστὸς ἀνέστη
ἥδιστα προσαγορεύω. Ἣν καὶ διατηρείη τὸ θεῖον ὑγιαίνουσαν πανοικὶ καὶ
πᾶσιν ἀγαθοῖς εὐθυνοῦσαν.

5 'Εκομίσθη μοι καὶ δεύτερον αὐτῆς τριπόθητόν μοι γράμμα, τὸ ὁποῖόν μοι
προεξένησε μεγίστην χαρὰν ἐν πνεύματι οὐδὲν ἧττον τοῦ πρὸ αὐτοῦ μοι παρ'
αὐτῆς σταλέντος. Διότι εἰ καί μοι πρώτως καὶ κυρίως τὴν κατὰ Χριστὸν
ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, τὸ μόνος μόνῳ δηλαδὴ θεῷ ζῆν ἀλλὰ τῇ δευτέρᾳ
τῶν εὐσεβῶν κατελέγη τάξει. 'Αλλ' οὖν δοκεῖ, μὴ ὅλως τοῖς τοῦ ματαίου
10 βίου δικτύοις καὶ παγίσι συσχεθῆναι λίαν φρονίμως, ὡς χρώμενος καὶ μὴ
καταχρώμενος τῷ κόσμῳ καὶ τῷ κρείττονι τοῦ ἀνθρώπου μέρει, τῇ ψυχῇ
δηλαδή, τὸ πλεῖστον διδοὺς λόγοις ἐντρυφᾶν ἀεὶ καὶ νοήμασι θείοις ἐνηδόμε-
μενος, τὸ μάταιον τοῦ παρόντος βίου καθορῶν καὶ τοῖς πᾶσιν ἐξαπλῶν καὶ
στηλιτεύων καὶ τοῖς τῶν ἁγίων κατορθώμασι καὶ ἐγκωμίοις ἐνασχολούμενος,
15 οὓς ἕξει πάντως ἐν πᾶσι συλλήπτορας.

'Ιδοὺ ὁποὺ σημειώνω τὰ ὅσα ζητεῖτε. Οἱ γονεῖς τοῦ μακαρίτου, ὁ μὲν
πατὴρ Δῆμος, ἤγουν Δημήτριος, ἡ δὲ μήτηρ 'Ασημῖνα, ὠνομάζοντο. 'Αδελ-
φὸν καὶ ἀδελφὴν ἑτεροθαλεῖς ἐκ τῆς μητρὸς εἶχεν ἀλλ' ἐτελεύτησαν καὶ οὐδὲν
19 συντείνει τοῦτο τῷ λόγῳ. Τὸ τέλειον τῆς ἱερωσύνης εἰς τοὺς τριάκοντα χρό-
Φ. 122α νους τῆς ἡλικίας του, | κατὰ τοὺς θείους νόμους ἐδέξατο ἐν τῇ τῶν 'Ιβήρων,
τῇ κατὰ τὸ ἁγιώνυμον "Ορος μονῇ, παρὰ 'Ιακώβου πρῴην Νεοκαισαρείας,
εὐλαβεστάτου καὶ ἁγιωτάτου ἀρχιερέως, ἐν αὐτῇ ἡσυχάζοντος [1]. Διάκονος ἐχει-

---

[1] Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχιερέων, ποὺ διαδοχικῶς ἐχειροτόνησαν τὸν 'Ιερόθεον εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον, εἶναι γνωστὰ εἰς τὸν βιογράφον, οὐδὲ τὰ ἀμφισβητεῖ ὁ Εὐστρατιάδης, ἐπαληθεύονται δὲ καὶ ἀπὸ τὸν Μελέτιον. Ὁ μητροπολίτης πρ. Νεοκαισαρείας 'Ιάκωβος ἐφησύχαζεν εἰς "Αγιον "Ορος καὶ δὴ εἰς τὴν μονὴν 'Ιβήρων. 'Εγνώριζεν οὗτος τὸν 'Ιερόθεον καλά, φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο φίλος τοῦ πρ. "Αρτης Νεοφύτου, διότι ὁ τελευταῖος οὗτος τὸ 1726 ἀφιέρωσεν ἐπίγραμμα εἰς τὸν κοιμηθέντα 'Ιάκωβον, τοῦτο

Τὸν ἀρχιθύτην τῆς Νεοκαισαρείας
'Ιάκωβον κεύθει γῆ, θρέμμα 'Ασίας
,αψκϛ'.

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Νεόφυτος ὁ Μαυρομάτης, μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ "Αρτης, «Ρωμανὸς Μελῳδός», τόμ. Α' (1932 - 1933), σελ. 171.

ροτονήθη ἐν Βουκουρεστίῳ, ὥς μοι δοκεῖ, ὑπὸ Αὐξεντίου Σοφίας, μέγα ἐπ' ἀρετῇ ὄνομα ἐσχηκότος, τυχὸν εἴκοσι τριῶν χρόνων διατελῶν, μετὰ τὴν ἐπά-
25 *νοδον ἐκ τῆς εὐσεβοῦς αὐτοκρατορίας πόλεως Στολίτζας, ἧς τὸ ὄνομα ἐβούλεσθε μαθεῖν. Ὅταν ἤθελε νὰ μισεύσῃ ἐξ Ἁγίου Ὄρους διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ μαρτυρίου, δι' ὃν καὶ τὴν ἱερωσύνην ἀπεποιεῖτο, μὲ ὅλον ὁποὺ δὲν τὸν ἐφανέρωσε τοῦ πνευματικοῦ του, ὑπὸ τοῦ πόθου φλεγόμενος ἵνα μὴ κωλυθῇ παρ' αὐτοῦ, ἐκεῖνος τοῦ προεφήτευσεν ὅτι μέλλεις ἐξάπαντος ἱερωθῆναι καὶ μὴν*
30 *ἀργοπορῇς. Τῆς ἱεροδιακονίας του ὁ χρόνος ἐλάττων δοκεῖ τοῦ διαληφθέντος τοῖς ἱεροῖς νόμοις εἰκοστοῦ πέμπτου ἀλλ' οὐ κατὰ ἀθέτησιν ἀλλὰ κατὰ ἄγνοιαν ἔγινεν κοὐκ ἐξηκριβωμένως ἔχουν τηνικαῦτα τὰ περὶ τούτων, ἐπειδὴ κατ' ἄλλο καὶ τὴν κεραίαν τοῦ νόμου πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν ἔσπευσεν. Ἐκκλησία εἰς τὰ Γιοῦρα εἶναι ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Τὸ πότε ἐκτίσθη; Φαίνε-*
35 *ται ὅτι μετὰ τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους σαρανταέξ, ὑπὸ Συμεὼν καὶ Ἰωάσαφ. Διότι τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐπήγαμεν ἐκεῖ μὲ τὸν μακαρίτην καὶ εὕρομεν τοὺς ῥηθέντας ἡσυχάζοντας ἐν ξηρολίθοις κελλίοις, ὁ ὁποῖος πνευματικὸς Συμεὼν*
Φ. 122β *καλλιγράφος χρόνους συχνοὺς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει ἄκρως τὴν ἀσκητικὴν | διαγωγὴν μετελθών, μετὰ ταῦτα εἰς τὸ Πιστέρι καὶ εἰς τὰ Γιοῦρα κατὰ μόνας*
40 *εἰς σπήλαια ἡσύχασεν. Εὑρίσκονται δὲ ἐκεῖ ἡσυχάζοντες τανῦν πέντε ἢ ἓξ πατέρες.*

Περὶ τοῦ πόσον διέτριψεν ἐκεῖ ὁ πατὴρ ἡμῶν, οὕτω. Τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ Ἰουλίου ἐπήγαμεν καὶ τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Αὐγούστου ἐνόσησεν. Ὅμως εἰς τοὺς πόδας ἐπέρασεν ὅλον τὸν Αὔγουστον καὶ τῇ δεκάτῃ τρίτῃ Σεπτεμβρίου, ὡς
45 *τῆς προέγραψα, πρὸς δυσμὰς ἡλίου ἀνεπαύθη. Μετεκομισάμην δὲ εἰς τὸ Ὄρος μετὰ τῆς σεβασμίας κάρας τε καὶ σιαγόνος καὶ τὰ λεπτὰ τῶν τε χειρῶν καὶ ποδῶν, ἐξ ὧν τὰ πλείω Φιλόθεος καὶ Φιλάρετος πατέρες καὶ λαϊκοί, παρακαλέσαντες ἔλαβον εἰς σωτηρίαν ψυχῆς αὐτῶν. Ἰδοὺ στέλλεται καὶ τῇ ἐλλογιμότητί σου μέρος ἐκ τῶν ἱερῶν αὐτῶν λειψάνων, κατὰ τὸν πολύν της πόθον*
50 *καὶ εὐλάβειαν, τοῦ μὲν παρόντος βίου φυλακτήριον καὶ ἀσφάλεια, τῆς αἰωνίου δὲ ζωῆς ἐφόδιον καὶ ὁδηγία.*

Γράφει ὅτι ἤθελα βαρεθῇ εἰς τὸ γράμμα της, ψυχὴ φιλόθεε καὶ προσφιλεστάτη μοι, ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι, εἰ καὶ τὰ λοίσθια ἀνέπνεον (ἀγκαλὰ καὶ ἐγγύς εἰμι τούτου), τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ νὰ βαρεθῶ καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ γράμ-
55 *ματος καὶ διὰ τὸν κελεύοντα, ὅσον ὁποὺ καὶ χαρὰν πολλὴν τὸ ἔχω καὶ χάριτας πολλὰς ὁμολογῶ σοι ταῦτα κελεύοντι, χαρίσοιτό δέ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς καὶ ζωὴν πολυχρόνιον μετ' εὐδαιμονίας ἄκρας.*

Ἀπριλλίου ιε΄

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὁ Ἱερόθεος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐγκατέστη εἰς τὴν ἁγιορειτικὴν μονὴν Ἰβήρων, μεταβὰς δὲ εἰς διάφορα παιδευτικὰ κέντρα καὶ πολλοὺς διδασκάλους τῆς ἐποχῆς του ἀκούσας ἐξεπαιδεύθη πλήρως. Τὸ ἔτος

1709 ἐχειροτονήθη διάκονος, τὸ δὲ 1716 ἱερομόναχος. Διδάσκαλος εἰς Σκόπελον διετέλεσεν ἐπὶ δωδεκαετίαν πλήρη, ἤτοι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1723 - 1736. Ζήσας ἐν συνόλῳ ἔτη 59 καὶ μάλιστα τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς του ἀσκητικώτατα, ἠρέμως καὶ ὁσίως ἐτελεύτησεν εἰς τὴν ἔρημον νῆσον Γύαρον τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1745. Ὁ καλὸς καὶ ἀφωσιωμένος φίλος καὶ μαθητής του Μελέτιος ἐμερίμνησε διὰ τὴν ὑστεροφημίαν του, διὰ τῆς μεταφορᾶς δὲ μέρους τοῦ λειψάνου του εἰς Ἅγιον Ὄρος διεδόθη εὐρέως ἡ φήμη του καὶ περιεβλήθη ἔκτοτε τὴν ἁγιότητα.

Ἡ ἵδρυσις τῆς σχολῆς Σκοπέλου ὀφείλεται εἰς τὸν ζῆλον τῶν Σκοπελιτῶν, ἐκφρασθέντα ἀπὸ τὸν Στεφανῆν Δαπόντε, προεστὸν καὶ πατέρα τοῦ νεαροῦ τότε Κωνσταντίνου, οὐ μὴν καὶ οἰκονομικῶς ἐνισχυθέντα διὰ συναφθέντος δανείου τοῦ κοινοῦ τῆς νήσου ἐκ 1.000 γροσίων ἀπὸ τὸν ἐφησυχάζοντα εἰς Ἅγιον Ὄρος μουσοτραφῆ μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Νεόφυτον Μαυρομάτην, πρὸς διάφορον ἐτήσιον 15 %. Τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ δανείου ὁ σχολάζων μητροπολίτης Ἄρτης Νεόφυτος διεκινδύνευσε, χάριν τῆς παιδείας ἢ χάριν τῆς αὐξήσεώς του. Ὅτι οἱ δανείζοντες χρήματα δὲν ἦσαν πάντοτε ἀσφαλεῖς δὲν χρειάζεται ἀνάπτυξιν. Γνωστόν, γνωστότατον εἶναι ὅτι πρόσωπα φυσικὰ καὶ νομικὰ κατέθετον κεφάλαια μικρὰ καὶ μεγάλα ἐπὶ τόκῳ εἰς τὸ κοινὸν μιᾶς ἢ ἄλλης πόλεως τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος, εἰς τὰς διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, καθὼς ἐπίσης ὅτι συχνὰ τὰ χρήματα ταῦτα δὲν ἦσαν ἀσφαλῆ καὶ διὰ διαφόρων συνδυασμῶν καὶ συμβιβασμῶν ἐπεστρέφοντο ἠλαττωμένα, ὅταν μάλιστα ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τὰ ἰδιότυπα ὁμόλογα τῶν δανείων ἀπέμειναν ἄνευ ἀξίας. Ἑπομένως καὶ δὲν ἀποτελεῖ φαινόμενον ἄνευ προηγουμένου ἢ ἑπομένου τὸ γεγονός, ὅτι ὁ δανειστὴς πρώην Ἄρτης ἔγραφε καὶ πάλιν ἔγραφε πρὸς τὸν διδάσκαλον Ἱερόθεον νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων του οὔτε ὅτι κατέφυγεν εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ ἐκουράσθη διὰ νὰ εἰσπράξῃ τμηματικῶς τὸ ὀφειλόμενον ποσόν.

Ἐν τούτοις τὸ δάνειον τοῦτο ἀποτελεῖ στόχον τῆς πρώτης κατὰ Ἱεροθέου ἐπιθέσεως τοῦ πρώην Λεοντοπόλεως. Ἐκ τοῦ περιελθόντος εἰς αὐτὸν ἀρχείου τοῦ Νεοφύτου ἀνασύρει ὁ Εὐστρατιάδης ἐπιστολὴν μᾶλλον ἀόριστον κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν τῆς ἐκφράσεως τῆς Τουρκοκρατίας, ἐκ τῆς ὁποίας εἰκάζει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὁ Ἱερόθεος ἐζήτει νὰ ἀμείβεται διὰ τὴν προσφερομένην εἰς τὴν σχολὴν ὑπηρεσίαν ἀναλόγως τῶν κόπων του, δεύτερον ὅτι ἴσως διὰ τοῦτο παρεπονέθησαν οἱ ἔφοροι τῆς σχολῆς πρὸς τὸν Νεόφυτον, τρίτον δ' ὅτι οὗτος ἤλεγξε τὸν Ἱερόθεον διὰ τοῦτο. Δι' ὃ ἀπαντῶν ἔγραφε πρὸς τὸν Νεόφυτον μεταξὺ τῶν ἄλλων, «*πῶς ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ἠξεύρει καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ καθενός, ὁποὺ κοπιάζει καὶ δι' ἐκεῖνα ὁποὺ λαμβάνει*», προσθέτων «*καὶ αὐτὸς ἂς μὲ πληρώσῃ καὶ ἐμέ, ἂν δικαίως ἐβάδισα καὶ ἐπληρώθηκα*». Ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενος ὁ συγγρα-

φεὺς ἐπιλέγει: « ὁ 'Ιερόθεος, ὁ τὰ προσχήματα καὶ τοὺς τύπους μόνον τοῦ καλογηρισμοῦ αὐστηρότατα τηρῶν, ἠξίου νὰ πληρώνεται ἀναλόγως τῶν κόπων του, αἱ δὲ τοῦ μοναχισμοῦ ἰδέαι περὶ αὐταπαρνήσεως ἦσαν τῶν ἁπλοϊκῶν καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων... ». Οὕτως ὁ Εὐστρατιάδης παρουσιάζει διαπληκτιζομένους δύο ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας — τρίτος αὐτός —, διότι ὁ μὲν εἷς ἐζήτει ν' ἀμείβεται διὰ τὸ διδασκαλικόν του ἔργον, ὁ δ' ἄλλος διότι τὸν ἐπετίμα σφοδρῶς διὰ νὰ ἐπαρκοῦν οἱ πόροι τοῦ σχολείου, πρὸς εἴσπραξιν τῶν ἐκ τοῦ κεφαλαίου ἀναλογούντων τόκων[1].

Δευτέραν ὀξεῖαν ἐπίθεσιν ἐξαπολύει κατὰ τοῦ 'Ιεροθέου ὁ Εὐστρατιάδης ἐξ ἀφορμῆς τῆς συγκρούσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Μεθόδιον 'Ανθρακίτην. 'Ο βιογράφος τοῦ 'Ιεροθέου, καθὼς καὶ ὁ Μελέτιος εἰς τὰς πρὸς τὸν Καισάριον Δαπόντε ἐπιστολάς του, οὐδόλως ἀναφέρουν ὅτι ὁ 'Ιερόθεος μετέβη εἰς Καστορίαν, διὰ ν' ἀκούσῃ μαθήματα ἀπὸ τὸν ἐκεῖ διδάσκοντα Μεθόδιον, ὅτι ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μετ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐξεδιώχθη κακὸς κακῶς ἀπὸ τοὺς προεστῶτας τῆς πόλεως. 'Απεναντίας καὶ ὁ Γεδεὼν καὶ ὁ Ζαβίρας θεωροῦν τὸν Μεθόδιον διδάσκαλον Καστορίας[2]. 'Εξ ἐπιστολῆς ὅμως τοῦ Μεθοδίου πρὸς τὸν πρ. Ἄρτης Νεόφυτον, ἐκ Καστορίας κατὰ τὸ 1723, ὅπου ὁ διδάσκαλος ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὸν 'Ιερόθεον, παραπονούμενος κατ' αὐτοῦ ἀλλ' ἀποφεύγων ν' ἀναφέρῃ τοὺς λόγους τῆς ἐκδιώξεώς του ἐκ Καστορίας — τοῦτο μᾶλλον ὑπῆρξεν ἔργον φιλικῶν τοῦ Μεθοδίου προσώπων, πρὸς ἱκανοποίησιν

[1] Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Ιερόθεος Πελοποννήσιος..., ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 260 - 262. Δὲν φείδεται καὶ τοῦ Νεοφύτου ὁ σ., παρουσιάζων αὐτὸν σχεδὸν ὡς τοκογλύφον.

[2] Γ. Ζαβίρα, Νέα 'Ελλάς, σελ. 419 - 420. Μ. Γεδεών, Λυκαυγὲς πνευματικῆς κινήσεως παρ' ἡμῖν, 1700 - 1730, « Πρακτικὰ τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν », τόμ. Ε' (1930), σελ. 53. Πρβλ. καὶ μητροπ. Σισανίου 'Αγαθαγγέλου, συνοδευτικὸν σημείωμα τῆς ἐκδόσεως τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μεθοδίου κατ' ἀντιγραφὴν ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μητροπόλεώς του, « 'Εκκλ. 'Αλήθεια », τόμ. Β' (1881 - 1882), σελ. 495 - 500. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, 'Ιστορικὰ σημειώματα. Γ' Μεθόδιος 'Ανθρακίτης, « Θεολογία », τόμ. Δ' (1926), σελ. 14, ὅπου ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ 'Ιερόθεος ἐδίδασκεν εἰς Καστορίαν τὰ ἐγκύκλια μαθήματα καὶ συγχρόνως παρηκολούθει τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα καὶ τὰ Μαθηματικὰ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Μεθοδίου, πρὸς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν εἰς ἀντίθεσιν καὶ ἤρχισε νὰ τὸν κατακρίνῃ, δι' ὃ ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν προκρίτων Καστορίας, διότι οὗτοι ἔβλεπον τὴν μεγάλην τῆς σχολῆς των πρόοδον ὑπὸ τὸν σοφὸν σχολάρχην. 'Ανάλογα ὑποστηρίζονται καὶ ὑπὸ τοῦ Παν. Χρήστου, Μεθόδιος 'Ανθρακίτης (βίος - δρᾶσις - ἀνέκδοτα ἔργα), « 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία », τόμ. Β' (1953), σελ. 451 κἑξ., μὲ τὴν προσθήκην ὅτι ἴσως ὁ 'Ιερόθεος σκοπίμως προσετέθη εἰς τοὺς ἀκροατὰς τοῦ Μεθοδίου, διὰ νὰ εὕρῃ σημεῖα ἀντιρρήσεως εἰς τὴν διδασκαλίαν του, νὰ ὑποκλέψῃ τὸ σύστημά του καὶ τὸν καταγγείλῃ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, ἔτι δὲ ὅτι μετὰ τὴν καταγγελίαν τοῦ 'Ιεροθέου οἱ προεστῶτες τὸν ἀπέλυσαν ἐκ τῆς διδασκαλικῆς θέσεώς του καὶ τὸν ἐξεδίωξαν. 'Ο σ. δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν ἐργασίαν τοῦ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου.

αὐτοῦ —, ὁ πρ. Λεοντοπόλεως συμπεραίνει ὅτι ὁ 'Ιερόθεος ἐξεδιώχθη δι' ἀνοίκειον διαγωγὴν καὶ ἀναγνωρίζει μὲν ὅτι δὲν γνωρίζομεν τί ἔπραξεν ἀκριβῶς, ἐπιμένει ὅμως ὅτι διὰ νὰ ἐκδιωχθῇ ἐκ τῆς σχολῆς καὶ τῆς πόλεως ὁ ἀσκητὴς θεωρούμενος οὗτος μοναχός, πάντως διὰ πράξεις ἀσυμβιβάστους πρὸς τὸ σχῆμα του, ἐξηνάγκασε τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς νὰ τὸν ὁδηγήσουν πέραν τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Τὸ θέμα τῆς συγκρούσεως τῶν δύο λογίων μοναχῶν καὶ διδασκάλων εἶναι γνωστόν. 'Ο 'Ιερόθεος μετέβη εἰς ΚΠολιν καὶ ἀνέφερεν εἰς τὴν πατριαρχικὴν Σύνοδον ὅτι ὁ Μεθόδιος ἐδίδασκεν αἱρετικὰ καὶ πεπλανημένα, ἀκολουθῶν τὴν θεωρίαν τοῦ Μαλεβραγχίου. Κατετέθησαν καὶ πειστήρια τῆς ἑτεροδιδασκαλίας, τὰ τετράδια τοῦ 'Ανθρακίτου, παραπεμφθέντα εἰς τοὺς διδασκάλους ΚΠόλεως καὶ εὑρεθέντα ὄντως βλάσφημα. Εἰς τὸ συνοδικὸν ἔγγραφον τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μεθοδίου οὐδόλως ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ 'Ιεροθέου, ὅτι ὅμως ἐκ τῆς καταγγελίας οὗτος κατέστη διάσημος εὔλογον εἶναι καὶ πιστοῦται ἐκ πολλῶν πηγῶν[1]. Περὶ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὁ πρ. Λεοντοπόλεως οἰκοδομεῖ τὸν κατὰ τοῦ 'Ιεροθέου λίβελλον. 'Ορθῶς διαβλέπει ὄπισθεν αὐτοῦ στρατιὰν ἀντιπάλων κατὰ τοῦ ἀντιζήλου Μεθοδίου. 'Αναφέρει τὸν εἰς Σιάτισταν διδάσκαλον 'Αναστάσιον Νικόπουλον, λογιώτατον καὶ ὁρμητικώτατον, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Καστορίας Χρυσάνθου, πέμψαντα διὰ τοῦ Βεροίας τὰ τετράδια τοῦ Μεθοδίου εἰς τὴν πατριαρχικὴν Σύνοδον. 'Επίσης ἀναφέρει τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ διδάσκαλον 'Ιωάννην 'Ιωάννου — ὑπὸ τοῦ Π. Χρήστου προστίθενται καὶ ἄλλοι —, καθὼς καὶ ἀρχιερεῖς φανατικούς, ἐπισήμως ὑποστηρίξαντας τὴν καταγγελίαν.

Περαιτέρω ὁ πρ. Λεοντοπόλεως προσθέτει ὅτι ὁ 'Ιεροσολύμων Χρύσανθος πολλὰς προσπαθείας κατέβαλε διὰ νὰ σώσῃ τὸν Μεθόδιον ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ 'Ιεροθέου ἀλλ' ὅτι ἡ πατριαρχικὴ Σύνοδος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σιωπήσῃ. 'Ακόμη παρατηρεῖ ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ 'Ιεροθέου εἰς τὴν μονὴν 'Ιβήρων ἐπεφυλάχθη εἰς αὐτὸν ὑποδοχή, ὡς ἐὰν ἦτο ἀπολογητὴς τῶν ὀρθῶν δογμάτων, μεθ' ὃ ἔξαλλος ἐκεῖνος, ἀφοῦ κατασυνέτριψε τὸν Μεθόδιον καὶ ἐκηλίδωσε τὸ ὄνομά του διὰ τῆς πανηγυρικῆς καθαιρέσεώς του,

[1] 'Ο ἴδιος ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης ἐκδίδει παλαιότερον ἐπιστολὴν τοῦ 'Ηρακλείας Καλλινίκου, ἐκ ΚΠόλεως 27 Νοεμ. 1723, πρὸς τὸν πρ. Ἄρτης Νεόφυτον, ποὺ γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅτι ἦλθεν ὁ κυρ-'Ιερόθεος καὶ τὸν ἐχαροποίησε πληροφορήσας αὐτὸν περὶ τῆς ὑγείας του καὶ προσθέτει: «...*ἠρίστευσεν ὡς λίαν ὁ λογιώτατος 'Ιερόθεος κατὰ τοῦ ἀμεθόδως φιλοσοφοῦντος κακο-Μεθοδίου· ἀπεδείχθη ὡς γελοῖον παιζόμενον ἐν μέσῳ τῆς 'Ι. Συνόδου· αὐτὸς ἰδίαις χερσὶ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ ἐβδελυγμένα τετράδια τῷ 'Ηφαίστῳ...*» Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Μητροπολῖται τῆς Θράκης, Α' ὁ 'Ηρακλείας Καλλίνικος, « Θρακικά », τόμ. Ϛ' (1935), σελ. 33. Πρβλ. ἀνωτέρω καὶ τὴν ἐπιστολὴν 1, στ. 132 - 138, ὅπου μάλιστα προστίθεται ὅτι προσεφέροντο ἐπισκοπικοὶ θρόνοι εἰς τὸν 'Ιερόθεον ἀλλὰ « οὔτε κἂν νὰ τὸ ἀκούσῃ ἠθέλησε ».

διελογίζετο πῶς καὶ ποῦ νὰ στήσῃ τὸ διδασκαλικόν του βῆμα, ὥστε ν' ἀκτινοβολῇ μόνον αὐτὸς ἐκείνου ἐκλιπόντος. Μὲ ἄλλας λέξεις τὸ βάρος τῆς καθαιρέσεως καὶ τῆς διώξεως τοῦ Μεθοδίου ἀποδίδεται εἰς κακότητα, φθόνον, ἀντιζηλίαν κλπ. διαφόρων διδασκάλων καὶ κληρικῶν, τῶν ὁποίων ὄργανον, στερούμενον χαρακτῆρος ὑπῆρξεν ὁ 'Ιερόθεος. Δὲν ἀρνεῖται ἐν τούτοις ὁ σ. ὅτι πεπλανημένη ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ 'Ανθρακίτου καὶ οὐδόλως ἀμφιβάλλει ὅτι εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικά του συγγράμματα εὑρέθησαν δοξασίαι ἀντίθετοι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς 'Εκκλησίας[1]. Καὶ μόναι αἱ ὁμολογίαι αὗται θὰ ἤρκουν, διὰ νὰ ἀνατρέψουν τὴν βάσιν τοῦ λιβέλλου. Τὸ συνοδικὸν ἔγγραφον τῆς καθαιρέσεως εἶναι ἄλλως τε τόσον εὔγλωττον καὶ ὑπογράφεται καὶ ἀπὸ τὸν 'Ιεροσολύμων Χρύσανθον — καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ 'Αντιοχείας 'Αθανασίου, τοῦ Σισανίου Ζωσιμᾶ καὶ ἄλλων 16 μητροπολιτῶν —, παρὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως ὅτι ὁ Χρύσανθος ἠγωνίσθη νὰ σώσῃ ἕνα κληρικὸν ἀποδεικνυόμενον αἱρετικόν[2].

'Εὰν πρὸς στιγμὴν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸν 'Ιερόθεον συνώδευον ὅλαι αἱ κακίαι τοῦ κόσμου καὶ ὅτι διὰ τοῦ κινήματός του ἐστέρησε τὴν παιδευτικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς ἑνὸς τόσον φωτισμένου διδασκάλου, οἷος ἦτο ὁ Μεθόδιος 'Ανθρακίτης καὶ οἵου τόσην ἀνάγκην εἶχε τὸ δουλεῦον ἔθνος, θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ ἀπαράδεκτον συμπέρασμα, ὅτι ἔπρεπε νὰ παραμείνῃ ἀνενόχλητος εἷς αἱρετικὸς καὶ ὅτι διὰ μίαν ἔτι φορὰν θὰ διήρχετο κρίσιν ἡ 'Ορθοδοξία, ἡ δὲ 'Εκκλησία θὰ ἔχανε τὴν ἐσωτερικήν της γαλήνην, τῆς ὁποίας τόσον εἶχεν ἀνάγκην διὰ ν' ἀμύνεται κατὰ τῶν παντὸς εἴδους ἔξωθεν ἐρχομένων καινοτομιῶν εἴτε ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μαλεβραγχίου εἴτε τοῦ Μολίνου εἴτε παντὸς ἄλλου ἐστεγάζοντο καὶ ἐτάρασσον ἑκάστοτε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Τουρκοκρατίαν τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα καὶ τὸ ἐπηρέαζον ἀκόμη καὶ εἰς τὰ πρὸς τὸ ἔθνος καθήκοντά του, αὐτό τε καὶ τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν τοῦ ὑπὸ δουλείαν ἑλληνισμοῦ. Ἂν εἰς τὸν 'Ιερόθεον ἀποδοθῇ ὑπερβολικὸς φανατισμὸς ὑπὲρ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως, ἔστω πεῖσμα καλογηρικὸν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν, ἡ κρίσις θὰ εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὰ πράγματα καὶ θὰ ἐνθυμίζῃ ἀπείρους ὁμοίας περιπτώσεις παλαιοτέρας καὶ προσφάτους, ἀπὸ τοῦ Θεοδώρου μοναχοῦ Στουδίτου μέχρι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε' καὶ τόσων ἄλλων διαπρεπῶν καὶ ἀφανῶν μαχητῶν τοῦ γράμματος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Καὶ ὡς τοιοῦτος ὁ 'Ιερόθεος προσέφερεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν 'Ορθοδοξίαν πλησσομένην. Τοῦτο θὰ ἦτο δύσκολον ν' ἀρνηθῇ κανεὶς

[1] Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Ιερόθεος Πελοποννήσιος..., ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 263 κἑξ.

[2] 'Η κατὰ Μεθοδίου πατριαρχικὴ ἀπόφασις καθαιρέσεως ἐξεδόθη πολλάκις. Σχετικῶς βλ. Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, « Θεολογία », τόμ. Δ' (1926), σελ. 15 - 16, ὑποσ. 1 καὶ ἐπανέκδοσιν ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ Π. Χρήστου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 454 - 459.

καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γίνεται περισσότερον ἀδικαιολόγητος ὁ κατ' αὐτοῦ λίβελλος.

'Αλλ' ἐνῷ ἑρμηνεύεται ἀβιάστως τὸ κίνημα τοῦ 'Ιβηρίτου λογίου μοναχοῦ ἐκ τῶν ἐνδείξεων αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ τοῦ ἀγῶνος του, εἶναι ἀνάγκη νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα ἡ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς ΚΠόλεως ἰδίᾳ δημιουργηθεῖσα παράδοσις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, νὰ νουθετῇ διαρκῶς καὶ νὰ ἐπιτιμᾷ τοὺς ἠθελημένως ἢ ἀθελήτως διασπῶντας τὴν ἁρμονίαν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, λαμβάνον ἀφορμὴν ἐκ τῶν σημειουμένων ταραχῶν εἰς τὰς ὀρθοδόξους κοινότητας. Καὶ συγκεκριμένως ταραχὴ οὐχὶ ἄνευ σημασίας εἶχε σημειωθῇ κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μ' ἐπίκεντρον τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου διδάσκαλός τις 'Ιαννακὸς *«ἐπενόησε κάποιας νόθους καὶ νεοφανεῖς δόξας, ἀντικειμένας τῶν ἱερῶν κανόνων»*, ἔτι δὲ Παχώμιός τις, μαθητὴς γενόμενος Μεθοδίου 'Ανθρακίτου, *«ἐπηγγέλλετο τὰ τῶν σοφῶν, ὑβριστὴς τοῦ 'Αριστοτέλους ἄκρος»*. Χρύσανθος ὁ 'Ιεροσολύμων ἐν προκειμένῳ ἠσχολεῖτο νουθετῶν νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ῥῆγμα πρὶν λάβῃ διαστάσεις. Τίς οἶδε, ποῦ ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσουν αἱ ἑτεροδιδασκαλίαι τοῦ 'Ανθρακίτου, ἔστω ἀκουσίως διδάσκοντος αἱρετικά. Καὶ γνωρίζομεν ὅτι ἐγκαίρως ἐπενέβη τὸ πατριαρχεῖον, διὰ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ὀλεθρία ἐπίδρασις τοῦ τε ἀριστοτελικοῦ 'Ιαννακοῦ καὶ τοῦ Μαλεβραγχιανοῦ μοναχοῦ Παχωμίου, μαθητοῦ τοῦ 'Ανθρακίτου, μ' ἐξορίαν μὲν ἐκείνου εἰς Ἅγιον Ὄρος τὸ 1722, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος μὲ καθαίρεσιν τοῦ διδασκάλου του Μεθοδίου[1]. Ἂς σημειωθῇ δὲ ὅτι τὰ ῥήγματα ταῦτα δὲν εἶναι τὰ μόνα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἂς συναχθῇ συμπέρασμα, ἂν ἀσυλλογίστως ἐξηκολούθει διδάσκων, ἀκουσίως, αἱρετικὰ ὁ 'Ανθρακίτης καὶ ἂν δὲν ἀνθίστατο, ἔστω φανατικῶς, ὁ 'Ιερόθεος.

Τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς Σκοπέλου μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐδέχθησαν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου. Τοῦτο σαφέστερον πληροφορούμεθα ἀπὸ ἐπιστολὴν τῶν προκρίτων ἀπὸ 23 'Ιουνίου 1724 πρὸς τὸν λογιώτατον διδάσκαλον 'Ιερόθεον, διὰ τῆς ὁποίας ἐπαινετικῶς ἐκφράζονται διὰ τὸν χρηματοδότην πρ. Ἄρτης Νεόφυτον, καθὼς καὶ ἀπὸ ταυτόχρονον ἐπιστολὴν τοῦ Σκιάθου Κλήμεντος, λίαν κολακευτικήν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει καὶ ἀπάντησις τοῦ 'Ιεροθέου ἐκ μονῆς 'Ιβήρων, ἀπὸ 19 'Ιουλίου 1724. Τὰς ἐπιστολὰς ταύτας ἐκδίδει ὁ πρ. Λεοντοπόλεως. Δὲν ἀρνεῖται οὗτος ὅτι ὁ 'Ιερόθεος δὲν ἦτο ἄμοιρος παιδείας καὶ ὅτι συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς. Φέρει μάλιστα τὰ μαρτύρια τῆς παιδεύσεως τοῦ 'Ιεροθέου, τὰ συγχαρητήρια προσώπων ἀδιαμφισβητήτου κύρους, ὅπως εἶναι ὁ 'Ιεροσολύμων Χρύσανθος. Περὶ τούτου ὁ πρ. Λεοντοπόλεως γράφει ὅτι « καίτοι τὸν 'Ιερόθεον ὡς ἄνθρωπον ὕπουλον καὶ αὐθάδη καὶ οἰηματίαν ἀπηχθάνετο, ἐπήνεσε τὸν Ἄρ-

[1] Μ. Γεδεών, Λυκαυγὲς πνευματικῆς κινήσεως..., ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 50 κἑξ.

της χρησιμοποιήσαντα αὐτὸν ὡς διδάσκαλον» καὶ τοῦτο διότι ἔγραφεν ὁ Χρύσανθος περὶ τοῦ Ἱεροθέου *«ἐπειδὴ χρησιμεύει εἰς ἐπίδοσιν μαθημάτων, φρόνιμα ἔκαμεν ἡ σύνεσίς της, ὁποὺ τὸν ἐμεταχειρίσθη εἰς τοιαύτην ὑπηρεσίαν, ἔπειτα εἰς τὰ λοιπὰ ἂς εἶναι καθὼς εἶναι»*. Καὶ ἐπιλέγει ὁ πρ. Λεοντοπόλεως ὅτι ὁμολογουμένως ὁ Ἱερόθεος ἐπέδειξε ζῆλον εἰς Σκόπελον, ἀποσπασάμενος τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν κατοίκων.

Ἐκ τῆς περικοπῆς τοῦ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου οὐδόλως δικαιολογοῦνται οἱ βαρεῖς χαρακτηρισμοί, ὕπουλος, αὐθάδης, οἰηματίας. Ἂν τοιαύτην τινὰ γνώμην ὁ σεμνὸς Χρύσανθος περὶ τοῦ Ἱεροθέου εἶχε, θὰ τὸν ἐθεώρει ἀκατάλληλον διδάσκαλον, διότι θὰ ἦτο ἐπικίνδυνος διὰ τοὺς μαθητάς του. Ἐκτὸς αὐτοῦ θὰ ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ διορθωθῇ ὁ Ἱερόθεος καὶ θὰ κατέβαλλε καὶ αὐτὸς προσπαθείας, ἀφοῦ δὲν ἦτο ἀδιάφορος δι' ἐκεῖνον, πατριώτην του Πελοποννήσιον, καὶ δὲν τὸν ἐθεώρει ἀσήμαντον μοναχόν. Ἡ φράσις *«ἔπειτα εἰς τὰ λοιπὰ ἂς εἶναι καθὼς εἶναι»* πιθανώτερον σημαίνει ἂς χρησιμοποιηθῇ ἕνας ἱκανὸς ἄνθρωπος εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἂς τοῦ συγχωρηθῇ πᾶσα ἰδιοτροπία καλογηρικὴ καὶ πᾶσα ἐριστικότης, ἀσκητισμὸς καὶ εἴ τι ἄλλο συναφές, ἐξαγόμενον ἐκ τοῦ δημοσίου βίου του. Ἀλλ' ἡ παρουσίασις τοῦ Ἱεροθέου ὡς ταπεινοῦ καὶ ἀνηθίκου μοναχοῦ ἔχει κάποιον σκοπόν. Συνδυάζεται μὲ τὴν ἀναγνώρισίν του ὡς ἐπιτυχόντος διδασκάλου, διὰ νὰ τοῦ ἀποδοθῇ δόλος καταχθόνιος εἰς τὸν κατὰ Μεθοδίου ἀγῶνα, διεξαχθέντα μὲ μόνον καὶ μόνον σκοπὸν νὰ ἐξοντωθῇ ἐκεῖνος καὶ ἐπιβληθῇ οὗτος. Καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ λιβέλλου τὸ λέγει καθαρὰ (σελ. 283).

Ἐκ λόγων ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας ὁ σ. ἐκδίδει ἐπιστολὴν τοῦ Σκιάθου Κλήμεντος ἀπὸ 23 Φεβρουαρίου 1726 πρὸς τὸν πρ. Ἄρτης Νεόφυτον εὐχαριστήριον διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς Σκοπέλου (σελ. 291 - 292). Ἐπιστολαὶ πληροφοροῦσαι περὶ τοῦ Ἱεροθέου καὶ τοῦ λαμπροῦ παιδευτικοῦ του ἔργου εἰς τὴν νῆσον ἐστέλλοντο πολλαὶ πρὸς τὸν Νεόφυτον πρ. Ἄρτης. Ἀλλ' ἐνδιαφέρει νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐνταῦθα τὸ τμῆμα τῆς τοῦ Σκιάθου Κλήμεντος, ὅπου ἀναφέρει ὅτι, καθὼς τὸν ἐβεβαίωσεν ὁ ἀπὸ Γάνου καὶ Χώρας, ἤδη δὲ τότε Μονεμβασίας Γρηγόριος, ποὺ ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Σκόπελον ἐπὶ 8 ἡμέρας, διακόψας τὸν πρὸς βασιλεύουσαν πλοῦν ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως κουρσάρων, δὲν εὑρίσκεται σήμερον ὅμοιος τοῦ Ἱεροθέου εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς χριστιανοσύνης. Ἔχουν ἰδιαιτέραν ὅλως ἀξίαν οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Μονεμβασίας Γρηγορίου — πρόκειται περὶ τοῦ Ἀθηναίου ἄλλοτε διδασκάλου Γρηγορίου Σωτήρη —, διότι ἀνεπηρέαστος αὐτὸς καὶ γνώστης τῶν σχολικῶν πραγμάτων ἔπλεκε τὸ ἐγκώμιον τοῦ διδασκάλου Ἱεροθέου καὶ τὸν Σκιάθου οἰκεῖον καὶ ἐπόπτην ἀρχιερέα ἐστερέωνεν εἰς τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ὁ Ἱερόθεος μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ ὄρεξιν μετεχειρίζετο τὸ σχολεῖον καὶ ἀφθονοπαρόχως ἔσπερνε καὶ παρέδιδε πρὸς τοὺς μαθητὰς κλπ.

Ὁ πρ. Λεοντοπόλεως ἐπιλέγει ὅτι ὁ Ἱερόθεος εὗρε χώραν ἄκαρπον καὶ ἀγεώργητον, ἔσπειρε μετ' ἀγαθῆς διαθέσεως καὶ ἑπόμενον διὰ τοῦτο ἦτο νὰ τρυγηθοῦν καρποί. Ὁ δὲ Ἱερόθεος γράφων πρὸς τὸν Νεόφυτον Μαυρομάτην περὶ τοῦ σχολείου τὸ 1731, τὸν ἐπληροφόρει ὅτι «ἔρχονται καὶ ἀπὸ ἄλλους τόπους καὶ ἱερωμένοι καὶ κοσμικοὶ καὶ ἐπιδίδει ἡ σχολὴ καὶ αὐξάνει». Ἀλλ' ἐνῷ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν ποὺ ἐκδίδει ὁ πρ. Λεοντοπόλεως παρακολουθεῖ κανεὶς τὴν πορείαν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς σχολῆς Σκοπέλου ὑπὸ τὸν Ἱερόθεον, ὁ σ. ἀνακαλύπτει αἴφνης ὅτι καὶ τὸν πρ. Ἄρτης Νεόφυτον διέβαλεν ὁ Ἱερόθεος πρὸς τοὺς κατοίκους, δι' ὃ ἐκεῖνος τὸν ἤλεγξεν, ἀπήντησε δὲ ἀπολογούγενος ὁ διδάσκαλος. Ἐκ τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 15 Μαΐου 1726 ὄντως μὲ τὴν γνωστὴν ἀοριστίαν τῶν ἐπιστολῶν ὁ Ἱερόθεος δικαιολογεῖται παραπονούμενος κατ' ἀγνώστων κατηγόρων δι' ἄγνωστον κατηγορίαν «ὡς ἀδικούμενος ὑπὸ τοῦ ψεύδους». Ἐξ αὐτῶν κάθε ἄλλο παρὰ τὸ αὐθαίρετον συμπέρασμα τοῦ σ. δικαιολογεῖται, τοσούτῳ μᾶλλον ἀφοῦ ἐπέκεινα τοῦ 1726 τίποτε δὲν φαίνεται νὰ ἐσκίασε τὰς σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν.

Ἓν ἀκόμη ἠθικοῦ χαρακτῆρος πλῆγμα ἐπιχειρεῖ ὁ πρ. Λεοντοπόλεως κατὰ Ἱεροθέου, ἐπίσης ἄστοχον. Στηριζόμενος εἰς ἀσαφῆ ἐπιστολὴν τοῦ Ἱεροθέου πρὸς τὸν Νεόφυτον ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου 1732, ἄγεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἱερόθεος ἐψεύσθη πρὸς τὸν Νεόφυτον, ὑποσχεθεὶς ν' ἀποσυρθῇ τῆς σχολῆς καὶ ὅμως ἐπανελθών. Ὁ Ἱερόθεος ἔμελλε ν' ἀποσυρθῇ τῆς σχολῆς καὶ τὸ 1732 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων. Ζητηθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς νήσου, πρᾶγμα ποὺ ἦτο πολὺ φυσικὸν δι' ἕνα ἐπιτυχόντα καὶ ἀγαπηθέντα διδάσκαλον, ἐπανελθὼν εἰς Σκόπελον διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ ὡς διάδοχόν του τὸν μαθητήν του Μελέτιον ἐπιέσθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ παρέμεινεν ἐπὶ βραχύ[1].

Προέκτασις τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιθέσεως εἶναι τὸ περιεχόμενον μιᾶς ἀκόμη ἐπιστολῆς τοῦ Ἱεροθέου πρὸς τὸν Νεόφυτον, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 31 Ὀκτωβρίου 1732, ποὺ ἀνεφέρθη ἤδη, διότι μνημονεύει τοὺς διδασκάλους τοῦ Ἱεροθέου. Εἶναι ἀπάντησις ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ πρὸς πρόσφατον τοῦ Νεοφύτου, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἔγραφε πρὸς τὸν Ἱερόθεον ὅτι ὑπερφιλεῖ τὸν παπα - Μελέτιον. Καὶ ὁ Ἱερόθεος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους τῆς ἀμοιβαίας τῶν δύο μοναχῶν καὶ διδασκάλων ἀγάπης. Ὁ Ἱερόθεος μὲ πολλὴν ἀξιοπρέπειαν προσθέτει ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἁμάρτημα, ἐπιλέγων: *«παρακαλῶ τοῦ λοιποῦ, καθὼς ἐγὼ ὁ ταπεινὸς τὴν εὐλαβοῦμαι καὶ προσκυνῶ, νὰ μὴ γράφῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς δούλους της παροξυντικά...»*. Ἔναντι αὐτῶν τῶν ἁπλῶν καὶ σαφῶν ῥημάτων, ποὺ ὑψώνουν τὸν Ἱερόθεον εἰς τὴν συνείδησιν παντὸς ὅστις ἤθελεν ἀναγνώσει τὴν ἐπιστολήν του, ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης λέγει ὅτι ὁ πρ. Ἄρτης ἠναγκάσθη νὰ

---

[1] Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 283 κἑξ.

γράψη μετὰ πικρίας διὰ τὴν ἀκατανόητον ἀγάπην ἀμφοτέρων τῶν μοναχῶν κακίζων τὴν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ των καὶ φοβούμενος διὰ τὸ μέλλον τῆς σχολῆς, ἀντὶ νὰ εἴπῃ διὰ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κεφαλαίου του. Εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ 'Ιεροθέου ὁ σ. διαβλέπει ὑποκρισίαν καὶ τὴν χαρακτηρίζει δηλητηριώδη [1].

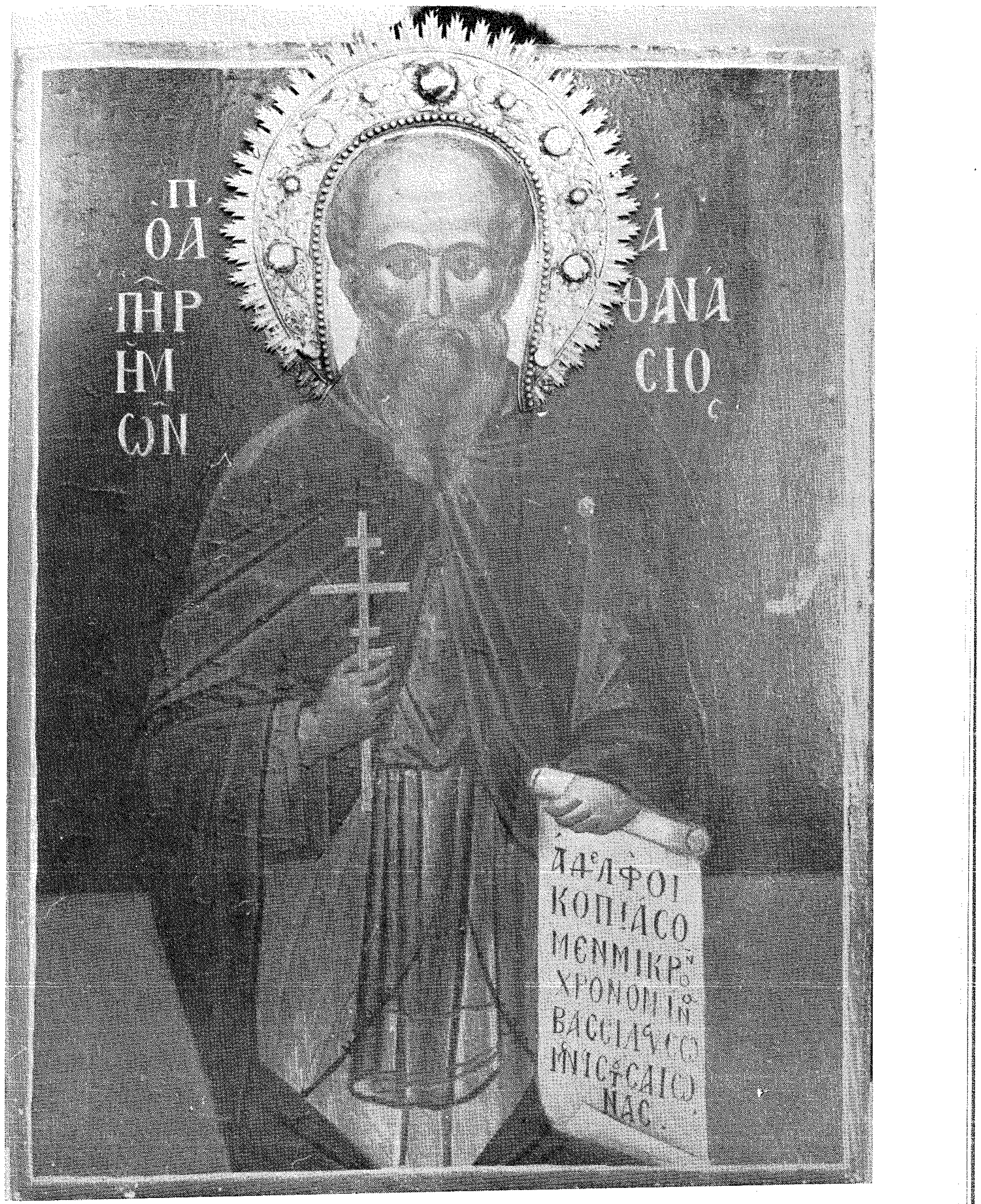
Διὰ τὸν λίβελλον τοῦ σ. ἐναντίον τοῦ 'Ιεροθέου εἰς τὴν τελευταίαν του φάσιν, τὴν κατὰ τῆς ἁγιοποιήσεως αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς εὐπρεπείας καὶ τῆς σοβαρότητος δὲν πρέπει νὰ γίνῃ λόγος [2].

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

[1] Αὐτόθι, σελ. 294 - 295.

[2] Αὐτόθι, σελ. 299 κἑξ. 'Εδῶ ὁ σ. γίνεται μυκτηριστὴς μέχρις ἀσεβείας, μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ Πενταπόλεως Νεκταρίου Κεφαλᾶ, καθαγιασθέντος καὶ τούτου, διὰ τὸν Νικόδημον δὲ 'Αγιορείτην λέγει ὅτι ἐνόσει ἀφάνταστον ἀκρισίαν. Πρβλ. καὶ Εὐλόγιον Κουρίλαν, Κύριλλος προηγούμενος Λαυριώτης ὁ Χρονογράφος, ἐν 'Αθήναις 1935, σελ. η' καὶ 177 - 178.

22 - 12 - 1962

'Ο ἅγιος 'Αθανάσιος ὁ 'Αθωνίτης ἱδρυτὴς τῆς Μ. Λαύρας
Τοιχογραφία Θεοφάνους τοῦ Κρητὸς

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΝ

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Πατρίδος τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἰδιαίτατα δὲ τῶν δύο πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αἰώνων, ΙΖ' καὶ ΙΗ', παρουσιάζει πάντοτε μέγα ἐνδιαφέρον, διότι ἀποδεικνύει τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τῆς φυλῆς ἡμῶν μὲ τὸν κλασσικὸν πολιτισμόν της καὶ τὰς Ἑλληνοχριστιανικὰς παραδόσεις της, τὴν ἀντίστασίν της εἰς μίαν μακραίωνα πάλην καὶ τέλος τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς μὲ ὅλας τὰς προγονικὰς ἀρετάς.

Πρῶτοι οἱ Ἁγιορεῖται, ὅτε ὁ Ἅγιος Θεὸς — κρίμασιν οἷς οἶδεν — ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀντίχριστον *«τοῦ συνιάσαι»* μεταξὺ τῶν ἄλλων λαῶν καὶ τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν Ἔθνος, προέβλεψαν τὸν ἐπαπειλοῦντα τὸν Ἱερὸν Τόπον κίνδυνον καὶ ἔσπευσαν πρὸ τῆς Ἁλώσεως ν' ἀποσοβήσουν τὸν ὄλεθρον καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῶν Ἱερῶν Καθιδρυμάτων.

Τὸ καθεστώς, τὸ ὁποῖον ὑπηγόρευσαν εἰς τὸν Μουρὰτ ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1430, ἦτο τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐνεχείρισε μετὰ ταῦτα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωάμεθ ὁ Πορθητής, ἐν ἔτει 1453, εἰς τὸν Γεώργιον Σχολάριον, πρῶτον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καθεστὼς αὐτοδιοικήσεως μὲ ἄσκησιν ἐπὶ πλέον πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Τοιαύτη αὐτοδιοίκησις μέχρι πλήρους αὐτονομίας χορηγεῖται καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, μὲ ἐκτάκτους μάλιστα *«ἀνακτορικὰς χάριτας»* τῶν Σουλτάνων, τὴν εὔνοιαν τῶν ὁποίων ἀλληλοδιαδόχως κερδίζουν οἱ Ἁγιορεῖται, ἐπιτυγχάνοντες οὕτως εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ὑποθέσεις των, ἔχοντες τὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ Ἀνάκτορα, ὡς καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐκκλησιαστικῶς δὲ τὴν ἀναφορὰν αὐτῶν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, εἰς ὃν μέχρι σήμερον πνευματικῶς ὑπάγεται ὁ Ἱερὸς Τόπος.

Προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅτε φανατικοὶ μεγιστᾶνες (πασάδες, βέηδες καὶ ἀγάδες) μετέτρεψαν ὅλας σχεδὸν τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας ἀνὰ τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν εἰς τζαμιά, οἱ Ἁγιορεῖται ὄχι μόνον διετήρησαν τὰς ὑφισταμένας ἔσω καὶ ἔξω τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω, ἀλλὰ ἀνασυνέστησαν τὴν Μονὴν Σταυρονικήτα καὶ ἀνήγειραν πλῆθος ναῶν, καθ' ἅπαν τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος, διὰ τῶν ἡσυχαστῶν, κελλιωτῶν καὶ σκητιωτῶν, ἐπιβληθέντες εἰς τὸν ἀγᾶ *«νὰ μὴ ζητῇ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἐκκλησιῶν»*. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ ἐν τοῖς μετοχίοις. Διὰ τὸν ἡγεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης

καθιερώνουν ἐν προκειμένῳ μόνιμον εἰσφοράν, διὰ « *τευτῆσι — ἔρευναν — ἐκκλησιῶν* ».

Ἡ βακουφοποίησις τῶν ἐκτὸς τῆς Χερσονήσου κτημάτων — μετοχίων — τῶν Ἱερῶν Μονῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ διπλασιασμὸς τούτων διὰ τῶν ἐξ ἀγορᾶς, μὴ προνομιούχων, ἡ ἀνάπτυξις ὑπ' αὐτῶν τῆς ζωοτροφίας, γεωπονίας καὶ δασονομίας ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Ἄθω, μετὰ τῶν εἰσκομιζομένων ἐκ τῶν μετοχίων ἀγαθῶν, δίδουν εἰς τοὺς Ἁγιορείτας πατέρας τὰ ἀπαραίτητα ὑλικὰ μέσα πρὸς ἀντιμετώπισιν καὶ ἐξουδετέρωσιν τῶν αὐθαιρεσιῶν φιλοχρηματων ἐξουσιαστῶν, ἰδίως Θεσσαλονικέων καὶ πρὸς ἀπότισιν ἐτησίως τῶν καταπληκτικῶς αὐξηθέντων φόρων, βασιλικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν, καθὼς καὶ τῶν πολεμικῶν εἰσφορῶν. Οἱ μοναχοὶ δροῦν ποικιλοτρόπως κατενώπιον τοῦ δυνάστου, μὴ φειδόμενοι πλέον χρημάτων καὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἐλευθεριῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἱερᾶς Κοιτίδος τοῦ Ἔθνους, ὅπερ καὶ ἐπιτυγχάνουν εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς.

Μὲ μεθοδικότητα, καρτερίαν, ἐμμονήν, προσδοκίαν καὶ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καθιστοῦν τὸ Ἅγιον Ὄρος οἱ πατέρες μέγα προσκύνημα, τόπον ἡσυχασμοῦ, παμμέγιστον ἄσυλον τῶν δυναστευομένων ἢ ἀδικοπραγούντων κατὰ τῶν ἐξουσιαστῶν. Γίνεται ἐπίσης τὸ Ὄρος καταφύγιον τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, πτωχοτροφεῖον, κοιτὶς τοῦ Ἔθνους, « *Κατάστημα τοῦ Γένους* », ὅπως οἱ ἴδιοι τὸ ἀποκαλοῦν. Αἱ τέχναι ἐνταῦθα μὲ τὸ προνομιακὸν καθεστὼς ἀκμάζουν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μὲ τὰ ὑπέροχα μνημεῖα της ἐν ταῖς Μοναῖς, ἡ μεταλλοτεχνία μὲ κατάμεστα τὰ θησαυροφυλάκια καὶ τοὺς ναοὺς ἐξ ἀντικειμένων θαυμασίας τέχνης, ἡ ξυλογλυπτικὴ μὲ τὰ θαυμάσια τέμπλα καὶ τοὺς ἀμιμήτους εἰς λεπτότητα σταυρούς της, πάντων δὲ περισσότερον ἡ ζωγραφικὴ μὲ ἐκπρόσωπόν της τὸν πολὺν Θεοφάνην, ἱδρυτὴν τῆς Κρητικῆς Σχολῆς.

Ὁ Θεοφάνης[1] ἀναμφισβητήτως ὑπῆρξε μία μεγάλη δόξα τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατακοσμήσας πολλὰ μνημεῖα μὲ τὰ ἀθάνατα ἔργα του, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωσε τὴν πνοήν του, μὲ πίστιν εἰς τὰς παραδόσεις καὶ μὲ πολλὴν ἐλευθερίαν. Καταπλήσσεταί τις ἀπὸ τὸν ἁγιογραφικὸν πλοῦτον τῶν ἐκφραστικῶν νωπογραφιῶν του, ἐν Μεγίστῃ Λαύρᾳ, Σταυρονικήτᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Δὲν παραλείπει ὁ Θεοφάνης νὰ ἱστορήσῃ μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως καὶ τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους, ἑκατέρωθεν τοῦ Ἰεσσαί, μὲ τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ βασιλέως Δαυΐδ, ἐξ οὗ ἀνεβλάστησεν ὁ Χριστός. Χειραγωγοὶ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν καὶ προφῆται μεταξὺ τῶν προφητῶν εἰς ἕνα ὑπέροχον συμβολισμόν, ὅτι τότε μόνον ἤθελεν ἀναστηθῇ τὸ Γένος ἡμῶν, ὅταν θὰ ἐγνώριζε τὰ παραδείγματα καὶ τὴν σοφίαν τῶν προγόνων του, τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, ὅπερ ἐφώτισε τὴν οἰκουμένην καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι ἔφραξαν τὸν δρόμον εἰς τὸν χείμαρρον τῶν Περσῶν. (Ἴδε Τράπεζαν Λαύρας, κλῆμα τοῦ Ἰεσσαί).

Νεώτεροι ζωγράφοι περιλαμβάνουν εἰς τὰς νωπογραφίας των καὶ τὸν ἐθναπόστολον Ἁγιορείτην Κοσμᾶν (Αἰτωλὸν) Φιλοθεΐτην (Λιτὴ Λαύρας), ὡς ἐκπρόσωπον τῶν ἐπιτελείων ἱεραποστόλων, δι' ὧν δρᾷ ἐθνοπρεπῶς ὁ

[1] Παραθέτομεν χρήσιμά τινα στοιχεῖα περὶ τοῦ ἀνδρὸς εἰλημμένα ἐκ τοῦ Ἀρχείου Μεγ. Λαύρας (Κῶδιξ : Ἀδελφᾶτα, ἀριθ. 18).

φ. 100β (1536). *† Κατὰ τὸ ἔτος τὸ ‚ζμδ' ἡγουμενεύοντος Κυπριανοῦ ἱερομονάχου κατέμπροσθεν τῆς Συνάξεως ἔλαβε τὸ κάθισμα τοῦ κὺρ Νήφωνος τοῦ προηγουμένου ὁ κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφος νὰ τὸ ἔχῃ ἐπὶ ζωῆς αὐτοῦ αὐτὸ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ.*

φ. 106α (1540). *† Ἔτους ‚ζμη' ἡγουμενεύοντος τοῦ πανοσιωτάτου ἡμῶν πατρὸς παπᾶ κὺρ Μελετίου ἐλθὸν ἐν τῇ ἱερᾷ συνάξει ὁ τιμιώτατος διδάσκαλος ὁ κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφος καὶ ἔδωσεν διὰ τὸ ἀμπέλιν τοῦ Θεολόγου ἤγουν τὸ κελλίον καὶ τὸ κάθισμαν καὶ τὸ περιβόλιν, χιλιάδες δέκα : νὰ τὸ ἔχῃ αὐτὸς καὶ τὰ δύο του παιδία, ὁ συμεὼν καὶ νίφος, ἐφ ὅλιν τους τὴν ζωήν : ἐγράφη ἐν μηνὶ Φεβρουαρίου ιε' ἔτι δὲ ἔδωκεν ὁ κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφος διὰ τὴν καύγιαν τοῦ μητροπολίτου ὁποῦ εἶναι εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἄσπρα φ' νὰ τὴν ἔχῃ αὐτὸς καὶ τὰ παιδία του.*

φ. 108α (1541). *Ἔτους ‚ζμθ' ἡγουμενεύοντος τοῦ πανοσιοτάτου πατρὸς ἡμῶν κὺρ Μελετίου ἱερομονάχου ἐλθὼν ἐν τῇ ἱερᾷ συνάξι ὁ διδάσκαλος ὁ κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφος καὶ ἔδωκεν ἄσπρα χιλιάδες τρεῖς. διὰ τρία ἀδελφάτα. τὰ δύο τῶν παιδίον του. τοῦ κὺρ συμεὼν καὶ τοῦ νίφου. τὸ ἄλλον νὰ εἶναι ἐκείνου ὁποῦ θέλει τοὺς θάψειν. ἤγουν τοῦ ἀμπελίου τοῦ Θεολόγου. ἐγράφη ἐν μηνὶ ὀκτομβρίῳ κθ'.*

φ. 110β (1544). *† Ἔτους ‚ζνβ' Ὀκτωμβρ(ίου) κγ' ἡγουμενεύοντος κὺρ Παϊσίου ἱερομονάχου, ἐλθὼν ὁ διδάσκαλος κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφων ἐν τῇ ἱερᾷ συνάξει καὶ γέροντας κὺρ Ἡσαΐας ἐκ τῆς Καρεαῖς, καὶ ἐποίησαν συμβίβασιν ὁμοῦ οἱ δύο. καὶ ἐπέδωκεν ὁ ρηθεὶς κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφων τὸ κελίον τὸ μέσα εἰς τὸ μοναστήρι. καὶ τὸ κάθισμα τὸν Θεολόγον καὶ τὸ περιβόλιν κατὰ πῶς τὰ εἶχεν ἀγορασμένα πρὸς τὸν ἄνωθεν κὺρ Ἡσαΐα. καὶ πάλαι ἔδωκεν ὁ ρηθεὶς κὺρ Ἡσαΐας τὸ κελίον τὸν πῦργον τὸ εἰς ταῖς καρεαῖς καὶ τὸ ἀμπέλιον τὸ ἄνωθεν καὶ τὸ κάτωθεν τὸ εἶναι εἰς τὸ βασιλικὸν (ὕδωρ) καὶ τὸ λιβάδι μὲ ταῖς λεπτοκαραῖς πρὸς τὸν ἄνωθεν κὺρ Θεοφάνην. καὶ διὰ τὸ στέργον καὶ βέβαιον ἐγεγόνει τὸ παρὸν γράμμα εἰς ἀσφάλειαν.*

φ. 126α (1552). *† Ἔτους ‚ζξῶ' πρωτεύοντος Δικαίου ὁ πανοσιώτατος πατὴρ ἡμῶν Παῦλος ἱερομόναχος. ἐλθὼν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνάξει ὁ κὺρ Νεόφυτος τοῦ κὺρ Θεοφάνη τοῦ ζωγράφου καὶ ἔγινεν διακονιτὴς εἰς τὸ μοναστήριον ἤγουν ἤτοι δουλίαν ἔχει τὸ μοναστήριν μέσα καὶ ἔξω νὰ στορίζει ὅτι δουλίαν κάμνῃ χρείαν ἐκεῖνον ὁποῦ δαίετ(αι) τὸ μοναστήριν. εἰς ὅτι τὸν εἰπεῖ ἀγογκίστος. μὲ τὰ χρῶματά του. τὰ δὲ σανίδια καὶ τὸ πανύον καὶ χρυσάφην νὰ τὰ δίδει τὸ μοναστήριν. καὶ διὰ τοῦτο συντασσώμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἔχει ἕνα ἀδελφάτον. νὰ πέρνει τὸ σιτάρην κατὰ τὴν τάξιν. ὡς ἀδελφὸς τοῦ μοναστηρίου. ἐγράφη μαρτίω ις'.*

φ. 109α (1559). *† ‚ζξζ' ἐν μηνὶ αὐγούστου κβ'. Ἡγουμενεύοντος Ἰγνατίου ἱερομονάχου ἐλθὼν ὁ τιμιώτατος ἐν ἱερομονάχοις Δανιὴλ ἔμπροσθεν τῆς ἱερᾶς συνάξεως. ἠτοίσατο τὸ κελίον τὸ εὑρισκόμενον εἰς ταῖς Καρεαῖς τὸ λεγόμενον πῦργον, ὅπερ εἶχε ὁ κὺρ Θεοφάνης ὁ ζωγράφος καὶ ἐδώκαμεν αὐτῷ, τοῦ ἄνωθεν Δανιὴλ ἱερομονάχου. ἵνα τὸ ἔχει αὐτὸ ἕως τὴν ζωήν του, καὶ ἥτις τὸν θάψην. καὶ νὰ ἔχῃ τὸ ἀμπέλιον μὲ τὴν περιοχήν του καὶ τὸ ληβάδι καὶ ταῖς λεπτοκαραῖς καὶ ἔδωσε χάριν εὐλογίας β' χιλιάδες, καὶ φ' ἄσπρα.*

῾Αγιορειτικὸς Μοναχισμὸς πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ εἰς πάσας τὰς χώρας ᾽Ανατολῆς, Βορρᾶ καὶ Δύσεως. ᾽Επιδρομαὶ καὶ πειρατεῖαι καὶ ἄλλα δεινὰ δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴν τῶν *«ταξιδιωτῶν»* αὐτῶν ἱεραποστόλων, οἵτινες, λαμβάνοντες τὸν ὀβολὸν τῶν ὁμοδόξων ὑπὲρ τῶν ἱερῶν αὐτῶν Καθιδρυμάτων, ἀντέδιδον τὰ τιμιώτερα.

᾽Επακολουθοῦν τὰ ἔργα τῶν λογίων ἀνδρῶν, ὧν πρυτανεύει ὁ ὅσιος Νικόδημος ὁ ῾Αγιορείτης, κελλιώτης καὶ οὗτος Λαυριώτης. ᾽Εκ τῶν σωζομένων καταλόγων τῶν ἐπιμεληθέντων τῆς ἐκδόσεως ἐν Βενετίᾳ τῶν ἔργων του, Νεοφύτου καὶ Στεφάνου τῶν Λαυριωτῶν (Σκουρταίων), πιστοῦται τὸ μέγεθος τῆς κυκλοφορίας τῶν συγγραμμάτων τοῦ Νικοδήμου, ἑπομένως καὶ τῆς ὠφελείας τοῦ ἀφυπνιζομένου εὐσεβοῦς ἡμῶν ῎Εθνους, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Τιμὴ ἐπίσης ἀνήκει εἰς τοὺς ἀφιερώσαντας ἑαυτοὺς εἰς τὰ τοῦ ῎Αθω ἱερὰ Καθιδρύματα Οἰκουμενικοὺς Πατριάρχας καὶ ἀρχιερεῖς, τοὺς ἀναλώσαντας τὰς περιουσίας αὐτῶν διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν ἱερῶν τούτων Σεμνείων τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ καταπλουτήσαντας τὰ θησαυροφυλάκια τῶν ῾Ιερῶν Μονῶν, μὲ τὸν σωζόμενον ἔτι καὶ σήμερον κειμηλιακὸν αὐτῶν πλοῦτον, ὅστις ὑπερέχει τῶν λοιπῶν ἀφιερωμάτων καὶ δωρεῶν.

Κατὰ ταῦτα, ὡς ἐκτίθεται ἁδρομερῶς εἰς τὰ ἑπτὰ κεφάλαια τῆς παρούσης ἐργασίας, οἱ ῾Αγιορεῖται, μὲ ἀκμαῖον πάντοτε τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν φρόνημα καὶ μὲ συναίσθησιν τῆς βαρείας ἀποστολῆς των, ἐπέτυχον ν᾽ ἀντιμετωπίσουν εὐθαρσῶς ἅπαντα τὰ δεινὰ καὶ νὰ διατηρήσουν ἀλώβητον τὴν ῾Ιερὰν Παρακαταθήκην τοῦ ῎Εθνους καὶ τῆς ᾽Εκκλησίας, ἐμπνέοντες ἀείποτε διὰ τῶν φωτεινῶν αὐτῶν μορφῶν τὴν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς δουλεύοντας ὑπὸ τὸν βαρὺν τῆς δουλείας ζυγὸν ὁμοδόξους χριστιανούς, στηρίζοντες, διδάσκοντες, κατηχοῦντες, μέχρις ὅτου, εὐδοκίᾳ τοῦ ῾Αγίου Θεοῦ, ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους ἡμῶν.

῾Η ἐργασία πρωτότυπος ἐν τῷ συνόλῳ στηρίζεται εἰς δωδεκάδα ἀνεκδότων κωδίκων τῶν ᾽Αρχείων τῆς ῾Ιερᾶς Κοινότητος καὶ τῆς Μεγίστης Λαύρας, παραπέμπομεν δὲ δι᾽ ἓν ἕκαστον περιστατικὸν εἰς τὰς ἐπισήμους ταύτας πηγάς, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν μελετητῶν τῆς ἐν γένει ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ εἰδικώτερον τῆς ῾Αγιορειτικῆς, ἥτις ἐξακολουθεῖ εἰσέτι νὰ παρουσιάζῃ πολλὰ κενά. ᾽Εν τέλει προσαρτῶνται δύο πίνακες: 1) γενικῆς καταγραφῆς τῶν κτημάτων (1764) τῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ὁ κατ᾽ ἀποκοπὴν φόρος *«μακτοῦ»* πρὸς τὸ Δημόσιον καὶ 2) γενικῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ ῾Αγίου ῎Ορους, μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν τοῦ ἔτους 1808, μετὰ τῆς ἀναλογίας τοῦ καταβαλλομένου ὑφ᾽ ἑκάστου προσωπικοῦ φόρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Βυζαντινὴ ἐποχή. — ῾Η βορειοτέρα ἐκ τῶν τριῶν προεκτάσεων τῆς Χαλκιδικῆς ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ᾽Ακτὴ καὶ ῎Αθως· ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου αἰῶνος ῞Α γ ι ο ν ῎Ο ρ ο ς. Τὴν προσωνυμίαν ταύτην ἔδωκε τὸ πρῶτον εἰς τὴν ᾽Αθωϊκὴν Χερσόνησον ὁ ῞Αγιος ᾽Αθανάσιος ἱδρυτὴς τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ὀργανωτὴς τῆς ῾Αγιορειτικῆς Πολιτείας, διὰ τῶν αὐτογράφων αὐτοῦ Τυπικοῦ καὶ Διαθήκης, χάριν τῶν ἐν τῷ ὄρει βιούντων ἁγίων ἀνδρῶν, τῶν ἱερῶν ῾Ιδρυμάτων καὶ τῶν ἀποκειμένων ἐν αὐτοῖς θησαυρισμάτων τῆς ᾽Ορθοδόξου ἡμῶν Πίστεως[1].

῾Η χερσόνησος τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους ἐκτείνεται εἰς βάθος τριάκοντα ἓξ μιλίων, μὲ πλάτος ὀκτὼ ἕως δώδεκα χιλιομέτρων, μεταξὺ τοῦ Στρυμονικοῦ καὶ τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου πρὸς τὸ βόρειον Αἰγαῖον πέλαγος, ὡς δασώδης ὀροσειρὰ καταλήγουσα εἰς τὸ ὄρος ῎Α θ ω ς ὕψους 2.000 μέτρων. Τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἐπιστέφει ναΐδριον τῆς Θείας Μεταμορφώσεως, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ᾽Ιωακεὶμ τοῦ Γ´ μεγάλου Πατριάρχου καὶ ἐπὶ δωδεκαετίαν κλεινοῦ ἐρημίτου τοῦ Μυλοποτάμου[2].

῾Ο ῎Αθως ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ὑπερτερεῖ τῶν ἄλλων δύο χερσονήσων τῆς Χαλκιδικῆς, Σιθωνίας (Λογγοῦ) καὶ Καλαμαριᾶς. Αἱ καλλίγραμμοι πυκναὶ πτυχώσεις ὀργιώδους καὶ παντοδαποῦς δασικῆς βλαστήσεως, αἱ βαθεῖαι χαραδρώσεις, δι᾽ ὧν διατέμνεται κατὰ μῆκος ὁλόκληρος ἡ ὀροσειρά, ἀπὸ τῆς Μεγάλης Βίγλας μέχρι τῶν ἀπωτάτων παρυφῶν τοῦ ῎Αθω, τὸ πλῆθος τῶν δροσερῶν πηγῶν καὶ ἡ ἐρήμωσις τοῦ Τόπου ἐκ τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν πολισμάτων, κατέστησαν αὐτὸν προσφυέστατον ἐνδιαίτημα τῶν ἐπιποθούντων τὴν ἐκ τοῦ κοσμικοῦ θορύβου ἀποταγὴν καὶ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν εἰς τὸν Θεόν, διὰ συνεχοῦς προσευχῆς, θεωρίας καὶ πράξεως, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν μεγάλων ἡσυχαστῶν τῆς Νιτρίας καὶ Θηβαΐδος καὶ ἄλλων μοναχικῶν κέντρων τῶν πρώτων ἀπὸ Χριστοῦ αἰώνων.

Εἰς τὴν ἀπαράμιλλον φυσικὴν τοῦ ῎Αθω καλλονὴν μὲ τὰ πάντερπνα θελκτικὰ καὶ μαγευτικὰ τοπία του καὶ τὴν ἀφθονίαν κρυσταλλίνων πηγῶν πήγνυνται αἱ πρῶται *«Καλύβαι»* τῶν μοναχῶν, τῶν νέων τοῦ ῎Αθω οἰκι-

---

[1] ῎Ιδε Κ. Β λ ά χ ο υ, ῾Η χερσόνησος τοῦ ῾Αγ. ῎Ορους ῎Αθω, Βόλος 1903, σελ. 38, σημ. 1.

[2] ᾽Εδαπανήθησαν ὑπ᾽ αὐτοῦ 50.000 γρόσια διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ 55.000 γρόσια διὰ τὴν κατασκευὴν λιθοστρώτου ἀπὸ «Παναγίας» εἰς κορυφήν.

στῶν, περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ αἱ πρῶται ἀδιοργάνωτοι Μοναί. Τὸν βίον αὐτῶν μεταρρυθμίζει ἐπιτυχῶς μετὰ ἑκατονταετίαν ὁ ἐκ Τραπεζοῦντος καταγόμενος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει μορφωθεὶς καὶ ἀσκηθεὶς μοναχὸς Ἀθανάσιος, ἰσάδελφος φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, κάτοχος ὅλων τῶν ἀρετῶν καὶ σπανίας μορφώσεως. Κατὰ τὸ σύστημα τῆς Λαύρας τῶν Στουδίου ἱδρύει κατὰ τὴν ΒΑ ἄκραν τοῦ Ὄρους, δαπάναις τῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, τὴν Μεγίστην Λαύραν, γράψας ἰδιοχείρως Τυπικὸν (Κανονισμόν), Ὑποτύπωσιν καὶ Διαθήκην, δι' ὧν ὀργανοῦται ἐφεξῆς ὁ μοναχικὸς βίος εἰς σύστημα Πολιτείας Μοναχικῆς καὶ Χριστιανικῆς Πανορθοδόξου Δημοκρατίας, καθόσον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθείσης Μονῆς οἰκοδομοῦνται ταχύτατα εἰς μικρὸν σχετικῶς χρονικὸν διάστημα καὶ ἄλλαι μεγάλαι Μοναί. Ὁ ἴδιος γίνεται καὶ θεμελιωτὴς τῆς Ἁγιορειτικῆς ἱστορίας, ἥτις χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς του. Ἔκτοτε φύσις καὶ τέχνη ἑνώνουν τὰς προσπαθείας των διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ὡραίου. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων πόλεων οἰκοδομοῦνται κάστρα καὶ πύργοι, προμαχῶνες τῶν συνεχῶς αὐξανομένων μεγάλων Μονῶν, εἰς ἀντικατάστασιν τῶν πρώτων ἱδρυθεισῶν Κολοβοῦ, Κλήμεντος καὶ Ζυγοῦ καὶ ἄλλων μονυδρίων διαλυθέντων εἰς διάστημα μικρότερον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος.

Μία τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ὀργανώσεως τῆς νέας Μοναχικῆς Πολιτείας ὑπῆρξεν ἡ αὐτοάμυνα κατὰ τῶν διαφόρων ἐπιδρομέων κουρσάρων, πειρατῶν καὶ ληστῶν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τὸ φρούριον τῆς Μεγίστης Λαύρας, τὸ προστατεῦον τὸν λιμενίσκον αὐτῆς, ᾠκοδομήθη συγχρόνως μὲ τὴν Μονὴν ὡς πρότυπον ἀμύνης ἐπεκταθείσης εἶτα γενικῶς ἐν τῷ Ὄρει. Οἱ φίλοι τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας μοναχοὶ τοῦ Ἄθω συνδυάζουν τώρα καὶ τὸ προτέρημα τοῦ σκληροῦ πολεμιστοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων τῶν ἐπερχομένων τόσον συχνὰ πρὸς ἐρήμωσιν καὶ ἀφανισμὸν τῆς ἱερᾶς αὐτῶν Ἑστίας. Βαρέα καὶ ἐλαφρὰ ὅπλα χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν μοναχῶν πρὸς ἄμυναν ἱερὰν παρὰ τὸ κομβοσχοίνιον καὶ τὸν Σταυρόν, εἰς δημιουργίαν τοῦ θαύματος τῶν δέκα αἰώνων, τῶν ὁποίων ἐπέζησεν ἡ Ἀθωϊκὴ Μοναχικὴ Δημοκρατία, ὅσον καμμία ἄλλη εἰς τὸν κόσμον.

Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ποικιλοτρόπως εὐεργετήσαντες καὶ προικίσαντες τὰς Μονὰς ἐφρόντισαν καὶ διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν συντασσομένων παρὰ τῶν ἰδίων μοναχῶν «Τυπικῶν», διὰ τῶν διατάξεων τῶν ὁποίων κυβερνᾶται τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ Ἱερὸς οὗτος Τόπος, ὢν αὐτόνομος καὶ αὐτοδιοίκητος μέχρι πλήρους ἀνεξαρτησίας, ἔχει Βουλὴν ἐκ τῶν Καθηγουμένων καὶ Προϊσταμένων τῶν Ἱερῶν Μονῶν, οἵτινες συνέρχονται κατ' ἀραιὰ διαστήματα εἰς τὸ Κέντρον τὴν «Μεγάλην Μέσην» ἐν Καρυαῖς, καὶ Ἄρχοντα Θρησκευτικὸν Ἀρχηγὸν τὸν «Πρῶτον», ἀνάγοντα τὴν ἀρχήν του εἰς τὸν Θ' αἰῶνα, ἀπολέσαντα ὅμως τὴν ἰσχύν του κατὰ μέγα μέρος

εὐθὺς μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν τριῶν πρώτων μεγάλων Μονῶν Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ Ἰβήρων, ἂν καὶ δι' ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πνευματικοὺς λόγους διετηρήθη μέχρι τέλους τοῦ ΙϚ' αἰῶνος.

Ἐκ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐξέδωκαν βασιλικὰ ἔγγραφα ἢ ἐπεκύρωσαν κανονιστικὰς διατάξεις περὶ διοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀναφέρονται: Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, ἐξασφαλίσας διὰ χρυσοβούλλου αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν τῶν μοναχῶν καὶ χορηγήσας αὐτοῖς ὡς κτῆσιν ἅπασαν τὴν Ἀθωϊκὴν Χερσόνησον τῷ 885· Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, ἐπικυρώσας τὸ πρῶτον Τυπικόν, δι' οὗ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τοῦ Ἁγιορειτικοῦ Πολιτεύματος τῷ 972· Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος, κυρώσας τὸ δεύτερον Τυπικὸν ἐν ἔτει 1046· Μανουὴλ Δ' ὁ Παλαιολόγος, κυρώσας τὸ τέταρτον Τυπικὸν κατὰ τὸ ἔτος 1406. Καὶ τὸ μὲν ἐκκλησιαστικὸν μέρος διατηρεῖται ἀναλλοίωτον εἰς ὅλα τὰ Τυπικὰ ἐπομένως καὶ εἰς ὅλας τὰς Μονάς, τὸ διοικητικὸν ὅμως τροποποιεῖται καὶ συμπληρώνεται ἑκάστοτε ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς μὲ πολλὰς καινοτομίας ἐνίοτε ἀφισταμένας τῶν κεφαλαίων τοῦ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ πρώτου Τυπικοῦ, τοῦ φέροντος τὰς ὑπογραφὰς τοῦ «Πρώτου», τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἡγουμένου τῆς «Μεγάλης Λαύρας» καὶ ἄλλων πεντήκοντα πέντε ἡγουμένων (Κῶδ. 2Ϛ, Ι.Κ., σελ. 1 - 10)[1].

Ἐκ τῶν τροποποιήσεων τῶν τριῶν Τυπικῶν, Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ, Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου καὶ Πατριάρχου Ἀντωνίου (1394) ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὁ περιορισμὸς τῆς ἐξουσίας τοῦ Πρώτου εἰς τὸ πνευματικὸν μέρος, τῆς πραγματικῆς ἐξουσίας περιελθούσης εἰς χεῖρας τῶν τριῶν πρώτων μεγάλων Μονῶν, οἱ ἡγούμενοι τῶν ὁποίων προσέρχονται εἰς τὰς Συνεδριάσεις τῶν Καρυῶν μετὰ «Ὑπουργῶν»: ὁ Λαύρας μετὰ 6, οἱ Βατοπεδίου καὶ Ἰβήρων μετὰ 4 ἕκαστος, ὁ δὲ Πρῶτος μετὰ 3 καὶ οἱ λοιποὶ ἡγούμενοι μεθ' ἑνός. Ἀξιοσημείωτος ἐπίσης εἶναι ἡ διατήρησις ἀγελάδων διὰ τὸ γάλα τῶν ἀσθενῶν καὶ γερόντων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ συντηρηθοῦν μόνον δι' ἰχθύων· ἡ χρησιμοποίησις βοῶν εἰς μηχανικὰ ζυμωτήρια τῆς ἐποχῆς πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἄρτου ὑπὸ τῶν τριῶν πρώτων μόνον Μονῶν καὶ ἡ ἀπόκτησις πλοίων ὑπὸ τῶν Μονῶν πρὸς διάθεσιν τῶν προϊόντων αὐτῶν εἰς Αἶνον καὶ Θεσσαλονίκην[2].

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Πρῶτον περιορίζεται καὶ ἡ δικαιοδοσία τῶν ἡγουμένων ἐν ταῖς Μοναῖς. Ἐπιτρέπεται ἡ ἰδιοκτησία εἰς τοὺς μοναχούς,

[1] Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀπόκειται εἰς τὸ Γραφεῖον τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, καλεῖται δὲ μικρὸς τράγος κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ κυρίως Τυπικόν, τὸ ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος φυλασσόμενον, ὅπερ καλεῖται «τράγος» διότι ἐγράφη ἐπὶ δέρματος (μεμβράνης) αἰγοειδῶν. Εἰς τὸν κώδικα κατεχωρίσθη ὑπὸ τοῦ «Γραμματικοῦ» τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος λογιωτάτου Γεωργίου ἐν ἔτει 1784, ὡς ἐν ἀρχῇ δηλοῦται.

[2] Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 10 - 19. Β' Τυπικὸν 1046 καὶ ἐπικυρωτικὸν τούτου χρυσόβουλλον Κων. Μονομάχου, σελ. 20 - 22.

κληρονομούσης τῆς Μονῆς. Ἀποκτᾶται παρ' αὐτῶν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τὸν ἡγούμενον. Τακτοποιεῖται ὁπωσοῦν ἡ διαχείρισις διὰ γραμματέως καὶ γενικῶς ἀναπτύσσεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πρωτοβουλία τοῦ ἀτόμου, πρᾶγμα ὅπερ ἐπέδρασε τὰ μέγιστα εἰς τὴν τροπὴν τοῦ Πολιτεύματος διὰ τοῦ νέου συστήματος τῆς Κοινορρυθμίας [1].

***

Ἡ προσέλευσις μοναχῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων δίδει εἰς τὸ Ὄρος οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἴβηρες τοῦ Καυκάσου, πατριῶται τοῦ Τσιμισκῆ, σπεύδουν ἐκ τῶν πρώτων νὰ καταταγοῦν ὡς μαθηταὶ παρὰ τῷ κτήτορι τῆς Λαύρας ὁσίῳ Ἀθανασίῳ, ἱδρυταὶ μετ' ὀλίγον γενόμενοι τῆς Μονῆς Ἰβήρων καὶ Ἐπίτροποι τῆς Μεγίστης Λαύρας μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτῶν [2]. Οἱ Ἰταλοὶ διὰ τῆς Μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν, οἱ Βούλγαροι διὰ τῆς Μονῆς τοῦ Ζωγράφου, οἱ Σέρβοι διὰ τῆς Μονῆς τοῦ Χιλιανδαρίου, οἱ Ρῶσοι διὰ τῆς Μονῆς τοῦ Θεσσαλονικέως. Ὅλοι ὁμοῦ ζοῦν ὡς μία ἁγία οἰκογένεια πνευματικὴ καὶ ὡς Κοινωνία Χριστιανικὴ ἄνευ φυλετικῶν διακρίσεων καὶ διαφορῶν διδάσκοντες διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν, ἤδη ἀπὸ τόσων αἰώνων, τὴν ἐπ' ἐσχάτων θρυλλουμένην «συνύπαρξιν» καὶ εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν λαῶν. Ἡ ἀμφικτυονία τῶν ἀρχαίων δι' αὐτῶν λαμβάνει τὴν τελειότητα ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τῆς *«Μεγάλης Μέσης»*. Φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκ τῶν τοιούτων ἁγίων ἀνδρῶν δὲν λείπει ἡ κοινωνικὴ δρᾶσις καὶ φιλαλληλία ἐν τῷ κόσμῳ, δι' ἐνεργουμένων ἑκάστοτε ἱεραποστολῶν ἐξ ἀτομικῆς πρωτοβουλίας προσωπικοτήτων, ὡς ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος μετὰ τοῦ Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε» ἐν Κρήτῃ, ὁ Ἅγιος Παῦλος εἰς τὰ Βαλκάνια, ὁ Ἅγιος Σάββας εἰς τὴν Σερβίαν καὶ οἱ συνεχισταὶ ὅλων, μέχρι τῶν βορειοτέρων μερῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐπισήμως ὁ Τόπος ἀνθίσταται κατὰ τῆς Λατινοκρατίας καὶ τῶν Ἑνωτικῶν μετ' ἀφαντάστων θυσιῶν καὶ μὲ πολλὰ θύματα ἐπὶ τῶν Σταυροφοριῶν. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ὡς φροντιστήριον ψυχῶν καὶ Ναὸς παμμέγιστος, ἐν τῷ ὁποίῳ κεκαθαρμέναι διάνοιαι νυχθημερὸν εὐλογοῦν τὸ θεῖον, δεόμεναι ὑπὲρ τῶν ἐν θλίψεσι καὶ ἀνάγκαις εὑρισκομένων ἀδελφῶν, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην παγκοσμίως καὶ εἶχεν ἔγκυρον γνώμην ἐπὶ πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, μετεῖχε δὲ δι' ἐκπροσώπων καὶ εἰς τὰς Συνόδους. Κατὰ ταῦτα καθίσταται ἐπίσης σεβάσμιον πρὸς ἔπαινον τοῦ Γένους ἡμῶν παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, διότι κατὰ τὸ ρητὸν *«οἶδε καὶ πολέμιος τὴν ἀρετὴν θαυμάζειν»*, συγχρόνως γίνεται καταφύγιον ἀσφαλὲς πάσης ψυχῆς ἐπιδεομένης ἐλέους καὶ βοηθείας ὑλικῆς τε καὶ πνευματικῆς διὰ πλήθους

---

[1] Ἴδε καὶ Κ. Βλάχου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 78 - 80 καὶ σελ. 93.

[2] Οἱ ἅγιοι Εὐθύμιος καὶ Ἰωάννης.

ἁγίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐκόσμησαν κατὰ ἐποχὰς τὴν ἱερὰν αὐτὴν Γωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς.

Τουρκοκρατία. — Τὸ αἴσθημα τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, ἔπειτα ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς τραγῳδίας τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἡ Δύσις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἰδιαίτατα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ πραγματικότης τὴν ὁποίαν ἀντίκρυσαν οἱ μοναχοί, ὅτε εἶδον νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὰ συντρίμματα τοῦ συνεχῶς διαλυομένου Βυζαντινοῦ Κράτους διάφοροι λαοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Φράγκοι, Ἑνετοί, ἦτο φυσικὸν νὰ ὁδηγήσουν τοὺς πατέρας εἰς σοβαρὰς σκέψεις διὰ τὸ μέλλον τοῦ Τόπου.

Ἀπὸ πολλοῦ ἦτο γνωστὴ ἡ θέσις τῆς θρησκείας τῶν Ὀσμανιδῶν ἔναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν Ὀθωμανῶν πρὸς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ Μοναστήρια. Γενικώτερον μεταξὺ τῆς δουλοπαροικίας τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ προσωπικοῦ φόρου (χαράτσι) δὲν ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόστασις κυρίως διὰ τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ καὶ πολλοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔμειναν ἀδιάφοροι ἐνώπιον τῆς κατακτήσεως τοῦ νέου Κυριάρχου. Ἡ περίφημος συνθήκη τοῦ Μωάμεθ Α΄ (ἀχτναμὲς) μετὰ τῶν Σιναϊτῶν ἀπηγόρευε πᾶσαν ἀνάμειξιν τῶν Μουσουλμάνων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, ἥτις ἐκηρύσσετο ἀσύδοτος καὶ ἐλευθέρα κατὰ τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς προνόμια.

Αἱ διαθέσεις τῶν Σουλτάνων τῆς τότε δημιουργουμένης Τουρκίας ὡς πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶχον διαπιστωθῆ πολλάκις ὑπὸ τῶν πατέρων κατὰ τὰς ἐπαφὰς αὐτῶν ἐν Προύσῃ καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο κακῶν, ἤτοι τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν ἀφομοίωσιν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ὀρθοδόξων, καὶ τῶν Μουσουλμάνων, τῶν ὁποίων ἡ στάσις ἔναντι τῶν Μονῶν ἦτο καθωρισμένη, προεκρίθη ἀδιστάκτως καὶ προνοητικῶς τὸ δεύτερον, 23 ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1430, εὐθὺς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ Ἁγιορεῖται προσελθόντες εἰς τὸν Μουρὰτ Β΄ ἐδήλωσαν ὑποταγὴν καὶ ἀναγνώρισιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ἐπὶ συμφωνίᾳ, ὅπως διατηρηθοῦν αἱ ἐλευθερίαι καὶ τὰ προνόμια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ Ὀρχὰν καὶ Βαγιαζίτ.

Πρὸς τούτοις συνεφωνήθη ἡ ἐξαγορὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ κτημάτων τῶν Μονῶν, τῶν μὲν μετοχίων ἀντὶ 14.000 φλωρίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν δὲ βοσκοτόπων ἀντὶ 130.000 ἄσπρων (γρόσ. 1083 : 40) καὶ νὰ πληρώνουν ἐν ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους κατὰ τὸν νόμον τὸν βασιλικὸν 70.000 (γρόσ. 583 : 40), τὸ δι' αὐτοὺς δηλ. ὡρισμένον χαράτζιον (προσωπικὸν φόρον). Συνεφωνήθη ἐπίσης νὰ δίδουν τὴν δεκάτην τῶν ἐν τοῖς μετοχίοις παραγομένων σιτηρῶν κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ Βιλαετίου τῆς Θεσσαλονίκης, μέσῳ τοῦ Καδῆ. Κατὰ

τὴν ἐξαγορὰν τῶν κτημάτων οἱ μοναχοὶ ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ τὰ κινητά: «... *ταῦτα πάντα* (κτήματα, πράγματα, ζῶα) *νὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μοναστηρίων καὶ τὴν ἐξουσίαν μας κατὰ τὴν ἔκπαλαι ἀπόφασιν τῶν παρελθόντων Σουλτάνων καὶ κατὰ τὴν ἀνὰ χεῖρας μας ἱερὰν ἀπόφασιν τοῦ ἀποθανόντος Σουλτὰν Μουράτη Χὰν*» (1421 - 1451) (Φιρμάνιον Σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ ὀθωμανικοῦ ἔτους 976 Σαμπὰν 13, Κῶδ. 1α, Ι.Κ., φ. 90, ἀριθ. 155).

Διὰ τῶν ἐλαχίστων σχετικῶς χρηματικῶν αὐτῶν ποσῶν οἱ Ἁγιορεῖται ἐξησφάλισαν τὴν διατήρησιν τῶν κτημάτων των καὶ τὰς ἐλευθερίας τοῦ Τόπου. Προνομιοῦχον καὶ αὐτόνομον τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὡς ἦτο πρότερον, συνεχίζει τὸν ἱστορικὸν καὶ θεῖον προορισμόν του, δυσκολώτερον ἀλλὰ τιμιώτερον. Οἱ πατέρες μὲ τὸ κοινοβιοτικὸν πνεῦμα «*οὐδὲν ἔχοντες ἀλλὰ τὰ πάντα κατέχοντες*» ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι «*πᾶσα ἐξουσία ἀπὸ Θεοῦ ἐστιν*», ἐγκαρτεροῦν, πολιτευόμενοι προσεκτικῶς, τὸν Δυνάστην, μὴ ἀποδυσπετοῦντες ἐπὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους ἡμῶν, ὅτε θὰ ἤρχετο τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.

Μετὰ τὴν Ἅλωσιν εὐρύνεται ἡ ἁρμοδιότης καὶ ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἕνεκα τῶν χορηγηθέντων ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ πολιτικοεκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Γεννάδιον τὸν Σχολάριον καὶ τῆς πληθύος τῶν ἐξορίστων καὶ ἐφησυχαζόντων ἐν ταῖς Μοναῖς Πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων. Πρὸς τοὺς ἐξορίστους τούτους οἱ μοναχοὶ ἔτρεφον ἀπεριόριστον σεβασμόν, συμβουλευόμενοι αὐτοὺς πάντοτε καὶ δὴ ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ὑπογραφῶν αὐτῶν, «*ἐπιβεβαιώσεων*» καὶ θεωρήσεων εἰς πλείστας ὅσας πράξεις τῆς τε Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ τῶν Μονῶν. Ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλως τε οὗτοι καὶ ἐξαρχικῶς ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας[1].

Τὴν θέσιν τοῦ Πρώτου ἐν Καρυαῖς ἀπὸ τοῦ 1600 καταλαμβάνουν οἱ «*Γέροντες τῆς Συνάξεως*» ἢ «*Ἐπιστάται*», δύο ἕως πέντε, διοριζόμενοι παρὰ τῶν τριῶν πρώτων Μονῶν δι' ἓν ἢ περισσότερα ἔτη μὲ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνάξεως (Λόντζας). Ἔχουν ἐπίσης διοικητικὴν καὶ δημαρχιακὴν ἐξουσίαν καὶ ἐποπτεύονται ὑπὸ τῶν διορισαμένων αὐτούς, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν ὁποίων καὶ πράττουν πρὸς σύγκλησιν ἢ μὴ τῆς «*Μεγάλης Συνάξεως*», ἥτις συνέρχεται πλέον κατὰ πυκνὰ διαστήματα καὶ ἀπο-

[1] Πρβλ. τὸ πρακτικὸν ἀνορθώσεως τῆς Μονῆς ἁγίου Παντελεήμονος, ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ τὴν 1 Νοεμβρίου 1803 ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε', ἐπιγράφων ἰδιοχείρως εἰς τὴν ᾤαν ἄνωθεν τοῦ κειμένου λογαριασμῶν καὶ τοῦ πρωτοκόλλου παραδόσεως κειμηλίων εἰς τὸν διορισθέντα νέον ἡγούμενον Ἀρχιμανδρίτην Σάββαν ὑπὸ ἐπταμελοῦς ἐπιτροπῆς, ὡς ἑξῆς: «*ὁ Πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἔξαρχος Γρηγόριος ἐπιβεβαιοῖ*» (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. 380 - 384).

τελεῖται ἐξ ὀφφικιούχων: Σκευοφυλάκων, Προηγουμένων, Ἐκκλησιαρχῶν, Δικαίων καὶ Γερόντων[1].

Μεταξὺ τῶν διοριζομένων πρωτεύει ὁ κυρίως «*Ἐπιστάτης*» (Ναζίρης), τῶν λοιπῶν ἐκτελούντων χρέη συμβούλων, εἰσπρακτόρων, καὶ ἐξαρχικῶν ἀπεσταλμένων εἰς τὰς Μονάς, εἰς τὰ Μετόχια καὶ εἰς Θεσσαλονίκην. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, τῶν εἰς Θεσσαλονίκην ἀποστολῶν ἢ ἀπαγωγῶν παρὰ τῆς Ἐξουσίας, δὲν ἐξαιρεῖται οὐδ' αὐτὸς ὁ «*Ναζίρης*». Οὗτος ἐλαμβάνετο ἐξ οἱασδήποτε Μονῆς καὶ ἦτο ἀνὴρ ἀνεγνωρισμένης πείρας καὶ μορφώσεως, π.χ. ὁ Προηγούμενος Κύριλλος ἐκ τῆς Μονῆς Δοχειαρίου (1770 - 1778), διατελέσας ἑπτὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 5, 1773 - 1775, μετὰ τῶν Γερόντων Γαλακτίωνος Λαυριώτου καὶ Ἀρσενίου Ἰβηρίτου), ὁ Σκευοφύλαξ Κωνστάντιος ἐκ τῆς Μονῆς Ξενοφῶντος, χρηματίσας μετὰ τῶν Γερόντων Γαλακτίωνος Λαυριώτου καὶ Θεοδούλου Ἰβηρίτου κατὰ τὸ ἔτος 1780, καὶ ἄλλοι[2]. Φανερὸν εἶναι ἐκ πλείστων ἐπισήμων πηγῶν ὅτι ἡ διοίκησις τοῦ Τόπου, μολονότι συγκαλεῖται τακτικῶς ἡ «*Μεγάλη Σύναξις ὅλων τῶν προεστώτων*» μονιμοποιουμένη τελικῶς εἰς Σωματεῖον διαρκὲς (1810), εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν τὰ πρῶτα φερουσῶν «*προκριτοτέρων*» Ἱερῶν Μονῶν: Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ Ἰβήρων. Τοῦτο συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ διορισμοῦ τῶν Ἐπιστατῶν ἐκ περιτροπῆς, ὅτε διηρέθησαν αἱ Μοναὶ εἰς πέντε τετράδας (1783), καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν διὰ τὰ ἔτη 1821 - 1828, ὅτε ἐσχηματίσθη Ἐπιστασία ἐκ Προϊσταμένων τῶν τεσσάρων πρώτων Μονῶν, ὡς καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁμαλότητος ἐν τῷ Ἱερῷ Τόπῳ.

Σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῆς καταλήψεως τῆς Ἀρχῆς ἐν καιρῷ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν πρώτων Μονῶν, πρὸς σωτηρίαν τοῦ Τόπου, μετὰ τὴν ἀπόδρασιν τῆς Χιλιανδαρινῆς Ἐπιστασίας εἰς Σκόπελον, συνεστήθη παρὰ τῶν ἰδίων καὶ ἐξωτερικὴ Ἀρχὴ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Οἱ ἐκ τῶν πέντε Μοναστηρίων ἐπιστατοῦντες τοῦ Ἁγίου Ὄρους*», ὅπου τὴν θέσιν τῆς Μονῆς Διονυσίου κατέχει ὁ τῆς τοῦ Κουτλουμουσίου Πρωτοσύγκελλος Θεοδόσιος. Γενικῶς ἐπὶ παντὸς σπουδαίου ζητήματος καὶ ἐπὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν νὰ ἔλθουν εἰς εὐρεῖαν συζήτησιν ἐπὶ Κοινῆς Συνάξεως, γίνεται ἰδιαιτέρα μυστικὴ συνεννόησις τῶν τεσσάρων Μονῶν (Λαύρας, Βατοπεδίου, Ἰβήρων καὶ Χιλιανδαρίου) δι' ἐκπροσώπων αὐτῶν καὶ εἰς θέσιν τὴν ὁποίαν ἀπὸ κοινοῦ καθορίζουν ἐκ τῶν προτέρων δι' ἀλληλογραφίας ἢ διὰ τῶν ἐν Καρυαῖς ἀντιπροσώπων αὐτῶν. Οἱ τρεῖς σφραγίζουν καὶ φυλάσσουν ἐν τῷ πύργῳ τῆς Κοινότητος ἢ ἐν τοῖς Ἀρ-

[1] Ἴδε Κατάλογον Ἐπιστατῶν ἐν Ἀλεξ. Λαυριώτου, Ἀγῶνες καὶ θυσίαι, Ἀθῆναι 1962, σελ. 205 καὶ Πρᾶξιν τῶν τριῶν πρώτων Μονῶν, Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. λη'.

[2] Αὐτόθι, σελ. 287.

χείοις τῶν Μονῶν Βατοπεδίου, Ἰβήρων ἢ Κουτλουμουσίου τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, αὐτοὶ παραδίδουν εἰς τοὺς διοριζομένους Ἐπιτρόπους ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ διεξάγουν πᾶσαν ἐμπιστευτικὴν ὑπόθεσιν. Διακρίνονται δὲ αἱ Μοναὶ εἰς *«Μεγάλα Μοναστήρια»* καὶ *«Πρόκριτα Μοναστήρια»*, εἰς τὰ ὁποῖα συγκαταλέγεται ἀπὸ τοῦ ΙϚ' αἰῶνος καὶ ἡ τοῦ Χιλιανδαρίου, συνεπείᾳ τῆς ἀθρόας εἰσροῆς Σέρβων μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Κράτους αὐτῶν ὑπὸ τῆς Τουρκίας. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 108β, 129β).

Ἀνάλογοι τῶν τιμῶν καὶ τῆς ἰσχύος ἦσαν ἀνέκαθεν καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῶν τεσσάρων προκρίτων Μονῶν. Κατὰ κανόνα τὸ ἥμισυ τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Τόπου, τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων φόρων, τοπικῶν δοσιμάτων κλπ. κατανέμεται ἀναλόγως εἰς τὰς τέσσαρας πρώτας Μονὰς ἢ εἰς τὰς τρεῖς. Ὁμοίως ἡ φροντὶς ἐξευρέσεως δανείων ἐν ἐκτάκτῳ ἀνάγκῃ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων βαρύνει τὰς τρεῖς. Πρόκριτοι (κοτζαμπάσηδες) διακρίνονται καὶ μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν Ἁγιορειτῶν, οἵτινες ὡς καὶ αἱ Μοναὶ αὐτῶν θεωροῦνται ὑπεύθυνοι διὰ τὸ σύνολον τῶν κατοίκων ἔναντι τῆς Κυβερνήσεως, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐπικρατούσης συνηθείας τῶν Τούρκων εἰς τὰς πόλεις, τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία ἐν γένει. Ἐπὶ ἀνωμάλων περιστάσεων αὐτοὶ ἀναζητοῦνται, ἐλέγχονται καὶ τιμωροῦνται ἀκόμη καὶ ἐπὶ μεμονωμένων ἐντελῶς περιπτώσεων καὶ καταστάσεων. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μεταξὺ τῶν τεσσαράκοντα ὁμήρων Ἁγιορειτῶν, τῶν ἀπαχθέντων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἰς Θεσσαλονίκην ὡς ἐνέχυρον (ἐγγύησιν) ἐκπληρώσεως τῶν ὅρων τῆς συνθηκολογήσεως, οἱ δέκα προέρχονται ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἕνεκα τοῦ πρωτείου αὐτῆς.

Κατὰ τὴν ΙϚ' ἑκατονταετηρίδα ἡ διοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ πρώτην φορὰν γίνεται μικτή, διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν Καρυαῖς Τούρκου ἀξιωματικοῦ τοῦ Τάγματος τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς (Χὰς Ὀτζακίου), αἰτήσει τῶν Ἁγιορειτῶν πρὸς προστασίαν αὐτῶν ἐκ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν διαφόρων ἀγάδων καὶ ἐξουσιαστῶν τοῦ Σαντζακίου τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἐν τοῖς ἐφεξῆς δηλοῦται.

Παραλλήλως πρὸς τὸν περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας τοῦ Πρώτου εἰς τὸν πνευματικὸν μόνον τομέα, εἶτα δὲ καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ θεσμοῦ τούτου, ἐπισυμβαίνει τὸ ἴδιον ἐν ταῖς αὐτοδιοικήτοις Μοναῖς, ὡς πρὸς τὸν Καθηγούμενον. Ἀναμφιβόλως ἑκάστη ἐποχὴ ἔχει τὰ ἰδικά της. Ἡ ἰδιοκτησία ἀφ' ἑνός, ἥτις ἐπετράπη ἐπισήμως εἰς τοὺς μοναχοὺς μὲ κληρονόμον τὴν Μονὴν διὰ τοῦ χρυσοβούλλου Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου (1406), καὶ ἡ διεύρυνσις τῶν προϊσταμενικῶν δικαιωμάτων, ὡς καὶ αἱ ἀνωμαλίαι τῶν πραγμάτων, εἶχον ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἡγουμένου εἰς τὸ ἐλάχιστον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ συνετελέσθη ἡ ὁριστικὴ ἐπικράτησις τῶν ὀφφικιούχων καὶ πλουσίων σχετικῶς ἐκ τῶν *«ταξιδίων»* αὐτῶν προεστώτων, ὑπὸ νέον πλέον σύστημα διοικητικόν, τὴν Κοινοβρυθμίαν,

κατὰ παρέκκλισιν ἐκ τῶν Τυπικῶν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Οὕτω κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα ὁ ἰδιόρρυθμος βίος ἐπικρατεῖ ἀπολύτως *«ἐν ταῖς τὰ πρῶτα φερούσαις ἱεραῖς Μοναῖς Λαύρας καὶ Βατοπεδίου ὡς μεμορφωμένον σύστημα Μοναχικοῦ βίου· ἔπειτα δὲ ἀπὸ παλινορθώσεις τινὰς ἀκάρπους τὸ νέον σύστημα ἐπικρατεῖ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' εἰς ἁπάσας τὰς ἱερὰς Μονάς, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης κακοδαιμονίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας»* [1].

Ἡ κατωτέρω περικοπὴ πράξεως τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας μᾶς πληροφορεῖ ἐπαρκῶς περὶ τῶν αἰτίων τῆς μεταπτώσεως ταύτης καὶ διαμορφώσεως τοῦ νέου θεσμοῦ τῆς Κοινοβρυθμίας, εἰς ἣν πλὴν τῶν ἄλλων αἰτίων φαίνεται ὅτι συνετέλεσε καὶ ἡ αὐθαιρεσία ὡρισμένων Ἡγουμένων, ἐξ ἧς ἀφορμῆς συνετάχθη καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

«Δὲν μᾶς συγχωρεῖ τὴν σήμερον (ἡ ἔπαρσις τῆς ἀθείας καὶ τὸ βαρβαρικὸν ξίφος) φροντίζειν ποσῶς περὶ τῶν τοιούτων παραδόσεων, ὡς περιττῶν ὄντων ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὁποῦ τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος ὑβρίζεται καὶ καταπατεῖται καὶ ἀντιλέγεται φανερῶς ὑπὸ τῶν ἀπίστων. φυλάττειν δὲ μόνον τὸν ὅρον καὶ τὴν τάξιν τῆς εὐσεβείας καὶ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς καμμία ἐγκατάλειψις ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἁρπαγῆς καὶ συγχύσεως καὶ τότε οὔτε κανόνες, οὔτε τύποι Πατέρων βοηθῆσαι ὅλως ἰσχύσουσιν ἡμῖν. Ἐν τούτοις μόνοις ζητεῖν τὴν ἀσφάλειαν τόγε νῦν ἔχον καὶ τὰ λοιπὰ παρατρέχειν ὡς μὴ χρησιμεύοντα εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, τοῦ παλαιοῦ καιροῦ ἐκεῖνα πάντα τυγχάνοντα ἀξιώματα καὶ θεωρίαι καὶ μελετήματα». Εἰδικώτερον καθορίζονται αἱ ἁρμοδιότητες τῶν Προϊσταμένων, αἱ καὶ σήμερον ἀναφερόμεναι ἐν τῷ ἄρθρῳ 90 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, ἐν τῷ αὐτῷ Πρακτικῷ:

«ἡ δούλευσις καὶ ἡ σπουδὴ καὶ ὁ λογαριασμὸς τῆς Μεγάλης Μέσης καὶ ὁ τῶν μετοχίων καὶ ὁ τῶν οἰκονόμων καὶ ὁ τῶν ταξιδίων καὶ τὰ βάρη πάντα καὶ τὰ συδοσίματα, αἱ Σκῆται, τὰ Κελλία, τὰ διακονήματα, οἱ διακονηταί, ἡ Πόρτα ἡ Βασιλική, τὸ τέλος τοῦ Χὰς Παχτζὲ καὶ ἡ τοῦ Μποσταντζήμπαση ἀποφορὰ ἡ ἐτήσιος καὶ τὰ τῆς Θεσσαλονίκης πάντα, δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ ταῦτα ἔργον τοῦ Ἡγουμένου, ἀλλὰ μόνον τῶν προεστῶν καὶ τῆς Συνάξεως». (Ἀρχεῖον Ἱερᾶς Μ. Μ. Λαύρας).

Ἑπομένως ἀποφαίνονται ὅτι ὁ Καθηγούμενος πρέπει νὰ εἶναι ποιμήν, ὁδηγός, διδάσκαλος καὶ ἀρχέτυπον τῆς μοναχικῆς ζωῆς, *«ὡσὰν ζωγραφισμένος ἅγιος»* ἔχων τὸ προβάδισμα, τὴν στάσιν καὶ τὴν προτίμησιν διὰ νὰ φυλάττεται ἡ τάξις τῆς ἡγουμενείας καὶ οὐδὲν ἕτερον. *«Ὁ δὲ βουλόμενος εἰσελθεῖν εἰς τὸν τῆς ἡγουμενείας βαθμόν, πρῶτον ὑπογραφάτω ἐν τῇ παρούσῃ συντάξει καὶ οὕτω τὴν ἡγουμενείαν ἀναδεξάσθω»*.

---

[1] Κ. Βλάχου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 85 καὶ 92.

Τὴν ἀποψιλωθεῖσαν οὕτω θέσιν τοῦ ἡγουμένου φανερὸν ὅτι οὐδὲν πρόσωπον περιωπῆς ἐδέχετο, διὸ ἔκτοτε μόνον οἱ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τιτλοῦχοι ἀνελάμβανον εἰκονικῶς μέχρις ἀναδείξεως ἑτέρου προαγομένου ἀδελφοῦ, ὅτε ἐλάμβανον τὸν τίτλον τοῦ *«Προηγουμένου»*, ἐθιμοτυπία διατηρουμένη ἕως τῆς σήμερον ἐν ταῖς ἰδιορρύθμοις Μοναῖς διὰ τοὺς προαγομένους εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐκλεξίμων διὰ τὸ Προϊσταμενικὸν ἀξίωμα διὰ μίαν μόνον ἡμέραν.

Ὁ Πρῶτος καὶ ὁ Καθηγούμενος ὑπῆρξαν θύματα τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, τῶν ἀνωμάλων καιρῶν καὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Τῆς θέσεως τοῦ Καθηγουμένου ἀντεποιήθησαν ἐπί τι διάστημα ὁ Σκευοφύλαξ καὶ ὁ Δικαῖος, ὡς πρὸς τὰς περισσοτέρας ἐκείνου ἁρμοδιότητας καὶ ὡς πρὸς τὸ διοικητικὸν μέρος τῶν ἐπιτρόπων (οἰκονομικὴ διαχείρισις). Ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος, μικρὸν πρὸ τῆς ὑποταγῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τοὺς Τούρκους, ἐν ὄψει τῆς σοβούσης καταστάσεως μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, *«μήποτε τῇ κατὰ μικρὸν ἀμελείᾳ φροῦδα γένηται τὰ τῆς Μοναχικῆς Πολιτείας»* εἰς τὰς πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν πεπτωκότων διατάξεις αὐτοῦ θεσπίζει ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς ἀρίστης διοικήσεως τῶν Μονῶν, ὡς ἑξῆς: Πρὸς διακυβέρνησιν ἑκάστης Μονῆς ἀρκοῦσιν οἱ ἔσω βουλευταί, ὧν προΐσταται καὶ μεθ' ὧν συνεργάζεται ὁ ἡγούμενος. οὐδὲν πρέπει νὰ γίνηται ἄνευ τῆς τῶν κρειττόνων τούτων βουλῆς, ἀλλὰ πάντα μετ' εἰδήσεως καὶ γνώσεως καὶ ἐνδόσεως αὐτῶν τε καὶ τοῦ Καθηγουμένου, *«ἐπεὶ γὰρ τῶν πόλεων, ὅσαι καλῶς πράττουσι τῇ τῶν ἀρίστων βουλῇ διοικοῦνται καὶ οὐ τῇ τῶν πολλῶν, οὐδὲ τῶν τυχόντων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος μόνου, τὸ μὲν γὰρ δημοκρατία, τὸ δὲ τυραννίς, ἀμφότερα δὲ ὁμοίως ἄτοπα»* [1].

Προϊὸν τῆς ἐξεταζομένης ἐποχῆς ὑπάρχει καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Σκητιωτικοῦ καὶ Κελλιωτικοῦ βίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Πνευματικὴ εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἡσυχασμὸν εἰς ἀθροίσματα *«Καλυβῶν»* καὶ *«Κελλίων»*. Μεγαλυτέραν ἄσκησιν καὶ σκληραγωγίαν ἐπιδιώκει ἡ πρώτη τάξις· φιλόϋλος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἡ δευτέρα τῶν Κελλιωτῶν, δι' ἀπασχολήσεώς της συνήθως εἰς καθαρῶς γεωργικὰς ἐργασίας διὰ καταρτίσεως *«συνοδειῶν»* ἐκ μοναχῶν ὑποτασσομένων εἰς τὸν ἀρχαιότερον τῇ τάξει. Ἀνεπτύχθησαν δὲ ταχύτατα καὶ ἀριθμοῦν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ ἥμισυ τοῦ μοναχικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἀπογραφῶν [2].

Τὰ Ἐξαρτήματα, ὡς μονολεκτικῶς καλοῦνται τὰ ἐκτὸς τῶν εἴκοσι Μονῶν ἱερὰ Καθιδρύματα, καθὸ ὑποκείμενα εἰς τὰς Κυριάρχους Ἱερὰς Μονάς, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πολλάκις ὠθούμενα, οὐχὶ πάντοτε, ἐξετράπησαν τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν σκοποῦ καὶ προορισμοῦ εἰς παντοειδεῖς ἀνυποταξίας, ἀντινο-

[1] Κ. Βλάχου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 79.

[2] Πρβλ. εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1808.

μίας καὶ ἀντικαθεστωτικὰς ἐνεργείας διὰ κτηματικὰς καὶ φορολογικὰς διαφορὰς συνταράξαντα κυριολεκτικῶς τὸν Τόπον καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς Ἀρχὰς ἐπὶ ὁλόκληρον πεντηκονταετίαν (1768 - 1821).

Ἡ ἐκπροσώπησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους, κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα, εἰς τὰ δύο μεγάλα κέντρα Κωνσταντινούπολιν καὶ Θεσσαλονίκην, γίνεται δι' ἐπιφανῶν ἀρχόντων διοριζομένων δι' ὁλοσφραγίστων γραμμάτων ἐπ' ἀόριστον καὶ ἀμισθί, μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως τοῦ Τόπου, ἀναγνωριζομένων δὲ ὡς Ἐφόρων ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀντιπροσωπεύουν ἐπίσης εἰς τὰς ὡς ἄνω πόλεις Ἁγιορεῖται οἵτινες ἀποτελοῦν τὸν σύνδεσμον μεταξὺ Κοινότητος καὶ Ἐφόρων καὶ συνεργάζονται μετ' αὐτῶν στενῶς, ἔχουν ὅμως ἐνιαύσιον ἐντολὴν καὶ διατελοῦν ἐπὶ μισθῷ. Πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξωτερικῶς ἐγίνετο δι' ἐκτάκτων μόνον ἀποστολῶν Ἐπιστατῶν καὶ Προϊσταμένων, οἵτινες ἐλάμβανον διὰ πᾶσαν ἔκτακτον ἀνάγκην δάνεια ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ ἀπὸ Τούρκους καὶ Ἑβραίους χρηματιστάς, ὡς ἦτο ὁ Ἀσέρης κατὰ τὰ ἔτη 1760 - 1775, ὅστις ἐλάμβανε καὶ ἐνιαύσιον μισθὸν (ρόγαν).

Ἐν Θεσσαλονίκῃ διετέλεσαν Ἔφοροι ὁ Χατζῆ Γούτας Καυταντζόγλου [1] κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τοῦτον διεδέχθη ὁ μεγαλέμπορος. υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης (Τζίτζη Νάνος) μέχρι τοῦ 1819, θανόντα τὸν διεδέχθη ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Σπανδωνῆς, εἰς δὲ τὰς Σέρρας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λογοθέτης Δημήτριος. Ἐκτάκτως ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐχρημάτισε καὶ ὁ Χριστόδουλος Μπαλάνος ἐπὶ ἓν ἔτος, 1811 καὶ ἐπί τι διάστημα κατὰ τὸ 1821.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει διετέλεσαν οἱ ἄρχοντες Χατζόγλου, Ἀντώνιος Τζιρᾶς, Γεώργιος Ὀρχάνης, Γεωργάκης Τζιρᾶς (Κῶδ. Δ', σελ. 175β), Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος, Γιάγκος Σαμορκάσης, Γρηγοράσκος Σκαρλάτος κ.ἄ.

Ἐκ τῶν Ἁγιορειτῶν, ἐξ ὅσων ἡμῖν γνωστόν, τὸ πρῶτον διωρίσθη Ἐπίτροπος ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὰ ἔτη 1807 - 1811 ὁ Γέρων Νικηφόρος Ἐσφιγμενίτης τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Προηγούμενος Παΐσιος Σταυρονικητιανὸς καὶ ἐνδιαμέσως ἐπὶ μικρὸν διάστημα ὁ Πρωτοσύγκελλος Θεοδόσιος Κουτλουμουσιανὸς κατὰ τὸ ἔτος 1810 - 1811. (Κατάλογος Ἐπιτρόπων δημοσιευθήσεται λίαν προσεχῶς).

Προηγήθη κατὰ πολλὰ ἔτη ὁ διορισμὸς Ἁγιορειτῶν Ἐπιτρόπων εἰς τὴν Βασιλεύουσαν. Ἐκ τῶν σωζομένων βιβλίων πιστοῦται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1773 διετέλουν ἐπίτροποι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Διονύσιος Λαυριώτης καὶ ὁ Ἀγάπιος Ἰβηρίτης, τῷ 1774 ὁ Θεοδόσιος Λαυριώτης καὶ ὁ Ἰγνάτιος, τῷ 1775 ὁ Θεοδόσιος Λαυριώτης καὶ ὁ Κωνστάντιος Ζωγραφίτης. Ἡ καταβολὴ τῶν βασιλικῶν δοσιμάτων ἐγίνετο διὰ τῶν Ἐπιτρόπων καὶ οὐχὶ διὰ

[1] Πατὴρ τῶν Ἰωάννου καὶ Μερκουρίου Καυταντζόγλου.

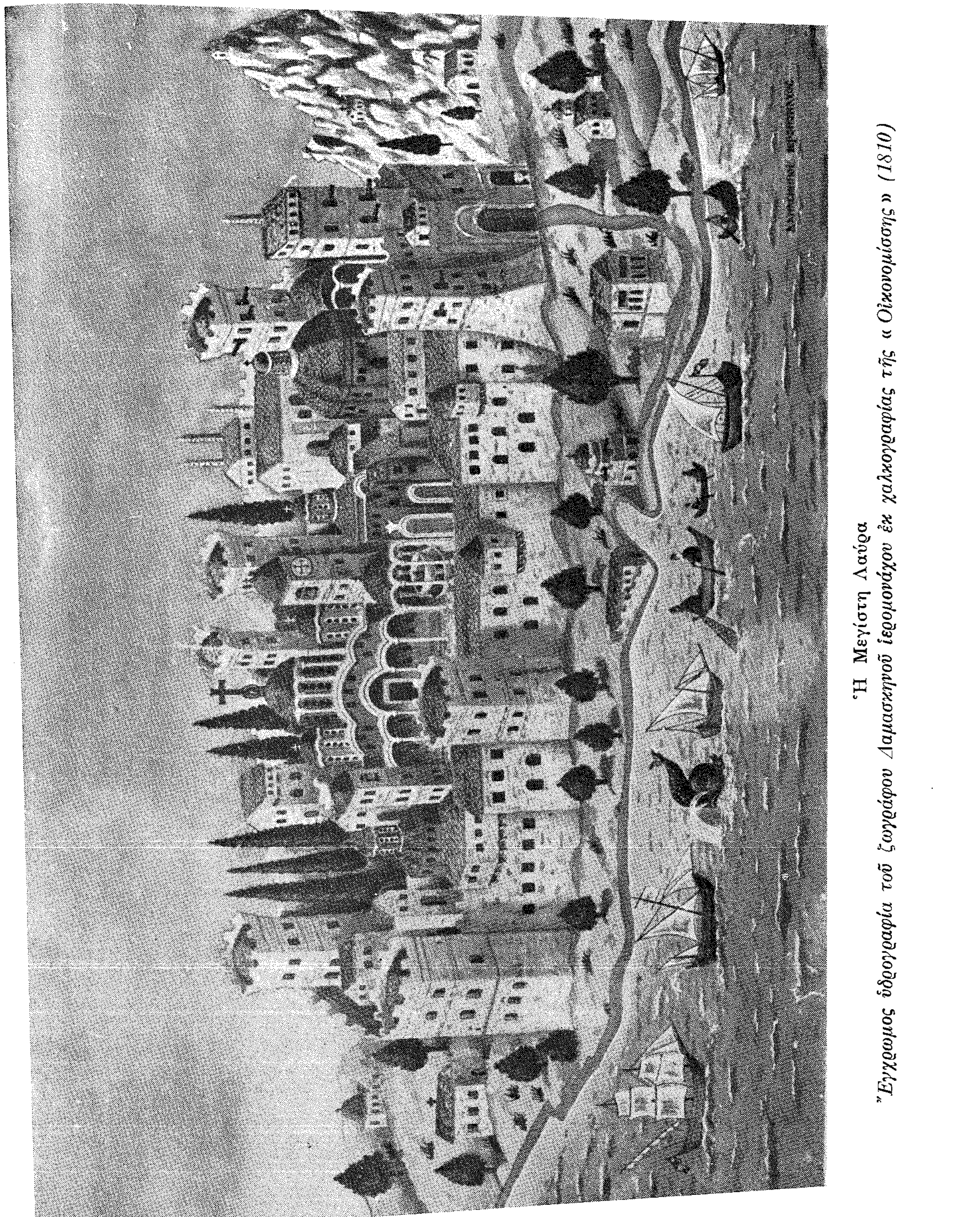
τοῦ Χαμπίτου χασεκῆ ἀγᾶ τοῦ Τόπου, ὡς ἐπιστεύετο μέχρι τοῦδε· τὰ δὲ ἐμβάσματα διὰ γραμματίων (πολιτζῶν) ἐγίνοντο κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἐφόρου Ἰ. Καυταντζόγλου.

Ὅπως κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν οὕτω καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁσάκις ἡ διαμόρφωσις ἐθίμων καὶ τάξεων τὸ ἐπέβαλλεν, ὁ Τόπος προέβαινεν εἰς θεσμοθέτησιν τῶν ἐχόντων ἀνάγκην νομοθετικῆς ρυθμίσεως. Οὕτως ἐκ τῆς συνεργασίας τῆς Συνάξεως (Λόντζας) μετὰ τοῦ ἐξαρχικῶς ἀποσταλέντος Πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου προέκυψε τὸ πέμπτον Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπικυρωθὲν τῷ 1575 διὰ σιγιλλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β΄[1]· τῇ συνεργασίᾳ δὲ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῶν *«ἐνδοξοτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ ἐπιτρόπων τοῦ κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων ἁπάντων τοῦ Γένους ἡμῶν (καὶ) τῇ θερμῇ ἀξιώσει καὶ δεήσει τῶν (τότε) ἐν βασιλευούσῃ διατριβόντων ὁσιωτάτων πατέρων»* Ἁγιορειτῶν συνετάχθη εἰς δεκαοκτὼ κεφάλαια τὸ ἕκτον Τυπικόν, ἐπικυρωθὲν καὶ ὑπογραφὲν τῷ 1783 κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἐπινεμήσεως α΄ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ Δ΄ καὶ δέκα Συνοδικῶν Μητροπολιτῶν. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 105 - 109).

Ἀμφότερα τὰ Τυπικὰ ταῦτα δὲν ἀφίστανται οὐσιωδῶς τῶν παλαιῶν, ρυθμίζουν δὲ τὰς σχέσεις τῶν Ἐξαρτημάτων πρὸς τὰς Μονάς, τὴν μετοίκησιν (μετάστασιν) τῶν μοναχῶν ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὰ ταξίδια αὐτῶν ἔξω τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὸ ἐμπόριον, τὴν μὴ προσφυγὴν τῶν μοναχῶν εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια κλπ. Πρὸς ἐκδίκασιν τῶν μεταξὺ Μονῶν καὶ μοναχῶν διαφορῶν ὡρίσθησαν ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια τριῶν βαθμῶν: Ἱερᾶς Ἐπιστασίας, Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου — μὴ ἀποκλειομένης τῆς ἀνέκαθεν ἰσχυούσης αἱρετοκρισίας — καὶ ἄλλα, ἐξ ὧν τὰ σπουδαιότερα: ἡ εἰς πέντε τετράδας διαίρεσις τῶν Μονῶν πρὸς ἀνάληψιν ἐπιστασιακῶν καθηκόντων ἐκ περιτροπῆς κατὰ τὴν πρώτην Ἰουνίου ἑκάστου ἔτους, ἡ διαίρεσις τῆς σφραγῖδος τῆς Κοινότητος εἰς τέσσαρα τμήματα ὅσοι καὶ οἱ Ἐπιστάται, ἡ διευθέτησις τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν χρεῶν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἐκ 302.000 γροσίων καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς διαχειρίσεως τῶν μικρῶν Μοναστηρίων παρὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας. *«Τὰς δοσοληψίας καὶ τὰ κατάστιχα τῶν σκευοφυλάκων τῶν μικρῶν Μοναστηρίων ἐξετάζεσθαι καὶ ἐπιβεβαιοῦσθαι παρὰ τῶν τεσσάρων Ἐπιστατῶν»*. (Σιγίλλιον Οἰκ. Πατριάρχου Γαβριὴλ Δ΄. Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., κεφ. ΙΒ΄, σελ. 108).

Ἓν ἀκόμη Τυπικὸν προσετέθη μετὰ τριάκοντα ἑπτὰ ἔτη εἰς τὸν κύκλον

[1] Κ. Βλάχου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 97 - 98.

Ἡ Μεγίστη Λαύρα

Ἔγχρωμος ὑδρογραφία τοῦ ζωγράφου Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου ἐκ χειρογραφίας τῆς «Οἰκονομίας» (1810)

τῶν κανονισμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὸ ἕβδομον, συνταχθὲν ὑπὸ λογάδων Ἁγιορειτῶν τῇ συνεργασίᾳ τῶν ἀρχόντων Ἰω. Καυταντζόγλου καὶ Χριστοδούλου Μπαλάνου καὶ κυρωθὲν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Θεσσαλονίκης Γιουσοὺφ μπέη. Ἡ ἡγεμονία αὐτοῦ μέχρι τοῦδε μᾶς ἦτο ἄγνωστος, ὡς καὶ τὰ συντελέσαντα αἴτια καὶ πρόσωπα εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Τυπικοῦ τούτου, περὶ τοῦ ὁποίου τόσος θόρυβος ἐγένετο, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν συνέπραξε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία καὶ δὲν ἐπεκυρώθη παρ' αὐτῆς.

***

Τὰ ἐντελῶς προσωρινοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀποκλειστικῶς ἐπὶ οἰκονομικοῦ μόνον ζητήματος συνταχθέντα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ὀκτὼ κεφάλαια ἐπὶ Πατριάρχου Παϊσίου Β' τῷ 1744, φρονῶ ὅτι οὐδόλως δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν *«Τυπικόν»*, παρὰ τὰ ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τοῦ μ. Κτενᾶ (σελ. 327 - 329), καθόσον πλεῖσται ὅσαι πράξεις διευθετήσεως ζητημάτων γενικῶς τοῦ Ἁγίου Ὄρους διατυποῦνται εἰς ἄρθρα χωρὶς ταῦτα ν' ἀποτελοῦν Τυπικόν. Π.χ. Κανονισμός, ἐκδόσεις διαβατηρίων, διαφορὰ Σκήτης Προφήτου Ἠλιοῦ, εὐκατάστασις Μονῆς Ξηροποτάμου καὶ ἄλλα τοῦ Τόπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Σμυρνάκη ὀνομαζόμενον τέταρτον Τυπικὸν τοῦ 1780! (σελ. 312 - 315), δέον νὰ θεωρηθῇ ἐξ ὁλοκλήρου ἀνύπαρκτον καὶ πλαστόν.

Ἐξ ἐπισήμων πηγῶν συνάγεται, ὅτι διὰ τὴν δασικὴν περιοχὴν τοῦ καλλιτέρου τμήματος τοῦ Ἁγίου Ὄρους *«Ἀναπαυσιά»*, συνέβησαν ὁριακαὶ διενέξεις καὶ μεγάλα γεγονότα μεταξὺ τῶν Μονῶν Κουτλουμουσίου καὶ Ξηροποτάμου. Ταῦτα καλύπτονται ἐν τῷ κώδικι διὰ τῆς φράσεως *«ἕνεκα τῶν γνωστῶν τρεξάντων»*. *«Γρόσια 20.000 ὅσα ἔμειναν παρὰ τῇ εὐγενείᾳ του* (τῷ Χριστοδούλῳ Μπαλάνῳ) *εἰς ἀμανέτι διὰ γνωστὴν αἰτίαν καὶ ὑπόθεσιν δηλαδή, ἐκ ταύτης τῆς ποσότητος νὰ ἀγορασθῇ ἐν εἶδος δώρου καὶ νὰ προσφερθῇ τῷ ἡγεμόνι* (Γιουσοὺφ μπέη) *μὴ δεχθέντι τὴν διὰ μετρητῶν εἰς δῶρον προσφοράν, καὶ διὰ νὰ ἀπαντηθῇ ὁ ἐκεῖ μουλᾶ ἐφένδης, ζητῶν ἱκανὴν ποσότητα χρηματικήν, ἕνεκα τῶν γνωστῶν τρεξάντων»*. (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 109).

Ὁ ἄρχων Καυταντζόγλου ἐκ δευτέρου εἶχε παρακαλέσει τὴν Ἱερὰν Κοινότητα δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου τοῦ Καραθανάση *«νὰ συμβιβασθῶσι τὰ δύο Μοναστήρια Κουτλουμουσίου καὶ Ξηροποτάμου»* (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 104), ὅπερ δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε καὶ διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Γιουσοὺφ μπέη οἱ προϊστάμενοι τῶν Μονῶν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα διέτριψαν ἐπὶ τρεῖς μῆνας, ἀπὸ 27 Αὐγούστου μέχρι 27 Νοεμβρίου 1810, ὑπηρετούμενοι παρὰ τοῦ σεϊμένη Παραδείση. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 108).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπισυμβαίνουν καὶ ἄλλα γεγονότα:

1) Ἡ ἀποστολὴ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Γιουσοὺφ μπέη βασιλικοῦ κορβέ-

του εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν κανονίων ἐκ τῶν ἐμπρησθέντων εἰς Πρόβλακα τριῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ Τουρκικοῦ Ναυτικοῦ, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐνοχοποιηθῆ ὁ Τόπος. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 105).

2) Ἡ παρὰ τοῦ ἰδίου ἡγεμόνος ἀποστολὴ τοῦ Καπετὰν Γιαννάκη *«ἐπὶ εὑρέσει καὶ συλλαβῇ τῶν κακούργων»*, Βέργου, Γεωργίου Καμπανούδη κλπ. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 104, 114).

3) Διένεξις περὶ διανομῆς τῶν χαρατζίων ἤτοι τῶν χαρτίων τοῦ προσωπικοῦ φόρου μετὰ τὴν γενομένην ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1808, καθ' ἣν τὸ σύνολον τῶν μοναχῶν εὑρέθη 2.395 ἄτομα καὶ λαϊκοὶ 315. Ὅθεν πρὸς κάλυψιν τοῦ κεκανονισμένου ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ Καταστίχου ἀριθμοῦ 3.000 χαρτίων καθιεροῦται ἀναλογία ἐπὶ τῶν καταμετρηθέντων προσώπων εἰς τὰ τέσσαρα ἄτομα ἓν χαρτίον, προσθήκη πρὸς διάθεσιν τῶν ὑπολοίπων 605 χαρτίων. (Κῶδ. 4, ΙΚ., φ. 151α καὶ 170β, πίναξ ἀπογραφῆς. Ἅπαντες οἱ λαϊκοὶ ὡς ἐργαζόμενοι τίθενται εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν).

4) Ἀπόπειρα τροποποιήσεως τῶν ἀναλογιῶν τῶν τριῶν κλάσεων χαρατζοχαρτίων: ἐλλάδων, εὐσατίων καὶ ἐτνάδων. Κατὰ τὰ ἀνέκαθεν κρατοῦντα ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν χαρτίων, τὸ δέκα τοῖς ἑκατὸν ἀπετέλει τὴν πρώτην τάξιν· ἐπίσης τὸ δέκα τοῖς ἑκατὸν τὴν τρίτην κατηγορίαν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ ἀνωτέρω τὴν μεσαίαν, ἤτοι τὰ εὐσάτια[1]. Τοῦτο ἠγνόουν οἱ μέχρι τοῦδε γράψαντες. Ἑκάστη τῶν τριῶν ἀνωτέρω κλάσεων τῶν χαρτίων ἐτιμᾶτο εἰς τὸ ἥμισυ τῆς προηγουμένης, π.χ. 12, 6, 3 γρόσια. Παρὰ ταῦτα μετετράπη ἡ ἀναλογία τῶν τριῶν κατηγοριῶν τῶν χαρτίων εἰς 12, 10 καὶ 8 γροσίων πρὸς εἴσπραξιν τοῦ ἐκ 30.000 δοσίματος τῶν τοπικῶν ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος· ἀποτυχούσης δὲ τῆς πράξεως ταύτης, ἐφόσον τὸ τοπικὸν δόσιμον εἰσεπράττετο κατ' ἀναλογίαν τῶν λοιπῶν δοσιμάτων, ἐπεχειρήθη νὰ *«ριφθῇ»* ἐπὶ τῶν ὑποστατικῶν ἑκάστου Μοναστηρίου τῶν τε ἔσω τοῦ Ὄρους καὶ τῶν ἔξω, κατὰ τοὺς *«χανέδες»*, ἤτοι ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ ταχριρίου. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 172β, πίναξ καὶ 173α). Αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ Κουτλουμουσίου, Καρακάλλου καὶ Φιλοθέου συμφωνήσασαι κατ' ἀρχὴν ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω πράξεων κατέφυγον ἀκολούθως εἰς τὰ ἐξωτερικὰ δικαστήρια τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ οὗ συνησπίσθησαν αἱ δέκα ἑπτὰ εἰς ἀγῶνα διαρκέσαντα μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1812, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Εἰς τὰς ὡς ἄνω τρεῖς Μονὰς προσεχώρησε καὶ ἡ Μ. Λαύρα ἐξ αἰτίας τοῦ περὶ ζευγαρίων φόρου καὶ τοῦ τρόπου κατανομῆς τούτου.

[1] Ἀρχεῖον Μεγ. Λαύρας, φ. 1824, ἐπιστολὴ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ «ἐπιστατούντων τοῦ Ἁγίου Ὄρους» Θεοφίλου Λαυριώτου, Ἰακώβου Βατοπεδινοῦ, Συνεσίου Ἰβηρίτου (τοῦ καὶ γραφέως) καὶ Κυρίλλου Χιλιανδαρινοῦ, ἀπὸ 10 - 9 - 1824, πρὸς Κοσμᾶν ἰατρὸν Βατοπεδινὸν κοινὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔξαρχον τοῦ Ἱερ. Τόπου. *«...νὰ παραστήσετε τὰ δίκαια τοῦ Τόπου καὶ νὰ διαφυλαχθῇ τὸ ἔθος τὸ ἀρχαῖον, ὅπου εἰς τὴν δεκάδα τῶν φύλλων* (χαρατζοχαρτίων) *διορίζεται ἓν μέγα φύλλον καὶ ἓν μικρόν...»*.

Πρὸς ἐκδίκασιν καὶ ἐπίλυσιν ὡρισμένων διαφορῶν τῶν Ἁγιορειτῶν παρὰ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν δὲν ὑπῆρχον αἱ ἀπαιτούμεναι βάσεις. Μὴ ἀναγνωριζομένης παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς νομοθεσίας, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν κατ' ἐπανάληψιν γενομένων παρὰ τῶν Ἁγιορειτῶν διαβημάτων καὶ ἐνεργειῶν πρὸς ἄρσιν τῆς κρίσεως ἐπὶ διαφορῶν τοῦ Τόπου ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης, αἱ ὑποθέσεις τῶν πατέρων πολλάκις ὡδηγήθησαν εἰς ἀδιέξοδον. Παρέστη λοιπὸν ἀνάγκη νὰ προέλθουν ἐκτάκτως οἱ μοναχοὶ εἰς συνεννοήσεις καὶ συμφωνίας μετὰ τῶν κρατούντων ἐξουσιαστῶν, ἐκ τῶν συνομιλιῶν τῶν ὁποίων ἀπέρρευσε τὸ ἕβδομον Τυπικόν.

Ἐκ τοῦ κώδικος 7 τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος (Ἀρχεῖον Πύργου) πληροφορούμεθα ὅτι, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Γιουσοὺφ μπέη ἀπόλυσιν τῶν προϊσταμένων τῶν Μονῶν, δι' ὧν ἐζητήθη παρὰ τοῦ Ἰ. Καυταντζόγλου ἡ ἀποστολὴ εὐχαριστηρίου γράμματος τοῦ Τόπου πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 104), καλοῦνται καὶ πάλιν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ μάλιστα ὅλοι αὐτὴν τὴν φοράν. *«...ἐν τῇ δευτέρᾳ παρρησιάσει τῶν πάντων δηλ. μοναστηριακῶν προεστώτων, σκητιωτῶν καὶ κελλιωτῶν»*. Κατ' αὐτήν, ἄγνωστον διατὶ ἀκριβῶς, αἱ δέκα ἑπτὰ Μοναὶ προσεπάθησαν νὰ διαφθείρουν τὴν κρίσιν τοῦ ἡγεμόνος Γιουσοὺφ μπέη διὰ προσφορᾶς δύο χιλιάδων φλωρίων τῆς ἐποχῆς, ἤτοι 20.000 γροσίων, τὴν λῆψιν τῶν ὁποίων οὗτος ὑπερηφάνως ἀπεποιήθη, φαινόμενον διὰ τὰ χρονικὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐδέχθη ἐν τούτοις ἄλλα καθιερωμένα εἴδη δώρων πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν ἡγεμόνας *«τρία σάλια ρεζαγιὰ»* ἀξίας 5.450 γροσίων, 15 1/2 ὀκάδας κηρὸν λευκὸν εἰς λαμπάδας καὶ οἱ παρ' αὐτῷ Ταχὶρ ἀγᾶς, Ἰσμαὴλ ἀγᾶς καὶ Τζαφὲρ ἀγᾶς ἔλαβον ἄλλα δῶρα τριῶν χιλιάδων περίπου γροσίων. (Κῶδ. 7, σελ. 109 καὶ 125).

Ἀπὸ 1 Νοεμβρίου τοῦ 1810 ἡ θέσις τοῦ ἄρχοντος Ἰ. Καυταντζόγλου παραχωρεῖται εἰς τὸν Χριστόδουλον Μπαλάνον πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Τὸ σύνολον τῶν λογαριασμῶν αὐτοῦ εἰς διάστημα 7 μηνῶν, ἤτοι μέχρι τέλους Μαΐου 1811, μετ' ἐξοφλήσεως προσωρινοῦ δανείου ἐπὶ τόκῳ 8 % τῆς συζύγου αὐτοῦ *«κοκόνας»* Ἄννας, ἐκάλυψεν ἕνα ὁλόκληρον ἐνιαύσιον τοῦ Ἁγίου Ὄρους προϋπολογισμόν, ἐκ γροσίων 93.810:05. (Κῶδ. 7, σελ. 124 - 127, κατάστρωσις ἐν τῷ κώδικι ἐκκαθαρίσεως Χρ. Μπαλάνου). Ἐξ αὐτῶν 75.409 ἔδωσαν προκαταβολικῶς δέκα ἓξ Μοναὶ ὀνομαστικῶς, καίτοι σημειοῦται κάτωθεν: (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 124) *«σοῦμα λήψεως τῆς εὐγενείας του ἕως πρώτης Νοεμβρίου 1810 κατὰ τὸν δεκαεπτασφράγιστον καϊμὲν* (λογαριασμόν)*»*. Ἐκτὸς τῶν τριῶν Μονῶν, Κουτλουμουσίου, Καρακάλλου καὶ Φιλοθέου, ἐλλείπει καὶ τὸ ὄνομα τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἡ ἀπουσία τῆς ὁποίας πιστοποιεῖται καὶ ἀλλαχόθεν. *«1.000 (γρόσια) ὅσα ἐδόθησαν εἰς Θεσσαλονίκην εἰς ἓν ἐκεῖ ὑποκείμενον διὰ τῶν ἐκεῖ προεστώτων Προηγουμένου Ἰακώβου Βατοπαιδινοῦ, Χαρτοφύλακος*

Νικηφόρου 'Ιβηρίτου καὶ 'Αρχιμανδρίτου 'Ησαΐου Χιλιανδαρινοῦ, ὄντων ἐκεῖ μετὰ τῶν λοιπῶν μοναστηριακῶν προεστώτων». ("Ενθ' ἀνωτ.).

Δραστηριότης παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ 'Αγιορειτῶν 'Επιτρόπων κατὰ τὸν χρόνον αὐτόν. Τὸν Γέροντα Νικηφόρον 'Εσφιγμενίτην, μολονότι ἔχοντα ἐνιαύσιον διορισμὸν ἐπὶ μισθῷ 750 γροσίων ἐτησίως, ἀντικαθιστᾷ τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 1810 ὁ λογιώτατος Γρηγόριος Γρηγοριάτης μὲ συμφωνίαν 100 γροσίων κατὰ μῆνα, ἤτοι διπλάσιον σχεδὸν μισθὸν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. 'Εκτάκτως ἐπιστρατεύεται διορισθεὶς δι' ὁλοσφραγίστου ἐπίσης 'Επίτροπος ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ὁ Πρωτοσύγκελλος Θεοδόσιος Κουτλουμουσιανὸς διὰ τέσσαρας μῆνας, ἀπὸ 1ης Νοεμβρίου 1810 ἕως 1ης Μαρτίου τοῦ 1811, ἐπὶ συμφωνίᾳ 625 γροσίων μηνιαίως, λαβὼν καὶ φιλοδωρίαν δι' ἔξοδα ὁδοιπορικὰ καὶ παραστάσεών του γρόσια 1.000. 'Εκ τούτων καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω σαφοῦς διατυπώσεως ἐν τῷ κώδικι πιστοῦται ὅτι τῇ συναινέσει τῶν 16 Μονῶν οἱ λόγιοι 'Αγιορεῖται Θεοδόσιος Κουτλουμουσιανὸς καὶ Γρηγόριος Γρηγοριάτης συνειργάσθησαν μετὰ τοῦ ἄρχοντος *«σιόρ»* Χριστοδούλου Μπαλάνου μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ νέου Τυπικοῦ, ὅπερ ἐκύρωσεν ὁ Νομάρχης (Βαλῆς) τῆς Θεσσαλονίκης Γιουσοὺφ μπέης:

«50 (γρόσια) ὅσα τῷ λογιωτάτῳ Γρηγορίῳ Γρηγοριάτῃ φιλοδωρίαν διὰ τοὺς κόπους του εἰς γράμματα διάφορα καὶ ὁλοσφράγιστα καὶ τὰ ἐν κεφαλαίοις καταστρωθέντα ὁποῦ ἐγράφησαν δι' αὐτοῦ ἅπαντα εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ διατριβῆς των». ('Εν ἐπικεφαλίδι σημειοῦται: *«οἱ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ διατρίψαντες τῶν δέκα ἑπτὰ Μοναστηρίων προεστῶτες ἀπὸ 1810 Αὐγούστου 27 ἕως Νοεμβρίου 27»* (σελ. 130-131). Καὶ εἰς τὸ μέσον ἐν ἐπικεφαλίδι ἑτέρου λογαριασμοῦ: *«'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐναπομείνας πρὸς καιρὸν κοινὸς 'Επίτροπος κὺρ Γρηγόριος Γρηγοριάτης ἀπὸ 1810 Νοεμβρίου 27 ἕως 1811 Φεβρουαρίου 9»*).

«1.000 (γρόσια) ὅσα τῷ 'Αρχιμανδρίτῃ κὺρ Θεοδοσίῳ φιλοδωρία διὰ τὸν εἰς "Αγιον "Ορος πηγεμόν του καὶ δι' ἄλλας παραστάσεις του».

«60 (γρόσια) ὅσα τῷ ἰδίῳ κὺρ Θεοδοσίῳ διὰ ἔξοδά του χαρτίων Τουρκικῶν καὶ γραφικὰ μεταφράσεων».

«625 (γρόσια) ὅσα τῷ αὐτῷ κὺρ Θεοδοσίῳ εἰς μηνιαῖον τοῦ τρέχοντος Νοεμβρίου μηνὸς διὰ τὴν εἰς Θεσσαλονίκην ἐπιτροπικὴν τῆς πανοσιότητός του, διορισθέντος δι' ὁλοσφραγίστου κοινοῦ γράμματος ἐπιτρόπου τῶν μοναστηρίων διὰ μῆνας 4, ἀπὸ 1ης Νοεμβρίου ἕως 1ης ἐρχομένης Μαρτίου διὰ γρόσια 2.500 καὶ ἐδόθη πεσίνι τὸ ἐν μηνιαῖον τοῦ Νοεμβρίου μηνός» [1].

[1] 'Εκ τῆς ὑπερόγκου μισθοδοσίας του συνάγεται ἡ προσωπικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Θεοδοσίου Κουτλουμουσιανοῦ, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐκέρδισε τὴν ὁριακὴν διαφορὰν τῆς θέσεως «'Αναπαυσιά».

«32.282 : 36 (γρόσια) ὅσα ἐδόθησαν διὰ τῆς εὐγενείας του (τοῦ Χριστ. Μπαλάνου) *εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν μπουμπαγιέδων καὶ ῥαϊτζίων κατὰ τοὺς ἐδὰ τεσχερέδες τῆς πανενδοξότητός του* (τοῦ Γιουσοὺφ μπέη)».

«20.000 (γρόσια) ὅσα ἔμειναν παρὰ τῇ εὐγενείᾳ του εἰς ἀμανέτιον διὰ γνωστὴν αἰτίαν καὶ ὑπόθεσιν ἀπὸ μέρους τῶν 17 μοναστηριακῶν προεστώτων». ('Εκκαθάρισις Μπαλάνου: *«'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ κύριος Χρηστόδουλος Μπαλάνος ἀπὸ 1810 Σεπτεμβρίου 1 ἕως 1811 'Ιουνίου 1»*. Κῶδ. 7, σελ. 125).

'Εφόσον διὰ τοῦ Τυπικοῦ τούτου διηυθετοῦντο πραγματικαὶ διαμάχαι τῶν 'Αγιορειτῶν ὠνομάσθη *«Συνθήκης γράμμα»*. 'Η εἰρήνη τοῦ Τόπου δὲν ἐπῆλθεν ἀμέσως, διότι διαφοραὶ διακρίνονται μέχρι τοῦ 'Ιουνίου καὶ 'Ιουλίου τοῦ ἔτους 1812 ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν φόρων εἰς Μονὰς καὶ 'Εξαρτήματα. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 173α). 'Αξιοσημείωτος, ἄκρως πατριωτικὴ καὶ ὑπερήφανος ὑπῆρξεν ἐν προκειμένῳ ἡ στάσις τῶν ἓξ κοινοβίων Μονῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὁ ἡγεμὼν Γιουσοὺφ μπέης δεικνύων ἰδιαιτέραν πρόνοιαν ἐδέχετο ἔκπτωσιν τοῦ ἑνὸς δεκάτου τῶν ὀφειλῶν αὐτῶν, τὴν διαφορὰν δὲ ταύτην ἀνελάμβανον αἱ δέκα τέσσαρες. 'Η ἀπάντησις ἦτο: εὐχαριστοῦμεν τὸν ἡγεμόνα διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς ἡμᾶς πρόνοιαν αὐτοῦ καὶ εὐγνωμονοῦμεν τοὺς προϊσταμένους τῶν δεκατεσσάρων Μονῶν, ἀλλὰ παραιτούμεθα οἰκειοθελῶς τῆς χάριτος ταύτης *«θέλοντες νὰ συμπάσχωμεν τοῖς κοινοῖς βάρεσιν»*. 'Η θαυμασία αὕτη δήλωσις τῶν καθηγουμένων ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«"Ισον ἀπαράλλακτον τοῦ ἀποδεικτικοῦ ἐνσφραγίστου καὶ ἐνυπογράφου γράμματος τῶν ἡγουμένων τῶν ἓξ ἱερῶν Κοινοβίων ἕνεκα τοῦ δεκατισμοῦ τῶν ἑαυτῶν δοσιμάτων.

Διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικοῦ τῶν ἓξ ἱερῶν ἡμῶν Κοινοβίων ἐνσφραγίστου γράμματος γένεται δῆλον, ὅτι κατὰ τὰς τοπικὰς ἐνσφραγίστους τοῦ 'Αγίου "Ορους, μετὰ τοῦ 'Εξουσιαστοῦ τοῦ Σαντζακίου τῆς Θεσσαλονίκης Πανενδοξοτάτου 'Ιουσοὺφ μπέη (πέϊ) ἐφένδη μας, συμφωνίας, κατὰ τὸ ΚΒ' κεφάλαιον ἐπροβλήθη ἡμῖν τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἓξ Κοινοβίων, παρὰ τῶν Πανοσιωτάτων Προεστώτων τῶν λοιπῶν δεκατεσσάρων ἱερῶν Μοναστηρίων, διὰ νὰ μᾶς δοθῇ ὁ δεκατισμὸς τῶν ῥιφθέντων δοσιμάτων, ἐκ τοῦ ἀναλόγου ἑκάστου ἡμῶν Κοινοβίου, παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ 'Αγίου "Ορους Κοινότητος. 'Ημεῖς δὲ ἀποδίδοντες πρῶτον τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πανενδοξοτάτῳ 'Ηγεμόνι, διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς ἡμᾶς πρόνοιάν του, καὶ ἀκολούθως τὴν εὐγνωμοσύνην τοῖς Πανοσιωτάτοις προϊσταμένοις τῶν 'Ιερῶν Μοναστηρίων, διὰ τὴν τοιαύτην ἀδελφικὴν αὐτῶν προαίρεσιν, παρητήθημεν οἰκειοθελῶς τῆς τοιαύτης πρὸς ἡμᾶς χάριτος, παρατηροῦντες τὰ βάρη τῶν δοσιμάτων, καὶ αὐτῶν τῶν Μοναστηρίων, καὶ θέλοντες νὰ συμπάσχωμεν τοῖς κοινοῖς βάρεσιν. "Οθεν εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν ὅτι οἰκειοθελῶς παραιτούμεθα τῆς τοιαύτης πρὸς ἡμᾶς χάριτος, ἐγένετο τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν ἡμῶν Γράμμα, ἐσφραγισμένον ταῖς σφραγῖσι τῶν ἓξ 'Ιερῶν ἡμῶν Κοινοβίων, καὶ ὑπογεγραμμένον ταῖς ἰδίαις

ἡμῶν ὑπογραφαῖς, καὶ ἐδόθη τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Ἁγίου Ὄρους Κοινότητι, πρὸς ἀσφάλειαν. ͵αωια' (1811) κατὰ μῆνα Ἰούνιον

Οἱ τῶν ἐξ Ἱερῶν Κοινοβίων Καθηγούμενοι βεβαιοῦμεν:

Ὁ Καθηγούμενος τοῦ Διονυσίου Κύριλλος Ἱερομόναχος καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Διὰ τὸν Καθηγούμενον Σίμωνος Πέτρας Διονύσιον Ἱερομόναχον, Ἰωάσαφ Μοναχὸς Σιμοπετρίτης.

Ὁ Καθηγούμενος τοῦ Ξενοφῶντος Παΐσιος Ἱερομόναχος καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Ὁ Καθηγούμενος τοῦ Ἐσφιγμένου Εὐθύμιος Ἱερομόναχος καὶ οἱ σὺν ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Ὁ Καθηγούμενος τοῦ Ρωσσικοῦ Σάββας Ἱερομόναχος καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Ὁ Καθηγούμενος τοῦ Κωνσταμονίτου Ἐπιφάνιος Ἱερομόναχος καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί» [1].

Ἂς εἴπωμε ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ Γιουσοὺφ μπέη, ἐπειδὴ τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται συχνάκις. Οὗτος ἦτο γόνος τοῦ τσιφλικούχου Ἀπτουραχμὰν μπέη, ἔχων υἱὸν μὲ τὸ ὄνομα ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν διάσημον Ἰσμαὴλ μπέην ἡγεμόνα τῶν Σερρῶν. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην φέρεται ἐγκατεστημένος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1790 ὡς μικρὸς μπέης (μπεϊτζὶκ) πιθανώτατα εἰς τὰ κτήματα τοῦ πάππου του Ἀπτουραχμὰν μπέη, διότι μεγάλη παρουσιάζεται ἡ ἔφεσίς του εἰς τὰ γεωργικά, πολλάκις δὲ ζητεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐλαιόρριζα καὶ ἑσπεριδοειδῆ. Ἐπισήμως τῷ ἔχει ἀνατεθῆ ἡ διεύθυνσις τῶν Γενικῶν Ἀποθηκῶν τοῦ Κράτους (Βασιλικῶν ἀμπαρίων) καὶ ὑπερτερεῖ τῶν συγχρόνων του μπέηδων τῆς Θεσσαλονίκης Σελίμ, Κερὶμ καὶ Ἀχμέτ. Πάντοτε κατέχει τὴν θέσιν τοῦ μουσελίμη ἢ μουτεσελίμη (ὑποδιοικητοῦ). Διατηρεῖ ἴδιον στρατὸν καὶ πολεμικὰ πλοῖα φρεγάτταν καὶ κορβέταν (μπεϊλίδικα), τὰ ὁποῖα ἐν καιρῷ εἰρήνης καταγίνονται καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον μεταφέροντα ξυλείαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς Αἶνον, Τσιάγεζι καὶ Θεσσαλονίκην. Ἰδιαιτέραν ἀγάπην δεικνύει εἰς τὰ ζῶα ἀγοράζων τὰ καλλίτερα τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ τὸν στρατὸν καὶ ἐπιστρέφων τὰ ὑπ' αὐτοῦ κρινόμενα ἀκατάλληλα (ἡμιόνους)· ἐλέγχει τὰς ὑλοτομίας καταγράφων τοὺς *«μαϊστόρους»* καὶ τροφοδοτεῖ τὸν Βασιλικὸν ναύσταθμον τῆς Θεσσαλονίκης

[1] *« Τὸ πρωτότυπον τοῦ παρόντος εὑρίσκεται ἐν τῇ παρὰ τῶν τεσσάρων Προκριτοτέρων ἐσφραγισμένῃ σακκούλᾳ ». « Εἰς τὴν αὐτὴν σακκοῦλαν εὑρίσκονται καὶ τὸ ἀπὸ μέρους τοῦ Ἐξουσιαστοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωσοὺφ πέϊ ἐνσφράγιστόν του Τουρκιστὶ ἐν κεφαλαίοις μετὰ τῶν Μοναστηρίων Συνθήκης Γράμμα, καὶ τὸ τοῦ αὐτοῦ ῥάϊ πουγιουρουλδί, περὶ τῆς προσκλήσεως τῶν κατοίκων Ἁγιορειτῶν ἐκεῖσε ».* (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 136).

(Βασιλικὸν Τερσανέ). Ἑνὶ λόγῳ παρουσιάζει μεγάλην δραστηριότητα εἰς ὅλας τὰς κυβερνητικὰς ὑποθέσεις, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν κειμένων τῶν Ἁγιορειτικῶν κωδίκων. Ὁ υἱός του Ἀπτουραχμὰν μπέης διετέλεσε μουτεσελίμης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ διοικητὴς (βοεβόδας) τῆς νήσου Λήμνου. *«Ἰουνίου 4, τῷ Ἀπτουραχμὰμ πέη υἱῷ Ἰσοὺφ μπέη διὰ χειρὸς Νικηφόρου, τῶν περὶ ἀπάντησιν τοῦ ἀπαιτουμένου παξιμαδίου καὶ τῶν 470 τόσων γροσίων ὁποῦ μᾶς διώριζον νὰ τῷ μετρήσωμεν, τόσον δι' αὐτά, ὅσον καὶ διὰ τὴν ζήτησιν τοῦ παξιμαδίου, τῷ ἐδόθησαν χάρις μὲ συμφωνίαν διὰ νὰ γένῃ ἰλιάμι, ὅτι κατὰ τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν τὸ Ἅγιον Ὄρος δὲν ἔχει νὰ δώσῃ οὔτε ἰστηράδες οὔτε μουμπαγιάδες οὔτε παξιμάδια, οὕτως τῷ ἐδόθησαν διὰ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ κάθε ζήτησιν αὐτῶν γρόσια 750»*. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 165 - 166. Λογαριασμὸς Ι. Γ. Καυταντζόγλου 11 - 5 - 1808). Ὁ πατήρ του Ἰσμαὴλ μπέης καὶ ὁ υἱός του Γιουσοὺφ εἶναι οἱ μόνοι ἐκλεγέντες ὡς ἡγεμόνες τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ μπέη, διότι ἦτο πασαλίκιον καὶ ἐχρημάτισαν ἐν αὐτῇ μεγάλοι πασάδες, ὡς ὁ Χουρσίτ, ὁ Ρεσὶτ (Κιουταχῆς) ὁ Λομποὺτ κ.ἄ. Ὁ Ἰσμαὴλ μπέης τῶν Σερρῶν (ὁ πατὴρ τοῦ Γιουσοὺφ) ἐξελέγη ὡς ἡγεμὼν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1808, ἀλλ' ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Σέρβων καὶ ἐπετροπεύθη ὑπὸ ἀγνώστου μοι ἡγεμόνος καὶ τοῦ Γιουσοὺφ μπέη. Τὴν 1 Αὐγούστου 1810 τὸν διεδέχθη ὁριστικῶς καὶ διετέλεσε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1813, ὅτε τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβε τὴν 1 Αὐγούστου ὁ Μπεκὶρ Πασᾶς, παρὰ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἁγιορειτῶν ὅπως παραμείνῃ ὡς Βαλῆς τοῦ Σαντζακίου ὁ Γιουσούφ, τῇ ὑποδείξει τοῦ Χριστοδούλου Μπαλάνου, τοῦ μετέπειτα τραγικοῦ τούτου θύματος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῆς μεγάλης συγγενείας του, φαίνεται ὅτι, ὁ μπέης αὐτὸς ἦτο πανίσχυρος ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ παρὰ τὰ ὑποστηριζόμενα οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη τῆς πόλεως ταύτης μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐξάδελφός του ἦτο καὶ ὁ Ζαμπίτης Χασεκῆ Χαλλὴλ ἀγᾶς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου συνετάχθη τὸ Τυπικὸν *«Συνθήκη»* τοῦ 1810 καὶ συνέβησαν τὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Χαλλὴλ διετέλεσεν ἐπίσης διοικητὴς (βοεβόδας) τῆς νήσου Λήμνου. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἀμφότεροι ἔπαιξαν σημαντικὸν ρόλον κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει διὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ γενομένων τῷ 1810 *«ἐνσφραγίστων συμφωνιῶν»*.

Ἀτυχῶς δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ συμβουλευθῶ αὐτούσιον τὸ κείμενον τῆς Συνθήκης αὐτῆς ἐκ τῶν διατάξεων τῆς ὁποίας ἀνακύπτουν ὁπωσδήποτε τὰ αἴτια καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, διὸ παραθέτω σημεῖά τινα ἐν περιλήψει.

Ἡ Ἱερὰ Κοινότης μονιμοποιεῖται ὡς Σωματεῖον καὶ Ἀνωτάτη Ἀρχὴ τοῦ Τόπου, ὑποχρεώων ὄντων τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μονῶν νὰ ἑδρεύουν

διαρκῶς ἐν Καρυαῖς (τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Ἁγίου Ὄρους) μὲ ἐνιαύσιον θητείαν καὶ νὰ ἐπιλαμβάνωνται τῆς ἐπιλύσεως ὅλων τῶν ζητημάτων τοῦ Τόπου. Τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ Σκευοφύλακας καὶ τοῦ Καθηγουμένου ἐν ταῖς Μοναῖς ἀντικαθιστᾷ ἡ διοικοῦσα διμελὴς ἢ τριμελὴς Ἐπιτροπὴ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δίδῃ τῇ Μοναστηριακῇ Συνάξει εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἀπολογισμὸν τῆς διαχειρίσεώς της, ἐν ἀνάγκῃ βιαζομένη ὑπὸ τῆς Ἐξουσίας εἰς τοῦτο. Ὁ ἀγᾶς τοῦ Τόπου δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιλαμβάνεται ὑποθέσεων ἀφορωσῶν τοὺς μοναχοὺς ἄνευ τῆς παρουσίας Ἐπιστάτου. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐπέμβασις καὶ ἀνάμιξις τῶν κελλιωτῶν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν Μονῶν. Ρυθμίζονται αἱ διαφοραὶ τῶν κελλιωτῶν, ἀντιπρόσωποι τῶν ὁποίων παρέστησαν εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν κεφαλαίων, ὡς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀποχωρούντων προσώπων λόγῳ ἀποζημιώσεως, τὴν ἐκχώρησιν τοῦ κελλίου εἰς τρία πρόσωπα, τὸ δικαίωμα τῆς Μονῆς ἐπὶ ἐγγραφῆς νέου προσώπου, τὴν μὴ ἔξοδον αὐτῶν εἰς τὸν κόσμον ἄνευ ἀδείας κ.λ.π. Τῶν ὁριακῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν τὸ κυριώτερον κίνητρον τῆς ἀνωμαλίας ἐκείνης, διετάχθη ἡ κατάπαυσις ἐπὶ ποινῇ ἐκτοπίσεως παντὸς ὑποκινοῦντος τοιαύτην ὑπόθεσιν διὰ κυβερνητικῆς διαταγῆς πρὸς τὸν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀξιωματικὸν τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς, Ζαμπίτην Χασεκῆ ἀγᾶν. Ἡ Ἐκκλησία προλαμβάνουσα τὰ πράγματα ἠθέλησε νὰ θεραπεύσῃ τὴν κατάστασιν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους διὰ Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Σαμακοβίου καὶ Ἱερισσοῦ, οἵτινες ἀνέγνωσαν ἀφοριστικὰ γράμματα διὰ τοὺς ταραξίας εἰς τὸ Πρωτᾶτον. «*877 : 60 (γρόσια) ἔξοδα γεγονότα ἕνεκα τοῦ ἐπιμάχου τόπου τῆς ἀναπαυσίας* (ἀναλυτικῶς) *ἐξ ὧν 585 : 18 τῷ ἀπὸ Βασιλευούσης ἐλθόντι μουμτζῇ ἐφένδη κατὰ τὸν Σεπτέμβριον. — 30 τοῖς δυσὶν ἀρχιερεῦσι τῷ τε ἁγίῳ Σαμακοβίῳ καὶ ἁγίῳ Ἱερισσοῦ ἐξάρχοις τοῦ ἀφοριστικοῦ φιλοδωρία εἰς καφφὲ καὶ ζάχαριν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον.* (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 66, Ἐπιστασιακὸν ἔτος 1809 - 1810).

Ἐν τούτοις οὔτε αἱ συστάσεις καὶ πνευματικαὶ ποιναὶ τῆς Ἐκκλησίας οὔτε αἱ κυρώσεις τῆς Ἐξουσίας ἴσχυσαν νὰ ἐξαλείψουν τὰς ὁριακὰς διαφορὰς ἕνεκα τῆς ὁσημέραι ἀξιοποιήσεως τῶν δασῶν καὶ τῆς ἀσαφείας τῶν συνόρων, τῆς προσωρινότητος τῶν ὁροσήμων (λίθος, δένδρον κ.λ.π.), κυρίως ὅμως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν διαφόρων ἐγγράφων ἢ καὶ πλαστογραφήσεως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ διενέξεις ἐξηκολούθησαν πεισματωδῶς καὶ μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1810, καὶ δὴ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅλως δὲ παραδόξως ἔθηκε τέρμα εἰς αὐτὰς ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος.

***

Διὰ τῶν ἐπακολουθούντων ἓξ κεφαλαίων δείκνυται, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας γενικὴ τοῦ Ὄρους κατάστασις καὶ ἡ καταβληθεῖσα προσπάθεια τῶν πατέρων πρὸς διάσωσιν καὶ διατήρησιν ἀλωβήτου τῆς Ἱερᾶς ταύτης Παρακαταθήκης. Δὲν συμπεριελήφθη τὸ φορολογικὸν ζήτημα, καθόσον ἐκτίθεται τοῦτο εἰς ἰδιαιτέραν, ὑπὸ δημοσίευσιν, μελέτην μου, μετὰ πινάκων στατιστικῆς καὶ λοιπῶν ἐνδείξεων.

Ἐν τέλει προσαρτῶνται δύο πίνακες: α) γενικῆς ἀπογραφῆς τῶν κτημάτων, ἔσω καὶ ἔξω τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τοῦ ἔτους 1764 καὶ β) ἀπογραφῆς τῶν μοναχῶν ἐν γένει καὶ λαϊκῶν τοῦ Ἱεροῦ Τόπου μετὰ τῆς ἀναλογίας ἑκάστου καὶ ἐν συνόλῳ τοῦ κεφαλικοῦ βασιλικοῦ φόρου, τῶν «*χαρατζίων*».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΞΟΥΣΙΑΣΤΑΙ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΟΠΟΥ

1. Ὁ Διοικητὴς τῶν Μαδεμοχωρίων (Μαδὲμ ἰμηνὶ πὶρ ἐφένδης).

Κατὰ τὰ πρῶτα ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας (1430), δὲν ἔχομεν ἀκριβεῖς ἱστορικὰς πληροφορίας ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ κυβερνητικῆς πλευρᾶς, καθόσον δὲν εἶναι εἰσέτι γνωστὸν ἂν σώζωνται τὰ πρῶτα φερμάνια τῶν Σουλτάνων Βαγιαζὶτ καὶ Μουρὰτ καὶ ἄλλα παλαιὰ Τουρκικὰ ἔγγραφα.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐπιτεύγματος τῶν Ἁγιορειτῶν, τῆς προνομιούχου δηλ. ἀναφορᾶς αὐτῶν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Σουλτάνον δι' ὅλας ἐν γένει τὰς ὑποθέσεις των, ὡς ἐγίνετο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Βασιλέων, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἅμα τῇ συμφωνίᾳ τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸ τῆς Ἁλώσεως, ἀνετέθη ἡ μέριμνα τῆς ἐπιτηρήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὸν πλησιέστερον Τοῦρκον στρατιωτικὸν διοικητήν· τοιοῦτος δὲ ἦτο ὁ «*ἐνδοξότατος*» ἀγᾶς τῶν Μαδεμοχωρίων (Σιδηροκαυσίων), ὅστις φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν μεταλλείων τοῦ Στρατονίου, ἦτο πρόσωπον ἰσχυρὸν μὲ ἀξιόλογον φρουράν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἡγεμόνος (μουτεσαρίφη - Βαλῆ) τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς μεταγενεστέρους δὲ χρόνους, τοῦ Ἰσμαὴλ μπέη τῶν Σερρῶν πατρὸς τοῦ Γιουσούφ. Ὀργανωθέντος εἶτα τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν καταληφθέντων μερῶν εἰς διοικήσεις καὶ ὑποδιοικήσεις (καζάδες καὶ ναχιγέδες), τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὡς ἀναπόσπαστον γεωγραφικῶς τμῆμα τῆς Χαλκιδικῆς, ἔμεινε καὶ μετὰ τὴν Ἅλωσιν προσηλωμένον διοικητικῶς εἰς τὸ Σαντζάκιον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὸν Δῆμον τῶν Σιδηροκαυσίων μὲ ἐποπτεύοντα στρατιωτικῶς ἐπ' αὐτοῦ τὸν Διοικητὴν τῆς ὑποδιοικήσεως ταύτης (Ναχιέ), διατηρήσαντα ἁρμοδιότητάς τινας ἐπὶ τοῦ Τόπου μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, δηλ. μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐν Καρυαῖς Τούρκου ἀξιωματικοῦ

τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς (Ζαμπίτου Χασεκῆ τοῦ 'Οτζακίου), μεθ' οὗ συνειργάζετο στενῶς καὶ δὴ ἐν ἀνάγκαις.

'Ο τίτλος τοῦ διοικητοῦ τῶν Μαδεμοχωρίων *«ἐνδοξότατος»* καὶ *«πρῶτος ἐφένδης»* (Μαδὲμ ἰμηνὶ πὶρ ἐφένδης), τὰ δικαιώματά του καὶ αἱ ἀποδοχαί, τὰ πρόστιμα (τζερεμέδες) καὶ τὰ δῶρα, καθὼς καὶ διάφορα ἱστορικὰ περιστατικά, μᾶς πείθουν ὅτι ὁ ἀγᾶς τῶν Μαδεμοχωρίων (Ματὲν ἀγασὶς) ἦτο ὁ πρῶτος Τοῦρκος διοικητὴς τοῦ 'Αγίου Ὄρους, ἐκτελῶν διαταγὰς τῶν 'Ανακτόρων καὶ τοῦ Πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ μεριμνῶν διὰ τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ διὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἱππικοῦ τῆς ἕδρας του, μολονότι ὁ Τόπος κατὰ τὸ δυνατὸν διετήρησε τὴν αὐτοάμυνάν του, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας πρὸς ἀποφυγὴν ἐγκαταστάσεως ἐν τῷ ἁγίῳ Τόπῳ ἀλλοθρήσκων καὶ δὴ στρατιωτικῶν.

'Η ἕδρα του (Κονάκι) εὑρίσκετο ὅπου καὶ τὰ σωζόμενα σήμερον ἐρείπια τοῦ πύργου ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ 'Ιερισσοῦ - Θεσσαλονίκης, ὀλίγον ἄνωθεν τῆς κωμοπόλεως τῶν Σταγείρων, παρὰ τὸ νεωστὶ ἱδρυθὲν ἄγαλμα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου 'Αριστοτέλους, Ἴσβορον τὸ πάλαι καὶ Γήσβορον ἢ Μαχαλὲς καλουμένης. 'Εκ τῶν σωζομένων αὐθεντικῶν ἐγγράφων πηγῶν φαίνεται, ὅτι ὁ Ματὲν ἀγασὶς διετήρει μεγάλας ἐγκαταστάσεις καὶ σημαντικὴν δύναμιν στρατοῦ, ἐλέγχων τὰς τρεῖς ὁδικὰς ἀρτηρίας τοῦ 'Αγίου Ὄρους: 'Ιερισσοῦ - Σταυροῦ - Σερρῶν - Κωνσταντινουπόλεως, Στρατονίκης - 'Απολλωνίας ('Εγρὶ μπουτζὰκ) - Θεσσαλονίκης καὶ Πρόβλακος - Πυργαδικίων - 'Ορμύλιας - Κασσάνδρας - Καλαμαριᾶς - Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸ διοικητήριόν του — φρούριον — δέχεται πολλάκις πολυμελεῖς ἀντιπροσωπείας τῶν 'Αγιορειτῶν δι' ὑποθέσεις των καὶ ἀποσπάσματα τῆς Θεσσαλονίκης (πασαλίδες) ἀνεφοδιάζων αὐτὰ εἰς τροφὰς καὶ πολεμικὸν ὑλικὸν κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις διώξεως ἁρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Καὶ ὁ Πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης περιοδεύων ἢ συνεκστρατεύων ἐκεῖ εὑρίσκει καταφύγιον καὶ ἀσφάλειαν, τοῦ διοικητοῦ (βοεβόδα) τοῦ Πολυγύρου σπανίως ἀναφερομένου εἰς τὰ 'Αγιορειτικὰ ἔγγραφα. 'Επὶ παραδείγματι δέχεται τοὺς 'Επιστάτας τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος μετ' ἀκολούθων σεϊμένιδων ἐν ὅλῳ ἄτομα 35 καὶ τοὺς φιλοξενεῖ ἐπὶ ἑβδομάδα ὁλόκληρον πρὸς συμφιλίωσίν των μὲ τοὺς 67 πασαλίδες, οἱ ὁποῖοι ἐσκόπευον νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐξ αἰτίας περιθάλψεως ὑπὸ τῶν Μονῶν τῶν 'Υδραίων καὶ ἐξαγωγῆς δι' αὐτῶν λαθραίως σιτηρῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ ὑπερεκατὸν ταῦτα πρόσωπα, ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ ἀγᾶ, εὐνόητον ὅτι προϋποθέτουν μεγάλας κτιριακὰς ἐγκαταστάσεις. *«67 πασαλίδες ἤρχοντο εἰς τὸ Ὄρος ἀπὸ τὸν Τανατζῆ Πασᾶ νὰ κάμουν τευτῆσι* (ἔρευναν) *διὰ τοὺς κλέπτας καὶ ἄλλας συκοφαντίας τοὺς ὁποίους ἐπήγαμεν εἰς τὸν Πρόβλακα καὶ τοὺς ἐτειριάσαμεν μὲ χέρι τοῦ Σαλὴ ἀγᾶ* (Ζαμπίτου Χασεκῆ τοῦ 'Αγίου Ὄρους) *εἰς τὸν Ἴσβορον διὰ τὸ Ὄρος καὶ διὰ τὰ μετόχια τοῦ Πρόβλακος καὶ ἐδώσαμεν ἀσλανία 2.260»*. (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 49).

«ὅταν ἐπήγαμεν νὰ ταιριάσωμεν τοὺς πασαλίδες εἰς τὸν Ἴσβορον 7 ἡμέρας 35 ἄνθρωποι μὲ τὴν πότουραν μαζὺ (πολεμικὸν ἀπόσπασμα τῆς τοπικῆς τοῦ 'Αγίου Ὄρους φρουρᾶς) *ἐκάμαμεν ἔξοδα* (τόσα)». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 49).

«ἐδώσαμεν τοῦ Ματὲν ἀγᾶ πεσκέσι (φιλοδωρίαν) *δύο ὡρολόγια μὲ χέρι τοῦ Παντελεήμονος γρόσια 102»*.

«Εἰς σαράντα παράκλησαις ὁποῦ ἐδιάβασαν οἱ ἐφημέριοι τοῦ Πρωτάτου μὲ προσταγὴν τῶν προεστῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ὁ ἅγιος Θεὸς τοὺς πασαλίδες ὁποῦ ἐβούλοντο νὰ ἔλθουν μέσα, ἔδωσα ἀσλανία (γρόσια) δύο 2». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 57, 1773 - 1774).

Εἰς τὸ ὀχυρόν του φιλοξενεῖ καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης Γιουσοὺφ μπέην, ἐξελθόντα εἰς περιοδείαν πρὸς ἐπιλογὴν ταύρων ἕλξεως στρατιωτικῶν ἁμαξῶν. Εἰς χαιρετισμόν του (προσκύνημα) μεταβαίνει πενταμελὴς ἐπιτροπὴ 'Αγιορειτῶν μετὰ δώρων:

«Γρόσια 314 : 30, ὅσα διὰ τῶν πέντε προεστώτων, Προηγουμένου 'Ιβηρίτου Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου Προηγουμένου Χιλιανδαρινοῦ, Γέρο - Διονυσίου Ξηροποταμινοῦ, Γαβριὴλ Προηγουμένου Σταυρονικητιανοῦ καὶ Γρηγορίου Λογιωτάτου τῆς τοῦ Γρηγορίου σταλέντων εἰς προσκύνησιν τοῦ 'Ισοὺφ πέϊ ἕως μαδέμια, μὲ πασχεσλίκια ἀποφάσει τῆς Συνάξεως (= 2 ἀρνία, 7 ὀκ. κηρὸν εἰς λαμπάδας κλπ.)». (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 155, ἔτος 1811 - 1812).

Συμπράττει μετὰ τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἀγᾶ ἐν 'Αγίῳ Ὄρει κατὰ τοῦ ἁρματολοῦ Νικοτσάρα (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 41), λαμβάνει πρόστιμον τριῶν χιλιάδων γροσίων διὰ τοὺς φονευθέντας εἰς τὴν μεθόριον τοῦ 'Αγίου Ὄρους (Κομίτσαν) 'Αθιγγάνους, ἐπιστατεῖ κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν κανονίων τῶν εἰς Πρόβλακα ἐργαζομένων 500 ἀνθρώπων (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 105, 157), ἀναζητεῖ φυγάδας ἀδικοπραγήσαντας κατὰ τοῦ τυράννου κλπ. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 102).

Μετὰ τοῦ ἀγᾶ τούτου οἱ μοναχοὶ πολλάκις ἦλθον εἰς προστριβὰς ἐξ αἰτίας αὐθαιρέτων ἀπαιτήσεών του, τὰς ὁποίας κατὰ περιόδους ἐξουδετέρωσαν αἱ Μοναὶ διὰ τῆς προσφυγῆς των εἰς τὰ 'Ανάκτορα καὶ ἐκδόσεως ὑψηλῶν ὁρισμῶν, θεωρητικῶς τοὐλάχιστον, διότι ἐν τῇ πράξει πολλὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ καταθλιπτικὰ μέτρα ἐναντίον τῶν 'Αγιορειτῶν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν θελήσεών του, καὶ δὴ ὁσάκις ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡγεμὼν καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ 'Αγίου Ὄρους ἦσαν συμπαθοῦντες αὐτῷ, ὅτε ἐλευθερίαι καὶ ἀσυδοσίαι καθίσταντο λόγος ψιλὸς καὶ τύπος ἐπὶ τοῦ χάρτου μόνον.

«Φερμάνι διὰ τὸν Ματὲν ἀγασὶ νὰ μὴν δίδωμεν ἄλογα, κάρβουνα καὶ ἄλλα.— Φερμάνι τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτ, ὁποῦ νὰ μὴν δίδωμεν εἰς τὸν Ματὲν ἀγασὶ σαμὰν οὐσουρού». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. 338).— *«Οἱ ματεντζίδες νὰ μὴ κόπτουν ξύλα καὶ κάρβουνα εἰς τοὺς τόπους τῶν μετοχίων τοῦ Ὄρους»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 340).

Διοικητικῶς ἡ περιοχὴ τοῦ ἀγᾶ τῶν Μαδεμοχωρίων ἐξετείνετο μέχρι

τῆς ὁριογραμμῆς τῆς χερσονήσου τοῦ 'Αγίου "Ορους εἰς Μεγάλην Βίγλαν' εἰσέπραττε τὴν δεκάτην τῶν καρπῶν ἐκ τῶν μετοχίων τῶν Μονῶν Βατοπεδίου, 'Ιβήρων καὶ Χιλιανδαρίου, τῶν κειμένων μεταξὺ τῆς διώρυγος τοῦ Ξέρξου καὶ τῶν συνόρων τοῦ 'Αγίου "Ορους (Φραγκόκαστρον - Κορφὸς Καμίτσης, ἔνθα φυλάκιον Τουρκικόν). 'Εκτὸς τῆς δεκάτης, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ διένεξιν, διότι ἐζήτει τὸν δεκατισμὸν ἐπὶ καταμετρήσεως τῶν δεματίων καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ ἁλώνισμα, ἐλάμβανε καὶ τὸ ἄχυρον διατροφῆς τῶν ζώων τοῦ φρουρίου - κονακίου του, *«σαμὰν οὐσουρού»*, ὡς πιστοῦται ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν καὶ ἄλλων πηγῶν.

Οἱ 'Αγιορεῖται εἶχον ἀνειλημμένην ὑποχρέωσιν ἔναντι τοῦ ἀγᾶ αὐτοῦ νὰ τὸν εἰδοποιοῦν ἅμα τῇ ἐμφανίσει κλέπτου ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ "Αθω ἢ πλοίου πειρατικοῦ καὶ νὰ τοῦ ἀναφέρουν καὶ τὴν διέλευσίν του ἀκόμη. 'Επίσης ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν εἰδοποιοῦν περὶ τοῦ κατάπλου εἰς Δάφνην κυβερνητικῶν σκαφῶν τῆς βασιλικῆς ἀρμάδας καὶ πρὸ πάντων τῶν πλοίων τῆς Θεσσαλονίκης, δι' ἀποστολῆς ἐκτάκτου πεζοῦ ἢ ἱππέως, πρὸς ἐπικοινωνίαν καὶ ἀνταλλαγὴν πληροφοριῶν. Πολλάκις ὁ ἐφοδιασμὸς τοῦ ἀγαλικίου τῶν Μαδεμοχωρίων ἐγίνετο διὰ τοῦ Πρόβλακος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ παράπλου τοῦ "Αθω, ὅστις ἦτο ἐπικίνδυνος διὰ τὰ ἱστιοφόρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἕνεκα τῶν τρικυμιῶν καὶ τῶν ἐνεδρευόντων εἰς θέσιν *«κλέφτικο»* πειρατῶν, μετακινουμένων συνεχῶς μεταξὺ Θάσου καὶ Σκοπέλου. Γενικῶς ἡ ἐπικοινωνία τοῦ Τόπου μὲ τὸν ἀγᾶν τῶν Μαδεμοχωρίων ἦτο μεγάλη, διότι τὸ "Αγιον "Ορος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς κόμβος διακινήσεων τῶν Τουρκικῶν ἀποστολῶν ὅλων σχεδὸν τῶν Σαντζακίων τῆς Ρούμελης πρὸς Τσιάγεζι, Αἶνον, Δαρδανέλλια, "Ιμβρον, Λῆμνον, Εὔβοιαν, Σκίαθον καὶ τἀνάπαλιν, ὅπως πληροφορούμεθα ἐκ τῶν κεφαλαίων, φιλοξενουμένων διερχομένων Τούρκων, τῶν διαχειριστικῶν βιβλίων τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος.

2. 'Ο 'Ηγεμὼν τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλονίκης πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως ἦτο ἓν ἐκ τῶν δέκα ἓξ Σαντζακίων τῆς Ρούμελης μὲ διοικητὴν τὸν Βαλῆν ἢ μουτεσαρίφην καλούμενον, συνήθως μὲ τὸν τίτλον τοῦ Πασᾶ. Μολονότι δὲν ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων Σαντζακίων τοῦ 'Οθωμανικοῦ Κράτους (τῶν τριῶν ἱπποουρίδων), διετήρησε κατὰ τὴν μακραίωνα κατάκτησιν ἰδιάζουσαν θέσιν καὶ ὑπεροχὴν ὡς *«σκάλα»* τῶν λοιπῶν, λόγῳ γεωγραφικῆς θέσεως, τοῦ λιμένος μετὰ τοῦ Ναυπηγείου (Βασιλικοῦ Τερσανὲ) καὶ τῶν μεταλλείων τῆς Χαλκιδικῆς, ὑπαγομένης εἰς τὸ ἐν λόγῳ Σαντζάκιον. "Ενεκα τούτου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐχρημάτισαν ἐκ περιτροπῆς ὡς ἡγεμόνες διαπρεπεῖς διὰ τὴν Τουρκίαν στρατάρχαι, ὡς ὁ 'Ιμπραὴμ Πασᾶς, ὁ Χουρσίτ, ὁ Ρεσὶτ (Κιουταχῆς) καὶ ἄλλοι περὶ τῶν ὁποίων ποιοῦμαι κατωτέρω εἰδικὴν μνείαν, ἐν καταλόγῳ.

'Ο ἡγεμὼν σπανίως ἠδύνατο νὰ ἐκλεγῇ καὶ μὲ τὸν τίτλον τοῦ μπέη· τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως εἰκοσαετίαν διὰ τὸν 'Ισμαὴλ μπέην ἡγεμόνα τῶν Σερρῶν (1808 - 1810) καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γιουσοὺφ μπέην (1810 - 1813), εἰς μέλη δηλ. παλαιᾶς οἰκογενείας τσιφλικούχων Τούρκων τῆς Θεσσαλονίκης. 'Ο Πασᾶς ἢ μπέης ἔφερε πάντοτε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου καὶ διηύθυνε τὰς ἐν τῷ Σαντζακίῳ πολεμικὰς δυνάμεις συμπράττων ἐν ἀνάγκῃ μετὰ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων μέχρι τοῦ Δουνάβεως, συνήθως ὅμως μετὰ τῶν πλησιεστέρων.

Τὸ ὅλον σύστημα ἀπό τε διοικητικῆς καὶ φορολογιακῆς πλευρᾶς ἐν τῷ Σαντζακίῳ Θεσσαλονίκης καὶ τοῖς λοιποῖς ἦτο καθαρῶς στρατιωτικὸν τιμαριωτικόν. Τιμάριον ἐγένετο πολὺ ἐνωρὶς καὶ τὸ προνομιοῦχον "Αγιον "Ορος, ἕνεκα τῶν πολυωνύμων ὑποχρεώσεών του πρὸς ὅλους τοὺς ἐξουσιαστάς, ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ ἡγεμόνος μέχρι τοῦ τελευταίου κλητῆρος καὶ θυρωροῦ, οἵτινες εἶχον ἴδια ἕκαστος δικαιώματα καὶ ἀποδοχὰς χρηματικὰς καὶ ἄλλας. 'Αλλὰ καὶ ἀπὸ δικαστικῆς ἀπόψεως ἐξ ἴσου καταθλιπτικὸν ὑπῆρξε τὸ σύστημα διὰ τὸν ὑπόδουλον 'Ελληνισμόν, διότι ὁ Μολᾶς, ὁ Μουφτῆς καὶ ὁ Καδῆς εἰς τὸ θεοκρατικὸν καθεστὼς τῆς Τουρκίας διεδραμάτιζον πάντοτε σπουδαῖον ρόλον, μετέχοντες τῶν φορολογιῶν καὶ δὴ τῶν ρουσφετίων ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως τῶν ραγιάδων.

'Ο Βαλῆς διωρίζετο δι' ἓν ἔτος, ἠδύνατο ὅμως νὰ γίνῃ ἀναδιορισμὸς τούτου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ δι' ἄλλα ἔτη ἢ τοὐναντίον νὰ ἐκπέσῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἀπὸ δυσμένειαν. 'Ο διορισμὸς ἢ ἀναδιορισμὸς τοῦ Βαλῆ, ὅπως καὶ ἡ ἀνάρρησις Σουλτάνου, ἑωρτάζετο ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ραγιάδες τοῦ Σαντζακίου. 'Εν 'Αγίῳ "Ορει ἐχορηγεῖτο ὑπὸ τῆς 'Ιερᾶς 'Επιστασίας ὡρισμένη ποσότης φυσιγγίων (τεστέδες) καὶ ἐγίνοντο πυροβολισμοὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, καθ' ὃν χρόνον ἐκρούοντο οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν. Πολυμελὴς ἀντιπροσωπεία ἐκ τῶν καλλιτέρων 'Αγιορειτῶν ἀπεστέλλετο πρὸς χαιρετισμὸν (προσκύνησιν) τοῦ ἡγεμόνος εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ βαρυτίμων δώρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καθιερώθη καὶ κηρὸς λευκός, 12 ἕως 15 ὀκάδες, εἰς λαμπάδας. Κατὰ τὴν παρουσίασίν των εἰς τὸ ἡγεμονεῖον προσῆγον καὶ τοὺς τίτλους (χατιοσερίφια) μετὰ θερμῆς ἱκεσίας ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ διατηρήσεως τῶν προνομίων καὶ πλεονεκτημάτων τοῦ Τόπου.

«...Οἱ ἐκ μέρους πάντων τῶν ἱερῶν ἡμῶν Μοναστηρίων ἀποστελλόμενοι ἐξ προϊστάμενοι, Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας Γέρων "Ανθιμος, Βατοπαιδίου Προηγούμενος Γρηγόριος, 'Ιβήρων Προηγούμενος Θεοδόσιος, Χιλιανδαρίου Προηγούμενος Σαββάτιος, Δοχειαρίου Προηγούμενος Μακάριος καὶ Φιλοθέου Προηγούμενος 'Ιγνάτιος, ἐξουσιοδοτοῦνται, ὅπως παρρησιασθῶσιν ἐκεῖσε πρὸς τὸν ὑψηλότατον ἡγεμόνα Μπεκὶρ Πασὰν ἐφένδην ἡμῶν, καὶ προσκυνήσωσι τὴν ὑψηλότητά του, καὶ ἐμφανίσωσι πρὸς τὴν αὐτοῦ εὐμενεστάτην ὑψηλό-

τητα, τοὺς εἰς χεῖρας ἡμῶν προσκυνητοὺς βασιλικοὺς ὁρισμούς, τοὺς περιέχοντας τὰ ἀνέκαθεν ἡμῶν, κατ' ἔλεος βασιλικόν, μουαφιγέτια καὶ προνόμια, καὶ ζητήσωσι τὴν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς ὑψηλότητός του, εἰς τὴν διατήρησιν καὶ διενέργειαν αὐτῶν τῶν μουαφιγετίων ἡμῶν καὶ προνομίων». (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 222, Αὔγουστος 1813).

Μετὰ τοῦ ἡγεμόνος συνειργάζοντο ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Σαντζακίου ἐντόπιοι μπέηδες τσιφλικοῦχοι τοῦ Νομοῦ κατέχοντες ἁπάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις, τοῦ Κεχαγιά, τοῦ μουσελίμη, τοῦ 'Ιστηρατζῆ, τοῦ μουμπαγιατζῆ, τοῦ μουζούρπαση κ.ἄ., ἠκολούθουν ὅμως πολλάκις τὸν ἡγεμόνα ἀδελφοὶ καὶ στενοὶ συγγενεῖς του. 'Επίσης παρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐλάμβανον διαταγὰς καὶ οἱ ἀγάδες τῶν Δήμων Παζαρούδας, Καλαμαριᾶς, Κασσάνδρας, ὁ μπαϊρακτάρης τοῦ Λογγοῦ (Σιθωνίας) καὶ λοιποὶ βοεβόδαι. 'Εκτελεστικὰ ὄργανα τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ Μολᾶ κλπ. ἐξουσιαστῶν ὁ κυβερνήτης τῆς ἀκτοφυλακίδος φρεγάττας μετὰ τῶν τελωνιακῶν, ὁ τζοχατάρης, ὁ Χασναντάρης καὶ οἱ κομισταὶ ἐκτάκτων νομαρχιακῶν διαταγῶν (μουμπασίριδες) ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Πασᾶ τοῦ Μολᾶ καὶ τῶν μπέηδων. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πασᾶ ἦσαν καὶ Ἕλληνες ὡς γραμματεῖς, ὅπως ὁ Γεώργιος Κορίνθιος, ὁ Λασπᾶς κ.ἄ. καὶ ὁ τιμητικὸς προπομπὸς (καβάσης) «ἀπαλταδῶρος» καλούμενος, ἐπειδὴ ἐκράτει χρυσοῦν πέλεκυν κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐξόδους τοῦ Πασᾶ, ὡς σύμβολον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. 'Ολόκληρον τὸ προσωπικὸν εἶχε μεγάλας ἀπολαυὰς χρηματικὰς καὶ ἄφθονα δῶρα. Χάριν τῶν φιλιστόρων καταχωρῶ παρὰ πόδας πίνακα χρονολογικὸν διατελεσάντων ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡγενόνων μετὰ σχετικῶν τινων ἱστορικῶν καὶ ἄλλων χρησίμων πληροφοριῶν ἐξ αὐθεντικῶν πηγῶν, νῦν τὸ πρῶτον δημοσιευομένων·

1. ***Ταναιζῆ Πασᾶς*** (1773).

«67 πασαλίδες ἤρχοντο εἰς τὸ Ὄρος κλπ.» (βλ. κεφάλαιον καταδρομῶν ἐν τῷ παρόντι). (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 49).

2. ***Μεημὲτ Πασᾶς*** (1774).

«Εἰς τὸν περσυνὸν Μεημὲτ Πασᾶν ἀτλάζια καὶ τζόχες τοῦ ἐδώσαμεν τῇ αὐτῇ ἡμέρῃ ἀσλανία 156. — Αὐγούστου 13 ἕτερος μουπασίρης ἀπὸ τὸν Μεημὲτ Πασᾶ ἀδικίαν διὰ τὸν Τοῦρκον ἑβραῖον πῶς ἤρχετο καὶ ἀνάμεσα Χιλιαντάρι, Καραῖς καὶ 'Ιβήρων ἐχάθη καὶ τοὺς ἐδώσαμεν μὲ χέρι τοῦ ἀγᾶ καὶ τοῦ Χασὰν τζοχαδάρη ἀσλανία 310 : 60 (ἄσπρα)». (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 83-84).

3. ***Χαλὴλ Πασᾶς*** (1775).

«Εἰς τὸν Χαλὴλ Πασᾶ καὶ Κεχαγιά του διὰ νὰ κάμῃ τὸ χάτι ἰσρᾶ μὲ χέρι τοῦ 'Εμὶν χασεκῆ ἀσλανία 2.000. — Εἰς τοῦ Χαλὴλ πασᾶ τὸν ἐρχομὸν καὶ Ντιβὰν ἐφέντη του ἐδόθη πεσκέσι ρουχικὰ καὶ ἄλλα μὲ χέρι τοῦ 'Ασέρη (Ἑβραίου μονίμου ἐπιτρόπου τοῦ 'Αγίου Ὄρους ἐν Θεσσαλονίκῃ) *ὅταν ἦτον οἱ προεστῶτες μέσα ἀσλανία 208. — 'Ιουνίου 20, 1776 ἐπληρώσαμεν εἰς τὸν Χαλὴλ Πασᾶ τζερεμὲ καὶ εὐγάλαμεν τοὺς κελλάριδες τῆς 'Ορμήλιας ὁποῦ τοὺς εἶχε χάψι* (φυλακὴν) *ὁ Χασανῖκος ντουμές· ὅλα διὰ τὰ δέκατα ἀσλανία 160».* (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 87, 88, 124, 1775-1776).

4. ***'Ιμπραὴμ Πασᾶς*** (1777).

«'Ιανουαρίου 1, ἐπλήρωσα μὲ χέρι τοῦ Μουσταφᾶ ἀγᾶ (Ζαμπίτου Χασεκῆ τοῦ 'Αγίου Ὄρους) *εἰς τὸν νέον Πασᾶν ὁποῦ ἦλθεν ἀπὸ τὸν Μορέα μὲ χέρι τοῦ Νικοδήμου Χιλιανταρινοῦ ἀσλανία 1.300. — Αὐγούστου 16 πηγαινάμενοι εἰς Θεσσαλονίκην μὲ τοὺς δύο Γέροντας κὺρ Θεοδόσιον καὶ κὺρ 'Αβέρκιον ἐν πρώτοις τὰ ὅσα πληρώνομεν εἰς χεῖρας τοῦ 'Ασέρη τὸ περσυνὸν πεσκέσι τοῦ 'Ιμπραὴμ μπασᾶ μὲ χέρι τοῦ Μουσταφᾶ ἀγᾶ ἀσλανία 160. — Τῷ ἰδίῳ 'Ασέρῃ ἐπλήρωσα ἕνα σαὴν διά τὰ καρφιὰ ὁποῦ ἔγραφεν ὁ 'Ιμπραὴμ πασᾶς ὅλα ἀσλανία 3. — 30 πήχεις φραντζέζικην τζόχα, 45 πήχεις ἀλατζαδένιον ἀτλάζι, 4 πήχεις σαντάλι: 1777 Αὐγούστου 20 πεσκέσι δεύτερον τὸν 'Ιμπραὴμ Πασᾶ ὅταν ἐπήγαμεν μὲ χέρι τοῦ 'Ασέρη τὸ ἐπῆγεν ὁ 'Ισμαὴλ χασακῆς. — Μπογδὰ τευτήσι δεύτερον καὶ νὰ κάμῃ καὶ τὸ χάτι ἰσρᾶ μᾶς ἐπῆρεν καὶ ἐφέτος ὁ 'Ιμπραὴμ Πασᾶς μὲ χέρι τοῦ Χασνατάρογλου καὶ 'Ισμαὴλ Χασακῆ 1777 Αὐγούστου 24, ἀσλανία 1.200».* (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 129, 165, 166).

5. ***Χατζῆ 'Αμπτῆ Πασᾶς*** (1792-1793).

«45 ἄσπρα 'Ιουλίου 7 εἰς ἕνα ἀγῶγι ἕως τὸ λιβάδι τῶν Κασταμονιτῶν, ὅταν ἐπῆγεν ὁ ἀγᾶς πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ πασιτζαούση τοῦ Χατζῆ 'Απτῆ Πασᾶ, ὁποῦ ἦλθε διὰ νὰ κάμῃ τευτήσι νὰ μὴν εὐγαίνῃ σιτάρι εἰς καΐκια». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ρϞϛ' καὶ λογαριασμὸς Καυταντζόγλου, σελ. σδ', 1 'Οκτωβρίου 1792).

6. ***Μαχμοὺτ Πασᾶς*** (1793).

«(γρόσια) 2.425 : 24 διὰ 250 ἀνθρώπους διὰ Μαχμοὺτ Πασᾶν ροχούσια 2.256 πρὸς παράδες 43». (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. σϛ' (206), 13 Μαΐου 1793).

7. ***Μουσᾶ Πασᾶς*** (1801).

«270 γρόσια Σεπτεμβρίου 6 εἰς τὸν Πασᾶν βιγλιάτικα διὰ τοῦ αὐτοῦ (= τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ 'Επιτρόπου 'Ιω. Γ. Καυταντζόγλου). *— 475 γρόσια εἰς τὸν αὐτὸν Μουσᾶ Πασᾶν εἰς ἀπάντησιν μπουγιουρδιοῦ του διὰ τεφτίσι κλεπτῶν τὰ μὲν 400 πρὸς τὸν αὐτὸν Πασᾶν τὰ δὲ κλπ. — 280 (γρόσια) εἰς τὸν Κερὶμ μπέην μουτεσελήμην διὰ βιλιάτικα κατὰ τὸν 'Ιούνιον διὰ τοῦ αὐτοῦ κλπ.».* (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 40α).

'Ο αὐτὸς (1802 - 1803).

«200 γρόσια εἰς τὸν Μουσᾶ Πασᾶν Θεσσαλονίκης δι' ἀπάντησιν περὶ σεϊμὲν ἀκτζεσὶ τοῦ Ρούμελ βαλεσὶ διὰ τοῦ Νάνου» (ὑπὲρ τοῦ Βανλῆ Μεχμὲτ Πασᾶ καὶ τὰ πληρώνει ὁ Καυταντζόγλου εἰς τὸν μουσελίμην Σελὶμ μπέην δύο φορὰς πρὸς 270 καὶ 400 *διὰ τεφτὶς ἀκτζεσὶ καὶ ποδοκόπι (ἀγιάκτερι)* ἀπεσταλμένου τοῦ Ρούμελ Βαλεσὶ 'Αλῆ Πασᾶ κ.ἄ.) (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 62β).

8. **'Οσμὰν Πασᾶς Τζεπετζῆς** (1803 - 1804).

«580 γρόσια τῷ νέῳ μουσελίμῃ Κερὶμ μπέη...

300 τῷ Σταύρῳ ἀπαλταδώρῳ ἐτήσιον χρονικόν.

570 τῷ Κερὴμ μπέῃ μουσελίμῃ διὰ βιγλιάτικα τοῦ αὐτοῦ Τζεπετζῆ 'Οσμὰν Πασᾶ τὰ δὲ 300 διὰ τεφτίσι.

675 τῷ αὐτῷ Τζεπετζῆ 'Οσμὰν Πασᾷ κλπ.». ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 86β).

9. **Μουσταφᾶ Πασᾶς** (1804 - 1805).

«670 γρόσια τῷ Μουσταφᾷ Πασᾷ νέῳ Βαλῇ...

581 τῷ μουσελίμῃ 'Ισοὺφ μπέϊ.

570 τῷ 'Αλῇ ἐφένδῃ μουσελίμῃ.

400 τῷ αὐτῷ 'Οσμὰν Πασᾷ διὰ τοῦ Μουφτῆ ἕνεκα τευτησίου.

585 τῷ Χοζρὲφ Μεχμὲτ Πασᾷ διὰ βιγλιάτικα καὶ τεφτὶς ἀχτζεσὶ κλπ.». (Σύνολον τοῦ κεφαλαίου τούτου γρόσια 14.498 : 57). ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 105α).

10. **Μουσᾶ Πασᾶς** (1805 - 1806).

«570 γρόσια τῷ νέῳ Βαλῇ Θεσσαλονίκης Μουσᾷ Πασᾷ πρὸς τὸν μουσελίμην του Κερὶμ μπέην διὰ τεφτίσι κλεπτῶν κλπ.»,

(1.000 γρόσια λαμβάνει φιλοδωρίαν ὁ Χοζρὲφ Μεϊμὲτ Πασᾶς). ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 124α).

'Ο ἴδιος (1806 - 1807).

«570 γρόσια ἔτι τῷ Κερὶμ μπέῃ διὰ βιγλιάτικα καὶ τεφτήσι διὰ τοῦ Νάνου [1] *δοθέντα τῇ η' (8) 'Οκτωβρίου.*

670 τῷ Μουσᾷ Πασᾷ διὰ βιγλιάτικα καὶ τεφτήσι διὰ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς ͵αωζ' (1807).

200 δι' ἓν μπουγιουρτὶ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κλπ.». ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 143α).

---

[1] 'Υποκοριστικὸν τοῦ 'Επιτρόπου 'Αγ. "Ορους, ἄρχοντος 'Ιωάννου Γούτα Καυταντζόγλου.

25 - 5 - 1963

11. **'Οσμὰν Πασᾶς** καὶ **Χοζρὲφ Πασᾶς** (1807 - 1808).

«6.560 γρόσια τῷ 'Οσμὰν Πασᾷ εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τὸ σεφὲρ ἰμδατιγὲ διὰ τοῦ Νάνου.

500 τοῖς Κασσανδρινοῖς διὰ τοῦ Νάνου δι' ἔξοδα 'Ισοὺφ πέγη.

390 : 90 εἰς κουμπάνιες πειρατῶν θαλασίων, ἀπὸ τῶν νοτίων Μοναστηρίων κατὰ τὴν ὀρδινίαν τὴν κοινήν.

1.300 τῷ Βαλῇ Θεσσαλονίκης Χοζρὲφ Πασᾷ διὰ τοῦ Νάνου, ζητοῦντι βοήθειαν διὰ τὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν πηγαιμόν του γρόσια 2.000.

750 τῷ 'Απτουραχμὰν πέγῃ υἱῷ 'Ισοὺφ πέγῃ δι' ἀπάντησιν τοῦ ἀπαιτουμένου παξιμαδίου διὰ τοῦ Νάνου κατὰ τὸν καϊμὲν του κλπ. συνολικῶς 21.750». ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 162β).

12. **'Ισμαὴλ μπέης τῶν Σερρῶν** (1808 - 1810). Τοῦτον κατὰ τὴν εἰς Σερβίαν ἐκστρατείαν του φαίνεται ἀναπληρῶν καὶ ὁ 'Εσρὰφ Πασᾶς. *«γρόσια 824 : 15 ἄσπρα εἰς ἔξοδα καὶ φαγοῦραν τῶν εἰς Σέρρας σταλέντων ὀκτὼ προεστώτων κλπ. μετὰ τοῦ ζαμπίτου μας Χασεκῆ Χαλὴλ ἀγᾶ εἰς προσκύνησιν τοῦ ἐκεῖ πανενδοξοτάτου 'Ισμαὴλ πέγ' ἐφέδη μας, διωρισθέντος παρὰ τοῦ Δεβλετίου ἡγεμόνος τῆς Θεσσαλονίκης»*. (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 21). Πιθανώτατα καὶ ὁ υἱός του Γιουσοὺφ μπέης τὸν ἀναπληροῖ πλαισιούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του 'Αμπτουραχμὰν μπέη καὶ τῶν *«παρ' αὐτῷ»* ἀγάδων: 'Αχμὲτ ἀγᾶ, Σαΐτ ἀγᾶ, 'Ισμαήλ, Μουσταφᾶ, Χαλὶλ καὶ λοιπῶν. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 25, 67, 69). 'Ο 'Οσμὰν Πασᾶς διατελεῖ ὡς *«μουχαφίσης»* εἰς Κάστρον Λήμνου. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 24).

13. **Γιουσοὺφ μπέης, υἱὸς τοῦ 'Ισμαὴλ μπέη τῶν Σερρῶν** (1810 - 1813, ἀπὸ Αὐγούστου εἰς Αὔγουστον μίαν πλήρη τριετίαν, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του). Οἱ 'Αγιορεῖται τῇ ὑποδείξει τοῦ 'Επιτρόπου αὐτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, Χριστοδούλου Μπαλάνου, ἔγραψαν ἱκετευτικὰς ὁλοσφραγίστους ἀναφορὰς εἰς τὸν Μποσταντζήμπασην, εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ εἰς τὸν Μεγάλον Δραγουμάνον περὶ τῆς *«καλῆς καὶ ἀρίστου αὐτοῦ διοικήσεως»* τοῦ Σαντζακίου τῆς Θεσσαλονίκης αἰτοῦντες τὸν ἀναδιορισμὸν αὐτοῦ ἀλλ' ἀπέτυχον· ἐπαύθη καὶ ὁ ἀείμνηστος Μπαλάνος τῆς 'Επιτροπικῆς αὐτοῦ θέσεως, ἀνέλαβε δὲ καὶ αὖθις ὁ 'Ιω. Γούτας Καυταντζόγλου.

«"Ισον τοῦ ὁμοφωνητικοῦ ὁλοσφραγίστου τῶν Εἴκοσιν 'Ιερῶν Μοναστηρίων Κοινοῦ Γράμματος περὶ τῶν πέντε ζητηθέντων ἀπὸ Θεσσαλονίκης 'Ολοσφραγίστων ἀναφορῶν, ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖ ἡγεμόνος Πανενδοξοτάτου 'Ισοὺφ Πέγη ἐφένδη μας, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρός του 'Ισμαὴλ πέγη ἐφένδη:

Διὰ τοῦ παρόντος ὁλοσφραγίστου κοινοῦ ὁμοφωνητικοῦ Γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι μηνυθέντες διὰ γραμμάτων ἀπὸ Θεσσαλονίκης, παρὰ τοῦ ἐκεῖ εὐγενεστάτου ἄρχοντος, καὶ ἐφόρου τῆς καθ' ἡμᾶς Κοινότητος τοῦ 'Αγίου

Ὄρους, Κυρίου Χριστοδούλου Μπαλάνου, διὰ νὰ κάμωμεν πέντε ὁλοσφραγίστους ἡμῶν ἀναφοράς, μίαν πρὸς τὸν Ὑπέρτατον τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας, μίαν πρὸς τοὺς πολυχρονίους, καὶ εὐμενεστάτους αὐθέντας τοῦ Κραταιοῦ Δεβλετίου, μίαν πρὸς τὸν πανενδοξότατον Μποσταντζήμπαση ἀγᾶ ἐφένδη μας, μίαν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, μετὰ τῆς περὶ Αὐτὸν Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ μίαν πρὸς τὸν Πανενδοξότατον μέγαν διερμηνευτὴν τῆς Κραταιᾶς βασιλείας, περὶ τῆς καλῆς, καὶ ἀρίστου διοικήσεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανενδοξοτάτου ἡγεμόνος Ἰωσοὺφ πέγη ἐφένδη μας, καὶ ἱκετικὰς περὶ τῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ἑξῆς διαμονῆς, καὶ στερεώσεως, ὡς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰσμαὴλ πέγη ἐφένδη ἀποβιώσαντος, ἐκρίνομεν κατὰ Κοινὴν ἡμῶν γνώμην, καὶ οἰκειοθελῆ βούλησιν ἅπαντες ἡμεῖς οἱ τῶν εἴκοσιν Ἱερῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Μοναστηρίων Προϊστάμενοι, οἱ σφραγίζοντες ἐν τῷ παρόντι, ὅτι νὰ κάμωμεν ταύτας τὰς πέντε Ὁλοσφραγίστους ἀναφοράς, καὶ νὰ σφραγίσωμεν αὐτάς, διὰ τῶν σφραγίδων τῶν Ἱερῶν ἡμῶν Μοναστηρίων, καὶ ἀποστείλωμεν ταύτας ἐκεῖσε εἰς Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ ἀποσταλῶσιν ἐκεῖθεν εἰς τὰ μέρη, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρομεν. Διὸ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ὁμοφωνητικὸν Γράμμα, δηλωτικὸν τῆς κατὰ Κοινὴν ἡμῶν γνώμην, καὶ οἰκειοθελῆ βούλησιν ἐκτελέσεως τῶν πέντε αὐτῶν ὁλοσφραγίστων ἀναφορῶν, εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν :

͵αωιγ΄ (1813) Ἰουλίου ιδ΄ (14).

Ἅπαντες οἱ τῶν εἴκοσιν ἱερῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Μοναστηρίων Προϊστάμενοι οἱ σφραγίζοντες ἐν τῷ παρόντι βεβαιοῦμεν». (Κῶδ. 7. Ι.Κ., σελ. 221 καὶ 222. Δῶρα τοῦ Γιουσούφ, ἐν σελ. 64. Ἀπεποιήθη νὰ λάβῃ 2.000 φλωρία ὡς φιλοδωρίαν δι' ὑπόθεσιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 222).

14. **Μπεκὶρ Πασᾶς** (1813 - 1814).

«730 γρόσια πρὸς τὸν εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν Αὔγουστον ἐλθόντα νέον ἡγεμόνα Μπεκὶρ Πασᾶν διὰ τοῦ Τζίτζη Νάνου (Ἰ. Γ. Καυταντζόγλου) *κατὰ τὸν καϊμέν του* (ἐκκαθάρισιν λογαριασμοῦ) *ὡς ἑξῆς...».* (Κῶδ. Δ΄, Ι.Κ., σελ. 23, 61, 92). Μετ' αὐτοῦ συμπράττουν κατὰ τῶν πειρατῶν ὁ Σερασκέρης Εὐρίπου Ἀλῆ Μπέης Τραπουζανλῆς καὶ ὁ Βελῆ Πασᾶς Βαλῆς τῶν Τρικκάλων. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 56 - 60 καὶ 58).

15. **Χουρσὶτ Πασᾶς** (1816).

«37.547 γρόσια εἰς πληρωμὴν τοῦ μηρὶ μουπαγιὲ πρὸς τὸν Χουρσὶτ Πασᾶν διὰ τοῦ Τζίτζη Νάνου, ὡς ἑξῆς (ἀναλυτικῶς).

10.000 γρόσια πρὸς τὸν αὐτὸν Βαλὴν τῆς Θεσσαλονίκης Χουρσὶτ Πασᾶν λόγῳ ἀπαιτήσεως Βιλαὲτ Ζαχιρεσὶ (τροφοδοσία τοῦ Νομοῦ).

913 : 60 εἰς χιδιὲν πρὸς τὸν Ἰστηρατζῆν τοῦ ἰδίου Σαλῆ Κόρτζαν κλπ.» (σύνολον κεφαλαίου γρόσια 57.410). (Κῶδ. Δ΄, Ι.Κ., σελ. 129).

16. **Ρεσὶτ Πασᾶς (Κιουταχῆς)** (1816 - 1818).

«270 γρόσια πρὸς τὸν νέον Βαλῆν τῆς Θεσσαλονίκης Ρεσὶτ Πασᾶν, διὰ βιγλιάτικα». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 127).

17. **Ἰσοὺφ Πασᾶς** (1818 - 1819).

«γρόσια 29.159 : 48 εἰς πληρωμὴν τοῦ μηρὶ (μουπαγεὰ) μουπαγιὲ πρὸς τὸν Βαλὴν τῆς Θεσσαλονίκης πρός τε τὸν ἐξωσθέντα καὶ πρὸς τὸν ἕτερον ἤδη ἡγεμονεύοντα Ἰσούφπασα, διὰ τοῦ Τζίτζη Νάνου, ὡς ἑξῆς : (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 217).

7.465 τῷ Πασᾷ λόγῳ Βιλαὲτ ζαχιρεσὶ...

3.205 τῷ νέῳ Πασᾷ διὰ φιλοδωρίαν.

3.792 : 60 διὰ καλὲ πετελὶ εἰς δύο σφέρτα δοθέντα.

500 τῷ γραμματικῷ τοῦ Πασᾶ σιὸρ Λασπᾶ». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 214).

18. **Σελὶμ Πασᾶς** (1819 - 1820).

«948 : 30 γρόσια ὅσα τοῖς ἀποσταλεῖσιν εἰς Θεσσαλονίκην κὺρ Ἰγνατίῳ Προηγουμένῳ Φιλοθεΐτῃ καὶ γέρο Σαμουὴλ Ἁγιοπαυλίτῃ, εἰς προσκύνησιν τοῦ νέου Βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης Σελὴμ Πασᾶ, ὡς ἑξῆς... (Κῶδ. Δ΄, σελ. 248).

3.837 : 60. Ὅσα ἔτι προσεφέρθησαν τῷ ῥηθέντι Βαλῇ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ λόγῳ προσφορᾶς κατὰ τὸν κορέντε τοῦ νῦν Ἐπιτρόπου τῆς Θεσσαλονίκης κὺρ Ἀνθίμου (Ἰβηρίτου), εἶναι δὲ ὡς ἑξῆς :

2.625 εἰς μίαν ταπακέραν τῷ ὕψει του.

600 εἰς ἓν ὡρολόγιον τῷ αὐταδέλφῳ του.

250 εἰς τὸν Κεχαγιαπέη του.

250 εἰς τὸν χασνατάρην του ὁμοίως.

120 : 60 εἰς φιλοδωρίαν καβάσιδων, τζαουσάδων καὶ καφετζήδων».

Ὁ ἴδιος Σελὶμ Πασᾶς (1820 - 1821).

«810 γρόσια εἰς Βιγλιάτικα τρεῖς φοραῖς δοθέντα, πρός τε τὸν Σελὴμ Πασᾶ, Ἀχμὲτ μπέη καὶ Ἰσοὺφ μπέη τῶν μουσελίμηδων ἀνὰ 270 γρόσια». (Κῶδ. 25δ, σελ. κθ΄). (Ὁ Οὐνοὺρ Πασᾶς διατελεῖ ὡς ἐξόριστος εἰς Λῆμνον καὶ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ Ρεσὶτ Πασᾶ Βαλῆ τῆς Ρούμελης, σελ. κβ΄).

19. **Δομποὺτ Πασᾶς (Ἄμπτο Δομποὺτ Μεχμὲτ Πασᾶς)** (1821 - 1823. Ὁ καταστείλας μετὰ τοῦ Μπαϊρὰμ Πασᾶ τὴν Ἐπανάστασιν ἐν Μακεδονίᾳ ἐλθὼν εἰς συνθηκολόγησιν μετὰ τῶν Ἁγιορειτῶν). Περὶ τούτου συνοπτικῶς ἐν τῷ παρόντι κατωτέρω.

20. **Μουχαρὲμ Πασᾶς** (1824).

21. **Ἰμπραχὴμ Πασᾶς** (1825).

22. ***Χουσεῒν Πασᾶς*** (1826).

23. ***'Ομὲρ Πασᾶς*** (1826). ("Εγγραφον 6 Μαΐου 1826 'Αρχείου Μ. Λαύρας).

24. ***Χατζῆ Μουσταφᾶ Πασᾶς*** (1828)[1].

3. 'Ο Μποσταντζῆμπασης.

Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς τοῦ Σουλτάνου, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐκ πεντακοσίων περίπου ἐπιλέκτων στελεχῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν ἐκλεγομένων — ἀπὸ τῆς συστάσεως ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν τοῦ Α' Κανουνανὶ τοῦ νέου στρατοῦ — μεταξὺ τῶν Γενιτσάρων.

Τὴν προσωνυμίαν του ὁ Μποσταντζῆμπασης ἐκέκτητο ἐκ τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς του. Κατὰ τὸν ἀείμνηστον καθηγητήν μου 'Αθανάσιον Παντοκρατορινὸν Σχολάρχην τῆς 'Αθωνιάδος, ἡ λέξις μποστὰν ἑρμηνεύεται ἐν προκειμένῳ κῆπος ὀπωροφόρων δένδρων καὶ οὐχὶ ἔκτασις καλλιεργείας πεπονοειδῶν (μποστάνια) ὡς ἐκλαμβάνεται ὑπό τινων. Εἰς τὸν περιβάλλοντα τὰ 'Ανάκτορα δενδρόκηπον ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ 'Αρχηγεῖον τοῦ Μποσταντζῆμπαση μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικῶν, *«Χὰς-'Οτζάκι»* καλούμενον. 'Η κατάληξις -τζῆς σημαίνει τὸ ἐπιτήδευμα τὸ δὲ *«πασης»*, τὸν ἐπάνω εἰς ὅλους (Κατεπάνω-Καπετάνιον), ἑπομένως ἡ λέξις σύνθετος, Μποσταν-τζῆ-πασης.

Μὲ προϋπηρεσίαν Δημάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μποσταντζῆμπασης ἦτο πρόσωπον πανίσχυρον καὶ ἀφωσιωμένον εἰς τὸν Σουλτάνον, οὗτινος διετέλει σύμβουλος ἐφ' ὅλων τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους. Εἰς τοῦτον *«ὁ Τόπος παρὰ τῆς Βασιλείας δεδώρηται»*, ὡς τιμάριον φυσικά, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν κεφαλαίων τῶν χαρατζίων (Κῶδ. 3δ+Κῶδ. 4δ, Ι.Κ.). 'Εκτὸς τῶν ἄλλων ὁ Μποσταντζῆμπασης ἐλάμβανε καὶ ἐτήσιον μισθὸν *«ἀγαλίκι»* κυμαινόμενον κατὰ ἐποχὰς μεταξὺ 1500 καὶ τριῶν χιλιάδων γροσίων ἐτησίως.

«1780 'Ιουλίου 25: τὰ ὅσα ἐδώσαμεν εἰς τὸ μιρὶ

25 'Ιουλίου: τὸ κρέας ἀσλανία	*(γρόσια)*	*1.500*
διὰ τὸ τζέπι χουμαγὶ	»	*7.000*
διὰ τὸ κιρμπάσι	»	*666:80*
εἰς τὸ κελεντερμπαχτζεσὶ	»	*368*
τζόχα ἀχτζεσὶ	»	*5.309:90*
Σούμα	»	*14.844:50*

[1] Συνέχειαν διατελεσάντων ἡγεμόνων ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατὰ τὰ ἔτη 1849-1854, ἴδε εἰς μελέτην μου 'Αγῶνες καὶ θυσίαι, 'Αθῆναι 1962, σ. 56.

τὸν τερεκετζῆ	*(γρόσια)*	*50*
τῷ μεγάλῳ γραμματικῷ	»	*20*
τῷ μικρῷ γραμματικῷ	»	*10*
τῷ 'Αχμὲτ ἐφένδῃ	»	*10*
τῷ καφετζῆ	»	*5*
χαμαλιάτικα εἰς αὐτὰ	»	*1*
Σούμα	»	*14.940*
ἔξοδα τοῦ μποχτζᾶ	»	*334*
ἐβὲλ ταξὶλ φερμάνι	»	*258*
χισμέτι τοῦ μπουγιουρτίου τῶν χαρατζίων	»	*40*
τῶν τζοχαντάριδων	»	*20*
	ἀσλανία	*15.592:50*
εἰς τὸν Μποσταντζῆμπασην διὰ τὸ ἀγαλήκι ὁποῦ ἐπήραμεν . . .		*2.100*
καὶ πεσκέσια εἰς τὸν αὐτὸν		*50*
εἰς τὸ φερμάνι ὁποῦ συκώνει τὰς κρίσεις ἀπὸ Θεσ/νίκης		*300*
Σούμα		*18.042:50*

ἤτοι δεκαοκτὼ χιλιάδες τεσσαράκοντα δύο γρόσια (τὸ κείμενον *«ἑβδομήκοντα δύο»* κατὰ λάθος). (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 272-273. "Ιδε καὶ Κώδικα Ι.Κ., 3δ, σελ. 135 ἔτους 1807-1808 πίνακα ἀναλυτικὸν καταβληθέντων *«εἰς τὸ ἱερὸν 'Οτζάκι τῶν Ποσταντζίδων...»*).

"Εναντι καθιερωθεισῶν διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος χρηματικῶν παροχῶν εἰς τὸ 'Αρχηγεῖον τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς παρὰ τῶν 'Αγιορειτῶν, ἀπελάμβανον οὗτοι τῆς προστασίας τοῦ 'Αρχηγοῦ, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ Κυβερνητικῆς πλευρᾶς προστάτης τοῦ Τόπου καὶ ὁ εἰσηγητὴς ἐπὶ τῶν διαφόρων ζητημάτων τῶν μοναχῶν εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐν συνεννοήσει πολλάκις μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Φαναρίου, 'Εκκλησιαστικῶν παραγόντων καὶ 'Εφόρων τοῦ 'Αγίου "Ορους, δι' ὧν κατὰ κανόνα ἐχρηματίζετο ὑπὸ τύπον φιλοδωριῶν καὶ προστίμων, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

Κατὰ τὴν 'Επανάστασιν ὡς τόπος διαμονῆς τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς φέρεται ὁ *«Δολμὰ-Μπαξὲς»*, ἰδιαίτερος ἀσφαλῶς οἶκος παρὰ τὰ 'Ανάκτορα (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 161, ἔτος 1819-1820). 'Ο Μποσταντζῆμπασης ἐπεδίωξε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς 'Αγιορείτας διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰκοσιπέντε μποσταντζῆδων Γενιτσάρων εἰς "Αγιον "Ορος, κατὰ δὲ τὰς παραμονὰς τῆς 'Επαναστάσεως ἐπεχείρησε νὰ ὑπαγάγῃ τὸν ἱερὸν Τόπον εἰς τὸ 'Υπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπερ ἀπετράπη τότε ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' προσωρινῶς, ἐγένετο ὅμως τοῦτο μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Τάγματος τῶν Μποσταντζῆδων (1826) καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐξ 'Αγίου "Ορους τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ (1830).

'Η θητεία τοῦ 'Αρχηγοῦ ἦτο ἐνιαύσιος, ἠδύνατο ἐν τούτοις νὰ παραταθῇ καὶ διὰ περισσότερα ἔτη, ὅπως π.χ. τοῦ 'Απτουλὰχ ἀγᾶ, διατελέσαντος

ἐπὶ μίαν συνεχῆ πενταετίαν, 1810 - 1815. Τοιαῦτα πρόσωπα Μποσταντζήμπαση, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς δυσκόλους περιστάσεις, ἕνεκα καταπιέσεων τῶν ἐξουσιαστῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξήρτησεν ὁ Τόπος ἐξ ἀνάγκης τὰς τύχας του, ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: Ἰσμαὴλ ἀγᾶς 1801 - 1802, Μεϊμὲτ ἀγᾶς 1802 - 1803, Ἀχμὲτ ἀγᾶς 1805 - 1806 (Κῶδ. 3δ, Ι.Κ., σελ. 90), Σιακὶρ μπέης 1806 - 1807 (σελ. 119), Σαλῆ ἀγᾶς 1807 - 1808 (σελ. 139), Ὀμὲρ ἀγᾶς 1808 - 1809 (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 7), Ἀπτουλὰχ ἀγᾶς 1810 - 1815 (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 41, 67, 82, 95, 98), Κιουτσοὺκ ἐφένδης 1815 - 1816 (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 118), Ἰμπραχὴμ ἀγᾶς 1818 - 1819, Καρὰ Ὀσμὰν 1823, *«700 γρόσια εἰς ἕνα ὡρολόγιον μενελίδικον τὸν Καρὰ Ὀσμὰν Μποσταντζήμπαση καὶ διὰ τὸν μαδὲ τῶν χαρατζίων καὶ διὰ νὰ ἀσηκώσῃ τὸν Σαρὶρ ἐφένδην* (Ζαμπίτην) *ἀπὸ τὸ Ὄρος».* (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 195), Ταττὰρ Ὀσμὰν ἀγᾶς 1826 (Ἀρχεῖον Ι. Μ. Μ. Λαύρας Κῶδ. 6, ἀριθ. 41).

Πλὴν τοῦ Ζαμπίτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅστις διωρίζετο παρ' αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ὀτζακίου, εἶχε σημαίνουσαν γνώμην καὶ ἐπὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν Νομαρχῶν Βαλήδων καθὼς καὶ τοῦ ἀγᾶ τῶν Μαδεμοχωρίων. Εἰς τὴν μεγάλην κατ' ἔτος ἐναλλαγὴν τῶν προσώπων τῶν Μποσταντζήμπαση ἀντὶ προστατῶν οἱ Ἁγιορεῖται ἀντίκρυσαν πρόσωπα ἀνελεήμονα, τῶν ὁποίων ἡ μεταστροφὴ ἦτο τὸ πλέον δυσχερὲς ἔργον. Πρὸς τοῦτο ἐπεστρατεύοντο οἱ Ἄρχοντες καὶ Ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες κατέφευγον ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς ἀπειλὰς ἐγκαταλείψεως τοῦ Ἱεροῦ καὶ Ἁγιωνύμου Τόπου.

4. Ὁ Ζαμπίτης Χασεκῆ ἀγᾶς τοῦ Τόπου.

Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῶν ἰθυνόντων Προϊσταμένων τοῦ Ὄρους μετὰ τοῦ Μποσταντζήμπαση πρὸς διατήρησιν *«τῶν ἀπ' ἀρχῆς σουρουτίων τοῦ μουαφιγετιοῦ των»*, ἐκρίθη εὔλογον νὰ διορισθῇ εἷς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς, ὡς Διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πρώτιστον μέλημα τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο ἡ προάσπισις τῶν προνομίων καὶ συμφερόντων τοῦ Τόπου καὶ τῶν κτήσεων αὐτοῦ. Ὡς ἕδρα τούτου ὡρίσθη ἡ Θεσσαλονίκη, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ εὑρίσκεται πλησίον τῶν ἀδικούντων καὶ νὰ προλαμβάνῃ τὰ ζητήματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι οἱ πατέρες ἀπέφευγον ἐπιμελῶς τὴν ἐγκατάστασιν ἀλλοθρήσκων ἐν τῷ ἱερῷ αὐτῶν Τόπῳ. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐνεργεῖ ἐν προκειμένῳ ἐκεῖνο μόνον τὸ ὁποῖον οἱ μοναχοὶ ὑποδεικνύουν καὶ δέχονται, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἀποφεύγει δὲ ἀπὸ περιωπῆς τὴν παραβίασιν τῶν καθεστώτων. Οὕτως ἐγένετο ὁ πρῶτος διορισμὸς — στρατιωτικοῦ τότε — Διοικητοῦ τοῦ Ὄρους εἰς ἄγνωστον εἰσέτι δι' ἡμᾶς χρόνον, πιθανώτατα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος.

«...Παρεκάλεσαν οἱ αὐτοὶ καλόγηροι νὰ διορισθῇ ἐκ μέρους τοῦ Ὀτζακιοῦ ἕνας φιλοραγιᾶς χασακῆς, διὰ νὰ τοὺς διαφυλάττῃ ἀπὸ συμπιπτούσας

ἐνοχλήσεις καὶ ἀδικίας διατρίβων εἰς Θεσσαλονίκην ἔχων καὶ τὰ ἔξοδά των ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸν διὰ βασιλικοῦ χατίου προεκδοθέντα ὁρισμόν, ἀποφαινόμενον τὸ νὰ μὴν ἐνοχλοῦνται ἐκ μέρους τῶν βαλήδων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ καδήδων διὰ διορισμοῦ πουπασίρηδων καὶ ἄλλων μέσων...». (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 22, Γενικὸν Χάτι Μαχμούτ, 1809).

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἐκ τῆς τοποθετήσεως ταύτης ὠφελήθησαν οἱ Ἁγιορεῖται, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν τελικῶς νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς ἐπηρείας τῶν Θεσσαλονικέων ἐξουσιαστῶν, καίτοι ὑποστηριζόμενοι διὰ βασιλικῶν διαταγῶν περὶ ἀπαλλαγῆς των *«ἀπὸ ἀβαρίζια καὶ λοιπὰ δοσίματα καὶ ἄλλας ἀπαιτήσεις λόγῳ σεφὰ γκελδί, ἰμδαδιγὲ βιλαγετιοῦ καὶ μεντζιλιοῦ καὶ μπαϊρὰκ σεϊμέν, κιουρὲκ κασμὰ ἀχτζεσί, καὶ τευτησίου τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων τούτοις ὁμοίων μέσων ἀδικιῶν»* (Ἔνθ' ἀνωτέρω), δηλ. τῶν ἐπαρχιακῶν φόρων καὶ ἄλλων πολυωνύμων οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Τόπου πρὸς τοὺς δυνάστας. Ἡ κατάστασις ἀνασταλεῖσα προσωρινῶς ἐπανελήφθη δριμύτερον διὰ παραβιάσεως τῆς θρησκευτικῆς ἀσυλίας καὶ ἱερότητος τῶν Καθιδρυμάτων, ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν μὲ ἐπιδρομὰς καὶ ἐκβιασμοὺς καὶ βασανιστήρια τοῦ χειρίστου εἴδους.

Ἐνομίσθη τότε ὅτι ἡ μεταφορὰ τῆς ἕδρας τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Ἅγιον Ὄρος θὰ εἶχε θετικώτερα ἀποτελέσματα καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Μποσταντζήμπαση *«νὰ διορίζεται κατ' ἔτος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Μαρτίου ἐκ μέρους τοῦ Ὀτζακιοῦ εἷς ὑποληπτικὸς καὶ πιστὸς χασακῆς πρὸς ὃν νὰ ἐγχειρίζωνται τὰ ἅπερ ὑπεσχέθησαν γρόσια μακτοῦ καὶ ἀντάλλαγμα μουπαγεᾶ»* κ.λ.π., προτιμήσαντες τὴν ἐγκατάστασιν ἐν τῷ Τόπῳ τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου ἀντὶ τῆς ἐρημώσεως τῶν Μονῶν ἐκ τῶν συνεχῶν καταπιέσεων καὶ ἐπιδρομῶν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι καὶ πάλιν ὅτι θὰ ἐθεραπεύετο ἐπὶ τέλους ἡ θλιβερὰ κατάστασις ἡ ὁδηγοῦσα εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου τὰς περισσοτέρας Μονάς, τινὰς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς πλήρη διάλυσιν.

Ἡ ἀκριβὴς χρονολογία μεταφορᾶς τῆς ἕδρας τοῦ ἀγᾶ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Καρυὰς Ἁγίου Ὄρους, μᾶς εἶναι ἐπίσης μέχρι τοῦ παρόντος ἄγνωστος. Πράξεις Χασεκῆ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα δὲν συνήντησα κατὰ τὰς ἐρεύνας μου, ἐνῷ ἀντιθέτως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὑπάρχουν πλεῖσται ὅσαι μικτῆς διοικήσεως καὶ ἐκδικάσεως διαφορῶν τῶν Ἁγιορειτῶν, ὑπὸ τῆς Κοινῆς Συνάξεως καὶ τοῦ ἀγᾶ, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1650 καὶ ἑξῆς. (1661 λειβαδογενείου Ι.Μ.Μ. Λαύρας, 1686 δικαστικὴ περὶ τοῦ Κοινοῦ ὕδατος Καρυῶν, 1693 ἐπιδρομῆς κατὰ τοῦ Μπεϊλικίου κ.ἄ., συνάγεται δὲ καὶ ἐκ διαπραχθέντων φόνων ἀγάδων ἐν τῷ Τόπῳ). Αἱ ἁρμοδιότητες τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει διαγράφονται εἰς συνταχθέντα ὑπὸ τῶν πατέρων Κανονισμόν, τὸν ὁποῖον ὤφειλεν οὗτος νὰ ὑπογράψῃ κατὰ τὴν ἀνάληψιν καθηκόντων, ὡς ἀκολούθως:

«1760 Ἰουνίου 1. Μὲ τὸ νὰ στείλῃ ὁ ἐνδοξότατος Μποσταντζήμπασης τὸν Ἀλῆ ἀγᾶν, ὁποῦ ἐζητήσαμεν ἦλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χωρὶς νὰ ἐξο-

διάση οἰκεῖον του μηδ' ὀβολόν. ἀλλὰ ἡ Μέση ἔκαμεν ὅλα τὰ ἔξοδα εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ πρώην ἀγᾶ καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ νῦν Ἀλῆ ἀγᾶ. καὶ διὰ νὰ ἔλθῃ τὸ δίκαιον εἰς τὸν τόπον του δηλαδὴ τὰ ῥηθέντα ἔξοδα γράφομεν τὰς παλαιὰς συνηθείας τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἐν πρώτοις ὁ ἀγᾶς μὴ κάμῃ καμμίαν κρίσιν μόνος του ἢ νὰ πέρνῃ τίποτες ἢ νὰ παιδεύῃ χωρὶς καὶ τὴν θέλησιν τοῦ Ναζήρη καὶ τῶν λοιπῶν Γερόντων. Τοὺς σεϊμένιδες νὰ μὴ πέμπῃ πουθενὰ χωρὶς τὴν θέλησιν τῶν ῥηθέντων προεστῶν. Ὅταν ὑπάγῃ ὁ ἀγὰς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην νὰ πέρνῃ μόνον δέκα γρόσια διὰ τὸν κόπον του καὶ οὐχὶ περισσότερον. Εἰς τὸ καυκὶ τῶν Καρεῶν ὅταν ὑπάγῃ διὰ καμμίαν ὑπόθεσιν νὰ θεωρήσῃ ἢ νερὸν ἢ ἄλλο τι νὰ πέρνῃ μόνον πέντε γρόσια ποδοκόπι καὶ οὐχὶ πλέον. Εἰς δὲ τῶν τόπων τῶν Μοναστηρίων ὅταν κραχθῇ διὰ τοιαύτας ὑποθέσεις νὰ πέρνῃ μόνον δέκα τὸν κόπον του καὶ οὐχὶ πλέον. Εἴτι δέκατον ἤθελε τύχῃ νὰ μὴν μετέχῃ τίποτες ἀλλὰ καὶ τὰ ἄνωθεν εἰσοδήματα νὰ εἶναι ὅλα τῆς Μέσης, καὶ νὰ ἔχῃ μόνον νὰ πέρνῃ αὐτὸς δύο χιλιάδες ἄσπρα τὸν μῆνα καὶ ὅσα χαρατζοχάρτια ἤθελε γράψῃ νὰ εἶναι ἐδικά του. πλὴν ἀπὸ δύο παράδες τὸ ἕνα καὶ πλέον οὐχί. Μποκτζαλίκια καὶ ἀβαγέτια νὰ λείψουν. καὶ ἀπὸ τὰς ἀνεγέρσεις τῶν ἐκκλησιῶν νὰ μὴ ζητῇ. Εἰς θάλασσαν ἢ εἰς ἐγκρεμισμὸν δέδρου ἢ ὀσπιτίου ἢ εἰς φωτίαν τύχῃ τινὸς θάνατος νὰ μὴ πέρνῃ τίποτες. Εἰ δὲ καὶ φονευθῇ τινὰς ὑπὸ ἀνθρώπου νὰ πέρνῃ μόνον ἕνα φλωρὶ καὶ νὰ εἶναι ἐδικόν του καὶ νὰ τὸν καταγράφῃ. Καφφὲ ὀκάδες τέσσερες καὶ ζάχαρι ὀκάδες πέντε καὶ πλέον οὐχί. Αὐτὰ ἅπαντα τὰ ὑπόσχεται ὁ Ἀλῆ ἀγὰς καὶ ὑπέγραψεν οἰκείαις χερσί». (Ἀρχεῖον Ι.Μ.Μ. Λαύρας).

Εὐνόητον ὅτι οἱ ὅροι τῆς συμφωνίας αὐτῆς ταχέως μετεβλήθησαν καὶ ἡ μὲν μισθοδοσία του ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 2.500 καὶ 3.000 γροσίων ἐτησίως, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν διαχειριστικῶν βιβλίων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος (Κῶδ. 5, 1773 - 1778), ζάχαρις καὶ καφὲς ηὐξήθησαν εἰς τὸ δεκαπλάσιον, προσετέθη τὸ ἔξοδον τοῦ καπνοῦ 80 ἕως 90 ὀκάδες ἐτησίως καὶ ἄλλα πολλά, εἰκόνα τῶν ὁποίων παρέχει εἰς τὸν φιλίστορα τὸ κεφάλαιον *«Φαγούρα τοῦ Μπεϊλικίου»* ἐν τοῖς σωζομένοις καταστίχοις τῆς Ἱερ. Ἐπιστασίας Ἁγίου Ὄρους. Ἐν τούτοις κατόπιν ἐνεργειῶν τῶν Ἁγιορειτῶν ὑπεβιβάσθη ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ ἀγᾶ εἰς 300 γρόσια ἐτησίως καὶ εἰς τὸ ποσὸν αὐτὸ παρέμεινεν καθ' ὅλην τὴν προεπαναστατικὴν εἰκοσαετίαν 1800 - 1821, μὲ ἀμοιβὴν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀκολούθου αὐτοῦ, γραμματέως ἢ καφετζῆ 40 γροσίων ἐτησίως. Ἂν καὶ ἡ ἀμοιβή του αὕτη ὑπῆρξε μηδαμινή, τὰ χορηγούμενα δῶρα χρηματικὰ καὶ ἄλλα ὑπερέβαινον κατὰ πολὺ τὸν ἀρχικὸν μισθὸν τῶν 3.000 γροσίων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐχορηγοῦντο ταῦτα διὰ πραγματικὰς ἐξυπηρετήσεις καὶ εὐκολίας καὶ παραβλέψεις του καὶ μεσιτείας πρὸς τὰ ὑπεροχικὰ πρόσωπα, κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ ἀνάγκας τοῦ Τόπου.

(Πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτρόπους
τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος).

(Περικοπή). *«...Διὰ τὸν ἀγᾶν μας πολλάκις σᾶς ἐγράψαμεν νὰ μᾶς σημειώσητε πόσα τοῦ ἐσυμφώνησαν αὐτοῦ, καὶ δὲν μᾶς ἐγράψατε, οὔτε μᾶς ἀπεκρίθητε. ὅθεν προλαβόντως γενομένης συνάξεως τοῦ ἐνεχειρίσαμεν τριακόσια γρόσια διὰ τὸν μισθόν του, καὶ ἄλλα τριακόσια τοῦ ἐδώσαμεν ἰνκράμι, καὶ εὐχαριστήθη πολλά, καὶ ἐπειδὴ μᾶς ἐγράφετε ὅτι καλήτερος ἀπὸ αὐτὸν ἄλλος δὲν εἶναι, ἔμεινε καὶ διὰ τὸν ἐρχόμενον χρόνον, καὶ νὰ τοῦ ἔλθῃ ἓν γράμμα ἀπὸ τὸν χοτζᾶ Ὀρχάνην νουθετικὸν καὶ συμβουλευτικόν, ὅτι νὰ ἀπερνᾷ καλὰ καὶ ἠγαπημένα μὲ τοὺς προεστῶτας ὅλους, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἔχῃ τὸ ψωμὶ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλους ἀκόμη χρόνους ὅταν φανῇ εὐάρεστος...».* (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 147, ἡ χρονολογία ἐκ τῶν ἑπομένων ἐγγράφων 1784).

Ἡ κατοικία τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἦτο ταπεινὸν οἴκημα συνεχόμενον τοῦ σωζομένου παρὰ τὸ Πρωτᾶτον πύργου διασκευασθέντος ἐσωτερικῶς ἤδη καὶ κατὰ τὰς ἐπάλξεις διὰ τὴν στέγασιν τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Κοινότητος καὶ τῶν Ἀρχείων καὶ ἐκαλεῖτο *«Μπεϊλίκιον»*. Τὸ ἰσόγειον τοῦ πύργου ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς φυλακὴ εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ τῶν μοναχῶν, προϊσταμένων καὶ ἐπιστατῶν ἐστέναξαν καὶ ἐμαρτύρησαν βασανιζόμενοι ὑπὸ τῶν πασαλίδων, ἤτοι τῶν ἐκτάκτων στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης, προωρίζετο πάντως διὰ τοὺς συλλαμβανομένους κακοποιούς. Ὁ δεύτερος ὄροφος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὁπλοστάσιον καὶ πυριτιδαποθήκη (μπαρούτ - χανὲς) καὶ οἱ ἕτεροι δύο ὄροφοι ὡς πολεμίστραι καὶ πλαγιοφυλακὴ προστασίας τοῦ Μπεϊλικίου καὶ τοῦ συνεχομένου *«Κοινοῦ Ὀσπιτίου τῆς Λόντζας»*, ἤτοι τῆς Συνοδικῆς αἰθούσης τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος.

Ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἀγᾶ ἦτο ἐμπεπιστευμένη εἰς τοὺς σεϊμένιδες, ὁπλοφόρους κλητῆρας τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, οἵτινες διέμενον νυχθημερὸν εἰς συνεχόμενον οἴκημα τοῦ Μπεϊλικίου. Δύο ἐξ αὐτῶν συνώδευον τὸν ἀγᾶ κατὰ τὰς μετακινήσεις αὐτοῦ ἔσω καὶ ἔξω τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἢ μόνον ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ, ὅστις ἦτο ἐπίσης στρατιωτικὸς Γενίτσαρος. Πλὴν τῶν δύο αὐτῶν Τούρκων μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως οὐδέποτε ἐγκατεστάθησαν ἕτεροι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἑπομένως ἡ πληροφορία ὅτι ὑπῆρχεν *«εὐάριθμος Τουρκικὴ φρουρὰ»* ἐλέγχεται ἀνακριβής. Τὴν μέριμναν συντηρήσεως τῶν δύο ἀνωτέρω ὑπαλλήλων καὶ φιλοξενίας τῶν διερχομένων στρατιωτῶν καὶ ἄλλων προσώπων εἶχεν ὁ Κοινὸς Σκευοφύλαξ — οὐχὶ ἐκ τῶν ὀφφικιούχων — ἔχων δύο βοηθοὺς μάγειρον, ὅστις ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ λαϊκός, καὶ οἰκονόμον, κελλάρην καλούμενον. Ὁ Σκευοφύλαξ πλὴν τῆς φροντίδος τοῦ Μπεϊλικίου εἶχε καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Πρωτάτου δι' ἰδίου καταστίχου καὶ ἐπὶ ἀποδόσει λογαριασμοῦ εἰς τοὺς Ἐπιστάτας, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν φροντίδα συσσιτήσεως τοῦ προσωπικοῦ, Ἐπιστατῶν καὶ Γραμματέως, οἵτινες συνδιητῶντο μετ' αὐτοῦ καὶ ἰδιαιτέρως οἱ σεϊμένιδες, ἅπαντες κοινῇ δαπάνῃ.

Εἰς τὸ Μπεϊλίκιον κατ᾽ ἐξαίρεσιν διὰ πρώτην φορὰν ἐπετράπη ἐν τῷ Τόπῳ ἡ κρεωφαγία εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τετράκις εἰς τοὺς σεϊμένιδες καὶ σερδαρούς, Χριστούγεννα, Πάσχα καὶ κατὰ τὰς δύο ἀπόκρεω. Ὁ χρόνος καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίας τὰς ὁποίας παραλείπω διὰ συντομίαν, σημειῶ δὲ μόνον, ὅτι παρὰ τὴν διαφορὰν τοῦ θρησκεύματος ὁ Ζαμπίτης Χασεκῆ ἀγᾶς παρηκολούθει ἐνίοτε ἐκκλησιαστικὰς ὀρθοδόξους τελετὰς ἐκ τῶν κατηχουμένων τοῦ Πρωτάτου καὶ ἐσεβάσθη ἀπολύτως τὸ ἄβατον τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ γενικῶς τὰ ἔθιμα τοῦ Τόπου οὐδέποτε εἰσαγαγὼν εἰς Ἅγιον Ὄρος τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ὁ Χασεκῆς ἀναμφισβητήτως ὠφέλησε ποικιλοτρόπως τὸν Τόπον καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτο ὑποχείριος τῶν προϊσταμένων μοναχῶν καὶ Ἐπιστατῶν σπανίως ἀντιτασσόμενος εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ θελήσεις τῆς Λόντζας. Τοὺς τυχὸν δυστρόπους ἀπεμάκρυνον καὶ παρημπόδιζον τὸν ἀναδιορισμὸν αὐτῶν δι᾽ ὁμοφωνητικῶν συμφωνητικῶν εἰκοσασφραγίστων γραμμάτων, ἀμυνόμενοι ταυτοχρόνως κατὰ τῶν τυχὸν ἐκδικήσεών του.

«συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες, ὁποῦ ἢ αὐτὸς ὁ νῦν Χαφούσης (Χαφοὺς ἀγὰς) ζαμπίτης μας ἤθελε κινηθῆ νὰ ζημιώσῃ καὶ νὰ πειράξῃ κατὰ μέρος κανένα Μοναστήριον, ἢ τινὰ ἐξ ἡμῶν ἢ ἤδη ἢ μετὰ ταῦτα, ἢ ὅποιος ἄλλος Ζαμπίτης ἤθελε κάμει τι τοιοῦτον ἀπευκταῖον, νὰ εἴμεθα οἱ πάντες συνδεδεμένοι, πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ βοήθειαν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἢ τοῦ Μοναστηρίου ἐκείνου, ἢ τινὸς ἀδελφοῦ, ὁποῦ ἤθελε πειραχθῇ». (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 233).

Καταργηθέντος τοῦ Τάγματος τῶν Μποσταντζήδων Γενιτσάρων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμοὺτ τοῦ Β´ κατὰ τὸ ἔτος 1826 καὶ ὑπαχθέντος, ὡς ἐλέχθη, τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν (Ζαρπχανὲν) τὴν θέσιν τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ καταλαμβάνει καὶ πάλιν ἀξιωματικὸς τῶν Ἀνακτόρων (Χασεκῆς) μὲ τὸν τίτλον τοῦ βοεβόδα καὶ τὰς καθιερωθείσας πλέον ἁρμοδιότητας, ἀλλὰ μὲ ηὐξημένας ἀποδοχάς.

«...καὶ σὺ ὁ ἐκ μέρους τοῦ δαφιλοῦς Ζαρπχανέ μου διορισμένος εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Ἁγίου Ὄρους βοηβόδας Χαφοὺς ἐμίνι εἴης εὐτυχῶν. καὶ οἱ προκριτότεροι Ἁγιάννιδες καὶ λόγον ἔχοντες ἔστω γνωστὸν ὑμῖν, ὅτι οἱ καλόγηροι οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τὰ εἴκοσι Μοναστήρια τὰ κατὰ τὴν Χερσόνησον τοῦ Ἁγίου Ὄρους, δώσαντες ἀναφορὰν ἤδη εἰς τὸ Βασιλικόν μου Διβάνι ἀναφέρουν ὅτι τὰ ἀπαιτούμενα παρ᾽ αὐτῶν κατὰ καιροὺς ἀφοῦ δοθῶσιν, ὅλαι αἱ ὑποθέσεις των νὰ θεωροῦνται ἀπὸ τὸν διορισμένον ἐκ μέρους τοῦ εὐτυχοῦς Ζαρπχανέ μου βοηβόδα. ἐκ μέρους δὲ τοῦ Βαλῆ καὶ τῶν ἐχόντων δύναμιν καὶ ἄλλων ζαπιτῶν ἀπ᾽ ἐναντίας τῶν σουρουτίων των, ἐπ᾽ ὀνόματι τελωνείου ἤτοι γιουμπρουκίου καὶ ἄλλων ἀπαιτήσεων ἐπηρεασμὸς καὶ ἐνόχλησις νὰ μὴν γίνεται. καὶ ἀπὸ κἄθε ἀπάντησιν διαφόρων τεκλιφίων νὰ εἶναι ἀσύδοτοι καὶ ἀκαταζήτητοι, καθὼς ἀπὸ εἰς τὰ χεῖρας των ἱερὰ θεσπίσματα ἱκανῶς φανεροῦται...». (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 245, φιρμάνιον 1834).

Ἡ ὑπαγωγὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν

ὁριστικῶς ἐτακτοποιήθη κατὰ τὸ ἔτος 1842, ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως διωρίζετο παρ᾽ αὐτοῦ εἰς δημόσιος εἰσπράκτωρ (μουχασίλης) ἐπὶ μισθῷ 1450 γροσίων μηνιαίως, κατοικῶν καὶ διαιτώμενος ἐπίσης ὡς ὁ Ζαμπίτης παρὰ τὸ ἱεροκοινοτικὸν ἐν τῷ παλαιῷ Μπεϊλικίῳ κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὸ Κοινοτικὸν νέον κτίριον, τὸ χρησιμοποιούμενον ἤδη πρὸς στέγασιν τῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Β. Χωροφυλακῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἡ παράδοσις τῶν Τουρκικῶν ὅπλων κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1912 εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικὸν ἄγημα, τὸ καταλαβὸν τὴν ἱερὰν χερσόνησον τοῦ Ἄθω.

Κατὰ τὴν ὡς ἄνω μεταβατικὴν περίοδον 1830-1842 εἰργάσθησαν πρὸς κατοχύρωσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὁ λογιώτατος Διονύσιος Λαυριώτης καὶ ὁ Νομοφύλαξ Ἱλαρίων Ἰβηρίτης, κατ᾽ ἐπανάληψιν χρηματίσαντες Ἐπίτροποι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ δὴ εἰς κρισίμους περιστάσεις. Ὁ ὑψηλὸς ὁρισμὸς τοῦ ἔτους 1842 ἀπευθυνόμενος *«πρὸς τὸν Μουδίρην, Καδδήν, Μουχασίλην καὶ τὰ μέλη τοῦ Μεσλισίου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς τὸν ἐκ μέρους τοῦ Μαλιγὲ Χαζινεσῆ ἐπ᾽ ὀνόματι μουχασίλη διορισμένον μεμούρη τοῦ ἰδαρὲ τοῦ Ἁγίου Ὄρους»*, ρητῶς ἀναφέρει ὅτι, *«ὅλα ταῦτα συνομιλήθησαν καὶ συναπεφασίσθησαν μετὰ τῶν εἰρημένων Ἐπιτρόπων Ἱλαρίωνος καὶ Διονυσίου»*. Τὸ φιρμάνιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἀντίγραφον ἀπεστάλη εἰς Θεσσαλονίκην *«δοθὲν ἀνὰ χεῖρας τοῖς καλογήροις»* τοῖς ὡς ἄνω Ἐπιτρόποις τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπιτυχῶν καὶ διασαφηνίζει τὴν νέαν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐπελθοῦσαν κατάστασιν. Διὰ τὴν ἔκδοσίν του ἐδαπανήθησαν 32.612 γρόσια. (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 188 τὸ φιρμάνιον καὶ σελ. 285 αἱ δαπάναι ἀναλυτικῶς).

Παραθέτω ὀνόματά τινα Ζαμπιτῶν, ὡς συνδεόμενα μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Τόπου: Μουσταφᾶ ἀγᾶς 1791-1794 (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ρ[illegible]θ´ καὶ σλδ´), Σαλῆ ἀγᾶς 1773-1774 (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 48), Ἐμὶν ἀγᾶς 1775-1776 (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 85, 87), Ἰσμαὴλ ἀγᾶς 1776-1778 (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 125, 165), Μουσταφᾶ ἀγᾶς 1778-1779 (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 215), Βελῆ ἀγᾶς (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 309), Ἀχμὲτ ἀγᾶς 1802-1805 (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 61α, 84β), Χαλὶλ ἀγᾶς 1806-1809 (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., φ. 122α, 140α, 159β, καὶ Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 21, 22, 23), Ἀλῆ μπέης 1809-1810 (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 59, 60), Χασὰν ἀγᾶς 1811-1812 (Ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 148, 152), Χασὰν καὶ Χαλὶλ αὖθις 1812-1813 (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 189, 192), Χαλὶλ μπέης 1813-1818 (Κῶδ. Δ´, σελ. 14, 48, 60, 87, 91, 123, 124, 157, 160), Σακὶρ μπέης 1818-1819 (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 161), μετ᾽ αὐτὸν ὁ Ρασὶτ μπέης καὶ αὖθις ὁ Χαλὶλ μπέης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1820, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως (Ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 205, 237, 241 καὶ Κῶδ. 25δ, Ι.Κ., σελ. ιδ´). Οὗτος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσμαὴλ μπέη τῶν Σερρῶν, ἑπομένως ἐξάδελφος τοῦ Γιουσοὺφ μπέη τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ δράσαντος κατὰ τῶν Ἁγιορειτῶν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Εὐνόη-

τον ὅτι ἐπέδρασεν οὗτος καὶ ἐπὶ τῆς συνθηκολογήσεως τοῦ 'Αγίου "Ορους μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Θεσσαλονίκης Λομποὺτ Πασᾶ.

«Εἰς ἔξοδα γεγονότα ἕνεκα τοῦ Χαλὶλ μπέη ἀνεψιοῦ τοῦ 'Ισμαὴλ μπέη μετὰ δέκα ἀνθρώπων του, ἐλθόντος ἀπὸ Λήμνου καὶ ἐξελθόντος εἰς τὴν τοῦ Βατοπαιδίου». (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 194 καὶ ἀλλαχοῦ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΑΤΑΔΡΟΜΑΙ - ΠΕΙΡΑΤΕΙΑΙ

Αἱ 'Ιεραὶ Μοναὶ μὲ τοὺς ἀνεκτιμήτους κειμηλιακούς των θησαυρούς, πολλάκις δὲ καὶ μὲ τὴν ἀφθονίαν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα συνεκέντρουν κατ' ἔτος διὰ τὰς ἀνάγκας πολυμελῶν 'Αδελφοτήτων, ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν στόχος τῶν πάσης φύσεως ἐπιδρομέων ὁμοεθνῶν καὶ ἀλλοθρήσκων καθὼς καὶ τῶν ἁρματολῶν. Οἱ πρῶτοι ἐνήργουν κυρίως διὰ τὴν σύλησιν πολυτίμων σκευῶν, χαλκίνων, ἐκ μολύβδου κλπ. ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τροφῶν, τὴν αἰχμαλωσίαν μοναχῶν κ.ἄ., οἱ δὲ δεύτεροι, οἱ ἁρματολοί, διὰ τροφάς, λύτρα, ἐνίοτε ὑπέρογκα, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ζωγρηθέντων Τούρκων ἐξουσιαστῶν καὶ ἄλλων πλουτοκρατῶν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ πρὸς ἐκδίκησιν. Εἰς τὰ δεινὰ τὰ προκύπτοντα ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταστάσεων προσετίθεντο πάντοτε τὰ βάρη τῶν Κυβερνητικῶν δυνάμεων ἐφοδιαζομένων ὑποχρεωτικῶς παρὰ τῶν πλησιεστέρων Μονῶν, μετοχίων καὶ κωμοπόλεων τῆς Χαλκιδικῆς μὲ τροφὰς καὶ χρηματικὰς εἰσφοράς· ἐβάρυνον πρὸς τούτοις τὰς Μονὰς αἱ δαπάναι ἐκτάκτων ἐπιστρατεύσεων ὁμογενῶν ὁπλιτῶν παρὰ τῆς Κοινότητος, ἐκ τῶν ἐν 'Αγίῳ "Ορει ἐργαζομένων καὶ ἐκ Χαλκιδικῆς, καθὼς ἐπίσης τὰ μεγάλα πρόστιμα τοῦ Δημοσίου, αἱ ἀποζημιώσεις τῶν κουρσευομένων ἐμπορευμάτων ξένων πλοίων καὶ τὰ λύτρα, διὰ πάντα συλλαμβανόμενον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ "Αθω, κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

'Η θέσις τῶν Μονῶν κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως κατέστη ἰδιαιτέρως δυσχερής, μάλιστα δὲ τῶν μικρῶν 'Ιδρυμάτων τῶν Σκητῶν καὶ Κελλίων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον ἐπαρκῆ ἄμυναν φρουριακὴν καὶ ἄλλην καὶ δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθοῦν ἐπιτυχῶς ἐναντίον πολυπληθῶν σκληρῶν καὶ πολεμοχαρῶν ἀνδρῶν. 'Επιέζοντο λοιπὸν αἱ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πανταχόθεν, τοῦτο μὲν ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιδρομέων, διότι ἔπρεπε νὰ παραδώσουν ὅ,τι εἶχον καὶ δὲν εἶχον, τοῦτο δὲ παρὰ τῶν ἐξουσιαστῶν ἀγάδων καὶ Πασάδων, διότι παρέσχον ἄσυλον καὶ τροφοδοσίαν εἰς τὸν *«ἐχθρόν»*, ἢ διότι δὲν ἀνέφερον ἐγκαίρως τὴν παρουσίαν κλεπτῶν ἢ τὴν θέαν πειρατικοῦ σκάφους, συνήθης σκόπιμος ἰσχυρισμὸς τῶν Τούρκων, διὰ

τὴν ἐπιβολὴν προστίμων καὶ ρουσφετολογίων ἀνηκούστων, ἀπαγωγὴν τῶν οἰκονόμων, λεηλασίαν τῶν ἐν Χαλκιδικῇ μετοχίων καὶ ἄλλων τυραννικῶν μέτρων. Οὔτε προνόμια οὔτε τὰ περίφημα *«χατισσερίφια»* εἶχον ἰσχύν, πλὴν τοῦ χρήματος, ἔπειτα ἀπὸ διαπραγματεύσεις τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἐφοροεπιτρόπων ἀρχόντων Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ποσοῦ δι' ἕνα ἕκαστον τῶν ὑπαλλήλων, ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Πασᾶ, μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου κλητῆρος. Αἱ σκηνοθεσίαι διὰ νὰ *«σηκώσουν»* τοὺς οἰκονόμους, ὁσάκις ἡ Νομαρχία εἶχεν ἀνάγκην σιτηρῶν, ἦτο σύνηθες μέτρον καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναπότρεπον, διότι μέχρις ὅτου τὸ πληροφορηθῇ ὁ Τόπος καὶ κινηθῇ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν, ἡ λεηλασία εἶχε συντελεσθῇ μὲ ἐπιβράβευσιν τὰς φυλακίσεις καὶ τοὺς ξυλοδαρμοὺς ἀνευθύνων προσώπων.

"Αν καὶ μακρὰ εἶναι ἡ περίοδος τῶν δοκιμασιῶν, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ πατέρες εὑρέθησαν μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος, οὗτοι δὲν ἐκάμφθησαν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐσφυρηλατήθη ἡ ἀδάμαστος θέλησίς των καὶ μετὰ καρτερίας ἀντιμετώπιζον τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς τρομερὰς δοκιμασίας καὶ ζημίας, ἀποβλέποντες εἰς τὴν διάσωσιν τῶν Καθιδρυμάτων μετὰ τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιτέλεσιν μετὰ ζήλου τῶν ἐθνικοθρησκευτικῶν των καθηκόντων, ἔναντι τοῦ δουλεύοντος ὑπὸ τὸν αὐτὸν βαρὺν ζυγὸν Γένους ἡμῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν μαχομένων δυνάμεων τοῦ "Εθνους. Παραθέτω μερικὰ περιστατικὰ ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε λαβόντα χώραν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, εἰς μικρὰν ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης ταλαιπωρίας καὶ φθορᾶς τὴν ὁποίαν ὑπέστη τὸ "Αγιον "Ορος ἐκ τῶν καταδρομῶν καὶ τῶν πειρατειῶν.

«† ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ βασιλικῇ μεγάλη Λαύρα, ὁ ἐντιμότατος ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Θεόφιλος ἐραστὴς ὢν τῆς ἡσυχίας, ἵνα μᾶλλον ἀπερισπάστως τὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῷ ἐπιτείνεται, ᾐτήσατο κατ' ἔμπροσθεν τῆς ἡμετέρας Συνάξεως, ἵνα δοθῇ αὐτῷ ἡ τοῦ μυλοποτάμου μονὴ τοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτῇ καὶ κατὰ δύναμιν περιέπειν καὶ συσταίνειν αὐτήν. καὶ ἐδόθη αὐτῷ παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὅλης τοῦ οἰκεῖν ἐκεῖσε καὶ ἔχειν καὶ τὰ κατὰ συνήθειαν ψωμία τρία. μετὰ δέ τινων χρόνων παραδρομὴν γενομένου αὐτοῦ μητροπολίτου Τορνόβου θεία προνοία, οὐκ ἀφῆκεν τὴν τοῦ μυλοποτάμου παντελῶς μονὴν ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κρεῖτον περιεῖπεν αὐτήν. καὶ τὰ πρὸς σύστασιν καὶ ζωάρκειαν χορηγῶν κατὰ καιροὺς ἐκεῖθεν, ἐπεὶ οὐκ οἶδ' ὅπως εἴπω κατὰ τὸ ,ζλε' (1527) ἔτος. μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν ὧν ἔπραξαν ***οἱ διὰ θαλάσσης κουρσαραῖοι*** *ἐν τῷ 'Αγίῳ "Ορει τούτῳ, καὶ ταύτην* ***τὴν τοῦ μυλοποτάμου μονήν, πυρίκαυστον ἐποίησαν.*** *ἐλθὼν δὲ ὁ Πανιερώτατος μητροπολίτης Τορνόβου καὶ συναλγήσας ἡμῖν τῆς συμφορᾶς καὶ ἐπικαμφθεὶς τῇ μονῇ, διὰ τάχους ὡς εἶχεν κρείττονα πολὺ ἢ πρότερον εἰργάσατο ταύτην καὶ ἐπεὶ οὐκ ἐνὶ δυνατὸν κατέχεσθαι ὑπὸ ἑνὸς ἢ δύο καὶ τριῶν, διὰ τὸν φόβον* ***τῶν κουρσαρέων*** *ἀλλὰ πολλῶν χρεία οἰκεῖν ἐκεῖσαι, ἐπαρεκάλεσεν ὁ Πανιερώτα-*

τος μητροπολίτης τὴν ἡμετέραν σύναξιν, ἵνα μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐπέχουν τὴν τοιαύτην μονὴν οἱ εὑρισκόμενοι ἐκεῖσαι τούτου καλόγηροι ἕως παροχὴν δέκα προσώπων. δεσπόζεσθαι παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὑρισκομένων καθηγουμένων τῆς ἁγίας ταύτης Λαύρας καὶ ὑποτάσσεσθαι τούτοις καὶ εὐτακτοῦντες... καὶ κατὰ θεὸν πολιτευόμενοι ἐπαγάλλεσθαι τῇ τούτων σωτηρία. ἀπειθοῦντας δὲ καὶ σκανδαλιζομένους, ἐπανορθεῖν καὶ εἰρηνεύειν αὐτούς. εἰδ' οὐ πείθοιντο, ἐξωθεῖν παντελῶς τοῦ μοναστηρίου. παρέχειν τε καὶ τὰ κατὰ συνήθειαν τρία μουζούρια κατὰ μῆνα σῖτον ἢ ἄλευρον μέχρι παροχῆς ὡς εἴπομεν δέκα προσώπων. εἶτα πάλιν ἀποκαθίστασθαι τὴν προειρημένην μονὴν εἰς τὴν τοιαύτην λάβραν».

(Ἀρχεῖον Μεγ. Λαύρας, «*Ἀδελφᾶτα*», Κῶδ. 18, φ. 128β, ἀριθ. 634).

Τὴν θλιβερὰν μεταλλαγὴν καὶ τὴν νέαν κατάστασιν πραγμάτων ἐπεχείρησαν οἱ ἐν τῇ Κοινότητι ἰθύνοντες, τριάκοντα ἔτη μετά τὴν ἐκποίησιν τῶν κελλίων Καρυῶν, νὰ περιγράψουν ἀνοίξαντες εἰδικὸν κεφάλαιον «*Περὶ συμφορῶν καὶ κινδύνων, ὁποῦ κατὰ καιροὺς ἐσυνέβησαν εἰς τὸ Ὄρος καὶ περὶ τοῦ νῦν καιροῦ, τῶν ληστῶν καὶ τὶ ζημίας ἐπροξένησαν*». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. α΄). Ἀτυχῶς παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν παρακίνησιν ἐν τῷ κώδικι τούτῳ ἀναγνωσθεῖσαν καὶ εἰς τὸ Πρωτᾶτον ἐν εἴδει πράξεως καὶ ἀποφάσεως τῆς μεγάλης Συντάξεως, ἐλάχιστα συνετελέσθησαν καὶ τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν τῶν χρονογράφων οὐδεὶς σχεδὸν τῶν Ἁγιορειτῶν ἐμιμήθη. Ἐν τῷ προλόγῳ ἀφοῦ δικαιολογεῖται ἐπαρκῶς ἡ μέχρι τότε παράλειψις ἐξιστορήσεως τῶν τοιούτων γεγονότων καὶ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις αὐτῶν, μετὰ τὴν μάχην καθὼς φαίνεται πρὸς ἀπαγωγὴν τοῦ Τούρκου ἀγᾶ τοῦ Τόπου καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν Κοινοτικῶν καταστημάτων, ἀναφέρονται καὶ τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικὰ τῆς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν ἱστορουμένην ἐποχήν :

«*...ὄντας τὰ ἱερὰ Μοναστήρια ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐημερίᾳ συμβαίνοντας καὶ οἱ σύγχυσαις τῶν πολέμων ἐξαίφνης εὑρέθη νὰ γεμίσῃ τὸ Ὄρος θορύβου καὶ ταραχῆς. ὥστε ὁ ἀναχωρητικὸς τοῦτος λιμένας τῶν ψυχῶν, ἦλθε παρ' ὀλίγον νὰ γένῃ καταφυγὴ ληστῶν. τότε καὶ κἄθε κρυπτόμενος λύκος ὑπὸ τὸ δέρμα προβάτου, ἤγουν κάθε κακὸν ὑποκείμενον, κρυπτόμενον ὑπὸ τὸ σχῆμα, εὑρίσκοντας τοιοῦτον καιρὸν ἁρμόδιον τῆς κακίας του, ἐφανέρωσεν αὐτὴν μὲ τὸ ἔργον. Ὅθεν πληθυνομένου τοῦ κακοῦ ἔκ τε στερεᾶς καὶ θαλάσσης, εἰς τόσους κινδύνους καὶ συμφοραῖς ἤφεραν τὸ Ὄρος, ὁποῦ ἂν ἡ Θεία Πρόνοια, διὰ πρεσβειῶν τῆς Κυρίας Θεοτόκου, δὲν ἤθελε προφθάσῃ νὰ διασκεδάσῃ τὰς βουλὰς τῶν κρατούντων, καὶ μοναχοὶ καὶ Μοναστήρια καὶ ὅλον τὸ Ὄρος ἐν ἀκαρὶ ἐστάθη νὰ γένῃ ἡ ἀπόφασις, ἡμᾶς πάντας ἐν μαχαίρᾳ, τὰ δὲ εἰς παντελῆ ἀφανισμόν. Χάριτι δὲ Χριστοῦ διὰ πρεσβειῶν τῆς Κυρίας Θεοτόκου, παρ' ἐλπίδα ἐλυτρώθημεν. πλὴν μετὰ πολλῶν ζημιῶν καὶ ἐξόδων. οὐχὶ μία καὶ δύο ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ ἕως τοῦ νῦν. οὐχὶ μόνον παρὰ τῶν κρατούντων πολλῷ δὲ πλειότερον παρὰ τῶν ληστῶν...*». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. α΄ - ϛ΄, 1692).

Τέσσαρες μῆνες μόλις εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1692, ἐξ αἰτίας τῶν ταραχῶν καὶ τῶν βασάνων τοῦ Ὄρους, ὅτε ἐνέσκυψεν ὡς γυπαετὸς ὁ ληστὴς Τζεπέλης μὲ πρόθεσιν αἰχμαλωτίσεως τοῦ Χασὰν ἀγᾶ, Ζαμπίτου Χασεκῆ τοῦ Τόπου. Τὴν ἐπακολουθήσασαν πρὸς τοῦτο μάχην οἱ πατέρες ἀφηγοῦνται εἰς χρονικόν, ὡς ἑξῆς :

«*Ἐν ἔτει 1693 μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἐπανέστη ὁ ἀλιτήριος ληστὴς Τζεπέλης καὶ ἦλθε μὲ ἄλλους πολλοὺς διὰ νὰ σκλαβώσῃ τὸν ἀγᾶ. Θείᾳ δὲ Προνοίᾳ διὰ νὰ μὴν χαλάσῃ τὸ Ὄρος, ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ. μόνον τὸ παιδὶ τοῦ ἀγᾶ καὶ ἄλλος εἷς Τοῦρκος σεϊμένης ἐσκοτώθησαν καὶ ἕνας καλόγηρος Ἰβηρίτης καὶ ἕνας Χιλιανδαρινὸς ἐσκλάβωσαν καὶ ἑτέρους τρεῖς ἐχάθηκαν καὶ ἀπὸ τοὺς ληστὰς πέντε εἰς τὸν τόπον. Τέλος καίγοντας τὸν ὀντᾶ* (δηλ. τὸ οἴκημα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος) *μὲ εἴτι ἦσαν μέσα ἔγινε ζημία ἄσπρα γρόσια (1.000) καὶ ἐπέκεινα. Μετὰ ταῦτα φοβούμενοι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μὴν τύχῃ τοιαύτη συμφορά, κοινῇ γνώμῃ ὁμοφωνήσαμεν τὰ μοναστήρια ὅλα νὰ ἀνακαινίσωμεν τὸν πῦργον τῆς Μέσης πλησίον τοῦ κονακίου τῶν Βατοπαιδινῶν καὶ ὄντας ὁ τόπος στενὸς ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τοὺς προεστοὺς τοὺς Βαταπαιδινοὺς καὶ μᾶς ἔδωσαν τὸ κονάκι τους διὰ γρόσια ὀκτακόσια (800), ὅσον αὐτοὶ εὐχαριστήθησαν. ἐδώσαμεν δὲ αὐτοῖς ἕτοιμα γρόσια ψ' ἤγουν ἑπτακόσια. ἐδώσαμεν δὲ καὶ τὸν τόπον τοῦ παλαιοῦ κονακίου ὁποῦ ἔκαψαν διὰ γρόσια ἑκατό, ὁποῦ γίνονται ὅλα ὀκτακόσια καὶ οὕτω ἐμείναμεν τὰ δύο μέρη εὐχαριστημένοι. ὅθεν ἀρχίσαμεν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ὄντας ἀγᾶς καὶ γέροντες τῆς Συνάξεως: Αὐξέντιος Λαυριώτης, Κάλλιστος Βατοπαιδινός, Παχώμιος Χιλιανδαρινός, Γεράσιμος Ἰβηρίτης*». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ρξ΄).

Ὁ Τόπος ἀνέκαθεν λόγῳ τῶν προνομίων του ἐστερεῖτο Τουρκικῆς Στρατιωτικῆς Φρουρᾶς καὶ ὁ ἀγᾶς, Γενίτσαρος ἀξιωματοῦχος μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ μπέη ἢ τοῦ ἀγᾶ, ἔχων ἓν μόνον πρόσωπον ὡς γραμματέα καὶ καφετζῆν του, ἢ δύο, ἦτο ἐμπεπιστευμένος εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς τοπικῆς Φρουρᾶς τῶν σεϊμένηδων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ τῶν σερδαρῶν, ἑπομένως ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀρχῆς τοῦ Τόπου, αἱ δὲ συνέπειαι ἀπευκταίου τινὸς ἦσαν τρομεραί. Τὸ εὔθικτον αὐτὸ σημεῖον ἐγνώριζον φυσικὰ καὶ οἱ ἁρματολοὶ καὶ οἱ λησταί, διὸ καὶ ἐπανειλημμέναι ἦσαν αἱ ἀπόπειραι αἰχμαλωτίσεως καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ ὁ φόνος τῶν ἀγάδων. «*͵αψ45 (1745): Χοτζέτι διὰ τὸν ἀγᾶ ὁποῦ ἐφονεύθη εἰς τὸ Βατοπαῖδι. τὸ σημεῖον του Χ:.*»

«*Ἐνθύμησις εἰς τοὺς 1761 Φεβρουαρίου 17 ἐσκοτώθηκεν ὁ ἀγᾶς εἰς τὸ Βατοπαίδιον καὶ ἔγινε μεγάλη φθορὰ εἰς τὸ Ὄρος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Βεβαίως ἡ φράσις ἐσκοτώθηκεν ὁ Ἀγᾶς δὲν σημαίνει τὸν δι' αὐτοκτονίας θάνατον, ἀλλὰ τὸν δι' ἐξωτερικῆς βίας ἐπιγενόμενον. Ἴσως δὲ ἐφονεύθη ἔξωθεν τοῦ Βατοπαιδίου ὑπὸ ἐπαναστατῶν ἢ ληστῶν λυμαινομένων τὸν Τόπον κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους χρόνους. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ φόνος οὗτος τοῦ Ἀγᾶ*

ἐπέτεινε τὰς κατὰ τῶν Μοναχῶν φρικαλεότητας» [1]. Τὸ ὅτι καὶ ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία, ὁ Σουλτάνος, πολλάκις δὲν ἠδύνατο νὰ περιστείλῃ τὸ κακόν, τοὐναντίον δὲ ἐγίνετο μέτοχος τῶν εἰσπραττομένων προστίμων, φαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολούθου περιστατικοῦ

«Εἰς τοὺς ,αψμγ' Σεπτεμβρίου κδ'.

Ἐσυνάχθη ἱερὰ Σύναξις τῶν ἱερῶν μοναστηρίων τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωνύμου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος εἰς τὸν διορισμένον τόπον εἰς τὸ συνοδικὸν δηλαδὴ τοῦ Πρωτάτου (τὸ κείμενον *«πορτάτου»*) *τῆς μεγάλης μέσης καὶ ἐθεώρησαν ἀκριβῶς τὴν καταδρομὴν ὁποῦ ἐξ ἁμαρτιῶν ἠκολούθησεν ἐξ αἰτίας τοῦ ἀποθανόντος πρώην Σόφιας κὺρ Ἀναστασίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὴν αἰτίαν ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ὀργὴ Βασιλικὴ καὶ ἐστάλθη ἀπὸ τὴν Πόρτα* (Ὑψηλὴν Πύλην) *ἐκ μέρους τοῦ τότε Βεζύρη ἕνας βεζὺρ ἀγασῆς ὀνομαζόμενος Ὀσουμὰν ἀγᾶς μὲ φερμάνι καὶ προσταγὴ τοῦ Βεζύρη ὀνομαζόμενος Αἰκίμογλους, καὶ μᾶς ἐπίασεν δυναστικῶς καὶ μᾶς ἐπῆρεν πουγγεῖα τεσσαράκοντα ἤγουν 40. ἀπὸ τὰ ῥηθέντα σαράντα πουγγεῖα: ἔλαβεν ἡ βασιλεία πουγγεῖα 28 καὶ ἔδωσε χοτζέτι, ἐπῆρε καὶ ὁ αὐτὸς Βεζὺρ ἀγασῆς πουγγεῖα 7, τὰ δὲ ἐπίλοιπα ἕως τὰ σαράντα ἐπάγησαν εἰς τοῦ Μολλὰ τὴν Πόρτα εἰς Θεσσαλονίκην ἔξοδα καὶ εἰς διάφορα καὶ ἐξεκλεμέδες.*

Τὰ ὁποῖα ἄσπρα ἐρρίκτηκαν συδοσίαις 25 καθὼς φαίνονται κάτωθεν». (Πίναξ τῶν 20 Μονῶν μὲ τὸ ἀνάλογον ἑκάστης). (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. κγ').

Ἡ κατάστασις ὡς ἦτο ἑπόμενον ἐπεδεινώθη κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀπελευθερωτικῶν κινημάτων, Λάμπρου Κατσώνη, Ὀρλὼφ καὶ μὲ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐφησυχάζοντος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σεραφείμ, ἐξορίστου τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἰς Ρωσίαν [2]. Ἀφορμὰς ἐπίσης ἔδωκαν εἰς τὴν ἔντασιν τῆς καταστάσεως καὶ τὰ Ὑδραϊκὰ πλοῖα διὰ τοῦ ἐνεργουμένου παρ' αὐτῶν λαθραίου ἀνεφοδιασμοῦ τῶν Μονῶν μὲ τὰ σιτηρὰ τῶν μετοχίων αὐτῶν. Ὅμοιος ἀνεφοδιασμὸς ἐγίνετο καὶ μὲ τὰ ἰδιόκτητα αὐτῶν πλοιάρια, καθόσον αἱ ἄδειαι μεταφορᾶς *«μουπαγεᾶ»* ὑπερέβαινον πολλάκις τὴν ἀξίαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ἐνῷ τὰ Ὑδραϊκὰ πλοῖα, ὡς γνωστόν, ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ πώλησιν σιτηρῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τοῦ ἐμπορίου τούτου ἐπλούτισαν οἱ Ὑδραῖοι καὶ ἀνέπτυξαν τὸν στόλον αὐτῶν, ἡ σπουδαιοτέρα δὲ πηγὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον φαίνεται ὅτι ἦσαν τὰ μετόχια Κασσάνδρας καὶ Καλαμαριᾶς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, μὲ τὸν πλοῦτον τῶν σιτηρῶν των. Εἰς ἕνα ἀγῶνα ἀτελείωτον τὰ Ὑδραϊκὰ σκάφη ἐπιτελοῦν συνεχῶς τὸν σκοπόν των, διώκοντα καὶ διωκόμενα ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου καὶ ἀδιαφοροῦντα διὰ τὰ εἰς βάρος τῶν Μονῶν ἐπακόλουθα, ἐφόσον δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄλλως. Αἱ Τουρκικαὶ ἀκτοφυλακίδες φρεγάται καὶ τὰ

1 Πρβλ. Γ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1903, σελ. 155.

2 Πρβλ. Σμυρνάκη, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 151.

27 - 5 - 1963

κορβέτα τοῦ *«Τερσανὲ»* τῆς Θεσσαλονίκης εὑρίσκονται εἰς διαρκῆ κίνησιν καὶ ἀποσχόλησιν ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς κατὰ ξηρὰν ἀποστολὰς ἀξιωματούχων τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι καὶ ἀφορμαῖς καὶ οὕτω τὸ βάρος καὶ αἱ δυσκολίαι τοῦ Τόπου πολλαπλασιάζονται μὲ κίνδυνον ἀπωλείας καὶ αὐτῶν τῶν προνομίων του, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κάτωθι παρατιθεμένων ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ἐκ διαχειριστικῶν βιβλίων (καταστίχων) τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας Ἁγίου Ὄρους, Ἀρχεῖον Πύργου.

«ἔδωσα τζερεμὲ εἰς τὸν μουσελίμην καὶ εἰς τὸν μουλᾶ διὰ τοὺς 12 πασαλίδες, ὁποῦ ἔρχονταν εἰς τὸ Ὄρος διὰ τοὺς Ὑδρεώτας καὶ κλέπτας μὲ χέρι τοῦ ἄνωθεν (= Χατζῆ Σπανδωνῆ) *ἀσλανία 123».* (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 46, 1773 - 1775).

«ἔδωσα τζερεμὲ τὸν μουσελίμην καὶ μουλὰ διὰ τοὺς οἰκονόμους, ὁποῦ τοὺς ἐσήκωσαν ἐξ αἰτίας τῶν κλεπτῶν ἀπὸ τὰ μετόχια τῆς Καλαμαριᾶς ἀσλανία 360». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 45).

«Διὰ τοὺς 12 πασαλίδες, ὁποῦ ἐκοιμήθησαν μίαν βραδυνὴν εἰς τὸν Πρόβλακα εἰς τὸ μετόχι τοῦ Ζωγράφου, ὅταν ἔρχονταν μέσα διὰ τοὺς Ὑδριώτας ἔδωσα ἀσλανία (εἰς) τὸ μοναστῆρι τους 15». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 47).

«67 πασαλίδες ἤρχοντο εἰς τὸ Ὄρος ἀπὸ τὸν Τανατζῆ Πασᾶ νὰ κάμουν τευτῆσι διὰ τοὺς κλέπτας καὶ ἄλλας συκοφαντίας, τοὺς ὁποίους ἐπήγαμεν εἰς τὸν Πρόβλακα καὶ τοὺς ἑταιριάσαμεν μὲ χέρι τοῦ Σαλῆ ἀγᾶ (Ζαμπίτου Χασεκῆ τοῦ Ἁγίου Ὄρους) *εἰς τὸν Ἴσβορον διὰ τὸ Ὄρος καὶ διὰ τὰ μετόχια τοῦ Πρόβλακος καὶ ἐδώσαμεν ἀσλανία 2.260».* (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 49).

«Ὅταν ἐπήγαμεν νὰ ταιριάσωμεν τοὺς πασαλίδες εἰς τὸν Ἴσβορον 7 ἡμέρας 35 ἄνθρωποι μὲ τὴν πότουραν (πολεμικὸν ἀπόσπασμα σερδαρῶν Ἁγ. Ὄρους) *μαζὺ ἐκάμαμεν ἔξοδα...».* (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 49).

«Ἔδωσα εἰς τὸν Πασᾶ καὶ Μουλλᾶ μὲ χέρι τοῦ Σαλῆ ἀγᾶ μας τζερεμὲ (πρόστιμον) *διὰ τὸν Νικολὸν σχοινᾶν, ὁποῦ ἔδωσεν ἀρτζοχάλι πῶς τοῦ ἐπῆραν φλωρία 800 καὶ διὰ τὸ ὀσπῆτι του, ἀσλανία 900».* (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 49).

«Πότουρα τοῦ Μουσελίμη εἰς Ἱερισσὸν» (πεζὸς εἰδοποιεῖ τὴν Ἱερὰν Κοινότητα περὶ τούτου). (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 53, 18 Μαΐου 1773).

«Εἰς τὸν Τζοχαδάρην καβουκλῆν, ὁποῦ ἦλθεν μὲ τὸν ἄλλον τζαούσην, ὁποῦ μᾶς ἐγκάλεσαν διὰ τοὺς Ὑδριώτας, ποδοκόπι καὶ εἰς τὸν κυράν, ὁποῦ τοὺς ἐστείλαμεν ἕως τοῦ Πρόβλακος...». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 53).

«Ἐδώσαμεν τοῦ Μαντὲν ἀγᾶ (ἤτοι τῶν Μαδεμοχωρίων) *πεσκέσι δύο ὡρολόγια μὲ χέρι τοῦ Παντελεήμονος γρόσια 102».* (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 54).

«Ἐπλήρωσα διὰ προσταγῆς τῶν προεστῶν τὸν Ξηροποταμινὸν (ἐννοεῖ ἀντιπρόσωπον) *δύω φοραῖς διὰ τὸν Ὑδριώτην, καὶ τὰ πεσκέσια ὁποῦ ἔδωσεν εἰς τὰ παλληκάρια ἀσλανία 114».* (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 54).

«Ἔδωσα καὶ τῷ Δοχειρίτῃ διὰ προσταγῆς τῶν προεστῶν τὰ πεσκέσια ὁποῦ ἔδωσαν 4 φοραῖς τοῖς Ὑδριώταις». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 54).

«Ἐπλήρωσα ἔτι τῷ Λαυριώτῃ τοὺς ναύλους καὶ πεσκέσια καὶ τζουσάδων φιλοδωρήματα καὶ τοῦ καπετὰν πεσκέσια διὰ ταῖς φεργάδες ὁποῦ τὰ ἔστειλαν μὲ τὸν Γαλακτίωνα καὶ Κωνστάντιον γρόσια 311». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 54).

«Τὸν Θεόδουλον, ὁποῦ ἐπῆγεν εἰς τὰ Κάστρα μὲ τοὺς Λαυριώτας ἔδωσα κόπον καὶ πληρωμήν». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 54).

«Εἰς σαράντα παρακλήσεις ὁποῦ ἐδιάβασαν οἱ ἐφημέριοι τοῦ Πρωτάτου μὲ προσταγὴν τῶν προεστῶν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Ἅγιος Θεὸς τοὺς πασαλίδες, ὁποῦ ἐβούλοντο νὰ ἔλθουν μέσα (εἰς τὸ Ὄρος) *γρόσ. 2»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 57).

«Μᾶς ἐπῆρεν ποδοκόπι ὁ ἄνωθεν Χατζῆ Ἰμπραΐμης διὰ τὴν αἰτίαν ὁποῦ ἦλθε νὰ σηκώσῃ τοὺς προεστοὺς ἀσλανία 1.500». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 55, 1774).

(1774) Σεπτεμβρίου 8 κατεβαίνοντες οἱ προεστοὶ ἀπὸ τὴν πόλιν τοὺς ἐπλήρωσα τὰ ἔξοδα ὁποῦ ἔκαμαν εἰς καθένα χωριστά. καὶ πρῶτον μὲν ἔδωσα τῷ παπᾶ Σάββα Λαυριώτῃ ἀσλαν. 400. ἔδωσα τῷ Δαμασκηνῷ διδασκάλῳ Ἰβηρίτῃ ἀσλαν. 400. τῷ προηγουμένῳ Φιλοθέῳ Βατοπαιδινῷ ἀσλαν. 270. τῷ προηγουμένῳ Ξηροποταμινῷ Βενεδίκτῳ ἀσλαν. 250». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 58).

«Διὰ τὰ δέκα (10) παιδία ὁποῦ εἶχεν ὁ ἀγᾶς φυλακωμένα τὸν ἔδωσα μὲ τὴν γνώμην τῶν προεστῶν ἐλεημοσύνην καὶ εὐγῆκαν γρόσια 5». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 59).

«Ἐπλήρωσα τοῖς Λαυριώταις τὸν ναῦλον καὶ πέντε (5) καντάρια παξιμάδι διὰ ταῖς γυναῖκες τῶν ληστῶν, ὁποῦ ταῖς ἔστειλαν εἰς Σκόπελον καὶ διὰ πότουραν ὁποῦ ἔτρεφον εἰς τὸ κονάκι τους καὶ Μοναστῆρι ὅταν πῆγε ὁ μουλᾶς γρόσια 100». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 60).

«Ἐδώσαμεν καὶ τὸν παρόντα χρόνον διὰ τὸ κελλεῖον τοῦ Πατριάρχου Σεραφεὶμ τζερεμὲ διὰ προσταγῆς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἰς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον ἀσλανία 1.000». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 53, 18 Μαΐου 1773).

«1776 Σεπτεμβρίου 5 μιᾶς ἑβδομάδος ὀκτὼ σερνταρῶν μισθὸν ἐπληρώσαμεν ὁποῦ ἐκυνηγοῦσαν τοὺς Βουλγάρους ἀσλαν...». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 132).

«1776 ἐδώσαμεν τῶν νομπετζίδων ὅταν μᾶς ἐφυλάκωσαν (= τοὺς Ἐπιστάτας Ἁγίου Ὄρους) *ὁ Χαζνατάρογλους διὰ τοῦ Ἀαρὼν τὰ ἄσπρα...»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 127).

«1775 ἐπλήρωσα καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ Ἀσέρη, καὶ Χὰμ Ἀβραὰμ ὁποῦ ἔδιδαν τοὺς οἰκονόμους καὶ κελλάρους καὶ ἔτρωγαν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Πασᾶ διὰ τὰ δέκα τρία ὁποῦ μᾶς ἐντάβιζαν» (ἐννοεῖται δάνειον 13 πουγγείων).

«Κατὰ τὸ 1790 ἔτος, ὧδε φανερώνω ῥητῶς τὰ ὅσα ἔξοδα ἠκολούθησαν εἰς τὴν καταδρομὴν καὶ σύγχυσιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ εἰς τοῦτο μὲ διώρισαν τὰ ἱερὰ μοναστήρια εἰς τὸ νὰ ἐπιστατήσω εἰς τὸ Ὀτζάκι, καὶ κατὰ τὴν προσταγήν τους ἐποίησα, καὶ ἐπιστάτησα εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῆς καταδρομῆς, καθὼς εἶναι βεβαιωμένοι αὐτοψεὶ καὶ ἄλλοι εἰδήμονες πατέρες, ὅσοι εὑρέθησαν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, ὅ,τε δηλαδὴ Βατοπαιδινὸς Προηγούμενος

κὺρ Γερμανός, προηγούμενος κὺρ Γεράσιμος Καρακαλλινός, καὶ κὺρ Σωφρόνιος Φιλοθεΐτης, καὶ μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐβοηθήθη ἐτοῦτος ὁ Τόπος, καὶ πρὸς πληροφορίαν τῶν προεστώτων ἁπάντων τῶν Ἱερῶν Μοναστηρίων, καταστρώνω τὸν παρόντα κατάλογον, τὰ εἴτι ἔξοδα ἔγιναν τότε καὶ τὰ ὅσα ἐδόθησαν διὰ χειρός μου.

Γρόσια	
2.500	*εἰς τὸν Ποσταντζίπασι ἀγᾶ*
1.500	*εἰς τὸν σιλικτάρην*
750	*εἰς τὸν τερεκετζήμπασι*
200	*εἰς τὸν ἐφέντη*
50	*εἰς τὸν μικρὸν γραμματικὸν*
10	*εἰς τὸν τζοχατάρην τοῦ τερεκετζήμπασι*
50	*εἰς τὸν κουστζήπαση*
50	*εἰς τὸν καπὶ τζοχατάρη τοῦ σιλικτάρη*
25	*ἐξοδεύθησαν λιανώματα μὲ τὸ χέρι τοῦ Βατοπαιδινοῦ κ. Γερμανοῦ*
750	*εἶχον ἐξοδεύσει ἐγὼ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν...*
5.885	*ἤτοι σοῦμα ὁλικὴ ὁποῦ ἐδόθη μέσα τοῦ Κοινοῦ...* (ὁλογράφως)
.	. . . .
1.000	*ἔλαβα καὶ διὰ μισθόν μου ἐγὼ*
6.885»	(Κώδ. 5, Ι.Κ., σελ. 371).

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (Μάρτιον τοῦ 1785) διὰ ἀσήμαντον αἰτίαν καὶ ἀφορμήν, διότι ἐρραπίσθη εἰς τὴν Μονὴν Ζωγράφου εἷς ξυλοκόπος ἡμιονηγὸς παρὰ τοῦ σταυλάρχου μοναχοῦ, κατέφθασαν 15 στρατιωτικοὶ τοῦ Βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης μὲ δύο ἀξιωματούχους ἐπὶ κεφαλῆς, οἵτινες ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ ἐν Καρυαῖς Μπεϊλίκιον τοῦ ἀγᾶ συνέλαβον τοὺς Ἐπιστάτας καὶ ἀντιπροσώπους τῶν Μονῶν, τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ πύργου καὶ τοὺς ἐβασάνιζον τυραννικώτατα ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα, μέχρις ὅτου τῇ μεσολαβήσει τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἀγᾶ τοῦ Τόπου ἐφιλοδωρήθησαν μὲ 450 γρόσια καὶ ἀπῆλθον. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ὅμως εἰς Θεσσαλονίκην *«καταχάλασαν τὰ μετόχια ζημιώνοντας καὶ ἀφανίζοντάς τα»*. Γράφουν τότε οἱ μοναχοὶ εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτρόπους των *«ἐπειδὴ τὸ Ὀτζάκι τοῦ Μποσταντζήμπαση νὰ μᾶς διαφεντεύσῃ δὲν ἠμπορεῖ»* νὰ παρακαλέσετε ἐπιπόνως τοὺς ἄρχοντας νὰ παρακαλέσουν τὸν Σουλτάνον νὰ στείλῃ νέας διαταγάς του πρὸς τὸν Βαλῆν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Σεϊχουλισλάμη πρὸς τὸν Μουλᾶν νὰ μὴ πειράζουν τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ νὰ γίνῃ κάποια διόρθωσις διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθοῦν καὶ ἐγκαταλείψουν τὸ Ἅγιον Ὄρος, διότι *«δὲν ἔμεινε πλέον καμμία δύναμις εἰς τὰ πτωχὰ μοναστήρια νὰ ἀποκρίνωνται εἰς τόσον κάθε καιρὸν τζερεμέδες»*. *«Διὰ οὐτιδανὴν* — λέγουν — *ὑπόθεσιν τόσον πολλοὶ καὶ μὲ τόσα παιδευτήρια εἰς σκοτεινοτάτην φυλακήν, ὁποῦ*

δὲν τὰ κάμνουν εἰς τοὺς λῃστάς, μᾶς ἐπῆραν καὶ τόσην ποσότητα ἄσπρων». (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 149 - 150).

Ἐκ Συνοδικῆς ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου τῆς 10ης Ἰουλίου 1793 πρὸς τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὀκτὼ Ἐπισκόπους: Κίτρους, Καμπανίας, Πλαταμῶνος, Σερβίων, Πολυανῆς, Πέτρας, Ἀρδαμερίου καὶ Ἱερισσοῦ, πληροφορούμεθα τὴν δύσκολον θέσιν εἰς ἣν περιήγαγον τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν τὰ ἀνταρτικὰ Σώματα τῶν ἁρματολῶν καὶ τὴν ἀπήχησιν τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑποδούλων Ὀρθοδόξων Λαῶν τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ρήγα Φερραίου.

Ὁ Σουλτάνος κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ Σεῒχ Χασὰν Πασᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ δίωξις τῶν κλεπτῶν, ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ τὴν ἠθικὴν ἀρωγὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου πρὸς καταστολὴν τῶν κινημάτων, διότι δὲν δύναται ὁ τακτικὸς Στρατὸς νὰ καταδιώξῃ τοὺς διεσκορπισμένους κλέπτας καὶ ἁρματολοὺς καὶ διότι καθ' ὃν χρόνον πολεμεῖ εἰς ἓν σημεῖον τούτους ἐμφανίζονται εἰς ἄλλα περισσότεροι. Συνιστᾷ λοιπὸν ὁ Πατριάρχης, κατόπιν Βασιλικῆς διαταγῆς, νὰ συμπράξουν οἱ ραγιάδες μετὰ τῶν Τούρκων διὰ *«νὰ ἐξαλειφθῶσιν αἱ ἀποστασίαι»* καὶ νὰ μὴ φοβηθοῦν τὰ ἀντίποινα καὶ τὴν ἁμαρτίαν τῆς θανατώσεώς των. Ὁ Πατριάρχης πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἐξουσίας παραγγέλλει *«σφοδρῶς»* διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς διαταγῆς, γράφων εἰς τοὺς Ἐπισκόπους νὰ φυλάττουν αὐτὴν *«ὡς δόγμα θεϊκὸν»* συντρέχοντες ἑπομένως μετὰ πιστῆς ὑπακοῆς τὸ ἔργον τῆς διώξεως τῶν κλεπτῶν *«εἰς τόσον, ὁποῦ νὰ μὴ μείνῃ οὐδὲ εἷς ἐξ αὐτῶν»* καὶ νὰ μὴ παρέχουν ἄσυλον, τρόφιμα καὶ χρήματα. Φυσικῷ τῷ λόγῳ ὅτι οὐδὲν ἐκ τούτων ἐγένετο. (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 209, 1793).

Συσχετίζοντες τὴν ἀνωτέρω ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ τὸ πολύκροτον ζήτημα τῆς Ἀγορᾶς Καρυῶν, κατὰ τὰ δύο ἀμέσως προηγούμενα ἔτη καὶ τὸ ἑπόμενον, καθ' ὃ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατριάρχου Νεοφύτου ἐξεδόθη ἐπιτίμιον, εὐκόλως πειθόμεθα ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν κλεπτῶν καὶ ἁρματολῶν τῆς Μακεδονίας εἰς πολεμικὸν ὑλικὸν ἐγίνετο ἐξ Ἁγίου Ὄρους, ἔνθα ὑφίσταντο ὑπὲρ τὰ δέκα ἐργαστήρια κατασκευῆς ὅπλων. Δείκτης τῶν τοιούτων κινημάτων καὶ καταστάσεων, κατὰ κανόνα, εἶναι τὸ ὕψος τῶν δανείων τοῦ ἔτους ἐκείνου, κατὰ τὸ ὁποῖον λαμβάνουν χώραν τὰ γεγονότα.

Τὸν αἰῶνα τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως ἐγκαινιάζει μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις του εἰς τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1801, ὁ Ὀλύμπιος ἁρματολὸς Νικοτσάρας μὲ τὰ παλληκάριά του. Οὗτος διεδέχθη τὸν πατέρα του Πᾶνον Τζάραν ἁρματολὸν τοῦ Βλαχολιβάδου φονευθέντα εἰς μάχην κατὰ τῶν Τούρκων [1].

[1] Πρβλ. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος ΙΗ', σελ. 316.

Ποῖα τὰ αἴτια τὰ ὠθήσαντα τὸν νεαρὸν ἁρματολὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ἅγιον Ὄρος τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἄγνωστον εἰσέτι. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐγένετο παρὰ πάντων τῶν μοναχῶν ἐνθουσιωδῶς δεκτός, εὑρὼν πρόθυμον ὑποστήριξιν ἐπὶ ἐνάμισυ καὶ πλέον ἔτος παρὰ τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τοῦ Τόπου καὶ παρὰ τῶν κελλιωτῶν, οἵτινες πρῶτοι ἔσπευσαν νὰ τὸν ἐφοδιάσουν μὲ ζωοτροφὰς καὶ νὰ ἐπισκευάσουν τὰ ὅπλα τῶν παλληκαριῶν του. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 14α).

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1801 ὁ Νικοτσάρας μὲ στολίσκον πολεμικῶν πλοιαρίων, προερχόμενος ἐκ Βορείων Σποράδων κατέπλευσεν εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Ἄθω. Ἡ εἴδησις γνωσθεῖσα βραδύτερον εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τῶν ἀκτοφυλακίδων φρεγατῶν, καθὼς καὶ εἰς τὸν Καπετὰν Πασᾶν ἀνησύχησε τὴν Κυβέρνησιν σοβαρῶς, διὸ καὶ ἐκινήθησαν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀπὸ κοινοῦ εἰς ἐρεύνας διὰ τοὺς *«πειρατάς»*. Ἀπεσταλμένος τοῦ Δραγουμάνου τοῦ Τουρκικοῦ Ναυτικοῦ (τῆς Ἄσπρης θάλασσας) διαπεραιοῦται μέσῳ Ἁγίου Ὄρους εἰς Θάσον (Ἐνθ' ἀνωτ., φ. 13α). Ἀξιωματικὸς τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς, εἰς ἣν ὑπήγετο τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἔρχεται ὡς μουμπασίρης *«μὲ φερμάνι καὶ μπουγιουρτὶ τοῦ Καπετὰν Πασᾶ μὲ διαφόρους προσταγάς»* ἔχων καὶ ἀκολούθους. Οὗτοι φιλοδωροῦνται ὑπὸ τῆς Κοινότητος καὶ ἐξαποστέλλονται μέσῳ τοῦ Βατοπεδίου εἰς Θάσον, ἔνθα προφανῶς τοὺς ἀναμένει ἡ μοῖρα τοῦ Τουρκικοῦ Ναυτικοῦ (Ἐνθ' ἀνωτ., φ. 14α). Ὁ Πλῆ μπίμπασης ἀφιχθεὶς παραπλέει τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ αἱ Μοναὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐφοδιάζουν διώκτας καὶ διωκομένους ἐπὶ μακρόν. Ὁ Νικοτσάρας (τίθεται πάντοτε εἰς τὸ βιβλίον τῆς Κοινότητος διὰ τοῦ ἁπλοῦ ὀνόματος Τζάρας), ἀναμένων τὰ ἀπομακρυνθέντα σκάφη του καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν δυνάμεών του, ἀποφεύγει νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν ἐχθρόν.

Ἐκ τρίτου ἤδη μέχρι τὰ μέσα Μαΐου 1801 ἀνεφοδιάζονται εἰς τρόφιμα ἐκ τῶν παραθαλασσίων Μονῶν τῆς νοτίας πλευρᾶς ἀξίας ἄνω τῶν χιλίων γροσίων, τὰ ὁποῖα ἀναδέχεται ἡ Ἱερὰ Κοινότης πρὸς ἐξόφλησιν κατὰ τὸ κρατοῦν σύστημα (Ἐνθ' ἀνωτ., φ. 14α). Εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Πλῆ μπίμπαση ἀποστέλλονται παρὰ τοῦ Κεχαγιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Κερὶμ μπέη ἐνισχύσεις τζελέπιδων, τοὺς ὁποίους ἀντιληφθεὶς ὁ Νικοτσάρας καὶ κυκλώσας παρὰ τὴν θέσιν *«Καλλίτσα»* τῆς περιοχῆς τῆς Μονῆς Χιλιανδαρίου ἐξώντωσεν καθ' ὁλοκληρίαν, διασωθέντος ἑνὸς μόνον Τούρκου τραυματίου, τὸν ὁποῖον περισυνέλεξε καὶ περιέθαλψεν ἡ Μονή. (Ἐνθ' ἀνωτ., φ. 13α+40β). Μετὰ ταῦτα κυκλοφορεῖ εὐρύτατα ἡ διάδοσις ὅτι ὁ ἁρματολὸς Τζάρας τραυματισθεὶς ἀπεβίωσεν, ἀλλ' ἐργαζόμενός τις εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Διονυσίου σιδηρουργὸς ἐκδιωχθεὶς ἀπειλεῖ ὅτι θὰ προδώσῃ τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ τὸν Τζάραν καὶ ἡ Κοινότης ἀναγκάζεται νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἐπίτροπόν της Ἰωάννην Καυταντζόγλου νὰ προσέχῃ περὶ τούτου, πλὴν ὡς φαίνεται ματαίως, διότι τὰ γεγονότα ἐξελίσσονται. (Ἐνθ' ἀνωτ., φ. 40β).

Τὸν Αὔγουστον τοῦ ἰδίου ἔτους ἀνέλαβεν ὡς ἡγεμὼν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ δεύτερον ἤδη ὁ Μουσᾶ Πασᾶς, ὅστις συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Κερὶμ μπέη, Σελὶμ μπέη καὶ Γιουσοὺφ μπέη, πρὸ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ χειμῶνος διατάσσει ἀναζητήσεις *«τοῦ Τζάρα ἢ τῶν πραγμάτων του»* καὶ οἱ πατέρες προσθέτουν: *«μὲ τὸ νὰ διεδόθη ὅτι ἀπέθανεν ἐνταῦθα»*. Ὁ Γιουσοὺφ μπέης γνωρίζων ἀπὸ τὸν πατέρα του Ἰσμαὴλ μπέην τῶν Σερρῶν, ὅτι ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀνέμενε τὴν ἀποστολὴν βοῶν ἕλξεως διὰ τὸ στράτευμά του καὶ ἐνδιαφερόμενος ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν παρενοχλήσεων τοῦ ἁρματολοῦ Τζάρα, ἀπέστειλε καὶ ἰδικόν του ἀξιωματοῦχον (Τζοχαδάρην), τὸν Σατὴρ ἀγᾶν πρὸς τὸν Ζαμπίτην Χασεκῆ τοῦ Ὄρους Ἀχμὲτ ἀγᾶν, διαδεχθέντα τὴν 1 Μαρτίου 1802 τὸν Μεϊμὲτ ἀγᾶν, τὸ σουρὲτ φερμάνι καὶ νομαρχιακὴν διαταγὴν (μπουγιουρουτὶ) τοῦ μουτεσελίμη τῆς Θεσσαλονίκης Σελὶμ μπέη διὰ τὴν *«ἔρευναν κλεπτῶν»*. Εἰς τὸν κώδικα σημειοῦται χαρακτηριστικῶς: *«μᾶς ἐπρόδωσαν ὅτι ἐδέχθημεν τὸν Τζάραν»*. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ζαμπίτης Χασεκῆς τοῦ Ὄρους φιλοδωρηθεὶς βραδύνει νὰ ἀπαντήσῃ, ἔρχεται προσωπικῶς ὁ ἴδιος μουτεσελίμης Κερὶμ μπέης νὰ ἐνεργήσῃ ἀνάκρισιν διὰ τοὺς φονευθέντας κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1801 τζελέπιδες εἰς Καλλίτζαν τῆς Μονῆς τοῦ Χιλιανδαρίου.

Ὁ Νικοτσάρας διὰ νὰ μεταθέσῃ τὸ βάρος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Κερὶμ μπέη, ἔχων δὲ καὶ ἀνάγκην ἀνεφοδιασμοῦ, ἐνεργεῖ ἐπίθεσιν κατέναντι τοῦ Ὄρους εἰς Συκιὰν Σιθωνίας διὰ τῶν πλοίων του καὶ συλλαμβάνει πλοῖον ἔμφορτον. Ἡ Κοινότης πρὸς τυπικὴν αὐτῆς τακτοποίησιν, μετά τινα χρόνον, ἀναφέρει τὸ γεγονὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ δὲ Συκιῶται ἐκδικούμενοι τὴν γενομένην αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἁρματολοῦ προσβολὴν καὶ ζημίαν ἐκστρατεύουν διὰ τῶν καπετανέων αὐτῶν κατὰ τοῦ Νικοτσάρα ἀποβιβασθέντες εἰς Ἅγιον Ὄρος. Τούτους ὅμως προλαμβάνει καὶ ἀποκρούει ἡ τοπικὴ φρουρὰ τῶν σερδαρῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἕτερον ἀπόσπασμα σερδαρῶν, ἑκὸν ἄκον, συνεκστρατεύει μετὰ τοῦ ἀγᾶ εἰς Βατοπέδιον, ἀλλὰ παραπλανᾷ τὸν ἐχθρόν, ὁ δὲ ἁρματολὸς ἐναλλάσσων τὰς θέσεις του ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τῆς χερσονήσου Ἁγίου Ὄρους κυριαρχεῖ τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν Τούρκων. Πληροφορηθεὶς ὅμως, ὅτι ἐκινήθη ἐναντίον του καὶ ὁ Βαλῆς τῆς Ρούμελης, εἰς συνάντησιν τοῦ ὁποίου μεταβαίνει εἰς Θεσσαλονίκην ὡς ἀπεσταλμένος ὁ Γέρων Ἰωαννίκιος ἐκ τῆς Μονῆς Ρωσικοῦ, καὶ φοβούμενος τὴν ἀπὸ θαλάσσης κύκλωσιν καὶ πολιορκίαν του ἀποφασίζει νὰ δώσῃ τὰς τελευταίας του μάχας καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Σκίαθον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἐπιστάται τοῦ Ἁγίου Ὄρους, φοβούμενοι μήπως κατὰ τὰς συγκρούσεις συλληφθοῦν παλληκάρια τοῦ Τζάρα καὶ ἐνοχοποιηθῇ ὁ Τόπος, προληπτικῶς φιλοδωροῦν τὸν Ζαμπίτην Ἀχμὲτ ἀγᾶν καὶ ἐκδίδει οὗτος τεσκερέδες δι' ἅπαντας τοὺς λαϊκοὺς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Αἱ τοποθεσίαι Βατοπεδινὴ παλαιοχώρα, Ἐσφιγμενίτικες γοῦρνες καὶ

τὸ ἐπίνειον Ἅγιος Θεόδωρος, ἐγνώρισαν ἡμέρας δόξης κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν φθορὰν τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Τούρκους ὁ ἀτρόμητος ἁρματολὸς διεξάγων ἀγῶνα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τῶν μαχῶν φαίνεται ὅτι μετέσχον καὶ μοναχοί, ὁ Δαμασκηνὸς Βατοπεδινός, ὁ παπᾶ Δαυῒδ καλυμαυκᾶς καὶ ἄλλοι.

Ὁ Τζάρας ἐπιβιβασθεὶς τῶν πλοίων αὐτοῦ καὶ πλέων πρὸς Σκίαθον ἐπεχείρησε νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ παραθαλάσσιον φρούριον τῆς Μεγίστης Λαύρας, τὸ προστατεῦον τὸν λιμενίσκον αὐτῆς, πιθανὸν πρὸς ἀνεφοδιασμόν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἐκ τοῦ κώδικος συνάγεται ὅτι κατεβλήθησαν παρὰ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἀποζημιώσεις εἰς τὴν Μονὴν διὰ βλήματα τῶν κανονίων (τόπια) τοῦ φρουρίου αὐτῆς· ἑπομένως ὁ κανονιοβολισμὸς ἑκατέρωθεν ὑπῆρξεν ἰσχυρός, μὴ ἀποκλειομένης τῆς ἐκδοχῆς καταλήψεως καὶ χρησιμοποιήσεως τοῦ φρουρίου τούτου παρὰ τῶν εἰσελθόντων πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἁρματολοῦ Τουρκικῶν δυνάμεων, πρὸς ἀσφάλειάν των.

«Μετὰ τὴν φυγήν των», ὡς ἀναγράφεται, ἀφίχθη εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς χερσονήσου ὁ μπίμπασης Σαλὴχ διὰ νὰ τοὺς καταδιώξῃ. Αἱ Μοναὶ Ξηροποτάμου, Ξενοφῶντος καὶ Ρωσικοῦ ἀποζημιώνονται διὰ χορηγηθέντα εἰς τὰ πλοῖα τρόφιμα. Ἐπειδὴ δὲ ἀποζημιώνεται καὶ ἡ Μονὴ Κουτλουμουσίου συμπεραίνεται ὅτι ὁ Τζάρας ἔδρασε καὶ εἰς τὸ Κέντρον, ἐπιστρατεύων ἄνδρας, ἐπισκευάζων καὶ συμπληρώνων τὸν ὁπλισμόν του εἰς τὰ ἐν Καρυαῖς ἐργαστήρια.

Αἱ μάχαι τοῦ Νικοτσάρα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν τὸ προανάκρουσμα τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ τὸ βάπτισμα πολλῶν μαχητῶν. Τὸ φρόνημα ὅλων ἀνεπτερώθη, καθόσον κατεδείχθη καὶ πάλιν ὅτι εἰς τοὺς ἀνδρείους τὸ βιβλίον τῆς ἀριθμητικῆς δὲν ἔχει θέσιν. Ἡ ὑπόθεσις ἐστοίχισεν εἰς τὴν Κοινότητα 7.287 γρόσια, εὐτυχῶς ἄνευ ἄλλων συνεπειῶν λόγῳ τῆς ἐμφρόνου πολιτικῆς τῶν πατέρων. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 40α - β, καὶ 41α, κεφ. ΙΑ').

***

Δύο ἀκόμη μορφαὶ Ἐθνικῶν ἀγωνιστῶν ἐμφανίζονται καὶ δροῦν εἰς τὸ πολεμικὸν θέατρον τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω μὲ ἐπίκεντρον τὴν Κουμίτσαν, περιφέρειαν τῆς Μονῆς Χιλιανδαρίου καὶ ὁρμητήριον τὴν Μεγάλην Βίγλαν, τὸ ὄρος μὲ τὴν πυκνὴν βλάστησιν τὸ ὁποῖον κόπτει καθέτως τὴν χερσόνησον. Εἶναι ὁ Βέργος καὶ ὁ Ἀποστόλης.

Ἡ χρῆσις τοῦ μικροῦ μόνον ὀνόματος ἢ μόνον τοῦ ἐπιθέτου, δηλοῖ ὅτι πρόκειται διὰ πασίγνωστον πολεμιστὴν ἢ καπετάνιον τῆς ἐποχῆς, οὐχὶ βεβαίως καὶ εἰς ἡμᾶς, ἕνεκα τῆς πενιχρότητος τῶν παρεχομένων στοιχείων.

Ποίας λοιπὸν καταγωγῆς καὶ πόθεν προήρχοντο οὗτοι μᾶς εἶναι ἄγνω-

στον, ἐπὶ τοῦ παρόντος. Πιθανὸν νὰ ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τοῦ ἁρματολοῦ Νικοτσάρα ὡς σύνδεσμοί του καὶ ἐκρύπτοντο ὡς *«ἠμφιεσμένοι κοσμικομοναχοί»*, παρακολουθοῦντες τὰς προετοιμασίας τοῦ Ἰσμαὴλ μπέη τῶν Σερρῶν ἢ πρὸς παρενόχλησιν τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων πρὸς ματαίωσιν τῆς συμπράξεώς των μετ' ἐκείνου, κατὰ τῶν Σέρβων ἐθνικιστῶν τοῦ Καραγεώργεβιτς. Οἱ ἀνωτέρω καλοῦνται λησταί, πειραταὶ καὶ κακοῦργοι κατὰ τὴν φρασεολογίαν τῶν Τουρκικῶν ἐγκυκλίων διαταγῶν. Συνήθως οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς καθαρῶς ληστρικὰ ἔργα ὀνομάζονται εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἁγίου Ὄρους *«ἐπάρατοι»*, δηλ. κατηραμένοι. Πάντως τὸ ὅτι ἐπὶ ἑξαετίαν ὁλόκληρον γίνονται ἀνεκτοὶ εἰς τὸν Τόπον καὶ καταβάλλονται δι' αὐτοὺς καὶ ἐξ αἰτίας των πολεμικαὶ δαπάναι, πρόστιμα, λύτρα, δῶρα, καὶ δὲν διατάσσεται ἡ ἐξόντωσίς των διὰ τοῦ τοπικοῦ ἁρματολικίου τῶν σερδαρῶν, εἰς τοὺς Καπετανέους τοῦ ὁποίου ἀπετέλει ἐσχάτην προσβολὴν ἡ εἴσοδος καὶ παραμονὴ ἐν τῷ Τόπῳ ἐνόπλου χωρὶς νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν ὁπλαρχηγὸν καὶ παραδώσῃ τὴν σπάθην του, μᾶς πείθει, ὅτι πρόκειται περὶ ἐθνικῶν ἀγωνιστῶν. Πιστοῦται ἀκόμη τοῦτο καὶ ἐκ τῆς συμπράξεώς των μετὰ τοῦ *«Βιγλάτωρος»* ὁπλαρχηγοῦ τοῦ Ἁγίου Ὄρους Χαρίση καὶ μετὰ τῶν ναυτικῶν πλοίων τῶν νήσων, πρὸς καταδίωξιν Τούρκων τῶν πέριξ περιοχῶν οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ ἀγᾶ τοῦ Τόπου. Ἑτέρα ἔνδειξις περὶ τῶν ἀνωτέρω εἶναι καὶ τὸ ὅτι κατὰ τοῦ Βέργου τελικῶς ἐκστρατεύει ὁ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γιουσοὺφ μπέη τελῶν Καπετὰν Γιαννάκης, ἔχων ὡς ἕδραν του τὸν Πολύγυρον. Εἰς μισθωτὸν ἁρματολόν, ὡς γνωστόν, κατέφευγεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ὁσάκις δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα διὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἐπικηρύσσουσα τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁπλαρχηγοῦ ἐπὶ μεγάλῃ χρηματικῇ ἀμοιβῇ καὶ αὐτὸ ἔγινεν ἐν προκειμένῳ μετὰ ἑξαετίαν. Τὰ γεγονότα ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν μου πηγῶν ἐξειλίχθησαν ὡς ἀκολούθως:

Ὁ Ντεμὶρ ἀγᾶς, ἀπεσταλμένος τοῦ Ἰσμαὴλ μπέη ἡγεμόνος τῶν Σερρῶν, περιέρχεται ἐπὶ τριάκοντα δύο ἡμέρας τὰς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀφήσας τοὺς ἵππους τῆς ἀκολουθίας του εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων νὰ διατρέφωνται. Τὸ ἔργον του ἀσφαλῶς ἦτο κατασκοπευτικόν, ἀλλ' εἰς τὸ φανερὸν ἐζήτει ταύρους ἕλξεως διὰ τὰς ἁμάξας καὶ τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ Κοινότης τὸν ἐξυπηρετεῖ διὰ τοῦ Ἀθανασίου Πολυγυρινοῦ, ὅστις μεταφέρει γράμματα τοῦ Ντεμὶρ ἀγᾶ εἰς Σέρρας. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 86α, 1803 - 1804).

Τοὺς Τούρκους καὶ Γεώργιόν τινα Ἱερισσιώτην ἐξερχομένους τοῦ Ὄρους *«ἀπογυμνώνει»* ὁ Βέργος παρὰ τὴν θέσιν τῆς Κουμίτσας. Τὴν ἀγωγήν των ἀντικρύζει ἡ Ἱερὰ Κοινότης διὰ καταβολῆς ἀποζημιώσεως καὶ φαινομενικῶς ἀποστέλλει κατὰ τοῦ Βέργου τὸν τουφεκτσὴν Πανούσην ὀνομαστὸν σερδάρην τοῦ Τόπου, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τοπικὸν ἀπόσπασμα (πότουραν). Ἐκ Θεσσαλονίκης ἀποστέλλεται μία φρεγάτα εἰς Δάφνην, συμβάλλουν

δὲ καὶ Τουρκικὰ πλοῖα τῆς Λήμνου εἰς τὴν ἔρευναν ἐκ τῆς ἀν. πλευρᾶς, ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Ὀσμὰν Πασᾶ. Ἀπὸ ξηρᾶς ὁ *«νέος βαλῆς»* τῆς Θεσσαλονίκης Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὁ μουσελίμης αὐτοῦ Γιουσοὺφ μπέης καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀνωτέρω βαλῆν Χοζρὲφ Πασᾶς συμπράττουν εἰς ἔρευναν, πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ Βέργου καί τινος Ρεβενκιώτου. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 105α).

Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1805 ὁ Βέργος πιεζόμενος ἐκ τῶν παραλίων ἀποσύρεται εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ὄρους. Ἡ φήμη του καὶ ἡ γενναιότης του ἠλεκτρίζουν τὸ μένος τῶν κελλιωτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ζῇ καὶ κινεῖται. Οἱ κελλιῶται οὗτοι ἔχοντες προηγούμενα μὲ τὰς ἀρχὰς ἐξ αἰτίας τοῦ φορολογικοῦ ζητήματος, κυρίως ὅμως μὲ τὸν ἀγᾶν δι' ἀσκηθέντα κατ' αὐτῶν βίαια μέτρα καὶ ἐκδικούμενοι, ἐπιτίθενται πιθανώτατα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Βέργου τὴν 15ην Αὐγούστου, ἡμέραν ἑορτῆς τῶν Καρυῶν, κατὰ τοῦ Μπεϊλικίου καταθραύσαντες αὐτό. *«Τσακίσαντες»* δὲ καὶ τὰς θύρας τοῦ πύργου ἀπηλευθέρωσαν τὸν κρατούμενον ἐπὶ 305 ἡμέρας Σάββαν Μαδεμοχωρίτην. Τὸ ἐπεισόδιον, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἔσχε τεραστίαν ἀπήχησιν καὶ ἐπακόλουθα. Ὁ Χοζρὲφ Πασᾶς ἐκστρατεύει ἐκ δευτέρου, ἐπικαλεσθεὶς τὴν βοήθειαν τῶν Τούρκων Καβάλας καὶ Λήμνου· διατάσσεται γενικὴ καταγραφὴ τῶν κελλιωτῶν, ὁ δὲ Ζαμπίτης Χαλὶλ ἀγᾶς σπεύδει νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀσθενῶν εἰσέτι, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα φρουρεῖται διαρκῶς ὑπὸ ἀποστελλομένων ὑπὸ τῆς Κοινότητος καὶ ἐναλλασσομένων σερδαρῶν. Ἐπίσης φρουρεῖται τὸ καταστραφὲν Μπεϊλίκιον τοῦ ἀγᾶ ὑπὸ τῶν σερδαρῶν καὶ ἄλλων ἐνόπλων, ἐκτάκτως ἐπιστρατευθέντων, ἐπὶ ἕνα μῆνα, μέχρι τῆς 7 Σεπτεμβρίου. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 122β, 1805).

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Κοινότης καταβάλλει προσπαθείας, διὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἐπιτρόπου αὐτῆς Ἰωάννου Γούτα Καυταντζόγλου, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰς Ἅγιον Ὄρος εἰσόδου στρατεύματος τοῦ Βαλῆ (πασαλίδων), ὁ Βέργος προβαίνει εἰς τὸν φόνον τριῶν Ἀθιγγάνων τοῦ Ροστὲμ ἀγᾶ Διοικητοῦ τῶν Μαδεμοχωρίων (Μαδὲμ Ἰμηνὶ πὶρ ἐφένδη) παρὰ τὴν θέσιν Παλαιοσταῦρι τῆς Κομίτσης, ἔνθα τὸ νεωστὶ ἀνεγερθὲν φυλάκιον τῆς Ἱερ. Κοινότητος. Οἱ Ἀθίγγανοι ἠρεύνων προφανῶς διὰ φυγάδας τῶν Μαδεμοχωρίων κατ' ἐντολὴν τοῦ Ροστὲμ ἀγᾶ, τὴν δὲ πρᾶξιν ἐθεώρησεν οὗτος προσβολήν. Ἡ ἀπαγωγὴ τῶν προϊσταμένων εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑπῆρξεν ἀναπότρεπτος. Αἱ Μοναὶ ἐνεργοῦν πλέον ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Κέντρον, τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ μεγάλα μέσα καὶ δι' ὁλοσφραγίστων ἀναφορῶν πρὸς ἀποσόβησιν τῶν δεινῶν. Ἡ χρηματοδότησις ἦτο καὶ πάλιν τὸ σωστικὸν μέτρον κατασταλῆς τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀκτοφυλακὶς φρεγάτα εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε προστεθῆ ἐκτάκτως καὶ μία μπεϊλίδικη καραβέλα, μὲ οὐκ ὀλίγα ἔξοδα αὐτῶν, ἀφίνουν τελικῶς ἀνεπηρέαστον τὸν Ἱερὸν Τόπον. (Ἐνθ' ἀνωτ. φ. 123α - β, 1805 - 1806).

Ἐπὶ 46 ἡμέρας *«διέτριψαν»* ἀπεσταλμένοι τῆς Κοινότητος εἰς τὴν Θεσ-

σαλονίκην πρὸς διευθέτησιν τῶν πραγμάτων, ἐκ δὲ τῶν εὐχαριστηρίων ὁλοσφραγίστων τὰ ὁποῖα ἀπηύθυνεν ἐν συνεχείᾳ ὁ Τόπος εἰς τὴν 'Εκκλησίαν καὶ 'Οτζάκι, ἤτοι τὸ 'Αρχηγεῖον τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς, φαίνεται ὅτι οἱ μοναχοὶ ἔτυχον τῆς προστασίας αὐτῶν. 'Επὶ πολὺ διάστημα *«διὰ τὰ καθ' ὁδὸν ἐνδεχόμενα»* ἡ συγκοινωνία τοῦ 'Αγίου "Ορους ἐγίνετο μόνον ἀπὸ θαλάσσης διὰ λέμβων.

Τὸν Χοζρὲφ Μεχμὲτ Πασᾶν διεδέχθη εἰς τὸ Σαντζάκιον τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Μουσᾶ Πασᾶς μὲ μουσελίμην του τὸν Κερὶμ μπέην, οἵτινες μὲ τὴν σειράν των δὲν παρέλειψαν, ἔστω καὶ τυπικῶς πρὸς εἴσπραξιν τῶν καθιερωμένων ρουσφετίων, νὰ ἐνεργήσουν ἔρευναν (τευτήσι) περὶ κλεπτῶν. Λαμβάνουν δὲ 570 γρόσια ὁ εἷς καὶ 389 : 75 ὁ ἄλλος. Εἰς τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς τῶν προϊσταμένων τοῦ 'Αγίου "Ορους ἐν Θεσσαλονίκῃ, σκλάβος τοῦ Γιουσσούφ, χριστιανόπουλο, ἀφαιρέσας φλωρία ἐκ τῆς οἰκίας του δραπετεύει εἰς "Αγιον "Ορος. Τοῦτον καταδιώκουν ἔνοπλοι *«ἁρματωμένοι»* τοῦ Χοζρὲφ ἀλλὰ ματαίως. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς περιπετείας αὐτῆς ἐκινδύνευσαν καὶ οἱ οἰκονόμοι τῶν μετοχίων ἐκ διαταγῆς τοῦ Χοζρὲφ Πασᾶ *«νὰ φθάσουν μέσα εἰς Θεσσαλονίκην ὅλους τοὺς οἰκονόμους»*, τοῦτο ὅμως ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ 'Ι. Καυταντζόγλου μὲ δῶρον 500 γροσίων πρὸς τὸν ἀνωτέρω Βαλῆν.

'Επανελθόντος τοῦ Χαλὶλ ἀγᾶ εἰς "Αγιον "Ορος, χρησιμοποιεῖται οὗτος πρὸς ἐξευμένησιν τοῦ Ροστὲμ ἀγᾶ τῶν Μαδεμοχωρίων διὰ προσφορᾶς 2.000 γροσίων ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἥμισυ καταβάλλει ἡ Μονὴ Χιλιανδαρίου, ἐπειδὴ ὁ φόνος ἔλαβε χώραν εἰς τὴν περιοχήν της. ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 124α, 125α-β, 1805 - 1806, καὶ φ. 141α. 1806 - 1807). 'Ο Τόπος δὲν εἶχε συνέλθει ἀκόμη ἐκ τῶν ἀνωτέρω ταλαιπωριῶν, ὅτε καὶ πάλιν κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ δεκαπενταυγούστου τοῦ ἔτους 1806 ἐνεργεῖται ἐν Καρυαῖς φανερὰ ἐπιστράτευσις ναυτῶν (γεμιτζίδων), κατόπιν τοῦ κατάπλου εἰς τὴν παραλίαν τῶν 'Ιβήρων *«ἀγνώστου καραβίου»*. Τούτου εἶχε προηγηθῆ ἡ ἄφιξις καὶ περιοδεία ἐν 'Αγίῳ "Ορει *«ἑνὸς κονσούλου Ρώσσου Νεδόβα»* κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἤδη δὲ ἑνὸς *«μιλιόρδου 'Εγγλέζου»* μετὰ δύο ἀνθρώπων του. 'Ο Ζαμπίτης Χαλὶλ ἀγᾶς μὴ δυνάμενος νὰ ἐξακριβώσῃ, ἂν πρόκειται περὶ 'Ελληνικῆς ἢ ξένης ἐπιστρατεύσεως, εἰδοποιεῖ τὴν 'Υψηλὴν Πύλην καὶ τὸν Βαλῆν τῆς Θεσσαλονίκης. 'Εντὸς μικροῦ διαστήματος καταφθάνει ἀξιωματοῦχος τοῦ Πρωθυπουργοῦ (τζοχαδάρης τοῦ Βεζύρη) μὲ φερμάνιον διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἐρεύνας εἰς τοὺς λιμενίσκους (σκάλαις) τῶν Μονῶν καὶ ἰδίως 'Ιβήρων καὶ Ζωγράφου. 'Ο τζοχαδάρης φιλοδωρεῖται καὶ ἐξαποστέλλεται εἰς 'Ιερισσόν, ἀλλ' ἡ φιλοδωρία αὕτη τοῦ φαίνεται μικρὰ καὶ κρατεῖ ὡς διαφορὰν τοὺς δύο ἡμιόνους τῆς Μονῆς Χιλιανδαρίου. 'Η ὑπόθεσις διευθετεῖται τῇ ἐπεμβάσει τῶν τζορμπατζίδων καὶ τοῦ Ζαμπίτου τῆς 'Ιερισσοῦ, οἵτινες τοῦ ἐδιπλασίασαν τὸ ποσὸν διὰ λογαριασμὸν τῆς Κοινότητος τοῦ 'Αγίου "Ορους. ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 141β, 1806 - 1807).

Τὸν ἀπεσταλμένον τῆς 'Υψηλῆς Πύλης ἀντικαθιστοῦν, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐρεύνης *«δι' ἐν ὑποκείμενον»* ἐπὶ 15 ἡμέρας, εἷς Καπᾶ Νταγῆς καὶ δύο μπουμπασίριδες, οἵτινες, πληροφορηθέντες τὴν ἐκφόρτωσιν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὸν Τόπον πολεμικοῦ ὑλικοῦ, διατάσσουν τὴν *«συλλογὴν τῶν ἁρμάτων»*. Συγχρόνως ἐνισχύεται ἡ παράκτιος περιπολία διὰ τρίτου πολεμικοῦ πλοίου, μιᾶς βασιλικῆς κορβέτας. Καὶ πάλιν ἀνεφοδιασμοὶ τῶν πλοίων ἀτελείωτοι ἐκ μέρους τῶν δέκα Μονῶν τῆς νοτίας πλευρᾶς, τὸ βάρος τῶν ὁποίων βαστάζουν ἀλληλεγγύως αἱ εἴκοσι. ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 142α, 1806 - 1807).

Οἱ 'Αγιορεῖται ἐπαγρυπνοῦν, ἡ κατάστασις ὅμως ἀνησυχεῖ ὡς ἦτο ἑπόμενον τὸν Βαλῆν τῆς Θεσσαλονίκης Μουσᾶ Πασᾶν, ὅστις ἀποφασίζει τὴν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων ἐκ τοῦ πλησίον. Τὸ ἔργον ἀνατίθεται εἰς τὸν Γιουσσοὺφ μπέην, ἡ δὲ εἴδησις μεταδίδεται ἐκ Γαλατίστης, ὅτι ἐξέρχεται ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Γιουσσοὺφ ζητῶν *«ἐγγύην»* παρὰ τοῦ 'Αγίου "Ορους. Εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Τόπου πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀπαραίτητον μέτρον εἰς τοιαύτας καταστάσεις, ἀποστέλλεται ἐσπευσμένως εἰς Θεσσαλονίκην 'Εξαρχία ἐκ τῶν γερόντων Νεκταρίου 'Ιβηρίτου καὶ Γαλακτίωνος Φιλοθεΐσου μὲ πεσκέσια καὶ χρυσᾶ δῶρα. 'Η περίστασις εἶναι τόσον δυσχερής, ὥστε ὁ λογιώτατος Γρηγόριος Γρηγοριάτης διὰ νὰ παραλάβῃ τὸν *«μποχτσᾶ»* τῶν χαρατζίων ἐκ Θεσσαλονίλης συνοδεύεται ὑπὸ ἰσχυρᾶς φρουρᾶς σερδαρῶν, τὸ δὲ ταξίδιόν του διαρκεῖ 41 ἡμέρας, ἀντὶ τῶν συνήθων 6 - 7 ἡμερῶν. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 142β, 1806 - 1807).

Εἰς τὴν 'Εξαρχίαν λαμβάνει θέσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ὁ 'Ισαὰκ Λαυριώτης. 'Ο Μουσᾶ Πασᾶς, ὁ Κερὶμ μπέης, ὁ Γιουσσοὺφ μπέης, ὁ 'Απτουραχμὰν μπέης υἱὸς τοῦ Γιουσσούφ, ὁ Μουφτῆς καὶ ἄλλοι χρηματοδοτοῦνται ἀφειδῶς διὰ *«βιγλιάτικα καὶ τευτήσι»*. Μὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀποστολῆς εἰς "Αγιον "Ορος καταφθάνει καὶ ἡ εἴδησις, ὅτι ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος ὑπὸ τῆς Ρωσίας κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ νὰ προσέχουν. ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 143α, 1807).

Εἶναι ἡ ποθητὴ εὐκαιρία τὴν ὁποίαν γνωρίζουν καὶ ἀναμένουν ἀπὸ μακροῦ ὁ Χαρίσης, ὁ Βέργος, ἴσως καὶ ἄλλοι πολεμισταὶ Καπεταναῖοι μεμυημένοι εἰς τὸ κίνημα τῆς Ρωσίας καὶ συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν ναυτικῶν τῶν νήσων. 'Η προσοχὴ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως στρέφεται ἰδιαιτέρως πρὸς τὸ "Αγιον "Ορος, ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω γεγονότων καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς Ρωσίας πρὸς αὐτό. Διατάσσεται λοιπὸν αὐστηροτέρα ἡ ἐπιτήρησις ἀπὸ θαλάσσης τῶν παραλίων τῆς Χερσονήσου καὶ προστίθενται εἰς τὰ ὑπάρχοντα σκάφη ἡ βασιλικὴ *«Καπετάσια»* καὶ ἓν βρίκιον. Τὰ γεγονότα ἐξελίσσονται ραγδαίως. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῇ συμπράξει τῶν *«θαλασσίων πειρατῶν»* ἢ καὶ ἄνευ αὐτῶν διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως πλοιαρίων τῶν 'Ιερῶν Μονῶν ἐν καιρῷ νυκτὸς πλησιάζουν τὰ ναυλοχοῦντα πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ 'Αγίου "Ορους, ἔναντι τῆς Οὐρανοπόλεως, καὶ προσάπτουν εἰς αὐτὰ τὰ πυρπολικά των. Τρία *«βασιλικὰ καράβια»* ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρ-

χὶς (καπετάσια) ἐφώτισαν πρὸς στιγμὴν τὸν κόλπον καὶ ἐβυθίσθησαν. ᾿Εκ τῶν πληρωμάτων ἐλάχιστοι διεσώθησαν, καταφυγόντες εἰς τὸ ῞Αγιον ῎Ορος καὶ τυχόντες προχείρου περιθάλψεως παρὰ τῶν μοναχῶν, οἵτινες πανηγυρίζουν τὸ γεγονός, ἀλλὰ καὶ ἑτοιμάζονται πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναποτρέπτων συνεπειῶν καὶ νέων δεινῶν. (*«εἰς φαγούραν 5 Τούρκων φυγάδων ἀπὸ Λήμνου, ἑτέρων 32 ἀπὸ Λήμνου, 12 φελουκατζίδες ἐκ τῆς βασιλικῆς καπετάσιας διὰ 2 ἡμέρας, 30 ἑτέρους φελουκατζίδες ἐκ τῶν βασιλικῶν καραβίων διὰ 2 ἡμέρας, τῶν καραβοκαέντων γεμιτζίδων (ναυτῶν) διὰ ἡμέρας 22»*. (῎Ενθ᾿ ἀνωτ., φ. 169α)[1].

῾Ο Καπετὰν Πασᾶς δι᾿ ἀπεσταλμένων του ἀποβιβασθέντων εἰς Βατοπέδιον διατάσσει ἀνακρίσεις περὶ τῶν *«ἐμπρησθέντων τριῶν βασιλικῶν πλοίων»*, ἐνοχοποιῶν τοὺς ῾Αγιορείτας διατὶ δὲν ἐδόθη εἴδησις ἐξ ῾Αγίου ῎Ορους περὶ τούτου. Συγχρόνως ἐνεργεῖται ἐπιστράτευσις τῶν ἐργαζομένων λαϊκῶν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν κανονίων ἐκ τῶν βυθισθέντων πλοίων, ἵνα μὴ περιέλθουν ταῦτα εἰς χεῖρας τῶν ῾Ελλήνων ναυτικῶν· ἀπησχολήθησαν δὲ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο περὶ τὰ 500 πρόσωπα καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, τροφοδοτούμενα ἐκ τῶν μετοχίων τῶν Μονῶν εἰς βάρος τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους. ῾Ο Κερὶμ μπέης σπεύδει ἐπὶ τόπου μὲ στράτευμα 250 στρατιωτῶν προτιθέμενος νὰ διαπεραιωθῇ καὶ εἰς Λῆμνον, ἔνθα φαίνεται ὅτι ἐσημειώθη στάσις, ὡς δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τῶν φυγάδων στρατιωτῶν. ᾿Επίσης ἀφικνεῖται εἰς Πρόβλακα ὁ Γιουσοὺφ μπέης, εἰς συνάντησιν τοῦ ὁποίου μεταβαίνει ὁ Ζαμπίτης Χασεκῆς Χαλὶλ ἀγᾶς καὶ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ῾Αγιορειτῶν: Πρωτοσύγκελλος Θεοδόσιος Κουτλουμουσιανός, Ζαχαρίας Χιλιανδαρινὸς καὶ ᾿Ιγνάτιος Φιλοθεΐτης, οἵτινες παρέμειναν πλησίον του ἐπὶ 17 ἡμέρας. Καθ᾿ ὃν χρόνον ἀσχολεῖται ὁ Γιουσοὺφ μπέης μὲ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν κανονίων ἀνεπιτυχῶς, ὁ Κερὶμ μπέης ζητεῖ νὰ εἰσέλθῃ τὸ στράτευμά του εἰς ῞Αγιον ῎Ορος, ἀλλ᾿ οἱ μοναχοὶ ἀνθίστανται δι᾿ ὅλων τῶν μέσων καὶ διὰ τῆς συμπαραστάσεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ᾿Επιτρόπου ᾿Ι. Καυταντζόγλου. Εἰς τὸν κώδικα σημειοῦται ἀληθινὸν ὄργιον δωροδοκιῶν εἰς χωριστὸν κεφάλαιον στρατιωτικῶν δαπανῶν (*«σεφὲρ ἰμτατιὲ»*) μὲ προεξάρχοντα τὸν Χοζρὲφ Πασᾶν. ῾Η θέσις τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους θὰ ἦτο ἴσως δυσκολωτέρα ἄνευ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σελὴμ μπέη, ἀντιζήλου ἀσφαλῶς τῶν ἄλλων βέηδων Θεσσαλονίκης, διὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνει φιλοδωρίαν 900 γροσίων *«διὰ τὴν ἣν δέδωκε μαρτυρίαν περὶ τῶν ἐμπρησθέντων πλοίων»*. ῞Οθεν γίνεται φανερόν, ὅτι ὑπερημύνθη τῶν ῾Αγιο-

[1] Αὐστριακὴ ἀποστολὴ (βατραχανθρώπων) κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, καθὼς μοὶ ἀνέφερεν ὁ Πρόεδρος τῆς Οὐρανοπόλεως κ. Ρήγας, διεπίστωσεν, ὅτι μεταξὺ τῆς ὡς ἄνω Κοινότητος καὶ τοῦ ὅρμου Τρυπητῆς σώζονται κεκαυμένοι οἱ σκελετοὶ τῶν εἰρημένων τριῶν πολεμικῶν Τουρκικῶν πλοίων. Δὲν ἀποκλείεται ἡ πυρπόλησις αὐτῶν ὑπὸ ἀντιπάλων δυνάμεων κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἐνοχοποίησιν τοῦ ῾Ιεροῦ Τόπου.

ρειτῶν. ῾Η ὅλη δαπάνη τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὑπερέβη τὰς 21.000 γρόσια, παρέστη δὲ ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ δευτέρα ἀποστολὴ εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τοῦ Χαλὶλ ἀγᾶ, ἐκ τῶν ᾿Ιγνατίου Φιλοθεΐτου, ᾿Αγαθαγγέλου Δοχειαρίτου καὶ Θεοκλήτου ῾Αγιοπαυλίτου, ἰδιαιτέρα ὅμως κατεβλήθη προσπάθεια ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ Τόπου ἀπὸ τὰς ἀγγαρείας ἐξαγωγῆς τῶν κανονίων. (῎Ενθ᾿ ἀνωτ., φ. 160α-β, 1807 - 1808).

Ποῖοι ἀκριβῶς ἦσαν οἱ πρόδρομοι αὐτοὶ τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Βότση, τὸ παράδειγμα τῶν ὁποίων ἐφώτισε τὸ ἔργον τῆς ᾿Επαναστάσεως, μέχρι στιγμῆς μοὶ εἶναι ἄγνωστον. Κατὰ τὴν ᾿Επανάστασιν εὑρέθησαν οἱ συνεχισταί, οἵτινες ἐπυρπόλησαν δύο εἰσέτι πλοῖα εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους, ἓν εἰς τὰ Καρτάλια τῆς Σιθωνίας καὶ ἓν (τὴν ἀκτοφυλακίδα φρεγάταν) εἰς τὸν λιμενίσκον τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου παρὰ τὴν Δάφνην· ἑπομένως τὸ Τουρκικὸν Ναυτικὸν ἐστερήθη πέντε πλοίων κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ᾿Επαναστάσεως.

Μετὰ τοιαύτην ἐπιτυχίαν καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ταχέως διευθέτησιν τὰ πλοῖα τῶν νήσων καὶ αἱ συνεργαζόμεναι μετ᾿ αὐτῶν δυνάμεις τῶν ἁρματολῶν καὶ κλεφτῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους ἀνεθάρρησαν. Τὸ πλῆθος τῶν δαντελωτῶν κολπώσεων τῆς ἱερ. Χερσονήσου, ὁ εὔκολος ἀνεφοδιασμὸς τῶν πλοίων εἰς ὅλα τὰ ἀπαραίτητα καὶ δὴ οἱ φυσικοὶ λιμένες: (τοῦ Κωφοῦ Σιθωνίας, Δάφνης, ᾿Αμμουλιανῆς, νησὶ Καυσοκαλυβίων, Κλέφτικο Κερασιᾶς, ῞Αγιοι Θεόδωροι, Πλατὺς καὶ Φραγκολίμανο), ἦσαν ὅ τι ἔπρεπε διὰ τὰ πειρατικὰ σκάφη, λαμβανομένης ὑπ᾿ ὄψιν καὶ τῆς ἀπὸ ξηρᾶς προστασίας των.

Τὸν ᾿Οκτώβριον τοῦ ἔτους 1808 ἡ ῾Υψηλὴ Πύλη προέβη εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ ᾿Ισμαὴλ μπέη τῶν Σερρῶν, ὡς ἡγεμόνος τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὴν σειρὰν τῶν Βελήδων τοῦ Σαντζακίου τῆς Θεσσαλονίκης νομίζω ὅτι μόνον ὁ ἀνωτέρω ἡγεμὼν καὶ ὁ υἱός του Γιουσοὺφ κατέλαβον τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ μπέη· ὅλοι οἱ λοιποὶ ἦσαν Πασάδες, καὶ ἡ ἕδρα πασαλίκιον ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων, ὡς σκάλα τῶν λοιπῶν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ ὑποβάλουν τὰ συγχαρητήρια εἰς τὸν νεοεκλεγέντα ἡγεμόνα, ἦσαν καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Καραοσμάνογλου, ὀνομαστοῦ Διοικητοῦ τῆς Περγάμου, διαπεραιωθέντες μέσῳ Λήμνου εἰς ῞Αγιον ῎Ορος. Τὸ γεγονὸς δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν καραδοκούντων ἀνδρῶν τῆς ᾿Εθνικῆς ἀντιστάσεως καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των οἱ δύο εὐγενεῖς Τουρκόπαιδες ἀπάγονται καὶ κουρσεύονται τὰ δῶρα τὰ ὁποῖα ἀνταπέδιδεν ὁ ᾿Ισμαὴλ μπέης εἰς τὸν φίλον του Καραοσμάνογλου. Κατὰ τὰ καθιερωμένα, ἐφόσον τὸ πραξικόπημα ἔλαβε χώραν εἰς τὴν θαλασσίαν περιοχήν του, ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλῃ τὰ λύτρα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων καὶ τὴν ἀξίαν τῶν δώρων τοῦ ᾿Ισμαήλ, ἀπετράπησαν δὲ αἱ ἐκδικήσεις τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἄρχοντος Λογοθέτου τῶν Σερρῶν καὶ ἀδελφοῦ

τοῦ γνωστοῦ Σπανδωνῆ, Δημητρίου Χατζῆ Κωνσταντίνου Βασματζῆ. 'Εν προκειμένῳ ἔδρασαν θαλάσσιοι πειραταί.

«Γρόσια	
1.500	*εἰς ἐξαγορὰν τῶν δύω Τουρκοπαίδων τοῦ Καρᾶ 'Οσμάνογλου, αἰχμαλωτισθέντων παρὰ τῶν θαλασσίων πειρατῶν εἰς τὴν ἀπὸ Σέρρας παρὰ τοῦ 'Ισμαὴλ πέγη ἐπιστροφήν των εἰς τὰ ἴδια*
31	*εἰς ἰατρικὰ αὐτῶν, τὰ μὲν 20 τῷ 'Ιωσὴφ 'Ιβηρίτῃ καὶ τὰ 11 τῷ 'Αντωνάκῃ*
26	*εἰς χαρτζιλῆκι τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Καρᾶ 'Οσμάνογλου Χατζῆ 'Ισούφη*
7 : 90	*εἰς χαρτζιλῆκι καὶ τοῦ ἑτέρου συντρόφου του*
44	*εἰς ἀγώγια αὐτῶν ἐπιστραφέντων εἰς Σέρρας*
73 : 60	*τῷ ῥηθέντι Χατζῆ 'Ισούφη, διὰ εἰδήσματα δοθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ πρώην ἀγᾶ μας Χαλὴλ ἀγᾶ. ἓν τζιποῦκι, ἓν δισσάκι, ἓν ζευγάρι ὑποδήματα, παπούτζια καὶ τζοράπια.*
68 : 90	*εἰς φαγούραν αὐτῶν διὰ τοῦ Κοινοῦ Σκευοφύλακος*
1.750	
1.615	*ὅσα εἰς ἔξοδα πότουρας κατὰ τῶν θαλασσίων πειρατῶν, καὶ κουμπάνιαις ἀπὸ κοινοῦ, δι' ἡμῶν τῶν 'Επιστατῶν, κατὰ τὸ ἐν τῇ Κοινῇ Συνάξει θεωρηθὲν κατάστιχον τῇ 1ῃ 'Οκτωβρίου.*
1.522 : 60	*ὅσα τοῖς δέκα Μοναστηρίοις ἐδόθη βοήθεια ἀπὸ κοινοῦ μὲ κοινὴν γνώμην τῆς Συνάξεως τὰ ἥμισυ τῶν ἐξοδευθέντων παρ' αὐτῶν εἰς πότουρας κατὰ τῶν αὐτῶν θαλασσίων πειρατῶν, καὶ κουμπάνιαις αὐτῶν. ἤτοι τῇ τοῦ 'Αγίου Παύλου γρόσια 217 : 60, τῇ τοῦ Διονυσίου 200, τῇ τοῦ Γρηγορίου 132, τῇ τῆς Σιμόπετρας 105, τῇ τοῦ Ξηροποτάμου 235, τῇ τῶν Ρώσσων 117 : 60, τῇ τοῦ Ξενοφῶντος 113 : 60, τῇ τοῦ Δοχειαρίου 129, τῇ τοῦ Κωνσταμονίτου 116 : 60, καὶ τῇ τοῦ Ζωγράφου 156 : 00.*
4.887 : 60	
2.064	*εἰς τὸν εἰς Σέρρας 'Ισμαὴλ πέγ' ἐφένδη μας, διὰ τοῦ κὺρ Δημητρίου Χατζῆ Κωνσταντίνου Βασματζῆ, ἕνεκα τῶν παρὰ τῶν θαλασσίων πειρατῶν κουρσευθέντων δώρων, στελλομένων παρὰ τῆς ἐνδοξότητός του πρὸς τὸν Καρᾶ 'Οσμάνογλου.*
60	*καὶ εἰς διάφορον τριῶν μηνῶν τῶν αὐτῶν ἄσπρων πρὸς τὸν αὐτὸν κὺρ Δημήτριον Χ : Κ : Β :* (= Βασματζῆ).
7.011 : 60».	

(Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 20, 1808 - 1809).

Πρὸς ἐξευμένισιν τοῦ 'Ισμαὴλ μπέη καὶ ἐκ τοῦ φόβου ἀντιποίνων μετέβη ὀκταμελὴς 'Επιτροπὴ 'Αγιορειτῶν προϊσταμένων: προηγούμενος Παρθένιος Λαυριώτης, προηγούμενος Κωνστάντιος Βατοπεδινός, γέρο - Νεκτάριος 'Ιβηρίτης, γέρο - Ζαχαρίας Χιλιανδαρινός, γέρο - Νεόφυτος Κουτλουμουσιανός, γέρο - Γαλακτίων Φιλοθεΐτης, προηγούμενος Παΐσιος Σταυρονικητιανὸς καὶ ὁ 'Εσφιγμενίτης γέρο - Μεθόδιος μετὰ τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ Χαλὶλ ἀγᾶ, ὅστις ἐτύγχανε καὶ ἀνεψιὸς τοῦ 'Ισμαὴλ μπέη. Τὸ *«προσκύνημα»* αὐτὸ διήρκεσεν ἀπὸ τὰς 4 ἕως τὰς 20 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1808. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 21).

«(Γρόσια)	
824 : 15	*εἰς ἔξοδα καὶ φαγούραν τῶν εἰς Σέρρας σταλέντων ἐκ μέρους τοῦ Τόπου ὀκτὼ προεστώτων, Προηγουμένου Λαύρας κὺρ Παρθενίου, προηγουμένου Βατοπαιδίου κὺρ Κωνσταντίου γερονεκταρίου 'Ιβηρίτου, γέρο Ζαχαρίου Χελανταρινοῦ, γερονεοφύτου Κουτλουμουσιανοῦ, γερογαλακτίωνος Φιλοθεΐτου, προηγουμένου κὺρ Παϊσίου Σταυρονικητιανοῦ καὶ γέρο Μεθοδίου 'Εσφιγμενίτου κοινοῦ 'Επιστάτου, μετὰ τοῦ ζαπίτου μας Χασεκῆ Χαλλὴλ ἀγᾶ εἰς προσκύνησιν τοῦ ἐκεῖ πανενδοξοτάτου 'Ισμαὴλ πέγ' ἐφένδη μας, διορισθέντος παρὰ τοῦ Δεβλετίου ἡγεμόνος τῆς Θεσσαλονίκης, ὁμοῦ μὲ γρόσια 264 : ἄσπρα 60 εἰς φιλοδωρίας εἴς τε τὸ εἰς Σέρρας Κονάκιον καὶ καθ' ὁδὸν διὰ τοῦ ἰδίου Ζαπίτου μας, μετὰ καὶ τῆς φαγούρας τῶν σὺν αὐτοῖς ἀνθρώπων καχβετζῆ, μαγείρου, σεϊμένιδων, καὶ κυρατζίδων διὰ ἡμέρας 17, ἀπὸ 4 Νοεμβρίου ἕως 20 τοῦ αὐτοῦ.*
484 :	*καὶ εἰς κυράδες ζώων πηγαινοερχομοῦ των*
200 : 75	*καὶ εἰς ἁγιορείτικα πεσχέσια πρὸς τὴν πανενδοξότητά του καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖ Ματάκον, ἤτοι λάδι, λεπτόκαρα, ψυχοκέρασα, φλάσκες, ξύστρες, καὶ χουλιάρια ὁμοῦ μὲ σακκιὰ καὶ τουλούμια δι' αὐτά.*
24	*τῷ Δημητρίῳ πεζῷ σταλέντι εἰς Σέρρας δύω φορὰς περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως*
1.592 : 90».	

("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 21).

'Ο 'Ισμαὴλ μπέης δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἐπρόλαβε νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην, διότι τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀναπληρωθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Γιουσοὺφ μπέη ἀνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σέρβων ἐθνικιστῶν τοῦ Καραγεώργεβιτς, τὴν κατὰ τῶν ὁποίων νίκην ἀναγγέλλει τὸ

θέρος τοῦ ἑπομένου ἔτους 1809 ὁ Γιουσοὺφ μπέης εἰς τὸν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ζαμπίτην ἐξάδελφόν του Χαλὶλ δι' ἰδιαιτέρου ἀπεσταλμένου ἀμειφθέντος μὲ γρόσια διακόσια ποδοκόπι διὰ τὸν *«μουζδὲν»* (ἄγγελμα). (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 69).

Τραυματισθέντα ἢ ἀσθενοῦντα τὸν Ἰσμαὴλ μπέην μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναπληροῖ ὁ υἱός του Γιουσοὺφ μπέης ἀναλαβὼν ὁριστικῶς τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τὸν Αὔγουστον τοῦ 1810 καὶ διατελέσας Βαλῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του τὸν Ἰούλιον τοῦ 1813. Τὴν πρώτην Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους τὴν ἡγεμονίαν ἀνέλαβεν ὁ *«μεγαλοπρεπέστατος»* Μπεκὶρ Πασᾶς.

Ὁ Γιουσοὺφ μπέης γενόμενος ἡγεμών, δὲν ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ τὴν προσβολήν, ἐξεδικήθη δὲ τοὺς Ἁγιορείτας, οἵτινες πολλάκις ἀντέδρασαν εἰς τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐνεργείας του, δι' ἐκδόσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑψηλῶν διαταγῶν. Ἐξ ἀφορμῆς ἐσωτερικῶν ἐρίδων τῶν μοναχῶν καὶ ἀναφορῶν κινούμενος, καλεῖ πρῶτον τοὺς προϊσταμένους τῶν Μονῶν καὶ ἔπειτα, ἐκ δευτέρου, τοὺς πάντας ἤτοι *«προϊσταμένους, κελλιώτας καὶ σκητιώτας»* καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ ἡγεμονείου. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπιμένει εἰς τὴν προσπάθειαν ἐξαγωγῆς τῶν κανονίων εἰς τὸν Πρόβλακα ἀποστείλας πρὸς τοῦτο δύο φρεγάτας καὶ ἓν κορβέτον, ἐννοεῖται καὶ πάλιν ματαίως, διότι ἂν ἦτο εὔκολον τὸ ἔργον, θὰ περιήρχοντο ὁπωσδήποτε εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν.

Ἐπίσης ἀποφασίζει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸν Βέργον καὶ πρὸς τοῦτο αἴρει τὴν ἀπαγόρευσιν, ὅπως τοῦ λοιποῦ *«ἐξέρχωνται ἐντεῦθεν ἔνοπλοι»* πρὸς ἐλευθέραν κυκλοφορίαν εἰς ἔνδειξιν ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν Καπετὰν Γιαννάκην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνατίθεται ἐπ' ἀμοιβῇ ἡ ἐξόντωσις τοῦ Βέργου. (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 68, 69).

Τὸν Χαλὶλ ἀγᾶ διεδέχθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὁ Ἀλῆ μπέης, τὸν δὲ Ροστὲμ ἀγᾶ ἐν Μαδεμοχωρίοις ὁ Χασὰν μπέης. (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 19, 20). Μετ' αὐτῶν συμπράττει ὁ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐχθροῦ ἁρματολὸς Καπετὰν Γιαννάκης μεθοδικῶς, γνωρίζων πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ τὰ λιμέρια τοῦ Τόπου, ὡς διατελέσας ἄλλοτε σερδάρης. Πρώτη του πρᾶξις ἦτο ἡ ἐπιβολή του εἰς τὴν Σύναξιν τῶν πατέρων πρὸς *«ἔξωσιν»* τοῦ ἐπὶ ἔτη διατελέσαντος ὁπλαρχηγοῦ Χαρίση, Καπετάνιου τῆς Μεγάλης Βίγλας (Βιγλάτωρος). (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 107, 1810 - 1811).

Ὁ Καπετὰν Γιαννάκης εἶχε καὶ ἀρκετοὺς ἀκολούθους του *«τοὺς ἀνθρώπους του»*, εἷς ἐκ τῶν ὁποίων ἀποστέλλεται εἰς Αἶνον, πιθανὸν διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἐξῆλθε τοῦ Ὄρους ὁ Βέργος. (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 113).

Ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν Μονὴν Κουτλουμουσίου *«κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἡγεμόνος Γιουσούφ, ἐπὶ εὑρέσει καὶ συλλαβῇ τῶν κακούργων»*, ὑποχρεοῖ τὴν Ἱερὰν Κοινότητα διὰ τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ καὶ ἀποστέλλονται ἐγκύκλια

εἰδοποιητήριά του πρὸς πάντας, ἀπειλῶν κεφαλικὴν ποινὴν δι' ἐκεῖνον ὅστις ἤθελε χορηγήσει ἄσυλον ἢ τροφὴν εἰς τὸν Βέργον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. Ἐν συνεχείᾳ ἐπιστρατεύσας καὶ ἄλλους ἐπιτοπίως διέταξε, πάλιν διὰ τοῦ ἀγᾶ, νὰ τρυπήσουν καὶ νὰ ἀχρηστεύσουν ὅλα τὰ πλοιάρια καὶ τὰς λέμβους τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Βέργος λαμβάνει μέτρα προφυλάξεως καὶ ἀμύνης ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου του, παρατείνει τὴν παραμονήν του ὁ Καπετὰν Γιαννάκης μέχρι τοῦ ἑπομένου ἔτους, ὀχυρούμενος ἐντὸς τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὡς ὁρμητήριόν του, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν Μονὴν Ἰβήρων. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1811, ἀπὸ 17 Μαρτίου μέχρις 7 Ἀπριλίου, ἐνεργήσας κατόπιν θετικῶν πληροφοριῶν κατασκόπων του συνεχεῖς ἐφόδους, ἐπέτυχε τὸν φόνον τοῦ ἐπὶ ἐξαετίαν δράσαντος Βέργου καὶ ἀπέστειλε τὴν κεφαλήν του πρὸς τὸν ἡγεμόνα Γιουσοὺφ μπέην εἰς Θεσσαλονίκην, διὰ τὴν εἴσπραξιν τῆς ἐπικηρύξεώς του. (Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 114, 1810 - 1811 καὶ σελ. 157, 1811 - 1812).

Τὸ Ἅγιον Ὄρος οὐκ ὀλίγον ἐδεινοπάθησεν ἀπὸ τὸν κλεφτοπόλεμον αὐτόν, ἐξ αἰτίας κυρίως τῶν καταθλιπτικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα παρέλυσαν τὸν ἀνεφοδιασμὸν τοῦ Τόπου καὶ τὸ ἐμπόριον δασικῶν καὶ ἄλλων προϊόντων. Συγχρόνως ὅμως πρὸς τὰ δεινοπαθήματα ἐσφυρηλατεῖτο ἡ θέλησις καὶ ἐξησκοῦντο εἰς τὰ ὅπλα πολλοί.

Ἡ πειρατεία, ὡς ἀνάγκη πολλάκις τῶν ναυτικῶν ἐκείνων οἵτινες εἶχον ὡς στόχον των τὸν Δυνάστην, δὲν ἐσταμάτησε ποτέ. Ἄλλοτε μὲν ἔδρα ὡς τακτικὴ μὲ συνεπείας καὶ πικρίας, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ ὡς ἀνεύθυνος, πάντοτε ὅμως μὲ τὴν πνοὴν τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποίαν ἀνεζήτει καὶ ἐπεδίωκε διὰ παντὸς μέσου τὸ ὑπὸ ζυγὸν βαρὺν δουλεῦον Ἑλληνικὸν ἡμῶν Ἔθνος. Μεγάλας ζημίας ὑπέστη καὶ ἡ Μονὴ Μεγ. Λαύρας, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ κάτωθι ἐγγράφου.

«Τοῖς Πανοσιωτάτοις καὶ Σεβασμιωτάτοις ἁγίοις Προϊσταμένοις τῆς Ἱερᾶς καὶ Σεβασμίας μονῆς μεγίστης Λαύρας, ἐν Χριστῷ ἡμῖν ὁλοποθήτοις ἀσπασίως.

Τὴν ὑμῶν πανσέβαστον καὶ ἀξιοπόθητον ἡμῖν πανοσιότητα ἀδελφικῶς κατασπαζόμενοι, ἡδέως προσαγορεύομεν.

Καὶ προλαβόντως διὰ τοῦ Νικολάου πετροπούλου ἐγράφομεν πρὸς ὑμᾶς, τὰ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἀκολουθήσαντα δεινὰ τῷ ὑμετέρῳ συναδελφῷ μακαρίτῃ Γέρῳ Ἀνανίᾳ, οἰκονόμῳ τοῦ μετοχίου σας ὁποῦ ἔχετε εἰς τὴν νῆσον κυρὰ παναγίαν. Τὸν ὁποῖον ἐπροθυμοποιήθημεν μεγάλως, συγκινήσαντες πολλὰ μέσα καὶ τρόπους διὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσωμεν τοῦ καταπίκρου θανάτου, καὶ δὲν ἠδυνήθημεν. ὑπεσχέθημεν ἁδρὰν τινὰ δόσιν νὰ δώσωμεν, διὰ νὰ μὴ θανατωθῇ, καὶ δὲν ἐστάθη κανένας τρόπος, ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ καὶ δεινοὶ κατήγοροί του ὑπερίσχυσαν, καὶ ἐν ᾧ ἦτον λόγος νὰ μᾶς τὸν δώσουν τῇ α' τοῦ τρέχοντος, ἡμέρα τῆς δ' ἑβδομάδος, τῇ λ' τοῦ παρελθόντος ὡς ἀρνίον ἐκαρατόμη-

σαν, καὶ ἀσπλάγχνως, φεῦ! ἐθανάτωσαν. Τούτου δὲ οὕτω γενομένου ἀκούομεν ὅτι ἔχουν σκοπὸν διὰ νὰ ἐρημώσωσι καὶ τὸ ἐκεῖσε μετόχιον, διὰ νὰ μὴν εὑρίσκωσι τοῦ λοιποῦ οἱ πειραταὶ καταφύγιον, καὶ τοῦτος ὁ λόγος μὲ τὸ νὰ ἐξῆλθεν ἀπὸ ἀσήμους ἀνθρώπους, ἐπαρακαλέσαμεν καὶ περὶ τούτου τοὺς τὴν οἰκειότητα καὶ τὸ θάρρος ἔχοντας διὰ νὰ ἐξερευνήσωσι καλῶς περὶ τούτου, καὶ ἂν οὕτως ἔχῃ νὰ ὁμιλήσωσι τὰ δέοντα ὑπὲρ ὑμῶν, διὰ νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστον τὸ μοναστήριον, νὰ μὴ κακοποιήσωσι δηλ.: τὸ ἐκεῖσε μετόχιόν σας. Τὸ δὲ λείψανον τοῦ μακαρίτου ἐν ᾧ ἡμεῖς ἐπαρακαλέσαμεν δύω χριστιανοὺς ταταυλιανοὺς νὰ τὸ ζητήσωσι μὲ ὀλίγην τινὰ δόσιν χρημάτων, προλαβόντες ἄλλοι τινὲς φερμελετζίδες ἀπὸ τὸν γαλατὰν τὸ ἐπῆραν καὶ τὸ ἔθαψαν, καὶ σήμερον ἔστειλαν πρὸς ἡμᾶς ἄνθρωπον καὶ μᾶς ζητοῦν 527 γρόσια ὅσα ἐξόδευσαν περὶ αὐτοῦ ἕως νὰ τὸν θάψωσιν, ὅθεν ἔχομεν καὶ περὶ τούτου ἄλλον πονοκεφαλισμόν. ἐπληρώσαμεν δι' αὐτὸν καὶ μερικὰ ἔξοδα εἰς ἕνα χασακῆν καὶ εἰς διάφορα καϊκιάτικα, ἔτι δὲ καὶ διὰ ζωοτροφίαν του τοῦ ἐδώσαμεν ὅσα ἐζήτησεν ὁ μακαρίτης, καὶ ἔτι μένει νὰ πληρώσωμεν καὶ τὸν γραμματικὸν τοῦ ἀγᾶ διὰ τὸν τεσκερὲν ὁποῦ δὶς ἔγραψεν πρὸς τὸν ἀρχιθαλ: καὶ διὰ τὸ σανδάλι ὁποῦ συνήθως ἐτίλησε τοὺς τεσκερέδες, καὶ ὅταν πληρώσωμεν καὶ αὐτὰ γράφομεν περὶ ὅλης τῆς δόσεώς μας. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, μένοντες ὡς ὑποσημειούμεθα.

,αωι', 'Ιουνίου ε' (1810)

Τῆς σεβασμίας ἡμῖν πανοσιότητός σας ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ
Οἱ 'Επίτροποι τῆς Κοινότητος τοῦ 'Αγίου ''Ορους
Προηγ: Βατοπαιδίου Διονύσιος
'Ανατόλιος Φιλοθεΐτης».

('Αρχεῖον Μεγ. Λαύρας. Φ. 1810-1811, Τμῆμα «'*Επιτρόπων*»).

Δι' αὐτὸ καὶ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Βέργου, μανθάνομεν ὅτι τὰ γεγονότα συνεχίζονται καὶ οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ὀργώνουν συνεχῶς τὰς θαλάσσας, ἀσχολούμενοι ἄλλως τε καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον, μὴ παραλείποντες δὲ καμμίαν εὐκαιρίαν εἰς τὸ νὰ πλήξουν τὸν ἐχθρόν. 'Ο Βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης ἔχων πληροφορίας δυσμενεῖς διατάσσει τὸν κυβερνήτην φρεγάτας νὰ ἐξερευνήσῃ τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν πειρατῶν. 'Επὶ τῇ ἀφίξει αὐτῆς εἰς Δάφνην ἀπόσπασμα πεζοναυτῶν ἑτοιμάζεται πρὸς ἔρευναν καὶ εἰς τὴν ξηράν, ἀλλὰ προλαμβάνουν οἱ 'Αγιορεῖται δι' ἀποστολῆς των τὰ σκοπούμενα εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου, ὅπου εἶχεν ἀνέλθει ὁ κυβερνήτης καὶ τῇ μεσολαβήσει τοῦ Ζαμπίτου ματαιώνουν τὴν πρᾶξιν. «*ἕνεκα ταύτης τῆς φρεγάδος καὶ τοῦ μελετηθέντος ἐλθεῖν εἰς τὰ ὧδε ἀσκερίου*». (Κῶδ. Δ', σελ. 17, 1813-1814).

Ἔπειτα ἀπὸ διασκέδασιν τοῦ πληρώματος μὲ δύο πρόβατα καὶ ἄλλα δῶρα τὰ ὁποῖα προσφέρουν οἱ 'Επιστάται τῆς Κοινότητος ἡ φρεγάτα περιορίζεται εἰς τὸ νὰ φορτώσῃ ναυπηγήσιμον ξυλείαν, καθὼς καὶ εἰς τὸ βάθος

τοῦ κόλπου εἰς θέσιν «*Πυργαδίκια*» σταθμεῦον κορβέτον, διὰ τὸν βασιλικὸν «*Τερσανὲ*» τῆς Θεσσαλονίκης. 'Εν τούτοις ἀλλεπάλληλοι καταφθάνουν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Βαλῆ Μπεκὶρ Πασᾶ μὲ διαταγὰς περὶ ἐρεύνης «*ἕνεκα κλεπτῶν*», ἐπακολουθεῖ δὲ ἡ ἀποστολὴ τοῦ περκιρτζήπαση μὲ βασιλικὴν διαταγὴν περὶ «*ἑτοιμασίας πλοίων κατὰ τῶν κακούργων*». (Κῶδ. Δ', σελ. 18, 19, 20).

'Αφορμὴν εἰς τὰ ληφθέντα ἔκτακτα κυβερνητικὰ μέτρα ἔδωκεν ἡ σύλληψις καὶ ἀπαγωγὴ τριῶν εὐγενῶν Τουρκοπαίδων, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἦτο υἱὸς τοῦ 'Αλῆ μουλᾶ τῆς Καβάλας. Οὗτος συνδεόμενος ὡς φαίνεται φιλικῶς ἢ διὰ συγγενείας μὲ τὸν βοεβόδαν τῆς Θάσου Νουμὰν ἀγᾶ, ἔστειλε τὸν υἱόν του μὲ δύο ἀκολούθους ἐκεῖ, ὅπου καὶ συνελήφθησαν παρὰ τῶν 'Ελληνικῶν πειρατικῶν πλοίων. 'Ο Νουμὰν ἀγᾶς πληροφορηθεὶς τὴν κατεύθυνσιν τῶν θαλασσίων πειρατῶν πρὸς τὰ παράλια τοῦ 'Αγίου Ὄρους, ἐκλιπαρεῖ διὰ γραμμάτων του τὸν Ζαμπίτην καὶ τὴν 'Ιερὰν Κοινότητα νὰ μεσολαβήσουν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Τουρκοπαίδων, καταβάλλοντες καὶ τὰ λύτρα αὐτῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Διὰ μόνον τὸν υἱὸν τοῦ 'Αλῆ μουλᾶ ἐδόθησαν λύτρα 12.500 γρόσια, ἐπηκολούθησαν δὲ καὶ ἄλλα ἔξοδα ἐν συνόλῳ μετὰ τῶν ἀνωτέρω 14.622 : 75, ἔναντι τῶν ὁποίων ὁ Νουμὰν ἀγᾶς ἔδωκεν εἰς τὴν 'Ιερὰν Κοινότητα μόνον 8.000, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν εἰς βάρος τοῦ Κοινοῦ Ταμείου. (Κῶδ. Δ', σελ. 21, 1813-1814).

«Εἰς ἔξοδα διάφορα ἀκολουθήσαντα, ἕνεκα τῶν κακούργων πειρατῶν, ἀπό τε τῆς καθ' ἡμᾶς Κοινότητος, καὶ παρὰ ἐξ Μοναστηρίων, κατὰ Κοινὴν ἔγγραφον διορίαν, εἰς τὰς Πότουρας, ἤτοι Τοπικὰ νεφράμια κατ' αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἐξαγορὰν τῶν εἰς Θάσον σλαβωθέντων παρ' αὐτῶν τριῶν 'Οθωμανῶν υἱοῦ τοῦ 'Αλῆ Μουλᾶ Καββαλιώτου, καὶ ἄλλων δύω κατὰ ἔγγραφον πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸν Ζαπίτην μας μεσιτείαν τοῦ τῆς Θάσου Βοεβόδα Νουμᾶν ἀγᾶ.—

Γρόσια	
815 : 24	*ὅσα ἀπὸ Κοινότητος δι' ἡμῶν εἰς τε κουμπάνιας καὶ λοιπὰ ἄλλα θεωρηθέντα ἐπὶ Συνάξεως*
1.135 : 21	*ὅσα καὶ παρὰ τῶν 6 Μοναστηρίων: τὰ 62 καὶ 45 ἐκ τῆς τοῦ Βατοπαιδίου, τὰ 497 : 90 ἐκ τῆς τῶν 'Ιβήρων, τὰ 95 ἐκ τῆς τοῦ Φιλοθέου, τὰ 53 ἐκ τῆς τοῦ Δοχειαρίου, τὰ 341 : 11 ἐκ τῆς τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τὰ 85 : 12 ἐκ τῆς τῶν Ρώσσων*
116 : 90	*εἰς ζημίαν κάλπικων καὶ κουρεμένων φλωρίων τῶν ἀπὸ Θάσσου σταλέντων γροσίων 8.000 ἕνεκα τῆς ἐξαγορᾶς*
55 : 60	*εἰς ἔξοδα διὰ τοῦ γέρο Τιμοθέου 'Επιστάτου σταλέντος εἰς Θάσσον εἰς παραλαβὴν τῶν ρέστων τῆς ἐξαγορᾶς καὶ δὲν ἐδόθησαν*
12.500	*εἰς τὴν ἐξαγορὰν τοῦ παιδὸς τοῦ προρηθέντος 'Αλῆ μουλᾶ, καὶ τῶν λοιπῶν δύο 'Οθωμανῶν*
14.622 : 75	

8.000 *ἐκπίπτονται τὰ σταλέντα ἡμῖν ἀπὸ Θάσσου παρὰ τοῦ Νουμᾶν ἀγᾶ, ἕνεκα τῆς ἐξαγορᾶς*
6.622 : 75 *Σοῦμμα ὡς ἀνωτέρω».*
(Κῶδ. Δ', σελ. 21, 1813 - 1814).

Οἱ 'Επιστάται τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος, ὑποχρεωμένοι νὰ διατηροῦν ἔστω καὶ τὰ προσχήματα διὰ λόγους σκοπιμότητος, διέταξαν τὴν κινητοποίησιν τῶν δύο στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων των (σερδαρῶν) ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τῆς Χερσονήσου, φυσικῷ τῷ λόγῳ μὲ εἰδικὰς διαταγὰς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων. Συγχρόνως σπεύδουν νὰ καταβάλουν τὰ καθιερωμένα δικαιώματα τῶν Τούρκων ἐξουσιαστῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην *«χιρσὶς τεφτισὶ»* ἤτοι διὰ τὴν γενομένην ἔρευναν περὶ τῶν κλεπτῶν. 'Εκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὸ "Αγιον "Ορος πληρώνει *«τὴν ἀναλογίαν του»*, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ Χαλκιδικὴ ἦτο κατάμεστος κλεπτῶν καὶ αἱ λοιπαὶ Κοινότητες δὲν ἔμειναν ἔξω τοῦ νυμφῶνος τῶν ρουσφετίων. *«'Ανάγκᾳ γὰρ καὶ Θεοὶ πείθονται»*. Τὸ βασιλικὸν κορβέτον ἐπανελθὸν κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰς τὸν κόλπον τοῦ 'Αγίου "Ορους διετάχθη *«νὰ ὑπάγῃ κατὰ τῶν κλεπτῶν»*, ἀλλ' ἡ κατάστασις εἶχε λήξει δι' αὐτὴν τὴν φοράν. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 20).

***

Οἱ κίνδυνοι, αἱ ζημίαι καὶ ἀκαταστασίαι συνέχουν τὰς ψυχὰς τῶν πατέρων καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1815 καὶ μάλιστα εἰς ὑπέρτερον βαθμόν, ἐκ μιᾶς ἀνιέρου συμμαχίας 'Ελλήνων καὶ Τούρκων ναυτικῶν πρὸς ἐπίθεσιν ἐναντίον 'Αγγλικῶν πλοίων διὰ τὴν ἀποκόμισιν τῶν πλουσίων ἐμπορευμάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν τηλεβόλων αὐτῶν. Εἶναι ἐκ τῶν σπανιωτάτων περιπτώσεων, αἱ δὲ ἐπιχειρήσεις συνδυασμέναι κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, διαρκέσασαι ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος, ἐδημιούργησαν πρωτοφανῆ ἀνωμαλίαν. 'Εκτὸς τοῦ Βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπέδραμον κατὰ τῶν πειρατῶν ὁ Καπετὰν Πασᾶς καὶ ὁ Σερασκέρης 'Αλῆ μπέης καὶ ἡ ὑπόθεσις ἐστοίχισεν ὑπὲρ τὰς 80.000 γρόσια, ἤτοι ἐκάλυψεν ἕνα ὁλόκληρον προϋπολογισμὸν τῆς 'Ι. Κοινότητος, μέχρις ὅτου τὰ περιώνυμα Σώματα τῶν σερδαροσεϊμένιδων ἔδωσαν τέλος εἰς τὴν ἀσυνήθους ἐκτάσεως ταύτην σύρραξιν, διὰ τῆς συλλήψεως καὶ ἀποκεφαλίσεως τῶν ἓξ Τουρκαλβανῶν ἀρχηγῶν. Τὰ γεγονότα ἐξειλίχθησαν ὡς ἀκολούθως:

"Ενα μῆνα μετὰ τὴν ἀνάληψιν καθηκόντων ὑπὸ τοῦ Βατοπεδινοῦ Πρωτεπιστάτου προηγουμένου Θεωνᾶ, κατὰ 'Ιούλιον τοῦ ἔτους 1814, ἐνεφανίσθησαν μεταξὺ Δάφνης καὶ 'Αγίου Παύλου εἴκοσι ἐν ὅλῳ πειρατικὰ σκάφη μὲ πληρώματα τετρακοσίων ἐν συνόλῳ πειρατῶν. (Κῶδ. Δ', σελ. 56, 57, 1814 - 1815). Κατάπληξιν ἐπροξένησεν ἡ συμμαχία Σταυροῦ καὶ ἡμισελήνου καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιδρομέων. 'Η Κοινότης σπεύδει νὰ ὀχυρωθῇ

διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον μετὰ τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ εἰς τὴν Μονὴν Κουτλουμουσίου, διατάξασα τοὺς τρεῖς ὁπλαρχηγοὺς τοῦ Τόπου, Βασιλικόν, Γαρόφαλον καὶ Χρῆστον νὰ καταρτίσουν μεγάλην πότουραν καὶ νὰ περιέρχωνται τὸ "Αγιον "Ορος. 'Επικουρικῶς ζητεῖται καὶ ἡ συνδρομὴ *«τῶν ἁρματολῶν τοῦ Λογγοῦ»* (Σιθωνίας) καὶ παραγγέλλεται εἰς τὰς Μονὰς νὰ χορηγοῦν τρόφιμα εἰς πάντας, ἐλπίζοντες εἰς σύντομον τερματισμὸν τῆς ἀνωμαλίας.

Αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις τῶν πειρατῶν μετὰ παραπλανητικὴν κίνησίν των εἰς τὸν κόλπον τοῦ 'Αγίου "Ορους ἀντελήφθησαν 'Αγγλικὰ σκάφη καὶ τίθενται εἰς καταδίωξιν αὐτῶν κατὰ τὰ μέρη τῆς Μεγίστης Λαύρας. Κυκλώσαντα ταῦτα ἔμπροσθεν τῆς 'Αμαλφηνοῦς μετὰ κραταιὰν ναυμαχίαν τὰ ἐκούρσευσαν καὶ τὰ ἀπεγύμνωσαν τελείως, ἀποκρύψαντες ἓν μέγα τηλεβόλον ἐκ τῶν συληθέντων εἰς τὴν ἄμμον.

'Η εἴδησις μεταδοθεῖσα εἰς Θεσσαλονίκην κατεθορύβησε τὸν Μπεκὶρ Πασᾶν, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιμετρηθῇ μὲ τοὺς πειρατὰς διὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Σαντζακίου ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ Καπετὰν Πασᾶ, κατὰ ξηρὰν δὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Βαλῆ τῶν Τρικκάλων Βελῆ Πασᾶ καὶ τοῦ Βαλῆ τοῦ Εὐρίπου. Μέχρις ὅτου ὅμως συντελεσθοῦν αἱ προετοιμασίαι καὶ αἱ κινήσεις τῶν ἀνωτέρω Πασάδων οἱ πειραταὶ ἔδωσαν ἀλληλοδιαδόχως μάχας κατὰ ξηρὰν μὲ τὰς προπομπὰς τοῦ Σερασκέρη 'Αλῆ μπέη καὶ μὲ τὰ τοπικὰ ἀποσπάσματα ἐνισχυμένα ὑπὸ τῶν Συκιωτῶν ἁρματολῶν. Κατὰ θάλασσαν συνῆψαν ναυμαχίαν μὲ δύο κορβέτα καὶ μίαν φρεγάταν τῆς Θεσσαλονίκης πρὸ τοῦ λιμενίσκου (ἀρσανᾶ) τοῦ 'Αγίου Παύλου μὲ ἄγνωστα ἡμῖν τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰς ἀπωλείας ἑκατέρωθεν.

'Επελθόντος τοῦ χειμῶνος τὰ πειρατικὰ πλοῖα ἀπήγαγον τὴν πολύτιμον λείαν των καὶ ἀπῆλθον. Τὰ Τουρκικὰ τῆς *«βασιλικῆς ἀρμάδας καὶ ἄλλα»* ἠγκυροβόλησαν εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ 'Αγίου "Ορους, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν παρακτίων πυροβολείων τῆς νησῖδος 'Αμμουλιανὴ καὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς σημερινῆς θέσεως τῆς Τρυπητῆς *«Πυργούδια»*.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1815 τὰ πειρατικὰ πλοῖα ἐπανέρχονται, ἀλλὰ μόνον τῶν *«Ρωμαίων»* 7 - 8 σκάφη μὲ πλήρωμα διακοσίων ἀνδρῶν. Εἰς τὴν ξηρὰν εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ληστοπειραταὶ Τουρκαλβανοὶ ἴσως καὶ μέρος πολεμοφοδίων καὶ ἐμπορευμάτων ἐκ τῶν κουρσευθέντων. Αἱ συγκρούσεις ἐπανελήφθησαν καὶ ἰδίως αἱ κατὰ ξηρὰν μάχαι μεταξὺ πειρατῶν καὶ τοπικῶν ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα ἠγωνίσθησαν μὲ γενναιότητα καὶ φιλοτιμίαν εἰς Μυλοπόταμον καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν ληστειῶν, ἀλλ' ἐπροστατεύετο ὑπὸ ἰδιαιτέρας φρουρᾶς. Τὸ κρυσφύγετον τῶν πειρατῶν τούτων ἐπισημανθὲν κατὰ τὴν θέσιν *«Κολτσοῦ»* εἰς δασώδη πυκνὴν βλάστησιν τῆς 'Ιερᾶς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, ἐκυκλώθη καὶ παρηκολουθεῖτο ἀγρύπνως. 'Η τελευταία ἔφοδος τῶν σερδαρῶν ἦτο ἀντιπερισπασμὸς διὰ νὰ δώσουν καιρὸν εἰς τοὺς λοιποὺς πολεμιστὰς τοῦ Τόπου νὰ

πραγματοποιήσουν διὰ νυκτὸς τὴν ἐκ νώτων ἀπόβασιν διὰ λέμβων, ὅτε ἐτέθησαν οἱ πειραταὶ μεταξὺ δύο πυρῶν καὶ ὑπέκυψαν. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 58).

«Γρόσια 456 : 11 εἰς ἔξοδα ἕνεκα τῶν πιασθέντων ἐξ (6) κακούργων διὰ θαλάσσης πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κολιτζοῦ παρὰ τῶν σερδαρέων καὶ σεϊμένιδων, μετὰ πολέμου, καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς τὸν Βαλῆν Μπεκὶρ Πασᾶν ἀποκομισθέντων διὰ τοῦ γιαζιτζῆ (γραμματέως) *καὶ πολούκπαση* (ἀποσπασματάρχου ὁπλαρχηγοῦ τοῦ Τόπου) *ὁμοῦ μὲ γρόσια 250 εἰς τροφὴν πότουρας τότε ἐν τῇ τοῦ Βατοπαιδίου».*

Μία ἀκόμη μάχη τῶν σερδαροσεϊμένιδων κατὰ τῶν πειρατῶν, ἐδόθη εἰς θέσιν *«Πλάκα»* περιοχῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κωνσταμονίτου καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἀποβιβασθέντας πειρατὰς νὰ ἐξέλθουν τῆς ἱερᾶς Χερσονήσου. Αἱ πολεμικαὶ δαπάναι τοῦ ἔτους τούτου ἀνῆλθον εἰς γρόσια 33.038 : 60 ἄσπρα. Μεγάλην ὑπεράσπισιν αὐτὴν τὴν φορὰν εὗρε τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὸν Μουφτῆν, ὅστις καὶ ἐμεσολάβησεν εἰς τὸν Πασᾶν. (Ἴδε πλήρη περιγραφὴν ἐν τῷ κώδ., σελ. 57 - 60). *«Δόσις τῶν ὅσα εἰς ἔξοδα κατὰ τῶν ἐπαράτων πειρατῶν».*

«Ἰουλίου 5.	*ὅσα τῷ Ἰωαννικίῳ Ἐπιτρόπῳ διὰ χιδιὲν* (φιλοδωρίαν) *πρὸς τὸν Μουφτῆν ἐφένδη . .*	*γρόσια*	*2.200*
Ἰουλίου 8.	*μουμπασιρλίκι ἀνθρώπῳ τοῦ ρεῒζ ἐφένδη* (τῆς φρεγάτας) *ἕνεκα τῶν Ἀγγλικῶν πραγματειῶν τῶν πειρατῶν . . . .*	»	*550*
Αὐγούστου 2.	*τῷ Μπεκὶρ πασᾶ ἕνεκα Ἀγγλικῶν πραγματειῶν . . . .*	»	*11.000*
	τῷ Κεχαγιᾷ τοῦ ἰδίου διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν .	»	*2.750*
	τῷ μουφτῇ ἐφένδη διὰ τὴν μεσολάβησίν του εἰς τὸν πασᾶν	»	*1.100*
	τῷ Μουλᾷ ἐφένδη διὰ τὸ τῆς μὴ ἐνοχῆς ἰλάμι .	»	*1.650*
	τῷ μουμπασίρῃ τοῦ Καπουδὰν Πασᾶ περὶ αὐτῶν τῶν πραγματειῶν	»	*1.500*

καὶ ἄλλα πολλά». ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 104 - 106. Λογαριασμὸς Ἰ. Καυταντζόγλου).

Σημειωτέον ὅτι γραμματεὺς τοῦ Βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης Μπεκὶρ Πασᾶ ἦτο ὁ Γεώργιος Κορίνθιος, τοῦ ὁποίου ὁ ρόλος εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἰδιαιτέρως ἐταλαιπωρήθησαν οἱ Προϊστάμενοι τῶν Μονῶν Μεγίστης Λαύρας καὶ Χιλιανδαρίου, τῶν ὁποίων διετάχθη ἡ προσαγωγὴ ἐνώπιον τοῦ Μπεκὶρ Πασᾶ διὰ νομαρχιακοῦ διατάγματος καὶ μεσολαβεῖ ὑπὲρ αὐτῶν ὁ Ἐπίτροπος Ἰ. Καυταντζόγλου μὲ 3.200 γρόσια δῶρον πρὸς τὸν Πασᾶν. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 60). Περισσότερον πάντων ἠμείφθη ὁ Βελῆ Πασᾶς, εἰς τρία συνεχῆ ἔτη ὑπὲρ τὰς 30.000 γρόσια διὰ τὴν περιοδείαν του

καὶ δι' ἔξοδα μεταθέσεώς του εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πειραταὶ ἐμφανίζονται καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη 1816 καὶ 1817. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 162).

Κλείω τὸ κεφάλαιον μὲ περικοπὴν ἐκ γράμματος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος πρὸς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε', πρῶτον μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν τελευταίαν του Πατριαρχείαν, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος πολλάκις ἐκινδύνευεν καὶ ἐκ τοῦ φερομένου προστάτου αὐτοῦ Μποσταντζήμπαση, ἀρχηγοῦ τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς. *«...Εἴδομεν δ' ἐφεξῆς καὶ τὸν παροξυνθισμὸν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἐνδοξοτάτου Ποσταντζήπαση ἀγᾶ ἐφένδη μας, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δεινὰ ἐμελέτα κατὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπάξαι, καὶ ἐλυπήθημεν οἱ πάντες οὐ μικρῶς. Ἀλλὰ χάρις τῷ Παναγάθῳ Θεῷ ὅτι ἔτι κήδεται τῆς ἐσχατιᾶς ἡμῶν ταύτης, ἀφάτῳ αὐτοῦ ἐλέει εὐδοκήσας κατὰ θείαν Πρόνοιαν, ἵνα καὶ ἐν τοιαύτῃ ἀκμῇ εὑρεθῆναι τὴν Αὐτῆς Παναγιότητα, Ποιμενάρχην καὶ προστάτην Γρήγορον ταύτης τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων...».* Παρακαλεῖται ἐφεξῆς ὅπως τὸν ἡμερώσῃ καὶ ἐξιλεώσῃ διὰ χρηματικῆς προσφορᾶς κατὰ τὴν κρίσιν του διὰ χειρὸς αὐτοῦ ἢ ἑτέρου τινός. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 124α, 1819 Φεβρουαρίου 7).

Ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ τὸ μέγεθος τῶν περιπετειῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καθὼς καὶ τὴν εὔστοχον ἀντιμετώπισιν τῶν πραγμάτων δι' ἐμφρόνου πολιτικῆς τῶν Ἁγιορειτῶν πατέρων, μὴ φεισθέντων χρημάτων, οὐδὲ κατὰ τὰς δυσκολωτέρας περιόδους τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν ἐξαθλιώσεως, καὶ προσωπικῶν θυσιῶν κατὰ τὰ δεινοπαθήματα, χάριν τῆς σωτηρίας τῶν Ἱερῶν Καθιδρυμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἁγιότης αὐτῶν καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ Ἔθνους εἶχον ἀποταμιευθῆ ἀπὸ αἰώνων. Τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ ἄλλα περιστατικὰ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ γίνουν οἱ μοναχοὶ πρωτοπόροι τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἀγῶνος κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ὑπῆρξε δὲ πρὸς τούτοις τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἄσυλον ἀσφαλές· τοῦτο συνάγεται ἐκ πολλῶν πηγῶν καὶ ἐκ τῶν κάτωθι παρατιθεμένων δύο ἐγγράφων, τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τοῦ Καϊμακάμη Ἁγίου Ὄρους πρὸς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα.

«Κοινοσφράγιστον τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ

Μετὰ τὰς δουλικὰς ἡμῶν προσκυνήσεις, τῇ δηλοποιοῦμεν ὅτι ἐκ τῆς περικλείστου ἐν τῷ παρόντι ἐκθέσεώς μας θέλει πληροφορηθῇ ἡ Ὑμετέρα πανσέβαστος Παναγιότης τὰ διατρέξαντα κατ' αὐτὰς εἰς τὸν Τόπον μας, καθὼς καὶ τὰς ὑποσχέσεις τὰς ὁποίας τῇ συναινέσει τοῦ ἐνδοξοτάτου Καϊμακάμη μας, ἡ καθ' ἡμᾶς Κοινότης βιαζομένη διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὑπὸ τῶν κλεπτῶν τριῶν καλογήρων Παντοκρατορινῶν ἔδωκε πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς ἀπολυτρώσεώς των, ἐὰν πεισθέντες ἔλθωσι (καὶ) προσκυνήσωσι πρὸς τὸν ἐνδοξότατον Καϊμακάμην μας καθότι τότε ἄνευ ἀμφιβολίας τοῖς εἶναι ἡ ζωή των τόσον αὐτῶν, καθὼς καὶ τῶν ζωγρηθέντων δύο

συντρόφων των κεχαρισμένη, οἵτινες καὶ ἐνδώσαντες ἦλθον καὶ προσκύνησαν κατὰ τὰ οὐσούλια. Ὁ ἐνδοξότατος Καϊμακάμης μας προθυμοποιηθεὶς κατὰ τὴν δοθεῖσαν πρὸς αὐτοὺς ὑπόσχεσίν του ἔγραψε πρὸς τὸν ὑψηλότατον Πασᾶν τῆς Θεσσαλονίκης δηλοποιῶν τὴν ὁποίαν κατέβαλε προσπάθειαν περὶ τῆς προσκυνήσεως αὐτῶν καὶ παρακαλῶν, ὅπως κατὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις, εὐαρεστηθῇ νὰ ἐκδώσῃ ὑψηλόν του ῥάϊ βουγιουρδί, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξαποστείλῃ πρὸς αὐτόν, ἵνα δυνάμει τούτου τοῖς δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ ἀπέλθωσιν ἀφόβως εἰς τὰς Πατρίδας των. Ὁμοίαν ἔκθεσιν ἀπέστειλε πρὸς τὴν αὐτοῦ ὑψηλότητα καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς Κοινότης (ἧς ἴσον ἀπαράλλακτον ἡ πρὸς Αὐτὴν ἐσώκλειστος) παρακαλοῦσα τὰ ὅμοια, ἀλλ' ἀγνοοῦντες τί τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποφάσεως τῆς ὑψηλότητός του καὶ ὑποπτευόμενοι μὴ τυχὸν ζητήσῃ νὰ τῷ ἀποσταλῶσιν οὗτοι εἰς Θεσσαλονίκην, ἐσπεύσαμεν νὰ τῇ εἰδοποιήσωμεν περὶ τούτου, παρακαλοῦντες αὐτὴν θερμῶς, ὅπως εὐαρεστηθεῖσα ἐνεργήσῃ αὐτόθεν τὰ δέοντα, ὥστε νὰ ἀποσταλῇ διαταγὴ πρὸς τὸν ὑψηλότατον Πασᾶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα τοῖς δώσῃ τὸ ῥάϊ βουγιουρδὶ διὰ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των νὰ ἡσυχάσωσιν, ἐμφανίζουσα καὶ τὸ ἐσώκλειστόν μας, ἂν τὸ ἐγκρίνῃ αὐτό, ὅπου δεῖ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῶν, καθότι ἐὰν τοῦτο δὲν κατορθωθῇ καὶ ζητηθῶσιν εἰς Θεσσαλονίκην οἱ προσκυνήσαντες κατὰ τὴν τάξιν κλέπται καὶ βλαφθῶσιν ἐκτὸς ὁποῦ θέλομεν ἔχει τὴν ἁμαρτίαν των, ἀλλὰ καὶ θέλομεν ὑποφέρει εἰς τὸ μέλλον πολλὰς ἐπηρείας καὶ καταπιέσεις ἀπὸ ἄλλους λῃστὰς τόσον ἐνταῦθα εἰς Ἅγιον Ὄρος καθὼς καὶ εἰς τὰ ἔξω μετόχιά μας τὰ ὁποῖα εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν ἂν τυχὸν ἠθέλαμεν ψευσθῇ εἰς τὰς ὑποσχέσεις μας ταύτας καὶ κακοπάθουν οἱ ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιούτων παρακαλοῦμεν θερμῶς, ἵνα κατορθώσῃ ὅπως οὗτοι διασωθῶσι πρὸς ἀπαλλαγὴν ἡμῶν ἐξ ἐνδεχομένων δεινῶν.

Ταῦτα εἰς πληροφορίαν της κ.λ.π.

Τῇ 23 Μαρτίου 1855

Ἅπαντες (οἱ ἐν τῇ Κοινῇ Συνάξει τῶν εἴκοσιν ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω)». (Κῶδ. 3ε, Ι.Κ., φ. 217, 1855).

Ὅμοιον τῷ ἀνωτέρω ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης. (Κῶδ. 3ε, Ι.Κ., φ. 116β, 1855).

(Τ.Σ.) Τουρκικὴ Ἀριθ. 14.

«Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Ἱερὰν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους

Ἡ Σεβαστὴ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις οὐδενὸς φείδεται μέσου διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ ἡσυχίαν ἁπάντων αὐτῆς τῶν ὑπηκόων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου Τόπου, διὸ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν τὸν Τόπον τοῦτον λυμαινομένων κακούργων ἀμέσως ἀπέστειλεν ἀτμόπλοιον καὶ στρατὸν ὑποβληθεῖσα εἰς δαπάνας, ἀτυχῶς ὅμως, καὶ τοῦτο μετὰ μεγάλης μου λύπης λέγω, ὁ Ἱερὸς Ὑμῶν Τόπος οὐδὲν ἔδειξε συντελεστικὸν πρὸς σύλληψιν αὐτῶν, διὸ ἄλλοτε μὲν ἀκούομεν αὐτοὺς ἐξελθόντας τῶν ὁρίων τοῦ Τόπου τούτου, ἄλλοτε δ' εἰσερχομένους χωρὶς ποσῶς νὰ γνωρίζωμεν τὰ μέσα, ἅπερ διαθέτουσιν οὗτοι πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν, τὸ λογικὸν ὅμως συμπέρασμα μὲ πείθει ἵνα παραδεχθῶ ὅτι ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι στερούμενοι καὶ τῆς στοιχειώδους ἀνατροφῆς ἐπιβλαβεῖς τῇ τε σεβαστῇ Κυβερνήσει καὶ τῷ Ἱερῷ τούτῳ Τόπῳ, οἵτινες ὑποβοηθοῦσι καὶ ὁδηγοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸ αἰσχρὸν αὐτῶν ἔργον καὶ μάλιστα μέχρι ἀνηκούστου σημείου τοῦ μεταβαίνειν αὐτοὺς παρὰ τοῖς πνευματικοῖς Ὑμῶν καὶ δι' αὐτῶν ἀπειλοῦσιν Ὑμᾶς ζητοῦντες χρήματα, τὰ δ' ὑμέτερα ὄργανα, οἱ κοινῶς λεγόμενοι σερδάρηδες καὶ λοιποὶ φύλακες οἱ καθ' ἑκάστην διαιτώμενοι καὶ διερχόμενοι τὰ δάση οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἀνεκοίνωσαν τῇ ἐνταῦθα Διοικητικῇ Ἀρχῇ ἀναφορικῶς αὐτῶν.

Οἱ κακοῦργοι δ' ὅμως εἶναι ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἔζησαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐνταῦθα καὶ γνωρίζουσιν ἁπάσας τὰς τοποθεσίας τοῦ Ἱεροῦ τούτου Τόπου τόσον καλῶς, ὅσον καὶ παρ' ὅλων τῶν ἐνταῦθα κατοίκων ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου μέχρι τοῦ κατωτέρου γνωρίζονται αὐτοὶ οἱ κακοῦργοι, ὅθεν ἐὰν μικρά τις προθυμία ἤθελεν ἐπιδειχθῇ ἐκ μέρους αὐτῶν βεβαίως οὗτοι μέχρι τοῦδε θὰ ἔπιπτον εἰς τὰς χεῖρας τῆς Δικαιοσύνης. τοὐναντίον ὅμως βλέπω ὅτι ἡ βραδύτης αὕτη καὶ ἡ ἀδιαφορία ἐνθαρρύνει τοὺς κακούργους καὶ εἰσέρχονται πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ Διοικητηρίου. Ἡ προθυμία δ' αὕτη ἔχει ἀνάγκην ὠθήσεώς τινός, ἡ ὤθησις δ' αὕτη πρέπει νὰ δοθῇ παρ' Ὑμῶν προτρέποντες καὶ ἐνθαρρύνοντες τοὺς κατοίκους εἰς τὴν σύλληψιν αὐτῶν, καὶ τότε εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλομεν καταλήξει εἰς συντελεστικὸν ἀποτέλεσμα. Σημειώσατε δὲ καὶ τὸ ἑξῆς: ὅτι εἶναι ἀδύνατον εἰς τὰ ἐνταῦθα διοικητικὰ ὄργανα ἵνα ἀνακαλύψωσιν αὐτούς, ἕνεκεν τῆς εἰδικῆς καταστάσεως, ἣν ἀπολαύει ὁ Ἱερὸς Ὑμῶν Τόπος, ὅπερ καὶ προφορικῶς Ὑμῖν εἶπον, ἐάν ποτε ἤθελεν ἴδῃ τὸν κακοῦργον μετημφιεσμένον εἰς ἐνδύματα μοναχοῦ.

Ταῦτα πάντα ὡς βλέπετε περιέστησαν τὴν ἐνταῦθα διοικητικὴν Ἀρχὴν εἰς τὸ ἀδιέξοδον ἀναφορικῶς τοῦ ζητήματος τούτων, διὸ προτρέπω ὑμᾶς, ἵνα μοὶ ὑποβάλητε ἐγγράφως ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, ὁποῖα μέσα ὑποβοηθητικὰ καὶ συντελεστικὰ κρίνετε πρὸς σύλληψιν τῶν κακούργων.

Διατελῶ

Ὁ Καϊμακάμης τοῦ Ἁγίου Ὄρους

Καρυαὶ 13 Νοεμβρίου 1893» (Τ.Σ.) (μικρὰ Τουρκικὴ σφραγίς)

(Ἀρχεῖον πύργου Ι.Κ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΡΟΣΟΔΟΙ ΙΕΡΑΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ Ι. ΜΟΝΩΝ

1. 'Από τῆς 'Αλώσεως καὶ ἐντεῦθεν, μολονότι δὲν ἐξέλιπον κατὰ ἐποχὰς οἱ μεγάλοι δωρηταὶ καὶ ἀνακαινισταὶ τῶν Μονῶν τοῦ 'Αγίου Ὄρους, ὁ Τόπος ᾐσθάνθη βαρύτατον πλῆγμα ἐκ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν κτημάτων καὶ τῶν προνομίων αὐτῶν — διὰ καταβολῆς *«μουκατᾶ»*, φόρου ὑποτελείας — κυρίως ὅμως ἐκ τῶν καθιερωθέντων βαθμηδὸν ἐπαρχιακῶν φόρων καὶ εἰσφορῶν, αὐξηθέντων σὺν τῷ χρόνῳ ἐπικινδύνως.

'Ο προϋπολογισμὸς τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος ἐπὶ Τουρκοκρατίας βαρύνει ἐξ ὁλοκλήρου τὰς 'Ιερὰς Μονάς, μετὰ δὲ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἔν τινι μέτρῳ καὶ τὰ 'Εξαρτήματα αὐτῶν. Προέκυψεν ἑπομένως νέα κατάστασις πραγμάτων τὴν ὁποίαν οἱ πατέρες ἀντιμετωπίζουν ἐκ τῶν ἐνόντων μεριμνῶντες συνεχῶς πρὸς διατήρησιν τῶν ἱερῶν Καθιδρυμάτων δι' ἐξοφλήσεως τῶν ἐπιβαλλομένων ἑκάστοτε ἀναποφεύκτων ποικιλωνύμων οἰκονομικῶν βαρῶν *«ριπτομένων»* αὐτοῖς πολλάκις τοῦ ἔτους. Εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῶν 'Αγιορειτῶν πρὸς τὸ Δημόσιον καὶ τοὺς ἐξουσιαστὰς ἐν γένει τοῦ Σαντζακίου Θεσσαλονίκης προστίθεται κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην νέον κεφάλαιον *«τοπικῶν»* δοσιμάτων, ἐκτὸς τῶν ἤδη ὑπαρχόντων βασιλικῶν, πρὸς κάλυψιν διαφόρων ὑποχρεώσεων, περὶ ὧν γίνεται εἰδικὴ μνεία εἰς τὰ διαχειριστικὰ βιβλία τῆς 'Ιερᾶς 'Επιστασίας, εἰς τὸ κεφάλαιον: *«διάφορα ἔξοδα καὶ μασράφια τῆς Κοινότητος»*.

Εἰς τὴν πολύπλευρον προσπάθειαν τῶν μοναχῶν πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπαραιτήτων μέσων πληρώσεως τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων τῶν Μονῶν καὶ συντηρήσεως αὐτῶν προηγεῖται ἡ ἱεραποστολικὴ ἐν ταυτῷ δὲ καὶ 'Εθνικὴ αὐτῶν δρᾶσις πρὸς ἁπάσας τὰς κατευθύνσεις. Οὕτως ὀργανοῦται ὁ θεσμὸς τῶν λεγομένων *«ταξειδιωτῶν»*, εἰς τοὺς ὁποίους πολλὰ ὀφείλει ὁμολογουμένως ὁ 'Ιερὸς Τόπος, τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον καὶ οἱ ἀλλογενεῖς εἰσέτι πλείστων χωρῶν.

Πνευματικοὶ καὶ διδάσκαλοι διέτρεχον πανταχοῦ εἰς τὰς κώμας καὶ τὰ χωρία τοῦ ὑποδούλου 'Ελληνισμοῦ στηρίζοντες, κατηχοῦντες καὶ ἐνθαρρύνοντες τοὺς ὁμοπίστους εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν πίστιν τοῦ 'Ελληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Λαμβάνοντες τὴν προαιρετικὴν αὐτῶν εἰσφορὰν ὑπὲρ τῶν Καθιδρυμάτων τοῦ Γένους, ἀντέδιδον ἀσφαλῶς τὰ τιμιώτερα ὡς οἰκοδιδάσκαλοι ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν καὶ διὰ τῶν κρυφῶν Σχολείων, τὰ ὁποῖα ἀπηθανάτισεν ἡ λαϊκὴ Μοῦσα. Τὰ Μοναστήρια ἐγένοντο τὰ καταφύγια τῶν 'Ελικωνίδων Μουσῶν, διὰ συγκεντρώσεως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ στενάζοντος ὑπὸ τὸν ζυγὸν βαρυτάτης δουλείας. 'Εκ τῶν συγγραμμάτων δὲ τῶν προσερχομένων διὰ ἡσυχασμὸν διαπρεπῶν ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων καὶ τῆς μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλοδιδασκαλίας τῶν νεωτέρων ὁ Τόπος ἀνέδειξεν ἱκανὰ στελέχη εἰς τὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς, ἐθνικοθρησκευτικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς δράσεως μέχρι τῆς 'Επαναστάσεως τοῦ 1821, καθ' ἣν οὐσιαστικῶς κατηργήθη ὁ θεσμὸς τῶν ταξιδιωτῶν, μολονότι δὲν ἔλειψαν καὶ μετὰ ταῦτα αἱ κατὰ ζήτησιν τῶν 'Αρχιερέων ἰδιαίτεραι ἀποστολαὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν.

Αἱ ἀποστολαὶ ταξιδιωτῶν διείποντο ὑπὸ Κανονισμοῦ. (Κῶδ. 12, 'Ιερ. Μ. Μ. Λαύρας, σελ. 45, 46). 'Υπὸ τοῦ 'Ηγουμένου ἢ τῶν 'Επιτρόπων ἢ τοῦ Σκευοφύλακος, ἀναλόγως τοῦ κρατοῦντος ἐν ταῖς Μοναῖς θεσμοῦ διοικήσεώς των, ἐφωδιάζετο ὁ ταξιδιώτης δι' ἁγίων λειψάνων, Τιμίου Σταυροῦ καὶ εἰκόνος τῆς Θεοτόκου πρὸς ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν. 'Απαραιτήτως ἔδει νὰ εἶναι ἱερεὺς ἢ νὰ ἔχῃ ἱερέα μετ' αὐτοῦ. Συνήθως ἡ ἀποστολὴ ἦτο διμελὴς διὰ πολλοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους παραλείπω νὰ ἀναφέρω ἐν τῷ παρόντι, ἠδύνατο δὲ νὰ διαρκέσῃ ἓν ἢ περισσότερα ἔτη. 'Η Μονὴ ἐν εἴδει πιστοποιήσεως τῷ ἐχορήγει καλλιγραφημένον ἔγγραφον, σεβαστῶν διαστάσεων, τὴν λεγομένην *«πατένταν»* δι' ἧς ἀπηυθύνετο ἔκκλησις πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διὰ βοήθειαν τῆς δοκιμαζομένης οἰκονομικῶς 'Ιερᾶς Μονῆς συγχρόνως δὲ παράκλησις πρὸς πλοιάρχους καὶ ληστοπειρατάς, ὅπως μὴ αἰχμαλωτίσουν τοὺς ταξιδιώτας, ἔχοντας ἱερὰν τὴν ἀποστολήν. Οἱ περισσότεροι ἐκ τούτων εἶχον καὶ ἰδιαίτερα συστατικὰ γράμματα ἐφησυχαζόντων ἢ ἐξορίστων Πατριαρχῶν καὶ 'Αρχιερέων ἐν 'Αγίῳ Ὄρει· εἰς τὰ ταξίδια τῶν μεγάλων κέντρων ἐστέλλοντο δεδοκιμασμένοι πνευματικοὶ ἄνδρες, προϊστάμενοι τῶν ἱερῶν Μονῶν φέρ' εἰπεῖν. 'Επὶ τῇ ἐπανόδῳ αὐτῶν τὰ ἐρανικῶς συγκεντρούμενα χρήματα καὶ τὰ ἐξ ἀφιερωμάτων προερχόμενα κατετίθεντο εἰς τὸ Κοινὸν Ταμεῖον τῆς Μονῆς, εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ ταξιδιώτης, ἀναλόγως δὲ τοῦ ποσοῦ ἀπενέμετο αὐτῷ ὀφφίκιον διακριτικόν: τὸ τοῦ Σκευοφύλακος, 'Εκκλησιάρχου, Προηγουμένου, Γέροντος, ὧν οἱ κάτοχοι ἀπηλλάσσοντο τῆς ἀγγαρείας ἐπὶ χειρονακτικῶν ἐργασιῶν τῶν Μονῶν, τῆς λεγομένης *«παγκοινιᾶς»*, κατατασσόμενοι εἰς τὴν πρώτην φορολογητέαν τάξιν τῶν *«ἐλάδων»*, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξελέγοντο οἱ νέοι προϊστάμενοι τῶν Μονῶν. Τὰ κατατιθέμενα χρηματικὰ ποσὰ κατεχωροῦντο εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Σκευοφύλακος ἢ εἰς εἰδικὸν κώδικα τῆς Μονῆς ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφοντο καὶ τὰ εἰσκομισθέντα χρυσοΰφαντα Βυζαντινὰ καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα τέχνης μετὰ τῆς ἀντιστοίχου ἀξίας αὐτῶν εἰς γρόσια. (Αὐτοτελὴς μελέτη μου ἐν προκειμένῳ δημοσιευθήσεται προσεχῶς).

Οἱ ταξιδιῶται δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οἱ πρόδρομοι τοῦ Τουρισμοῦ, ὑπὸ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, καθόσον διὰ τῆς προβολῆς τῆς προσκυνηματικῆς ἀξίας τῶν ἐν 'Αγίῳ Ὄρει Καθιδρυμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀποκειμένων θησαυρισμάτων τῆς 'Ορθοδόξου ἡμῶν πίστεως πλήθη πιστῶν συνέρ-

ρεον κατὰ τὰς ἑορτὰς πανταχόθεν, ἀρρένων προσκυνητῶν, ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν ὁποίων, ἐν ταῖς οἰκογενείαις αὐτῶν, διηγείρετο καὶ ἐκαλλιεργεῖτο ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος. Οὕτως ἡ ἐπάνδρωσις τῶν Προσκυνημάτων ἐγίνετο αὐτομάτως καὶ μάλιστα κατόπιν αὐστηρᾶς ἐπιλογῆς τῶν κατατασσομένων δοκίμων, ὅπερ δυστυχῶς δὲν γίνεται σήμερον.

Αἱ ἀνωτέρω ἀποστολαί, λόγῳ τοῦ ὅτι συναπεκόμιζον κατὰ κανόνα ἱκανὸν πλοῦτον εἰς ρευστὸν χρῆμα καὶ παντὸς εἴδους ἀντικείμενα καλλιτεχνικῆς ἀξίας, τὰ ὁρώμενα σήμερον ἐν τοῖς θησαυροφυλακίοις τῶν Μονῶν, ἔτυχον ἰδιαιτέρας προστασίας ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους διοριζομένων ὑπὸ τῶν Μονῶν λαϊκῶν Ἐπιτρόπων ἐκ τῶν εὐσεβεστέρων καὶ ἐπιφανεστέρων ἀρχόντων τοῦ Γένους, καθὼς ἐπίσης καὶ παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως.

«...Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οὖσα προσηλωμένη εἰς τὸ Χὰς Ὀτζάκι τῶν Μποσταντζήδων ἐξ ἀρχῆς καὶ οἱ ἐν τοῖς Μοναστηρίοις αὐτοῖς καλόγηροι δὲν ἔχουσιν ἴδιά των πράγματα. καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν καὶ τὰ ὑποστατικά των καὶ χρήματα εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὰ Μοναστήριά των, ἐπειδὴ τὰ συνάζουν ἀπὸ τοὺς ὁμοπίστους των κατὰ τὸ ἀϊνί των διὰ τὰ Μοναστήριά των, καὶ ὁ εἰς τοῦτο διωρισμένος καλόγηρος περιερχόμενος εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ρούμελης, ἂν συμβῇ εἰς τὸ νὰ ἀποθάνῃ, ὅσα πράγματά του ἤθελον εὑρεθῇ, νὰ μὴν ἐξουσιάζωνται καὶ διακρατῶνται ἀπὸ τινά, ἀλλὰ νὰ παραδίδωνται σῶα καὶ ἀνελλιπῆ ὑπὸ τῶν ἐξουσιαστῶν τοῖς ἀπεσταλμένοις ἐπίτηδες ἐξάρχοις ἐκείνου τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ὁποίου ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἀποθανὼν καλόγηρος κατὰ τὸν προεκδοθέντα περὶ τούτου αὐτοῖς ὁρισμὸν κ.λ.π.». (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 19, φιρμάνιον τοῦ 1230 β′ τζεμάζιουλ ἀχίρ, 1815).

Οἱ ταξιδιῶται ὠφέλησαν καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν τὸν Τόπον καὶ ἰδίως τὰ Ἐξαρτήματα, διότι ἔδωσαν μεγάλην ὤθησιν εἰς τὰς ἀσκουμένας ἀνέκαθεν τέχνας: ζωγραφικήν, καλλιγραφίαν, ξυλογλυπτικήν, χρυσοχοΐαν, βιβλιοδεσίαν, χαλκογραφίαν κ.λ.π. ἐν τῇ προσπαθείᾳ καὶ ἁμίλλῃ αὐτῶν νὰ φανοῦν μεγαλοπρεπέστεροι εἰς τὰς ἀποστολάς των, ἔχοντες ἐξ ἰδιαιτέρων δωρεῶν τὰ ἀπαραίτητα πρὸς τοῦτο ὑλικὰ μέσα, ἴσως μόνοι αὐτοὶ μεταξὺ τῶν μοναχῶν. Οἱ ἐν τοῖς Ἐξαρτήμασι μοναχοὶ ἀπέκτησαν οὕτω τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν βασιλικῶν καὶ ἄλλων δοσιμάτων [1].

Ἐπίσης εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῶν πληρεξουσίων αὐτῶν ἱεραποστόλων, ἀνάγεται ἡ προβολὴ καὶ ἡ φήμη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅπερ κατέστη τὸ προσφιλέστερον ἐνδιαίτημα καὶ μετὰ τοὺς Θεοβαδίστους Τόπους τὸ ἁγιώτερον καὶ μεγαλύτερον πανορθόδοξον Προσκύνημα ἐν τῷ κόσμῳ. Τὸ κήρυγμα ἐν ἑκάστῳ ἁγιασμῷ, λειτουργίᾳ, εὐχελαίῳ καὶ ἐξομολογήσει, εὕρισκε βαθυτάτην ἀπήχησιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν καὶ εἶχε κινήσει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν

[1] Βλ. Ἀλεξ. Λαυριώτου, Οἰκονόμισσα ἡ Κυρία Κουκουζέλισσα, Ἀθῆναι 1959, σελ. 25-30.

ἐκτίμησιν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν χριστιανῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων ὄντες ἄκληροι κατέλιπον τὰς περιουσίας των εἰς τὰς Μονάς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑφίσταντο τότε ἐν ἀκμῇ ἄλλα φιλανθρωπικὰ Ἱδρύματα, ὅπως σήμερον, εἰς τὰ ἐλέη καὶ τὰ ἀφιερώματα προσετέθησαν ἐκ δωρεῶν καὶ ἀκίνητα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλαὶ οἰκίαι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς σταθμοὶ « Κονάκια » τῶν ταξιδιωτῶν, πολλὰ δὲ ἀξιοποιήθησαν ὡς μὴ ἔχοντα ἱστορικήν τινα ἀξίαν ἐπὶ περιπτώσεων μεγάλων ἀναγκῶν τῶν Μονῶν, ἐκ τῶν ἐκτάκτων στρατιωτικῶν εἰσφορῶν.

Εἰς τοὺς ταξιδιώτας τάσσονται καὶ οἱ ἑκάστοτε διοριζόμενοι διαχειρισταὶ οἰκονόμοι εἰς τὰ ἀγροκτήματα (μετόχια) τῶν ἱερῶν Μονῶν, τὰ ὁποῖα ἐξ ἴσου ὑπῆρξαν σταθμοὶ καὶ φυλάκια προκεχωρημένα τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας μὲ πλουσίαν τὴν ἐθνικοθρησκευτικήν των εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὑποδούλου χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Μικρὰ τούτου ἀπόδειξις ὅτι ὁλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ ἔτυχε τῶν αὐτῶν σχεδὸν προνομίων καὶ ἐλευθεριῶν μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ δὲν ἱδρύθη ἐν αὐτῇ οὔτε ἓν Τουρκικὸν τέμενος, καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς δουλείας.

2. Ἐν ὄψει τῶν αὐξανομένων ὁσημέραι οἰκονομικῶν τοῦ Τόπου ἀναγκῶν οἱ μοναχοὶ εὑρόντες τὸν τρόπον διασφαλίσεως (βακουφοποιήσεως) τῶν ἀγοραζομένων ἀπὸ Τούρκους τσιφλικούχους νέων ἀγροκτημάτων, καλλιεργησίμων τόπων, βοσκοτόπων καὶ δασῶν, προέβησαν εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μετοχίων τῶν Μονῶν, ἰδίως ἐν Χαλκιδικῇ, ὅθεν ἡ μεταφορὰ γεωργικῶν καὶ ἄλλων προϊόντων ἦτο μᾶλλον εὐχερής. Οὕτω νέα πηγὴ ἀγαθῶν προστίθεται εἰς τὸν δεινοπαθοῦντα οἰκονομικῶς ἱερὸν Τόπον, καθόσον ἡ Κασσάνδρα καὶ ἡ Καλαμαριὰ ἀπέβησαν ὁ πραγματικὸς σιτοβολὼν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἡ δὲ Θάσος, δι' ἐμφυτεύσεως καὶ καλλιεργείας ἐλαιοδένδρων ὑφ' ὅλων τῶν Μονῶν, μετὰ τῆς ἐπιτοπίου ἐλαιοκομίας ἐξησφάλισε κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς ἀνάγκας τῶν Καθιδρυμάτων. Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα τῶν βασικῶν εἰδῶν διατροφῆς, καίτοι δεκατιζόμενα πολλαχῶς ὑπὸ τῶν ἐξουσιαστῶν καὶ κατὰ τὴν μεταφοράν των ὑπὸ τῶν ληστῶν καὶ τῶν πειρατῶν, δίδουν νέαν ζωὴν εἰς τὴν Ἁγιορειτικὴν Πολιτείαν καθὼς καὶ εἰς τοὺς τόπους τῆς ὀργανώσεώς των διὰ τῆς ἐργασίας, ἥτις παρείχετο εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, ὡς μετόχων (κολλίγων) καὶ ἁπλῶν ἐργατῶν ἐπὶ μισθῷ, ἀντὶ τῆς προτέρας ἀγγαρείας των πρὸς τὸν κατακτητήν. Τὸ μέγεθος τῶν κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων τῶν μετοχίων, τὰς ὁποίας ἡ σύγχρονος ἀσέβεια ἀστόργως κατεδάφισεν, δὲν ὑπελείπετο τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Κέντρων, ἐξ ὧν τὰ μετόχια ἐξηρτῶντο. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἡ κατεδάφισις τῶν ἐν τοῖς ἀπαλλοτριωθεῖσι μετοχίοις ἱερῶν Ναῶν δὲν θὰ εὕρῃ καμμίαν ἀπολύτως δικαιολογίαν παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ.

Τὰς προσόδους τῶν μετοχίων συναγωνίζεται ἐπιτυχῶς ἡ ἐπιτόπιος καλλιέργεια. Ἐκτὸς τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ τῶν εἰς εὐρυτάτην ἔκτασιν καλλιεργουμένων ἀνέκαθεν ἀμπελώνων, ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἀνάπτυξιν ἐση-

μείωσεν ἡ καλλιέργεια τῆς λεπτοκαρέας, τὰ προϊόντα τῆς ὁποίας διετίθεντο ἀκωλύτως εἰς τὴν διεθνῆ ἀγοράν, ἐπ' ἀνταλλαγῇ καὶ τοῖς μετρητοῖς, διὰ τῶν ὑπὸ ξένην σημαίαν ἀφικνουμένων εἰς τὸν 'Ι. Τόπον ἱστιοφόρων.

3. 'Η γονιμότης τοῦ ἐδάφους τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω, τὸ εὔκρατον αὐτῆς κλῖμα, τὰ ἄφθονα ὕδατα, ἡ ἐγκατάστασις ἐν τῷ Τόπῳ λαϊκῶν, αἱ ἐλευθερίαι, αἱ ἀσυδοσίαι καὶ αἱ συναλλαγαί, ἔδωσαν εἰς τοὺς πατέρας τοὺς ἀπαραιτήτους παράγοντας διὰ μίαν ἀρτίαν δενδροκομικὴν καλλιέργειαν ἐν τῷ Τόπῳ, ἥτις ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε. 'Η ἀνάπτυξις αὕτη δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἔσπευσε νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπὶ τῶν καλλιεργειῶν καθιερώσασα φορολογίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐντὸς τοῦ 'Αγίου Ὄρους κτημάτων: 240 ἄσπρα κατὰ στρέμμα τῶν λεπτοκαρεώνων, 120 ἄσπρα κατὰ στρέμμα διὰ τὰ περιβόλια καὶ τοὺς κήπους, 60 ἄσπρα τῶν ἀμπελίων, 2 ἄσπρα δι' ἑκάστην ρίζαν ἐλαιοδένδρων, 9 ἄσπρα δι' ἑκάστην κυψέλην μελισσῶν, τῆς φορολογίας ἐπεκταθείσης καὶ ἐπὶ τῶν οἰκημάτων, ὑδρομύλων κλπ. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 171β - 172α, τὸ ὑπ' ἀριθ. ἐν τῷ Παραρτήματι). Τὸ βασιλικὸν δόσιμον τῶν ἀμπελίων προσηρμόσθη μακτοῦ εἰς ἀποκοπὴν ἐκ γροσίων 1.022 κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν εἰκοσαετίαν καταβαλλόμενον ὁμοῦ μετὰ τοῦ λοιποῦ μηρίου διὰ δύο περίπου χιλιάδας στρέμματα ἀμπελίων, ἐνῷ πρὸ τοῦ 1800 ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ οἴνου ἦτο πολὺ μεγαλύτερος. Μεγάλως ἀπησχόλησε τὸν Τόπον, τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν καὶ αὐτὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἡ ἐλευθέρα λειτουργία τῶν ἀμβύκων ἐν 'Αγίῳ Ὄρει καὶ ἡ ἀτέλεια τῶν οἰνοπνευμάτων. Ἄνω τῶν εἴκοσι φερμανίων ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἀπόκεινται εἰς τὸ ἐν τῷ πύργῳ ἀρχεῖον τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος, ἀπὸ τοῦ 1590 καὶ ἑξῆς. (Κατάλογος 5μελοῦς, σάκκος ΙΑ, σελ. 12, 19, 20 καὶ κῶδ. 6, σελ. ρξζ', 1792. Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 16β - 17α, 1800).

4. Ποίμνια αἰγοπροβάτων κ.ἄ. ζώων. Πρὶν ἔτι ἐποικισθῇ ὁ Ἄθως ὑπὸ μοναχῶν ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ Χερσόνησος εὐρύτατα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων καὶ εἶτα ὑπὸ τῶν περιοίκων πρὸς ἐκτροφὴν ποιμνίων, χειμερινῆς καὶ θερινῆς βοσκήσεως. Κατὰ τὰς γενομένας μεταναστεύσεις ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου κατὰ τὸν Η' αἰῶνα καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ 'Ιουστινιανοῦ Β' ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ ἐκτάσεις βραχυκόρμων καὶ τὰ πλούσια ὀροπέδια τῆς Χερσονήσου ὡς βοσκότοποι καὶ ὑπὸ τῶν κατελθόντων ἐκ τῶν παραδουναβίων μερῶν Σλαβοβλάχων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπετράπη μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος Δ' τοῦ 'Ισαύρου ἡ ἐγκατάστασις, πρὸς νομὴν τῶν ποιμνίων [1].

[1] Πρβλ. Σμυρνάκη, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 21.

Μετὰ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα, Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, τῇ αἰτήσει τοῦ 'Ιωάννου Κολοβοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ὁμωνύμου Μονῆς παρὰ τὴν διώρυγα τοῦ Ξέρξου, ἀπηγόρευσε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν Ἄθω τῶν λαϊκῶν μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, εἶτα ὅμως κατὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν ὁρίων (882) τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω ἐπετράπη ἐκ νέου ἡ εἴσοδος καὶ βόσκησις τῶν ποιμνίων μὲ τὸ δικαιολογητικὸν διασώσεώς των ἐξ ἐθνικῶν ἐπιδρομῶν *«...μὴ κωλύεσθαι τὰ κτήνη αὐτῶν* (τῶν οἰκητόρων τοῦ Κάστρου τῆς 'Ιερισσοῦ) *εἰς καιρὸν ἐθνικῆς ἐφόδου τῇ προφάσει τοῦ διαχωρισμοῦ τοῦ μὴ εἰσέρχεσθαι καὶ περισώζεσθαι εἰς τὸ τοιοῦτον ὄρος καὶ περὶ τούτου ἵνα οἰκονομηθῇ, μανδρεῖα δὲ μὴ ποιεῖν»*.

Τῆς περιπτώσεως ταύτης ἠθέλησαν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α', ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ — τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ — (886 - 891), νὰ ἐπωφεληθοῦν οἱ μοναχοὶ τῆς Μονῆς τοῦ Κολοβοῦ, *«νομαδικὸν προάστειον τὸν ὅλον διακρατοῦντες Ἄθωνα καὶ τῶν πλησιαζουσῶν χωρῶν εἰσάγοντες τὰ βοσκήματα καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς τούτων νομῆς κομιζόμενοι, μικροῦ δεῖν ἀπελαύνειν αὐτοὺς* (τοὺς ἐν αὐτῷ σχολάζοντας θείους ἄνδρας) *ἐκεῖθεν παντελῶς ἐκβιάζοντες»*, ἀλλ' ἀπέτυχον [1].

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ τὴν ὀργάνωσιν τούτου ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας 'Οσίου 'Αθανασίου (963 - 967), προβάλλονται καὶ αὖθις οἱ αὐτοὶ λόγοι ἀνάγκης προστασίας τῶν ζώων καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς Μονῆς Κολοβοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ 'Αγίου Ὄρους, διὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν 'Εθνῶν. Τὸ ΚΒ' κεφάλαιον τοῦ συνταχθέντος ἐπὶ αὐτοκράτορος 'Ιωάννου τοῦ Τσιμισκῆ (972) πρώτου Τυπικοῦ τοῦ 'Αγίου Ὄρους, ἀναφέρει ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἑπόμενα: *«'Επεὶ οὖν πρὸ χρόνων τινῶν διὰ τὴν τῶν 'Εθνῶν ἐπιδρομὴν εὑρέθη τὰ κτήνη τῆς μεγάλης Μονῆς* (τοῦ Κολοβοῦ) *εἰς τὸ Ὄρος εἰσελθόντα, εἰδήσει τῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Λαύρᾳ, προτρεπόμεθα μηκέτι τοῦτο γενέσθαι, ἐκτὸς ἀνάγκης, ἢ πάλιν ἐπιδρομῆς τῶν 'Εθνῶν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἡγουμένων παραφυλαττέσθω, ὥστε μὴ ἰδικῶς εἰσάγειν αὐτά. περὶ δὲ τῶν συνήθως ἐν τῷ Ὄρει εἰσερχομένων κτηνῶν, τῇ κοινῇ γνώμῃ τῶν γερόντων, εἰς τὴν αὐτὴν προαίρεσιν τοῦτο ἀνατιθέμεθα, κἄν τε προαιρῶνται ἐκκόψαι αὐτὰ τοῦ μὴ εἰσάγεσθαι κἄν τε μή»*. (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 8, ἀντιγραφὴ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἐν ἔτει 1784).

Πρὸ τῆς παρελεύσεως πεντηκονταετίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ Ἅγιον Ὄρος ἦτο κατάμεστον αἰγοπροβάτων, οὐχὶ πλέον προστατευομένων προσωρινῶς ἕνεκα ἐπιδρομῶν, ἀλλ' ἰδιοκτησίας τῶν 'Ιερῶν Μονῶν. Μεταξὺ τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα ἠνάγκασαν τοὺς πλέον συντηρητικοὺς ἐκ τῶν μοναχῶν νὰ ἀναφερθοῦν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον Θ' τὸν Μονομάχον, ἦτο καὶ τὸ ἄβατον τοῦ 'Ιεροῦ Τόπου, ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν διατρεφομένων ὑπὸ

[1] Πρβλ. 'Αλεξ. Λαυριώτου, 'Αθωΐτις Στοά.

τῶν Μονῶν ζώων. Τὸ συνταχθὲν τῷ 1046 δεύτερον Τυπικὸν ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ μοναχοῦ Τζιντζιλούκη, ἐπικυρωθὲν τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, ἐνῷ ἄλλοτε δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς μοναχοὺς ἡ ἀπόκτησις κτηνῶν μήτε νὰ εἰσέρχωνται ἀπὸ ξένης, ἤτοι ἔξωθεν χάριν νομῆς, *«ταννῦν πολλὰ τῶν Μοναστηρίων ἐκτήσαντο πρόβατα καὶ αἶγας ἡ δὲ Λαύρα τοῦ κυροῦ 'Αθανασίου καὶ βόας»*. Τὰ παράπονα τῶν μοναχῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐθεωρήθησαν εὔλογα, *«ὅτι καλῶς περὶ τούτου κινοῦσι»* διὸ καὶ κατέβαλεν ὁ Κοσμᾶς μεγάλην σπουδὴν καὶ προσπάθειαν διὰ νὰ πείσῃ τοὺς παρόντας εἰς τὴν Σύναξιν τοῦ Πρωτάτου 180 ἡγουμένους ὅτι *«ἀθέσμως προσεγένετο ἡ κτῆσις τούτων»* καὶ δέον νὰ τὰ ἀπομακρύνουν ἐξ 'Αγίου Ὄρους. 'Εν τούτοις ὁ 'Ηγούμενος τῆς Μεγίστης Λαύρας Νεόφυτος ἀντετίθετο εἰς τὸ ζήτημα ὑποστηρίζων, ὅτι τὰ ποίμνια ὑφίστανται ἀπὸ πεντηκονταετίας καὶ ὅτι *«ἀδύνατον ἐστὶ τούτων ἄνευ»*, διότι ἐκ τῶν ἑπτακοσίων μελῶν τῆς Λαυριωτικῆς 'Αδελφότητος οἱ πλεῖστοι ἦσαν γέροντες καὶ ἀσθενεῖς καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ συντηρηθοῦν μόνον δι' ἰχθύων. Τελικῶς ἐπείσθη εἰς ἔξωσιν τῶν προβάτων ἀφοῦ τῷ ἐπετράπη νὰ διατηρῇ *«ἐν τόπῳ ἰδιάζοντι καὶ ἀπῳκισμένῳ»* (12 μίλια μακρὰν τῆς Μονῆς) *«ἀγελαίας βοῦς»*, πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀσθενῶν καὶ γερόντων: *«κατένευσαν δὲ εἰς τοῦτο καὶ οἱ τοῦ Ὄρους Καθηγούμενοι ἅπαντες καὶ ὁ ἁγιώτατος Πρῶτος... Θεοφύλακτος»* καθὼς καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος Κοσμᾶς. Πρὸς τούτοις ἐπειδὴ ἡ Μεγίστη Λαύρα εἶχεν ἀνέκαθεν ἓν ζεῦγος βοῶν διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς ζύμης τῶν ἑκατὸν μοναχῶν αὐτῆς, ἤδη ἀναγνωρίζεται ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ *«προστεθῆναι ἕτερα τρία ζεύγη τῷ ἑνί, συναινέσει καὶ ἀρεσκείᾳ πάντων τῶν ἡγουμένων εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου τῶν μοναχῶν»*. 'Ομοίως *«ᾠκονομήθη καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπαιδίου διὰ τὸ πολυάνθρωπον καὶ αὐτὴν ὑπάρχειν»* νὰ ἔχῃ ἓν ζεῦγος βοῶν διὰ τὴν ζύμην, *«μὴ μέντοι τὸ σύνολον μετὰ τῶν τοιούτων ἀροτριᾶν, ἢ σπόρον τινὰ τῇ γῇ καταβάλλεσθαι»*. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 10 - 22).

Τὰ ἐπακολουθήσαντα δύο ἄλλα Τυπικά, κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἐν ἔτει 1394 καὶ 1406, μᾶς πείθουν εὐκόλως ὅτι κατὰ περιόδους δὲν ἔλειψαν τὰ ζῶα *«ἄρρενά τε καὶ θήλεα»* ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος διὸ καὶ ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἀπαγορευτικαὶ διατάξεις ἀνωφελῶς βεβαίως, διότι ἐκτροφὴν ποιμνίων εὑρίσκομεν καὶ μετὰ τὴν Ἅλωσιν παρὰ διαφόρων ἐν 'Αγίῳ Ὄρει [1]. 'Εκ τῆς συνοπτικῆς καταστάσεως ἐξόδων τοῦ Σκευοφύλακος Αὐξεντίου Λαυριώτου τοῦ ἔτους 1692 πιστοῦται πλέον φανερῶς ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Κεντρικὴ τοῦ Ὄρους 'Αρχὴ ποιεῖται χρῆσιν τοῦ γάλακτος καὶ λοιπῶν προϊόντων τῶν ποιμνίων, πλὴν τοῦ κρέατος. (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. σοζ').

---

[1] Πρβλ. ἀπαγόρευσιν τούτων καὶ διὰ τοῦ Τυπικοῦ τοῦ ἔτους 1575 καὶ Κ. Βλάχου, Ἔνθ' ἀν., σελ. 74, 78, 88.

31 - 5 - 1963

«...τυρὶ καὶ γάλα ἄσπρα ͵ατογ' (1373)
βούτυρο ἔξω τῆς μέσης ὀκ. κ' ἄσπρα τλ' (330)
ἀξοῦγγι ἔξω τῆς μέσης ὀκ. ιδ' » τλ' (330) κλπ.». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. σοζ'). Καὶ ἕτεραι μαρτυρίαι πιστοποιοῦν, ὅτι τὰ αἰγοπρόβατα ἰδιοκτησίας τῶν 'Ιερῶν Μονῶν καὶ ὑπ' ἐνοικίῳ κισλάδων ὑπὸ ποιμένων σκηνιτῶν καὶ τῶν παραμεθορίων Κοινοτήτων, ὑφίσταντο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω καθ' ὅλον τὸν ΙΗ' αἰῶνα. *«Δώδεκα μερούσια, ἀπὸ μίαν ζολώτα τὸ μερούσιον ἐπλήρωσα* (ὁ Ναζίρης) *τὸν Κοκαλιώτην* (ὁπλαρχηγὸν τοῦ Ὄρους) *ὁποὺ ἐμέτρησε τὰ γιδοπρόβατα ἐδῶ εἰς τὸ Ὄρος, ἀσλανία 9»*. (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 135, ἔτος 1777).

'Η ὕπαρξις αἰγοπροβάτων ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, παρέχονται δὲ ἡμῖν συγκεκριμέναι πληροφορίαι ἀπὸ τοῦ 1800 μέχρι τῆς 'Επαναστάσεως ἐξ ἀφορμῆς ἐπιβολῆς, ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν νεογεννήτων ἀμνῶν καὶ ἐριφίων τοῦ γάλακτος, ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Θεσσαλονίκης, συνθέτου φορολογίας τελωνιακοῦ φόρου καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἡγεμονείου, *«τζιμπουκλῆκι»*. *«...**ἐπὶ τῶν γηδοπροβάτων τῶν ἔνδον τοῦ 'Αγίου Ὄρους** μέχρι τοῦ καγγέλου τοῦ Πρόβλακος τῆς Κομίτζης, καὶ ἔνδον τοῦ νησίου τῆς 'Αμολιανῆς, ἀνὰ ἄσπρα 16 εἰς τὸ κεφάλι καὶ αὖθις εἰς τὰ 100 κεφάλια ἄσπρα 17.*

͵αωιε' (1815) Μαρτίου α' (1)». (Κῶδ. Δ', Ι.Κ., σελ. 69, 1 Μαρτίου 1815). 'Αναφέρεται δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς αἰγοπροβάτων ἑκάστης Μονῆς. Τὸ σύνολον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰγοπροβάτων κυμαίνεται μεταξὺ 25.000 καὶ 35.000 κεφαλῶν καὶ παρὰ τὴν φαινομενικὴν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτων, κατὰ τὴν δεκαετίαν 1810 - 1820, δέον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἦτο πολὺ μεγαλύτερος, διότι οἱ πατέρες πάντοτε μεταχειρίζονται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς καταμετρήσεως τὰ χρυσᾶ βέλη, τὴν ἀπαραίτητον χρυσῆν ταμβακέραν, διότι ἐπέτυχον ἔπειτα νὰ σταθεροποιήσουν κάπως τὸ ποσὸν τῆς ἐπὶ τῶν αἰγοπροβάτων φορολογίας καὶ διότι ἡ καταμέτρησις πολλάκις ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ Πουλούκπαση Γαροφάλλου (ὁπλαρχηγοῦ τοῦ Ὄρους), ὅστις βεβαίως ἐδέχετο καὶ ἐξετέλει διαταγὰς τῆς προϊσταμένης αὐτοῦ 'Αρχῆς τοῦ Τόπου, λαμβάνων ἀσήμαντόν τι φιλοδώρημα. 'Αρχικῶς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐπὶ τῶν αἰγοπροβάτων φόρου (1400 γρόσια, ἐπὶ συνόλου 1500 ἕως 2.500) ἀνῆκεν εἰς τὸ Τελωνεῖον Θεσσαλονίκης καὶ ὑπελογίζετο κατὰ κεφαλὴν καὶ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Καταργηθέντος τοῦ τελωνιακοῦ μεταβιβάζεται τὸ δικαίωμα ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν Βαλῆν, ὅστις ἀνέκαθεν εἰσέπραττε τὸ *«ἐτήσιον μηρίον τοῦ ταμβάκου»* καὶ ἄλλως πως *«τζιμπουκλούκι»* καλούμενον, ἡ δὲ φορολογία ἐπὶ τῶν μικρῶν *«κατζικοαρνίων»* ἦτο ἀποκλειστικῶς τοῦ ἡγεμονείου, ἄνευ τελωνιακοῦ δασμοῦ. 'Απὸ τοῦ ἔτους 1816 ἡ φορολογία τῶν αἰγοπροβάτων αὐξάνει, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1818 ἀνέρχεται εἰς τὸ διπλάσιον, παρὰ τὴν μείωσιν τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζώων, σχεδὸν εἰς τὸ ἥμισυ, καθόσον εἰς τὸ «τζι-

μπουκλούκι» προσετέθη τὸ *«μπεϊλὶκ παρασὶ»* ἤτοι φιλοδωρίαι. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη κατεβάλλετο ἄλλοτε κατὰ μῆνα 'Οκτώβριον, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1800 τὴν πρώτην Μαρτίου ἑκάστου ἔτους διὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐφοροεπιτρόπων, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὰς ἐκκαθαρίσεις λογαριασμῶν Ἰ. Γ. Καυταντζόγλου καὶ Χρ. Μπαλάνου ἐπικεκολλημένας εἰς τὰ διαχειριστικὰ βιβλία τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας, ἐν τέλει ἑκάστου ἔτους.

Φανερὸν ὅτι ποίμνια 25 καὶ 35 χιλιάδων εἰς ἕνα τόπον, ἐξαιρετικῶν συνθηκῶν χειμερινῆς καὶ θερινῆς βοσκήσεως τῶν ζώων, ἀπέδιδον σημαντικὰ εἰσοδήματα εἰς τὰς Ἱερὰς Μονὰς ἀλλὰ καὶ εἴς τινα τῶν Ἐξαρτημάτων τὰ ὁποῖα διετήρουν ζῶα. *«634 τραγιὰ τοῦ 'Ανανία Κελλιώτου... πρόβατα κλπ.»*. (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 106). Εἰς τὰς Μονὰς θὰ πρέπει νὰ σώζωνται κατάστιχα δεικνύοντα τὰς προσόδους ἐκτροφῆς ζώων καὶ τῶν προϊόντων αὐτῶν. Δεσμεύσεις σπανίως ἀναφέρονται, ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ Χουρσὶτ Πασᾶ Βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης ἀπαγορευτικὴ διαταγὴ ἐξαγωγῆς ἐρίου ἐξ Ἁγίου Ὄρους, ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατοῦ. Μεταξὺ τῶν προσφερομένων ὑπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν δώρων πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν τὰ πρόβατα καὶ οἱ ἀμνοί, πρὸς ἱεράρχας, ἄρχοντας, πλοῖα κλπ. *«γρ. 56 εἰς 8 πρόβατα σταλθέντα μὲ γνώμην τῆς Συνάξεως τῷ Ἄρχοντι Σπαθάρῃ Κωνστάκῃ Σούτζῳ εἰς Λαῦραν»*. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 86α, 1803 - 1804).

Τέλος ἀθρόαν εἰσαγωγὴν καὶ ἐκτροφὴν ποιμνίων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει παρατηροῦμεν καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος[1].

5. ***Ὑλοτομίαι.*** Τὰ δάση τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνέκαθεν ὑπῆρξαν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα καὶ πλουσιώτερα τῆς Χώρας, ἕνεκα τῆς μεγάλης ποικιλίας των καὶ τῆς ταχυτάτης ἀναπτύξεως τῶν πρεμνοβλαστημάτων τῶν ὑλοτομιῶν. Ἡ παραγωγὴ κατειργασμένης ξυλείας χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν Μεγάλων Μονῶν πρὸ χιλίων καὶ πλέον ἐτῶν, ἀρχικῶς μὲν διὰ τὰς ἀνάγκας ἀνεγέρσεως τεραστίων Μοναστηριακῶν οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων πολλῶν Μονῶν καὶ Μονυδρίων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, εἶτα δὲ καὶ πρὸς ἐμπορείαν. Αἱ ἀνταλλαγαὶ ἐγίνοντο μὲ πλοῖα τὰ ὁποῖα κατέπλεον ἔξωθεν καὶ μὲ ἄλλα ἰδιόκτητα τῶν Ἱερῶν Μονῶν, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν ἰδίων μοναχῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἐντεῦθεν, διὰ τὴν μεταφορὰν προϊόντων τῶν μετοχίων τῶν Μονῶν καὶ δι' ἄλλας ἀνάγκας αὐτῶν. Ὁ ἴδιος ὁ ὅσιος Ἀθανάσιος ἦτο ἄριστος θαλασσοπόρος διαπλεύσας τὴν Μεσόγειον μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, Κρήτης, Κύπρου καὶ Βορείων Σποράδων πολλάκις. Τὰ πλοῖα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθείσης Μονῆς Μεγίστης

[1] Ἴδε Ἀ. Λ., Ἀγῶνες καὶ Θυσίαι, Ἀθῆναι 1962, σ. 46. Ἤδη τὰ θήλεα ἐν γένει ζῶα ὑπάγονται εἰς τὴν ἀπαγορευτικὴν διάταξιν εἰσόδου αὐτῶν εἰς Ἅγιον Ὄρος τοῦ ἄρθρου 186 τοῦ Κατ. Χάρτου.

Λαύρας ταχέως ἀνῆλθον εἰς πέντε καὶ εἰς ἑπτά, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀνάλογα δὲ ἦσαν καὶ τῶν ἄλλων Μονῶν. Πλὴν τῶν Μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους εὐρυτάτη χρησιμοποίησις ξυλείας ἐγένετο καὶ διὰ τὰ ἀπειράριθμα αὐτῶν μετόχια, τὰ ὁποῖα ἐπίσης διέθετον μεγάλα οἰκοδομικὰ συγκροτήματα· ἑπομένως διπλῆ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ παραγωγῆς κατειργασμένης ξυλείας ἐν Ἄθῳ εἰς τὰ πλούσια καὶ παρθένα δάση του. Ἡ τοιαύτη ὑλοτομία καστανέας, δρυός, πεύκης, ἐλάτης, ἦτο ἐπιτετραμμένη καὶ ἐξήγετο ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων ἢ καὶ ὑπὸ εἰδικῶν *«μαϊστόρων»*. Ἀπηγορεύετο ἐν τούτοις κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ὀργανώσεως τῆς Μοναστικῆς Πολιτείας ἡ ἐμπορεία. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα πωλήσεως δασικῶν προϊόντων ὑπῆρξεν ἐντελῶς περιωρισμένη, ἤτοι εἰς δᾳδία τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς πυρσοὶ καὶ φανοὶ ἔσω καὶ ἔξω τῶν οἰκημάτων, ἐπὶ ἐσχάρας ἢ σιδηρολαβῆς καὶ ἐγίνετο μεγάλη χρῆσις αὐτῶν. Μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν γίνεται τοιαύτη χρῆσις ὑπὸ τῶν χωρικῶν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐντὸς τῆς ἑστίας (ὀτζακίων), ὑπὸ δὲ τῶν Μονῶν καὶ Κελλίων εἰς τοὺς κλιβάνους κατὰ τὴν ἕψησιν τοῦ ἄρτου καὶ ὡς ἔναυσμα γενικῶς τῆς πυρᾶς ὑπὸ τῶν μοναχῶν.

Πρὸς κατανόησιν τοῦ ζητήματος ἀνατρέχομεν ἐπὶ βραχὺ εἰς τὸ πρῶτον Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους (972), τὸ ὁποῖον εἰς τὸ 24 κεφάλαιον ὁρίζει: *«Περὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κοπτομένων δαδίων παρὰ τῶν Μοναχῶν βουλόμεθα μὴ ἔξω τοῦ Ὄρους ἐκφέρειν καὶ πιπράσκειν αὐτά, ἀλλ' ἐν τῷ Ὄρει πωλεῖσθαι. εἰδὲ ἀναγκαία χρεία κατεπείγει καὶ εἰς κοσμικοὺς πιπρασκέτωσαν»*. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 8).

Παρὰ ταῦτα ἕνεκα τῆς ἔξωθεν ζητήσεως καὶ τῶν διαρκῶς αὐξανομένων ἀναγκῶν τῶν πολυαρίθμων μοναχῶν εἰς εἴδη πρώτης ἀνάγκης, ἐπεδόθησαν ἀλληλοδιαδόχως αἱ Μοναὶ εἰς ξυλεύσεις καὶ ἐξαγωγὴν οἰκοδομησίμων εἰς περιοχάς ἰδιοκτησίας των ἐπὶ τῆς Χερσονήσου. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν διατυπώσεως παραπόνων ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ δευτέρου Τυπικοῦ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1046). *«Ἐπεὶ δὲ καί τινες περὶ τούτου ἐνήγαγον, ὡς ὅτι ξύλον ἐργάσιμον καὶ σανίδια καὶ δάδας καὶ πίνσαν ἐξάγωσι τινὲς τῶν Μοναχῶν ἀπὸ τοῦ Ὄρους διὰ πλοίων, καὶ ἀπεμπολοῦσι ταῦτα τοῖς κατὰ κόσμον...»*, τοῦτο, λέγει, εἶναι ἀπηγορευμένον καὶ ἀπὸ τὸ πρῶτον Τυπικὸν καὶ ὅστις φωραθῇ τοῦτο πράττων *«ζημιωθήσεται καὶ αὐτὴν τὴν ναῦν»*. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 15, κεφ. Γ΄).

Ἐπειδὴ ὅμως διὰ τοῦ ἰδίου Τυπικοῦ ἐπετράπη εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἀμαλφηνῶν (Ἰταλῶν) νὰ χρησιμοποιῇ διὰ τὰς ἀνάγκας της πλοῖον, διότι μετέβαινον τακτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπετράπη καὶ εἰς τὰς ἄλλας Μονὰς νὰ ἔχουν πλοῖα μικρά: *«συζητήσεως γενομένης* (ἐν τῇ Κοινῇ Συνάξει) *συνηρκέσθησαν ἅπαντες ἵνα κέκτηνται τὰ Μονασσήρια πλοιάρια μικρὰ χωρητικότητος 200 ἕως 300 μοδίων»*. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 13). Δι' αὐτῶν διέθετον οἱ μοναχοὶ τὸν περισσεύοντα οἶνον μεταβαίνοντες μέχρι Θεσσα-

λονίκης καὶ Αἴνου, συγχρόνως ὅμως δὲν χωρεῖ καμμία ἀμφιβολία, ὅτι τὰ πλοῖα ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ διὰ τὴν ἐξαγωγὴν δασικῶν προϊόντων, δι' ἀνταλλαγάς.

Ἔκτοτε, μολονότι αἱ ἀπαγορεύσεις ἐμπορείας *«κερεστὲ»* ἐπαναλαμβάνονται, καμμία δύναμις δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπορρέουσαν ἀνάγκην προμηθείας διαφόρων εἰδῶν ἐπ' ἀνταλλαγῇ καὶ ἑκάστη ἱδρυομένη Μονὴ (κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Μεγίστης Λαύρας) φροντίζει νὰ διασφαλίσῃ ἰδικήν της δασικὴν περιφέρειαν εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐκ τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν ἰδιοκτήτριαν Μονὴν δύναται νὰ ὑλοτομήσῃ ἄνευ ἀδείας αὐτῆς.

Τὰ δάση βαθμηδὸν καλλιεργοῦνται συστηματικῶς, προκύπτουν δὲ ἕνεκα τούτου ἔριδες καὶ διαμάχαι πολυετεῖς διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς περιοχῆς μιᾶς ἑκάστης τῶν Ἱερῶν Μονῶν. Ἄπειροι εἶναι αἱ διαφοραὶ τῶν γειτονικῶν Μονῶν καὶ συζητοῦνται μὲ ἀσυνήθη ὀξύτητα μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Παραδόξως ἐσίγασαν αὗται μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, πολλαὶ δὲ διηυθετήθησαν διαιτητικῶς καὶ φιλικῶς, ἀπαυδησάντων τῶν ἐνδιαφερομένων ἀπὸ τὴν ἀτέρμονα κατάστασιν.

Κατὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ὑπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν (1430) καὶ μετὰ ταῦτα ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις τῆς Χερσονήσου κατατέμνεται εἰς 19 τμήματα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα εἰς 20. Ὅλοι φροντίζουν διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ δασικοῦ πλούτου διὰ κλαδεύσεως καὶ ἀραιώσεως τῶν νεοφύτων καὶ ἰδίως τῆς καστανέας ἐκ παλαιοτάτων χρόνων. Ἐγκατάστασιν ὑλοτόμων πρὸς παραγωγὴν πελεκητῆς ξυλείας ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *«ρεντινάδες»* εὑρίσκομεν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ δὲ ἐγκατάστασις ὑδροπριόνων διὰ πριστὴν ξυλείαν ἐκ κορμῶν καστανέας καὶ δρυῶν ἀνάγεται εἰς προγενέστερον κατὰ πολὺ χρόνον. Τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπό τινων, ὅτι μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ καστανωτὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ μάλιστα ὑπὸ Ἀλβανῶν οὐδόλως εὐσταθεῖ, καθόσον ὑπάρχουν αὐθεντικὰ στοιχεῖα ὅτι ἀπὸ τοῦ 1760 καὶ ἑξῆς, ὅτε ἀνεπτύχθη ἡ ὑλοτομία τῆς καστανέας καὶ ἡ συστηματικὴ αὐτῆς καλλιέργεια μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, διὰ παραγωγῆς μεγάλου ἀριθμοῦ ρεντινῶν, δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει οὐδὲ εἷς Ἀλβανός· ἑπομένως ἡ τιμὴ καὶ τὸ προβάδισμα τῆς δασονομίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀνήκει εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (Καστοριὰ) αἰῶνα ὁλόκληρον πρὸ τῆς εἰσόδου καὶ ἐγκαταστάσεως Ἀλβανῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Ἔν τινι μέτρῳ ἐπέδρασαν καὶ οἱ Βλάχοι, ἔχοντες ἰδίαν πεῖραν ἐκ τῶν παραδουναβίων μερῶν διὰ τὴν ἐλάτην, διὰ δὲ τὴν καστανέαν οἱ βορειομακεδόνες Βούλγαροι ἀνθρακεῖς, οἵτινες παρῆγον ξυλάνθρακας ἐκ γηραιῶν κορμῶν καστανέας εἰς μεγάλας ποσότητας διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐργοστασίων τῆς Τουρκίας, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, καὶ

διὰ τὴν βαρελοποιΐαν σχίζας ἐξ αἰωνοβίων κορμῶν. Τοῦτο ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀναβλάστησιν καὶ τὴν πύκνωσιν τῶν καστανεώνων, τὰ πρεμνοβλαστήματα τῶν ὁποίων, ὡς ἐλέχθη, ἐκλαδεύοντο εἰς νεαρὰν ἡλικίαν πρὸς εὐθυγράμμισιν μετὰ σχετικῆς ἀραιώσεως. Εὐρυτάτη χρῆσις ξυλανθράκων ἐκ καστανέας, ὡς ὑποκατάστατον τοῦ γαιάνθρακος, ἐγίνετο μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διὰ τὰς καμίνους τῶν σιδηρουργείων καὶ χαλκουργείων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἐλάχιστοι πλέον γηραιοὶ κορμοὶ καστανέας, εἰς πολὺ μακρυνὰς ἀποστάσεις, ἐκόπησαν μερίμνῃ τῶν Μονῶν καὶ σώζονται ἀκόμη ἕνεκα τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἀσηψίας. Αἱ πυρκαϊαὶ συνετέλεσαν ἐπίσης εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς καστανέας [1].

Ἕτεροι παράγοντες ἐπικρατήσεως τῆς καστανέας ὑπῆρξαν οἱ ἰσχυροὶ ἄνεμοι, αἱ κατολισθήσεις τῶν ἐδαφῶν, αἱ κατακλυσμιαῖαι βροχαί, τὰ πτηνὰ διὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν σπόρων ἀλλαχόσε καὶ οἱ κατὰ ἀγέλας ἀγριόχοιροι ἐκστρεμματίζοντες ἐκ τοῦ συστάδην ὁλοκλήρους ἐκτάσεις καθ' ἑκάστην νύκτα πρὸς ἀναζήτησιν τροφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ φύεται ἡ καστανέα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μέχρι τοῦ κύματος τῆς θαλάσσης, ἐνῷ ἡ φυσικὴ αὐτῆς ζώνη εἶναι εἰς τὰ 500 - 800 μέτρα.

Συμβόλαια ὑλοτομιῶν σώζονται, ὅσον ἐμοὶ γνωστόν, ἀπὸ τοῦ 1770 καὶ ἑξῆς. Ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως σπανίως ἐγένετο ἀπαγόρευσις ἐξαγωγῆς δασικῶν προϊόντων, ἕνεκα περιστατικῶν τινῶν, ἡ δὲ Ἐπανάστασις ἐλάχιστα ἀνέκοψε τὸ ἔργον, διότι διὰ ξένων πλοίων ἐξακολουθεῖ ἡ μεταφορὰ καὶ πώλησις ρεντινῶν κατὰ χιλιάδας. Ὁ Γιουσοὺφ μπέης διαθέτει πλοῖα ἰδιόκτητα τὰ ὁποῖα ἐμπορεύονται ξυλείαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς Αἶνον, Κομοτινὴν καὶ Θεσσαλονίκην, τροφοδοτεῖ διαρκῶς τὸν Ναύσταθμον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ παρακολουθεῖ δι' ἀπεσταλμένων αὐτοῦ τὸ ἔργον τῶν ὑλοτόμων: *«40 γρόσια, ὅσα ἐλάβομεν ἀπὸ τοὺς ρεδινάδες διὰ ποδοκόπι ὁποῦ ἐδώσαμεν τῷ Σιατὴρ τοῦ Γιουσοὺφ Μπεΐτζὶκ* (μικροῦ μπέη), *ὁποῦ ἦλθε τῇ 9η Αὐγούστου δι' αὐτούς»*. (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ρο', 1792). Παραθέτομεν ἐνταῦθα πληροφορίας καὶ διὰ τὰς τιμὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

«Εἰς 150 ρεντίνες πρὸς 6 εἰς τὸ γρόσι, 250». (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 37α, 1801 - 1802). *«11.226 πινάκια κάρβουνα καστανίσια διὰ τὸ ἐν Λήμνῳ βασιλικὸν καράβι μὲ προσταγὴν τοῦ Ἐμὶν καπετάνου, καὶ Χαλλὶλ ἀγᾶ βοεβόδα ναζήριδων πρὸς ἄσπρα 9* (τὸ πινάκι) *γρόσια 842»*. (καὶ φ. 105) *«κάρβουνα καστανίσια εἰς τὸ ἴδιον καράβι 1.500 πινάκια»*. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 86β, 1803 - 1804).

---

[1] Πρβλ. καὶ τὸ δημῶδες δίστιχον ἐγκαυχήσεως τῆς καστανέας:

«Ἡ καστανιὰ πάντα νειά,
μ' ἔκοψες, μὲ κλάδεψες,
μ' ἔκαψες, μὲ κόπρισες».

«Εἰς 3.870 πινάκια κάρβουνα καστανίτικα ἀπὸ Εὐστάθιον καρβουνάρην πρὸς παράδες ὀκτώ, ὁποῦ ἐστάλθησαν εἰς Λῆμνον τῷ Καπιτζήμπαση Ὀσμὰν μπέη ναζήρη τοῦ βασιλικοῦ καραβίου καὶ εὐγῆκαν ἐκεῖ πινάκια 4.000, γρ. 258».

«Εἰς 2.967 ὀκάδες κάρβουνα μαγγαλίσια, ὁποῦ ἐστάλησαν τῷ ἰδίῳ Καπιτζίμπαση διὰ λόγου του πρὸς ἄσπρα 4» (τὴν ὀκᾶν). (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 10β, 12, 1800 - 1801).

«Εἰς ναῦλον 90 γρόσια διὰ μεταφορὰν ρεντινῶν εἰς τὸν Σερασκέρην τῆς ἄσπρης θαλάσσης Ἰμπραήμ». (Κῶδ. Δ', Ι.Κ., σελ. 211, 1818 - 1819).

Τὴν 19 - 9 - 1825 ἡ Μεγίστη Λαύρα φορτώνει ἐπὶ ἱστιοφόρου 2.400 ρεντίνες, τὸ ὁποῖον ὅμως ναυαγεῖ εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σιθωνίας. Τῷ 1818 ὡς τιμαὶ ἀναφέρονται: ρεντίναι πρὸς 25 παράδες ἑκάστη, ταβανοσάνιδα πρὸς 13,5, σανίδια σέλαις πρὸς 40 παράδες. Κατὰ τὸ 1780 ἦσαν ταῦτα εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀνωτέρω τιμῆς, σανίδια καὶ ρεντίνες 10 καὶ 11 εἰς τὸ γρόσι ἐκ τῶν δασῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας. (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 314).

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὅτε μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τὸ μὲν βασιλικὸν δόσιμον ἀνῆλθεν εἰς 53.000 γρόσια καὶ τὰ χαράτζια εἰς 39.855 καὶ ὁ μισθὸς τοῦ μουχασίλη 1450 μηνιαίως (Κῶδ. 4δ, Ι.Κ., σελ. 189), οἱ Ἁγιορεῖται εἶχον εἰς χεῖρας των μίαν ἀκόμη σταθερὰν καὶ σοβαρὰν πρόσοδον[1].

6. *Μοναστήρια Μολδοβλαχίας, Κοτροτζάνι καὶ Τριῶν Ἱεραρχῶν.* Εἰς τοὺς Ἁγιορείτας ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ τὸ προβάδισμα εἰσδύσεως τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὰς χώρας τῶν Βουγιάρων καὶ ὀργανώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα τὰ ἀφιερώματα ἐν Μολδοβλαχίᾳ (Βλαχομπογδανίᾳ), ὡς μονολεκτικῶς ἐκαλοῦντο αἱ δύο ἡγεμονίαι Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας, ἦσαν ἐλάχιστα, προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου τὰ ἀναθήματα κτηματικὰ καὶ ἄλλα τῶν διαφόρων εὐσεβῶν πρὸς τὰς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους πολλαπλασιάζονται. Εἰς ταῦτα προστίθενται καὶ τὰ ἐξ ἀγορᾶς ὑπὸ τῶν διαχειριστῶν μοναχῶν καὶ τελικῶς ὀργανοῦνται κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἄθω μὲ κέντρα τὰ λεγόμενα Μοναστήρια, μολονότι ταῦτα ἦσαν εἰς τάξιν μετοχίων, καὶ ἐξαρτήματα αὐτῶν τὰς Σκήτας, τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἀγροτικὰς ἐκτάσεις καλλιεργησίμους καὶ βοσκοτόπους, τὰς *«μωσίας»*. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἀνακύψασα μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ὑπόθεσις καταλήψεως καὶ ἀποζημιώσεως τῶν κτημάτων αὐτῶν ἀπεκλήθη *«Μοναστηριακὸν ζήτημα»*. Ὅπως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις οἱ διοριζόμενοι διαχειρισταὶ μοναχοὶ τῶν περιουσιῶν καλοῦνται ἡγούμενοι καὶ λαμβάνουν τὸ ὄνομα τοῦ ὑπ' αὐτοὺς κτήματος, ἀντὶ ἐπιθέτου, ἐγκαταλείποντες τό τε οἰκογενειακὸν αὐτῶν καὶ τὸ τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς ἐξ ἧς ἐξαρτῶνται καὶ διορίζονται.

[1] Ἴδε καὶ Κώδ. Ι.Κ. ἀριθ. 11, φ. 142β *« ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ συμφωνητικοῦ μετὰ τῶν Λαυριωτῶν τῶν Ἁγιοπαυλιτῶν, περὶ τῆς ἐλευθέρας καταβάσεως τῆς ξυλικῆς εἰς τὴν σκάλαν Ἀμαλφινοῦ. 26 Ἰουνίου 1838 »*.

Ἡ Ἱερὰ Κοινότης διετήρει δύο Μοναστήρια, τὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Βουκουρέστιον καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὸ Ἰάσιον, ὅπερ ἦτο μεγαλύτερον τοῦ πρώτου. Τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἑπομένως καὶ τῶν προσόδων, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα δεικνύει λεπτομερῶς ὁ παρὰ τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι διατηρούμενος κῶδιξ (Μεριδολόγιον) ὑπ' ἀριθ. 11, εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ πύργου, δι' ἓν ἕκαστον τῶν ἐξαρτωμένων ἐκ τῶν δύο τούτων Μοναστηρίων ἀγροκτημάτων, σκήτεων, ἐκκλησιῶν, καταστημάτων καὶ μωσιῶν, τὸν δὲ πλοῦτον αὐτῶν τὰ πρωτόκολλα παραδόσεως καὶ παραλαβῆς μεταξὺ τῶν ἡγουμένων - οἰκονόμων. Διὰ νὰ ἀναλάβῃ τις τὴν ἡγουμενείαν εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο τούτων Μοναστηρίων ἀπαραιτήτως ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κουρὰν Ἁγιορειτικήν, δηλ. νὰ ἀνήκῃ εἴς τινα τῶν Ἀθωϊτίδων Μονῶν καὶ νὰ ἐγγυηθῇ δι' αὐτὸν ἐγγράφως ἡ Μετάνοιά του διὰ τὴν ἀνελλιπῆ ἐξόφλησιν τῶν ἐτησίων ἐνοικίων. Τὸ συμβόλαιον ἦτο πάντοτε ὁλοσφράγιστον ἤτοι μὲ τὰς εἴκοσι σφραγῖδας τῶν Μονῶν, τὸ δὲ ἐνοίκιον κατεβάλλετο εἰς δύο δόσεις (κίστια) κατ' Ἀπρίλιον καὶ Ὀκτώβριον ἑκάστου ἔτους. Ἡ διάρκεια τῆς ἐνοικιάσεως κατὰ κανόνα ἦτο 4 ἢ 6 ἔτη, πάντοτε ὅμως ἐδίδοντο παρατάσεις εἰς τοὺς εὐδοκιμήσαντας καὶ μὴ ἡγουμένους ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν. Τὸ σύνολον τῶν προσόδων τῶν δύο Μοναστηρίων, Κοτροτζανίου καὶ Τριῶν Ἱεραρχῶν, κατὰ τὰ τὰ ἔτη 1692 - 1733 δὲν ὑπερέβαινε τὰ πεντακόσια γρόσια ἐτησίως, κατενέμοντο δὲ ταῦτα πάντοτε ἐξ ἴσου εἰς τὰς εἴκοσι Μονὰς διὰ τὴν τέλεσιν μνημοσύνων, λειτουργιῶν καὶ ἀγρυπνιῶν ὑπὲρ τῶν δωρητῶν καὶ ἀφιερωτῶν, κατὰ τὰς διατάξεις τῶν κτιτορικῶν χρυσοβούλλων.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος αἱ πρόσοδοι τῶν κοινῶν τούτων Μοναστηρίων τοῦ Τόπου ηὐξήθησαν, συνεπείᾳ ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, τῆς συγκοινωνίας, τῆς γεωργίας, τῆς μελισσοκομίας, τῆς ζωοτροφίας καὶ τῆς ἱδρύσεως πλειόνων καταστημάτων καὶ ἐκκλησιῶν, ὑπενοικιαζομένων ὑπὸ τῶν οἰκονόμων, πρὸς ὄφελος αὐτῶν, εἰς ἐντοπίους κληρικοὺς καὶ λαϊκούς. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1790 μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ μὲν Μοναστήριον τοῦ Κοτροτζανίου ἐνοικιάζετο πρὸς 5.000 γρόσια ἐτησίως, τὸ δὲ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν πρὸς 7.500 γρόσια, κατὰ μέσον ὅρον. Συγχρόνως ὅμως, κατόπιν κτιτορικῶν ἐντολῶν καὶ Κυβερνητικῶν διαταγῶν ηὐξήθησαν καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῶν Μοναστηρίων πρὸς τὸν Τουρκικὸν στρατόν πρὸς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Ἡγεμονιῶν, πρὸς τὰ Σχολεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ Καταστήματα· πάντα ταῦτα ὅμως ὑπερεκάλυψαν αἱ ἀνωμαλίαι καὶ τὰ δεινὰ τῶν πολέμων, αἱ θεομηνίαι, σεισμοί, πυρκαϊαὶ καὶ ἄλλα ἀκόμη ἀτυχήματα μεγάλα, περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν κατωτέρω.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων κοινῶν κτημάτων τῶν ὁποίων αἱ πρόσοδοι εἰς πᾶσαν ἐποχὴν διετίθεντο, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπὲρ τῆς ἐπανορθώσεως ζημιῶν

τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ Μοναστηρίων ἢ δι' ἀγορὰν νέων κτημάτων, αἱ Μοναὶ εἶχον καὶ ἰδιόκτητα αὐτῶν Μοναστήρια μὲ σημαντικὰς προσόδους, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ τύχη δὲν ἦτο καλλιτέρα καὶ ἐπομένως δὲν εὐσταθεῖ τὸ θρυλλούμενον, ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας ἀντικατέστησαν τοὺς Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορας εἰς τὸν τομέα τῶν εὐεργεσιῶν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ!

Εἰς Μολδαυΐαν διετήρουν κτήματα αἱ Μοναί: Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου, Ἰβήρων, Ξηροποτάμου, Ζωγράφου, Ἁγίου Παύλου, Γρηγορίου καὶ Ἐσφιγμένου. Εἰς δὲ τὴν Βλαχίαν αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ Ἰβήρων, Χιλιανδαρίου, Διονυσίου, Κουτλουμουσίου, Παντοκράτορος, Ξηροποτάμου, Δοχειαρίου, Σταυρονικήτα, Ξενοφῶντος, Ἁγίου Παύλου, Σίμωνος Πέτρας καὶ Γρηγορίου, ἤτοι αἱ περισσότεραι Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διεχειρίζοντο δὲ ταῦτα δι' ἐνοικιάσεως εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἢ δι' αὐτεπιστασίας, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς νήσοις, ἐν Χαλκιδικῇ καὶ ἀλλαχοῦ μετόχιά των.

Τὰ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κτήματα ταῦτα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν ἐπὶ μέρους, ἐξαρτώμενα καὶ διοικούμενα ὑπὸ τῶν Ἀθωϊτίδων Μονῶν, ἀπετέλουν ἰδίαν τινα τάξιν προνομιοῦχον καὶ ἡ θέσις των ἦτο ἰδιάζουσα μὴ συγκρινομένη οὐδόλως πρὸς τὰ Μοναστήρια τῶν ἐντοπίων μὲ ἰθαγενεῖς μοναχούς, εἴτε ταῦτα αὐτοδιοικοῦντο, εἴτε ἐξηρτῶντο ἐκ τῶν ἐκεῖ ἱερῶν Μητροπόλεων. Ἐπισήμως οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα ἀναμίξεως εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν τῶν Ἁγιορειτικῶν κτημάτων, οὔτε αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τοῦ τόπου Ἀρχαί, οὔτε αἱ πολιτικαί, πλὴν ὅμως τοὺς ἀνέμιξεν, ἀκουσίως πάντως, αὐτὴ αὕτη ἡ Ἱερὰ Κοινότης καὶ ἐπὶ μέρους αἱ ἰδιοκτήτριαι Ἱεραὶ Μοναί, διορίζουσαι ἐξ ἀνάγκης καὶ κατ' ἔθος ἀρχαῖον ἐφοροεπιτρόπους ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῶν Μητροπόλεων καὶ ἐκ τῶν προυχόντων Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου, πρὸς ἠθικὴν προστασίαν τῶν κτημάτων καὶ τῶν διαχειριστῶν, ἄλλοτε πάλιν πρὸς θεώρησιν καθυστερουμένων λογαριασμῶν. Ἀμφότερα ὅμως ἀπέβησαν ὀλέθρια, διότι οἱ νεώτεροι δὲν εἶχον τὴν εὐσέβειαν τῶν ἀφιερωτῶν κτιτόρων καὶ διότι ἐνεφοροῦντο ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἐδημιούργησαν κατ' ἐπανάληψιν καταστάσεις βαρυνούσας τὴν πλεονεκτικὴν θέσιν τῶν Ἁγιορειτικῶν κτημάτων καὶ ἐπέβαλον τὰς θελήσεις των, θιγούσας εἰς τὰ καίρια τὰ συμφέροντα τῶν κέντρων, ἐξ ὧν ταῦτα εἶχον τὴν ἐξάρτησιν.

Τῷ 1775 ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθέσπισεν εἰσφορὰν καὶ φορολογίαν δι' ἕκαστον Μοναστήριον τῶν Ἡγεμονιῶν, συμπεριλαμβανομένων (εἰς τὰ ἐντόπια) καὶ τῶν Ἁγιορειτικῶν καὶ τῶν ὁμοίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ Προσκυνημάτων, μὲ ποιάν τινα διάκρισιν, διὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὸ καλὸν τῆς Πατρίδος.

Τῷ 1798 ὁ ἡγεμὼν Κωνσταντῖνος Χατζερῆς ἐπροχώρησεν περισσότερον, ἐξομοιώσας τὰς δύο τάξεις τῶν Μοναστηρίων διὰ χρυσοβούλλου αὐτοῦ καὶ ἀποφάσεως τῆς Βλαχικῆς Συνελεύσεως, τὸ ἠκύρωσεν ὅμως ὁ διαδεχθεὶς

αὐτὸν Ἀλέξανδρος Μουρούζης διατάξας *«ἀπαραμείωτον διαμένειν καὶ σώζεσθαι πᾶν ἔθιμον Μοναστηριακὸν ἀρχαῖον καὶ νόμιμον καὶ ὅσα ταῖς διαθήκαις ἐκείνων διείληπται καὶ διατέτακται»*.

Παρὰ τοῦτα οἱ μεταγενέστεροι ἡγεμόνες ἠξίωσαν, ὅπως ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ Μοναστήρια συμμετέχουν εἰς τὰ βάρη τῶν Ἡγεμονιῶν, εἰς τοῦτο δὲ εὕρισκον θερμὴν συνηγορίαν τῆς ἐμφανιζομένης ὡς προστάτιδος τῆς Ὀρθοδοξίας Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας, ὑποστηριζούσης ἰδίως τὴν φιλανθρωπικὴν κίνησιν πρὸς διατήρησιν Σχολείων, νοσοκομείων, προικοδότησιν πτωχῶν κορασίδων, ἐνίσχυσιν ἀτυχησάντων ἀπογόνων τῶν δωρητῶν κ.ἄ. Ἡ ἄσκησις τῆς φιλανθρωπίας ὑπὸ τῶν Μονῶν ἦτο βεβαίως ἐπιβεβλημένη καὶ ἠσκεῖτο ἀφειδῶς ὑπὸ τῶν ἡγουμένων διαχειριστῶν, ἡ δὲ ἐνίσχυσις τοῦ Σχολείου τοῦ Βουκουρεστίου ἦτο καὶ κτιτορικὴ ἐντολή. Ἀλλ' ἐδῶ ὑπῆρχε σκοπιμότης ἀναμίξεως τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν συνελεύσεων καὶ τῶν Μητροπόλεων εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν κτημάτων, ὅπερ τελικῶς ἐπέτυχον, διότι ἡ ἑκάστοτε ἀποστολὴ ἐξάρχων ἐλεγκτῶν ἦτο δύσκολος καὶ πολυδάπανος, καὶ διὰ τοῦτο τόσον ἡ Κοινότης ὅσον καὶ αἱ Μοναὶ προσέφευγον εἰς τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτικὴν Ἐξουσίαν, ἡ συνεργασία μετὰ τῶν ὁποίων παρέσχε βραδύτερον τεκμήρια, ἐφ' ὧν ἐστήριξαν εὐλογοφανῆ δικαιώματα αὐτῶν, περὶ οἰκονομικῆς ἐξετάσεως τῶν Ἁγιορειτῶν ἡγουμένων καὶ λογοδοσίας τούτων εἰς αὐτούς.

***

Τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ Μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Κοτροτζάνι ἢ Κουτρουτζάνι καλούμενον, ἦτο ἀφιέρωμα τοῦ Ἰωάννου Σερπάνου Κατακουζηνοῦ Βοεβόδα καὶ Αὐθέντου πάσης Οὐγγροβλαχίας ἐγγόνου τοῦ Σερπάνου Μπασαραμπᾶ, ὅστις ἀνήγειρε τοῦτο εἰς τὴν φερώνυμον τοποθεσίαν, εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ Θεῖον, διότι τὴν 7 Ὀκτωβρίου τοῦ 1682 ἐλυτρώθη παραδόξως ἐξ ἐχθρῶν ἐπιβουλευθέντων τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Τὴν Μονὴν ἐπροίκισεν ἀφθόνως *«ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἀναθήμασι καὶ ἀφιερώμασι κινητοῖς τε καὶ ἀκινήτοις»*, προσηλώσας ταύτην ταῖς εἴκοσιν Ἱεραῖς Μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους. *«Καθιερῶ δὲ καὶ ἀνατίθημι τοῦτο κοινῇ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ Ἄθωνι εὑρισκομένοις ἁγιωτάτοις Μοναστηρίοις, ὡς εἶναι μὴ μόνον ἑνὸς καὶ δυοῖν ἐκείνων κτῆμα, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἴκοσι Μοναστηρίοις κοινὸν καὶ πάντας ἔχειν τοῦτο ὡς ἴδιον καὶ εὔχεσθαι καὶ ἐξιλεοῦσθαι τὸ Θεῖον...»* πιστεύων ὀρθῶς, ὅτι πάντα τὰ ὄντα ἐκ τῆς Θείας Προνοίας ἐξήρτηνται καὶ διέπονται. (Κῶδ. 2ς, I.K., σελ. 65-69).

Ποία ὑπῆρξεν ἡ σειρὰ τῶν ἡγουμένων διαχειριστῶν τῆς Μονῆς ταύτης ἐπὶ μίαν ἑκατονταετίαν μοὶ εἶναι ἄγνωστον. Ἀνέκδοτα ἐν τούτοις στοιχεῖα, ἅτινα παρέχονται εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως πεντηκονταετίαν μᾶς εἶναι χρήσιμα εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην καὶ τίθενται ἐν

συνόψει παρὰ πόδας, πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς κρατούσης μέχρι σήμερον ἐντυπώσεως, ὅτι τὰ Μοναστήρια τῶν 'Ηγεμονιῶν ἔσωσαν πολλὰς καταστάσεις ἐν 'Αγίῳ "Ορει, διὰ τῆς οἰκονομικῆς των συμβολῆς εἰς κρισίμους περιστάσεις.

1) 'Ιγνάτιος Ξηροποταμινός, ἀνέλαβε τὴν ἡγουμενείαν εἰς Κοτροτζάνι τὸ ἔτος 1776 μὲ ἐτήσιον ἐνοίκιον 2.000 γροσίων διὰ μίαν ὀκταετίαν καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ οἰκονομήσῃ *«ἄπαντα τὰ τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου κινητὰ καὶ ἀκίνητα κτήματα, ὁμοῦ καὶ «αὐτοκίνητα» καὶ νὰ διορθώσῃ καὶ ἀνακαινίσῃ τὰ τοῦ Μοναστηρίου ἔσω καὶ ἔξω χαλασμένα κελλία, σκέπην, χάνι τοῦ Σερπὰν Βοεβόδα, ἐργαστήρια καὶ πίβνιτζαις, τὰ σκήτουρα τοῦ Μοναστηρίου καὶ ἄλλα ὁποῦ ἀπὸ τὴν πολυκαιρίαν καὶ ἀπὸ ταῖς ἀνωμαλίαις τοῦ πολέμου ἀναλώθησαν, ἐκτὸς τυχὸν ἐναντίου τινὸς ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤθελε φανῇ, ὅτι εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἄνωθεν περιεχόμενα»*. (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 172 - 173).

Μὲ τὴν λῆξιν τῆς συμβάσεως ταύτης κατὰ τὸ ἔτος 1784 ἡ 'Ιερὰ Κοινότης συνέταξεν ἐπιτροπικὸν ὁλοσφράγιστον (ἔγγραφον) διὰ τὴν ἀποστολὴν τεσσάρων ἐξάρχων, ἵνα ἐπιστατήσουν ἀνὰ δύο εἰς ἕκαστον τῶν ἐν ταῖς 'Ηγεμονίαις Μοναστηρίων, ἐπειδὴ οἱ ἐκεῖ ἡγούμενοι *«εἰς κάθε καιρὸν προσκλαιόμενοι διὰ γραμμάτων φανερώνουσιν εἰς τὸ Κοινὸν τοῦ 'Αγίου "Ορους, ἄλλοτε μὲν ὑπέρογκα καὶ πολνάριθμα ἔξοδα, ἄλλοτε δὲ εἰσοδημάτων ὀλιγότητα καὶ ὑστέρησιν»*. Οὕτω διὰ τὴν Βλαχίαν ἐξελέγησαν καὶ ἀπεστάλησαν ὁ γέρων Γαλακτίων Λαυριώτης, διατελέσας κατ' ἐπανάληψιν 'Επιστάτης ἐν 'Αγίῳ "Ορει καὶ ὁ Προηγούμενος 'Ιγνάτιος 'Εσφιγμενίτης πρὸς ἐξέτασιν τῆς ληψοδοσίας τοῦ 'Ιγνατίου Ξηροποταμινοῦ. Εἰς Μολδαυΐαν δὲ ἀπεστάλησαν ὁ γέρων "Ανθιμος Βατοπεδινὸς καὶ Μητροφάνης 'Ιβηρίτης διὰ νὰ θεωρήσουν τὸν λογαριασμὸν τοῦ 'Ιγνατίου Λαυριώτου ἡγουμένου τοῦ ἐν 'Ιασίῳ Μοναστηρίου τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν. (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 115).

Διὰ συστατικῶν γραμμάτων τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος παρεκλήθησαν πρὸς σύμπραξιν καὶ συμπαράστασιν οἱ Μητροπολῖται Σεβαστείας 'Ανανίας καὶ Εἰρηνουπόλεως Σωφρόνιος (ἐξ ὧν ὁ εἷς 'Αγιορείτης), καθὼς καὶ οἱ πραγματευταὶ Κυριάκης 'Αναστασίου καὶ 'Ανδρέας Παυλῆ. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 120 - 121).

2) Τὴν 5 Φεβρουαρίου 1785 συνετάχθη συμβόλαιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ 'Αρχιμανδρίτου Σεραφεὶμ Βατοπεδινοῦ, εὐνοουμένου τοῦ Βοεβόδα Γρηγορίου Γκίκα, ἐπὶ τούτῳ ἐλθόντος ἐκ Βλαχίας εἰς "Αγιος "Ορος, διὰ μίαν τετραετίαν ἀντὶ 5.000 γροσίων ἐτησίως, διὰ τὸ Κοτροτζάνι. Πρὸς τοῦτο ἐξεδόθη καὶ συστατικὸν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Οὐγγροβλαχίας Μιχαὴλ Σοῦτσον, διὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὑπὸ τὴν κραταιὰν σκέπην του *«ὡς τσιράκι τοῦ αὐταδέλφου του»*. ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. 132 - 137). 'Η σύμβασις τοῦ Σεραφεὶμ Βατοπεδινοῦ ἀρχομένη ἀπὸ 1 'Απριλίου τοῦ 1785 φαίνεται ὅτι δὲν ἐτελεσφόρησεν, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ συνταχθέντος ἐξοφλητικοῦ αὐτοῦ τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1791 (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 81)· παρέτεινεν εἰς τὸ διπλάσιον χρονικὸν διάστημα τὴν διαχείρισίν του καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν δὲν ἔδωκεν οὐδένα λογαριασμόν, *«διὰ τοὺς τέσσαρας χρόνους ὁποῦ δὲν ἀπεκρίθην τίποτες εἰς τὴν Κοινότητα»*, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ στείλῃ καὶ πάλιν ὡς ἐξάρχους τοὺς δύο Κωνσταντίους, τὸν Ξενοφωτεινὸν καὶ τὸν Γρηγοριάτην, οἵτινες συνέπραξαν μετὰ τῶν Μητροπολιτῶν Μπιζανίου Δοσιθέου καὶ Σταυρουπόλεως Γρηγορίου. 'Ο λογαριασμὸς αὐτός, τὸν ὁποῖον ἀποδίδει ὁ 'Ιγνάτιος καὶ ἐπιβεβαιοῖ ὁ Οὐγγροβλαχίας Κοσμᾶς, ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς ὅτι τοῦ ἐπῆρεν ἡ ἐξουσία (δηλ. οἱ Τοῦρκοι) χωρὶς τὴν θέλησίν του διὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνωμαλίας γρόσια 10.000. 'Επίσης ὁ Βοεβόδας Νικόλαος Μαυρογένης τριῶν ἐτῶν βιναρίτζιον γρόσια 5.500 καὶ ἠγόρασε τὸ ὀσπίτιον τοῦ Ζαφειράκη γρόσια 5.200 ἐν συνόλῳ 20.700, τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζουν οἱ "Εξαρχοι βάσει ἐγγράφων ἀποδείξεων, ὡς καλῶς δοθέντα. Τοῦ καταλογίζουν μόνον δύο χιλιάδας γρόσια διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἐργαστηρίων τὰ ὁποῖα εἰς τὰς ἡμέρας του *«ἐσαρώθησαν»*, 1.000 διὰ τὸ Σχολεῖον, τὰ ὁποῖα ὤφειλε νὰ δώσῃ καὶ δὲν ἔδωσεν καὶ δι' ἄλλας τινὰς αἰτίας, ἐν συνόλῳ 5.500, τὰ ὁποῖα ἐμέτρησε καὶ ἐξώφλησεν.

3) Τοῦτον διεδέχθη ἀπὸ 1 'Οκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1791 ὁ 'Αρχιμανδρίτης Δαυῒδ Λαυριώτης ἐπιστασιακῶς διὰ λογαριασμὸν τῆς Κοινότητος καὶ ἄνευ εὐθύνης τῆς ἐγγυησαμένης αὐτὸν Μεγίστης Λαύρας, *«εἰς ὅσον καιρὸν εἶναι ἡ ἀνωμαλίαις τοῦ παρόντος πολέμου εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, νὰ εἶναι τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς αὐτῆς Κοινότητος»*. (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 187 - 188, συμβόλαιόν του), γενομένης δὲ εἰρήνης τὸ ἐτήσιον ἐνοίκιον τοῦ Μοναστηρίου ὡρίζετο εἰς 5.000 γρόσια, καθόσον τὸ Μοναστήριον ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν ἐκ λεηλασίας καὶ πυρπολήσεως κατόπιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τοῦ Ρήγα Φεραίου. 'Η 'Ιερὰ Κοινότης πιεζομένη καὶ αὖθις ὑπὸ μεγάλων χρεῶν καὶ τῆς καταστάσεως διπλασιάζει τὰ ἔτη τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ 'Αρχιμανδρίτου Δαυΐδ, ἀπὸ ἓξ εἰς δώδεκα ἔτη, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος εἰς τὸ ὑποσχετικόν του, *«διὰ νὰ φτιάσω τὸ κεκαυμένον Μοναστήριον καὶ ὅλον τὸ ἄλλο μέρος τὸ σεσαθρωμένον, ὁμοίως νὰ διορθώσω καὶ ὅλα τὰ ἐργαστήρια καὶ μετόχια, προσέτι νὰ κάμω ἑπτὰ ἐργαστήρια καινούργια»*. Διὰ τὴν ἀνακαίνισιν ταύτην τοῦ μετοχίου τῷ χορηγοῦν οἱ "Εξαρχοι τὰ εἰσπραχθέντα παρὰ τοῦ 'Ιγνατίου 5.500 γρόσια καὶ ἐκποιοῦνται 500 χοῖροι τοῦ πρωτοκόλλου προικὸς τοῦ μετοχίου ἀντὶ 2.000 γροσίων καὶ ἄλλα εἰσέτι ζῶα τοῦ Μοναστηρίου. Τὴν συμφωνίαν ἐπικυροῖ ὁ Οὐγγροβλαχίας Κοσμᾶς. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 86). 'Εν τούτοις πρὶν ἔτι συμπληρωθῇ ἡ ἀνόρθωσις τοῦ Μοναστηρίου ὁ 'Αρχιμανδρίτης Δαυῒδ ἀποθνήσκει, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1798 ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 94), τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ ἐπηκολούθησαν πρωτοφανεῖς ταραχαὶ καὶ σκηναί.

Κατ' ἐπικρατοῦσαν τάξιν καὶ συνήθειαν, ὅπως ἡ ἐγγυήτρια Μονὴ εἰς περίπτωσιν τελευτῆς ἀδελφοῦ αὐτῆς ἡγουμένου διαχειρισθῇ τὸ Μοναστήριον δι' ἑτέρου ἀδελφοῦ μέχρι λήξεως τοῦ συμβολαίου, ἡ Μεγίστη Λαύρα ἐξέλεξε τὸν Χρύσανθον ὡς ἡγούμενον καὶ τὸν Παρθένιον ὡς ἀπεσταλμένον πληρεξούσιόν της. Ἡ Ἱερὰ Κοινότης ἀναγνωρίσασα τὸν Χρύσανθον κατόπιν ἐγγυήσεως τῆς Λαύρας διορίζει καὶ ἔξαρχον διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μοναστηρίου εἰς αὐτόν, εὑρίσκονται ὅμως ὅλοι ἀντιμέτωποι τοῦ βοηθοῦ τοῦ τελευτήσαντος 'Αρχιμανδρίτου Βησσαρίωνος, ἔχοντος γνωριμίαν καὶ στενὴν φιλίαν τοῦ ἡγεμόνος Χατζερῆ ἐκ τῆς νήσου Χίου καὶ ἄλλων ἀκόμη ἀρχόντων καὶ προυχόντων τοῦ Βουκουρεστίου. Ὁ Χατζερῆς ὑπεστήριζεν ὅτι *«ἡ διαθήκη τοῦ κτήτορος ἐντέλλεται ἡγουμενεύειν τὸν διάδοχον»*. ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 95). Ἐπὶ τοιαύτης αἰτήσεως τοῦ 'Αρχιμανδρίτου Βησσαρίωνος, ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1798, ἡ Κοινότης δὲν ἐνδίδει ὑποστηρίζουσα, ὅτι οὗτος εἶναι ἄγνωστον πρόσωπον, ἡ δὲ διαθήκη διαλαμβάνει νὰ διορίζεται ἡγούμενος γνήσιος Ἁγιορείτης καὶ ἕνεκα τούτου οὐδεμία Μονὴ ἀνελάμβανε τὴν ἐγγύησίν του ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 95-96)· ὁ ἡγεμὼν Χατζερῆς ὅμως προλαμβάνει τὰ πράγματα. Καλέσας παρ' ἑαυτῷ γνωστόν του πνευματικὸν Ἁγιορείτην τῷ ἐδήλωσεν καὶ ἠξίωσε νὰ τὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν Κοινότητα, ὅτι ἂν ὁ Μουρούζης εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διορίσῃ ὡς ἡγούμενον εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ραδουλδόβα τὸν Πρωτοσύγκελλον τοῦ Τορνόβου *«ὁποῦ τελείως τὸ "Ορος δὲν εἶδεν»* κατὰ μείζονα λόγον θὰ πράξῃ καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον διὰ τὸν Βησσαρίωνα. Τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς ἐπιστολήν του.

«'Εζητήθησαν παρὰ τοῦ Μεγάλου Σπαθάρη νὰ ὑπάγουν ὅλοι οἱ ἐκ τοῦ "Ορους ἐλθόντες... ἀπελθόντες δὲ ἠρώτησεν ἕνα ἕκαστον δι' ἣν αἰτίαν ἦλθον. ὁ μὲν ὅτι εἶναι ἡγούμενος Κοτροτζανίου, ὁ δὲ κληρονόμος τοῦ ἀποθανόντος, καὶ ὁ ἕτερος ἔξαρχος. καὶ ἀμέσως τὸν ἔξαρχον ἄφισε διὰ τὴν ἐξαρχίαν, τὸν κληρονόμον (Παρθένιον Λαυριώτην) *διὰ τὴν κληρονομίαν, τὸν ἡγούμενον εἶπεν ὅτι εἶσαι κρατημένος διὰ προσταγῆς τοῦ ὕψους του* (ἤτοι τοῦ ἡγεμόνος). *καὶ μετ' ὀλίγον καρούτζι μὲ ἓξ ἄλογα καὶ μπημπασίρης αὐθεντικὸς νὰ τὸν ἀπεράσῃ πέραν τῆς τούνας εἰς τρονάρι καὶ ἀμέσως ἔγινε... ἔπρεπε νὰ πηγαίνει διὰ νὰ μάθῃ νὰ ἀνατρέπῃ προσταγὰς ἡγεμόνος καὶ Κυριάρχου...»*.

Κατόπιν, *«τῆς Κοινῆς ταύτης ἀτιμίας»*, ὡς γράφουν οἱ ἔξαρχοι, συνιστοῦν εἰς τὴν Κοινότητα, ὅπως δεχθῇ ὡς διάδοχον τὸν Βησσαρίωνα. *«εὐδοκία Θεοῦ ὁποῦ εὑρέθη, διότι ἄλλως ἤθελον ἔμβῃ οἱ λύκοι μέσα* (ἐννοοῦν τοὺς Βλάχους δανειστὰς τοῦ Δαυΐδ), *ὁποῦ ποτὲ γλυτωμὸν νὰ μὴν ἔχῃ* (τὸ Μοναστήριον)». Ἐγκωμιάζοντες δὲ τὸν Βησσαρίωνα γράφουν: *«ὑποκείμενον καλοῦ βίου, μὲ λόγον, μὲ προκοπὴν γραμμάτων, κατάστασιν καλογερικήν, φιλότιμος εἰς ἄκρον, ὁποῦ ὠφελεῖ τὴν Κοινότητα»*. Ἑπομένως τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι ὑποκύπτουν καὶ ἡ Κοινότης καὶ ἡ Λαύρα, ἀναγνωρίσασαι τὸν Βησσαρίωνα τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1798.

Μὲ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐνοίκιον καὶ τὰς ἰδίας ὑποχρεώσεις συνεχίζει οὗτος τὴν ἐνοικίασιν τοῦ Δαυΐδ ἀναλαβὼν καὶ τὸ χρέος του, ἐκ γροσίων 16.252. Ἀπὸ ἐξοφλητικὸν ὁλοσφράγιστον τῆς 15 Δεκεμβρίου 1816 βεβαιωμένον καὶ ὑπὸ τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Ε'. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 107β) πιστοῦται, ὅτι *«κατὰ τὴν ἐν καταστίχοις σαφήνειαν τὸν λογαριασμὸν ἐτῶν δώδεκα πρὸς πέντε χιλιάδες, 60.000 γρόσια, παρέλαβον οἱ "Εξαρχοι Γρηγόριος Γρηγοριάτης, Δοσίθεος Κουτλουμουσιανὸς καὶ Σάββας Ξενοφωτεινός»*. Ἀτυχῶς κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ Βησσαρίωνος (1803) *«ἐγένετο φρικωδέστατος σεισμὸς εἰς Βουκουρέστιον ἐδαφιάσας τὰ πάντα»*. Ὁ ἡγεμὼν ἐκφράζει εἰς τοὺς 'Εξάρχους τὴν ἔκπληξίν του διὰ τὴν ἄφιξίν των εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν, οὗτοι δὲ εὑρόντες ἕτοιμα τὰ ὑλικὰ νέας καὶ πάλιν ἀνοικοδομήσεως τοῦ Μοναστηρίου προβαίνουν δι' ἀποφάσεως τῆς Κοινότητος εἰς νέαν ἐνοικίασιν πρὸς τὸν 'Αρχιμανδρίτην Βησσαρίωνα (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 97) διὰ ἑπτὰ ἔτη: *«οἱ 4 χρόνοι νὰ εἶναι ἐλεύθεροι χωρὶς νὰ δίδῃ τίποτε διὰ νὰ ἀνεγείρῃ τὰ ἐκ τοῦ σεισμοῦ πεπτωκότα»*, διὰ δὲ τοὺς λοιποὺς τρεῖς χρόνους νὰ δίδῃ 7.500 γρόσια ἐτησίως. Ἡ σύμβασις ἐτελείωνε τὴν 1 'Οκτωβρίου 1810 ἀλλὰ κατά τινα τρόπον — ἀσφαλῶς δι' ἐπεμβάσεως καὶ πάλιν τοῦ ἡγεμόνος — παρετάθη ἐπὶ διετίαν διότι ἡ ἐγγυήτρια Μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας μὲ γράμμα αὐτῆς ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1812 συνιστᾷ εἰς τὸν 'Αρχιμανδρίτην Βησσαρίωνα, *«νὰ παραδώσῃ τὸ Κοινὸν Μοναστήριον παραιτούμενος ἐντίμως ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον αὐτὴν ἡγουμενείαν καὶ ἐπιστασίαν, θεωρῶντας πρῶτον ἐν ἀκριβείᾳ τοὺς λογαριασμούς του»*. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 114).

Μόλις εἶχεν ἀπαλλαγῆ ἡ Μονὴ τῆς ἐγγυήσεώς της τελευτᾷ καὶ ὁ Βησσαρίων κατὰ 'Ιανουάριον τοῦ 1813. Μετὰ τὸν θάνατόν του φίλοι τοῦ Ἡγεμόνος ἐμφανίζουν χρεωστικὴν ὁμολογίαν του (πιθανώτατα εἰκονικὴν) 100.000 γροσίων ἔντοκον μὲ πεντήκοντα γρόσια τὸ πουγγεῖον ἐτησίως (10 %), τοῦ ἔτους 1811, μὲ μάρτυρας τὸν 'Αρχιμανδρίτην 'Ιγνάτιον Ραδουλιώτην 'Επίτροπον καὶ τὸν Προηγούμενον καὶ Σκευοφύλακα τοῦ Σταυρονικήτα 'Αγάπιον, ὅτι ταῦτα ἐδανείσθησαν *«ἕνεκα χρείας κατεπειγούσης τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου»* μὲ τὸ ὄνομα ἐν τούτοις τοῦ δανειστοῦ ἀνοικτόν! ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 105β).

Ἡ Κοινότης ἐπιδιώκουσα ὀφειλομένως τὴν ἀπαγκίστρωσιν τοῦ μετοχίου ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀρχόντων τῆς Βλαχίας, ἀποφασίζει τὴν 1 'Ιουλίου τοῦ ἔτους 1813 διὰ κοινοῦ ὁλοσφραγίστου, ἤτοι δι' ἐπισήμου πράξεως αὐτῆς *«περὶ διοικήσεως τοὐντεῦθεν τοῦ Κοτροτζανίου παρὰ τεσσάρων ἀδελφῶν τοῦ μὲν ἔχοντος τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡγουμένου, τῶν δὲ τριῶν ἄλλων ἐξάρχων καὶ συνεπιστατῶν, μετὰ τοῦ ἡγουμένου, εἰς ἅπασαν τὴν ληψοδοσίαν...»*, παραθέτουν δὲ καὶ τὸ δικαιολογητικὸν τῆς τοιαύτης ἀλλαγῆς τοῦ διαχειριστικοῦ συστήματος. *«"Ηδη πληροφορηθέντες ὅτι ὑπέπεσε τὸ αὐτὸ*

Μοναστήριον εἰς χρέος βαρύτατον καὶ ὑπέρογκον διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ πρὸ ὀλίγου ἀποβιώσαντος ἡγουμένου, ἐκρίναμεν κοινῶς κατὰ κοινὴν ἡμῶν σκέψιν καὶ γνώμην κλπ.». 'Ως ἀμοιβὴ τῶν τεσσάρων ὁρίζεται τοῦ μὲν ἡγουμένου 1.500 γρόσια ἐτησίως, τῶν δὲ ἄλλων τριῶν ἀνὰ χίλια.

Τοιοῦτοι ἐξελέγησαν ὁ Ματθαῖος Γρηγοριάτης ὡς ἡγούμενος, συνεπιστάται δὲ ὁμότιμοι ὁ Πανάρετος Δοχειαρίτης, Σάββας Ξενοφωτεινὸς καὶ 'Ιωακεὶμ 'Εσφιγμενίτης μὲ προθεσμίαν τεσσάρων ἐτῶν, 1813 - 1817 ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 104β), ἔχοντες καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ Μοναστηρίου εἰς τέσσαρα τμήματα, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἐν 'Αγίῳ "Ορει 'Επιστασίας τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος.

Οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν τὰ πράγματα εὐοδοῦνται, καίτοι τὸ Μοναστήριον διὰ τῶν νέων οἰκοδομῶν καὶ ἐργαστηρίων ἀποδίδει πολλά. Τὸ μεγαλύτερον ἀγρόκτημα (μωσία) *«Μπολιάσκα»* καλούμενον εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ ἄρχοντος Μανούκη, τὸ ὁποῖον οὗτος πωλεῖ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι τὸ κατέχει ἐξ ἀνταλλαγῆς, ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας Βησσαρίωνος ("Ενθ. ἀνωτ., φ. 120β). 'Η Κοινότης τοῦ 'Αγίου "Ορους τὸ διεκδικεῖ, διότι ἐκ τῆς συμβάσεως ἦτο ἀπηγορευμένη οἱαδήποτε ἀνταλλαγή, οἱ δανεισταὶ ἀπειλοῦν, ὁ δὲ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος κατόπιν παραπόνων των συνιστᾷ τὴν ἐκποίησιν τῶν ἐργαστηρίων, ὁμοίως καὶ ὁ ἡγεμὼν 'Ιωάννης Καρατζᾶς ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 119 - 121α), ὅπερ καὶ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' εἶχε συστήσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1806 ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 106), ἀλλ' ἡ Κοινότης φαίνεται ἀνένδοτος δηλοῦσα ἀπαντητικῶς ὅτι *«τὰ ἅπαξ τῷ Θεῷ ἀφιερωθέντα εἶναι ἀναπόσπαστα»* καὶ δὲν συναινεῖ εἰς τὴν πώλησιν τῶν ἐργαστηρίων καὶ λοιπῶν σκοπεύουσα νὰ ἀποστείλῃ τὰ ὀφειλόμενα πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν δανειστῶν καὶ ἐξοικονόμησιν τοῦ Μοναστηρίου. ("Ενθ' ἀνωτ., φ. 119). Τὸ ἔτος 1816 ἦτο κρίσιμον διὰ τὴν τύχην τοῦ ἀγροκτήματος, ἕνεκα προσφυγῆς ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος Γρηγορίου Μπρανκοβάνου κατὰ Δεκέμβριον πρὸς ἀνάκτησίν του, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν δύο Πατριαρχῶν, ἀνωφελῶς βεβαίως.

Κατὰ τὸ ἔτος 1819 ἐγκαταλείπεται ἡ αὐτοεπιστασία τοῦ Μοναστηρίου καὶ ἀποφασίζεται πάλιν ἡ ἐνοικίασις αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον. Τῇ ἐγγυήσει τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου προκρίνεται ὡς ἐνοικιαστὴς ὁ 'Αρχιμανδρίτης Χαρίτων μὲ ἑξαετῆ συμφωνίαν, 1819 - 1825, καὶ ἐτήσιον ἐνοίκιον 14.000 γροσίων ἐτησίως ἐκ τῶν ὁποίων θὰ πληρώνωνται οἱ τόκοι τοῦ χρέους, εἰδήσει τῶν 'Εφόρων τοῦ Μοναστηρίου Μεγάλου Πάνου Κωνσταντίνου Γκίκα καὶ 'Ιωάννου Χαζῆ Μόσχου, *«καὶ ἐὰν περισσεύσωσι γρόσια»* νὰ ἐμβάζωνται εἰς τὴν Κοινότητα. (Κῶδ. 11, I.K., φ. 124, συμφωνητικὸν 1 'Απριλίου 1819). 'Ο νέος οὗτος ἐνοικιαστὴς τοῦ Κοτροτζανίου διὰ συστατηρίου τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ νέου ἡγεμόνος 'Αλεξάνδρου Σούτσου, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν καλλιέπειαν τῶν καλαμαράδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἂν καὶ ἡμιτελές, παραδίδομεν εἰς τὴν δημοσιότητα.

«"Ισον τοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα Οὐγγροβλαχίας Κύριον 'Αλέξανδρον Σοῦτζον ὁλοσφραγίστου συγχαρητικοῦ τε καὶ δηλωτικοῦ γράμματος, περὶ τῆς ἐξώσεως τῶν ἐν τῷ κοινῷ ἡμῶν 'Ιερῷ Μοναστηρίῳ Κοτροτζάνου προστατευόντων ἐξάρχων δύο 'Αρχιμανδριτῶν, τοῦ τε κυρίου Θεοδοσίου 'Ιβηρίτου καὶ τοῦ κὺρ Χαρίτωνος Κουτλουμουσίου. καὶ ἀντ' αὐτῶν διωρισθέντων ἐφόρων τε καὶ ἐπιτρόπων ἐν αὐτῷ τῶν ἐκεῖσε πανευγενεστάτων ἀρχόντων τοῦ τε Μεγάλου Πάνου κυρίου Κωνσταντίνου Γκίκα, καὶ τοῦ Βυστηάρη κυρίου 'Ιωάννου Χατζῆ Μόσχου.

'Υψηλότατε, Θεοσεβέστατε καὶ Θεοδόξαστε αὐθέντα!

"Ωσπερ ἅπασα ἡ ὑφήλιος Οἰκουμένη, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ δρώμενα διαφόρων εἰδῶν φυτά, ἐν διαστήματι χρόνου ἱκανῷ μὴ ἀνίσχοντος τοῦ σελασφόρου ἡλίου, διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος μελαμβαφῆ σκότωσιν, ἢ συστροφὴν τῶν νεφελῶν καὶ ἄτακτον ἀναπνοὴν τῶν ἀνέμων, εὑρίσκονται ἄμορφα, ἀνούσια καὶ ἄψυχα ἅπαντα, περιμένοντα τὴν διαυγεστάτην καὶ δραστικωτάτην ἐπέλαμψιν τούτου τοῦ φαεινοτάτου ἡλίου, καὶ εὐθέως τούτου ἀνατείλαντος ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἀνακαινίζεται καὶ ὡραΐζεται, καὶ σχεδὸν χαίρει ἡ σύμπασα κτίσις καὶ φαιδρύνεται, αἰσθομένη ἑκάστῳ τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων τὴν ἐπελθοῦσαν ἐνέργειαν, ἰσχὺν καὶ ἀναζώωσιν, τοιουτοτρόπως ἀληθῶς, περιέμενον καὶ ἐδέοντο πρὸς Θεόν, ἅπαντες οἱ τῆς Θεοσώστου ταύτης πόλεως Οὐγγροβλαχίας πάροικοι, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ἵνα θεάσωνται τὸν προβιβασμὸν τῆς ὑμετέρας Θεοσεβάστου ὑψηλότητος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὅπως ἀξιωθῶσι τοιούτου εὐμενεστάτου καὶ προνοητικωτάτου ἡγεμόνος καὶ χριστομιμήτου πατρικοῦ κηδεμόνος, βλέποντες τὴν τῶν πτωχῶν, ἐνδεῶν, καὶ ἀδικουμένων προστασίαν καὶ ἐπίσκεψιν ἀνορθουμένην αὖθις, καὶ θεόθεν δεδοξασμένην, καὶ κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, σοὶ ἐγκαταλέλειπται ὁ πτωχός, ὀρφανῷ σὺ ἦσθα βοηθός. Καὶ ἂν οἱ ἐγγὺς χαίρωσι καὶ συγχαίρωσι πάντες, τίς ἡ ἀμφιβολία, ὅτι καὶ οἱ πόρρω ἔτι μᾶλλον χαίρουσιν, ἐπισπῶντες καὶ ἐφέλκοντες πρὸς ἑαυτοὺς θερμοτέραν τὴν ἐνέργειαν καὶ δύναμιν τῶν ζωτικῶν ἐμπνεύσεων; "Οθεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἐλάχιστοι δοῦλοι τοῦ ὕψους της, ἐμφανιζόμενοι διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ταπεινοῦ καὶ οἰκετικοῦ, λέγομεν ὅτι τοιοῦτος ἀληθῶς ἡγεμών, ἢ μᾶλλον ποιμὴν καὶ πατήρ, ἔπρεπεν εἰς τοιαύτην θεοφρούρητον καὶ ὀρθόδοξον πόλιν, ἵνα ποιμάνῃ λαὸν χριστεπώνυμον, λαὸν περιούσιον. Τοιγαροῦν δοξάζοντες τὸν οὕτως εὐδοκήσαντα Πανύψιστον Θεὸν (παρ' οὗ οἱ Θρόνοι καὶ πᾶσα ἐξουσία τοῖς ἀνθρώποις πρυτανεύονται) εὐχόμεθα ἐκτενῶς, εἰ καὶ ἀνάξιοι, ὅπως περιφρουρῇ, καὶ διασκέπῃ τὴν αὐτῆς θεοσέβειαν, ἐπὶ τοῦ πανεκλάμπρου ἡγεμονικοῦ αὐτῆς Θρόνου, διὰ τῶν ἀκοιμήτων πρεσβειῶν τῆς μόνης κοινῆς ἡμῶν Προστάτιδος Κυρίας Θεοτόκου, εἰς παραμυθίαν καὶ περίθαλψιν τῆς θεοφρουρήτου αὐθεντικῆς αὐτῆς τζάρας, καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν ἐπίσκεψιν καὶ ἀντίληψιν». (Τὸ γράμμα εἶναι ἡμιτελὲς καὶ ἀχρονολόγητον, Κῶδ. 11, I.K., φ. 122α).

Τὰ ἐκ τῆς τραγικῆς ταύτης καταστάσεως τῶν ἀλλεπαλλήλων συμφορῶν

καὶ τῆς πλημμελοῦς διαχειρίσεως τοῦ Μοναστηρίου ἀποτελέσματα μιᾶς πεντηκονταετίας ηὔξανον διαρκῶς μὲ πρόσθετον βάρος τὰ συναπτόμενα δάνεια ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινῶν 'Επιτρόπων ἀπὸ διαφόρους ἄρχοντας τῶν 'Ηγεμονιῶν, πρὸς ἐξόφλησιν ἐκτάκτων εἰσφορῶν καὶ στρατιωτικῶν δαπανῶν πρὸς τὸ Δημόσιον, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν χρεῶν ἐν τῷ παρόντι. Κατὰ πόσον ὑπῆρξεν ὠφέλιμος ἡ σχέσις αὕτη τῶν 'Αγιορειτῶν μὲ τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ Φαναρίου καὶ τῶν 'Ηγεμονιῶν, δύναται νὰ συμπεράνῃ τις εὐκόλως. 'Ο Χαρίτων Κουτλουμουσιανὸς ἔσχε καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειράν του τὴν μεγάλην περιπέτειαν τῆς 'Επαναστάσεως ἐν Κοτροτζανίῳ ὡς καὶ ὁ Σεραφεὶμ Καρακαλλινὸς εἰς τὸ 'Ιάσιον. Συμφέροντα καὶ σειρὰ ὁλόκληρος ἐπιλέκτων 'Αγιορειτικῶν στελεχῶν ἐτάφησαν εἰς τὰ Ρουμανικὰ ἐδάφη. Μεταξὺ ὠφελείας τῆς Κοινότητος τῶν Μοναστηρίων τῆς 'Αθωϊκῆς Χερσονήσου καὶ τῶν συνεχῶν περιπετειῶν, δὲν ὑπάρχει οὐδεμία σύγκρισις, τοῦτο δὲ συνέβη καὶ μετὰ τὴν 'Επανάστασιν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κατωτέρω λογαριασμοῦ τοῦ Μοναστηρίου τούτου. Παραδόξως κατὰ τὴν δεκαετίαν 1821 - 1830, καίτοι ἀμφότερα τὰ Μοναστήρια Κοτροτζανίου καὶ Τριῶν 'Ιεραρχῶν κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Βλαχομπογδάνων, ἐπετεύχθη ἡ εἴσπραξις ποσῶν τινων χρηματικῶν, κατόπιν κοινοπραξίας καὶ ἀποφάσεως τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος, δι' ἧς ἐδεσμεύθησαν αἱ πρόσοδοι ὅλων τῶν 'Αγιορειτικῶν κτημάτων, πρὸς ἐξόφλησιν τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως.

«Σημείωσις τῶν ἐξοδευθέντων διὰ λογαριασμὸν τοῦ 'Ιεροῦ Μοναστηρίου Κουτρουτζανίου :

Γρόσια	
59.480	*εἰς βοήθειαν τῶν πυρποληθέντων, τὸ διπλοῦν δέκατον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν μουλκίων*
5.200	*ὁμοίως ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ Χανίου τοῦ ἄρχοντος κ. Π. 'Αγγελοπούλου*
10.500	*εἰς ἐξαγορὰν*
6.400	*εἰς τὸν ἔξαρχον κ. 'Ανανίαν*
15.880	*εἰς ἀνακαίνισιν τοῦ μύλου ἀπὸ Γρατζαβέστι*
10.450	*εἰς ἀφαίρεσιν ἐνοικίων τριῶν πυρποληθέντων ἐργαστηρίων κατὰ διάληψιν τοῦ κονδράκτου*
107.910	
92.090	*τὰ ὅσα ἐμβάζω ἤδη*
200.000	*ἤτοι διακόσιαι χιλιάδες*

27.180 ἤτοι εἰκοσιεπτὰ χιλιάδες ἑκατὸν ὀγδοήκοντα γρόσια ἔδωσα εἰς ἀγορὰν κερεστὲ καὶ ἄλλης ὕλης, ἅτινα δὲν καταχωρῶ εἰς τὸν ἄνωθεν λογαριασμόν».

(Κῶδ. 1α, Ι.Κ., φ. 9α, ἀριθ. 23. Προηγεῖται ἐπιστολὴ τοῦ ἡγουμένου. 'Ο λογαριασμὸς οὗτος περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος).

3 - 6 - 1963

7. Μοναστήριον Τριῶν 'Ιεραρχῶν. 'Η διαχείρισις τοῦ ἐν 'Ιασίῳ εὑρισκομένου μετοχίου τούτου, ἀνήκοντος ἐπίσης εἰς τὴν Κοινότητα τῶν εἴκοσιν ἐν "Αθῳ Μονῶν, εἶχεν ἀνατεθῇ κατὰ τὸ ἔτος 1780 εἰς τὸν 'Ιγνάτιον ('Αγιορείτην) ἐπὶ ἀποδόσει λογαριασμοῦ. Τὸ Μοναστήριον φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν προηγηθέντα Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ὑπέστη τοιαύτας καταστροφάς, ὥστε νὰ μὴ εὑρίσκωνται πρόθυμοι ἐνοικιασταὶ 'Αγιορεῖται ν' ἀναλάβουν τὴν διαχείρισιν· συνεπείᾳ δὲ τῶν καταστροφῶν τούτων ὑπέκυψε καὶ ὁ προκάτοχος τοῦ 'Ιγνατίου Σαμουήλ. (Βλ. πρωτόκολλον παραδόσεως αὐτοῦ. Κῶδιξ 'Αρχείου Πύργου, Ι.Κ., ἀριθ. 5, σελ. 340 - 345, ἔτους 1780).

Κατ' 'Απρίλιον τοῦ 1784 Σάββας τις ὑπὸ τύπον ἐξομολογήσεως ἀνέφερεν εἰς τὴν 'Ιερὰν Κοινότητα, ὅτι ὁ 'Ιγνάτιος ὅτε τῷ ἀνέθεσε τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ τακτοποίησιν τῶν λογαριασμῶν τῆς διαχειρίσεώς του ἠξίωσεν, ὅπως εὐμεθόδως καὶ ἀφανῶς προσθέσῃ 7.500 γρόσια, τὸ ὁποῖον καὶ ἔπραξεν ζητῶν τῇ συστάσει τοῦ πνευματικοῦ του πατρὸς συγγνώμην διὰ τὴν πρᾶξιν του ταύτην. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 113 - 114).

Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1785 ὅτε ἀφίχθη ἐκ Βλαχίας ὁ ἀρχιμανδρίτης Σεραφεὶμ Βατοπεδινὸς καὶ συνεφώνησε μὲ τὴν 'Ιερὰν Κοινότητα ὡς ἐνοικιαστὴς τοῦ Κοτροτζανίου ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Σεβαστείας 'Ανανίας ἐνδιεφέρετο διὰ τὸ Μοναστήριον τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν. 'Η Κοινότης ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ μετοχίου, ὅπερ ἐβαρύνετο μὲ χρέη, ἐντόκως συναφθέντων δανείων παρὰ τῶν 'Επιτρόπων Κωνσταντινουπόλεως, προέβη εἰς συστάσεις πρὸς τὸν ἀνωτέρω Μητροπολίτην *«ὅτι ἂν θέλῃ νὰ πάρῃ τὸ Μοναστήριον αὐτὸ ἡ Πανιερότης της, διὰ νὰ κάμῃ μίαν καλωσύνην εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς Κοινόν, μὲ ὑπόσχεσιν, ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὰ διάφορα (τόκους) τοῦ αὐτοῦσε ὅλου χρέους νὰ ξεπέφτῃ καὶ νὰ ἐξοφλῇ ἀπὸ δέκα πουγγείων ὁμολογίας κεφάλαιον κατ' ἔτος καὶ πεντακόσια μόνον γρόσια νὰ ἐξαποστέλλῃ διὰ πολίτζης εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς Κοινὸν τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον ἢ καὶ ἂν ἠμπορέσῃ νὰ ξεπέφτῃ καὶ ἀπὸ δέκα πέντε πουγγείων ὁμολογίας κεφαλαίου. καὶ ἂν ὑποσχεθῇ οὕτω ὑποσχόμεθα καὶ ἐμεῖς νὰ δώσωμεν τὸ ἱερὸν αὐτὸ Μοναστήριον εἰς τὴν δεσποτείαν καὶ ἐπιστασίαν της ὀκτὼ - ἐννέα χρόνους ἕως ὁποῦ νὰ εὐγῇ τὸ χρέος του ὅλον καὶ νὰ μᾶς τὸ παραδώσῃ ὕστερον χωρὶς χρέους...».* (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 139).

Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ὁ Σεβαστείας δὲν ἐδέχθη τὰς προτάσεις αὐτὰς καὶ ἡ διαχείρισις τοῦ Μοναστηρίου συνεχίζεται διὰ τοῦ 'Ιγνατίου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς θεωρήσεως λογαριασμῶν του κατὰ Μάϊον τοῦ ἔτους 1793. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 127α). Διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ λογαριασμοῦ του 12 ἐτῶν καὶ 7 μηνῶν, συνεστήθη αἱρετοκρισία ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν, ἐκ τοῦ Μητροπολίτου Μολδοβλαχίας 'Ιακώβου καὶ τοῦ ἄρχοντος Λογοθέτου Νικολάου Ρωσέτου, 'Επιτρόπου τοῦ Μοναστηρίου, *«ὅ,τι ἤθελον ἀποφασίσει ἡ πανιερότης αὐτοῦ καὶ ἡ αὐτοῦ εὐγένεια νὰ μείνωσιν εὐχαριστημένοι* (Κοινό-

της καὶ Ἰγνάτιος) *καὶ ἀκαταζήτητοι ἐν παντὶ καιρῷ, τόπῳ καὶ Κριτηρίῳ»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., φ. 127α). Τὴν αἱρετοκρισίαν ὑπογράφουν: τέσσαρες Ἔξαρχοι, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Δαυῒδ Λαυριώτης τοῦ Κοτροτζανίου, ὁ Διδάσκαλος Ἰωσὴφ Βατοπεδινός, ὁ Σκευοφύλαξ Κωνστάντιος Ζωγραφίτης καὶ ὁ Παΐσιος Ἱερομόναχος Ξενοφωτεινός. Ἐπίσης ὁ παραιτηθεὶς οἰκονόμος Ἰγνάτιος Τριεραρχίτης καὶ ἓξ λαϊκοὶ μάρτυρες: Δημήτριος Κλωνάρης, Γεώργιος Μανοῦσος, Σπυρίδων Κολοβοῦ, Σπυρίδων Παναγιώτου Κολοβοῦ καὶ Νικόλαος Τζιγκαρᾶς. (Ἔνθ' ἀνωτ., φ. 127α).

Τὸ Μοναστήριον βαρύνεται μὲ χρέος 39.000 γροσίων, ὁ δὲ Ἰγνάτιος λαμβάνει 3.500 γρόσια ἀντὶ τῶν ζητουμένων παρ' αὐτοῦ 20.450 καὶ τὴν 22 Ἰουνίου 1793 γίνεται ἐξοφλητικὸν ἐν Ἰασίῳ μὲ τὰς ὑπογραφὰς τριῶν μαρτύρων λαϊκῶν. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 128α).

Τὴν 23 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ ἐγγυήσει τῆς Μονῆς Γρηγορίου ἀποκαθίσταται ἡγούμενος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ὁ Κωνστάντιος Γρηγοριάτης μὲ ἑπταετῆ συμφωνίαν καὶ μὲ ἐτήσιον ἐνοίκιον 7.500 γροσίων, καταβλητέον εἰς τρεῖς δόσεις. Παραλαμβάνει τὸ Μοναστήριον ἄνευ χρέους καὶ ἄνευ δικαιώματος συνάψεως δανείου. Τὸ ἐγγυητικὸν τῆς Μονῆς Γρηγορίου ὑπογράφουν ὁ Ἱερομόναχος Διονύσιος καὶ ὁ Δικαῖος τῆς Μονῆς Ἰάκωβος Ἱερομόναχος. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 128 καὶ 129).

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1798 οἱ ἔξαρχοι Παΐσιος Ξενοφωτεινὸς καὶ Ἄνθιμος Καρακαλλινὸς γράφουν εἰς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα: *«...ἀλλοίμονον καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πτωχούς. ἐκεῖ εἰς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας, ἀφοῦ ἐχάθη τὸ εἰσόδημα 13 χρόνων καὶ ἓξ μηνῶν ἐδώσαμεν καὶ 3.500 γρόσια καὶ μόλις ἐγλυτώσαμεν ὁποῦ ἐζήτουν 21.000 γρόσια...»*. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 94).

Ἡ κατάστασις συνεχίζεται καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίου Γρηγοριάτου, Μελετίου Ἰβηρίτου καὶ Ἰννοκεντίου τινός· συνεπῶς τὸ Μοναστήριον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην, οἵαν καὶ τὸ Κοτροτζάνι, καθόσον ἡ μέθοδος τοῦ Δυνάστου ἦτο ἡ αὐτὴ πάντοτε, φυλάκισις τῶν ἡγουμένων, λεηλασία καὶ πυρπόλησις τῶν Μοναστηρίων εἰς πᾶσαν σχεδὸν περίπτωσιν πολέμου μετὰ τῆς Ρωσίας καὶ ἐκδήλωσιν τῶν ὑποδούλων ραγιάδων πρὸς ἀπελευθέρωσίν των.

Κατάλογος τῶν χρεῶν τοῦ ἔτους 1814 τοῦ Μοναστηρίου τούτου ἀναφέρει τὴν κλιμακωτὴν ἄνοδον τῶν ὀφειλῶν ὡς ἑξῆς: 5.000 γρόσια παλαιὸν χρέος μὲ χρεωστικὸν γραμμάτιον (ὁμολογίαν) *«τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου Κωνσταντίου Τριεραρχίτου»*. 46.000 γρόσια ἐξ ἐτῶν ἐτήσια ἐνοίκια τοῦ Μοναστηρίου καὶ ἐπὶ πλέον 10.500 γρόσια τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἰβηρίτου *«διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Καμπαναρίου»*, κατὰ τὰ ἔτη 1806 - 1807, γρόσια 30.100 *«διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν πετρίνων ἐργαστηρίων καὶ τῶν καέντων καυγηρίων»*, Ἰουλ. 1808, ἕτερον δάνειον 16.000 γροσίων *«διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐν Κοπῷ ἐκκλησίας καὶ ὀσπητίων»*, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1807.

Ἐπίσης δάνειον 1.000 γροσίων διὰ τὴν ἀγορὰν ἑνὸς τόπου πλησίον τοῦ Μοναστηρίου μὲ γνώμην τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Μοναστηρίου Κατακουζηνοῦ. Τέσσαρες χιλιάδες γρόσια (4.000) δάνειον μὲ γνώμην ὡσαύτως τῶν Ἐπιτρόπων Εἰρηνουπόλεως Γρηγορίου καὶ τοῦ ἄρχοντος Λογοθέτου Κατακουζηνοῦ, διὰ τὴν ἀργυρᾶν λάρνακα τῆς Ὁσίας Παρασκευῆς. Εἰς τοῦτο συνεισφέρει ἐξ ἰδίων του καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σεραφεὶμ Καρακαλλινὸς 4.382 γρόσια. Πρὸς τούτοις 3.000 γρόσια δοθέντα εἰς συνεισφορὰν σιτηρῶν διὰ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τὸ ἔτος 1809. Τὸ συνολικὸν χρέος, ἐκτὸς τῶν ἐξ ἐτησίων ἐνοικίων τοῦ Μοναστηρίου, ἀνῆλθεν εἰς 115.000 γρόσια μεῖον 2.500, τὰ ὁποῖα ἀνέλαβεν ὁ προχρηματίσας τοῦ Σεραφεὶμ Ἰννοκέντιος, ἤτοι 113.100 δάνεια παρὰ διαφόρων ἀρχόντων κατ' ὄνομα. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 110).

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σεραφεὶμ Καρακαλλινὸς ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τοῦ Μοναστηρίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τὴν 23 Ἀπριλίου 1806, τῇ ἐγγυήσει τῆς Μονῆς, διὰ μίαν ἑπταετίαν, ἀντὶ ἐτησίου ἐνοικίου 11.000 γροσίων. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 98). Μετὰ διετίαν τὸ Μοναστήριον ἐπυρπολήθη, *«κατεκάη ἡ πρὸς τὸ βόρειον καὶ ἀρκτικὸν σειρὰ τῶν τε ὀσπιτίων, μαγαζίων καὶ ἐργαστηρίων»*, ἡ δὲ Κοινότης προβαίνει ἀμέσως, παρὰ τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας της, εἰς τὸν διορισμὸν Ἐπιτροπῆς ἀνεγέρσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν οἰκοδομῶν. Ἀποτεινομένη *«πρὸς τοὺς διορισθέντας Ἐπιστάτας τῶν οἰκοδομῶν τῶν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἐμπρησθέντων ὀσπιτίων, μαγαζίων καὶ ἐργαστηρίων»* τὸν Εἰρηνουπόλεως Γρηγόριον, ἡγούμενον τοῦ Βατοπεδινοῦ Μοναστηρίου τῆς Γκόλιας, τὸν Ἀρχιμανδρίτην Ἄνθιμον Ζωγραφίτην, ἡγούμενον Καπράνου καὶ τὸν ἐνοικιαστὴν ἡγούμενον Ἀρχιμανδρίτην Σεραφεὶμ Καρακαλλινόν, τὴν 11 Ἰουλίου γράφει: *«νὰ ἐπιστατήσωσιν ἐξαρχικῶς* (ἀπὸ μέρους τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος) *ἐν πάσῃ σπουδῇ καὶ ἀόκνῳ ἐπιμελείᾳ καὶ ἀδελφικῇ ὁμοφωνίᾳ, κρατοῦντες κοινῶς καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ λογαριασμὸν τῶν δαπανηθησομένων ἐξόδων ἀπὸ δανείων ἐκεῖσε δι' ἐνσφραγίστων ὁμολογιῶν τοῦ ἱεροῦ κοινοῦ Μοναστηρίου τούτου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἕνεκα ταύτης τῆς διορθώσεως καὶ ἀνεγέρσεως»*, διὰ νὰ μὴ ἀκολουθήσουν μάταια ἔξοδα ἀποστολῆς ἐξ Ἁγίου Ὄρους Ἐξάρχων. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 99α-β). Εἰς δὲ τὸν Σεραφεὶμ γράφει: *«μὲ ὅλον ὁποῦ πάσχομεν ἀπὸ μεγάλην δυστυχίαν μάλιστα εἰς τοιούτους πανοδύνους καιρούς, εἰς οὓς μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐξοικονομοῦμεν, καὶ μ' ὅλον ὁποῦ τόσους χρόνους ἀπὸ τὸ ἱερὸν Μοναστήριον αὐτὸ καμμιᾶς βοηθείας δὲν ἀπηλαύσαμεν πρὸς παραμικρὰν παρηγορίαν τῶν δυστυχιῶν μας, μὲ ὅλα αὐτὰ λέγομεν πάλιν συμφωνοῦντες τῇ γενηθείσῃ τοπικῇ αὐτόσε γνώμῃ καὶ ἀποφάσει τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων κοινῶν ἡμῶν Ἐπιτρόπων διοριζόμεθα ἐπιστάτας εἰς ταύτην τὴν οἰκοδομήν»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., φ. 99β - 100β. Βλ. καταλόγους χρεῶν ὅσα εὗρεν ὁ Σεραφεὶμ καὶ ὅσα προσετέθησαν μετὰ τὴν πυρκαϊὰν εἰς φύλλον 101 ἐν τῷ ἀνωτέρω κώδικι καὶ εἰς κινητὸν φύλλον ἐν αὐτῷ, ἐν πρωτοτύπῳ).

Μὲ τὴν λῆξιν τῶν ἐπισκευῶν ἔληξε καὶ ἡ ἐνοικίασις τοῦ Σεραφεὶμ κατὰ τὸ ἔτος 1813. Πάλιν ὅμως μεσολαβοῦν ἀνωμαλίαι καὶ ὁ Σεραφεὶμ ζητεῖ πενταετῆ παράτασιν τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ Μοναστηρίου κατὰ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, *«ἕνεκα τῶν περιστάσεων τοῦ παρελθόντος πολέμου»*. Ἡ Ἱερὰ Κοινότης δὲν ἐνδίδει, ἀναμένουσα νὰ ἴδῃ πρῶτον τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν καὶ πρὸς τοῦτο διορίζει ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν Εἰρηνουπόλεως Γρηγορίου, Μακαρίου Λαυριώτου ἡγουμένου Μπερζουνίου, Ἀγαθαγγέλου Ἰβηρίτου Ἐκκλησιάρχου, Ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου Ζωγραφίτου καὶ Προκοπίου Ἱερομονάχου τῆς Μονῆς Ρωσικοῦ. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 102β). Τὴν 23 Ἀπριλίου 1814 διὰ νέας ἐγγυήσεως τῆς Μονῆς Καρακάλλου ἐδόθη διετὴς παράτασις ἐνοικιάσεως εἰς τὸν Σεραφεὶμ μὲ ἐνοίκιον 15.000 ἐτησίως. (Ἔνθ' ἀνωτ., φ. 109). Ἐν τῇ συνταχθείσῃ καταγραφῇ τοῦ χρέους κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, ὁ Σεραφεὶμ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως μὲ τὴν λῆξιν τῆς διετοῦς προθεσμίας τῆς ἐνοικιάσεώς του παραδώσῃ τὸ Μοναστήριον μὲ τὴν ἰδίαν ποσότητα χρέους, ἐκ γροσίων 113.100, ὑπέγραψαν δὲ τὴν καταγραφὴν ταύτην οἱ ἐν Ἰασίῳ Ἐπίτροποι: ὁ Δάγκου Ἰγνάτιος Ξηροποταμινός, ὁ Ἄνθιμος Ζωγραφίτης καὶ ὁ Προκόπιος Ἱερομόναχος (Ἔνθ' ἀνωτ., φ. 110), καθὼς καὶ ὁ Σεραφείμ, ἀναλαβὼν τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων τοῦ ἀνωτέρω χρέους ἐκ τῶν ἐνοικίων. (Ἔνθ' ἀνωτ. φ. 110β).

Εἰς τὸν Σεραφεὶμ χορηγεῖται ἐν συνεχείᾳ τὴν 23 Ἀπριλίου 1816 καὶ τρίτη ἐνοικίασις, μετὰ τὴν θεώρησιν τοῦ λογαριασμοῦ του ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου μεγάλου Λογοθέτου Γ. Κατακουζηνοῦ, ἑξαετὴς αὐτὴν τὴν φορὰν μέχρι τοῦ 1822 Ἀπριλίου 2, ἀντὶ 32.000 γροσίων ἐτησίου ἐνοικίου, καταβαλλομένου εἰς δύο ἐτησίας δόσεις (κίστια), κατὰ Ἀπρίλιον καὶ Ὀκτώβριον. Τὸ συμβόλαιόν του μὲ ΚΒ' ὅρους μετὰ θεωρήσεως τῶν λογαριασμῶν του μέχρι τῆς 26 Ὀκτωβρίου 1820, καταχωρεῖται ἐν τῷ κώδικι (φ. 112-118). Αὐξηθέντος ἐπὶ μικρὸν τοῦ χρέους ἀπὸ 113.100 εἰς 117.000 γρόσια, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ἐνοικίου τοῦ Μοναστηρίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καλύπτουν κατ' ἔτος οἱ τόκοι γρόσια 12.020, προκύπτουν δὲ καὶ νέαι ἀνάγκαι καὶ ζημίαι, ὡς ἡ ἀνακαίνισις τῆς σαθρωθείσης σκέπης τῆς Ἐκκλησίας (φ. 117β-118α) διὰ δαπάνης 10.000 γροσίων καὶ ἑπομένως ἡ ὠφέλεια καὶ ἐκ τῆς ἐνοικιάσεως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐλαχίστη, ὑπερεκάλυψε δὲ ταύτην πρῶτον ἡ κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τῶν δανειστῶν προυχόντων κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος καὶ δεύτερον ἡ γενομένη χάρις εἰς τὴν ἐγγυήτριαν Μονὴν τοῦ Καρακάλλου, κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Μελετίου, ἐκ γροσίων 40.000, προσωπικοῦ χρέους τοῦ Σεραφεὶμ ἐν Μολδαυΐᾳ, ὅπερ ἀνεδέχθη ἡ Ἱερὰ Κοινότης, *«διὰ νὰ μὴν ἀφανισθῇ αὐτὸ τὸ ἱερὸν Κοινόβιον καὶ ἔλθῃ εἰς παντελῆ ἐρήμωσιν, παραβλέπουσα* (ἡ Ἱερὰ Κοινότης) *ὅλα της τὰ δίκαια ἐσυγκατένευσεν νὰ ἐξοφλήσωμεν»*. Διὰ τῆς εὐλογοφανοῦς αὐτῆς

ἀποφάσεώς του, ὁ Ἁγιώνυμος Τόπος ἐκάλυψε τὴν γενναίαν αὐτοῦ συνεισφορὰν εἰς τὸ κίνημα τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως καὶ τὸν Σεραφείμ, ὅστις κατηγορήθη ἕνεκα τούτου ὡς *«ἀποστάτης»* καὶ ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν.

Τὴν περιπέτειάν του κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, τὰς κρισοδικίας του, τὴν ἐξορίαν του εἰς Μεγίστην Λαύραν καὶ τελικῶς τὴν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τοῦ χρέους ὑπὸ τοῦ Ἐξάρχου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Μελετίου, διηγεῖται ὁ ἴδιος διὰ τῆς ἀκολούθου διαφωτιστικῆς ἐκθέσεώς του:

«Ὁ Μελέτιος Θεσσαλονίκης ἐπιβεβαιοῖ
(τ.σ.) (Ἱερᾶς Μονῆς Καρακάλλου)

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἐξοφλητικοῦ ὑποσχετικοῦ γράμματος τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Σεραφεὶμ Καρακαλλινοῦ, ὁποῦ ἔδωκεν εἰς τὴν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ τὸ χρέος του ὁποῦ ἀπέκτησεν, ἡγουμενεύων εἰς τὸ ἐν Ἰασίῳ κοινὸν ἡμῶν Μοναστήριον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Ὁ ὑποφαινόμενος Ἀρχιμανδρίτης Σεραφεὶμ Καρακαλλινὸς δηλοποιῶ, ὅτι ἀναδεχθεὶς τὴν ἡγουμενείαν τοῦ εἰς Ἰάσιον κοινοῦ Μοναστηρίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τῇ ἐγγυήσει τοῦ Μοναστηρίου μου, κατὰ τὸ ͵αωιϛ' (1816) ἔμελλον νὰ ἡγουμενεύσω ἐν αὐτῷ χρόνους ὁλοκλήρους ἕξ, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ κοντράτου μου. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸ ἑνὸς χρόνου τῆς ἀποπληρώσεως τῆς προθεσμίας ἀνεφύησεν ἡ ἀνωμαλία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἠναγκάσθην νὰ καταφύγω εἰς τὸ ἄσυλον τῆς Βασσαραβίας, καὶ μόλον ὅτι ἡ ἐν Μολδαβίᾳ ἀνωμαλία δὲν ἐκτάνθη ἐπὶ πολύ, εἰμὴ ἓξ μῆνας, τὸ σύστημα ὅμως τοῦ Τόπου δὲν ἐσυγχώρει τὴν ἐπάνοδόν μου. διὸ καὶ παρέμεινα εἰς Βασσαράβιαν χρόνους ἑπτά, μηδεμίαν σχέσιν ἔχων μετὰ τῆς Κοινότητος. Ἐπανακάμψας δὲ κατὰ τὸ ͵αωκη' (1828) καὶ ζητῶν τὴν ἡγουμενείαν τοῦ διαληφθέντος Μοναστηρίου, διὰ τὸν ἐλλείποντα ἕνα χρόνον μοὶ ἐδόθη καὶ ἀπεκατέστησα ἐπίτροπον τὸν συνάδελφόν μου παπᾶ Γαβριὴλ Καρακαλλινόν, μὲ ὑποσχετικόν μου πρὸς τὴν ἔντιμον Κομήσιαν, ὅτι μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἑνὸς χρόνου, νὰ μὴν ζητῶ πρετέντζιας, μήτε ἀπὸ τὴν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, μήτε ἀπὸ τὸ Μοναστήριον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. μένοντας μόνον εἰς χρέος ἐγὼ νὰ δίδω λογαριασμὸν εἰς τὴν Κοινότητα διὰ τὰ εἰσοδήματα ὁποῦ ἐλάμβανον ἀπὸ τὰς μοσίας, πέραν τοῦ Προύθου ὁποῦ ἔχει τὸ Μοναστήριον, εἰς τὸ διάστημα ὁποῦ ἐκάθησα ἐκεῖσε, ζητῶντας καὶ ἐγὼ τὰ ἔξοδα τῶν ἑπτὰ μηνῶν ὁποῦ ἐστάθη ἡ κυρίως μπεζέντα, καὶ ἡσύχασεν ἡ Τζάρα ἐμβαίνοντας εἰς ἡγουμενικὴν διοίκησιν. καὶ ἕνεκα τούτου οἰκειοποιούμενος ἔξω τῆς προθεσμίας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ περαιτέρω τὴν ἡγουμενείαν, ἕως οὗ οἱ ἐκεῖσε Πληρεξούσιοι ἔξαρχοι τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, θεωρήσωσιν αὐτὸν τὸν λογαριασμόν. ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐσυμβιβάσθημεν μετὰ τῶν Πληρεξουσίων ἐξάρχων, παραλόγως φιλοτιμούμενοι, ἀνηνέχθημεν εἰς Κριτήρια, ἔνθα ἐπειδὴ κατεζη-

μιούμεθα ἀμφότερα τὰ μέρη ἄνευ ἐπιδιορθώσεως κατέφυγον εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐπὶ σκοπῷ νὰ θεωρήσῃ ἡ Κοινότης ταύτην τὴν διαφοράν. ἀλλ' οἱ Πατέρες τῆς Συνάξεως, θέλοντες νὰ λάβωσι βάσιμον πληροφορίαν τῶν εἰς Ἰάσιον διαπραχθέντων, ἀνέβαλον τὸν καιρόν. ἐν τῷ μεταξὺ δὲ αὐτὸ μεσολαβήσασαι ἄλλαι ἰδιαίτεραι περιστάσεις μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ Μοναστηρίου μου, ἀνεφέρθησαν οἱ Μοναστηριακοί μου ἀδελφοὶ κατ' ἐμοῦ εἰς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα προτείνοντες καὶ προσκλαιόμενοι ὅσα ἐμπεριέχονται εἰς τὴν ἐνυπόγραφον αὐτῶν ἀναφοράν, δι' ἣν αἰτίαν ἔγινα καὶ ὑπερόριος εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν. Ὅθεν ὕστερον μεταμεληθέντες μὲν οἱ ἀδελφοί μου, συλλογιζόμενος δὲ καὶ ἐγώ, ὅτι ἂν μὲ προκαταλάβῃ τὸ χρέος (θάνατος) πιθανὸν νὰ καθυποβληθῇ τὸ ἱερόν μου Μοναστήριον εἰς ζημίαν τινά, ἀπὸ τὴν πολλὴν σύγχυσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, συμφώνως μετὰ τῶν Μοναστηριακῶν μου, ἀνηνέχθημεν πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ζητοῦντες τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ὑποθέσεως. ὅθεν καὶ διὰ Πατριαρχικῶν γραμμάτων διορισθεὶς ἔξαρχος ὁ Παναγιώτατος ἡμῶν Δεσπότης ἅγιος Θεσσαλονίκης κύριος Μελέτιος, καὶ καταλαβὼν τὸν ἱερὸν Ἄθωνα κατὰ τὴν ἡμῶν παράκλησιν, καὶ προκαθεσθεὶς τῆς ἱερᾶς Συνάξεως τῶν Ἱερῶν Μοναστηρίων, μετεκαλέσατο κἀμὲ καὶ τοὺς συναδέλφους μου Καρακαλλινούς, ἵνα τεθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἀμφοτέρων τὰ ἔγγραφα καὶ δικαιολογήματα πρὸς ἀνάκρισιν. καὶ ἀποπεράτωσαν αἱ (γρ. τὰς) μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος διαφοράς. καὶ δὴ πολλῶν διενέξεων γενομένων καὶ ἡμῶν τῶν Καρακαλλινῶν ζητούντων ἐκ τῆς Κοινότητος, μίαν ἀπίθανον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παράλογον ποσότητα ἀποζημιώσεως καὶ πρετετζιῶν διὰ τοὺς λογαριασμοὺς δῆθεν τῆς ἀνωμαλίας καὶ ἐξ αἰτίας τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος μὴ παραδεχομένης ταῦτα, ὡς μὴ ἀνήκοντα αὐτῇ, καὶ προβαλλομένης ἄλλας αἰτήσεις δικαίας τὰς ὁποίας ἐπρετέντερεν ἀπὸ ἐμὲ αὐτόν, καὶ τὸ ἐγγυηθὲν Μοναστήριόν μου τοῦ Καρακάλλου, καὶ μ' ὅλον ὁποῦ ἀπεδείχθη προφανὲς μὲ πολλοὺς ἀποχρῶντας λόγους διὰ νὰ λάβῃ ἱκανὴν ποσότητα ἡ Ἱερὰ Κοινότης, διὰ νὰ μὴν ἀφανισθῇ ὅμως αὐτὸ τὸ ἱερὸν Κοινόβιον, καὶ ἔλθῃ εἰς παντελῆ ἐρήμωσιν παραβλέπουσα ὅλα της τὰ δίκαια ἐσυγκατένευσεν νὰ ἐξοφλήσωμεν. πλὴν προκειμένου τινὸς χρέους γροσίων πεντήκοντα ἐννέα χιλιάδων καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα χρεωστουμένων παρ' ἐμοῦ εἰς Μολδόβαν, ὁ Σεβαστὸς ἡμῶν Δεσπότης οἴκτῳ φερόμενος εἰς τὴν δυστυχίαν τοῦ Μοναστηρίου Καρακάλλου, ἐνέκρινεν ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ δεχθῇ ἡ Ἱερὰ Κοινότης διὰ τὴν ἀγάπην καὶ φιλαδέλφιαν γρόσια τεσσαράκοντα χιλιάδας (40.000), αἱ δὲ λοιπαὶ νὰ μείνωσιν εἰς βάρος ἡμῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου μου, εἰς τὸ ὁποῖον συγκατετέθη ἡ Ἱερὰ Κοινότης, πεισθεῖσα εἰς τὸ τοῦ Ἀποστόλου «**ὀφείλουσιν οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν**». *καὶ οὕτως ἑκάτερα τὰ μέρη μετὰ κοινῆς συμφωνίας ἐξοφλῶμεν σήμερον τέλεον μὲ βεβαίαν καὶ ἀμετάτρεπτον ἐξώφλησιν. καὶ μήτε ἐγὼ ὁ ὑποφαινόμενος ἔχω νὰ πρετεντέρω ἀπὸ τὴν Κοινότητα ἢ ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν οὐδὲ ὀβολόν,*

μήτε τὸ Ἱερὸν Μοναστήριόν μου τοῦ Καρακάλλου, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμονοῦντες καὶ εὐχάριστοι μείναντες, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς γενομένην συγκατάβασιν καὶ χάριν, ἀποφαινόμεθα ὅτι ὄχι μόνον ὅσα ἔγγραφα ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸ μετέπειτα δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡγουμενείας, εἴτε ἀπὸ μέρους μου, εἴτε ἀπὸ τοῦ Καρακάλλου, νὰ εἶναι ἄκυρα καὶ ὡς χάρτης ἄγραφος λογιζόμενα, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλη προφορικὴ πρετέντζια, εἴτε κοινὴ καὶ μερική, εἴτε χρηματικὴ καὶ ὑποθετική, ἢ καὶ παράπονα εἰς τὸ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Κοινότητος μεσολαβήσαντα, ἂν ποτὲ προβληθῶσι ἀπὸ μέρους μας νὰ εἶναι ἄκυρα καὶ ἀπαράδεκτα, καὶ νὰ ἐνοχοποιούμεθα ὡς ἀχάριστοι. πρὸς τούτοις καὶ ὅσον χρέος εὑρεθῇ (ἐκτὸς τοῦ γνωστοῦ τῶν ἑκατὸν δέκα ἑπτὰ χιλιάδων «117.000»), εἴτε δηλαδὴ τὸ σημειωθὲν πεντήκοντα ἐννέα χιλιάδες καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα, εἴτε καὶ ἄλλο μὴ ἐμφανισθὲν ἢ δι' ὁμολογίας καὶ ὑπογραφῆς ἐδικῆς μου, ἢ τοῦ Μοναστηρίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, δυνάμει τῆς ἡγουμενείας, ἢ διὰ τῆς σφραγῖδος Καρακάλλου νὰ εἶναι εἰς βάρος μας καὶ νὰ ἀπολογούμεθα ἡμεῖς, χωρὶς νὰ ἐνέχεται ἡ Κοινότης, ἢ νὰ ἐνοχλῆται τὸ παραμικρόν, διότι ἀρκετὸν ὅτι ἐδέχθη πρὸς χάριν νὰ πληρώσῃ τὰς ἀνωτέρω τεσσαράκοντα χιλιάδας ἐπὶ λόγου τούτου τοῦ χρέους, καὶ τὰς ἄλλας ῥηθείσας διπλᾶς, τριπλᾶς εὐεργεσίας καὶ χάριτας. ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ Ἱερὰ Κοινότης, οὔτε ἀπὸ ἐμὲ αὐτόν, οὔτε ἀπὸ τοῦ Καρακάλλου, νὰ ζητῇ τὸ παραμικρὸν περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως. ἀκυρουμένων κάθε ἐγγράφων καὶ ἀπαιτήσεων ὡς εἴρηται. Ὅθεν καὶ γενομένης γενικῆς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἐξοφλήσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν βὲ ἰπρέ, ἀμέου δαβάδα, βὲ μουκιαφεῖ μοῦ δαλαπαδέν, ἐγένοντο δύο ἀπαράλλακτα ἐξοφλητικὰ καὶ τὸ μὲν ὑπογραφὲν καὶ σφραγισθὲν παρ' ἐμοῦ, ἐπιβεβαιωθὲν καὶ διὰ τῆς Μοναστηριακῆς σφραγῖδος τοῦ Καρακάλλου ἀπὸ μέρους τῶν συναδελφῶν μου Πατέρων, ἐπικυρωθὲν δὲ καὶ παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου ἡμῶν Πατρὸς καὶ Δεσπότου ἁγίου Θεσσαλονίκης Κυρίου Μελετίου, ἐπεδόθη τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Τὸ δὲ ἕτερον σφραγισθὲν ταῖς σφραγῖσι τῶν Ἱερῶν Μοναστηρίων, ἐπιδίδοται ἡμῖν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν.

,αωλγ' (1833) Ἰουνίου α' (1)

Σεραφεὶμ Ἀρχιμανδρίτης Καρακαλλινὸς βεβαιοῖ

Ὁ Καθηγούμενος τοῦ Ἱεροῦ Κοινοβίου τοῦ Καρακάλλου Γαβριὴλ Ἱερομόναχος καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί. (Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 138 καὶ 139).

Ἐν κατακλεῖδι παρατίθεται Πατριαρχικὸν ἔγγραφον, ὡς ἑξῆς:

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῆς Πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς ἐντελλομένης διὰ νὰ βοηθήσωμεν τὸν κὺρ Μιχαὴλ Πλασταρᾶν διὰ νὰ ἐξοφληθῇ ἀπὸ τοῦ Καρακάλλου.

Κωνστάντιος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ὁσιώτατοι Ἐπιστάται καὶ ναζίριδες τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγιωνύμου

"Ορους, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Ὁ τὴν παροῦσαν Πατριαρχικὴν ἡμῶν ἐπιστολὴν ἐγχειρίζων ὑμῖν τιμιώτατος κὺρ Μιχαὴλ Πλασταρᾶς, ἐλθὼν ἀπὸ 'Ιασίου εἰς Βασιλεύουσαν, παρέστη ἐνώπιον τῆς ἡμῶν Μετριότητος καὶ ἐνεφάνισεν ὁμολογίας ἐνσφραγίστους, τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ Καρακάλλου, καὶ ἄλλα ἔγγραφα, δι' ὧν ἀπέδειξεν, ὅτι δικαιοῦται νὰ λαμβάνη κληρονομικῶς κεφάλαιον ὁμοῦ καὶ διάφορα εἰκοσιὲξ χιλιάδες γρόσια, ἕνεκεν τῶν δέκα τριῶν χιλιάδων γροσίων, ἅπερ ἐδανείσθη ὁ 'Αρχιμανδρίτης Σεραφεὶμ Καρακαλλινὸς παρὰ τοῦ Μακαρίτου 'Αθανασίου Πλασταρᾶ. Ταῦτα ἐμφανίσας καὶ ἀποδείξας, ἐξητήσατο ἀκολούθως τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν συναντίληψιν πρὸς λῆψιν τῶν δικαίων αὐτοῦ τούτων, ὡς ἐπίτηδες ἐρχόμενος εἰς τὰ αὐτόσε. 'Εφ' ᾧ καὶ γράφομεν ἤδη τοῖς 'Οσιωτάτοις Καρακαλλινοῖς Πατράσι, ἐντελλομένοις ἐντόνως, ὅπως δικαιώσωσι τὴν αὐτοῦ τιμιότητα, κατὰ τὰ εἰς χεῖρας του ἔγγραφα. Γράφοντες δὲ καὶ τῇ ὑμῶν 'Οσιότητι, εὐχόμεθα καὶ εὐλογοῦμεν πατρικῶς, καὶ ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ἐκκλησιαστικῶς, ὅπως, πληροφορηθέντες τὰ δίκαια τοῦ εἰρημένου κὺρ Μιχαὴλ Πλασταρᾶ, ἀφ' ὧν συνεπιφέρεται ἐνσφραγίστων ὁμολογιῶν καὶ ἄλλων ἐγγράφων, ἀναλάβητε τὸν ὀφειλόμενον ὑπὲρ τῆς δικαιώσεως τῆς αὐτοῦ τιμιότητος ζῆλον σας, καὶ οἷς οἴδατε τρόποις, ὑποχρεώσητε τοὺς ὁσιωτάτους Καρακαλλινοὺς Πατέρας, διὰ νὰ ἐξοφλήσωσι πρὸς τὴν αὐτοῦ τιμιότητα τὸ εἰρημένον χρέος τοῦ 'Αρχιμανδρίτου κὺρ Σεραφείμ, γρόσια ὃν εἰκοσιὲξ χιλιάδες κεφάλαιον ὁμοῦ καὶ διάφορα, ἀποπληροῦντες αὐτὰ χωρὶς προφάσεως, ἐξ ὧν ὀφείλουσι τῷ Σεραφεὶμ πενῆντα πέντε χιλιάδες γρόσια, καὶ ἐκπίπτοντες ἀπὸ τοῦ ὅλου χρέους των πρὸς ἐκεῖνον, καὶ οὕτω ἀναπαύοντες τὴν αὐτοῦ τιμιότητα, ὅστις ὕστερα ἀπὸ τοσαῦτα ἔξοδα, ἅπερ ἐποιήσατο ἐν 'Ιασίῳ πρὸς λῆψιν τῶν δικαίων του, καθυπεβλήθη καὶ εἰς ἄλλα ὁδοιπορικὰ ἔξοδα. Οὕτω ποιήσατε, δεικνύοντες τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν καὶ προθυμίαν περὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ λέγοντες τοῖς 'Οσιωτάτοις Καρακαλλινοῖς Πατράσιν, ὅτι ἂν ἀδιαφορήσωσι περὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν ὀφειλομένων, ἕπεται νὰ κινηθῇ ἀλλεοτρόπως ἡ αὐτοῦ τιμιότης καὶ νὰ λάβῃ ὄχι μόνον τὰ δίκαιά του ταῦτα ἀλλὰ καὶ ὅλα του τὰ ἄχρι τοῦδε ἔξοδά του.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ὁσιότητός σας.

,αωλδ' (1834) 'Οκτωβρίου ιβ'.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Κωνστάντιος

(Κῶδ. 11, Ι.Κ., φ. 140α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΥΠΕΡΟΓΚΑ ΧΡΕΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΑΔΙΕΞΟΔΟΝ

Βαρύτατα χρέη ὑπῆρξαν ἀείποτε κατὰ τὴν μακραίωνα δουλείαν ὁ ἀναφαίρετος κλῆρος καὶ ὁ δυσβάστακτος σταυρὸς τοῦ μαρτυρίου τῶν πατέρων, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας (1430), ἕνεκα ἐξαγορᾶς τῶν κτημάτων τῶν Μονῶν, ἰδιαίτατα δὲ κατὰ τοὺς δύο πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως τοῦ 1821 αἰῶνας ΙΖ' καὶ ΙΗ'.

Κύρια αἴτια τῆς δημιουργηθείσης ἀφορήτου ταύτης καταστάσεως ἦσαν — πλὴν τῶν καταδρομῶν καὶ τῶν συνήθων φορολογιῶν: μηρίου, χαρατζίου καὶ τοπικῶν δοσιμάτων — πρῶτον ἡ ἀπρόβλεπτος καὶ διαρκὴς ἐπιβολὴ πάσης φύσεως στρατιωτικῶν εἰσφορῶν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἕνεκα τῆς κατὰ πυκνὰ διαστήματα ἐμπολέμου καταστάσεως, εἰς ἣν εὑρίσκετο ἡ Τουρκία κατὰ τὴν ἱστορουμένην ἐποχήν. Δεύτερον διότι ἡ κεντρικὴ ὀργανικὴ μοναχικὴ τοῦ Τόπου Διοίκησις, ἡ Λόντζα, ἐστερεῖτο τελείως ἰδίων οἰκονομικῶν πόρων καὶ προσόδων, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ὡς ἄνω ἐκτάκτων εἰσφορῶν καὶ κατέφευγε διὰ πᾶσαν ἀνάγκην εἰς σύναψιν δανείων μὲ τοκογλυφικὰ ἐπιτόκια καὶ ἀνατοκισμοὺς παρ' ἀλλοθρήσκων χρηματιστῶν καὶ κεφαλαιούχων — Τούρκων κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ 'Εβραίων. — Τὰ κεφάλαια δὲ ταῦτα παραμένοντα ἐπὶ ἔτη ἀνεξόφλητα, λόγῳ πτωχείας τῶν Μονῶν ἐδιπλασιάζοντο. Τρίτον αἴτιον ἦτο ὁ μετὰ ρουσφετίων ἀφαντάστων καταβαλλόμενος ἀγὼν τῶν 'Αγιορειτῶν, διὰ μέσου προσωπικοτήτων πρὸς ἀνάκτησιν καὶ διατήρησιν τῶν ἀνατρεπομένων ἑκάστοτε προνομίων, ἐλευθεριῶν καὶ φορολογικῶν τοῦ Τόπου ἀπαλλαγῶν. Ἡ φιλότιμος αὕτη προσπάθεια τῶν πατέρων, ἐπὶ τοῦ τομέως αὐτοῦ, ἐνθυμίζει εἰς τὸν μελετητὴν τῶν ἀρχείων τὸν μῦθον τοῦ Σισύφου. Κατάλογος τῶν σωζομένων Τουρκικῶν ἐγγράφων μαρτυρεῖ ὅτι πολλάκις ἐκέρδισαν οἱ μοναχοὶ τὰς ὑποθέσεις των, δι' ὑψηλῶν ὁρισμῶν, ἀλλὰ θεωρητικῶς μόνον, διότι οὐδέποτε ἐξέφευγον τῶν γαμψῶν ὀνύχων τῶν Θεσσαλονικέων ἐξουσιαστῶν, οἵτινες κατέστησαν τὴν ζωὴν τῶν πατέρων ὄντως μαρτυρικήν, διὰ τῶν ἐνεργουμένων ἀπαγωγῶν, φυλακίσεων, βασανισμῶν, δι' ἐπιβολῆς προστίμων (τζερεμέδων) καὶ οὐχὶ σπανίως δι' ἐρημώσεως τῶν ἐν Χαλκιδικῇ μετοχίων τῶν Μονῶν, ἐπὶ τῇ ἁπλῇ καθυστερήσει φόρου τινὸς ἢ ἀναφορᾶς πολίτου δῆθεν ἀδικηθέντος, κατὰ διδασκαλίαν πάντως πρὸς δημιουργίαν ἀφορμῶν.

Τίποτε δὲν ἐστάθη ἱκανὸν διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸν Τόπον αὐτὸν τὸν ἱερὸν ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω συμφορὰν καὶ ἀπὸ τὸ δέος τῶν αὐξανομένων χρεῶν ἢ μενόντων εἰς τὸν αὐτὸν παρονομαστήν, ὡς κακὸς δαίμων καὶ ἐφιάλτης.

'Ανεκούφισαν ὅμως αὐτὸν πολλάκις ἡ στοργὴ τῆς Μητρὸς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας καὶ τὸ πολύτιμον ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἐνδιαφέρον τῶν ἐφοροεπιτρόπων ἀρχόντων Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. 'Αθλητικώτατα μετὰ καρτερίας παραδειγματικῆς ἔπιον οἱ πατέρες τὸ πικρὸν ποτήριον τοῦ λαχόντος αὐτοῖς κλήρου παρὰ τοῦ δυνάστου ἐκκενώσαντες αὐτὸ μέχρι τρυγός. Τὸ μεγαλεῖον τῆς εὐψυχίας καὶ ἀρετῆς των δείκνυται ἐν τούτῳ, ὅτι κρύπτοντες τὸν ἴδιον αὐτῶν πόνον ἐγίνοντο παρήγοροι σύμβουλοι τοῦ ἐπίσης στενάζοντος ὑπὸ τὸν ἴδιον ζυγὸν χριστιανικοῦ ἐν γένει πληθυσμοῦ, στερεοῦντες αὐτὸν ἐν τῇ πίστει καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι εἰς τὸν Θεόν, παρὰ τοῦ ὁποίου οἱ Θρόνοι ἐπιβραβεύονται. 'Εκτὸς τῆς ἐντατικῆς προσπαθείας τῶν Μονῶν πρὸς δημιουργίαν νέων πόρων, σπουδαίαν συνδρομὴν συνεισέφερον εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο οἱ ἀφιερωταὶ καὶ δωρηταί, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ κατάλογος τῶν Πατριαρχῶν καὶ 'Αρχιερέων.

Εἰς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω καταχωρῶ παρὰ πόδας συγκεκριμένα περιστατικὰ χρεῶν τοῦ 'Αγίου "Ορους ἀναφέρων καὶ τὸν τρόπον ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν καὶ διανομῆς εἰς τὰς εἴκοσι ἱερὰς Μονὰς κατ' ἀναλογίαν, ἥτις ἐδημιούργησεν ἐν προκειμένῳ μίαν ἄλλην ἀνίατον πληγήν, τὴν τῆς διαφωνίας καὶ τῆς ἔριδος μεταξύ των.

Πρώτη γνωστὴ μεγάλη κατανομὴ συγκεντρωθέντων ὑπερόγκων τοῦ Τόπου χρεῶν, εἶναι ἡ τοῦ 1661. Κατ' 'Απρίλιον τοῦ ἔτους τούτου συνελθοῦσα ἡ *«Μεγάλη Σύναξις»*, μεταξὺ τῶν ἄλλων ζητημάτων, ἀπεφάσισε καὶ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ *«ὑπερόγκου καὶ ἀνυποφόρου χρέους»*, οἴκοθεν ἐκ τῶν ἐνόντων, δι' ἐκποιήσεως τῶν ἐν τῇ Πολίχνῃ τῶν Καρυῶν (Πρωτευούσῃ) Κελλίων. Ταῦτα ἀνῆκον πρότερον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ *«Πρώτου»*, οὗτινος ὁ θεσμὸς εἶχεν ἐκλείψει πρὸ πολλοῦ, τῶν δικαιωμάτων του καὶ τῆς ἐξουσίας περιελθούσης εἰς τὰς τρεῖς πρώτας μεγάλας Μονάς: Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ 'Ιβήρων, αἱ ὁποῖαι καὶ προέβαινον κατ' ἔτος ἢ κατὰ μεγαλύτερα χρονικὰ διαστήματα εἰς τὸν διορισμὸν *«Γερόντων»* ἐκ τῶν Μοναστηριακῶν αὐτῶν ἀδελφοτήτων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ ἄλλων Μονῶν εἰς τάξιν *«Διοικητῶν καὶ Κυβερνητῶν»* τοῦ 'Ιεροῦ Τόπου [1].

'Η *«ὁμόγνωμος»* αὕτη πρᾶξις ληφθεῖσα παμψηφεί, ἐκρίθη ὡς ἡ μόνη δυνατὴ λύσις καὶ ἑπομένως διετέθη τὸ προϊὸν τῆς ἀξίας τῶν ἐκποιηθέντων κελλίων *«τῆς Μεγάλης Μέσης»* εἰς τὰς Μονάς, πρὸς ἀπόσβεσιν τῶν δανείων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ Πρακτικοῦ.

«Συναθροιζομένης τῆς Μεγάλης Συνάξεως τοῦ 'Αγίου "Ορους τῶν τε Καθηγουμένων, σκευοφυλάκων τε καὶ δικαίων, καὶ προεστώτων πάντων τῶν 'Ιερῶν Μοναστηρίων, διά τινων ὑποθέσεων τῆς μεγάλης Μέσης, ἀναφέραμεν δὲ καὶ διὰ τὸ ὑπέρογκον καὶ ἀνυπόφορον χρέος ὁποῦ μᾶς ἐπανέβη. καὶ βλέποντες πῶς δὲν εἶναι βολετὸν μὲ ἄλλον τρόπον νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀποφασίσαμεν ἅπαντες κοινῇ γνώμῃ ὁμοῦ καὶ βουλῇ, ὅτι νὰ πωλήσωμεν τὰ κελλία τῆς Μεγάλης Μέσης, ἤγουν τοῦ Πρωτάτου. καὶ ἔτζι ἐστέρξαμεν ἅπαντες μικροί τε καὶ μεγάλοι διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὸ ὑπέρογκον καὶ βαρύτατον χρέος. λοιπὸν διὰ τοῦτο κοινῇ γνώμῃ καὶ βουλῇ τῶν πάντων τῶν κατὰ καιρῶν εὑρεθέντων προεστώτων πάντων κατ' ὄνομα: 'Ο καθηγούμενος τῆς Μεγ. Λαύρας Μισαὴλ 'Ιερομόναχος. 'Ο Προηγούμενος Ναθαναὴλ καὶ Σκευοφύλαξ. ὁ γέρων 'Ησαΐας. ὁ Βατοπαιδίου προηγούμενος καὶ δικαῖος Παρθένιος 'Ιερομόναχος. καὶ ὁ σκευοφύλαξ Μακάριος 'Ιερομόναχος. ὁ γέρων Δανιὴλ καὶ ὁ γέρων Βίκτωρ. καὶ ὁ γέρων Θεοφάνης ὁ τῶν 'Ιβήρων προηγ. καὶ Δικαῖος Σεραφείμ. ὁ σκευοφύλαξ 'Ιωάσαφ καὶ ὁ γέρων Διονύσιος ἐκ τοῦ Διονυσίου, προηγούμενος καὶ δικαῖος Παρθένιος, καὶ ὁ γέρων 'Αζαρίας. ὁ τοῦ Παντοκράτορος προηγ. Μάξιμος, καὶ ὁ σκευοφύλαξ Θεωνᾶς. ἀπὸ τοῦ Ξηροποτάμου Νικόδημος καὶ γέρων Μαλαχίας. ὁ Καθηγούμενος τοῦ Κουτλουμουσίου, κὺρ 'Ιωσήφ, καὶ ὁ Προηγ. Μακάριος, ὁ Παπᾶ κὺρ 'Ιγνάτιος καὶ ὁ σκευοφύλαξ Γρηγόριος. ἐκ τοῦ Δοχειαρίου ὁ σκευοφύλαξ κὺρ 'Ιερεμίας. ἐκ τῆς Σίμωνος Πέτρας παπᾶ κὺρ 'Ακάκιος, καὶ ὁ σκευοφύλαξ Δομετιανός, καὶ ὁ γέρων Φιλήμων. ὁ καθηγούμενος τοῦ 'Αγίου Παύλου Τιμόθεος. ὁ καθηγούμενος τοῦ Ξενόφου κὺρ Παρθένιος. ὁ δικαῖος ἀπὸ τὸ Ρούσικον κὺρ 'Αρσένιος ὁ καθηγούμενος ἀπὸ τοῦ Ζωγράφου κὺρ 'Ιάκωβος 'Ιερομόναχος, καὶ ὁ Γέρων Γεράσιμος ἀπὸ τοῦ Φιλοθέου παπᾶ Φιλάρετος, καὶ ὁ γέρων Γαβριὴλ ὁ δικαῖος τοῦ Γρηγορίου Στέργιος, καὶ ὁ γέρων 'Ιερεμίας. ἀπὸ τοῦ 'Εσφιγμένου ὁ γέρων Γεώργιος. ἀπὸ τοῦ Καρακάλλου προηγούμενος Φιλάρετος. ἀπὸ Κωνσταμονίτου ὁ καθηγούμενος Μακάριος. ἀπὸ Σταυρονικήτα ὁ γέρων Σεραφείμ.

"Οθεν ἡμεῖς ὅλοι (οἱ) ὑπογραφόμενοι, ἰδίᾳ βουλῇ στέργομεν καὶ ὁμολογοῦμεν πῶς τὰ ἐπουλήσαμεν τελείαν καὶ παντοτεινὴν πώλησιν. καὶ νὰ ἔχουν τὴν Διοίκησιν, καὶ κυβέρνησιν αὐτῶν, ἐκ τῶν τόπων τῆς μεγάλης Μέσης. ἤγουν τοῦ ὕδατος. δηλαδὴ τοῦ νεροῦ καὶ τῶν ξύλων. καθ' ἃ καὶ πρότερον, καθὼς διαλαμβάνουν καὶ τὰ παλαιὰ γράμματα τοῦ Πρωτάτου καὶ αἱ θέσεις. Τὰ δὲ μοναστήρια νὰ μὴν ἔχουν καμμίαν ἀνακάτωσιν. καὶ μηδεὶς τῶν μεταγενεστέρων ἐξ ἡμῶν ἐκ τινὸς μοναστηρίου, ἐκ τῆς μεγάλης Μέσης βουληθεὶς νὰ ἐνοχλήσῃ ἢ ἀπαιτήσει καὶ νὰ πειράξῃ τὰ πεπραγμένα παρ' ἡμῶν. ἢ εἰ δὲ καταφρονήσῃ τις καὶ ἀθετήσει τὰ κυρωθέντα τῶν ἄνωθεν γεγραμμένων ἢ τῶν μεταγενεστέρων ἀφορισμένος ἔστω, καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος παρὰ τῆς ἁγίας ὁμοουσίου Τριάδος, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐχέτωσαν δὲ καὶ τὰς ἀρὰς τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Θεοφόρων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ μαρτυρησάντων, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων. αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται αὐτοὶ δὲ οὐδαμῶς, σχισθεῖσα ἡ γῆ καὶ καταπίει αὐτοὺς ὡς ποτὲ τὸν Δαθὰν καὶ 'Αβειρών, τυμπανιαῖοι γενώμενοι, καὶ ἡ μερὶς αὐτῶν μετὰ τοῦ προδότου 'Ιούδα ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ

[1] 'Ιδε 'Αγῶνες καὶ Θυσίαι, 'Αθῆναι 1962, σ. 204.

μέλλοντι αἰῶνι, καὶ ἐξ ἡμῶν πάντων εἰς τὸ ἀνάθεμα ἔστωσαν, οἱ μεταγενέστεροι ἂν διασείσωσι τὸ παρὸν ὁμόγνωμον, καὶ εὐλογοφανὲς γράμμα τοῦ κώδικος». (Κῶδ. 1α, Ι.Κ., φ. 8α, ἀριθ. 16, κατὰ ,ζρξθ' μηνὶ Ἀπριλίῳ).

Ποῖον τὸ συνολικὸν ποσὸν τοῦ χρέους τούτου, ἄγνωστον εἰσέτι. Ὅτι ὅμως ἦτο μέγα δείκνυται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκποιηθέντων κελλίων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ἱερὰ Κοινότης (Λόντζα) δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ διὰ τὸν ἑαυτόν της οὔτε ἕν, μολονότι εἶχε πολλαπλᾶς ἀνάγκας, ὑποχρεωθεῖσα μετὰ τριακονταετίαν νὰ ἀγοράσῃ οἰκόπεδον παρὰ τῆς Μονῆς Βατοπεδίου ἀντὶ 800 γροσίων διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, παραπλεύρως τοῦ πενιχροῦ Συνοδικοῦ (Κοινοῦ ὀσπητίου - ὀντᾶ) (βλ. κεφ. Καταδρομῶν), ἔνθα διέμενον οἱ Ἐπιστάται (Ναζηρία), ὁ γραμματεύς, ὁ Σκευοφύλαξ, ὁ Ζαμπίτης Χασεκῆ ἀγᾶς τοῦ Τόπου, ὁ μάγειρος καὶ ἡ τοπικὴ αὐτῶν φρουρὰ ἐκ τεσσάρων ἢ πέντε σεϊμένιδων.

Ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν πιστοῦται, ὅτι ἡ σημειωθεῖσα οἰκονομικὴ κάμψις τῶν Μονῶν αἱ ὁποῖαι ἠγόρασαν τὰ κελλία αὐτὰ — ἀσφαλῶς διὰ νέων δανείων — διήρκεσεν ἐπὶ τριακονταετίαν καὶ πλέον, μολονότι τὰ περισσότερα κελλία διετέθησαν ἐπὶ καταβολῇ τῆς ἀξίας, ἢ καὶ ἐπὶ ἔλαττον εἰς χειροτέχνας καὶ ἄλλους μοναχούς, θᾶττον ἢ βράδιον, ἐξαρτηματικοὺς πλέον ἀδελφοὺς αὐτῶν.

Τὴν Μεγίστην Λαύραν, ἐκ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐκείνου μαρασμοῦ, ἀπήλλαξεν ὁ οἰκειοθελῶς παραιτηθεὶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Πατριάρχης Διονύσιος Γ' ὁ Βάρδαλης (1665 - 1693), ἐγκαταβιώσας ἐν αὐτῇ καὶ διαθέσας ἅπασαν τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν ὑπὲρ τῆς ἀποσβέσεως τῶν χρεῶν τῆς Μονῆς. Ἡ τοῦ Βατοπεδίου ἐπίσης περιέπεσεν εἰς χρέη μεγάλα καὶ μὴ δυναμένη νὰ ἐκπληρώσῃ οὐδὲ τὰς συνήθεις αὐτῆς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸ Κοινόν, ἔτυχε τῆς ἀδελφικῆς συναντιλήψεως τῆς Μεγάλης Συνάξεως, ἐξ ἀλληλεγγύης καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Μονῆς Ἰβήρων ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἑπομένου χρονικοῦ.

(1693). *«Τὸ αὐτὸ ἔτος διακοτῶντας τὸν τόπον τῶν ῥοσῶν εἰς τὴν μεγάλην Βίγλαν, ἀμανατιέ, διὰ γρόσια φ' (500) χρεωστῶντας καὶ τῶν Ἰβηριτῶν ἄσπρα οἱ Βατοπαιδινοὶ ἐσυμφώνησαν νὰ δώσουν τὸν αὐτὸν τόπον ἀπάνου εἰς τὸ χρέος τους. καὶ ἐρχάμενοι εἰς τὴν μεγάλην Σύναξιν, ἐλογαριάσαμεν τὸν καιρὸν κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ῥουσῶν μὲ τῶν Βατοπαιδινῶν καὶ ἐκατεβάσαμεν ἀπὸ τὰ φ' (500) γρόσια τὰ ρ' (100) καὶ ἔμεινεν ὁ τόπος εἰς τὸ ἑξῆς διὰ υ' (400) γρόσια Βατοπαιδινά. τὰ ὁποῖα ἔπιασαν οἱ Ἰβηρῖται ἀπάνω εἰς τὸ χρέος τῶν Βατοπαιδινῶν. ἔδωσαν δὲ οἱ Ἰβηρῖται καὶ ἕτερα γρόσια ἑκατὸν εἰς τὴν μεγάλην Μέσην, καὶ ἔγινεν ὁ τόπος διὰ γρόσια φ' (500) ἀπάνω εἰς τοὺς Ἰβηρίτες, νὰ κατεβάζωμεν τὸν χρόνον ἀπὸ γρόσια πέντε, καὶ ὡσὰν τελειώσουν, νὰ μένῃ ὁ τόπος τῆς Μεγάλης Μέσης καὶ ἐδώσαμεν ὁμολογίαν μὲ τὴν Μεγάλην Σύναξιν».* (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ρς').

«ἐνταυτῷ τῷ καιρῷ ξεκλίνοντας ἡ Μονὴ τοῦ Βατοπαιδίου, καὶ πέφτοντας εἰς χρέη μεγάλα καὶ κινδύνους, μὴν ἔχοντας νὰ δίδουν τὴν σιδωσίαν των, κοινῇ γνώμῃ τῆς ἐχαρίσαμεν ἀπὸ τὸ χρέος ὁποῦ ἐχρεωστοῦ(σεν) εἰς τὴν μεγάλην Μέσην γρόσια υ' (400) καὶ πάλιν νὰ πλερώνου(ν) τὴν σιδωσία τους εἰς τὰ ρ' (100) γρόσια, σῶα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς» [1].

Ἡ Μονὴ Χιλιανδαρίου ἔτυχεν ἐπίσης τῶν αὐτῶν εὐκολιῶν ἀπὸ μέρους τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ μάλιστα ἐνοχοποιήθη ἡ Μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας διὰ τὰς παραβλέψεις ταύτας. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς τρεῖς ὡς ἄνω Μονὰς ἡ Μονὴ τῶν Ἰβήρων εὐημερεῖ. Ἀναπτύξασα δὲ τὴν ἐπικοινωνίαν της μὲ τὴν Ρωσίαν καὶ ἀποκτήσασα ἐκκλησίαν ἐνοριακὴν ἐν Μόσχᾳ, τὸν Ἅγιον Νικόλαον, καὶ καταστήματα εἰς τάξιν μετοχίου, πλουτεῖ συνεχῶς μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Τοῦτο δείκνυται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστελλομένων πολιτζῶν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Μονῆς καὶ εἰς τοὺς χρηματίσαντας ἐκεῖ ἀδελφούς. Ἡ οἰκονομικὴ εὐμάρεια αὐτῆς συνάγεται ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν μεγάλων καταθέσεων Μονῆς καὶ ἀδελφῶν ἐπὶ μέρους εἰς τὴν ἱερὰν Κοινότητα, καθ' ἣν ἐποχὴν πλεῖσται τῶν ἱερῶν Μονῶν εὑρίσκονται σχεδὸν ἐν διαλύσει, ἀναγραφόμεναι κατ' ἔτος εἰς τὸν πίνακα καθυστερουμένων ὀφειλῶν (μπακία - κουσούρια), τὰς ὁποίας ὀφειλάς, οὐχὶ σπανίως, ἀναδέχεται ἡ Κοινότης καὶ ἐξ ἀλληλεγγύης, ὡς ἐλέχθη, αἱ δυνάμεναι τῶν ἱερῶν Μονῶν.

Ἐκ τῆς αὐτῆς αὐθεντικῆς πηγῆς (τοῦ κώδικος 6, τοῦ Ἀρχείου πύργου, Ι.Κ.) μανθάνομεν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν *«καταδρομὴν»* τοῦ ἁρματολοῦ Τζεπέλη (πρβλ. κεφ. Καταδρομῶν) κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1693 πρὸς αἰχμαλώτισιν καὶ ἀπαγωγὴν τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἀγᾶ τοῦ Τόπου, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ πυρπόλησιν τοῦ Κοινοτικοῦ οἰκήματος καὶ τῆς κατοικίας τοῦ Μπέη, ἡ Ἱερὰ Κοινότης καὶ πάλιν εὑρίσκεται εἰς χρέη καθυστεροῦσα τὰς πρὸς τὸ Δημόσιον ὀφειλάς της, τῶν ὁποίων ἡ ἄμεσος καταβολὴ διατάσσεται παρὰ τοῦ Ὀτζακίου κατὰ τὸ ἔτος 1694. Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀναποφεύκτως ὁ Τόπος ὑπεβλήθη πρὸς ἀνακαίνισιν τῶν πυρποληθέντων κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, οἱ μοναχοὶ πιέζονται ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων πολεμικῶν εἰσφορῶν καὶ στρατιωτικῶν δαπανῶν, ὑποχρεοῦνται δὲ νὰ βαστάσουν καὶ πάλιν τὸ βάρος τῶν διαλυθεισῶν Μονῶν. Μία ἐκ τούτων εἶναι ἡ τοῦ Κωνσταμονίτου, ἥτις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναβιώσῃ μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 1724, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν τὸ

[1] Τὸ στοιχεῖον ρ' τῆς συδοσίας Ἱ. Μ. Βατοπεδίου νοητέον ἐνταῦθα ἡ ἐπὶ τῶν 767 ἀριθμῶν τοῦ γενικοῦ πίνακος ἀναγωγῆς, ἤτοι τὸ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ 100, καθοριζόμενον ἑκάστοτε ἀνάλογον τῆς Μονῆς εἰς τὰς συδοσίας, ὅπερ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰ. ὑπεβιβάσθη εἰς τὸν ἀριθμὸν 80, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ 767 ἢ 769. Ἡ ἀντιστροφὴ τῶν δύο λέξεων συδοσίαι καὶ γρόσια εἶναι συνήθης διὰ τὴν ἱστορουμένην ἐποχήν.

πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κτηματικὴν καταγραφήν, ἀναφέρονται 19 Μοναί. Οἱ δύο Λαυριῶται γέροντες Αὐξέντιος καὶ Γεδεὼν μετὰ τοῦ Διονυσιάτου Νεοφύτου (='Επιστάται), οἵτινες μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ χαρατζίου, κατ' ἐντολὴν τῆς Συνάξεως προσεκλαύθησαν εἰς τὸν 'Αρχηγὸν τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς (Μποσταντζήμπασην) καὶ ἐπέτυχον, τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ, τὴν ἔκδοσιν παρὰ τοῦ Σουλτάνου φιρμανίου περὶ ἀπαλλαγῆς τοῦ Τόπου ἐκ τῶν ἀναγκαστικῶν εἰσφορῶν τῆς Θεσσαλονίκης *«σαφαγγελντιλίκια, χαράρια καὶ γιορτιάρικα»* καθὼς ἐπίσης *«καὶ διὰ τὰ ἔρημα Μοναστήρια»* νὰ μὴ πληρώνουν. Τὰ κείμενα ἔχουν ὡς ἑξῆς:

«,αχϟδ' κατὰ δὲ τὸ ἐξωτερικὸν ,αρε', ἐπῆγαν οἱ γέροντες ὅτε Αὐξέντιος Λαυριώτης, καὶ Νεόφυτος Διονυσιάτης, καὶ ἐπλήρωσαν τὸ χαράτζι, ὁμοῦ καὶ ὁ γέρο Γεδεὼν Λαυριώτης, μὲ ,β γρόσια (2.000) χρέος τῆς Μέσης τοῦ Σατὴρ 'Αλῆ, καὶ ηὗραν πέντε χρονῶν τεμεσούτια ἄπαρτα, ἀνοικτὰ εἰς τὴν μάνα καὶ μὲ μεγάλους κόπους ηὗραν τοὺς ἀγάδες, καὶ ἐπῆραν τὰ τεμεσούτια, καὶ τὰ ἐπῆγαν εἰς τὸν τευτερντάρη, ἐπῆραν καὶ τεμεσούτι ἀπὸ τὸν κατὰ τὴν ὥραν μποσταντζήμπασι, καὶ τὸ ἐμπουγιούρτησε καὶ ὁ Βεζύρης. καὶ τὸ ἔφεραν ἐδῶ καὶ εἶναι ὑπογραμμένο ἀπέξω. οἱ αὐτοὶ γέροντες μὲ θέλημα τῆς Μέσης ἔκλαψαν διὰ τὰ βάρητα καὶ ἔδωσε γράμμα ὁ Μποσταντζίμπασις, καὶ εἰς τὸ γράμμα ἀπάνω εὔγαλαν φερμάνι, ὅτι πλέον σαφαγγελντιλίκια, καὶ γιορτιάρικα καὶ διὰ τὰ ἔρημα Μοναστήρια καὶ διὰ χαράρια πλέον νὰ μὴ δίδουν τὰ Μοναστήρια.

Τὸ αὐτὸ ἔτος χρεωστῶντας ἡ Μέση τὸν Σατὴρ 'Αλῆ ἀγᾶ Μποσταντζὶ ἀπὸ ἀρχῆς γρόσια ω' (800), καὶ μετὰ ταῦτα ἕτερα... ὁποῦ ἐπλέρωσαν εἰς τὸν Μποσταντζίμπασι, καὶ ἔγιναν μὲ τὸ διάφορον ὅλα γρόσια ,β (2.000) καὶ ἐπῆγαν οἱ γέροντες ὁ Γεδεὼν Λαυριώτης, καὶ τὰ ἐπλέρωσαν, τὸν μποσταντζίμπαση ὁποῦ ἔγινε πληρομός (;) τοῦ 'Αλῆ ἀγᾶ, καὶ τὰ ἐπλέρωσαν καὶ ἐπῆραν τὴν ὁμολογίαν, καὶ τεμεσούτι ἀπὸ τὸν Μποσταντζίμπαση.

Τὸ αὐτὸ ἔτος πηγαίνοντας ὡς ἄνω οἱ αὐτοὶ γέροντες καὶ πλερώνοντας τὸ χαράτζι, καὶ πέρνοντας τὰ τεμεσούτια, ὡσὰν τὰ ἐμπουγιούρτησεν ὁ Βεζύρης, ἀπέμεινεν ὁ γέρο Αὐξέντιος ὁ Λαυριώτης διὰ τὰ τεσλεμάτια, καὶ τὰ ἔβγαλεν τὰ πέντε τεσλεμάτια τὰ παλαιὰ καὶ τὸ φετεινόν, ὁποῦ γίνονται ἕξη καὶ τὰ ἤφερεν, ἔγιναν δὲ ἔξοδα εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν τεσλεματίων ὅλα γρόσια τξη' (368) καὶ ἔξοδα τοῦ δρόμου γρόσ. θ' (9), ὅλα γρόσ. τοζ' (377).

,αχϟϛ' (1696) ἐπῆγαν οἱ γέροντες ὁ γέρο Δανιὴλ ὁ Λαυριώτης, καὶ ὁ γέρο Γεράσιμος ὁ Πετριώτης καὶ ὁ γέρο Βαρθολομαῖος ὁ Δοχειαρίτης, μὲ τὸ χαράτζη καὶ ἐπλέρωσαν καὶ ἐπῆραν ἀπὸ ἐδῶ νάχτι γρόσ. ,αωογ' (1873) καὶ ἐπῆραν καὶ ἀπὸ τὸν 'Αχμὲτ τοῦ Σατὴρ 'Αλῆ δανεικὰ γρόσια φ' (500) διὰ πεντακόσια πενῆντα. καὶ ἀπὸ τὸν κυρίτζη Γιαννάκη τὸν Καπὶ Κεχαγιὰ τῆς Βλαχίας γρόσια δανεικὰ υ' (400). καὶ τ' (300) γρόσια ἀπὸ τὸν Τζὴλ Χασάνη καὶ τὰ μπιτήρτησαν, καὶ ἀπόμειναν ἀπὸ τὰ ἄσπρα τοῦ κρέατος χρέος γρόσια τ' (300) καὶ εἰς τὸ Κιρμπάση γρόσ. ρξϛ' καὶ ἄσπρα π' (166:80) καὶ ἀπέμεινεν ὁ γέρο Δανιὴλ εἰς τὴν πόλιν (ἀ)παντεχένοντας τὸν Προηγούμενον τὸν Διονυσιάτην νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Βλαχίαν ἄσπρα νὰ πλερώσῃ νὰ ἐξοφλήσῃ, καὶ νὰ πάρῃ τὸ τεσλεμάτι. ἐκράτησε καὶ μία βοῦλα, ἂν δὲν προφθάσουν ὀγλήγορα τὰ ἄσπρα ἀπὸ τὴν Βλαχίαν, νὰ κυτάξῃ νὰ εὕρῃ δανεικὰ νὰ ἐξοφλήσῃ.

'Απάνου εἰς τούτην τὴν ὑπόθεσιν χρεωστῶντας ἡ Μεγάλη Μέση τοῦ Σατὴρ 'Αλῆ τρεῖς χιλιάδες καὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα γρόσια (3180) ἔγιναν εἰς τὸ μιρὶ..., θέλοντας νὰ ἔλθουν τζαούσης βασιλικὸν διὰ ταῦτα τὰ ἄσπρα, ἐσέβη εἰς τὸ μέσο(ν) καὶ ὁ Μποσταντζίμπασης, καὶ ἔστειλεν ἕνα χασεκῆ μαζὺ μὲ τοὺς γέροντας μὲ γράμματα, πῶς διὰ τὴν βίαν, καὶ τὸ ὀγληγορώτερον, νὰ τὰ δώσουν οἱ 'Ιβηρίτες καὶ ὕστερα νὰ τὰ μάσουν ἀπὸ τὰ Μοναστήρια. καὶ μὴν ἠμπορῶντας οἱ 'Ιβηρίτες νὰ τὰ δώσουν ὅλα ἐσυμφωνήσαμεν ὅλοι κοινῶς, καὶ ἔδωσαν οἱ 'Ιβηρίτες τὰ χίλια γρόσια δανεικὰ καὶ οἱ Λαυριῶτες, ἐδώσαμεν καὶ ἀπὸ διὰ ἥμισυ σιδωσίας, καὶ ἐδώσαμεν καὶ ἐπήραμεν τὰ φερμάνια καὶ ταῖς τρεῖς ὁμολογίαις καὶ ἐξωφλήσαμεν. (Κῶδ. 6, Ι.Κ., 'Αρχεῖον πύργου, σελ. ε').

,αχϟδ' (1694) ἐν μηνὶ Μαΐου ιβ' (12) ἐπληρώσαμεν ἡ μεγάλη Σύναξις μίαν ὁμολογίαν τοῦ Παναγιωτάτου Γέροντος πρώην Κωνσταντινουπόλεως, κυρίου Διονυσίου, διὰ τοῦ Προηγουμένου καὶ Σκευοφύλακος κὺρ Νικηφόρου Λαυριώτου γρόσια σλθ' (239) καὶ ἐλάβαμεν τὴν ὁμολογίαν.

῞Ηλθαν ἀπὸ τὸ μηρὶ διὰ τὸ χρέος τοῦ Τοπὰλ 'Αλῆ μὲ φερμάνι καὶ ἐδώσαμεν ἀπὸ δύω ἥμισυ συδοσίαις καὶ γρόσια ,α (1000) οἱ 'Ιβηρίτες, καὶ σκε' (225) οἱ Λαυριῶτες καὶ υ' (400) οἱ Χιλιαντρινοὶ δανεικὰ καὶ ἐδώσαμεν καὶ ἐπήραμεν ταῖς ὁμολογίαις καὶ ἐξοφλήσαμε τὸ χρέος τοῦ Τοπὰλ 'Αλῆ». ("Ενθ' ἀνωτ., σελ. τβ').

Τὸ ὅτι μικρὸν σχετικῶς χρέος 3-5 χιλιάδων γροσίων προεκάλεσε μίαν τοιαύτην ἀνησυχίαν εἰς τοὺς ἰθύνοντας, ὥστε νὰ μὴ δύναται οὐδ' αὐτὴ ἡ Μονὴ τῶν 'Ιβήρων νὰ ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος τοῦ Τόπου, εἶναι σαφὴς ἔνδειξις τῆς γενικῆς κακοδαιμονίας, ὑφ' ἧς κατετρύχοντο οἰκονομικῶς ἅπασαι αἱ ἱεραὶ Μοναὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. 'Εν τούτοις αἱ ἀνωτέρω καταστάσεις δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἁπλῶς τὸ προοίμιον τοῦ μεγάλου δράματος τοῦ Τόπου κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ χιλιετὴς ἱστορία του. Προτάσσω τούτου περιστατικὰ μικροτέρας φύσεως καὶ ἐπιπλοκῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον διηυθετήθη ἐπιτυχῶς, τὸ δεύτερον ὅμως ἀπετέλεσεν τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου χρέους, διότι τὰ δάνεια αὐτοῦ ἔμειναν ἀνεξόφλητα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1724 ὁ 'Επιστάτης (Ναζήρης) Τιμόθεος Λαυριώτης συνεκάλεσε τὴν Σύναξιν ἐν Καρυαῖς διὰ τὸ χρέος· ὑπελογίσθη δὲ τοῦτο εἰς ἑβδομήκοντα καὶ πλέον πουγγεῖα ἤτοι γρόσια 35.108, τὰ ὁποῖα κατ' ἀναλογίαν διενεμήθησαν εἰς τὰς Μονὰς καὶ ἀπηλλάγη ἡ 'Ιερὰ Κοινότης τοῦ χρέους τούτου, εὐχηθεῖσα, ὅπως μὴ περιέλθῃ ἐφεξῆς εἰς παρομοίαν δυσάρεστον κατάστασιν χρεῶν. 'Ιδοὺ τὸ ἱστορικόν:

«Ἐπὶ ἔτους ,αψκδ' (1724) γενομένης Συνάξεως ἔγινεν ἀναγωγὴ διὰ τὸ χρέος τῆς Κοινότητος πασῶν τῶν Μοναστηρίων, διὰ τὴν ὁποίαν ὑπόθεσιν ἐξετάζοντας εὑρέθη τὸ χρέος ὅλον τῆς Κοινότητος πουγγεῖα ο' ἤγουν ἑβδομήκοντα καὶ γρόσια ρη' (108) τὰ ὁποῖα αὐτὰ τὰ ἐμοίρασαν καὶ ἐπῆρεν τὸ καθὲν Μοναστήριον τὸ εἴτι τοῦ ἐτύχαινεν, καὶ χρέος εἰς τὴν Μέσην δὲν ἀπέμεινεν. ἄμποτες ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ πλέον εἰς τοιαύτην κατάστασιν νὰ μὴν ἔλθοῦμε πλέον καὶ ἐγράψαμεν τὸ παρὸν εἰς ἐνθύμισιν. — Τὰ ὁποῖα ἄνωθεν γεγραμμένα πουγγεῖα ἦτον ἐπιστάτης ὁ προηγούμενος κὺρ Τιμόθεος ἐκ τῆς Λαύρας. καὶ ἐσύναξε τὰ παρόντα καὶ τὰ ἐμοίρασεν καὶ ἔδωσεν τὸν λογαριασμὸν ὅλης τῆς Κοινότητος καὶ δὲν ἀνάμεινεν πλέον εἰς τὴν πανοσιότητά του τίποτες ἀπὸ τὰ ἄνωθεν». (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ιζ').

Μετὰ εἰκοσαετίαν περίπου, κατὰ Μάϊον καὶ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1743, ἐπεβλήθη τῷ Τόπῳ ἀναγκαστικὴ στρατιωτικὴ εἰσφορὰ ἀπὸ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐξουσιαστὰς ἐκ γροσίων 2.799, δι' ἐνίσχυσιν τοῦ Βιλαετίου καὶ σεφερλίδια διὰ καμήλας καὶ μπελτάρια καὶ δι' ἔρευναν τῶν ἐκκλησιῶν.

«Μαΐου 13 καὶ Ἰουλίου 7

εἰς βιλαὲτ χάρτζι καὶ σεφερλίδικα	*γρόσια*	*1.903*
εἴδομεν καὶ τοὺς τεσκερέδες καὶ ἔστω εἰς ἐνθύμισιν νὰ ζητοῦνται τὸν κάθε χρόνον παρὰ τῶν Γερόντων		
ἔτι εἰς σεφερλίδια ἐδώσαμεν	»	*145 : 40*
εἰς σὲ καμήλαις καὶ μπελτάρια	»	*500*
εἰς τὸ μπουγιουρτὴ τοῦ μουσελήμη	»	*180*
εἰς τὸ τευτῆσι τῶν ἐκκλησιῶν	»	*65*
Σούμα χιλιάδες	»	*2.799».*

(Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. λε').

Προσετέθη δὲ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ ἀπρόοπτον τῆς καταδρομῆς *«ἐξ αἰτίας τοῦ ἀποθανόντος πρώην Σόφιας Ἀναστασίου»* (βλ. κεφ. Καταδρομῶν), ὑποχρεωθείσης τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος νὰ καταβάλῃ πρόστιμον 20.000 γροσίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πλέον τῶν εἰρημένων στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ τῶν διατεταγμένων φόρων τοῦ Δημοσίου, μηρίου χαρατζίου καὶ τοπικῶν. Τὰ ποσὰ ταῦτα ἐξευρέθησαν διὰ δανείων ἐξωτερικῶν παρὰ τῶν Γερόντων (ἐπιστατῶν) Νεκταρίου Λαυριώτου, Μητροφάνους Βατοπεδινοῦ καὶ Διονυσίου Ἰβηρίτου. (Ἴδε ἀναλυτικῶς ταῦτα εἰς τρεῖς πίνακας ἐν κώδ. 6, Ι.Κ., σελ. κδ' ἕως λβ'). Μεταξὺ τῶν δανειστῶν ἀναφέρονται: ὁ Σταματάκης ἀδελφὸς τοῦ ἁγίου Βεροίας, ὁ Ἀντωνάκης Μπονάτζιος Σκυριανός, ὁ Μανόλης Λοΐζου, ὁ Ἰωάννης Καραμούζης, ὁ Θεσσαλονικεὺς Κυρίτζης Γεωργούδης, ὁ γνωστὸς Ἑβραῖος Ἀσέρης, 6 ὁμολογίαι Τούρκων κ.ἄ.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην πλὴν τῶν τριῶν πρώτων Μονῶν: Μεγίστης

6 - 6 - 1963

Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ Ἰβήρων, ἅπασαι αἱ λοιπαὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξοφλήσουν καὶ ἑπομένως ἔμεινε χρεωμένη ἡ Κοινότης μὲ τὰ συναφθέντα δάνεια 25.000 περίπου γροσίων. Ἔκτοτε τὰ χρέη αὐξάνουν ἁλματωδῶς, παρ' ὅλας δὲ τὰς καταβληθείσας προσπαθείας τοῦ Τόπου, τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀρχόντων ἐφόρων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁ Τόπος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ οἰκονομικῶς μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως 1821 καὶ πέραν αὐτῆς.

Μεταξὺ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ὀργανικῶς πρὸς συγκράτησιν τῆς καταστάσεως καὶ διακυβέρνησιν τοῦ Τόπου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο καὶ ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ληφθεῖσα ἀπόφασις (1743) ὑπὸ τῶν τριῶν προκρίτων Μονῶν περὶ αὐξήσεως τῆς θητείας τῶν παρ' αὐτῶν διοριζομένων *«Γερόντων»* (Ἐπιστατῶν) ἀπὸ ἑνὸς ἔτους εἰς τρία: *«...ἀποφασιστικῶς διορίζομεν, ἵνα μὲ ἐκλογὴ καὶ κοινῇ ψήφῳ τῶν προεστώτων πάντων, τῶν τριῶν δηλαδὴ ἱερῶν Μοναστηρίων, Λαύρας, Βατοπαιδίου καὶ Ἰβήρων νὰ ἐκλέγουν τὸν δόκιμον καὶ πρακτικὸν καὶ θεοφοβούμενον, νὰ τὸν στέλλουν εἰς τὴν Μέσην κατὰ τὴν συνήθειαν ἀποφασίζοντας μὲ πατροπαράδοτον ὅρον, νὰ στέκωνται καὶ οἱ τρεῖς* ***διοικηταὶ καὶ κυβερνῆται*** *τῶν ὑποθέσεων τοῦ Ὄρους εἰς τρεῖς ὁλοκλήρους χρόνους, πορευόμενοι ἐν φόβῳ Θεοῦ κλπ.».* (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. λη').

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἴσχυσε ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν, ἐνίοτε μάλιστα ἡ διάρκεια τῆς ὁρισθείσης τριετοῦς θητείας ἦτο μεγαλυτέρα. Πληροφορούμεθα π.χ. ὅτι ὁ Ναζήρης Προηγούμενος Κύριλλος Δοχειαρίτης διετέλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ μίαν συνεχῆ ἑπταετίαν 1771 - 1778, μετὰ συμπρακτόρων *«γερόντων»* ἐκ τῶν τριῶν πρώτων Μονῶν. Τούτους διεδέχθησαν πέντε γέροντες εἰς τὴν Ἐπιστασίαν. (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 5, 65, 140, ἐπικεφαλίδες ἐν ἀρχῇ ληψοδοσιῶν).

Ποῖαι αἱ διακυμάνσεις τοῦ χρέους μιᾶς τριακονταετίας ἤτοι μέχρι τοῦ 1773, ὅτε ἄρχονται τὰ σωζόμενα εἰς ἀρίστην κατάστασιν διαχειριστικὰ βιβλία τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, εἶναι ἄγνωστον. Ἐνδέχεται τὰ ἐλλείποντα βιβλία νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν Μονῶν: *«1824 Σεπτεμβρίου 30 εὗρον τὸ παρὸν ἐνταῦθα εἰς τὸ μετόχιον τοῦ Τιμίου Προδρόμου. παρὰ τίνος ἐφέρθη ἐκεῖθεν οὐκ οἶδα. ἴσως διὰ τοῦ Χιλανδαρινοῦ Συνεσίου τοῦ ὄντος Πρωτεπιστάτου εἰς τὸν αὐτοῦ χρόνον τῆς ἀποστασίας. Ναθαναὴλ προηγούμενος Λαύρας».* (Κῶδ. Δ', σελ. 1. Κατάστιχον ληψοδοσιῶν 1813 - 1820).

Κατὰ τὴν ἑνιαίαν ἐπιστασιακὴν διαχείρισιν τοῦ προηγουμένου Κυρίλλου Δοχειαρίτου καὶ τῶν γερόντων Γαλακτίωνος Λαυριώτου καὶ Ἀρσενίου Ἰβηρίτου ἀπὸ 15 Μαΐου 1773 μέχρι 15 Μαΐου 1775, τρίτη καὶ τετάρτη ἐπιστασία τοῦ εἰρημένου Κυρίλλου, οἱ δανεισταὶ ἀνέρχονται εἰς τὸν σεβαστὸν ἀριθμὸν τῶν διακοσίων ὀγδοήκοντα τριῶν, ὁ τόκος 12 - 20%, τὰ δὲ ἐξοφλούμενα, τόκος κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ μέρος κεφαλαίων, ἀνέρχονται εἰς

γρόσια 47.158. Ὁ κατάλογος εἶναι λίαν χρήσιμος διὰ τὴν ὀνοματολογίαν καὶ τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ, ἐνδεικτικὸς δὲ τῶν εὐπορούντων τῆς ἐποχῆς ἡμετέρων καὶ ξένων.

Ἀγῶνα τραχὺν καὶ ἀδυσώπητον ἀντικρύζει κανεὶς μελετῶν τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου τούτου καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς, μὲ τὰς δυσκολίας τῶν γερόντων πρὸς ἐξεύρεσιν κεφαλαίων μὲ μικρότερον ἐπιτόκιον ἀπὸ ὁμογενεῖς καὶ ὁμοθρήσκους πρὸς ἀπόσβεσιν τῶν ξένων κεφαλαίων καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἐνεργουμένων κατὰ πυκνὰ διαστήματα ἐπιδρομῶν τῶν *«πασαλίδων»* καὶ ἀπαγωγῶν τῶν Ἐπιστατῶν καὶ οἰκονόμων τῶν μετοχίων εἰς Θεσσαλονίκην. Διαρκῶς περιφέρονται προεστῶτες διὰ τὴν ἐξεύρεσιν δανείων εἰς πόλεις καὶ χωρία τῆς Χαλκιδικῆς, ἀλλ' ὁ ἔλεγχος τοῦ χρέους φαίνεται ὅτι ἐκφεύγει πλέον τῶν χειρῶν τῆς διαχειριστικῆς Ἀρχῆς, καθόσον εἰς τὰ ὑφιστάμενα μεγάλα βάρη διαρκῶς ἐπιρρίπτονται ἀναγκαστικαί, στρατιωτικαὶ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰσφοραί. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω διετίαν 1773 - 1775, ἡ Ἐπιστασία ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλῃ τετράκις σεφὲρ ἰμτάτι ἐκ γροσίων 5.035 : 45 + 4.969 : 90 + 5.849 + 5.098 = 20.987 συνολικῶς, συνεχίζεται δὲ ἡ τοιαύτη εἰσφορὰ εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς, παρὰ τὰς καταβαλλομένας προσπαθείας τοῦ Τόπου περὶ ἀπαλλαγῆς. (Κῶδ. 5, σελ. 20, Ἀρχεῖον πύργου).

Ἡ στάθμη τοῦ χρέους, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἐκ τοῦ κεφαλαίου *«ἔξοδα εἰς τόκους»*, φαίνεται κατερχομένη. Τὸν Μάϊον τοῦ 1775 πληρώνονται γρόσια 30.937, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1776 εἰς γρόσια 33.731, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1777 εἰς 25.043, τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1779 εἰς 23.337 : 40, μετά τινων ἀποσβέσεων κεφαλαίων. (Κῶδ. 5, σελ. 74 - 82, 111 - 124, 153 - 156, 198 - 208). Ὑπολογιστικῶς εὑρίσκομεν ὅτι μέρος τοῦ χρέους, ἤτοι τὰ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις συναφθέντα δάνεια ἔχουν ἀναλάβει οἱ ἡγούμενοι τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ Κοτροτζανίου διὰ συμβάσεως, πληρώνοντες ἐκ τῶν ἐτησίων ἐνοικίων τοὺς τόκους. Τὸ χρέος ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὰ βιβλία λεπτομερῶς εἰς εἰδικὸν κεφάλαιον.

Μία τόσον θλιβερὰ καὶ δύσκολος κατάστασις ἦτο ἑπόμενον νὰ ἔχῃ καὶ ἐσωτερικῶς ἀνάλογον ἀντίκτυπον καὶ ἐπακόλουθα. Αἱ τρεῖς πρῶται μεγάλαι Μοναὶ ἐν συναισθήσει τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν εὐθύνης εἰς τὰ τῆς διακυβερνήσεως τοῦ Τόπου εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπευθύνουν ὑστάτην ἔκκλησιν πρὸς ἅπαντας τοὺς μοναχούς, καλοῦσαι αὐτοὺς εἰς συναγερμὸν καὶ συναντίληψιν πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ κινδύνου ἀπὸ κοινοῦ. *«ἐγέρθητε, διανάστητε, ὑπερμαχήσατε, σαλπίσατε κύκλῳ πάσης κορυφῆς καὶ κέλλης καὶ ἐκκλησίας ἐπικουρίαν καὶ βοήθειαν»*. Τὸ κείμενον, ἂν καὶ ἄκρως παραστατικὸν τοῦ πρωτοφανοῦς οἰκονομικοῦ ἀδιεξόδου τοῦ Τόπου (προφανῶς συνεπείᾳ τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἐπὶ Αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης, ἀναχωρήσεως ἐξ ἁγίου Ὄρους τοῦ Πατριάρχου Σεραφείμ, δράσεως τοῦ Λάμπρου Κατσώνη κλπ.), φαίνεται ὅτι δὲν εὗρεν ἀπήχησιν παρὰ τοῖς ἐξαρτήμασιν

ἰδίως, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδέχοντο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰ προκύπτοντα καὶ ἐπιβαλλόμενα παρὰ τῶν ἐξουσιαστῶν πολεμικὰ ἔξοδα, ρουχουσίων, ἰστηρά, σεφὲρ ἰμτατίου, παξιμαδίου διὰ τὰ πλοῖα καὶ ἄλλα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ παραιτηθοῦν αἱ τρεῖς Μοναὶ τοῦ προνομιακοῦ δικαιώματος διορισμοῦ παρ' αὐτῶν διαχειριστικῆς Ἀρχῆς, τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας. *«ἡμεῖς καὶ καλὰ νὰ ποῦ σᾶς τὸ λέγομεν καὶ ἀποφασίζομεν, πῶς ἄλλο δὲν ἡμποροῦμεν μοναχοί μας νὰ τραβίξωμεν τὰ κακὰ τοῦ Ὄρους»* διότι — ἐξηγεῖ — ἔφθασαν εἰς τέλειον γονατισμόν[1]. Μετ' οὐ πολὺ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον παρεδέχθη τὴν ἀνάγκην μεταβολῆς τινός, θεσπίσαν τῷ 1783 διὰ σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Δ', ὅπως τὴν Ἐπιστασίαν ἀναλαμβάνουν ἐκ περιτροπῆς αἱ εἴκοσι Μοναί, διαιρεθεῖσαι εἰς πέντε τετράδας.

Παρὰ τὰ ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Χριστοφόρου Κτενᾶ, τὸ μακροχρόνιον τῆς Ἐπιστασίας τοῦ Προηγουμένου Κυρίλλου Δοχειαρίτου δὲν φαίνεται νὰ συνετέλεσεν εἰς ἀξιόλογον τινὰ ἐπωφελῆ τροπὴν τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τὸ διάστημα 1771 - 1778, ἀσφαλῶς ἕνεκα τῶν ἀντιξόων περιστάσεων τῆς ἐποχῆς. Βάσιμοι ἐλπίδες πρὸς διευθέτησιν παρέχονται ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς πενταμελοῦς ἐκ *«γερόντων»* Ἐπιστασίας, ὑπὸ τῶν: Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἀνθίμου Βατοπεδινοῦ, Σεραφεὶμ Ἰβηρίτου, Διονυσίου Ξηροποταμινοῦ καὶ Χρυσάνθου Ζωγραφίτου, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1778 μὲ γραμματέα τοῦ Κοινοῦ τὸν διδάσκαλον Δαμασκηνὸν Ἰβηρίτην. (Κῶδ. 5, Ι.Κ., σελ. 183). Ὁ Λαυριώτης Παντελεήμων καὶ ὁ Σεραφεὶμ Ἰβηρίτης συνεχίζουν μόνοι τὴν Ἐπιστασίαν καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος μέχρι 15 Αὐγούστου, ἐπεξέτειναν δὲ ταύτην μέχρι 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1779. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 221 - 287).

Τὴν 6 Δεκεμβρίου τοῦ 1778 τὴν Ἐπιτροπὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνέλαβον ὁ Λαυριώτης προηγούμενος Παρθένιος καὶ ὁ Βατοπεδινὸς γέρων Ἄνθιμος. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 253 - 254). Εἰς τούτους ἐχορηγήθησαν ἑκατὸν εἴκοσι γραμμάτια ἐνσφράγιστα, ἐν λευκῷ, μὲ τὴν ἐντολὴν ἐξευρέσεως νέων δανείων ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲ μικρὸν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιτόκιον πρὸς ἀπόσβεσιν τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ τοκογλυφικῶν δανείων. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 267). Ἀπὸ τὰ γραμμάτια ταῦτα (μπεγιάζια) ἐχρησιμοποιήθησαν ἐνενήκοντα τέσσαρα καὶ εἰσεπράχθησαν 122.650 γρόσια συνολικῶς ἐξ ὧν αἱ 100.000 γρόσια ἀπεστάλησαν διὰ συναλλαγματικῶν (πολιτζῶν) εἰς Θεσσαλονίκην, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν Ἁγιορειτῶν ἐκ τῶν δεινοπαθημάτων, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο παρὰ τῶν Ἑβραίων χρηματιστῶν, συνεπείᾳ ληξιπροθέσμων γραμματίων. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 268). Τὸ ὑπόλοιπον τῶν συναφθέντων νέων δανείων καὶ ὅσα ἀπεστάλησαν δι' ἐμβασμάτων εἰς τοὺς δύο εἰρημένους ἐπιτρόπους τῆς Κωνσταντινουπόλεως διετέθη ἐκεῖ εἰς τόκους παλαιοῦ καὶ νέου

[1] Πρβλ. Γ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθῆναι 1903, σελ. 152 - 155.

χρέους γρόσ. 14.809, εἰς χαρτζια 29.134, εἰς τὸ μηρίον 17.658, εἰς διάφορα ἔξοδα τῶν ἐπιτρόπων ἐπὶ ἑνάμισυ ἔτος 4.008, ἓν μηνιαῖον τοῦ μεγάλου Δραγομάνου 625 γρόσια, ἐξωφλήθη δὲ καὶ τὸ δάνειον τοῦ ἁγίου Νεοκαισαρείας ἐκ γροσίων 11.000. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 268). Λογαριασμὸν ἐπὶ 186.000 γροσίων συνολικῶς ἀπέδωσαν οἱ ἐπίτροποι τὴν 12 Ἰουνίου 1780 καὶ ἐκ δευτέρου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1781 διὰ ποσὸν 42.000 εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους ἐξάρχους παρὰ τῆς Κοινότητος, σκευοφύλακα Φιλόθεον Βατοπεδινόν, προηγούμενον Κοσμᾶν Ἰβηρίτην καὶ γέροντα Διονύσιον Ξηροποταμινόν, πραγματοποιήσαντες ἀπὸ κοινοῦ διαφωτιστικὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος κατάστρωσιν τῶν χρεῶν, ἐφ' ἧς στηρίζονται τὰ παρόντα. Γενικῶς τὰ χρέη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔχουν ὡς ἑξῆς:

«1) *Παλαιὸν χρέος τὸ ὁποῖον εὗρον οἱ δύο ἐπίτροποι ἐν Κωνσταντινουπόλει* . . . . *γρόσ. 59.068*
2) *Νέον χρέος συνομολογηθὲν ὑπὸ Παρθενίου καὶ Ἀνθίμου ἐν Κωνσταντινουπόλει* . . . . » *122.650*
3) *Χρέη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μέχρι Θεσσαλονίκης πρώτης Ὀκτωβρίου 1780* . . . . » *90.802*
4) *Κεφαλικὸν χρέος Βλαχομπογδανίας (παλαιόν)* . . . » *114.000*
5) *Ἑνὸς Βρέτα Βραστινοῦ δάνειον* . . . . » *150*
ὅλον τὸ χρέος τοῦ Ἁγίου Ὄρους » *386.670*».

(Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 284).

Τόσον οἱ Ἐπίτροποι Παρθένιος καὶ Ἄνθιμος κατὰ τὰς ἐπαφὰς καὶ συνομιλίας των μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχόντων, ὅσον καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἀφιχθέντες ἔξαρχοι Φιλόθεος, Κοσμᾶς καὶ Διονύσιος, παρέστησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐφόρους τὴν οἰκτρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ Τόπου, ὁδηγήσασαν εἰς ἐγκατάλειψιν μερικῶν Μοναστηρίων μὲ κίνδυνον καὶ τῶν ὑπολοίπων καὶ ἠξίωσαν θερμῶς *«στῆσαί τε καὶ ἀναχαιτῆσαι τὸ δεινόν»*. Τοῦτο ἐγένετο, θεωρητικῶς τοὐλάχιστον, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1783 διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πατριαρχικοῦ σιγιλλίου Γαβριὴλ τοῦ Δ', προσυπογραφομένου καὶ ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν: Ἐφέσου Σαμουήλ, Ἡρακλείας Μεθοδίου, Κυζίκου Ἀγαπίου, Νικομηδείας Γερασίμου, Χαλκηδόνος Παρθενίου, Δέρκων Ἀνανίου, Καισαρείας Ἰγνατίου, Σερρῶν Ματθαίου καὶ Δράμας Γρηγορίου. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 105-109).

Μεταξὺ τῶν σωτηρίων ἀποφάσεων καὶ κατευθύνσεων, τὰς ὁποίας δίδει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διὰ τῶν δεκαοκτὼ κεφαλαίων τοῦ σιγιλλίου τούτου, πρὸς καλὴν κατάστασιν καὶ διοίκησιν τοῦ Ὄρους, τῇ συναινέσει τῶν *«ἐνδοξοτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ Ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους»*,

εἶναι καὶ ἡ σταθεροποίησις τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐπιστασίας, διατηρουμένου μέχρι σήμερον, δι' ἐκλογῆς ἐκ περιτροπῆς κατ' ἔτος τεσσάρων ἐπιστατῶν ἐκ τῶν εἴκοσι Μονῶν, τοῦ πρωτεπιστάτου ἐκλεγομένου ἐκ τῆς πρώτης πεντάδος καὶ ἡ διαίρεσις τῆς Κοινῆς σφραγῖδος εἰς τέσσαρα τμήματα, ἰσάριθμα τῶν Ἐπιστατῶν. Ἡ ἐκδίκασις τῶν διαφορῶν νὰ γίνεται ὑπὸ τῶν ἐπιτοπίων Ἀρχῶν κατ' ἔφεσιν δὲ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀποφευγομένης τῆς προσφυγῆς τῶν διαφερομένων εἰς τὰ ἐξωτερικὰ δικαστήρια (Τουρκικά). Ἡ ἀποπομπὴ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου κ.ἄ. δίκαια, *«εὔλογά τε καὶ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα... πρὸς εὐνομίαν εὐταξίαν τε καὶ εὐκοσμίαν καὶ ὅλως πρὸς κοινὸν ὄφελος ἀφορῶντα τοῦ ἁγιωνύμου τούτου Ὄρους»*.

Ὡς πρὸς τὸ οἰκονομικὸν μέρος, ἤτοι τὸ ἐπίμαχον ζήτημα, ἐθεσπίσθη τὰ περισσεύοντα χαρατζοχαρτία — ἦσαν δὲ ταῦτα περὶ τὰ 650, ἐπὶ συνόλου 3.000 — νὰ ἐπιδιανέμωνται κατ' ἀναλογίαν, διότι ἦσαν ἐκ τῶν κυρίων αἰτίων ἐπισωρεύσεως χρέους εἰς τὸ Κοινόν. Ἐπίσης τὰ πρόστιμα (τζερεμέδες) νὰ ρίπτωνται κατ' ἀναλογίαν τῶν λοιπῶν δοσιμάτων ἐπὶ τοῦ μοναχικοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὰς καταδρομάς, *«ἂν συμβῇ τις κατά τινος Μοναστηρίου, συνεπαίρεσθαί τε καὶ βοηθεῖν αὐτὸ πάντα τὰ λοιπὰ Μοναστήρια»*. Οἱ κελλιῶται ἐκτὸς τοῦ ταχριρίου καὶ χαρατζίου νὰ δίδουν κατ' ἔτος εἰς τὸ κοινὸν δόσιμον 7.000 γρόσια. Οἱ δὲ σκητιῶται, οἵτινες περιεφέροντο ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς συλλογὴν βοηθημάτων, νὰ παραδώσουν τὰς σφραγῖδας των εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐπιστασίαν καὶ νὰ μὴ ἐξέρχωνται τοῦ Ὄρους ἄνευ ἀδείας. Αἱ οἰκονομίαι ἑκάστου νὰ δανείζωνται ἐφεξῆς ἐντὸς τοῦ Ὄρους ἐπὶ τόκῳ 8 % καὶ νὰ ἀποσύρουν ἅπαντες τὰς ἐν τῷ κόσμῳ καταθέσεις των. Τέλος νὰ ἐλέγχωνται αἱ διαχειρίσεις τῶν *«μικρῶν μοναστηρίων»* καὶ νὰ θεωροῦνται τὰ βιβλία αὐτῶν παρὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας.

Πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς Μονὰς διατάξεων, αἵτινες ἐφηρμόσθησαν πιστῶς, στηριχθεισῶν τῶν ὑπὸ διάλυσιν Ἰ. Μονῶν Κωνσταμονίτου, Ρωσικοῦ, Ἐσφιγμένου κ.ἄ. τῇ ἐπεμβάσει τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, καθὼς καὶ διὰ τῆς ἐκδηλουμένης πάντοτε ἀλληλεγγύης πρὸς τὰς δεινοπαθούσας Μονὰς ἐκ καταδρομῶν, θεομηνιῶν, ἐπιδημιῶν καὶ λοιπῶν συμφορῶν, ἅπασαι αἱ λοιπαὶ διατάξεις ἰδίως αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ Ἐξαρτήματα ἐτέθησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς θεωρίας, ἴσχυσαν ὅμως μετὰ ταῦτα προϊόντος τοῦ χρόνου. Οἱ κελλιῶται ἀντέταξαν ἄρνησιν ἀναγνωρίσεως ἄλλης τινὸς οἰκονομικῆς ὑποχρεώσεως πλὴν τῶν ἐν τοῖς ὁμολόγοις ἐγγράφοις αὐτῶν ἀναφερομένων καὶ παρὰ τὸν ἐκδοθέντα ἀφορισμὸν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1785, ἀναγνωσθέντα εἰς τὸ Πρωτᾶτον ὑπὸ τοῦ πρώην Λυχνιδῶν Γρηγορίου (Ἰβηρίτου), ἔμειναν ἀμετάπειστοι ἐπὶ εἰκοσαετίαν ταλαιπωρήσαντες τὰς Ἀρχάς, καταλήξαντες μάλιστα καὶ εἰς πραξικόπημα κατὰ τὸ ἔτος 1805. Ἐξ ἄλλου οἱ σκητιῶται μόλις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 παρῃτήθησαν τῶν ἄνευ ἀδείας ταξιδίων αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπογράψαντες ἀπὸ

κοινοῦ δήλωσιν. ('Αρχεῖον Μεγίστης Λαύρας). 'Η δὲ ἀπομάκρυνσις τῶν λαϊκῶν ἐξ 'Αγίου Ὄρους οὐδέποτε ἐπραγματοποιήθη, καίτοι τὸ 1790 ἐκ δευτέρου ὑπεγράφησαν ὁμοφωνητικὰ ἔγγραφα τῆς Συνάξεως, ἐπανελήφθη δὲ ἡ ἀπόφασις καὶ μετὰ τὴν 'Επανάστασιν ἐπίσης ἀνωφελῶς.

Τοῦ πατριαρχικοῦ τούτου σιγιλλίου, ἐπέχοντος θέσιν Τυπικοῦ, ἤτοι Κανονισμοῦ, δίδω κατωτέρω τὸν πρόλογον διαφωτιστικὸν περὶ τῆς τότε κρατούσης καταστάσεως καὶ τοῦ κινδύνου τὸν ὁποῖον διέτρεξε τὸ Ἅγιον Ὄρος.

«Γαβριὴλ ἐλέῳ Θεοῦ 'Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

'Εχρῆν μὲν πάλαι τεθεῖσθαι καὶ ἐκκεῖσθαι ὅρους καὶ τάξεις, καθὼς διοικούμενοι, τάγε ὡς εἰπεῖν πολιτικά, οἱ κατὰ τὸ ἁγιώνυμον Ὄρος τοῦ Ἄθωνος ὁσιώτατοι πατέρες, μοναστηριακοί τε καὶ ἄλλοι, ὧν μὲν εἶχον ἀγαθῶν, οὐκ ἂν ἐν στερήσει ἐγένοντο, ἀπηλλαγμένοι δ' ἂν ἦσαν κακῶν, οἷς ἤδη ἔλαθον περιπεσόντες. ἐπεὶ δὲ οὐκ εἴδομεν ὅπως τούτου ἀμελήσαντες, καὶ οἷον ἀλογίστως φερόμενοι συμφοραῖς ἐχρήσαντο τοιαύταις, ὥστε καὶ τῶν ἱερῶν ἐν αὐτῷ καὶ σεβασμίων μοναστηρίων τὰ μέν, ἔρημα ἀπολειφθῆναι, τὰ δέ, κινδυνεύειν, καὶ ὅλως ἅπαντα πλησίον εἶναι τοῦ δεινοῦ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον διαφέροντα ἀλλήλων, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας πατέρας καθεκάστην διολλουμένους μὴ ἔχειν, ὅπως χρήσωνται τῷ πράγματι, συνελόντι δ' εἰπεῖν, **σύμπαν, τὸ ἅγιον τοῦτο ὄρος** *καὶ γεραρὸν ἐπ' ἀρχαιότητι τῶν μοναστηρίων, καὶ σεβάσμιον ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις* **ἐλεεινῶς ἤδη χρέεσιν ἀφορήτοις ἐνέχεσθαι,** *καὶ πιεζόμενον ἀθλίως κατατρίβεσθαι. 'Επειδὴ οὖν διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τὸ ἱερὸν τοῦτο Ὄρος τοιαύταις καὶ τοσαύταις περιέπεσε συμφοραῖς, καὶ κινδύνοις, διὰ ταῦτα κοινῇ γνώμῃ ἡμῶν τε καὶ πάσης τῆς ἱερᾶς ἀδελφότητος, καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἀρχόντων, καὶ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ τε κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης 'Εκκλησίας, καὶ τῆς κοινότητος τοῦ ἁγίου Ὄρους, καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων τοῦ Γένους ἡμῶν, ἅμα δὲ καὶ* **τῇ θερμῇ ἀξιώσει τῶν ἤδη ἐν τῇ Βασιλευούσῃ διατριβόντων ὁσιωτάτων μοναστηριακῶν πατέρων,** *ἔγνωμεν στῆσαι τε καὶ ἀναχαιτῆσαι τὸ δεινόν, ἐκθέμενοι τούς δε τοὺς ἐφεξῆς ὅρους καὶ κεφάλαια...».* (Κῶδ. 4, Ι.Κ., σελ. 105, ,αψπγ' κατὰ μῆνα 'Ιούνιον ἐπινεμήσεως α').

Τὸν 'Ιούλιον τοῦ ἰδίου ἔτους, ἤτοι ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ σιγιλλίου, διενεμήθη τὸ χρέος κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Συνοδικὴν ἀπόφασιν μὲ γνώμην τῶν ἀρχόντων, *«κατ' ἀναλογίαν καὶ δύναμιν ἑκάστου Μοναστηρίου»* καὶ μὲ προθεσμίαν ἐξοφλήσεως ἐντόκως πρὸς 10% ('Αρχεῖον Λαύρας, κῶδ. 11), διότι τὸ *«ὑπέρογκον χρέος τῆς Μεγάλης Μέσης»* ἄλλην διόρθωσιν δὲν ἐπεδέχετο. Τὴν ἐκκαθάρισιν ἐξοφλήσεως κεφαλαίων καὶ τόκων παρηκολούθησε καὶ διεξήγαγε Συνοδικὴ 'Επιτροπὴ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου μετὰ τοῦ γραμματέως τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος, καταχωρῶ

δὲ αὐτήν, καθόσον πολλαὶ εἰκασίαι ἐγράφησαν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, παρὰ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντων 'Αγιορειτῶν, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν σωζομένων πηγῶν.

«Κατάστιχον, ἤτοι γενικὴ περίληψις τῶν μέχρι τοῦδε ,αψπδ' (1784) ἔτους Δεκεμβρίου κα' πληρωθέντων παρὰ τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐκ τοῦ διορισθέντος ἑκάστῳ ἀναλόγου διὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν τῆς Μεγάλης Μέσης, καὶ τῶν δοθέντων εἰς ἐξόφλησιν κεφαλαίων τοῦ αὐτοῦ χρέους, καὶ εἰς προδεδουλευμένα μηνιαῖα τούτου τοῦ χρέους διάφορα, καὶ μερικὰ χρονικά, ἀποπερατωθείσης τῆς ληψοδοσίας ταύτης διὰ χειρὸς τῶν διὰ Συνοδικοῦ γράμματος προδιορισθέντων 'Επιτρόπων, τοῦτε ἁγίου Χαλκηδόνος κυρίου Παρθενίου, καὶ τοῦ 'Αγίου Σερρῶν κὺρ Ματθαίου, καὶ τοῦ 'Αγίου Δράμας κὺρ Γρηγορίου, τοῦ Ἄρχοντος μισὲρ Δημητρίου Σκαναβῆ, τοῦ Ἄρχοντος 'Αρμάση Σταυράκη, τοῦ μισὲρ Γιακουμῆ Σκυλίτζη, καὶ Λογιωτάτου Γραμματικοῦ τοῦ Κοινοῦ κὺρ Γεωργίου:

Γρόσια ἄσπρα	
100.000	*τὸ ἀνάλογον τῆς Λαύρας*
12.000	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Βατοπαιδίου*
90.000	*τὸ ἀνάλογον τῶν 'Ιβήρων*
25.000	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Χιλιανδαρίου*
227.000	
3.814	*ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ Κουτλουμουσίου*
6.508	*ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ Ζωγράφου*
7.500	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Ξηροποτάμου*
300	*ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ Παντοκράτορος*
248.122	
5.500	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Δοχειαρίου*
2.500	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Φιλοθέου*
5.000	*τὸ ἀνάλογον τοῦ 'Αγίου Παύλου*
1.500	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Ρούσικου*
262.622	
1.198	*ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ Κωνσταμονίτου*
525 : 100	*ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ Σταυρονικήτα*
6.250	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Γρηγορίου*
2.000	*τὸ ἀνάλογον τοῦ 'Εσφιγμένου*
272.595 : 100	
1.500	*τὸ ἀνάλογον τοῦ Ξενοφῶντος*
26.700	*ἐκ τῶν 70 πουγγείων ὁποῦ ἔμειναν εἰς τὴν Μεγάλην Μέσην*
300.795 : 100	

Κουσούρια διαφόρων μερικῶν Μοναστηρίων ὁποῦ ἐξώφλησαν τὸ ἀνάλογόν τους, ἤτοι τῶν εἰς νάκτι δοθέντων ἄσπρων παρ' αὐτῶν. (Λαύρας, Βατοπαιδίου, 'Ιβήρων, Ξηροποτάμου, Γρηγορίου=908 : 66

1.758 : 66	τὰ ληφθέντα παρὰ τῶν Μοναστηρίων διάφορα . .	850 :
302.554 : 66	ἤτοι τριακόσιαι δύο χιλιάδες πεντακόσια πεντήκοντα τέσσαρα γρόσια καὶ ἄσπρα ἑξήκοντα ἓξ ἅπασα ἡ ποσότης τῶν μέχρι τοῦδε πληρωθέντων ἀναλόγων παρ' ἑκάστου Μοναστηρίου 1784 Δεκ. 21.	

Δ ό σ ι ς

93.300	ἐπληρώθησαν κεφάλαια χρέους παρὰ τῶν Λαυριωτῶν
10.900	ἐπληρώθησαν κεφάλαια χρέους παρὰ τῶν Βατοπαιδινῶν
83.100	ἐπληρώθησαν κεφάλαια χρέους παρὰ τῶν 'Ιβηριτῶν
187.300	
3.750	ἐπλήρωσαν οἱ Κουτλουμουσιανοὶ κεφάλαια
6.200	ἐπλήρωσαν οἱ Ζωγραφῖται κεφάλαια
5.850	ἐπλήρωσαν οἱ Ξηροποταμινοὶ κεφάλαια
203.120	
3.000	ἐπλήρωσαν οἱ Παντοκρατορινοὶ κεφάλαια
5.100	ἐπλήρωσαν οἱ Δοχειαρῖται κεφάλαια
2.500	ἐπλήρωσαν οἱ Φιλοθεῖται κεφάλαια
213.720	
5.000	ἐπλήρωσαν οἱ 'Αγιοπαυλῖται κεφάλαια
1.500	ἐπλήρωσαν οἱ 'Ροῦσοι κεφάλαια
1.198	ἐπλήρωσαν οἱ Κωνσταμονῖται κεφάλαια
221.418	
500	ἐπλήρωσαν οἱ Σταυρονικητιανοὶ κεφάλαια
6.000	ἐπλήρωσαν οἱ Γρηγοριάται κεφάλαια
2.000	ἐπλήρωσαν οἱ 'Εσφιγμενῖται κεφάλαια
229.918	
1.500	ἐπλήρωσαν οἱ Ξενοφωτεινοὶ κεφάλαια
23.900	ἐπλήρωσαν οἱ Χιλιανδαρινοὶ κεφάλαια
26.700	ἀνεδέχθησαν κεφάλαια οἱ ἐνταῦθα ἐπίτροποι τῆς Μεγ. Μέσης.
282.018	

Τὰ ὅσα μηνιαῖα διάφορα ἐπληρώθησαν τοῦ χρέους τοῦ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, καὶ τοῦ εἰς "Αγιον "Ορος διὰ χειρὸς τοῦ Γραμματικοῦ τοῦ Κοινοῦ καὶ διὰ χειρὸς τῶν Μοναστηριακῶν.

	14.501	τὰ διὰ χειρὸς τοῦ γραμματικοῦ τοῦ Κοινοῦ πληρωθέντα προδεδουλευμένα μηνιαῖα τοῦ ἐν Βασιλευούσῃ χρέους καὶ σημειωθέντα ἐν ἑκάστῃ ὁμολογίᾳ μέχρι 18 Δεκ. τοῦ πδ' (84) ἔτους
	464	τὰ παρὰ τῶν Λαυριωτῶν πληρωθέντα διάφορα εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	62 : 80	τὰ παρὰ τῶν Βατοπαιδινῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	1.339	ἐπληρώθησαν παρὰ τῶν 'Ιβηριτῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	896 : 80	παρὰ τῶν Χιλιανδαρινῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	17.264 : 21	
	44 : 15	παρὰ τῶν Κουτλουμουσιανῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	308	παρὰ τῶν Ζωγραφιτῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	432	παρὰ τῶν Ξηροποταμινῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
	400	παρὰ τῶν Δοχειαριτῶν εἰς τὰς ὁμολογίας τοῦ "Ορους
18.479 : 16	25 : 100	παρὰ τῶν Σταυρονικητιανῶν εἰς τὰς ὁμολοτοῦ "Ορους
300.492 : 16		

1 7 8 4

Τὰ διὰ χειρός μου γραμματικοῦ τοῦ Κοινοῦ πληρωθέντα εἰς μερικοὺς δανειστὰς χρονικὰ διάφορα.

Γρόσια ἄσπρα	
100	τῇ Κοκόνᾳ Ρωξάνδρᾳ Χρυσοσκουλέᾳ γρόσ. 1.000 κεφάλαιον
71 : 68	τῇ Χατμανέσᾳ Κασσάνδρᾳ Ραμανδάνη διάφορον μην. 4 καὶ ἡμερῶν 9 τῶν δύο χιλιάδων γροσίων ὁποῦ ἐξοφλήθησαν παρὰ τοῦ Γρηγοριάτου
100	τῷ 'Αβραμάντζῳ Κασαβῇ διάφορον μηνῶν ἓξ τῶν παρὰ τοῦ Φιλοθεΐτου ἐξοφληθέντων δύο χιλιάδων (2.000) γροσίων ἀπὸ 1 'Ιουν. 84 μέχρι 1 Δεκ.
271 : 68	
61 : 41	τῇ Βιτορίτζᾳ Χατζῆ Τζεπραὴλ χρόνου ἑνὸς μηνῶν δύο καὶ ἡμερῶν 22 μέχρι τῆς κβ' Αὐγούστου τοῦ πδ' (1784)

	ἔτους, γροσίων 500 ἐξοφληθέντων ἀπὸ ἄσπρων τοῦ Ξηροποτάμου
150	*τῷ γραμματικῷ Γεωργίῳ χρονιάτικον γροσίων 1.500*
482 : 109	
50	*τῇ Εὐφροσύνῃ θυγατρὶ Σπαθάρη Ἀλεξάνδρου γροσίων 500*
240	*τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξανδρείας διὰ 3.000 γρόσια πρὸς Χουρμουζάκη εἰς ὄνομα αὐτοῦ*
54 : 20	*τῇ Σουλτανίτζᾳ Χατζῆ Μιχαλάκη γρ. 1.000 ἐξοφληθέντων παρὰ τοῦ Γρηγοριάτου μηνῶν 4 ἡμερῶν 9 μέχρι Ὀκτωβρίου 9 τοῦ πδ' ἔτους*
17 : 189	*τῇ (Ἀγώγεια) Ἐλέγκῳ Σούτζῃ 500 γροσίων ἐξοφληθέντων παρὰ τοῦ Γρηγοριάτου μηνῶν 4 ἡμερῶν 9 μέχρι Ὀκτωβρίου 9 τοῦ πδ' ἔτους*
844 : 117	
38	*τῇ Ἐλέγκῳ Σκαρλατάκη διάφορον μηνῶν 4 ἡμερῶν 9 τῶν παρὰ τοῦ Γρηγοριάτου ἐξοφληθέντων γροσίων 1.000*
175	*τῇ ἀρχοντίσῃ Χατμανέσᾳ Ρωξάνδρᾳ Ὑψηλάντου χρονικὸν διάφορον γροσίων 2.000 μέχρι 1 Ἰουνίου τοῦ πδ' ἔτους*
23 : 40	*τῇ Ἐλέγκῳ Σούτζῃ διάφορον 1.000 γροσίων μηνῶν τεσσάρων ἡμερῶν 9 ἐξοφληθέντων παρὰ τοῦ Γρηγοριάτου*
225	*τῷ Γραμματικῷ Κρητικῷ χρονικὸν 2.500 γροσίων μέχρι 1 Ἰουν. τοῦ πδ' ἔτ.*
250	*τῷ Σερδάρῃ Παυλῇ χρονικὸν διάφορον 3.000 γροσίων, ἅτινα ἀνεδέχθη ὁ Παντοκρατορινὸς*
1.566 : 37	
300.402 : 16	*ἡ ὄπισθεν σούμα τῶν κεφαλαίων*
302.058 : 53	*ἤτοι τριακόσιαις δύο χιλιάδες πεντήκοντα ὀκτὼ γρόσια, καὶ ἄσπρα πεντήκοντα τρία, ἅπασα ἡ δόσις εἰς κεφάλαια, καὶ διάφορα χρέη τοῦ Ὄρους. ͵αψπδ' (1784) Δεκεμβρίου κα' (21)*

Σύγκρισις τῶν δύο σουμῶν

Γρόσια ἄσπρα	
302.544 : 66	*ἡ ποσότης τῶν ληφθέντων*
302.058 : 53	*ἡ ποσότης τῶν δοθέντων*
496 : 13	*ἅτινα ἐπερίσσευσαν εἰς νάκτι, καὶ Συνοδικῇ διαγνώμῃ, καὶ τῇ ἀποφάσει τῶν εὐγενεστάτων Ἐπιτρόπων ἐδόθησαν τῷ γραμματικῷ τοῦ Κοινοῦ κὺρ Γεωργίῳ διὰ τοὺς μέχρι τοῦδε κόπους του.*

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως βεβαιοῖ

(Κῶδ. 5, σελ. 373 - 377, 1784).

Φανερὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρω 1) ὅτι δὲν διενεμήθη ὁλόκληρος ἡ ποσότης τοῦ καταγραφέντος χρέους ἐκ γροσίων 386.670, ἀλλὰ μόνον 302.000, 2) ὅτι τὸ κεφάλαιον τῶν 70 πουγγείων, ἤτοι 35.000 γροσίων τὰ ὁποῖα ἀνεδέχθησαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπίτροποι τῆς Κοινότητος, ἀσφαλῶς διὰ συνάψεως νέων δανείων, ἔμεινεν καὶ πάλιν ὡς χρέος τοῦ Κοινοῦ καὶ 3) ὅτι κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ χρέους δὲν ἠκολουθήθη οὐδεὶς ἐκ τῶν γνωστῶν τρόπων κατανομῆς: ἐπὶ τῆς τιμῆς τῶν μουλκίων, ἢ κατὰ κεφαλήν, ἢ κατ' ἀναλογίαν δοσιμάτων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὡδήγησεν εἰς τὴν ὑποβολὴν ἐνστάσεων ἀπὸ μέρους τῶν ἀδικηθεισῶν Μονῶν Μεγίστης Λαύρας καὶ Ἰβήρων ἐνώπιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου μὲ δυσάρεστα ἐπακόλουθα.

Κατὰ ταῦτα παρεκάμφθη μὲν ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὸ Κέντρον, τὴν Ἀνωτάτην ἐκπροσωποῦσαν τὸν Τόπον Διοίκησιν καὶ Ἀρχήν, διὰ μετατοπίσεως τοῦ βάρους, ἐπλήγησαν ὅμως ἐπὶ μέρους Μοναὶ τινές, καὶ δὴ ἀνιάτως, μὴ δυνηθεῖσαι νὰ ἀντεπεξέλθουν εἰς τὰ νεωστὶ συναφθέντα παρ' αὐτῶν δάνεια πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ κοινοῦ χρέους.

Ὁ κατὰ τὰ ἔτη 1791 - 1793 γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, παπᾶ Ἰγνάτιος Ξενοφωτεινός, διὰ σημειώματος αὐτοῦ ἀχρονολογήτου, ἰσχυρίζεται ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν διενεμήθη τὸ χρέος τῆς Κοινότητος (1784) τὸ μὲν κεφάλαιον ἀνήρχετο εἰς 441.000 γρόσια, οἱ δὲ τόκοι εἰς 9.000 ἤτοι σύνολον 450.000, ἔχων ταῦτα ἐξ ἀκοῆς παρὰ τοῦ προηγουμένου Χρυσάνθου Σταυρονικητιανοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποδεικνύεται, εἶναι δὲ καὶ ἀσυμβίβαστον τὸ ποσὸν τοῦ τόκου πρὸς τὸ κεφάλαιον, ἀφοῦ μόνον διὰ 219.000 τὸ ἔτος 1801 πληρώνεται τόκος 17.000 περίπου. Τὸ χρονικὸν ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«*Ἐν καιρῷ τῆς διανομῆς τοῦ ὅλου χρέους τῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους Κοινότητος κατὰ τὸ ͵αψπδ' ἔτος Δεκεμβρίου κα' εὑρέθη γρόσια **441.000** ἤτοι τετρακόσιαι σαράντα μία χιλιάδες κεφάλαιον. εἰς αὐτὸ δὲ τὸ κεφάλαιον ἦτον καὶ δεδουλευμένος τόκος ἐννέα χιλιάδες γρόσια. νούμερ: 9.000, ὁ ὁποῖος διδόμενος καθ' ὃν καιρὸν ἐμοιράσθη τὸ χρέος, ἐγένετο ὡς κεφάλαιον. κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἔγινεν ἡ ὅλη σοῦμα τοῦ χρέους τῆς Κοινότητος, γρόσια τετρακόσιαι πενῆντα χιλιάδες, νούμερ: 450.000. ταῦτα ἐκ τοῦ λογιωτάτου ἁγίου προηγουμένου Σταυρονικητιανοῦ κὺρ Χρυσάνθου ἀκούσας ἐγὼ ὁ γραμματικὸς τοῦ κοινοῦ Ξενοφωτεινὸς παπᾶ Ἰγνάτιος ἐσημείωσα ὧδε ἐν τῷ παρόντι εἰς διηνεκῆ μνήμην. πόσα δὲ ἔλαβεν ἀναλογοῦν χρέος ἕκαστον μοναστήριον ἐν τῷ παρόντι εὑρίσκονται σημειωμένα, εἶναι δὲ καὶ τοῖς πᾶσι δῆλα*». (Κῶδ. 5, Ι.Κ., ἔσωθεν παράφυλλον ἐν ἀρχῇ).

Τὸ κακὸν λοιπὸν συνεχίζεται, τὸ δὲ χρέος ταχέως λαμβάνει τὴν ἀνιοῦσαν, μὲ κρισοδικίας καὶ φιλονικείας ἀνηκούστους μεταξὺ Μονῶν καὶ Κοινότητος, Πατριαρχείου καὶ Κοινότητος καὶ Ἐξαρτημάτων. Παρὰ ταῦτα τὸ Ὄρος ἀπαλλάσσεται πλέον τῶν Ἑβραϊκῶν καὶ Τουρκικῶν χειρῶν καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀνησυχῇ τὸ χρέος οὔτε τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν,

οὔτε τοὺς ἄρχοντας ἐφόρους, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς ἰθύνοντας πατέρας τοῦ Ὄρους, μολονότι ὑπερέβη κατὰ πολὺ εἰς ὕψος τὸ πρότερον διανεμηθὲν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1785 ἀντηλλάγησαν φιλοφρόνως γράμματα μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ καὶ Ἱερᾶς Κοινότητος, διὰ τῶν ὁποίων τὸ μὲν Πατριαρχεῖον δηλοποιεῖ ὅτι ὁ λογαριασμὸς τῶν κεφαλαίων καὶ τόκων (διαφόρων) τοῦ λογιωτάτου γραμματέως τοῦ Κοινοῦ κὺρ Γεωργίου, ἐθεωρήθησαν ἐπὶ Συνόδου καὶ *«πέρας εἰλήφασιν»*, μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων ὑπὲρ τῶν Ἐπιτρόπων ἀρχόντων, οἵτινες *«φαίνονται τῇ ἀληθείᾳ ὡς ἄλλοι κτήτορες τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων»* διὰ τὴν ἀόκνως ἐπιδεικνυομένην δυνατὴν αὐτῶν προστασίαν καὶ θερμὴν ἀγάπην καὶ ζῆλον πρὸς βελτίωσιν ἁπάντων, ἡ δὲ Κοινότης ἀπονέμει τὰ εὐχαριστήρια εἴς τε τὸν Πατριάρχην διὰ τὴν πατρικὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν θεοφιλῆ διευθέτησιν τοῦ χρέους, εἰς δὲ τοὺς ἄρχοντας διὰ τὴν εὐγενῆ φροντίδα αὐτῶν πρὸς *«καλὴν σύστασιν τῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους Κοινότητος»*. Πρὸς τούτοις ὅμως παρακαλοῦν, ὅπως τύχουν συγγνώμης διὰ τὰ καθυστερούμενα (κουσούρια), *«ὅτι πολὺ ἦν τὸ χρέος»*. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 110, 143. Πρβλ. καὶ κῶδ. 4, φ. 23β-26α, κεφ. χρέους ἐν Κωνσταντινουπόλει γρόσια 70.000).

Ἐκ γράμματος τοῦ διαδεχθέντος τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Γαβριὴλ Δ', Νεοφύτου (τὸ πρῶτον 1789-1794), τῆς 26 Νοεμβρίου 1789, πληροφορούμεθα ὅτι τὸ χρέος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνέρχεται εἰς 370 πουγγεῖα ἤτοι 180.000 γρόσια. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 175-176). Τὰ ἐξαρτήματα τῶν εἴκοσι Μονῶν ἀριθμοῦντα τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ Ἁγιορειτικοῦ πληθυσμοῦ (βλ. πίνακα ἀπογραφῆς 1808), δὲν μετέχουν εἰς τὴν ἐπιφόρτισιν τῶν στρατιωτικῶν εἰσφορῶν, πολλαὶ δὲ Μοναὶ ἔτυχον ἰδιαιτέρων εὐκολιῶν, π.χ. ἡ τοῦ Ζωγράφου διὰ πουγγεῖα 22 χρεωλύσιον ὀκταετίας (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 153-154), ἡ τῆς Μεγίστης Λαύρας, δι' ἐκπτώσεως ἐκ τοῦ λογαριασμοῦ της 18 πουγγείων καὶ χρεωλυσίου τετραετίας ἐπὶ 12, ἕνεκα ἀδίκου καὶ παραλόγου ἐπιφορτίσεως χρέους, ὡς ἔκρινε τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 175) κ.ἄ. Εἰς ταῦτα προσετέθη πάλιν ἡ ἀνωμαλία τῶν πολιτικῶν πραγμάτων (1791) *«μὲ τὸ νὰ ἠνοίχθη ὁ παρὼν πόλεμος»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 197). Ἑπομένως πρὸς ἀντιμετώπισιν καὶ πάλιν τῆς καταστάσεως συνάπτονται καὶ πάλιν νέα δάνεια ἐν Βουκουρεστίῳ διὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Δαυῒδ Λαυριώτου, ἀναλαβόντος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν ἡγουμενείαν ἐν Κοτροτζανίῳ, παρὰ τοῦ ἄρχοντος Καμινάρη Ἰωάννου γρόσια 30.000 καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου Οὐγγροβλαχίας Κοσμᾶ 10.000 μὲ συμπεφωνημένον τόκον 45 καὶ 36 τὸ πουγγεῖον τὸν χρόνον, προσεφέρθη δὲ καὶ ὁ αὐτάδελφος τοῦ ἄρχοντος Ἰ. Καμινάρη Πολύζος Χατζῆ Μόσχου νὰ δώσῃ συμπληρωματικῶς δάνειον εἰς τὴν Κοινότητα 20.000 γροσίων, ἅπαντα τῇ ἐγγυήσει τοῦ ῥηθέντος Δαυῒδ Λαυριώτου, ὅτι θέλει καταβάλλει ἀνελιπῶς

κατὰ ἑξάμηνον τὸν τόκον αὐτῶν ἐν Βουκουρεστίῳ. Τὰ δάνεια ταῦτα ἐστάλησαν μέσῳ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἐπίτροπον τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἰωάννην Γούτα Καυταντζόγλου. *«Βλέπετε, ἀδελφοί, εἰς τί δουλάπι ἐμβῆκα, καὶ μάλιστα, ὁποῦ οὔτε ὁ ἅγιος Οὐγγροβλαχίας οὔτε ὁ ἄρχων Καμινάρης δὲν ἠθέλησαν πρότερον νὰ δανείσουν τὴν κοινότητα, ἕως ὁποῦ ἔγινα ἐγὼ κεφίλης τόσον τῶν κεφαλαίων, ὅσον καὶ τοῦ διαφόρου νὰ τὸ ἀποκρίνωμαι κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ ἐτήσιον. κρείττονος δὲ γενομένης καταστάσεως, θέλω προσπαθήσει νὰ εὕρω ἄλλα μὲ ἐλαφρότερον τόκον...»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 161-164). Εἰς τὰ ἀνωτέρω ποσὰ προσετέθησαν καὶ 5.000 γρόσια τὰ ὁποῖα προκαταβάλλει ὁ Δαυῒδ ἔναντι τοῦ ἐτησίου ἐνοικίου, μολονότι δὲν ἦτο καθόλου εὔθετος ἡ περίστασις καὶ διηύθυνε τὸ μετόχιον διὰ λογαριασμὸν τῆς Κοινότητος. *«...εἰς ὅσον καιρὸν εἶναι ἡ ἀνωμαλίαις τοῦ παρόντος πολέμου εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη νὰ εἶναι τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς κοινότητος. ὑποσχόμενος νὰ δίδω τὸ κατ' ἔτος τὸν λογαριασμόν μου ἐν καθαρῷ καταστίχῳ, καὶ μὲ φόβον Θεοῦ, εἰς ὁποίους προεστῶτας τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων ἢ ἄρχοντας ἤθελε μὲ διορίσει ἡ κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους. γενομένης δὲ εἰρήνης εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη νὰ δίδω τὸν λογαριασμόν μου τὴν αὐτὴν ἡμέραν»*. (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 187).

Ἐν τούτοις παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ δάνεια καὶ τὸ χρέος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ὑπερβαίνουν καὶ πάλιν τὰς τριακοσίας χιλιάδας γρόσια (214.900 + 114.000) βαθμηδὸν ἀποσβέννυνται, τῇ ἐπιμελείᾳ πλέον μόνον τῶν Ἁγιορειτῶν πατέρων συστηματικῶς διὰ χρηστῆς διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀξιολόγων τριῶν κωδίκων (4, 7, καὶ Δ') τῶν ἐτῶν 1800-1820. Βεβαίως δὲν λείπουν τὰ δάνεια ἀπὸ καμμίαν διαχείρισιν, ἀλλ' εἶναι τόσα, ὅσαι αἱ ἀπαιτήσεις ἐξοφλήσεως καὶ συνεπῶς ὑπάρχει ἡ εὐχέρεια νὰ διατεθῇ μέρος τῶν τοπικῶν δοσιμάτων καὶ ἄλλα ποσὰ ἀναποσπάστως κατατιθέμενα εἰς ἀπόσβεσιν τοῦ χρέους. Ὁ ἑπόμενος πίναξ τῆς δεκαετίας 1800-1809 μᾶς πείθει ὅτι ἐντὸς δεκαετίας ἀνέτως ὑπεβιβάσθη τὸ χρέος ἀπὸ 214.900 εἰς 102.500 γρόσια. Τὰ τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας μένουν σταθερὰ εἰς 114.000.

Χρονολογία	*'Αγιορειτικὰ δάνεια*	*Κωνσταντινουπόλεως*	*Σύνολον*
1800 - 1801	144.900	+ 70.000	= 214.900
1801 - 1802	163.900	+ 56.000	= 219.900
1802 - 1803	163.800	+ 53.250	= 217.050
1803 - 1804	152.800	+ 32.250	= 185.050
1804 - 1805	137.750	+ 32.250	= 170.000
1805 - 1806	96.750	+ 30.750	= 127.500
1806 - 1807	93.850	+ 16.250	= 110.100
1807 - 1808	93.100	+ 15.500	= 108.600
1808 - 1809	87.000	+ 15.500	= 102.500

(Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 23β-25α, 50+51, 72+73, 95+96, 112+113, 132α, β, 149α, β, 168α, β, καὶ κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 36).

Κατὰ τὰ ἔτη 1809 μέχρι τοῦ 1813 ἐπὶ τετραετίαν, τὸ χρέος μένει σταθερὸν εἰς 95.100 γρόσια (Κῶδ. 7, Ι.Κ., σελ. 75, 123, 163, 204), κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1810-1820 ὑποβιβάζεται κατὰ 20.000 καὶ δὲν διακρίνεται πλέον ἀνησυχία χρέους εἰς τὸν Τόπον, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν δανείων ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναποσπάστων καταθέσεων *«μετὰ θάνατον ἀφιερωμένα καὶ διωρισμένα»*, μὲ τόκον 6, 7 καὶ σπανίως 8 % κατὰ τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν:

Χρονολογία	*καταθέσεις ὄψεως*	*ἀναπόσπαστα «μετὰ θάνατον ἀφιερωμένα»*	*Σύνολον*
1813 - 1814	61.700	+ 24.000	= 85.900
1814 - 1815	59.700	+ 24.500	= 84.200
1815 - 1816	52.700	+ 26.500	= 79.200
1816 - 1817	46.500	+ 35.500	= 82.000
1817 - 1818	44.500	+ 34.000	= 78.500
1818 - 1819	44.500	+ 34.000	= 78.500
1819 - 1820	43.000	+ 34.000	= 77.500

(Κῶδ. Δ', Ι.Κ., σελ. 33, 70, 98, 134, 170, 221, 256).

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἐν ὀλίγοις καὶ εἰς τὰ κύρια αὐτῆς σημεῖα ἡ συνταράξασα τὸν Τόπον ὑπόθεσις τοῦ χρέους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΤΟ ΛΑΪΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΚΑΙ Η ΑΓΟΡΑ ΚΑΡΥΩΝ

'Απὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῆς ὀργανώσεως τῆς Μοναστικῆς Πολιτείας τοῦ 'Αγίου Ὄρους κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ἡ διαμονὴ λαϊκῶν ἐν 'Αγίῳ Ὄρει ἦτο ἀπηγορευμένη. 'Ωργανοῦντο ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους οἰκονόμων, ταξιδιωτῶν καὶ πνευματικῶν πατέρων καραβάνια προσκυνητῶν, οἵτινες προσήρχοντο εἰς προσκύνησιν κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς, Χριστούγεννα, Πάσχα, Πανηγύρεις Πρωτάτου καὶ 'Ιερῶν Μονῶν, μετὰ τὰς ὁποίας ἐπέστρεφον εἰς τοὺς τόπους των. Ἅπασαι αἱ ἐργασίαι ἐγίνοντο διὰ τῶν μοναχῶν, οἱ δὲ λαϊκοὶ εἰσερχόμενοι ὤφειλον ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος νὰ καταταγοῦν ὡς δόκιμοι εἰς τὰ καθιδρύματα ἢ νὰ ἀπέλθουν. 'Ομοίως καὶ οἱ ἀδόκιμοι φανέντες εἰς τὰ τῆς μοναστικῆς πολιτείας.

Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ὁ θεσμὸς ἐγκαταστάσεως κοσμικῶν ἐν 'Αγίῳ Ὄρει ἐξηκολούθησεν ἰσχύων ἀπαραμειώτως, ὡς καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἄλλως τε, ἐφ' ὅσον οἱ 'Οθωμανοὶ δὲν ἐφορολογοῦντο, συνέφερεν εἰς αὐτοὺς νὰ παρακωλύουν τὴν ἐκ τῶν Σαντζακίων ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐργαζομένων δι' αὐτοὺς ραγιάδων, διά τε τὰς ἀγγαρείας καὶ τοὺς φόρους τοὺς ὁποίους ἀπελάμβανον παρ' αὐτῶν. Ὅθεν ἐθεσπίσθη ὑπὸ τῶν Σουλτάνων διὰ χατίου ὅτι τὸ *«...ἐκ θείας Προνοίας ἐκλελεγμένον Ἅγιον Ὄρος προώρισται διὰ τοὺς τὸν Κόσμον ἀποταξαμένους καὶ τὸν ἡσύχιον ἑλομένους βίον καὶ ἤρεμον...»*.

'Η διάταξις φαίνεται ἰσχύουσα τοὐλάχιστον μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περὶ τὰ τέλη τοῦ ὁποίου βαθμιαίως ἀλλὰ σταθερῶς ἀλλοιοῦται ὁ χαρακτὴρ τῆς τέως Σκήτης καὶ Λαύρας τῶν Καρυῶν, δηλ. τῆς πρωτευούσης τοῦ 'Αγίου Ὄρους, καὶ λαμβάνει αὕτη τὴν ὄψιν πολίχνης καὶ κωμοπόλεως. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολλά. 'Η δημιουργία πολιτοφυλακῆς ἐνόπλων λαϊκῶν, ἡ αὔξησις τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι προϋποθέτουν καὶ ἀνάλογον ἀριθμὸν σιδηρουργείων, ἐκτὸς τῶν διατηρουμένων ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν Μονῶν, ἡ ἐγκατάστασις μεγάλου ἀριθμοῦ αἰγοπροβάτων καὶ ἄλλων μεγάλων βοσκησίμων ζώων, ἑπομένως καὶ βοσκῶν, αἱ ἐμποροπανηγύρεις ἀνταλλαγῆς εἰδῶν ὑπὸ λαϊκῶν τῶν παραμεθορίων περιοχῶν, ἡ ἐξανθράκευσις τῶν βραχυκόρμων ἐπὶ ἀπεράντων δασῶν καὶ ἡ παραγωγὴ ξυλανθράκων ἐκ γηραιῶν κορμῶν καστανέας, χρησιμοποιουμένων ὡς ὑποκατάστατον τοῦ γαιάνθρακος εἰς τὰς καμίνους, ἡ καθιερωθεῖσα κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὑλοτομία ἐκ τοῦ συστάδην εἰς τοὺς ἀπεράντους τοῦ Τόπου καστανεῶνας, ἡ ναυτιλία καὶ ἄλλα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ἡ κατὰ

τὸ 1693 συνταχθεῖσα πρᾶξις τῆς Μεγάλης Συνάξεως. (Ἴδε εἰσαγωγὴν τοῦ κώδ. 6, Ι.Κ., Ἀρχεῖον πύργου).

Τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐπιτείνουν τὴν ἐν τῷ Ὄρει αὔξησιν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Εἰς τοῦτο συντελεῖ καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐν τῷ Τόπῳ καὶ ἡ προσέλευσις λαϊκῶν μαθητῶν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν περικλεῆ Ἀθωνιάδα Σχολὴν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα συνεχίσασαν Ἑλληνικήν, μέχρι τῆς μεταφορᾶς αὐτῆς κατὰ τὸ 1801 εἰς Καρυάς. Ὁμοίως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν λαϊκῶν ἐν τῷ Τόπῳ χαλκουργῶν καὶ ἡ αὐξηθεῖσα ζήτησις ἐκκλησιαστικῶν εἰδῶν, πολυελαίων, μανουαλίων κλπ. καὶ ἡ κατασκευὴ ἢ μετασκευὴ *«ἀβάκων»* ἤτοι χαλκίνων πλακῶν διὰ τὴν χάραξιν καὶ ἐκτύπωσιν ὑπὸ ἁγιογράφων *«σταμπαδόρων»* μοναχῶν μεγάλων εἰκόνων ἐπὶ χάρτου, διανεμομένων ὡς ἐνθυμίων ὑπὸ τῶν ἱεραποστόλων κατὰ τὰ ταξίδιά των εἰς διαφόρους χώρας. Αἱ περὶ τοῦ κλεισίματος τῆς ἀγορᾶς Καρυῶν ληφθεῖσαι ἑκτοτε ἀποφάσεις τῶν Μονῶν κατ' ἐπανάληψιν παρέχουν εἰκόνα τῆς νέας καταστάσεως, ἥτις προέκυψεν ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως λαϊκῶν ἐν τῷ Τόπῳ.

Μὲ τὴν ὅλην ὡς ἀνωτέρω κίνησιν αὐξάνουν καὶ αἱ κλοπαί, ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν μαχομένων δυνάμεων τοῦ Ἔθνους, ἡ καταφυγή, ὡς εἰς ἄσυλον ἀσφαλές, τῶν ἀντιδικούντων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, κρυπτομένων ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ μοναχοῦ, *«ἠμφιεσμένοι κοσμικομοναχοί»* ἢ *«ψευδεπηγγελμένων κοσμικομοναχῶν»* ὡς ἀποκαλοῦνται ἐν τοῖς ἐγγράφοις, οἵτινες προέβαινον εἰς ἀγορὰν μικρῶν ἡσυχαστηρίων ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ὑποσχέσει, ὅτι θὰ ἐγίνοντο μοναχοί, καὶ δὲν ἐγίνοντο καὶ πλῆθος μαθητευομένων εἰς τέχνας πλησίον τῶν ἐγκατασταθέντων πλέον ἐν τῷ Τόπῳ λαϊκῶν *«βιομηχάνων, ἐργαστηριαρῶν καὶ μαϊστόρων, οἰκοδόμων, ὑλοτόμων»* κ.ἄ.

Ἡ νέα αὕτη τάξις πραγμάτων ἐπέφερε πρωτοφανῆ χαλάρωσιν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ κατὰ συνέπειαν ἀναταραχὴν διαρκέσασαν περισσότερον τοῦ αἰῶνος (1783 - 1898). Τελικῶς εὐνοηθὲν ἐκ τῶν περιστάσεων τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον κατεκυρίευσε τὴν ἀγορὰν τῶν Καρυῶν καὶ τὸ Ὄρος ὁλόκληρον, μετέχον ἐπικουρικῶς εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Τόπου, ἐκτάκτως ἐπιστρατευόμενον.

Ἔκπαλαι εἶχε καθιερωθῆ οἱ μὲν ἐρημῖται μοναχοὶ νὰ παραδίδουν τὰς χειροτεχνίας αὐτῶν (ἐργόχειρα) εἰς τὰς πλησιεστέρας Μονὰς (κοφίνους, καλάθους, σάρωθρα ἐξ ἐρίκης, ξυλόγλυπτα κουτάλια κλπ.) λαμβάνοντες, ἀντὶ ἀντιτίμου, εἴδη πρώτης ἀνάγκης (διπυρίτην ἄρτον, ἐλαίας, κρόμυα κλπ.), ἀνὰ πᾶν Σάββατον. Πολλοὶ τούτων βραδύτερον καὶ σκητιῶται, ἀξιοποιηθείσης καὶ τῆς χειροτεχνίας (ξυλόγλυπτα ἐγκόλπια, πλεκτὰ μάλλινα κ.ἄ.), διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τούτους εἰδῶν συνέρρεον ἀνὰ πᾶν Σάββατον εἰς τὰς Καρυὰς ἐκθέτοντες ἐπὶ κινητῶν τραπεζῶν τὰς χειροτεχνίας των πρὸς πώλησιν ἢ ἀνταλλαγήν. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη *«Ἀγορὰ»* παλαιότερον *«Φόρος»*, ἐπὶ εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης διὰ τοὺς μοναχοὺς χειροτέχνας, οἵτινες ἀπέφευγον αὐστηρῶς νὰ ἐξέλθουν εἰς τὸν κόσμον πρὸς πώλησιν οἱουδήποτε εἴδους. Τοιαῦτα ἠγόραζον καὶ αἱ Μοναὶ καὶ αὐτὴ ἡ Κοινότης πρὸς φιλοδωρίαν εἰς Τούρκους ὑπαλλήλους καὶ προσκυνητάς.

8 - 6 - 1963

Ἀγορὰ ἔκτοτε ἐκαλεῖτο ἡ κεντρικὴ λιθόστρωτος ὁδὸς τῶν Καρυῶν ἡ διήκουσα ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ Ἀγροτικοῦ ἰατρείου μέχρι τοῦ Ἰβηριτικοῦ ἀντιπροσωπείου, μήκους 300 περίπου μέτρων. Ἡ παρατηρηθεῖσα μεγάλη κίνησις καὶ οἰκονομικὴ ὠφέλεια παρεκίνησεν ἀρχικῶς μὲν τοὺς κελλιώτας τῶν Καρυῶν κατὰ μίμησιν δὲ καὶ κοσμικούς, οἵτινες ἤνοιξαν καταστήματα περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὰ ὁποῖα ἐμπορεύοντο ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ εἴδη. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν τὰ παντὸς εἴδους ἐργαστήρια: ὑποδηματοποιεῖα (διὰ πρώτην φορὰν ταῦτα, ἐφόσον προηγουμένως κατεσκευάζοντο μόνον τσαρούχια), κλωστήρια, ὑφαντήρια, βαφεῖα, χρυσοχοεῖα, γουναράδικα, ραφεῖα, ξενοδοχεῖα κλπ. ἀνελθόντα κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν εἰκοσαετίαν εἰς 57 ἐν ὅλῳ, μεταξὺ τῶν ὁποίων πάντοτε λειτουργοῦν πέντε ἕως δέκα ὁπλοποιεῖα ἤτοι *«μαχαιράδικα, θηκαράδικα καὶ τουφεκτσίδικα»*.

Ἡ αὔξησις τῶν καταστημάτων, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν κοσμικῶν καταστηματαρχῶν καὶ τεχνιτῶν, φυσικῷ τῷ λόγῳ μετὰ τῶν βοηθῶν καὶ μαθητευομένων αὐτῶν, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον μὴ προσαρμοζόμενοι εἰς τὴν αὐστηρότητα καὶ ἱερότητα τοῦ περιβάλλοντος ἐκτρέπονται εἰς ἀσυμβιβάστους καὶ ἀπαραδέκτους διὰ τοὺς πατέρας πράξεις. Ἐναντίον των συνεχῶς ἀντιτάσσεται ὁ Τόπος δι' ὁλοσφραγίστων ἐπισήμων πράξεων καὶ ἀποφάσεων τῶν Σκευοφυλάκων καὶ Καθηγουμένων τῶν Ἱερῶν Μονῶν καὶ προσπαθεῖ νὰ λάβῃ ριζικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις ἀποβαίνουν ἑκάστοτε ἁπλῶς ἀνασταλτικὰ τῆς ἐκλαϊκεύσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Βασικὰ αἴτια τῆς πρωτοφανοῦς εἰς ἔντασιν καὶ ἔκτασιν ἑκατονταετοῦς αὐτῆς ἀναταραχῆς, ἥτις κατά τινα τρόπον ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος, ἦσαν ἡ κερδοσκοπία καὶ οἱ νεανίσκοι (τὰ *«ἀγένεια»*), οἱ κάτω τῶν εἴκοσιν ἐτῶν βοηθοὶ καὶ μαθητευόμενοι ἐν τοῖς καταστήμασι καὶ ἐργαστηρίοις τῶν Καρυῶν. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ μοναχισμοῦ εἶχον διατυπωθῆ αὐστηρότατα τυπικὰ καὶ διαθῆκαι τῶν ὁσίων ἱδρυτῶν κατὰ τῆς εἰσδοχῆς ἀγενείων παίδων, ἀλλὰ τῶν κανόνων τούτων οὐδέποτε ἐγένετο πιστὴ ἐφαρμογή.

Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἀσκοῦσα πνευματικὴν ἐπὶ τοῦ Τόπου ἐποπτείαν, ἔχουσα δὲ ἰδίαν ἀντίληψιν τῆς ἀνωτέρω καινοφανοῦς καταστάσεως ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἐφησυχαζόντων Πατριαρχῶν καὶ Ἀρχιερέων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ὑπολογίσασα τὸν κίνδυνον ἐκ τῆς ἀθρόας εἰσροῆς *«ἀδοκίμων ἀνθρώπων κοσμικῶν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος»*, ὅπερ ἐγένετο *«οἴκημα τούτων καὶ Ὄρος ἐμπορίου, ἀντὶ ἡσύχου ζωῆς καὶ μοναχῶν ἐναρέτου διαγωγῆς»*, ἠθέλησε νὰ πατάξῃ τὸ κακὸν ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ, θεσπίσασα διὰ τοῦ σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Δ' κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1783, μεταξὺ ἄλλων, τὴν ἀποβολὴν τῶν ἐν Καρυαῖς λαϊκῶν.

«*'Επεὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ "Ορει τούτῳ ἐργαστηρίων τῶν κοσμικῶν, συμβαίνουσιν ἄτοπα καὶ ζημίαι, οὐκ ὀλίγαι εἰς τὸ Κοινὸν αὐτῶν, ἀποβληθῆναι μὲν αὐτούς, μεῖναι δὲ τέσσαρα μόνα ἐργαστήρια, δύο ἀχτάρικα καὶ δύο μπακάλικα, ἐφ' οἷς ἔχει ἐπιβαλεῖν χεῖρα τὸ κοινὸν τοῦ "Ορους, ἵνα καί τι ἐκ τούτων κερδαίνει*». (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 107, κεφ. ΙΑ').

Ματαίως ὅμως. 'Η 'Ιερὰ Κοινότης, μὴ θέλουσα ἢ μὴ δυναμένη νὰ ἀσκήσῃ βίαν κατὰ τῶν κοσμικῶν διὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ἢ διὰ τῶν ὀργάνων αὐτῆς (σερδαρῶν), προσπαθεῖ δι' ἀλλεπαλλήλων Συνάξεων νὰ ἐπιβληθῇ διοικητικῶς εἰς τὸ «*μὴ εἶναι ἐν ταῖς Καρυαῖς ἐργαστήρια, οὐδὲ ἐν τοῖς Μοναστηρίοις ἢ ἔξω κελλίοις*», τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι τὸ "Ορος ἦτο κατάμεστον ἐκ λαϊκῶν.

Συνέλευσις τῶν προκρίτων τοῦ "Ορους, ἐκ Σκευοφυλάκων, Προηγουμένων καὶ λοιπῶν ὀφφικιούχων, συνελθοῦσα τὴν 3 'Ιανουαρίου τοῦ ἔτους 1791, ἤτοι μετὰ ὀκταετίαν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Δ', στιγματίζει τὸ διαρκῶς αὐξανόμενον κακὸν τῆς ἐκλαϊκεύσεως τῆς 'Αγορᾶς, τὴν ὁποίαν παρομοιάζουν ἐν τῷ συνταχθέντι ὁλοσφραγίστῳ αὐτῶν πρακτικῷ μὲ ἐκείνην τῆς 'Ιερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν διέλυσεν ὁ Κύριος διὰ τοῦ φραγγελίου εἰς τὸν ναὸν τῶν 'Ιεροσολύμων, ἐκβαλὼν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἔξω. Τονίζουν ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἀνεχθοῦν «*τὰς γενομένας διὰ παντὸς παρ' αὐτῶν ἀταξίας, αἰσχρολογίας τε καὶ εὐτραπελίας, τάς τε κατὰ πᾶσαν ἑορτὴν καὶ ἡμέραν ἐπίσημον, τῶν ὀργάνων ἐνηχήσεις καὶ ἐρωτικῶν καὶ ἀσέμνων ᾀσμάτων ἀλλοκότους αὐτῶν φωνὰς καὶ ὀρχήσεις ἔν τε ἀθύρμασι κοσμικοῖς ἢ μᾶλλον 'Εθνικοῖς καὶ παιγνίοις, ἀνευλαβεῖς αὐτῶν ἀλόγους περιφοράς*». 'Εκ τούτων συνάγεται ὅτι πράγματι ἡ δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἦτο ἀνίερος καὶ σοβαρά.

'Εξ ἀλληλεγγύης ἀποφασίζουν τὸ κλείσιμον ὅλων τῶν ἐργαστηρίων τῶν κοσμικῶν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ Τόπου, καθορίζοντες καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μοναχῶν ἐπιτρεπόμενα ἐργόχειρα. «*"Οσα καὶ ἅπερ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων γερόντων παρελάβομεν ἐν τῷ 'Αγίῳ "Ορει ἐπιτηδεύεσθαι, ἃ καὶ τῷ Μοναχικῷ ἀνήκουσιν ἐπαγγέλματι*». Καταδικάζονται: ἡ κατασκευὴ μαχαιρῶν, μικρῶν καὶ μεγάλων, τὰ πυροβόλα ὅπλα (πιστόλαι καὶ καρυοφίλια)· «*ἀσυγχώρητα πωλεῖσθαι ἢ ὅλως φαίνεσθαι τοιαῦτα ἐν τῇ κατὰ Σάββατον συνήθει ἀγορᾷ*».

'Επίσης ἀπηγορεύθη ἡ ἀγορὰ ἡσυχαστηρίων παρὰ τῶν κοσμικῶν «*ἐπιπλάστῳ αὐτῶν ὑποσχέσει ὡς παρελαυνομένου χρόνου ἐνδυθήσονται τὸ τῶν Μοναχῶν σχῆμα*», ἐπειδή, «*παρελθόντων χρόνων πολλῶν καὶ μακρῶν οὐ μόνον σχῆμα ἢ τρόπον, ἀλλ' οὐδὲ ἦθος κοσμικὸν μεταβάλλουσιν, ὡς ἐπὶ κέρδος καὶ πλεονεξίας αὐτῶν ἕνεκα τὸ ἡσυχαστήριον ἐν ἀπάτῃ καὶ δολίῳ προσχήματι εὐλαβείας εἰλήφασι καὶ οὐκ ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς*».

'Επιτρέπεται εἰς τοὺς χαλκεῖς καὶ σιδηρουργοὺς λαϊκοὺς ἡ ἄσκησις τοῦ

ἐπαγγέλματός των «*ἀναγκαίους ὄντας*», ἀλλ' εἰς τὰς Μονὰς μόνον οὐχὶ δὲ εἰς τὰς Σκήτας, τὰ Κελλία καὶ εἰς τὰς Καρυάς. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 192-194).

Φανερὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ὑφίσταται ἐν 'Αγίῳ "Ορει πλῆθος λαϊκῶν καὶ ὅτι τελοῦν οὗτοι, ἀσχέτως τῶν παρεκτροπῶν των, εἰς πλήρη πολεμικὸν ὀργασμόν, ὅστις ἐντείνεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν 'Ορλωφικῶν καὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη ὡς καὶ τοῦ Ρήγα Φεραίου, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ "Ορος εἰς νεαρὰν ἡλικίαν, ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ ἔψαλεν ὕμνους τῆς 'Ελευθερίας μὲ τὴν λύραν τῶν σερδαρῶν.

Τὰ χαλαρὰ αὐτὰ διοικητικὰ μέτρα, παρὰ τὴν δηλουμένην ἀποφασιστικότητα τῶν πατέρων, δὲν εἶχον τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Διὸ καὶ ἐπανέρχονται ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς 'Αγορᾶς κατὰ 'Ιούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ πάλιν διὰ συμφωνητικοῦ ὁλοσφραγίστου, ἐπικυρωτικοῦ τοῦ πρώτου, ἐν τῷ ὁποίῳ προστίθενται καὶ ἕτεραι ἀπαγορεύσεις: 1) 'Η ὕπαρξις κρεοπωλείου (μακελείου) «*ἐν ταῖς Καρυαῖς ἐνεργούμενον, οὔτε παρὰ τῶν σεϊμένιδων ἐν τῷ μπεϊλικίῳ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγᾶ, οὔτε παρ' ἑτέρου, οὔτε μὴν ἐν τοῖς βορδοναρίοις τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων παρὰ τῶν βορδοναρέων δρώμενον ἢ ἐν τοῖς ἔξω κελλίοις καὶ δασυτέροις τόποις, παρ' ἑτέρου λαθραίως δραματουργούμενον*». 2) 'Η κατασκευὴ τσιμπουκίων «*περιτρήτων ῥαπίδων*». Τοιαῦτα κατεσκευάζοντο ἐκ καλλιεργουμένων γιασιμίων κεκοσμημένα διὰ σμύλης καὶ ἐγκαυστικῆς τέχνης καὶ χρωμάτων εἰς μῆκος ἑνὸς πήχεως καὶ ἄνω. 3) 'Η κατασκευὴ δοχείων οἴνου ἐξ εἰδικῆς κολοκύνθης πεπλατυσμένης, φλάσκας καλουμένης, ἥτις ἐπίσης ἦτο «*πεποιημένη*» δηλ. ἐξειργασμένη εἰς παραστάσεις δι' ἐγκαυστικῆς τέχνης. 4) 'Η κατασκευὴ ὑπὸ μοναχῶν ὑποδημάτων εἰς ἄλλα χρώματα, προοριζομένων διὰ λαϊκούς, ἐκτὸς τῶν μαύρων καλογηρικῶν. 5) 'Η ὕπαρξις βυρσοδεψείων ἐν Καρυαῖς.

Διὰ τοὺς παραβάτας τῶν ἀνωτέρω διατάξεων ἐθεσπίσθη πρόστιμον 2.000 γροσίων ὑπὲρ τοῦ Μποσταντζήμπαση καὶ 500 γροσίων ὑπὲρ τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἀγᾶ τοῦ Τόπου, διὰ νὰ κινήσῃ ἀσφαλῶς τὸ ἐνδιαφέρον των πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἀποφάσεως. Παρὰ ταῦτα οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπιτυγχάνεται ἀποτέλεσμα καὶ τὰ πράγματα βαδίζουν τὴν ὁδὸν τῶν αἰώνων. 'Εκ τῶν παρατιθεμένων ἐν τοῖς Καταστίχοις τῆς 'Ι. 'Επιστασίας πινάκων ἀσκουμένων τεχνῶν πιστοῦται ἡ ὕπαρξις καὶ λειτουργία τριάκοντα ἕως ἑξήκοντα ἐργαστηρίων παντὸς εἴδους, ἀντὶ τῶν ἐπιτρεπομένων ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Κοινότητος τεσσάρων. (Κῶδ. 2ϛ, Ι.Κ., σελ. 195-196). 'Η ἰδία Κοινότης ἀγοράζει συνεχῶς καὶ προσφέρει ὡς δῶρα εἰς Τούρκους ἐκ τῶν ἀπαγορευθέντων τσιμπουκίων καὶ κολοκύνθων (φλασκῶν), μαχαιρῶν κατὰ ζεύγη, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν περιγραφῶν τῶν δώρων ἐν τοῖς διαχειριστικοῖς βιβλίοις τῆς 'Ιερᾶς 'Επιστασίας, ἰδίως κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς 'Επαναστάσεως.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1793 ἡ προσπάθεια τοῦ Τόπου ἐπαναλαμβάνεται ἐντονώτερον δι' ἐκδόσεως φρικτοῦ ἐπιτιμίου παρὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἕνεκα συνεταιρισμοῦ τῶν ἐν Καρυαῖς κελλιωτῶν μετὰ λαϊκῶν ἐμπόρων, χάριν προστασίας τῶν δευτέρων ἐκ τῶν λαμβανομένων ἑκάστοτε μέτρων κατ' αὐτῶν. Τὸ Πατριαρχεῖον προσπαθεῖ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐμπορείαν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἱδρυθέντα τέσσαρα μπακάλικα, ἐξ ὧν τὰ δύο ἀχτάρικα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι προστασίαν οἱ λαϊκοὶ εὑρίσκουν καὶ ἀπὸ μέρους ἀντιπροσώπων τῶν Μονῶν ἐκείνων, αἵτινες διέθετον καταστήματα πρὸς ἐνοικίασιν, ἀναλαμβανόντων τὴν ἀπόκρυψιν ἐμπορευμάτων ἀπηγορευμένων ἐν τοῖς ἀντιπροσωπείοις τῶν Μονῶν.

«...*αὐτοί τε οἱ πωλοῦντες ἐκτὸς τῶν τεσσάρων μόνον διωρισμένων ἐργαστηρίων καὶ οἱ ἀγοράζοντες παρ' αὐτῶν κρυφίως, καὶ οἱ ἀποδεχόμενοι αὐτοὺς ἐν τοῖς κονακίοις αὐτῶν καὶ ὑπερασπίζοντες καὶ διαφεντεύοντες τὰς ἀταξίας αὐτῶν, καὶ κακοηθείας, καὶ φιλεπιζημίους ἐμπορείας, καὶ ἑνὶ λόγῳ οἱ ὅπως ποτὲ συμπράττοντες καὶ συνεργοῦντες αὐτοῖς, καὶ ἰσχυρογνωμονοῦντες ἐπὶ τῷ εἶναι ἀνεῳγμένα πλείω τῶν τεσσάρων ἀνέκαθεν διωρισμένων ἐργαστηρίων, καὶ πωλεῖν ἐκεῖνα καὶ πραγματεύεσθαι, οἱ τοιοῦτοι ὡς κοινοβλαβεῖς καὶ φιλεπιζήμιοι ὁποῖοι ἂν ὦσιν, ἱερωμένοι, ἢ λαϊκοί, ἑκάστης τάξεως καὶ καταστάσεως καὶ ἡλικίας καὶ βαθμοῦ, ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσιν ἀπὸ Θεοῦ κλπ.*». (Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 211 - 212).

Παρὰ ταῦτα αἱ ἀνάγκαι τριῶν περίπου χιλιάδων μοναχῶν, τῶν ἐργαζομένων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει λαϊκῶν καὶ τῶν προσκυνητῶν κατέστησαν ἀπαραίτητον τὴν ἐμπορικὴν συναλλαγήν, ἐφ' ὅσον ὁ Τόπος εὑρίσκετο μακρὰν τῶν κέντρων ἐμπορίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: Θεσσαλονίκης, Σερρῶν καὶ Σμύρνης. Ἑπομένως μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀνεπιθυμήτων τινῶν λαϊκῶν, ἡ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν ἐμπορεία συνεχίζεται ἀπροσκόπτως. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ περιορίσῃ τὴν αἰσχροκέρδειαν διὸ καὶ ἐντέλλεται τῇ Ἱερᾷ Ἐπιστασίᾳ τὴν ἐπιβολὴν διατιμήσεων εἰς ἅπαντα τὰ εἴδη, ἔχον ἰδίαν ἀντίληψιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐκ τῆς παραμονῆς τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἡ δὲ Σύναξις ἀνέχεται τὴν κατάστασιν, προκρίνουσα τὴν ἄσκησιν ἐμπορίου ὑπὸ λαϊκῶν ἔναντι τῆς ἀτόπου ἀναμίξεως εἰς τοῦτο τῶν μοναχῶν κατὰ παρέκκλισιν ἐκ τῶν ἀρχαίων κανόνων καὶ θεσμῶν.

Κατὰ τὴν πρώτην εἰκοσαετίαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἡ Σύναξις ἀνακαινίζει τὰ κοινὰ καταστήματα καὶ ἐργαστήρια ἐν Καρυαῖς, εἰσπράττουσα περὶ τὰ χίλια γρόσια ἐτησίως καὶ μακροθυμοῦσα διὰ τὰς τυχὸν ἀταξίας τῶν ἐμπορευομένων καὶ ἄλλων τεχνιτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐν ταῖς περιφερείαις τῶν Μονῶν ἐργαζομένων ὑλοτόμων, ἀνθρακέων, ἀγροφυλάκων, βορδοναρῶν καὶ οἰκοδόμων, ἔχει περιορισθῆ εἰς τοὺς 315 ἐν συνόλῳ, ὡς ἀπέδειξεν ἡ γενομένη ἀπογραφὴ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1808. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 170β, πίναξ).

Μετὰ τὴν περιστολὴν ταύτην τοῦ κακοῦ ὁ Τόπος φαίνεται ὅτι ἡσύχασε μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία καθιεροῖ μικρόν τι δικαίωμα Δημαρχιακόν, φωτισμοῦ καὶ καθαριότητος, ἐπὶ πάντων ἐν γένει τῶν ἐν Καρυαῖς καὶ πέριξ ἐργαζομένων «*βιομηχάνων καὶ τεχνιτῶν*» λαϊκῶν καὶ δίσκον ὑπὲρ τοῦ Κοινοῦ Ναοῦ τοῦ Πρωτάτου, κατὰ τὴν πανήγυριν αὐτοῦ, 15 Αὐγούστου. Δίδεται οὕτως ἡ εὐκαιρία κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν εἰκοσαετίαν νὰ αὐξηθοῦν καὶ τὰ πολεμικὰ ἐργαστήρια (τουφεκτσίδικα - μαχαιράδικα - θηκαράδικα) λειτουργοῦντα ἐν Καρυαῖς ὀκτὼ ἕως δέκα, ἐκτὸς ἐλαχίστων περιπτώσεων ἀπαγορεύσεώς των, ἐν καιρῷ ἀνωμαλιῶν ἐξ ἐπιδρομῶν ἁρματολῶν καὶ κλεφτουριᾶς. Ὅπλα παντὸς εἴδους κατεσκευάζοντο καὶ ἐπεσκευάζοντο καὶ ἐν τοῖς σιδηρουργείοις τῶν Μονῶν, ὑπὸ εἰδικῶν τεχνιτῶν, μυστικῶς πολλάκις, ἐνεργούντων εὐκολώτερον εἰσαγωγὰς πρώτων ὑλῶν (κανῶν καὶ χάλυβος) ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Μὲ τὴν Ἐπανάστασιν, περὶ τὰς 7.000 γυναικοπαίδων εἰσῆλθον εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς οἱ δὲ ἄνδρες ἐνετάχθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐπελθούσης κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1821 συνθηκολογήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους μετὰ τοῦ στρατάρχου καὶ ἡγεμόνος τῆς Θεσσαλονίκης Ἄπτο - Λομπούτ Πασᾶ συμπεριελήφθησαν ἅπαντες οἱ λαϊκοὶ εἰς τὴν χορηγηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀμνηστείαν, κατ' αἴτησιν τῶν Ἁγιορειτῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὑπεχρεώθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἡγεμόνος νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Πόσοι λαϊκοὶ μένουν εἰς τὸν Τόπον μετὰ τὴν ἰσοπεδώσασαν τὰ πάντα ἀνωμαλίαν ἐκείνην, ἄγνωστον.

Ζήτημα λαϊκῶν προκύπτει κάθε φοράν, καθ' ἣν πληθύνεται τὸ κακὸν καὶ αἱ παρεκτροπαί των. Διὸ ἡ Ἱερὰ Κοινότης ἐπανέρχεται ἐπὶ τοῦ ζητήματος κατὰ τὸ ἔτος 1856, ἐπειδὴ αἱ Καρυαί, ὡς δηλοῦται, ἐξ ἀδιαφορίας τῶν ἰθυνόντων εἶχον προσλάβει καὶ πάλιν τὴν ὄψιν πόλεως. «*Πόλις τυγχάνει οὖσα σήμερον καὶ οὐχὶ Σκήτη ἕνεκα τῆς πληθύος τῶν κοσμικῶν, πραττόντων ὁσημέραι μυρία ὅσα ἀνοσιουργήματα, δι' ἃ καὶ δυσφημεῖται παρὰ πάντων ὁ Ἱερὸς ἡμῶν Τόπος*». (Κῶδ. 1α, Ι.Κ., φ. 42, ἀριθ. 78). Ἐπικαλοῦνται τὰς προεκδοθείσας ἀποφάσεις καὶ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Καϊμακάμη Γιακοὺπ ἀγᾶ ἀποφασίζουν τὴν ἀποπομπὴν «*πάντων τῶν ἐν ἁγίῳ Ὄρει διατελούντων ἐμπόρων τε καὶ βιομηχάνων κοσμικῶν*», εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἀνακοινοῦται ἐπὶ συνάξεως ἡ ἀπόφασις, ἀφοῦ ἐχορηγήθη εἰς αὐτοὺς προθεσμία τεσσάρων τάξεων: 31, 61, 91, 182 ἡμερῶν πρὸς εὐκολίαν καὶ ἀποπεράτωσιν τῶν δοσοληψιῶν αὐτῶν, κατὰ δύναμιν τοῦ ἐμπορίου ἑκάστου. Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ἀποκατεστάθη ἔν τινι μέτρῳ ἡ ἐν τῷ Τόπῳ εὐταξία, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ πραγματοποίησις τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως περὶ γενικῆς ἐξώσεως τῶν κοσμικῶν.

Χάριν ὁλοκληρώσεως ἰδέας περὶ τοῦ ζητήματος παραθέτω καὶ τὴν λαβοῦσαν χώραν περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος προσπάθειαν τοῦ Τόπου. Τὴν

πλημμυρίδα τῶν Ρώσων ἀποίκων ἱεραποστόλων εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὸ 1840 συνηκολούθησε πλῆθος κοσμικῶν ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἐξ Ἠπείρου οἰκοδόμων, ξυλουργῶν, ἡμιονηγῶν καὶ ἄλλων, πολλοὶ τῶν ὁποίων παραμένουν ἄνεργοι καὶ ἄγνωστοι. Ὁ Τόπος ἀνησυχεῖ καὶ πάλιν ἐκ τῆς παρατηρουμένης ἐκλαϊκεύσεως καὶ λαμβάνει ἔκτακτα μέτρα. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1880 ἡ Σύναξις προσκαλέσασα τὸν Καπετὰν Γεωργάκην προέβη εἰς τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς γενικοῦ Πολιτάρχου καὶ ἐπιτηρητοῦ τῶν Καρυῶν, ἐπὶ μισθῷ (300) τριακοσίων γροσίων κατὰ μῆνα, μετὰ τεσσάρων σερδαρῶν, μὲ τὴν ἐντολὴν ἐκκαθαρίσεως τῆς περιοχῆς ἐκ τῶν διαφόρων ὑπόπτων καὶ διεφθαρμένων ἀτόμων, ἐπὶ τῇ βάσει παρασχεθεισῶν αὐτῷ γραπτῶν ὁδηγιῶν. Ἡ πρᾶξις ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«Σήμερον τὴν 8ην Ἀπριλίου ἡμέραν Τρίτην, ὥραν 3 π.μ. συνελθόντων τῶν ἀντιπροσώπων εἰς ΛϚʹ Συνεδρίασιν καὶ πλήρους ἀπαρτίας εὑρεθείσης, ἐνεκρίθη καὶ ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως ὁ διορισμὸς τοῦ Καπετὰν Γεωργάκη ὡς γενικοῦ Πολιτάρχου καὶ ἐπιτηρητοῦ τῶν Καρυῶν καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν μετὰ τεσσάρων φυλάκων ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγάς του, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου καὶ διακαθάρισιν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν διαφόρων ὑπόπτων, ἀέργων καὶ διεφθαρμένων ξένων ἀτόμων, τοῦ μὲν μισθοδοτουμένου ἀνὰ γρόσια τριακόσια κατὰ μῆνα τῶν δὲ ἀνὰ γρόσια διακόσια. ἁπάσας τὰς ζωοτροφίας αὐτῶν λογιζομένας εἰς ἴδιον αὐτῶν βάρος. Πρὸς ἐκπλήρωσιν ὅθεν τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας ἐπεδόθησαν αὐτῷ γραπταὶ κοινοσφράγιστοι ὁδηγίαι, ἐν αἷς περιέχονται τὰ καθήκοντα τῆς ὑπηρεσίας του. Ἡ μισθοδοσία τῶν εἰρημένων Πολιτάρχου καὶ φυλάκων θέλει πληρώνεσθαι μὲν ὑπὸ τοῦ Κοινοῦ Ταμείου, θέλει εἰσπράττεσθαι ὅμως ἑπομένως ἀναλόγως τῶν ἀτόμων τῶν κατοικούντων ἐν τοῖς Κελλίοις, παρ' αὐτῶν τῶν Κελλιωτῶν καὶ τῶν ἐν Καρυαῖς ἐμπορευομένων». (Κῶδ. 2α, Ι.Κ., Συν. ΛϚʹ, ἀριθ. 40).

Μετὰ δεκαετίαν τὸ ζήτημα ἀνακύπτει ἐντονώτερον, λαμβάνει δὲ αὐτὴν τὴν φορὰν πρωτοφανῆ ἔκτασιν, μὲ δραματικὰ ἀληθῶς γεγονότα παραλύσαντα τὴν διοίκησιν τοῦ Τόπου ἐπὶ μακρὸν καὶ ὁδηγήσαντα εἰς ἀντιθέσεις καὶ διενέξεις θλιβερὰς Ἐκκλησίαν καὶ Ἅγιον Ὄρος. Ἡ ἀπόπειρα ἀφεώρα καὶ πάλιν *«τὴν περιστολὴν ἢ παντελῆ ἐκρίζωσιν τοῦ κακοῦ»* δι' ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ Τόπου τῶν λαϊκῶν, τῶν ὁποίων τὰ καταστήματα καὶ ἐργαστήρια ὑπερέβαινον τὰ ἑβδομήκοντα μὲ σύνθετον καὶ πολυμερὲς ἐμπόριον. Ἀφορμὴν ἔδωσαν Ρῶσοι μοναχοὶ τῆς περιφερείας Καρυῶν καὶ πολλοὶ τῶν προσκυνητῶν, ἐπίσης Ρώσων, ἐπιδιδομένων ἀκορέστως εἰς τὸ ἀλκοὸλ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀνοίξουν ποτοπωλεῖα ἐν Καρυαῖς μὲ τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῶν μεθυόντων περιφερομένων ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ πιπτόντων τῆδε κἀκεῖσε, τινὲς τῶν ὁποίων καὶ ἀπέθνησκον ἐκ τοῦ ψύχους τὴν νύκτα· ἐπίσης τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ τῶν μοναχῶν καὶ ἀντιπροσώπων ἀκόμη ἐσύχναζον εἰς τὰ καταστήματα ἐθισθέντες εἰς τὸ κάπνισμα.

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 4/7 - 10 - 1891 ἐγκυκλίου της ἡ Ἱερὰ Κοινότης (*καλλιεπεῖ καλάμῳ* τοῦ ἀειμνήστου Χρυσοστόμου Λαυριώτου), ἀνήγγειλεν εἰς τὰς Ἱερὰς Μονὰς τὴν ὁμόφωνον αὐτῆς ἀπόφασιν περὶ τοῦ κλεισίματος τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀποβολῆς τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου αἰτήσασα τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐνσφράγιστον γνωμοδότησιν τῶν Μονῶν, ἀναφέρουσα καὶ τὰ αἴτια τῆς ληφθείσης ὡς ἀνωτέρω ἀποφάσεως. *«...Ἡ κατάστασις τῶν Καρυῶν γυμνὴ καὶ τετραχηλισμένη, θέαμα τοῖς πᾶσιν ἀποστροφῆς ἄξιον ὁρᾶται οἰκείοις καὶ ἀλλοτρίοις, τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακράν. οἱ ξένοι καὶ οἱ παροδῖται θαυμάζουσιν ἀγνοοῦντες, οἱ μικρὸν ἐγκύπτοντες καὶ μελετῶντες τὰ πράγματα οἰκτείρουσιν, οἱ καλῶς γνωρίζοντες λυποῦνται καὶ οἱ ἐθισθέντες χλευάζουσιν ἡμᾶς. Καὶ ἐγεννήθημεν ὄνειδος οὐχὶ τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἀλλὰ τοῖς συνοικοῦσιν ἡμῖν. ἐμίγημεν αὐτοῖς καὶ ἐμάθομεν τὰ ἔργα αὐτῶν. φεῦ, φεῦ, πῶς ἀπώλετο Ἱερουσαλὴμ ἡ Σκήτη ἡ μεγάλη, ἡ Πόλις τῶν Πατέρων νῦν αἰχμάλωτος ὁρᾶται ὑπό...»* καὶ ἐπιλέγει *«ὁ ζῆλος, ἱερὰ φιλοπατρία, ἀφοσίωσις καὶ αὐταπάρνησις τῶν ἱερῶν Μονῶν ἐν ἡμέραις πονηραῖς οὐκ ἐξέλιπεν, οὐδὲ μὴν ἐκλείψει. ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἵσταται ἡμῖν, ἀδελφοί, τὰ πράγματα, εἴπομεν ὡς ἠδυνάμεθα, νικώη δ' ἐν πᾶσιν ἡμῖν τὰ σωτήρια...»*. (Κῶδ. 3α, Ι.Κ., φ. 848β - 850α, 1891).

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν Μονῶν, δείγματα ὑπέροχα τῆς Γραμματείας ὅλων ἀνεξαρτήτως τῶν Μονῶν, ἀπεσφραγίσθησαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ Συνάξεως τὴν 25 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους καὶ εὑρέθησαν σύμψηφοι καὶ ὁμόφωνοι ἐπὶ τοῦ ζητήματος, πλὴν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου, τὴν ὁποίαν μολονότι δὲν ἦτο ἀπαραίτητον προσεπάθησαν διὰ μεταβάσεως Ἐπιτροπῆς ἐξ ἀντιπροσώπων νὰ μεταπείσουν, ματαίως ὅμως. Ἡ μικρὰ αὕτη διαφωνία σὺν τῷ χρόνῳ κατέληξεν εἰς πλήρη διάστασιν καὶ διχασμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἱερ. Κοινότητος, οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀγορᾶς Καρυῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων. Παρατρέχω τὰ ἐπὶ πενταετίαν γεγονότα πρὸς συντομίαν.

Τὴν 29 Ὀκτωβρίου 1896 ἐν Ἐκτάκτῳ Συνεδριάσει ἀπεφασίσθη νὰ κληθῇ Διπλῆ Σύναξις ἐκ Καθηγουμένων καὶ Προϊσταμένων *«ὅπως ἐν ὁμοφωνίᾳ κανονίσωσι τοῦτο* (τὸ ζήτημα τῆς ἀγορᾶς) *συνῳδὰ τοῖς ἱεροῖς κανόσι καὶ ταῖς ἀνάγκαις τοῦ Τόπου»*. (Κῶδ. 3α, Ι.Κ., Συν. ΚΑʹ, φ. 134β). Ἔκτοτε διεκόπησαν αἱ ἐργασίαι τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ δὲν ἐπραγματοποιήθησαν Συνάξεις τῶν ἀντιπροσώπων ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας, οὔτε καὶ ἀλλαγὴ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας ἐγένετο, *«ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῇ (τῇ Κοινότητι) ἀναφυέντος ζητήματος τῆς ἐνταῦθα ἀγορᾶς, οὗτινος τὴν λύσιν οἱ μὲν διαβλέποντες λυσιτελεστέραν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τύπον, οἱ δὲ κατ' ἐκεῖνον, τὸ συμφέρον τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν Τόπου πάντες ἐποθοῦμεν, πρὸς ὃ καὶ ἀποβλέπομεν»*. (Κῶδ. 3α, Ι.Κ., φ. 135α, 1897).

Τὸ χάσμα προσεπάθησε νὰ γεφυρώσῃ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δι' ἀποστολῆς Ἐξαρχίας ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Σερρῶν Γρηγορίου καὶ Σερ-

βίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντίνου κομιστῶν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4.102/14 - 8 - 1897 Πατριαρχικοῦ γράμματος, παραστάντων κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν πρώτην Συνεδρίαν τοῦ ἔτους 1897 κατὰ τὴν 31 Αὐγούστου. 'Αντὶ τῶν ἑξήκοντα περίπου συνεδριῶν ἐτησίως τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος μόλις ἐπραγματοποιήθησαν δέκα ἐννέα, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δώδεκα ὑπὸ στοιχεῖον Β' ἕως ΙΓ' ἔλαβον χώραν ἐντὸς τοῦ Σεπτεμβρίου, παρέστησαν δὲ οἱ Πατριαρχικοὶ "Εξαρχοι καὶ συνυπέγραψαν εἰς τὰς ὑπὸ στοιχεῖον Β', Γ', Ϛ', Η', ΙΒ', καὶ ΙΓ'. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην τῆς 25 - 9 - 1897 δέκα ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων (τῆς παρατάξεως Χαρίτωνος Κουτλουμουσιανοῦ, Γεωργίου 'Αγιοπαυλίτου καὶ Γερασίμου Σμυρνάκη) ἐγνωμοδότησαν ὅτι *«ἐγκρίνουσιν, ὅπως ὁ καθορισμὸς τῶν ἐπαγγελμάτων ἢ τούτων ἐξάσκησις ὑπὸ μοναχῶν ἢ λαϊκῶν, ὡς καὶ ἡ ὁριστικὴ λύσις πάντων τῶν ζητημάτων τῶν σχέσιν μετὰ τῆς ἀγορᾶς ἐχόντων ἀνατεθῶσιν εἰς τὴν φιλόστοργον ἡμῶν Μητέρα 'Εκκλησίαν, εἰς ἣν καὶ καθυποβάλλονται πλὴν τῶν πρὸ πολλοῦ ἀποσταλεισῶν ἐκθέσεων καὶ τὰ τούτων συμπληρώματα... καὶ παρ' ἧς ἀναμένουσι τὴν ὁριστικὴν λύσιν καὶ δικαίαν αὐτῆς ἀπόφασιν γενησομένην παρ' ὅλων τούτων (τῶν δέκα) σεβαστὴν καὶ ἀποδεκτήν...»*. (Κῶδ. 3α, Ι.Κ., Συν. ΙΓ, 25 - 9 - 1897, φ. 146α). Τὸ Πρακτικὸν ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν 'Εξάρχων καὶ 13 ἀντιπροσώπων, ἤτοι δὲν προσέλαβε τὸ νόμιμον κῦρος διὰ 14 ὑπογραφῶν, ὁ δὲ Λαύρας (ὁ κατὰ πνεῦμα πάππος μου Γ. 'Αλέξανδρος) διαμαρτυρηθεὶς ἀπέσχεν ἔκτοτε τῶν Συνεδριῶν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους. Τὸ ζήτημα προσλαμβάνει πλέον καθεστωτικὸν ὀξύτατον χαρακτῆρα, ἐκ τῆς αὐθορμήτου καὶ ἐπιμόνου ἀναμίξεως τῆς 'Εκκλησίας εἰς διοικητικὰ τοῦ Τόπου ζητήματα.

'Η Πατριαρχικὴ 'Εξαρχία εἰσηγήθη λύσιν πόρρω ἀπέχουσαν τοῦ πνεύματος τοῦ σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Δ' (1783), τοῦ κυρώσαντος τοῦτο Πατριάρχου Νεοφύτου (1793) καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 'Ιανουαρίου 1791 ληφθεισῶν ἀποφάσεων ὑπὸ τῶν Καθηγουμένων καὶ Σκευοφυλάκων. 'Αντὶ τῶν τεσσάρων Κοινῶν καταστημάτων, ἐφ' ὧν ἐγίνετο ἡ συζήτησις καὶ αἱ φιλονικεῖαι ἐπὶ ἕνα αἰῶνα (1791 - 1891), τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον παρεδέχθη τὴν ὕπαρξιν καὶ λειτουργίαν τεσσαράκοντα ἓξ ἐν ὅλῳ καταστημάτων ἐν Καρυαῖς, χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ, ἂν ταῦτα δέον νὰ διευθύνωνται ὑπὸ μοναχῶν ἢ ὑπὸ λαϊκῶν ἢ καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων, ὑπ' ἀναλογίαν τινὰ καὶ ποίαν. Τὸ ἐκδοθὲν Συνοδικὸν νέον σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου, ὑπ' ἀριθ. 5.505/'Οκτωβρίου 1897, 'Ινδικτιῶνος ΙΑ' ἀνεγνώσθη καὶ κατεχωρήθη ἐν τῇ Συνεδρίᾳ ΙΖ/3 - 11 - 1897, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν δέκα μόνον ἀντιπρόσωποι. Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν διαφωνίας 'Εξάρχων καὶ ἀντιπροσώπων κατὰ τὴν 25 Σεπτεμβρίου δὲν μετέσχον πλέον τῶν Συνεδριῶν τῆς 'Ι. Κοινότητος οἱ "Εξαρχοι. 'Εν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Μεγίστης Λαύρας ἀντιπρόσωπος διὰ τοῦ φίλου του Καθηγουμένου τῆς Μονῆς Καρακάλλου 'Αρχιμ. 'Αθανασίου ἐπέτυχεν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον καὶ συνασπισμὸν ἐκ δέκα

καὶ τριῶν ἀντιπροσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ τέσσαρες, οἱ τὰ πρῶτα φέροντες.

Οἱ Πατριαρχικοὶ "Εξαρχοι ἀδυνατοῦντες νὰ ἐφαρμόσουν τὸ ἐκδοθὲν σιγίλλιον στρέφονται κατὰ τῶν πρωταιτίων — κατ' αὐτοὺς — 'Αλεξάνδρου Λαυριώτου καὶ Καθηγουμένου τῆς Μονῆς Καρακάλλου 'Αρχιμ. 'Αθανασίου, τῶν ὁποίων διετάχθη τηλεγραφικῶς ἡ προσαγωγὴ ἐνώπιον τῆς 'Αγίας καὶ 'Ιερᾶς Συνόδου. 'Η 'Ιερὰ Κοινότης, ὅσον καὶ οἱ καλούμενοι δὲν ἀποδέχονται τὴν ἐντολὴν τῆς 'Εκκλησίας καὶ τιμωροῦνται, ὁ μὲν πρῶτος δι' ἐξεκκλησιασμοῦ ὁ δὲ δεύτερος μὲ ἀργίαν πάσης ἱεροπραξίας, *«μέχρις ὅτου εἰλικρινῶς ἐπιδεικνύμενοι μεταμέλειαν ἐκτελέσωσι τὴν Συνοδικὴν ἀπόφασιν»*.(Κῶδ. 3α, Ι.Κ., Συν. Β', 9 - 2 - 1898).

Οἱ Π. "Εξαρχοι παρέτειναν τὴν ἐν 'Αγίῳ "Ορει παραμονήν των μέχρι τέλους Μαΐου τοῦ 1898, ἐν ὄψει Σεπτῆς ἐντολῆς περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ σιγιλλίου, περὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἄλλων τινῶν ἀναφυέντων ζητημάτων ἐσωτερικῆς φύσεως τῶν Μονῶν Βατοπεδίου καὶ 'Ιβήρων. Συνεχιζομένης τῆς ἔριδος ἐγένοντο δύο μόνον Συνάξεις τῆς Κοινότητος κατὰ τὸν Φεβρουάριον τὴν 6 καὶ 9 καὶ δύο τὸν Μάϊον 13 καὶ 29 τοῦ μηνός, διὰ τὰ διατεταγμένα πρὸς ἀλλαγὴν τῆς 'Ι. 'Επιστασίας, κατὰ τὴν 1 τοῦ μηνὸς 'Ιουνίου.

Καθορισθέντων τῶν 'Εξαρχικῶν δικαιωμάτων διὰ Πατριαρχικοῦ γράμματος ὑπ' ἀριθ. 2.623 δι' ἀμφοτέρους τοὺς Σεβασμιωτάτους 'Αρχιερεῖς, μετεβίβασαν οὗτοι τὴν φροντίδα ἐφαρμογῆς τοῦ σιγιλλίου περὶ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν 'Ιερὰν 'Επιστασίαν, μετὰ δήλωσιν τῶν δεκατριῶν πλειοψηφούντων ἀντιπροσώπων, ὅτι θὰ σεβασθοῦν τὰς διατάξεις, καὶ ἀνεχώρησαν. 'Η διάστασις ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἐμεσολάβησε προσωπικῶς ὁ ἐφησυχάζων Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 'Ιωακεὶμ ὁ Γ', ἵνα τιμήσουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοὺς δύο Π. 'Εξάρχους κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα. Τὸ ἐπιτίμιον τῶν δύο τιμωρηθέντων ἐλύθη μόλις μετὰ διετίαν, τοῦ μὲν 'Αλεξάνδρου Λαυριώτου (μὴ μεταβάντος), κατόπιν αἰτήσεως τῆς Μονῆς καὶ τοῦ ἰδίου, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 5.566/2 - 10 - 1900 γράμματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου, συνηγοροῦντος τοῦ ἁγίου Προύσης Ναθαναήλ, τοῦ δὲ Καθηγουμένου τῆς Μονῆς Καρακάλλου 'Αρχιμανδρίτου 'Αθανασίου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 5870/12 - 10 - 1900 Πατριαρχικοῦ γράμματος, κατόπιν αὐτοπροσώπου μεταβάσεώς του εἰς Κωνσταντινούπολιν. 'Απὸ πρώτης 'Ιουνίου τοῦ 1898 ἡ 'Ιερὰ Κοινότης καὶ ὁ Τόπος, δι' ἀλλαγῆς καὶ τοῦ οὐκ ὀλίγον ταλαιπωρήσαντος τὴν 'Ιερὰν Κοινότητα γραμματέως Χριστοφόρου Κτενᾶ, προσκειμένου εἰς τοὺς ἑπτὰ περὶ τὸν Γεώργιον καὶ Σμυρνάκην μειοψηφοῦντας καὶ ἐπὶ τετραετίαν διατελέσαντος (1894 - 1898), ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ 'Ιωακεὶμ 'Ιβηρίτου, εἰσέρχονται πλέον εἰς τὴν ὁμαλότητα. 'Αποτυχούσης τῆς πρὸς καιρὸν ἀναθέσεως τῶν Κοινῶν καταστημάτων εἰς μοναχούς, τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἐπανέρχεται καὶ καταλαμβάνει τὰς πρώτας θέσεις του ἐν πᾶσιν, ἐξέλιπον

πάντως αἱ ἀταξίαι· «εἰμὴ ἐγίνετο — ἡ ἀπόπειρα περιστολῆς καὶ ἐκριζώσεως τοῦ κακοῦ — πάλαι ἂν ᾤχετο ἀπιὼν ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ παντελὲς ὁ μοναδικὸς βίος».

Ὁ Τόπος κατὰ τὴν ἐπίσημον μαρτυρίαν τοῦ ζήσαντος τὰ θλιβερὰ ἐκεῖνα γεγονότα Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' εἶχεν ἀνάγκην μόνον δέκα πέντε καταστημάτων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς Κοινότητος ἐκ τῶν παλαιῶν ἀποφάσεων ὅπως, ἐκτὸς τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ θεσπισμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ Τόπου, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον πολλαπλασιασθῆ, αὐξηθέντος τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸ τριπλάσιον. Ἐν τοῖς καταλοίποις αὐτογράφοις αὐτοῦ σχολιάζων ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Ἰωακεὶμ Γ' τὸ ἀνεπιτυχὲς τῶν διατάξεων τοῦ σιγιλλίου τούτου, μὴ ἰσχύσαντος οὐδέποτε μέχρι τοῦδε, οὔτε δὲ καὶ ἀναιρεθέντος, ὡς ἑξῆς γράφει περὶ τοῦ ἄρθρου 8:

«Ἄρθρον 8. Ὡς βιομηχανικὰ ἐργαστήρια χρησιμεύουσι τὰ ἰσόγεια μέρη τῶν ἐν Καρυαῖς ἐργαστηρίων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, λαμβανούσης αὐστηρὰ μέτρα, ἵνα μὴ συμβαίνῃ τι ἐν τοῖς ἄνω, τῶν βιομηχανικῶν τούτων ἐργαστηρίων, δωματίοις ἀπᾷδον τῷ μοναχικῷ βίῳ!!!»

Τὰ θαυμαστικὰ προσθέτει ὁ ἀείμνηστος μέγας Πατριάρχης καὶ Κλεινὸς Ἐρημίτης τοῦ Μυλοποτάμου, ἐπιφέρων: *«Θλῖψιν δέον νὰ προξενήσῃ ἡ ἐπικρατήσασα ἀπρονοησία εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἄρθρου τούτου διά τε τὸ σκανδαλῶδες καὶ ἀνεπιτυχὲς μέρος αὐτοῦ. ἐργαστήριον βιομηχανικὸν ἄνευ ἀνωγείου ἐν ᾧ καὶ ἐργάζονται καὶ τρώγουσι καὶ μαγειρεύουσι καὶ πλύνονται καὶ κοιμῶνται μαΐστορες καὶ μαθητευόμενοι, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἡ δὲ ἐπιτήρησις τῶν ἐν αὐτῷ ἀπολύτως δυσχερής, ἐκτὸς ἂν ἡ Κοινὴ Σύναξις θέσῃ ἀνὰ ἕνα μοναχὸν ἀνώτατον ἐπόπτην καὶ ὑπεύθυνον ἐν ἑκάστῳ ἐργαστηρίῳ βιομηχανικῷ, δυνάμενον νὰ διημερεύῃ καὶ διανυκτερεύῃ ἐν αὐτῷ!*

Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τηρουμένη αὐστηρὰ σεμνότης ἦν τὸ κυρίως χαρακτηριστικὸν τοῦ μοναχικοῦ βίου, καθ' ὃ δὲν ἐπετρέπετο τὸ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε περιπλανᾶσθαι εὐκαίρως ἀκαίρως, ὅπως τύχῃ καὶ ὅπου φθάσει. Τὸ τοιοῦτον ἐλογίζετο ἀκαταστασία, ἁμάρτημα καίριον, ἐλάττωμα ἐπιβλαβὲς τοῦ ἁγίου βίου.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1840 τὰ πράγματα ἄρδην καὶ γοργῷ τῷ βήματι μετεβλήθησαν. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1876 - 1877 ἐκαλύφθη πᾶσα ἡ σεμνὴ ἀρχαιότης, παρουσιασθεισῶν διαφόρων μεταβολῶν πολυσχιδοῦς οὐσιαστικότητος. Ἠναγκάσθη ὅθεν ἡ Κοινότης, ἡ διέπουσα Σύναξις, Ἀρχὴ τοῦ Τόπου τὸ 1891 νὰ προβῇ γενναίαν ἀπόφασιν καταργήσεως τῆς Καρυωτικῆς ἀγορᾶς, ἤτοι τῆς ἐκλαϊκεύσεως, πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἀρχαιοπρεποῦς τάξεως καὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἀπόφασις ἱερά, ἁγία, ἐπαινεθεῖσα παρὰ πάντων, ἀναγνωρισθεῖσα καὶ κυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Πολιτικῆς Ἀρχῆς τοῦ Κέντρου».

Παραλείπω τὰ λοιπὰ σχόλια ὡς ἐκφεύγοντα τοῦ μέτρου τῆς παρούσης

μελέτης. Καὶ ἐπειδή, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον ἔχουν οἱ καιροὶ γυρίσματα, σήμερον τὰ ἐν Καρυαῖς καταστήματα ἐν γένει δὲν ὑπερβαίνουν τὰ εἴκοσιν ἐκ τῶν ὁποίων πέντε μπακάλικα (παπᾶ Νικοδήμου, παπᾶ Γαβριήλ, Ἀδελφῶν Τσαγκάρη, Θ. Ταλέα καὶ Δ. Δήμα), δι' ὧν καλύπτονται αἱ ἀνάγκαι 1650 μοναχῶν καὶ 1000 περίπου ἐργαζομένων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει λαϊκῶν. Αἱ Ἱεραὶ Σκῆται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προμηθεύονται τὰ ἀπαραίτητα ἐκ τῶν καταστημάτων τῆς Δάφνης, αἱ δὲ Μοναὶ ἐκ Θεσσαλονίκης, πολλαπλασιασθέντων τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΙ ΕΝΟΠΛΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Ἀπὸ τῆς ὀργανώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα, ἀναπτύσσεται συγχρόνως καὶ ἡ ἄμυνα κατὰ τῶν ποικιλωνύμων ἐπιδρομέων δι' ὅλων τῶν συγχρόνων μέσων, μεθόδων καὶ ὅπλων. Ἂν δὲν ἐπέζησαν αἱ πρῶται τοῦ Ἄθω Μοναὶ τοῦ Κολοβοῦ, τοῦ Κλήμεντος καὶ τοῦ Ζυγοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τελευταία καλεῖται *«μεγάλη»* καὶ δὲν ἔμεινε λίθος ἐπὶ λίθου εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀγνοῆται σήμερον καὶ ἡ θέσις αὐτῶν, ἦτο διότι ἐστεροῦντο ἐπαρκοῦς ἀμύνης κατὰ τῶν πειρατῶν, κουρσάρων καὶ παντοειδῶν ἄλλων ληστῶν. Ὁ ὀργανωτὴς ὅμως καὶ μεταρρυθμιστὴς τῆς Ἁγιορειτικῆς Πολιτείας Ἅγιος Ἀθανάσιος μετασχὼν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Φωκᾶ κατὰ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης (Χάνδακος) καὶ ἔχων ἰδίαν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων ἐφρόντισε συγχρόνως μὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς Μεγίστης Λαύρας νὰ περιφρουρήσῃ αὐτὴν διὰ πολλῶν πύργων καὶ ἐπάλξεων, καθὼς καὶ τὸν λιμενίσκον τῆς Μονῆς ταύτης μὲ κάστρον ὀχυρὸν ἐπὶ τεραστίου ἀκροτόμου βράχου μὲ κρεμαστὴν κινητὴν γέφυραν.

Ἔκτοτε ἀναπτύσσεται ἡ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοάμυνα τῶν μοναχῶν δι' ὅλων τῶν συγχρόνων ὅπλων καὶ διὰ πολεμικῶν οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων, τῶν ὁποίων ὁ ὄγκος καὶ τὸ μεγαλεῖον δείκνυται ἕως τῆς σήμερον. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ὑπερασπίσεως τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων Ἑστιῶν, ἥτις εἰς βραχύτατον ἐξειλίχθη εἰς ἕνα πάνοπλον Ἅγιον Ὄρος μὲ καταπληκτικὰ φρούρια. Εἰς τὸν τεράστιον ἀγῶνα δέκα ὁλοκλήρων αἰώνων ποσάκις ἐτιμήθησαν καὶ ἡγιάσθησαν διὰ τοῦ αἵματος τῶν πολεμιστῶν μοναχῶν! Μερικαὶ Μοναὶ ὑπέκυψαν εἰς τὸ μοιραῖον πρὸ ὑπερτέρων ὅπλων καὶ ἀναριθμήτου ἐχθροῦ, τινὲς ἀνέζησαν πολλάκις ὡς ὁ φοῖνιξ, ἀλλὰ τῶν περισσοτέρων ἡ ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις δὲν διεκόπη ποτέ, οὔτε καὶ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ὅτε ἐστερήθησαν οἱ μοναχοὶ τῆς φυσικῆς των προστασίας, παρὰ τῆς Βυζαν-

τινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ὑλικῶν αὐτῶν ἀγαθῶν.

Μία τοιαύτη μεγάλη παράδοσις καὶ πεῖρα πολεμικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σβήσῃ εἰς οὐδεμίαν ἐποχήν, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὰς ἀλληλοδιαδόχους σειρὰς καὶ γενεὰς τῶν πατέρων εὗρε τοὺς ἀξίους συνεχιστὰς πολεμάρχους καὶ ναυμάχους, τοὺς κατέχοντας τὸ κομβοσχοίνιον καὶ τὸν σταυρὸν παρὰ τὴν φαρέτραν καὶ τὸν θώρακα, τὸ καρυοφύλι καὶ τὸ γιαταγάνι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἀτυχῶς σώζονται σήμερον, λεηλατηθέντα κατὰ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους τῆς ἐποχῆς μας καὶ κατὰ τὴν 'Εαμοκρατίαν.

'Επὶ πολλοὺς αἰῶνας ἡ ἀσφάλεια τοῦ Τόπου καὶ τῶν Μονῶν παραμένει ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐμπειροπολέμων μοναχῶν, ἐφόσον πλὴν ἐλαχίστων τεχνιτῶν (μαϊστόρων) εἰς οὐδένα τῶν λαϊκῶν ἐπετρέπετο ἡ παραμονὴ ἐν τῷ Τόπῳ. *«...Μόνοις τοῖς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος μετέχουσιν ὁ Τόπος οὗτος παρὰ τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας δεδώρηται»*. (Κῶδ. 2ς, Ι.Κ., σελ. 195).

Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας (1430), οἱ Σουλτάνοι, ὀνομαζόμενοι παρὰ τῶν μοναχῶν διάδοχοι θεόθεν τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, σέβονται τὰ καθεστῶτα τοῦ 'Αγίου "Ορους καὶ δὲν εἰσάγουν στρατιωτικὴν φρουρὰν εἰς οὐδεμίαν ἐποχὴν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, περιοδικῶν τινων ἀποσπασμάτων τῆς Θεσσαλονίκης ἐνεργούντων ἐρεύνας καὶ διώξεις ληστῶν ἐκτάκτως καὶ εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, περὶ τῶν ὁποίων οἱ μοναχοὶ εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἰδοποιοῦν τὸν ἡγεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἕνεκα τούτου παρατηρεῖται κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος πλήρης ἀναστάτωσις καὶ ἀντίδρασις τῶν μοναχῶν πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου καὶ ἐγκαταστάσεως λαϊκῶν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, χωρὶς ποτὲ νὰ δυνηθοῦν νὰ εὕρουν τὴν ἁρμόζουσαν λύσιν τοῦ ζητήματος ἐπὶ δύο συνεχεῖς αἰῶνας, ὡς ἐκτίθεται λεπτομερέστερον εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον.

'Εκ σποραδικῶν σημειώσεων καὶ χρονικῶν εἰς ἐπιφυλλίδας ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἄλλων βιβλίων τῶν Μονῶν — ἐφόσον ὁ Τόπος δὲν ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ χρονογράφους κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Βυζαντινῶν — πληροφορούμεθα ὅτι οἱ μοναχοὶ καὶ ὅταν ἀκόμη ἐκ τῶν περιστάσεων ὑπεχρεώθησαν νὰ δεχθοῦν ἐνόπλους λαϊκοὺς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Τόπου, διετήρησαν τὴν ἡγετικὴν αὐτῶν θέσιν μέχρι τῆς 'Επαναστάσεως, καὶ κατ' αὐτήν, διὰ γενναίων πολεμιστῶν.

Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1693 πολεμοῦντες πρὸς τὸν ληστὴν Τζεπέλην φονεύονται δύο μοναχοὶ 'Ιβηρίτης καὶ Χιλιανδαρινὸς ὑπεραμυνόμενοι τῶν Κοινοτικῶν καταστημάτων καὶ τοῦ Μπεϊλικίου. *«ἐχάθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς ληστὰς πέντε εἰς τὸν τόπον»* καὶ ἄλλοι ἐτραυματίσθησαν. (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. ρξ'). Τὸ Λαυριωτικὸν φρούριον τοῦ λιμενίσκου (ἀρσανᾶ) ἀποκρούει ἐπιτυχῶς διὰ τῶν πυροβολείων τὰ πλοῖα τοῦ Τζάρα. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. α+β). 'Επίσης αἱ Μοναὶ Βατοπεδίου καὶ Χιλιανδαρίου ἀντιμετωπίζουν τὸν φοβερὸν Βέργον, τραυματίζεται καὶ ὁ μοναχὸς Δαμασκηνὸς εἰς τὴν χεῖρα. (Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 105). Τὴν δρᾶσιν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν ἀντιμετωπίζει ὁ *«πρωτοσερδάρης»* παπᾶ Γαβριὴλ ἔχων ὑπ' αὐτὸν τοὺς μοναχοὺς Θεόκλητον καὶ Παΐσιον καὶ δεκάδα ἄλλων λαϊκῶν, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τὸ ἐκστρατευτικόν του ἀπόσπασμα *«πότουρα»*. (Κῶδ. 6, Ι.Κ., σελ. σλδ', 1793 - 1794). 'Ωσαύτως ὁ Διονύσιος Κουτλουμουσιανὸς ἀναλαβὼν πρωτοσερδάρης μετὰ τὸν παπᾶ Γαβριὴλ (1802) ὀργανώνει τὰ τρία Καπετανάτα τοῦ Τόπου, Βορείου καὶ Νοτίου πλευρᾶς καὶ τῆς Μεγάλης Βίγλας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του δὲ ἠσκήθησαν καὶ ἐξεπαιδεύθησαν ἐν τῷ Τόπῳ μεγάλοι ὁπλαρχηγοί, ὡς ὁ Κώστας Πολυγυρινός, ὁ Γιωβάννης Συκιώτης, ὁ Χαρίσης καὶ ἄλλοι μὲ τὸν τίτλον πλέον τοῦ *«Πουλούκπασα ἢ Πουλούκπαση»* καὶ τοῦ *«Βιγλάτωρος»*, κατὰ τὴν ὁριογραμμὴν τῆς Χερσονήσου. Τούτους διεδέχθησαν οἱ δύο μεγάλοι ἀγωνισταὶ καὶ ὁπλαρχηγοὶ τοῦ 1821 Βασιλικὸς Γαλατσάνος καὶ Γαρούφαλος Πολυγυρινὸς μὲ σύμπραξιν τοῦ Καπετὰν Κανέλη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ρήγα. 'Ο Γαρούφαλος ὑπηρέτησε ὑπὸ τὸν Χαρίσην κατὰ τὰ ἔτη 1806 - 1811 καὶ ἀποχωρήσας ἐπανέρχεται μετὰ τριετίαν τῷ 1814, ἔχων τὴν συναρχηγίαν μετὰ τοῦ Βασιλικοῦ ἐπὶ τῶν δύο πολεμικῶν ἀποσπασμάτων (νεφερίων) καὶ τῶν ἐκτάκτως ἐπιστρατευομένων, ἔσω καὶ ἔξω τοῦ 'Αγίου "Ορους ἐμμίσθων ὁπλιτῶν.

'Η ἀσφάλεια ἐφεξῆς εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς χεῖρας ἐμπειροπολέμων λαϊκῶν ἀγωνιστῶν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως κατὰ τὸ 1912 καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ σώματος σερδαρῶν ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Χωροφυλακῆς. Οἱ μετὰ τὴν 'Επανάστασιν εὐάριθμοι ζαπτιέδες, Τοῦρκοι χωροφύλακες, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπισκιάσουν τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν σεϊμένιδων καὶ σερδαρῶν, τὰ Καπετανάτα τῶν ὁποίων προσέφεραν ὑψίστας ἐθνικὰς ὑπηρεσίας, καθόσον μὲ τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῷ Τόπῳ ἐλευθερίας ἐχρησίμευσαν ὡς διδασκαλεῖα ἐκπαιδεύσεως ὁπλιτῶν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς πατρίδας των ἐγίνοντο ἡγετικὰ στελέχη τῶν ἀπελευθερωτικῶν κινημάτων καὶ κήρυκες τῶν προγονικῶν ἀρετῶν τῆς Φυλῆς τῆς ἀθανάτου ἡμῶν Πατρίδος.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἁρματολίκιον τοῦ 'Αγίου "Ορους — ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς — εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἀνάγον τὴς ὑπόστασιν αὐτοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Σουλτάνου 'Ορχάν, πρὶν ἔτι περάσουν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους. 'Υπῆρξε δὲ καὶ ἔνδοξον, καθόσον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγκατασταθῇ ἐχθρὸς ἐν τῷ Τόπῳ, ὅστις ὑπῆρξεν ἄσυλον παντὸς αὐτοδικήσαντος κατὰ τοῦ Τυράννου κατὰ τὴν μακραίωνα δουλείαν τοῦ Γένους ἡμῶν. 'Η ἐλευθερία χρήσεως τῶν ὅπλων ἐπισήμως ὑπὸ ραγιάδων, μοναδικὸν προνόμιον τοῦ "Αθω, ἐκ τῶν Τουρκοκρατουμένων μερῶν, ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἱδρυθοῦν καὶ ἐγκατασταθοῦν ἐν τῷ Τόπῳ

ἐργαστήρια πολεμικῶν ὅπλων, πυροβόλων καὶ μαχαιρῶν, ἐκ τούτων δὲ ἐγίνετο προμήθεια καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς τοῦ 'Αγίου Ὄρους ἁρματολίκια, κυρίως τῆς Μακεδονίας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν, ὅπως τὸ ὠνόμασαν *«Κατάστημα τοῦ Γένους»* εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ τῶν βιομηχάνων λαϊκῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἦσαν *«ὁμοσχήμονες»* τῶν μοναχῶν, ἤτοι ρασοφοροῦντες, ἐπρομηθεύοντο τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τῶν ξένων πλοίων τὰ ὁποῖα ἤρχοντο εἰς τὸν Τόπον δι' ἐμπορικοὺς σκοπούς [1].

Φανερὸν ὅτι καθ' ὃν χρόνον οἱ ραγιάδες τῶν ἄλλων μερῶν καὶ ἄλλων χωρῶν ἐστέναζον ὑπὸ βαρύτατον ζυγὸν *«πικραμένοι ἐντροπαλοὶ»* οἱ ὁπλοφοροῦντες τοῦ 'Αγίου Ὄρους ἀμφοτέρων τῶν σωμάτων (σεϊμὲν - σερδὰρ) ἐχαίροντο τὴν ἐλευθερίαν, ἀδιαφοροῦντες τελείως διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἑνὸς Τούρκου τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἢ τῶν τυχὸν διερχομένων, μὴ δυναμένων νὰ ἐπιδράσουν ποσῶς ἐπὶ τῶν ἐνόπλων, ἀφοῦ καὶ οἱ ἴδιοι εἶχον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας των. Ἄνευ αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ οὔτε 'Επιστάτης, οὔτε ἀντιπρόσωπος, οὔτε ἐπισκέπτης εὐγενής. Οἱ ἴδιοι ὡς ἱππεῖς καὶ πεζοὶ εἶναι κομισταὶ ἐμπιστευτικῶν ἐγγράφων καὶ συνοδοὶ ἀπεσταλμένων μοναχῶν μὲ χρήματα τοῦ Δημοσίου (χαζνέ). Τόσον ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ καθῆκον των καὶ γενναῖοι εἰς τὰς ἐφόδους των, ὥστε δυσκόλως εὑρίσκει τις περιστατικὸν ἐγκαταλείψεως ἀνατεθείσης αὐτοῖς ἐντολῆς, ἢ βλάβης τοῦ συνοδευομένου ὑπ' αὐτῶν προσώπου. Τὸ μόνον ἴσως ψεκτὸν εἶναι, ὅτι ἐλάχιστοι, ὡς ὁ καπετὰν 'Αργύρης, μετέπεσαν εἰς τὴν τάξιν κοινῶν ληστῶν ἐξ ἐλατηρίων ἐκδικήσεως.

'Ο διορισμὸς σεϊμένη ἢ σερδάρη ἐγίνετο παλαιότερον μὲν ὑπὸ τῶν τριῶν Μονῶν, Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ 'Ιβήρων ἐν τοῖς νεωτέροις ὅμως χρόνοις ἐγίνετο ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς εἰκοσαμελοῦς Συνάξεως τῆς 'Ιερ. Κοινότητος τῇ προτάσει καὶ ἐγγυήσει μιᾶς Μονῆς, δι' ἓν ἔτος ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ ἐλαχίστῳ καὶ μὲ ὡρισμένα ἔκτακτα δῶρα. 'Ο ἀριθμὸς τῶν σερδαρῶν κυμαίνεται εἰς τοὺς εἴκοσι, εἰς ἐκτάκτους ὅμως περιπτώσεις διὰ στρατολογήσεως ἐκ τῶν ἐν 'Αγίῳ Ὄρει ἐργαζομένων λαϊκῶν καὶ ἀλλαχοῦ ὁ ἀριθμὸς τῆς μεγίστης πότουρας ἀνέρχεται εἰς διακοσίους. (Ἔγγραφον Ι.Κ. τοῦ 1827, 'Αρχεῖον Μεγ. Λαύρας). Πλὴν τῶν σερδαρῶν, πέντε σεϊμένιδες — ἀργότερον τέσσαρες — ὑπηρετοῦν ὡς σωματοφύλακες τοῦ Ζαμπίτου Χασεκῆ ἀγᾶ, τοῦ Πρωτεπιστάτου καὶ ὡς κλητῆρες, διαμένοντες ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸ *«Μπεϊλίκιον»* Καρυῶν καὶ τελοῦντες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν καλουμένου *«πολιτάρχου»*. Χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης καὶ εἰς ἀποστολάς, ὅπως καὶ οἱ σερδαροί, ἐναλλάσσοντες πολλάκις τὰς θέσεις των, καθὼς καὶ εἰς ἐπιβολὴν τῆς τάξεως ἐπὶ ἀνωμαλιῶν ἐσωτερικῶν Μονῆς τινος ἢ καὶ ἐξαρτημάτων ἔχοντες τὸ δικαίωμα χρησιμοποιήσεως τῆς ράβδου αὐτῶν, ἣν ἔφερον

[1] Ἴδε 'Αλ. Λαυριώτου, 'Αγῶνες καὶ Θυσίαι, 'Αθῆναι 1962, σ. 47 - 49.

πάντοτε μαζύ των. 'Ο μισθὸς τῶν σεϊμένιδων ἦτο κατά τι μεγαλύτερος τῶν σερδαρῶν, ἅπαντες δὲ ἔφερον τὴν εὐζωνικὴν στολὴν μὲ ἰδιάζουσαν παραλλαγήν, σελάχιον πολύπτυχον μὲ ἐμπεπηγμένας ἐν αὐτῷ δύο πιστόλας βραχυκάνους καὶ μικρὰν ἐξ ἀργύρου ράβδον τὸ περίφημον *«χαρμπὶ»* χρησιμεῦον διὰ τὴν γόμωσιν τῶν μικρῶν ὅπλων καὶ ὡς κλὸμπ κατὰ τῶν ἀτάκτων εἰς πανηγύρεις καὶ τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξετέλουν χρέη εὐταξίου. 'Ο πρῶτος ἐκ τούτων ἔφερε μεγάλην φούνταν (κροσσωτὸν) ἐπὶ τοῦ φεσίου καὶ *«φλοκκάταν»*, ἐπανωφόριον ὑποκίτρινον μὲ *«πισλιά»*. Εἰς τὸ στῆθος ἀνηρτᾶτο σταυροειδῶς θυρεός, μὲ ἐσμαλτωμένην παράστασιν τοῦ προστάτου 'Αγίου τοῦ πολεμιστοῦ ἢ μὲ τὸν δικέφαλον Βυζαντινὸν ἀετόν, ὡς δείκνυται εἰς τὰς σωζομένας εἰκόνας ἐποχῆς 1880 - 1900.

Οἱ σερδαροὶ ἦσαν διῃρημένοι εἰς δύο ὁμάδας 6 - 12 μελῶν ἑκάστη, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ δύο πουλουκπασίδες, δηλ. ἀρχηγοὶ μπουλουκίων πολεμιστῶν, ὁπλαρχηγοί. Αἱ περίπολοι αὐτῶν ἦσαν συνεχεῖς καὶ προσχεδιασμένης πορείας ἐν γνώσει τῆς 'Ιερᾶς 'Επιστασίας διὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐκτάκτου τινὸς ἀνάγκης καὶ εἰδοποιήσεώς των πρὸς ἕνωσιν τῶν δύο ὁμάδων ἢ ἐντάξεως ἐκτάκτως ἐπιστρατευομένων ἐκ τῶν ἐν Καρυαῖς *«ἐργαστηριαρῶν καὶ βιομηχάνων»* λαϊκῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν ταῖς Μοναῖς ὑπηρετούντων ἀγροδασοφυλάκων.

'Εκ σερδαρῶν ἀπετελεῖτο καὶ τὸ τρίτον σῶμα 4 - 5 μελῶν μὲ ἕδραν τὴν μεγάλην Βίγλαν κατὰ τὴν ὁριογραμμήν, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας ὑπῆρχε φυλάκιον. 'Η ἐπιτήρησίς των ἐξετείνετο μέχρι τοῦ αὔλακος ἤτοι τῆς παλαιᾶς διώρυγος τοῦ Ξέρξου, καθόσον διοικητικῶς ἡ Χερσόνησος μέχρι τῆς 'Επαναστάσεως περιελάμβανε τὰ ἐντεῦθεν τοῦ Πρόβλακος κείμενα μετόχια τῶν Μονῶν Βατοπεδίου, 'Ιβήρων καὶ Χιλιανδαρίου καθὼς καὶ τὴν Βατοπεδινὴν νησῖδα τῆς 'Αμμουλιανῆς. Εἰς τὰ μικρὰ ὑψώματα ὕπερθεν τῆς διώρυγος πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἄθωνος ὑπῆρχον φυλάκια καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ κείμενα ἀπαντᾷ ἡ φράσις *«εἰς τὰς Βίγλας»*. Φυλάκια ἐπίσης ὑπῆρχον κατὰ καιροὺς καὶ εἰς *«κορφὸν Κουμίτζης»*, εἰς τὰς παρυφὰς τῆς Μεγάλης Βίγλας *«καμμένη βίγλα»* καὶ εἰς Μεγίστην Λαύραν παρὰ τὴν σημερινὴν Σκήτην τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

'Η στολὴ τῶν σερδαρῶν ἦτο ὁμοία κατὰ πάντα μὲ τὴν στολὴν τῶν σεϊμένιδων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἔφερον ἐπὶ πλέον βραχεῖαν (κάππαν) λευκὴν ἄνευ χειρίδων μετὰ κουκούλας (καλύπτρας) διὰ τὴν προστασίαν των ἐν καιρῷ βροχῆς καὶ χειμῶνος ἐκ τῶν παγετώνων, διότι διῆγον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὕπαιθρον, μολονότι εἶχον κατὰ τόπους κονάκια πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνεφοδιασμὸν αὐτῶν δαπάναις τῆς 'Ιερ. 'Επιστασίας.

'Ο μισθὸς τῶν σερδαρῶν εἶναι κατά τι μικρότερος τοῦ τῶν σεϊμένιδων, 4 - 6 γρόσια μηνιαίως ἀπὸ τοῦ 1773 ἕως τοῦ 1800, ὀκτὼ γρόσια μηνιαίως μέχρι τοῦ 1810 καὶ δέκα γρόσια κατὰ τὴν δευτέραν προεπαναστατικὴν δεκαε-

τίαν 1810 - 1820. Οἱ ἀρχηγοὶ Πολιτάρχος, Βιγλάτωρ καὶ δύο Πουλουκπασίδες λαμβάνουν ἕν ἢ δύο γρόσια μηνιαίως περισσότερον τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρῶν. Κατ' ἐξαίρεσιν ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς κρεωφαγίας τετράκις τοῦ ἔτους, Χριστούγεννα, Πάσχα καὶ κατὰ τὰς δύο ἀπόκρεω, κεχωρισμένως ὅμως παρὰ τῷ μπεϊλικίῳ εἰς τὴν κατοικίαν των. Ἡ προεπαναστατικὴ εἰκοσαετία εἶναι ἡ ἐποχή, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ὡς φαίνεται εἰσάγεται ἐπισήμως ἔστω καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἡ κρεωφαγία εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος· ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἄφθονον κυνήγιον ἀπὸ τοὺς ἐνόπλους δὲν ἔλειψε ποτὲ καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς κελλιώτας, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν περὶ τῆς ἀγορᾶς ἀποφάσεων εἰς τὰς ὁποίας γίνεται ρητὴ μνεία διὰ τὰ *«ἐν τοῖς δασυτέροις τόποις δραματουργούμενα»* σφαγεῖα, ἡμέρων καὶ ἀγρίων ζώων καὶ ἐν τοῖς βορδοναρίοις, ἤτοι εἰς τοὺς σταύλους τῶν Μονῶν, παρὰ τῶν ξυλοκόπων λαϊκῶν.

Παρὰ τὸ γλίσχρον τοῦ μισθοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀσφαλείας, πάντοτε παρατηρεῖται προθυμία κατατάξεως καὶ δὴ ἐπὶ περιπτώσεων μεγάλων κινδύνων, ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα μαζὺ μὲ τὰ ἀπηγορευμένα μπουζούκια καὶ τὴν λύραν γίνονται οἱ ἀχώριστοι σύντροφοί των εἰς τὰ ἀπάτητα λιμέρια τῶν κορυφογραμμῶν τοῦ Ὄρους. Ἡ δημώδης μοῦσα των ἦτο τόσον ποικίλη ὅσον καὶ τὰ μέρη τῆς καταγωγῆς των, ἡ ἀναγραφὴ τῶν ὁποίων ἀντὶ ἐπιθέτων εἶναι ἡ καλλιτέρα ἀπόδειξις περὶ τῆς μεγάλης συμβολῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἄγραφα, Βέρροια, Νάουσα, Νιγρίτα, Βοδενά, Σέρραι, Ξάνθη, Φιλιππούπολις, Πελοπόννησος, Ἡγεμονίαι, ὅλα τὰ μεγάλα κέντρα τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτατα ὅλαι αἱ Κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς ἔχουν τοὺς ἥρωάς των εἰς τὸ *«Κατάστημα τοῦ Γένους»* ἐν τῷ Ἄθῳ καὶ προετοιμάζονται διὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς κοινῆς ἐξεγέρσεως κατὰ τοῦ δυνάστου. Τὸ μόνον στοιχεῖον τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνεται εἰς οὐδεμίαν ἐποχὴν εἶναι οἱ Ἀλβανοί. Τὰ αἴτια δύναταί τις νὰ ἀνεύρῃ εἰς τὰ χρονογραφήματα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐκ τῶν ὁποίων δείκνυται ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν ἀληθὴς μάστιξ τῶν Μονῶν εἰς πᾶσαν περίοδον καὶ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν Ἐπανάστασιν ὡς *«νεοσύλλεκτοι»* τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ὡς μαυραγορῖται σιτηρῶν καὶ ἄλλων εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης.

Τὰ ἔνδοξα αὐτά, Μακεδονικὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, ἁρματολίκια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμαθήτευσαν καὶ ὑπηρέτησαν ὁ Διαμαντῆς, ὁ Τζάμης, ὁ Ζαφειράκης καὶ ἄλλοι διάσημοι ἁρματολοὶ καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ εἰκοσιένα, ὅπως ὁ πρωτοψάλτης τῆς Ἐλευθερίας Ρήγας Φεραῖος κ.ἄ. δὲν ἔτυχον ἀτυχῶς οὐδ' ἁπλῆς μνείας παρὰ τῶν ἱστορικῶν, εἰς δὲ τὸ προσφάτως ἱδρυθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ Μακεδονικὸν Λαογραφικὸν Μουσεῖον ἡ Ἑλληνικωτάτη καὶ ὑπέροχος ἐθνική των στολὴ εἶναι ἄγνωστος, τὸ δὲ πλέον ὀδυνηρὸν εἶναι, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Τόπον, τὸν κατ' ἐξοχὴν τόπον τῶν παραδόσεων ἐξέλιπε πᾶν ἴχνος ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ ταῦτα ἐνθύμια τῶν στολῶν, ἐξαρτήσεων

καὶ ὁπλισμοῦ. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἐκ νέου καθιέρωσις τῆς στολῆς τῶν σημερινῶν τριῶν σεϊμένιδων (κλητήρων) τῆς Κοινότητος, ἐκλεγομένων ἐξ ὀρεινῶν μερῶν εὐσταλῶν ἀνδρῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ καταργῆται τόσον ἀδόξως τὸ ἱστορικὸν ὄνομα τοῦ σεϊμένη [1].

[1] Πρβλ. Ἀλ. Λαυριώτου, Ὁδηγὸς Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι 1957, σελ. 193 - 198.

Καταγραφὴ τῶν τε ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος κτημάτων τῶν Εἴκοσιν Εὐαγῶν Μοναστηρίων, καὶ τοῦ μουκατάϊ ζιμίν, ἤτοι τῆς ἀποκοπῆς τῆς γῆς, καὶ τοῦ μουμπαγέϊ καδὶμ δηλαδὴ τοῦ μακτοῦ πουπαγιέ, καὶ τῶν σπέντζων, καταγραφέντων παρὰ τοῦ βασιλικοῦ τεφτισουτζῆ ἀχμὲτ ἐφένδη μουτεβελλῆ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει νοὺρ ὀσμανιγιὲ τζαμίου ἐν ἔτει ὀθωμανικῷ 1177, σωτηρίου δὲ ,αψξδ' ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μουσταφᾶ, υἱοῦ τοῦ Σουλτᾶν ἀχμέτ, καὶ τιμηθέντων ἕνεκα δεκατισμοῦ εἰς μὲν τὸ τοῦ ἀμπελίου δονούμιον, ἤτοι στρέμμα, ἄσπρα 60 εἰς δὲ τὸ τοῦ χωραφίου, τζαϊρίου, καὶ κήπου ἄσπρα 120 καὶ εἰς τὸ τοῦ λεπτοκαρεῶνος ἄσπρα 240 εἰς δὲ τὴν ῥίζαν τοῦ ἐλαιοδένδρου ἄσπρα δύο καὶ εἰς τὸ μελίσσιον ἄσπρα 9 εἰς τὸν κάθε μῦλον ἄσπρα 120 καὶ εἰς τὴν κάθε σπέντζαν ἄσπρα 60 κατὰ τὸν ἐν μεβκουφὰτ καλεμίῳ Βασιλικὸν κώδικα, καὶ κατὰ τὰ σωζόμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ καλεμίου ἐπιβεβαιωμένα διὰ τουράδων βασιλικῶν εἴκοσι δεφτὲρ σουρέτια τῶν αὐτῶν Μοναστηρίων. Καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ Ὄρους τζιφλικίων ἤτοι μετοχίων, τῶν χανέδων αὐτῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν βασιλικὸν κώδικα, καὶ κατὰ τὸ σωζόμενον τῇ Κοινότητι δι' ἐρυθροῦ τουρᾶ βεβαιωμένον δεφτὲρ σουρέτιον, τὸ παριστάνον τὴν ***ἐκ τριῶν μερῶν σύστασιν τοῦ χανέ,*** *ἤτοι ἢ ἀπὸ δύο ἀνθρώπων καὶ ἑνὸς ζευγαρίου, ἢ ἀπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ δύο ζευγαρίων, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ χανὲ ὅτι λογίζεται εἰς χίλια πέντε ἄσπρα τοῦ χαζνέ, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ* ***ἑκατὸν δέκα ἄσπρα στένουσιν ἓν γρόσιον,*** *ἐκ δὲ τῶν τρεχόντων* ***ἑκατὸν εἴκοσιν ἄσπρων εἰς τὸ γρόσιον*** *ἡ τιμὴ τοῦ χανὲ ἀριθμεῖται γρόσια ἐννέα καὶ ἄσπρα 15 ἤτοι γροσ. 9 ἄσ. 15. Μετεφράσθη δὲ ἐκ τῶν δεφτὲρ σουρετίων ἡ παροῦσα πρᾶξις, καὶ κατεστρώθη ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αωζ': Κατὰ μῆνα Μάϊον.*

Μοναστήρια	Δουνούμια ἀμπελίων πρὸς ἄ 60	Δουνούμια χωραφίων πρὸς ἄ 120	Δουνούμια τζαϊρίων πρὸς ἄ 120	Δουνούμια κήπων πρὸς ἄ 120	Δουνούμια λεπτοκάρων πρὸς ἄ 240	ἐλαιόδενδρα πρὸς ἄ 2	Μελίσσια πρὸς ἄ 9	Μῦλοι πρὸς ἄ 120
Λαύρας . . .	323	1	27 1/2	31 1/2	240 1/2	7.421	399	4
Βατοπαιδίου .	225	179 1/2	5 1/2	15	44	3.653	449	2
Ἰβήρων . . .	199	—	10	34 1/2	84 1/2	4.283	120	4
Χελανταρίου .	128	60	7 1/2	14	89 1/2	1.800	272	4
Διονυσίου . .	30	—	—	5 1/2	8 1/2	491	—	2
Κουτλουμουσίου	135 1/2	—	22 1/2	18	145	2.563	—	1
Παντοκράτορος	134 1/2	—	25	7	68	2.585	101	—
Ξηροποτάμου .	67	—	8	10	24	960	98	2
Ζωγράφου . .	58 1/2	60	12	2	4 1/2	1.043	17	2
Δοχειαρίου . .	41 1/2	—	—	7	—	798	20	1
Καρακάλλου . .	82	—	5	16 1/2	130 1/2	2.244	78	1
Φιλοθέου . . .	80	—	10	14	98	2.313	88	1
Ἁγίου Παύλου .	22	—	1	12	29 1/2	560	—	1
Σιμόπετρας . .	10	—	—	1/2	1 1/2	399	—	—
Ξενοφῶντος . .	32	—	16 1/2	3 1/2	6	1.404	64	2
Σταυρονικήτα .	51 1/2	—	7	8 1/2	4	1.018	—	1
Γρηγορίου . .	8	—	4	2 1/2	8 1/2	612	—	1
Ἐσφιγμένου . .	30	60	1	2 1/2	2 1/2	388	20	1
Ρώσσων . . .	43	—	8	5 1/2	16	842	200	1
Κωνσταμονίτου	26 1/2	20	4	5	—	478	64	1
Σοῦμα	1.727	380 1/2	174 1/2	215	1.005	35.875	1.990	32

Μοναστήρια	Σοῦμα Τιμῆς τῶν ἐντὸς τοῦ Ὄρους κτημάτων (γρόσ.)	(ἄ)	Μουκατάϊ ζιμίν (γρόσ.)	Μουπαγέϊ καδίμ (γρόσ.)	Σπέντζαι ἑκάστου Μοναστηρίου (γρόσ.)	Τιμὴ σπέντζων πρὸς ἄ 60 (γρόσ.)	Χανέδες τῶν Μετοχίων	Τιμὴ χανέδων πρὸς γροσ. 9 ἄ 15 (γρόσ.)	(ἄ)	Σοῦμα γενικὴ ἑκάστου Μοναστηρίου (γρόσ.)	(ἄ)
Λαύρας	860	13	413	80	700	350	8 2/3	79	10	1.782	23
Βατοπαιδίου	497	7	140	40	320	160	12 2/3	115	70	952	77
Ἰβήρων	397	46	110	40	330	165	18 1/3	167	35	879	81
Χελανταρίου	378	108	120	30	220	110	12	109	60	748	48
Διονυσίου	47	82	60	20	120	60	11 2/3	106	55	294	17
Κουτλουμουσίου	441	116	80	20	190	95	2	18	30	655	26
Παντοκράτορος	285	109	50	20	170	85	2 1/3	21	35	462	24
Ξηροποτάμου	124	102	40	20	120	60	7 1/3	66	110	311	92
Ζωγράφου	132	109	50	25	170	85	11 2/3	106	55	399	44
Δοχειαρίου	43	66	40	20	120	60	10 2/3	97	40	260	106
Καρακάλλου	367	90	40	20	140	70	4	36	60	534	30
Φιλοθέου	306	18	30	20	86	43	2 1/3	21	35	420	53
Ἁγίου Παύλου	93	40	32	18	90	45	8	73	—	261	40
Σιμόπετρας	15	18	32	18	24	12	3	27	45	104	63
Ξενοφῶντος	78	24	32	18	70	35	4 2/3	42	70	205	94
Σταυρονικήτα	67	26	32	18	60	30	3 2/3	33	55	180	81
Γρηγορίου	38	84	25	15	40	20	1	9	15	107	99
Ἐσφιγμένου	92	56	28	22	40	20	3	27	45	189	101
Ρώσσων	97	4	32	18	60	30	6 2/3	60	100	237	104
Κωνσταμονίτου	56	42	32	18	30	15	6	54	90	176	12
Σοῦμα	4422	80	1.418	500	3.100	1.550	139 2/3	1.274	55	9.165	15
τὰ τοῦ τζαοὺς Μοναστηρίου ἅπερ χάνει ἡ Κοιν. κατ' ἔτος							3	27	45	27	45
Σοῦμα							142 2/3	1.301	100	9.192	65

(Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 171β - 172α).

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΤΩΝ ΕΙΚΟΣΙΝ ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ, ΕΝΕΚΑ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ΧΑΡΑΤΖΙΩΝ

(1808) ,αωη′ Φεβρ(ουαρίου) ιε′ (15)

Μοναστήρια	*ἄνθρωποι ἑκάστου Μοναστηρίου ἔνδον τε καὶ ἐν τοῖς καθίσμασι καὶ μετοχίοις*	*οἱ ἐν τοῖς κελλίοις ἑκάστου Μοναστηρίου*	*οἱ ἐν ταῖς Σκήταις ἑκάστου Μοναστηρίου*	*Σοῦμα ἀνθρώπων ἑκάστου Μοναστηρίου μετὰ τῶν κοσμικῶν*	*Ἀφαίρεσις κοσμικῶν*	*Ἐκκαθάρισις ὅλων τῶν Καλογήρων*	*Προσθήκη ἐπὶ τῶν καλογήρων εἰς τὰ 4 ἓν*	*Σοῦμα χαρτίων μετὰ τῆς προσθήκης ἑκάστου Μοναστηρίου*	*βοήθεια Ἐσφιγμένου*
Λαύρας	211	143	211	565	45	520	130	650	
Βατοπαιδίου	145	68	47	260	26	234	59	293	
Ἰβήρων	197	65	33	295	45	250	65	315	2
Χελανταρίου	143	71	—	214	40	174	46	220	2
Διονυσίου	52	12	—	64	6	58	15	73	
Κουτλουμουσίου	39	74	30	143	25	118	32	150	2
Παντοκράτορος	40	71	25	136	8	128	32	160	
Ξηροποτάμου	99	23	—	122	17	105	27	132	
Ζωγράφου	112	16	28	156	24	132	33	165	
Δοχειαρίου	82	11	—	93	14	79	21	100	1
Καρακάλλου	44	55	—	99	14	85	22	107	7
Φιλοθέου	42	28	—	70	10	60	15	75	
Ἁγίου Παύλου	42	14	74	130	2	128	32	160	
Σίμ. Πέτρας	16	22	—	38	8	50	8	38	
Ξενοφῶντος	53	—	29	82	2	80	20	100	
Σταυρονικήτα	25	26	—	51	3	48	12	60	
Γρηγορίου	37	12	—	49	6	43	11	54	
Ἐσφιγμένου	36	7	—	43	1	42	4	46	7
Ρώσσων	27	40	7	74	17	57	15	72	
Κωνσταμονίτου	18	8	—	26	2	24	6	30	
Σοῦμα τῶν Μοναστηριακῶν	1.460	766	484	2.710	315	2.395	605	3 000	0
Σοῦμα τῶν Κελλιωτῶν		484		315		605			
μετὰ τῶν Σκητιωτῶν	1.250	1.250		2.395		3.000			
	2.710	σοῦμα γενικὴ ἁπάντων τῶν εὑρεθέντων καὶ καταγραφέντων							

Ἔνδειξις τῆς τιμῆς καὶ ποσότητος τῶν χαρατζίων, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ ἕνεκα τούτου βασιλικοῦ περατίου.

Γρόσια	*ἄσπρα*	
3.874:	*60*	*ἀπὸ 315 ἑλλάδες πρὸς γρόσια 12 ὁμοῦ μὲ ἄσπρα 36 διὰ χάρτζι καλεμιγὲ ἐννοούμενα*
15.070:	*87*	*ἀπὸ 2.421 ἐφσάτια πρὸς γρόσια 6 ὁμοῦ μὲ 27 διὰ τὸ αὐτὸ χάρτζι*
916:	*78*	*ἀπὸ 291 ἐτνάδες πρὸς γρόσια 3 ὁμοῦ μὲ ἄσπρα 18 διὰ τὸ ἴδιο χάρτζι*
19.861:	*105*	*σοῦμα 3.027 χαρατζίων*
7.000		*ἀπὸ τζὲπ χουμαγιοῦ ἐπὶ τῶν χαρατζίων ριπτόμενον*
1.550		*ἀπὸ 3.100 σπέντζας πρὸς ἄσπρα 60*
28.411:	*105*	*σοῦμα ἀπό τε χαρατζίων, τζὲπ χουμαγιοῦ καὶ σπέντζων*
328:	*15*	*ὅσα καὶ δι' ἔξοδα ἐξαγωγῆς τοῦ ποχτζᾶ τῶν βασιλικῶν χαρατζίων*
28.740		*σοῦμα ὁλικὴ τῶν ἐκ τῶν βασιλικῶν χαρατζίων μετὰ τοῦ τζὲπ χουμαγιοῦ σπέντζων καὶ ἐξόδων ποχτζᾶ ἀναλογουμένη ἐπὶ τῶν (2395) δύο χιλιάδων τριακοσίων ἐνενήκοντα πέντε ἀνθρώπων, ἀνὰ γρόσια 12 ἤτοι δώδεκα γρόσια.*

(Κῶδ. 4, Ι.Κ., φ. 170).

Γ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΕΙΣ ΟΣΙΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΤΟΝ ΑΘΩΝΙΤΗΝ

Ἡ ἁγιορειτικὴ Μοῦσα δὲν ὕμνησε μόνον τὴν Προστάτιν τοῦ ἁγιωνύμου Ὄρους Θεοτόκον δι' ὀκτωήχων κανόνων καὶ ποικίλων ἄλλων ὑμνογραφικῶν μέσων· ἀφιέρωσε καὶ εἰς τὸν πολιστὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ὀργανωτὴν τῆς ἐν Ἄθῳ μοναχικῆς πολιτείας οὐκ ὀλίγας ἀπαρχὰς εὐπαιδεύτων λειτουργῶν της. Ἡ περὶ τὴν διακρίβωσιν ὅμως τῆς Ἱστορίας ῥοπὴ ἡμετέρων καὶ ξένων ἐρευνητῶν ἔφερεν εἰς φῶς μόνον τὰ κείμενα τὰ ἱστορικὰς πληροφορίας παρέχοντα καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὁσίου διαφωτίζοντα[1] παρατρέξασα καὶ αὐτὰς τὰς ἀκολουθίας τοῦ ἀθωνίτου ὁσίου[2], καθ' ἣν στιγμὴν ἠξιώθησαν ἐντύπου ἐκδόσεως ἀκολουθίαι ἥσσονος σημασίας ἁγίων καὶ ὁσίων ἀνδρῶν μικρὸν ἢ μηδένα ῥόλον διαδραματισάντων εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας.

Ἀνερευνῶντες ἐσχάτως χειρόγραφα ὑμνογραφικοῦ περιεχομένου εἰς Ἅγιον Ὄρος διεπιστώσαμεν ὅτι ὑπάρχει πλῆθος ὑμνογραφικῶν κειμένων ἀφορώντων εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον, ἀνεκδότων δὲ μέχρι τοῦ νῦν καὶ οὐχὶ ἄνευ ἀξίας φιλολογικῆς καὶ ἁγιολογικῆς.

Τὰ ὑμνογραφικὰ ταῦτα κείμενα διεκρίναμεν εἰς τὰς ἀκολούθους τρεῖς κατηγορίας: Α' Κανόνας. Β' Ἀκολουθίας. Γ' Διάφορα αὐτοτελῆ τροπάρια. Προσθέτομεν ὡς ἐν παραρτήματι μᾶλλον παρὰ ὡς τετάρτην κατηγορίαν τὰ ἐπιγράμματα καὶ ποιήματα τὰ ἀφιερωθέντα κατὰ καιροὺς εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον.

---

[1] Πρβλ. F r. H a l k i n, Bibliotheca Hagiographica Graeca^3, 187 - 191f. Πρόσθες Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Éloge inédit de Saint Athanase l'Athonite, Anal. Boll. 79 (1961), 26 - 39. Τὴν περὶ Ἁγίου Ὄρους βιβλιογραφίαν γενικῶς καὶ περὶ ὁσίου Ἀθανασίου εἰδικώτερον συνεκέντρωσεν ὁ π. Εἰρηναῖος Doens καὶ δημοσιεύει εἰς τὸν ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὄρους πανηγυρικὸν τόμον, τὸν ὁποῖον ἑτοιμάζει ἡ ἐν Chevetogne Ἱ. Μονὴ τῶν Βενεδικτίνων. (Πρβλ. Le Millenaire du Mont Athos, Études et Mélanges..., vol. II, Chevetogne 1963 (;) (τυποῦται)).

[2] Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου ἐξεδόθη ὑπὸ Π α ν τ ε λ ε ή μ ο ν ο ς Λ α υ ρ ι ώ τ ο υ, ἐν Ἁγιορειτικῇ Βιβλιοθήκῃ, ἔτ. Γ', ἀριθ. 31 - 32, Βόλος 1939, σελ. 201 - 220· εἶχε δὲ καὶ προηγουμένως (1935) πλημμελῶς μὲν ἀλλὰ πολυτελῶς ἐκδοθῆ ὑπὸ Νεκταρίου μοναχοῦ ἁγιορείτου γέροντος τοῦ ἐν Καρυαῖς Λαυριωτικοῦ Κελλίου « Ἅγιος Ἀθανάσιος » (πρβλ. Π α ν τ ε λ ε ή μ ο ν ο ς Λ α υ ρ ι ώ τ υ υ, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 191).

Α' Κ α ν ό ν ε ς : Ἀνεύρομεν συνολικῶς 18 ὁλοκλήρους κανόνας[1] ἐκ τῶν ὁποίων γνωστὸς ἦτο μόνον ὁ ἐν τοῖς ἐντύποις Μηναίοις περιληφθεὶς (Ι)· ἕτερος ἐκδεδομένος μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁσίου (XVI) παρέμενεν ἄγνωστος μέχρι σήμερον καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι δυσεύρετος. Οἱ λοιποὶ 16 εἶναι πάντες ἀνέκδοτοι.

Οἱ κανόνες αὐτοὶ ἐποιήθησαν προφανῶς διὰ νὰ ψαλοῦν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἡ μνήμη τοῦ ὁσίου ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ. Μοναχοὶ δηλ. Λαυριῶται εἴτε ἄλλων Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους προικισμένοι μὲ ὑμνογραφικὸν τάλαντον συνέθετον ἑκάστοτε ἀνὰ ἕνα κανόνα διὰ νὰ ψαλῇ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ὁσίου, ὁπότε ἐτελεῖτο πάνδημος σύναξις καὶ ἀγρυπνία πέριξ τῆς λάρνακος τῶν λειψάνων καθ' ἑκάστην Ε' Ἰουλίου, καθ' ὃν τρόπον ἐγκωμιασταί, βιογράφοι καὶ συναξαρισταὶ συνέγραψαν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐγκώμια, βίους ἢ συναξάρια, προκειμένου νὰ τιμήσουν τὸν ἱδρυτὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐκφωνοῦντες τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας[2].

Αἱ μεμονωμέναι αὗται συνθέσεις κατατεθειμέναι ἴσως εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς ἐγένοντο μεταγενεστέρως ἀντικείμενον ἀντιγραφῆς ὑπὸ μοναχῶν καλλιγράφων εἰς εἰδικοὺς τόμους « κανονάρια » τοῦ ὁσίου ἢ καὶ εἰς « σύμμεικτα » περιέχοντα πᾶσαν τὴν σχετικὴν μὲ τὸν ὅσιον φιλολογίαν (τὸ Τυπικόν του, τὴν Διατύπωσιν καὶ τὴν Ὑποτύπωσίν του[3], τὸν βίον, τὰ ἐγκώμια, κανόνας, ἀκολουθίας κλπ.). Ἐξ αὐτῶν ὁ ἀρχαιότερος ἴσως κανὼν εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Μηναῖα. Πάντως, ἐπειδὴ ὁ ἔλεγχος τῶν πολυπληθῶν χειρογράφων Μηναίων εἶναι ἀδύνατος, καθίσταται λίαν δυσχερὴς ἡ διακρίβωσις ἂν καὶ ἄλλοι κανόνες περιελήφθησαν εἰς τὰ κατὰ τόπους χρησιμοποιούμενα λειτουργικὰ χειρόγραφα[4].

---

[1] Ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι κανόνες, ἰδίᾳ εἰς τοὺς κώδικας τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνερευνήσωμεν, ὡς π.χ. ὁ τῆς ἀκολουθίας τῶν προεορτίων τοῦ ὁσίου καὶ ὁ φερόμενος ὡς « κανὼν παρακλητικὸς ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἁγιορείτου » ἐν κώδ. Παντελεήμονος 5772. 265, ιη' αἰ., φφ. 112 - 115. Πρβλ. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Β', Cambridge, 1900, σελ. 344.

[2] Πρβλ. F r. H a l k i n, Éloge inédit de Saint Athanase l'Athonite, An. Boll. 79 (1961), 29.

[3] Κακῶς ὁ R. J a n i n, Diction. Hist. Géogr. Ėccl. 4 (1930), 1377 ἀποδίδει εἰς τὸν ἡμέτερον Ἀθανάσιον κανόνας εἰς τοὺς ἁγίους Θεοδώρους καὶ τὸν ἅγιον Ἰωαννίκιον, ποιηθέντας προφανῶς ὑπὸ ἑτέρου Ἀθανασίου ὑμνογράφου. Ἡ πληροφορία ἐν Λ έ ο ν τ ο ς Ἀ λ λ α τ ί ο υ, De Octava Synodo Photiana, 1662, σελ. 543.

[4] Αὐτὸ τοὐλάχιστον μᾶς ἀφίνει νὰ ὑποπτεύσωμεν ἡ παρεμβολὴ ἐν ταῖς ἀκολουθίαις τοῦ ὁσίου πλειόνων τοῦ ἑνὸς κανόνων (XVI, XVIII) καὶ ἡ μνεία ἑτέρου κανόνος (VIII), διαφόρου τοῦ ἐν τοῖς ἐντύποις Μηναίοις (I), κειμένου ἐν χειρογράφῳ Μηναίῳ τοῦ ιε' αἰ. (Paris. Gr. 1576, φφ. 141 ἑξ.). Πρβλ. ἀνωτ., ὑποσ. 1 καὶ Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (Ἀθῆναι 1960), σελ. 15.

Β' Ἀκολουθίαι: Αἱ ἀκολουθίαι γενικῶς ἀπεσπῶντο ἀπὸ τὰ λειτουργικὰ βιβλία, ἀντεγράφοντο καὶ ἐκυκλοφοροῦντο εἰς μέγαν σχετικῶς ἀριθμὸν φυλλαδίων. Εἶτα κατὰ τὸν τύπον αὐτῶν ἐγράφοντο νέαι ἢ παρεποιοῦντο αἱ παλαιότεραι καὶ διεδίδοντο ὡς νέαι. Βάσις τῶν ἀκολουθιῶν ὑπόκειται πάντοτε ὁ κανών. Τοῦ κανόνος προτάσσονται διάφορα τροπάρια, ἀναγνώσματα, στιχηρὰ κλπ. Οὐχὶ σπανίως αἱ ἀκολουθίαι συνεξεδίδοντο μετὰ παρακλητικοῦ κανόνος εἰς τὴν Θεοτόκον, ὁπότε προωρίζοντο διὰ τὰς ὁλονυκτίας καὶ ἀγρυπνίας τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς δι' ἣν συνετέθησαν. Λόγῳ τῆς συντομίας καὶ τῆς χρησιμότητός των αἱ ἀκολουθίαι ἀντεγράφοντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συνεχῶς. Οὕτως ἑρμηνεύεται ἡ ὕπαρξις μεγάλου ἀριθμοῦ χειρογράφων ἀκολουθιῶν, ἀλλὰ καὶ αἱ ὑπάρχουσαι διαφοραὶ μεταξύ των.

Ἡ παρακολούθησις τῆς χειρογράφου παραδόσεως τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου, ἰδίᾳ τῶν μεταγενεστέρας ἐποχῆς, ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης. Ὁπωσδήποτε ὅμως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ἑξῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου:

1) Τὴν ἀκολουθίαν τῶν προεορτίων (Δ' Ἰουλίου) (κώδικες Λαύρας Δ 12, ιβ' αἰ.[1] – Ζ 68, ιζ' αἰ.[2]).

2) Τὴν ᾀσματικὴν ἀκολουθίαν τῆς ἑορτῆς τοῦ ὁσίου (Ε' Ἰουλίου) (κώδικες Λαύρας Δ 12, ιβ' αἰ.[3] – Μ 88, ιε' αἰ.[4] – Ζ 68, ιζ' αἰ.[5] – Ι 135, ἔτ. 1600[6] – Η 147, ἔτ. 1745[7] – Μ 82, ιθ' αἰ.[8] – 1982. 15, ἔτ. 1802[9] – 1988. 21, ἔτ. 1772[10] – 544. 101, ἔτ. 1841[11] – καὶ δύο δακτυλογραφημένα

[1] Πρβλ. Ἁγιορ. Βιβλιοθήκη, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 199.

[2] Πρβλ. Γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, ΕΕΒΣ, ΚΗ' (1958), σελ. 114.

[3] Πρβλ. ἀνωτ. ὑποσ. 1.

[4] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας..., Paris, 1925, σελ. 318. — L. Petit, Vie de Saint Athanase l'Athonite, Anal. Boll. 25 (1906), 10. — Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ, Θεολογία 15 (1937), σελ. 129. — Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον..., σελ. 15.

[5] Πρβλ. ἀνωτ. ὑποσ. 2.

[6] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 205.

[7] Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 121.

[8] Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 317.

[9] Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 370.

[10] Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 370.

[11] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος..., ΕΕΒΣ ΚΗ' (1958), σελ. 185.

ἀντίγραφα ἐκ παλαιοτέρων προτύπων: 561. 2[1] καὶ 562. 3[1] – Πρωτάτου 40, ιγ' αἰ.[2] – Ἱεροσολύμων 161, ιδ' αἰ.[3]).

3) Τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω ᾀσματικὴν ἀκολουθίαν μεθ' ἑνὸς ἢ δύο κανόνων εἰς τὸν ὅσιον καὶ ἀντιστοίχως ἑνὸς ἢ δύο παρακλητικῶν κανόνων εἰς τὴν Θεοτόκον, τῆς μικρᾶς δηλ. καὶ τῆς μεγάλης παρακλήσεως (κώδικες Μονῆς Διονυσίου 596, ιδ' αἰ.[4] – Λαύρας Μ 130, ιε' αἰ.[5] – Μ 56, ιζ' αἰ.[6] – Ι 17, ιζ' αἰ.[7] – 529. 86, ἔτ. 1809[8]).

4) Τὴν ἀκολουθίαν τῶν μεθεόρτων μόνην ἢ μετὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Σισώη (Ϛ' Ἰουλίου) (κώδικες Λαύρας Δ 12, ιβ' αἰ.[9] – Ζ 68, ιζ' αἰ.[10] – 1988. 21, ἔτ. 1772[11] – δύο δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα ἐκ παλαιοτέρων κωδίκων: 563. 4[12] καὶ 564. 5[12] – Διον. 596, ιδ' αἰ.[13]).

5) Τὴν εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ ἐν σλαβικῷ χειρογράφῳ Ἀνθολογίῳ κειμένην (κῶδ. Λαύρας Ζ 42, ιγ' αἰ.[14]).

6) Τὴν *«ἀκολουθία(ν) τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθῳ καὶ Σεργίου Ῥαδωνεζίας τοῦ θαυματουργοῦ»*, ἥτις κατά τινα σημείωσιν τοῦ χειρογράφου μετεφράσθη *«ἐκ τῆς σλαβωνικῆς ἐν τῷ ἱερῷ Ῥωσσικῷ Κοινοβίῳ»* (κῶδ. Μονῆς Παντελεήμονος 6383. 876, ιθ' αἰ.[15]).

7) Τέλος προσθετέα καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων συντεθεῖσα παρὰ τοῦ συγχρόνου ἁγιορείτου ὑμνογράφου Γερασίμου τοῦ Μικραγιαννανίτου (1943) *«ἐπὶ πυρκαϊᾷ δασῶν»* (κώδικες Λαύρας 536. 93[16] καὶ 537. 94[16]).

[1] Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 191.

[2] Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος..., τόμ. Α' (1895), σελ. 6.

[3] Πρβλ. Ἀθαν. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη..., τόμ. Β', σελ. 269. — L. Petit, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 11.

[4] Πρβλ. Εὐλογίου Κουρίλα, Κατάλογος Ἁγιορειτικῶν χειρογράφων, Θεολογία 14 (1936), σελ. 330 (ἀριθ. 411.726). — Εὐθυμίου Διονυσιάτου, μοναχοῦ, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος ἑλληνικῶν χειρογράφων Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου Ἁγίου Ὄρους, ΕΕΒΣ ΚΖ' (1957), σελ. 236. (Τὸν κώδικα τοῦτον ἐμελετήσαμεν καὶ ἐφωτογραφήσαμεν ὁλόκληρον).

[5] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος..., ΕΕΒΣ ΚΗ' (1958), σελ. 167.

[6] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σ. Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 313.

[7] Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 174.

[8] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 182 - 183.

[9] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 1.

[10] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 2.

[11] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 10.

[12] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 191.

[13] Πρβλ. ἀνωτ., ὑποσ. 4.

[14] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 157.

[15] Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος..., τόμ. Β', σελ. 450.

[16] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 183.

Γ' Διάφορα: Τὰ λοιπὰ ὑμνογραφικὰ κείμενα εἶναι ὀλιγώτερα. Ταῦτα εἴτε ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῶν χειρογράφων Μηναίων καὶ τῶν ἀκολουθιῶν, εἴτε ἐποιήθησαν αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως. Ἡ παρακολούθησις αὐτῶν καὶ ἡ ταύτισίς των, δι' οὓς λόγους καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, δὲν εἶναι εὔκολος. Ἐπισημαίνομεν πάντως τὰ ἀκόλουθα:

1) Στιχηρά. *«Μηνὶ Ἰουλίῳ Ε' τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ Στιχηρά»* (κῶδ. Βατοπεδίου 370, ιδ' αἰ.[1]).

2) Ἑσπέρια. *«Ἑσπέρια τοῦ ὁσίου, ἦχ. β'»* (κῶδ. Λαύρας 557. 114, ιη' αἰ.[2]).

3) Δοξαστικά. *«Δοξαστικὰ καὶ λοιπὰ ἰδιόμελα»* (κῶδ. Λαύρας 557. 114, ιη' αἰ.[2]).

4) Ἰδιόμελα. Βλ. ἀνωτέρω. 3.

5) Μεγαλυνάρια. *«Μεγαλυνάρια τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ εἰς τῷ Ἄθῳ»* (sic).

«Ἕτερα ὑπὲρ τῆς Ὕδρας ἐν ᾗ ὁ θεῖος αὐτοῦ ναός» (κῶδ. Μονῆς Παντελεήμονος 5772. 265, ιη' αἰ.[3]).

6) Στάσεις. *«Δευτέρα στάσις τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἁγιορείτου»* (δὶς) (κῶδ. Μονῆς Παντελεήμονος 5772. 265, ιη' αἰ.[3]).

7) Οἱ ΚΔ' οἶκοι: *«Οἱ ΚΔ' οἶκοι ἢ χαιρετισμοὶ κατ' ἀλφάβητον εἰς τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ, ποιηθέντες μὲν παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νήφωνος τοῦ ἐκ τῆς Ἰβήρων Σκήτεως τοῦ τιμίου Προδρόμου (1870), διορθωθέντες δὲ παρά τινος ἑτέρου, ἐν ἔτει 1875»*[4]. (Ἐκ τῆς ἐντύπου ἀκολουθίας).

Στίχοι: Οἱ εἰς ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην ἀναφερόμενοι στίχοι ἐνδέχεται νὰ εἶναι πολλῷ πλείονες τῶν ἐνταῦθα προχείρως σημειουμένων. Ἐγράφησαν εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ ἐπωνύμους καὶ ἀνωνύμους ποιητάς. Εἶναι δὲ οἱ εἰς ἡμᾶς γνωστοὶ οἱ ἀκόλουθοι:

1) Πᾶσαι αἱ ἔμμετροι ἀκροστιχίδες τῶν κανόνων (βλ. κατωτέρω).

2) Οἱ γνωστοὶ συναξαριακοὶ στίχοι οἱ τιθέμενοι μετὰ τὴν ϛ' ᾠδὴν τοῦ κανόνος καὶ πρὸ τοῦ συναξαρίου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τοὺς στίχους αὐτοὺς πάντων τῶν ἁγίων μέχρι τῆς κωδικοποιήσεως τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τῆς

---

[1] Πρβλ. Σωφρ. Εὐστρατιάδου καὶ Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ, Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων..., Paris 1924, σελ. 71.

[2] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 190.

[3] Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος..., τόμ. Β', σελ. 344.

[4] Πρβλ. Ἁγιορ. Βιβλιοθήκη, ἔτ. Γ' (ἀριθ. 31-32), σελ. 215-220.

γενομένης περὶ τὰ μέσα τοῦ ια' αἰῶνος συνέθεσεν Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος[1]. Εἶναι δὲ συνήθως δύο ἰαμβικοὶ καὶ εἷς ἑξάμετρος.

Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν οἱ στίχοι εἶναι περισσότεροι. Προφανῶς παρελήφθησαν εἰς δεδομένην στιγμὴν ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀντιγραφέως τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου ἐκ διαφόρων Μηναίων. Τοῦτο μαρτυρεῖ πλὴν τοῦ περιεχομένου των καὶ ἡ διάφορος σειρὰ ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἑκάστοτε ἀπαντοῦν κατὰ δίστιχα. Οἱ τυπωθέντες τελικῶς στίχοι εἰς τὰ ἐν χρήσει Μηναῖα (ἐκδ. Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ καὶ Ρώμης) εἶναι οἱ ἑξῆς ἑπτά:

Μέγας μὲν Ἀντώνιος ἀρχὴ πατέρων
θεῖος δ' Ἀθανάσιος ἔνθεον τέλος.
Κἂν ἦν Ἀθανάσιος ὕστερος χρόνοις,
ἀλλ' ὑπερέσχε καὶ παλαιοὺς τοῖς πόνοις.
5 *Ἀθανασίῳ καὶ μαθητῶν ἑξάδι*
ναοὶ λύονται σωμάτων ναοῦ λύσει.
Πέμπτῃ δ' Ἀθανάσιον ἄγον νόες ἄστυ Θεοῖο.

Πλὴν ὅμως τῶν ἀνωτέρω στίχων, οἵτινες συνιστοῦν τρία ἐπιγράμματα (α': στ. 1-2, β': στ. 3-4, γ': στ. 5-7), ἄλλοι κώδικες παρεμβάλλουν καὶ ἕτερον δίστιχον ἐπίγραμμα, τὸ δ', ὅπερ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Λιπὼν Ἀθανάσιος ἄστατον βίον
ζῶντα καταλέλοιπεν ἀρετῆς βίον[2].

Τὸ ἐπίγραμμα γ', τὸ ὁποῖον φαίνεται καὶ τὸ ἀρχαιότερον, φέρει συνήθως τὸν ἑξῆς τίτλον: Εἰς τοὺς ἓξ μαθητὰς αὐτοῦ· τὸ ὀρθότερον πάντως θὰ ἦτο: Εἰς Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἓξ μαθητὰς αὐτοῦ.

3) Ἐν Λαυριωτικῷ κώδικι Λ 187 (ἔτ. 1669), φφ. 100-101, εὕρηνται ἰαμβικοὶ στίχοι εἰς Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην, ποιηθέντες ὑπὸ *«τοῦ ταπεινοῦ Γρηγορίου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου»*[3].

Ἀρχ. *Ὦ πῶς ὁ λαμπρὸς καὶ χρυσᾶς ἔχων φρένας*

4) Ἐν ἔτει 1800 ὁ Σταγῶν Παΐσιος ἔγραψεν εἰς τὸ φ. 189 τοῦ κώδικος Ε 194 (ια' αἰ.), περιέχοντος κείμενα σχετικὰ μὲ τὸν ὅσιον, δύο ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν τὸ α' ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ ἰαμβικῶν στίχων καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν ἱδρυτὴν τῆς Λαύρας.

Ἀρχ. *Οὐ Λαύραν ἐκόσμησας οἵαν σὴν πάτερ*

---

[1] Πρβλ. τὴν τελευταίως διαλαβοῦσαν περὶ τοῦ θέματος E. Follieri, Il Calendario Giambico di Cristoforo di Mitilene, Anal. Boll. 77 (1959), 245 κἑξ.

[2] Πρβλ. Κώδικα Μονῆς Διονυσίου 596, φύλ. 20v καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον..., σελ. 15 (ἐκ τοῦ κώδικος Paris. Gr. 368).

[3] Πρβλ. L. Petit, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 10.

τὸ δὲ β' ἐκ δώδεκα πολιτικῶν στίχων ἀναφερομένων εἰς τὴν Μ. Λαύραν.

Ἀρχ. *Ἀπ' ὅλα τὰ Μοναστήρια ὅσα εἰς Ἅγιον Ὄρος* [1]

5) Τέλος ἐν κώδικι τῆς Ἱ. Μονῆς Παντελεήμονος (Ρωσικὸν) 5694. 187 (ιη' αἰ.), σελ. 36-(37) εὕρηνται «*Στίχοι εἰς τὸν ἐν Ἄθῳ ὅσιον θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον· ποίημα Γεωργίου Τραπεζουντίου*». Εἰς τὸν αὐτὸν κώδικα (σελ. 37) σημειοῦται: «*Ἐποιήθησαν κατὰ τὸ ͵αωπ' καὶ ἀντεγράφησαν κατὰ τὸ ͵αωπη'*» [2].

Τύποι κανόνων καὶ περιεχόμενον αὐτῶν. Ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς συνετέθησαν οἱ κανόνες κυρίως, τὴν κατ' ἔτος δηλ. συνάθροισιν εἰς τὴν Μ. Λαύραν πλήθους προσκυνητῶν οὐ μόνον ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἀλλὰ καὶ ἐκ μεμακρυσμένων περιοχῶν, ὡς βεβαιοῦν αὐτοὶ οἱ ὑμνογράφοι, ἐννοεῖ κάλλιστα διατὶ οἱ περισσότεροι κανόνες ἔχουν ἐγκωμιαστικὸν χαρακτῆρα. Ἐγκωμιάζεται δηλ. δι' αὐτῶν ὁ ὅσιος λόγῳ καὶ μέλει ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν πανηγυριζόντων πλέον καὶ οὐχὶ ὑφ' ἑνὸς μόνον, τοῦ συγγραφέως-ὁμιλητοῦ, ὅπως συνέβαινε μὲ τὰ ἐγκώμια καὶ τοὺς βίους.

Ἕτερος τύπος εἶναι ὁ ἁγιογραφικός. Οἱ ὑμνογράφοι τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀκολουθοῦν συναξαριακὰ πρότυπα καὶ τοὺς βίους τοῦ ὁσίου μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐλευθερίας, ἀναλόγως τοῦ ταλάντου των. Πάντως εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν σχέσις τοῦ ὁσίου, ἡ ἅλωσις τῆς Κρήτης καὶ τὰ ἐκεῖθεν δωρηθέντα εἰς τὸν ὅσιον χρήματα πρὸς ἀνέγερσιν τῆς Μ. Λαύρας δὲν ἔτυχον οὐδὲ τῆς παραμικρᾶς μνείας παρὰ τῶν ὑμνογράφων. Ἡ ἀνέγερσις τῆς Μ. Λαύρας ἐγένετο θείᾳ συνάρσει, ὁ δὲ ὅσιος ὑμνεῖται ὡς νομοθέτης, ὡς πρότυπον ἀσκητοῦ, ὑπόδειγμα ταπεινοφροσύνης καὶ συλλήβδην πασῶν τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν.

Τρίτον εἶδος ἀποτελοῦν οἱ παρακλητικοὶ κανόνες. Οὗτοι ἐποιήθησαν προφανῶς διὰ τὰς παρακλήσεις τῶν ὁλονυκτιῶν καὶ συνήθως συνεκδίδονται μετὰ τῶν γνωστῶν παρακλητικῶν κανόνων τῆς Θεοτόκου. Τὸ εἶδος τοῦτο ἦτο λίαν διαδεδομένον, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐσυνεχίσθη καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ἐποιοῦντο δηλ. παραλλήλως πρὸς τοὺς παρακλητικοὺς κανόνας τῆς Ὀκτωήχου, ὅπου τὰ πρὸς ἃ ἡ δέησις ἀπευθύνεται πρόσωπα εἶναι ἡ Θεοτόκος, ὁ Πρόδρομος, αἱ Ἀσώματοι δυνάμεις, ὁ ἅγιος Νικόλαος κλπ., ἀντίστοιχοι παρακλητικοὶ κανόνες εἰς τοὺς ἑκάστοτε ἑορταζομένους ἁγίους καὶ ἐψάλλοντο κατὰ τὰς ἀγρυπνίας τῆς ἀντιστίχου ἑορτασίμου ἡμέρας.

---

[1] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἐγκώμιον..., Θεολογία 15 (1937), σελ. 129.

[2] Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος..., τόμ. Β', σελ. 315.

Ἐκ τῶν προηγουμένων εἶναι εὔκολον νὰ προσδιορίσωμεν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ὑμνογραφικῶν εἰς ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην κειμένων. Τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα εἶναι σχεδὸν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ εἰς τοὺς δύο ἐκδεδομένους βίους καὶ τὰ δύο ἐγκώμια. Διαφοραὶ περὶ τὴν διατύπωσιν εἶναι δυνατὸν καὶ φυσικὸν νὰ παρατηρηθοῦν, ἴσως δὲ καί τινα περιστατικὰ νὰ μὴ ταυτίζωνται ἀκριβῶς. Ταῦτα δέον ὅπως ἐξετασθοῦν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν κανόνων. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ ὅσιος εἶναι τὸ ἐγκωμιαζόμενον πρόσωπον, ὁ πόλος πρὸς τὸν ὁποῖον στρέφεται ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσευχὴ τῶν μοναχῶν, ὁ σοφὸς νομοθέτης καὶ σπλαγχνικὸς ποιμὴν τῆς ποίμνης τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος πρῶτος εἰς ἓν συνήγαγεν κ.ο.κ. Λόγῳ τῆς ἐν οὐρανῷ θέσεώς του παρὰ τῷ Θεῷ τῶν οἰκτιρμῶν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ αἰτήματα τῶν δεομένων τέκνων του. Ἐντεῦθεν ὁ καταιγισμὸς τῶν παρακλήσεων, τοῦτο μὲν «*σύμπαντος τοῦ ὁμίλου τῶν πατέρων*», τοῦτο δὲ τῶν ὑμνογράφων ἰδιαιτέρως ἐπικαλουμένων τὴν βοήθειαν τοῦ ὁσίου διὰ νὰ τὸν ὑμνήσουν ἐπαξίως. Ἐπίκλησις αὕτη ἥτις ἐνθυμίζει τοὺς ὕμνους (κοντάκια) καὶ ἰδίᾳ τὰ ἐγκώμια [1].

Αἱ λέξεις χρησιμοποιοῦνται συνήθως μὲ μεταφορικὸν νόημα καὶ ἡ ἀλληγορία, τόσον προσφιλὴς εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ποιητάς, κατέχει δεσπόζουσαν θέσιν.

Δογματικὰς ἀνησυχίας δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν οἱ ὑμνογράφοι καὶ μόνον οἱ παραδεδεγμένοι κοινοὶ τόποι, τῶν θεοτοκίων κυρίως, ἐπανέρχονται συχνάκις.

Ἡ πρωτοτυπία. Οἱ μεγάλοι βυζαντινοὶ ποιηταὶ καὶ ὑμνογράφοι εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γνωστοί. Πιθανὸν ἔργα των νὰ παραμένουν ἀκόμη ἄγνωστα. Πάντως ποιηταὶ ὡς ὁ Δαμασκηνός, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, ὁ Ἰωσήφ, ὁ Θεοφάνης κλπ. δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν διαφύγει τὴν προσοχὴν τῶν βυζαντινολόγων. Μένουν λοιπὸν ἄγνωστοι ἄλλοι ποιηταί, μετριώτεροι, εὐκαιριακῶς γράψαντες, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν ὡρισμένα καλὰ στοιχεῖα ὁσάκις ὑπάρχουν.

Καὶ οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πρόκειται κανόνες εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον στεροῦνται μὲν πρωτοτυπίας, ποιηθέντες καὶ μελισθέντες κατὰ παλαιότερα πρότυπα, ἰδίᾳ τοῦ Θεοφάνους, δὲν εἶναι ἄμοιροι ὅμως ποιητικῆς πνοῆς. Οἱ ποιηταὶ δὲν ἦσαν ἁπλῶς μιμηταὶ τῶν προτύπων των· εἶχον καλαισθησίαν οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἀφωμοίωσαν ἐπιτυχῶς τὰ πεζὰ βιογραφικὰ κείμενα· ἐξέφρασαν δὲ παραλλήλως καὶ ἰδικά των βιώματα προσωπικὰ πρωτίστως καὶ τῶν συμμοναζόντων κατὰ δεύτερον λόγον.

Τεχνικῶς οἱ ποιηταὶ τῶν εἰς ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην κανόνων

---

[1] Περὶ τοῦ θέματος τῶν ἐπικλήσεων εἰς ἁγίους πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Βυζαντινῶν ἐπικλήσεις εἰς Μούσας καὶ Ἁγίους, Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. Ἀθηνῶν, ἔτ. 1957-1958, Ἀθῆναι 1958, σελ. 162-166.

ἐμιμήθησαν τὰ πρότυπά των, κατά τε τὸ μέτρον καὶ τὸ μέλος, καὶ δὲν ἦτο ἄλλως τε δυνατὸν νὰ γίνῃ κατ' ἄλλον τρόπον. Παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι παρημέλησαν σχεδὸν παντελῶς τὴν κατὰ θεματικὰ ἀντικείμενα παραδοσιακὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ᾠδῶν[1]. Σπανίως βλέπομεν αἱ ᾠδαὶ τῶν προκειμένων κανόνων νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὰς γνωστὰς ᾠδὰς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὁσάκις δὲ τοῦτο συμβαίνει πρέπει μᾶλλον νὰ τὸ θεωρήσωμεν ὡς τυχαίαν ἐπίδρασιν ἀντιστοίχου προτύπου ᾠδῆς σωζούσης τὸ θεματικόν της ἀντικείμενον, παρὰ ὡς συνειδητὴν μνείαν τοῦ Γραφικοῦ γεγονότος εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν.

Χρόνος συγγραφῆς τῶν κανόνων. Θὰ ἀνέμενέ τις ἴσως νὰ εὕρῃ εἰς τοσούτους κανόνας στοιχεῖα τινὰ προσδιοριστικὰ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οὗτοι συνετέθησαν. Εἰς μάτην ὅμως. Πλὴν τῶν γενικῶν φευγαλέων ῥήσεων αἱ ὁποῖαι ἄλλως τε εἶναι ἐλάχισται, δοθέντος μάλιστα καὶ τοῦ μεταφορικοῦ νοήματος πολλῶν λέξεων, οὐδεμία συγκεκριμένη περίπτωσις χρονικοῦ προσδιορισμοῦ ὑπάρχει.

Κατὰ ταῦτα μᾶς μένουν δύο χρονικὰ ὅρια ἐντὸς τῶν ὁποίων πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν τὴν συγγραφὴν τῶν κανόνων τοὐλάχιστον. Ταῦτα εἶναι: Ἀσφαλῶς μὲν ὁ θάνατος τοῦ ὁσίου (1004), εἰδικώτερον δὲ οἱ βίοι αὐτοῦ, ἡ συγγραφὴ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ τοποθετηθῇ περὶ τὰ μέσα τοῦ ια' αἰῶνος (terminus post quem), καὶ ἡ ἀρχαιότης τῶν κωδίκων ἀφ' ἑτέρου, ὀλιγώτερον ἀσφαλὴς αὕτη, δοθέντος ὅτι οἱ κώδικες δὲν εἶναι χρονολογημένοι καὶ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἐποχῆς των εἶναι πάντοτε ἐπισφαλὴς (terminus ante quem). Ἐπειδὴ δὲ οἱ κώδικες φαίνεται νὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς αἰῶνας ια'-ιγ', οἱ κανόνες πρέπει νὰ συνετέθησαν οἱ παλαιότεροι μὲν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ια' αἰῶνος κἑξ., οἱ δὲ νεώτεροι περὶ τὰ μέσα τοῦ ιγ' αἰῶνος.

Οἱ ὑμνογράφοι. Οἱ περισσότεροι τῶν εἰς τὸν ἀθωνίτην ὅσιον κανόνες φέρονται ἀνωνύμως[2]· τινὲς ὅμως ἐξ αὐτῶν ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ των εἴτε εἰς τὰς ἀκροστιχίδας, εἴτε εἰς τοὺς τίτλους, εἴτε καὶ εἰς

[1] Περὶ τῶν θεματικῶν ἀντικειμένων τῶν ᾠδῶν τῶν κανόνων πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν, ἔκδ. Β', Ἀθῆναι 1958, σελ. 202.

[2] Δὲν ἀποκλείεται εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὑμνογράφος νὰ συνέθεσε πλείονας τοῦ ἑνὸς κανόνας. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ ἡ μέχρι τινὸς κατὰ σειρὰν ἤχων παράδοσις τῶν κανόνων. Οὗτοι εἶναι οἱ ὑπ' ἀριθ. VII - XIV (ἦχοι α' - πλ. δ'), μὲ ἀπουσίαν τοῦ κανόνος εἰς ἦχ. β' καὶ παρεμβολὴν τοῦ ὑπ' ἀριθ. XIII ἐν τῷ κώδικι Γ, ἀλλὰ μὲ κανονικὴν σειρὰν ἐν τῷ κώδικι Μ. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν λοιπὸν τῶν ἐν λόγῳ κανόνων ἐπιβάλλεται ἡ συγκριτική των ἐξέτασις πρὸς καθορισμὸν τοῦ βαθμοῦ συγγενείας των.

ἀμφότερα. Ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐνταῦθα ὀνομαζόμενοι ὑμνογράφοι φαίνονται ἄγνωστοι ἄλλοθεν. Τοῦτο ἐνισχύει τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἤδη ἀνωτέρω ἄποψιν ὅτι οἱ ποιηταὶ εἶναι μᾶλλον ἁγιορεῖται μοναχοί, οἵτινες ἔγραψαν εἰδικῶς διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ὁσίου, γεγονὸς τὸ ὁποῖον φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ κείμενον τῶν κανόνων.

Ὁ συσχετισμὸς ἢ ἡ ταύτισις τῶν ὀνομαζομένων ἐνταῦθα ὑμνογράφων εἶναι ἔργον δυσχερέστατον καὶ μόνον ὅταν ἐκδοθοῦν οἱ κανόνες ὁλόκληροι καὶ γίνῃ ἐπιπροσθέτως συγκριτικὴ ἔρευνα δύνανται νὰ διατυπωθοῦν ὡρισμέναι ὑποθέσεις. Πρὸς τὸ παρὸν θὰ τοὺς ἀναφέρωμεν μόνον καὶ θὰ συσχετίσωμεν ὅσων τὰ ὀνόματα δύνανται νὰ μᾶς ὁδηγήσουν εἰς γνωστοὺς ἄλλοθεν ὑμνογράφους.

Πάντως οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἀπαντοῦν εἰς Ἅγιον Ὄρος καὶ τὰ εὑρίσκομεν συχνάκις μνημονευόμενα εἰς ἁγιορειτικὰ ἔγγραφα καὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν χειρογράφων κωδίκων. Οἱ ὑμνογράφοι οὗτοι εἶναι κατὰ σειράν:

1) ***Γερμανὸς μοναχός***. Ποιητὴς τοῦ IV κανόνος. Γνωστὸς ὑμνογράφος ὑπὸ τὸ ὄνομα Γερμανὸς εἶναι ὁ τῆς Κρυπτοφέρρης (ιβ' αἰ.)[1] καὶ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανὸς Β' (1222 - 1240)[2]. Ἕτεροι ὀκτὼ ἁγιορεῖται φέροντες τὸ ὄνομα Γερμανὸς εὕρηνται ἐν ἐκδεδομένοις ἐγγράφοις τοῦ Ἁγίου Ὄρους[3] καὶ ἄλλοι ἐπίσης ἐν μεταγενεστέροις χειρογράφοις.

2) ***Ἰωάννης Σγουρῆς***. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ φερόμενος ἐν τῷ κώδικι ὡς *«σοφώτατος»* εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν. Ἐποίησε δύο κανόνας (τοὺς V καὶ VI)[4], ἐξ ὧν τὸν πρῶτον ἰαμβικὸν μὲ ἡρωελεγειακὴν ἀκροστιχίδα κατὰ μίμησιν τοῦ ἰαμβικοῦ κανόνος τῶν Χριστουγέννων τοῦ Δαμασκηνοῦ. Σγουρῆς ἱερεύς, ἄσχετος πρὸς τὸν ἡμέτερον ποιητήν, ἀπαντᾶται μεταγενέστερον περὶ τὸν ις' αἰῶνα ἐν Μυτιλήνῃ[5].

[1] Πρβλ. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντηνῆς Λογοτεχνίας (μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου), τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1900, σελ. 566. — C. Émereau, Hymnographi Byzantini, Échos d'Orient 22 (1923), 431.

[2] Πρβλ. C. Émereau, Ἔνθ' ἀνωτ. — H. G. Beck, Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich, München 1959, σελ. 667 κἑξ.

[3] Πρβλ. G. Rouillard - F. Collomp, Actes de Lavra, tom. I. Paris 1937, σελ. 196. — P. Lemerle, Actes de Kutlumus, Paris 1945, σελ. 284.

[4] Ὁ Σπ. Λάμπρος, Κατάλογος..., τόμ. Α', σελ. 43, περιγράφων τὸν ὑπ' ἀριθ. 2 κώδικα τῆς Ἱ. Μονῆς Γρηγορίου σημειώνει μόνον τὸν ἕνα κανόνα τοῦ Σγουρῆ. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ἀντλῶν καὶ ὁ Émereau, Ἔνθ' ἀνωτ., EO 23 (1924), 199, ἐπανέλαβε τὸ αὐτὸ σφάλμα. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ H. G. Beck, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 702, λαμβάνων ἐκ τοῦ Émereau τὴν πληροφορίαν.

[5] Πρβλ. Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη..., τόμ. Α' (Κωνσταντινούπολις 1884), σελ. 100.

3) **Λέων**. Τὸ ὄνομα τοῦτο εὕρηται παρεφθαρμένον ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τοῦ X κανόνος, ἀκέραιον δὲ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τοῦ XI κανόνος, καὶ δὴ καὶ μετὰ τὸν ἰαμβικὸν στίχον, σχηματιζόμενον ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῆς Θ' ᾠδῆς. Μὲ τὸ ὄνομα Λέων ἀπαντᾶται πλῆθος προσώπων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἀλλαχοῦ. Ὑμνογράφοι γνωστοί, τῆς ἐποχῆς ἡ ὁποία μᾶς ἐνδιαφέρει, εἶναι ὁ Λέων ἐκ Καλαβρίας (ια' αἰ.)[1] καὶ Λέων ὁ Πηγάνου[2], οὗτινος κανὼν εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον φέρεται ἐν χειρογράφῳ τοῦ ιγ' αἰ. Ἁγιορεῖται τέλος φέροντες τὸ ὄνομα Λέων εὕρηνται ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις ἐγγράφοις πολλοὶ[3] καί τινες ἄλλοι εἶναι γνωστοὶ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Γραμματείας[4].

4) **Ἀθανάσιος**. Ἐν τοῖς θεοτοκίοις τοῦ XIII κανόνος, μὴ ἔχοντος ἔμμετρον ἀκροστιχίδα, φέρεται τὸ ὄνομα: Ἀ θ α ν α σ ί ο (υ). Προφανῶς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ δὲν ὑποδηλοῖ τὸν πρὸς ὃν ἀφιεροῦται ὅσιον. Ὁμοίαν δήλωσιν ἀκριβῶς ἐν τοῖς θεοτοκίοις τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος Ἀθανασίο(υ) εὕρηται ἐν ἀλφαβητικῷ κανόνι πρὸς τὴν Θεοτόκον[5]. Τὸν κανόνα τοῦτον ὁ Εὐστρατιάδης ἀπέδωκεν εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανάσιον τὸν νέον (1289 - 1293 καὶ 1303 - 1310)[6], ὅστις φαίνεται νὰ συγκεντρώνῃ καὶ τὰς περισσοτέρας πιθανότητας συγγραφῆς τοῦ XIII κανόνος[7]. Πλὴν ὅμως τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου πλῆθος ἁγιορειτῶν μοναχῶν, ἡγουμένων κλπ. εἶναι γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πολιστοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐκ τῶν ἁγιορειτικῶν ἐγγράφων[8] καὶ χειρογράφων.

5) **Μηνᾶς**. Εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἰαμβικῆς ἀκροστιχίδος τοῦ XVII κανόνος ὑπάρχει ἡ ὑπογραφὴ τοῦ ὑμνογράφου ἔχουσα οὕτω: «*Μηνᾶ τάλα*». Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι γνωστὸν ἄλλοθεν. Μηνᾶς ἱερομόναχος ἁγιορείτης ὑπογράφει ἔγγραφον τοῦ 1375[9], ἀλλ' εἶναι σαφῶς ἄσχετος μὲ τὸν ποιητὴν τοῦ κανόνος, δοθέντος ὅτι ὁ σώζων τὸν κανόνα τοῦτον κῶδιξ χρονολογεῖται τὸν ιβ' αἰῶνα.

---

[1] Πρβλ. C. Émereau, Ἔνθ' ἀνωτ., ÉO 23 (1924), 285.

[2] Πρβλ. Émereau, Ἔνθ' ἀνωτ. — H. G. Beck, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 701.

[3] Πρβλ. G. Rouillard - F. Collomp, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 203. — P. Lemerle, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 292. — Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1948, σελ. 350.

[4] Πρβλ. προχείρως H. G. Beck, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 821 - 822.

[5] Πρβλ. C. Émereau, Ἔνθ' ἀνωτ., ÉO 21 (1922), 274.

[6] Πρβλ. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Θεοτοκάριον, Paris 1931, σελ. 191. Περὶ τοῦ πατριάρχου ΚΠ Ἀθανασίου βλ. καὶ H. G. Beck, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 692.

[7] Πρβλ. Atanasio Kominis, Un canone inedito in onore di Sant' Atanasio l'Athonita, Le Millenaire du Mont Athos, Études et Mélanges..., vol. I, Chevetogne 1963 (ὑπὸ τύπωσιν).

[8] Πρβλ. G. Rouillard - F. Collomp, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 194. — P. Lemerle, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 281.

[9] Πρβλ. P. Lemerle, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 124.

1 - 7 - 1963

Ἡ χειρόγραφος παράδοσις. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων χειρογράφων τῶν περιεχόντων τὰ περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος κείμενα τινὰ διακρίνονται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν ἀρχαιότητά των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν ἀρτιότητα τῶν ἐμπεριεχομένων κειμένων. Τοιοῦτοι κώδικες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

α) Ὁ τῆς Ἱ. Μονῆς Γρηγορίου (Ἁγίου Ὄρους) ὑπ' ἀριθ. 2, περγ. (ιβ' - ιγ' αἰ.) (= Γ)[1]. Ὁ κῶδιξ οὗτος περιέχει τὴν πληρεστέραν συλλογὴν κανόνων εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον. Εἶναι ἀκέφαλος καὶ δὲν γνωρίζομεν δυστυχῶς πόσα φύλλα ἐξέπεσαν, ὥστε νὰ ὑπολογίσωμεν πόσοι κανόνες συναπώλοντο μετ' αὐτῶν, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι καὶ τὸ ἀπολεσθὲν τμῆμα τοῦ κώδικος, ὅπως καὶ τὸ σῳζόμενον, περιεῖχε κανόνας. Ἀπὸ μίαν ἔνδειξιν εἰς τὸ φ. 7v, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦ τετραδίου δ', συμπεραίνομεν ὅτι ἐξέπεσαν τρία τοὐλάχιστον τετράδια.

Πλὴν ὅμως τῶν ἐκπεσόντων ἐκ τῆς ἀρχῆς τετραδίων καὶ ἡ συνέχεια τῶν φύλλων τοῦ κώδικος τούτου εἶναι τεταραγμένη. Μετὰ τὸ φ. 19 παρεμβάλλεται χαρτῷον αὐτοτελὲς τμῆμα ἀποτελούμενον ἐξ ἑπτὰ φύλλων, ἐν οἷς περιέχονται δύο κανόνες εἰς τὸν ὅσιον ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Σγουρῆ συντεθέντες (V - VI). Ἐξέπεσεν ἐπίσης ἓν φύλλον μεταξὺ τῶν σημερινῶν 77 - 78.

Ἡ συλλογὴ τῶν κανόνων εἰς ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην φθάνει μέχρι τοῦ φ. 80v. Μετὰ τὸ φύλλον αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἕτερον χαρτῷον τμῆμα περιέχον συλλογὴν κανόνων Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου.

Δυστυχῶς βάρβαρος χεὶρ ἀμαθοῦς ἐπλήρωσε πάσας σχεδὸν τὰς ᾤας τοῦ κώδικος μὲ ἀσκήσεις ἐκμαθήσεως τῆς ἀλφαβήτου καὶ τοιουτοτρόπως ἐξέλιπε πᾶσα τυχὸν ἔνδειξις τετραδίων κλπ. ἐν ταῖς ᾤαις.

Τέλος δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ κῶδιξ δὲν ἐγράφη ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ὅλος. Τὸ περγαμηνὸν αὐτοῦ τμῆμα ἐγράφη ὑπὸ τριῶν τοὐλάχιστον χειρῶν τοῦ ιβ' - ιγ' αἰῶνος, τὸ δὲ χαρτῷον ὀλίγῳ μεταγενέστερον (ιγ' αἰ.).

β) Ὁ δεύτερος σημαντικὸς κῶδιξ διὰ τὴν παράδοσιν τῶν κανόνων εἶναι ὁ Λαυριωτικὸς 1779 - M 88 (ιε' αἰ.) (= M)[2]. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων. Τὸ πρῶτον (φφ. 1 - 127) περιέχει κείμενα ἀφορῶντα εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον. Τὸ δεύτερον (φφ. 128 κἑξ.) διάφορα ἄλλα ἄσχετα πρὸς τὸ θέμα μας. Εἰς τὰ φφ. 106v - 127v εὕρηνται συνειλεγμένοι δέκα κανόνες τοῦ ὁσίου.

Οἱ λοιποὶ κώδικες περιέχουν μεμονωμένους κανόνας καὶ λοιπὰ κείμενα. Οἱ ἀξιολογώτεροι τούτων, τινὰς τῶν ὁποίων ἐμνημονεύσαμεν ἤδη, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

---

[1] Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος..., τόμ. Α', σελ. 43 - 44. (Τὸν κώδικα τοῦτον ἐμελετήσαμεν ἐπὶ τόπου καὶ τὸν ἐφωτογραφήσαμεν).

[2] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 4.

γ) Μ. Λαύρας 124 - Β 4 (ια' αἰ.) (= Β)[1] (Συλλογὴ κανόνων εἰς διαφόρους ἁγίους. Εἰς τὰ φφ. 1 - 24v περιέχονται καὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. II καὶ XVI κανόνες εἰς τὸν ἡμέτερον ὅσιον).

δ) Μ. Λαύρας 251 - Γ 11 (ιβ' αἰ.)[2] (Συλλογὴ κανόνων εἰς διαφόρους ἁγίους. Ἐν φφ. 99v - 108v ὁ ὑπ' ἀριθ. XVII κανὼν εἰς τὸν ὅσιον 'Αθανάσιον).

ε) Μ. Λαύρας Ε 194 (ια' αἰ.)[3] (Σημαντικώτατος κῶδιξ περιέχων πλεῖστα κείμενα ἀφορῶντα εἰς τὸν ἡμέτερον ὅσιον).

ϛ) Μ. Λαύρας Δ 12 (ιβ' αἰ.)[4] (Μηναῖον 'Ιουλίου μετὰ τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὁσίου προεορτίων, ἑορτῆς καὶ μεθεόρτων).

ζ) Πρωτάτου 40 (ιγ' αἰ)[5] (Κείμενα ἀφορῶντα εἰς τὸν ὅσιον 'Αθανάσιον. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ ἀκολουθία τοῦ ὁσίου μετὰ τοῦ βίου του. Ὁ κῶδιξ δὲν συμπεριελαμβάνετο μεταξὺ τῶν γνωστῶν· εἶναι δὲ σημαντικός).

η) Μονῆς Διονυσίου ('Αγίου Ὄρους) 596 (ιδ' αἰ.) (= Δ)[6] (Σημαντικὸς ἐπίσης κῶδιξ παραμείνας ἄγνωστος καὶ ἀχρησιμοποίητος. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου καὶ τὸν βίον του).

θ) Ἱεροσολύμων 161 (ιδ' αἰ.)[7] (Περιέχει σὺν ἄλλοις καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου).

Οἱ λοιποὶ κώδικες, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι τῆς Μ. Λαύρας, εἶναι ἥσσονος σημασίας. Ἐνταῦθα τοὺς καταγράφομεν μόνον ἐνδεικτικῶς, τοὺς ἀναφέρομεν ὅμως εἰς τὴν οἰκείαν ἑκάστου θέσιν.

ι) Μ. Λαύρας Γ 79 (ἔτ. 1600) (Παρακλητική)[8].
ια) » » Ζ 42 (ιγ' αἰ.) (Σλαβικὸν 'Ανθολόγιον)[9].
ιβ) » » Ζ 68 (ιζ' αἰ.) ('Ακολουθίαι)[10].
ιγ) » » Η 147 (ἔτ. 1745) ('Ακολουθίαι)[11].
ιδ) » » Θ 35 (ιε' αἰ.) (Παρακλητική)[12].

---

[1] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Κατάλογος..., σελ. 12. — Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον..., σελ. 15.
[2] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 32. — Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον..., σελ. 15.
[3] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος..., ΕΕΒΣ ΚΗ' (1958), σελ. 118 - 120.
[4] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 1.
[5] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 2.
[6] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 4.
[7] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 3.
[8] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 43. — Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον..., σελ. 15.
[9] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 14.
[10] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 2.
[11] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 7.
[12] Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 138. — Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον..., σελ. 15.

ιε) Μ. Λαύρας Ι 17 (ιζ' αἰ.) ('Ακολουθία)[1].
ιϛ) » » Ι 135 (ἔτ. 1600) (Μηναῖον)[2].
ιζ) » » Λ 187 (ἔτ. 1669) (Ἐκ τοῦ κώδικος τούτου ἐξέδωκεν ὁ L. Petit τὸν βίον τοῦ ὁσίου)[3].
ιη) » » Μ 56 (ιζ' αἰ.) ('Ακολουθία)[4].
ιθ) » » Μ 82 (ιθ' αἰ.) ('Ακολουθία)[5].
κ) » » Μ 130 (ιε' αἰ.) ('Ακολουθία)[6].
κα) » » 1982.15 (ἔτ. 1802) ('Ακολουθία)[7].
κβ) » » 1988.21 (ἔτ. 1772) ('Ακολουθία)[8].
κγ - λβ) » » Διάφορα φυλλάδια μεταγενέστερα, ἀκολουθίαι δακτυλογραφημέναι ἐκ παλαιοτέρων χειρογράφων κλπ.[9]

Ἐκ τῶν κωδίκων τῶν λοιπῶν βιβλιοθηκῶν σημειοῦμεν τοὺς ἑξῆς μόνον:

λγ) Βατοπεδίου 370 (ιδ' αἰ.) (Στιχηρά)[10].
λδ) Παντελεήμονος (Ρωσικοῦ) 5694.187 (ιη' αἰ.) (Κείμενα τοῦ ὁσίου καὶ ἄλλα ἀφορῶντα εἰς τὸν ὅσιον)[11].
λε) Παντελεήμονος (Ρωσικοῦ) 5772.265 (ιη' αἰ.) (Σύμμεικτος ὕλη)[12].
λϛ) Παντελεήμονος (Ρωσικοῦ) 6383.876 (ιθ' αἰ.) (Διάφοροι ἀκολουθίαι)[13].
λζ) Paris. Gr. 1576 (ιε' αἰ.) (Μηναῖον)[14].

I

Ὁ παρὼν κανὼν εἶναι ὁ περιληφθεὶς ἐν τοῖς ἐντύποις Μηναίοις. Βασίζεται κυρίως εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου καὶ εἶναι μᾶλλον ἐγκωμιαστικός. Ἔχει μελισθῇ πρὸς εἱρμοὺς κανόνων τοῦ Θεοφάνους. Τὸ γ' τροπάριον τῆς α'

---

[1] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 7.
[2] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 6 καὶ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον..., σελ. 15.
[3] Πρβλ. L. Petit, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 9. — Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, 'Εγκώμιον..., Θεολογία 15 (1937), σελ. 129.
[4] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 6.
[5] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 8.
[6] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 5.
[7] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 9.
[8] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 264, ὑποσ. 10.
[9] Πρβλ. Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος..., ΕΕΒΣ ΚΗ' (1958), σελ. 182 - 191.
[10] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 266, ὑποσ. 1.
[11] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 268, ὑποσ. 2.
[12] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 266, ὑποσ. 3.
[13] Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 265, ὑποσ. 15.
[14] Πρβλ. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, 'Αγιολόγιον..., σελ. 15.

ᾠδῆς εἶναι ἐλευθέρα ἀπόδοσις τοῦ εἱρμοῦ τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ ἰαμβικοῦ κανόνος τῶν Χριστουγέννων (*Στέργειν μὲν ἡμᾶς...*), ὅπου ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁσίου διὰ νὰ γράψῃ *«κατ' ἀξίαν... τὸν ἔπαινον»*. 'Επίδρασιν ἐπίσης τοῦ οἴκου *῞Υμνος ἅπας ἡττᾶται...* τοῦ 'Ακαθίστου εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸ θεοτοκίον τῆς ε' ᾠδῆς.

'Η ἀκροστιχὶς (*'Αθανάσιον ὑμνῶν ἀρετὴν ἐπαινέσω. 'Αμήν*) εἶναι ἡ γνωστὴ ἀρχὴ τοῦ εἰς Μ. 'Αθανάσιον λόγου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (*'Αθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσομαι...* πρβλ. Migne, PG 35, 1081 καὶ Fr. Halkin BHG³, 186) μὲ ἀλλαγὴν τοῦ *ἐπαινῶν* εἰς *ὑμνῶν* καὶ τοῦ *ἐπαινέσομαι* εἰς *ἐπαινέσω*. Πάντως ἂν ὁ ποιητὴς εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ τὴν κάμῃ ἔμμετρον (εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον ἐν προκειμένῳ) ἀπέτυχεν οἰκτρῶς.

Κώδικες: Γ, φφ. 1-3v (ἐλλιπὴς τὴν ἀρχὴν) – Μ, φφ. 97-106 – Δ, φφ. 11-27 (καὶ ἅπασαι αἱ χειρόγραφοι ἀκολουθίαι καὶ τὰ χειρόγραφα Μηναῖα, διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ κανὼν εἶναι ὁ ἐπισήμως περιληφθεὶς εἰς τὰ κωδικοποιηθέντα λειτουργικὰ βιβλία τῆς 'Εκκλησίας.

'Εκδόσεις: Πρβλ. ἔντυπα Μηναῖα μηνὸς 'Ιουλίου. Βλ. κυρίως: Μηναῖα τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τόμ. Ϛ', ἐν Ρώμῃ 1901, σελ. 39-46 (Ε' 'Ιουλίου). Πρβλ. ἐπίσης ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου ὑπὸ Γ. Παντελεήμονος Λαυριώτου, 'Αγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη, ἔτ. Γ' (ἀριθ. 31-32), Βόλος 1939, σελ. 207-214 (ἐκ τοῦ κώδικος Δ 12 τῆς Μ. Λαύρας καὶ ἄλλων χειρογράφων ἀκολουθιῶν)[1].

II

Πηγὴ καὶ εἰς τὸν παρόντα κανόνα ὑπόκειται ὁ βίος τοῦ ὁσίου· ἐμελίσθη δὲ πρὸς πρότυπα τοῦ Θεοφάνους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ποιητὴς ἔχει ὑποστῆ μεγάλην ἐπίδρασιν. 'Ο κανὼν οὗτος παρουσιάζει στενὴν σχέσιν πρὸς τὸν κανόνα Ι καὶ εἶναι λίαν ἀξιόλογος ἐξ ἐπόψεως ὑμνογραφικῆς.

Εἰς τὸν εἱρμὸν τῆς α' ᾠδῆς ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὴν ἄνωθεν βοήθειαν προκειμένου νὰ ὑμνήσῃ ἐπαξίως τὸν ὅσιον.

'Η ἀκροστιχὶς εἶναι ἰαμβική. Οὐσιώδης παρατυπία φαίνεται τὸ ε τῆς δεκάτης συλλαβῆς, ἀλλ' ἡ λέξις *ποιμενάρχης* δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς τίτλος (τεχνικὸς ὅρος), ὁπότε τὸ πρᾶγμα κολάζεται.

Κώδικες: Γ, φφ. 4-10 – Β, φφ. 1-11 (μὲ οὐσιώδεις διαφοράς). 'Ο κανὼν παραμένει εἰσέτι ἀνέκδοτος.

[1] 'Επειδὴ ὁ κανὼν εἶναι ἐκδεδομένος καὶ γνωστὸς δὲν παραθέτομεν τὰς ἀρχὰς τῶν τροπαρίων του, ὡς πράττομεν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀνεκδότους κανόνας τοῦ ὁσίου.

Κανὼν ἕτερο(ς) φέρω(ν) ἀκροσ(τι)χ(ίδα) τήνδ(ε): **Τὸν κλεινὸν ὑμνῶ προφρόνως ποιμενάρχην.**

'Ωδ(ὴ) Α' ἦχος πλ. δ' **'Αρματηλάτ(ην) Φα(ραώ).**

Τὸ δυσειδές μου τῆς αἰσχύνης ἔνδυμα
῎Ολβον ποθήσας διαρκῆ καὶ μένοντα
Νοῦν ἡγεμόνα κεκτημένος ἔθραυσας
Κυοφορεῖς καὶ γαλουχεῖς ὡς νήπιον... θ(εοτοκίον)

'Ωδ(ὴ) Γ' **'Ο στερεώσας κατ' ἀρχάς.**

Λόγων πλοκὰς ὡς νουνεχὴς ἀπολιπών, θεοφόρε,
'Επὶ τῆς γῆς ἀγγελικῶς βιώσας ἤρθης ἐν ὄρει
῞Ινα τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ταλάντου τὴν κτῆσιν
Νόμων ἐκτὸς τῶν φυσικῶν ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον... θ.

'Ωδ(ὴ) Δ' **'Επέβης ἐφ' ἵππους.**

'Ο λόγος τῇ πράξει παρομαρτῶν, παναοίδιμε,
Νεώσας ἀρότρῳ σῶν προσευχῶν, 'Αθανάσιε,
'Υλώδους καθάρας σαυτὸν μεθέξεως ἄϋλον
Μετέχον τῆς πρώην ἀρᾶς τὸ βρότειον σύστημα... θ.

'Ωδ(ὴ) Ε' **῞Ινα τί με ἀπώσω.**

Νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις πόθῳ τοῦ ποιμνίου σου
῏Ω ψυχῆς μακαρίας, ὢ τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον
Πυρὶ πῦρ προσλαμβάνων καὶ ταῖς ἀναβάσεσιν
'Ρυπτικῶν μολυσμάτων ῥεῖθρον σὲ γινώσκομεν... θ.

'Ωδ(ὴ) Ϛ' **῎Αβυσσος ἁμαρτιῶν.**

῞Ολον σου τὸ τῆς ψυχῆς διαυγές...
Φύλαξον ὡς συμπαθὴς ἐν τῇ σκέπῃ...
'Ρεῖθρα θείων ἐκ πηγῶν τῶν τοῦ πνεύματος...
῎Ορθρος οἷάπερ λαμπρὸς φρυκτωρίας... θ.

'Ωδ(ὴ) Ζ' **Θεοῦ συγκατάβασιν.**

Νοὸς καθαρότητι τεθρίππῳ, πάτερ,
'Ως μύστης τοῦ πνεύματος, ὡς ἀθανάτων
Σοφίας καὶ γνώσεως ἠξιωμένος
Παθῶν τὸ κλυδώνιον τῇ θείᾳ αὔρᾳ... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' ***Ἑπταπλασίως κάμινον.***

Ὁ *πρακτικαῖς ἐπάρσεσιν αἰθερίως ἱπτάμενος*
Ἵνα *τὸ λαμπρὸν καὶ εὔρυζον τὸ χρυσὸν τῶν ἀγώνων σου*
Μυστικωτάταις *ἄνωθεν καλλυνόμενος χάρισι*
Ἐν *σῇ γαστρὶ τὸν ἄχρονον ὑπὸ χρόνον γενόμενον...* θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' ***Σὲ τὴν ἀπειρόγαμον.***

Νέμοις *χάριν ἄφθονον τοῖς σὲ ποθοῦσιν...*
Ἄληκτος *ἡ μνήμη σου τοῖς φοιτηταῖς σου...*

Εἱρμὸ(ς) ἄλλος ***Ὅρους παρῆλθες τῆς φύσεως.***

Ῥαίνει *σορῷ τῶν λειψάνων σου κύκλῳ παρεστὼς...*
Χαίρων *τὸ φέγγος τὸ ἄϋλον τῆς τριαδικῆς...*
Ἥλιος *ὥσπερ πολύφωτος οὐρανοβατῶν...*
Ναὸν *καὶ θρόνον σε ἔμψυχον τοῦ παμβασιλέως...* θ.

III

Καὶ ὁ κανὼν οὗτος εἶναι συντεθειμένος ἐπὶ τῇ βάσει μετρικῶν καὶ μελικῶν προτύπων τοῦ Θεοφάνους. Τὰ ἁγιογραφικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου ἔδωσαν τὰς ἀφορμὰς εἰς τὸν ποιητήν, ὁ ὁποῖος μετὰ ζήλου οὐχὶ τοῦ τυχόντος ἐγκωμιάζει τὸν ὅσιον. Καὶ ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ τιμωμένου ὁσίου ἐν ἀρχῇ τοῦ κανόνος. Ἐπὶ τοῦ κανόνος τούτου στηριζόμενος ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἢ ἄλλος ὀλίγῳ μεταγενέστερος συνέθεσε καὶ τὸν ὑπ' ἀριθ. XV κανόνα εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον, τηρήσας τὴν αὐτὴν ἀκροστιχίδα *(Ὦ τῶν καλῶν δοτὴρ χάριν μοι δὸς λόγου)* καὶ κοινὰς τὰς ᾠδὰς γ', ϛ' καὶ ζ' ἐκ τῶν σωζομένων (πρβλ. κατωτέρω εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον).

Χαρακτηριστικὸν τῆς ἰαμβικῆς ἀκροστιχίδος ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἔλλειψις τομῆς-παύσεως ἢ μᾶλλον ἡ πτῶσις αὐτῆς εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ στίχου (caesura-pausa mediana), φαινόμενον σπάνιον διὰ τοὺς ἰαμβικοὺς στίχους συνηθέστερον ὅμως εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ἑξαμέτρους.

Τὸν κανόνα τοῦτον ἐκδίδομεν κατωτέρω ἐν παραρτήματι.

Κώδικες: Γ, φφ. 10-15 καὶ 76v-80v – Μ, φφ. 106-108v.

IV

Ὁ παρὼν κανὼν ἀποδίδεται ἐν τῷ κώδικι εἰς Γερμανὸν μοναχόν. Μετρικῶς καὶ μελικῶς βασίζεται εἰς τὸν γνωστὸν κανόνα τοῦ Μ. Σαββάτου *(Κύματι θαλάσσης...)* τῶν ὑμνογράφων Μάρκου, Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ καὶ

Κασίας. Ἔχει ἐπίσης ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου (πρβλ. τὸ θεοτοκίον τῆς γ' ᾠδῆς).

Καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς εὐθὺς ἀπὸ τῆς α' ᾠδῆς ζητεῖ τὴν παροχὴν ἄνωθεν *«ῥευμάτων λόγων»* διὰ νὰ ὑμνήσῃ τὸν ὅσιον.

Ἡ ἀκροστιχὶς εἶναι μὲν ἰαμβική, ἀλλὰ στερεῖται τομῆς-παύσεως· τὸ φαινόμενον τοῦτο παρὰ βυζαντινοῖς ἐπετρέπετο μόνον εἰς ἃς περιπτώσεις ὁ στίχος ἀπετελεῖτο ἐκ μιᾶς μόνον ἢ δύο πολυσυλλάβων λέξεων (πρβλ. π.χ. τὰς ποιήσεις Κωνσταντίνου τοῦ Ῥοδίου).

Κώδικες: Γ, φφ. 15-20. Ὁ κανὼν παραμένει ἀνέκδοτος.

Ἕτερος κανὼν εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον φέρων ἀκροστιχίδα τήνδ(ε): ***Αἰνῶ σε ἀθανασίας ἐπώνυμε*** *ποίημα* ***Γερμανοῦ*** *(μον)αχ(οῦ).*

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχο(ς) πλ. β' ***Κύματι θαλάσσης.***

Ἄνθρωπον *Θεοῦ σε καὶ ἄνδρα κρειττόνων ἐπιθυμήσεων*
Ἴσως *τῷ θεόπτῃ Μωσεῖ, Δανιὴλ τε καὶ...*
Νεύματι *τὰ πάντα τὸν φέροντα...* θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' ***Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων.***

Ὤφθης *ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν οἴκῳ τοῦ Κυρίου*
Σὲ *τὸν μέχρι θανάτου γενόμενον ὑπήκοον, Χριστέ μου,*
Ἔννοια *τῷ μεγέθει τοῦ τόκου σου πᾶσα βροτῶν ἡττᾶται...* θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' ***Τὴν ἐν σταυρῷ σου θείαν κένωσιν.***

Ἀποκαθάρας *ῥύπου σύμπαντος τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν*
Θεοχαράκτους *πλάκας εἴληφας θεωρίας εἰσδὺς ὑπὸ...*
Ἀδιαλείπτως *κατατρέχουσι τοῦ ποιμνίου τοῦ σοὶ...* θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' ***Πρὸς σὲ ὀρθρίζω.***

Νικήσας *στῖφος τὸ τῶν νοουμένων...*
Ἁγνὴ *παρθένε, μένεις τετοκυῖα...* θ.

Ὠδ(ὴ) ϛ' ***Συνεσχέθη ἀλλ' οὐ κατεσχέθη.***

Συνεκλάμψει *σοὶ τῷ μακαρίῳ τέκνα τὰ σά...*
Ἰοβόλῳ *γλώσσῃ ψιθυρίσας ἐν ταῖς τῆς Εὔας ἀκοαῖς...* θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' ***Ἄφραστον θαῦμα.***

Ἄνωθεν, *πάτερ, οὐκ ἐπακούεις ἀνάβαινε*

***Σ**ύντρεχε πᾶσα τῶν μοναστῶν ἡ ὁμήγυρις*
*"**Ε**παυσας ῥύμην σὺ τοῦ θανάτου τὴν ἄσχετον...* θ.

Ὠδ(ὴ) Η' ***Νόμων πατρώων.***

***Π**ατριαρχῶν σε τὰ σκηνώματα αἱ προφητῶν οἰκήσεις*
*"**Ω** τῆς ἀλήκτου, τρισμακάριε, καὶ ἀπεράντου δόξης*
***Ν**έον παιδίον ὤφθης, Κ(ύρι)ε, ἐξ ἀπειράνδρου κόρης...* θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' ***Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ.***

*'**Υ**πὲρ λαμπηδόνας ἡλιακὰς ἤστραψεν ἡ μνήμη*
***Μ**ετὰ τῶν ἀγγέλων διηνεκῶς μετὰ τῶν ἁγίων...*
*'**Ε**πὶ τῷ ἀχράντῳ σου τοκετῷ ἅπασα ἡ κτίσις...* θ.

Ἀποστόλων δῆμος καὶ προφητῶν καὶ θείων μαρτύρων...

V

Ὁ παρὼν κανὼν ποιηθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Σγουρῆ προστίθεται εἰς τὸν πίνακα τῶν γνωστῶν μέχρι σήμερον ἰαμβικῶν κανόνων τῶν συντεθέντων κατὰ μίμησιν τῶν τριῶν ἐξόχων προσῳδιακῶν καὶ ῥυθμοτονικῶν κανόνων (Χριστουγέννων, Φώτων, Πεντηκοστῆς), τῶν φερομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ὡς πρότυπον ἐνταῦθα μετρικὸν καὶ μελικὸν ὑπόκειται ὁ κανὼν τῶν Χριστουγέννων. Ἡ μίμησις εἶναι ἀπόλυτος, ἂν καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐπιτυχής. Ἐνίοτε ὑφίσταται σύμπτωσις τόνων καὶ ὅπου δὲν ὑπαγορεύεται ὑπὸ μετρικῶν κανόνων (πρβλ. τονισμὸν προπαραληγούσης εἰς τὸ τέλος στίχων τινῶν).

Ἐκτὸς ὅμως τῶν γενικῶν στοιχείων τῶν προδιδόντων τὴν μίμησιν, ὑπάρχουν τροπάρια τὰ ὁποῖα δεικνύουν τὴν ἀπόλυτον ἐξάρτησιν τοῦ Σγουρῆ ἀπὸ τοῦ κανόνος τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Καὶ ὁ Σγουρῆς, ὡς καὶ οἱ προηγούμενοι ποιηταί, ἐπικαλεῖται τὴν ἄνωθεν βοήθειαν· οὕτω διὰ τοῦ εἱρμοῦ τῆς α' ᾠδῆς ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν ὅσιον καὶ δέεται ὅπως τύχῃ τῆς ἄνωθεν ἐνισχύσεως.

Ἡ ἀκροστιχὶς ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας ἡρωελεγείους στίχους οὐχὶ ἀμέμπτους· παρατηροῦνται ἐπίσης τόσον εἰς τὴν ἀκροστιχίδα ὅσον καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ κανόνος ἰδιόρρυθμοι γλωσσικοὶ τύποι.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τοῦ β' τροπαρίου τῆς η' ᾠδῆς ποιεῖται ἀόριστον νύξιν ἑνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος μὴ δυναμένου εὐκόλως νὰ προσδιορισθῇ:

Εὔχου τὸ κράτος Ῥωμαΐδος ἐμπρέπειν
δικαιοειδῶς σὺν ὁρίοις τοῖς πάλαι

ὁλοσχερῶς ἥσυχον ἄγειν τὸν βίον
νέφη σκεδάσαι βαρβαρικὰ ταχέως
τὴν σὴν κροτοῦντες ἀφθιτόκληρον χάριν.

Κώδικες: Γ, φφ. 20-23v – Μ. Λαύρας 556.113 (Πρβλ. ΕΕΒΣ ΚΗ (1958), σελ. 189). Ὁ κανὼν εἶναι ἀνέκδοτος.

Κανὼν ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἐν ἁγ(ίοις) π(ατέ)ρα ἡμῶν Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ἄθῳ ἀσκήσαντα, δι' ἡρωελεγείων (καὶ ἐν τῇ ᾠᾷ ἀκροστιχίδων), *ποίημα τοῦ σοφωτάτου κυρ(οῦ) Ἰωάννου τοῦ Σγουρῆ, οὗ ἡ ἀκροστιχ(ίς):*

Ἔρνον ἀειθαλὲ ἠρετάων, ἀγλαῶς ὑμνοῦμεν (sic)
Καρπὸν ἀκεσμοφόρον κτώμενον ἐν μερόψι (sic)
Εἵνεκα θ' ἠρεμίης κόσμου λιπαρεῖν οὐ λήξοι (sic)
Ὑψιμέδοντι καὶ σφῶν ἱλαρῶν μελέων.

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχ(ος) α' ***Ἔσωσε (λαόν).***

*"**Ε**δει με μὴ σὰς ἀγαθουργίας γράφειν*
***Α**ἴσθησιν οὐδεὶς σὴν ἱκανὸς αἰνέσαι*
***Λ**άμψει πτερωθεὶς ἐνθέου φίλτρου, πάτερ...*

Ὠδ(ὴ) Γ' ***Νεῦσον πρὸ(ς) ὕμνους.***

***Τ**ίς σε πρεπόντως ὑμνογράφων αἰνέσει*
***Γ**έρας ἐφεῦρεν Ἀβραὰμ οὐρανόθεν*
*"**Υ**ει τὸν ἄρτον Ἰσραὴλ οὐρανόθεν...*

Ὠδ(ὴ) Δ' ***Γένους βροτείου.***

***Μ**ύστης ἀνήφθης ἰσαπόστολος, μάκαρ,*
*'**Ρ**άβδῳ θεόπτης θεσπεσίων θαυμάτων*
***Κ**άραν προθήσας Ἰακὼβ ἐν τῇ πέτρᾳ*
***Φ**αίνεις ἐν Ἄθῳ προστεθεὶς ὡς* **ἐν** (sup. lin.) *λύχνῳ...*

Ὠδ(ὴ) Ε' ***Ἐκ νυκτὸς ἔργων.***

***Κ**ραταιὸν ὤφθης τῶν μοναζόντων ὅπλον*
***Ν**οητὸν ὤφθης ἠλύσιον Κ(υρίο)υ*
***Μ**ελισμὸν ἄλλον ὑλομανῆ συνόλως...*

Ὠδ(ὴ) ϛ' ***Ναίων Ἰωνᾶς.***

*"**Ι**να στρατηγὸς Ἰησοῦς σχὼν ὑψόθεν*

Κλέος νικητοῦ Δανιὴλ κατακτᾶσαι
Εὖχος μιμηθεὶς τοῦ Δαβὶδ νικηφόρον...

'Ωδ(ὴ) Ζ' **Τῷ παντάνακτος.**

Κατεικόνισται τῷ τροπαίῳ Μωσέως
'Υψιμέδοντος ἀφωσίωσας λόγον
'Ρεχθὲν μὲν ἐχρῆν κατ' ἐπάλληλον τρόπον
'Υποτρέχουσι χριστεπώνυμα στίφη...

'Ωδ(ὴ) Η' **Μήτραν ἀφλέκτως.**

"Ινους πυκάζοις ναζιραίους σούς, μάκαρ,
Εὔχου τὸ κράτος 'Ρωμαΐδος ἐμπρέπειν
"Ισχειν ὁ δῆμος ψυχικὴν προθυμίαν...

'Ωδ(ὴ) Θ' **Στέργειν μὲν ἡμᾶς.**

Φάος πυραυγὲς σῷ συνόν, κόρη, κλέει
"Ασμα πᾶν ἐν σοὶ διανέστηκεν, κόρη,
Εἴη παναλκὴς δεξιὰ σή, παρθένε...

'Εξαποστειλάριν **Τῶν μαθητῶν.**

'Ως τηλαυγὴς ἀνέτειλας ἐκ κλιμάτων ἑώων
Πανευαγής, παντάνασσα, ἱκεσίαις τοῦ ὁσίου.

VI

'Ο προκείμενος κανὼν εἶναι ὁ δεύτερος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ 'Ιωάννου Σγουρῆ παραδιδόμενος. Βασίζεται κατά τε τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέλος εἰς τὸν περίφημον κανόνα τῆς 'Υπαπαντῆς Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ *(Χέρσον ἀβυσσοτόκον...)*.

'Αμφότεροι οἱ κανόνες τοῦ Σγουρῆ ἔχονται τῶν ἁγιολογικῶν κειμένων, τονίζεται δὲ ἐν αὐτοῖς μετ' ἐπιμονῆς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ὅσιος ἄφησε τὴν ἑώαν καὶ ἦλθεν εἰς γῆν *«ἑσπερίων»*.

'Η ἀκροστιχὶς ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς οὐχὶ ἀμέμπτου δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου. Τὰ δύο τελευταῖα γράμματα αὐτῆς *-ων* δὲν ἀντιστοιχοῦν εἰς ἰσάριθμα τροπάρια. Δύο τινὰ δύνανται νὰ συμβαίνουν: α) "Η ἐξέπεσαν τὰ δύο τελευταῖα αὐτὰ τροπάρια τοῦ κανόνος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης συνηγοροῦν αἱ ἄλλαι ᾠδαὶ ἔχουσαι πέντε τροπάρια ἑκάστη (πλὴν τῆς α' ἥτις ἔχει τέσσαρα), καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ φ. 26v (ὅπου περιέχεται ἡ θ' ᾠδὴ τοῦ κανόνος) εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦ παρεμβλήτου χαρτώου τμήματος τοῦ κώδικος τοῦ περιέχοντος τοὺς κανόνας τοῦ Σγουρῆ καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανον

νὰ ἐξέπεσεν ἓν ἢ περισσότερα φύλλα πρὸ τῆς συσταχώσεως, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ φερόμενον ὡς τελευταῖον τροπάριον δὲν εἶναι θεοτοκίον, ἢ β) πιθανὸν ὁ ποιητὴς νὰ συμπεριέλαβεν εἰς τὴν ἀκροστιχίδα πρὸς συμπλήρωσίν της καὶ τὰ δύο ἑπόμενα γράμματα τῆς λέξεως *'ΡΩΝνύειν*, ἥτις εἶναι ἀρχικὴ τοῦ τελευταίου τροπαρίου.

Καὶ εἰς τὸν παρόντα κανόνα ἔχομεν ὅμοιον πρὸς τὸν προηγούμενον χρονικόν τινα ὑπαινιγμὸν ἐξ ἴσου ἀσαφῆ:

('Ωδὴ ζ' θεοτοκίον). *Δέσποινα, ταχέως πρόφθασον δεῖξον καὶ νῦν τὸ κράτος σου ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀντάρταις καὶ εἰρήνευσον τὸν σὸν κόσμον πρεσβείαις σοῦ θεράποντος, κόρη, 'Αθανασίου τοῦ σεπτὸν σεμνεῖον δράσαντος σόν.*

Κώδικες: Γ, φφ. 24 - 26v – Μ. Λαύρας 556.113 (πρβλ. ΕΕΒΣ ΚΗ (1958), σελ. 190). (Τὸ φυλλάδιον τοῦτο δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν). 'Ο κανὼν παραμένει ἀνέκδοτος.

"Ετερος κανὼν τοῦ αὐτοῦ κυροῦ 'Ιωάννου τοῦ Σγουρῆ, εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον πατέρα ἡμῶν 'Αθανάσιον, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: **Τῶν ἀρετῶν κλάδον ἀφθιτόκλητον ἄδω νῦν χαίρων.**

'Ωδ(ὴ) Α' ἦχος γ' **Χέρσον ἀβυσσοτόκον.**

Τίς σοι ἀξιαίνετον πλέξει μέλισμα
"Ωσπερ εὐθαλέστατον δένδρον ἔστηκας
Ναίων εἰς τὸ "Αγιον "Ορος, οἷάπερ ἐν Σιναίῳ
Αἴρει χριστεπώνυμος κλῆρος, δέσποινα... θ.

'Ωδ(ὴ) Γ' **Τὸ στερέωμα.**

'Ρητορεύματα σοφιστικὰ καταλείψας
'Εξεπλάγησαν αἱ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων
Τὰ τεράστια σῆς βιοτῆς πανοσίου
'Ως ὁ ἥλιος ἐν τῷ 'Αγίῳ νῦν "Ορει
Ναζιραίων σε χοροστασίαι ἀπαύστως... θ.

'Ωδ(ὴ) Δ' **'Εκάλυψεν οὐρανούς.**

Κατέλιπες τὴν λαμπρότητα τῆς ἑώας, σοφέ,
Λαβύρινθον οἰηθεὶς τὴν κοσμικὴν ἀτραπὸν
'Αρότρῳ σου διδαχῶν τῶν θειοτάτων, σοφέ,
Διήγειρας τὰς ψυχὰς τῶν ναζιραίων, σοφέ,
Οἱ θέμενοι τῆς ψυχῆς τὰς πεποιθήσεις ἐν σοί... θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' **Ὡς οἶδεν Ἡσαΐας.**

Νοστήσας ὑπουρίᾳ καὶ ἐντυχὼν ἐν ταύτῃ
Ἀνέπτης ὡς Ἠλίας ἐν οὐρανῷ τῷ δίφρῳ
Φερώνυμον ἐκτήσω ἀθανασίας, μάκαρ,
Θυσίασμα ζηλώσας ἀβραμιαῖον, μάκαρ,
Ἱλάρυνον, κυρία, δουλοπρεπῶς προσπίπτομεν... θ.

Ὠδ(ὴ) Ϛ' **Ἐβόησέ σοι ἰδὼν ὁ πρέσβυς.**

Τὸ θεῖον ὄμμα ἰδὸν ὑψόθεν
Οἰκτίρμων ὤφθης πτωχῶν οὐ μόνον
Κανόνων θείων ἀνήφθης φύλαξ
Δογίοις θείοις λαοὺς ἀγρεύεις
Ἠπίως, κόρη, τὴν σὴν ὑψόθεν... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' **Σὲ τὸν ἐν πυρὶ δροσίσαντα.**

Τίς σε ὡς ἐχρῆν ἐγκώμιον πλέξει...
Ὅρμον σωστικὸν ἀνέδειξας Ὄρος...
Νήχεις τῆς νηῒ ἀσκήσεως βίου...
Ἅπασι κλεινοῖς ἐζήλωσας λάμψας...
Δέσποινα, ταχέως πρόφθασον, δεῖξον... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' **Ἀστέκτῳ πυρί.**

Ὡς ἄλλος ἀστὴρ ἐξ ἑώας ἔλαμψας...
Νεκρώσας αὐτὸν ἐκ παιδόεν δηλοποιεῖς...
Ὑπέτλης ὡς δεῖ τῶν ἀγώνων τῶν ἀσκητικῶν...
Νοῒ ὑψηλῷ πλουτεῖν ὤφθης ὡς φιλοσοφίας...
Χαρίτων πλουτεῖς οὐρανίων ὡς τῆς εὐφροσύνης... θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' **Ἐννόμῳ σκιᾷ.**

Ἂν ἔνδον σοροῦ κατέπαυσας, ὅμως κηρύττουσι...
Ἰδοὺ σὸς χορὸς σεβάσμιος ἔστη πρὸ λάρνακος...
Ῥωννύειν εὐχαῖς σαῖς μήποτε παύσῃ τοὺς πίστει...

VII

Ὁ κανὼν οὗτος συνετέθη κατὰ τὰ πρότυπα εἱρμῶν Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου, φαίνεται δὲ νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τοὺς ἑπομένους ὑπ' ἀριθ. VIII καὶ IX κανόνας. Πάντως ἡ χεὶρ ἡ (ἀντι)γράψασα τὰ φφ. 27 - 62v τοῦ κώδικος, περιέχοντα τοὺς κανόνας VII - XII (ἦχ. α' - πλ'. γ'), εἶναι ἡ ἰδία καὶ δὲν

ἀποκλείεται νὰ συνέλεξε τοὺς κανόνας τούτους κατ' ἦχον, ἂν πάντες καὶ οἱ τυχὸν ἐλλείποντες δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ.

Ἡ ἀκροστιχίς, σχηματιζομένη ἐκ τῶν πρώτων τροπαρίων τῶν ᾠδῶν καί τινων θεοτοκίων (τῆς δ' καὶ ζ' ᾠδῆς), εἶναι ἰαμβική, πλὴν ὅμως πλεονάζουν γράμματά τινα, χωρὶς νὰ κρύπτουν, ὡς φαίνεται, τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ. Τὰ θεοτοκία δηλ. τῶν ᾠδῶν α', γ', ε', ϛ', η' καὶ θ' ἔχουν ὡς ἀρχικὸν τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τοῦ προηγουμένου τροπαρίου γράμμα, τῆς δὲ θ' ᾠδῆς παραμένουν ἐκτὸς τῆς ἀκροστιχίδος καὶ τὰ τρία ἀρχικὰ τῶν μετὰ τὸν εἱρμὸν τροπαρίων. Τὰ πλεονάζοντα γράμματα παρέχουν τὴν ἑξῆς σύνθεσιν: ΑΣΑΣΙΚΧΧ. Δὲν φαίνεται πιθανὸν τὸ ΑΣΑΣΙ τῆς ἀκροστιχίδος νὰ συνάπτεται πρὸς τὸ προηγούμενον ΑΓΙΟΙΣ, πολλῷ δὲ μᾶλλον καὶ πρὸς τὸν εἱρμὸν *Ὠδὴν ἐπινίκιον*.

Κώδικες: Γ, φφ. 27 - 32 – Μ, φφ. 108v - 109 – Μ. Λαύρας Θ 35, φφ. 62 - 70v [1]. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος παραμένει ἀνέκδοτος.

Κανὼν εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ ἔχων ἀκρο(στιχίδα) τήνδ(ε): **Ἀθανάσιος ἐγράφη σὺν ἁγίοις.**

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχ. α' **Ὠδὴν ἐπινίκιον.**

Ἀθάνατον εὔκλειαν, ἄρρητον δόξαν
Θεὸν ἐξεζήτησας, Θεὸν πρὸ πάντων
Ἁγνείαν ἐπόθησας ἐκ βρέφους, πάτερ,
Ἁγίων ἁγίαν σε, παρθενομῆτορ... θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' **Στερεωθήτω ἡ καρδία μου.**

Ναὸν Κυρίῳ κατεσκεύασας
Ἀνεπιστρόφως ἠκολούθησας
Συνεὶς δραμούσης τῇ προθέσει σου
Στηριζομένην ταῖς ἐλπίσι σου... θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' **Ἐν πνεύματι προβλέπων.**

Ἰθύνας σου τὸν βίον πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν
Οὐκ ἔσχες ἐν τῷ βίῳ στοργὴν ἐπ' οὐδενὶ
Σοφίᾳ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος, σοφέ,
Ἐγέννησας ἀρρήτως παρθένος τὸν θεόν... θ.

---

[1] Τόσον εἰς τὸν κώδικα Μ ὅσον καὶ εἰς τὸν Θ 35 ὁ ἀμέσως ἑπόμενος κανὼν εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. XVIII εἰς ἦχον β', ὅστις ἐλλείπει ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Γ.

'Ωδ(ὴ) Ε' ***Τὴν σὴν εἰρήνην.***

Γηθόμενος ἐκπέφευγας τοῦ κόσμου τὰ τερπνὰ
'Ραινόμενος τοῖς δάκρυσι καθῆράς σου τὸν νοῦν
'Αγάπην ἐκ καρδίας σου τηρῶν καθαρὰν
'Ανέκφραστος ὁ τόκος σου, παρθένε ἁγνὴ... θ.

'Ωδ(ὴ) ς' ***Τὸν Προφήτην 'Ιωνᾶν.***

Φωτισθεὶς παρὰ Χριστοῦ κατεφώτισας πολλοὺς
'Η πραότης σου σοφῶς συγκραθεῖσα καὶ θυμῷ
Συνιὼν τὰ τοῦ θεοῦ δικαιώματα καλῶς
Συνεσχέθη μὲν πολλοῖς καὶ ποικίλοις πειρασμοῖς... θ.

'Ωδ(ὴ) Ζ' ***'Η κάμινος, Σωτήρ.***

Υἱὸς θεοῦ χάριτι γενόμενος
Νεότητος τῶν σῶν τέκνων Κύριον
'Αγάθυνον τὰς ψυχὰς πρεσβείαις σου
Γεγέννηκας θεὸν μετὰ σώματος... θ.

'Ωδ(ὴ) Η' ***"Ον φρίττουσιν ἄγγελοι.***

'Ιστίῳ πτερούμενος, παμμάκαρ, τοῦ σταυροῦ
'Ο ἔρως σε ἔθελξεν ὁ θεῖος τοῦ Χριστοῦ
'Ιδρῶσι σταζόμενος πολλοῖς ἀσκητικοῖς
'Ιάσω τὸ σύντριμμα τοῦ γένους τῶν βροτῶν... θ.

'Ωδ(ὴ) Θ' ***Τὴν φωτοφόρον νεφέλην.***

Σὺν τοῖς ὁσίοις ὁσίως, ἀγγελικῶς σὺν ἀγγέλοις
Καὶ ὡς ποιμὴν τοῖς ἀρνίοις καὶ ὡς πατὴρ τοῖς σοῖς
Χριστοειδῶς μεσιτεύων καὶ τῆς ἀγάπης τὸν νόμον
Χαῖρε χαρὰ τῶν ἀγγέλων, χαῖρε χαρὰ ἀποστόλων... θ.

VIII

Εἰς τὸν παρόντα κανόνα ὁ ποιητὴς μιμεῖται ἐμφανῶς πλείονα τοῦ ἑνὸς πρότυπα. Οὕτως ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὸν Δαμασκηνόν, τὸν Θεοφάνην καὶ Ἰωσὴφ τὸν ὑμνογράφον παρὰ τῶν ὁποίων λαμβάνει τὸ μέλος καὶ τὰ μέτρα.

Ποιεῖται μνείαν τῆς φιλοξενείας τῆς ἐν 'Αγίῳ "Ορει καὶ ὁμιλεῖ περὶ « μικροῦ ποιμνίου », ὅπερ, ἂν δὲν εἶναι ἁπλοῦν σχῆμα λόγου, δύναται νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς ὑποθέσεις χρονολογικάς. ('Ωδὴ α' θεοτοκίον): *Τὸ μικρὸν ποίμνιον τοῦτό σου φύλαττε, ὅπερ 'Αθανάσιος τῇ σῇ δυνάμει θαρρήσας εἰς ἓν συνηγάγετο, θεοχαρίτωτε.*

Ἡ ἀκροστιχὶς εἶναι ἰαμβική. Εἰς τὸ τέλος αὐτῆς πλεονάζουν τρία γράμματα ΚΒΧ, τὰ ἀρχικὰ δηλ. τῶν τριῶν τελευταίων τροπαρίων τῆς θ' ᾠδῆς. "Αν τὰ γράμματα ταῦτα τυχαίως ἐτέθησαν ἢ πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ εἶναι δύσκολον νὰ λεχθῇ.

Κώδικες: Γ, φφ. 32 - 37 – Μ, φφ. 111v - 113v – Μ. Λαύρας Θ 35, φφ. 209v - 219. 'Ο κανὼν εἶναι ἀνέκδοτος.

Κανὼν ἕτερος φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: ***Τίμιον ἄνδρα καὶ τίς οὐκ ἐπαινέσει.***

'Ωδ(ὴ) Α' ἦχος γ' ***'Ο τὰ ὕδατα πάλαι.***

Τὸν ἀγῶνά σου, πάτερ, νεύματι θείῳ
'Ιερώτατος ὤφθης καὶ τίμιος
Μελετήσας δι' ὅλης θάνατον, πάτερ,
'Ιλαστήριον κόσμου καύχημα μέγα... θ.

'Ωδ(ὴ) Γ' ***'Ο ἐκ μὴ ὄντων.***

'Ο ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα παραγαγὼν
Νενευρωμένος τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ
'Απὸ βλεφάρων δακρύων σου ταῖς ῥοαῖς
Ναὸς ἐγένου, θεόνυμφε, τοῦ θεοῦ... θ.

'Ωδ(ὴ) Δ' ***"Ἐθου πρὸς ἡμᾶς.***

Δῶρόν σε Χριστὸς εἰς πολλῶν ψυχῶν...
'Ρήματα ζωῆς αἰωνίου φέρων...
"Αλλον 'Αβραὰμ ξενοδόχον "Αθως...
Κῆπος ἀληθῶς κεκλεισμένος σύ... θ.

'Ωδ(ὴ) Ε' ***'Επὶ τῆς γῆς ὁ ἀόρα(τος).***

'Απὸ πολλῶν καὶ ποικίλων πταισμάτων
'Ικετικῶς ἐκβοῶμέν σοι, πάτερ,
Τυραννικῆς ἐξουσίας τὸ σκότος
'Ιλιγγιᾷ πρὸς τὴν γνῶσιν, παρθένε... θ.

'Ωδ(ὴ) ς' ***"Αβυσσος ἐσχάτη ἁμαρτιῶν.***

Σύνεσιν μελέτη διὰ παντὸς
"Ολην σου ἀνέθηκας τὴν ζωὴν
"Υδωρ σε ἐπότισεν ὁ Χριστὸς
Κύριον ἐγέννησας καὶ θεὸν... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' ***Τὸ πρὶν εἰκόνι.***

Ἐξ *ὕψους, πάτερ, εἰληφὼς θαυμάτων ἐνέργειαν*
Πολλὴν *ἐκτήσω πρὸς θεὸν παρρησίαν, ὅσιε,*
Ἀεὶ *περίεπε ἡμᾶς μεθ' ἡμῶν γενόμενος*
Ἰδεῖν *ἀξίωσον ἡμᾶς τοῦ υἱοῦ σου, δέσποινα...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) Η' ***Τὸν ἐν φλογί.***

Νόμον *θεοῦ καὶ ποιῶν καὶ διδάσκων*
Εὐλογηθεὶς *νοηταῖς εὐλογίαις*
Στρατολογῶν *τῷ Χριστῷ λαόν, πάτερ,*
Ἐν *οὐρανοῖς τοὺς ἀγγέλους ὑμνοῦντας...* *θ.*

Ὠδ[ὴ) Θ' ***Ἐννόμῳ σκιᾷ.***

Ἰλύος *παθῶν καθάρσιον ταπείνωσιν...*
Καλὴν *πρὸς θεὸν οἰκείωσιν μακροθυμίαν...*
Βεβαίαν *ἐλπίδα στήριξον πρὸς σωτηρίαν...*
Χαρᾶς, *Θεοτόκε, πρόξενος ἐγένου τῆς...* *θ.*

IX

Ὁ ποιητὴς τοῦ παρόντος κανόνος ἐχρησιμοποίησεν ὡς πρότυπόν του εἱρμοὺς τοῦ Θεοφάνους. Σαφῶς δὲ ἔχει ὑποστῇ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀκαθίστου ἀκολουθίας, τὴν ὁποίαν ἐνθυμίζουν συχναὶ φράσεις του. (Πρβλ. ᾠδὴ γ' τροπ. γ') *Πλατῦναι θέλων ὁ σοφὸς ἐν σοφίᾳ τὸ στόμα σου...* (ᾠδὴ δ' τροπ. δ') *Τὸ παλάτιον τὸ μέγα τοῦ βασιλέως...* κλπ.

Ὁ ποιητὴς ἐμμένει πολὺ εἰς τὰς ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου πληροφορίας. Οὕτω μνημονεύει τὴν ἄφιξίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὰς σπουδάς του, τὸν Μιχαὴλ Μαλεῖνον, τὴν εἰς Ἅγιον Ὄρος φυγὴν καὶ τὰς αὐτόθι περιπετείας, τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ περικαλλοῦς ναοῦ τῆς Θεοτόκου, τὸν θάνατόν του, τὰ θαύματα κλπ.

Ἡ ἀκροστιχὶς εἶναι ἰαμβική. Ἐν τέλει αὐτῆς πλεονάζουν τὰ γράμματα ΚΧ, ἀρχικὰ τῶν δύο τελευταίων τροπαρίων τῆς θ' ᾠδῆς, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμία ἐπίσης ὑπόθεσις δύναται νὰ ἐξενεχθῇ.

Κώδικες: Γ, φφ. 37v-43v – Μ, φφ. 113v-116. Ὁ κανὼν παραμένει ἀνέκδοτος.

Ἕτερος κανὼν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: ***Λαύρας πολιστὴν τῆς Μεγάλης αἰνέσω.***

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχ. δ' ***Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον.***

Λαμπρύνας *ἐν ἀρεταῖς τὸν βίον σου*
Ἀθῶος *ἀπὸ παθῶν γενόμενος*
Υἱόν *σε διὰ λουτροῦ βαπτίσματος*
Ῥημάτων *σου μεμνημένοι, πάναγνε...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) Γ' ***Οὐκ ἐν σοφίᾳ καὶ δυνάμει.***

Ἀρρήτῳ *λόγῳ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως*
Σοφίας *βάθει ὀρφανίαν Θεός σοι παρέσχετο*
Πλατῦναι *θέλων ὁ σοφὸς ἐν σοφίᾳ τὸ στόμα σου*
Ὁ *κατὰ πάντα τῷ πατρὶ ὁμοούσιος...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) Δ' ***Ἐπαρθέντα σε ἰδοῦσα.***

Λιπαρὰ *καθάπερ ἄρουρα καρποφόρος*
Ἱκανοῦσθαί *σοι τὴν γνῶσιν εἰδὼς τῶν ὄντων*
Σοφισθεὶς *τῇ ἐπιπνοίᾳ τοῦ παρακλήτου*
Τὸ *παλάτιον τὸ μέγα τοῦ βασιλέως...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) Ε' ***Σὺ Κύριέ μου φῶς.***

Ἣν *ἔγνως πρὸς θεὸν σὲ πορείαν ἀπάγουσαν*
Νεάζοντα *εὑρὼν Μιχαὴλ τὸν θαυμάσιον*
Τύπον *ἐξ ἑαυτοῦ καὶ κανόνα διέπλασεν*
Ἡγίασεν *αὐτοῦ σὲ τὸ ἅγιον σκήνωμα...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) ϛ' ***Θύσω σοι μετὰ φωνῆς.***

Στέργοντας *καὶ ποιμένα καλόν σε προκρίναντας*
Μύρου *σε τῆς ἀρετῆς ὀσμὴ μὲν ὡς ἔμελλε*
Ἔκρυψας *ὡς σοφὸς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν σου*
Γίνεται *ὁ οὐκ ἦν ὁ θεὸς ἐκ σοῦ, δέσποινα...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) Ζ' ***Ἐν τῇ καμίνῳ Ἀβραμιαῖοι.***

Ἄψας *σε λύχνον ἐν τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος ὁ Χριστὸς*
Λύσας *δαιμόνων τοὺς κατὰ σοῦ πολέμους καὶ προσβολὰς*
Ἤρθης *εἰς μέτρον ἡλικίας πληρώματος τοῦ Χριστοῦ*
Συνεσταυρώθη *τῷ ἐκ γαστρός σου, μῆτερ, τοῦ ὄντως θεοῦ...* *θ.*

Ὠδ(ὴ) Η' **Χεῖρας ἐκπετάσας.**

Ἄνθρακα πυρὸς τοῦ νοητοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σου
Ἴσχυσας δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, πάτερ μακάριε,
Νέους γηραιοὺς καὶ παλαιοὺς ἀπὸ κακίας
Ἔπαινον προσφέρει γενεὰ καὶ γενεὰ τῷ υἱῷ... θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' **Λίθος ἀχειρότμητος ὄρους.**

Σῶμα καὶ ψυχὴν ἐκκαθάρας ἁγίου πνεύματος
Ὦ τῆς πρὸς θεὸν παρρησίας, ἧς ἐπαξίως...
Κλῖμαξ πρὸς θεὸν ὁ κρημνός σοι τῆς ἀναβάσεως...
Χαῖρε Θεοτόκε παρθένε, ὅτι εὐδόκησας... θ.

X

Φαίνεται ὅτι καὶ ὁ κανὼν οὗτος, ὡς καὶ ὁ ἑπόμενος, ἐποιήθη ὑπό τινος μοναχοῦ ὀνόματι Λέοντος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ὄνομα δὲν ἐγράφη ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν τίτλον καὶ ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος δὲν ἐγίνετο εὐκόλως ἀντιληπτὸν ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς, μὲ τὸν καιρὸν ἤλλαξαν δύο τροπάρια μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ὄνομα ΛΕΟΝΤΟΣ νὰ μετασχηματισθῇ εἰς ΑΕΟΑΤΟΣ. Κρίνεται ἀπίθανος ἡ περίπτωσις τυχαίου σχηματισμοῦ τῆς λέξεως ὡς ἔχει.

Ὡς πρότυπον τοῦ παρόντος κανόνος ὑπόκειται κανὼν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐμμονὴ τοῦ ὑμνογράφου εἰς τὰ θαύματα τοῦ ὁσίου. Εἰς τὸ β' τροπάριον τῆς ζ' ᾠδῆς ἔχομεν ἀόριστον νύξιν ὀχλήσεως τῆς Μ. Λαύρας ἢ τοῦ Ἁγίου Ὄρους: *Οἱ κατεπεμβαίνοντες τῆς σῆς ποίμνης, ὅσιε, ἄπρακτοι δειχθήτωσαν εὐχαῖς σου ποδηγοῦντος...*

Ἡ ἀκροστιχὶς εἶναι ἰαμβικὴ μὲ τὴν προσθήκην τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ παρεφθαρμένου εἰς τὸ τέλος· σχηματίζεται δηλ. τοῦτο ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῶν τριῶν τελευταίων τροπαρίων τῆς η' ᾠδῆς καὶ ὁλοκλήρου τῆς θ'.

Κώδικες: Γ, φφ. 44-49v – Μ, 116-118 – Μ. Λαύρας Γ 79, φφ. 57v-68. Ὁ κανὼν παραμένει ἀνέκδοτος.

Ἕτερος κανὼν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: **Ἀθανασίῳ βραχὺς ἐξ ἡμῶν λόγος ⟨Λέοντος⟩.**

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχος πλ. α' **Ἵππον καὶ ἀναβάτην.**

Ἅρματι τὸν πυρίπνουν Ἠλίαν εἰς οὐρανὸν
Θείων ἐννοημάτων ἐκ βρέφους ἀναπλησθεὶς

Ἄνωθεν ὁ Χριστός σε προγνούς, μακάριε,
Νεύμασιν ἀπορρήτοις ἐκ σοῦ σεσάρκωται... θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' **Ὁ πήξας ἐπ' οὐδενός.**

Ἀπέστης ἀπὸ σπαργάνων, πατέρων καύχημα,
Σημείῳ τῷ σταυρικῷ τὸν νοῦν σου φραξάμενος
Ἰσχύϊ πνευματικῶς, σοφέ, τὸν ἀλάστορα
Ὡραῖον ἐκ πατριᾶς Δαβὶδ ἀνέθηλας βλάστημα... θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' **Τὴν θείαν ἐννοήσας σου.**

Βεβαίαν ἐν τῇ πέτρᾳ, μακάριε,
Ῥυτίδος ἁμαρτίας ἀνώτερος
Ἀφεὶς τὸν κόσμον πάντα, θεσπέσιε,
Χαρᾶς ἡμῖν γεγένησαι πρόξενος... θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' **Ὁ ἀναβαλλόμενος.**

Ὕψους ἐφιέμενος ἀρετῶν, ἀοίδιμε,
Στέφει σε ὁ Κύριος ἰαμάτων χάρισι
Εὗρέ σε σωτήριον ἰατῆρα, ὅσιε,
Ξένον τὸ μυστήριον, ὢ παναμώμητε... θ.

Ὠδ(ὴ) Ϛ' **Μαινομένην κλύδωνι.**

Ἤμειψας, μακάριε, σῇ σφραγῖδι
Μεμηνότα κλύδωνι τῆς μανίας
Ὡς λεπρὸν ἐκάθηρας καινοτρόπως
Νυσταγμὸς βαρύνει με ἁμαρτιῶν... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' **Ὁ ὑπερυψούμενος.**

Λόγοις ἡδυνόμενος θεαρέστοις, ὅσιε,
Οἱ κατεπεμβαίνοντες τῆς σῆς ποίμνης, ὅσιε,
Γηΐνης ἀνώτερον φυλάττων συγχύσεως
Οἱ περιπειρόμενοι ἁμαρτίας βέλεσι... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' **Σοὶ τῷ παντουργῷ.**

Σὲ ὁ παντουργὸς καὶ εὐεργέτης Λόγος
Ἄλυπον ζωὴν ἐξ οὐρανόθεν, πάτερ,
Ἔργοις καθαρὸς τῷ παντεπόπτῃ Λόγῳ
Ὅμοιος ἡμῖν, θεογεννῆτορ κόρη... θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' **Ἠσαΐα χόρευε.**

Ἀγγέλων συνόμιλος δεδειγμένος καὶ πατριαρχῶν
Τῆς κακίας βέβλημαι τῷ προστάτῃ καὶ ταῖς ἡδοναῖς
Οἱ πίστει τελοῦντές σου τὴν ἁγίαν, μάκαρ, ἑορτὴν
Σκέπη καὶ ἀντίληψις καὶ προστάτις καὶ καταφυγή... θ.

XI

Τοῦ παρόντος κανόνος ποιητὴς εἶναι ὁ Λέων, ὡς διαπιστοῦται ἐκ τῆς συνεχείας τῆς ἰαμβικῆς ἀκροστιχίδος. Σχηματίζεται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῆς θ' ᾠδῆς, ἐνῷ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἀκροστιχίδος πλεονάζουν δύο ΣΣ χωρὶς νὰ ἐπηρεάζουν οὔτε τὸ μέτρον οὔτε τὸ ὄνομα. Περιττὸν Σ ὑπάρχει καὶ μετὰ τὴν λέξιν *ἀρετῆς*. Ἂν τὰ τρία αὐτὰ Σ σημαίνουν τι ἢ ἂν τυχαίως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐτέθησαν δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ὑποθέσεις δύνανται νὰ γίνουν πολλαί.

Ὁ κανὼν εἶναι ἐγκωμιαστικὸς καὶ μελίζεται πρὸς κανόνα τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου.

Κώδικες: Γ, φφ. 50-56v – Μ, φφ. 118-120v – Μ. Λαύρας Γ 79, φφ. 138-147v. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος παραμένει ἀνέκδοτος.

Ἕτερος κανὼν εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: ***Ἀθανάσιος ἀρετῆς ἐστι στῦλος ⟨Λέων⟩.***

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχος πλ. β'. **Ὡς ἐν ἠπείρῳ.**

Ἀθανασίας τὴν κλῆσιν πεπλουτηκὼς
Θεωριῶν ὠρεγμένος πνευματικῶν
Ἁγιωσύνης δοχεῖον καὶ ἀκραιφνοῦς
Νὺξ ἀμελείας συνέχει καὶ ζοφερά... θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' **Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς.**

Ἀξιωμάτων τῶν ἐν γῇ προτιμήσας, θεόφρον,
Σημειοφόρον ἐπὶ γῆς ἡ σεπτὴ ἀρετή σε
Ἱκετηρίους σοι φωνὰς ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία
Οὐκ ἔσχε χώραν ἐπὶ σοὶ τὸ παράπαν ὁ μῶμος... θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' **Χριστός μου δύναμις.**

Στηρίζων χάριτι, πίστει, ἐλπίδι τε
Ἀδάμας δέδειξαι πόνοις τοῦ σώματος

Ῥαδία γέγονε καὶ εὐθυπόρευτος
Εὑρών σε σκήνωμα φωτοειδέστατον... θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' **Τῷ θείῳ φέγγει σου.**

Τριχίνοις ῥάκεσι τῆς σαρκὸς τρύχων τὸ γεῶδες καὶ βαρὺ
Ἡγεμονεύων ποίμνης Χριστοῦ μετριοφροσύνης ἀληθοῦς
Σκοπὸν προθέμενος τῆς ζωῆς νύσσαν τὴν οὐράνιον, σοφέ,
Σκηνώσας, κόρη, τὴν σὴν νηδὺν Λόγος τοῦ πατρὸς ὑπερφυῶς... θ.

Ὠδ(ὴ) ϛ' **Τοῦ βίου τὴν θάλασσαν.**

Ἐκδὺς ἐκ νεότητος ἁγιότητι πολλῇ
Στενὴν διοδεύοντι τεθλιμμένην τε ζωὴν
Τηρήσας, πανόσιε, τοὺς θεσμοὺς τῶν ἀρετῶν
Ἰὸν τὸν ψυχόλεθρον ὁ ἐχθρὸς ταῖς ἀκοαῖς... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' **Δροσοβόλον μὲν τὴν κάμινον.**

Στηριζόμενος ἰσχύϊ τοῦ παντάνακτος
Τετρωμένος παραβάσεσι, πανίερε,
Ὑλικῆς με ἐλευθέρωσον συγχύσεως
Λιχνευσάμενος τὴν ἔκπτωσιν ὑπέμεινε... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' **Ἐκ φλογὸς τοῖς ὁσίοις.**

Οὐ κατέσχε σε, μάκαρ, βίου προσπάθεια
Συμπαθής, ἐλεήμων σπλάγχνοις χρηστότητος
Σωτηρίας ἐγένου πολλοῖς ὑπόθεσις
Σὲ προστάτιν μου μόνην, ἁγνή, προβάλλομαι... θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' **Θεὸν ἀνθρώποις.**

Λαβὼν τὸ τάλαντον τοῦ Κυρίου σου
Εἰς νοῦν βαλλόμενος τὸ κριτήριον
Ὡς πρὶν ἐν νόσοις πολλοὺς συνέσφιγξας
Νυκτὸς ἀγνοίας ἡμᾶς ἀπήλλαξας... θ.

XII

Ὁ κανὼν οὗτος ἐποιήθη καὶ ἐμελίσθη πρὸς εἱρμοὺς κανόνων τοῦ βαρέος ἤχου Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου. Εἶναι ἐγκωμιαστικὸς καὶ ἡ πρὸς τὸν ὅσιον ἀναφορὰ τοῦ ποιητοῦ εἰς β' πρόσωπον εἶναι συχνοτάτη.

Ἡ ἀκροστιχὶς εἶναι ἰαμβική, ἀλλὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ σχηματιζομένου στίχου ἀκολουθοῦν ὀκτὼ γράμματα ΚΩΝΧΣΜΛΒ, ἤτοι ὅσα καὶ τὰ ἀρχικὰ

τῶν τροπαρίων τῶν δύο τελευταίων ᾠδῶν τοῦ κανόνος. Ἡ ἀποκρυπτογράφησις τῶν γραμμάτων τούτων κατέστη ἀδύνατος. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ ποιητὴς οὐδὲν ἤθελε νὰ δηλώσῃ δι' αὐτῶν.

Κώδικες: Γ, φφ. 56v - 62v – Μ, φφ. 120v - 122v[1] – Μ. Λαύρας Θ 45, φφ. 256v - 261. Ὁ κανὼν παραμένει ἀνέκδοτος.

Ἕτερος κανὼν εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: **Ἄξιος ὕμνων ἐστὶν Ἀθανάσιος.**

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχος βαρύς· ***Τῷ ἐκτινάξαντι Θεῷ.***

Ἁγιωσύνης καὶ χαρᾶς θεοπρεπῶς
Ξύλου γευσάμενος ζωῆς καὶ δωρεῶν
Ἱλαστηρίῳ παρεστὼς τῷ νοητῷ
Ὁ ἀπερίγραπτος Θεὸς σωματωθεὶς... θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' ***Ἐστερεώθη τῇ πίστει Χριστοῦ.***

Σάρκα καὶ κόσμον μισήσας Χριστῷ προσεκολλήθης
Ὑπερανέβης τὸ σῶμα Χριστοῦ τῇ συνεργίᾳ
Μεταλαμβάνων πλουσίως τῶν θείων χαρισμάτων
Νεοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους ὁ τόκος σου, παρθένε... θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' ***Ἀκήκοα τὴν ἀκοήν σου, Κύριε.***

Ὡς πρόθυμον τῆς ἀρετῆς ἐργάτην σε
Νενίκηκας καταβαλὼν τὸ φρόνημα
Ἐν χάριτι τοῦ παναγίου πνεύματος
Σοφίας σε τὸ θεῖον οἰκητήριον... θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' ***Κύριε ὁ Θεός μου ἐκ νυκτός.***

Τίμιον ὁ δεσπότης καὶ κεκαθαρμένον εὑρών σε σκεῦος
Ἴσχυσας τῇ δυνάμει τοῦ τὰ πάντα λόγῳ συστησαμένου

[1] Ἐν τῷ κώδικι Μ ὁ κανὼν ὅστις ἕπεται εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. XIV εἰς ἦχον πλ. δ', δι' οὗ συμπληροῦται ὁ κύκλος τῶν ὀκτὼ ἤχων. Εἰς τὸν κώδικα Γ τὸ φ. 62v, ὅπου τελειώνει ὁ XII κανών, εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς χειρὸς τῆς γραψάσης τὴν συλλογὴν VII - XII (φφ. 27 - 62v). Πιθανὸν λοιπὸν εἶναι ἢ νὰ ἐξέπεσαν φύλλα τινὰ κατὰ τὴν συστάχωσιν τοῦ κώδικος ἢ ὁ ἀντιγραφεὺς ὅστις συνεπλήρωσε τὴν συλλογὴν νὰ μὴ ἐπρόσεξε τὴν κατ' ἦχον σειρὰν τῶν κανόνων· διὰ τοῦτο οἱ ἀκολουθοῦντες κανόνες εἰς τὸν κώδικα Γ δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς καμμίαν σειράν.

Νέκρωσιν ζωηφόρον τοὺς νενεκρωμένους ἐξ ἁμαρτίας
Ἅγιος ὁ ναός σου, ὁ Δαβὶδ προέγραψε τῷ υἱῷ σου... θ.

Ὠδ(ὴ) Ϛ' ***Ὁ Ἰωνᾶς ἐκ κοιλίας.***

Θαυμαστωθεὶς ἐν τῇ θείᾳ γνώσει, θεόφρον,
Ἁγιασμὸν ἐκομίσω, πάτερ, ἐξ ὕψους
Νόμῳ ταφῆς ὡς θνητὸς ἐν τάφῳ ἐτέθης
Ἀγαθουργὸς ὁ τεχθεὶς ἐκ σοῦ, θεοτόκε... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' ***Κάμινον παῖδες.***

Στήριγμα, πάτερ, καὶ καύχημα νέον
Ἵνα πιστώσῃ Χριστός σοι τὸν πλοῦτον
Ὅλος ἡνώθης Χριστοῦ τῇ ἀγάπῃ
Σὲ τὴν τεκοῦσαν Θεὸν ὑπὲρ λόγον... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' ***Τὸν μόνον ἄναρχον.***

Κατακοσμούμενον ἀρετῶν ταῖς εἰδέαις
Ὡς θαυμαστὸς ἐστιν ὁ Θεὸς ἐν ἁγίοις
Νεκρῶν ἀνάστασιν πιστευθεῖσαν πιστοῦται
Χρυσῆν λυχνίαν σε τοῦ φωτὸς τοῦ ἀδύτου... θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' ***Πανύμνητε τῶν οὐρανῶν.***

Συνέτριψεν ὑπὸ τοὺς πόδας σου, τρισμάκαρ,
Μυρίζει σου ἡ τῶν λειψάνων, πάτερ, θήκη
Λαμβάνοντες τὰς δωρεάς σου, θεοφόρε,
Βοήθειαν καὶ κραταιάν σε προστασίαν... θ.

XIII

Ὁ ποιητὴς τοῦ παρόντος κανόνος εἶναι ὁμώνυμος τοῦ ὑμνουμένου ὁσίου. Περὶ τούτου ἔχομεν διττὴν μαρτυρίαν. Ἀναφέρεται δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς καὶ εἰς τὸν τίτλον τοῦ κανόνος, ὅπερ δὲν συμβαίνει πάντοτε, σχηματίζεται δὲ καὶ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι διὰ τῶν θεοτοκίων, ὁπόθεν προῆλθε καὶ ἡ πρώτη μαρτυρία. Ὁ σχηματισμὸς ὅμως τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἀκροστιχίδι εἶναι πλημμελὴς καὶ δύναται ὡς ἐκ τούτου καὶ ἄλλως νὰ ἀναγνωσθῇ.

Τὸ σχηματιζόμενον δηλ. ὄνομα διὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῶν θεοτοκίων εἶναι ΑΘΑΝΑΣΙΟ, ἐλλείπει δηλ. τὸ Υ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρὸ τοῦ Ο τροπάριον ἄρχεται διὰ τοῦ Ω, θὰ ἠδύνατο ἡ ἀκροστιχὶς νὰ μᾶς δώσῃ ΑΘΑΝΑΣΙΩ, τὸ ὄνομα δηλ. τοῦ εἰς ὃν ὁ κανὼν ἀφιεροῦται ὁσίου καὶ οὐχὶ τὸ

τοῦ ποιητοῦ. Τὴν τοιαύτην ὅμως ἀνάγνωσιν ἀποκλείομεν διὰ τοὺς κάτωθι λόγους: α) Τὸ διὰ τοῦ Ω ἀρχόμενον τροπάριον δὲν εἶναι θεοτοκίον. β) Ἡ λέξις ἡ ἀρχομένη διὰ τοῦ Ο εἶναι Ουκ, ἑπομένως κάλλιστα δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ΟΥ(κ). γ) Τὸ ὄνομα ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ἀποτελεῖται ἐξ ἐννέα γραμμάτων, ἀπαιτεῖ λοιπὸν ἐννέα θεοτοκία διὰ νὰ σχηματισθῇ. Ἀλλὰ ἐννέα θεοτοκία δὲν ὑπάρχουν, καθότι αἱ ᾠδαὶ εἶναι ὀκτὼ (ἡ β' ᾠδὴ παλαιόθεν παραλείπεται εἰς τοὺς κανόνας).

Ὁ κανὼν ἐποιήθη ἔχων ὡς μελικὴν καὶ μετρικὴν βάσιν τοὺς ἑξῆς κανόνας: α) Διὰ μὲν τὰς ᾠδὰς Α' - Ζ' τὸν κανόνα τοῦ Μ. Σαββάτου Μάρκου μοναχοῦ, Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ καὶ Κασίας, β) Διὰ τὴν Η' ᾠδὴν τὴν ἀντίστοιχον ᾠδὴν τοῦ κανόνος τῆς Μ. Πέμπτης ἐπίσης Κοσμᾶ Μαϊουμᾶ καὶ γ) Διὰ τὴν Θ' τέλος ᾠδὴν ἐλήφθη ὡς πρότυπον ἡ ἀντίστοιχος ᾠδὴ σταυρωσίμου κανόνος τοῦ β' ἤχου Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου ψαλλομένου «*Τῇ Παρασκευῇ πρωΐ*». Ἡ ἐπίδρασις τῶν προτύπων εἶναι μεγάλη· ἐπεκτείνεται δὲ μέχρι μιμήσεως αὐτουσίων λέξεων, φράσεων καὶ εἰκόνων. Ἡ τήρησις τῶν ρυθμοτονικῶν μέτρων τῶν προτύπων εἶναι ἀξιόλογος χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι πάντοτε ἐπιτυχής.

Ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα (ᾠδὴ α' εἱρμ.) ἐπίκλησιν τοῦ Λόγου, παρὰ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ζητεῖ τὴν δύναμιν νὰ ὑμνήσῃ τὸν Αὐτοῦ θεράποντα Ἀθανάσιον.

Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ κανόνος τούτου εἶναι τὸ πλῆθος τῶν οἰκείων παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ποιηταῖς καὶ λογογράφοις λογοπαιγνίων.

Τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν τροπαρίων (πλὴν τῶν θεοτοκίων) δὲν σχηματίζουν ἀκροστιχίδα.

Κώδικες: Γ, φφ. 63 - 70v. Τὸν κανόνα τοῦτον ἐκδίδομεν ἀλλαχοῦ: Πρβλ. Atanasio Kominis, Un canone inedito in onore di Sant' Atanasio l'Athonita, ἐν Millenaire du Mont Athos, Études et Mélanges, vol I, Chevetogne 1963 (τυποῦται).

Ἕτερος κανὼν εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον φέρων ἀκροστιχίδα ἐν τοῖς θεοτοκίοις: ***Ἀθανασίου.***

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχ. πλ. β' ***Κύματι θαλάσσης.***

Κλῖνόν μοι τὸ οὖς σου καὶ πρόσσχες μοι, Λόγε,
Κύματα ἀπάτης καὶ πλάνης πελάγη
Αἴγυπτον φυγών τε καὶ τὰ Αἰγυπτίων
Ἐρημοπολίτης καὶ ἄπολις, πάτερ,
Ἄχραντε παρθένε, ἡ μόνη παρθένος... θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' ***Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων.***

Ἔλιπες τὴν τοῦ κόσμου σοφώτατα σοφίαν...
Ἄριστα, ποιμενάρχα, χρησάμενος τῇ τάξει...
Ἥπλωσας τὰς σαγήνας καὶ ἤγρευσας μοναζόντων...
Ἥπλωσεν ὁ ἐχθρός σοι τὰ θήρατρα...
Θέλημά μου, παρθένε, θανάτωσον... θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' ***Τὴν ἐν σταυρῷ σου.***

Τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει, ὅσιε,
Ποιμαντικὴν ἐγχειρισθεὶς ὡς ἄξιος
Ἐκτρέφεις, πάτερ, σοῦ τὸ ποίμνιον
Σὴν μνήμην, πάτερ, ὁ Χριστὸς ἐδόξασεν
Ἀπὸ περάτων γῆς συνήθροισε... θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' ***Θεοφανείας σου Χριστέ.***

Ἐκ φυλακῆς τῶν ἐντολῶν προκαθαρθεὶς τὴν ψυχὴν...
Ἐξ ἀρετῶν περιωπῆς εἰς ὑψηλὴν πρακτικὴν...
Ἐξ ἀκηράτου βιοτῆς τὸ τριφεγγὲς τῆς ζωῆς...
Διὰ θανάτου πρὸς ζωὴν διὰ φθορᾶς...
Νόμων ἐκτὸς τῶν φυσικῶν ὁ πλαστουργός... θ.

Ὠδ(ὴ) ΣΤ' ***Συνεσχέθη ἀλλ' οὐ.***

Ἐμυήθης τὸ τοῦ μυστηρίου
Θραυομένην καὶ συμπατουμένην
Συνετρίβη ἀλλὰ πόρρω σάλου
Ἁμαρτίαις τοὺς παλαιωθέντας... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' ***Ἄφραστον θαῦμα.***

Ἄρχων κατέστης ἐκλελεγμένος ὡς κράτιστος...
Δημαγωγός τις καὶ ποιμενάρχης ὡς ἄριστος...
Μέγιστον θαῦμα πῶς μετὰ τέλος ὡράθης...
Ὕπνωσας ὕπνον τὸν τοῖς δικαίοις ἐπάξιον...
Σύλληψιν θείαν ἄσπορον τόκον ὑπέδειξας... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' ***Νόμων πατρῴων.***

Φύλαξ τῶν θείων νόμων γέγονας
Φῶς ἐν τῷ κόσμῳ φαῖνον δεύτερον
Χάριτος θείας κατηξίωσε
Ἰόν, παρθένε, πρὶν ἐξήμεσε... θ.

'Ωδ(ὴ) Θ' ***'Απορεῖ πᾶσα γλῶσσα.***

Κ*υκλόθεν ἄρον* *τοὺς σοὺς ὀφθαλμούς, θεηγόρε,*
'Ε*πέβης ὄρους* *θείας ἀναβάσεως ὄντως* ο
"Ω*φθης ὡς ὄρος* *θεῖον γλυκασμὸν ἀποστάζων* (sic)
"Ε*φανας, πάτερ,* *θείαις ἀγλαΐαις ἐμπρέπων*
'Ω*ραῖος κάλλει* *τῷ τῶν ἀρετῶν ἐστεμμένος*
Ο*ὐκ ἔστι πλήν σου* *μήτηρ καὶ παρθένος, οὐκ ἔστιν...* θ.

XIV

Ὁ ἀκόλουθος κανὼν ἐποιήθη ἐπὶ τῇ βάσει εἱρμῶν κανόνων τοῦ Θεοφάνους. Ἔχει δὲ ἐγκωμιαστικὸν χαρακτῆρα.

Ὁ ποιητὴς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ζητεῖ παρὰ τοῦ ὁσίου ἔμπνευσιν διὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσῃ ἐπαξίως· διὰ δὲ τοῦ προτελευταίου τροπαρίου τοῦ κανόνος, ἀφοῦ δηλώσῃ ὅτι τὸν ὕμνησε *«ὅλῃ... γνώμῃ καὶ ψυχῇ, διαθέσει καὶ καρδίας θερμότητι...»* ζητεῖ συγγνώμην ἂν δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του.

Ἡ ἀκροστιχὶς παρέχει πράγματα. Ἐν πρώτοις εἶναι ἀμφίβολον ἂν ὁ ποιητὴς τὴν ἤθελεν ἔμμετρον· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν ἓν κάκιστον ἑξάμετρον. Ἐκτὸς ὅμως τῆς μετρικῆς ἀσυνεπείας τοῦ στίχου παρατηροῦνται εἰς αὐτὸν καὶ φωνητικὰ σφάλματα: α) Οὕτως ἔχομεν ΟΣΙΟΕ(ι)Σ δηλ. ἔχομεν ΕΙ=Ι. β) Ἀντὶ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ἔχομεν ΑΘΑΝΑΣΙΩΝ καὶ γ) Ἀντὶ ΥΜΝΟΙΣ ἔχομεν ΥΜΝΟΣ. Ἀνάλογα σφάλματα, οὐχὶ ὅμως εἰς τοιαύτην ἔκτασιν ἐντὸς μιᾶς μόνον ἀκροστιχίδος, δὲν εἶναι ἀσυνήθιστα εἰς τοὺς βυζαντινούς. Πάντως δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ περίπτωσις διαταράξεως τοῦ κανόνος κατὰ τὰς ἀντιγραφὰς καὶ ἀπωλείας τῆς ἀρχικῆς του μορφῆς.

Κώδικες: Γ, φφ. 70v-76v – Μ, φφ. 122v-125 – Μ. Λαύρας Γ 79, φφ. 291v-302v. Ὁ κανὼν εἶναι ἀνέκδοτος.

"Ετερος κανὼν εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν 'Αθανάσιον, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς ἥδε: ***Τὸν ἐν ὁσίοις 'Αθανάσιον μέλπω ἐν ὕμνοις.***

'Ωδ(ὴ) Α' ἦχ. πλ. δ' ***'Αρματηλάτην.***

Τ*ῶν σῶν ἀγώνων ἐγχειρεῖν ἐπείγομαι*
"Ο*λον τὸν πόθον πρὸς Θεὸν ἀνέθηκας*
Ν*ῦν τῷ Χριστῷ παρεστηκὼς μνημόνευε*
'Ε*ν τῇ γαστρί σου συλλαβοῦσα τέτοκας...* θ.

'Ωδ(ὴ) Γ' ***'Ο στερεώσας κατ' ἀρχήν.***

Ν*όμους φυλάττων τοῦ Χριστοῦ* *ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας*

'Ο *σωφροσύνης ἐραστὴς* *καὶ τῶν παθῶν καθαιρέτης*
Σ*ὺ ὡς ὁ μέγας 'Αβραὰμ* *καταλιπὼν τὰ ἔξω*
"Ι*να θεώσῃ τοὺς βροτοὺς* *ὁ τὸν 'Αδὰμ πλαστουργήσας...* θ.

'Ωδ(ὴ) Δ' ***Σύ μου Χριστὲ Κύριος σύ μου.***

"Ο*λη ἐν σοὶ* *ἔπνευσε, πάτερ ἀοίδιμε,*
Ε*ἷλες ἐχθροῦ* *τὰς παρατάξεις, μακάριε,*
Σ*τήσας στερρῶς* *ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως*
"Α*νευ σπορᾶς* *τὸν ζωοδότην συνείληφας...* θ.

'Ωδ(ὴ) Ε' ***"Ινα τί με ἀπώσω.***

Θ*εῖον πῦρ ἐν καρδίᾳ,* *μάκαρ, συλλαβὼν...*
'Α*νενδότῳ νηστείᾳ* *ὥσπερ Μωϋσῆς...*
Ν*ικητὴς τροπαιοῦχος* *κατὰ τῶν ἐχθρῶν...*
'Α*περρίφην εἰς χάος,* *δέσποινα παρθένε...* θ.

'Ωδ(ὴ) ϛ' ***'Ιλάσθητί μοι.***

Σ*υνήργησέ σοι Χριστὸς* *ἐν πᾶσιν οἷσπερ ἐνήρξω ποιεῖν*
'Ι*σάγγελον ἐπὶ γῆς* *τὸν βίον ἐπιδειξάμενος*
'Ω*ς ἑωσφόρος φαιδρὸς* *ἐξέλαμψέ σου ἡ μνήμη, σοφέ,*
Ν*οός μου τὰς ἐκτροπὰς* *καὶ τῆς καρδίας τὰ κύματα...* θ.

'Ωδ(ὴ) Ζ' ***Θεοῦ συγκατάβασιν.***

Μ*εθέξει θεούμενος* *τῆς τρισηλίου μακαριότητος*
'Ε*ξέβλυσας χάριτι* *τοῦ παρακλήτου, ἔνδοξε, πνεύματος*
Λ*ιμὴν γαληνότατος* *σὺ ἀνεδείχθης τῶν προστρεχόντων σοι*
Π*ανάμωμε δέσποινα,* *ἡ τὸν σωτῆρα Χριστὸν κυήσασα...* θ.

'Ωδ(ὴ) Η' ***'Επταπλασίως κάμινον.***

'Ω*ς 'Ισραὴλ ἐβύθισας* *Φαραὼ τὸν ἀόρατον*
'Ε*ν προσευχαῖς τὸ ἄγρυπνον* *ἐν νηστείαις τὸ εὔτονον*
Ν*ῦν οὐδαμῶς αἰνίγματι* *πρὸς δὲ πρόσωπον πρόσωπον*
'Υ*πὲρ ἡμῶν δυσώπησον* *τὸν σωτῆρα καὶ Κύριον...* θ.

'Ωδ(ὴ) Θ' ***"Εφριξε πᾶσα ἀκοή.***

Μ*έμνησο νῦν ὡς παρεστὼς* *ἀκροτάτῳ ἐφετῷ, παμμακάριστε,*
Ν*ομίμως ἔδραμες, σοφέ,* *τὸν ἀγῶνα τὸ καλὸν τῆς ἀσκήσεως*
"Ο*λῃ μου γνώμῃ καὶ ψυχῇ,* *διαθέσει καὶ καρδίας θερμότητι*
Σ*ῶσόν με, μῆτερ τοῦ θεοῦ,* *ἡ γεννήσασα τὸν σωτῆρά μου...* θ.

XV

Ὁ παρὼν κανὼν εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ὅμοιος πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. III (Βλ. ἀνωτέρω). Βασίζεται εἰς μετρικὰ καὶ μελικὰ πρότυπα τοῦ Θεοφάνους· Ὁ ποιητής, ἂν δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ποιήσαντα τὸν κανόνα III, ἔχει πάντως σχέσιν ἐξαρτήσεως πρὸς ἐκεῖνον. Ἐπικαλεῖται καὶ οὗτος τὸν ὅσιον λέγων: *«...καὶ τὴν καρδίαν ἀγάθυνον λόγον μοι ἐμπνέων πρὸς αἶνόν σοι»*.

Αἱ ᾠδαὶ γ', ς' καὶ ζ' εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ᾠδὰς τοῦ κονόνος III· ἐνῷ αἱ ᾠδαὶ α', ε', η' καὶ θ' φαίνονται διάφοροι. Ἡ ᾠδὴ δ' δὲν παραδίδεται οὐδόλως, διότι ὡς καὶ προηγουμένως ἐλέχθη ἐκ τοῦ σημείου τούτου τοῦ κώδικος ἐξέπεσε φύλλον ἕν. Ἐλλείπουν ἐπίσης λέξεις τινὲς τοῦ τελευταίου τροπαρίου τῆς γ' ᾠδῆς καὶ τὰ τρία πρῶτα τροπάρια τῆς ε' ᾠδῆς.

Περὶ τῆς ἀκροστιχίδος πρβλ. ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ κανόνος III.

Κώδικες: Γ, φφ. 76v-80v (πρβλ. καὶ φφ. 10-15 ὡς καὶ Μ, φφ. 106-108v). Ὁ κανὼν εἶναι ἀνέκδοτος. (Κατωτέρω ἐκδίδομεν ἐν παραρτήματι τὸν ἐν πολλοῖς ὅμοιόν του κανόνα III).

Ἕτερος κανὼν εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν 'Αθανάσιον ἔχων ἀκροστιχίδα ταύτην: ***Ὦ τῶν καλῶν δοτὴρ χάριν μοι δὸς λόγου.***

'Ωδ(ὴ) Α' ἦχ. πλ. δ' ***Ἁμαρτηλάτην Φαραώ.***

Ὡ*ς ἐκ φωτὸς τοῦ χρονικοῦ πρὸς ἄχρονον*
Τ*ὸν τῆς 'Εδὲμ ἀποσφαλέντα ἄνθρωπον*
Ὡ*ς τῶν παθῶν κεκρατηκὼς στερρότατα*
Ν*οῦ καὶ ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς εὐπρέπειαν...* θ.

'Ωδ(ὴ) Γ' ***Οὐρανίας ἁψῖδος.***

Κ*αταλεάνας πανσόφως τὸ τῆς ψυχῆς οἴκημα*
Ἀ*νελθὼν ἐξ Αἰγύπτου τῆς νοητῆς, ὅσιε,*
Λ*όγῳ Λόγον ἐδέξω τὸν τῷ πατρὶ σύνθρονον*
(ἐν τῇ σῇ νηδύϊ, παρθένε, τὸν ἐνυπόστατον καὶ τοῦτον τέτοκας) | (ἐνταῦθα ἐξέπεσεν φύλλον ἕν). θ.

('Ωδ(ὴ) Δ' . . . .
Ω . . . .
Ν . . . .
Δ . . . .
Ο . . . . θ.

'Ωδ(ὴ) Ε' . . . .
Τ . . . .
Η . . . .
Ρ . . . . *)* | *(ἔνδικος).*
Χ*ρόνῳ σὺ τὸν ἀχρόνως Λόγον ἐνυπόστατον...* θ.

'Ωδ(ὴ) Ϛ' ***Ἄβυσσος ἁμαρτιῶν.***

Ἅ*ρμα πάνυ εὐπρεπὲς ὡς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων τῷ λόγῳ*
Ῥ*ήγνυται ὁ τοῖς καλοῖς φθονερὸς ἀεὶ Σατὰν ἀντιπράττων*
Ἵ*λεών μοι τὸν Χριστὸν ὡς υἱόν σου, θεομῆτορ, γενέσθαι...* θ.

'Ωδ(ὴ) Ζ' ***Θεοῦ συγκατάβασιν.***

Ν*εώσας τὴν αὔλακα τὴν τῆς ψυχῆς σου*
Μ*ακροῖς περιόδοις σε ζωῆς ἀφῆκεν*
Ὅ*ρον καὶ στάθμην σε, κανόνα, τύπον*
Ἵ*λεῴ με ὄμματι ἰδεῖν, παρθένε...* θ.

'Ωδ(ὴ) Η' ***Ἑπταπλασίως.***

Δ*ιαφανὲς ὡς ἔσοπτρον ταῖς αὐγαῖς ταῖς τοῦ πνεύματος*
Ὁ*λολαμπὴς ὡς ἥλιος ἐξαστράπτει τοῖς θαύμασιν*
Σ*υναθροισθέντες σήμερον ἐν τῇ μνήμῃ σου χαίρομεν*
Λ*όγον, ἁγνή, συνέλαβες τὸν τῷ πατρὶ συνάναρχον...* θ.

'Ωδ(ὴ) Θ' ***Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ ὁ οὐρανός.***

Ο*ὐ πλοῦτον, οὐ τὴν δόξαν, οὐ τὴν τρυφὴν*
Γ*ηθόμενον τὸ πλῆθος τῶν φοιτητῶν*
Ο*ἱ πόνοις τε καὶ νόσοις καὶ πειρασμοῖς*
Ὑ*πόδικος ἡ φύσις ἡ τῶν βροτῶν...* θ.

XVI

Ὁ κανὼν οὗτος παραδίδεται ἐν ταῖς ἀκολουθίαις τοῦ ὁσίου μετὰ τοῦ κανόνος ὑπ' ἀριθ. I καὶ μετ' αὐτοῦ συνεξεδόθη.

Ὁ ποιητής του ἐχρησιμοποίησεν ὡς πρότυπον τὸν γνωστότατον κανόνα τοῦ Ἰωσὴφ τὸν ψαλλόμενον κατὰ τὴν Ἀκάθιστον ἀκολουθίαν *('Ανοίξω τὸ στόμα μου...)*. Λαμβάνει τὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου καὶ τὰ μετουσιώνει εἰς αἶνον. Διὰ τῆς ἀκροστιχίδος ζητεῖ παρὰ τοῦ ὁσίου *«ἔμπνευσιν»*, διὰ δὲ τοῦ εἱρμοῦ τῆς α' ᾠδῆς ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν *«παράκλητον Κύριον»* ἐπαναλαμβάνει τὴν αὐτὴν αἴτησιν.

Ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ κανόνος εἶναι ἰαμβική, παρουσιάζει ὅμως, ὡς καὶ

εἰς τοὺς κανόνας III καὶ XV τὴν τομὴν - παῦσιν μετὰ τὴν ἕκτην συλλαβὴν (caesura - pausa mediana).

Κώδικες: Β, φφ. 11v - 20 – Δ, φφ. 12 - 28 – Μ. Λαύρας Δ 12 (ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ ἔκδοσις) – Ι 135, φφ. 47v κἑξ. 'Εξεδόθη ὑπὸ Παντελεήμονος Λαυριώτου, 'Αγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη, ἔτ. Γ' (ἀριθ. 31 - 32), Βόλος 1939, σελ. 207 - 214[1].

"Ετερος κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: **"Εμπνευσον, ὦ πάτερ, λόγον σοι προσφέρειν.**

'Ωδ(ὴ) Α', ἦχος δ' **'Ανοίξω τὸ στόμα μου.**

*'**Ε**ν γλώσσαις ὡς ἔπνευσας ταῖς πυριπνόοις*
***Μ**εγίσταις λαμπρότησι τῶν σῶν ἀγώνων*
***Π**ολύφωτον ἥλιον τοῦ παναγίου*
***Ν**οός σου εὐθύτητι τῇ πρὸς τὸ θεῖον*
*'**Ε**νίσχυσον, δέσποινα, τὸ ἀσθενὲς τῆς καρδίας μου...* θ.

'Ωδ(ὴ) Γ' **Οὐκ ἐν σοφίᾳ.**

*'**Υ**πὸ τῆς θείας λελαμπρυσμένος, πάτερ, χάριτος*
***Σ**οφίας λόγοις τῆς ἀνωτάτω, πάτερ, ἤδη πολλοὺς*
*"**Ο**ρος σταλάζον νοητὴν εὐφροσύνην ὤφθης, σοφέ,*
***Ν**ομίμων δίχα τὸν Λόγον τίκτεις, πανάμωμε...* θ.

'Ωδ(ὴ) Δ' **'Ο καθήμενος ἐν δόξῃ.**

*'**Ω**ς εὐγνώμων καὶ ἐχέφρων τὸ τῆς χάριτος*
***Π**αρατάξεις ἀοράτων δυσμενῶν ἐταπείνωσας*
*'**Α**ρωμάτων μυροθήκη νοητῶν ἀναδέδειξαι*
***Τ**ῶν ἀτόπων μου πταισμάτων ἡ τὰ πλήθη γινώσκουσα...* θ.

'Ωδ(ὴ) Ε' **'Εξέστη τὰ σύμπαντα.**

*'**Ε**ξέλαμψας ἥλιος καθάπερ τῇ λαμπρότητι*
*'**Ρ**εόντων τὸ ἄστατον ἐμφρόνως παρωσάμενος*
***Λ**όγον ὑπερβαίνουσι τὰ σοὶ τερατουργούμενα*
*"**Ο**λον με ἐν μήτρᾳ σου Θεὸς ἀνεμορφώσατο...* θ.

[1] 'Επειδὴ ἡ ἔκδοσις εἶναι δυσεύρετος παραθέτομεν, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀνεκδότους κανόνας, τὰς ἀρχὰς τῶν τροπαρίων.

'Ωδ(ὴ) Ϛ' **Τὴν θείαν ταύτην.**

***Γ**εραίρει κτίσις τὴν μνήμην σου ὡς πάντων ποιημάτων*
*'**Ο** φέρων λόγῳ τὰ σύμπαντα, σοφέ, σὲ ἐκλεξάμενος*
***Ν**οῦν ἡγεμόνα κτησάμενος τὸ χεῖρον καθυπέταξας*
***Σ**ωμάτων καὶ ψυχῶν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τῶν ταπεινῶν...* θ.

'Ωδ(ὴ) Ζ' **Οὐκ ἐλάτρευσαν.**

***Ο**ὐκ ἐνάρκησας ἐν πόνοις, οὐκ ἐνέδωκας*
*'**Ι**δεῖν ἐφιέμενος, μακάριε, Χριστοῦ τὸ πρόσωπον*
***Π**εριήστραψεν ὁ βίος σου τὰ πέρατα καθάπερ ἥλιος*
*'**Ρ**όδον σε ὡς εὔοσμον εὑράμενος ἐν σοὶ ἐσκήνωσεν...* θ.

'Ωδ(ὴ) Η' **Παῖδας εὐαγεῖς.**

*"**Ο**λβιος ὁ τάφος καὶ τῆς θείας τοῦ πνεύματος*
***Σ**οφῶς ἀντηλλάξω τῶν προσκαίρων τὰ ἄφθαρτα*
***Φ**ωτὸς τοῦ τρισηλίου ἀπολαύων μὴ παύσῃ*
*'**Ε**κπλήττει με τὸ ξένον σου τοῦ τόκου πῶς φέρεις...* θ.

'Ωδ(ὴ) Θ' **"Απας γηγενής.**

*'**Ρ**ᾶνον ἐφ' ἡμᾶς ἐξ ὕψους τὴν χάριν σου*
*"**Ε**λαμψεν ἰδοὺ ἡ μνήμη σου σήμερον*
*"**Ι**δε ἣν πολλοῖς ἱδρῶσι καὶ πόνοις σου*
***Ν**εῦσον ἱκετῶν, παρθένε, ἀκήρατε...* θ.

XVII

'Ο παρὼν κανών, ὅστις ἀπουσιάζει, ὡς καὶ ὁ προηγούμενος, ἀπὸ τὴν σωζομένην συλλογὴν τοῦ κώδικος Γ, μελίζεται πρὸς τοὺς εἱρμοὺς τοῦ κανόνος τοῦ Μ. Σαββάτου, τοῦ ποιηθέντος ὑπὸ Μάρκου μοναχοῦ, Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ καὶ Κασίας.

'Εποιήθη, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς τῶν θεοτοκίων ἀκροστιχίδος, ὑπό τινος μοναχοῦ Μηνᾶ τάλα ἐπιγραφομένου.

'Ο κανὼν εἶναι, ὡς καὶ ἐν τῷ τίτλῳ ἀναγράφεται, *«ἱκετήριος»* ἤτοι παρακλητικὸς καὶ ὁ ποιητὴς δι' ὅλων τῶν ᾠδῶν ὀδύρεται διὰ τὰς ἁμαρτίας του καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὁσίου.

'Η ἀκροστιχὶς τοῦ κανόνος *('Αθανασίῳ τῆς δεήσεως στόνος)*, πλὴν τῶν θεοτοκίων, σχηματίζει κανονικὸν ἴαμβον.

Κώδικες: Μ. Λαύρας Γ 11, φφ. 99v - 108v. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος παραμένει εἰσέτι ἀνέκδοτος.

Ἕτερος κανὼν ἱκετήριος εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον ⟨φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: ***Ἀθανασίῳ τῆς δεήσεως στόνος***⟩.

Ὠδ(ὴ) Α', ἦχος πλ. δ' ***Κύματι θαλάσσης.***

Ἅ*γιε ἁγίων ὁ δοὺς ἐκ καρδίας*
Θ*λίψεις καὶ ἀνάγκαι σφαλμάτων ἀπείρων*
Ἅ*βυσσος παισμάτων συμφορῶν βυθός τε*
Μ*όνην εὑρηκώς σε λιμένα γαλήνης...* θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' ***Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων.***

Ἄ*μμον ταῖς ἀσωτίαις παρήλασα καὶ ὑετοῦ*
Ν*εύματι ὁ ποιήσας τὰ σύμπαντα παντουργικῷ*
Σ*οῦ τοῖς ἐνθέοις ἠλάλαζε πᾶσα πληθὺς*
Ἥ*λιον τετοκυῖα, πανάχραντε, τὸν τῆς δικαιοσύνης...* θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' ***Τὴν ἐν σταυρῷ σου.***

Ἰ*δοὺ προσέρχομαι καμπτόμενος ὡς κλοιῷ ταῖς δειναῖς*
Ὦ *πῶς ἐκ βρέφους ἀσελγαίνοντα μέχρι γήρους αὐτοῦ*
Τ*ύπτων τὸ στῆθος, πάτερ, κράζω σοι μετανοίας μοι καιρὸν*
Ν*εκρὸν τοῖς πάθεσι γενόμενον καὶ ἐν τάφῳ με νῦν...* θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' ***Πρὸς σὲ ὀρθρίζω.***

Ἠ*πορημένος καὶ κατῃσχυμμένος ὑπὸ πλήθους πταισμάτων*
Σ*φοδρῶς τῷ βέλει τῷ τῆς ἁμαρτίας τιτρωσκόμενος τρέμω*
Δ*ουλώσας πάλαι ἐμαυτὸν τῷ πλάνῳ καθυπήκουσα πάσαις*
Ἀ*πλήστῳ πόθῳ σὲ καθικετεύω, παναγία μου, σβέσον...* θ.

Ὠδ(ὴ) ς' ***Ἄβυσσος ἐσχάτη.***

Ἔ*σπειρα ἐμαυτῷ ἀδικίας καὶ ἀνομίας ἐν γῇ*
Ἥ*μαρτον ὡς ἄλλος τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων οὐδεὶς*
Σ*ός εἰμι καὶ προστρέχω τῇ σκέπῃ, μάκαρ, τῇ θείᾳ σου*
Τ*ρόμος με καὶ φρίκη καὶ δεινή τις παράλυσις ἔλαβε...* θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' ***Ἄφραστον θαῦμα.***

Ἐ*στενωμένος τῇ συνοχῇ τῶν ἀπείρων μου*
Ὡ*ς ἐν πελάγει τῷ κοσμικῷ τούτῳ κλύδωνι*
Σ*ὺ βοηθός μοι, σὺ καὶ προστάτης μου μέγιστος*
Ἄ*ρρητον τόκον σχοῦσα, πανάχραντε δέσποινα...* θ.

4 - 7 - 1963

Ὠδ(ὴ) Η' ***Ἔκστηθι φρίττων οὐρανέ.***

Σ*τήριξον πεῖρα ἐντολῶν τῶν σωτηρίων σου*
Τ*ίς ὡς ἐγὼ χρόνον ζωῆς ἀθλίως ἤνυσα καὶ*
Ὅ*ταν καθίσῃ ὁ κριτὴς κρῖναι τὰ σύμπαντα*
Λ*ύτρωσις πέφυκεν ὁ σὸς τόκος, μητράνδρε...* θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' ***Μὴ ἐποδύρου μου.***

Ν*ενοσηκότα τῷ ἄχθει, πεπτωκότα τῷ βάρει*
Ο*ἶκος ὁ σὸς ἰατρεῖον καὶ πηγὴ ἀκενώτων*
Σ*άλπιγγος ἤχησε πλέον εἰς τὰ πέρατα πάντα*
Ἄ*ξιον ὄντως δοξάζειν τὴν ἁγνήν σε παρθένον...* θ.

XVIII

Καὶ ὁ παρὼν κανὼν δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κώδικος Γ. Εἶναι συντεθειμένος καὶ μελισμένος συμφώνως πρὸς πρότυπα τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τοῦ Θεοφάνους. Ψάλλεται ἐν τοῖς ἀποδείπνοις εἰς τὰ Μεθέορτα τοῦ ὁσίου (ς' Ἰουλίου).

Ὁ κανὼν εἶναι παρακλητικὸς καὶ ἐποιήθη εἰς ἐποχὴν δοκιμασιῶν τῆς Μ. Λαύρας, ἢ καὶ τοῦ Ἁγ. Ὄρους ὁλοκλήρου. Αὐτὸ τοὐλάχιστον φαίνεται νὰ ὑπαινίσσεται ὁ ποιητὴς διὰ τῶν συχνῶν ἐπικλήσεων τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ὁσίου: «*Ἀδίκως ἐπέθεντο τῷ σῷ ποιμνίῳ ἄνδρες αἱμάτων· σὺ δὲ τούτων διασκέδασον τὰ πανουργεύματα, μακάριε*» (ᾠδ. Δ', τροπ. γ'). «*Οἶδας ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, μάκαρ, καὶ τοὺς κυκλόθεν νῦν περιστοιχίσαντας ὥσπερ θῆρας. Τῶν πρὸς Θεόν σου πρεσβειῶν τῇ σφενδόνῃ πόρρω τούτους ἀπέλασον καὶ τῷ σῷ ποιμνίῳ εἰρήνην πρυτάνευσον*» (ᾠδ. Ε', τροπ. β'). «*Εἰς βάθη πολλῶν ἐμπεσόντες συμφορῶν οἱ σοὶ οἰκέται ἐπιβοώμεθα... ἐξελοῦ τούτων τοὺς δούλους σου*» (ᾠδ. Ζ', τροπ. γ'). «*Ἐχθρῶν δὲ τὰς βουλὰς ματαίωσον τῶν ἐπιθεμένων τοῖς σοῖς ἀχρείοις δούλοις...*» (ᾠδ. Η', τροπ. γ') κλπ.

Ἡ θέσις τοῦ κανόνος τούτου, ὡς παρουσιάζεται καὶ εἰς τοὺς κώδικας Μ καὶ Θ 35, εἶναι μετὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. VII (ὅπου βλ.).

Καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν μνείαν τῆς εἰκόνος τοῦ ὁσίου: *Εἰκόνα τὴν σὴν ἀσπαζόμενοι πιστῶς ἀπαρυόμεθα χάριν πλουσίαν* (ᾠδ. Ζ', εἱρμ.)[1].

Ἡ ἀκροστιχὶς σχηματίζεται δι' ἐπαναλήψεως ἐν ἑκάστῃ ᾠδῇ τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος τοῦ ἀντιστοίχου προτύπου εἱρμοῦ.

Κώδικες: Μ, φφ. 109 - 111 – Δ, φφ. 31v - 35v – Μ. Λαύρας Θ 35, φφ. 136 - 145v, Paris. Gr. 1576, φφ. 141 κέξ. Ὁ κανὼν εἶναι ἀνέκδοτος.

---

[1] Πρβλ. κατωτ., σ. 312, σημ. 3.

Ὁ κανὼν τοῦ ἁγίου ἐν τοῖς ἀποδείπνοις.

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχ. β' **Δεῦτε λαοὶ ᾄσωμεν.**

Δεῦτε πληθὺς τῶν μοναζόντων ὑμνήσωμεν
Δέχου ἡμῶν τὸν ὕμνον, πάτερ θεόληπτε,
Δόξαν πολλὴν παρὰ θεοῦ κομισάμενος
Δίδου ἡμῖν ταῖς ἱκεσίαις σου, πάναγνε... θ.

Ὠδ(ὴ) Γ' **Ἐν πέτρᾳ με τῇ πίστει.**

Ἐν πέτρᾳ τῇ τῆς πίστεως σοῦ τὸν οἶκον
Ἐν θλίψεσιν ὑπέρμαχον καὶ προστάτην
Ἐκ πράξεως ἀρίστης εἰς θεωρίαν
Ἐν βίῳ σε κεκτημένος σε προστασίαν... θ.

Ὠδ(ὴ) Δ' **Ἀκήκοα Κύριε τὴν ἐν.**

Ἀνθρώπων σκαιότητος, δαιμόνων βλάβης
Ἀχρείους οἰκέτας σου μὴ δὴ παρόψει, πάτερ,
Ἀδίκως ἐπέθεντο τῷ σῷ ποιμνίῳ
Ἀρρήτως διέμεινας καὶ μετὰ τόκον παρθένος... θ.

Ὠδ(ὴ) Ε' **Ὁ φωτισμὸς τῶν.**

Ὁ πονηρὸς ἐξῃτήσατο, πάτερ,
Οἶδας ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, μάκαρ,
Ὄρει προσβὰς τῷ τοῦ Ἄθωνος, πάτερ,
Οἶκον σεπτὸν τῇ πανάγνῳ παρθένῳ... θ.

Ὠδ(ὴ) ϛ' **Πρὸς Κύριον ἐκ κήτους.**

Πατέρα τε καὶ προστάτην καὶ πρέσβυν πρὸς Κύριον
Πρὸς Κύριον μεταβὰς ὃν ἐπόθεις, μακάριε,
Ποιμάνας σου τὸ ποίμνιον θεαρέστως, ὅσιε,
Παρέδωκας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμά σου... θ.

Ὠδ(ὴ) Ζ' **Εἰκόνος χρυσῆς.**

Εἰκόνα τὴν σὴν ἀσπαζόμενοι πιστῶς
Εἰκὼν ἀρετῆς καὶ κανὼν ποιμαντικῆς
Εἰς βάθη πολλῶν ἐκπεσόντες συμφορῶν
Ἐν σοὶ τὰς ἡμῶν ἀναθέμενοι ἐλπίδας... θ.

Ὠδ(ὴ) Η' **Τὸν ἐν καμίνῳ τόν.**

Τρωθεὶς τῷ φίλτρῳ τοῦ Χριστοῦ ἀπερράγης
Τῇ ἐγκρατείᾳ τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα
Τῆς διακρίσεως πηγὴ τῆς ἀγάπης ὅλος
Τὴν ποίμνην ἥν σοι, ἀγαθή, προσανέθετο... θ.

Ὠδ(ὴ) Θ' **Ἡ τὸν πρὸ ἡλίου.**

Ἥλιος καθάπερ ἀκτῖνας ἐπιπέμπεις
Ἤντλησας πλουσίως πηγῆς ἐξ ἀκενώτου
Ἤνεγκε θεός σε λαοῦ εἰς προστασίαν
Ἤμειψας ὡς πάλαι θαλάσσης ἁλμυρᾶς
Ἡ ταῖς σαῖς ἀγκάλαις βαστάσασα τὸν κτίστην... θ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ (Κανὼν III)

Κανὼν ἕτερος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: **Ὦ τῶν καλῶν δοτὴρ χάριν μοι δὸς λόγου.**

Ὠδ(ὴ) Α' ἦχος πλ. δ' **Ὑγρὰν διοδεύσας.**

Ὡς πάλαι ἐκ πέτρας[1] ὕδωρ Μωσῆς
ἐξήγαγε ῥάβδῳ
οὕτως, ἅγιε, ταῖς εὐχαῖς
νοός μου τὴν πώρωσιν πατάξας
λόγον παράσχου πρὸς ὕμνον τῶν σῶν ἀρετῶν.

Τῷ νόμῳ Κυρίου ἐμμελετῶν[2]
νυκτὸς καὶ ἡμέρας,
Ἀθανάσιε, ἐμμελῶς
μακάριος ὄντως ἀνεδείχθης
καὶ τῆς Τριάδος σεπτὸν οἰκητήριον.

Ὡς ἄλλος Ἠλίας ἅρμα πυρὸς[3]
σαυτῷ ὑποζεύξας
τὴν τετράδα τῶν ἀρετῶν,
μάκαρ Ἀθανάσιε, πρὸς ὕψος
τῆς τοῦ θεοῦ θεωρίας ἀνέδραμες.

[1] Ex. 17,6.
[2] Ps. 118,97.
[3] Reg. IV (II), 2,11.

Νομίμων τῆς φύσεως ἀληθῶς
συνέλαβες ἄνευ
καὶ ἐκύησας τοῖς βροτοῖς
Σωτῆρα καὶ Κύριον, Παρθένε,
ὃν ἐκτενῶς ὑπὲρ πάντων ἱκέτευε. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδ(ὴ) Γ' **Οὐρανίας ἁψῖδος.**
Καταλεάνας πανσόφως
τὸ τῆς ψυχῆς οἴκημα
καὶ διαφερόντως κοσμήσας,
θεομακάριστε,
χάριν τοῦ πνεύματος
εἰσδεδεγμένος ὡράθης
καὶ φωτὸς πληρέστατος
καὶ στῦλος πύρινος.

Ἀνελθὼν ἐξ Αἰγύπτου
τῆς νοητῆς, ὅσιε,
οἷα Μωϋσῆς[1] ὁ θεόπτης
ὄρος πρὸς γνώσεως
πλάκας τῆς χάριτος
ἐκ χειρὸς θείας ἐδέξω
ποδηγεῖν τὸ ποίμνιον
τὸ σοὶ ποθούμενον.

Λόγῳ Λόγον ἐδέξω
τὸν τῷ Πατρὶ σύνθρονον
ἐν τῇ σῇ νηδύϊ, Παρθένε,
τὸν ἐνυπόστατον
καὶ τοῦτον τέτοκας
ὡς πρὸ τοῦ τόκου Παρθένος,
τὸν ἡμᾶς ῥυσάμενον
ἀλόγων πράξεων. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδ(ὴ) Δ' **Εἰσακήκοα.**
Ὥσπερ ἥλιος ἔλαμψεν
ἡ μαρμαρυγὴ τῆς ἐνδόξου μνήμης σου
καταυγάζουσα τὰ πέρατα

[1] Ex. 31,18.

νοηταῖς ἀκτῖσι
τῶν θαυμάτων σου.

Νέος ὤφθης λιμώττουσαν,
ὥσπερ Ἰωσήφ[1], ἐκτρέφων τὴν Αἴγυπτον
τοὺς ἐν πείνῃ σωτηρίου τροφῆς
λιμαγχονουμένους
λόγῳ γνώσεως.

Διαβὰς ἀνδρικώτατα
νέφος τῆς σαρκός σου διὰ τῆς πράξεως
εἴσω γέγονας, ἀοίδιμε,
τοῦ φωτὸς τοῦ θείου
ὡς ἐπόθησας.

Οἶκος γέγονας, ἄχραντε,
τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ὡς ὑπεραίρουσα·
οἶκον ὅθεν με ἀνάδειξον
ἀρετῶν ἐνθέων
θείᾳ χάριτι. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδ(ὴ) Ε' **Φώτισον ἡμᾶς.**
Τύπος μοναστῶν,
ἀρετῆς κανὼν εὐθύτατος
ἀνεδείχθης, Ἀθανάσιε·
Χριστὸν γὰρ ὄντως
ἐμιμήσω τὸν ποθούμενον.

Ἤνεγκας στερρῶς
τῶν δαιμόνων τὰ ὁρμήματα
ἀλγηδόνας τε τοῦ σώματος
τοῦ σοῦ ποιμνίου
προϊστάμενος, μακάριε.

Ῥάβδῳ σῶν εὐχῶν
νοητοὺς λύκους ἐδίωκες
καὶ τῇ σύριγγι τῶν λόγων σου
ἐψυχαγώγεις
λογικά, παμμάκαρ, θρέμματα.

[1] Gen. 31,14 sq.

Χαίρει ἐπὶ σοί,
Θεοτόκε, κτίσις ἅπασα,
τῶν ἀγγέλων τὰ συστήματα
καὶ τῶν ἀνθρώπων
γλῶσσα πᾶσα σὲ δοξάζουσα. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδ(ὴ) Ϛ' **Ἄβυσσος ἁμαρτιῶν.**

Ἅρμα πάνυ εὐπρεπὲς
ὡς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων τοῦ λόγου
ἐξ ἀρετῶν σεαυτὸν
ὁλοτρόπως ἀπέδειξας·
ὅθεν νῦν ἐκδυσωπῶ
ὡς ἐποχούμενον ἔχων, πάτερ,
αὐτὸν ἱκέτευε σωθῆναι ἡμᾶς.

Ῥήγνυται ὁ τοῖς καλοῖς
φθονερῶς ἀεὶ Σατὰν ἀντιπράττων,
ἐνορῶν εὐθηνοῦσαν
τὴν σὴν ποίμνην, ἀοίδιμε·
ἀλλὰ τούτου τὴν ῥοπὴν
ἄκυρον ποίησον ταῖς λιταῖς σου
ταῖς πρὸς τὸ θεῖον, Ἀθανάσιε.

Ἱλεών μοι τὸν Χριστὸν
ὡς υἱόν σου, Θεομῆτορ, δυσώπει
καὶ τῶν παθῶν γενέσθαι
διὰ σοῦ νῦν ὑπέρτερον,
ὅπως ἀπολυτρωθεὶς
χαίρων ὑμνήσω σε τὴν Παρθένον
τὴν ἐκ παθῶν λυτρωσαμένην με. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδ(ὴ) Ζ' **Θεοῦ συγκατάβασιν.**

Νεώσας τὴν αὔλακα
τὴν τῆς ψυχῆς σου
ἀρότρῳ πόνων σου
ἑκατοστεύοντα στάχυν
ἐδρέψω, πάτερ θεομακάριστε,
καὶ νῦν ἀγάλλῃ
μελῳδῶν τῷ κτίστῃ σου

εὐλογητὸς ὁ Θεὸς
⟨ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν⟩.

Μακροῖς περιόδοις σε
ζωῆς ἀφῆκεν
ὡς κλῆμα ἔγκαρπον
ὁ τῶν ὅλων δεσπότης
ἐξ οὗ καρποῦσθαι οἶνον σωτήριον
ὃν καὶ πηγάζεις
διὰ τῆς φυτείας σου
εὐλογητὸς ἐκβοῶν
ὁ τῶν ⟨πατέρων Κύριος⟩.

Ὅρον καὶ στάθμην σε,
κανόνα, τύπον
καὶ χαρακτῆρα τρανῶς
μονοτρόπων εἰδώς σε
ὁ σύμπας, πάτερ, πατέρων ὅμιλος
μετ' εὐφροσύνης
βοᾷ ἀγαλλόμενος
εὐλογητὸς ὁ Θεὸς
⟨ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν⟩.

Ἱλεῴ με ὄμματι
ἰδεῖν, Παρθένε,
δυσώπει Κύριον
ἐν ἡμέρᾳ τῆς δίκης,
ὅταν καθίσῃ κρῖναι τὰ ἔργα μου [1]
καὶ τῆς ἐκεῖθεν
μερίδος ἀξίωσον
τῶν σωζομένων τυχεῖν
ταῖς σαῖς δεήσεσιν. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδ(ὴ) Η' **Τὸν ἐν ὄρει ἁγίῳ.**

Διὰ πόνων
πολλῶν τὴν τεθλιμμένην [2]
τοῦ Κυρίου

---

[1] Mat. 25,31-33.
[2] Mat. 7,13-14.

ὁδόν, πάτερ, ὁδεύσας
πρὸς παραδείσου πλάτος νῦν κατήντησας
χαίρων σὺν ἁγίοις
τάγμασιν ἀγγέλων
καὶ μέλπων εἰς αἰῶνας.

***Ὀ**φθαλμούς σου*
οὐκ ἔτρεψας πρὸς ὕπνον,
σοῖς βλεφάροις
οὐκ ἔδωκας νυστάξαι [1]
ἕως οὗ ἔσχες, πάτερ Ἀθανάσιε,
Χριστὸν ἐν καρδίᾳ,
ὃν ὑπὲρ τῶν τέκνων
τῶν σῶν ἀεὶ δυσώπει.

***Σ**ὲ ποιμένα*
προὐβάλοντο οἰκεῖον
ποιμενάρχαι,
καταλιπόντες θρόνους [2],
ἐπεγνωκότες, πάτερ Ἀθανάσιε,
ὅτι τοῦ ποιμαίνειν
βέλτιον ὑπάρχει
τὸ σοὶ παιδαγωγεῖσθαι.

***Λ**όγον πάντα*
τοῦ τόκου σου τὸ θαῦμα
ὑπερβαίνει,
Παρθένε Θεοτόκε·
οὗ γὰρ ἡ φύσις ἔστιν ἀκατάληπτος
τούτου καὶ ὁ τόκος,
κἂν ἐν χρόνῳ πέλῃ
ἀνέκφραστος ὑπάρχει. θ⟨εοτοκίον⟩

Ὠδὴ Θ' ***Κυρίως Θεοτόκον σὲ ὁμολογοῦμεν.***

***Ὁ**ρῶντές σου τὸν τύπον,*
πάτερ, τῆς εἰκόνος [3]

[1] Ps. 131,4.

[2] Ἐννοεῖ τὸν πατριάρχην Νικόλαον τὸν Χρυσοβέργην.

[3] Ὅτι ὁ ὅσιος εἰκονογραφήθη λίαν ἐνωρὶς μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου του: «*Ὁ δὲ μοναχὸς Ἀντώνιος* (μαθητὴς τοῦ ὁσίου γνησιώτατος) ...*ἄπεισι πρὸς τὸν τῆς εἰκόνος ἐργάτην, ὄνομα Παντολέοντα καὶ τὰ τοῦ πράγματος εἰσηγεῖται* (νὰ φιλοτεχνήσῃ δηλ. ὁμοιότυπον εἰκόνα τοῦ ὁσίου πρὸς τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν καὶ) ...*οὖσαν ἀπαρήλλακτον ἐκτύπωμα τῆς ἁγίας ἐκείνου μορφῆς... ...ἥτις καὶ μέχρι τῆς σήμερον προσκυνεῖται παρὰ πάντων ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ τάφῳ τὸν ἀκριβῆ χαρακτῆρα τῆς ἁγίας αὐτοῦ μορφῆς ἀποσῴζουσα*» (*πρβλ.* Anal. Boll. 25 (1906), 86 - 87).

Πλὴν τῆς ἀνωτέρω μνείας δύο ἀρχαιοτάτων εἰκόνων τοῦ ὁσίου, ἐξ ὧν ἡ μία εὑρίσκετο ἐν Μεγίστῃ Λαύρᾳ καὶ ἐκ τῆς ὁποίας χρησιμοποιηθείσης ὡς πρότυπον προῆλθον πᾶσαι αἱ μεταγενέστεραι, μικρογραφίαν τοῦ ὁσίου παλαιοτάτην ἔγχρωμον καὶ ὁλοσέλιδον εὑρίσκομεν ἐν τῷ κώδικι τῆς Μ. Λαύρας Ε 194, τοῦ ια' αἰῶνος ἐν φ. 1 (Ἐδημοσιεύθη μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ὑπὸ Παντελεήμονος Λαυριώτου, Ἁγιορ. Βιβλιοθ., Ἔνθ' ἀνωτ. καὶ ἐν τῇ β' ἐκδόσει τοῦ ἐγκωμίου τοῦ ὁσίου ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τὸ 1948.

Ἑτέρα «ἀρχαϊκὴ εἰκὼν» τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου εὕρηται ἐν τῷ κώδικι ὑπ' ἀριθ. 40 τοῦ Πρωτάτου (πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος... I, σελ. 6).

Τέλος εὕρηνται δημοσιευμέναι καὶ αἱ ἑξῆς εἰκόνες τοῦ ὁσίου: Ἐν Χρυσάνθου (Φιλιππίδου), Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος (= Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 45), ἐν Ἀθήναις 1933, σελ. 344 ὁλόσωμος εἰκὼν «ἐκ τοιχογραφίας τοῦ Πανσελήνου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πρωτάτου» καὶ ἑτέρα εἰκὼν ἐκ Μεγίστης Λαύρας. Ἐν τῷ παρόντι τόμῳ τῆς Ἐπετηρίδος δημοσιεύεται ὑπὸ Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου εἰκὼν τοῦ ὁσίου φιλοτεχνηθεῖσα ὑπὸ Θεοφάνους τοῦ κατακοσμήσαντος τὸ Ἅγιον Ὄρος. Μελέτη περὶ τῆς εἰκονογραφήσεως τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου ἐλλείπει.

σὲ καθορᾶν προσδοκῶμεν οἱ δοῦλοί σου
καὶ προσκυνοῦντες ἐν πίστει κατασπαζόμεθα.

***Γ**ηθόμενοι χορείαν*
ἅπαντες συμφώνως
πνευματικὴν συστησώμεθα σήμερον
ἐπὶ τῇ μνήμῃ σκιρτῶντες τοῦ ἀοιδίμου πατρός.

***Ο**ἱ σὲ πεπλουτηκότες,*
πάτερ, προστασίαν
σοῦ τὴν ἐτήσιον μνήμην γεραίρομεν
περικυκλοῦντες τὴν λάρνακα τῶν λειψάνων σου.

***Ὑ**πέρμαχον πλουτήσας*
σέ, θεοκυῆτορ,
ὁ σοὶ λατρεύων πιστῶς Ἀθανάσιος [1]
τὰς τῶν δαιμόνων ἐφόδους πάσας νενίκηκεν. θ⟨εοτοκίον⟩

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΚΟΜΙΝΗΣ

[1] *Ἀθανάσιε* cod.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΙΒΗΡΙΤΗΣ

μεταφραστὴς τῆς «Χρονογραφίας τοῦ Δωροθέου» εἰς τὴν ρωσσικὴν καὶ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας

Ὁ Ἰβηρίτης ἱερομόναχος Διονύσιος ἀνήκει εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην σειρὰν τῶν «ἐλασσόνων» λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον δὲν εἵλκυσε μέχρι σήμερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ὄχι διότι εἶναι ἀσήμαντον, ἀλλὰ διότι ἀκόμη παραμένει σχεδὸν ἄγνωστον. Εἰς τὴν περίπτωσιν μάλιστα τοῦ Διονυσίου ἔχομεν ἐνώπιόν μας ἄνδρα, τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις ἐκτείνεται καὶ πέραν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, μέχρι τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τῆς Μόσχας, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ συμβολὴ εἰς τὸν τομέα τῆς πολιτιστικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι ἀναξία λόγου.

Περὶ τῆς καταγωγῆς του πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς αὐτογράφου σημειώματος τοῦ Διονυσίου εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 943, φ. 3α, κώδικα τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, τοῦ ὁποίου ἦτο κτήτωρ: *«Διονυσίου Ἰβιρήτου καὶ μακεδονοβλαχιότου»*[1]. Ἐν συνεχείᾳ τοῦ κτητορικοῦ τούτου σημειώματος δι' ἄλλης χειρὸς προσετέθη βραδύτερον: *«καὶ βαρβάρου χωντροῦ ἀρβανίτου Γγίκα»*[2]. Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Διονύσιος ἦτο βλαχόφωνος ἐκ Μακεδονίας, πιθανῶς ἐκ τῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Μοσχοπόλεως, ἀφοῦ χαρακτηρίζεται καὶ ὡς *«ἀρβανίτης»* καὶ ψέγεται ὡς *«βάρβαρος»*. Ὅτι δὲ ἐπωνυμεῖτο Γκίκας θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ δεκτὸν ἀνεπιφυλάκτως, ἐὰν ἤμεθα βέβαιοι ὅτι τὸ σημείωμα ἔχει πράγματι οὕτω καὶ ὄχι *«...ἀρβανίτου Γγέκα»*.

---

[1] Βλ. N. Camariano, Biblioteca Academiei Române. Catalogul manuscriptelor greceşti, Βουκουρέστι 1940, σ. 43. Πρβλ. καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι παρόμοια κτητορικὰ σημειώματα τοῦ Διονυσίου ἐν φύλ. 1α, 2α, 7α, 8α, 9α καὶ 10α: «*Διονυσίου ἀρχιμανδρίτου Ἰβιρήτου καὶ τῶν φίλων*». Γνωρίζομεν ἕνα ἀκόμη κώδικα, ἀνήκοντα ἄλλοτε εἰς τὸν Διονύσιον, τὸν ὑπ' ἀριθμ. 204 (τοῦ 16 αἰ., περιέχοντα ἔργα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ) τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας. Ἐν ἀρχῇ τοῦ κώδικος τούτου σημειοῦται: «*Διονυσίου Ἰβερήτου, ῥακενδύτου καὶ ἀρχιμανδρίτου*»· βλ. Ἀρχιμανδρίτου Βλαδιμήρου, Συστηματικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Συνοδικῆς βιβλιοθήκης. 1. Ἑλληνικὰ χειρόγραφα (ρωσσιστί), Μόσχα 1894, σ. 235.

[2] Camariano, ἔνθ' ἀνωτ.

Πότε ἐγεννήθη ὁ Διονύσιος καὶ πότε εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων δὲν εἶναι γνωστόν. Ἡ παλαιοτέρα περὶ αὐτοῦ μνεία ἀνάγεται εἰς τὴν 9 Μαρτίου 1650, ὅτε μαρτυρεῖται ὡς ἐκκλησιάρχης τοῦ ἐν Καμπουλοὺγκ τῆς Βλαχίας ἰβηριτικοῦ μετοχίου, ὅπου ὑπηρέτει καὶ ὡς διορθωτὴς εἰς τὸ ἐκεῖ ἐγκατεστημένον τυπογραφεῖον[1]. Μετά τινα χρόνον, καὶ πάντως πρὸ τοῦ 1655, ἐπέστρεψεν εἰς Ἅγιον Ὄρος, διότι γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος τῶν Ἰβηριτῶν εἰς Ρωσσίαν, κομίζων ἱερὰ λείψανα ὡς δῶρον τῆς μονῆς πρὸς τὸν τσάρον Ἀλέξιον Μιχαήλοβιτς[2], ὁ ὁποῖος πρό τινων μόλις ἐτῶν (1651) εἶχε παραχωρήσει τὴν ἐν Μόσχᾳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὴν ἐπονομαζομένην Μπαλσόϊ Γκλαβά, εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων[3].

Τὸ 1660 ἀποστέλλεται καὶ πάλιν εἰς Μόσχαν, κομίζων τώρα παλαιοὺς χειρογράφους κώδικας ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων, ἐκ τῆς ὁποίας, σημειωθήτω, ἑτέρους 156 πολυτίμους κώδικας εἶχε μεταφέρει εἰς Ρωσσίαν τὸ 1654 ὁ μοναχὸς Ἀρσένιος Σουχάνωφ[4]. Εἰς ἐπιστολὴν τῶν Ἰβηριτῶν, τοῦ ἔτους 1660, πρὸς τὸν τσάρον Ἀλέξιον Μιχαήλοβιτς ἀναγινώσκομεν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: *«ἐστείλαμεν πρῶτον μὲ τὸν ἄνθρωπον τῆς βασιλείας σου, τὸν ὁσιώτατον ἐν μοναχοῖς καὶ ἅγιον γέροντα κὺρ Ἀρσένιον, κατὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ὑψηλοτάτης σου βασιλείας, βιβλία πολλὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα ρνϛ', τὰ ὁποῖα ἐδιάλεξεν αὐτός του ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μοναστηρίου· ἐστείλαμεν καὶ μὲ τὸν ἀρχιμανδρίτην ἡμῶν κὺρ Διονύσιον ἕτερα βιβλία ιδ'»*[5]. Τὰ παλαιὰ ταῦτα χειρόγραφα συνελέγοντο τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τσάρου καὶ τοῦ πατριάρχου Μόσχας Νίκωνος διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς βάσις διὰ τὴν ἀναθεώρησιν καὶ διόρθωσιν τῶν ἐν χρήσει λειτουργικῶν

---

[1] Βλ. N. I. Şerbănescu, Mitropoliţii Ungrovlahiei, «Biserica Ortodoxa Romînă», ἔτ. 77 (1959) σ. 781, ὅπου συνοψίζονται ὅσα παλαιότερον ἔγραψεν ὁ N. M. Popescu, Dionisie mitropolitul Ungrovlahiei, «Convorbiri Literare», ἔτ. 48 (1914) σ. 9 κἑ.

[2] Βλ. Ἰακώβου Βατοπεδινοῦ, Τὸ ἐν Μόσχᾳ συνοδικὸν σκευοφυλάκιον, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 18 (1898) σ. 260.

[3] Μ. Γεδεών, Χρονογραφία τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τῶν Ἰβήρων, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 32 (1912) σ. 14.

[4] Περὶ τῆς εἰς Ἅγ. Ὄρος ἀποστολῆς τοῦ Ἀρσενίου Σουχάνωφ, ἀποκομίσαντος ἐκεῖθεν εἰς Ρωσσίαν 498 συνολικῶς ἑλληνικοὺς καὶ σλαβωνικοὺς κώδικας, βλ. Sergiei Bielokurov, Arsenii Sukhanov. I. Biografia Arseniia Sukhanova, Μόσχα 1891. Πρβλ. Χ. Γ. Πατρινέλη, Βιβλιοθῆκαι καὶ Ἀρχεῖα τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι 1963, σ. 7-8.

[5] Βλ. M. Lascaris, Arsène Suchanov et les manuscrits de l'Athos. Un nouveau document (10 juin 1654), «Byzantion» 28 (1958) σ. 545. Πρβλ. Στ. Κυριακίδου, Ἡ ἐξαγωγὴ χειρογράφων ἐξ Ἁγ. Ὄρους, «Μακεδονικὰ» 4 (1955-1960) σ. 532-533.

βιβλίων τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας, ἐγχείρημα τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, προεκάλεσε τὸ σχίσμα τῶν Ρασκολνίκων [1].

Τῆς κινήσεως ταύτης πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ τύποις ἔκδοσιν τῶν λειτουργικῶν κειμένων δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος ὁ Διονύσιος. Ἐκ τῆς περισωθείσης χρονογραφίας τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἰβηριτικοῦ μετοχίου πληροφορούμεθα ὅτι *«εἰς τοὺς ,αχξ' [=1660] ἦλθεν ὁ ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος, ὁ ὁποῖος ἐστάθη εἰς τὴν στάμπα διορθωτής, διότι ἦτον βλάχος καὶ ἐδιάβαζε καὶ ρώσσικα καὶ μετέπειτα ἐχρημάτισε καὶ Οὐγκροβλαχίας»* [2]. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι συχνὰ ἐζητεῖτο ἡ γνώμη τοῦ Διονυσίου ἐπὶ θεμάτων λειτουργικῶν καὶ ἐκκλησιαστικοῦ τυπικοῦ [3]. Τόσον ἐξετιμήθη ἐν Ρωσσίᾳ ὁ Διονύσιος, ὥστε προσεκλήθη καὶ παρεκάθησε, τὸ 1666, εἰς τὴν καταδικάσασαν τὸν πατριάρχην Μόσχας Νίκωνα σύνοδον, τῆς ὁποίας τὸ πρακτικὸν ὑπέγραψεν ὡς *«Τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους τῶν Ἰβήρων μεγάλης μονῆς ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος»* [4]. Σημαντικὰς πληροφορίας περὶ τῆς ἐν Ρωσσίᾳ δράσεώς του παρέχει μία αἴτησις αὐτοῦ, ὑποβληθεῖσα τὸ 1669 εἰς τὸν τσάρον, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Διονύσιος ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὸν τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη προσέφερεν εἰς τὴν Ρωσσικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ζητεῖ μίαν δικαίαν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν [5].

Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαιτέρως εἶναι τὸ μεταφραστικόν του ἔργον. Διότι ἐν Ρωσσίᾳ ἀκόμη εὑρισκόμενος ὁ Διονύσιος συνέβαλεν εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς λεγομένης «Χρονογραφίας τοῦ Δωροθέου» εἰς τὴν σλαβορρωσσικὴν γλῶσσαν, ἀποσκοπῶν προφανῶς εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς ρωσσικῆς κοινῆς γνώμης σχετικῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν οἱ συντηρητικοὶ κύκλοι τῆς Μόσχας κατηγόρουν ὡς ἀποκλίνουσαν τῆς αὐστηρᾶς ὀρθοδοξίας. Τὴν μετάφρασιν τοῦ Χρονογράφου ἤρχισε τὸ 1656 ὁ Ἕλλην μοναχὸς Ἀρσένιος, φίλος καὶ συνοδὸς εἰς Ρωσσίαν τοῦ διαβοήτου Παϊσίου Λιγαρίδου, ἐπεράτωσε δὲ τὸ 1665 ὁ Διονύσιος [6].

---

[1] Βλ. προχείρως Φ ι λ. Β α φ ε ί δ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. 3, μέρος Α' (1453 - 1700), Κωνσταντινούπολις 1912, σ. 173 - 187.

[2] Μ. Γ ε δ ε ώ ν, ἔνθ' ἀνωτ., 14.

[3] Ὑπόμνημα τοῦ Διονυσίου περὶ τῆς τάξεως τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τελουμένων ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Κ α π τ έ ρ ε φ, Χαρακτὴρ τῶν σχέσεων τῆς Ρωσσίας μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολῆς κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα (ρωσσιστί), Μόσχα 1885, παράρτημα, σ. 47 - 49.

[4] Βλ. Κ. Δ ε λ ι κ ά ν η, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος τρίτος..., Κωνσταντινούπολις 1905, σ. 182.

[5] Κ α π τ έ ρ ε φ, ἔνθ' ἀνωτ., 217 - 218.

[6] Βλ. M i l o š W e i n g a r t, Αἱ βυζαντιναὶ χρονογραφίαι ἐν τῇ παλαιοσλαβικῇ λογοτεχνίᾳ (ρωσσιστί), μέρος α', Βρατισλάβα 1922. Τὸ ἔργον τοῦτο γνωρίζω ἐμμέσως ἐκ τῆς ἐκτενοῦς περὶ αὐτοῦ βιβλιοκρισίας τοῦ Μ. Λ ά σ κ α ρ ι ἐν ΕΕΒΣ 2 (1925) σ. 330 - 341· βλ. κυρίως σ. 335 - 336, ὅπου περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Χρονογράφου τοῦ Δωροθέου ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου καὶ Διονυσίου. Βλ. ἐπίσης Δ. Ο ἰ κ ο ν ο μ ί δ ο υ, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, «Λαογραφία» 18 (1959) σ. 144 - 145, ὅπου καὶ ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία. Περὶ τοῦ ἑτέρου τῶν μεταφραστῶν Ἀρσενίου βλ. Φ. Β α φ ε ί δ ο υ, ἔνθ' ἀνωτ., 178, 180, 206.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς διαφώτισιν τῶν Ἑλλήνων ὁ Διονύσιος, ἐκ ποικίλων ρωσσικῶν βιβλίων ἐρανιζόμενος καὶ μεταφράζων, συνέθεσεν ἀνάλογον ἱστορικὸν ἔργον, φέρον τὸν τίτλον: *«Ἱστορία, ἤτοι διήγησις περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ρωσσῶν· πόθεν κατάγονται οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς ἔλαβον τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὅπου ἦλθε σωματικῶς εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἐκήρυξε τὸ θεῖον κήρυγμα· μεταφρασθὲν δὲ καὶ συλλεχθὲν ἐν συντομίᾳ ἐκ τῶν σλαβικῶν βιβλίων παρὰ ἐλαχίστου Διονυσίου ἀρχιμανδρίτου, τοῦ ἐκ τῆς ἱερᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων τῆς ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθωνος, ὄντος αὐτοῦ εἰς τὴν περίφημον καὶ βασιλεύουσαν μεγαλόπολιν Μοσχοβίαν, ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αχξη' [=1668]»* [1].

Ἐκ Ρωσσίας ἐπέστρεψε, μετὰ τὸ 1669 πάντως, εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων, παρὰ τῆς ὁποίας τοῦ ἀνετέθη ἡ διοίκησις τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ἰβηριτικοῦ μετοχίου, τοῦ γνωστοῦ ὡς μονὴ τοῦ Ράδου Βόδα [2]. Τὴν θέσιν ταύτην ἀνέλαβε πρὸ τῆς 23 Ἰουνίου 1671, ὅτε τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ εἰς τὸν κώδικα τοῦ μετοχίου, καὶ διετήρησε μέχρι τῆς 20 Ἰουνίου 1672 [3]. Ἐκλεγεὶς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποχωρήσαντος Θεοδοσίου (1668 - 1672), ἐγκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον του τὴν 24 Ἰουνίου 1672 [4]. Τῆς βραχείας ἀρχιερατείας του μόνον μία πρᾶξις εἶναι γνωστὴ (28 Αὐγούστου 1672) καὶ μία ὁμολογία πίστεως, συντεταγμένη ἑλληνιστί, σλαβωνιστὶ καὶ ρουμανιστί. Ἀπέθανεν ὀλίγον πρὸ τῆς 24 Δεκεμβρίου 1672 [5].

Χ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ

---

[1] Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπόκειται ἀνέκδοτον εἰσέτι εἰς τοὺς κώδικας: α') Σιναϊτικὸν 548 (1849), φφ. 9α - 190α, γραφέντα τὸ ἔτος 1673 (βλ. V. N. B e n e š e v i č, Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in Monte Sina asseruantur, τ. 1, Πετρούπολις 1911, σ. 448) — β') Ἁγιορειτικὸν 4294 (Ἰβήρων 174), φφ. 71α - 167α, τοῦ 17ου αἰῶνος (βλ. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. 2, Καίμπριτζ 1900, σ. 46) — γ') Ἱεροσολυμιτικὸν (τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου Παναγίου Τάφου) 333, κώδικα κολοβὸν τοῦ 17ου αἰῶνος (βλ. Ἀ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ - Κ ε ρ α μ έ ω ς, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 4, Πετρούπολις 1899, σ. 306) καὶ δ') Ἱεροσολυμιτικὸν (Μετοχίου Παν. Τάφου) 23, φφ. 38β - 92α, τοῦ 18ου αἰῶνος (βλ. αὐτόθι, 37).

[2] S e r b ă n e s c u, ἔνθ' ἀνωτ.

[3] Αὐτόθι.

[4] Αὐτόθι.

[5] Αὐτόθι.

ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ ΤΖΑΓΚΑΡΟΛΩΝ ΚΑΙ Μ. ΛΑΥΡΑ

Πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τῆς παρούσης σελίδος, ὑπενθυμίζω ἐνταῦθα τὴν σχέσιν ἣν ἔχει ἡ ἐν τῇ περιοχῇ Κυδωνίας Κρήτης ('Ακρωτήρι ἢ 'Ακρωτήριον Μελέχας) μεγάλη σταυροπηγιακὴ ἱ. μονὴ τῆς 'Αγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων (πρβλ. τὴν μελέτην μου ἐν ΕΕΒΣ Θ', 1932, 289 - 350) πρὸς τὴν ἐν Ἄθωνι μονὴν Μεγίστης Λαύρας. Τὴν ἐν λόγῳ μονὴν ἀνήγειραν, ὡς γνωστόν, δύο λόγιοι ἱερομόναχοι, Λαυρέντιος καὶ 'Ιερεμίας ἐκ τῆς ἑνετοκρητικῆς ὀρθοδόξου οἰκογενείας τῶν Τζαγκαρόλων. Καθ' ἃ λέγει τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἄλλοτε δημοσιευθὲν χρονικὸν τῆς Μονῆς των: «'Ο δὲ 'Ιερεμίας μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθωνος, διὰ νὰ λάβῃ ἐκεῖθεν σχέδια τῆς μελλούσης οἰκοδομῆς. Σταθεὶς δὲ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου ἀγνώριστος ἐδιωρίσθη νὰ μεταφέρῃ ξύλα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐκεῖσε μοναχῶν, ὅπου ἐσχεδίασε μυστικῶς ὀλίγα τινὰ μονῆς οἰκοδομήματα. 'Αναχωρήσας δὲ ἐκεῖθεν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, μετέβη ὡσαύτως ἀγνώριστος εἰς τὴν μονὴν τῆς Λαύρας ὅπου ἐδιωρίσθη εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον τοῦ ξυλοφόρου, σχεδιάζων μυστικῶς τὰς οἰκοδομὰς τῆς μονῆς ἀρκετὸν καιρόν. 'Ανεγνωρίσθη δὲ τίς ἦτον διά τινος ἀνελπίστου καὶ παραδόξου περιστάσεως. Φαίνεται ὅτι μεταξὺ πατέρων τινῶν τῆς Λαύρας συνέπεσε φιλονεικία περί τινος γραφικοῦ ῥητοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν ἐξήγησιν ἀπετύγχανον καὶ τὰ δύο ἀντιφερόμενα μέρη, γράφοντες ἐξήγησιν καὶ τὸ ἓν μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἀστόχως καὶ μακρὰν τῆς ἀληθείας τοῦ νοήματος. 'Αφέντες δὲ τὴν βίβλον τὴν περιέχουσαν τὸ δυσερμήνευτον τοῦτο ῥητὸν καὶ τὰ διὰ γραφὴν ἐπιτήδεια εἰς ἓν μέρος τῆς μονῆς ἐλεύθερον, ἐξέβησαν πρὸς περιδιάβασιν...». Τὸ δυσερμήνευτον τοῦτο χωρίον ἐξήγησεν ὁ 'Ιερεμίας καί, γενομένης οὕτω γνωστῆς τῆς λογιότητός του, ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ λαμβάνῃ σχέδια ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελε, διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν μονὴν ἐν Κρήτῃ.

Ν. Β. Τ.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΙΗ' ΑΙΩΝΟΣ

'Η περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας πλὴν τῆς ἄλλης συγγραφικῆς παραγωγῆς παρουσιάζει ἀνεπτυγμένον καὶ τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος τῶν προσκυνηταρίων, ἤτοι περιγραφῶν ἁγίων τόπων μετὰ σχετικῶν πρὸς αὐτοὺς διηγήσεων. Προσκυνητάρια ἐκδεδομένα εἴτε περὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους εἴτε περὶ τῆς Μ. Λαύρας γνωρίζομεν ἤδη τρία ἐκ τῆς Bibliographie Hellénique τοῦ Émile Legrand τυπωθέντα κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα[1]. Τὸ παρόν, ἀνέκδοτον, καταλαμβάνει τὸν κώδικα Λ 54 τοῦ Βιβλιοθήκης τῆς Μ. Λαύρας[2] γραφέντα κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1773 ἐν τῇ Σκήτῃ τῶν Καυσοκαλυβίων, ὡς ἐν τέλει αὐτοῦ ἀναγινώσκομεν, ἀποτελεῖ δὲ ἐκτενὲς ποίημα ἐξ 6640 πολιτικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχῶς ὁμοιοκαταληκτούντων στίχων. 'Εκ τῆς ἐπιγραφῆς του «*Προσκυνητάριον ἀκριβέστατον τῆς ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθωνος ἱερᾶς καὶ σεβασμίας βασιλικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς μεγίστης Λαύρας συντεθὲν διὰ στίχων πολιτικῶν παρὰ Εὐθυμίου Μακεδόνος τοῦ Τραπεζουντίου τοῦ καὶ τῆς αὐτῆς μονῆς ἱερομονάχου*» πληροφορούμεθα ὅτι συγγραφεὺς εἶναι ὁ γνωστὸς διὰ τὰ στιχουργήματά του Λαυριώτης ἱερομόναχος Εὐθύμιος Τραπεζούντιος Μακεδὼν τὴν καταγωγήν, ὡς ὁ ἴδιος ἐν φ. 9 τοῦ παρόντος κώδικος γράφει:

'Η μὲν πατρίς μου, φίλτατε, ἦν στὸν Εὔξεινον Πόντον,
ἤγουν τὴν Μαύρην θάλασσαν, γένος δ' ἐκ Μακεδόνων,

---

[1] α') Ἔτος 1701, «*Προσκυνητάριον τοῦ ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος, συγγραφὲν μὲν καὶ τυπωθὲν ἐπὶ τῆς γαληνοτάτης ἡγεμονίας τοῦ εὐσεβεστάτου ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου Αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου 'Ιωάννου Κωνσταντίνου Βοεβόνδα...*», Bibl. Hell. XVIII αἰ., τ. I, σσ. 12 - 13, β') ἔτος 1772, «*Προσκυνητάριον τῆς Βασιλικῆς καὶ σεβασμίας μονῆς Μεγίστης 'Αγίας Λαύρας τοῦ 'Αγίου 'Αθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ, συντεθὲν παρὰ Μακαρίου Κυδωνέως...*», Bibl. Hell. XVIII αἰ., τ. II, σσ. 155 - 158, γ') ἔτος 1780, «*Προσκυνητάριον τῆς Βασιλικῆς καὶ Σεβασμίας Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ 'Αγίου 'Αθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ. Συντεθὲν μὲν παρὰ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Γεροπροηγουμένου καὶ Σκευοφύλακος τῆς αὐτῆς Μονῆς Κυρίου Σάββα...*», Bibl. Hell. XVIII αἰ., τ. II, σσ. 344 - 345.

[2] Σπυρίδωνος Λαυριώτου - Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας, Paris 1925, σ. 273.

Κωνσταντίνου εἰμὶ υἱὸς ἐξ εὐσεβῶν προγόνων
ἐκ πόλεως δὲ Τραπεζοῦς παλαιῶν αὐτοχθόνων[1].

Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐν κώδιξιν *Ω 52 καὶ *Ω 103 τῆς Λαύρας περιεχόμενον ποίημα «*κατὰ Λατίνων, ἤτοι περὶ τῶν ἐνστάσεων καὶ φρονημάτων τοῦ πάπα*»[2] καὶ διάφορα ἄλλα στιχουργήματα ἐν τῷ κώδικι 208 τοῦ ιη' αἰ. τῆς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων[3].

Ὀλίγα περὶ τούτου σημειοῖ ὁ Ἀλέξανδρος Λαυριώτης[4], ἐξ ὧν πληροφορούμεθα ἐπὶ πλέον ὅτι ἐγεννήθη περὶ τὸ 1700 ἐν Τραπεζοῦντι καὶ εἰκοσαετὴς ἐμόνασεν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ὅτι «ἀπεστάλη εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας τῆς μονῆς, ἰδίως ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς Φιλιππούπολιν, ἃς διεξήγαγεν εὐδοκίμως καὶ ἀπεβίωσεν 80της στιχουργῶν· συνήκμασε μετὰ Κυρίλλου[5] Λαυριώτου τοῦ Πατρέως, τούτου μὲν ἡγουμενεύοντος, ἐκείνου δὲ σκευοφυλακοῦντος»[6]. Ἐν Φιλιππουπόλει πρέπει νὰ εὑρίσκετο, ὅτε συνέθηκε τὸ κατὰ τῶν Λατίνων ποίημά του, δεδομένου ὅτι οἱ περιέχοντες τοῦτο ἀνωτέρω ἀναφερθέντες κώδικες ἐκεῖ ἐγράφησαν κατὰ τὸ ἔτος 1767, ἐν δὲ τῷ *Ω 103 ὑπάρχει ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἑξῆς σημείωσις: «*Ἔχομεν σκοπὸν τὸ παρὸν βιβλίον νὰ τὸ ἀντιγράψωμεν μὲ καλλιγραφίαν, ἂν κατευοδῶμεν ὑγιεῖς εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος*»[7]. Ἴσως ἤσκησε καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀντιγραφέως, σῴζεται δὲ κῶδιξ (Θ 128 Λαύρας) περιέχων ἔργον *[Ἀναστασίου] τοῦ Γορδίου περὶ τοῦ ἐθνικοῦ Μωάμεθ*... φέρων τὴν ἑξῆς σημείωσιν «*Ἐξεφωνήθη τὸ παρὸν παρά τινος ζηλωτοῦ σπουδαίου Γορδίου ἐξ Ἀγράφων καὶ ἀντεγράφη παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχοις Εὐθυμίου Μακεδόνος τοῦ Τραπεζουντίου καὶ Λαυριώτου νεωστὶ ἐν ἔτει 1763 Μαρτίου 10*»[8]. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐγένετο ἡγούμενος τῆς Μ. Λαύρας[9].

---

[1] Βλ. καὶ Κουρίλα-Εὐστρατιάδου, Κατάλογος κωδίκων Σκήτης Καυσοκαλυβίων, Paris 1730, σ. 114.

[2] Ὡς συνθέτης τοῦ ποιήματος τούτου ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ κώδ. Λ 54, ἔνθα μετὰ τὸ προσκυνητάριον (φ. 197) ἀκολουθοῦν «*Ἕτεροι στίχοι πρὸς τὸν ποιητὴν ταύτης τῆς βίβλου καὶ τῆς ἑτέρας τῆς αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀντιθέου πάπα*», βλ. καὶ Κατάλογον, σ. 273.

[3] Κατάλογος, σσ. 112 - 114.

[4] Ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ ΙΓ', 1893, σσ. 206 - 207.

[5] Εἰς τοῦτον πρέπει νὰ ἀνήκουν οἱ ἐν φ. 196β τοῦ κώδ. Λ 54 μετὰ τὸ προσκυνητάριον «*Στίχοι πολιτικοὶ πρὸς τὸν συγγραφέα καὶ στιχουργὸν ταύτης τῆς βίβλου*» μὲ ἀκροστιχίδα *Κυρίλλου*.

[6] Ἐκκλ. Ἀλήθ. ἔνθ' ἀνωτ., σ. 206.

[7] Κατάλογος, σ. 351.

[8] Κατάλογος, σ. 153.

[9] Βλ. σημείωσιν ἐν Κουρίλα-Εὐστρατιάδου, Καταλόγῳ κωδίκων Σκήτης Καυσοκαλυβίων, σ. 114, ἐν δὲ τῷ κώδ. 208 τῆς αὐτῆς Σκήτης ὀνομάζεται *Προηγούμενος*, Κατάλογος, σ. 112.

11 - 7 - 1963

Τὸ προσκυνητάριον εἶναι κυρίως ἔκθεσις τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, πολὺ δὲ μικρότερον μέρος τοῦ ποιήματος καταλαμβάνει ἡ περιγραφὴ τῶν καθ' ἕκαστα τῆς μονῆς. Πηγαὶ ἐξ ὧν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντληθοῦν τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἁγίου εἶναι τὰ ἑξῆς κείμενα καὶ βιογραφίαι: α') «*Τυπικὸν ἤτοι κανονικὸν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ*» ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Ἀθανάσιος περὶ τῶν σχέσεών του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον Φωκᾶν καὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς Λαύρας[1], β') «*Διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν διακρίσεων καὶ οἰκονομιῶν καὶ θαυμάτων τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ*»[2], γ') «*Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ*»[3], δ') «*Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνες καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ*»[4]. Τῆς τελευταίας ταύτης βιογραφίας προσιτωτέρας εἰς τοὺς μοναχοὺς διὰ τὸ ἁπλούστερον ὕφος της παράφρασιν ἀποτελεῖ ὁ ἐν τῇ «Καλοκαιρινῇ» τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου βίος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (Ε' Ἰουλίου)[5]. Ἐκ τῶν κειμένων τούτων ἄγνωστον ποῖα εἶχεν ἀναγνώσει ὁ ἄλλως μετρίας ἑλληνομαθείας[6] Εὐθύμιος, ἀσφαλῶς ὅμως θὰ τοῦ ἦτο γνωστὴ ἡ ἐν τῇ εὐρείας κυκλοφορίας τότε Καλοκαιρινῇ παράφρασις τοῦ *Βίου καὶ πολιτείας*... ἢ ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ *βίος* ἐκ Λαυριωτικοῦ τινος χειρογράφου.

Δὲν παραμένει ὅμως πάντοτε πιστὸς εἰς τὰ πρότυπά του βιογραφῶν προφανῶς ἀπὸ μνήμης τὸν ἅγιον. Οὕτω π.χ. ἀγνοεῖ (στ. 91 - 112) ὅτι ὁ Ἀθανάσιος ἐλθὼν εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος δὲν ἐγκατεστάθη εὐθὺς εἰς τὰς Καρυάς, ἀλλ' ἔγινεν ὑποτακτικὸς πρῶτον γέροντός τινος μοναχοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ζυγοῦ[7]. Ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰς ἀνακριβείας διαπράττει, ὁμιλῶν δηλ. περὶ τῆς νίκης τοῦ Νικηφόρου ἐν Κρήτῃ (στ. 157 - 187) δὲν θεωρεῖ τοὺς Ἄρα-

---

[1] Ἔκδ. Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894, σσ. 102 - 122, ἔκδ. Ἰ. Χατζηϊωάννου, Χρυσόβουλλα καὶ τυπικὰ περὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους τῶν ἀειμνήστων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τεῦχος Α', Ἀθῆναι 1939, σσ. 54 - 71.

[2] Ἔκδ. M. J. Pomialovsky, Βίος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ τὸν κώδ. 398 τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας, S. Petersbourg 1895 (ῥωσσιστί).

[3] Ἔκδ. Γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου, Θεολογία ΙΕ', 1937, σσ. 128 - 143. Ἐπανεξεδόθη ὑπὸ τῆς «Ἁγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης, ἐν Βόλῳ 1948.

[4] Ἔκδ. Louis Petit, Analecta Bollandiana XXV, 1906, σσ. 5 - 89.

[5] Πρώτη ἔκδοσις τῷ 1657 (É. Legrand, Bibl. Hell. XVII αἰ., τ. II, σσ. 89 - 90, 527).

[6] Πβ. ὅσα γράφει ὁ ἴδιος ἐν σ. 2 τοῦ Λαυρ. κώδ. *Ω 103 «*Παρακαλῶ τοὺς ἐντυγχάνοντας σπουδαίους νὰ μὴ καταγινώσκουν τὴν σύνταξιν καὶ ἀναρθότητα* (sic) *τῶν στοιχείων εἰς τοὺς παρόντας στίχους, ἐπειδὴ εἶμαι ἀμέτοχος ἑλληνικῆς παιδεύσεως· διὸ καὶ ἄξιός εἰμι συγγνώμης*», βλ. καὶ Κατάλογον, σ. 351.

[7] Πβ. *Βίον καὶ πολιτείαν*..., κεφ. 14, ἔκδ. L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 23 - 24.

βας (τοὺς ὁποίους προφανῶς ταυτίζει πρὸς τοὺς συγχρόνους του κυριάρχους Τούρκους) ὡς κατέχοντας ἤδη πρὸ πολλοῦ τὴν νῆσον, ἀλλ' ὅτι τότε προσεπάθουν νὰ καταλάβουν αὐτήν, δὲν εἶναι ἀκριβὴς ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Λαύρας, ἴσως θεωρεῖ ὅτι συνετελέσθη αὕτη ἐντὸς τοῦ 961 (στ. 349-355), ἐνῷ ὁ ἴδιος ὁ Ἀθανάσιος ἐν τῷ *Τυπικῷ* του λέγει ὅτι ὁ Νικηφόρος ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ (963) διαρκοῦντος τοῦ ἔργου [1].

Ἀπὸ ἀπόψεως ποιητικῶν ἀρετῶν τὸ προσκυνητάριον παρὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ τοῦ ποιητοῦ του εἰς τὴν στιχοπλοκίαν καὶ τὰ συνήθη λογοτεχνικὰ σχήματα δὲν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, ἡ σημασία του ἔγκειται μόνον εἰς τὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἔμμετρον παράφρασιν τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν πεζὴν τοιαύτην ἐν τῇ Καλοκαιρινῇ.

«Περὶ τοῦ Ἁγιωνύμου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος ἐν εἴδει ἐγκωμίου καὶ διηγήσεως στιχουργικῶς».

Πολλὰ ὄρη ὑψώθησαν εἰς τιμὴν καὶ ἀξίαν
καὶ ἐξεδιαλέχθησαν εἰς Θεοῦ κατοικίαν,
εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὁμιλίας
μὲ τοὺς αὐτοῦ θεράποντας καὶ θείας συμφωνίας,
ἔδωκε νόμους εἰς αὐτούς, ἔταξ' ἐπαγγελίας, 5
ἔκαμε καὶ θαυμάσια πρὸς πίστιν ἀληθείας.
Καὶ πρῶτον μὲν ὡμίλησε μὲ τὸν δίκαιον Νῶε
εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἀραρὰτ ποὺ ἦτον ἐκεῖ τότε
. . . .
Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐδιάλεξεν ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄρη
τὸ ὄρος τὸ τοῦ Ἄθωνος νὰ εἶναι περιβόλι 10
τῆς παναχράντου του Μητρὸς καὶ θεία κατοικία
καὶ νἆναι καὶ νὰ λέγεται αὐτῆς κληρονομία.
Λοιπὸν οὕτως ἠθέλησεν ὁ Υἱὸς καὶ Θεός της
τὸ ὄρος τὸ τοῦ Ἄθωνος νὰ εἶναι ἰδικόν της,
τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε θρόνος καὶ περιβόλι 15
καὶ θάλαμος βασιλικὸς τῇ παναχράντῳ Κόρῃ
καὶ τὸ σκεπάζει πάντοτε ἀπὸ βλάβην παντοίαν
καὶ τὸ φυλάττει ἄτρωτον ἀπὸ πᾶσαν κακίαν.
Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἄχραντος καὶ Θεοτόκος Κόρη
ἠγάπησε κατὰ πολλὰ τοῦτο τὸ περιβόλι, 20

[1] Ἐκδ. Meyer, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 104, ἔκδ. Χατζηϊωάννου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 56.

χρέος μας εἶναι ἄφευκτον ὀλίγα νὰ εἰποῦμε
στὸ ὄρος τοῦτο τὸ σεπτὸν καὶ νὰ μὴ σιωποῦμε.
Χαῖρε λοιπὸν σεβάσμιον καὶ θειότατον ὄρος,
σεπτὸν κατοικητήριον, τῶν Ἀγγέλων ὁ χῶρος·
χαῖρε ὄρος τοῦ Ἄθωνος, ὄρος τῆς ἡσυχίας, 25
ὄρος οὐρανομήκιστον, ὄρος τῆς Παναγίας·
χαῖρε ὄρος τὸ ἅγιον, θεία κληρονομία,
ἁγίων οἰκητήριον, ἀσκητῶν κατοικία,
ἐσένα εὗρεν ἄξιον λιμένα ἡ Παρθένος,
γιὰ νὰ προστρέχῃ εἰς ἐσὲ κάθε φουρτουνιασμένος 30
ὅποιος εἶναι ὡς ἐμὲ πολλὰ φιλαμαρτήμων
ἐδῶ ἂς ἔλθῃ νὰ εὕρῃ τὸ μέγα ἰατρεῖον.

«Περὶ τῆς γεννήσεως ἀνατροφῆς καὶ πολιτείας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ».

Ἐτοῦτο τὸ λαμπρότατον καὶ χρυσὸν κυπαρίσσι
εἰς τί τόπον ἐφύτρωσε; σ' ἀνατολὴν ἢ δύσιν;
εἰς ποῖον πανευφρόσυνον κῆπον καὶ περιβόλι 35
ἐγεννήθη τέτοιον λαμπρὸν κ' εὔλαλον χελιδόνι;
ποία πόλις ἐγέννησε τοιοῦτον ποιμενάρχην,
πολιοῦχον, καθηγητήν, πατέρα, εἰρηνάρχην;
Ἡ περίφημος Τραπεζοῦς ἡ θαυμασία χώρα
ὅπου εἶχεν ἕνα καιρὸν βασιλέως κορώνα, 40
διότι ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐκεῖνος
εἰς ταύτην ἐβασίλευσε πρεπόντως καὶ ἀξίως
κι ἄλλοι πολλοὶ βασίλευσαν εἰς ἐκείνην τὴν χώραν,
ἀλλὰ ἐγὼ τοὺς ἄφησα κατὰ ταύτην τὴν ὥραν.
Γονεῖς δὲ εἶχεν εὐγενεῖς καὶ περιφανεστάτους, 45
πλουσίους τε κατὰ πολλὰ καὶ ἐπισημοτάτους,
τὸ σπίτι των καταφυγὴ ἦταν εἰς τοὺς ἀπόρους
εἰς χήρας καὶ εἰς ὀρφανὰ καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅλους,
εἶχαν πολλὴν εὐλάβειαν καὶ ζῆλον εἰς τὰ θεῖα
ἀγαποῦσαν τὸ δίκαιον μισοῦσαν τὴν κακίαν. 50
Τοιοῦτοι ἦσαν εὐλαβεῖς οἱ γονεῖς τοῦ Ἁγίου,
ἐνάρετοι, θεοσεβεῖς καὶ φίλοι τοῦ Κυρίου.
Ἐκ γοῦν τοιούτων θαυμαστῶν καὶ ἁγίων γονέων
ἐγεννήθη ὁ ἅγιος ὥσπερ κρίνον ὡραῖον.
Πριχοῦ ὅμως νὰ γεννηθῇ καὶ εἰς τὴν γῆν πατήσῃ, 55
πριχοῦ νὰ δῇ τὸν ἥλιον τὸν λαμπρὸν ταῖς ἀκτῖσι,

ἔμεινε κοιλιόρφανος χωρὶς νὰ ἐγνωρίσῃ
ποιὸς εἶναι ὁ πατέρας του ποὺ θὰ τὸν κανακίσῃ.
Κι ἀπὸ μικρὸς ἐφαίνετο πῶς ἔμελλε νὰ γίνῃ
ξακουστὸς καὶ περίφημος σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην· 60
ὄντας δὲ εἰς βρεφικὴν ἀκόμη ἡλικίαν
ἔλαβε καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν ὀνομασίαν,
'Αβράμιος νὰ λέγεται ἡ μήτηρ του ἐζήτει
τὸν πατριάρχην 'Αβραὰμ νὰ μιμηθῇ στὰ ἤθη.
Δὲν πέρασε δὲ πολὺς καιρὸς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ χρόνοι 65
κι ἡ μήτηρ του θεοσεβῶς τὴν ζωὴν τελειώνει·
καὶ ἔμεινεν ὁ "Αγιος ὀρφανὸς κι ἀπὸ ταύτην
τὴν εὐλαβῆ μητέρα του ὀκτὼ χρονῶν παιδάκι.
Θαύμασον δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἄκραν κηδεμονίαν,
ποὺ ἔγινε δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. 70
Στὴν Τραπεζοῦντα ἤτανε μία παρθένος κόρη
καλογριὰ ἐνάρετος, τοῦ Θεοῦ ὄντως ὅλη,
αὐτὴ ἦτον κατὰ πολλὰ εὔμορφη καὶ ὡραία
σώματί τε καὶ τῇ ψυχῇ, χρυσοῦ τιμαλφεστέρα,
ἦταν πολλὰ εὐγενική, πολλὰ πλουσιωτάτη 75
καὶ εἰς τὴν γνώμην ταπεινὴ καὶ σεμνοπρεπεστάτη.
Αὐτὴ λέγω ἡ θαυμαστὴ καὶ μακαρία κόρη
εἶχε λάβει τὸν "Αγιον μικρὸ παιδὶ ἀκόμη
καὶ τὸν ἀνέθρεψε σεμνῶς αὐτὴ ἡ θεσπεσία,
ὅτι μὲ τὴν μητέρα του εἶχε πολλὴν φιλίαν· 80
τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ σχολειὸ γράμματα γιὰ νὰ μάθῃ,
τὸν πρόσεχεν ἐπιμελῶς τίποτε νὰ μὴν πάθῃ,
τὸν θαύμαζεν ὁ δάσκαλος κι ὅλοι οἱ συσχολῖται
κι ἡ ψυχομάνα του αὐτὴ κι ὅλοι οἱ συμπολῖται,
πῶς τόσον ἔτσι εὔκολα τὰ μαθήματα παίρνει 85
καὶ ὅλους τοὺς συμμαθητὰς περνᾷ καὶ διαβαίνει.
Πολλάκις ἐμαζώνοντο οἱ συνομήλικοί του
ἔχοντες πόθον περισσὸν νὰ παίζωσι μαζύ του,
πολλάκις τὸν ἐψήφιζαν ἐτοῦτα τὰ παιδία
ἡγούμενον, ὅπερ ἦν Θεοῦ οἰκονομία. 90

'Εν συνεχείᾳ διηγεῖται τὰ ἑξῆς: 'Ο "Αγιος μεταβαίνει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα εὑρίσκει τὴν ἀδελφὴν τῆς μητρός του, ἀναχωρεῖ ὅμως καὶ ἐκεῖθεν καὶ ἔρχεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυμινᾶ, ὅπου γίνεται μοναχὸς ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Μαλεΐνου θείου τοῦ κατόπιν αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λέοντος, οἵτινες καὶ ἔρχονται ἐνταῦθα νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν καὶ νὰ ἴδουν ἐπίσης καὶ τὸν 'Αθανάσιον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἤδη γνωρίσει ἐν Κωνσταντινουπόλει. 'Ο ὅσιος συνιστᾷ εἰς τοὺς ἀνεψιούς του τὸν 'Αθανάσιον ὡς πνευματικὸν πατέρα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Νικηφόρος ἐξωμολογήθη τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ γίνῃ μοναχός. Μετὰ ταῦτα ὅμως ὁ "Αγιος ἐγκαταλείπει τὸν Κυμινᾶν καὶ ἔρχεται εἰς τὸ "Αγιον "Ορος, ἔνθα παραμένει ἄγνωστος.

'Ο δὲ "Αγιος ἔτυχεν εἰς δεξιοὺς ἀέρας
καὶ ἔφθασε στὸν "Αθωνα εἰς μερικὰς ἡμέρας
κι ὡς ἦλθεν εἰς τὸν "Αθωνα ἐχάρη ἡ ψυχή του,
πῶς ηὗρε τόπον ἥσυχον νὰ ζήσῃ τὴν ζωήν του.
Καὶ εὐθὺς ἐτριγύρισε μὲ ἔφεσιν μεγάλην 95
τὴν μίαν ἄκραν τοῦ βουνοῦ καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἄλλην
καὶ εἶδε πολλοὺς ἀσκητὰς ἐκεῖ κατῳκημένους
ἀπράγμονας, ἀκτήμονας, ἄνδρας ἡγιασμένους,
ποὺ ἄλλος ἐδῶ κι ἄλλος ἐκεῖ εἶχασι τὰς καλύβας,
χωρὶς νὰ ἔχουν κτήματα καὶ περιττὰς φροντίδας· 100
καὶ μάλιστα εἰς ταῖς Καρυαῖς ὁποῦναι τὸ Πρωτᾶτον
ἦταν οἱ ἀσκηταὶ πολλοὶ ὥσπερ νομὴ προβάτων.
'Εκεῖ ὑπῆρχε γέρων τις θεοχαριτωμένος
ἀκτήμων καὶ ἐνάρετος, θεόθεν φωτισμένος·
ἦτο δὲ ὁ γέρων αὐτὸς ἄλλος τις ἁπλοῦς Παῦλος, 105
πολλὰ ὅμως περίφημος στὴν ἀρετὴν μεγάλος.
Καὶ ζητῶντας ὁ "Αγιος νὰ εὕρῃ τοιοῦτον θεῖον
νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὸν ὡς κ' εἰς τὸν Μαλεΐνον
ηὗρε αὐτὸν τὸν γέροντα κατὰ τὴν θέλησίν του
παρακαλῶν νὰ τὸν δεχθῇ εἰς τὴν ὑποταγήν του. 110
'Ο δὲ γέρων τὸν δέχθηκε μετὰ χαρᾶς μεγάλης
ὡς υἱόν του πνευματικὸν καὶ προθυμίας πάσης.

'Εν τῷ μεταξὺ ὁ Νικηφόρος πέμπει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν 'Ηγεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα ἀναζητήσῃ τὸν 'Αθανάσιον ἐν 'Αγίῳ "Ορει.

Πρὸς τὸν ἐμὸν ἀγαπητὸν καὶ ἐγκάρδιον φίλον
τὸν γλυκύτερον μέλιτος καὶ ὑπὲρ πᾶν κηρίον
τὸν κράτιστον καὶ ἄριστον ἐν πᾶσί μου τοῖς φίλοις 115
'Ηγεμόνα τὸν ἔνδοξον καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.
Τὸ ζήτημά μου εἶν' αὐτὸ ποὺ ζητῶ νὰ μὲ κάμῃς,
εἰς τὸ ὄρος τοῦ "Αθωνος ὀγλήγορα νὰ δράμῃς,
νὰ ἐξετάσῃς ἀκριβῶς μέσα σ' ὅλον τὸ "Ορος
μὲ ἔρευναν ἐπιμελῆ ἐσὺ ἀτός σου μόνος, 120

διὰ νὰ εὕρῃς τὸν ἐμὸν πνευματικὸν πατέρα,
τὸν θεῖον 'Αθανάσιον τὸν ἔκλαμπρον ἀστέρα,
γιατὶ ἐβεβαιώθηκα πῶς στοῦ ῎Αθω τὸ ὄρος
εὑρίσκεται ἐκεῖ αὐτὸς ὁ πολύτιμος ὄλβος·
ἐρεύνησον ἐπιμελῶς καὶ κύτταξε πρὸ πάντων, 125
ὡς ἐλπίζω νὰ τὸν εὕρῃς στοῦ ῎Ορους τὸ Πρωτᾶτον.
'Ιδοὺ δὲ πῶς στὸ γράμμα μου ἔχω σημειωμένον
τὸν χαρακτῆρα ὅλον του καὶ τὸ ἦθος γραμμένον.

Ὁ Ἡγεμὼν ἔρχεται εἰς τὸ ῎Ορος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Ἁγίου.

'Εκίνησεν ὁ 'Ηγεμών, χωρὶς ποσῶς ν' ἀργήσῃ,
νὰ βρῇ τὸν 'Αθανάσιον καὶ νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ 130
καὶ καθὼς τὸν ἐπρόσταξεν ὁ μέγας Νικηφόρος
οὕτως ἐποίησεν εὐθὺς καὶ ἦλθεν εἰς τὸ ῎Ορος.

Ἀλλὰ δὲν εὗρε τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην περίλυπος διὰ τὴν ἀποτυχίαν, ἀνέθεσεν ὅμως εἰς τὸν Πρῶτον νὰ ἐρευνήσῃ πρὸς εὕρεσίν του, ἀφοῦ τοῦ ἔδωσε τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἁγίου.

«Περὶ τοῦ πῶς ἔφυγεν ὁ θεῖος 'Αθανάσιος ἀπὸ ταῖς Καραῖς καὶ ἦλθεν εἰς τὰ Μελανὰ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ῎Αθωνος, ὅπου καὶ ἡ Λαύρα εἶναι τώρα κτισμένη».

Λοιπὸν ὁ 'Αθανάσιος ἔγινεν ἀκουσμένος
περίβλεπτος, περίδοξος κι ἀπ' ὅλους φημισμένος,
καὶ ἤρχοντο πολλοὶ σ' αὐτὸν ἕνεκεν εὐλαβείας 135
νὰ ἰδοῦν, νὰ ἀκούσωσι τὰς αὐτοῦ ὁμιλίας.
Κι ἀπὸ μακρόθεν ἤρχοντο μὲ πόθον νὰ τὸν δοῦσι
ν' ἀκούσωσι τοὺς λόγους του καὶ νὰ ὠφεληθοῦσι·
μάλιστα δὲ τὸν εἴχασιν ἐν τῷ 'Αγίῳ ῎Ορει
εἰς περισσὴν εὐλάβειαν οἱ 'Αθωνῖται ὅλοι. 140
Πλὴν αὐτὸς ἀποφεύγοντας τὴν τιμὴν τῶν ἀνθρώπων
ἐκεῖθεν ἐσηκώθηκε καὶ ἄλλαξε τὸν τόπον
καὶ παρεμπρὸς στὸν ῎Αθωνα, στοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους
ἦλθε καὶ ἐκατῴκησε φεύγοντας τοὺς ἀνθρώπους,
ἦτο δ' ὡς ἓξ ὥραις μακρὰν ἀπ' ταῖς Καραῖς ὁ τόπος 145
ποὺ ἔστησε τὴν καλύβαν του πάλιν ὁ θεοφόρος.
Αὐτὸς δ' ὁ τόπος Μελανὰ ἐκαλεῖτο ἀπ' ὅλους
καὶ ἦτο ἥσυχος πολλὰ εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ ῎Ορους,
ἐκεῖ πῆγεν ὁ ῞Αγιος κ' ἔπηξε τὴν καλύβαν

μέσα εἰς τὴν πανέρημον νὰ εὕρῃ ἡσυχίαν, 150
ὅτι ἐκεῖ δὲν πήγαιναν τόσον νὰ τὸν συγχύζουν
οἱ ἄνθρωποι πολλὰ συχνὰ οὔτε νὰ τὸν ζαλίζουν
(μὲ τὸ νὰ ἦτο μακρυὰ καὶ δύσβατος ὁ τόπος
καὶ δι' αὐτὸ δὲν πήγαινε ἐκεῖ τοσοῦτος ὄχλος).
Καὶ ἐπερνοῦσεν ἥσυχη ζωὴν καὶ πολιτείαν 155
Θεῷ μόνον ἑνούμενος μὲ προσευχὴν ἁγίαν.

«Πῶς ἐκίνησεν ὁ Νικηφόρος κατὰ τῆς Κρήτης διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ τοὺς νικήσῃ κατὰ κράτος, ἔστειλε μίαν φεργάδα καὶ ἐπῆρε τὸν 'Αθανάσιον εἰς Κρήτην».

Τῆς ῎Αγαρ οἱ ἀπόγονοι, ἡ φλόγα τῆς γεένης,
οἱ τύραννοι τοῦ γένους μας κι ὅλης τῆς οἰκουμένης,
αὐτοὶ γοῦν οἱ 'Αγαρηνοὶ χωρὶς νἄχουν αἰτίαν
ἐσύναξαν στρατεύματα κι ἄλλην ἑτοιμασίαν 160
κ' ἐπῆγαν καὶ εἰς τὸ νησὶ τῆς Κρήτης κ' ἐπολέμουν
ἔχοντες θάρρος βέβαιον πῶς ἔχουν νὰ τὴν πέρνουν.
'Επειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἔμαθε τὰ μαντᾶνα,
παρευθὺς χωρὶς ἄργητα ἑτοίμασε φουσᾶτα
καὶ πρῶτον ἀρχιστράτηγον καὶ πρῶτον ζενεράλη 165
τὸν Νικηφόρον ἔβαλε νἆναι σ' ὅλους κεφάλι·
ἦταν καὶ δοκιμώτατος πολλὰ εἰς τοὺς πολέμους
καὶ γλυκὺς στὰ φουσᾶτά του κ' εἰς τοὺς ἀνδρειωμένους,
ὅπου καὶ ἂν ἐπήγαινεν ἐλάμβανε τὴν νίκην,
ἐλάμβανε τὰ τρόπαια καὶ τὴν μεγάλην φήμην, 170
τὸ ὄνομά του ἔτρεμαν ὄχι μόνον οἱ ξένοι,
οἱ ἐχθροί, οἱ ἐνάντιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ 'Ρωμαῖοι.
Καὶ ἔτσι ἐσηκώθηκε κ' ἐπῆγεν εἰς τὴν Κρήτην
καὶ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἔλαβε καὶ τὴν νίκην·
τὸ κάθε ῥωμαιόπουλο ἅρπαξε τὸ κοντάρι 175
ἢ νὰ σκοτώσῃ τὸν ἐχθρὸν ἢ θάνατον νὰ πάρῃ
κι ἐφάνησαν ὡς λέοντες ἐπάνω στὸν ἐχθρόν τους
ἐπικαλούμενοι θερμῶς Κύριον τὸν Θεόν τους.
'Εκεῖ ἔδειξαν τὴν πολλὴν δύναμιν καὶ ἀνδρείαν
καὶ τὸν ἔνθερμον ἔρωτα στὴν πίστιν τὴν ἁγίαν, 180
κι ἐμπῆκαν εἰς τὸν πόλεμον μὲ στερεὰν καρδίαν,
γιὰ νὰ τιμήσουν βέβαια καὶ γένος καὶ πατρίδα,
ὅτι δυνάμει θεϊκῇ ὁ ἐχθρὸς ἐνικήθη
καὶ ὅλος ἀφανίσθηκε, τελείως ἐσκορπίσθη,

καὶ ἔμεινεν ὁ θαυμαστὸς καὶ μέγας Νικηφόρος 185
νικητὴς ὅλων τῶν ἐχθρῶν, λαμπρός, τροπαιοφόρος.
Λοιπὸν ἀφοῦ ἐνίκησεν ὁ ῥηθεὶς Νικηφόρος
παρευθὺς χωρὶς ἄργητα ἔστειλεν εἰς τὸ Ὄρος
μία φεργάδα ὀγλήγορην στὸν θεῖόν του πατέρα
μὲ γράμμα ποὺ τὸν ἔγραφε νὰ πάγῃ ἐκεῖ πέρα, 190
νὰ κάμῃ κόπον δι' αὐτὸν νὰ πηγαίνῃ στὴν Κρήτην,
ὅπου γιὰ νὰ ἀνταμωθοῦν καὶ νὰ χαροῦν τὴν νίκην.
Ὅθεν χωρὶς βραδύτητα ἔφθασεν ἡ φεργάδα
κ' εἰς τὸν λιμένα ἄραξε ποὺ λέγουν Καληάγρα
κι ἀνέβηκαν οἱ ἄνθρωποι εἰς ταῖς Καραῖς ἐπάνω 195
καὶ ἔδωκαν τὰ γράμματα καὶ τὰ καλὰ μαντᾶτα.
Οἱ δὲ πατέρες τάχιστα χωρὶς ποσῶς ν' ἀργήσουν
ἔστειλαν εἰς τὰ Μελανὰ τὸν μέγαν νὰ ζητήσουν,
ὅστις θεῖος πατὴρ ἡμῶν τὸ μήνυμα σὰν εἶδε
εὐθέως ἐσηκώθηκε κ' εἰς ταῖς Καραῖς ἐπῆγε 200
καὶ βλέποντας τὰ γράμματα τοῦ λαμπροῦ Νικηφόρου
δὲν ἦτο πλέον βολετὸν νὰ μὴ πάγῃ καθόλου,
θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας πῆρε τὴν ὥραν κείνην
μαζύ του δύο μοναχοὺς κι ἔσπευσε γιὰ τὴν Κρήτην.

«Πῶς ἔπλευσεν ὁ Ἅγιος διὰ τὴν Κρήτην καὶ ἀντάμωσε τὸν Νικηφόρον καὶ πάλιν ἐγύρισεν εἰς τὸ Ὄρος καὶ ἡσύχαζεν εἰς τὰ Μελανά».

Ἐμβαίνοντας ὁ Ἅγιος στὴν φρεγάδα ἐκείνην 205
ἔφθασε μὲ καλὸν καιρὸν ὑγιὴς εἰς τὴν Κρήτην
καὶ παρευθὺς οἱ κάτοικοι ἔδωκαν τὰ μαντᾶτα
πῶς ἦλθ' ὁ Ἀθανάσιος ὁμοῦ μὲ τὴν φεργάδα.
Εὐθὺς δὲ ποὺ τὸ ἤκουσεν ὁ λαμπρὸς Νικηφόρος
πῶς ἔφθασεν ὁ Ἅγιος ἐπλήσθη χαρᾶς ὅλος, 210
ἔγινεν ὅλος εὔθυμος καὶ ὅλος θυμηδία
κ' ἐπρόσταξε νὰ κάμωσι μεγάλην παρρησία
καὶ νὰ προϋπαντήσωσι μὲ τάξιν ὡς τυχαίνει
τὸν θεῖον Ἀθανάσιον ὅλοι ἐστολισμένοι.
Καὶ οὕτως ἐσηκώθηκεν ὁ κλεινὸς Νικηφόρος, 215
κατόπιν του δὲ ἤρχετο ὁ ἐπίλοιπος ὄχλος
μὲ μεγάλην παράταξιν ὅλ' οἱ ἀνδρειωμένοι
μὲ σεμνοπρέπειαν πολλὴν καὶ λαμπροφορεμένοι,
καὶ παρευθὺς κατέβηκεν ἀπὸ τὸ ἄλογόν του
κ' ἔτρεξε πρὸς τὸν Ἅγιον τὸν καλὸν ὁδηγόν του 220

καὶ φιλῶντας ἠσπάζετο χεῖρας καὶ μέτωπόν του
ὡς πατέρα πνευματικὸν καὶ ὡς διδάσκαλόν του
«Καλῶς μᾶς ἐκοπίασες» λέγων «ἠγαπημένε,
πάτερ σεβασμιώτατε, πάτερ πεποθημένε.
Τώρα λοιπόν, σεβάσμιε, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα 225
ηὗρα κεῖνο ποὺ ἔχασα κι ἀπήλαυσα καὶ εἶδα.
Ἐνθυμᾶσαι, ὦ πάτερ μου, κεῖνο ποὖχα ταμένο,
ποὺ ἔλεγα ὅτι ποθῶ καλόγηρος νὰ γένω,
τώρα πλέον εἶναι καιρὸς διὰ νὰ τελειώσω
κεῖνο ποὺ ὑπεσχέθηκα νὰ τὸ ἀποπληρώσω, 230
καὶ λέγω, πάτερ, ὕπαγε στὸ Ὄρος τὸ τοῦ Ἄθω
νὰ κτίσῃς μοναστήριον εὔμορφον καὶ μεγάλο,
ἔπειτα νὰ ἔλθω κ' ἐγὼ ἐκεῖ καὶ νὰ μονάσω
τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τελείως ν' ἀπαργιάσω,
νὰ ἀρνηθῶ τὴν μάταιον φθαρτὴν τιμὴν τοῦ κόσμου 235
καὶ νὰ γίνω καλόγηρος, καθὼς εἶν' ὁ σκοπός μου.
Λάβε ἄσπρα καὶ ἔξοδα, ἀσῆμι καὶ χρυσάφι
νὰ κτίσῃς, πάτερ μου, αὐτὸ τῇ τοῦ Θεοῦ συνάρσει,
ἔπαρε ὅσα ἀγαπᾷς, ἔπαρε ὅσα θέλεις
Λαύραν νὰ κτίσῃς θαυμαστὴν καθὼς ἐσὺ ἠξεύρεις, 240
ἐγὼ σοῦ στέλλω ἐν ταὐτῷ καὶ τεχνίτας ἀρίστους,
μάρμαρά τε καὶ κίονας καὶ κολώνας καλλίστους».
Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείονα τῷ πατρὶ ὡμιλοῦσε
καὶ εἰς τὸ κτίριον αὐτὸ τὸν ἐπαρακινοῦσε.
Ὁ δὲ Ἅγιος θέλοντας νὰ ἔχῃ ἡσυχίαν 245
καὶ νὰ μὴ πέσ' εἰς τέτοιαν σύγχυσιν καὶ φροντίδα
εἶπε καθ' ἑαυτὸν 'ἂς μὴ δεχθῶ τώρα γιὰ νὰ γλυτώσω
νὰ ἡσυχάζω ὡς ποθῶ τὴν ψυχήν μου νὰ σώσω,
ὅτι τόσον τὸ κτίριον χρειάζεται φροντίδας,
περισπασμοὺς ἀμέτρητους, κόπους πολλοὺς καὶ πίκρας. 250
Αὐτὸς θέλει κοινόβιον γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ
κ' ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἐμὲ ἐπιστάτην νὰ δείξῃ,
ἐγὼ ὅμως δὲν ἠμπορῶ τόσον βάρος νὰ πάρω
καὶ τέτοιαν οἰκοδομὴν νὰ σταθῶ καὶ νὰ κάμω,
μόνον ἂς εὕρω πρόφασιν πὼς δὲν εἶναι καιρὸς τώρα 255
καὶ πὼς αὐτὸ ὅπου ποθεῖ ἂς γίνῃ ἄλλην ὥρα'
καὶ λέγει «Τέκνον φίλτατον αὐτὸ ὁποὺ ὁρίζεις
καὶ θέλεις εἰς τὸν Ἄθωνα κοινόβιον νὰ κτίσῃς,
ἂν εἶναι θέλημα Θεοῦ βέβαια θέλει γένει,
μόνον ἡ γνώμη σου αὐτὴ ἂς εἶν' στερεωμένη». 260

Ἀκούσας ταῦτα ὁ λαμπρὸς καὶ μέγας Νικηφόρος
ἐπικράνθη καὶ ἔγινε μεστὸς θλίψεως ὅλος,
ὅτ' εἶδε πὼς δὲν ἤθελεν ὁ ἅγιος νὰ πάρῃ
ἔξοδα διὰ νὰ ἔλθῃ μοναστῆρι νὰ κάμῃ,
ὅμως εἶπεν 'ἄλλην φορὰν χωρὶς πρόφασιν ναὗρῃ 265
τοῦ στέλνω ὅσα χρειασθοῦν καὶ τότε ἂς τὸ κάνῃ·
τώρα λοιπὸν δὲν εἶν' καιρὸς διὰ νὰ τὸν βιάζω
οὔτε πρέπει δυναστικῶς ἐγὼ νὰ τὸν προστάζω,
ἂς συγχαρῶμεν νῦν ὁμοῦ τώρα κι ἂς εὐφρανθοῦμεν,
περὶ δὲ τῆς οἰκοδομῆς ἄλλην φορὰν μιλοῦμεν'. 270
Λοιπὸν ἀφοῦ ηὐφράνθησαν ἡμέρας πέντε ἕξι,
ἠθέλησεν ὁ Ἅγιος στὸ Ὄρος νὰ ἐπιστρέψῃ,
καὶ οὕτως ἐσηκώθηκε μετὰ τῆς συνοδείας
νὰ πάγῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τῆς ἡσυχίας
καὶ τὸν ἐξεπροβόδισεν ὁ κλεινὸς Νικηφόρος 275
μὲ τὴν αὐτὴν παράταξιν κ' ἔφθασεν εἰς τὸ Ὄρος.
Τότε δὲ χωρὶς ἄργηταν μὲ τὴν ἀρμάδα ὅλην
κι ὁ Νικηφόρος κίνησε καὶ πῆγεν εἰς τὴν Πόλιν.
Εἶχε δὲ καὶ ἕνα μοναχὸν φίλον ἠγαπημένον
Μεθόδιον τὸ ὄνομα πολλὰ ἐμπιστευμένον, 280
ὁ ὁποῖος ἡγούμενος μετὰ ταῦτα ἐγίνη
εἰς τὸ Ὄρος τοῦ Κυμινᾶ ἐν τῇ μονῇ ἐκείνῃ·
μ' αὐτὸν γοῦν τὸν Μεθόδιον ὁ μέγας Νικηφόρος
ἀπέστειλε τὰ ἔξοδα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος
κι ὅ,τι ἄλλο χρειάζετο διὰ τὸ μοναστῆρι 285
ὅλα μ' αὐτὸν τὸν μοναχὸν ἐκεῖ τὰ εἶχε στείλει.
Κι ἐπιστολὴν ἱκετικὴν ἔγραψε τῷ Ἁγίῳ,
τῷ θείῳ καὶ πατρὶ ἡμῶν, φημί, Ἀθανασίῳ,
ποὺ τὸν παρεκάλει θερμῶς νὰ μὴν ἀργοπορήσῃ,
ἀλλ' εἰς τὸ ἔργον τάχιστα τὴν ἀρχὴν νὰ ποιήσῃ. 290

«*Ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον*».

Τῷ θειοτάτῳ μου πατρί, σοφῷ Ἀθανασίῳ,
τῷ ἀπλανεῖ μου ὁδηγῷ, τῷ ὄντως πανολβίῳ.
Τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ ἤλθομεν εἰς τὴν Πόλιν
καὶ δι' εὐχῶν ἁγίων σου ἐσμὲν ὑγιεῖς ὅλοι·
ὅθεν βούλομαι, πάτερ μου, χωρὶς πρόφασιν ἄλλην 295
νὰ κτίσῃς χωρὶς ἄργητα μίαν Λαύραν μεγάλην,
νὰ γίνῃ θρόνος ἱερὸς τῆς παναμώμου Κόρης

τῆς θεόπαιδος Μαριὰμ καὶ τέμενος καὶ πόλις,
νὰ κτισθῇ εἰς τὸ ὄνομα ταύτης τῆς παναχράντου
νὰ τὴν ἔχωμεν βοηθὸν τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. 300
Καὶ ἰδοὺ ὅπου στέλλω σοι, πάτερ, ἑτοιμασίαν,
μαστόρους, ὕλην, μάρμαρα διὰ τὴν ἐκκλησίαν,
στέλλω καὶ ἄσπρα περισσὰ καὶ ὅ,τι κάνει χρεία
διὰ νὰ κάμῃς ἔξοδα σ' αὐτὴν τὴν ἐργασίαν
κι ἂν δὲν φθάσουν, στεῖλέ μου εἴδησιν νὰ ἠξεύρω 305
καὶ ὅσα κι ἂν χρειάζωνται εὐθὺς πάλιν σοῦ στέλλω.
Νὰ τελειώσῃς τὴν μονὴν ἅπασαν καθὼς πρέπει,
γιὰ νὰ γίνῃ περίφημος σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην,
ἔπειτα νἄλθω καὶ ἐγὼ αὐτόθι νὰ μονάσω
κ' εἰς ταύτην τὴν νεόκτιστον μονὴν νὰ ἡσυχάσω 310

«*Πῶς ἔλαβεν ὁ Ἅγιος τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὰ ἔξοδα ποὺ τοῦ ἔστειλεν ὁ μέγας Νικηφόρος καὶ ἄρχισε τὴν οἰκοδομὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας εἰς τοὺς ἐννεακοσίους* (sic) *ἑξήκοντα ἕνα χρόνους*».

Καὶ ἐπειδὴ ἦτο Θεοῦ θέλημα χωρὶς ἄλλο
νὰ πληθυνθοῦν οἱ μοναχοὶ ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθω,
καθὼς προεῖπον ὄπισθεν πὼς ἐφύγασιν ὅλοι
οἱ μοναχοὶ καὶ ἤλθασιν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει,
ἔστωντας ἡ Ἀνατολὴ καὶ τὸ μέρος Αἰγύπτου, 315
ἡ Λιβύη, ἡ Θηβαῒς καὶ αἱ ἄκραι τοῦ Νείλου
ἐρήμωσαν, ἐχάλασαν κ' ἐφθάρησαν τελείως,
σκῆται καὶ μοναστήρια καὶ μοναχοὶ ὁμοίως,
καὶ ὅταν ὁ Μεθόδιος τῆς Πόλεως ἐξῆλθε,
μ' ὅλα τὰ χρειαζόμενα εἰς τὸ Ὄρος ἀπῆλθε 320
καὶ ὅτε ἔφθασεν ἐκεῖ, εὐθὺς αὐτῇ τῇ ὥρᾳ
τῷ πατρὶ ἐνεχείρισε ἐπιστολὴν καὶ ὅλα,
βλέποντας δὲ ὁ Ἅγιος τόσην ἑτοιμασίαν,
τόσα ἄσπρα καὶ ἔξοδα ἦλθεν εἰς ἀπορίαν,
εἶδε καὶ ὅσα πρὸς αὐτὸν ἔγραφ' ὁ Νικηφόρος 325
νὰ κτίσῃ Λαύραν γρήγορα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος,
τότε λέγει ὁ Ἅγιος θέλημα εἶν' Κυρίου
ἡ τόση ἔνθερμος σπουδὴ Νικηφόρου τοῦ θείου
νεῦσις τοῦ Θεοῦ ἔγινεν εἰς αὐτὸν χωρὶς ἄλλο
νὰ κτίσῃ μοναστήριον εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθω· 330
ἐγὼ πολλὰ ἐπάσχισα γιὰ νὰ τὸν δυσκολεύσω,
θέλημα ὅμως τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ τὸ τελέσω,

τίς ἠμπορεῖ ν' ἀντισταθῇ εἰς ὅσα Θεὸς θέλει,
κανεὶς δὲν εἶναι ἄξιος αὐτῷ νὰ ἀντιλέγῃ.
Λοιπὸν πλέον δὲν δύναμαι τοῦτο νὰ τ' ἀποφύγω 335
οὔτε τὸν λόγον μου μπορῶ εἰς δύο νὰ χωρίσω,
ὅτι δὲν εἶναι ἴδιον τῶν φρονίμων ἀνθρώπων
νὰ φαίνωνται ἀθετηταὶ τῶν ἰδικῶν τους λόγων,
ἐγὼ τότε τοῦ ἔταξα ὃ θέλει νὰ ποιήσω,
ἤγουν τὸ μοναστήριον νὰ σταθῶ νὰ τὸ κτίσω, 340
τώρα λοιπὸν πῶς ἠμπορῶ τὸ ἔργον πιὰ ν' ἀφήσω;
μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἂς τ' ἀρχίσω
καὶ ὁ Θεὸς εἶν' δυνατὸς κ' ἡμᾶς νὰ βοηθήσῃ
κ' ἐκεῖνον ποὺ ἐξώδευσε γιὰ νὰ τὸν ἐλεήσῃ,
ἐκεῖνος μὲ τὰ ἔξοδα καὶ μὲ τὴν προθυμίαν, 345
ἡμεῖς δὲ μὲ τοὺς κόπους μας βρίσκομεν σωτηρίαν'.
Κ' εὐθὺς ἀμέσως πρόσταξε τοὺς σταλέντας μαστόρους
νὰ βάλουν τὰ θεμέλια εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ Ὄρους.
Καὶ ἄρχισαν νὰ κτίζωσι ἐν πρώτοις μὲν τοὺς τοίχους
στερεούς, καθὼς φαίνονται, μὲ τοὺς μεγάλους πύργους, 350
ἔπειτα ἔκαμαν ἀρχὴν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν
κι ἀφοῦ τὴν ἐτελείωσαν ἔκτισαν τὰ κελλία.
Ἦτο δ' ἀπὸ Γεννήσεως Χριστοῦ ὡς τότε χρόνοι
ἐννιακόσιοι ἑξήκοντα καὶ ἄλλος εἰς ἀκόμη.

Ἕπονται τὰ πολλὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, λήγει δὲ διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

Δὲν ἄφησε τὰ τέκνα του νὰ ἀπορφανισθῶσι 355
μετὰ τὴν κοίμησιν αὐτοῦ νὰ διασκορπισθῶσι,
ἀλλ' ὡς προῖκα πολύτιμον τὸ θεῖον λείψανόν του
ἄφησεν εἰς τὰ τέκνα του καὶ εἰς τὸ ποίμνιόν του,
εἰς τὸ ὁποῖον φέρουσι πίστιν πολλὴν καὶ πόθον
καὶ κεῖται εἴς τινα κρυπτὸν καὶ σεβάσμιον τόπον. 360

ΓΕΡΩΝ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Ἡ ἀνθρωπιστικὴ κίνησις τοῦ ιδ' αἰῶνος ἡ ὁδηγήσασα εἰς τὴν δυτικὴν Ἀναγέννησιν δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ κατισχύσῃ εἰς τὸ ὀρθόδοξον Βυζάντιον. Ἡ πάλη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ πρὸς τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν τῆς Ἀνατολῆς ἐκπροσωπουμένην ὑπὸ τῶν ἡσυχαστῶν ἔληξε διὰ τῆς πλήρους νίκης τῶν τελευταίων. Ὁ ἀγὼν οὗτος ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα τῆς περιφρουρήσεως τῆς παραδεδομένης εὐσεβείας καὶ ἀνελήφθη κυρίως ὑπὸ τῶν μοναχῶν, κατ' ἐξοχὴν τοῦ ἁγίου Ὄρους. Ἐντεῦθεν προῆλθον ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὁ Ἰσίδωρος, ὁ Κάλλιστος καὶ ὁ Φιλόθεος οἱ μετέπειτα οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι, ὁ ἡγούμενος τῆς Μ. Λαύρας Μακάριος καὶ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κατόπιν κ.ἄ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία ἐπελήφθη τοῦ θέματος ἐπικυρώσασα ἐπανειλημμένως τὴν ἡσυχαστικὴν θεολογίαν. Τὸ πρῶτον πλῆγμα κατὰ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ κατηνέχθη διὰ τῆς καταδίκης τοῦ καλαβροῦ Βαρλαάμ. Ἡ δογματικὴ ὅμως ἔρις, τὴν ὁποίαν ἐκίνησεν οὗτος, δὲν ἐπέπρωτο νὰ λήξῃ διὰ τῆς καταδίκης του. Ἡ θρησκευτικὴ ἠρεμία ἡ διασφαλισθεῖσα διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου τοῦ 1341 ὀλίγον διήρκεσεν· ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Γ' καὶ ἡ ἔξαψις τῶν πνευμάτων ἐκ τοῦ ἐπακολουθήσαντος ἐμφυλίου πολέμου περιέπλεξαν τὴν κατάστασιν τοσοῦτον, ὥστε νὰ μισηθῇ ἐπὶ ἔτη ὁ Παλαμᾶς καὶ νὰ κριθῇ φυλακῆς ἄξιος. Ὅμως διὰ τῆς τελικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁ σάλος παρῆλθεν, ἡ εὐσέβεια ἐδικαιώθη καὶ τὸ ὑπέρμαχον αὐτῆς ἅγιον Ὄρος διὰ τῶν ἀγώνων τῶν μοναχῶν ἀνεδείχθη εἰς μέγα προπύργιον τῆς Ὀρθοδοξίας.

Πρὸς τὸ ἅγιον Ὄρος ἀπευθύνονται καὶ αἱ κατωτέρω ἐκδιδόμεναι ἐπιστολαὶ τοῦ Παλαμᾶ γραφεῖσαι ὅτε ἦτο δέσμιος. Ἡ πρώτη ἀποστέλλεται πρὸς τοὺς ἁγιορείτας *(πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει σεβασμιωτάτους γέροντας)*, ἡ δευτέρα πρὸς τὸν ἐν Λαύρᾳ ἱερομόναχον Φιλόθεον Κόκκινον, τὸν κατόπιν πατριάρχην καὶ αἱ δύο τελευταῖαι πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καὶ ἐπίσης ἱερομόναχον λαυριώτην Μακάριον [1]. Σκοπὸς δι' ὃν συνετάχθησαν εἶναι ἡ δια-

[1] Σύντομον ἔκθεσιν τοῦ περιεχομένου, χρονολογικὴν ἔνδειξιν καὶ χειρόγραφον παράδοσιν αὐτῶν παρέχει ὁ πατὴρ J. Meyendorff ἐν τῷ χρησιμωτάτῳ αὐτοῦ

φώτισις τῶν μοναχῶν ἐπὶ τῶν γεγονότων καὶ ἡ ἀνασκευὴ τῶν συκοφαντιῶν τὰ ἐκτιθέμενα ὅμως ἱστορικὰ στοιχεῖα τὰς καθιστοῦν ἐπὶ πλέον σημαντικὴν πηγὴν διὰ τὸ ἡσυχαστικὸν ζήτημα κατὰ τὴν τεταραγμένην περίοδον τῶν ἐτῶν 1341 - 1344.

Γεγονότα [1] ***καὶ χρονικὴ τοποθέτησις.*** Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Γ´ τοῦ Παλαιολόγου (15 Ἰουνίου 1341) ἔσχε θλιβερὰς συνεπείας διὰ τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ΙΔ´ ὁ Καλέκας (1334 - 1347) φιλοδοξῶν ὅπως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἄννης τῆς Σαβαυδικῆς ἐπιληφθῇ τῆς ἀρχῆς ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πραγματικὸν κύριον τῆς νέας καταστάσεως, τὸν μέγαν δομέστικον Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνόν, τὸν ὁποῖον καίτοι μοχθοῦντα ὑπὲρ τῆς παγιώσεως τῆς ἑνιαίας ἑλληνικῆς δυνάμεως ἐπὶ τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου [2] διὰ πραξικοπήματος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐπίσης ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ μετ᾽ ὀλίγον μεγάλου δουκὸς Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκαύκου ἀπεμάκρυνε τῆς ἀρχῆς (Ὀκτώβριος 1341). Μετὰ ταῦτα ὁ ἐμφύλιος πόλεμος δὲν εὑρίσκετο μακράν. Ὁ Παλαμᾶς ἐκ τῶν πρώτων ἀντετάχθη εἰς τὰ ὀλέθρια σχέδια τοῦ Καλέκα, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος, μᾶλλον δὲ κινῶν εἰς ὑποψίας καὶ ὀργὴν τὸν πατριάρχην διὰ τῶν περὶ εἰρήνης συμβουλῶν του — ὥστε νὰ χρειασθῇ κάποτε ἡ ἐπέμβασις τοῦ μεγάλου δουκός, ἵνα ἀπαλλαγῇ ταύτης [3] — ἀποφασίζει νὰ ἀπέλθῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔρχεται λοιπὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος τοῦ 1341 - 1342 εἰς τὴν πλησίον κειμένην μονὴν τῶν *«οὐρανίων ἀρχιστρατήγων»* [4].

Καίτοι ὅμως ἀπομακρυνθεὶς τῆς Βασιλευούσης δὲν παρίσταται εἰς τὰ τεκταινόμενα, αἱ περὶ αὐτοῦ ὑποψίαι ὡς στασιαστοῦ καὶ πράκτορος τοῦ Καντακουζηνοῦ οὐδὲν ἧττον ὑφίστανται. Ὁ πατριάρχης διαρκῶς θεωρεῖ αὐτὸν ἐμπόδιον εἰς τὰς προθέσεις του καὶ προσπαθεῖ παντὶ τρόπῳ νὰ μειώσῃ τὸ κῦρος τῆς προσωπικότητός του, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησε μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ νίκην. Πρὸς τοῦτο θεωρεῖ κατάλληλον τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐπίσης καταδικασθέντος ὡς τὰ τοῦ Βαρλαὰμ φρονοῦντος διὰ συνόδου συνελ-

---

ἔργῳ Introduction à l'étude de Grégoire Palamas, Paris 1959, 368 - 370 (αὐτόθι ἐν σσ. 331 - 399 παρουσιάζει ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου ἡσυχαστοῦ). Περαιτέρω συντομογραφοῦνται ἀντιστοίχως ὡς ἑξῆς: πρὸς ἁγιορ., πρὸς Φιλ., πρὸς Μακ. Α´, πρὸς Μακ. Β´.

[1] Λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦ Γρ. Παλαμᾶ μετὰ πλήθους μαρτυριῶν καὶ χωρίων βλ. παρὰ Meyendorff, ἔνθ᾽ ἀνωτ., 45 - 170.

[2] Καντακουζηνὸς II, 79,$_{8}$ - 83,$_{18}$ (Bonn), Γρηγορᾶς II, 595,$_{16}$ - 596,$_{12}$ (Bonn), G. Ostrogorsky, Histoire de l'État byzantine, 532.

[3] Πρὸς Φιλ. 387 - 393.

[4] Πρὸς ἁγιορ. 76 - 84, πρὸς Φιλ. 355 - 358.

θούσης τὸν Αὔγουστον τοῦ 1341 [1] Γρηγορίου Ἀκινδύνου, εἰς τὸν ὁποῖον παρέχει τὴν ἄδειαν τῆς ἐκ νέου κινήσεως δογματικῶν ζητημάτων — ἀπαγορευθείσης ἤδη διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου [2] — κατ᾽ ἀρχὴν διὰ λόγων, ἀργότερον δὲ (τῷ 1342 μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Παλαμᾶ) καὶ διὰ συγγραφῶν [3]. Ὁ Παλαμᾶς ἀναλαμβάνει καὶ πάλιν τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνα. Αἱ ἴδιαι μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του καὶ αἱ μέσῳ τῶν ἁγιορειτῶν, τῶν ἐλθόντων πρὸς μεσολάβησιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης [4] εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπαφαὶ πρὸς τὸν πατριάρχην ἀπέβησαν ἄκαρποι [5], θεωρεῖται ὑπαίτιος τῆς ἐπαναλήψεως τῆς δογματικῆς ἔριδος καὶ κατὰ συνέπειαν ὑπεύθυνος ἔναντι τοῦ τόμου τοῦ 1341. Ἐπὶ πλέον ὁ Καλέκας μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰς δογματικῆς φύσεως αἰτιάσεις, αἵτινες ἄλλως τε ἦτο δυνατὸν νὰ συζητηθοῦν διὰ συγκλήσεως νέας συνόδου ἥκιστα ἐπιθυμητῆς εἰς αὐτόν [6], καταγγέλλει τὸν Παλαμᾶν εἰς τοὺς ἀνωτέρω μοναχοὺς ὡς δῆθεν ἔχοντα μυστικὰς σχέσεις πρὸς τὸν ἀντίπαλον Καντακουζηνὸν καὶ ἀποστέλλοντα ἐπιστολὰς πρὸς αὐτόν.

Πρὸ τῆς τοιαύτης ἀνενδότου στάσεως τοῦ πατριάρχου κρίνεται καὶ πάλιν ἀναγκαία ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Παλαμᾶ ἐκ τῆς Πόλεως. Ὡς ἐκ τούτου μεταβαίνει εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1342 [7]. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν μετὰ πάροδον τεσσάρων περίπου μηνῶν διὰ κρατικοῦ ὑπαλλήλου ἐπαναφέρεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἐζητήθησαν ἀνύπαρκτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Μετὰ ταῦτα ἡ ἐλευθερία του περιορίζεται· κατ᾽ ἀρχὴν ὡς κρατούμενος τοῦ πατριάρχου ἐγκλείεται εἰς μοναστήρια, κατόπιν καταφεύγει εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ἔνθα παραμένει μετ᾽ ἄλλων δέκα ἓξ μοναχῶν συνδιαιτώμενος ἐπὶ δύο μῆνας, ἵνα ἐν συνεχείᾳ ἀποσπασθεὶς ἐκεῖθεν *«μεσοῦντος ἔαρος»*, ὡς ὁ ἴδιος γράφει [8], παραδοθῇ εἰς ἐντὸς τῶν βασιλείων κειμένην φυλακήν [9]. Ἡ φυλάκισίς του

---

[1] Καντακουζηνὸς I, 556,$_{3}$ - 557,$_{1}$, Γρηγορᾶς II, 906,$_{8\text{-}11}$, πρὸς Φιλ. 147 - 150. Ὁ Καλέκας δὲν συγκατετέθη εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, διότι, ὡς ὁ ἴδιος γράφει (PG 150, 901 A - B), ἐφοβεῖτο αὔξησιν τοῦ γοήτρου τοῦ μετασχόντος ταύτης Καντακουζηνοῦ.

[2] PG 151, 691 D - 692 B.

[3] Πρὸς ἁγιορ. 87 - 89, 129 - 135, πρὸς Φιλ. 358 - 361, πρὸς Μακ. Β´ 73 - 83· πβ. καὶ Meyendorff, ἔνθ᾽ ἀνωτ., 105.

[4] Καντακουζηνὸς II, 209 - 213,$_{19}$, Γρηγορᾶς II, 620,$_{16\text{-}18}$.

[5] Πρὸς Φιλ. 417 - 519.

[6] Πρὸς ἁγιορ. 141 - 145, πρὸς Φιλ. 511 - 517· πβ. καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ Ἀναίρεσιν τοῦ *γράμματος* (= τόμου) τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου, cod. Coisl. gr. 99, ff. 148r - 148v.

[7] Τὰ ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τῆς φυλακίσεως γεγονότα ἐν τῇ ἐπ. πρὸς ἁγιορ. 99 κἑξ. καὶ ἐν τῇ Ἀναιρέσει τοῦ *γράμματος* τοῦ Ἀντιοχείας, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ff. 148v - 149r.

[8] Coisl. gr. 99, f. 149r.

[9] Πρὸς Μακ. Β´ 83 - 84· πβ. καὶ ἐπ. τῷ Δανιὴλ Αἴνου *«τοὺς ἐπ᾽ ἐξουσίας... ἐπὶ τοσοῦτον καθ᾽ ἡμῶν παρώξυναν, ὡς ἐνδοτάτω καθεῖρξαι τῶν ἐνταυθοῖ βασιλείων»*

θὰ διαρκέσῃ μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν Βασιλεύουσαν (2 Φεβρουαρίου 1347).

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1344 μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐπαφῶν πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἡ κατάστασις ἄρχεται ἐπιδεινουμένη εἰς βάρος τῶν παλαμιτῶν[1]. Οἱ ἁγιορεῖται πρὸ τῶν τοιούτων ἐξελίξεων σπεύδουν ὅπως δι᾽ ἐπιστολῶν πρὸς τὸν πατριάρχην, τὴν βασίλισσαν καὶ *«τοὺς ἐν τέλει»* (οἷος ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος) ὑπερασπίσουν τὴν θέσιν τοῦ ἀδελφοῦ Γρηγορίου[2]. Ἡ ἀγαθή των ὅμως πρόθεσις φέρει τὰ ἀντίθετα τῶν ἐπιθυμουμένων ἀποτελέσματα ἀναρριπίσασα τὴν ὀργήν. Συγκεκριμένως ὁ Καλέκας ἐπιτυγχάνει νὰ πείσῃ τοὺς βασιλεύοντας νὰ ἀντεπιστείλουν γράφοντες κατὰ τοῦ Παλαμᾶ[3]. Ἐὰν μετὰ τῶν βασιλικῶν ἐπιστολῶν συναπεστάλη καὶ συνοδικὸν γράμμα, ὡς πληροφορεῖ ὁ Ἀκίνδυνος, εἶναι ἀμφίβολον· τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπεστάλησαν αὗται τῇ μερίμνῃ τοῦ πατριάρχου καὶ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν δικαιολόγησιν τῆς καθείρξεως τοῦ ἡσυχαστοῦ θεολόγου, ὡς συνάγεται ἐκ μαρτυριῶν τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Γρηγορᾶ[4]. Ὁμιλῶν περὶ συνοδικοῦ γράμματος ὁ Ἀκίνδυνος ἴσως ἐννοεῖ τὴν πατριαρχικὴν πρὸς τὸ Ὄρος ἐπιστολήν, περὶ ἧς κατωτέρω. Ὡς αἰτία τῆς φυλακίσεως παρεστάθη ἡ δῆθεν δυσσέβεια τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἀπεκρύβησαν τὰ πραγματικὰ ἐλατήρια τοῦ μίσους, αἱ ὑποψίαι δηλαδὴ φιλίας καὶ μυστικῶν σχέσεων πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Οὐδὲν πάντως ἀνέφερον περὶ τοῦ ἀφορισμοῦ αὐτοῦ, ὅστις, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν σχετικῶν χωρίων[5], ἐπραγματοποιήθη μετὰ ταῦτα καὶ

Coisl. gr. 99, f. 101r καὶ Γρηγορᾶν II, 768,4-5. Ἐντὸς τοῦ παλατίου εἶχε φυλακισθῆ προηγουμένως καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἔνθα καὶ ἀπέθανε, Καντακουζηνὸς II, 164,21 - 165,2, Γρηγορᾶς II, 617,7-8.

[1] Καντακουζηνὸς II, 437 - 446, πρὸς Μακ. Α′ 38 κἑξ.

[2] Πρὸς Φιλ. 65 - 69, πρὸς Μακ. Β′ 8 - 9 καὶ Ἀναίρεσις τοῦ γράμματος τοῦ Ἀντιοχείας, f. 147r.

[3] Πρὸς Μακ. Β′ 10 - 11. Μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς οὐδὲν βασιλικὸν γράμμα εἶχε γραφῆ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, πρὸς ἁγιορ. 164 - 167.

[4] Πρὸς ἁγιορ. 22 - 35, πρὸς Μακ. Β′ 10 - 12. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει ὁ Γρηγορᾶς « *...ἐν μιᾷ ἐντὸς τῶν βασιλείων εἱρκτῇ δέσμιον ἐκ πολλοῦ κατέχουσα* (ἡ βασίλισσα) *Παλαμᾶν, ὡς μὲν ἔμοιγε οἴεσθαι ἦν, διὰ τὴν ἐς Καντακουζηνὸν ἐκείνου φιλίαν· ὡς δὲ τὰ πρὸς ἐκείνης ἅμα καὶ τοῦ υἱέως ἐδήλου πεμφθέντα βασιλικῶς ἐνσεσημασμένα γράμματα πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἄθῳ τῷ ὄρει μονάζοντας ἄνδρας, διὰ τὴν τῶν δογμάτων καινοτομίαν, ἣν ἐς τὴν τοῦ θεοῦ παρεισενεγκὼν αὐτὸς ἐκκλησίαν κυκεῶνος καὶ ζάλης ἐπλήρωσε ταύτην μακροῦ* » II, 768,4-11· πβ. αὐτόθι καὶ σσ. 780,14 - 781,1 καὶ τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ἀκινδύνου « *καὶ πέμπει δὴ βασιλεὺς ὁ θειότατος μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς θείας καὶ ἡμετέρας δεσποίνης καὶ συνόδου τῆς θείας ἐπιστολὰς εἰς Ὄρος τὸ ἱερόν, βεβαιοῦντες τὴν αἰτίαν ἐφ᾽ ᾗ φρουροῖτο, καὶ δυσσέβειαν ὁμολογοῦντες εἶναι* » ἐπ. πρὸς Ματθαῖον μοναχόν, ἔκδ. R. Loenertz, ΕΕΒΣ ΚΖ′, 1957, 101,111-114.

[5] Πρόκειται περὶ δύο παραλλήλων μαρτυριῶν, ἡ πρώτη τοῦ Παλαμᾶ: « *ἀνέπεισε*

ἐπεδιώχθη νὰ μὴ γνωστοποιηθῇ εἰς τοὺς ἁγιορείτας· ὡς ἐκ τούτου τὰ ἐν λόγῳ γράμματα τῶν βασιλέων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα τὸ ἐκδοθὲν ὕστερον πρὸς ἐπικύρωσιν ἐκείνου[1].

Ὁ πατριάρχης προβαίνει εἰς τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Παλαμᾶ μετὰ τῶν ὁμοφρονούντων καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀπὸ τοῦ 1341 ὑποψηφίου τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας Ἰσιδώρου[2] τῇ 4ῃ Νοεμβρίου[3]. Ἐν συνεχείᾳ συντάσσει ἐπιστολὴν[4] πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἁγίου Ὄρους, δι᾽ ἧς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐκ μέρους των ὑπεράσπισις τοῦ Παλαμᾶ δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς πραγματικότητος, ἀλλ᾽ ὀφείλεται εἰς τὴν ἄγνοιαν τῆς μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1341 διαγωγῆς του, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκθέτει κατὰ τὸν τρόπον του. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη φέρει χρονολογίαν *«μηνὶ νοεμβρίῳ ἰνδ. ιγ′»*[5], ἤτοι ἐγράφη τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1344, προφανῶς μετὰ τὸν ἀφορισμόν, τὸν ὁποῖον δι᾽ αὐτῆς ὁ Καλέκας προσεπάθησε τρόπον τινὰ νὰ δικαιολογήσῃ, μολονότι οὐδένα περὶ αὐτοῦ ποιεῖται λόγον· ἴσως νὰ ἐπεδίωκεν ἐπὶ πλέον διὰ τῶν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ κατηγοριῶν νὰ προδιαθέσῃ καταλλήλως τοὺς μοναχούς, ὥστε νὰ ἀποφύγῃ ἐντόνους ἀντιδράσεις διὰ τὴν ἐπικειμένην χειροτονίαν τοῦ ἀποκεκομμένου τῆς Ἐκκλησίας Ἀκινδύνου. Εἶναι ὅμως λίαν ἀμφίβολον ἐὰν τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο γράμμα ἐπέμφθη τελικῶς εἰς τὸν Ἄθω, διότι ὑπάρχει ῥητὴ μαρτυρία αὐτοῦ τοῦ Παλαμᾶ ὅτι ὁ πατριάρχης οὐδέποτε ἐτόλμησε νὰ ἀποστείλῃ εἰς βάρος του ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς μοναχούς. Συγκεκριμένως ἀνασκευάζων περὶ τὸ τέλος τοῦ 1345 τὸ συκοφαντικὸν *γράμμα* τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου (Coisl. gr. 99, ff. 143r - 153r) εἰς τὴν φράσιν τοῦ τελευταίου *«ἀλλὰ καὶ ἕτερον... εἶδον γράμμα πατριαρχικὸν πρός τινας ἁγιορείτας γράψαντάς τι περὶ τοῦ Παλαμᾶ πρὸς αὐτὸν»* (f. 147r), ὑπαινισσομένου προφανῶς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀντεπιφέρει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς *«τό γε μὴν ψεῦδος εἶναι πάλιν ἐκεῖνο, τὸ τοῖς ἁγιορείταις ἐπιστεῖλαι τολμῆσαι καθ᾽ ἡμῶν τὸν αὐτῷ τοῦ ψεύδους ἄρξαντα πατριάρχην* (τὸν Καλέκαν δηλ. τῷ Ἰγνατίῳ), *μάρτυρες οἱ κατὰ τὸ*

γὰρ ὁ πατριάρχης τοὺς βασιλεύοντας καθ᾽ ἡμῶν ἀντιγράψαι καὶ προφασίσασθαι τὴν εὐσέβειαν, ὡς μὴ δοκοῖεν ἀθῴοις οὖσιν ἐπηρεάζειν ἀδίκως· ἐφ᾽ οἷς καὶ αὐτὸς ἡμῶν καταψηφιζόμενος ἔγραψεν, εἰ καὶ μὴ πρὸς ὑμᾶς ταῦτα πέπομφεν, ὡς ὕστερον ἐγνωρίσαμεν » πρὸς Μακ. Β′ 10 - 14. Ἡ δευτέρα μαρτυρία προέρχεται ἐκ τῆς πρὸς Ματθαῖον ἐπιστολῆς τοῦ Ἀκινδύνου (συνέχεια ἐκ τοῦ ἀνωτέρω) « *...ἐφ᾽ οἷς δὴ καὶ πάσαις ψήφοις ἐκκήρυκτοι γίνονται τῆς ἐκκλησίας οἱ Παλαμῆται πάντες* » ἔνθ᾽ ἀνωτ. 101,114-115. (Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν *ἐφ᾽ οἷς* σχέσις χρονικῆς ἀκολουθίας).

[1] Πρὸς Μακ. Β′ 88 καὶ Ἐγκύκλιος τοῦ Καλέκα, PG 150, 893 A.

[2] Παλαμᾶ Ἀναίρεσις τοῦ *γράμματος* (= ἐγκυκλίου) τοῦ Καλέκα, Coisl. gr. 99, ff. 140v - 141r.

[3] Meyendorff, ἔνθ᾽ ἀνωτ., 110.

[4] Κεῖται ἐν Miklosich - Müller, Acta et diplomata... I, 238 - 242.

[5] Αὐτόθι, 242.

ἅγιον "Ορος πάντες· οὐδεὶς γὰρ ἐκείνων οὐδέποτ' οὐδὲν ἐδέξατο γράμμα, πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ πατριάρχου πεμφθὲν (*πεφθὲν* cod.) *τοιοῦτον. εἰ δ' ὁ καθηγεμὼν αὐτῷ τῶν ψευσμάτων οὗτος, ὃ τοῖς ἐκεῖ πέμπειν οὐκ ἂν ἐθάρρησεν, ἐνταῦθα πρὸς ἀπάτην ὑπέδειξεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς οἷος αὐτός, τῶν αὐτοῦ τρόπων οὐδὲν ἀπᾷδον»* (f. 147v). Ἡ στάσις τοῦ πατριάρχου ἔναντι τοῦ "Ορους ἦτο πάντοτε ἐπιφυλακτική.

Ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ μεταξὺ λαβὼν γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῶν τε βασιλικῶν καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος ἐκ πληροφοριῶν[1] (διότι, καίτοι ἐφρουρεῖτο, δὲν ἐστερεῖτο τῆς δυνατότητος, ὥστε κρυφίως ὁπωσδήποτε νὰ ἐνημεροῦται ὑπὸ φίλων ἐπὶ τῶν γεγονότων, ἀφοῦ ἦτο *«ἐν καθειργμένοις ἐλεύθερος»*, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος[2]), ἀποστέλλει καὶ αὐτὸς τρεῖς ἐπιστολὰς εἰς ἅγιον "Ορος, τὰς τρεῖς πρώτας τῶν κατωτέρω ἐκδιδομένων, προσπαθῶν νὰ ἀνασκευάσῃ τὰς συκοφαντίας καὶ νὰ συγκρατήσῃ τοὺς μοναχοὺς εἰς ἣν πρότερον περὶ αὐτοῦ εἶχον γνώμην. Πρώτην μεταξὺ τῶν τριῶν οἱ κώδικες τοποθετοῦν τὴν πρὸς Φιλόθεον, ἀλλὰ προγενεστέρα φαίνεται μᾶλλον ἡ πρὸς τοὺς σεβασμιωτάτους γέροντας διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: α') Ἐν αὐτῇ γίνεται λόγος ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς ἀπαντήσεως τῶν βασιλέων εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἁγιορειτῶν ἐπεσταλμένα γενομένης μάλιστα διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ παντοδυνάμου Καλέκα (στ. 23-28, 164-167)· ἀντιθέτως ἡ πρὸς Φιλόθεον μνημονεύει κυρίως τὸ μετὰ ταῦτα συνταχθὲν πατριαρχικὸν γράμμα καὶ κατὰ τὰς τότε πληροφορίας ἀποσταλὲν (στ. 18-22, 43-46[3]), ὅπερ καὶ ἀνασκευάζει[4]. β') Διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἁγιορείτας κρίνεται τὸ πρῶτον ἀναγκαῖον ὅπως γνωστοποιηθῇ ἡ περὶ τὸν Παλαμᾶν ὑπόθεσις εἰς τοὺς μοναχοὺς (στ. 33-35), ὥστε νὰ μὴ δύναται ἡ ἐν τῇ πρὸς Φιλόθεον παράλληλος ἔκθεσις νὰ θεωρηθῇ ὅτι προηγεῖται. γ') Εἰς τὸν ἐπίλογον τῆς πρὸς τὸν Φιλόθεον γίνεται μνεία τῆς πρὸς τοὺς σεβασμιωτάτους γέροντας ὡς ἤδη ἀπεσταλμένης, εἰς ἣν καὶ παραπέμπεται ὁ Φιλόθεος, ἵνα μάθῃ τὴν πραγματικὴν αἰτίαν τοῦ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ μίσους καὶ τὰ ἐκτυλιχθέντα κατὰ τὴν Ἡράκλειαν καὶ τὰ μετέπειτα, διότι ἡ σπουδὴ τῶν διακομιστῶν τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἐπέτρεψε καὶ αὐτῶν τὴν ἔκθεσιν (στ. 552-558).

Ἐκ τούτων καθίσταται πλέον φανερὸν ὅτι ἔστω καὶ κατὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα ἡ πρὸς τοὺς ἁγιορείτας ἐπιστολὴ προηγεῖται τῆς πρὸς Φιλόθεον. Οἱ κώδικες τὴν τοποθετοῦν μετ' αὐτήν[5], πιθανῶς διότι ἀποτελεῖ νοηματικὴν συνέχειαν ταύτης. Διὰ τὴν πρώτην πρὸς Μακάριον εἶναι δύσκολον νὰ προβῇ τις εἰς οἱανδήποτε παρατήρησιν ἐλλείψει τῶν ἀπαραιτήτων ἐσωτερικῶν στοιχείων· ὡς ἐκ τούτου ἐκδιδομένη δὲν μετατίθεται τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τοῖς κώδιξιν.

[1] Πρὸς ἁγιορ. 23, 35, πρὸς Φιλ. 22, 349-350.

[2] Πρὸς Μακ. Α' 25.

[3] Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ διὰ τῆς φράσεως «*ἃ γὰρ καὶ νῦν ἀντεγράφη...*» ἐπιβεβαιοῦται ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου δὲν ἦτο ἡ πρώτη ἀπάντησις πρὸς τὰ ἐξ ἁγίου "Ορους ἐπεσταλμένα.

[4] Ἰδίᾳ ἐν τοῖς στ. 70-72, 86-95, 121-123, 349 κἑξ.

[5] Τοῦτο οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει, δεδομένου ὅτι καὶ ἡ πρὸς Βησσαρίωνα ὑπὸ τῶν παραδιδόντων αὐτὴν κωδδ. (Coisl. gr. 99, Bodl. Laud. gr. 87) τοποθετεῖται μετὰ τὴν πρὸς Μακ. Α', ἐνῷ ἐν τῇ πραγματικότητι, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Meyendorff (ἔνθ' ἀνωτ., 368), εἶναι προγενεστέρα αὐτῆς.

Ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν συνετάχθησαν αἱ ἀνωτέρω ἐπιστολαὶ τοῦ Παλαμᾶ ἦτο πραγματικῶς κρίσιμος. Οἱ ἀντίπαλοι ἐφαίνοντο κατισχύοντες, ὁ δὲ προεξάρχων αὐτῶν πατριάρχης καθίστατο παντοδύναμος, ἀφοῦ εἶχε καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεύοντας συμφώνους εἰς τὰ σχέδιά του. Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη δὲν θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ. Ὁ πρὸς στιγμὴν πανίσχυρος Καλέκας θὰ ἀπολέσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῶν βασιλέων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τελικῶς θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν καθαίρεσίν του. Αἰτία τούτου γίνεται ὁ σάλος, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ χειροτονία τοῦ διὰ τῆς συνόδου τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1341 καταδικασθέντος Ἀκινδύνου. Ἐπειδὴ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πρὸς τὸν Παλαμᾶν διαμάχης ὁ Καλέκας ἐχρειάσθη νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπὶ τοῦ δογματικοῦ πεδίου τὰς θεολογικὰς γνώσεις τοῦ Ἀκινδύνου ἐπιτρέπων μάλιστα αὐτῷ καὶ τὴν σύνταξιν ἀντιρρητικῶν συγγραμμάτων, ὁ δὲ συνοδικὸς τόμος τοῦ 1341 ἀνεγνώριζε μόνον εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπισκόπου τὸ δικαίωμα τοῦ χειρισμοῦ δογματικῶν ζητημάτων, ἀπεφάσισε τὴν εἰς διάκονον χειροτονίαν αὐτοῦ σκοπεύων μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀναδείξῃ εἰς ἀρχιερέα (*πρόεδρον ἐκκλησίας* κατὰ τὸν Παλαμᾶν, πρὸς Μακ. Β' 25)[1]. Ὡς ἦτο ὅμως φυσικόν, ἡ πρᾶξις αὐτὴ προεκάλεσεν ἀντιδράσεις[2] τόσον ἐντόνους ὥστε νὰ κλονηθῇ ἡ μεταξὺ πατριάρχου καὶ παλατίου σύμπνοια[3]. Εἰς τὸ ἑξῆς θὰ καταστῇ πλέον σαφὲς ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ πατριάρχου βασιζομένου ἐπὶ τῶν ἀντιπαλαμιτῶν φέρει τὰ ἀντίθετα τῶν ἐπιθυμουμένων ἀποτελέσματα καὶ θὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ προσέγγισις πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ὁ συμφορώτερος τρόπος λύσεως τοῦ πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν πολέμου. Κατόπιν τούτων ἡ δικαιολογία ἣν προβάλλει ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς περὶ τῆς διαταραχῆς τῶν σχέσεων βασιλίσσης καὶ Καλέκα, ὅτι δῆθεν ὁ τελευταῖος προέτεινε πολιτικὴν συμφιλιώσεως μετὰ τοῦ Καντακουζη-

[1] Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 112.

[2] Παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ Ἀκίνδυνος ἀνῆλθε καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἱερέως, Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 114.

[3] Πρὸς Μακ. Β' 26-47, 97-108· πβ. καὶ Ἀναίρεσιν τοῦ *γράμματος* τοῦ Καλέκα, Coisl. gr. 99, ff. 128v, 132v κ.ἀ. Ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἀναφέρει συγκεκριμένως τὴν χειροτονίαν τοῦ Ἀκινδύνου, ἀλλὰ γενικῶς τὴν κατηγορίαν περὶ «*κακοηθείας καὶ διαστροφῆς τῶν ὀρθῶν δογμάτων*» (II, 604,8-9) ὡς αἰτίαν τῆς ἀντιθέσεως Ἄννης καὶ Καλέκα.

νοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξώργισε τὴν αὐτοκράτειραν[1], ἐλέγχεται ἀνακριβής.

Ἡ τοιαύτη τροπὴ τῶν πραγμάτων ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τὸν Παλαμᾶν, τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῖ εἰς τετάρτην πρὸς τὸ Ὄρος ἐπιστολήν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἡ δευτέρα *«πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον ἴδιον ἀδελφὸν»* Μακάριον. Χρονικῶς δὲν ἀπέχει πολὺ τῶν τριῶν προηγουμένων. Μεταξύ των παρεμβάλλεται ἡ χειροτονία τοῦ Ἀκινδύνου, ἥτις καὶ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς τελευταίας, ἐνῷ εἰς τὰς τρεῖς πρώτας εἶναι τελείως ἄγνωστος. Ἤδη εὑρισκόμεθα εἰς τὸ πέρας τοῦ ἔτους 1344, πιθανώτερον δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1345. Τῆς χειροτονίας τοῦ Ἀκινδύνου καὶ τοῦ δημιουργηθέντος θορύβου θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ Ἐγκύκλιος[2] τοῦ πατριάρχου, δι' ἧς γίνεται ἐπίσημος δημοσίευσις τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἰσιδώρου, θὰ ἀνασκευασθῇ[3] ὅμως ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ θὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντίδρασις τοῦ Καλέκα μετὰ τὴν ἐκ τῆς χειροτονίας δημιουργηθεῖσαν εἰς βάρος του ἀγανάκτησιν (f. 132v).

Σχετικῶς πρὸς τὸν ***σκοπὸν*** εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέβλεψεν ὁ Παλαμᾶς γράφων τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιστολάς, πρέπει νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς: Οἱ ἁγιορεῖται μέχρι τινὸς ἐγνώριζον τὰ κατ' αὐτὸν συμβάντα πληροφορηθέντες παρὰ τῶν μετὰ τοῦ πρώτου Ἰσαὰκ ἐλθόντων τῷ 1342 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡγουμένων καὶ μοναχῶν (ὅσων βεβαίως τελικῶς ἐπέστρεψαν εἰς Ἄθω)[4] καὶ συγκεκριμένως πρέπει νὰ εἶχον κατατοπισθῆ ἐπὶ τῶν μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Παλαμᾶ εἰς Ἡράκλειαν γεγονότων, ὁπότε διακόπτονται αἱ ἐπαφαί του μετὰ τῶν περὶ τὸν πρῶτον μοναχῶν. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ λοιπὸν τῆς ἐκφράσεως εὐχαριστιῶν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιστολάς των κρίνει σκόπιμον νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἡράκλειαν καὶ ἐντεῦθεν διαδραματισθέντα.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ μεταξὺ τῶν μοναχῶν οἱ τηροῦντες ἐπιφυλακτικὴν στάσιν ἢ καὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Παλαμᾶ. Ἐν τῇ πρὸς Βησσαρίωνα, μοναχὸν λαυριώτην, ἐπιστολῇ (1343-1344) συνιστᾷ *«μὴ λίαν δυσχέραινε | πρὸς τοὺς μὴ λίαν συναινοῦντας ἢ μεμφομένους»*[5], ἀλλὰ καὶ

[1] II, 758 κέξ., 781. Τὸ ὅτι ὁ Καλέκας περιέπεσεν εἰς δυσμένειαν ἕνεκα τῆς χειροτονίας μαρτυρεῖ καὶ ὁ τρόπος, δι' οὗ καλύπτει τὸ πρᾶγμα ὁ Ἀκίνδυνος, ἐπ. πρὸς Ματθαῖον, ἔνθ' ἀνωτ., 100,95-100. Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου βλ. παρατήρησιν τοῦ Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 113, σημ. 85.

[2] PG 150, 891 D - 894 C.

[3] Coisl. gr. 99, ff. 126r - 143r.

[4] Δὲν ἐπέστρεψαν ὁ Μακάριος ἡγούμενος τῆς Λαύρας χειροτονηθεὶς εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ ὁ βατοπεδινὸς Σάββας παραμείνας ἐν τῇ μονῇ τῆς Χώρας, Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 106 - 107.

[5] Coisl. gr. 99, ff. 177v - 178r.

ἐκ τῆς Α΄ πρὸς Μακ. διαφαίνεται ὅτι πολλοὶ τῶν μοναχῶν δὲν ἔχουν καταλάβει τὸ πραγματικὸν νόημα τῶν περιστάσεων (στ. 3-5)[1]. Τὰς τοιαύτας ἀντιλήψεις, μετὰ μάλιστα τὰς εἰς βάρος του πρὸς τὸ Ὄρος ἐπιστολάς, ὁπότε θὰ εἶχον κλονηθῆ αἱ πεποιθήσεις καὶ πολλῶν ἄλλων μοναχῶν, προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ διὰ τῶν πρὸς Φιλόθεον καὶ Α΄ πρὸς Μακάριον ἐπιστολῶν. Ὁ Φιλόθεος ἦτο ἐξέχουσα προσωπικότης ἐν Ἄθῳ, γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρξεν ἡγούμενος τῆς Μ. Λαύρας[2], ἀντικατέστησε δὲ προφανῶς καὶ τὸν Μακάριον, τὸν ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1342 προχειρισθέντα εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης. Ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ του τὸν ἀποκαλεῖ *«ἀδελφὸν πατέρα καὶ* ***δεσπότην»*** (στ. 2) πληροφορεῖ δὲ ὅτι ἐκρίθη ἀξιώτατος *«ἄρχειν τῶν κατὰ Θεὸν ζώντων»* (στ. 8). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου δὲν ἐκφράζεται πολὺ κολακευτικῶς ἐν τῇ πρὸς Βησσαρίωνα ἐπιστολῇ (ἔνθα τὸν ὀνομάζει *προηγούμενον*) ἕνεκα τῆς στάσεως ἣν ἐπέδειξεν ἐπὶ τοῦ φλέγοντος ζητήματος τῆς διακινδυνευούσης εὐσεβείας καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ γένους. Χαρακτηριστικῶς γράφει *«Τῷ ἐν ἱερομονάχοις ὁσιωτάτῳ καὶ προηγουμένῳ κυρ Φιλοθέῳ μετάνοιαν ποιῶ γράφων πρὸς αὐτὸν ὅτι φασὶν οἱ πατέρες «ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις», σὺ δὲ τὰ μὲν τῆς ταπεινώσεως ἔδειξας, ἐν οἷς περὶ ἡμῶν ἔγραψας, δι' ὧν καὶ σοφῶς ὑπέμνησας ὁποίους εἶναι ἡμᾶς ἐχρῆν, τὰ δὲ τῆς διακρίσεως οὐκ ἐπέδειξας· καὶ σεαυτὸν γὰρ προσοφείλων ἀποδοῦναι πρὸς συνεργίαν τοῖς πρότερον μὲν ὑπὲρ τῆς ἐν Θεῷ ἀληθείας, νῦν δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ γένους πάσχουσι, σὺ δὲ καὶ τοὺς συμπράττοντας καὶ συμπάσχοντας ἐπικεχείρηκας ἀποστῆσαι καὶ μεταστῆσαι πρὸς ἑαυτόν. σαυτὸν οὖν τούτου χάριν εὐθύνας, ποθεινότατε πάτερ, πρόσθες ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν | εὐχαῖς»* (f. 178r-v). Ὁ Φιλόθεος ὅμως οὗτος μὲ τὴν ἐπιβολήν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν μοναχῶν, δύναται νὰ διαφωτίσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ κατευθύνῃ τὰς ἐνεργείας των ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καθ' ὃν τρόπον τοῦ συνιστᾷ ἐν τῇ ἐπιστολῇ. Δὲν παραλείπει ὅμως νὰ τὸν ἐνημερώσῃ καὶ ἐπὶ τῶν πρὸ τῆς μεταβάσεώς του εἰς Ἡράκλειαν γεγονότων, τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ μὴ ἐγνώριζεν ὅσον ἔπρεπε, καθ' ὅσον δὲν εἶχε μετάσχει τῆς ἁγιορειτικῆς ἀποστολῆς τοῦ 1342.

Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἡ θεία δικαιοσύνη ἤρξατο ἐκδηλουμένη καὶ ἡ παράταξις τῶν ἐχθρῶν ἐδείκνυε τὰ πρῶτα σημεῖα διασπάσεως, ἐπιδιώκει πάλιν νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς μοναχοὺς τὴν νέαν τροπὴν τῶν πραγμάτων πρὸς παραμυθίαν αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του Μακαρίου περισσότερον πάντων στενοχωρηθέντος διὰ τὰ προηγηθέντα.

[1] Καὶ ἐν τῇ πρὸς Βησσαρίωνα παραπλήσια γράφονται: *«Δοκεῖ δέ μοι νομίζειν τινὰς τοιοῦτον εἶναι τὸ νῦν κεκινημένον, οἷα τὰ ἀμφιλεγόμενα τοῖς παρακύπτουσιν ἢ παρακύπτειν δοκοῦσι πρὸς τὰ ἄδυτα τῆς κατὰ νοῦν ἡσυχίας... γίνωσκε δὲ πλὴν ὀλίγων τοὺς ἄλλους μήπω καταλαβόντας τὴν νῦν κεκινημένην περὶ τῆς εὐσεβείας ὑπόθεσιν, κεκίνηται δὲ οὐ παρ' ἡμῶν...»* (f. 178r).

[2] Καντακουζηνὸς III, 107.

Χειρόγραφος παράδοσις. Τὸ κείμενον παρέχουν πέντε κώδικες [1] τοῦ ιε´ αἰ. ὡς ἑξῆς :

1) Ambrosianus I 24 sup. (gr. 457) (A), ff. 276r - 289v : ἡ πρὸς Φιλόθεον· ff. 289v - 293v : ἡ πρὸς ἁγιορείτας· ff. 294r - 295r : ἡ Α´ πρὸς Μακάριον.

2) Bodleianus Laud. gr. 87 (B), ff. 456v - 461v : ἡ πρὸς Φιλόθεον· ff. 461v - 463v : ἡ πρὸς ἁγιορείτας· ff. 463v - 464r : ἡ Α´ πρὸς Μακάριον· ff. 465v - 466v : ἡ Β´ πρὸς Μακάριον (κατὰ τὴν νέαν τοῦ κώδ. ἀρίθμησιν).

3) Coislinianus gr. 99 (C) παρέχει καὶ τὰς τέσσαρας ἐπιστολάς. Τὰ περιλαμβάνοντα ταύτας φύλλα ἐσημείωσα εἰς τὴν παρασελίδιον ἀρίθμησιν.

4) Parisinus gr. 1238 (P), ff. 292r - 297v : ἡ πρὸς Φιλόθεον· ff. 298v - 299v : ἡ πρὸς ἁγιορείτας· ff. 299v - 300r : ἡ Α´ πρὸς Μακάριον. Ὁ κῶδιξ ὑστερεῖ ὡς πρὸς τὴν ἐπιμελῆ καταγραφὴν τοῦ κειμένου ἕνεκα ἀβλεπτημάτων τοῦ γραφέως· ἐν τῇ ᾤᾳ φέρει λατινιστὶ ἢ γαλλιστὶ ἄνευ σημασίας σημειώσεις κυρίως περὶ τοῦ περιεχομένου διαφόρων τμημάτων τῶν ἐπιστολῶν, ἐπ᾽ αὐτοῦ δὲ εἶχε μελετήσει ταύτας ὁ J. Boivin, ὡς φαίνεται ἐκ σχολίου του εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ν. Γρηγορᾶ (II, 1291).

5) Scorialensis bibl. monast. y. II. 15 (Miller 320) (S), ff. 136r - 142v : ἡ πρὸς Φιλόθεον. Ὁ κῶδιξ ἀπὸ μικροταινίας ἀναγινωσκόμενος παρουσιάζει ἕνεκα φθορᾶς ἐνιαχοῦ, ἰδίᾳ περὶ τὴν κάτω ᾤαν δυσανάγνωστα σημεῖα γενικῶς δ᾽ εἰπεῖν καὶ οὗτος εἶναι ἧσσον ἐπιμεμελημένος τῶν τριῶν πρώτων [2].

---

[1] Ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ συσχετισμὸν αὐτῶν βλ. παρὰ Meyendorff, ἔνθ᾽ ἀνωτ., 332 - 333.

[2] Θεωρῶ ὑποχρέωσίν μου νὰ ἐκφράσω καὶ ἐντεῦθεν τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὸν Monsieur l'abbé M. Richard συνεργάτην τοῦ Institut de recherche et d'histoire des textes τῶν Παρισίων, μέσῳ τοῦ ὁποίου ἐπρομηθεύθην, τὰς μικροταινίας τῶν ACPS κωδδ., εὐχαριστῶ ἐπίσης καὶ τὸν φίλον κ. Β. Μανδηλαρᾶν, φιλόλογον συνεχίζοντα σπουδὰς ἐν Ὀξφόρδῃ, ὅστις μοῦ ἀπέστειλε καὶ τοῦ Βοδλειανοῦ κώδ. μικροταινίαν.

1

Coisl. gr. 99 *

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει σεβασμιωτάτους γέροντας.

f. 173r *Ὑμεῖς μὲν εὖ ποιοῦντες καὶ ὑμῖν αὐτοῖς πρεπωδέστατα τὸ γνήσιον τῆς ὑμετέρας πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης διὰ τῶν ὑμετέρων ὑπὲρ ἡμῶν ἐπεδείξατε γραμ-*
5 *μάτων ἐναργῶς καὶ τοῖς ἐνταῦθα παραστήσαντες ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστιν· ὁ γὰρ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. καὶ καθάπερ μύρου προκείμενον πλῆρες σκεῦος οὐκ ἂν λάθοι τοὺς ἀκραιφνεστάτην κεκτημένους τὴν ὄσφρησιν, γνωστὸν δὲ γίνεται πᾶσι καὶ τοῖς ἀμβλυτέροις τὴν αἴσθησιν ἐν τῇ μεταδόσει πρὸς τὰ ἔξω χεόμενον, οὕτω καὶ ὁ τὸν Θεὸν ἐν*
10 *ἑαυτῷ φέρων διὰ τῶν τῆς ἀγάπης ἔργων τοῖς πᾶσι καθίσταται γνώριμος· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οἰκείους ἔλεγεν «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις». οὕτω τὸ χρήσιμον τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης οὐ τοὺς εὖ πάσχοντας ὀνίνησι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς εὖ ποιοῦντας ἐπανακάμπτον τὸ λυσιτελὲς ἐπιδείκνυσιν. Εἰ δὲ καὶ μηδὲν*
15 *ἤνυσεν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ πρὸς τοὺς ἐπηρεάζοντας ἡμᾶς ἐπεσταλμένα παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἀλλ᾽ ἡμᾶς οὐ μετρίως παρεμυθήσατο τοὺς ἐν ἁγίῳ κατοικοῦντας ἁγίους συμπαθοῦντας καὶ συμπάσχοντας ἐγνωκότας ἡμῖν. τοῦτο μὲν γὰρ ὑμέτερον καὶ τῆς ὑμῖν ἐνδιαιτωμένης ἀγάπης ἔργον, ἐκεῖνο δὲ τῶν ἐμῶν ὑπῆρξε πλημμελημάτων, ἃ δεῖται μακροτέρων ὡς ἔοικε καὶ πλειόνων ἐπιφο-*
20 *ρῶν, τάχα δὲ καὶ τῆς τῶν ἐκεῖνα τὰ γράμματα δεξαμένων σκληρότητος, περὶ ὧν ἀκούσεσθε καιροῦ διδόντος.*

Νῦν δ᾽ ὃ τοῖς πᾶσιν ἔσται κατάδηλον, οὐ μόνον ἀμείλικτοι πρὸς τὰς παρ᾽ ὑμῶν παρακλήσεις διέμειναν, ἀλλὰ καὶ συκοφαντικοῖς αὐτὰς ὡς ἔμαθον ἀμείβονται γράμμασι καὶ τοσαύτης δυστροπίας γέμουσιν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς
25 *αὐτὰ πέμψαντας, μᾶλλον δὲ τὸν πάντων τῶν τοιούτων ἔξαρχον, ὃς νῦν ὡς βού-*

---

3 - 4 II Cor. 8,8.   6 I Jo. 4,16.   11 - 12 Jo. 13,35.

---

1 Codd. ABCP   1 *τοῦ αὐτοῦ* in marg. A   sine inscriptione in P, sed manu recentiore latine *Ad Monachos Montis Atho Epistola Palamae in carcere inclusi*   7 *ἀκραιφναιστάτην* A   10 *τοῖς* om. C   12 *ἔχετε* P   19 *πλημελημάτων* A   23 *ἡμῶν* P   24 *γράμμασιν* C

---

* Αἱ ἄνευ ἑτέρας ἐνδείξεως εἰς φύλλα κώδικος παραπομπαὶ ἐν τοῖς σχολίοις ἀναφέρονται εἰς τὸν Coisl. gr. 99 περιέχοντα ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Παλαμᾶ σχετικὰ πρὸς τὰ μετὰ τὸ 1341 ἔτη.

25 *πέμψαντας :* Πρόκειται περὶ τῶν βασιλέων, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἀμέσως κατωτέρω ...*τὰ βασίλεια στρέφει.* Ἔξαρχος εἶναι ὁ πτρχ. Ἰω. Καλέκας, ὃν ὑπαινίσσονται καὶ οἱ στίχοι 57, 84, 92 - 93.

λεται καὶ τὰ βασίλεια στρέφει, κρυφῇ μὲν ὅση δύναμις αὐτὰ συνθεῖναι, κρυφῇ
f. 173v *δὲ πρὸς ὑμᾶς διεκπέμψαι τὴν | ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τἀληθὲς εἰδότων κατάγνωσιν*
ὑφορώμενον· τί γὰρ ἕτερον δέος ἢ πόθεν τῷ πάντων ἀρτίως ἐπειλημμένῳ τῆς
δυναστείας; Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸν Ψαλμῳδὸν ἐγενόμην ἂν ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ
30 *ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς, εἰ μὴ καὶ περὶ εὐσεβείας*
ὁ λόγος ἦν· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐνόμισαν εὐπρόσωπον οὗτοι πρόφασιν, ὡς αὐτοῖς
καὶ τοῦτο δοκεῖ, συγκαλύψαι δυναμένην ὅτι ἐμίσησαν ἐμὲ καὶ τοὺς κατ' ἐμὲ
δωρεάν, ἀναγκαῖον, εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν μετρίως γοῦν ὑμῖν τοῖς
ἐμοῖς πατράσι καταστῆσαι τὰ τῆς ὑποθέσεως γνώριμα πρὸς τὰ γεγραμμένα
35 *παρὰ τούτων ἀπολογούμενον. γεγράφασι γοῦν ὡς ἔμαθον, ἵνα τὸ πᾶν ἐκείνων*
εἴπω συνελών, κακοὺς ἡμᾶς ἐνταῦθα καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ φανῆ-
ναι· τὸ δ' ἔγκλημα τοῦ Ναβουθαὶ τί; ὅτι ηὐλόγησε Θεοῦ καὶ βασιλέως· ὁρᾶτε
τὴν ὁμοιότητα τῶν ἐγκλημάτων; εἰ δὲ μὴ καὶ ἡμεῖς παραπλησίως ἐκείνῳ
συκοφαντούμεθα νῦν, πῶς πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως καὶ συγχύσεως καὶ παρὰ
40 *τῆς ἐκκλησίας καὶ παρὰ τῆς βασιλείας πολλή τις ἡμῖν ὑπῆρχε φιλοφροσύνη*
καὶ σχεδὸν ἑκάστης ἡμέρας εὐκλεεῖς ἀναρρήσεις καὶ τόμοι συνεγράφοντο καὶ
τοῖς πόρρω συστατικὰ γράμματα διεπέμπετο πολλῶν γέμοντα τῶν ἡμετέρων
ἐπαίνων; πῶς δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς μείζους, εἴπερ βουλομένοις ἡμῖν
ὑπῆρχεν, ἐπίστευον ὡς ἀντιστᾶσι γενναίως καὶ κεκρατηκόσι τελέως τῶν οὐχ
45 *ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς ἐπαναστάντων τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ λόγοις κιβδή-*
λοις ἐπικεχειρηκότων οὐ μικρὰν λύμην τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας ἐπενεγκεῖν;
πῶς δὲ καὶ βουλομένους ἡμᾶς ἀπαίρειν τῆς Κωνσταντίνου μετὰ τὴν ἧτταν

29 - 30 Ps. 37,15. 32 - 33 Jo. 15,25. 37 III (I) Reg. 20,1-16.

26 *συνθῆναι* P 28 *ἐπιλημμένῳ* P 29 *ἂν* om. C 46 *υπενεγκεῖν* P

36 - 37 *κακοὺς... φανῆναι:* Ἡ αὐτὴ κατηγορία καὶ κατ' ἄλλων παλαμιτῶν, ὡς τοῦ ἐν Χίῳ μοναχοῦ Μάρκου, Meyendorff, Introduction..., 114, σημ. 90 «*Δύσνους περὶ τὸ βασίλειον ὕψος*» ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Καλέκα καὶ ὁ καθαιρεθεὶς ὡς τὰ τοῦ Παλαμᾶ φρονῶν ὑποψήφιος Μονεμβασίας Ἰσίδωρος, PG 150, 903 A.

37 *ηὐλόγησε:* Τὸ κείμενον τῆς Π.Δ. (Ἑβδομήκοντα) ἔχει *ηὐλόγησε* (Γ' Βασ. Κ' 10), τοῦ *εὐλογῶ* λαμβανομένου κατ' ἰουδαϊκὸν εὐφημισμὸν ἀντὶ τοῦ *καταρῶμαι.*

42 - 44 *συστατικὰ... ἐπίστευον:* Πβ. τὰ ἐν τῇ Ἀναιρέσει τοῦ *γράμματος* τοῦ Ἀντιοχείας (1345) «*τὰ πρὸ τοῦ τόμου πατριαρχικὰ γράμματα κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀποστελλόμενα, προτρεπτικὰ μὲν ὄντα τῆς πρὸς τὸν Παλαμᾶν κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας, ἀποτρεπτικὰ δὲ τῆς τῶν ⟨ἀντι⟩λέγειν ἐπιχειρούντων τούτῳ κακοδοξίας...*» (f. 150r). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀναιρέσει τοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν γράμματος τοῦ Καλέκα ὁ Παλαμᾶς ὁμιλεῖ περὶ πατριαρχικῶν γραμμάτων «*ταῖς ἁπανταχοῦ γῆς ἱεραῖς ἐκκλησίαις μετὰ τὴν σύνοδον... εὐθὺς ἐκείνην*» (f. 157r), δι' ὧν γνωστοποιοῦνται τὰ κατὰ τὴν καταδίκην τοῦ Βαρλαάμ. Αἱ προσφερθεῖσαι *μείζους τῶν Ἐκκλ.* ἦσαν ἡ τῆς Μονεμβασίας καὶ Θεσσαλονίκης· πβ. πρὸς Φιλ. 321 - 326.

ἐκείνων εὐθὺς αὐτοὶ κατέσχον ἔτι πολλὰ δεηθέντες, ἅτε κοινὸν ὄντας ὄφελος,
ὡς αὐτοὶ τότε διισχυρίζοντο κοινῇ πάντες;
50 *Ἀλλὰ τῆς στάσεως ὡς μὴ ὤφελε κινηθείσης τί ποιεῖν ἡμᾶς ἔδει; συνεξορ-*
μᾶν κατ' ἀλλήλων τοὺς ὁμοφύλους ἢ παραινεῖν ἐπιγινώσκειν ὡς ἀλλήλων
μέλη καὶ μὴ χρῆσθαι τοῖς ὁμογενέσιν ὡς ἀλλοφύλοις; ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν
f. 174r *ἰᾶσθαι τοῖς παρ' ἡμῶν αἰτοῦσι συμβουλὴν εἰσηγεῖσθαι καὶ νικᾶν ἐν τούτῳ | τοὺς*
ἀντιταττομένους κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν ἢ τοῖς κακοῖς ἀντεπάγειν τὰ
55 *χείρω καὶ μάχῃ μάχην ἐκκρούειν ἐπιχειρεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ τῆς εἰρήνης τὰς*
ἔχθρας διδάσκειν λύειν, καὶ ταῦθ' ἡμᾶς τοὺς τῆς εἰρήνης εἶναι διακόνους κεκλη-
ρωμένους; «ναί» φησιν ὁ νῦν προστάτης «ὡς ἐχθρῷ δεῖ καὶ σὲ χρῆσθαι τῷ
δόξαντι νῦν ἡμῖν πολεμίῳ καὶ πάντα λέγειν καὶ πράττειν, δι' ὧν ὁ πρὸς ἐκεῖ-
νον ἀναρριπίζεται πόλεμος». ἀλλ' ἐμὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἀγαπᾶν κελεύει καὶ τοὺς
60 *ἐχθροὺς καὶ «τὰ ἔθνη πράϋνον» πρὸς Θεὸν ἑκάστης ἡμέρας ἐδιδάχθην λέγειν*
εὐχόμενος, πόσῳ μᾶλλον χριστιανούς, καὶ τὴν ἄνωθεν εἰρήνην ἐπικαλεῖσθαι
καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων εἰρήνης· πῶς οὖν ὧν εὐχόμεθα πᾶν τοὐναν-
τίον εἰσηγησόμεθα τούτοις, ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα; Καὶ μὴν εἰ μὲν πεφώραμαι
πρὸς ἐκεῖνον ἢ γράψας ἢ μηνύσας ἢ παρ' ἐκείνου τι τοιοῦτον δεξάμενος, εἰ
65 *συνεργὸς ὤφθην τῶν πρὸς ἐκεῖνον ἀποδιδρασκόντων τινί ποτε, εἰ κοινωνὸς*
τῶν ὑπὲρ ἐκείνου τι πραττόντων ἐνταῦθα — πλεῖστοι δέ εἰσιν ἑαλωκότες καὶ
πῶς ἂν εἴποι τις ἀνηλεῶς ἐτασθέντες καὶ τοὺς συμφωνοῦντας καὶ συμπράττον-
τας ἐξειπόντες —, εἴ τινι τοίνυν τούτων κατά τι καὶ τὸ βραχύτατον ἐφάνην
ἐγὼ συμπράττων, καὶ αὐτὸς ἐμαυτοῦ καταψηφιοῦμαι· δίκαιον γάρ. εἰ δ' ὅτι τὴν
70 *ἀρχὴν ἐνταῦθα παρατυχὼν καὶ τοῖς εἶναί τι δοκοῦσιν ἐναρίθμιος παρὰ τοῖς*
ἀρτίως ἐξουθενεῖν ᾑρημένοις ὢν ἔστιν ὅτε συγκαλούμενός τε καὶ ἐρωτώμενος
εἶπον ὅ μοι ἐδόκει κοινωφελές, καίτοι μηδὲν ἕτερον πλὴν τῶν εἰς εἰρήνην
φερόντων καὶ τῶν εἰς ἃ πρότερον ἐκεῖνος εἶχεν ἐπαναγόντων, παρὰ τοῦτο κακὸς
ἐγὼ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ, καὶ ταῦθ' ὑπομνήσας μόνον, ἀλλ' οὐκ ἀναγ-
75 *κάσας; τοῦτο γὰρ οὐκ ἐμόν.*

51 - 52 Rom. 12,5. 52 - 54 cf. Rom. 12,21. 59 - 60 Matth. 5,44.

53 - 54 *τοὺς* om. et pro *ἀντιταττομένους : ταττομένους* C 55 *τὰς : τῆς* P 56 *διδάσκει* P *διακόνους εἶναι* P 63 *ἠσηγησόμεθα* P 65 *κοινωνοὺς* P 68 *τοίνυν* om. C 70 *δοκοῦσι* P 71 *εἰρημένοις* P 73 *κακῶς* P

57 - 59 *ὡς ἐχθρῷ... πόλεμος:* Πβ. Καντακουζηνὸν II, 602,16-18.

60 *τὰ ἔθνη πράϋνον:* Ἐκ τῆς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὄρθρου καὶ Ἑσπερινοῦ εὐχῆς: *Ἐπουράνιε βασιλεῦ...*

61 - 62 *τὴν ἄνωθεν εἰρήνην... εἰρήνης:* Πβ. τὰς πρώτας δεήσεις τῶν εἰρηνικῶν.

73 *ἐκεῖνος:* Ὁ Καντακουζηνός, ὅστις πλὴν τῆς ἀρχῆς ἀπεξενώθη καὶ τῆς περιουσίας, Ἱστορία II, 165,2-12, 184,22 - 185,9, Γρηγορᾶς II, 609,24 - 610,3, 623,13-17.

'Αλλ' ὡς εἶδον, ὦ θεσπέσιοί μοι πατέρες καὶ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ καὶ πᾶν ὅ τι ποθεινόν τε καὶ τίμιον, τάς τε μαχαίρας ἑκατέρωθεν θηγομένας τῶν ἀνθεστηκότων μερῶν καὶ τοὺς θυμοὺς ἀκαθέκτους καὶ μηδὲν ἕτερον ἀπειλοῦντας ἢ
79 σφαγὰς ἀνθρώπων καὶ κόσμου παντελῆ φθοράν, ἣν καί, τοῦ τέλους ἐκ τῆς ἀρχῆς
f. 174v καταστοχαζόμενος, | αὐτοῖς προύλεγον ἐγὼ τηνικαῦτα, καθάπερ ἐκβᾶσα νῦν ἐπ' αὐτῶν ὁρᾶται τῶν πραγμάτων τοῖς πᾶσιν, ὡς οὖν ταῦτ' εἶδον, 'οὐκέτι μοι τόπος ἐνταῦθα' πρὸς ἐμαυτὸν εἰπὼν ἀπανίσταμαι τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὴν ἀντιπέραν μονὴν τὴν εἰς ὄνομα τῶν οὐρανίων ἀρχιστρατήγων τιμωμένην παραγενόμενος ἐμαυτὸν καὶ τὸ νῦν γένος ἐκαθήμην πενθῶν. Ὁ δὲ κοινὸς πρόεδρος
85 ἔλεγεν ὡς ἐμάνθανον τοῖς βασιλεῦσιν ὡς ἐμοὶ μᾶλλον πείθονταί τινες ἢ αὐτῷ κἀντεῦθεν ἀφηνιάζουσιν, ὅποι τούτους ἄγειν ἐθέλει ῥᾳδίως μὴ μεθελκόμενοι· καὶ προσετίθει πολλὰ τῶν εἰς ὀργὴν πεφυκότων βασιλέας κινεῖν. ἀλλὰ καὶ τῷ 'Ακινδύνῳ καὶ τοῖς ἄλλοις βαρλααμίταις μεταδίδωσι παρρησίας καὶ καθ' ἡμῶν ἐπιτρέπει θορυβεῖν ὅση δύναμις, ὡς καὶ προσχήματα συνόδων πλάττεσθαι
90 καθ' ἡμῶν ἀπόντων, οὐδ' ἐκεῖνο βαλόμενος ἐπὶ νοῦν, ὡς οἱ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ κατὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν λέγοντες, ὑφ' οὗ καὶ ἐφ' οἷς πρώην παρρησίᾳ κατεδικάσθησαν, ἀναιδείας μᾶλλον παρὰ τῶν εἰδότων ἀποίσονται δόξαν καὶ τῷ προτρεψαμένῳ τὴν ἀδοξίαν, ἀλλ' οὐχὶ τῷ κατηγορουμένῳ προσάψουσι φέροντες. 'Αλλ' ἐγὼ μαθὼν αὖθις ταῦτα, πάλιν πρὸς ἐμαυτὸν εἰπὼν 'οὐ νῦν ἐμοὶ καιρὸς
95 λόγων, ἀλλ' οὐδὲ σιγῶντα καθῆσθαι πλησίον χρή, δεῖ δὲ πᾶσαν ἐκκόπτειν ἀφορμὴν τῶν ζητούντων ἀφορμήν', καὶ τῆς μονῆς ἐκείνης ἀναχωρῶ καὶ μακράν που διῆγον μηδενὶ γινωσκόμενος· εἶτα πυθόμενος ἐν Ἡρακλείᾳ τόπον εἶναι πρὸς μετρίαν ἐπιτήδειον ἡσυχίαν ἐκεῖσε δὴ παραγίνομαι.

Μηνῶν δὲ παρελθόντων ὡσεὶ τεσσάρων, γνοὺς οὐκ οἶδ' ὅθεν ὁ καὶ πατριάρ-
100 χης καὶ πολιτάρχης ἐκπέμπει τοὺς ἡμᾶς ἄξοντας καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐρευνή-

95 - 96 cf. II Cor. 11,12.

76 *μοι : μου* BP 77 - 78 *ἀνθεστηκόντων* P 86 *ἀφανιάζουσιν* P *ἐθέλοι* B 90 *βαλλόμενος* P 96 *ἀναχορῶ* P

83 *μονήν :* Πρόκειται περὶ τῆς μονῆς τοῦ ταξιάρχου Μιχαὴλ ἐν τῷ Σωσθενίῳ (πβ. πρὸς Φιλ. 357 - 358, 457 κἑξ.), R. Janin, La géographie ecclésiastique, 359 - 369, Μ. Γεδεών, Βυζ. ἑορτολόγιον, 187,18 καὶ Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 99, σημ. 14.

96 *μακράν :* Πβ. πρὸς Φιλ. 460 - 466.

99 - 113. *Μηνῶν... διάγων :* Πβ. τὴν 'Αναίρεσιν τοῦ *γράμματος* τοῦ 'Αντιοχείας 'Ιγνατίου, ff. 148v - 149r. « *Ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων* » εἶναι ὁ « *Σκουταριώτης, ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἀναμνήσεων τεταγμένος* » (f. 148v). Περὶ τοῦ ἀξιώματος τούτου βλ. Ψευδο - Κωδινοῦ, Περὶ 'Οφφικίων κεφ. ε', PG 157, 60 C. Κατὰ τὸν 'Ιγνάτιον ὁ Π. ἐπανήχθη ἐκ τῆς Ἡρακλείας διὰ δογματικοὺς λόγους (« *ἐκεῖ τοῦτόν φησι φωραθέντα κακῶς διδάσκοντα* », f. 149r).

σοντας. ὁρῶμεν ἐξαίφνης τὸν ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων ἐφ' ἡμᾶς ἀφιγμένον καὶ τὸ κελλύδριον καὶ τὸ ψιάθιον ἐρευνώμενον· ἐρωτῶμεν «τί τὸ ζητούμενον;» ὁ δὲ «τὰ πρὸς σέ» φησι «τοῦ Καντακουζηνοῦ γράμματα»· πρὸς αὐτὸν δ' ἐγὼ πάλιν «καὶ τίνα νομίζετε κομιούμενον ἐκεῖνον τὴν ὠφέλειαν παρ' ἐμοῦ μόνου καὶ
105 μόνον κεκτημένου τουτὶ τὸ ψιάθιον περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι πρὸς ἐμὲ γράφειν;» ταῦτ' ἀκούων, ὡς μηδ' εὗρεν ὧν ἐζήτει μηδέν, πρᾳότερον εἶπεν «οἶδα κἀγὼ
f. 175r τὴν ἁγιωσύνην σου, ἀλλὰ δεσποτικὸν πληροῦμεν ἐπίταγμα» | καὶ τὰ προστάγματα ἐξενεγκὼν ὑπεδείκνυ. καὶ τὸν εἰς κεφαλὴν τῆς Ἡρακλείας συγκαλεσάμενος ἐξέτασιν ἐποιήσαντο τίνι τῶν ἁπάντων εἰς ὁμιλίαν συνῆλθον, καὶ οὐδεὶς
110 οὐδαμῶς ἐφάνη· καὶ γὰρ οὐδ' ἐγίνωσκον οὐδ' αὐτὸς ὁ εἰς κεφαλὴν τῆς πόλεως ὢν ὅτι διατρίβων ἐκεῖ τυγχάνω. γράφουσι τοῦτο μετὰ μαρτύρων καὶ ἀσφαλείας, ὡς «πλὴν τοῦ πρὸς ὑπηρεσίαν συνόντος οὐδενὶ τῶν ἁπάντων ὑπῆρξεν οὗτος ὡμιληκὼς ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ὧδε διάγων»· εἶτα κἀμὲ μεθ' ἑαυτῶν λαβόντες ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἥκομεν. Ὡς δὲ τὰ βασίλεια κατελάβομεν,
115 εἴσεισι μόνος ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων καὶ ἀναφέρει τῇ δεσποίνῃ τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ τὴν ἔγγραφον ἔρευναν ἀναγινώσκει τοῦ τε πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων παρόντων. οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες, ὡς ἀκριβῶς ἐμάθομεν, εἶπον «ἐπειδήπερ ἀναίτιός ἐστιν, ἐλεύθερος ἔστω», ὁ δὲ πατριάρχης καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἐδυσχέρανε λόγον. ἐξελθόντων δὲ καὶ ἀπελθόντων ἐκείνων ἡμεῖς ἦμεν ἐν τῷ παλατίῳ,
120 μέχρις οὗ κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχου βούλησιν παρεδόθημεν στρατιώταις καὶ εἰς μοναστήριον ἤχθημεν· καὶ συνῆσαν οὗτοι τηροῦντες ἡμᾶς ἐκεῖ. μεθ' ἡμέρας οὖν ἔγραψα τῷ μεγάλῳ δουκὶ «τί κακὸν ὑμῖν δράσαντας εὑρόντες ἡμᾶς τοῖς στρατιώταις φυλάττειν παραδεδώκατε; τί κωλύσουσι τῶν πρότερον παρ' ἡμῶν τελουμένων;» μαθὼν ἐκεῖνος ἐκβάλλει τοὺς στρατιώτας ἐκεῖθεν. τοῦτ'
125 ἀκούσας μετ' οὐ πολὺ πάλιν ὁ πατριάρχης πέμπει καὶ λαβὼν ἡμᾶς ἐκ τῆς μονῆς ἐκείνης ἐν ἑτέρᾳ μᾶλλον αὐτῷ προσκειμένῃ περιορίζει παραγγείλας μήθ' ἡμᾶς ἐξιέναι τῆς κέλλης ἐξεῖναι μήτε τινὶ συγχωρεῖν τῶν ἁπάντων πρὸς ἡμᾶς εἰσιέναι.

Καὶ μετὰ τοῦτο κοινωνεῖ καὶ συνάπτει ἑαυτὸν 'Ακινδύνῳ τε καὶ τοῖς
130 ἄλλοις τοῦ ἐκ Καλαβρίας ἐκείνου Βαρλαὰμ φοιτηταῖς, οὓς ἡ μεγίστη σύνοδος ἐκείνη, μᾶλλον δὲ αἱ σύνοδοι κακῶς φρονοῦντας ἐλέγξασαι τῆς ἐκκλησίας

102 *κελύδριον* AP 107 *τὰ* om. P 122 *εὑρόνταις* P 123 *προτέρων* P 130 *Βαρλαὰμ ἐκείνου* C

122 *μεγάλῳ δουκί :* 'Αλέξιος 'Απόκαυκος· πβ. πρὸς Φιλ. 144, 392. Μέγας δοὺξ ὠνομάσθη τῷ 1342, Καντακουζηνὸς II, 218,9-10.

126 *ἐν ἑτέρᾳ :* Πρέπει νὰ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ μονὴ τοῦ « 'Ακαταλήπτου » Σωτῆρος, Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 104.

131 *αἱ σύνοδοι :* Τοῦ 'Ιουνίου καὶ Αὐγούστου 1341 « *ὧν ἐν θατέρᾳ μέν, καθ' ἣν τὸ κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ κράτος ὁ Παλαμᾶς ἔσχε, καὶ βασιλεὺς αὐτὸς προεκάθητο καὶ ἡ*

ἐξέβαλον ἀφορισμοῖς, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν, ὑποβαλοῦσαι φρικωδεστάτοις αὐτοὺς ἐγγράφως καὶ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος τελέως ἐκκόψασαι· τοῖς τοιούτοις οὖν μὴ μεταμεληθεῖσι συνελθὼν εἰς ἓν οὗτος λέγει τε καὶ πράττει 135 *καθ' ἡμῶν καὶ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας ὅσα μηδὲ λέγειν ἔξεστι νῦν. ἀλλὰ κατα-* f. 175v *πεῖσαι μὴ δυνάμενος | τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν ἀνθρώπων ἔτι μᾶλλον ὁσημέραι διὰ τοῦτο θυμοῦται καὶ ἡμῶν ὡς θορυβούντων καὶ ταραττόντων καὶ καινὰ λεγόντων καταβοᾷ, τῶν ἐξ ὅτου τὰ τῆς πολιτείας συγκέχυται τὴν ἀρχὴν μὲν πεφευγότων ἑκόντων μικροῦ πᾶσαν παντὸς ἀνθρώπου καὶ θέαν καὶ ὁμιλίαν,* 140 *ὕστερον δ' ὑπ' αὐτοῦ περικεκλεισμένων ἀκρίτως ἐπὶ δυσὶν ὅλοις ἐνιαυτοῖς ἤδη. Πόσοι δὲ ποσάκις πρὸς αὐτὸν εἶπόν τε καὶ γεγράφασιν «εἰ μὴ τὰς μεγίστας ἐκείνας συνόδους στέργεις, γενέσθω πάλιν ἑτέρα μόνον ἐκ τῶν ἱκανῶν τὰ τοιαῦτα συνορᾶν»· ὁ δὲ καὶ ἐκείνας φησὶ στέργειν καὶ τὸν ἐπ' ἐκείναις γεγραμμένον τόμον ἀθετεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων ἀκυροῖ τὰ παρ'* 145 *ἐκείνων ἐγγράφως κεκυρωμένα καὶ πρὸ τῶν συνόδων ἐκείνων ἐν τῷ ἁγιορειτικῷ τόμῳ διειλημμένα μηδὲν ἧττον καὶ πρὸ τούτου πάλιν ἐν αὐτοῖς τοῖς θεοπαραδότοις λογίοις κἂν τοῖς ἱεροῖς τῶν θεοφόρων πατέρων συγγράμμασι. τούτων οὖν ἁπάντων οὐκ οἶδ' ὅπως οὗτος ἀλογήσας ἀρτίως εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὖθις εἰσήγαγεν ἃ ταῖς προϋπηργμέναις ἀπηγόρευται συνόδοις, ἵνα μὴ μόνον* 150 *ἡ πολιτεία, φεῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ στασιάζῃ τε καὶ ταράττηται· κἄν τις ἐπὶ τῷ παγκοσμίῳ καὶ πολλαπλῷ τούτῳ κλύδωνι φωραθῇ δυσφορῶν, οὗτος εὐθὺς ὁ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ παντάπασιν ἀπειθής, κἂν εἰ τῶν ἀρχιερέων εἶεν οἱ θρόνων ὕψει καὶ περιουσίᾳ σοφίας καὶ ἀρετῆς διαφέροντες, κἂν τῶν ἄλλως εὐλαβῶν.*

152 *ἀπειθεὶς* C

σύγκλητος παρεκάθητο πᾶσα καὶ οἱ καθολικοὶ παρῆσαν τῶν Ῥωμαίων κριταί, τῆς ἑτέρας δέ, καθ' ἣν ὁ αὐτὸς Παλαμᾶς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀντιλέγοντα τὸν Ἀκίνδυνον ᾔσχυνε, πλὴν τοῦ θειοτάτου βασιλέως ἅτε πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντος οἱ λοιποὶ πάντες μετὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας προέδρων συμπροεδρεύοντες ἦσαν» (Ἀναίρ. τοῦ *γρ.* τοῦ Ἀντιοχείας, f. 149v).

132 *ἀφορισμοῖς :* PG 151, 691 D - 692 A.

144 *τόμον :* PG 151, 679 - 692 (αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἀρχιερέων ἐν PG 154, 699 C - 700 B). Ὁ τόμος ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Ἰουνίου, τοῦ Καλέκα μὴ ἀναγνωρίσαντος τὴν σύνοδον τοῦ Αὐγούστου, ἧς προήδρευσεν ὁ Καντακουζηνός, PG 150, 901 A - B.

145 - 146 *ἁγιορειτικῷ τόμῳ :* PG 150, 1225 - 1236. Συνετάχθη τῷ 1339, ὑπέγραψε δὲ τοῦτον πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ ὁ « *ἱερώτατος Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου Ὄρους ἱεράρχης* » (f. 127v) Ἰάκωβος. Ὁ Meyendorff ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Παλαμᾶ καὶ οὐχὶ τοῦ Φιλοθέου Κοκκίνου, ὡς ἐνομίζετο (ἔνθ' ἀνωτ., 74 - 75, 350 - 351).

153 *ἀρχιερέων :* Ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Ἰσιδώρου ὑποψηφίου Μονεμβασίας, PG 150, 893 B - C, 903 A - B. Κακὴν μεταχείρισιν ἐπισκόπων μνημονεύει

155 *Μακρὸν ἂν εἴη τὰ ἑξῆς διηγεῖσθαι καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνα πάλιν, ὅπως τε προσπεφευγέναι τῇ ἐκκλησίᾳ πλεῖν ἢ ἑξκαίδεκα μοναχῶν τοὺς ἐκκρίτους ἐβιάσατο ταῖς ἀπειλαῖς, οἷς δικαιότατον εἶναι κρίνας καὶ αὐτὸς συνδιῆγον ἐφ' ὅλοις δυσὶ μησί, καὶ μεθ' οἵων αὖ δόλων καὶ τίνας προτείνας τὰς ὑποσχέσεις καὶ τοῦ ταύτῃ προσεδρεύειν ἀφεῖσθαι πείσας, εἶτα μηδὲ τοὺς ἰδίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ* 160 *ταύτῃ κειμένους αἰδεσθεὶς νόμους, ὑφαρπάσας ὑμᾶς ἐκεῖθεν δημοσίᾳ φυλακῇ παραδίδωσι. καὶ ἃ γὰρ διῆλθον, συντεμὼν διῆλθον ὁπόση δύναμις· εὐλαβοῦμαι γὰρ ταῖς ἱεραῖς ὑμῶν ἀκοαῖς πολλὰ τοιαῦτα ἐπαντλεῖν· πλὴν εἴ τις ἀνέγνω* f. 176r *τὰ πάλαι συμβαίνοντα παρὰ τῶν ἀντιταττομένων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας | ἐνισταμένοις, τούτων νῦν ἐπὶ τῶν ἔργων ὁράτω τὰ ὁμοιώματα. τοῦτο δὴ σχεδὸν* 165 *λεῖπον ἤδη τετέλεσται παρὰ τῶν ἐπηρεαζόντων ἀρτίως, τὸ καὶ βασιλέας πείθειν καθ' ἡμῶν γράφειν, ἵνα φοβήσαντες τοὺς ἀνθρώπους ἐντεῦθεν τῆς ἀληθείας καὶ ἡμῶν ἀποστήσωσιν.*

Εἰ τοίνυν τὸ στέργειν μὲν τὰ συνοδικῶς ἀναπεφηνότα πρώην εὖ ἔχειν καὶ τοῖς ἁγίοις ἡμῶν ἀνωμολογημένα πατράσι πᾶσι, τῶν δὲ κινούντων αὖθις 170 *καὶ θορυβούντων ἀκαίρως ἐθέλειν ἀναχωρεῖν, συγχύσεώς τε τὰ κοινὰ κατεχούσης ἀγαπᾶν τε καὶ συμβουλεύειν εἰρήνην τοῖς ὁμοφύλοις καὶ διὰ ταῦτα πάσχειν κακῶς, εἰ ταῦτ' ἐστὶ τὸ εἶναι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ κακόν, ὑμεῖς κρίνατε καὶ ἡμῖν ὑπερεύξασθε προθυμίαν φέρειν τὰς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας*

156 *ἑκκαίδεκα* P 165 - 166 *πείθεν* C 172 *πάσχει* P

καὶ ὁ Καντακουζηνός, II, 603 - 604· πβ. καὶ τὴν *ἀναφορὰν* ἐξ δυσηρεστημένων ἀρχιερέων πρὸς τὴν βασίλισσαν, PG 151, 767 D - 770 D (αἱ ὑπογραφαὶ αὐτῶν καὶ ἐν PG 154, 700 C).

156 *ἐκκλησίᾳ :* Ἡ ἁγία Σοφία· πβ. Ἀναίρ. τοῦ *γρ.* τοῦ Ἀντιοχ. « *μετὰ τὴν ἐκεῖθεν* (ἐξ Ἡρακλείας) *ἐπάνοδον δύο διεκαρτερήσαμεν ἐφεξῆς ἡμεῖς μῆνας ὅλους ἐν τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπωνύμῳ ναῷ* » (f. 148v). *μοναχῶν τοὺς ἐκκρίτους :* Εἰς τούτους πρέπει νὰ ἀναφέρηται τὸ κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1343 βασιλικὸν πρόσταγμα διὰ τοὺς προσπεφευγότας εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, Miklosich - Müller, Acta et diplomata... I, 232 - 233· πβ. καὶ Meyendorff, ἔνθ' ἀνωτ., 104.

160 *νόμους :* Περὶ τοῦ ἀσύλου τῆς ἁγ. Σοφίας. Πβ. νεαρὰν Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου « *...ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος Ἰουστινιανός, ὁ καὶ τὸν πανθαύμαστον τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κατασκευάσας ναόν, δέδωκε προνόμιον αὐτῷ δὴ τῷ ἱερῷ τεμένει τόπον ἀσυλίας ἔχειν* » (Zach. von Ligenthal, JGR III, 270). Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἀσυλίας σῴζονται δύο νεαραὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αἱ 17 κεφ. VII καὶ 37 § 10 (ἔκδ. Scholl - Kroll, Corpus iuris civilis, III, 121, 245,24-29) ἄνευ ὅμως ἰδιαιτέρου λόγου περὶ τῆς ἁγ. Σοφίας. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρέθα πρὸς τὸν Λέοντα ϛ' τὸν Σοφὸν πληροφορούμεθα ὅτι « *ἀσυλίᾳ τιμᾶσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἱερά..., καὶ μάλιστα τὸ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ τέμενος παλαιὸν ἔθος καὶ καλῶς ἔχον* » (Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Ἀνέκδοτος περὶ ἀσυλίας ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρέθα πρὸς Λέοντα τὸν Σοφόν, Πελοποννησιακὰ Ε', σ. 7 ἀνατύπου). Μαρτυρίαν περὶ τῆς ἁγ. Σοφίας ὡς διαρκοῦς τόπου ἀσυλίας βλ. καὶ παρὰ Καντακουζηνῷ, II, 22,7-14.

μάλιστα νυνὶ δυσχερείας· οὐ γὰρ μικρὸν τῶν ἄνωθεν ἡμῖν ἐπ' εὐσεβείᾳ παρα-
175 *δεδομένων τὸ ἀθετούμενον. Εἰ δέ τινι τὸ λέγεσθαι ταῦτα δοκεῖ βαρύ, τὸ πράτ-*
τεσθαι παρ' ἐκείνου πόσῳ βαρύτερον; ἡμῖν δ' ἀρτίως, ἅτε μὴ τὰ τοιαῦτα συμ-
πράττουσι, πάσχουσιν εἴ τις καὶ συμπάσχειν ὅπως ἂν οἷός τε ᾖ δικαιοῖ τε καὶ
προθυμεῖται, μεμνήσθω τοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοὺς συμπάσχοντας συν-
δοξάσοντος καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναφέροντος τὰ πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν καὶ μάλιστα
180 *πρὸς τοὺς ἐλαχίστους πραττόμενα καὶ προσδοκάτω τὴν ἐκεῖθεν ἀντιμισθίαν.*

178 - 179 cf. Rom. 8,17. 179 - 180 cf. Matth. 25,40.

174 *γὰρ* om. C 176 - 177 *συμπράττουσιν* P

2

(f. 162v)

Τῷ ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ φιλτάτῳ ἀδελφῷ καὶ πατρὶ καὶ δεσπότῃ, τῷ ὄντως Φιλοθέῳ.

Ὧι ἐδόθη πολύ, πολὺ καὶ ἀπαιτήσουσιν αὐτὸν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου
λόγον· τῇ δὲ σῇ ὁσιότητι διὰ πάντων δέδοται πολὺ εὐφυΐᾳ τε καὶ λόγων παι-
5 *δείᾳ καὶ ἠθῶν κεκοσμημένῳ χρηστότητι καὶ πρὸς τούτοις τῇ ὑπερκοσμίῳ κατὰ*
μοναχοὺς πολιτείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὸ ὑπερκόσμιον, ταὐτὸ δ' εἰπεῖν, ἅγιον Ὄρος
ἐπὶ τοσούτῳ καὶ οὕτω νουνεχεστάτῃ διατριβῇ καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας
τε καὶ ἀκριβείας, ὡς καὶ ἄρχειν τῶν κατὰ Θεὸν ζώντων ἀξιώτατόν σε κεκρί-
σθαι χάριτι Χριστοῦ παρὰ τῶν ἐν τῷ Ὄρει τῆς ἁγιωσύνης ἐνδιαιτωμένων
10 *ἐκκρίτων· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' εὐσεβείᾳ λύμην τῆς βαρλααμίτιδος πλάνης τῶν*
αὐτοῦ πάντων μᾶλλον ὡς ἐγᾦμαι συνῆκας τοῖς τε ἡμετέροις συγγράμμασιν
ἐντυχὼν καὶ πρὸ τούτων τὰς ἱερὰς γραφὰς εἴπερ τις μεθ' ἱερᾶς ἐπιστήμης
ἐκμελετήσας. δικαίως οὖν αὐτή τε ἡ τῆς εὐσεβείας ἀλήθεια καὶ ἡμεῖς οἱ ταύ-
της ἀρτίως προκινδυνεύοντες καταγωνίζεσθαι τῆς πλάνης ταύτης τῶν αὐτοῦ
15 *μᾶλλον ἄλλων ἀπαιτήσομέν σου τὴν διὰ πάντων τελείαν σύνεσιν, ὡς μηδ' ἡμᾶς*
δοκεῖν ἀπεῖναι τοῦ θείου Ὄρους τό γε πρὸς ταύτην ἧκον τὴν χρείαν σοῦ γε
παρόντος.

3 Luc. 12,48.

2 Codd. ABCPS 1 *τοῦ αὐτοῦ* in marg. A 1 - 2 sine inscriptione in P, sed manu recentiore latine *Ad Philotheum qui postea patriarcha fuit Constantinopol. Epistola Palamae in carcere inclusi* || *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Φιλόθεον, ἀπεστάλη δὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τυγχάνοντα : λόγος* S 2 *τῷ ὄντως Φιλοθέῳ : κῦρ Φιλοθέῳ τῷ γεγονότι ἡρακλείας* A 3 *τοῦ* om. P 6 *ταυτὸν* C 8 *τε* om. B *ἀξιότατόν τε* P 12 *εἴπερίτις* P

Ἴσθι δὴ νῦν, φερωνύμως θεοφιλέστατε καὶ φιλόθεε πάτερ, ὡς ὁ νῦν μηχανῇ
πάσῃ τῆς βαρλααμίτιδος πλάνης προεστηκὼς ἀφορμῆς λαβόμενος τοῦ γράψαι
20 *τοὺς ἁγίους ἡμῶν πατέρας ὑπὲρ ἡμῶν, συσκευάσας οἷον ἐπ' ἀγκίστρῳ δέλεαρ*
f. 163r *ἱκανὸν κλέψαι | τοὺς μὴ πάνυ προσέχοντας ἀφῆκεν ὥσπερ διά τινος ὁρμιᾶς*
ἐντεῦθεν αὐτόσε, καθάπερ ἠκούσαμεν· τὸ δέ ἐστι πιθανὸν ψεῦδος ἐπ' ὀλέθρῳ
τῶν πειθομένων, δι' οὗ καὶ τὴν ἀρχὴν ὁ ἀρχέκακος ὄφις ἀπὸ τῆς ζωῆς, φεῦ,
ἡμᾶς πρὸς θάνατον εἵλκυσεν. ἐνταῦθα δὴ τοῦ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐξηρτυμένου
25 *τούτου δελέατος, δεῖν ἔγνωμεν ἔστιν ἃ τούτου δῆλα καταστῆσαι τῇ σῇ σοφίᾳ.*
πάσχω δέ τι τοιοῦτον ἔγωγε, πίστευσον ἱερώτατε πάτερ, ἀνεράστως ἔχω δια-
φερόντως, φαίην δ' ἂν ὅτι μικροῦ καὶ παντάπασιν ἀφυῶς, διηγούμενος λέγειν
ἢ ἀντιλέγειν συκοφαντίαις· καίτοι πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ τοῦ
θείου δόγματος οὐ πάνυ τὸν αὐτὸν ἔχω τρόπον, ἀλλὰ τί πάθω; ἀναγκαῖον καὶ
30 *πρὸς τὸ νῦν ἐπελθὸν τὸ ἐπελθὸν γοῦν εὐχερῶς εἰπεῖν. Ἐπανέστησάν ποτε τῇ*
Χελκίου Σωσάννῃ πρεσβύτεροι συκοφάνται, πεπαλαιωμένοι κατὰ τὸ περὶ αὐτῶν
γεγραμμένον ἡμερῶν κακῶν, τὸ σφῶν μύσος καὶ τὸν ἀκόλαστον τρόπον τῆς
σώφρονος ἐκείνης καταψευδόμενοι καὶ ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον παιδαρίου νεωτέρου, ᾧ ὄνομα Δανιήλ. ἐπανέστησαν νῦν ἐμοὶ συκο-
35 *φάνται νεώτεροι μὴ τὴν ἡλικίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δυσσέβειαν, μᾶλλον δὲ*
τὴν ἀσέβειαν — ἀθεΐαν γὰρ καὶ πολυθεΐαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγουσι καὶ
τὴν ἑαυτῶν τοιαύτην καινοτομίαν ἀναιδῶς ἐμοῦ καταψεύδονται — καὶ ἐξήγει-
ρεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γηραιῶν ἁγίων ἀρετῇ τε καὶ πολιᾷ
τετελειωμένων, ἵν' ὥσπερ ἐκεῖ καὶ διὰ τοῦ ἀντικειμένου δηλονότι τῆς τοῦ
40 *Δανιὴλ ἡλικίας ἡ ἀντικειμένη κακία τῶν πονηρῶν γερόντων ἠλέγχετο, οὕτω*

23 - 24 cf. Gen. 3. 30 - 34 Dan. Su.

20 *ἀγκρίστρω* S 24 *ἐξηρτημένου* P 32 *ἀκώλαστον* S 34 *ἐμοὶ : ἡμῖν* P

19 *προεστηκώς :* Ἰωάννης ΙΔ' ὁ Καλέκας οἰκ. πτρχ.

20 *δέλεαρ :* Πβ. Ἀναίρ. τοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν τοῦ Καλέκα γράμματος « *συνθείς τε καὶ περιθεὶς* (ὁ πτρχ.) *ὡς ἀγκίστρῳ δέλεαρ... | καὶ τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις κλέπτειν ἐντεῦθεν ἐπιχειρῶν* » (f. 159v - 160r).

34 - 35 *συκοφάνται νεώτεροι :* Οἱ περὶ τὸν Ἀκίνδυνον, περὶ ὧν καὶ Δαυῒδ Δισύπατος « *...ἡ νέων φύσις | τὸ τῆς ἐκείνου* (Ἀκινδύνου) *φρατρίας πλεῖστον μέρος* » (στίχοι πρὸς τοὺς Ἀκινδύνου στίχους 8 - 9, ἔκδ. R. Browning, Byzantion 25, 26, 27, 1955 - 1957, 723.

36 *πολυθεΐαν :* Πβ. Παλαμᾶ, Τριάδας (= λόγους *Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων*) III, 2,19, ἔκδ. Meyendorff, II, 677,26-29 καὶ στίχους τοῦ Ἀκινδύνου, PG 150, 849 B - 850 A.

40 *Δανιήλ :* Πρὸς τὸν Δανιὴλ παραβάλλεται ἐν τῇ Ἀναιρέσει τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Καλέκα (1345) καὶ ὁ νεαρὸς αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' « *ὃν τὸ θεῖον Πνεῦμα σοφίσαν πάντων ἀρτίως καὶ τὸ πρεσβεῖον αὐτῷ χαρισάμενον κατὰ τὸν Δανιὴλ κριτὴν ποιεῖ καὶ*

καὶ νῦν διὰ τοῦ ἀντικειμένου τῆς τῶν ἱερωτάτων ἡλικίας γερόντων, οἳ πλήρεις εἰσὶν ἡμερῶν τε καὶ θείου Πνεύματος, τὸ δυσσεβὲς τῶν ἡμῖν ἐπεμβαινόντων ἐξελέγχηται νεωτέρων. ἃ γὰρ καὶ νῦν ἀντεγράφη πρὸς τὰ τοῖς ἱεροῖς γέρουσιν ὑπὲρ ἡμῶν γεγραμμένα πρώην, τοῖς τοιούτοις νεωτέροις ἐνταῦθα
45 κρυφίως συνελθὼν ὁ πέμπων, αὐτοῖς ἐπέτρεψε καὶ πλάσαι τὸ δρᾶμα καὶ συνθεῖναι τὸ γράμμα. Σὲ τοίνυν οἶμαι σπουδῇ πάσῃ λύειν τὰς αὐτόθι ῥηθησο-
f. 163v μένας ἂν | ἔστι παρ' ὧν ἐνστάσεις. ἂν γάρ τις φῇ «καὶ μὴν ἔστι τις καὶ γηραιὸς ἐν τοῖς κατὰ τοῦ ἱερομονάχου γράφουσι Γρηγορίου», φαίης ἂν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ἑτοίμως «καὶ τοῖς κατὰ Σωσάννης τηνικαῦτα λέγουσι γηραιοῖς πολλοὺς
50 ἂν ἴδοις συμφωνήσαντας νέους — ἐπίστευσε γάρ, φησίν, ἡ συναγωγὴ καὶ κατέκριναν τὴν Σωσάνναν ἀποθανεῖν, ἐν δὲ τῇ συναγωγῇ καὶ νέοι παρῆσαν πάντως —, ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ τῆς τῶν νέων ἀπάτης οἱ γέροντες ἔξαρχοι, τὸν αὐτὸν νυνὶ τρόπον κἂν τις συναινῇ γέρων, ἀλλ' οἱ νεώτεροι τῆς ψευδοῦς κατηγορίας ἐξάρχουσι».

55 Τοῖς δ' ὑπὲρ ἡμῶν κεκινημένοις πατράσι πολιοῖς ὡς ἀληθῶς διατελοῦσι καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τῇ κατὰ Χριστὸν ἡλικίᾳ προήκουσιν ἐρεῖν, οἶμαι, δοκιμάσεις πάλιν αὐτὸς ὡς «τελείαν ὑμῶν καὶ τὴν πρᾶξιν ταύτην δεῖ γενέσθαι, θειότατοι — καὶ γὰρ οὐδὲν ὑμῶν ἀτελὲς — καὶ πολλῷ κρεῖσσον ἦν μὴ ἄρξασθαι τοιούτου τινὸς ἢ ἄρξασθαι καὶ μὴ τελειῶσαι, τοὺς ἐπηρεάζοντας τὸν
60 ἡμέτερον ἐκεῖνον οἱονεί πως παροξύναντας, ἀλλ' οὐκ ἀπείρξαντας. ἄλλως τε καὶ τὸ τέλος πέφυκεν ὡς ἐπίπαν στεφανοῦν τὰς ἀρχὰς καὶ παρὰ τοῦ τέλους πᾶς τις τεκμηριώσαιτ' ἂν ταύτας εἴπερ ἀγαθαὶ καὶ τῶν ἠργμένων ἕκαστος ἐκ τοῦ τέλους καθίσταται δῆλος εἴτ' ἀγαθῷ εἴτε μὴ τοιούτῳ κεκίνηται πνεύματι. τοῦ μέντοι θείου Πνεύματος ἀτελὲς οὐδὲν δόμα· πᾶν γὰρ δώρημα τέλειον
65 ἄνωθέν ἐστι κατὰ τὸν Ἀδελφόθεον θεολόγον. Ὑμῶν οὖν ὑπὸ τῆς ὑμῖν ἐνδιαιτωμένης ἀγάπης, ταὐτὸ δ' εἰπεῖν, τοῦ Θεοῦ κεκινημένων ἔναγχος ἐπιμαρτυρῆσαι τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ καὶ δισχυρισαμένων ἐγγράφως εἰδέναι τά τε ἄλλα καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς εὐσέβειαν ἀκριβῶς καὶ τὰς κεφαλὰς ἑτοίμους εἶναι θεῖναι τῆς ὑφ' ὑμῶν ἐγνωσμένης καὶ μαρτυρουμένης ἀληθείας ἕνεκεν, ἐπειδήπερ
70 ἀντίγραφα νῦν ἐδέξασθε καταμαρτυροῦντα τοῦ τὴν συνηγορίαν ταύτην παρ' ὑμῶν δεδεγμένου καὶ σαφῶς οἷον ὑμῶν ψεῦδος εἶναι δεικνύντα τὸν λόγον καὶ τὴν γνῶσιν ἀπάτην, καὶ ταῦτα περὶ τῆς εὐσεβείας, νομίσατε νῦν ὑμῖν παρὰ

---

56 cf. Eph. 4,13. 64 Jac. 1,17.

---

43 καὶ om. S 46-47 ῥηθισομένας P 50 ἴδης S φησι P 53 συναινεῖ CP 55 δὲ P 62 εἰργμένων P

παρ' ἡλικίαν οὐ πρεσβυτέρων ἁπλῶς ἀνόμων, ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέων ἀθέσμως δικαιούντων τὸν δυσσεβῆ (Ἀκίνδυνον) καὶ τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ δεδικαιωμένου (Παλαμᾶ) αἰρόντων» (f. 132v).

7-8-1963

Θεοῦ δεδόσθαι τὴν κρίσιν τῷ Δανιὴλ ἐκείνῳ παραπλησίως, ἐποφειλομένης ὑμῖν
74 ὅτι μάλιστα τῆς πρὸς ἐκεῖνον μιμήσεως, καὶ κυρίους ὑμᾶς ἀρτίως κατ' ἐκεῖ-
f. 164r νον | γενέσθαι μὴ τοῦ φάναι μόνον 'καθαροὶ πάντες ἡμεῖς ἀπὸ τῆς καταδίκης τοῦ ἀδελφοῦ Γρηγορίου', ἀλλὰ καὶ τοῦ κατὰ τῶν ἀθετούντων εἰς τέλος ἐλέγχου καὶ τῆς κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦτον ἀναλόγου καὶ προσηκούσης τῷ πράγματι ψήφου. νομίσατε τὸν κινήσαντα τὴν ἀρχὴν ἀγάπης ἐγχαράξαι γραφὰς ἐκεῖνον καὶ νῦν κινεῖν συνάψαι τῇ κατ' ἐκεῖνον ἀγάπῃ τῆς κατ' ἐκεῖνον ἀληθείας τὴν
80 παρρησίαν καὶ τό γε εἰς ὑμᾶς ἧκον τρόπαιον στήσασθαι κατὰ τοῦ ψεύδους περιφανὲς καὶ δεῖξαι τὴν τῆς εὐσεβείας ἀκρίβειαν ἐπάνω τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱδρυμένην Ὄρους μὴ δύνασθαι κρυβῆναι κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν».

Εἰ γὰρ φανείην ἀληθῶς ἐγώ, πάτερ, τὴν ἐμαυτοῦ δόξαν στῆσαι ζητῶν, ἀλλὰ μὴ τὴν ἄνωθεν παρὰ τοῦ Πνεύματος διὰ τῶν προφητῶν καὶ παρὰ Χρι-
85 στοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς πατέρων ἀποκεκαλυμμένην καὶ κεκηρυγμένην καὶ παραδεδομένην ἡμῖν, εἰ τὰς περὶ αὐτῆς ἀρτίως ἀμφισβητήσεις ἐγὼ κινῶν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἐν προσχήματι τοῦ καθ' ἡμῶν λέγειν τὰ ἀκίνητα κινοῦσιν ἀνθεστηκώς, εἰ τῶν ἐπὶ τούτοις γεγενημένων συνόδων καὶ τῶν ἐπ' αὐταῖς τόμων ἐκτός τι πρότερον ἢ καὶ μετὰ τούτους πεφρονη-
90 κώς, εἰ μετὰ ταῦτα κινῶν αὐτός, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τοὺς κινοῦντας αὖθις ἐπὶ στηριγμῷ τῶν προτέρων πάλιν ἀντιταττόμενος, εἰ συνόδους φεύγων, ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸς ἀκρίτως πάσχων καὶ συνόδους ἐπικαλούμενος, εἰ θορυβῶν ὅλως, ἀλλ' οὐχὶ κατευνάζων μᾶλλον τοὺς θορύβους ὁπόση δύναμις καὶ μετ' εἰρήνης ποθῶν σαλευομένης αὖθις τῆς ἀληθείας τὴν ἵδρυσιν, αὐτὸς ἐμαυ-
95 τοῦ καταψηφιοῦμαι τὰς βαρυτάτας εὐθύνας. Ἀλλὰ τί ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα καταλέγω νῦν; βουλοίμην ἂν ἔγωγε, μᾶλλον δὲ καὶ εὐξαίμην ἂν τῶν ἁγίων γερόντων τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστῆναι κεκινημένους ἐνταῦθα παρεῖναι καὶ κατὰ τὸν Δανιὴλ ἐκεῖνον διαστήσαντας καὶ αὐτοὺς τοὺς κατ' ἐμοῦ λέγοντας ἐρωτᾶν ἰδίᾳ τῶν παρ' ἑκάστου τούτων λεγομένων τὴν δύναμιν· τούτου γὰρ εἴπερ ἦν
100 τελεσθέντος, εἰ μὴ τοῖς ἐπὶ Σωσάννῃ πονηρευομένοις παραπλησίως καὶ οἱ
f. 164v κατ' ἐμοῦ λέγοντές τε καὶ γράφοντες διαφωνοῦντες | ἀναπεφήνασι, μηδεμιᾶς ἄλλης ἐξετάσεως γενομένης εἱλόμην ἂν ἐμοῦ καταψηφίζεσθαι τοὺς κριτάς. ὃ δὲ καὶ τούτου μεῖζον, ὡς οὐδὲ κατὰ συνθήκην συμφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους

---

82 Matth. 5,14.

---

80 ἡμᾶς C 82 κριβῆναι A 86 κηρυγμένην P 90-92 πρὸς τοὺς... ἀλλ' οὐ- in marg., omisso πάλιν B

---

78 τὸν κινήσαντα... γραφάς: Κατὰ τὸ παρελθόν, φαίνεται, ὁ Παλαμᾶς εἶχε συστήσει εἰς τοὺς μοναχοὺς νὰ τὸν ὑποστηρίξουν δι' ἐπιστολῶν. Τῆς ἀποστολῆς ὅμως τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἁγιορειτικῶν γραμμάτων δὲν προηγήθη ἰδιαιτέρα παράκλησις, ὡς αὐτὸς ὁ Π. πληροφορεῖ (πρὸς Μαχ. Α' 45-46).

δύναιντ' ἂν σχεδὸν οἱ καθ' ἡμῶν μεμηνότες· οὕτω πᾶς ἐκείνοις κατ' ἐμοῦ
105 λόγος λαμπρά τίς ἐστι καὶ περιφανεστάτη συκοφαντία.
Σὸν οὖν ἐστι κρίνειν, φιλοθεώτατε πάτερ, ἆρ' οὐ τῶν δικαιοτάτων ἂν
ἦν ὑμᾶς φάναι πρὸς τοὺς κατεξανισταμένους τῶν πρὸς τὸν Βαρλαὰμ ἡμῖν
εἰρημένων «τοῦτ' αὐτὸ συκοφαντία περιφανής, τὸ τοῦ Παλαμᾶ λέγειν ἰδίᾳ τὰ
παρ' αὐτοῦ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοῦ Βαρλαὰμ εἰρημένα κακοδοξίας, τοῦτ' αὐτὸ
110 καθ' ἡμῶν ἐστιν αὐτῶν καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξως φρονούντων σὺν ἡμῖν. καὶ
τί λέγομεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐφ' ἡμῶν ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀλη-
θείας; εἰς γὰρ αὐτοὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους ἡ διὰ τούτου τοῦ ῥήματος ἀνα-
φέρεται μέμψις· εἰ ὅσα ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους εἰρήκεσαν μὴ τοῦ
Εὐαγγελίου ἐστὶ καὶ Χριστοῦ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος καὶ τοῦ τὴν ἀρχὴν ἀπο-
115 καλύψαντος Πνεύματος, ἀλλ' αὐτῶν ἁπλῶς τῶν κεχρημένων ὕστερον, εἴπατε
πῶς ὁ Κύριος λέγει 'μὴ καλέσητε καθηγητὴν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γὰρ ὑμῶν
καθηγητὴς ὁ Χριστός'; πάντως ὡς τῶν μετ' ἐκεῖνον ἐκείνου πάντων τὰ ἐκεί-
νου λεγόντων ἅτε συμφωνούντων κατὰ διάνοιαν τοῖς ἐκείνου διδάγμασιν. οὕτω
γὰρ εἷς καθηγητὴς ὡς μιᾶς οὔσης τῆς κατ' εὐσέβειαν διανοίας, εἰ καὶ τὰ
120 ῥήματα τῷ πλήθει τῶν γεγραμμένων ἢ τῷ φαινομένῳ τῆς λέξεως διενήνοχεν·
οὐ γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ εὐσέβεια. τὰ τοῦ Παλαμᾶ τοί-
νυν πῶς οὐκ ἔσται δεκτὰ τοῖς ἐκ παλαιοῦ θεολόγοις καὶ τῷ Θεῷ τῶν θεολό-
γων ὄντα συνῳδά, καὶ ταῦτα πρὸς Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον συγγεγραμμένα
τοὺς κατὰ τῆς θεοπνεύστου λυττήσαντας Γραφῆς καὶ φρενοβλαβῶς τὴν τοῦ
125 Θεοῦ θείαν χάριν εἰς κτίσμα κατασπῶντας καὶ διχοτομοῦντας εἰς κτιστὰ καὶ
ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸν Παλαμᾶν ὡς ἄκτιστον ἀνακηρύττοντα κατὰ

111-112 cf. II Tim. 2,15. 116-117 cf. Matth. 23,10.

104 *δύναιτ'* C *ἡμῶν : ἐμοῦ* C *ἐμοῦ : ἡμῶν* C 106 *δικαιωτάτων* A 107 *τῶν : τὸν* P 111 *ὀρθοτομούντων* P 116 *ἡμῶν* AS 118 *οὕτως* ACS 120 *πλήθη* S

108 *ἰδίᾳ* : ἀποκλειστικῶς.

125 *θείαν χάριν* : Διὰ τὴν τοῦ Βαρλαὰμ κακοδοξίαν περὶ κτιστῆς θείας χάριτος βλ. Ἁγιορ. τόμον, PG 150, 1228 D - 1232 A καὶ Τριάδας III, 1, 3, ἔκδ. Meyendorff, II, 561,17-27. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἑξῆς μαρτυρία τοῦ Παλαμᾶ: « *Τίς οὖν ἡ ἀντιλογία ἡμῶν καὶ τοῦ Βαρλαάμ; ὅτι τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἣν καὶ θεότητα οἱ ἅγιοι ὀνομάζουσιν, ἡμεῖς μὲν ὁμοφώνως τοῖς ἁγίοις ἄκτιστον εἶναί φαμεν, ὡς τοὺς καταξιουμένους ἑνοῦσαν τῷ ⟨Θεῷ⟩ καὶ οὕτω θεουργοῦσαν, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τοῦ Θεοῦ χωριζομένην· ὁ δὲ Βαρλαὰμ κτιστὴν εἶναι φρενο|βλαβῶς φησιν ἀποσχίζων ταύτην δυσσεβῶς τῆς ἀκτίστου θεότητος* » (*Λόγος διασαφῶν...*, κώδ. μονῆς Διονυσίου 194 (νῦν 306), φφ. 2β - 3α). Αἱ ἐσφαλμέναι περὶ χάριτος ἀντιλήψεις τοῦ Ἀκινδύνου (ὁτὲ μὲν ὡς κτιστῆς, ὁτὲ δὲ ὡς αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ) ἀνασκευάζονται ἐν τῷ γ' ἀντιρρητικῷ τοῦ Π. πρὸς αὐτὸν (Paris. gr. 1238, ff. 107r - 108r).

πάντα τὴν μίαν θεότητα διθεΐτην ἀποκαλοῦντας, ὡς καὶ Εὐνόμιος τριθεΐτην
f. 165r ἐκάλει τὸν μέγαν Βασίλειον ἄκτιστον καὶ κατὰ | τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἀνακη-
ρύξαντα τὸν ἕνα Θεόν; Τὰ τοῦ Παλαμᾶ τοίνυν οὐ δέχεσθε, φατέ· καὶ πῶς
130 οὐκ ἀποβάλλεσθε φανερῶς τὰ ἡμέτερα; οὐχὶ τόμος ἐστὶν ἁγιορειτικὸς τῇ τοῦ
σεβασμιωτάτου πρώτου καὶ ταῖς ἡμετέραις ὑπογεγραμμένος χερσίν; εἰ ὁ
Παλαμᾶς τῷ τόμῳ τούτῳ κατὰ πάνθ' ὁμόλογός ἐστι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ λέγει
ὥσπεροῦν λέγει — καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγώ, πάτερ, τὴν ἐσχάτην ἐμαυτοῦ καταψη-
φιοῦμαι δίκην, εἴ τι φανείην ἐκτὸς τῆς ἐκείνου διανοίας καὶ τῆς τῶν ἁγίων
135 φθεγγόμενος —, ἐπεὶ τοίνυν ὁ Παλαμᾶς τὰ τοῦ τόμου φησί, τὰ ἡμέτερα φανε-
ρῶς φησι» πρὸς τοὺς ἀντιγράψαντας λέγειν ἂν ἦν αὖθις τοὺς πατέρας χρεὼν
«καὶ ὅστις ἀποσείεται τὰ ἐκείνου, τὰ ἡμέτερα φανερῶς ἀποσείεται καὶ κλέ-
πτειν ἡμᾶς πειρᾶται καθ' ἡμῶν γράφων, τὸ τοῦ Παλαμᾶ δολίως ὑποβαλλό-
μενος ὄνομα, καὶ ἁπλῶς πᾶσα ἡ περὶ τούτων πρὸς αὐτὸν λοιδορία τε καὶ ἐπή-
140 ρεια πρὸς ἡμᾶς ἀναφέρεται. καὶ τί λέγομεν ἡμᾶς αὐτούς; πρὸς γὰρ αὐτοὺς
ἀνατείνεται τοὺς ἁγίους καὶ τὸν τῶν ἁγίων Θεόν, ὧν ἡμεῖς ἐν τῷ τόμῳ τὰς
φωνὰς ἐνεγράψαμεν καὶ τὰ τῇ εὐσεβεῖ καὶ ἀνεπιθολώτῳ διανοίᾳ τούτων
ἑπόμενα.
»Καλῶς ἄρα πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν δοῦκα τοῦ ἀνδρὸς ἕνεκεν ὑπὲρ οὗ
145 καὶ ὁ λόγος καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου εὐσεβείας χάριν ἐγράφομεν 'φοβήθητε κἂν
αὐτὸ τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ', καίτοι τούτους τοὺς λόγους καὶ μηδεμιᾶς ἐπὶ τοῖς
τοιούτοις συνόδου γεγενημένης εἰκότως εἰρήκειμεν ἄν. νῦν δὲ δύο συνόδων
συγκεκροτημένων μεγίστων καὶ ἐπ' αὐτῶν παρρησίᾳ, κατὰ μὲν τὴν πρώτην
δυσσεβοῦς ἀναπεφηνότος τοῦ καλαβροῦ Βαρλαάμ, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τοῦ
150 πριλλαπηνοῦ Ἀκινδύνου, τοῦ δὲ ἱερομονάχου Γρηγορίου μὴ μόνον εὐσεβεστά-
του χάριτι Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας ὡς ἀληθῶς ὑπερμάχου, καθάπερ
παρὰ πάντων τῶν ἐκεῖ παρατυχόντων πανταχοῦ μαρτυρεῖται — καὶ παρ' ἡμῖν
γάρ εἰσι νῦν οἳ παρῆσαν ἐκεῖ τηνικαῦτα —, πῶς αὖθις νῦν καὶ πόθεν ὁ Πα-
λαμᾶς ἀναπέφηνε δυσσεβὴς καὶ παρὰ τοῦτο φυλακῆς ἄξιος; Ἀλλὰ φατέ,
155 μᾶλλον δὲ γεγράφατε μὴ κυρωθῆναι καὶ ἅπερ ἔλεγεν ὁ Παλαμᾶς, ἀλλ' ἐξε-

130 *ἐστὶ* P 131 *ὑπογεγραμμέναις* C 135 - 137 *τὰ ἡμέτερα φανερῶς... τὰ ἐκείνου* om. S 136 *ἂν* om. C 144 *δούκαν* C 147 *εἰρήκαμεν* P 150 *μὴ : οὐ* B 151 *εὐσεβείας : ἀληθείας* B

127 - 128 *Εὐνόμιος... Βασίλειον* : PG 31, 1488 - 1496. Ἡ ἰδία ἀναδρομὴ εἰς τὸν Μ. Βασίλειον καὶ ἐν Γ' ἐπιστολῇ τοῦ Παλαμᾶ πρὸς Ἀκίνδυνον, ἔκδ. Meyendorff, Θεολογία ΚΔ', 1953, 569,1-4.

131 *πρώτου* : Ἰσαάκ, περὶ οὗ ὁ Meyendorff, Introduction..., 74, σημ. 32.

150 *πριλλαπηνοῦ* : Σχετικῶς πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦ Ἀκινδύνου γράφει ἀλλαχοῦ ὁ Παλαμᾶς « *οὐδὲ τὴν ἐκ παιδὸς πλάσιν ἀποβαλών, ἣν ἐκ τοῦ γένους καὶ τῶν κατὰ Μυσοὺς πατρίων ἥκει φερόμενος* » (Ἀναίρ. τοῦ *γρ.* τοῦ Ἀντιοχ., f. 146v).

154 - 156 *Ἀλλὰ φατὲ... Βαρλαάμ* : Κοινὴ πρόφασις τῶν ἀντιπαλαμιτῶν ἀναπτυσ-

f. 165v *λεγχθῆναι καὶ | ἀποβεβλῆσθαι μόνον ἅπερ ἔλεγεν ὁ Βαρλαάμ. φεῦ τοῦ ῥήματος, πῶς ἄν τις ἂν ἐνέγκαι τὸν ἄλογον τοῦτον λόγον; ὄντως τῆς Ἀκινδύνου παραφροσύνης τὰ τοιαῦτα ῥήματα· κατάδηλος γάρ ἐστιν οὐδεὶς ἄλλος, ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτὸς τὰ τοιαῦθ' ὑποβαλλόμενος καὶ φθεγγόμενος. τί γὰρ ἀσυνετώτερον τοῦ*
160 *λέγειν ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀντιλεγόντων ἀλλήλοις δυοῖν ἐπὶ δικαζούσης συνόδου καὶ τοῦ ἑνὸς δυσσεβοῦς ἀναπεφηνότος, ἅτερος ὁ κατ' ἐκείνου τὸ κράτος ἀράμενος οὐκ ἀναπέφηνεν εὐσεβής, καθὸ τὴν νικῶσαν ἀπηνέγκατο ψῆφον; πῶς γὰρ οὐκ ἀντικείσεται ἡ ἀντίφασις; ἢ πῶς συναληθεύσει τε καὶ συμψεύσεται, ἃ τῶν ἀδυνάτων ἐστί; τῆς γὰρ ἀντιφάσεως εἰ τὸ ἕτερον δυσσεβές, εὐσεβὲς ἐξ ἀνάγκης*
165 *τὸ ἕτερον. καὶ ταῦτ' ἦν χρεία λέγειν, εἰ μὴ συνοδικὸς ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκείναις προέβη τόμος καὶ τοῖς ἔπειτα τὰς ψήφους ἀπαγγέλλων σαφεῖς· ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ γενέσθαι μὴ μόνον τὴν ἐπὶ τὸν Βαρλαὰμ ἐκεῖνον σύνοδον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τὸν Ἀκίνδυνον τόμος ἐγράφη καὶ ὑπεγράφη τῇ τε πατριαρχικῇ καὶ ταῖς ἄλλαις τῶν ἀρχιερέων ἱεραῖς χερσί, δι' οὗ καταδικάζεται μὲν ὁ Βαρλαὰμ*
170 *ὡς κακοδόξως φρονήσας καὶ βλασφήμως καὶ ἐπισφαλῶς ἐπιβαλὼν ταῖς τῶν ἁγίων γραφαῖς, δικαιοῦται δὲ ὁ Παλαμᾶς μετὰ πάντων τῶν ὁμοφρονούντων ὡς εὐσεβῶς καὶ ἀσφαλῶς ταύταις ἐπιβαλόντες καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἐξηγήσεσί τε καὶ παραδόσεσιν ἐμμένοντες — διὸ καὶ ἀπεδείχθησαν τῆς κατ' αὐτῶν τοῦ Βαρλαὰμ κατηγορίας ἀνώτεροι, καθάπερ ἐπὶ λέξεως ἐκεῖ κεῖται —, τίς ἔτ' ἂν*
175 *ἔχοι λέγειν εὐσεβεῖν βουλόμενος μὴ τὸ κῦρος ἔχειν τὰ τοῦ ἱερομονάχου Παλαμᾶ Γρηγορίου τοῦ στέργοντος καὶ ἐμμένοντος ταῖς πατρικαῖς ἐξηγήσεσι καὶ παραδόσεσι; πῶς δ' ἀπεδείχθη τῆς ὑπὸ Βαρλαὰμ ὁ Παλαμᾶς κατηγορίας ἀνώτερος, οὗπερ ὀνομαστὶ κατηγόρησεν ἐκεῖνος, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησεν ὁ τόμος, εἰ μὴ ἐξήτασται καὶ ἀναπέφηνεν; Ἀλλ' οὐ προήνεγκε ταύτην ὁ Βαρ-*
180 *λαάμ. Καὶ πῶς ἂν τοῦ Παλαμᾶ κατηγόρησεν; Ἀλλὰ προενεγκὼν παρὰ τοῖς ἄρχειν λαχοῦσιν οὐχ εὗρε χώραν. Καὶ πῶς ὁ Παλαμᾶς μετεπέμφθη πόρρωθεν ὡς ἐγκαλούμενος; Ἀλλ' ἐλθόντος καὶ καταστάντος ἐπὶ τῆς συνα-*
f. 166r *γειρομένης ἐπίτηδες συνόδου, ὁ | Βαρλαὰμ ἑαυτοῦ καταγνούς, ὡς καὶ τοῦθ' ὁ τόμος φησίν, ἀντικαταστῆναι τούτῳ καὶ εἰς λόγους ἐλθεῖν οὐκ ἐπείθετο.*

---

160 *δυεῖν* P 166 *ἀπαγγέλων* ACS 170 *ἐπιβαλλὼν* P 174 *ἂν ἔτ'* B 177 *τῆς: τοῖς* S 179 *ἐξίτασται* S *προήνεγκεν* S 180 *παρὰ* om. P 183 *καταγνοὺς ἑαυτοῦ* S 184 *ἐλθεῖν εἰς λόγους* S

σομένη ἐν τῇ πατριαρχικῇ Ἐξηγήσει τοῦ τόμου τοῦ 1341, PG 150, 900 B - 901 A. Παρόμοια ἰσχυρίζεται καὶ ὁ Ν. Γρηγορᾶς ὁμιλῶν περὶ τῆς συνόδου τοῦ Ἰουνίου 1341 (I, 557,19 - 559,12).

169 - 174 *δι' οὗ... ἀνώτεροι*: PG 151, 691 C.

179 - 181 Ἡ διάδοσις ὅτι ὁ Βαρλαὰμ δὲν ἐγένετο δεκτὸς εἰς κατηγορίαν (Ἐγκύκλιος Καλέκα, PG 150, 892 B) ἀνασκευάζεται καὶ ἐν τῇ Ἀναιρέσει τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Καλέκα, f. 134v καὶ τοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν τοῦ αὐτοῦ πτρχ. γράμματος, f. 156r.

183 - 184 *ἑαυτοῦ... ἐπείθετο*: PG 151, 681 A.

185 *Ναί, ἀλλ' ἧκει ταύτης συνειλεγμένης εὐθύς, εἶπέ τε ὅσα εἶπε καὶ ἃ κατ' αὐτοῦ τότ' εἶχε γράψας προυβάλετο λήμματα καὶ ἣν πρότερον κατ' αὐτοῦ συνεγράψατο κατηγορίαν εἰς ἐπήκοον ἀνεγνώσθη πᾶσι, καθάπερ ὁ τόμος καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ· φησὶ γὰρ 'προεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου ἃς ὁ Βαρλαὰμ φθάσας ἐποιήσατο ἀναφορὰς κατὰ τῶν μοναχῶν', ἐν αἷς ἦν μάλιστα κατηγορῶν, ὡς*
190 *ἀνωτέρω εἴρηται, τοῦ τιμιωτάτου ἱερομονάχου κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. τί οὖν ὁ Παλαμᾶς οὗτος; ἆρ' οὐκ ἀπολελόγηται πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κατηγορίαν ταύτην; ἢ ἀπολελόγηται μέν, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλῶς οὐδὲ ἱκανῶς οὐδ' ὡς τῶν ἐγκλημάτων ἀπολελύσθαι καὶ τοὺς αὐτῷ συμφωνοῦντας ἀποφῆναι πάσης μέμψεως ὑπερτέρους; καὶ πῶς ἀπεδείχθησαν οἱ μοναχοὶ*
195 *τῆς κατηγορίας ἀνώτεροι, ὡς αὐτὸς μεμαρτύρηκεν ὁ τόμος, ὃς οὐδ' αὐτὸ παρῆκε καταστῆσαι δῆλον, ὅτι καὶ ἀπολελόγηται καὶ προσηκόντως ἀπολελόγηται προτραπείς; προστίθησι γὰρ 'καὶ ἀναγνωσθεισῶν τῶν τοιούτων ἀναφορῶν προετράπη ὁ διαληφθεὶς ἱερομόναχος κῦρ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐπ' αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογίαν ὡς αὐτοῦ μάλιστα καθαπτομέναις, ὅστις καὶ*
200 *εἰπὼν ἐν προοιμίου λόγῳ καὶ ἀπολογησάμενος ὅσα εἰκός, ἔπειτα διηγήσατο καὶ ὡς ἐπισυνέβη τὰ τῆς αὐτῶν διαφορᾶς, προτέρου τοῦ αὐτοῦ Βαρλαὰμ συγγραψαμένου καὶ κατηγορήσαντος αὐτῶν ἅπερ ἀνωτέρω εἴρηται καὶ ἐναντία τοῖς τῶν πατέρων θείοις λόγοις, ὡς ἀπεδείχθη, ἐκθεμένου καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπολογίαν καὶ ἀντίρρησιν κεκίνηται'. ποῦ εἰσιν οἱ τῷ*
205 *Παλαμᾷ μέμψιν ὡς ἄρξαντι προσάπτοντες; ἀκουέτωσαν τοῦ τόμου δεικνύντος τὸν Βαρλαὰμ πρότερον καὶ κατηγορήσαντα καὶ συγγραψάμενον. ποῦ εἰσιν οἱ καὶ τὰ τοῦ Βαρλαὰμ δόγματα περιέποντες ὡς ἀσφαλῆ καὶ τὸν τόμον στέργειν λέγοντες; ὁράτωσαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόμου γεγραμμένον ὡς ἀπεδείχθη τἀναντία*
209 *τοῖς τῶν πατέρων λόγοις ἐκθέμενος ὁ Βαρλαάμ· διὸ καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐξ ἀνάγ-*
f. 166v *κης | κεκίνηται πρὸς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἀντιρρήσεως. ποῦ εἰσιν οἱ τὰ τοῦ Παλαμᾶ μὴ κεκυρῶσθαι λέγοντες καὶ καινὰ νομίζοντες; μανθανέτωσαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ τόμου μαρτυροῦντος ὡς ἀναγκαίως πρὸς ἀντίρρησιν τῆς ὑπὸ Βαρλαὰμ ἐκτεθειμένης δυσσεβείας κεκίνηται καὶ προσηκόντως ἀπολελόγηται καί, καθάπερ ἀνωτέρω εἴρηται, 'τῇ Γραφῇ καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέ-*
215 *ρων ἐμμένων ἀποδέδεικται'· καὶ τοίνυν ὁ τὰ τούτου τολμήσας ἀκυροῦν δῆλος ἔσται τὰ τῶν ἁγίων ἀκυρῶν.*

»*Τί δὲ καὶ τούτῳ γέγονε καὶ δέδοται κατέχειν πρὸς δικαίωσιν ὁ τόμος,*

---

190 *κυροῦ* S 198 *ἱερομόναχος* om. C *κῦρις* CS 201 - 202 *συγγραψαμμένου* S 210 *κεκίνηκε* C 211 *κενὰ* P 212 *τὴν* post *πρὸς* add. C *τοῦ* post *ὑπὸ* add. S

---

188 - 189 *προεκομίσθησαν... μοναχῶν*: Αὐτόθι, 682 B.

197 - 204 *καὶ ἀναγνωσθεισῶν... κεκίνηται*: Αὐτόθι, 682 C.

208 - 209 *ὡς ἀπεδείχθη... Βαρλαάμ*: Αὐτόθι, 682 C.

*εἰ μὴ τοῦτον ὑπάρχει δικαιῶν καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαὰμ κεκινημένων ἀπαλ-
λάττων ἐγκλημάτων; ἀλλὰ περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς ἐστι,
220 φησίν, ὁ τόμος μόνων, περὶ οὐδενὸς δὲ ἑτέρου. ταῦτα λέγειν ἔδει πρὸς τοὺς
οὐκ ἔχοντας ὦτά τε καὶ ὀφθαλμούς· καὶ γὰρ οὐδὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Βαρλαὰμ
εἰρημένων ὃ μὴ τῷ συνοδικῷ τόμῳ, συνεπτυγμένως μέντοι, συμπεριείληπται.
ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τὸν Παλαμᾶν ἐπὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν
ὑπὸ τοῦ Βαρλαὰμ ἐγγράφως ἀνενηνεγμένοις ἀπολογήσασθαι τὰ εἰκότα, καθά-
225 περ φησὶν ὁ τόμος, ὁ περὶ τοῦ φωτὸς ἐκδηλότερον προτέθειται λόγος. πρὸς
δὲ τούτοις τίς οὐκ οἶδε τῶν νοῦν ἐχόντων ὡς καὶ χωρὶς τοῦ τἆλλα τῶν ἐν τῷ
τόμῳ γεγραμμένων ζητεῖν αὐτὸς ὁ περὶ τοῦ φωτὸς λόγος τὰ πάντα συμπερι-
βάλλει καὶ πάντες ἴσασιν οἱ τῆς ὑποθέσεως ἐπιγνώμονες ταύτης περὶ τοῦ
φωτὸς μόνου καὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς τῷ Παλαμᾷ πρὸς τὸν Βαρλαὰμ γεγο-
230 νέναι τὴν ἔνστασιν· ἃ γὰρ ὁ Βαρλαὰμ πρὸς μέμψιν ἄκτιστα πολλά φησι καὶ
ἣν συνάγειν οἴεται διθεΐαν, ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ φωτὸς τούτου τοῖς
ἁγίοις πατράσι συνήγαγεν ἀφρόνως, τοῦ Παλαμᾶ κεχρημένου τούτοις καλῶς.
περὶ τοῦ θείου τοίνυν φωτὸς ὁ πᾶς τῷ Παλαμᾷ λόγος, ὡς εἰς τοῦτο τοῦ Βαρ-
λαὰμ βλασφημοῦντος, τὰ δ' ἄλλα τῆς ἐρεσχελίας ἅμα καὶ τῆς δυστροπίας τῶν
235 ἀντιλεγόντων ἐστὶν ἐκτρεπόντων τὸν λόγον εἰς τὰ δύσληπτα τῶν ἑπομένων,
ἵν' ἐντεῦθεν δύνωνται μᾶλλον κλέπτειν καὶ παράγειν τοὺς πολλοὺς καὶ συκο-
f. 167r φαντοῦντες καὶ ψευδόμενοι λανθάνειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ʽφῶς ἡ παρα|δειχθεῖσα
θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς' κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, πῶς περὶ
τοῦ φωτὸς ἡ ψῆφος τῇ συνόδῳ γέγονεν, ἀλλ' οὐ περὶ θεότητος; τοῦ γε μὴν
240 θείου τούτου φωτὸς ἀναπεφηνότος ἀκτίστου καὶ συνοδικῶς, εἰ καὶ μὴ φύσις
ἐστίν, ὡς καὶ ὁ συνοδικὸς διδάσκει τόμος — ʽεἰ γὰρ καὶ πρὸς τοσοῦτο, φησί,
θεωρίας ὕψος ἀνέδραμον ἐν Θαβὼρ οἱ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες, χάριν καὶ
δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν' —,
τοῦ φωτὸς τούτου τοίνυν ἀκτίστου δεδειγμένου συναποδέδεικται πάντως ὅτι*

---

220 *μόνον* P 222 *συνεπτιγμένως* S 223 *τὸ* om. C 224 *ἀπολογίσασθαι* S
238 *ἐπὶ : τοῖς* S 239 *γε : τε* (*τ* ante *ε* manu altera addito) P 240 *τούτου θείου* S
εἰ μὴ καὶ P 242 *συναβάντες* S 244 *συναποδέκται* S

---

219 - 220 *περὶ τοῦ θείου... ἑτέρου* : Ἐκδοχὴ ἐκτιθεμένη ἐν τῇ πατριαρχικῇ Ἐξη-
γήσει τοῦ τόμου, PG 150, 900 B - 903 B.

223 - 225 *ἀλλὰ καὶ μετὰ... λόγος* : PG 151, 682 C κἑξ.

231 *διθεΐαν* : Πβ. Δαυῒδ Δισυπάτου «*Ἱστορίαν διὰ βραχέων ὅπως τὴν ἀρχὴν συνέ-
στη ἡ κατὰ τὸν Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον πονηρὰ αἵρεσις*», ἔκδ. E. Candal, OCP,
τ. XV, 1949, 118.

237 - 238 *φῶς... μαθηταῖς* : PG 36, 365 A.

241 - 243 *εἰ γὰρ... χάριν* : PG 151, 688 C.

*245 κἂν θεότης καὶ τοῦτο λέγηται, κἂν ἀμυδρὰ τῆς θεότητος αὐγή, κἂν ὑπερέχῃ
ταύτης ἡ θεία φύσις κατὰ τοὺς θεολόγους ὡς αἰτία, ὡς χορηγός, ὡς ὑπὲρ
πᾶσαν παντάπασιν ἐπωνυμίαν καὶ μέθεξιν, οὐδὲν ἐμποδίζει ταῦτα πρὸς τὸ
μίαν εἶναι θεότητα· μᾶλλον μὲν οὖν πολυθέους καὶ ἀθέους καὶ κτισματολά-
τρας ἀποδείκνυσι τοὺς λέγοντας αὐτὸ κτιστόν.
250 »Ἐπεὶ τοίνυν οὐχ ὁ Βαρλαὰμ μόνος κτιστὸν ἐτόλμησε τὸ φῶς τοῦτο
φάναι, τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν κοινωνεῖ τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός,
ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος κτιστὸν αὐτό φησιν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γεγονυίας δι' αὐτὸν
συνόδου πρότερον ἐξελήλεγκται καὶ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἀριδήλως
δείκνυται καὶ ἀπὸ τῶν ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ στόματος αὐτοῦ λόγων, εἰ καὶ δόλῳ
255 φεύγων ἔσθ' ὅπου τὴν λέξιν δι' ἑτέρων ὑποβάλλει τὸ δόγμα, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ
τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἢ συμμυστῶν, οἳ καὶ παρρησιαίτερον τοῦτο λέγουσι, πρὸς
δὲ τούτῳ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἔτι καὶ νῦν πρὸς τὸν Παλαμᾶν κατηγορίας — διὰ
τοῦτο γὰρ δύο λέγειν αὐτὸν ἀκτίστους θεότητας κατηγορῶν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς
πρὸς Βαρλαὰμ ἐλέγχοις καὶ τὴν θείαν φύσιν ἄκτιστον εἶναι καὶ θεότητα
260 καλεῖσθαι δείξαντα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως παρὰ τῶν λαμπρό-
τητα Θεοῦ ἰδόντων καὶ παθόντων κατὰ τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας Γρηγό-
ριον —, ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Ἀκίνδυνος κτιστὸν λέγων πολλαχόθεν δείκνυται τὸ
τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβὼρ ἑωραμένον ἀπορρήτως φῶς, πῶς τούτῳ παρρησίας
f. 167v μεταδεδώκατε; πῶς τὸν μὲν ἄκτιστον κατὰ πάντα τὸν Θεὸν κηρύξαντα | — διὰ
265 τοῦτο γὰρ καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο ἄκτιστόν ἐστι καὶ θεότητα ἔχει τὴν προσηγο-
ρίαν, ἐπειδήπερ οὐ διώρισται τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος· ἐκτὸς γὰρ Θεοῦ
ἄκτιστον οὐδέν —, πῶς οὖν τοῦτον μὲν τὸν ὑπὲρ τῆς ἀκτίστου θεότητος ἠγω-
νισμένον καὶ παρρησίᾳ λαλήσαντα καὶ παρρησίᾳ δεδικαιωμένον ἐπὶ συνόδου
μεγίστης νῦν ἀκρίτως ἐπὶ διαβολῇ κατακλείετε, τὸν δὲ κτίσμα ποιοῦντα τὸν
270 Θεὸν — οὐ γὰρ ἐκτὸς τῆς θείας φύσεως ἡ λαμπρότης τῆς θείας φύσεως, εἰ*

---

245 *ὑπερέχει* PS 250 *οὐχ* om. S 252 *καὶ*^{2} om. S 253 *ἐξελήλεκται* ACPS
256 *συμμίστων* C (*συμμύστων* APS) *παρρησι*^{αι}*έστερον* S 262 *πολλαχόθεν : πανταχό-
θεν* C *263 *τοῦτο* C

---

245 *ἀμυδρὰ τῆς θεότητος αὐγή* : Πβ. τὸ δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων τοῦ ἑσπε-
ρινοῦ τῆς Ζ' Αὐγούστου.

245 - 246 *κἂν ὑπερέχῃ... φύσις* : Πβ. Τριάδας I, 3, 23, ἔκδ. Meyendorff, I,
159,$_{7}$ - 161,$_{6}$.

259 *ἐλέγχοις* : Πρόκειται περὶ τῶν «*ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων*» λόγων τοῦ
Παλαμᾶ, τῶν *Τριάδων*· πβ. καὶ Γ' ἐπ. πρὸς Ἀκίνδυνον, Θεολογία ΚΔ', 1953, 572,$_{20,21}$
καὶ τὴν αὐτόθι σημ. τοῦ ἐκδότου Meyendorff.

259 - 261 *θεότητα... παθόντων* : Τριάδες I, 3, 26, ἔκδ. Mey. I, 165,$_{11}$ - 167,$_{21}$
καὶ III, 1, 12, ἔκδ. Mey. II, 581 - 583,$_{6}$.

261 - 262 *Γρηγόριον* : PG, 36, 29 A.

καὶ φύσις οὐκ ἔστι — τοῦτον δέ, καὶ ταῦτα μαθητὴν ὑπηργμένον φανερῶς τοῦ παρρησίᾳ πρότερον ἐπ' ἴσῃ δυσσεβείᾳ καταδεδικασμένου καὶ μετ' ἐκεῖνον ὡς ἐκεῖνος ἐπὶ συνόδου μεγάλης ἐξεληλεγμένον, πάσης ἀδείας τυγχάνειν ἀξιοῦτε νῦν συγκροτοῦντες πάσῃ δυνάμει καὶ ταῖς ἐγγράφοις αὐτοῦ λογολεσχίαις μεγά-
275 λων καὶ πολλῶν δυσσεβειῶν πεπληρωμέναις οὔσαις; πῶς δὲ τοῦτον αὐτὸν κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου πάλιν παρεδέξασθε τοιαῦτα λέγειν; Τὸ δ' ἔτι πάντας ἐκπλῆξαι δυνάμενον, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τὸν Ἀκίνδυνον ἐκείνην σύνοδον ὁ συνοδικὸς τόμος γεγραμμένος ἐκφωνεῖ φρικωδέστατον ἀφορισμὸν καὶ ἀποκηρύττει καὶ ἀποκόπτει παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώμα-
280 τος, ταὐτὸ δ' εἰπεῖν, ὅτι ἀναθεματίζει τὸν τολμήσοντα πάλιν, ὅστις ἂν εἴη, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν συμφωνούντων αὐτῷ κατηγορεῖν ἢ ὅλως καθάπτεσθαι ἐφ' οἷς ὁ Βαρλαάμ· εἶτ' οὐκ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀκίνδυνος, οὗ μετὰ τὴν κρίσιν ἡ τοιαύτη γέγονεν ἀπόφασις, κατηγορεῖ πάλιν ἐφ' οἷς καὶ πρότερον αὐτοῦ τοῦ Παλαμᾶ καὶ ὑμᾶς ἔχει δεχομένους αὐτὸν καὶ τὰ αὐτὰ σὺν αὐτῷ κατηγοροῦν-
285 τας τοῦ Παλαμᾶ καὶ χωρὶς οἱασοῦν ἐξετάσεως εἱρκτῇ πολυετεῖ παραδόντας, ἵνα τούτου πᾶσιν ὡς καταδικασθέντος δῆθεν καθειργμένου φαινομένου, δόξωσιν ἀληθεύειν οἱ συκοφάνται, ἅμα δὲ καὶ δύνωνται πείθειν καὶ παράγειν τοὺς πλείους, ὡς ἐκείνου μὴ παρόντος μηδ' ἀπολογουμένου, καὶ ταῦτα πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως καὶ τοῦ πρὸς τὸν Παλαμᾶν ὑμῶν οὐκ ἴσμεν ὅθεν δήποτε
290 μίσους — οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ θαρρεῖτέ τι λέγειν σαφὲς — σχεδὸν μηδὲ γρύζειν
f. 168r Ἀκινδύνου | παρρησίᾳ τολμῶντος, ἀλλ' ὑπ' αἰσχύνης καταδυομένου καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς τὰς συνόδους ἐκείνας εἰδότας ἐκτρεπομένου.

»Καὶ μὴν ὅτι διὰ τὸ τοὺς συκοφάντας ἰσχῦσαι μᾶλλον ἐκεῖνον καθείρξατε καὶ παρ' ὑμῶν αὐτῶν καθίσταται φανερόν· καὶ γὰρ ὡς λαλοῦντά φατε καθεῖρ-
295 ξαι τὸν ἄνθρωπον, ἐλευθεροστομεῖν δὲ τοῖς αὐτὸν συκοφαντεῖν ᾑρημένοις ἐφήκατε καὶ γλώττῃ καὶ γράμμασιν, ὡσπερανεὶ κατηγοροῦντα μὲν ἐξῆν πᾶσι τρόποις καὶ πρὸς πάντας λαλεῖν, ἀπολογούμενον δὲ λαλεῖν μηδένα μηδενὶ κατὰ μηδένα τρόπον ἐξῆν. «ἀλλὰ θόρυβός» φησιν «ἀκαίρως συνέβαινε καὶ διὰ τοῦτο τοῦτον καθείρξαμεν». καὶ πῶς οὐ καθείρξατε τὸν μετὰ τοῦ δυσσεβῶς
300 λέγειν καὶ τοῦ θορύβου γινόμενον αἴτιον, ἀλλὰ τὸν ἐκτὸς κατ' ἄμφω τῆς αἰτίας ὑπάρχοντα; καὶ ὁ συνοδικὸς γὰρ τόμος τὸν Βαρλαὰμ παραστήσας εἶναι τὸν κεκινηκότα καὶ πρότερον συγγεγραφότα καὶ τοῖς θείοις λογίοις ἐναντίως εἰκότως κατ' αὐτοῦ τοὺς ἀποτρέποντας περὶ δογμάτων κινεῖν προήγαγε κανό-

272 καταδεδισκασμένου P 275 δυσσεβει S 277 καὶ: fortasse καίτοι 279 ἀφω-⟨ρ⟩ισμὸν P 280 τολμήσαντα CP 283 ἡ: οἱ S 284 αὐτὸν: αὐτὴν P 285 πολυεκτεῖ P 293 ἐκεῖνον om. P 295 εἰρημένοις P 298 ἐξῆν: φησὶν C 300 γενόμενον S 302 τὸν ante πρότερον add. P λόγοις S

279 ἀφορισμόν: PG 151, 691 D - 692 A.

νας. τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ὁ τόμος δεικνὺς 'ἐπέτρεψε, φησίν, ἡ μετριότης ἡμῶν
305 ἀναγνωσθῆναι εἰς ἐπήκοον πάντων τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, δι' ὧν ἀπηγόρευται καὶ οὐδαμῶς παρακεχώρηται μὴ μόνον τοῖς κατὰ τὸν Βαρλαάμ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι μηδέν τι περὶ δογμάτων κινεῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐντεῦθεν πάντως ἀνάγκην ἐπιτιθέναι περὶ τοιούτων ἀπολογεῖσθαι'. νῦν δ' ἐκεῖθεν μεταλαβόντες τοὺς αὐτοὺς κανόνας ὑμεῖς χρῆσθε κατὰ τοῦ τὴν ἀνάγκην
310 τῆς ἀπολογίας ὑποστάντος, ὃς ἀναγκαίως κεκίνηται πρὸς τὴν ἀντίρρησιν καὶ προσηκόντως ἀπολελόγηται στέργων καὶ ἐμμένων ταῖς τῶν θείων πατέρων ἐξηγήσεσι καὶ παραδόσεσιν, ὡς αὐτὸς ὁ τόμος καὶ ταῦτα μαρτυρῶν ἐστιν, ὃς καὶ τελευτῶν πάλιν μετὰ τὸ φρικώδεσιν ἀφορισμοῖς ὑποβαλεῖν καὶ τῶν Χριστιανῶν ἐκκόψαι τοὺς αὖθις τολμήσοντας τοῦ Παλαμᾶ κατηγορεῖν ἐφ' οἷς ὁ
315 Βαρλαὰμ μετὰ πνευματικῆς ἐπιτιμήσεως παραγγέλλει μηδένα δογματίζειν εἰς τὸ ἑξῆς κινοῦντα περὶ τούτων ἢ ἄλλων δογμάτων. ὑμεῖς δ' ἀποδεχόμενοι τοὺς
f. 168v αὖθις κινοῦντας νῦν, μᾶλλον δὲ μηδὲ μετὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐκείνους | πεπαυμένους, ἀλλὰ κατὰ τοῦ αὐτοῦ τὰ αὐτὰ δυσσεβῶς καὶ ἀναιδῶς προβαλλομένους πάλιν, τὸν διὰ τῆς αὐτῆς εὐσεβείας πάλιν ἀναγκαίως, εἰ μὴ δι' αὐτὴν τὴν
320 εὐσέβειαν, δι' ἑαυτὸν γοῦν πρὸς τοὺς αὐτοὺς πάλιν ἀντιταττόμενον ἐξουθενεῖτε καὶ ἀπείργετε καὶ φρουραῖς κατακλείετε τὸ θορυβεῖν καὶ διδάσκειν ἐθέλειν προφασιζόμενοι, καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀπέχοντα τοῦ διδασκαλικόν τι μεταδιώκειν ἀξίωμα καὶ τοσοῦτον ὄντα τῶν παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου κατ' αὐτοῦ λεγομένων ἀνώτερον, ὡς καὶ μετὰ τὴν ἐπ' ἐκείνῳ σύνοδον κοινῇ παρ' ὑμῶν εἰς
325 τοῦτο ψηφισαμένων αὐτὸν λίαν παρακαλούμενον, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἀναγκαζόμενον μηδαμῶς προελέσθαι δέξασθαί τι τοιοῦτον.

»Τί δ' ἂν ἔχοι καὶ κοινὸν ἡ ἀπολογία πρὸς τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ τὸ θορυβεῖν βούλεσθαι πρὸς τὸ ἀνάγκην ὑφίστασθαι μὴ σιγᾶν, καὶ ταῦτα τὸν ἐπ' εὐσεβείᾳ κατηγορούμενον; τίς δ' οὐκ οἶδε καὶ χωρὶς τῆς ἐγγεγραμμένης
330 τῷ τόμῳ συνοδικῆς ἀποφάσεως ὡς ὁ κατηγορῶν, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν κρίσιν αὖ καὶ τὴν ἔγγραφον ψῆφον, οὗτος τοῦ θορύβου καθέστηκεν αἴτιος, κἂν ὁ κατηγορούμενος αὖθις ἀπολογῆται, καὶ τῆς ἀπολογίας ὁ κατηγορῶν ἐστιν αἰτιώτατος; πῶς δὲ τὸ μὲν κατηγορεῖν τὸν Ἀκίνδυνον εὔκαιρον καὶ ἀθόρυβον, καὶ ταῦτ' οὐ λέγοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ γράφοντα, τὸ δ' ἀπολογεῖσθαι τὸν Πα-

305 ἐπίκοον S 309 ματαλαβόντες A χρῆσθαι BC τοῦ κατὰ P 310 ἀποστάντος P 327 καί[1] om. P 328 βούλεσθε S 332 ἀπολογεῖται CS 334 καί[2] om. S

304 - 308 ἐπέτρεψε... ἀπολογεῖσθαι: PG 151, 681 B - C.
312 - 316 ὃς καὶ τελευτῶν... δογμάτων: PG 151, 691 D - 692 B.
324 - 326 ὡς καὶ μετὰ... τοιοῦτον: Ὑπαινίσσεται τὴν ἀνεπιτυχῆ προσπάθειαν τοῦ Καλέκα ὅπως τὸν πείσῃ νὰ χειροτονηθῇ μητροπολίτης Μονεμβασίας (τοῦ ἐπεφύλαξεν ἐν τούτοις δι' ἀργότερον τὴν μητρ. Θεσσαλονίκης), Ἀναίρ. τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Καλέκα, ff. 140v - 141r· πβ. πρὸς ἁγιορ. 43 - 44.

335 λαμᾶν ἢ λόγοις ἢ γράμμασι θορυβῶδες καὶ ἄκαιρον; πῶς δὲ πρὸ μὲν τῆς
συνοδικῆς κρίσεως ἀντιλέγων τοῖς κατηγοροῦσιν ὁ Παλαμᾶς ἀνεύθυνος ἦν,
μετὰ δὲ τὸ συνοδικῇ κρίσει τὴν δικαιοῦσαν ἀπενέγκασθαι τὸν Παλαμᾶν ψῆφον,
ὅτι τοῖς καταδικασθεῖσιν αὖθις ἀναισχυντοῦσι κατηγορεῖν ἀπολογεῖται πάλιν
αὐτός, ὑπεύθυνος ἔσται; καὶ ὁ συνοδικὸς γὰρ τόμος τοῖς περὶ τοιούτων αὖθις
340 κινοῦσι δογματίζειν ἐπιτετίμηκεν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ἀναγκαίως ἀπολογουμένοις
πρὸς τοὺς αὖθις κινοῦντας καὶ κατηγοροῦντας αὐτῶν· τὸ γὰρ τὸν ἀπολογού-
μενον ἐπέχειν βίᾳ, καὶ ταῦτα περὶ εὐσεβείας, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀδικίας ἐστί;
καίτοι ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ὑμετέρων γραμμάτων καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν
344 τοῖς πᾶσίν ἐστι κατάδηλον, ὁ Παλαμᾶς καὶ τὴν διὰ στόματος ἀπολογίαν ἐκπέ-
f. 169r φευγε νῦν ὡς μὴ κατὰ | καιρὸν οὖσαν μηδ' ἀτάκτου θορύβου χωρίς· ἐκ γὰρ
τῶν τῆς Ἡρακλείας ἀοικήτων μερῶν ὑμεῖς ἐπανηγάγετε τοῦτον βίᾳ καὶ κατε-
κλείσατε. ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ τὰ μέρη τῆς Ἡρακλείας τοὺς θορύβους φεύγων
καταλαβεῖν, τῆς πόλεως ἐκτὸς ἐν ταῖς περὶ αὐτὴν ἐρημίαις διέτριβεν, ὡς καὶ
ὑμᾶς ὅτε λέγετε καλεῖν αὐτὸν ἐπὶ σύνοδον μηδαμῶς εὑρεῖν δυνηθῆναι». μαν-
350 θάνω γάρ, σεβάσμιε πάτερ, καὶ τοῦτο γραφῆναι κατ' ἐμοῦ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι
κληθεὶς ἐπὶ τὴν σύνοδον ἐπὶ τὴν Ἡράκλειαν ᾠχόμην φεύγων· ἀλλ' ἴσθι καὶ
τοῦτο ψεῦδος λαμπρότατον, ἄκουσον δὲ τἀληθὲς ὡς ἔχει – δεῖ γάρ σοι καὶ
τὰ τῆς τοιαύτης ἐκφῆναι συνόδου μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναλαβόντα καὶ
κατὰ τὸ ἐγχωροῦν συνελόντα.

355 Τῆς πολιτικῆς ὡς μὴ ὤφελε συγχύσεως κινηθείσης τῷ πατριάρχῃ καὶ
τοῖς ἄλλοις ἄρχουσιν ἀρέσκειν οὐκ ἠδυνήθημεν ἡμεῖς, ὅμως μετ' εἰρήνης δια-
στάντες αὐτῶν ἐκαθήμεθα κατὰ τὴν ἀντιπέραν μονὴν τὴν εἰς ὄνομα τῶν οὐρα-
νίων ἀρχιστρατήγων τετιμημένην. εὐθὺς οὖν ὁ πατριάρχης ὡς ἔοικεν ἐνδομυ-
χοῦσαν ἔτ' ἔχων καθ' ἡμῶν τὴν ὀργὴν μεταδίδωσι παρρησίας Ἀκινδύνῳ τῷ
360 πρώην συνοδικῶς καταδεδικασμένῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ Βαρλαὰμ μαθηταῖς
καὶ θορυβεῖν ἐφίησι τούτοις καθ' ἡμῶν ὅση δύναμις. ἔστι δ' ὅτε τοῦθ' ἡμεῖς
ἀναφέροντες ὡς δῆθεν λανθάνον τῷ πατριάρχῃ, κἂν μὴ διὰ τὸν τοῦ δικαίου
λόγον καὶ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν κατασχοῦσαν τηνικαῦτα τὰ πολιτικὰ
στάσιν, καταστεῖλαι δεόμενοι τοῦτον τὸν θόρυβον, τὸ τοῦ λόγου, κενὴν ἐδο-
365 κοῦμεν ᾄδειν· ἀλλὰ καὶ βολίδες ἐνίοτε λόγων πρὸς τοὺς ἀναφέροντας ἐπέμ-

---

335 πρὸ : πρὸς P 343 ἡμετέρων PS καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων om.C 344 πᾶσι P
352 σοι : σε C 353 ἐκφῆναι : φήμης S 354 τὸ om.S 357 ἀντιπέρα S

---

351 κληθεὶς... φεύγων: Τὴν συκοφαντίαν ταύτην ἐπαναληφθεῖσαν ἐν τῷ γράμματι τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου ἀνασκευάζει καὶ διὰ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ, f. 148r κἑξ.

364 - 365 κενὴν ἐδοκοῦμεν ᾄδειν : Paroemiographi graeci (Leutsch - Schneidewin) II, 178,12. Ἡ χρῆσις παροιμιωδῶν φράσεων συνήθης· πβ. f. 146r - v.

πονto λίαν πικραί. Χρόνου δέ τινος παραρρυέντος, περί που τὰ μέσα τῶν
πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους νηστίμων ἡμερῶν ὁ πατριάρχης τινὰ πρὸς ἐμὲ πέμ-
πει τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν — ὃς καὶ καιροῦ καλοῦντος μαρτυρήσει τῇ ἀληθείᾳ
τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων ἀρτίως —, τοῦτον οὖν πέμψας ὁ πατριάρχης ταυτὶ
370 πρὸς ἐμὲ μηνύει «πρότερον εἰς προσκύνησιν τῶν βασιλέων ἐρχόμενος κἀμὲ
βλέπων, νῦν δὲ μετὰ τὴν συμβᾶσαν στάσιν σχολάσας ἄγαν ὑπόνοιάν πως ἐνῆ-
κας τῇ καρδίᾳ τῆς κρατίστης δεσποίνης ὡς νεύων πως πρὸς τὸ ἀντίθετον
μέρος, ἐπεὶ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῖς τελουμένοις ἀχθόμενος ἔδειξας. ἧκε δὴ
f. 169v παρ' ἐμὲ καὶ πρὸς αὐτὴν ὁμοῦ ἴωμεν καὶ παρρησίᾳ | λαλήσας δεῖξον σύμφω-
375 νος ὢν ἡμῖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀρτίως· κἂν τοῦτο δράσῃς, εὖ σοι τὰ πάντα
παρ' ἡμῶν ἔσται, σοί τε καὶ τοῖς σοῖς οὐ τὰ τυχόντα προσέσται» καὶ κατέ-
λεγε ταῦθ', ἅπερ ἐμοὶ λέγειν νῦν οὐ χρεών, ὕστερον καὶ τοῦτο προσθείς, ὡς
«ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος πάλιν ἤρξατο ληρεῖν καὶ θορυβεῖν ὥσπερ πρότερον,
σοῦ φανέντος μόνον ἐνταῦθα σφοδρότερον ἐπιτιμήσαντες τὸν λῆρον ἐκείνου
380 κατασιγάσομεν». ἐγὼ δ' ἀντεμήνυσα διὰ τοῦ πεμφθέντος πρὸς ταῦτα «τῆς
πρὸς ἐμὲ κηδεμονίας χάριν ὁμολογῶ χάριτας τῷ δεσπότῃ μου· τῆς δ' ἐμφυ-
λίου στάσεως κινηθείσης ἀληθῶς ἀχθόμενος ἐγὼ διετέλουν οὐδ' ἠρέμα, θειό-
τατε δέσποτα, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γένους καὶ τῶν ἐκ Θεοῦ κεκληρωμένων βασι-
λεύειν τοῦ γένους ἡμῶν· διὸ καὶ τὰ κοινῇ μοι δοκοῦντα συνοίσειν λέγειν μὲν
385 οἴκοθεν ἠναγκαζόμην παρών· πάλιν δὲ λογιζόμενος ἐπ' ἐμαυτοῦ μὴ ἄρα τοῦ
λυσιτελήσειν ἂν δυνηθέντος οὐ καταστοχάζομαι νουνεχῶς, ἰδίᾳ καὶ πεφεισμέ-
νως ὡς ἐνῆν ὑπεμίμνησκον. ἐπεὶ δὲ καὶ συνεκλήθημεν καὶ τὰ τελούμενα κοι-
νοῦσθαι πρὸς ἡμᾶς ἠξίωσας, ἐκινήθην καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τρανό-
τερον εἰπεῖν τὸ δοκοῦν· τί δ' ἕτερον ἢ τὰ πρὸς εἰρήνην φέροντα; καὶ ταῦτα
390 προσελάλουν τῷ δεσπότῃ μου κατὰ μόνας. σὺ δ' ὀργισθεὶς οὐκ οἶδα τοῦ χάριν
ἐκεῖνα καθ' ἡμῶν ἐκπεφώνηκας, δι' ἃ τάχ' ἂν ἐπ' αὐτοφώρῳ τὰ πάνδεινα τότ'
ἐπάσχομεν, εἰ μὴ δοὺξ ὁ μέγας παρελθὼν εἰς τὸ μέσον τὸν ἡμέτερον ἐξηγή-
σατο σκοπόν, ὅτι χρηστός τε καὶ κατὰ Χριστὸν εἴη· ἀλλ' ἐντεῦθεν ὅμως
ὑπωπτεύθημεν ἐξ ἐκείνου τῇ κρατίστῃ δεσποίνῃ. σὸν οὖν αὖθις καὶ σοῦ βου-
395 λομένου ῥᾷον λελύσθαι τὴν ὑπόνοιαν ταύτην. τοῦ δ' Ἀκινδύνου πολλάκις ἤδη
τοῖς ἀπηγορευμένοις ἐπικεχειρηκέναι τετολμηκότος καὶ τὴν μεγίστην ἁγιωσύ-
νην σου λαθεῖν μὴ δεδυνημένου, τίς ὁ πρὸς ἐμὲ λόγος ὃς τοῦτο μαθὼν οὐδὲν
δρᾶσαί τι πλέον εἶχον ἢ ταύτῃ γνωρίσαι τοῦτο; ταῦτ' ἄρα καὶ νῦν ἀναφέρω
ταύτῃ τὰς συγκεκροτημένας ἐπὶ τούτῳ μεγάλας ἐκείνας συνόδους καὶ τὸν

---

366 πικραὶ : πυκναὶ S παραρυέντος S 367 - 368 τῶν ἀξιολόγων πέμπει P
368 καὶ om. S 372 πως om. CS 374 - 375 συμφώνως S 377 νῦν οὐ λέγειν S
378 καὶ[1] om. BC 379 δὲ post σοῦ add. S 386 λυσιτελέσειν C λυσιτελυσιτελήσειν S δυνηθέν P 386 - 387 πεφησμένως et in marg. manu altera an πεφεισμένως P 387 - 388 κινοῦσθαι P 391 αὐτοφόρῳ S 394 ὑποπτεύθημεν S 398 εἶχεν C

400 ἐπ' αὐταῖς τόμον καὶ τοὺς κατὰ τῶν ἔτι τολμώντων ἡμῶν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς
μοναχῶν τοιαῦτα κατηγορεῖν ἐγγεγραμμένους τῷ τόμῳ φρικωδεστάτους ἀφο-
f. 170r ρισμοὺς ὑπὸ τῆς | δεδομένης τῇ ὑμετέρᾳ θειότητι παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐξου-
σίας παντὸς μᾶλλον οἶσθα. σὸν οὖν ἐστι καταστεῖλαι καὶ τὴν τοῦ Ἀκινδύ-
νου ταύτην μυσαρὰν αὖθις τόλμαν. εἰ δὲ μὴ τῆς τοιαύτης οὗτος ἐπισχεθείη
405 βδελυρᾶς ἀπονοίας, ἡμεῖς μὲν ἀπρὶξ ἑξόμεθα τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἀσφαλείας καὶ
τοῖς βουλομένοις ἡμῶν ἀκούειν πρὸς δύναμιν παντὶ τρόπῳ πληροφορήσομεν
τὴν ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν· εἰ δέ τινες τῆς ἀληθείας ἀνεπιγνώ-
μονες ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων κατασπασθεῖεν πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν δυσσέβειαν,
σοὶ τοῦτο μελήσει τῷ κοινῷ ποιμένι, μᾶλλον δὲ ἀρχιποίμενι'. νῦν δ' ἐμοί,
410 θεσπέσιε δέσποτα, προσελθεῖν τῇ σῇ θειότητι μὴ προθυμουμένῳ διὰ τὸ τῶν
ἡμερῶν αἰδέσιμον ἵλαθι, παρελθούσης δὲ τῆς ἱερᾶς τεσσαρακοστῆς ἐλεύσομαι
πρόθυμος». Ἀλλ' ὁρᾷς αὐτός, θεοφιλέστατε πάτερ, τὸν πατριάρχην αὐτὸν
μαρτυροῦντα τὸν Ἀκίνδυνον εἶναι τὸν αὖθις κινοῦντα, περὶ ὧν κινεῖν ἀπηγό-
ρευσεν ὁ τόμος, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς; τούτου δὴ καὶ νῦν μάλιστα καὶ τὰ ἐγγὺς καὶ
415 τὰ πόρρω κυκῶντος καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ καὶ πᾶσι τρόποις, ὁ πατριάρχης
πανταχοῦ σχεδὸν ἡμῶν καταμαρτυρεῖ κἀκείνῳ συνίσταται.

Ἀλλὰ τῆς τῶν Βαΐων Κυριακῆς ἐπιστάσης μαθὼν ἐγὼ μετὰ τῶν σεβα-
σμιωτάτων ἡμῶν πατέρων καὶ τὸν ὁσιώτατον πρῶτον ἀφικνούμενον ἐνταῦθα
καὶ προσπλέοντα ἤδη τῇ πόλει παραγίνομαι καὶ αὐτός· καὶ κατάραντα τοῦτον

402 - 403 cf. Jo. 20,22-23.

400 καὶ κατὰ τοὺς P 407 - 408 ἐπιγνώμονες S 408 πρὸς : εἰς P 409 τοῦτο : τούτου P τούτῳ S 410 θεσπεσιώτατε P 412 προθύμως S 414 μάλιστα καὶ νῦν P 415 κυκῶτος C

417 - 419 Ἀλλὰ τῆς... αὐτός: Πρόκειται περὶ τῆς ἁγιορειτικῆς ἀποστολῆς, ἣν ἀναφέρει ὁ Καντακουζηνὸς (II, 209 - 213). Ὁ πτρχ. Φιλόθεος βιογραφῶν Σάβαν τὸν νέον τὸν ἐν τῷ Ἄθῳ ἀσκήσαντα (ἔκδ. Ἀ θ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ Ε', 190 - 359) μνημονεύει τῆς ἐν λόγῳ ἀποστολῆς προσδιορίζων τὴν ἡμερομηνίαν, καθ' ἣν ἔλαβε χώραν, ὡς ἑξῆς: « *Τρίτη μὲν ἦν ἐπὶ εἰκάδι τῷ Δύστρῳ (ἕκτος ἦν οὗτος μήν, ἀφ' οὗ τὰ τῆς κοσμικῆς φημι στάσεως ἤρξατο καὶ ζάλης), οἱ δ' ἱεροὶ πατέρες οὗτοι καὶ πρέσβεις... λύσαντες ἐκ τοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγίστης Λαύρας ἐπινείου... τριταῖοι καταίρουσιν εἰς τοὺς τῆς Κωνσταντίνου λιμένας* » (σ. 323). Κατὰ ταῦτα οἱ ἁγιορεῖται ἀποπλεύσαντες τῇ 23ῃ Μαρτίου (πρὸς τὸν Μάρτιον ἀντεστοίχει ὁ ἀρχαῖος μακεδονικὸς μὴν Δύστρος κατὰ τὸ ἐν χρήσει ἐπίσημον ἡμερολόγιον τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας, V. Grumel, La Chronologie, 174) ἀφικνοῦνται μετὰ τριήμερον πλοῦν, ἤτοι τῇ 25ῃ Μαρτίου, εἰς τὴν Πόλιν καὶ οὐχὶ τῇ 24ῃ, Κυριακῇ τῶν Βαΐων (τὸ Πάσχα τῇ 31ῃ Μαρτίου, Grumel, ἔνθ' ἀνωτ., 261), ὡς σημειοῖ ὁ Io. Boivinus (Ἱστ. Γρηγορᾶ II, 1281) καὶ δέχεται καὶ ὁ πατὴρ R. Loenertz (OCP XXIII, 1957, 118, σημ. 3, 125, σημ. 1), καθ' ἣν ὁ Παλαμᾶς ἐπανέρχεται εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἔνθα καὶ ὑποδέχεται τὸν πρῶτον τῇ ἑπομένῃ.

420 ἐν τοῖς ἐμοῖς ἐντὸς τῆς πόλεως τὴν ἀρχὴν ξεναγῶ κελλίοις ἐπὶ δύο συνδιά-
γων ἡμέρας, οὐ συνεξῄειν δὲ τούτῳ πρὸς τὰ βασίλεια· τῆς δ' ἑβδομάδος τῶν
σωτηρίων παρελθούσης παθῶν καὶ τῆς μετ' αὐτὴν ἐπιούσης, ὑπῆρχον καὶ
αὐτὸς ἔσθ' ὅτε τῷ τε πατριαρχείῳ καὶ τοῖς βασιλείοις ἐπιδημῶν. Μιᾶς οὖν
ἡμέρας ἐκαθήμην μόνος μόνῃ τῇ κρατίστῃ δεσποίνῃ τὰ δέοντα ἐντυγχάνων
425 καὶ μετὰ μικρὸν ἦλθεν ὁ πατριάρχης καὶ μετὰ τοῦτον οἱ τῶν ἐν τέλει. συγ-
καθημένων οὖν ἡμῶν κοινῇ πάντων τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ πατριάρχου ἐνώ-
πιον καὶ παρατεινομένης τῆς ὁμιλίας, ἤρξαντο τῶν ἀρχόντων οἱ μείζους προ-
τείνειν πῶς ἂν εἴπω τὰ ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς ἀκατάλληλα. τοιαῦτα τοίνυν τού-
f. 170v των ἠργμένων λέγειν, ἐπέχειν αὐτοὺς ἐπεχείρουν αὐτός· | οἱ δὲ πρὸς ἐμέ φασι
430 «σχολάζων καὶ μακρυνόμενος τῶν ἐνταῦθα τὰ τελούμενα οὐ μανθάνεις, ἀλλ'
ἡμῖν ἀναγκαῖον καὶ ὑμᾶς τὰ τοιαῦτα εἰδέναι» καὶ προσετίθεσαν τὰ ἑξῆς ὧν
λέγειν ἐπεχείρησαν τηνικαῦτα συνείροντες. ἐγὼ δ' ἐπ' ἐμαυτοῦ, πίστευσον
πάτερ, τὸ τῆς Σωσάννης ἔλεγον 'στενά μοι πάντοθεν· ἐὰν εἴπω τι τῶν ἐμοὶ
δοκούντων εἶναι δεόντων, βαρὺς ἔσομαι τοῖς συνοῦσι τηλικούτοις περ οὖσιν·
435 ἐὰν σιγήσω τελέως, οὐκ ἐκφεύξομαι τὸ κρῖμα τὸ θεῖον. αἱρετώτερόν ἐστιν
ἐπαχθῆ δόξαι τισὶν ἢ ἁμαρτεῖν εἰς Θεὸν καὶ τὸ χριστώνυμον γένος ἅπαν'. τὴν
ἔνδον γοῦν ψῆφον μὴ ἀνεχόμενος διακρούσασθαι λόγων ἀπάρχομαι πρὸς αὐτοὺς
τοιῶνδε «τούτων παρ' ὑμῶν εἰρημένων, ἐμοὶ τὸ συνειδὸς ἐντὸς τὸ μέλλον ἐπα-
νατείνεται φρικωδέστατον δικαστήριον καὶ καταψηφιεῖσθαί μου δισχυρίζεται
440 τοῦ αἰωνίου βασιλέως ἐνώπιον, εἰ μὴ νῦν ἐφ' ὑμῶν ἐρῶ τὸ δοκοῦν μοι συμφέ-
ρον καὶ δέον καὶ ἀληθές· ὁ δ' ἀντιστρατευόμενος ἐν ἐμοὶ τῷ συνειδότι λογι-
σμὸς ἀπειλεῖ με καταδικάσειν καὶ δεινοῖς τοῖς ἐσχάτοις ὑπεύθυνον ἐνώπιον
ὑμῶν ἀποδείξειν, εἰ μὴ τὸ συνειδὸς ἀθετήσας σιγήσαιμι παρ' οὐδὲν θέμενος
τὸν ἄνωθεν φόβον. δεῖ δὴ πειθαρχεῖν Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις». εἶθ' οὕτω
445 κατὰ τὸ ἐγχωροῦν μέλιτι κιρνῶν, προσηνέσι δηλαδὴ λόγοις, τὸ σωτήριον τῆς
ἀληθείας φάρμακον ταῖς ἀκοαῖς προσῆγον τῶν διὰ στόματος ἐκεῖνα λεγόντων·
καὶ μακρά τις καὶ κοινὴ πρὸς ἀλλήλους γέγονεν ἡ ὁμιλία πάντων ἐκεῖ καὶ τῶν
ἄγαν ὑπερεχόντων. οὐ μὴν εἰς τέλος ἐτηρήθη τὸ πρᾶον τοῖς ὑπερέχουσιν. ὅμως
ἡμεῖς πάλιν μειλιχίοις ὡς ἐνῆν χρησάμενοι λόγοις καὶ τέλος ἐπευξάμενοι τέλος
450 τοῖς πράγμασι παρὰ Χριστοῦ τὸ χρηστότατον ἀπηλλαττόμεθα.

433 - 436 cf. Dan. Su. 22 - 23. 441 cf. Rom. 7,23. 444 Act. 5,29.

420 κελίοις P 421 συνεξήην S τοῦτο S 422 παρελθούσης om. S 423 πατριαρχείῳ : πατριάρχῃ S βασιλείοις : βασιλεῦσιν fortasse in S, sed legi nequit 436 χριστόνυμον P 437 γοῦν : χοῦν P οὖν S 438 ἥμῶν C ἡμῶν S 447 κοινῇ S 450 ἀπηλαττόμεθα A

425 οἱ τῶν ἐν τέλει: Περὶ τῶν ἐν τέλει βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος, 31 - 32.

Τοὐντεῦθεν ἐς τὰ μάλιστα καὶ μὴ παροῦσιν ἡμῖν ὠργισμένος ὁ πατριάρ-
χης ἑκάστης, ὡς εἰπεῖν, ἡμέρας διὰ πλείστων ἐδείκνυ καὶ πολὺς ἦν πάντα
ἐφοδεύων καὶ πολλοὺς κύκλους περιβαλλόμενος καὶ πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου,
454 *κινῶν λαβέσθαι τινὸς ἀφορμῆς καθ' ἡμῶν καὶ κακώσει παραδοῦναι δεινῇ. Θεῷ*
f. 171r *δὲ θαρροῦντες ἡμεῖς, οὗ καὶ ζητοῦμεν εἶναι πρὸς δύναμιν, κἂν πάσχωμεν, | κἂν*
μὴ πάσχωμεν, ἐνδιῃτώμεθα μεταξὺ τῶν καθ' ἡμῶν πάντα μηχανωμένων μέχρι
τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πατέρων· μετὰ δὲ ταύτην εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀντιπέραν
ἐκείνην μονὴν ἐστειλάμεθα πάλιν. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ἔαρος ὥραν πολὺς ἔχει
τὸν χῶρον ἐκεῖνον θόρυβος, τῶν πρὸς τὸν Εὔξεινον πόντον ἐμπορίας χάριν
460 *ἀναπλεόντων ἐκεῖ τὰ πολλὰ συσκευαζομένων, ἀνωτέρω μέντοι τῆς μονῆς ἐκεί-*
νης, μᾶλλον δὲ καὶ πολλαχοῦ κύκλῳ τόποι πρὸς μετρίαν ἠρεμίαν εἰσὶν ἐπιτη-
δειότατοι — καὶ ὁ στῦλος γὰρ τοῦ τῆς καρτερίας στύλου Δανιὴλ ἐνταῦθ' ἐστὶν
ἱδρυμένος καὶ ἀσκητήρια πολλῶν ἑτέρων παλαιοτέρων ἁγίων — ἔστι δ' οὗ καὶ
ἄλση πυκνοῖς τε καὶ συνηρεφέσι κομῶντα δένδροις καὶ παρὰ τῶν κεκτημένων
465 *φυλαττόμενα τοῖς πολλοῖς ἐπίτηδες ἄβατα, τούτοις καὶ ἡμεῖς προσκεχωρηκό-*
τες ἠρεμίας μετρίας χάριν ἐνδιετρίβομεν. Μανθάνομεν δὲ τῇ μεθ' ἣν ἀνήλ-
θομεν ἑβδομάδι τινὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀφιγμένον ἐπὶ τὴν εἰς ὄνομα τῶν
οὐρανίων ἀρχιστρατήγων τετιμημένην μονὴν μετὰ σπουδῆς ὅτι πλείστης ἡμᾶς
ζητῆσαι καὶ μὴ εὑρόντα παλινδρομῆσαι. τοῦτο μαθὼν ἐγὼ κάτειμι πρὸς τὴν
470 *πόλιν ἐκεῖθεν καὶ τοῖς φίλοις συγγενόμενος πατράσιν ἠρόμην, εἰ γνωστὸν*
γέγονεν αὐτοῖς τίς ἡ τῆς οὕτω σπουδαίας περὶ ἐμοῦ ζητήσεως αἰτία παρὰ
τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας. οἱ δὲ πρὸς ἐμέ φασι «τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἦν
ὄντως ἔργον τὸ μὴ χθὲς εὑρηκέναι σε τὸν ἀπεσταλμένον μετακαλέσασθαι
πρὸς τὴν λεγομένην σύνοδον, ἐν ᾗ τῶν μὲν ἑκάστοτε κατ' ἔθος συνεδρευόντων
475 *ἀρχιερέων τῷ πατριάρχῃ συγκέκληταί τις ἕτερος οὐδαμῶς, τῶν δ' ἀρχόντων*
οἱ τῆς Χουμναίνης συγγενεῖς βασιλίσσης καὶ τούτων οἱ τῶν ἄλλων νεώτεροι

---

459 *τῶν : τὸν* C *ἐμπορείας* ACS 462 *ὁ* om. S *ἐνταῦτ'* S 466 *ἠρεμίας χάριν μετρίας* S *ἐνδιατρίβομεν* C *δὲ : δὴ* S 472 - 473 *ὄντως*[β] *ἦν*[α] *ἔργον*[γ] A *ὄντως ἦν ἔργον* B 475 *τῷ πατριάρχῃ ἀρχιερέων* P

---

452 - 454 *πολὺς ἦν... κινῶν*: Αἱ αὐταὶ φράσεις καὶ ἐν ff. 142r-v· πβ. καὶ f. 127r· ἡ *πάντα κάλων κινῶ* ἐν Paroemiographi graeci (Leutsch - Schneidewin) II, 104,27.

457 *Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πατέρων :* 12η Μαΐου.

462 - 463 *ὁ στῦλος... ἁγίων :* Βλ. R. Janin, La géographie ecclesiastique, 90 - 92, 360. Τοῦ Δανιὴλ ἡ μνήμη τῇ 11ῃ Δεκεμβρίου.

476 *οἱ τῆς Χουμναίνης συγγενεῖς βασιλίσσης :* Εἰρήνη Χούμναινα (1292 - 1360 ca), σύζυγος τοῦ δεσπότου Ἰω. Παλαιολόγου. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1307) ἐνδύεται μοναχὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐλογία καὶ ἀνακαινίζει ἐκ βάθρων τὴν μονὴν τοῦ Φιλανθρώπου Σωτῆρος. Ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἀντιπαλαμιτῶν τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίσχυε παντοιοτρόπως. Περὶ ταύτης : V. Laurent, Une princesse byzantine au cloître. Irène - Eulogie Choumnos..., ÉO, XXIX, 1930, 29 - 60, Τοῦ αὐτοῦ, La dire-

παρῆσαν ἐκεῖ δούλων κατάλληλον ἑσμὸν ἐπαγόμενοι καὶ μεταξὺ τούτων ὁ
Ἀκίνδυνος ἦν ἴδιόν τι κἀκεῖνος σμῆνος τῶν τοῦ Βαρλαὰμ μαθητῶν ἐπαγόμε-
νος καὶ μοναχῶν οὐκ ὀλίγους τοιούτους, ὡς ἔστιν οὓς ἐκείνων ὑπὸ τοὺς σφῶν
480 *μανδύας καὶ ῥόπαλα κατέχειν ἁδρά· σπουδὴ δ' ἦν ἡ πᾶσα λαθεῖν πάντας καὶ*
σὲ μόνον πρᾴῳ μὲν τῷ σχήματι μετακαλέσασθαι, καταδικασθέντα δὲ συνοδι-
f. 171v *κῶς | δῆθεν ἐμπαιγμῷ παραδοθῆναι καὶ μάστιξιν». ἐγὼ δὲ πρὸς τοὺς ἐξηγου-*
μένους ταῦτα, πίστευσον πάτερ, «νῦν οὖν» ἔφην «ἴωμεν πρὸς τὸν πατριάρχην,
ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς καταιγίδος ἐκείνης ἀκμὴ παρῆλθε»· τοῖς δὲ μὴ δοκιμάζουσι
485 *τοῦτο πεισθεὶς ἐγὼ παρῆκα μὲν τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην ὁδόν, ἄλλοτε δ' ἄλλῳ*
τῶν φίλων παρὼν ἐντὸς διῆγον τῆς πόλεως ἐφ' ἡμέρας συχνάς.

Μιᾷ τοίνυν συνόντος μου τῷ σεβασμιωτάτῳ πρώτῳ τοῦ ἁγίου Ὄρους,
ἐκκλησιαστικοὶ δύο παραγενόμενοι καὶ προσειπόντες καὶ παρακαθίσαντες ἡμῖν,
εἶτα πρὸς ἐμὲ μόνον εἶπον κἀκείνου ἀκούοντος «ἡ κυρία ἡμῶν ἡ δέσποινα καὶ
490 *ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς ὁρίζει, ἵνα ἔλθῃ ἡ ἁγιωσύνη σου εἰς τὸ παλά-*
τιον». πρὸς αὐτοὺς δ' ἀπεκρινάμην αὐτὸς «ἀπίθανόν τι δοκεῖ τὸ παρ' ὑμῶν
εἰρημένον· τῆς ἐκκλησίας μὲν ὑμεῖς ὑπηρέται, διακομισταὶ δ' εἶναι λέγετε
βασιλικοῦ προστάγματος, πῶς ; ἆρ' οὐκ ἦν ἄρχων οὐ μικρὸς οὐ μέγας ὑπη-

---

482 cf. Hebr. 11,36.

---

479 *ὡς : ὃς* P 480 *μανδυίας* BC 481 *τῷ σχήματι : προσχήματι* S 484 *παρῆλθεν* A 487 *μου : μοι* ABCS 488 *παρακαθήσαντες* APS 492 *ἡμεῖς* P *οἰπηρέται* C 493 *οὐ*[2] *: ἢ* S

---

ction spirituelle à Byzance. La correspondance d'Irène - Eulogie Choumnaina Paléologine avec son second directeur, RÉB XIV, 1956, 48 - 86, Meyen- dorff, ἔνθ' ἀνωτ., 125 - 126 καὶ J. Verpeaux, Notes prosopographiques sur la famille Choumnos (ἀρ. 17), Byzantinoslavica XX, 1959, 260 - 261. Τὴν Εὐλογίαν ἐννοεῖ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀρσένιον Στουδίτην ἐπ. ὁ Παλαμᾶς γράφων « *οὐχ ὑποπτήξομεν οὐδόλως, κἂν γυναίου μανίαν περιβεβλημένου τινὰ δυναστείαν καθ' ἡμῶν ἐπάγηται* (ὁ Ἀκίνδυνος), *καθάπερ οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης τὴν Ἰεζάβελ καὶ οἱ περὶ Θεόφιλον τὴν Εὐδοξίας* (f. 125v). Συγγενεῖς τῆς Χουμναίνης κατέχοντες τότε ἀξιώματα μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Verpeaux (ἔνθ' ἀνωτ., 261 - 264) οἱ ἑξῆς : ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Γεώργιος Χοῦμνος, μέγας στρατοπεδάρχης (ἀρ. 18) (ἀναφέρεται καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κασσιανός, ἀρ. 31), ὁ Ἰω. Χοῦμνος, στρατοπεδάρχης τῶν μονοκαβάλλων (ἀρ. 32), εἰς τούτους καταταχτέος ἴσως καὶ ὁ μέγας ἑταιρειάρχης (1355) Νικηφόρος Χοῦμνος (ἀρ. 33).

487 - 536 *Μιᾷ τοίνυν... τὰ ἐκείνου :* Τὰ διαμειφθέντα μεταξὺ πατριάρχου καὶ ἁγιορειτῶν ἐκτίθενται καὶ ἐν τῇ Ἀναιρέσει τοῦ *γράμματος* τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου (f. 148r - v) μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ παρεμβάλλονται ὁ *νομοφύλαξ* καὶ ὁ *σακελλίου* ὡς διακομισταὶ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Καλέκα καὶ τῆς ἀνταπαντήσεως τῶν μοναχῶν πρὸς αὐτόν. Ἐπὶ πλέον πληροφορούμεθα ὅτι ἡ συνάντησις τοῦ Παλαμᾶ μετὰ τοῦ πρώτου ἔλαβε χώραν ἔν τινι μονῇ τοῦ Προδρόμου.

ρετήσων τῷ δεδογμένῳ τοῖς ἡμῶν καὶ δεσπόταις καὶ βασιλεῦσι;» πρὸς ὃ
495 πάλιν ἔλεγον ἐκεῖνοι «τοῦ πατριάρχου σήμερον ἐξιόντος τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ
τῆς πρὸς τὰ βασίλεια φερούσης ἡμμένου, ταύτην ἡμεῖς ἐκεῖθεν δεδεγμένοι τὴν
ἐντολήν, σὲ ζητῆσαι καὶ πρὸς σὲ ταῦτα φάναι, τοῦτ' αὐτὸ πεπράχαμεν καὶ
εἰρήκαμεν. ἄγε δὴ συναπίωμεν». ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν «τοῦτ'» ἔφην «αὖ πολλῷ
τῶν προτέρων ῥημάτων ἀπιθανώτερον· ἆρα γὰρ πρωῒ σήμερον τῇ μεγίστῃ
500 τῶν ἐκκλησιῶν οἱ βασιλεύοντες ἐπεδήμησαν;» οἱ δὲ πάλιν «καί τις σήμερον
ἐπιδημίας ἐκεῖ τοῖς βασιλεῦσι καιρός. ἀλλ' ἐλθὲ συναπίωμεν». ἐγὼ δ' αὖ «ἔοι-
κεν εἶναί τι δι' ὃ ζητοῦμαι τῶν προσηκόντων τῇ ἐκκλησίᾳ. νῦν οὖν — μεσημ-
βρία γὰρ ἤδη καὶ καιρὸς οὐκέτι συνόδου — μάτην ἥκειν ἐμὲ συμβήσεται· τῷ
δεσπότῃ μου γοῦν τῷ πατριάρχῃ δι' ἡμῶν νῦν μηνύω 'κατὰ τὴν σὴν κέλευσιν
505 ἔρχομαι τῇ πρωΐᾳ'». τοῦτ' ἀκούσαντες ἐκεῖνοι βαρέως ἔφερον. Μετακαλεῖται
τοίνυν ὁ πρῶτος τὸν ἐν ἱερομονάχοις τιμιώτατον κῦρ Λάζαρον, τὸν τῆς Φιλο-
θέου μονῆς ἡγούμενον, καὶ πέμπει πρὸς τὸν πατριάρχην αὐτὸν μυνύσυς, εἰ μὲν
f. 172r δι' ἕτερόν τι ὁ Παλαμᾶς μετεκλήθη, πρόθυμος ἥξειν· | εἰ δὲ τῶν παρὰ τοῦ
Βαρλαὰμ καὶ 'Ακινδύνου κινηθέντων ἕνεκεν, οὐ τοῦ Παλαμᾶ ἐστιν ἡ ὑπόθεσις
510 αὕτη, τῶν δὲ χριστιανῶν ἁπαξαπλῶς ἁπάντων καὶ μάλιστα τῶν μοναχῶν καὶ
τούτων αὖ μᾶλλον τοῦ ἁγίου Ὄρους αὐτοῦ. τάξον οὖν ἡμέραν, ἐν ᾗ σύνοδος
ἔσται πρὸς τὴν περὶ τοιούτων ἀποχρῶσα ζήτησιν, καὶ καταξίωσον προδηλω-
θῆναι ἡμῖν, ὡς ἂν ἑτοιμασθέντες ἥκωμεν ὁμοῦ πάντες καὶ διευκρινηθῇ τἀλη-
θές. ἐκείνων οὖν ἀπελθόντων, μετ' ὀλίγον ἐπανῆκεν ὁ Φιλοθέου λέγων ἀπο-
515 κριθῆναι τὸν πατριάρχην «σύνοδον μὲν περὶ τοιούτων ἐξετάζουσαν οὐδ' εἰς
νοῦν ἡμῖν ἀνέβη συγκροτεῖν, τὰ δὲ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης ζητῶ συγ-
γράμματα». παρ' ἐμοῦ δ' ἀκούσας ὁ πρῶτος πρὸς τὸν πατριάρχην αὖ καιροῦ
λαβόμενος εἶπε «καὶ μὴ ζητοῦντί σοι προσήνεγκαν ἄν, εἰ μὴ πρὸς ἐκείνους
ὠργισμένον ἑώρων». ἐγὼ δ' ἀπιέναι πάλιν πρὸς ἐκεῖνον προεθυμούμην, οἱ δὲ
520 προσφιλέστατοι τῶν πατέρων ἀνέκοψαν πάλιν «μεῖνον ἔτι» λέγοντες «ἵν' ἡμεῖς
σοῦ χωρὶς ἀφιγμένοι πρὸς αὐτὸν μάθωμεν ὅ τι λέγει». καὶ δὴ λιπόντες ἐμὲ
πρὸς τὸν πατριάρχην ἥκουσιν οὗτοι πρὸς αὐτὸν λέγοντες «ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη
σου τὰ τοῦ Βαρλαὰμ συγγράμματα προαναγνοῦσα, εἶτα καὶ τὰ πρὸς ἐκεῖνον
ἀντιρρητικὰ τοῦ Παλαμᾶ συγγράμματα σὺν οὐκ ὀλίγοις τῶν ἐλλογίμων ἡμῶν
525 τε παρόντων, ἐπῄνεσας μὲν καὶ τεθαύμακας μετὰ τῶν συνακροωμένων ἁπάν-
των τὰ τοῦ Παλαμᾶ πᾶσαν ἀσφάλειαν ἐπιμαρτυρήσας αὐτοῖς, ἔγνως δὲ διὰ
τούτων καὶ κατέγνως τῶν τοῦ Βαρλαὰμ συγγραμμάτων τὴν δυσσέβειαν καὶ
τῷ Παλαμᾷ τούτου χάριν χάριτας ὡμολόγεις μεγίστας. εἶτα καὶ συνόδου,
μᾶλλον δὲ συνόδων συναγηγερμένων μεγάλων ἐπὶ πάντων τοῦτ' αὐτὸ πάλιν

494 τὸ δεδογμένον B καί[1] om.B 495 τῆς ἁγί⟩ας ἐξιόντος σοφίας S 502 ζη-τοῦμαι [εν] P 508 μετεκλήθην P 510 ἁπαξαπλῶς ἁπάντων : ἁπάντων ἁπάντων S 512 ἀπο-χρῶσαν PS 518 προήνεγκαν S 528 ὁμολόγεις S 529 συνόδων [ου] S πάλιν om.P

8 - 8 - 1963

530 γέγονεν. οὐ γὰρ ἁπλῶς δυοῖν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀντιρρητικῶν πρὸς ἀλλήλους
λόγων περὶ εὐσεβείας γεγενημένων, ἡ σύνοδος τοὺς μὲν τοῦ Βαρλαὰμ πρότε-
ρον, ὕστερον δὲ καὶ τοὺς τοῦ 'Ακινδύνου, τοῦ τἀκείνου μετ' ἐκεῖνον ἐπεκδι-
κοῦντος, καταδικάσασα λόγους καὶ δυσσεβεῖς ἀποφηναμένη, τοὺς τοῦ Παλαμᾶ,
f. 172v ταὐτὸ δ' εἰπεῖν, ἡμετέρους καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, | ὡς καὶ ὁ τόμος
535 φησίν, ἐδικαίωσε καὶ ἀνεκήρυξε καὶ ἐστήριξε. τίνος γὰρ δὴ καὶ χάριν τῷ Πα-
λαμᾷ τόμος δέδοται πρὸς δικαίωμα, εἰ μὴ δικαιοῖ τὰ ἐκείνου;» Ταῦτ' ἀκού-
σας ὁ πατριάρχης ὑπολαβὼν καὶ διακόψας τὸν λόγον ἑτέραν ἐτράπετο καὶ λέγειν
ἤρξατο θυμοῦ πνέων «εὑρέθη νῦν ὁ Παλαμᾶς οἷος· ἐλήφθη γάρ τις τῶν ὑπ' αὐ-
τὸν μοναχῶν πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπιὼν καὶ γραφὰς ἐπιφερόμενος τοῦ
540 Παλαμᾶ τέσσαρας, δύο μὲν γεγραμμένας πρὸς τοὺς 'Ασάνας, δύο δὲ πρὸς ἐκεῖ-
νον αὐτὸν τὸν Καντακουζηνὸν καί τινα τῶν ἐκείνου». ταῦτ' ἀκηκοότες οἱ τὰς
ψυχὰς ἕτοιμοι κατὰ Χριστοῦ μίμησιν ὑπὲρ τῶν φίλων τιθέναι «τὰς κεφαλὰς
ἡμεῖς» ἔφησαν «ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου τίθεμεν νῦν, εἴπερ ἀληθὲς τοῦτο·
συκοφαντία, δέσποτα, συκοφαντία τὸ πρᾶγμα σαφής, οὐδὲν οὐδέποτ' ἐκεῖνος
545 τοιοῦτον πράττει. ὅμως ἐγγὺς ἡ δεῖξις· ἐνεχθήτω νῦν ἐνώπιον ἡμῶν ὁ τῶν ἐκεί-
νου νῦν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ληφθείς». ὁ δ' εὐθὺς μετ' ὀργῆς ἀποστραφεὶς τού-
των πρὸς ἑτέρους ἔβλεψε. κἀκεῖνοι πρὸς ἡμᾶς ἐπανήκοντες διηγήσαντο ταῦτα
κἀμοὶ συνεβούλευσαν λέγοντες «μετάστηθι τῶν ἐνθάδε νῦν, εἰ μὴ σαυτὸν βού-
λει παραδοῦναι θανάτῳ».

550 Διὰ ταῦτα, πάτερ, καὶ τῶν περὶ τὴν πόλιν ἀπάρας ἐπὶ τὴν 'Ηράκλειαν
ἦλθον, ἀλλ' οὐχὶ σύνοδόν τινα φεύγων, ὡς αὐτοὶ γράφουσιν· ἀνωτέρω γὰρ ἀκή-
κοας εἰπόντων μηδ' εἰς νοῦν ἀφικέσθαι τούτοις ἥν φασι σύνοδον. ἀλλὰ καὶ πᾶς
αὐτοῖς ὁ περὶ τοῦ δόγματος λόγος σκῆψίς ἐστιν ἐξευρημένη πρὸς ἐπίκρυψιν
τοῦ μισεῖν τοὺς τὴν εἰρήνην ποθοῦντας. εἴσῃ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχον καὶ ἀπὸ
555 τῶν ἐπεσταλμένων μοι πρὸς τοὺς πατέρας, ἐν οἷς καὶ τὰ κατὰ τὴν 'Ηράκλειαν
ἐπ' ἐμοὶ πεπραγμένα καὶ τίνος ἕνεκα καὶ μεθ' οἵαν ἔρευναν ἡμᾶς ἐπανήγαγον
ἐκεῖθεν. τὰ δ' ἑξῆς τῆς διηγήσεως τῶν γεγονότων ὑπέτεμον οἱ διακομισταὶ
κατασπεύδοντες· ὑμεῖς δὲ ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς τὰ ἑξῆς τῶν ὁμοίως γενη-
σομένων τελέως ἐκτέμοιτε.

549 cf. Ps. 117,18. II Cor. 4,11.

530 δυεῖν P 531 τοῦ : τοὺς P 535 δὴ γὰρ P 536 τἀκείνου S 539 κατα-κουζηνὸν S 539 - 540 τοῦ παλαμᾶ ἐπιφερόμενος C 541 κατακουζηνὸν AS 543 εἴ-περ : ὑπερ S 547 κἀκοῖνοι S 550 καὶ om.S

540 'Ασάνας : Μανουὴλ καὶ 'Ιωάννης, ἀδελφοὶ τῆς συζύγου τοῦ Καντακουζη-νοῦ Εἰρήνης 'Ασὰν καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐντεταγμένοι, Καντακουζηνὸς II, 111,4-8, 161,18 - 162,1 κ.ἀ., Γρηγορᾶς II, 624,19 - 626,3,9, 628,7 κ.ἀ.

3

(f. 176r) **_Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφόν, τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κῦρ Μακάριον._**

*Οὔπω μοι δοκεῖτε καταλαβεῖν ὅτι πῦρ καίεται καὶ κατισχύει φλόξ, οὐχ
οἷα μετρίῳ φυσήματι σβεσθῆναι κατὰ τὰς θρυαλλίδας, ἀλλὰ κἂν ἄνεμος ἐπι-
5 πνεύσῃ λάβρος ἀρθῆναι μᾶλλον ἐπὶ τὸ μεῖζον. ταύτην ἐντεῦθεν ὑποτυφομένην
τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ παντὸς τοῦ γένους ὥσπερ ἔκ τινων αἰτναίων κρατήρων
ἀναρρήγνυσθαι μέλλουσαν, τὴν πυρὰν δηλαδὴ τῆς ἐμφυλίου στάσεως, ἐπέχειν
ὡς εἶχον ἐπεχείρουν αὐτὸς παρὼν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολὴν καὶ τὴν ὀφειλο-
μένην πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἀγάπην. καὶ τάχ' ἂν ἤνυσα καὶ τὸ πᾶν ἢ τὸ πλεῖ-
10 στον τῆς πανωλεθρίας ἐπέσχον, εἰ τοὺς συμπράττοντας εἶχον, ἀλλὰ μὴ σχε-
δὸν πάντες, οἱ μέν, φεῦ, συνῆπτον τὴν οὕτω πονηρὰν πυράν, οἱ δὲ τοὺς συνά-
πτοντας ἐπῄνουν, οἱ δὲ μετριώτερόν τι δοκοῦντες πράττειν ὁρῶντες ἡσυχίαν
f. 176v ἦγον | ἀναλγήτως ἔχοντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ παρὰ
τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου πρὸς ὀνειδισμὸν εἰρημένον μηδὲν πάσχοντες ἐπὶ
15 τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ. οὐκ ἠγνόουν δὲ ὡς ἑπταπλασίω κατ' ἐμοῦ τὴν κάμι-
νον ἐκκαύσουσιν οἱ προστάται τῆς πυρᾶς, ἀλλ' αὐτὸς ἔλεγον ἐπ' ἐμαυτοῦ
'δυνατός ἐστιν ὁ Θεὸς ἐξελέσθαι πάσης κακώσεως τοὺς ὑπεραλγοῦντας τῆς
ἐκείνου κληρονομίας καὶ πάντα λέγειν καὶ πράττειν ὑπὲρ αὐτῆς αἱρουμένους·
κἂν ἐξελέσθαι μὴ βούληται κρίμασιν οἷς οἶδεν αὐτός, ἀλλ' ἡμῖν συμπράττειν
20 ἢ συναινεῖν παροῦσι ταῖς κοιναῖς ἐπηρείαις ἀλυσιτελὲς καὶ ἐνώπιον Θεοῦ οὐκ
ἀνεύθυνον'.*

*Διὰ ταῦτα περιχεθεῖσα περιέσχεν ἡ πυρὰ σχεδὸν ἡμᾶς πρώτους· ἀλλ'
ἴσθι μηδὲ τῶν ἐπὶ τοὺς ἀβραμιαίους ἐν πυρὶ παῖδας ἀγεύστους ἡμᾶς θαυμά-
των· ἵνα γὰρ μικρὸν ὑπαλλάξας εἴπω τὸ ψαλμικὸν «ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθη-
25 τος ὢν ἐν καθειργμένοις ἐλεύθερός εἰμι». τοῖς δὲ καθειργνῦσι καὶ γειτονοῦσιν
οὐ δῆλον· ἐκμήναι γὰρ ἂν αὐτοὺς μᾶλλον, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τοὺς Χαλδαίους
ἐκείνους δυσωπήσειε γνόντας. διὸ καὶ τὰ παρακλητικὰ πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ ἡμῶν*

3 cf. Is. 50,11. 14 - 15 Am. 6,6. 15 - 17 cf. Dan. 3,17,19. 24 - 25 cf. Ps. 87,5. 26 - 27 Dan. 3,24-30.

3 Codd. ABCP 1 *τοῦ αὐτοῦ* in marg. A 1 - 2 sine inscriptione in P, manus tamen recentior latine inscripsit *Epistola ad Macarium* 4 *θρυαλίδας* codd. 6 *ἐτναίων* ABC 10 *πανολεθρίας* CP 26 *ἂν* om. et pro *ἐκμήναι : ἐκμῆναι* C

3 *φλόξ :* Πρὸς φλόγα παραβάλλεται ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ (II, 208).

25 *γειτονοῦσιν :* Τοὺς βασιλεῖς ἐννοεῖ, ὡς καθειργμένος ἐντὸς τοῦ παλατίου.

*τῶν σεβασμίων γερόντων γράμματα μᾶλλον αὐτοὺς ἐπέπληξεν ἢ ἐπέστρεψε·
πᾶς γὰρ λόγος ὑπὲρ ἡμῶν βέλος ἐστὶν αὐτοῖς ἐπ' αὐτὴν μέσην τὴν αὐτῶν
30 καρδίαν φερόμενον καὶ διερεθίζον μᾶλλον πρὸς ἄμυναν· ἡ γὰρ πᾶσα τούτοις
σπουδὴ τὸ ὄνομα ἡμῶν ὡς πονηρὸν ἐκβαλεῖν. καὶ τούτου χάριν οὐδ' αὐτῆς
τῆς εὐσεβείας ἐφείσαντο καὶ τοῖς ἀντικειμένοις αὐτῇ, καίτοι πρώην παρρησίᾳ
καὶ συνοδικῶς ἐξεληλεγμένοις καὶ ἀφορισμῷ καθυποβεβλημένοις καὶ ἀποκεκη-
ρυγμένοις καὶ ἀποκεκομμένοις ἐγγράφως παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώ-
35 ματος, παρρησίας μετέδωκαν καὶ σὺν παρρησίᾳ πάσῃ κηρύττειν τὰ τῆς ὑφ'
ἡμῶν ἀντιλεγομένης δυσσεβείας ἐπέτρεψαν συνεπιμαρτυροῦντες αὐτοῖς πολυ-
τρόπως τὸ ἀσφαλές, μόνον ἵν' ἡμᾶς τοῖς πολλοῖς οὐκ ἀσφαλεῖς παραστήσωσιν.*

*Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ὁρῶντες μετὰ τὴν τοιαύτην καθ' ἡμῶν
f. 177r φανερωτέραν ἐγχείρησιν ἰσχυροτέρους γεγενημένους | ἢ πρότερον ἦσαν καὶ
40 πληγαῖς ἐξαισίαις τυπτομένην ἄνωθεν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην καὶ τὸν Θεὸν
τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας παροξυνόμενον οὐχ ὑπέπτηξαν οὐδ' ὑπεστάλησαν
οὐδαμῶς· ὅσον δ' οὔπω καὶ τὸ πλήρωμα τῆς ὀργῆς ἥξειν ἀπειλεῖται μᾶλλον
ἐγγίζον ἢ πρότερον, οἱ δὲ τὰς αἰτίας τῆς ὀργῆς οὐ διαλείπουσιν αὔξοντες.
πῶς οὖν εἰσηγήσει γερόντων ἱερῶν πεισθήσεσθαι ἔμελλον; εὐχαριστῶ δ' ὅμως
45 τοῖς ἁγίοις μου πατράσι· τὸ γὰρ ἑαυτῶν ἔπραξαν, καὶ ταῦτα μηδὲ ἡμῶν
αἰτησάντων. εὐχαριστῶ δὲ μᾶλλον, ὅτι σὲ διὰ τούτων παραμυθησάμενοι τῆς
πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἀνέκοψαν ὁρμῆς ἀνονήτου σχεδὸν οὔσης· Θεοῦ γὰρ μόνου
θεραπεύσοντος δεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς, πρὸς ὃν ἐκτενῆ δέησιν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοὺς
ἀναπέμψαι δέομαι, καθάπερ καὶ τῆς σῆς ὁσιότητος, τὴν ὀφειλομένην πᾶσιν
50 ἀπονέμων μετάνοιαν.*

31 cf. Luc. 6,22.

32 *ἡμῖν* post *ἀντικειμένοις* add. P 33 - 34 *καὶ*[β'] *ἀποκεκηρυγμένοις καὶ*[α'] *ἀφορισμῷ καθυποβεβλημένοις καὶ*[γ'] *ἀποκεκομμένοις* B 44 *πειθήσεσθαι* B 48 *θεραπεύσαντος* P

47 *ὁρμῆς :* Ἐκ τῆς πρὸς Βησσαρίωνα ἐπιστολῆς τοῦ Παλαμᾶ μανθάνομεν ὅτι καὶ προηγουμένως ὁ Μακάριος εἶχε προθυμηθῆ νὰ μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐκωλύθη: «*ἐμποδισθεὶς καὶ πρὸ ὀλίγου μὴ λυποῦ· οὔπω γὰρ ἦν εὔκαιρος ἡ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημία*» (f. 178v).

4

(f. 178v) ***Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον ἴδιον ἀδελφόν.***

«Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐνώπιόν μου» φησιν ὁ ψαλμῳδὸς προφήτης εὐθη-
νοῦντας ὁρῶν τοὺς πονηροὺς «ἕως οὗ εἰσέλθω εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ
συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν», διὰ τῆς προφητικῆς δηλονότι χάριτος καὶ δυνά-
5 *μεως· ἐμοὶ δὲ τοσοῦτον ἀπολειπομένῳ τῆς δυνάμεως ταύτης ὁπόσον καὶ τῆς*
προφητικῆς ἁγιότητος, πρὶν ἰδεῖν τὸ νῦν παρ' ἐλπίδας ἀπαντῆσαν τέλος, δυσ-
διάκριτον ὑπῆρχε πῶς τὸ ἀγαθὸν συνεργὸν ἐγεγόνει τῷ κακῷ πρὸς ἐπίδοσιν.
τῶν γὰρ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ὑπὲρ ἡμῶν γεγραμμένων ἐπεσταλμένων
τῆτες τῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ βασιλευούσῃ καὶ τοῖς ἐν τέλει, προσελάβοντο παρ-
10 *ρησίαν ἐντεῦθεν οἱ πονηροὶ καθ' ἡμῶν· ἀνέπεισε γὰρ ὁ πατριάρχης τοὺς βασι-*
λεύοντας καθ' ἡμῶν ἀντιγράψαι καὶ προφασίσασθαι τὴν εὐσέβειαν, ὡς μὴ
f. 179r *δοκοῖεν ἀθῴοις | οὖσιν ἐπηρεάζειν ἀδίκως· ἐφ' οἷς καὶ αὐτὸς ἡμῶν καταψη-*
φιζόμενος ἔγραψεν, εἰ καὶ μὴ πρὸς ὑμᾶς ταῦτα πέπομφεν ὡς ὕστερον ἐγνω-
ρίσαμεν, ἐνταῦθα δὲ τὰ γεγραμμένα κατασχὼν εἰς οἰκείαν ὡς ἐδόκει βεβαίω-
15 *σιν ἤρξατο παρρησιάζεσθαι κατὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας ὡς οὔπω πρότερον. καὶ*
οὕτω τηνικαῦτα τὸ τῆς ἀγάπης ἔργον πρόξενον ἐδόκει βλάβης τοῖς ἀγαπωμέ-
νοις ὑπάρξαι καὶ τῇ πονηρίᾳ συνάρασθαι· τὸ δὲ νῦν ἐκβὰν τέλος ἔδειξεν ἐκεῖνο
ἀληθὲς ὄν, ὡς οὐ τῷ κακῷ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν συνεργεῖ, κἂν
μὴ κατὰ πρόθεσιν οἰκείαν, ὡς καὶ οἱ πατέρες διδάσκουσιν· ἤρθη γὰρ ἡ καθ'
20 *ἡμῶν ἐνεργουμένη κακία, οὐχ ἵν' ὑψωθῇ καὶ μένῃ περιφανής, ἀλλ' ἵνα σφο-*
δροτέρα κατασπασθῇ καὶ μετ' ἤχου τῇ ἀπωλείᾳ παραπεμφθῇ καὶ μηδὲ τοὺς
πόρρω δυνηθῇ λαθεῖν.

Θαρρήσας γὰρ ὁ νῦν τοῖς βαρλααμίταις προσκείμενος πατριάρχης ὡς ἤδη
πανταχόθεν τὸ ἐνδόσιμον ἔχων, ἅτε καὶ βασιλικοῖς ὠχυρωμένος γράμμασιν,
25 *ἐπιχειρεῖ πρόεδρον ἐκκλησίας καθιστάναι τὸν τοῦ Βαρλαὰμ μύστην καὶ διάδοχον*
καὶ ὀπαδὸν Ἀκίνδυνον. ὡς οὖν διαλανθάνειν οὐκ εἶχε μέλλων ἤδη τοῖς ἱεροῖς
διακόνοις ἐγκαταλέγειν τὸν μὴ τὸν βίον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σέβας ἀνίερον,

---

2-4 Ps. 72,16-17.

---

4 Codd. BC 1 *ἑτέρα* om. B 5 *ἀπολιπομένω* C

---

19 *οἱ πατέρες*: Παρεμφερῆ χωρία παρέχουν οἱ: Κλήμης Ἀλεξανδρεύς, Στρωμ. Α' XVII (Otto Stählin, Clemens Alexandrinus[2], II, 55,15-30), Μ. Βασίλειος, PG 31, 341 C, 333 A-B, Ἰω. Χρυσόστομος, PG 60, 243, 377.

μαθοῦσα τοῦτο παρά τινων ἡ κρατίστη βασιλὶς καὶ παραυτὰ συνεῖσα δόλους
ὄντα πάντα ἐκεῖνα τὰ πρώην ὡς ἐπὶ προμηθείᾳ δῆθεν ἄλλῃ παρ' αὐτοῦ τελού-
30 *μενα, πέμψασα ὀνειδίζει καὶ τοῦ ἐγχειρήματος ἀπάγειν λόγῳ καὶ πρὸς τὸ*
εἰκὸς ἐπανάγειν πειρᾶται τὸν ἱεράρχην τῶν θείων φανερῶς ἐκτραπόμενον
νόμων, ἀλλὰ καὶ προκαταγγέλλει τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τῆς ἐκκλησίας ταρα-
χήν, εἰ μὴ πείθοιτο. ὡς δ' ἐκεῖνος ἀπειθήσας τὴν ἄθεσμον ταύτην ἤνυσε πρᾶ-
ξιν καὶ ὁ θόρυβος παρὰ τῆς πόλεως ἤρθη πολὺς εὐθὺς καὶ οἱ μὲν κατεβόων,
35 *οἱ δὲ καὶ ῥῆξιν ἠπείλουν, οἱ δὲ καὶ ἀπερράγησαν ἤδη τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλη-*
σίας, ὁ δὲ ἀντέκειτο πρὸς πέρας ἄγειν τὸ βούλημα προθυμούμενος — ἀρχὴ γὰρ
ἦν, ἀλλ' οὐ τέλος τῆς κακοβουλίας τὸ γεγονὸς — καὶ τοῖς βασιλείοις ἐπιδη-
μήσας καθ' ἡμῶν δεινὸν ἔπνει καὶ δεινῶς ἐμεμήνει καὶ πάντα πράττων ἑωρᾶτο
f. 179v *καὶ | πάντα λέγων ἠκούετο συμμορίαν ἑαυτῷ περιστήσας, ἐνταῦθ' ἀνεφάνη*
40 *μᾶλλον εἴπερ ποτὲ τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις. ἦν γὰρ ὁρᾶν θαῦμα ξένον, ὑπὲρ*
τῶν ἐν φρουρᾷ καθειργμένων τοὺς φρουροῦντας καὶ φρουρᾷ παραδόντας
ὑπεραπολογουμένους ὑπεραγωνιζομένους προκινδυνεύοντας ὥσπερ συνηγόρους
καὶ προασπιστὰς καὶ δορυφόρους, ἀλλ' οὐ φύλακας αὐτῶν ὄντας οὐδ' ἀπεχθανο-
μένους· καὶ δὴ βουλὴ καὶ ψῆφος συγκλήτου δικαιοτάτη συναινούντων καὶ τῶν
45 *ἐν ἀρχιερεῦσιν ἐκκρίτων ἀκυροῖ μὲν ὡς ἄθεσμον τὴν ἐπ' Ἀκινδύνῳ χειροτο-*
νίαν, ἐκβαλοῦσα δὲ τοῦτον τῆς ἐκκλησίας ὥσπερ τι κοινὸν ἄγος πόρρω ποι
ῥιπτεῖσθαι διακελεύεται καὶ καταισχύνει μὲν πάντας τοὺς αὐτῷ προσκειμέ-
νους πολυειδῶς καὶ μάλιστα τὴν ὄνομα μὲν δυναστείας περικειμένην, δουλεύειν

---

29 *ὡς* om. B 34 *εὐθὺς* in marg. B

28-50 *μαθοῦσα... εὐσέβειαν*: Πβ. τὴν Ἀναίρεσιν τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Καλέκα, ff. 128v, 132v καὶ τὸν συνοδικὸν τόμον τοῦ 1347 (Miklosich-Müller, Acta... I, 248).

37-38 *τοῖς βασιλείοις ἐπιδημήσας*: Πβ. «Ἀναφορὰν τῶν ἀρχιερέων πρὸς... Ἄνναν τὴν Παλαιολογίναν» PG 151, 769 A, Καντακουζηνὸν II, 208,17-22 καὶ Γρηγορᾶν II, 605,13-18.

44 *συγκλήτου*: Περὶ τῆς εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἁρμοδιότητος τῆς συγκλήτου βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος, 97-98.

44-47 *καὶ δὴ βουλή... διακελεύεται*: Τὰ γεγονότα ταῦτα προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ ὁ Ἀκίνδυνος γράφων πρὸς Ματθαῖον (ἔκδ. Loenertz, ΕΕΒΣ ΚΖ', 1957, 100,95 κἑξ.).

48 *ὄνομα δυναστείας περικειμένην*: Εἰρήνη-Εὐλογία Χούμναινα (περὶ αὐτῆς καὶ ἐν στ. 78)· πβ. πρὸς Φιλ. 476. Τὸ κενὸν τοῦ τίτλου αὐτῆς (βασίλισσα) ὑπενθυμίζει ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ ζ' ἀντιρρητικῷ κατὰ τοῦ Ἀκινδύνου (κεφ. ε', ἔνθα ἐκτενὴς ὁ λόγος περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Ἀκινδύνου δραστηριότητος τῆς Χουμναίνης) ἐν συνδυασμῷ πάλιν μετὰ τῆς ἀντιθέτου ἐννοίας τῆς δουλείας γράφων «...*τί γὰρ εἴπερ ὀνόματός τινος ἐπὶ βραχὺ μετέσχε δυναστείας ποτέ, ἆρα μετὰ τῶν ἐπειλημμένων τοῦ κρά-*

δὲ ἠρημένην πάσῃ σπουδῇ ταῖς Ἀκινδύνου κακοσχόλοις ὁρμαῖς, ὁρισμῷ δὲ
50 λύει τὰς κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐπηρείας καὶ καταστέλλει τοὺς διωγμοὺς ἐπιμαρ-
τυροῦσα τούτοις τὸ ἀσφαλὲς κατ᾽ εὐσέβειαν.

Γνώσεται τοίνυν, οἶμαι, πᾶς τις ἐντεῦθεν καὶ θαυμάσεται τῆς παρ᾽ ἡμῶν
πρεσβευομένης ἀληθείας τὴν δύναμιν, ὅτι μὴ μόνον, ἡνίκα πᾶσα στάσις ἀπῆν,
ἐν δυσὶ συνόδοις ἐξετασθεῖσα τὸ κράτος ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐμφυλίου στά-
55 σεως ἐγερθείσης, ἡνίκα καὶ τοῖς βασιλεύουσιν ἡμεῖς ἐδόξαμεν ἐπαχθεῖς καὶ
τῶν συκοφαντούντων χώραν ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον καθ᾽ ἡμῶν λαβόντων
καὶ πάντα λεγόντων τε καὶ πραττόντων ἐκείνων ἀνέδην ἡμεῖς καθειργμένοι
διατελοῦμεν, ὅμως κατὰ τὴν τῶν θείων δογμάτων ἀλήθειαν οὐδὲν ἧττον ἢ
πρότερον περιεγενόμεθα· καὶ ταὐτὸ γέγονεν, ὡσπερανεί τις γλῶτταν ἢ καὶ
60 χεῖρά τινος δεσμήσας εἶτ᾽ εἰς ἅμιλλαν προκαλοῖτο λόγων ἢ συγγραμμάτων,
καὶ μηδ᾽ οὕτω συγχωρεῖται τούτου κατὰ ταῦτα κρατεῖν. ἀλλὰ τὸ ἀποστολι-
κὸν ἐκεῖνο νῦν ἐρεῖς, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται· τοῦτο μὲν οὖν ἐστιν ὃ
καὶ αὐτὸς λέγω, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ὑπῆρξε τὸ πᾶν, ἥτις ἐν ἀσθενείᾳ
τελειοῦται, καθάπερ αὐτὸς πρὸς τὸν ἀπόστολον ἔφη· τότε γὰρ ὄντως τελειοῦ-
65 ται, ὅτε καὶ πολεμουμένη τὸ περιὸν ἐπιδείκνυται καὶ κατασπᾶσθαι δοκοῦσα
f. 180r διὰ τῶν εἰς τοὺς ἀντεχομένους αὐτῆς κινδύνων | ὑψηλοτέρα τῶν κατασπώντων
καὶ ἀχείρωτος διαδείκνυται. Σκόπει γάρ, ὡς ἐχθροῖς ἡμῖν προσεῖχον οἱ αὐτο-
κράτορες, στασιαστὰς ἡμᾶς ἐκάλουν οἱ τούτοις χαριζόμενοι πάντες ὡς μὴ
συμβαίνουσαν τοῖς καιροῖς παρασχόντας τὴν γνώμην, πόσῳ μᾶλλον οἱ καὶ
70 λίαν ἀπεχθῶς πρὸς ἡμᾶς διακείμενοι καὶ πάντα τρόπον ἐπιτίθεσθαι προαιρού-
μενοι· φανερῶς οὖν μετὰ τῶν ἀποστατῶν καὶ δεσμωτῶν κατεκρίθημεν συντε-
τάχθαι καὶ προσῆν τὸ καινοφωνίαν ἡμῖν ἐν τοῖς δόγμασιν ἐγκαλεῖν, ἐπειδὴ τὸ
δι᾽ ὃ λέγειν ἀληθῶς ὑπέτρεχέ τις τοὺς κακοῦντας αἰδώς. τούτοις θαρρήσαντες
οἱ βαρλααμῖται καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ὁ μᾶλλον ἐκείνου μύστης καὶ διάδοχος
75 καὶ ὀπαδὸς Ἀκίνδυνος ὑπέρχονται τὸν φλεγμαίνοντα καθ᾽ ἡμῶν, ἅτε μὴ συναι-
νεῖν αἱρουμένων τῷ καιρῷ, πατριάρχην εὔνοιαν αὐτοὶ πρὸς αὐτόν τε καὶ τοὺς
κρατοῦντας ὑποκρινόμενοι καὶ μισθοὺς ἁδρούς, τοὺς μὲν ἤδη προσάγοντες
παρὰ τῆς δεῖνος, τοὺς δ᾽ ὑπισχνούμενοι, μόνον εἰ συμμαχήσει τούτοις καθ᾽

62 II Tim. 2,9. 63-64 II Cor. 12,9.

50 τὰς : τὰ C 67 (προσεῖχον) προσεῖχον C

τους τῆς βασιλείας παρὰ τοῦτο | τετάξεται καὶ νομοθετήσει δεῆσαν καὶ συναθροίσει κοινὰς συνόδους καὶ κυρώσει τὰ καλῶς αὐταῖς δεδογμένα ; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. καὶ τί λέγω ταύτην ἢ καὶ μετὰ τὸ ἐκ βασιλέως ἐκεῖνο κῆδος δουλὶς ἦν τῶν ὡς ἀληθῶς βασιλευόντων ἀεί ; » Paris. gr. 1238, ff. 174v - 175r.

ἡμῶν καιρὸν ἤδη λαβοῦσι χωρῆσαι καὶ τὴν ἧτταν ἀναπαλαίσασθαι. ὁ δὲ καθ᾽
80 ἡμῶν ὠργισμένος ἄγαν καὶ λημμάτων ἥττων οὐχ ἧττον ὡς μικροῦ πάντες ἴσα-
σιν ὧν μηδὲ τῶν προσενηνεγμένων ἀφέμενος καὶ προσοφείλειν ἔλεγε χάριν, εἰ
πάντας σχοῖεν ἐκπολεμῶσαι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μάλιστα τοὺς ἐν
τοῖς βασιλείοις αὐτοῖς, οὗ καὶ τὴν φρουρὰν ἡμῖν συνεσκεύασεν, ὡς ἀσφαλέ-
στατος εἴη· καὶ πάντα ἦν αὐτοῖς οὗτος ὁ πάντων ἐπειλημμένος τῆς ἐξουσίας
85 ἔξαρχος σύμμαχος μάρτυς τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν λεγομένων ὡς δῆθεν συνίστωρ καὶ
ὡς ᾤετο ἀπαράγραπτος καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀξίας βεβαιωτής, ὡς κριτὴς καὶ
τὸ κράτος ἐγκεχειρισμένος τῆς ἐκκλησίας, μεσίτης πρὸς τοὺς ἐν χερσὶν ἔχον-
τας τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, παρ᾽ ὧν καὶ προστάγματα ἐκομίσατο καὶ
παρέσχε τούτοις μετὰ τῶν ἑαυτοῦ καθ᾽ ἡμῶν ἐπιδεικνύναι γραμμάτων καὶ
90 φόβῳ τοὺς μὴ πειθομένους ἄλλως προσάγεσθαι. ἀλλ᾽ οὐδὲ μέχρι τούτων τὰ
καθ᾽ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ σύνοδοι, μᾶλλον δὲ προσχήματα συνεκροτοῦντο συνόδων,
ἐν αἷς ἀπειλαὶ καὶ ἐπαγγελίαι καὶ δόσεις καὶ ἀφαιρέσεις καὶ πᾶν ὅ τι ποτὲ
δεινόν τε καὶ χρηστὸν οὐκ ἐλέγετο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτελεῖτο παρὰ τοῦ λαχόν-
94 τος τούτου τὴν προστασίαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ τὰ μὲν δεινὰ τοῖς ἡμῖν συνη-
f. 180v γοροῦσιν | ἐπῆν, τὰ δὲ δοκοῦντα χρηστὰ τοῖς καθ᾽ ἡμῶν ὁρμῶσι καὶ ἡμᾶς
δυσφημοῦσιν.

Ὡς οὖν ἐνόμισαν ἤδη περιγενέσθαι καὶ πάντ᾽ ἤδη κατὰ νοῦν ἔχειν αὐτοῖς
καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ἐπιθεῖναι διενοοῦντο, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπετίθεσαν
ἤδη, κινεῖ τοὺς βασιλεύοντας ὁ τῶν βασιλευόντων Θεός, ἐπεγείρει πρὸς ζῆλον
100 ἄμαχον τοὺς ἐν τέλει πάντας τοὺς μετ᾽ αὐτοὺς ἄρχοντας τοὺς μετ᾽ ἐκείνους
ὑπασπιστὰς καὶ δορυφόρους καὶ ὑπηρέτας καὶ ἁπλῶς πᾶν τάγμα βασιλικὸν
καὶ πάντας τοὺς ἐνστρεφομένους τοῖς βασιλείοις, ἵνα τοὺς ἄλλους παραλίπω
νῦν. καὶ ἦν ὁρᾶν ἐξαισίως τοὺς καθ᾽ ἡμῶν ὠργισμένους βασιλεῖς τρέψαντας
ἐξαίφνης τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν καθ᾽ ἡμῶν ὡρμημένων, τὴν μετ᾽ αὐτῶν καθ᾽
105 ἡμῶν ἀπεχθῶς διακειμένην σύγκλητον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ βουλευομένην καὶ εἰς
προὖπτον τὰς εὐβουλίας προάγουσαν καὶ οὐδὲν ἐῶσαν τῶν εἰς τοῦτο τεινόν-
των ἄπρακτον, τοὺς ἄλλους συναγωνιζομένους ἅπαντας καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ
ἡμῶν ἅμιλλαν ἀλλήλους διερεθίζοντας· τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι μηδὲ τῆς ἐμφυλίου
στάσεώς πω ληξάσης, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκμαζούσης, ἧς ἕνεκα καὶ πρὸς ἡμᾶς
110 ἔσχον ἀηδῶς. Φέρε γάρ, εἴ τις δυσὶ μαχομένοις ἐπιστὰς δικαστὴν εἶναι τῶν
παρ᾽ αὐτοῦ λεγομένων ἀξιοῖ τοῖν δυοῖν τὸν ἕτερον, κομίσαιτ᾽ ἂν ὀντινοῦν λόγον

80 λημμάτων ἥττων : Ἐν τῇ « Ἀναφορᾷ τῶν ἀρχιερέων πρὸς τὴν... Ἄνναν τὴν Παλαιολογίναν » κατηγορεῖται ὁ Καλέκας, διότι « ἁλοὺς τῷ τῆς φιλαργυρίας δεινῷ καὶ ἀλογίστῳ πάθει, ὡς μισθωτὸς ἀνεστράφη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, συνάγων ἀργύριον καὶ χρυσίον ὑπὲρ τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ παρὰ τοὺς ὅρους τῶν ἁγίων, καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας... » PG 151, 768 D.

παρ᾿ αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τῆς πρὸς τὸν ἀντικείμενον αὐτῷ διαμάχης ἐπικρατούσης; εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ζητῶν τὴν παρ᾿ ἐκείνου ψῆφον ἔχει τοὺς ἀντιλέγοντας, πόσῳ μᾶλλον δυσέφικτον τὸ ζητούμενον; εἰ δὲ καὶ ὑποπτεύοιτο παρ᾿ αὐτοῦ ὡς
115 *μὴ φιλίως πρὸς αὐτὸν διακείμενος, μᾶλλον δὲ πρὸς μὲν αὐτὸν ἀπεχθῶς, πρὸς δὲ τὸν ἀντικείμενον αὐτῷ φιλίως, ὁ δ᾿ ἀντιλέγων ἀντιστρόφως ἔχων, πῶς οὐχὶ καὶ παντελῶς ἀνέφικτον, εἰ μή τι καὶ πλέον; ἀλλ᾿ ὃ μηδὲ δυσὶν ἀνθρώποις μαχομένοις δυνατὸν ἦν, πρὶν ἀφεῖσθαι τῆς πρὸς ἀλλήλους μάχης, ἑτέρων, καὶ ταῦτα τῶν μὴ φίλων δοκούντων, ἐκθύμως ὑπεραγωνίζεσθαι, τοῦτο πεποίηκεν*
120 *ὁ Θεὸς δυνατὸν ἐνδήμοις καὶ στρατιώταις καὶ στρατηγοῖς καὶ τοπάρχαις, ἵνα παραστήσῃ τοῖς πᾶσι διὰ πάντων ἀήττητον οὖσαν τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν.*

ΣΤΑΥΡΟΣ Ι. ΚΟΥΡΟΥΣΗΣ

---

120 cf. Dan. 3,2-3,27 (94).

---

119 *πεποίκεν* C 121 *τὴν τῆς ἀληθείας δύναμιν* B

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν βιβλιογραφίας περὶ τῶν ἐγγράφων καὶ χειρογράφων τοῦ Ἁγίου Ὄρους παρέσχεν εἰς ἐμὲ πρὸ πενταετίας ἡ συγγραφὴ τοῦ ἄρθρου *Ἄθως (Βιβλιοθῆκαι)* εἰς τὸ « Συμπλήρωμα » (τόμ. Α', 1958, σ. 262γ - 267α) τῆς « Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ». Εἰς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἄρθρον ἐπεχείρησα νὰ συγκεντρώσω τὴν κυριωτέραν περὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφίαν, διῃρημένην εἰς δύο τμήματα (βιβλιογραφίαν περὶ χειρογράφων καὶ βιβλιογραφίαν περὶ ἐγγράφων), εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν δημοσίευσίν του ἀνετύπωσα αὐτό, μετά τινων βελτιώσεων καὶ προσθηκῶν, καὶ εἰς αὐτοτελὲς μικρὸν τεῦχος[1].

Ἡ τοιαύτη βιβλιογραφικὴ συναγωγή, παρ᾿ ὅλας τὰς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ τούτου ἄρθρου ἀπορρεούσας ἀτελείας της, ἀπεδείχθη χρήσιμος εἰς τοὺς εἰδικοὺς ἐρευνητὰς τῶν πολυτίμων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν θησαυρῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐκρίθη εὐμενῶς[2] καὶ ἐξηντλήθη ταχέως. Διὰ τοῦτο ἔκρινα σκόπιμον νὰ προβῶ σήμερον ἐνταῦθα εἰς δευτέραν, ἐπηυξημένην καὶ βελτιωμένην, ἔκδοσιν αὐτῆς, ἄνευ βεβαίως τῶν δύο προτασσομένων πληροφοριακῶν σημειωμάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε δὲν εἶχον αὐτοτελῆ χαρακτῆρα, ἀλλ᾿ ἀπέβλεπον ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ τοῦ παλαιοῦ ἀντιστοίχου ἄρθρου τῆς « Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ».

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς δευτέρας ταύτης ἐκδόσεως προέταξα τὴν λέξιν « Ἑλληνικά », διότι ἀφῄρεσα ἐκ τῆς βιβλιογραφίας τὰ ὀλιγάριθμα ἄλλωστε λήμματα περὶ μὴ ἑλληνικῶν (σλαβικῶν, ρουμανικῶν, τουρκικῶν κλπ.) χειρογράφων ἢ ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα εἶχον περιλάβει εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν. Ἔπραξα δὲ τοῦτο, περιορισθεὶς τοιουτοτρόπως εἰς μόνην τὴν περὶ τῶν ἑλληνικῶν

---

[1] Μ. Ι. Μανούσακα, Χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι 1958.

[2] Βλ. ἰδίᾳ τὰς βιβλιοκρισίας τῶν Γ. Σούλη ἐν ΕΕΒΣ, τόμ. 28 (1958), σ. 510 - 515 (ἐκτενῆ, μετὰ προσθηκῶν, ἰδίως διὰ τὰ σλαβικὰ ἔγγραφα) καὶ R. Guilland ἐν « Byzantinoslavica », τόμ. XX2 (1959), σ. 136. Πρβλ. καὶ F. Dölger ἐν « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 51 (1958), σ. 429 καὶ M. Wittek ἐν « Scriptorium », τόμ. XII (1959), σ. 158 (ἀριθ. 206).

βιβλιογραφίαν, διότι, διαπιστώσας τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς περὶ τῶν ξενογλώσσων ἁγιορειτικῶν χειρογράφων καὶ ἐγγράφων βιβλιογραφίας καὶ τὸ λίαν δυσπρόσιτον αὐτῆς, δὲν ἠθέλησα ν' ἀναλάβω ἔργον ἐξαιρέτως δυσχερὲς καὶ ἐκτὸς τῆς ἁρμοδιότητός μου. Ἂς ἐλπίσω ὅτι ἄλλος ἁρμοδιώτερος θὰ ἐπιληφθῇ τούτου.

Αἱ κυριώτεραι τροποποιήσεις, βελτιώσεις καὶ προσθῆκαι τὰς ὁποίας ἐπέφερα εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας νέαν ἔκδοσιν τῆς βιβλιογραφίας εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

α) Προσέθεσα πλεῖστα νέα λήμματα (ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἐν συνόλῳ) ἀναφερόμενα τὸ μὲν εἰς δημοσιεύματα ἅτινα εἶχον παραλείψει (ἀπὸ σκοποῦ, χάριν τῆς συντομίας τοῦ ἄρθρου, ἢ καὶ ἐξ ἀγνοίας)[1], τὸ δὲ εἰς δημοσιεύματα ἰδόντα τὸ φῶς μετὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς βιβλιογραφίας μου, ἀπὸ τοῦ 1958 καὶ ἐντεῦθεν.

β) Ἠρίθμησα τὰ λήμματα ἑκατέρου τῶν τμημάτων (Α': Χειρογράφων καὶ Β': Ἐγγράφων), πρὸς εὐχερεστέραν διάκρισιν αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων[2] καὶ ἀνεύρεσιν τῇ βοηθείᾳ τοῦ εὑρετηρίου, προσέθεσα δὲ καὶ παραπομπὰς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον ἀριθμόν, ὅπου ἔκρινα τὴν τοιαύτην συσχέτισιν ἀναγκαίαν ἢ ἐξυπηρετικήν.

γ) Διὰ τὰ εἰς σλαβικὰς γλώσσας δημοσιεύματα παρέθεσα καὶ τὰς μεταφράσεις τῶν τίτλων αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικήν.

δ) Προσεπάθησα, διὰ τῆς προσθήκης καὶ νέων ἐντὸς ἀγκυλῶν διασαφήσεων, νὰ κατατοπίσω τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς φύσεως πολλῶν δημοσιευμάτων καὶ ἐν γένει νὰ παράσχω χρησίμους περὶ αὐτῶν ἢ περὶ τῶν χειρογράφων καὶ ἐγγράφων πληροφορίας. Ἐν τούτοις, δὲν ἠθέλησα νὰ προχωρήσω εἰς τὴν παράθεσιν ἔτι περισσοτέρων λεπτομερειῶν (ὡς π.χ. περὶ τοῦ ἀπολύσαντος ἕκαστον ἔγγραφον, τοῦ εἴδους τοῦ ἐγγράφου, τῶν τυχὸν προηγουμένων ἐκδόσεών του κλπ.), διότι ἡ ἐπισώρευσις τοιούτων λεπτομερειῶν θὰ ηὔξανεν αἰσθητῶς τὸν ὄγκον τῆς βιβλιογραφίας καὶ τελικῶς θὰ ὡδήγει εἰς σύγχυσιν μᾶλλον ἢ εἰς ἀποσαφήνισιν.

ε) Προσέθεσα ἐν τέλει ἀλφαβητικὸν πίνακα περιλαμβάνοντα ὄχι μόνον

[1] Ἐκ τῶν ἐν τῇ βιβλιοκρισίᾳ τοῦ κ. Γ. Σούλη, ἔνθ' ἀνωτ., παρατεθέντων ἐχρησιμοποίησα ἀρκετά, παρέλειψα ὅμως καὶ πολλά, ὡς ἐπουσιώδη ἢ ὡς μὴ εἰσερχόμενα εἰς τὰ πλαίσια τῆς παρούσης βιβλιογραφίας. Ἐκ τῶν ἐκ τῆς βιβλιοκρισίας ταύτης ληφθέντων, ὅσα δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω προσωπικῶς ἐσημείωσα δι' ἀστερίσκου (*). Τὸν φίλον κ. Σούλην εὐχαριστῶ καὶ διὰ τὴν πρόθυμον βοήθειάν του πρὸς μετάφρασιν τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εἰς σλαβικὰς γλώσσας συντεταγμένων ἄρθρων. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν κ. Γ. Θεοχαρίδην διὰ τὴν φιλικὴν ὑπόδειξιν δεκάδος λημμάτων.

[2] Κατὰ τὴν ἐντὸς τῶν συστηματικῶν ὑποδιαιρέσεων ἀρίθμησιν ἠκολούθησα τὴν χρονολογικὴν σειράν, μὲ ὀλιγίστας ἐξαιρέσεις (πρὸς συσχέτισιν π.χ. συγγενῶν δημοσιευμάτων ἢ πρὸς διαστολὴν τῶν γενικῶν καταλόγων ἢ συλλογῶν ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς ἢ τὰς μεμονωμένας ἐκδόσεις).

τοὺς συγγραφεῖς τῶν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ δημοσιευμάτων, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἔκρινα ἐνδιαφέροντα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, τοπωνύμια καὶ πράγματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἢ τὰς περιλήψεις τούτων.

Ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι ἡ βιβλιογραφία αὕτη δὲν εἶναι ἐξαντλητική, ἀλλὰ κριτική. Ἐπεδίωξα νὰ περιλάβω ἐν αὐτῇ τὰ κατὰ τὴν κρίσιν μου κυριώτερα δημοσιεύματα. Πολλὰ δευτερεύοντα ἢ πεπαλαιωμένα παρέλειψα σκοπίμως, ἄλλα πάλιν ἐκ τούτων περιέλαβον, διότι δὲν τὰ εὗρον ἐντελῶς ἐστερημένα ἐνδιαφέροντος[1]. Τῆς τοιαύτης μνείας ἢ παραλείψεως δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐξηγῶ ἑκάστοτε τὸν λόγον· ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἄλλωστε θέματα ἐκτίμησις εἶναι συχνάκις ζήτημα ὑποκειμενικὸν καὶ ἀντιρρήσεις θὰ ὑπάρχουν πάντοτε. Ὁ συντάκτης πάντως τῆς παρούσης βιβλιογραφίας, ἥτις, καὶ παρὰ τὰς καταβληθείσας νέας προσπαθείας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχῃ ἐλλείψεις, θὰ ἐδέχετο εὐγνωμόνως πᾶσαν νέαν συμπλήρωσιν ἢ διόρθωσιν. Θὰ ἐλογίζετο δ' ἱκανοποιημένος, ἄν, μέχρι τῆς ἐμφανίσεως ἄλλου τελειοτέρου βοηθήματος, ὁ ἀνὰ χεῖρας ὁδηγὸς ἐπιτύχῃ νὰ προσφέρῃ ἔστω καὶ μικρὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἐρευνητάς.

Α' – ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

α' - ΓΕΝΙΚΑ

1. Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, *Ἔκθεσις πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποστολῆς αὐτοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1880*, Ἀθήνησιν 1880.

2*. Porfirij Uspenskij, *Afonskie Knižniki* (= Βιβλιογράφοι τοῦ Ἄθω), «Čtenija v Obšč. ljub. duh. prosvěšč.» 1883, τεῦχ. 1, σ. 142 κ.ἑξ., τεῦχ. 3-4, σ. 268-305.

3. Cyrille Korolevskij, ἄρθρ. *Athos (Les bibliothèques et les manuscrits)* ἐν «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques», τόμ. 5, Paris 1931, στ. 113-118.

4. Δημ. Γκίνη, *Κατάλογοι ἑλληνικῶν κωδίκων ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 11 (1935), σ. 363-364.

5. *Mönchsland Athos, mit Beiträgen von* Professor Dr. F. Dölger-München, Professor Dr. E. Weigand-Prag und Reichshauptstellenleiter A. Deindl-Berlin. *Herausgegeben von* Prof. Dr. F. Dölger. *Mit 183 Abbildungen und 1 Karte*, München (1943), σ.

[1] Περιγραφὰς μεμονωμένων χειρογράφων ἐσημείωσα μόνον κατ' ἐξαίρεσιν· ἐπίσης καὶ ἐκδόσεις ἐγγράφων ἐξ ἀντιγράφων περιεχομένων εἰς φιλολογικοὺς κώδικας.

170 - 209 (*Miniaturen*, καὶ εἰκ. ἀριθ. 90 - 127) καὶ σ. 216 - 217 (*Geschichtlich bedeutsame Handschriften*, καὶ εἰκ. ἀριθ. 131 - 132).

6. Marcel Richard, *Répertoire des bibliothèques et des catalogues de manuscrits grecs*. Deuxième édition, Paris 1958, σ. 41 - 48, ἀριθ. 184 - 202: *Athos*. [Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ 1948].

7. F. Dölger, *Der Heilige Berg Athos und seine Bücherschätze*. «Bibliotheksprobleme der Gegenwart. Nachrichten für wissenschaftliche Bibliotheken», Beiheft 1, Frankfurt a.M., 1951, σ. 46 - 61 = *Παρασπορά. 30 Aufsätze zur Geschichte, Kultur und Sprache des byzantinischen Reiches*, Ettal, Buch - Kunstverlag, (1961), σ. 391 - 409.

8. Marcel Richard, *Rapport sur une mission d'études en Grèce (29 août - 29 novembre 1951)*, «Bulletin d'Information de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes», ἀριθ. 1 (1952), σ. 48 - 80 [βλ. σ. 59 κ.ἑξ.: *IV. Le Mont Athos*].

9. Τοῦ αὐτοῦ, *Rapport sur une mission d'études en Grèce et en Turquie (30 août - 15 novembre 1955)*, αὐτόθι, ἀριθ. 4 (1955), σ. 49 - 72 [βλ. σ. 54 - 64].

10. N. B. Τωμαδάκη, *Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, τόμ. Α', τεῦχ. α', ἔκδ. δευτέρα, Ἀθῆναι 1956, σ. 140 - 141.

11. Λίνου Πολίτη, *Ἁγιορεῖτες βιβλιογράφοι τοῦ 16ου αἰώνα*, «Ἑλληνικά», τόμ. 15 (1957), σ. 355 - 384 καὶ πίν. 9 - 15 (εἰκ. 1 - 12).

12. Τοῦ αὐτοῦ, *Paläographische Miszellen vom Heiligen Berg. I. Drei Chilandar - Handschriften. — II. Der Schreiber der Kaiserin Elisabeth. — III. Kaisererwähnungen. — IV. Die Schere des Buchbinders. — V. Ein Monokondyll*, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 50 (1957), σ. 310 - 320 καὶ Taf. VII - X.

13. Marcel Richard, *Rapport sur la quatrième mission d'études en Grèce (9 mai - août 1957)*, «Bulletin d'Information de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes», ἀριθ. 6 (1957), σ. 45 - 66 καὶ ἀριθ. 7 (1958), σ. 33 - 45.

13α. Λίνου Πολίτη, *Ἁγιορειτικὰ ἀνάλεκτα*, «Ἑλληνικά», τόμ. 16 (1958 - 1959), σ. 126 - 136 καὶ πίν. 2 - 4.

14. Jean Irigoin, *Pour une étude des centres de copie byzantins*, «Scriptorium», τόμ. 13 (1959), σ. 195 - 209 (II. 3: *Les premiers centres de copie de l'Athos*).

15. M. Richard, (*Missions d'étude en Grèce*) *1. Mont - Athos et Patmos. 29 juin - 21 août 1959*, «Bulletin d'Information de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes», ἀριθ. 9 (1960), σ. 53 - 57.

16. E. Amand de Mendieta, *Mount Athos and Greek Patristik Editions*, «Studia Patristica», τόμ. 3_1 (1961), σ. 23 - 37.

17. Χ. Γ. Πατρινέλη, *Βιβλιοθῆκαι καὶ ἀρχεῖα τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, Ἀθῆναι 1963. (Ἀνατύπωσις (μετὰ προσθηκῶν) ἐκ τῆς «Θρησκευτικῆς καὶ Ἠθικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας», τόμ. 1 (1962), στ. 935 - 943), σ. 3 - 16: *I. Βιβλιοθῆκαι*.

18. Marcel Richard, *Rapport sur une mission d'étude en Grèce et en Jougoslavie (10 août - 13 septembre 1961)*, «Bulletin d'Information de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes», ἀριθ. 11 (1962), σ. 17 - 42 [σ. 18 - 27: *Le Mont - Athos* καὶ σ. 36 - 38: *Manuscrits photographiés - Athos*].

β' - ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΠΛΕΙΟΝΩΝ ΜΟΝΩΝ

19. Σπυρ. Π. Λάμπρου, *Περὶ τῶν παλιμψήστων κωδίκων τῶν ἁγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν*, Ἀθῆναι 1888.

20. Τοῦ αὐτοῦ, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, τόμ. Α' - Β', ἐν Καντα βριγίᾳ τῆς Ἀγγλίας, 1895 - 1900 [ἀριθ. 1 - 6618· σπουδαιότατον ἔργον].

21. Kirsopp Lake and Silva Lake, *Dated Greek Minuscule Manuscripts to the year 1200*. III: *Manuscripts in the Monasteries of Mount Athos and in Milan*. Boston, Massachussetts 1935 [ὑπ' ἀριθ. 86 - 123 καταγράφονται ἐκ τῶν διὰ μικρογραμμάτου γραφῆς τὰ χρονολογημένα ἁγιορειτικὰ χειρόγραφα, ἀπὸ ἔτους 948 - 1200, ἐξ ὧν παρατίθενται φωτοτυπικοὶ πίνακες ὑπ' ἀριθ. 152 - 209].

22. Elpidio Mioni, *I kontakaria del Monte Athos*, «Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti», τόμ. XCVI, μέρος β' (1936 - 1937), σ. 23 - 87.

23. L. Delatte, Note sur les manuscrits astrologiques du Mont - Athos, «Παγκάρπεια, Mélanges Henri Grégoire», τόμ. III, Bruxelles 1951, σ. 107 - 112.

24. E. W. Saunders, *Operation Microfilm at Mount Athos*, «Biblical Archaeologist», τόμ. 18 (1955), σ. 22 - 41 [περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς εἰς Ἅγ. Ὄρος ἀποστολῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κογκρέσου κατὰ τὸ 1952 - 1953· βλ. τὸν μεθεπόμενον ἀριθμόν].

25. Stig Y. Rudberg, *Les manuscrits à contenu profane du Mont - Athos*, «Eranos», τόμ. 54 (1956), σ. 174 - 185.

26. E. W. Saunders, *A Descriptive Checklist of Selected Manuscripts in the Monasteries of Mount Athos, microfilmed for the Library of Congress and the International Greek New Testament Project, 1952 - 1953*. Washington, Library of Congress, Photoduplication Service, 1957 [κατάλογος ὑπερδιακοσίων φωτογραφηθέντων χειρογράφων, τῆς Καινῆς Δια-

θήκης κ.ἄ., ἐκ τῶν μονῶν Διονυσίου, Ἰβήρων, Μεγ. Λαύρας, Παντοκράτορος, Σταυρονικήτα καὶ Βατοπεδίου. Ἐν τέλει προστίθενται καὶ οἱ κατάλογοι τῶν φωτογραφηθέντων ἁγιορειτικῶν χειρογράφων ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ Γερμανικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Ἰνστιτούτου Ἐρεύνης καὶ Ἱστορίας τῶν Κειμένων].

27. Βασιλικὸν Ἵδρυμα Ἐρευνῶν. Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν - Κέντρον Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν. *Φωτογραφήσεις χειρογράφων καὶ ἀρχείων ἐκτελεσθεῖσαι εἰς ἐπαρχιακὰς βιβλιοθήκας καὶ μονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας (Κατάλογος ἀριθ. 1)*, Ἀθῆναι 1962 [πολυγραφημένον· ἐν σ. 12-19 κατάλογος τῶν ἐκ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγ. Ὄρους φωτογραφηθέντων χειρογράφων].

γ' - ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ

Σκήτη **Ἁγίας Ἄννης** (Μεγίστης Λαύρας).

28. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος* [βλ. ἀριθ. 20], τόμ. Α', σ. 11-18 [ἀριθ. 82 = 1-127 = 46].

29. Εὐλογίου Κουρίλα, *Κατάλογος ἁγιορειτικῶν χειρογράφων. Μέρος Β'. Κώδικες τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης, ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Λαύρας διακειμένης, μὴ περιεχόμενοι ἐν τῷ Καταλόγῳ τοῦ Λάμπρου*, «Θεολογία», τόμ. 15 (1937), σ. 239-248, 361-366, τόμ. 16 (1938), σ. 74-79, 173-180, 249-261, 350-354, τόμ. 21 (1950), σ. 269-291, 325-338, 506-525 [ἀριθ. 448-514 (= 47-103), 515-517 καὶ (τῶν καλυβῶν) 518-841].

30. Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, *Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος τοῦ Ἄθω Ἱερᾶς καὶ Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἁγίας Θεομήτορος Ἄννης*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 29 (1959), σ. 87-192 καὶ 30 (1960-1961), σ. 453-560 + 560α'-560ιδ' [ἀριθ. 82/1-127/46 + 47-114]· [καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος, μετὰ πινάκων συνταχθέντων ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἀ. Μανάφη, ἐν Ἀθήναις 1961, ἔκδοσις Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἐκ σελ. 234 (οἱ Πίνακες ἐν σ. 221-234)].

Σκήτη **Ἁγίου Ἀνδρέου** (ρωσική, ἐν Καρυαῖς).

31. Ὁ χειρόγραφος κατάλογος τῆς Σκήτης περιελάμβανε τῷ 1909 χειρόγραφα μεμβράνινα 52 καὶ χαρτῷα 201. Μέγα μέρος τούτων ἐπωλήθη μετὰ τὴν ρωσικὴν ἐπανάστασιν. Ἑπτὰ ἐξ αὐτῶν, ἀγορασθέντα τῷ 1925 καὶ 1930 ὑπὸ τοῦ Th. Whittemore, παρεχωρήθησαν ὑπὸ τούτου εἰς τὸν R. Garrett καὶ εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Princeton· ἕτερον εὑρίσκεται ἐν Βαλτιμόρῃ, Walters Art Gallery, κῶδ. 526 (M. Richard, *Répertoire*, σ. 42). Ἡ τύχη τῶν λοιπῶν ἀγνοεῖται. Μερικὰ ἐπωλήθησαν

ἢ κατεσχέθησαν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου (βλ. τοὺς ἑπομένους ἀριθ. 32-33). Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Σκήτης ἀπετεφρώθη ἐκ πυρκαϊᾶς τῇ 16 Ἰουλίου 1958.

32. Λίνου Πολίτη, *Νέαι προσκτήσεις τῆς συλλογῆς χειρογράφων τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, «Ἑλληνικά», τόμ. 16 (1958-1959), σ. 236-238 [ἀριθ. 41-45, ἐξ ὧν τὰ ὑπ' ἀριθ. 42, 43 καὶ 45 προέρχονται ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου, βλ. τὸν ἀμέσως ἑπόμενον ἀριθμόν].

33. Τοῦ αὐτοῦ, *Χειρόγραφοι κώδικες ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου*, «Ἑλληνικά», τόμ. 17 (1962), σ. 340-346 [περὶ τῶν ὑπ' ἀριθ. 42, 43 καὶ 45 χειρογράφων τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (βλ. ἀριθ. 32) καὶ περὶ ἑτέρων κατασχεθέντων τῷ 1960, προερχομένων ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου].

Σκήτη **Ἁγίου Δημητρίου**.

34. Ἡ εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου ὑπαγομένη σκήτη τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατέχει 48 χειρόγραφα, ὧν κατάλογος ἀνέκδοτος εὕρηται παρὰ τῷ μοναχῷ Ἀλεξάνδρῳ Βατοπεδινῷ (M. Richard, *Répertoire*, σ. 43-44).

Μονὴ **Βατοπεδίου**.

35. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου καὶ Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ ἐν Παρισίοις (Harvard Theological Studies, τόμ. XI = Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 1), 1924 [ἀριθ. 1-1536].

36. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, *Συμπλήρωμα ἁγιορειτικῶν καταλόγων Βατοπεδίου καὶ Λαύρας. Μνημεῖα Ἁγιολογικά.* (Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 4), Paris 1930 [ἀλφαβητ. κατάλογος τῶν ἁγιογραφικῶν κειμένων· πρβλ. καὶ ἀριθ. 38].

37. Λίνου Πολίτη, *Κατάλογος λειτουργικῶν εἰλητaρίων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου*, «Μακεδονικά», τόμ. 4 (1955-1960), 1957, σ. 403-409 [ἀριθ. 1-26, βλ. καὶ πίν. 4, εἰκ. 12].

38. Th. I. Schmit, *Katalog žitijnich rukopisej Vatopedskago monastyrja na Athonĕ* (= Κατάλογος τῶν ἁγιογραφικῶν χειρογράφων τῆς μονῆς Βατοπεδίου ἐν Ἄθῳ), «Izvestija Russkago Archeologičeskago Instituta v Konstantinopolĕ», τόμ. 8 (1903), σ. 264-301 [πρβλ. καὶ ἀριθ. 36].

39. D. Serruys, *Souscriptions et signatures dans les mss des X-XIII siècles, conservés au monastère de Vatopédi (Athos)*, «Revue des Bibliothèques», τόμ. 14 (1904), σ. 63-76.

40. V. N. Beneševič, *Εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τῷ Βατοπεδίῳ καὶ τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου εὑρισκομένων ἑλληνικῶν κανονι-*

κῶν χειρογράφων, « Vizantijskij Vremennik », τόμ. XI (1904), Prilozenie, ἀριθ. 2, σ. 3, 5-45.

41. Ὁ χειρόγραφος συμπληρωματικὸς κατάλογος τῆς μονῆς περιελάμβανε τῷ 1958 τοὺς κώδ. ἀριθ. 1537-1684, σχεδὸν πάντας τοῦ ΙΖ'-ΙΘ' αἰ. καὶ πάντας, πλὴν 3-4, λειτουργικοῦ περιεχομένου (M. Richard, *Répertoire*, σ. 43).

Βλ. καὶ ἀριθ. 34.

Μονὴ ***Γρηγορίου.***

42. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 43-59 [ἀριθ. 548 = 1-702 = 155] καὶ συμπληρωμ., τόμ. Β', σ. 470-471 [ἀριθ. 6584 = 156-6589 = 161].

43. Κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Βαρλαὰμ Ἀγγελάκου, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, 1300-1921*, Θεσσαλονίκη 1921, σ. 36, ἡ μονὴ κατὰ τὸ 1921 κατεῖχεν 174 χειρόγραφα. Ὁ σημερινὸς ἐν τῇ μονῇ χειρόγραφος κατάλογος, συντεταγμένος ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω Βαρλαάμ, περιλαμβάνει χειρόγραφα ὑπ' ἀριθ. 1-157 (ὧν ἡ ἀρίθμησις δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν τοῦ Λάμπρου) καὶ (συμπληρωμ.) 1-26, ἤτοι ἐν ὅλῳ 183. Ὁ κατάλογος οὗτος ἐφωτογραφήθη τῷ 1962 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τοῦ Βασιλικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν.

Μονὴ ***Διονυσίου.***

44. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 319-436 [ἀριθ. 3535 = 1-4120 = 586].

45. Εὐλογίου Κουρίλα, *Κατάλογος ἁγιορειτικῶν χειρογράφων. Α'. Κώδικες τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἐν Ἄθῳ μὴ περιεχόμενοι ἐν τῷ ἐκδοθέντι καταλόγῳ τοῦ Σπ. Λάμπρου*, « Θεολογία », τόμ. 14 (1936), σ. 114-128 καὶ 330-347 (πρβλ. καὶ εἰσαγ., σ. 42-52) [ἀριθ. 273 = 587-447 = 762].

46. Εὐθυμίου Διονυσιάτου μοναχοῦ †, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος ἑλληνικῶν χειρογράφων Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου Ἁγίου Ὄρους*, « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 27 (1957), σ. 233-271 [ἀριθ. 587-798 ἑλλην. καὶ 799-804 σλαβ. Ἐκτενέστερος καὶ πληρέστερος τοῦ προηγουμένου, παρέχων τὴν σημερινὴν ἀρίθμησιν· πρβλ. τοὺς ὑπὸ Κωνστ. Α. Μανάφη, *Σημείωμα περὶ τῶν συμπληρωματικῶν καταλόγων τῶν χειρογράφων τῆς Ἱ. Μ. Διονυσίου*, συνταχθέντας πίνακας ἀντιστοιχίας, αὐτόθι, σ. 387-390].

47. Ἀρχιμανδρίτου Γαβριήλ, καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Διονυσίου, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου*, Ἀθῆναι 1959, σ. 57-66: *Βιβλιοθήκη* [σύντομος μνεία τῶν ἀξιολογωτέρων χειρογράφων τῆς μονῆς].

48. G. Hofmann, *Ein Handschriften-Verzeichnis des Athosklosters Dionysiu aus dem Jahre 1627*, « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 44 (1951), σ. 272-277 [διὰ τὴν παλαιοτέραν ἐποχήν].

Βλ. καὶ ἀριθ. 78.

Μονὴ ***Δοχειαρίου.***

49. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 233-269 [ἀριθ. 2675 = 1-3096 = 395].

50. Ὁ κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ Μ. Ι. Μανούσακα (1953) χειρόγραφος κατάλογος τῆς μονῆς, φθάνων μέχρι τοῦ ἀριθ. 475, περιλαμβάνει εἰς τὴν πραγματικότητα μόνον 46 ἐπὶ πλέον (ἀριθ. 396-433, 435-440, 456, 460) χειρόγραφα (ὧν τὸ ὑπ' ἀριθ. 424 εἶναι σλαβωνικόν), διότι οἱ ἀριθμοὶ 434, 441-455, 457-459 καὶ 461-475 εἶναι ἔντυπα βιβλία.

Μονὴ ***Ἐσφιγμένου.***

51. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 170-199 [ἀριθ. 2014 = 1-2333 = 320].

52. Ὁ χειρόγραφος κατάλογος ἀριθμεῖ 370 κώδικας· φαίνεται ὅμως ὅτι ἐλλείπουν οἱ ὑπ' ἀριθ. 3, 30, 65, 71, 140, 151, 167, 183, 196, 211, 214, 215, 219, 309, 310 καὶ 315 κώδικες τοῦ καταλόγου Λάμπρου (M. Richard, *Répertoire*, σ. 44).

Μονὴ ***Ζωγράφου.***

53. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 31-35 [ἀριθ. 327 = 1-436 = 110].

Μονὴ ***Ἰβήρων.***

54. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Β', σ. 1-279 [ἀριθ. 4121 = 1-5506 = 1386] καὶ [προσθ.], σ. 591-597.

55. Σπυρίδ. Λαυριώτου - Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, Paris 1925, σ. 385-390: *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*... *Ἁγιορειτικῶν κωδίκων κατάλοιπα. Α'. Κώδικες τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων (μὴ περιγραφέντες ὑπὸ τοῦ Λάμπρου)*: ἀριθ. 2047 = 1-2087 = 41.

56. Ἡ ἀρίθμησις τοῦ Λάμπρου μετεβλήθη (M. Richard, *Répertoire*, σ. 44-45). Συμπληρωματικὸς κατάλογος παρεσκευάσθη (1954) πρὸς ἔκδοσιν ὑπὸ Γ. Κουρνούτου.

Μονὴ ***Καρακάλου.***

57. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 130-150 [ἀριθ. 1514 = 1-1763 = 250] καὶ συμπληρωμ., τόμ. Β', σ. 472-478 [ἀριθ. 6590 = 251-6618 = 279].

Σκήτη **Καυσοκαλυβίων** (Μεγίστης Λαύρας).

58. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Β', σ. 462-468 [ἀριθ. 6535=1-6582=48].

59. *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Σκήτης Καυσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς, συνταχθεὶς ὑπὸ* Εὐλογίου Κουρίλα, Λαυριώτου, *καὶ ἐκδιδόμενος μετὰ προλεγομένων καὶ πινάκων ὑπὸ μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως* Σωφρονίου Εὐστρατιάδου (Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 5), Paris 1930 [ἀριθ. 1-272].

Μονὴ **Κουτλουμουσίου.**

60. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 270-318 (ἀριθ. 3070=1-3534=461).

61. Ὁ ἐν τῇ μονῇ λεπτομερὴς χειρόγραφος κατάλογος τοῦ ποτὲ βιβλιοφύλακος Χαρίτωνος, συνταχθεὶς ὀλίγον πρὸ τοῦ 1889, περιέχει ἀριθμοὺς 1-562, ἐξ ὧν οἱ πρῶτοι 461 συμπίπτουν πρὸς τοὺς τοῦ Λάμπρου. Ἕτερος κατάλογος, συντεταγμένος προχείρως ἀπὸ τοῦ 1918 κ.ἑξ. ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς βιβλιοθηκαρίων, φθάνει μέχρι τοῦ ἀριθ. 662. Τῷ 1953 εὑρέθησαν ὑπὸ Μ. Ι. Μανούσακα ἐλλείποντα τὰ χειρόγραφα ὑπ' ἀριθ. 7, 70, 72, 472, 510-516, 521-522, 524-525, 528, 552, 562. Φύλλα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 77 (μικρογραφίαι) εὑρίσκονται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Princeton (M. Richard, *Répertoire*, σ. 193). Νέος συμπληρωματικὸς κατάλογος, συνταχθεὶς ὑπὸ Λ. Πολίτη, εἶναι ὑπὸ ἔκδοσιν.

Μονὴ **Κωνσταμονίτου.**

62. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 36-42 [ἀριθ. 437=1-547=111].

Μονὴ **Μεγίστης Λαύρας.**

63. *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει), συνταχθεὶς ὑπὸ* Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου, ἰατροῦ, *ἐπεξεργασθεὶς δὲ καὶ διασκευασθεὶς ὑπὸ* Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως. *Ἐπλουτίσθη καὶ διὰ τῶν ἐν τέλει δύο παραρτημάτων καὶ τῶν ἀναγκαιούντων εὑρετηρίων πινάκων*, Paris 1925 (Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 2-3), σ. 1-379 [ἀριθ. 1-2046].

64. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, *Ἁγιορειτικῶν κωδίκων σημειώματα. Α') Τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου*, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τόμ. 1 (1917), σ. 49-62, 145-160, 374-384, 413-432, 457-472, 561-568, 617-624, 755-766 [τὰ σημειώματα ταῦτα δὲν περιελήφθησαν ἐν τῷ ἀμέσως προηγουμένῳ καταλόγῳ, ὅπου ὑποδηλοῦνται ἁπλῶς δι' ἀστερίσκου ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀριθμῶν].

65. Εὐλογίου Κουρίλα, *Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν κινδύνῳ. Β'. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, τὰ χειρόγραφα, ὁ ἔντυπος κατάλογος, τὰ ἔντυπα, ἡ ἀθλία κατάστασις καὶ ἡ διαρροή*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 11 (1935), σ. 323-339 [ἐπίκρισις τοῦ καταλόγου Σπυρ. Λαυριώτου-Σωφρ. Εὐστρατιάδου (ἀριθ. 63), μετὰ περιγραφῆς 3 νέων χειρογράφων].

66. † Χρυσοστόμου Λαυριώτου, *Κατάλογος λειτουργικῶν εἰληταρίων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας*, «Μακεδονικά», τόμ. 4 (1955-1960), 1957, σ. 391-402 [μετ' εἰσαγωγῆς καὶ προσθηκῶν ὑπὸ Λίνου Πολίτη, ἀριθ. 1-50, ἐξ ὧν τὸ ὑπ' ἀριθ. 48 σλαβωνικόν· βλ. καὶ πίν. 1-4, εἰκ. 1-11].

67. Παντελεήμονος Λαυριώτου, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Ἱ. Μονῆς Μεγίστης Λαύρας Ἁγίου Ὄρους (μετὰ πινάκων)*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 28 (1958), σ. 87-203: ἀριθ. [1] 2047-[128] 2172 *(Κώδικες βιβλιοθήκης)* καὶ 523/80-559/116 *(Καθολικοῦ)* [Μετὰ πίνακος τῶν Ἀκολουθιῶν καὶ πινάκων Α'-Ε' συνταχθέντων ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἀ. Μανάφη].

68. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, *Συμπλήρωμα ἁγιορειτικῶν καταλόγων Βατοπεδίου καὶ Λαύρας*. Μνημεῖα Ἁγιολογικά, Paris 1930 [βλ. ἀριθ. 36].

69. V. N. Beneševič, *Εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τῷ Βατοπεδίῳ καὶ τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου εὑρισκομένων ἑλληνικῶν κανονικῶν χειρογράφων*, «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XI (1904), Prilozenie, ἀριθ. 2, σ. 3-4, 46-90 [πρβλ. ἀριθ. 40].

Βλ. καὶ ἀρ. 28-30 καὶ 58-59.

Μονὴ **Ξενοφῶντος.**

70. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 60-74 [ἀριθ. 703=1-865=163].

71. Συνοπτικὸς χειρόγραφος κατάλογος, συνταχθεὶς τῷ 1953 ὑπὸ Μ. Ι. Μανούσακα, περιέλαβε συμπληρωματικῶς τοὺς ἀριθμοὺς 164-204. Ἐκ τούτων ἐδημοσιεύθη περιγραφὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 191 κώδικος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Μ. Ι. Μανούσακα, *Δύο ἄγνωστα ἔργα τοῦ Γερασίμου Βλάχου εἰς ἁγιορειτικὸν κώδικα*, «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. 8 (1954), σ. 55-60.

Μονὴ **Ξηροποτάμου.**

72. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 200-232 [ἀριθ. 2334=1-2674=341].

73. Προηγουμένου Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ (Π. Δουρουντάκη) τοῦ Κρητός, *Κατάλογος ἀναλυτικὸς τῶν χειρογράφων κωδί-*

κων τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ ἱερᾶς καὶ σεβασμίας, βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου, Θεσσαλονίκη 1932 [καταγράφονται 407 χειρόγραφα ἔναντι τῶν 341 τοῦ καταλόγου Λάμπρου, ἤτοι 66 ἐπὶ πλέον, ὡς καὶ 18 τοῦ Τυπικαρίου· ἡ ἀρίθμησις διάφορος τῆς τοῦ Λάμπρου].

Μονὴ ***Παντελεήμονος*** (Ρωσικόν).

74. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Β', σ. 280 - 461 [ἀριθ. 5507 = 1 - 6534 = 1027].

75. Ὁ χειρόγραφος κατάλογος τῆς μονῆς, ὡς διεπιστώθη τῷ 1953 ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ Μ. Ι. Μανούσακα, προχωρεῖ μέχρι τοῦ ἀριθ. 1275, ἡ τύχη ὅμως τῶν ἐπὶ πλέον κωδίκων 1028 - 1275 παραμένει ἀνεξακρίβωτος.

Μονὴ ***Παντοκράτορος.***

76. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 91 - 113 [ἀριθ. 1035 = 1 - 1268 = 234].

77. Σπυρ. Λαυριώτου-Σωφρ. Εὐστρατιάδου, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, Paris 1925, σ. 391 - 394: *Ἁγιορειτικῶν κωδίκων κατάλοιπα. Β'. Κώδικες τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος (μὴ περιγραφέντες ὑπὸ τοῦ Λάμπρου)*: ἀριθ. 2088 = 1 - 2111 = 24.

78. Ὁ ἐν τῇ μονῇ χειρόγραφος συμπληρωματικὸς κατάλογος περιλαμβάνει τοὺς ἀριθμοὺς 235 - 317, ὧν οἱ 235 - 283 εἶχον καταγραφῇ ὑπὸ τῶν μοναχῶν, οἱ δὲ 284 - 317 προσετέθησαν τῷ 1953 ὑπὸ Μ. Ι. Μανούσακα, ὅτε εὑρέθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐλλείποντα τὰ ὑπ' ἀριθ. 49, 64, 65, 187 - 189, 203, 274 χειρόγραφα. Τὰ ἐν Princeton (Βιβλιοθήκη Albert M. Friend, Jr.) δύο φύλλα μὲ μικρογραφίας (κῶδ. 3) προέρχονται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 52 κώδικος Παντοκράτορος (M. Richard, *Répertoire*, σ. 194). Ὁ κλαπεὶς πολύτιμος ἱστορημένος κῶδιξ 49 (περὶ οὗ βλ. καὶ Σπ. Λάμπρον ἐν «Νέῳ Ἑλληνομνήμονι», τόμ. 18 (1924), σ. 34 - 35) προσεφέρετο τῷ 1961 πρὸς πώλησιν ὑπὸ τοῦ ἐν Los Angeles βιβλιοπώλου Oscar Meyer ὁμοῦ μετὰ δύο ἄλλων κωδίκων (ἀριθ. 8 καὶ 49;) τῆς μονῆς Διονυσίου.

Μονὴ ***Παύλου.***

79. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 19 - 27 [ἀριθ. 128 = 1 - 221 = 94].

80. Τῷ 1952 ἡ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς περιελάμβανε 250 χειρόγραφα χαρτῷα καὶ 4 μεμβράνινα (M. Richard, *Répertoire*, σ. 47). Ὁ σημερινὸς ἐν τῇ μονῇ χειρόγραφος κατάλογος, συντεταγμένος ὑπὸ τοῦ βιβλιοθηκαρίου Γέροντος Θεοδοσίου, περιλαμβάνει χειρόγραφα ὑπ' ἀριθ. 1 - 308 (ὧν ἡ ἀρίθμησις δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ Λάμπρου). Ὁ κατάλογος οὗτος ἐφωτογραφήθη τῷ 1962 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τοῦ Βασιλικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν. Πλὴν τῶν 308 τούτων χειρογράφων, ὑπάρχουν προσέτι περὶ τὰ 30 ἀκαταλογογράφητα.

Σκήτη ***Προφήτου Ἠλιοῦ*** (ρωσική).

81. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Β', σ. 469 [ἀριθ. 6583 = 1].

Πρωτᾶτον (ἐν Καρυαῖς).

82. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 1 - 10 [ἀριθ. 1 - 81].

83. Ὁ συνοπτικὸς χειρόγραφος κατάλογος ὁ συντεταγμένος ὑπὸ τοῦ ποτὲ σχολάρχου Χρυσοστόμου ἀναβιβάζει τὰ χειρόγραφα εἰς 114 (ἐξ ὧν τὰ ὑπ' ἀριθ. 91, 92 καὶ 109 δὲν ἀνευρέθησαν τῷ 1953), περιλαμβάνει ὅμως μεταξὺ αὐτῶν καὶ 7 σλαβωνικὰ (ἀριθ. 83 - 85 καὶ 87 - 90). Ἕτερα 4 ἀκατάγραφα (ἐν οἷς καὶ πολύτιμος μεγαλογράμματος κῶδιξ τοῦ 11ου αἰῶνος) εὑρέθησαν τῷ 1953 ὑπὸ Μ. Ι. Μανούσακα, ὅστις καὶ ἔχει ὑπὸ ἔκδοσιν τὸν ὑπ' αὐτοῦ παρασκευασθέντα συμπληρωματικὸν κατάλογον τῶν χειρογράφων τοῦ Πρωτάτου.

Μονὴ ***Σιμοπέτρας.***

84. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 114 - 129 [ἀριθ. 1269 = 1 - 1513 = 245]. Πάντα τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἀπετεφρώθησαν (πλὴν ἑνὸς ἢ δύο) κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1891 πυρκαϊὰν τῆς μονῆς. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 34 εὑρίσκεται νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Leningrad (fonds τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου) καὶ ἓν φύλλον εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην Saltykov Ščedrin (M. Richard, *Répertoire*, σ. 47).

85. I. Barnea, *Un manuscris grecesc eu miniaturi din biblioteca Academiei Române*, « Buletinul Comis. Monum. Istor. », τόμ. 36 (1943), σ. 102 - 108 [τετραευάγγελον τοῦ ΙΓ' αἰ. ἐκ τῆς μονῆς Σιμοπέτρας].

Μονὴ ***Σταυρονικήτα.***

86. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 75 - 90 [ἀριθ. 866 = 1 - 1034 = 169].

87. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, *Τὰ εἰλητάρια τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 8 (1924), σ. 425 - 429 [= ἀριθ. 171 - 174 ἢ περγαμ. ἀριθ. 58 - 61].

88. Σπυρ. Λαυριώτου-Σωφρ. Εὐστρατιάδου, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, Paris 1925 [βλ. ἀριθ. 63], σ. 395 - 396: *Ἁγιορειτικῶν κωδίκων κατάλοιπα. Γ'. Κώδικες τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα (μὴ περιγραφέντες ὑπὸ τοῦ Λάμπρου)*: ἀριθ. 2112 (28), 2113 (26), 2114 (44). [Κατ' ἀλήθειαν οἱ τρεῖς οὗτοι κώδικες ἔχουν περιγραφῆ, ἀτελέστερον ὅμως, ὑπὸ Λάμπρου, ἀριθ. 28, 26, 44].

89. Μ. Ι. Μανούσακα, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα*, « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 23 (1953), σ. 304 - 311 [ἀριθ. 170, 175 - 185].

90. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, *Σημειώματα περγαμηνῶν κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 5 (1921), σ. 262 - 266.

91. Τοῦ αὐτοῦ, *Σημειώματα χαρτῴων κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα*, αὐτόθι, σ. 406 - 412.

92. Ἐν τῇ μονῇ ἀπόκειται καὶ χειρόγραφος κατάλογος, ἐκτενέστερος τοῦ τοῦ Λάμπρου, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, *Οἱ περγαμηνοὶ κώδικες τῆς βιβλιοθήκης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα* », τόμ. Α', 1915 (ἀριθ. 1 - 28) καὶ τόμ. Β', 1915 (- 1916) (ἀριθ. 29 - 57). Ἐν τέλει τοῦ τόμου Β' φέρεται περιγραφὴ τῶν 4 εἰλητaρίων ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 58 - 61 (= 171 - 174, βλ. ἀνωτέρω, ἀριθ. 87) καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 170 κώδικος, μὴ καταγραφέντων ὑπὸ Λάμπρου.

93. Τῷ 1953 εὑρέθησαν ὑπὸ Μ. Ι. Μανούσακα ἐλλείποντα τὰ ὑπ' ἀριθ. 93, 94, 97, 125, 141, 142, 147, 155, 168, 169 χειρόγραφα.

Μονὴ ***Φιλοθέου.***

94. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 151 - 169 [ἀριθ. 1764 = 1 - 2013 = 249].

Μονὴ ***Χιλανδαρίου.***

95. Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος*, τόμ. Α', σ. 28 - 30 [ἀριθ. 222 = 1 - 326 = 105].

96. Ὁ ἐν τῇ μονῇ χειρόγραφος συμπληρωματικὸς κατάλογος περιλαμβάνει τοὺς ἀριθμοὺς 105 bis - 161 (M. Richard, *Rapport* 1952 [βλ. ἀριθ. 8], σ. 62).

Β' - ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

α' - ΓΕΝΙΚΑ

1*. P. Bezobrazov, *Afonskie dokumenty* (= Ἔγγραφα τοῦ Ἄθω), « Vizantijskoe Obozrěnie », τόμ. 1 (1915), σ. 50 - 76.

2. Fr. Dölger, *Der Kodikellos des Christodulos in Palermo. Ein bisher unerkannter Typus der byzantinischen Kaiserurkunde*, « Archiv für Urkundenforschung », τόμ. 11 (1929), σ. 1 - 65 (ἰδίᾳ σ. 57 κ.ἑξ.) = *Byzantinische Diplomatik* [βλ. ἀριθ. 11], σ. 1 - 74.

3. Εὐλογίου Κουρίλα, Λαυριώτου, *Τὰ ὁριακὰ ζητήματα ἐν Ἄθῳ καὶ τὸ κῦρος τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 15 (1931), σ. 19 - 23, 65 - 73, 120 - 130, 236 - 238.

4. Α. Σιγάλα, *Ἔκθεσις ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν εἰς Ἅγιον Ὄρος* [κατὰ τὰ ἔτη 1930 καὶ 1931], « Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς » τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. 2 (1932), σ. 381 - 382 καὶ 384 - 385.

5. Germaine Rouillard, *La diplomatique byzantine depuis* 1905, « Byzantion », τόμ. 13 (1938), σ. 605 - 629.

6. Franz Dölger, *Mönchsland Athos*, München (1943) [βλ. ἀριθ. Α/5], σ. 94 - 97 καὶ 102 - 107 [*Aus den Urkundenschätzen*, καὶ εἰκ. ἀριθ. 49 - 52 καὶ 56 - 58].

7. Τοῦ αὐτοῦ, *Bulletin diplomatique*, « Revue des Études Byzantines », τόμ. 7 (1949), σ. 69 - 89 [διὰ τὰ ἔτη 1939 - 1948].

8. Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα, *Οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης*, « Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος », τόμ. 48 (1949), σ. 228 - 244, 327 - 346 καὶ τόμ. 49 (1950), σ. 56 - 69 καὶ 115 - 128.

9. Commission internationale pour l'édition des actes grecs de moyen âge et des temps modernes [= F. Dölger, H. Grégoire, V. Laurent, P. Lemerle, M. Manoussakas, S. G. Mercati], *Règles à suivre pour l'édition des actes byzantins*, « Revue des Études Byzantines », τόμ. 10 (1952), σ. 124 - 128.

10. F. Dölger, *Archivarbeit auf dem Athos. Über Arbeitsbedingungen fur die Herausgabe byzantinischer Kaiserurkunden*, « Archivalische Zeitschrift », τόμ. 50 - 51 (1955), σ. 281 - 295 = *Παρασπορὰ* (1961), σ. 410 - 429.

11. Τοῦ αὐτοῦ, *Byzantinische Diplomatik. 20 Aufsätze zum Urkundenwesen der Byzantiner*. Ethal, Buch - Kunstverlag (1956)

[συναγωγὴ καὶ ἐπανέκδοσις, μετὰ συμπληρώσεων, τῶν κυριωτέρων δημοσιευμάτων τοῦ συγγραφέως περὶ βυζαντινῆς διπλωματικῆς, ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναφέρονται εἰς ἁγιορειτικὰ ἔγγραφα].

12. Ν. Β. Τωμαδάκη, *Περὶ ἀρχείων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς ἀρχειακῆς ὑπηρεσίας*, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τόμ. 11 (1956), σ. 1-32 [βλ. σ. 7-9].

13. Τοῦ αὐτοῦ, *Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, τόμ. Α', τεῦχ. α', ἔκδ. δευτέρα, Ἀθῆναι 1956, σ. 145-146.

14. Franz Dölger, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ διὰ τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν*, «Τιμητικὸς τόμος εἰς Γρηγόριον Παλαμᾶν (1359-1959)», Θεσσαλονίκη 1959, σ. 88-101 (=«Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τόμ. 42 (1959), σ. 174-187).

15. Χ. Γ. Πατρινέλη, *Βιβλιοθῆκαι καὶ ἀρχεῖα τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, Ἀθῆναι 1963 [βλ. ἀριθ. Α/17], σ. 17-20: *ΙΙ. Ἀρχεῖα*.

β' - ΓΕΝΙΚΟΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

16*. V. Grigorevič, *Očerk učenago putešestvija po europejskoj Turtsii* (= Σχεδίασμα ἐπιστημονικοῦ ταξιδίου ἀνὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν), «Učenyia zapiski irdavaemyja Imp. Kazanskim Universitetom», 1848, Knižka III, Kazan 1848. [Τὸ ταξίδιον ἐγένετο κατὰ τὸ 1844-1845].

17. Porphyre Uspenskij, *Ukazatel aktov chranjascichsia v obiteljach Sv. Gory Afonskoj* (= Κατάλογος τῶν ἐγγράφων τῶν φυλασσομένων εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω), ἐν «Zurnal Minester Nar. Prosvescenija», τόμ. 55 (1847), σ. 36-74 καὶ 169-200 [ἡ κατάταξις χρονολογική].

18. Joseph Müller, *Historische Denkmäler in den Klöstern Athos*, ἐν «Slavische Bibliothek», τόμ. 1 (1851, Βιέννη), σ. 147-200 [ἔχει ὡς κυρίαν πηγὴν τὸν ἀμέσως προηγούμενον, ὡς συνεπληρώθη ὑπὸ Abramovic· ἀνετυπώθη διὰ τὰ πρὸ τοῦ 1453 ἑλληνικὰ ἔγγραφα παρὰ E. Zachariae von Lingenthal, *Jus graeco-romanum*, τόμ. III, Λειψία 1857, σ. XV κ.ἑξ.].

19. Victor Langlois, *Le mont Athos et ses monastères*, Paris 1867, σ. 29-96 [ἡ κατάταξις κατὰ μονάς· βασίζεται εἰς τοὺς δύο προηγουμένους, συμπληρωθέντας διὰ τῶν ἐγγράφων τῆς ἀποστολῆς Sebastianov, περὶ ἧς βλ. T. Florinskij, *Afonskie akty i fotograficeskie snimki s nich v sobranijach P. I. Sevastjanova* (= Ἔγγραφα τοῦ Ἄθω καὶ φωτογραφίαι ἐξ αὐτῶν ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Π. Ι. Σεβαστιάνωφ), Πετρούπολις 1880 καὶ A. P. Každan ἐν «Vizantijskij Vremennik», τόμ. 2/27 (1949), σ. 313-314].

20. Εὐλογίου Κουρίλα, *Τὰ ἁγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 7 (1930), σ. 180-222 [ἐν σ. 187-195 προτάσσεται χρήσιμος βιβλιογραφία τῶν μέχρι τοῦ 1930 συλλογῶν καὶ ἐκδόσεων ἐγγράφων] καὶ τόμ. 8 (1931), σ. 66-109 [ἀριθ. 1-477, ἑλληνικὴ διασκευὴ τοῦ καταλόγου τοῦ Uspenskij (ἀριθ. 17)· ἐν τέλει, σ. 107-109, ἐπιτάσσεται εὑρετήριον τῶν ἐγγράφων κατὰ μονάς].

21. Καλλινίκου Δελικάνη, *Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακείου σωζομένων ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων περὶ τῶν ἐν Ἄθῳ Μονῶν (1630-1863)*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1902 [ἀξιομνημόνευτος συλλογή, μολονότι δὲν στηρίζεται ἐπὶ καθαυτὸ ἐγγράφων τοῦ Ἁγίου Ὄρους].

γ' - ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΕΚ ΠΛΕΙΟΝΩΝ ΜΟΝΩΝ

22. Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών, *Ὁ Ἄθως. Ἀναμνήσεις - Ἔγγραφα - Σημειώσεις*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885.

23. A. Mordtmann, *Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ τοῦ Ἄθω*, «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος», Ἀρχαιολογικὸν Παράρτημα τοῦ Κ'-ΚΒ' τόμου (1892), σ. 61-72.

24. Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, grösstentheils zum ersten Male herausgegeben und mit Einleitungen versehen*, Leipzig 1894 [βλ. καὶ ἀριθ. 40].

25. Ἀλεξάνδρου E[ὐμορφοπούλου] Λαυριώτου, *Ἀθωῖτις Στοά*, «Vizantijskij Vremennik», τόμ. V (1898), σ. 483-493 (ἀριθ. 1-5), τόμ. VI (1899), σ. 448-459 (ἀριθ. 6-13) καὶ τόμ. IX (1902), σ. 122-137 (ἀριθ. 14-23).

26. (Γερασίμου Σμυρνάκη), *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ἐν Ἀθήναις 1903 [ἐκδίδονται ἢ ἐπανεκδίδονται, ὁλικῶς ἢ ἀποσπασματικῶς, πλεῖστα ἔγγραφα διαφόρων ἁγιορειτικῶν μονῶν].

27. Kirsopp Lake, *The early days of Monasticism on Mount Athos*, Oxford 1909 [ἐν σ. 76-86 καὶ 102-108 διάφορα ἁγιορειτικὰ ἔγγραφα].

28. Σπυρ. Π. Λάμπρου, *Τὰ Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 9 (1912), σ. 116-161 καὶ 209-244.

29. Ed. Kurtz, *Zu den Athosurkunden*, «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XXI (1914), σ. 74-89 [προσθῆκαι εἰς τὰ «Actes de l'Athos» τῶν μονῶν Ζωγράφου, Ἐσφιγμένου, Χιλανδαρίου, Βατοπεδίου καὶ Παντοκράτορος, βλ. ἀριθμοὺς 48, 98, 103, 196, 238].

30. Δημητρ. Α. Πετρακάκου, *Νέαι πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ*

Ἁγίου Ὄρους, Ἀλεξάνδρεια 1915 (ἀνατ. ἐκ τοῦ «Ἐκκλησ. Φάρου»).

31. Fr. Dölger, *Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden. 67 Abbidungen auf 25 Lichtdrucktafeln. Aus dem Lichtbilderarchiv der Bayerischen Akademie der Wissenschaften zusammengestellt, beschrieben, erläutert und in Umschrift wiedergegeben*, München 1931 [ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς συλλογῆς ἁγιορειτικὰ εἶναι τὰ ὑπ' ἀριθ. 16-18, 23, 25, 26, 29-34, 36, 38, 39, 43, 47, 49, 51-53, 55, 56, 62, 63].

32. Τοῦ αὐτοῦ, *Epikritisches zu den Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden, mit Bemerkungen zur byzantinischen Despotenurkunde*, «Archiv für Urkundenforschung», τόμ. 13 (1933), σ. 45-68 = *Byzantinische Diplomatik* (1956), σ. 75-101.

33. Ἀρχιμανδρίτου Χριστοφόρου Κτενᾶ, *Ἅπαντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καθιδρύματα, εἰς 726 ἐν ὅλῳ ἀνερχόμενα, καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῶν*, ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 831-903 (Παράρτημα) [ἐκδίδονται 31 ἔγγραφα, νεωτέρας ἐποχῆς].

34. A. Soloviev-V. Mošin, *Diplomata graeca regum et imperatorum Serviae*, Belgradi 1936.

35. M. Lascaris, *Les diplômes grecs des souverains serbes*, «Revue Internationale des Études Balkaniques», τόμ. 3 (1937), σ. 268-272 [βιβλιοκρισία τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἀριθμοῦ].

36. F. Dölger, *Empfängerausstellung in der byzantinischen Kaiserkanzlei?* «Archiv für Urkundenforschung», τόμ. 15 (1938), σ. 397-414 = *Byzantinische Diplomatik*, σ. 152-175 [βιβλιοκρισία τοῦ ἀριθμοῦ 34].

37*. D. Anastasijević, *Nekoliki neīzdati grčkī tekstovi* (= Ἀνέκδοτά τινα ἑλληνικὰ κείμενα), «Starinar», τόμ. 12 (1937), σ. 3 κ.ἑξ.

38. Vladimir Mošin, *Akti iz svetogorskih arhiva* (= Ἔγγραφα ἐκ τῶν ἁγιορειτικῶν ἀρχείων), ἐν «Spomenik» τῆς Σερβικῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας, 91, σειρὰ β', τεῦχ. 5, Βελιγράδιον 1939, σ. 153-260.

39. Fr. Dölger, *Zur Ausgabe im Athosurkunden von V. Mošin*, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 40 (1940), σ. 125-141 = *Byzantinische Diplomatik* (1956), σ. 302-324 [βιβλιοκρισία τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἀριθμοῦ].

40. Ἰωάννου Χρ. Χατζηϊωάννου, *Χρυσόβουλλα καὶ τυπικὰ περὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῶν ἀειμνήστων βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων*, τεῦχ. Α', ἐν Ἀθήναις 1939 [ἀνατυπώσεις ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ph. Meyer, ἀριθ. 24].

41. Franz Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. 115 Urkunden und 59 Urkundensiegel aus 10 Jahrhunderten. Im Auftrage und mit Unterstützung der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Textband - Tafelband*, München 1948 [μνημειῶδες ἔργον,

ἔνθα ἐκδίδονται καὶ σχολιάζονται μεθοδικῶς, τὰ πλεῖστα διὰ πρώτην φοράν, 115 σπουδαῖα ἁγιορειτικὰ ἔγγραφα ποικίλων τύπων, παρέχεται δὲ καὶ σχεδίασμα τῆς βυζαντινῆς διπλωματικῆς· βλ. τοὺς ἀριθ. 71, 79, 96, 101, 108, 129, 137, 142, 144, 164, 188, 194, 197, 201, 215, 237, 245].

42. P. K. Enepekides, *Quelques documents byzantins des archives du Mont Athos d'après les copies de Minoide Mynas (1843) conservés à la Bibliothèque Nationale de Paris*, «Studi Bizantini e Neoellenici», τόμ. 7 (1953), σ. 61-65.

43. A. Guillou et J. Bompaire, *Recherches au Mont Athos*, «Bulletin de Correspondance Hellénique», τόμ. 82 (1958), σ. 172-192 [σ. 175-182: *I. Xéropotamou.* — σ. 183-186: *II. Dionysiou, Saint-Paul.* — σ. 186-192: *III. Lavra*].

Βιβλιοκρισίαι: F. Dölger ἐν «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 51 (1958), σ. 431-432 καὶ V. Laurent, αὐτόθι, σ. 481.

44. Ἰωάν. Π. Μαμαλάκη, *Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821*, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τόμ. 14 (1960), σ. 406-549 [σ. 426 κ.ἑξ.: ἔγγραφα ἐκ μονῶν Ἁγ. Ὄρους ὑπ' ἀριθ. 1-107, τῶν ἐτῶν 1812-1824].

45. Δ. Ζακυθηνοῦ, *Ἔκθεσις πεπραγμένων τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν διὰ τὴν περίοδον 1 Δεκεμβρίου 1960-31 Δεκεμβρίου 1961*, «Ἐπετηρὶς Βασιλικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν», τόμ. 3 (1961), 1962, σ. 85-87: *Αἱ παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης φωτογραφίαι ἀθωνιτικῶν ἐγγράφων* [Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἀντ. Σιγάλα καταρτισθείσης προπολεμικῶς (βλ. ἀριθ. 4 καὶ 126) συλλογῆς 250 περίπου φωτογραφιῶν ἁγιορειτικῶν ἐγγράφων, ἐξ ὧν περὶ τὰ 50 ἀνέκδοτα].

46. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου (Λαζαρίδου), *Ἀγῶνες καὶ Θυσίαι. 1850-1855. Ἔγγραφα Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθῆναι 1962 [ἐν σ. 95-204: *Παράρτημα. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν ἀρχείων Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μεγίστης Λαύρας καὶ Ἁγίου Παύλου* (ἀριθ. 1-105, ἀπὸ 1828-1855)].

47. Τοῦ αὐτοῦ, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατάκτησιν*, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 32 (1963), σ. 113-261 [καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος, ἐκ σ. 149· ἐκδίδονται, μερικῶς ἢ ὁλικῶς, καὶ ἔγγραφα, ἰδίᾳ τῆς Μεγ. Λαύρας καὶ τῆς Ἱ. Κοινότητος (Πρωτάτου), τὰ πλεῖστα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος].

δ' - ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ Ἢ ΣΥΛΛΟΓΑΙ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ

Μονὴ ***Βατοπεδίου.***

48. V. Regel, *Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μεγίστης μονῆς τοῦ Βατοπεδίου*, Πετρούπολις 1898 [βλ. καὶ προσθήκας Ed. Kurtz (ἀριθ. 29) ἐν « Vizantijskij Vremennik », τόμ. XXI (1914), σ. 80 - 82].

49. Μιχ. Γούδα [ἀνακοίνωσις περὶ βυζαντινῶν ἐγγράφων μονῆς Βατοπεδίου, ἀναγραφομένων ὑπ' ἀριθ. 1 - 36 (πρβλ. ἀριθ. 59 - 60)], « Ἀθηνᾶ », τόμ. 26 (1914), σ. 273 - 276.

50. Πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου [Εὐστρατιάδου], *Γράμμα τοῦ Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ ἐπιδικάζον δύο χωρία τῆς ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου τῷ ἐπισκόπῳ Λιτῆς καὶ Ρεντίνης*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 1 (1917), σ. 40 - 45.

51. Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Παρασκευῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ*, αὐτόθι, σ. 128 - 133.

52. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἁγιορειτικῶν κωδίκων σημειώματα. Β'. Τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου*, αὐτόθι, τόμ. 1 (1917), σ. 766 - 771 καὶ τόμ. 2 (1918), σ. 84 - 90 καὶ 167 - 169 [ἀναγραφὴ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐγγράφων, κατὰ τὸν κατάλογον Ἀνθίμου].

53. Τοῦ αὐτοῦ, *Μονύδριον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ*, αὐτόθι, τόμ. 2 (1918), σ. 311 - 314.

54. Ἀρκαδίου Βατοπαιδινοῦ, *Βασιλικὴ διαταγὴ πρὸς Δημήτριον τὸν Βουλιωτῆν περὶ Ἁγίου Ὄρους* (= Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 15), αὐτόθι, σ. 449 - 452.

55. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἀντίγραφον χρυσοβούλλου...* [κ.ἄ. χρυσόβουλλα] (= Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 19 - 28), αὐτόθι, τόμ. 3 (1919), σ. 209 - 223.

56. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Βατοπεδίου* [χρυσόβουλλα καὶ ἄλλα ἔγγραφα] (= Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 29 - 38 καὶ 39 - 51), αὐτόθι, σ. 326 - 339 καὶ 429 - 441.

57. Ἀλεξάνδρου Βατοπαιδινοῦ, *Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μεγίστης μονῆς Βατοπαιδίου*, αὐτόθι, τόμ. 4 (1920), σ. 631 - 635, τόμ. 6 (1922), σ. 86 - 87, 140 - 144, 195 - 197, 282 - 283, 289 - 291.

58. Σ. Ε. [= Σωφρ. Εὐστρατιάδου ;], *Κερκυραϊκὸν προικοσύμφωνον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος*, « Θεολογία », τόμ. 3 (1925), σ. 47 - 50.

59. Μιχαὴλ Γούδα, *Βυζαντιακὰ γράμματα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου. Ὁρισμὸς τοῦ Δεσπότου Δημητρίου τοῦ Παλαιολόγου ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς ι' ἰνδικτιῶνος τοῦ 6970 = 1462 ἔτους*, « Δελτίον

τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας », περίοδος Β', τόμ. 3 (1926), σ. 35 - 48.

60. Τοῦ αὐτοῦ, *Βυζαντιακὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου*, « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 3 (1926), σ. 113 - 134 [ἀριθ. 1 - 7] καὶ τόμ. 4 (1927), σ. 211 - 248 [ἀριθ. 8 - 18].

61. M. Laskaris, *Povelje srpskih vladalaca u grčkim publikacijama* (= Γράμματα Σέρβων ἡγεμόνων εἰς ἑλληνικὰ δημοσιεύματα), « Prilogi za knjizevnost, jezik, istoriju i folklor », τόμ. 8 (1928), σ. 185 - 192.

62. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, *Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω. Β'. Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Βατοπεδίου*, « Ἑλληνικά », τόμ. 3 (1930), σ. 45 - 68 [ἀναγραφαὶ 88 πατριαρχικῶν σιγιλλίων (σ. 45 - 66) καὶ 22 αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων (σ. 66 - 68)].

63. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ ἐν Φιλαδελφείᾳ μονὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κοτεινῆς*, αὐτόθι, σ. 317 - 339.

64. Ἀ. Σιγάλα, *Ὁρισμὸς Δημητρίου Δεσπότου τοῦ Παλαιολόγου (Ἰούλιος 1462)*, αὐτόθι, σ. 341 - 345.

65*. A. Solovjev, *Nepoznata povelja despota Stefana Vatopedu* (= Ἄγνωστα ἔγγραφα τοῦ δεσπότου Στεφάνου πρὸς τὸ Βατοπέδι), « Jugoslovenski istoriski časopis », τόμ. 1 (1935), σ. 477 - 484.

66. Τοῦ αὐτοῦ, *Actes serbes de Vatopedi*, « Byzantinoslavica », τόμ. 6 (1935 - 1936), σ. 166 - 185 [ἐκ τῶν δέκα ἐγγράφων Σέρβων ἡγεμόνων τὰ πέντε εἶναι ἑλληνικά].

67. Ἀρκαδίου Βατοπεδινοῦ, *Γράμματα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Ψυχοσωστρίας*, « Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher », τόμ. 13 (1937), σ. γ' - ιγ' [ἀριθ. 1 - 4].

68. Fr. Dölger, *Chronologisches und diplomatisches zu den Urkunden des Athosklosters Vatopedi*, « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 39 (1939), σ. 321 - 340 [θεμελιώδης ἐργασία, μετ' ἀναγραφῆς καὶ κριτικῆς πασῶν τῶν προγενεστέρων ἐκδόσεων ἐγγράφων τοῦ Βατοπεδίου].

69. Τοῦ αὐτοῦ, *Neues zu Alexios Metochites und zu Theodoros Meliteniotes*, « Miscellanea Giovanni Mercati », τόμ. III (= Studi e Testi, ἀριθ. 123), 1946, σ. 238 - 251 = *Byzantinische Diplomatik*, σ. 325 - 337.

70. V. Laurent, *Un acte grec inédit du despote serbe Constantin Dragas*, « Revue des Études Byzantines », τόμ. 5 (1947), σ. 171 - 184.

71. Franz Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges* [βλ. ἀριθ. 41], ἀριθ. 22, 43/44 καὶ 105 [τὰ ὑπ' ἀριθ. 22 καὶ 105 εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

72. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, *Οἱ Τζαμπλάκωνες. Συμβολὴ εἰς τὴν βυζαν-*

τινὴν μακεδονικὴν προσωπογραφίαν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, « Μακεδονικά », τόμ. 5 (1961-1963), σ. 125-183 [ἐν σ. 129-153 ἐκδίδονται 6 ἔγγραφα].

73. Τοῦ αὐτοῦ, *Μία διαθήκη καὶ μία δίκη βυζαντινή. Ἀνέκδοτα βατοπεδινὰ ἔγγραφα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος περὶ τῆς μονῆς Προδρόμου Βεροίας*, Θεσσαλονίκη 1962 (« Μακεδονικά », Παράρτημα 2) [ἐν σ. 9-51 ἔγγραφα ἀριθ. 1-5].

Μονὴ ***Γρηγορίου.***

74. Βαρλαὰμ Ἀγγελάκου μοναχοῦ τοῦ Γρηγοριάτου, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, 1300-1921*, Θεσσαλονίκη 1921 [ἐν σ. 150-199: *Ἐπίσημα τῆς μονῆς ἔγγραφα*, ἀριθ. 1-22].

75. Εὐλογίου Κουρίλα, *Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 6 (1922), σ. 261-268, 357-365, 510-517, 570-577 [βιβλιοκρισία τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἀριθμοῦ].

76. *Ἔγγραφα τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου. Τόμος Α'. Ι. Ἔγγραφα Γενικά. Ἔγγραφα Μοναστηριακοῦ Δάσους*. Ἐπιμελείᾳ Βαρλαὰμ Γρηγοριάτου, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1929 [βλ. περὶ τῆς ἐκδόσεως Α. Σιγάλαν, « Ἑλληνικά », τόμ. 3, 1930, σ. 241-243].

77. Βησσαρίωνος Γρηγοριάτου, *Κῶδιξ ἱστορικοῦ μοναχολογίου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου (1282-1910)*, ἐν Βόλῳ 1954 [ἐκδίδονται καὶ ἔγγραφά τινα σποραδικῶς].

Μονὴ ***Διονυσίου.***

78. J. Dräseke, *Vom Dionysioskloster auf dem Athos*, « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 2 (1893), σ. 79-95 [ἐν σ. 86-90 ἐκδίδεται καὶ σχολιάζεται τὸ ἱδρυτικὸν τῆς μονῆς χρυσόβουλλον τοῦ 1374].

79. Franz Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 13, 21, 23, 27, 30 [πάντα εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

80. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου [Διονυσιάτου], *Ἔγγραφον αἰτήσεως ἐλέους Μονῆς Διονυσίου Ἄθω*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 8 (1924), σ. 31-32 [ἔτ. 1833].

81. Ε[ὐθυμίου] Διονυσιάτου, *Τὸ πλῆρες κείμενον τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἀλεξίου Γ' τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ ἐν ἔτει 1375* [γράφε: *1374*], « Ποντιακὴ Ἑστία », τόμ. 1 (1950), σ. 195-198.

82. Νικολ. Α. Οἰκονομίδου, *Πρόσταγμα Ἀλεξίου Δ' τοῦ Μεγ. Κομνηνοῦ περὶ τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τοῦ Διονυσίου*, « Νέον Ἀθήναιον », τόμ. 1 (1955), σ. 15-25.

83. Εὐθυμίου Διονυσιάτου μοναχοῦ, *Ἔγγραφα τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Ἁγ. Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης*, « Μακεδονικά », τόμ. 3 (1953-1955), σ. 363-376 [ἐν σ. 366-376: Στίλπ. Π. Κυριακίδου, *Παρατηρήσεις εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα*].

84. Β. Λαούρδα, *Κρητικὰ Παλαιογραφικά. 19. Κρητικὰ ἔγγραφα εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Α'. Μονὴ Διονυσίου*, « Κρητικὰ Χρονικά », τόμ. 9 (1955), σ. 479-489 [ἔγγρ. ἀριθ. 1-12, τοῦ 16ου-18ου αἰ.].

85. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, *Ἡ ἐξαγωγὴ χειρογράφων ἐξ Ἁγίου Ὄρους*, « Μακεδονικά », τόμ. 4 (1955-1960), 1957, σ. 532-533 [ἐκδίδεται ἔγγραφον ὑπὸ χρονολογίαν ,αχνδ' ἢ ,αχϞδ' · βλ. ἀριθ. 86].

86. Michel Lascaris, *Arsène Suchanov et les manuscrits de l'Athos. Un nouveau document (10 juin 1654)*, « Byzantion », τόμ. 28 (1958), σ. 543-545 [χρονολογεῖται τὸ ἔγγραφον τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἀριθμοῦ].

87. Ἀρχιμανδρίτου Γαβριήλ, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου*, Ἀθῆναι 1959, σ. 91-115: *Χρυσόβουλλα - σιγίλλια - ἔγγραφα* [ἔκδοσις, ἄνευ σχολίων, 13 ἐγγράφων].

88. J. Darrouzès, *Deux sigillia du patriarche Antoine pour le prote de l'Athos en 1391 et 1392*, « Ἑλληνικά », τόμ. 16 (1959), σ. 137-148 [βλ. σ. 139-141: *1. Sigillion du patriarche Antoine, mars 1391, ind. 14*].

89. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, *Ἄγνωστα τοπογραφικὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐξ ἀνεκδότου ἐγγράφου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς Διονυσίου*, « Μακεδονικά », τόμ. 5 (1961-1963), σ. 1-14.

90. Τοῦ αὐτοῦ, *Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας καὶ ἄλλα προσωπογραφικὰ ἐξ ἀνεκδότου χρυσοβούλλου τοῦ Καντακουζηνοῦ*, « Ἑλληνικά », τόμ. 17 (1962), σ. 1-23.

Μονὴ ***Δοχειαρίου.***

91. Χριστοφόρου Κτενᾶ, *Χρυσόβουλλοι λόγοι τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς, βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Δοχειαρίου*, « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 4 (1927), σ. 285-311 [ἀριθ. 1-11].

Βιβλιοκρισία: Ἀ. Σιγάλα, « Ἑλληνικά », τόμ. 1 (1928), σ. 427-432.

92. Χριστοφόρου Κτενᾶ, *Σιγιλλιώδη καὶ ἄλλα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς, βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Δοχειαρίου*, αὐτόθι, τόμ. 5 (1928), σ. 100-129 [ἀριθ. 12-20].

93. Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁ πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ ἡ «Μεγάλη Μέση» ἢ «Σύναξις»*, αὐτόθι, τόμ. 6 (1929), σ. 233-281 [ἐν σ. 250-281: *Τὰ κρισιμόγραφα*, ἀριθ. 21-30].

94. Τοῦ αὐτοῦ, *Τὰ κειμηλιαρχεῖα τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ ἱερᾶς,*

βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, αὐτόθι, τόμ. 7 (1930), σ. 104-132 [ἐν σ. 106-120: *Α'. Ἀρχεῖον*, ἀριθ. Α'-ΟΒ'].

95. Γέροντος Ἱεροθέου Δοχειαρίτου, *Τὸ μονύδριον τοῦ Καλλιγράφου*, Ἀθῆναι 1929 [νεώτερα ἔγγραφα, ἰδίως τουρκικὰ ἐν μεταφράσει· πρβλ. ἀριθ. 143].

96. Franz Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 10, 20, 40, 115 [τὸ τελευταῖον εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

Μονὴ ***Ἐσφιγμένου.***

97. Μ. Ἰ. Γεδεών, *Θεόδωρος ὁ καλλιγράφος τῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου*, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τόμ. 8 (1887-1888), σ. 391-393 καὶ τόμ. 9 (1888-1889), σ. 78-80, 94-96, 101-104, 109-112.

98. *Actes d'Esphigménou publiés par* L. Petit *et* W. Regel *(Actes de l'Athos, III)*, «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XII (1906), Prilozenie [ἀριθ. I-XLIV, βλ. καὶ προσθήκας Ed. Kurtz, αὐτόθι, τόμ. XXI, 1914, σ. 76-78].

99. S. Binon, *A propos d'un prostagma inédit d'Andronic Paléologue*, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 38 (1938), σ. 133-155 καὶ 377-407.

100. B. Anastasievič, *Esfigmenskie acty čar Dučana* (="Ἔγγραφα τοῦ Ἐσφιγμένου τοῦ τσάρου Δουσάν), «Annales de l'Institut Kondakov» (Seminarium Kondakovianum), τόμ. 10 (1938) (Mélanges A.A. Vasiliev), σ. 57-68.

101. Franz Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 39, 51.

Μονὴ ***Ζωγράφου.***

102. H. Gelzer, *Sechs Urkunden des Georgskloster Zographou*, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 12 (1903), σ. 498-532.

103. *Actes de Zographou, publiés par* W. Regel, E. Kurtz *et* B. Korablev *(Actes de l'Athos, IV)*, «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XIII (1907), Prilozenie, σ. 1-153 (*A. Actes Grecs*, ἀριθ. I-LXVII) [βλ. καὶ προσθήκας Ed. Kurtz, αὐτόθι, τόμ. XXI (1914), σ. 74-76].

104*. P. Bezobrazov, *Ob aktah Zografskago monastyria*. (=Περὶ τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς Ζωγράφου), «Vizantijskij Vremennik», τόμ. 17 (1910), σ. 403-414.

105. Fr. Dölger, *Die Mühle von Chantax. Untersuchung über vier unechte Kaiserurkunden*, «Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου», Ἀθῆναι 1935, σ. 13-28 = *Byzantinische Diplomatik* (1956), σ. 189-203 [περὶ τῶν ἐγγράφων ὑπ' ἀριθ. XXXI-XXXIV].

22-8-1963

106. Κ. Γ. Μπόνη, *Κριτικὴ ἔρευνα ἐπὶ τοῦ χρυσοβούλλου λόγου Nr. XXII, ἀφορῶντος τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονὴν Ζωγράφου*, ἐν Ἀθήναις 1939.

107*. A. Burnov, *Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. XXVI ἐγγράφου τῶν Actes de Zographou* [βουλγαριστί], «Izvestija» τῆς Βουλγαρικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 22 (1947), σ. 1-5 [βλ. F. Dölger, «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 43 (1950), σ. 76].

108. Franz Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 18, 34, 41, 48, 49 [οἱ ἀριθ. 18 καὶ 48 εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

Μονὴ ***Ἰβήρων.***

109. Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτου, *Παραίτησις τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Κριτοπούλου*, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τόμ. 1 (1917), σ. 350-371.

110. Τοῦ αὐτοῦ, *Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου πρὸς τὸν υἱόν του Ἀνδρόνικον, Δεσπότην Θεσσαλονίκης*, αὐτόθι, σ. 541-542.

111. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐπιστολὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' τῷ λογιωτάτῳ χαρτοφύλακι κυρίῳ Νικηφόρῳ Ἰβηρίτῃ*, αὐτόθι, σ. 589-590.

112. Τοῦ αὐτοῦ, [Ἐπιστολὴ Διονυσίου Λαυριώτου, ἐπιτρόπου Ἁγίου Ὄρους, ἀπὸ 10 Μαΐου 1846], αὐτόθι, 605-608.

113. Τοῦ αὐτοῦ, [Ἐπιστολὴ Ἰ. Α. Καποδίστρια πρὸς τοὺς ἐν Ἁγ. Ὄρει, ἀπὸ 20 Σεπτεμβρίου 1828], αὐτόθι, σ. 751.

114. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον περὶ τῶν μονῶν Κολοβοῦ, Πολυγύρου καὶ Λεοντίας, Θεοδώρου Ἀσπαθῆ τοῦ Μαγαχᾶ* [sic], αὐτόθι, σ. 787-788.

115. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἀφιερωτήριον Πέτρου Σεβαστοῦ Δουκοπούλου*, αὐτόθι, σ. 789-791.

116. Τοῦ αὐτοῦ, *Μολυβδόβουλλον οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἡσαΐου (1323-1334)*, αὐτόθι, σ. 833-835.

117. Τοῦ αὐτοῦ, *Πωλητήριον ἔγγραφον* [ἔτ. 1320] (=Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 1), αὐτόθι, τόμ. 2 (1918), σ. 26-28.

118. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἔγγραφα* [Ἀλληλογραφία Ἰωάννου Καποδίστρια, Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἔτ. 1830, πρὸς Ἁγιορείτας] (=Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 5-9), αὐτόθι, σ. 161-166.

119. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, πολιούχου Θεσσαλονίκης* [ἕπεται ἕτερον ἔγγραφον τῶν ἀξιωματούχων τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης] (=Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 10-11), αὐτόθι, σ. 252-257.

120. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐπιστολὴ Νικοδήμου Ἁγιορείτου πρὸς Γρηγόριον τὸν Ε'* (=Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 14), αὐτόθι, σ. 435-436.

121. Τοῦ αὐτοῦ, *Γράμμα τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως* [ἔτ. 1694]. — *Ὁλο-*

σφράγιστον τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους Ἄθω [ἔτ. 1822] (=Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 16-17), αὐτόθι, σ. 499-502.

122. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον Νήφωνος τοῦ πατριάρχου (1312) περὶ αὐτονομίας τοῦ Ἁγίου Ὄρους* (=Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 18), αὐτόθι, τόμ. 3 (1919), σ. 101-106.

123. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ Θεσσαλονίκη πρὸ 500 ἐτῶν. 1421-1921*, αὐτόθι, τόμ. 5 (1921), σ. 844-851 [γράφε: 1-8].

124. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ Ἱερισσός*, αὐτόθι, τόμ. 17 (1933), σ. 12-16, 69-72 καὶ 116-119.

125. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἰβήρων. Βυζαντιναὶ διαθῆκαι*, «Ὀρθοδοξία», τόμ. 5 (1930) σ. 613-618 καὶ τόμ. 6 (1931), σ. 364-371.

126. A. Sigalas, *Über das Archiv des Klosters Iwiron und über eine systematische Ausgabe der byzantinischen Privaturkunden des Hl. Berges Athos*, «Actes du IIIme Congrès International d'Études Byzantines» (Session d'Athènes, octobre 1930), édités par les soins de Anast. C. Orlandos, Athènes 1932, σ. 340-343 [συνοπτικὴ ἀπαρίθμησις τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς].

127. Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών, *Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες. Εἰδήσεις ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. 1500-1912. Μέρος πρῶτον. 1500-1660*, ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 14-20 καὶ 40-54.

128. Fr. Dölger, *Zu den Urkunden des Athosklosters Iberon*, «Ἑλληνικά», τόμ. 9 (1936), σ. 207-219=*Byzantinische Diplomatik* (1956), σ. 176-188 [παρατηρήσεις εἰς τὸν ἀμέσως προηγούμενον ἀριθμόν].

129. Τοῦ αὐτοῦ, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 5, 9, 24, 35-37, 56-58, 59/60, 65, 66/67, 68/69, 70/71, 72/73, 74/77, 86, 88-93, 98-100, 102-104, 108-112 [εἰς πρώτην ἔκδοσιν, ἐξαιρέσει μόνον τῶν προεκδεδομένων ἤδη ὑπ' ἀριθ. 5, 24, 59/60 καὶ 102].

130. Τοῦ αὐτοῦ, *Sechs byzantinische Praktika des 14. Jahrhunderts für das Athoskloster Iberon. Mit diplomatischen, sprachlichen, verwaltungs- und sozialgeschichthichen Bemerkungen* (Abhandlungen der Bayer. Akademie der Wissenschaften, N.F., Heft 28), München 1949.

Βιβλιοκρισία: V. Laurent, «Revue des Études Byzantines», τόμ. 8 (1950), σ. 274-275.

131. Τοῦ αὐτοῦ, *Ein Fall slavischer Einsiedlung im Hinterland von Thessalonike im 10. Jahrhundert*, «Sitzungsberichte der Bayer. Akademie der Wissenschaften», Phil.-Histor. Klasse, 1952, Heft 1 [πρβλ. καὶ Paul Lemerle, *Note sur la date de trois documents athonites et sur trois fonctionnaires du XIe siècle*, «Revue des Études Byzantines», τόμ. 10 (1952), σ. 109-113, ἀριθ. c (σ. 111-113)].

Βιβλιοκρισία: Γεωργ. Χρ. Σούλη, «Ἑλληνικά», τόμ. 12 (1953), σ. 401-404.

132*. G. Ostrogorski, *Dve beleške o Dušanovim hrisovuljama svetogorskom manastiru Ivironu* (=Δύο εἰδήσεις περὶ τῶν χρυσοβούλλων τοῦ Ντουσὰν πρὸς τὴν ἁγιορειτικὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων), «Zbornik Matice Srpske», serije društvenih nauka, 13-14 (1956), σ. 75-84.

133. Fr. Dölger, *Finanzgeschichtliches aus der byzantinischen Kaiserkanzlei des 11. Jahrhunderts. Zum Tetarteron*, «Sitzungsberichte der Bayer. Akademie», Phil.-Histor. Klasse, 1956, Heft. 1=*Παρασπορά* (1961), σ. 326-349.

134. Τοῦ αὐτοῦ, *Neues vom Berg Athos*, «Studi Bizantini e Neoellenici», τόμ. 9 (1957) (*«Silloge Bizantina» in onore di Silvio Giuseppe Mercati*), σ. 80-88=*Παρασπορὰ* (1961), σ. 430-438.

135. Ἀντωνίου-Αἰμιλίου Ν. Ταχιάου, *Τὸ Γεωργιανὸν Ζήτημα (1868-1918). Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει*, Θεσσαλονίκη 1962. (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν - Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἀριθ. 54) [ἐν σ. 111-118: *Κατάλογος τῶν ἐγγράφων* (ἀριθ. 1-162) τῶν χρησιμοποιηθέντων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως].

Μονὴ **Καρακάλου**.

136. P. Lemerle, *Un chrysobulle d'Andronic II Paléologue pour le monastère de Karakala*, «Bulletin de Correspondance Hellénique», τόμ. 60 (1930), σ. 428-446.

137. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 38 καὶ 106.

Μονὴ **Κουτλουμουσίου**.

138. Paul Lemerle, *Actes de Kutlumus, édition diplomatique* (Archives de l'Athos publiées sous la direction de Gabriel Millet, membre de l'Institut, II), Texte-Album, Paris 1945-1946 [ὑποδειγματικὴ ἔκδοσις τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς, ἀριθ. 1-80 καὶ appendices I-VIII].

139. P. Lemerle, *A propos de la fondation du monastère de Kutlumus: un faux chrysobulle d'Alexis III, empereur de Trébizonde*, «Bulletin de Correspondance Hellénique», τόμ. 58 (1934), σ. 221-234 [=ἀριθ. 138, σ. 225-228, append. I].

140. P. Lemerle-A. Soloviev, *Trois chartes des souverains serbes conservées au monastère de Kutlumus (Mont Athos)*, «Annales de l'Institut Kondakov», τόμ. 11 (1939), σ. 129-146 [=ἀριθ. 138, σ. 229-231, append. II].

141. P. Lemerle-P. Wittek, *Recherches sur l'histoire et le*

statut des monastères athonites sous la domination turque. I. Trois documents du monastère de Kutlumus, « Archives d'histoire du droit oriental», τόμ. III (1948), σ. 411-472 [=ἀριθ. 138, σ. 234-239, append. IV].

142. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges,* ἀριθ. 16, 25, 54, 82, 84, 85, 95 [πάντα εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

Μονὴ **Κωνσταμονίτου.**

143. Ἀρχιμανδρίτου Συμεών, Καθηγουμένου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Κοινοβιακῆς Μονῆς Κωνσταμονίτου, *Ἱστορικὴ Ἀλήθεια, ἤτοι ἔλεγχος τῶν ὑπὸ τοῦ Γέροντος Ἱεροθέου Δοχειαρίτου δημοσιευθέντων ἐν βιβλιαρίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον* « Μονύδριον τοῦ Καλλιγράφου », *πραγματευομένῳ περὶ τῆς ὑφισταμένης ὁριακῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἱερῶν μονῶν Κωνσταμονίτου καὶ Δοχειαρίου,* ἐν Ἀθήναις 1932 [πολλὰ νεώτερα ἔγγραφα, ἰδίως 18-19 αἰ.· πρβλ. ἀριθ. 95].

144. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges,* ἀριθ. 52.

Μονὴ **Μεγίστης Λαύρας.**

145. Κ. Φρεαρίτου, *Περίπλους Μακεδονίας καὶ Ἐλάσσονος Ἀσίας μετὰ τῶν ταύτῃ προσκειμένων μεγαλονήσων,* « Πανδώρα », τόμ. 14 (1863), σ. 32, 47-51 [ἀναγραφὴ ἐγγράφων Μεγ. Λαύρας, χρονολογημένων, ἀπὸ α'-μς' καὶ ἀχρονίστων, ἀπὸ α'-ζ'].

146. Ἀλεξάνδρου Εὐμορφοπούλου, Λαυριώτου, *Περὶ τῆς Χιακῆς οἰκογενείας Καλοθέτου,* « Νεολόγου Ἑβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις », τόμ. 2 (1893), σ. 401-403.

147. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐπίσημα βυζαντινὰ ἔγγραφα,* « Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος », τόμ. 25 (1895), σ. 161-168.

148. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ ἐν Ἄθῳ ἱερὰ μονὴ Μεγίστη Λαύρα καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν αὐτοκρατορικαὶ δωρεαὶ καὶ προνομίαι,* αὐτόθι, τόμ. 29 (1907), σ. 107-120.

149. Σπυρίδωνος [Καμπανάου] μοναχοῦ Λαυριώτου, ἰατροῦ, *Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου βασιλικὸν πρόσταγμα εἰς μετάθεσιν* [ἕπονται γράμμα τοῦ Ἀδριανουπόλεως Γερασίμου καὶ ἐγκύκλιος τοῦ Μολδοβλαχίας Ἰωακεὶμ] (= Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα, ἀριθ. 2-4), « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 2 (1918), σ. 78-81.

150. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἁγιορειτικά,* « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 5 (1921), σ. 360-364, 383-387, 442-448, τόμ. 9 (1925), σ. 131-136, 145-158, 291-300, 468-476, 524-529, τόμ. 12 (1928), σ. 282-284.

151. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐπιστολαὶ τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἐκ τοῦ ἀρχείου αὐτῆς,* « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 9 (1925), σ. 189-195.

152. Germaine Rouillard, *Les archives de Lavra (Mission Millet),* « Byzantion », τόμ. 3 (1926), σ. 253-264 [συνοπτική, ἀλλὰ σαφὴς ἔκθεσις περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς].

153. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, *Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω. (Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μεγίστης Λαύρας),* « Ἑλληνικά », τόμ. 2 (1929), σ. 333-384 [κατάλογος τῶν ἐν κώδικι Α νεωτέρων 58 ἐγγράφων καὶ τῶν ἐν κώδικι Β παλαιοτέρων].

154. Σπυρίδωνος [Καμπανάου] Λαυριώτου, *Ἁγιορειτικὰ χρυσόβουλλα ἱερᾶς μονῆς Μ. Λαύρας. Καταγραφὴ τῶν ἐπισημοτέρων χρυσοβούλλων τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Μ. Λαύρας σῳζομένων,* « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 14 (1930), σ. 299-302 [ἡ καταγραφή, παρὰ τὴν δήλωσιν περὶ συνεχίσεώς της, δὲν συνεχίσθη ἐνταῦθα· βλ. τὸν ἑπόμενον ἀριθμόν].

155. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἀναγραφαὶ ἐγγράφων τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ἄθῳ,* « Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher » τόμ. 7 (1930), σ. 388-428 [κατάλογος ἐκ τῶν κωδίκων Α καὶ Β].

156. Εὐλογίου Κουρίλα, Λαυριώτου, *Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν μητροπόλεων Θεσσαλονίκης καὶ Σερρῶν. Τρία ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ σιγίλλια,* « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 14 (1930), σ. 323-331.

157. Τοῦ αὐτοῦ, *Μοναχολογία. Τὰ αἴτια τῆς παρακμῆς τοῦ κοινοβίου ἐν Ἄθῳ καὶ ἡ ἀποκατάστασις αὐτοῦ ἐν Λαύρᾳ καὶ Βατοπεδίῳ ἐπὶ Ἱερεμίου τῷ 1574. Ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου καὶ ἀνέκδοτον σιγίλλιον,* « Ἐναίσιμα Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου », Ἀθῆναι 1931, σ. 105-123.

158. Τοῦ αὐτοῦ, *Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν κινδύνῳ. Α'. Τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἄθω ἐν γένει καὶ δὴ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἡ τοῦ ἀρχείου αὐτῆς κατάστασις,* « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 11 (1935), σ. 306-322.

159. G. Rouillard et P. Collomp, *Actes de Lavra. Edition diplomatique et critique, d'après les descriptions, photographies et copies de G. Millet et Spyridon de Lavra, vol. I (897-1178), avec un album de 30 planches* (Actes de l'Athos publiés sous la direction de Gabriel Millet, I), Paris 1937 [τὰ παλαιότερα 48 ἔγγραφα τῆς μονῆς· ὁ τόμος II ὑπὸ ἔκδοσιν, βλ. κατωτ., ἀριθ. 177].

Βιβλιοκρισία: St. Binon ἐν « Byzantion », τόμ. 12 (1937), σ. 607-625.

160. Germaine Rouillard-D. A. Zakythinos, *Un faux*

chrysobulle d'Andronic III Paléologue, « Byzantion », τόμ. 13 (1938), σ. 1-8.

161. Germaine Rouillard, *Les actes de Lavra à l'époque des Paléologues,* « Studi Bizantini e Neoellenici », τόμ. 5 (1939), σ. 300-307.

162. Fr. Dölger, *Zur Textgestaltung der Lavra-Urkunden und zu ihrer geschichtlichen Auswertung,* « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 39 (1939), σ. 23-66 [σπουδαιοτάτη βιβλιοκρισία τῆς διπλωματικῆς ἐκδόσεως Rouillard-Collomp, ἀριθ. 159].

163. V, Grumel, *Les documents athonites concernant l'affaire de Léon de Chalcédoine,* « Miscellanea Giovanni Mercati », τόμ. III (= Studi e Testi, ἀριθ. 123), 1946, σ. 116-135.

164. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges,* ἀριθ. 1/2, 3, 4, 14, 17, 26, 32, 55, 61-63, 78/79, 83, 87, 94, 101, 113, 114 [πάντα εἰς πρώτην ἔκδοσιν, πλὴν τῶν ἀριθ. 1/2, 3, 14 καὶ 83].

165. Εὐλογίου Κουρίλα, *Θεοδώρητος προηγούμενος Λαυριώτης ὁ κωδικογράφος,* « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 44 (1951), σ. 343-346.

166. A. Pertusi, *Nuovi documenti sui Benedettini Amalfitani dell'Athos,* « Aevum », τόμ. 27 (1953), σ. 400-429.

167. Paul Lemerle, *Les archives du monastère des Amalfitains au Mont Athos,* « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 23 (1953), σ. 548-566.

168*. G. Ostrogorski, *Razmena poseda i seljaka u hrisovulji cara Aleksija I Komnina svetogorskoj Lavri iz 1104 godine* (= Παραχώρησις συνοικισμῶν καὶ χωρίων εἰς χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς τὴν ἁγιορειτικὴν Λαύραν, τοῦ ἔτους 1104), « Istoriski Casopis », τόμ. 5 (1954-1955), σ. 19-25.

169. Fr. Dölger, *Aus dem wirtschaftsleben eines Frauenklosters in der byzantinischen Provinz,* « Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas », τόμ. 2 (1956), Festschrift für Heinrich Felix Schmid, σ. 11-17 = *Παρασπορά* (1961), σ. 350-357.

170. André Guillou, *Actes de Lavra I (Supplément),* « Bulletin de Correspondance Hellénique », τόμ. 81 (1957), σ. 719-724 καὶ πίν. XXI-XXII.

171. P. Lemerle, *Autour d'un prostagma inédit de Manuel II. L'aulé de Sire Guy à Thessalonique,* « Studi Bizantini e Neoellenici », τόμ. 9 (1957) (*«Silloge Bizantina» in onore di Silvio Giuseppe Mercati*), σ. 271-286.

172. Γ. 'Ι. Θεοχαρίδου, *Δύο νέα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν Νέαν Μονὴν Θεσσαλονίκης,* « Μακεδονικά », τόμ. 4 (1955-1960), 1957, σ. 315-351.

173. Παντελεήμονος Λαυριώτου, *Ἐπιστολὴ Παϊσίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου πρὸς τοὺς Λαυριώτας,* « Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη », τόμ. 22 (1957), σ. 410-412.

174. André Guillou, *Les débuts de la diplomatique byzantine: Cyrille de Lavra,* « Bulletin de Correspondance Hellénique », τόμ. 82 (1958), σ. 610-634 καὶ πίν. XXXI-XLVII.

175. Γ. Α. Σταμίρη, *Διορθώσεις εἰς τὸν «Κατάλογον τῶν θείων χρυσοβούλλων κλπ. τῆς μεγάλης καὶ ἁγίας Λαύρας»,* « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. 29 (1959), σ. 446-448 [ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀμέσως προηγούμενον ἀριθμόν].

176. André Guillou, *Nouvelles recherches au Mont-Athos,* « Bulletin de Correspondance Hellénique », τόμ. 83 (1959), σ. 553-558.

177. Τοῦ αὐτοῦ, *La tradition des actes d'un monastère athonite: Lavra,* « Akten des XI. Internationalen Byzantinisten-Kongresses 1958 », München 1960, σ. 212-215 [περὶ τῶν προβλημάτων τῆς διπλωματικῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου II τῶν Actes de Lavra (ἀπὸ τοῦ 1178 κ.ἑξ.), ἥτις παρασκευάζεται ὑπὸ τῶν P. Lemerle, A. Guillou καὶ Ν. Σβορώνου].

178. Paul Lemerle, *Notes sur l'administration byzantine à la veille de la IVe Croisade d'après deux documents inédits des archives de Lavra,* « Revue des Études Byzantines », τόμ. 19 (1961), σ. 258-272.

179. Μ. Γεδεών, *Σιγίλλιον Δαμιανοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως,* « Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας », τόμ. 1 (1911), σ. 262-270 [κ.ἄ. σιγίλλια, ἐκ καταλοίπων Ἀλεξάνδρου Εὐμορφοπούλου].

180. Σπυρίδωνος Λαυριώτου, *Ἔγγραφα περὶ τῆς σκήτης τοῦ Τιμίου Προδρόμου τῆς Μ. Λαύρας Ἁγίου Ὄρους ἐκ τοῦ κώδικος αὐτῆς,* « Θεολογία », τόμ. 6 (1928), σ. 44-60 καὶ 142-161 [ἀριθ. α'-κα', πάντα τοῦ 19ου αἰ.].

181. Εὐλογίου Κουρίλα, Λαυριώτου, *Ἱστορία τοῦ Ἀσκητισμοῦ. Ἀθωνῖται.* Τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1929, σ. 138-242: *Τὰ ἐπίσημα τῆς Σκήτης* [τῶν Καυσοκαλυβίων] *ἔγγραφα* [ἔκδοσις, ἐν σ. 180-241, ἐγγράφων ὑπ' ἀριθ. Α'-ΝΕ', τοῦ 18ου-19ου αἰ.].

Μονὴ **Ξενοφῶντος**.

182. *Actes de Xénophon publiés par* L. Petit (Actes de l'Athos I), « Vizantijskij Vremennik », τόμ. X (1903), Prilozenie no 1 [ἀριθ. I-XV].

183. Ed. Kurtz, *Nachträgliches zu den Akten des Xenophonklosters,* αὐτόθι, τόμ. XVIII (1911), μέρος Γ', σ. 96-107 [ἀριθ. I-VI].

184. V. Laurent, *Une donation du Prince Alexandre Mavrocordato à la Skyte Athonite de Kavsokalyvi,* « Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine », τόμ. 24, τεῦχ. I (1943), σ. 1-13.

Διπλωματικὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς ἑτοιμάζει ὁ V. Laurent.

Μονὴ ***Ξηροποτάμου.***

185*. D. Anastasijević, *Dve Dušanove grčke hrisovulje* (=Δύο ἑλληνικὰ χρυσόβουλλα τοῦ Ντουσάν), «Spomenik», τόμ. 55 (1922), σ. 32-36.

186. Προηγουμένου Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ τοῦ Κρητός, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ ἱερά, βασιλική, πατριαρχικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου, 424-1925*, Θεσσαλονίκη-Σέρραι, 1926, σ. 155-199: *Κατάλογος τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς* [ἀριθ. 1-365, ἐξ ὧν τὰ ὑπ' ἀριθ. 1-50 βυζαντινά].

187. Stéphane Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint-Paul de l'Athos. Étude diplomatique et critique publiée par les soins de* François Halkin, Louvain 1942, σ. 5-52, 103-182 καὶ 218-244 [πρβλ. καὶ ἀριθ. 199].

Βιβλιοκρισία: V. Laurent, *Xéropotamou et St Paul. Histoire et légende à l'Athos*, «Revue Historique du Sud-Est Européen», τόμ. 22 (1945), σ. 267-287 [ἐν σ. 277-287 καταγράφονται ἢ ἐκδίδονται ἔγγραφα τῆς μονῆς].

188. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 19, 28, 33, 47 [τὰ ὑπ' ἀριθ. 19 καὶ 28 εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

189. J. Bompaire, *Les archives byzantines de Xéropotamou*, «Byzantion», τόμ. 23 (1953), σ. 121-128 [συνοπτικὴ ἀπαρίθμησις, μετὰ μνείας τῶν ἐκδόσεων, τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κατὰ τὸ 1950 φωτογραφηθέντων ἐγγράφων τῆς μονῆς, ὧν παρασκευάζει διπλωματικὴν ἔκδοσιν].

190. Τοῦ αὐτοῦ, *Actes d'archives inédits du XVIe siècle (Athos)*, «XIIe Congrès International des Études Byzantines. Ochride 1961. Résumés des Communications», Belgrade-Ochride 1961, σ. 17.

Μονὴ ***Παντελεήμονος*** (Ρωσικόν).

191. *Acta, praesertim graeca, Rossici in monte Atho monasterii. Akty russkago na svjatom Afonie monastyria sv. Panteleimona*, Kiev 1873 [ἡ πρώτη συνολικὴ ἔκδοσις ἐγγράφων ἁγιορειτικῆς μονῆς· ἐν ἀρχῇ περιέχει τὰ ἑλληνικά, ἀριθ. 1-46, μετὰ ρωσικῆς μεταφράσεως].

192. Φιλαλήθους [='Ιωάννου Δ. Ταντελίδου], *Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1874 [ἐν σ. 111-177: *Ἐπίσημα ἔγγραφα, παλαιά τε καὶ νεώτερα*].

193. P. Lemerle, *Un acte du despote Andronic Paléologue (?) pour le couvent de Saint-Pantéleimon*, «Orientalia Christiana Periodica», τόμ. 13 (1947) (Miscellanea Guillaume de Jerphanion, I), σ. 562-571.

194. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 64.

195. V. Mošin, *Povelje cara Dusana i Jovana Paleologa Pantelejmonovom manastiru* (=Ἔγγραφα τοῦ τσάρου Ντουσὰν καὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου πρὸς τὴν μονὴν Παντελεήμονος), «Zgodovinski Casopis» 6-7 (1952-1953) (=Kosov Zbornik), σ. 402-416.

Διπλωματικὴ ἔκδοσις τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς παρασκευάζεται ὑπὸ P. Lemerle.

Μονὴ ***Παντοκράτορος.***

196. *Actes du Pantocrator, publiés par* L. Petit (Actes de l'Athos, II), «Vizantijskij Vremennik», τόμ. X (1903), Priloženie no 2 [ἀριθ. I-XXVI, βλ. καὶ προσθήκας Ed. Kurtz, αὐτόθι, τόμ. XXI (1914), σ. 82-83].

197. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 12, 96 [τὸ ὑπ' ἀριθ. 12 εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

Διπλωματικὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς παρασκευάζει ὁ V. Laurent.

Μονὴ ***Παύλου.***

198. Εὐλογίου Ἁγιοπαυλίτου, *Ἔγγραφα τῆς Μονῆς Ἁγίου Παύλου*, «Νέα Ἐποχή», ἔτ. Α' (1926), σ. 678-680, 704-707, 726-727, 765-766, 786-797.

199. Stéphane Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint-Paul*... Louvain 1942 [βλ. ἀριθ. 187], σ. 245-307 [append. IV, κατάλογος τῶν ἑλλην. ἐγγράφων τῆς μονῆς Ἁγίου Παύλου, ἀριθ. 1-40].

200. V. Grumel, *Légende et histoire à l'Athos. Un cas typique: les monastères de Xéropotamou et de Saint-Paul*, «Études Byzantines», τόμ. 2 (1944), σ. 248-254 [βιβλιοκρισία τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἀριθμοῦ· πρβλ. καὶ ἀριθ. 187].

201. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 11, 31, 42, 45/46, 97 [πάντα εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

202. A. P. Každan, *Dva pozdnevizantijskih akta iz sobranija P. I. Sevast'janova* (=Δύο ὑστεροβυζαντινὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς συλλογῆς Π. Ι. Σεβαστιάνωφ), «Vizantijskij Vremennik», τόμ. 2/27 (1949), σ. 313-321.

Πρωτάτον.

203. Κ. Φρεαρίτου, *Περίπλους Μακεδονίας καὶ Ἐλάσσονος Ἀσίας μετὰ τῶν ταύτῃ προσκειμένων μεγαλονήσων*, « Πανδώρα », τόμ. 15 (1864), σ. 198 [ἀναγραφὴ ἐγγράφων Πρωτάτου, ἀπὸ α΄ - θ΄].

204. Ἀρχιμ. Χριστοφόρου Κτενᾶ, *Νεώτεραι πηγαὶ πρὸς καθορισμὸν τῶν θεσμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 2 (1918), σ. 362 - 366, 489 - 492, 557 - 561, τόμ. 3 (1919), σ. 670 - 685, 793 - 808, 889 - 895, τόμ. 4 (1920), σ. 264 - 267, 378 - 380, 447 - 454, 488 - 490, 563 - 569, 615 - 626, 695 - 710, 775 - 779 [= ἀλληλογραφία Ἱερᾶς Κοινότητος μετ᾽ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀριθ. 1 - 181, ἰδίᾳ τοῦ 19ου αἰῶνος].

205. Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτου, *Ἡ βιβλιοθήκη Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ ἡ Κοινὴ τοῦ Γένους Σχολή*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 3 (1919), σ. 272 - 285.

206. Τοῦ αὐτοῦ, *Αὐταπάρνησις Ἁγιορειτῶν*, αὐτόθι, τόμ. 5 (1921), σ. 114 - 116 [ἔγγραφον τοῦ 1824].

207. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἱστορικὰ ἔγγραφα*, αὐτόθι, σ. 315 - 318 [ἔτ. 1839].

208. *Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἀποκειμένων Τυπικῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Χρυσοβούλλων Βλαχικῶν καὶ Κηροβούλλων, Σιγιλλίων, Φιρμανίων καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπισήμων Ἐγγράφων. Συνταχθεὶς ὑπὸ τῆς πενταμελοῦς Ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν πανοσιολογιωτάτων Ἀντιπροσώπων, Βατοπεδίου Προηγουμένου κ.* Εὐλογίου, *Δοχειαρίου Προηγουμένου κ.* Δανιήλ, *Ἁγ. Παύλου Γέροντος κ.* Ἰωάσαφ, *Σταυρονικήτα Γέροντος κ.* Γαβριὴλ *καὶ Γρηγορίου Γέροντος κ.* Στεφάνου, ἐν Ἀθήναις 1921.

Βιβλιοκρισία: Ἀ. Σιγάλα, «Ἑλληνικά», τόμ. 1 (1928), σ. 433 - 435.

209. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, *Σφραγῖδες καὶ ἐπιγράμματα τοῦ Πρωτάτου τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τῶν Κ΄ Ἱ. Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 6 (1922), σ. 113 - 121 καὶ 176 - 181 [μετ᾽ ἐγγράφων].

210. Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁ πύργος τοῦ Πρωτάτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ παλαιὸν περὶ αὐτοῦ γράμμα*, αὐτόθι, τόμ. 8 (1924), σ. 160 - 163 [γράμμα τοῦ ἔτους 1694].

211. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ ἐπιστασία τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ 1783 - 1928 χρηματίσαντες ἐπιστάται*, αὐτόθι, τόμ. 12 (1928), σ. 331 - 348 καὶ 441 - 458 [στηρίζεται εἰς ἔγγραφα Ἱερᾶς Κοινότητος, ὧν τινα καὶ ἐκδίδονται].

212. Ἀρχιμ. Ἀθανασίου Παντοκρατορινοῦ, *Ἀναγραφὴ τῶν γραμματέων καὶ ὑπογραμματέων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 13 (1929), σ. 216 - 227, 264 - 279, 329 - 346,

381 - 390, 508 - 530 [ἐτῶν 1790 - 1929, μετὰ περιλήψεων πολλῶν ἐγγράφων].

213. Ἀθανασίου Λαυριώτου, *Κατάλογος μερικὸς χρυσοβούλλων*, « Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη », τόμ. 4 (1939 - 1940), σ. 92 - 95, 145 - 148, 196 - 200 [περίληψις τοῦ καταλόγου ὑπ᾽ ἀριθ. 208].

214. Fr. Dölger, *Die Echtheit des «Tragos»*, « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 41 (1941), σ. 340 - 350 = *Byzantinische Diplomatik* (1956), σ. 215 - 224.

215. Τοῦ αὐτοῦ, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 80/81, 107 [τὸ τελευταῖον εἰς πρώτην ἔκδοσιν].

216. Τοῦ αὐτοῦ, *Archivarbeit auf dem Athos. Über Arbeitsbedingungen für die Herausgabe byzantinischer Kaiserurkunden*, « Archivalische Zeitschrift », τόμ. 50 - 51 (1955), σ. 281 - 295 [βλ. ἀριθ. 10· ἐν σ. 289 κ.ἑξ. ἔκδοσις τῶν τριῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων τοῦ Ἁγ. Ὄρους, τῶν ἐτῶν 883, 893 καὶ 934].

Μονὴ ***Σταυρονικήτα.***

217. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, *Πωλητήριον ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου* (Ἁγιορειτικὰ Ἀνάλεκτα 13), « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 2 (1918), σ. 371 - 374 [ἔτ. 1533].

218. Τοῦ αὐτοῦ, *Διαθήκη τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Ἱερεμίου Α΄ τοῦ καὶ κτίτορος Β΄ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα*, « Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς », τόμ. 3 (1919), σ. 564 - 572.

219. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Α΄, δι᾽ οὗ ἐπικυροῖ καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὰ μετὰ τῆς Μονῆς Φιλοθέου καὶ τοῦ ἐξάρχου Γρηγορίου συμπεφωνημένα περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐκχωρήσεως τοῦ καθίσματος τοῦ Σταυρονικήτου* [ἔτ. 1536]. — *Ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, δι᾽ οὗ ἐκχωρεῖ τῷ πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ Α΄ τὴν ἔρημον Μονὴν τοῦ Σταυρονικήτα πρὸς ἀνέγερσιν* [ἔτ. 1541], αὐτόθι, τόμ. 4 (1920), σ. 169 - 173.

220. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἔγγραφον συνοδικὸν 68 Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, δι᾽ οὗ ἐπικυροῦσι τὸ ἀνωτέρω ὑπὸ χρονολογίαν 1541 ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγ. Ὄρους πρὸς πατρ. Ἱερεμίαν τὸν Α΄ περὶ τῆς Μ. Σταυρονικήτα.* — *Ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγ. Ὄρους, δι᾽ οὗ ἐκχωρεῖται ⟨τῇ⟩ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Α΄ νεοσυστηθείσῃ Μονῇ τοῦ Σταυρονικήτα τμῆμα δάσους ἐκ τοῦ Πρωτατινοῦ ὑπεράνω τῶν Καρυῶν καὶ μυλὼν εἰς θέσιν « Λειβαδογένι »*, αὐτόθι, σ. 224 - 229 [ἔτ. 1544].

221. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, δι᾽ οὗ ἐπικυροῖ τὰ δύο ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα, τὸ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τὸ 1541 ἐκδοθὲν ἐκχωρητήριον ἔγγραφον καὶ τὸ ὑπὸ 69 Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων κατὰ τὴν αὐτὴν χρονολογίαν συνοδικὸν ἐπικυρωτικὸν τοῦ κράτους*, αὐτόθι, σ. 304 - 308 [ἔτ. 1819].

222. Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁμολογία τῆς Μονῆς Φιλοθέου, δι' ἧς ἐκχωρεῖ τῷ πατριαρχικῷ ἐξάρχῳ Γρηγορίῳ τῷ Γηρομεριώτῃ τὸ κάθισμα τοῦ Σταυρονικήτα πρὸς ἵδρυσιν μονῆς*, αὐτόθι, σ. 431 - 433 [ἔτ. 1533].

223. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον πατριάρχου Ἱερεμίου Α' πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Σταυρονικήτα, δι' οὗ συνίστησι τὴν πρὸς ταύτην εἰλικρινῆ ἀγάπην αὐτοῦ καὶ παραινεῖ τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς πρὸς ἀπόκτησιν τῶν θεοποιῶν ἀρετῶν καὶ τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν*, αὐτόθι, σ. 472 - 474 [ἔτ. 1545, βλ. καὶ ἀριθ. 230].

224. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον Διονυσίου τοῦ Β', ἐπιβεβαιωτήριον διὰ τὴν ἐν Κοντοσκαλίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἰκίαν τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα* [ἔτ. 1547]. — *Φιρμάνιον (μονόγραμμα) τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμὰν...* [ἔτ. 1549]. — *Ἔγγραφον ὀθωμανικὸν ἰδιοκτητικὸν (χοδζδζέτιον)...* [ἔτ. 1549]. — *Ἔγγραφον... (χοδζδζέτιον)...* [ἔτ. 1624], αὐτόθι, σ. 596 - 601.

225. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Τιμοθέου Α', δι' οὗ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἐπικυροῖ τὰ ἔγγραφα περὶ τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἐζοβῆς τῆς ἐπαρχίας Σερρῶν κτημάτων καὶ ὑδρομύλων τῆς Μονῆς Σταυροκινήτα* [ἔτ. 1614], αὐτόθι, σ. 739 - 742.

226. Τοῦ αὐτοῦ, *Πωλητήριον ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, δι' οὗ πωλεῖ τὸ ἐν Καρυαῖς... κελλίον τῶν Ἁγίων Πάντων πρὸς Μακάριον καὶ Νικόδημον, μοναχοὺς* [ἔτ. 1556]. — *Πωλητήριον ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, δι' οὗ πωλεῖ τὸ ἐν Καρυαῖς... κελλίον τῶν Ἁγίων Πάντων (τανῦν Ἀντιπροσωπεῖον) πρὸς τὴν Μονὴν Σταυρονικήτα* [ἔτ. 1558], αὐτόθι, τόμ. 5 (1921), σ. 858 - 860 [γράφε: 15 - 17].

227. Τοῦ αὐτοῦ, *Γράμματα τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Γρηγορίου Ε' πρὸς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Σταυρονικήτα* [ἔτ. 1797, 1805]. — *Γράμμα τοῦ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Μ. Χαρτοφύλακος Νικηφόρου Ἰβηρίτου πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους καὶ προεστῶτας τῆς Μονῆς...* [ἔτ. 1819], αὐτόθι, σ. 203 - 206.

228. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἔγγραφον συμβιβαστικὸν Μαχμοὺτ Βέη υἱοῦ Ἀππᾶς μετὰ τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα περὶ τοῦ ἐν Πλανᾷ εὑρισκομένου μύλου* [ἔτ. 1602]. — [Ἕτερα δύο ἔγγραφα περὶ τῶν ἐν Πλανᾷ κτημάτων τῆς μονῆς, ἔτ. 1798 καὶ 1824], αὐτόθι, σ. 336 - 339.

229. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἔγγραφα Μονῆς Σταυρονικήτα* [χοδζδζέτια κ.ἄ. ὀθωμανικὰ ἔγγραφα εἰς ἑλλην. μετάφρασιν], αὐτόθι, σ. 508 - 512.

230. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον πατριάρχου Ἱερεμίου Α' πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Σταυρονικήτα...* κλπ., αὐτόθι, τόμ. 6 (1922), σ. 397 - 399 [ἔτ. 1545, τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 223].

231. Τοῦ αὐτοῦ, *Σιγίλλιον πατριάρχου Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως, δι' οὗ ἐπικυροῖ τὰ ὁροθετήρια ἔγγραφα τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα τὰ ἀφορῶντα τὸ ἐν Κασσάνδρᾳ προνομιοῦχον μετόχιον αὐτῆς* [ἔτ. 1632], αὐτόθι, τόμ. 7 (1923), σ. 269 - 271.

232. Τοῦ αὐτοῦ, *Γράμμα κηρόβουλλον, δι' οὗ ἡ Ἱερὰ Σύναξις τοῦ Ἁγίου Ὄρους συμβιβάζει ὑφισταμένην διαφορὰν μεταξὺ Νεοφύτου τοῦ ἁγιογράφου καὶ Τιμοθέου περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Παπᾶ Μάρκου καὶ τοῦ Πύργου* [ἔτ. 1591], αὐτόθι, σ. 272 - 273.

233. Τοῦ αὐτοῦ, *Κηρόβουλλον Μονῆς Σταυρονικήτα* [ἔτ. 1586], αὐτόθι, τόμ. 14 (1930), σ. 70 - 72.

234. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἱστορικὰ ἔγγραφα τῆς Ι. Μονῆς Σταυρονικήτα* [ὑπὸ διαφόρους εἰδικωτέρας ἐπιγραφάς], αὐτόθι, τόμ. 15 (1931), σ. 230 - 233, 270 - 274, τόμ. 17 (1933), σ. 113 - 116.

Μονὴ **Φιλοθέου**.

235. *Actes de Philothée publiés* par W. Regel, Ed. Kurtz et B. Korablev (Actes de l'Athos, VI), «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XX (1913), Priloženie, σ. 1 - 39 [ἑλληνικὰ ἀριθ. I - XIV].

236. Μιχαὴλ Γούδα, *Βυζαντιακὰ γράμματα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Φιλοθέου. Ἀφιερωτήριον γράμμα Θεοδώρας Παλαιολογίνης τῆς Φιλανθρωπηνῆς τοῦ ἔτους 6885 (1376)*, «Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», περίοδος Β', τόμ. 2 (1925), σ. 3 - 17.

237. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 8, 53.

Μονὴ **Χιλανδαρίου**.

238. *Actes de Chilandar publiés* par L. Petit et B. Korablev (Actes de l'Athos, V). I: Actes grecs par L. Petit «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XVII (1911), Priloženie [ἔγγραφα ἀριθ. 1 - 172, βλ. καὶ προσθήκας Ed. Kurtz, αὐτόθι, τόμ. XXI (1914), σ. 78 - 80].

239*. A. Solovjev, *Povelje čara Uroša u Hilandarskom arhivu* (= Ἔγγραφα τοῦ τσάρου Οὔρεση εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Χιλανδαρίου), «Bogoslovlje», τόμ. 2 (1927), σ. 281 - 293.

240*. R. Grujič, *Jedno grčko hilandarsko pismo iz XVIII v.s. minaturama* (= Ἑλληνικὸν γράμμα τοῦ Χιλανδαρίου τοῦ XVIII αἰ. μετὰ μικρογραφιῶν), «Zbornik za istoriju Južne Srbije», τόμ. 1 (1936), σ. 389 - 394.

241*. V. Mošin, *Beleške o hilandar. praktiku* (= Πληροφορίαι περὶ τοῦ Χιλανδαρηνοῦ Πρακτικοῦ), «Zbornik u čast A. Beliča», Beograd 1937, σ. 255 - 256.

242. Τοῦ αὐτοῦ, *Das Datum des Praktikon von Chilandar* [πρόκειται περὶ σλαβικῆς μεταφράσεως ἑλληνικοῦ ἐγγράφου, βλ. καὶ τὸν ἀμέσως

προηγούμενον ἀριθμόν], « Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher », τόμ. 14 (1938), σ. 104 - 118.

243. A. Soloviev, *Un inventaire de documents byzantins de Chilandar*, « Annales de l'Institut Kondakov » (Seminarium Kondakovianum), τόμ. 10 (1938), σ. 31 - 47.

244. Τοῦ αὐτοῦ, *Τὸ συμφωνητικὸν τοῦ 'Αγ. Σάββα μετὰ τοῦ Πρωτάτου τοῦ 'Αγ. "Ορους περὶ ἀγροῦ δι' ἐμφύτευσιν ἀμπέλου* [σερβιστί], « Glasnik Državnog Muzeia u Sarajevn », Drustv. Nauke, Sv. 1, N.S. 1946, σ. 81 - 122.

245. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, ἀριθ. 6, 7, 15, 29, 50.

246. V. Mošin et A. Sovre, *Dotatki h Grškim listinam Hilandarja. Supplementa ad acta graeca Chilandarii*, Ljubljana 1948 [ἔκδοσις 21 νέων ἐγγράφων].

Βιβλιοκρισίαι: P. Lemerle, « Revue des Études Grecques », τόμ. 62 (1949), σ. 270 - 272, Fr. Dölger, « Byzantinische Zeitschrift », τόμ. 43 (1950), σ. 76 καὶ V. Laurent, « Revue des Études Byzantines », τόμ. 8 (1950), σ. 273 - 274.

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ

LE MONASTÈRE D'IVIRON ET LE RÔLE DES GÉORGIENS DU MONT ATHOS

Le titre que j'ai choisi montrera d'emblée au lecteur que ma contribution au monument que M. Tomadakis a eu l'idée admirable de dédier à la Sainte Montagne, à l'occasion de son millénaire, montrera à tous, aux érudits comme au lecteur moyen, aux Géorgiens comme aux Hellènes, que j'ai tranché des questions litigieuses qui n'ont pas laissé de faire du bruit. La première est la plus importante, parce qu'elle touche l'origine d'un des livres les plus célèbres de la littérature universelle, le roman édifiant — utile à l'âme, *ψυχωφελής* — et d'ailleurs d'un charme puissant et délicat, de Barlaam et de Joasaph.

Quel est l'auteur, quelle est la date de cette œuvre, adaptation chrétienne de l'histoire du Bouddha? On sait, même dans le grand public, qu'une controverse s'est élevée à ce sujet, depuis un quart de siècle, entre feu le R. P. Paul Peeters, Bollandiste, orientaliste fameux, et le maître de la byzantinologie allemande, M. Franz Dölger.

M. Dölger, contre le P. Peeters, affirme que le roman de Barlaam est une œuvre de S. Jean Damascène et il s'est fait fort de le prouver par la tradition manuscrite de la *ψυχωφελὴς ἱστορία* et de son titre, ainsi que par des ressemblances stylistiques qu'il a relevées en quantité entre des ouvrages qui appartiennent incontestablement à S. Jean Damascène, et notre roman. Le P. Peeters, lui, nie la paternité damascénienne de la *ψυχωφελὴς ἱστορία* et proclame que son auteur est un moine géorgien du XIIe siècle, Euthyme, fils de Jean, le fondateur du monastère d'Iviron, auquel des témoignages indépendants les uns des autres, des textes géorgiens, grecs et latins attribuent l'honneur d'avoir traduit en grec du géorgien le livre qui certainement mérite le premier prix Nobel de la littérature universelle, si les Nations Unies instituaient, comme nous le souhaitons, cette récompense.

Si j'ai pris parti, et définitivement, dans ce litige, c'est après un mûr examen de la question et la lecture de tous les livres et articles qui en traitent. C'est la généreuse hospitalité du Museum Bollandianum, où j'ai eu sous la main toute la bibliographie de la question[1],

[1] La thèse de M. Franz Dölger est défendue dans les fascicules premiers des « Studia patristica et byzantina » sous le titre : Der griechische Barlaam-Roman, ein Werk des Hl. Johannes von Damaskos, 1953 Buchverlag Ettal, X-104 pages. Celle du P. Peeters a été présentée dans un article des Ana-

qui a rendu possible cette révision approfondie : et je dis révision parce que, il y a douze ans, dans mon discours de réception à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris, où je succédai au Père Peeters, ému par les arguments de Dölger, j'avais dans mon éloge funèbre de l'illustre défunt noté sa thèse comme un des rares cas où le flair critique du Président des Bollandistes s'était trouvé en défaut.

On ne pourra donc pas m'accuser de partialité, de « bollandisme inconditionel ». Comme je pense que la renommée, l'autorité du maître de Munich peut avoir entraîné d'autres adhésions et comme je crois sincèrement que la thèse damascénienne est une grave erreur, je profite de l'invitation de M. Tomadakis pour essayer d'opérer quelques conversions semblables à la mienne. J'aurai la chance qui est réservée à ceux qui présentent une évidence, je pourrai non démontrer, mais montrer. Ma tâche sera donc facile et simple, et je pourrai faire court, très court.

Le lecteur verra donc successivement deux choses : a) il est faux, contrairement à ce que dit M. Dölger, que la tradition manuscrite du Barlaam l'attribue unanimement à S. Jean Damascène depuis le VIIIe siècle ; b) il est certain que le P. Peeters a raison contre M. Dölger, en disant (je le répète) « qu'un faisceau de témoignages indépendants les uns des autres, affirme que la *ψυχωφελὴς ἱστορία* est l'œuvre du Géorgien Euthyme ».

Je commence par établir la thèse a). Ici je répète ce qu'a dit le R. P. Halkin : « Dans le titre que plus de 60 manuscrits donnent à la pièce M. Franz Dölger croit lire le nom de l'auteur. Or, ce titre dit simplement que l'histoire à été rapportée des Indes à Jérusalem par le moine Jean de Saint Sabas : *Ἱστορία ψυχωφελὴς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας τῆς Ἰνδῶν λεγομένης πρὸς τὴν Ἁγίαν Πόλιν μετενεχθεῖσα διὰ Ἰωάννου μοναχοῦ, ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐναρέτου, μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα.* Le sabaïte Jean n'est manifestement pas présenté comme écrivain, mais comme un saint homme revenu des Indes avec le beau récit dans sa mémoire ou dans sa besace. Faut-il identifier ce moine pélerin avec l'ermite Jean qui, dans la vie de S. Théodore d'Edesse, est censé raconter ses souvenirs d'un voyage *« ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ τῆς Ἰνδικῆς χώρας »* ? En tout cas ce moine Jean ne peut être S. Jean Damascène qui n'a jamais voyagé dans l'Inde. Il faut donc dire que le titre de 60 manus-

lecta Bollandiana tom. 49 (1931), p. 276-312, et dans le Propylaeum ad Acta Sanctorum, Decembris 1940 p. 551. Elle a été défendue par deux Bollandistes, le P. François Halkin, Analecta Bollandiana, t. 71 (1953) p. 475-488, et le P. Paul Devos, Les origines de « Barlaam et Joasaph » grec, t. 75 (1957), p. 89-104.

crits n'attribue pas le roman à S. Jean Damascène. La narration est même anonyme dans la plupart des manuscrits. Quelques codices, et seulement à partir du XIIIe siècle, désignent nommément S. Jean Damascène comme auteur ou comme traducteur. C'est ce que fait la vie arabe, écrite après 1085, et c'est ce que fait l'auteur du lemme latin de la traduction latine la plus répandue au XIIe siècle.

Abordons à présent la thèse b). Voici les trois témoignages principaux en faveur de la paternité de S. Euthyme. Le premier est géorgien; il provient de S. Georges l'Hagiorite, le propre successeur des SS. Jean et Euthyme à la tête de la laure d'Iviron, et leur biographe. La vie des deux fondateurs, le père et le fils, a été datée du début de son higouménat, vers 1045. L'hommage qu'il rend à l'infatigable activité d'Euthyme en tant que traducteur brille par deux qualités. Tout d'abord la distinction est soigneusement, expressément marquée entre ce qui est traduction du géorgien en grec et ce qui est traduction du grec en géorgien. Je traduis ici la traduction latine du P. Peeters: « Et la douceur suave des livres qu'il a traduits, comme le son puissant d'une flûte d'or, est goûté de toute la terre, non seulement chez les Ibères mais encore chez les Grecs, car il a traduit en grec du géorgien le Balahrar, l'Abucure et quelques autres ». « Il est clair, dit le P. Peeters, que jamais l'hagiographe n'aurait pu, n'aurait osé parler ainsi, si les parchemins, sur lesquels il en savait plus long que beaucoup d'Hellènes, contenaient la preuve matérielle que l'*Histoire édifiante* existait avant S. Euthyme? A défaut de la probité, le bon sens l'aurait préservé de cette étourderie ».

Nous serions tenus de prendre au sérieux ce témoignage, même si nous ne connaissions pas de Barlaam géorgien ou Balahrar. Mais le Balahrar existe. Nous en possédions déjà une version intitulée *Sibrdgne Balahrarisi* ou *Sagesse de Balahrar*, dûment éditée, traduite ou commentée, dont la teneur suffirait à prouver que Georges l'Hagiorite n'avait pas parlé en l'air. Et tout fait espérer que bientôt sera éditée, traduite et commentée une autre version, plus longue, de Balahrar, qui contribuera à éclairer notablement les origines du Barlaam grec.

Quelques années à peine séparent le témoignage rendu en géorgien par Georges l'Hagiorite sur l'Athos et sa confirmation par un auteur latin responsable de la première traduction en cette langue qui ait été faite du texte grec BHG, 224. Cette personne écrit à Constantinople en 1048 sous Constantin Monomaque. Il dit qu'un certain Léon lui avait remis un libellus pour qu'il le traduisît du grec en latin, et plus loin: « Hunc autem libellum ex indico sermone in argolico transtulit primum quidam Eufimius monachus abasgo genere stilo », ce qui veut dire: « Ce petit livre avait été traduit en grec de l'hindou par le moine Euthyme de race abasge (géorgienne). M. Robert L. Wolf traduit erronément « from the language of the abasgian race », et il n'est pas le seul à avoir commis cette erreur même parmi les géorgiens. *Ex indico sermone,* quelque peu excusable dans le contexte d'une histoire indienne, est insoutenable. Après ces témoignages, géorgien et latin, voici enfin le lemme grec, tel qu'on le lit dans un manuscrit du XIe siècle, le codex Venetus Marc. VII 26 (au plus tôt de la fin du XIe siècle d'après Dölger: *Ἱστορία ψυχωφελὴς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας, πρὸς τὴν Ἁγίαν Πόλιν μετενεχθεῖσα διὰ Ἰωάννου μοναχοῦ, μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα, μεταφρασθεῖσα δὲ ἀπὸ τῆς Ἰβήρων πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ὑπὲρ* (sic) *Εὐθυμίου ἀνδρὸς τιμίου καὶ εὐσεβοῦς, τοῦ λεγομένου Ἴβηρος*. Tel était le lemme grec dans son état complet dont deux circonstances concourent à rehausser la signification: la traduction de l'anonyme en garantit l'existence dès avant 1048; le manuscrit grec sur lequel travaillait le traducteur provenait plus que probablement de l'Athos et peut-être d'Iviron même.

Il est exceptionnel que le lemme ait été gardé en son intégrité. Presque dans tous les manuscrits la première partie seule a été retenue, généralement sous cette forme: *Ἱστορία ψυχωφελὴς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας τῆς Ἰνδῶν λεγομένης πρὸς τὴν Ἁγίαν Πόλιν μετενεχθεῖσα διὰ Ἰωάννου μοναχοῦ, ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐναρέτου, μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα.* La disparition de la seconde partie du lemme, à laquelle on peut supposer plusieurs motifs, et, avant tous, l'amour-propre piqué des Grecs, eut très tôt de fâcheux effets. Car c'est quand le titre est complet, alléguant le nom du traducteur du texte grec Euthyme, que l'expression *ἱστορία ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν μετενεχθεῖσα διὰ Ἰωάννου* présente le plus naturellement son sens d'histoire rapportée d'Ethiopie intérieure à Jérusalem par Jean et qu'on n'est le moins tenté de faire dévier la signification de *μετενεχθεῖσα* vers une idée de composition ou de mise par écrit ou encore de traduction.

Mais, une fois que le lemme eut été malencontreusement amputé de son second élément, l'exigence instinctive du public en quête d'un nom d'auteur a fait progressivement glisser le sens naturel de « transporté » qu'avait dans son contexte le terme *μετενεχθεῖσα,* vers le sens artificiel de « transposition littéraire ». Cette déformation s'est traduite d'une double façon. Jean de Saint-Sabas, moine inconnu, a fini par prendre le visage plus prestigieux d'un autre Jean, écrivain réputé, et Sabaïte de surcroît. Et à *μετενεχθεῖσα* sont venus se joindre ou même

se substituer des termes tels que *μεταβληθεῖσα* ou *συγγραφεῖσα;* ainsi trouve-t-on plus tard des titres comme : *ἱστορία ψυχωφελὴς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας, τῆς Ἰνδῶν λεγομένης, ἀπελθόντων τιμίων ἀνδρῶν πρὸς τὴν Ἁγίαν Πόλιν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ ἀπαγγειλάντων, συγγραφεῖσα παρὰ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ — Βίος καὶ πολιτεία τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ καὶ ψυχικὴ ὠφέλεια συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ — Διήγησις ψυχωφελὴς Ἰωάννου μετενεχθεῖσα ὑπὸ τῆς τῶν Αἰθιόπων ἐσωτέρας χώρας εἰς τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν καὶ μεταβληθεῖσα ἀπὸ τῆς τῶν Αἰθιόπων διαλέκτου ἐπὶ τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ.* On voit combien M. Franz Dölger se trompait en affirmant l'« antiquité » de la tradition damascénienne. Il a fallu des siècles pour faire d'un moine Jean de Saint-Sabas, ni auteur ni traducteur, mais porteur d'un manuscrit de l'Inde à Jérusalem et qui ne peut être Jean Damascène, puisque ce dernier n'a jamais été dans l'Inde, il a fallu dis-je des siècles pour que s'opérât la transformation de Jean moine obscur, en Jean Damascène *ὁ Χρυσορρόας*, le second Chrysostome de l'église grecque. Il a fallu aussi que le nom d'Euthyme, traducteur et auteur inspiré du roman grec, fût relégué de la lumière de la gloire, dans les ténèbres extérieures de l'ignorance et de la haine.

Pour expliquer et la gloire et l'ostracisme d'Euthyme d'Ibère, il nous faut à présent raconter et caractériser les rapports des Ibères, d'Euthyme et des siens, avec Byzance.

L'ÉTAT GÉORGIEN ALLIÉ DE BYZANCE

Nous avons publié jadis, dans Byzantion VIII, 1933, un excellent article de Z. Avalichvili intitulé « La succession du curopalate David d'Ibérie, dynaste de Tao » (pp. 177-202).

On peut dire que l'Etat ibérien est pour Byzance comme une préfiguration de l'Etat russe de Kiev, orthodoxe comme lui, et qui à son heure sauve l'empire du danger que lui faisaient courir de puissants rebelles, Bardas Skléros dans le cas des Géorgiens, Bardas Phokas dans le cas des Russes. Traduisons du latin si fidèle du R. P. Peeters quelques pages des *Histoires monastiques Géorgiennes :* « En ce temps là (976-979) il arrive que Skléros entre en révolte contre les empereurs (Basile II et Constantin VIII) et s'empare de la terre entière. Les (jeunes) empereurs avec l'impératrice (mère) enfermés dans la ville s'étaient dans le péril et l'angoisse. Etant dans cette condition, ils se dirent à eux-mêmes : « En dehors de David le curopalate, nous n'avons personne qui puisse venir à notre aide ». Mais comme Skléros interceptait toutes les routes, personne ne pouvait faire arriver à son but un messager ». Je résume la suite : On apprend que Jean et Tornik sont au Mont Athos dans la laure de St Athanase. Un messager impérial, un sébastophore, va leur dire :

« L'impie Skléros s'est soulevé contre nous, il s'est emparé de tout le continent. Nous soupplions votre sainteté que, sans faute ni excuse, Jean Tornik vienne auprès de notre Majesté ». Tornik se défend comme il peut, mais il se met en route. L'impératrice le supplie de sauver l'empire ; elle prend sur elle tous les péchés que le moine redevenu soldat pourrait commettre en combattant. Tornik est mis à la tête d'une armée géorgienne qui arrive en Grèce, Skléros battu se réfugie en terre arabe, tandis que Tornik retournait à l'Athos avec des trésors infinis qui bien entendu enrichirent son monastère.

Nous avons expliqué la faveur immense dont Tornik, Jean, Euthyme et naturellement le curopalate David jouirent à Byzance. Mais il nous reste à expliquer l'éclipse de cette faveur dont témoigne la disparition du nom d'Euthyme de l'intitulé de la *ψυχωφελὴς ἱστορία.* Je serai bref, car, ici encore, il s'agit d'une évidence.

Le curopalate David mort le jour de Pâques, 31 mars 1001, Basile II, auquel il avait légué ses états, accourut pour recueillir et visiter ce qu'il considérait comme son héritage. Mais l'accord ne fut point parfait entre lui et Baghrat II, roi des Abkhazes, fils adoptif du défunt dynaste et par son père Gourgen roi des Ibères. Des dissentiments couvèrent longtemps et finirent par causer la dernière guerre de Basile II (1021-1022).

Les acquisitions de Basile II, faites au détriment de la Géorgie et de l'Arménie, furent incorporées dans le thème byzantin d'Ibérie avec Erzeroum et Ani comme principaux boulevards.

Cette guerre, a dit Avalichvili, marqua la chute définitive du système politique qui fut si longtemps à la base de l'alliance ibéro-byzantine. A présent le nom d'Ibère est cité parmi les noms détestés d'ennemis infidèles. Basile II parle ainsi dans son épitaphe métrique[1] :

[1] Nous avons eu la plus grande peine à la trouver, bien que M. Avalichvili renvoie très exactement au tome VI de Zonaras p. 172-173. Il s'agit du Zonaras de L. Dindorf (Teubner), reproduisant l'édition de la Byzantine du Louvre avec les notes de Du Cange, qui a édité l'épitaphe d'après un manuscrit de Pachymère (cod. 2.310). Schlumberger semble avoir ignoré ce beau poème et nous citons d'ordinaire Zonaras III d'après Büttner Wobst dans le Corpus de Bonn.

῎Αλλοι μὲν ἄλλοι τῶν πάλαι βασιλέων
τόπους προηυτρέπισαν εἰς ταφὴν ξένους.
᾿Εγὼ δὲ Βασίλειος, πορφύρας γόνος,
εἴσειμι τύμβον ἐν μέσῳ τῆς ῾Εβδόμου
5 *καὶ σαββατίζω τοὺς ἀμετρήτους πόνους,*
οὓς ἐν μάχαις ἔστεγον, οὓς ἐκαρτέρουν·
ἀφ᾽ οὗ γὰρ βασιλέα Θεὸς κέκληκέ με
οὐ γάρ τις εἶδεν ἠρεμοῦν ἐμὸν δόρυ,
καὶ μαρτυροῦσι τοῦτο Σκύθαι καὶ Πέρσαι,
10 *σὺν οἷς ᾿Ισραήλ, ῎Αβασγος, ῎Ιβηρ, ῎Αραψ.*

Nous ne sommes pas sortis de notre sujet en citant ces dix vers dont le dixième nous révèle pourquoi Euthyme l'Ibère, mort trois ans après Basile II, ne pouvait plus garder l'honneur d'avoir donné à la littérature byzantine un chef d'œuvre, la *ψυχωφελὴς ἱστορία* de Barlaam et Joasaph, honneur qui lui était ravi par l'ombre de S. Jean Damascène.

HENRI GRÉGOIRE

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΕΠΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Παραπομπαὶ εἰς ἔργα διὰ μόνων τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων.

Ν. ᾿Αντωνόπουλος = Νικολάου ᾿Αντωνοπούλου, ῾Η συνταγματικὴ προστασία τοῦ ῾Αγιορειτικοῦ καθεστῶτος, ᾿Αθῆναι 1958.

Κ. Βλάχος = Κοσμᾶ Βλάχου, διακόνου ῾Αγιορείτου, ῾Η χερσόνησος τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους ῎Αθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ μοναὶ καὶ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, Βόλος 1903.

Μ. Γεδεὼν = Μανουὴλ Γεδεών, ῾Ο ῎Αθως (ἀναμνήσεις, ἔγγραφα, σημειώσεις), Κωνσταντινούπολις 1885.

Χ. Κτενᾶς = Χριστοφόρου Κτενᾶ, ἀρχιμανδρίτου, ῾Ο Πρῶτος τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους ῎Αθω καὶ ἡ Μεγάλη Μέση ἢ Σύναξις, ΕΕΒΣ Ϛ′ (1929), σελ. 233 - 281.

Ph. Meyer = Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894.

Π. Οὐσπένσκη = Πορφυρίου Οὐσπένσκη, Χριστιανικὴ ᾿Ανατολὴ (τ. III ῞Αγιον ῎Ορος), Κίεβον 1877 (ρωσσιστί).

Σ. Παπαδᾶτος = Σταύρου ᾿Ι. Παπαδάτου, Αἱ νομικαὶ βάσεις τῆς ῾Αγιορειτικῆς Πολιτείας, ᾿Ιωάννινα 1959, ἀνατ. ἐκ τῆς « ᾿Ηπειρωτικῆς ῾Εστίας », τ. Η′.

Δ. Πετρακάκος = Δημητρίου Πετρακάκου, Τὸ Μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους ῎Αθω, ᾿Αθῆναι 1925.

Γ. Σμυρνάκης = Γερασίμου Σμυρνάκη, ἀρχιμανδρίτου ᾿Εσφιγμενίτου, Τὸ ῞Αγιον ῎Ορος, ᾿Αθῆναι 1903.

᾿Ι. Χατζηϊωάννου = ᾿Ιωάννου Χ. Χατζηϊωάννου, Χρυσόβουλλα καὶ τυπικὰ περὶ τοῦ ῾Αγίου ῎Ορους τῶν ἀειμνήστων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τεῦχος Α′, ᾿Αθῆναι 1939.

Βραχυγραφίαι

ΑΕΚΔ = ᾿Αρχεῖον ᾿Εκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου (περ.).
BZ = Byzantinische Zeitschrift (περ.).
ΕΕΒΣ = ᾿Επετηρὶς ῾Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (περ.).
PG = J. - P. Migne, Patrologia Graeca.
RÉB = Revue des Études Byzantines (περ.).

Α' - ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἄν καὶ ἡ διασωθεῖσα παράδοσις[1] ἀνατρέχουσα αἰῶνας τινὰς ὀπίσω τῆς ἱστορικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους[2] ζωῆς θέλει αὐτὸ κατοικούμενον ὑπὸ μοναχῶν ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἱστορικὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους βίος ἀρχίζει ἀπὸ τὸν θ' μ.Χ. αἰῶνα, ὅτε ἐν αὐτῷ ἐμφανίζονται οἱ πρῶτοι μοναχοί, οἵτινες ὀργανωθέντες ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τῆς ἀναπτύξεως τῶν μεγάλων μοναστηριακῶν συγκροτημάτων[3].

Τὴν πρώτην ἐπίσημον εἴδησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν μοναχῶν ἐν Ἄθῳ παρέχει τὸ ἐν ἔτει 885 ἐκδοθὲν χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος, δι' οὗ οὗτος παραχωρεῖ προνομίας αὐτοῖς: *«τοὺς τὸν ἐρημικὸν βίον ἑλομένους καὶ τὰς καταμονὰς καὶ διατριβὰς ἐν τῷ τοῦ Ἄθωνος λεγομένῳ ὄρει ποιησαμένους καὶ τὰς εὐτελεῖς σκηνὰς ἐκεῖ πηξαμένους... τοῦ λοιποῦ ἀθορύβους καὶ ἀταράχους διάγειν»* [1]. Ὀλίγον πρότερον, ἤτοι ἐν ἔτει 882 ὁ αὐτὸς βασιλεὺς εἶχε παραγγείλει τὸν διαχωρισμὸν τοῦ Ἄθω ἀπὸ τῆς λοιπῆς ἐπικρατείας (κατ. Β, Ι). Εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς πρώτης φροντίδος καὶ προστασίας τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ.

Βεβαίως ἡ ἱστορικὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ζωή[2], ἀρχίζει ἐνωρίτερον καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν μοναχῶν εἰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ξέρξου, ὅπου ἵδρυσαν τὴν πρώτην μονήν, τοῦ Κολοβοῦ, καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ εἰσόδου αὐτῶν εἰς Ἄθω ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ἀσκητῶν - ἀναχωρητῶν, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν πρώτην μορφὴν μοναχικῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὀργανώσεως κατὰ τὸ πρότυπον τῶν μοναχῶν - ἀσκητῶν τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς[3].

Ὑπὸ τοῦ Γενεσίου[4], Βυζαντινοῦ συγγραφέως τοῦ ι' αἰῶνος, ἐμμέσως πληροφορούμεθα τὴν ὕπαρξιν τῶν μοναχῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐκ τῆς συμμετοχῆς ἀντιπροσωπείας αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Θεοδώρας συγκληθεῖσαν ἐν ἔτει 842 ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν ἱερῶν Εἰκόνων[5].

Ὁ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ἀσκητῶν - ἀναχωρητῶν μοναχικὸς βίος[6] ἀρχίζει νὰ ἐκλείπῃ περὶ τὸ τέλος τοῦ ι' αἰῶνος λόγῳ τῆς ἱδρύσεως τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τὸ ἔτος 963 καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ δημιουργίας τῶν λοιπῶν μεγάλων μονῶν, ὅπου οἱ μοναχοὶ κοινοβιακῶς ζῶντες ἐτέλουν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ διοικητικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἡγουμένου[7].

Β' - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΟΥ

Ι. Ἡ Διοικητικὴ τοῦ Ἄθω ὑπαγωγὴ πρὸ τῆς παραχωρήσεως τῆς ἀνεξαρτησίας.

Πρὸ τῆς ὁριστικῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν ἐν Ἄθῳ καὶ τῆς παροχῆς προστασίας ἐκ μέρους τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπετέλει τμῆμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὑπαγόμενον εἰς τὰς

---

[1] Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῶν μοναχῶν ἐν Ἄθῳ ἀνάγεται εἰς τοὺς δ' καὶ ε' αἰῶνας, ὅτε οἱ διωκόμενοι πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐξέλεξαν τὰ δύσβατα τοῦ Ἁγίου Ὄρους μέρη πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ μοναχικὴν διαβίωσιν. Οὕτω, κατὰ τὴν παράδοσιν πάντοτε, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306 - 337) ἐξεδίωξε τοὺς κατοίκους τοῦ Ἄθω Τσάκωνας, ἵνα παραχωρήσῃ τὸν χῶρον εἰς τοὺς μοναχούς, ὁ Μέγας Θεοδόσιος (379 - 395) ἵδρυσε τὴν μονὴν Βατοπεδίου, ἡ Ἄνασσα Πουλχερία (408) ἵδρυσε τὰς μονὰς Ξηροποτάμου καὶ Ἐσφιγμένου. Ὁ ἱστορικὸς Βασίλιεφ (Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, Ἑλλ. μετάφρ. Δημ. Σαβράμη, Ἀθῆναι 1955, σελ. 418) ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἄθως κατὰ τὸν η' αἰῶνα ἀπετέλεσε τὸ κρησφύγετον τῶν διωκομένων εἰκονολατρῶν. Διασωθεῖσα παράδοσις φέρει τὴν Θεοτόκον ἐπισκεψαμένην τὸν Ἄθω καὶ θέσασαν αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν της, τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ἐπισκεφθέντα καὶ κηρύξαντα πρὸς τοὺς κατοίκους του, ὑπάρχοντα ἐν τῇ μονῇ Ἰβήρων ναὸν ἀνεγερθέντα τὸν γ' αἰῶνα κλπ. Βλ. σχετικὰς ἡμετέρας ἐργασίας: Αἱ Νομικαὶ βάσεις τῆς Ἁγιορειτικῆς πολιτείας, σελ. 5, σημ. 1 - 6, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, καὶ Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν πολιτικαὶ καὶ Νομικαὶ συνέπειαι, Ἰωάννινα 1961, σελ. 7 ἑξ.

[2] Ἡ ἐπωνυμία « Ἅγιον Ὄρος » ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν τῷ Β' Τυπικῷ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου τοῦ ἔτους 1046 (κατ. Β' ΙΙ).

[3] Εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ἐκδοθὲν τὸ ἔτος 1292, ἀναφέρεται ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνὸς (1081 - 1118) μετῴκισε τοὺς κατοίκους τοῦ Ἄθω Τσάκωνας εἰς Πελοπόννησον, ἀφιερώσας αὐτὸν εἰς τοὺς μοναχοὺς πρὸς ἀνενόχλητον μοναστικὴν διαβίωσιν. Ἀσφαλῶς ἡ εἴδησις αὕτη θὰ ἀφορᾷ εἰς τοὺς κατὰ τοὺς ζ' καὶ η' αἰ. ἐν Ἄθῳ ἐλθόντας Βλαχο - ρηγχίνους καὶ Σαγουδάτους. Βλ. Γ. Σμυρνάκην, σελ. 30, 47 καὶ 56, ὅστις δέχεται ὅτι ἡ μετοίκισις ἐγένετο τὸ ἔτος 1097. Ἡ εἴδησις ἀναφέρεται καὶ ἐν χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἰωάννου Ϛ' τοῦ Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1344. Βλ. Μιχαὴλ Γούδα, Βυζαντιακὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου, ΕΕΒΣ Δ' (1927), σελ. 230 - 233.

[1] Μ. Γεδεών, σελ. 79 ἑξ. Γ. Σμυρνάκης, σελ. 19 ἑξ.

[2] Περὶ τῆς προχριστιανικῆς τοῦ Ἄθω ἱστορίας βλ. Στ. Ι. Παπαδάτου, Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις, σελ. 5 ἑξ. καὶ Γ. Σμυρνάκη, σελ. 11 - 18, ἰδίᾳ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ περίοδον.

[3] Βλ. Δημητρίου Πετρακάκου, Οἱ μοναχικοὶ θεσμοὶ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, Λιψία 1907, τ. 1, σελ. 137 - 195.

[4] Σελ. 82, Bonn, βλ. καὶ PG 109, 1096 καὶ Μ. Γεδεών, σελ. 77.

[5] Πρβλ. Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 10.

[6] Περὶ τοῦ μοναχικοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου βλ. πλείονα παρὰ Σ. Παπαδάτῳ, σελ. 6 καὶ 12, Κ. Βλάχῳ, σελ. 16 καὶ Παν. Παναγιωτάκῳ, Ἡ ὀργάνωσις τοῦ μοναχικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ΑΕΚΔ, Δ' (1949), σελ. 88 ἑξ., 178 ἑξ.

[7] Λεπτομερὴς ἀνάπτυξις τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ ἐξέρχεται τῶν πλαισίων τῆς παρούσης ἐργασίας.

τοπικὰς ἀρχάς. Κατὰ πιθανωτέραν ἐκδοχὴν ἀπετέλει τὸ « βάνδον τοῦ Ἄκρους », ὅπερ ἑνωθὲν τὸ ἔτος 1246, κατὰ τὸ ἐναπομεῖναν ἔξω τῆς μοναχικῆς πολιτείας τμῆμα, μετὰ τοῦ τοιούτου Ἱερισσοῦ, ἀπετέλεσαν τὸ « Κατεπανίκιον τῆς Ἱερισσοῦ ἢ Ἄκρους » ὑπαγόμενον εἰς τὸ « Θέμα τῆς Θεσσαλονίκης » [1].

Ἐκ τῆς διοικητικῆς τοῦ Ἄθω ὑπαγωγῆς εἰς τὸ Θέμα τῆς Θεσσαλονίκης [2] ἐμμέσως συμπεραίνομεν ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἦτο ἐντελῶς ἀκατοίκητος οὐδὲ ἄμοιρος φροντίδος καὶ κρατικῆς προστασίας. Τὸ ὅτι πρὸ τῆς ὁριστικῆς τῶν μοναχῶν ἐγκαταβιώσεως ἦτο τόπος συνεχοῦς ἐναλλαγῆς κατοίκων εἶναι ἀπολύτως ὀρθόν [3]. Ἡ πλουσία αὐτοῦ βλάστησις καὶ ἡ παρεχομένη εἰς τὰ δυσπρόσιτα μέρη του προστασία κατέστησαν αὐτὸν τὸ καταφύγιον τῶν ἀπὸ βορρᾶ νομαδικῶν - ποιμενικῶν λαῶν καὶ τὸ κρησφύγετον τῶν διωκομένων πρώτων Χριστιανῶν, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μοναχισμοῦ ἀργότερον [4].

Ἡ ἀπόσπασις τοῦ χώρου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τὴν λοιπὴν ἐπικράτειαν καὶ ἡ διοικητικὴ αὐτοῦ ἀνεξαρτησία ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ θ´ αἰῶνος καὶ δὴ κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ ἔτους 882, ὅτε διὰ προσταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α´ τοῦ Μακεδόνος, παρουσίᾳ τοῦ στρατηλάτου Θεσσαλονίκης Κάσπακος τῶν Κατακαλῶν καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου, ἐγένετο ὁ διαχωρισμὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Ἱερισσοῦ [1], ἔκτοτε δὲ ὁ Ἄθως ἀποτελεῖ τὸ αὐτοδιοίκητον τμῆμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

[1] Βλ. Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας, παράρτημα 1 τῶν « Μακεδονικῶν », Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 15 ἑξ., ἰδίᾳ σελ. 17, 18, σημ. 1 καὶ σελ. 68.

[2] Περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, πλὴν τῆς ἀνωτέρω μελέτης τοῦ Θεοχαρίδου πραγματευομένης μόνον τὸ τμῆμα τῆς Μακεδονίας καὶ δὴ ἐν περιωρισμένῳ χρόνῳ, βλ. Δ. Ζακυθηνοῦ, Μελέται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, ΕΕΒΣ ΙΖ´ (1941), σελ. 229 ἑξ., ΙΗ´ (1948), σελ. 42 ἑξ., ΙΘ´ (1949), σελ. 3 ἑξ., ΚΑ´ (1951), σελ. 179 ἑξ. καὶ ΚΒ´ (1952), σελ. 159, Στ. Π. Κυριακίδου, Βυζαντιναὶ μελέται, τ. I - V, Κ. Ἀμάντου, Μακεδονικά, Συμβολὴ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν καὶ ἐθνολογίαν τῆς Μακεδονίας, Ἀθῆναι 1920. Πρβλ. καὶ R. Guilland, Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin, ΕΕΒΣ ΚΘ´ (1959), σελ. 35 ἑξ. καὶ τὴν ἐκεῖ πλουσίαν βιβλιογραφίαν. Ἐπίσης βλ. Βασίλιεφ (ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 281), ὅστις σημειοῖ ὅτι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς δημιουργίας τῶν θεμάτων εἶναι ἡ ἐπικράτησις τῆς στρατιωτικῆς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

[3] Φέρονται ὡς εἰσελθόντες οἱ Βούλγαροι κατ᾽ ἀρχάς, οἱ Βλαχο - ρηγχῖνοι καὶ Σαγουδᾶτοι, οἱ Σέρβοι δὲ ἀργότερον. Βλ. εἰς Στ. Ι. Παπαδάτου, Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, σελ. 17 ἑξ. περὶ τῶν Βλαχο - ρηγχίνων καὶ Σαγουδάτων, σελ. 20 ἑξ. περὶ τῶν Βουλγάρων, σελ. 35 ἑξ. περὶ τῶν Σέρβων καὶ σελ. 46 ἑξ. περὶ τῶν Ρώσσων.

[4] Αὕτη εἶναι ἡ πιθανωτέρα ἐκδοχὴ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν πρώτων μοναχῶν, ἥτις ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Βασίλιεφ (ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 418), περὶ χρησιμοποιήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὡς κρησφυγέτου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν εἰκονομαχιῶν.

Ὁ δεσμὸς ὅμως μετ᾽ αὐτῆς δὲν παρέμεινε καθ᾽ ἅπαντα τὸν βίον της ἀδιατάρακτος. Κατὰ τὸν ιδ´ αἰῶνα καὶ δὴ τὸ ἔτος 1348 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος Στεφάνου Δουσάν, παρέμεινε δὲ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 1351, ὅτε ἀπηλευθέρωσεν αὐτὸ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἐπὶ Σερβικῆς ὅμως κυριαρχίας οὐδεμία μεταβολὴ εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπῆλθε, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σέρβων σεβασθέντος τὸ προνομιακὸν καθεστώς [2]. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν τύχην τῆς Βασιλευούσης ἠκολούθησε, διότι ὅτε τὸ ἔτος 1430 ὁ Σουλτᾶνος Μουρὰτ ὁ Β´ κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπετάγη αὐτῷ διὰ προσφορᾶς ὑποταγῆς τῶν Ἁγιορειτῶν καὶ ἀναγνωρίσεως τῶν προνομίων των [3].

II. Ἡ θέσις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει.

Καθ᾽ ἅπασαν τὴν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπετέλει τμῆμα αὐτῆς, ἐφ᾽ οὗ αὕτη ἤσκει ἀπολύτως τὰ κυριαρχικά της δικαιώματα [4]. Ἡ καθιέρωσις τοῦ χώρου ὡς μοναχικῆς πολιτείας καὶ ἡ παραχώρησις προνομίων οὐδεμίαν μείωσιν τῆς κυριαρχικῆς τοῦ Βυζαντίου ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπέφερεν, ἡ δὲ εἴσοδος ξένων ἀλλογενῶν μοναχῶν, οὐδόλως ἐπηρέασε τὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τῆς κυριάρχου πολιτείας.

Ἡ ὑπὸ τῶν μοναχικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀσκηθεῖσα ἐξουσία συνίστατο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ διοίκησιν συμφώνως πρὸς τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων γραμμήν. Ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων οὐδέποτε ἠσκήθη πολιτικὴ ἐξουσία. Περιωρισμέναι ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας τεθειμένων ὁρίων, δὲν ἤσκουν ἐξουσίαν πρωτογενῆ καὶ ὑπερκρατικήν· ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἦτο δοτὴ (potestas delegata), ὑποκειμένη εἰς

[1] Ὡς τοῦτο προκύπτει ἐξ ἐγγράφου τοῦ Πρωτάτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅπερ βλ. παρὰ Γ. Σμυρνάκη, σελ. 23. Πρβλ. καὶ Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας, σελ. 17, σημ. 1.

[2] Περὶ τῆς Σερβικῆς κυριαρχίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει βλ. Στ. Ι. Παπαδάτου, Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις, σελ. 37 - 39.

[3] Κ. Βλάχος, σελ. 81, Γ. Σμυρνάκης, σελ. 109. Ἡ ἀναγνώρισις ὅμως τῶν προνομίων καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶχεν ἤδη γίνει ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Ὀρχὰν τοῦ Νικητοῦ (1326 - 1360) διὰ φιρμανίου, κατόπιν προσφορᾶς ὑποταγῆς τῶν Ἁγιορειτῶν, φοβουμένων τὸν κίνδυνον τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου (κατ. Δ´, II).

[4] Οὐδόλως ἐπέφερε μείωσιν τῶν κυριαρχικῶν της δικαιωμάτων ἡ ἔλλειψις στρατιωτικῆς φρουρᾶς (Γ. Σμυρνάκης, σελ. 316) ἢ πολιτικῶν ὀργάνων.

αὔξησιν ἢ μετριασμὸν κατὰ τὰς διαθέσεις τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος[1]. Ἄρα καὶ ἡ ὑποστηριχθεῖσα γνώμη περὶ αὐτονομίας τοῦ Ἁγίου Ὄρους δὲν εὐσταθεῖ[2].

Τὴν ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους θέλησιν πρὸς κυριαρχίαν ἐκδηλοῦσιν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Συνδυάσαντες τὴν ἐκ τῆς βαθείας των χριστιανικῆς πίστεως ἀπορρέουσαν στοργὴν πρὸς τοὺς μοναχοὺς καὶ ἐπιβαλλομένην προστασίαν αὐτῶν πρὸς τὴν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ἀναγκαίαν καθισταμένην διατήρησιν τῆς κυριαρχικῆς των ἐπὶ πάσης ἐδαφικῆς ἐκτάσεως ἐπιρροῆς, προσεπάθησαν νὰ διαιωνίσωσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἐθνικὸν χρῶμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ προωθήσωσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μοναχισμοῦ. Εἶναι δὲ γεγονὸς ὅτι μόνον τῇ ἐπεμβάσει τῆς κυριάρχου πολιτείας τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶδεν ἡμέρας ὑπερόχου ἀκμῆς καὶ φωτεινῆς προόδου[3]. Πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς (963 - 969)

[1] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 9 καὶ Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 18.

[2] Περὶ αὐτονομίας ὁμιλεῖ ὁ μοναχὸς Ἰσίδωρος, (Ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Α. Δημητριέβσκην ἢ περὶ διεθνοποιήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Σμύρνη 1913, σελ. 23) «...τὸ Ἅγιον Ὄρος ἦτο ἐλεύθερον καὶ ἀκαταδούλωτον, ὡς ὁρίζουσι τὰ Βυζαντινὰ ἔγγραφα, αὐτόνομον καὶ αὐτοδιοίκητον οὐδὲ ἴχνους πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπ' αὐτοῦ σῳζομένου...». Τὸ αὐτὸ ὑποστηρίζεται καὶ εἰς ὑπόμνημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν Πρεσβευτικὴν Συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου «τὸ καθεστὼς τοῦτο ἐλλείψει ἀκριβεστέρου ὅρου προσέλαβε τὸ ὄνομα τῆς αὐτονομίας», βλ. Μελετίου Μεταξάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Ρωσικὴ πολιτικὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, Ἀθῆναι 1913, σελ. 188 καὶ Α. Βαμβέτσου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ πολιτική, Ἀθῆναι 1917, σελ. 34. Παρατηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι ἦτο λίαν ἀτυχὴς καὶ ἐπιζήμιος τότε ἡ χρησιμοποίησις τῆς λέξεως «αὐτονομία», ὅτε ante portas εὑρίσκετο ὁ κίνδυνος τῆς ἀνεξαρτητοποιήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους συνεπείᾳ τῶν Ρωσσικῶν ἐνεργειῶν. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι παρὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὅρου «αὐτονομία» ᾐτεῖτο ἡ παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Πλήρης ἄγνοια τῆς σημασίας τῶν νομικῶν ὅρων.

Ὁ μοναχὸς Ἰσίδωρος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτης (Ἁγιορειτικὴ Πολιτεία, περ. Ἄθως, ἔτ. Α', τεύχ. ε'-ς', Θεσσαλονίκη 1921, σελ. 6) ἐπαναλαμβάνει ὅτι «Ἡ πολιτεία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς συνισταμένη ἀπὸ ἀνθρώπους ἀπομακρυνθέντας τοῦ κόσμου καὶ ὡς ὅρον τοῦ βίου θέσαντας τὴν ὑπακοὴν εἶναι ipso jure «αὐτονομιακή». Τὸν ὅρον αὐτὸν χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Σωκράτης Κουγέας (Ἡ Ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι, Ἀθῆναι 1928, σελ. 223), περιέργως δὲ καὶ ἐγκρατεῖς τῆς νομικῆς ἐπιστήμης καὶ μάλιστα πανεπιστημιακὴν ἕδραν καταλαβόντες, ὡς ὁ Δ. Πετρακάκος, σελ. VI - VII, καὶ 36, ἀκολουθοῦν τὸν Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτην. Πρβλ. Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 18 καὶ Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 29 καὶ ἰδίᾳ σημ. 2, 3 καὶ 4.

[3] Διότι ἡ, τῇ αἰτήσει τῶν Ἁγιορειτῶν πάντοτε, ἐπέμβασις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων διέσωσε τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Πλὴν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἀναπτυσσομένων σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰς ἐπεμβάσεις των πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν, τῶν Σταυροφόρων, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς ἑκάστοτε εἰσβολεῖς.

30 - 9 - 1963

παρέχει ἐνεργῶς τὴν συνδρομήν του, διὰ τῆς χορηγήσεως εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον[1] ὑλικῆς βοηθείας πρὸς ἀνέγερσιν τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς πρώτης μεγάλης μονῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἡ ἐνεργὸς ὅμως ἀνάμειξις τῶν βασιλέων εἰς τὰς Ἁγιορειτικὰς ὑποθέσεις — ἥτις εἶναι ἡ βασικὴ ἀπόδειξις τῆς κυριαρχίας — ἐκδηλοῦται διὰ τῶν Τυπικῶν καὶ τῶν λοιπῶν βασιλικῶν πράξεων. Οὕτως, ἐξ ἀφορμῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἁγιορειτῶν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, λόγῳ τῶν διὰ τοῦ Τυπικοῦ του εἰσαχθεισῶν καινοτομιῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Τζιμισκῆς ἀποστέλλει εἰς Ἅγιον Ὄρος τὸν Ἡγούμενον τῆς μονῆς Στουδίου Εὐθύμιον καὶ τῇ συνεργασίᾳ τῶν Ἁγιορειτῶν συντάσσει τὸ Α' Τυπικόν, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπικυροῖ ἐν ἔτει 972 διὰ χρυσοβούλλου. Τὸ Τυπικὸν ἀποκαλούμενον «Τράγος» περιέχει ΚΗ' «Τύπους», ἀποτελεῖ δὲ τὴν βάσιν τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καθεστῶτος. Ἀργότερον διὰ τῆς συντάξεως τοῦ Β' Τυπικοῦ ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου καὶ τοῦ Γ' ἐν ἔτει 1394 ἐπὶ Βασιλέως Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου συνεχίζεται ἡ ἐνεργὸς ἐπέμβασις τῆς κυριάρχου πολιτείας ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Τὴν τελευταίαν ἀλλὰ καὶ σοβαρωτέραν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας πρὸς ρύθμισιν τῆς Ἁγιορειτικῆς τάξεως ἀποτελεῖ τὸ ἐν ἔτει 1406 ἐκδοθὲν ἐπὶ Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου Δ' Τυπικόν, ὅπερ παρουσιάζει τὸ ἰδιάζον τῆς μὴ συμπράξεως τῶν Ἁγιορειτῶν κατὰ τὴν σύνταξίν του. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐνταῦθα τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰ τρία πρῶτα Τυπικὰ οἱ Ἁγιορεῖται μετεῖχον ἐνεργῶς, ἡ παρὰ τὴν σύμπραξίν των ἔκδοσις τοῦ Δ' Τυπικοῦ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἶχον σθεναρὰν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀσκήσεως τῆς κυριαρχίας των ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν ἕπεται ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος πρὸ τῆς καθιερώσεώς του ὡς μοναχικοῦ χώρου καὶ μετ' αὐτὴν καθ' ὅλον τὸν βίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπετέλει ἐδαφικὸν αὐτῆς τμῆμα (territorium), ἐφ' οὗ ἠσκεῖτο ἡ κυριαρχία τῆς πολιτείας ἄνευ οὐδεμιᾶς δεσμεύσεως[2], ἡ παραχωρηθεῖσα δὲ διοικητικὴ ἀνεξαρτησία ἦτο ἀπόρροια ἰδίας θελήσεως καὶ οὐχὶ

[1] Ὁ Ἀθανάσιος εἶναι ὁ συντάξας τὸ «*Τυπικὸν*» ἤτοι «*Κανονικὸν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθῳ*» δι' οὗ διεμορφώθη ὁριστικῶς ἡ διοικητικὴ τῶν μονῶν ὀργάνωσις. Τοῦτο συνεπληρώθη διὰ τῆς «*Διατυπώσεως*» καὶ «*Ὑποτυπώσεως*» τοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ. Τὸ Τυπικὸν εἶναι ἀντίγραφον περίπου τοῦ τότε ἰσχύοντος ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῇ τοῦ Στουδίου κανονισμοῦ τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου. Ἀμφότερα τὰ κείμενα δημοσιεύει κατ' ἀντιπαραβολὴν ὁ Δ. Πετρακάκος (σελ. 7). Τὸ Τυπικὸν δημοσιεύουσιν οἱ Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 54 ἑξ., Ph. Meyer, σελ. 102 ἑξ. καὶ Μ. Γεδεών, σελ. 245 ἑξ. Πρβλ. καὶ Κ. Βλάχον, σελ. 24 καὶ Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 10 - 11. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐκδόσεως τῆς Διατυπώσεως καὶ Ὑποτυπώσεως βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 9, σημ. 1.

[2] Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 17.

διεθνοῦς ὑποχρεώσεως[1]. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μονάζοντες ἦσαν ὑπήκοοι τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἤτοι εἶχον τὴν ἰθαγένειαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους[2] ἀπολαύοντες οἵων δικαιωμάτων καὶ οἱ λοιποὶ τῆς αὐτοκρατορίας ὑπήκοοι, ἐφ' ὅσον βεβαίως ταῦτα συνεβιβάζοντο πρὸς τὴν μοναχικήν των ἰδιότητα.

III. Τὰ «Τυπικὰ» τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων κατ' ἰδίαν.

Ἡ κατὰ καιροὺς ἐκδηλωθεῖσα στοργικὴ προστασία καὶ τὸ πατρικὸν ἐνδιαφέρον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐλάμβανε τὴν μορφὴν βασιλικῶν πράξεων «Χρυσοβούλλων» ἢ «Πιττακίων» καλουμένων. Τὰ βασιλικὰ ταῦτα ἔγγραφα, ἀπευθυνόμενα εἴτε εἰς τὰ διοικητικὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὄργανα εἴτε εἰς τὰ κατ' ἰδίαν Ἱερὰ καθιδρύματα, εἶναι ἀναρίθμητα. Ἐκ τούτων τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς βάσεις τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καθεστῶτος, τὰ διαμορφώνοντα δηλαδὴ τὴν Ἁγιορειτικὴν πολιτείαν εἶναι τέσσαρα, ἅτινα καὶ ἀπεκλήθησαν «Τυπικά»[3].

Τὰ «Τυπικὰ» συνετάσσοντο, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ ἀντιπροσωπείας τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν[4].

Τὴν βάσιν τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καθεστῶτος ἀποτελεῖ τὸ ἐν ἔτει 972 συνταχθὲν Α' Τυπικόν[5], τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Τζιμισκῆ, τὸ ἀποκληθὲν «Τράγος», ὡς γεγραμμένον ἐπὶ δέρματος τράγου[6].

---

[1] Αἱ διεθνεῖς ὑποχρεώσεις ἐπεβλήθησαν εἰς τὰς κυριάρχους ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους πολιτείας διὰ διεθνῶν συνθηκῶν πολὺ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (κατ. Δ', II).

[2] Πλὴν βεβαίως τῶν ξένων μοναχῶν Σέρβων, Βουλγάρων, Ἀμαλφηνῶν κλπ. οἵτινες ἀσφαλῶς διετήρουν τὴν πρὸ τῆς κουρᾶς των ἰθαγένειαν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε ρητὴ διάταξις ἀναγνωρίζουσα εἰς αὐτοὺς τὴν ἰθαγένειαν τοῦ Βυζαντίου. Πρβλ. Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 17.

[3] «Τυπικὰ» καλοῦνται αἱ βασιλικαὶ πράξεις δι' ὧν οἱ αὐτοκράτορες ἐθέσπιζον κανόνας πολιτειακῆς καὶ ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως, ἀναλόγως δὲ τῆς ὕλης ἐφ' ἧς ἐτίθετο ἡ βασιλικὴ σφραγὶς ἐκαλοῦντο ταῦτα Χρυσόβουλλα, Ἀργυρόβουλλα, Κηρόβουλλα. Τὰ Τυπικὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους συνέτασσον συνήθως Ἁγιορεῖται μοναχοὶ καὶ βασιλικοὶ ἔξαρχοι καὶ ἐπεκύρωνον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης συνέπραττεν εἰς τὴν σύνταξιν δι' ἀντιπροσωπείας, συνήθως δὲ καὶ οὗτος ἐπεκύρωνε ταῦτα. Ὁ ὅρος Τυπικὸν ἀπαντᾷ καὶ ὡς Σιγίλλιον, ὡς Πιττάκιον καὶ ὡς Τόμος (ἰδίᾳ ἐπὶ Πατριαρχικῶν ἢ Συνοδικῶν ἀποφάσεων). Ἡ διάταξις τῆς ὕλης των οὐδόλως εἶναι μεθοδική, χαρακτηριστικὸν τῆς συντάξεως αὐτῶν παρ' ἀνδρῶν μὴ εἰδημόνων. Βλ. σχετικῶς Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 16, σημ. 1.

[4] Πλὴν τοῦ Δ' Τυπικοῦ ὅπερ ἐξεδόθη μονομερῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος.

[5] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γ. Σμυρνάκη, σελ. 293, Ph. Meyer, σελ. 141, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 5 καὶ Π. Οὐσπένσκη, σελ. 265.

[6] Φυλάσσεται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς κοινότητος, ἧς ἀποτελεῖ τὸ πλέον τιμαλφὲς κειμήλιον. Τοῦτο φέρει τὰς ὑπογραφὰς πεντήκοντα πέντε μοναχῶν, τῶν πλείστων ἡγουμένων.

Τὸ Τυπικὸν τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ Στουδίου Εὐθυμίου καὶ τῶν Ἁγιορειτῶν Ἡγουμένων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πρωτάτου, ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ἔδωκεν ἡ προκληθεῖσα ἐκ τῶν καινοτομιῶν τοῦ Ἀθανασίου ἀντίδρασις ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ πρὸς τὸν Πρῶτον, λόγῳ τῶν ἐξουσιῶν αὐτοῦ ἔναντι τῶν μοναχῶν, ὑπὸ τῶν Ἁγιορειτῶν ἐκδηλωθεῖσα δυσπιστία ἀφ' ἑτέρου, ὧν ἕνεκα ὁ Ἀθανάσιος ἀπετάθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Τζιμισκῆν, ὅστις ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βασιλείου Α' τοῦ Σκαμανδρηνοῦ (970-974) ἔπεμψεν εἰς Ἅγιον Ὄρος ὡς βασιλικὸν καὶ πατριαρχικὸν ἔξαρχον τὸν Ἡγούμενον Εὐθύμιον[1] πρὸς διευθέτησιν τῶν ζητημάτων τούτων.

Νέαι ἀνάγκαι καὶ δὴ ἐνσκήψασαι ἐσωτερικαὶ ἔριδες ὤθησαν τοὺς Ἁγιορείτας πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, αἰτοῦντας τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὄντως δὲ τὸ ἔτος 1046 ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μιχαὴλ Κηρουλάριος[2] ἀποστέλλουσιν ἔξαρχόν των εἰς Ἄθω τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Τζιντζιλούκη Κοσμᾶν, ὅστις τῇ συνεργασίᾳ τῶν Ἁγιορειτῶν[3] συνέταξε τὸ Β' Τυπικόν, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκύρωσεν ἀμέσως δι' ἰδιαιτέρου χρυσοβούλλου[4]. Ἐν τῷ Τυπικῷ τούτῳ ὁ Ἄθως διὰ πρώτην φορὰν ἀποκαλεῖται «Ἅγιον Ὄρος»[5].

Ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Τυπικοῦ τούτου τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐτέλει μέχρι τοῦ ἔτους 1394, ὅτε οἱ Ἁγιορεῖται καὶ αὖθις ἀπηυθύνθησαν διὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀντωνίου Δ' πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' τὸν Παλαιολόγον, ὅστις ἀπέστειλεν ἐκεῖσε ἀντιπροσωπείαν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης καὶ Βερροίας Γαβριὴλ καὶ Δανιήλ, ὡς βασιλι-

---

[1] Χ. Κτενᾶς, σελ. 242, Κ. Βλάχος, σελ. 28 ἑξ. καὶ Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 16, σημ. 2.

[2] Φιλαρέτου Βαφείδου, μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. II, σελ. 84.

[3] Ἤτοι ἑκατὸν ὀγδοήκοντα μοναχῶν καὶ καθηγουμένων, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 16, Ph. Meyer, σελ. 154.

[4] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Π. Οὐσπένσκη, σελ. 279, Ph. Meyer, σελ. 151, Γ. Σμυρνάκη, σελ. 300, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 14. Τὸ ἱστορικὸν τῆς συντάξεως βλ. εἰς Κ. Βλάχον, σελ. 39 ἑξ. καὶ Χ. Κτενᾶν, σελ. 243-244.

[5] Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῆς ἐπωνυμίας «Ἅγιον Ὄρος», βλ. Κ. Βλάχον, σελ. 38, σημ. 1. Πρβλ. καὶ Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 15. Ἐκ τῆς διατυπώσεως «*οἱ μοναχοὶ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους*», ὅπερ ἐν τῷ αὐτῷ Τυπικῷ ἀποκαλεῖται καὶ Ἄθως, συμπεραίνεται ὅτι ὁ τίτλος οὗτος ἐδόθη αὐτῷ πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ Τυπικοῦ, ἄγνωστον πῶς. Ὁ Χ. Κτενᾶς, Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ Ἱερά, Βασιλική, Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τοῦ Δοχειαρίου καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῆς (963-1921), Ἀθῆναι 1926, σελ. 12 ἐν ὑποσημειώσει δέχεται ὅτι «ὁ λαὸς ἔδωκε τὴν ἐπωνυμίαν Ἅγιον Ὄρος συνεπείᾳ τῆς ἁγιότητος τῶν ἐν αὐτῷ ἀσκουμένων καὶ οὐχὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ὡς διατείνονταί τινες». Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι αὐθαίρετος.

κῶν καὶ πατριαρχικῶν ἐξάρχων, συντάξασαν τὸ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατριάρχου κυρωθὲν Γ' Τυπικὸν τὸ ἀποκαλούμενον *«Τόμος καὶ Τύπος τοῦ 'Αγίου "Ορους καὶ τοῦ Πρωτάτου»* [1].

Τελευταίαν ἀξιοσημείωτον νομοθετικὴν ἐπέμβασιν τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας ἐπὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους ἀποτελεῖ τὸ ἐν ἔτει 1406 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἄνευ συμπράξεως τῶν 'Αγιορειτῶν Δ' Τυπικόν [2], οὗτινος τὴν ἔκδοσιν προεκάλεσεν ἡ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰδιορρύθμου συστήματος ἀπειλὴ τοῦ κοινοβιακοῦ [3].

Τὰ μεταξὺ τῶν Τυπικῶν χρονικὰ διαστήματα καλύπτει ἡ ἔκδοσις πληθύος βασιλικῶν πράξεων, ἐξ ὧν ἄξιαι σημειώσεως εἶναι τὸ χρυσόβουλλον τοῦ 'Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου [4] ρυθμίζον τὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Πρώτου καὶ τὰ πατριαρχικὰ σιγίλλια τῶν ἐτῶν 1368 καὶ 1392 (περὶ ὧν κατ. Γ, VI). Διὰ τῶν θεμελιωδῶν τούτων νομοθετημάτων ἐρρυθμίζοντο τὰ βασικώτερα προβλήματα τῆς 'Αγιορειτικῆς μοναχικῆς πολιτείας, ἤτοι τὰ δικαιώματα τοῦ Πρώτου καὶ τῆς 'Ιερᾶς Συνάξεως (Μεγάλης Μέσης), αἱ προϋποθέσεις εἰσδοχῆς δοκίμων, ἀποβολῆς μοναχῶν, τὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Πρώτου, ἡ ἱεραρχία τῶν 'Ιερῶν Μονῶν, ὁ τρόπος ἀσκήσεως τῶν μοναχῶν (κοινοβιακὸς καὶ ἰδιόρρυθμος βίος), τὰ τοῦ ἀβάτου τοῦ 'Αγίου "Ορους [5].

'Ως πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τῶν Τυπικῶν παρατηροῦμεν ὅτι, θεσπισθεῖσαι αὗται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, ἐκράτησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, πρὸς τοῦτο δὲ δὲν συνετέλεσε μόνον ἡ θέλησις ὑπακοῆς καὶ ἀφοσιώσεως τῶν 'Αγιορειτῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ σθεναρὰ ἀπόφασις τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων πρὸς ἄσκησιν τῆς κυριαρχίας καὶ σεβασμοῦ τῶν ἀποφάσεών των [1]. Παραλλήλως ἀποφασιστικὴ ἐδείχθη καὶ ἡ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν Τυπικῶν θέλησις τῆς 'Εκκλησίας, ἥτις εἰς πᾶσαν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν [2] ἐνεργῶς ἐπενέβαινε [3] (κατ. Γ', V). 'Επισταμένη μελέτη τῆς 'Αγιορειτικῆς ἱστορίας πείθει ἡμᾶς ὅτι « τὸ βλέμμα τῆς πολιτείας καὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας ἦτο στοργικῶς ἐστραμμένον πρὸς τὸ "Αγιον "Ορος καὶ ἡ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν διατάξεων καὶ τῶν 'Ιερῶν Κανόνων θέλησις αὐτῶν πάντοτε ἰσχυρά » [4].

'Η κατ' ἰδίαν μελέτη τῶν Τυπικῶν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. 'Εν τοῖς ἑπομένοις ἀναπτύσσονται μόνον αἱ εἰς τὸ αὐτοδιοίκητον ἀφορῶσαι διατάξεις [5].

IV. 'Η παραχώρησις τῆς διοικητικῆς ἀνεξαρτησίας.

'Η ἄσκησις τῆς κυριαρχικῆς ὅμως ἐξουσίας ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου δὲν ἠμπόδισεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ποιᾶς τινος ἀνεξαρτησίας, συνισταμένης εἰς τὴν παραχώρησιν προνομίων ἐν 'Αγίῳ "Ορει καὶ τὴν ἀποδέσμευσιν ἐκ τῶν τοπικῶν διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦτο, ἵνα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς πολιτείας καὶ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τοῦ Πατριάρχου ἀσκῶσιν οἱ 'Αγιορεῖται ἀκωλύτως τὰ μοναχικά των ἔργα καὶ τὰς διοικητικάς των ἁρμοδιότητας καὶ ἐξουσίας.

---

[1] 'Εδημοσιεύθη ὑπὸ Π. Οὐσπένσκη, σελ. 567, Ph. Meyer, σελ. 195, Γ. Σμυρνάκη, σελ. 308, 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 43. Βλ. Κ. Βλάχον, σελ. 72 ἑξ.

[2] 'Εδημοσιεύθη ὑπὸ Π. Οὐσπένσκη, σελ. 675, Ph. Meyer, σελ. 203, 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 47. 'Ο Ν. 'Αντωνόπουλος (σελ. 42) δέχεται ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἅπασαι αἱ Μοναὶ ἦσαν κοινόβιοι, οὐδεμία δὲ ἰδιόρρυθμος. Τοῦτο εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀπὸ τοῦ ιδ' αἰ. ἐμφανίζεται ὁ ἰδιόρρυθμος βίος καὶ « ἀνατέλλοντος τοῦ ιε' αἰ. αἱ ἰδιόρρυθμοι ἐκδηλώσεις εἶχον ἰσχὺν ἐθίμου » (Κ. Βλάχος, σελ. 76), ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὸ Δ' Τυπικὸν τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην προσπαθεῖ νὰ ρυθμίσῃ. Πάντως ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ μονὴ Μεγίστης Λαύρας τὸ ἔτος 1574 ἰδιόρρυθμος οὖσα μετετράπη εἰς κοινόβιον (Κ. Βλάχος, σελ. 171) συνάγεται ὅτι πολὺ ἐνωρίτερον εἶχε καταστῆ ἰδιόρρυθμος, ἄγνωστον πότε. "Αλλωστε τὸ ἰδιόρρυθμον σύστημα εἰς τὰς μονὰς ἐνεφανίσθη καὶ ἤκμασε. "Αρα κατὰ τὸν ιδ' αἰ. εἰς μονάς τινας ἀνεπτύσσετο, ὑποτυπωδῶς ἀσφαλῶς, ἰδιόρρυθμος βίος ἐπικρατήσας ἀργότερον.

[3] Κ. Βλάχος, σελ. 76.

[4] 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 1 ἑξ.

[5] Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 18.

---

[1] 'Ο 'Ιωακεὶμ 'Ιβηρίτης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 6 ἑξ. ἀγνοῶν τὴν 'Αγιορειτικὴν ἱστορίαν λέγει ὅτι « ἡ τοῦ 'Αγίου "Ορους νομοθεσία εἶναι προϊὸν τοῦ 'Αγιορειτικοῦ πνεύματος καὶ ἀπαύγασμα τῆς 'Αγιορειτικῆς θελήσεως » διότι « οὐδέποτε ἡ κοσμικὴ πολιτεία εἴτε Βυζαντινή, εἴτε οἱαδήποτε μετ' αὐτήν, εἰς ἣν ὑπήχθη τὸ "Αγιον "Ορος, οὐδέποτε ἀφ' ἑαυτῆς οὔτε ἐπενέβη οὔτε ἐθέσπισεν ἢ ἐκαινοτόμησέ τι ἄνευ θελήσεως καὶ συγκαταθέσεως τῶν 'Αγιορειτῶν ». Εἶναι βεβαίως ὀρθὸν ὅτι οὐδέποτε ἡ πολιτεία ἐνομοθέτησεν ἄνευ συγκαταθέσεως τῶν 'Αγιορειτῶν (ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ Δ' Τυπικοῦ), πλὴν ἡ « συγκατάθεσις » δὲν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ 'Ιωακεὶμ ἐννοούμενον « προϊὸν τοῦ 'Αγιορειτικοῦ πνεύματος » καὶ « ἀπαύγασμα τῆς 'Αγιορειτικῆς θελήσεως ».

[2] Παραδείγματα ἐπεμβάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν 'Αγίῳ "Ορει βλ. εἰς Σ Παπαδᾶτον, σελ. 18 - 19.

[3] Σύμφωνος ὁ Π. Παναγιωτάκος, 'Η ὀργάνωσις τοῦ μοναχικοῦ πολιτεύματος ἐν 'Αγίῳ "Ορει "Αθω, ΑΕΚΔ Δ', 1949, σελ. 94 - 95 καὶ Σύστημα 'Εκκλησιαστικοῦ Δικαίου, τ. Δ', Τὸ Δίκαιον τῶν Μοναχῶν, 'Αθῆναι 1957, σ. 409. 'Ο Δ. Πετρακάκος (σελ. 32), δέχεται, οὐχὶ ὀρθῶς, ὅτι « Τὰ Τυπικὰ τοῦ 'Αγίου "Ορους ἐξεδόθησαν καὶ ἐκράτησαν ἄνευ οἱασδήποτε μεσολαβήσεως τῆς 'Εκκλησίας ». 'Ο ἴδιος, ἐν σελ. 34, σημ. 19α καὶ σελ. 36, δέχεται τὴν πρὸς σύνταξιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν Τυπικῶν ἐπέμβασιν τῆς 'Εκκλησίας. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 19, σημ. 4.

[4] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 19.

[5] Εὐρυτέραν, ἀλλ' οὐχὶ πλήρη, αὐτῶν ἀνάπτυξιν βλ. εἰς Δ. Πετρακάκον, σελ. 20 ἑξ.

Πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδὼν διὰ τοῦ ἐν ἔτει 885[1] ἐκδοθέντος χρυσοβούλλου του παραχωρεῖ τὸν χῶρον τοῦ Ἄθω εἰς τοὺς μοναχοὺς καὶ ἀπαγορεύει τὴν ἐπέμβασιν οἱασδήποτε διοικητικῆς ἀρχῆς ἐπ' αὐτοῦ «*Τοὺς τὸν ἐρημικὸν βίον ἑλομένους καὶ τὰς καταμονὰς καὶ διατριβὰς ἐν τῷ τοῦ Ἄθωνος λεγομένῳ Ὄρει ποιησαμένους καὶ τὰς εὐτελεῖς σκηνὰς ἐκεῖ πηξαμένους... τοῦ λοιποῦ ἀθορύβους καὶ ἀταράχους διάγειν...*»[2].

Ὀλίγον ἀργότερον ὁ βασιλεὺς Λέων Ϛ΄ ὁ Σοφὸς διὰ τοῦ ἐν ἔτει 900 ἐκδοθέντος χρυσοβούλλου του ἀναγνωρίζει τὴν παραχωρηθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ παραγγέλλει «*Ταῦτα οὖν ἡ θεοπρόβλητος ἡμῶν βασιλεία... διετάξατο... διαφυλάττεσθαι... τοὺς ἐν τῷ Ἄθωνι σχολάζοντας μοναχοὺς ἀπαρενοχλήτους ἀπὸ παντοίας ἐπηρείας...*»[3].

Τὸ ἔτος 914[4] Ρωμανὸς Α΄ ὁ Λεκαπηνὸς διὰ χρυσοβούλλου του ἐπικυροῖ τὰ ἀνωτέρω βασιλικὰ ἔγγραφα καὶ ἐντέλλεται «*παραφυλάττεσθαι πάντας τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ Ὄρει σχολάζοντας θείους ἄνδρας*»[5].

Ἕνα αἰῶνα ἀργότερον βλέπομεν τὴν τελευταίαν βασιλικὴν πρᾶξιν ἀναγνωρίσεως τῆς διοικητικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησίας. Κωνσταντῖνος Θ΄ ὁ Μονομάχος διὰ τοῦ ἐν ἔτει 1046 ἐκδοθέντος χρυσοβούλλου του γνωρίζει ὅτι «*οὐδὲ ἡ βασιλεία μου νεώτερον καινισθῆναι βούλεται ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ τούτῳ Ὄρει, ἀλλὰ τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς καὶ τύπους φυλαχθῆναι καὶ κατὰ τὰς διατάξεις τῶν μακαριτῶν βασιλέων τὰ πάντα γενέσθαι*»[6].

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ παραχωρηθεῖσα διοικητικὴ ἀνεξαρτησία ἀποτελεῖ ἐντελῶς ἰδιότυπον μορφὴν αὐτοδιοικήσεως, ἀσυνήθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον τόσον τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὅσον καὶ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς[7]. Τὸ αὐτοδιοίκητον τοῦ Ἁγίου Ὄρους τμῆμα μὴ ὑπαγόμενον διοικητικῶς εἰς τοπικὰς ἀρχάς, ἐξηρτᾶτο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰς πολιτικὰς καὶ πνευματικὰς ἀρχὰς τῆς Βασιλευούσης, ἤτοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Καὶ ὁ μὲν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἤσκει διὰ τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῶν ἀποστελλομένων Ἀρχιερέων τὴν ἐξουσίαν, ἥτις ἦτο δοτὴ (potestas delegata) καὶ οὐχὶ ἐξ ἰδίου δικαίου (ex jure proprio). Κατὰ καιροὺς βεβαίως καὶ αὕτη ἐδοκιμάσθη, διότι ὡς προκύπτει ἐκ τῶν πηγῶν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Α΄ ὁ Κομνηνὸς διὰ πιττακίου του γνωρίζει εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐξουσίαν του «*ἀλλ' ὑπὸ τῶν βασιλέων κατὰ διαδοχὴν τοῦτο ἐθέσπισαν καὶ οὐχ ὑπ' ἄλλης ἐξουσίας...*»[1]. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει δὲν εἶχε ἀντιπρόσωπον. Αἱ πράξεις αὐτοῦ διεβιβάζοντο ἀπ' εὐθείας καὶ ἐφηρμόζοντο ὑπὸ τῶν μοναχικῶν ἀρχῶν καίτοι δὲν ἤσκουν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Ἡ πρωτοφανὴς αὕτη διοικητικὴ ἐξάρτησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἥτις ἐπεβλήθη ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἀνάγκης ἀποφυγῆς κοσμικῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροῆς, συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ κατὰ τὸ πρότυπον καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Ἁγιορειτῶν, εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἁγιορειτικοῦ ἐθίμου καὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν ἔκτοτε τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν χῶρον, ὃν διετήρησαν οἱ ἑκάστοτε κυρίαρχοι αὐτοῦ.

---

[1] Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐκδόσεως τοῦ χρυσοβούλλου τούτου, ὡς καὶ πάντων σχεδὸν τῶν λοιπῶν, αἱ γνῶμαι διΐστανται. Οὕτω κατὰ F. Dölger (Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453, I Teil 1924, σελ. 60), τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο ἐξεδόθη τὸ ἔτος 873 ἢ 874. Κατὰ Κ. Βλάχον (σελ. 19), Γ. Σμυρνάκην (σελ. 21), Μ. Γεδεὼν (σελ. 79) τὸ ἔτος 885. Ὁ Π. Παναγιωτάκος (Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μοναχικοῦ πολιτεύματος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 89, σημ. 2), δέχεται τὸ ἔτος 875. Ὁ Γ. Ι. Θεοχαρίδης (Σύντομος ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκη 1958) δέχεται τὸ ἔτος 883.

[2] Μ. Γεδεών, σελ. 79.

[3] Μ. Γεδεών, σελ. 82 - 83, Καὶ τοῦ χρυσοβούλλου τούτου τὸ ἔτος ἐκδόσεως ἀμφισβητεῖται. Κατὰ F. Dölger, ἔνθ' ἀνωτ., ἐξεδόθη τὸ ἔτος 887, κατὰ τοὺς ὑπολοίπους τὸ 900.

[4] Διὰ τὴν χρονολογίαν ἐκδόσεως τούτου ὁ Κ. Βλάχος ἀμφιβάλλει γράφων 919 ἢ 934. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἔτος δέχεται ὁ F. Dölger.

[5] Μ. Γεδεών, σελ. 84.

[6] Γ. Σμυρνάκης, σελ. 30, Ph. Meyer, σελ. 153, Π. Οὐσπένσκη, σελ. 277, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 15.

[7] Πρὸς ἔξαρσιν τῆς σημασίας τοῦ ἀναγνωρισθέντος προνομίου τοῦ αὐτοδιοικήτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν τὸ αὐστηρὸν συγκεντρωτικὸν σύστημα διοικήσεως τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν μὴ εἰσέτι ἐμφανισθέντα θεσμὸν τῆς ἀποκεντρώσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον σημειωτέον ὅτι ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, ὡς ἀπόλυτος μονάρχης συνεκέντρου ἁπάσας τὰς ἐξουσίας (νομοθετικήν, ἐκτελεστικὴν καὶ δικαστικήν), οὐδόλως εἰς τὴν ἄσκησιν αὐτῶν δεσμευόμενος, ὡς μὴ ὑπάρχοντος Καταστατικοῦ Χάρτου (Συντάγματος) ρυθμίζοντος τὴν μορφὴν τοῦ πολιτεύματος καὶ τὰς ἐξουσίας τῶν ἀρχόντων. Ἀσκῶν πᾶσαν ἐξουσίαν deo auctore ἦτο ἀπόλυτος κυρίαρχος τῶν ὑποτελῶν του. (Βλ. Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τ. Α΄, 1953, σελ. 41 ἑξ., Δ. Ζακυθηνοῦ, Βυζάντιον, 1951, σελ. 33 ἑξ. L. Bréhier, Les institutions de l'empire byzantin, Paris 1949, σελ. 1 ἑξ., 5 καὶ 48 ἑξ., Ἀ. Διομήδη, Πηγαὶ καὶ ἔκτασις τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας εἰς τὸ Βυζάντιον, «Βυζαντινὰ - Μεταβυζαντινά», 1947, σελ. 39 ἑξ.). Ἡ ὑπὸ τοιαύτας ἀρχὰς διακυβερνήσεως παραχώρησις προνομίων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀποτελεῖ τὴν ἀσυνήθη διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μορφὴν ἀποκεντρώσεως, ἣν ἐνισχύει καὶ ἡ πάντοτε ἄμεσος καὶ διὰ κυβερνητικῶν πράξεων ἀναγνώρισις τοῦ ἀναπτυσσομένου τοπικοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου (κατ. Δ, Ι).

[1] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 26 - 27, Ph. Meyer, σελ. 166 ἑξ., Μ. Γεδεών, σελ. 100 (ὑπὸ διάφορον ὅμως διατύπωσιν).

Γ' – ΤΟ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΟΝ

I. Ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοδιοικήτου.

Ἐξετάζοντες ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτοδιοικήτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πρέπει ἐν πρώτοις νὰ σημειώσωμεν δύο τινά. Πρῶτον ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκρισις καὶ ὁ παραλληλισμὸς τῆς ἐννοίας ταύτης πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν ἡμερῶν ἡμῶν καὶ δεύτερον ὅτι δὲν εἶναι οὐδόλως κατορθωτὴ ἡ διατήρησις ὑπὸ μορφὴν ἀπολύτως σταθερὰν καὶ ἐπὶ τὸ τελειότερον ἐξελισσομένην τοῦ αὐτοδιοικήτου κατὰ τὸν μακραίωνα βίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καίτοι κατὰ βάσιν παρέμεινεν ὁμοία.

Ἡ διοικητικὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησία παρεχωρήθη εἰς ἐποχὴν ἀπολυταρχικῆς μοναρχίας, πολιτεύματος μὴ ἐπιτρέποντος παραχώρησιν ἐξουσιῶν εἰς περιφερειακὰ ὄργανα[1], συνίστατο δὲ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ἐξουσίας εἰς τὰ τοπικὰ ὄργανα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν ἀναμείξεως τῶν τοπικῶν διοικητῶν καὶ ἐπισκόπων, εἰς τὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἁγιορειτῶν ρύθμισιν τῶν ζητημάτων των, εἰς τὴν παραχώρησιν προνομίων, φορολογικῶν ἀτελειῶν καὶ ἀσυδοσιῶν.

Ἡ παραχωρηθεῖσα τότε ἐν Ἁγίῳ Ὄρει αὐτοδιοίκησις δύναται νὰ διακριθῇ εἰς αὐτοδιοίκησιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συνισταμένην εἰς τὴν ἄσκησιν ἀποφασιστικῶν ἁρμοδιοτήτων ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς κεντρικῆς αὐτοῦ διοικήσεως (Πρώτου, Καθέδρας τῶν Γερόντων, Μεγάλης Μέσης, Ἱερᾶς Συνάξεως) καὶ εἰς αὐτοδιοίκησιν ἑκάστης τῶν μονῶν, συνισταμένην εἰς τὴν ὑπὸ τῶν μοναστηριακῶν ὀργάνων (Καθηγουμένων) ἄσκησιν ἀποφασιστικῶν συνήθως ἁρμοδιοτήτων ἐπὶ ἀφορώντων εἰς τὴν μονὴν ζητημάτων διοικητικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως[2]. Ἡ αὐτοδιοίκησις ἑκάστης τῶν μονῶν ἔναντι τῆς τοιαύτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους δύναται νὰ ταχθῇ εἰς τάξιν ἱεραρχικῆς ὑποταγῆς μὴ δυναμένη νὰ ἐπεκταθῇ πέρα τῶν ὁρίων τῆς αὐτοδιοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ὑποκειμένη εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν κεντρικῶν αὐτῆς ὀργάνων. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἁρμοδιότητες τῶν μοναστηριακῶν ὀργάνων δὲν ἦσαν πάντοτε ἀποφασιστικαί.

Τὸ σύστημα αὐτοδιοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξ ἐπόψεως ἐπιστημονικῆς σήμερον ἐξεταζόμενον εἶναι αὐτοδιοίκησις sui generis μὴ ἀνῆκον εἰς τὸ αὐστηρῶς συγκεντρωτικὸν ἢ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα διοικήσεως[1]. Οὕτως ἡ αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔναντι τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῆς Βασιλευούσης ἦτο τελεία ἀποκέντρωσις, τῶν βασιλέων μόνον νομοθετικῶς ἐπεμβαινόντων, ἔναντι ὅμως τοῦ Πατριάρχου δὲν ἦτο καθαρὰ ἀποκέντρωσις, διότι οὗτος εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ἀποφασιστικὰς διοικητικὰς καὶ πνευματικὰς ἁρμοδιότητας. Ἔναντι τοῦ μοναχικοῦ πληθυσμοῦ τὰ κεντρικὰ ὄργανα τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἤσκουν ἀποφασιστικὰς ἁρμοδιότητας, συνήθως ἀνεκκλήτως ἀποφασίζοντα καὶ μὴ ὑποκείμενα διὰ τὰς πράξεις των ταύτας εἰς τὴν κρίσιν τοῦ αὐτοκράτορος.

Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔναντι τοῦ μοναχικοῦ πληθυσμοῦ καὶ δὴ τῶν μονῶν ἡ ἐξουσία τῶν κεντρικῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὀργάνων ἦτο αὐστηρῶς συγκεντρωτική, διότι πλεῖσται ἁρμοδιότητες καὶ δὴ τὰ μάλιστα σοβαραὶ ἀνετέθησαν εἰς τὰς διοικήσεις τῶν μονῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ μοναὶ δὲν εἶχον συγκεντρωτικὴν ἐξουσίαν ἔναντι τῶν ὑπ' αὐτὰς σκητῶν καὶ κελλίων, διότι συνήθως αἱ σκῆται ἔχουσαι ἴδιον κανονισμὸν διετήρουν ποιάν τινα αὐτοτέλειαν.

Συνελόντι εἰπεῖν, ἡ ὀργάνωσις τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ὅλως ἰδιότυπος μορφὴ αὐτοδιοικήσεως, ματαία δὲ εἶναι πᾶσα προσπάθεια προσαρμογῆς καὶ τοποθετήσεώς της εἰς ἐπιστημονικὰ πλαίσια, διότι ταύτην δὲν ἐδημιούργησαν τὰ δεδομένα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ἢ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία αὐτοβούλως καὶ ὁμοιομόρφως ἐνεργοῦσα, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους μακρὰν τῆς κοσμικῆς ἐπιρροῆς. Ἡ αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους δηλαδὴ δὲν εἶναι δημιούργημα νομοθετικόν. Ἡ νομοθεσία μόνον διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως ἀναμείξεως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει παντὸς περιφερειακοῦ ὀργάνου ἐνεφάνισε βαθμιαίως τὸ ὅλως πρωτότυπον τοῦτο σύστημα αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους διετηρήθη ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, παρὰ δὲ τὰς πολιτειακὰς μεταβολὰς κατὰ βάσιν παρέμεινεν ὁμοία. Καὶ τοῦτο εἶναι δεῖγμα τῆς μὴ ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος προσαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ πρὸς τὰ ἑκάστοτε ἐπιστημονικὰ δεδομένα.

II. Λόγοι θεσπίσεως τοῦ αὐτοδιοικήτου.

Ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων τῆς μοναχικῆς ἐν Ἄθῳ ζωῆς παρετηρήθη τὸ ἐντελῶς ἀσύμφωνον τοῦ τρόπου διαβιώσεως, ἀσκήσεως, διοικήσεως, ἀλλὰ καὶ νοοτροπίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῷ πρὸς τοὺς λοιποὺς ὑπηκόους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ μονήρης βίος, ὁ ἀπηλλαγμένος βιοτικῶν φροντίδων, ὁ μεστὸς ἀντιξοοτήτων καὶ σκληρότητος, ὁ τραχύς, λιτὸς καὶ πλήρης σωματικῶν κακώσεων εἶχεν ἀνάγκην ἰδιαιτέρας μεταχειρίσεως πρὸς συντήρησίν του.

---

[1] Ὡς δὲ κατ' ἐπανάληψιν σημειοῦμεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκράτει ἐν Βυζαντίῳ σύστημα αὐστηρῶς συγκεντρωτικόν, πασῶν τῶν ἐξουσιῶν συγκεντρωθεισῶν εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος. Βλ. κατωτ. Ε, Ι καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν παραχωρηθεῖσαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ αὐτοδιοίκησιν.

[2] Βλ. Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 32, διαχωρίζοντα τὴν αὐτοδιοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς α' καὶ β' βαθμοῦ.

[1] Διαφοροτρόπως ἀναπτύσσει τὸ θέμα ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 32 ἑξ.

Ἡ διαφορὰ τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ὀργανώσεως τῆς μοναχικῆς πολιτείας κατέστη φανερὰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ μοναχισμοῦ ἐν Ἄθῳ. Καὶ ἡ ἄμεσος ἐπίδρασις τῆς μοναχικῆς ἀσκήσεως, τῆς βαθείας τῶν μοναχῶν πίστεως καὶ λατρείας καὶ τῆς δοκιμασίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἦτο τόσον ἔντονος ὥστε νὰ καρποφορήσῃ ἀμέσως[1].

Εἴδομεν ἀνωτέρω καὶ κατωτέρω θὰ διεξέλθωμεν βασιλικὰς πράξεις πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπευθυνομένας. Ἡ στοργικὴ αὕτη τῶν βασιλέων ἐκδήλωσις δὲν ἦτο τυχαία, ἀλλὰ τὰς ρίζας της εἶχεν εἰς τὴν θεοσέβειαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀνάγκην ἐνεργοῦ ἐξωτερικεύσεως αὐτῆς. Τοῦτο ἐκδήλως μαρτυροῦσιν αὐταὶ αὗται αἱ βασιλικαὶ πράξεις, αἵτινες ὡς ἐν προοιμίῳ ἐκδηλοῦσι τὴν βασιλικὴν διάθεσιν παραχωρήσεως τῶν χρυσοβούλλων βασιλικῶν λόγων[2].

Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐχώρησαν εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πιστεύσαντες ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν μοναχῶν συντελούμενον ἔργον ἦτο ἄξιον καὶ ἔχρῃζε τῆς προστασίας των καὶ τῆς διατηρήσεως τούτου μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς παντὸς ἐπαρχιακοῦ ὀργάνου. Ἐπίστευον ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὸ μόνον τμῆμα τῆς ἐπικρατείας ὅπου οἱ κάτοικοί του ζῶσιν ἀπηλλαγμένοι τῆς κακίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν κοσμικῶν φροντίδων, εἶναι τὸ πνευματικὸν κέντρον τῆς αὐτοκρατορίας των, ὁπόθεν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θὰ ἀντλῶσιν ἠθικὰς δυνάμεις. Ἔβλεπον τὴν διαρκῶς ἀκμάζουσαν μοναχικὴν πολιτείαν πνευματικῶς καθοδηγοῦσαν τὸν κόσμον ὁλόκληρον καὶ τὰ διδάγματα τῶν Ἁγιορειτῶν πληροῦντα τὰ ἐσωτερικά του κενά. «Τὸ ἅλας αὐτῶν τε καὶ τοῦ κόσμου ἦτο διὰ τοὺς Βυζαντινούς»[3]. Τόπος αἰωνίας προσευχῆς οὐχὶ δι᾽ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Οἰκουμένην[4]. Ὡς ἐκ

[1] Ὡς λ.χ. ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς ὅστις ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων τῆς Ἁγιορειτικῆς μοναχικῆς πολιτείας διέθεσε σοβαρὰ χρηματικὰ ποσὰ εἰς τὸν μοναχὸν Ἀθανάσιον διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας, ἅτινα ἐνίσχυσε καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Ἰωάννης Τζιμισκῆς. Βλ. Κ. Βλάχον, σελ. 26 - 29 καὶ 171, Βασίλιεφ, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 418.

[2] Ὡς λ.χ. τὸ χρυσόβουλλον Λέοντος ϛ′ τοῦ Σοφοῦ «*ταῦτα οὖν ἡ θεοπρόβλητος ἡμῶν βασιλεία ἀναμαθοῦσα...*» Μ. Γεδεών, σελ. 82. Τὸ χρυσόβουλλον Ἰωάννου Τζιμισκῆ «*...ἐντεῦθεν ὁ θεοστεφὴς καὶ κραταιὸς βασιλεὺς ἡμῶν, ὡς ὑπὸ τοῖς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ νόμοις ζῶν...*» Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 5. Τὸ Τυπικὸν Κωνσταντίνου Μονομάχου «*οἷα δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ φιλοχρίστου καὶ εὐσεβεστάτου βασιλέως ἡμῶν κὺρ Κωνσταντίνου Μονομάχου...*», αὐτόθι, σελ. 14. Τὸ Τυπικὸν Ἀθανασίου «*ὁ δὲ μακάριος καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς*» (δηλαδὴ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς), αὐτόθι, σελ. 58.

[3] «*Καὶ τὸ ἡμέτερον φῶς καὶ τὸ ἅλας ὑμεῖς ἐστε. Οὕτως ἔχομεν καὶ οὕτω πιστεύομεν καὶ οὐ μόνον οἱ χριστιανῶν βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἔθνη τὰ κύκλωθεν κατοικοῦντα σὺν ἡμῖν καὶ αὐτὰ ἐπισεμνύνονται καὶ ἀγάλλονται μεθ᾽ ἡμῶν διὰ τὴν ὑπεράνθρωπον ὑμῶν πολιτείαν*» Πιττάκιον Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 33.

[4] «*Μνημονεύειν δὲ τῶν βασιλέων καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπερισπάστως εὔχεσθαι...*» Ἀλέξιος Κομνηνός, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 31. «*...Ἀπὸ Θεοῦ χαίρετε καὶ ὑπὲρ τοῦ κράτους τῆς βασιλείας ἡμῶν εὔχεσθε καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου...*» Πιττάκιον τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, αὐτόθι, σελ. 33.

τούτου δὲν εἶναι οὐδόλως παράδοξον διατί αὐτοκράτορες καὶ βασιλόπαιδες ἐγκατέλειψαν τὰ λάμποντα ἀνάκτορα καὶ περιεβλήθησαν τὸ σεμνὸν μοναχικὸν σχῆμα.

Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τούτους ἐμφανιζομένη εἰς τὰ ὄμματα τῶν πρώτων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἡ μόλις συγκροτουμένη Ἁγιορειτικὴ πολιτεία δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ πλημμυρίσῃ τὰς καρδίας αὐτῶν μὲ πρωτοφανῆ ἐσωτερικὴν ἀκτινοβολίαν καὶ νὰ τρέψῃ τὸν κάλαμον αὐτῶν εἰς τὴν γραφὴν τῶν προνομίων, μεθ᾽ ὧν τὸν πρῶτον λόγον κατέχει ὁ ἐν τοῖς ἑπομένοις ἀναπτυσσόμενος ἐν τάχει θεσμὸς τοῦ αὐτοδιοικήτου.

Ἵνα ὅμως κατανοήσωμεν πλήρως τὴν σοβαρὰν σημασίαν τῆς παραχωρηθείσης αὐτοδιοικήσεως, ἀναγκαιοῖ ὅπως διερευνήσωμεν ποία ἦτο ἡ ἱστορικὴ ἐποχὴ τῆς παραχωρήσεως τῆς διοικητικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησίας, ποῖαι αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθῆκαι τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ποία ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει πραγματικὴ κατάστασις. Δὲν θὰ ἀνατρέξωμεν εἰς ἱστορικὰς πηγάς, ἀλλὰ θὰ ἀφήσωμεν κυρίως τὴν γλαφυρὰν γραφίδα τῶν βυζαντινῶν βασιλέων νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτούμενα στοιχεῖα.

Αἱ ἐσωτερικαὶ ἀναταραχαὶ τοῦ Βυζαντίου εἶναι γνωσταί. Διαρκὴς πόλεμος, βιαία πολλάκις διαδοχὴ τοῦ θρόνου, δολοφονίαι καὶ καταστροφαὶ ἦσαν τὰ κύρια πολιτικὰ θέματα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Παρ᾽ ὅλα ταῦτα ὅμως τοὺς βυζαντινοὺς βασιλεῖς συνεῖχεν ἡ βαθεῖα θρησκευτικὴ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας[1].

Τὴν μοῖραν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατ᾽ ἀνάγκην ἐδέχετο καὶ ἡ Ἁγιορειτικὴ πολιτεία. Κειμένη εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν χερσαίων καὶ θαλασσίων ὁδῶν της ὑπέκειτο διαρκῶς εἰς τοὺς ἀντικτύπους τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν αὐτῆς. Βλαχο-ρηγχῖνοι καὶ Σαγουδᾶτοι[2], Τσάκωνες[3], Σλαυϊκὰ φῦλα[4], Σέρβοι καὶ ἀργότερον Τοῦρκοι διέκοψαν τὸν συνεχῆ δεσμὸν Βασιλευούσης καὶ Ἁγίου Ὄρους καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σαρακηνῶν[5] καὶ τῶν ἄλλων πειρατῶν ἠπείλησαν τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν καὶ τὸν εἰς πληθυσμὸν ἀποδεκατισμόν του.

[1] Ἥτις παρὰ τῶν πιστῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας παρεξηγηθεῖσα ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν παραγωγικῶν καὶ ἀμυντικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἀθρόας περιβολῆς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος καὶ τῆς οὕτως ἐμμέσου ἀποφυγῆς στρατεύσεως.

[2] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 24.

[3] Βλ. Χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ἔτους 1292, Γ. Σμυρνάκης, σελ. 30.

[4] Περὶ τῶν Σλαυϊκῶν φύλων βλ. Στ. Ι. Παπαδάτου, Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις.

[5] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 36, περὶ τῶν καταστροφῶν τῶν Σαρακηνῶν.

Πλὴν ὅμως τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων κακοδαιμονίας καὶ ἐσωτερικὰ δεινὰ ἐδοκίμαζον τὴν ὑπόστασίν του. Παραμερίζοντες τὰς περὶ τὸν Πρῶτον ἔριδας ἐμφανίζομεν μόνον ἐνταῦθα τὴν ἐν Ἄθῳ μοναχικὴν κατάστασιν ὅπως τὴν παρουσιάζει αὐτὸς οὗτος ὁ ὑμνητὴς τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μεγαλείου ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνός. Καὶ ἡ παρουσιαζομένη κατάστασις δὲν εἶναι εὐχάριστος, καίτοι κατὰ πολὺ ὑπερβάλλεται. Ἁγιορεῖταί τινες μοναχοὶ ἐπιλήσμονες τῆς ἀποστολῆς των γενόμενοι ἐθεάθησαν εἰς ὕποπτα κέντρα [1], διῆγον βίον ἐπιλήψιμον [2], εἰσήγαγον γυναῖκας καὶ ἀγένεια παιδία [3] καὶ ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ ἀπευθύνῃ εἰς αὐτοὺς δεινοτάτας ὕβρεις [4].

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας λυσιτελὴς ἐνέργεια θὰ ἦτο ἡ ἄμεσος ἄσκησις τῆς βασιλικῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ οὐχὶ ἡ παραχώρησις ἀνεξαρτησίας. Διατί ὅμως τὸ ἀντίθετον; Διότι τοῖς ἐγεννήθη ἡ πεποίθησις ὅτι μόνον διὰ τῆς μὴ ἀναμείξεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας θὰ ὀρθοποδήσῃ τὸ Ἅγιον Ὄρος λόγῳ τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ συνθέσεως καὶ ἀποστολῆς. Καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα λαμπρότης αὐτοῦ τοὺς ἐδικαίωσε πλήρως.

III. Ἡ ἔκτασις τῆς παραχωρηθείσης ἀνεξαρτησίας.

Ἡ οὕτω πως παραχωρηθεῖσα διοικητικὴ ἀνεξαρτησία συνίστατο κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἀναμείξεως τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, ὑπηγορεύθη δὲ ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς προώθησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοικήσεως

[1] *« ἀκούομεν ὅτι οἱ ἡσυχασταὶ Ἁγιορεῖται εἰς τὰ καπηλεῖα εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰ νούμερα ἐκράτησαν. Καὶ βλασφημεῖται ἡ ἀγγελικὴ πολιτεία ὑμῶν. »* Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 35.

[2] Ἰδίᾳ συναγελαζόμενοι μετὰ τῶν εἰσελθόντων Βλάχων. Βλ. λεπτομερείας εἰς Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 24 - 25.

[3] Αἱ περιπτώσεις εἰσαγωγῆς γυναικῶν σπανίζουσιν, ὡς εἰς δημοσιευθησομένην μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον « Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀβάτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους » διαπιστοῦμεν. Ἡ εἰσαγωγὴ ὅμως ἀγενείων καὶ παιδίων ἦτο συνήθης, διότι κατά τι συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ μοναχικοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Γ' δείκνυνται αὐστηροὶ εἰς τοὺς παραβιάζοντας τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις περὶ μὴ εἰσαγωγῆς ἀγενείων καὶ παίδων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Βλ. παρὰ Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 32 ἑξ. τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος θέσεις των.

[4] Ὡς « *μωροτέρους αὐτῶν ὁ κόσμος οὐκ ἔχει* », Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 35. Ἐξεδήλωσε δὲ καὶ πρόθεσιν « *ῥινοκοπῆσαι* » αὐτούς, αὐτόθι, σελ. 31. Αἱ μεμονωμέναι ὅμως αὗται ἐνέργειαι δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ μειώσωσι τὴν λάμψιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους· διὸ ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐξαντλεῖ διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος μέρος τῆς νομοθετικῆς του δραστηριότητος, προσφωνεῖ δὲ τοὺς Ἁγιορείτας « *πατέρες Ἅγιοι, οἱ τὸ Ἅγιον Ὄρος κατοικοῦντες καὶ τὸ ἡμέτερον φῶς καὶ τὸ ἅλας ὑμεῖς ἐστε* », αὐτόθι, σελ. 33. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πατριάρχης Νικόλαος λέγει ὅτι « *ἐγεμίσθη ἡ Κωνσταντινούπολις ψευδοησυχαστὰς Ἁγιορειτῶν, ματαιολόγων καὶ ἀπατεώνων καὶ ψευδολόγων* » συνεχίζων δὲ οὐχὶ κολακευτικῶς ἐκφράζεται διὰ τοὺς Ἁγιορείτας, αὐτόθι, σελ. 28.

τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Οἱ δύο λόγοι οὗτοι εἶναι οἱ συντελεσταὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς διοικητικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησίας (ὡς εἴδομεν ἀνωτ. Γ, I, II).

Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, παραχωρήσας τὴν διοικητικὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησίαν, καθορίζει καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς διὰ τοῦ προαναφερθέντος (ἀνωτ. Α.) χρυσοβούλλου του ὁρίζων ὅτι *«... ἐξασφαλιζόμεθα πάντας ἀπό τε στρατηγῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων...»* [1]. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ὁ παραχωρήσας τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους βασιλεὺς καθορίζει ὅτι αὕτη ἀπευθύνεται ἔναντι τῶν στρατηγῶν, ἤτοι τῶν τοπικῶν διοικητῶν καὶ οὐχὶ (argumentum a contrario) ἔναντι τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα οἱασδήποτε ἐπ' αὐτοῦ ἐπεμβάσεως.

Οἱ μετέπειτα βασιλεῖς ἠκολούθησαν τὴν χαραχθεῖσαν ὁδόν. Οὕτως Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, εἰς πιττάκιόν του παραχωρεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ὁρίζει *«... ἐλεύθερον τοῦτο εἶναι ἀπὸ πάσης ἐπηρείας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν μηδεμίαν μετοχὴν ἔχειν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει...»* [2], ἐν ἑτέρῳ δὲ πιττακίῳ τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει *«... καὶ διορίζομεν καὶ τοὺς ἐπαρχιῶν ἄρχοντας καὶ πλησιοχώρους, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐχέτωσαν οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες ἐν Ἁγίῳ Ὄρει...»* [3].

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον, ὅτι ἡ παραχωρηθεῖσα ἀνεξαρτησία ἀπηυθύνετο μόνον ἔναντι τῶν τοπικῶν περιφερειακῶν ἀρχῶν, αἵτινες οὐδεμίαν ἁρμοδιότητα ἐπεμβάσεως εἶχον εἰς τὰ Ἁγιορειτικὰ ζητήματα. Ἡ ἁρμοδιότης τῆς ἐπεμβάσεως, ἐπεφυλάχθη εἰς αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου, δικαίωμα ὅπερ πολλάκις ἤσκησαν.

Ἡ χρησιμοποίησις βεβαίως τῶν ὅρων « ἀνεξάρτητον » καὶ « ἀδέσμευτον » εἶναι ἀτυχεῖς, διότι δὲν ἀποδίδουσι τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς διοικητικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησίας [4]. Ἐκ τῆς γραμματικῆς ἑρμηνείας τῶν ὅρων δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν πλήρη ἀνεξαρτησίαν, ἤτοι αὐτονομίαν

[1] Οἱ στρατηγοὶ διῴκουν τὰ κατὰ τόπους θέματα μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν ὅτε ὁ τίτλος « στρατηγὸς » ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ « δουκός ». Περὶ τῶν τίτλων καὶ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως αὐτῶν βλ. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας, σελ. 1, ἰδίᾳ σημ. 3 καὶ 4.

[2] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 27, Ph. Meyer, σελ. 166 ἑξ., Δ. Πετρακάκος, σελ. 33, σημ. 17, Μ. Γεδεών, σελ. 103 ὑπὸ διάφορον διατύπωσιν, ἣν βλ. εἰς Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 23, σημ. 7.

[3] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 31, Ph. Meyer, σελ. 172, Δ. Πετρακάκος, σελ. 33, σημ. 17, Μ. Γεδεών, σελ. 105 ὑπὸ διάφορον διατύπωσιν, ἣν βλ. εἰς Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 24, σημ. 1.

[4] Ἄλλωστε πάντοτε τοὺς ὅρους τούτους συνώδευον ἐπεξηγηματικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαὶ διατάξεις, καθορίζουσαι τὰ περιφερειακὰ ὄργανα ἔναντι τῶν ὁποίων τὸ Ἅγιον Ὄρος καθίστατο ἀνεξάρτητον καὶ ἀδέσμευτον (λ.χ. « *ἀπὸ τῶν στρατηγῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων* », « *ἀπὸ παντοίας ἐπηρείας* », « *ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν* » κ.λ.π.).

εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, διότι ὑπάρχουσι ρηταὶ διατάξεις ἀναγνωρίζουσαι τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολιτείας τοῦ Βυζαντίου καὶ βασιλικαὶ πράξεις ἐκδηλοῦσαι ταύτην.

IV. Εἰδικῶς παραχωρηθεῖσαι προνομίαι.

Ἡ παραχωρηθεῖσα διοικητικὴ ἀνεξαρτησία κατὰ πρῶτον συνίστατο εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοικήσεως, τὴν βελτίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου, λόγῳ τῆς σπουδαιότητός του διελάβομεν ἐν ἐκτάσει ἀνωτέρω. Ἐπίσης κατωτέρω (Γ, V) θὰ ἐρευνήσωμεν τὴν παραχωρηθεῖσαν ἔναντι τῆς ἐκκλησίας ἀνεξαρτησίαν.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν Τυπικῶν, πλὴν τῶν δύο ἀνωτέρω κυρίων θεμάτων, μόνον δύο ἕτερα ἄξια σημειώσεως ὑπάρχουσι: τὸ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐνεργοῦ ἀναμείξεως τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν Ἁγιορειτῶν ἀπὸ τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις τῶν λοιπῶν ὑπηκόων τῆς Βασιλευούσης. Ὡς δέ, καθὼς ἀνωτέρω (Γ, III) εἴδομεν, ἡ ἀπόφασις τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς περιφερειακῆς διοικήσεως εἰς τὰς ἀναμείξεις της ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐκδηλοῦται πάντοτε σταθερά, οὕτω κατηγορηματικὴ εἶναι ἡ παραχωρηθεῖσα προνομία τῆς φορολογικῆς ἀτελείας, ἣν τὸ πρῶτον θεσπίζει Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς διὰ πιττακίου του, ἔχοντος ἐν προκειμένῳ οὕτω *«...θεσπίζομεν οὖν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, εἶναι τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐλεύθερον καὶ μηδεμίαν φορολογίαν ἢ ἐπήρειάν τινα ἔχειν τοὺς μοναχοὺς ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος...»* [1]. Ἡ φορολογικὴ αὕτη ἀπαλλαγὴ διετηρήθη καθ' ἅπαντα τὸν βίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς εὐμαρείας τῶν μονῶν, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ διάσωσις τῶν πλουσίων κειμηλίων των.

Ἡ φορολογικὴ τῶν μονῶν ἀπαλλαγὴ εὐεργέτημα συνήθως ἀπονεμόμενον κατὰ τὴν ἵδρυσιν ἑκάστης μονῆς διὰ τοῦ ἱδρυτικοῦ τῆς μονῆς χρυσοβούλλου, περιελάμβανε καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἄθω Ἁγιορειτικὴν περιουσίαν. Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ ἀπαρίθμησις τῶν παρεχομένων ἀσυδοσιῶν, πρὸς πρόληψιν καταστρατηγήσεων ἐκ μέρους τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, ὡς λ.χ. τὸ χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Θ' Παλαιολόγου (1294 - 1320) ἔχον ἐν προκειμένῳ οὕτω *«...Τοιγαροῦν βούλεται καὶ διορίζεται ἡ βασιλεία μου, μᾶλλον δὲ εὐεργετεῖ καὶ ἐκχωρεῖ καὶ ἐπιβραβεύει καὶ παρακελεύεται καὶ προστάσσει, ἵνα κατὰ τὴν περίληψιν τῶν προσόντων αὐτοῖς Χρυσοβούλλων τοῦ τε αὐθέντος καὶ πάππου τῆς βασιλείας μου καὶ τοῦ Ἁγίου μου αὐθέντος καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου διαμείνῃ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἡ κατ' αὐτοὺς τοιαύτη Σεβασμία Μονὴ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, χωρία, προάστεια,*

[1] P h. M e y e r, σελ. 172, Ἰ. Χ α τ ζ η ϊ ω ά ν ν ο υ, σελ. 31.

ἀγρίδια, ἡσυχαστήρια καὶ μετόχια πάσης βλάβης ἀθιγῆ καὶ μὴ τοῖς βουλομένοις ἅπασι εἰς προνομὴν ἐκκεῖσθαι, μήτε παρὰ τῶν ἐνεργούντων δικαίῳ τοῦ δημοσίου εἰς τὸ θέμα Θεσσαλονίκης, ἢ εἰς τὸ θέμα τῶν Σερρῶν, μήτε παρὰ τῶν κατὰ χώραν Ἐπισκόπων, ἢ ἀρχοντικῶν προσώπων, ἢ λοιπῶν ἄλλων διασείεσθαι, μήτε τινὶ ἀπαιτήσει καὶ συζητήσει κεφαλαίου ἢ ἀέρος καθυποβάλλεσθαι, ἢ ἐν οἱᾳδήποτε ἐπηρείᾳ καθέλκεσθαι, ἀγγαρείας, παραγγαρείας, ζημίας, ψωμοζημίας, καστροκτησίας, κατεργοκτησίας, ἀπλήκτου, μιτάτου, ζευγολογίου, προβατοδεκατίου, χοιροεννομίου, δοχῆς, χαράγματος, ἀλωπίων, δημοδέου, πλωΐμων, καμίνων, καύσεως, ξυλοσύρματος καὶ ἑτέρων ἁπασῶν ἐπηρειῶν τῶν τε νῦν πολιτευομένων καὶ ἐνεργουμένων καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐπινοηθησομένων καὶ ἐνεργηθησομένων, μενεῖ καὶ γὰρ ἐκ πάντων τούτων ἀνωτέρα ἡ τοιαύτη Μονὴ καὶ τὰ ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ νομὴν αὐτῆς ἅπαντα...» [1].

Δευτερευούσης σημασίας προνόμιον εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν μοναχῶν τῆς στρατεύσεως [2], ἥτις συνετέλεσεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ καθ' ἅπαντα τὸν βίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅστις ἦτο διαρκὴς πολεμικὸς ἀγὼν καὶ συνεχὴς στράτευσις, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν πύκνωσιν τῶν τάξεων τοῦ μοναχισμοῦ, λόγῳ τῆς καταφυγῆς εἰς αὐτὸν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς στρατεύσεως.

V. Ἡ ἀνεξαρτησία ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας.

Τῆς παρούσης παραγράφου ἀντικείμενον [3] θὰ εἶναι αἱ σχέσεις τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ. Τοῦτο δὲ ἵνα καταδειχθῇ ὅτι παρὰ τὴν παραχωρηθεῖσαν διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν ἔναντι τῶν τοπικῶν ἀρχόντων, ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπῆρχεν οὐσιαστικὴ τοιαύτη, ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὡς θρησκευτικὸν κέντρον ἐτέλει πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Αἱ Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πλὴν τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἧς ἡ ἵδρυσις διαφέρει τῶν λοιπῶν, ἱδρύοντο πάντοτε διὰ πατριαρχικοῦ

[1] Ἰ σ ί δ ω ρ ο ς Μ ο ν α χ ό ς, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 25 - 26. Ἐν τῷ κειμένῳ δὲν ἀναγράφεται εἰς ποίαν ἱερὰν μονὴν ἀφορᾷ τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὡς Ἰ ω α κ ε ὶ μ Ἰ β η ρ ί τ η ς (Ἡ Ἁγιορειτικὴ Πολιτεία, σελ. 9) παραθέτει τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ χρυσοβούλλου ὑπὸ διάφορον γραφὴν πολλῶν ὅρων αὐτοῦ.

[2] Τοῦτο ἀπηγόρευεν ὁ κ. Ζ' Χαλκηδόνος *« μήτε ἐπὶ στρατείαν... ἔρχεσθαι ἢ τοῦτο τολμῶντας καὶ μὴ μεταμελουμένους... ἀναθεματίζεσθαι »*. Βλ. Σ. Π α π α δ ᾶ τ ο ν, σελ. 36, σημ. 4.

[3] Ἡ ἐξέτασις ὅμως αὐτοῦ εἶναι στενῶς συνυφασμένη μὲ τὴν διοικητικὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μερικὴ ἐπανεξέτασις θεμάτων τινῶν ἀναπόφευκτος.

σιγιλλίου[1]. Τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ ἅπασαι αἱ Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καλοῦνται «Πατριαρχικαὶ» καὶ «Σταυροπηγιακαί», ὡς ἀμέσως εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Πατριαρχείου ὑπαγόμεναι[2]. Ὡς ἐκ τούτου τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπήγετο ἀμέσως εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ οὐδέποτε ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπισκοπὴν ἢ περιφέρειαν ἑτέρας. Ἡ ὑπαγωγὴ ὅμως τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην δὲν διατηρεῖται συνεχὴς καὶ σταθερὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βυζαντίου· προσέτι δὲν παρέχει αὐτῷ πλήρη αὐτοτέλειαν ἔναντι τῶν ἐπισκόπων καὶ δὴ τοῦ τῆς Ἱερισσοῦ. Πλὴν τούτων δὲ δὲν ἐξασφαλίζει τὴν μὴ ἀνάμειξιν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων εἰς ἔργα καθαρῶς ἐκκλησιαστικῆς (διοικητικῆς-πνευματικῆς ἢ δικαστικῆς) φύσεως.

Ἡ δημιουργία βεβαίως ζητημάτων, μάλιστα κατὰ τὴν ἀρχικὴν περίοδον ἐφαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ ἦτο ἀναπόφευκτος[3], ἰδίᾳ μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ, ὅστις ἔβλεπε τεμαχιζομένην τὴν ἐπισκοπήν του. Αἱ μετ' αὐτοῦ δὲ προστριβαὶ τῶν Ἁγιορειτῶν ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τῶν ἐπεμβάσεων τῶν βασιλέων καὶ τῆς ἀποψιλώσεως κατὰ καιροὺς τοῦ Πατριάρχου τῶν δικαιωμάτων του.

Ἐκ τοῦ καὶ σήμερον εἰσέτι διατηρουμένου τίτλου τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους συμπεραίνομεν ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος κατ' ἀρχὰς ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου τούτου. Πότε ἀρχίζει ἡ ἄσκησις τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους δὲν εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον[4]. Πάντως ὁ τίτλος φαίνεται δοθεὶς αὐτῷ πολὺ μετὰ τὴν παραχώρησιν τῶν προνομίων[5].

[1] Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 40. Ἡ ἵδρυσις τῆς μονῆς ἄνευ ἀδείας τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου ἀπηγορεύετο «*μηδένα μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν μηδὲ συνιστᾶν μοναστήριον παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου*» κ. Δ' Χαλκηδόνος, εἰς Ῥάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τ. Β', σελ. 226 καὶ «*μηδενὶ ἐξεῖναι μοναστήριον οἰκοδομεῖν ἄνευ τῆς τοῦ Ἐπισκόπου γνώμης καὶ βουλῆς*» κ. Α' τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Α'-Β', αὐτόθι, σελ. 648 ἑξ.). Ἡ ἅπαξ ὅμως ἀνεγερθεῖσα μονὴ μένει ὡς τοιαύτη ἐν τῷ μέλλοντι μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς μετατροπῆς της «*τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια*» κ. ΚΔ' Χαλκηδόνος, Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 271.

[2] «Πατριαρχικαὶ» ἐκαλοῦντο ὡς ἱδρυθεῖσαι διὰ πατριαρχικῶν πράξεων. «Σταυροπηγιακαὶ» ὡς ἀμέσως εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Πατριαρχείου ὑπαγόμεναι, τοῦ τοπικῶς ἁρμοδίου ἐπισκόπου οὐδεμίαν ἔχοντος διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν. Κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν μονῶν αὐτῶν πήγνυται σταυρὸς («*Σταυρὸν ἐπήξατο*» Νεαρὰ 131, 7) ἀποστελλόμενος ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ, 37-38.

[3] Πρβλ. Π. Παναγιωτάκον, Ἡ ὀργάνωσις τοῦ μοναχικοῦ πολιτεύματος, σ. 93.

[4] Οὗτος φέρεται λαβὼν τὸν τίτλον πρὸ τῆς καταλύσεως τοῦ θεσμοῦ τοῦ Πρώτου, διότι ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων προκύπτει ὅτι κατεῖχε τὸν τίτλον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1300, ὡς καταδεικνύει ὁ Χ. Κτενᾶς, σελ. 260. Ὁ Μιχ. Γούδας δημοσιεύει «ἀντίγραφον σημειώματος τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους Θεοφίλου ἐπὶ κτηματικῆς διενέξεως τῆς Μονῆς Βατοπεδίου πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Ἱερισσοῦ» τοῦ ἔτους 1180, ΕΕΒΣ Δ', σελ. 211-215.

[5] Βλ. πλείονα εἰς Χ. Κτενᾶν, σελ. 274.

1-10-1963

Τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ ὅμως οἱ Ἁγιορεῖται οὐχὶ ἀρεστῶς ἔβλεπον, τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ ἀπὸ τῆς πρώτης μοναχικῆς των ζωῆς προσεπάθησαν νὰ μειώσωσι καὶ ἐξουδετερώσωσι τὴν ἐξουσίαν του. Ἐπέτυχον οὕτω τὴν ἔκδοσιν αὐτοκρατορικοῦ χρυσοβούλλου διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὁρίζοντος «*...μήτε Πατριάρχου, μήτε Ζακελλίου, μήτε τινὸς ἄλλου προσώπου παραδυναστεύοντος... ἀλλ' εἶναι αὐτὴν* (τὴν Λαύραν) *αὐτοδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον...*»[1].

Παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην καὶ τὰς κατὰ καιροὺς ἐκδοθείσας ἑτέρας βασιλικὰς πράξεις ἡ ἐπέμβασις τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ ἐξηκολούθησεν, ὡς τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ ἐν ἔτει 1368 ἐκδοθέντος σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου ρυθμίζοντος τὰς ἁρμοδιότητας τοῦ Ἐπισκόπου τούτου[2]. Τὸ σιγίλλιον παραπέμπον εἰς τὸν κ. Η' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἤτοι τῆς εἰσόδου εἰς αὐτό, τοῦ φέρειν τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον καὶ τῆς μνημονεύσεως ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ[3].

Ἡ ρύθμισις ὅμως αὕτη ἦτο μικρᾶς πνοῆς. Κατὰ τὸ ἔτος 1393[4] ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀντώνιος Δ' καταργεῖ τὰς ἀφορώσας εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους διατάξεις τοῦ σιγιλλίου τοῦ ἔτους 1368 καὶ ἀπαγορεύει παντελῶς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς Ἅγιον Ὄρος ἄνευ ἀδείας τοῦ Πρώτου[5].

[1] Βλ. Ph. Meyer, σελ. 107, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 60, Δ. Πετρακάκον, σελ. 32.

[2] Ἐδημοσιεύθη εἰς Σύνταγμα, τ. Ε', σελ. 131-133 καὶ εἰς Π. Οὐσπένσκη, τ. ΙΙ, τεῦχος Ι, σελ. 665-667.

[3] Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ σιγιλλίου ἔδωκεν ἡ παρὰ τοῦ Πρώτου «*ἁρπαγὴ*» (κατὰ τὴν χρησιμοποιουμένην ὑπὸ τοῦ σιγιλλίου ὁρολογίαν) τοῦ καθίσματος τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἡ μὴ μνημόνευσις τοῦ ὀνόματός του κ.λπ. Πρβλ. Κ. Βλάχον, σελ. 70, Δ. Πετρακάκον, σελ. 43, σημ. 32 καὶ Ν. Ἀντωνόπουλον, σελ. 26.

[4] Μ. Γεδεών, σελ. 123 ἑξ., Γ. Σμυρνάκης, σελ. 100, Κ. Βλάχος, σελ. 70-71 καὶ εἰς «Ἅγιον Παῦλον», τεύχ. 28-29, σελ. 421.

[5] «*...Μάλιστα δὲ τοῦ κατὰ καιροὺς Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ, ὥστε μηδεμίαν ἄδειαν ἔχειν αὐτὸν κἂν ὅλως εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, δίχα προτροπῆς καὶ ἐνδόσεως τοῦ Πρώτου, μηδὲ ζητεῖν ὅλως ἀρχικόν τι διενεργεῖν ἢ ἀρχιερατικόν, εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ ἐπιτραπῇ. Εἰς τὴν αὐτοῦ παρὰ τοῦ Πρώτου ἐξουσίαν τὸ πᾶν ἀνάκειται...*». Μ. Γεδεών, σελ. 125, Κ. Βλάχος, σελ. 71.

Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ σιγιλλίου εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ πιττάκιον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ «*Δέον οὖν ἐστι τὸν μάλιστα πλησιάζοντα τῷ ὄρει κατὰ μόνους τοὺς καιροὺς τῶν συνάξεων προσκαλούμενον παρὰ τοῦ Πρώτου εἰσέρχεσθαι*» Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 41. Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 43, σημ. 32 καὶ τὸ ἐν σελ. 44 τμῆμα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐκόλως διακριβοῖ τις ὅτι μεταξὺ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους ἀφ' ἑνός, διεκδικοῦντος ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων του, καὶ τοῦ Πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐμμένοντος εἰς τὴν περὶ ἀνεξαρτησίας ἔναντι αὐτοῦ θέλησίν του, ἐδημιουργοῦντο προστριβαί, ἃς οἱ κατὰ καιροὺς Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι προσεπάθησαν νὰ διασκεδάσωσι [1].

Πλὴν τούτων ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐπεχείρησαν νὰ ἀποκλείσωσι καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἀπὸ οἱασδήποτε ἐπιρροῆς καὶ ἐξουσίας του [2] ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, περιβαλόντες τὸν Πρῶτον δι' ἐξουσίας ἀποφασιστικῆς, πλὴν οὐχὶ τελεσφόρως.

Ἡ ἐπέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ πηγαί, πάντοτε ὑπῆρξε συμπτωματική. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐξ ἄλλων συνήθως γεγονότων ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ ὑπομιμνήσκωσιν εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχάς, τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους τὴν ἐπιθυμίαν των, ὅπως τὸ Ἅγιον Ὄρος παραμείνῃ μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς των.

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν κινδύνων ἐκ τῶν εἰσελθόντων Βλαχο-ρηγχίνων καὶ Σαγουδάτων κατὰ τὸν ια' αἰῶνα ὁ Πατριάρχης ἐπενέβη, ὁ δὲ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς διὰ πιττακίου του τοῦ γνωρίζει ὅτι *«...ἡ ἐντολή σου ἐξήλειψε τὸ Ἅγιον Ὄρος μὴ ὑποκείμενον τῇ σῇ ἐξουσίᾳ...»* [3], ἐν ἄλλῳ δὲ πιττακίῳ ὁρίζει ὅτι *«...οὐδὲ Ἐπίσκοπον ἐθέσπισαν, οὔτε μὴν θεσπίζομεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ τὰ καὶ τὰ καὶ τὰς προλήψεις αὐτῶν καὶ διὰ τὸ μὴ δεσμεύειν τὰς ἐκκλησίας καὶ ἐντολὰς διδόναι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἐπιτιμᾶν αὐτούς, ἀλλὰ μίαν κεφαλὴν καὶ μίαν δεσποτείαν τὸν Πρῶτον ἐχειροτονήσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνοι. Οἱ δὲ καταφρονοῦντες αὐτὸν ἔστωσαν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἀγανάκτησιν»* [4].

---

[1] Κρίνοντες μετὰ πάροδον αἰώνων τὴν διένεξιν Πρώτου καὶ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ, τὴν εὑρίσκομεν ἀδικαιολόγητον. Ὁ Πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους χειροτονούμενος παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐθεωρεῖτο ὡς ἔχων Ἐπισκόπου ἀξίωμα καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ ἔδει νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μόνον τῇ αἰτήσει τοῦ Πρώτου ἢ ἐντολῇ τοῦ Πατριάρχου.

[2] Καὶ ἡ τοιαύτη πρόθεσις τῶν βασιλέων δὲν ἦτο ὀρθή, διότι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἦτο πνευματικὸς τῶν Ἁγιορειτῶν ἡγέτης.

[3] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 26. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν ὁ βασιλεὺς ἐννοεῖ μόνον τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν ἢ καὶ τὴν πνευματικὴν τοιαύτην. Ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος (σελ. 22) δέχεται ὅτι τὴν πνευματικὴν ἐποπτείαν τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὁ βασιλεὺς ἐθεώρησεν αὐτονόητον, παραπέμπων εἰς Δ. Πετρακάκον, σελ. 34. Τὰ ὑπὸ τοῦ Πετρακάκου ὅμως ἐν σελ. 34 ὑποστηριζόμενα, καίτοι ἐπὶ τῶν πηγῶν ἑδραιούμενα, δὲν συμφωνοῦσι μετὰ τῶν ἐν σελ. 33, σημ. 17, ὅπου οὗτος φέρεται δεχόμενος μεταστροφὴν τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀλεξίου. Πρβλ. κατ. Γ' VII.

[4] Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 31. Ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης συμπεραίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἠθέλησε νὰ ἀποστερήσῃ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην πάσης ἐπιρροῆς ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Αἱ διατάξεις ὅμως αὗται ἦσαν ἐλαστικῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἀμφιβόλου νομιμότητος. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τῆς εἰς μοναχικὸν χῶρον δημιουργίας του, ὑπήγετο πνευματικῶς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, οὐδεμία δὲ πρόθεσις τῶν Ἁγιορειτῶν πρὸς πλήρη ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἀποδέσμευσίν των ὑπὸ τῶν πηγῶν διεσώθη. Ἄρα καθ' ἅπασαν τὴν βυζαντινὴν περίοδον τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπήγετο πνευματικῶς εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως [1]. Τὴν πνευματικὴν ὑποταγὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀναγνωρίζει ἐμμέσως ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, καθορίζων διὰ νεαρᾶς του *«τὴν ἐπιτήρησιν καὶ διόρθωσιν τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ἀναμφίβολον ἔχειν τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν Ἁγιώτατον Πατριάρχην ἐπὶ τοῖς ἐλευθέροις μοναστηρίοις· δίκαιον γὰρ κέκτηται εἰσέρχεσθαι καὶ ἀναψηλαφᾶν τὰ ψυχικὰ σφάλματα καὶ εἰς τὰ κοσμικὰ καὶ εἰς τὰ τοῦ δημοσίου μοναστήρια καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν εἰς τὰ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ πάντα κἂν τε πατριαρχικὰ ὦσι κἂν τε βασιλικὰ καὶ αὐτοδέσποτα»* [2].

Δῆλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται ὅτι αἱ βασιλικαὶ ἐπιταγαὶ ἦσαν οὐχὶ συνεπεῖς πρὸς ἑαυτάς, διότι δι' ἄλλων ἀποκλείεται οἱασδήποτε ἀναμείξεως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ δι' ἑτέρων τοῦ παραχωρεῖται δικαίωμα ἐνεργοῦ δράσεως, ἔστω καὶ εἰς πνευματικὰ ζητήματα.

Τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου συνειδητοποιεῖ τὸ ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου καὶ Πατριάρχου Νήφωνος Β' ἐν ἔτει 1313 ἐκδοθὲν χρυσόβουλλον, δι' οὗ ὁ Πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους χειροτονεῖται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὕτως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀπέκτησε καὶ διοικητικὴν δικαιοδοσίαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει [3].

Ἡ διοικητικὴ καὶ πνευματικὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπαγωγὴ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, ὡς καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βυζαντίου, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον διενέξεως, ἰδίᾳ μεταξὺ

---

[1] Διαφέρει βεβαίως ἡ πνευματικὴ τῆς διοικητικῆς ὑποταγῆς. Πάντως μὴ ὑπαρχούσης διακρίσεως ἐξουσιῶν ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν, ἡ διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία ἐπὶ βυζαντινῶν ἠσκεῖτο συνήθως διὰ τῶν αὐτῶν ὀργάνων, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ πνευματικὴ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ Πρώτου.

[2] Δ. Πετρακάκου, σελ. 34. Ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος (σελ. 25) δέχεται ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ δὲν ὑπήγετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Τοῦτο ὀρθῶς, καίτοι ὑπάρχουσιν ἀντίθετοι, ὡς εἴδομεν, διατάξεις ἐλαστικῶς ἂν μὴ οὐδόλως ἐφαρμοζόμεναι.

[3] Ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος δέχεται ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης διώριζε καὶ τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας παραπέμπων εἰς Χ. Κτενᾶν, σελ. 207, ἐνῷ τὸ ὀρθὸν εἶναι ὅτι ὁ Πατριάρχης χειροτονεῖ ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Γ' Τυπικοῦ τὸν Ἡγούμενον τῆς μονῆς ταύτης (« ...*καὶ αὐτὸς* (ὁ Πρῶτος) *τοὺς Ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων χειροτονείτω δίχα τῆς Λαύρας, οὗτος γὰρ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 44).

τῶν Ἁγιορειτῶν συγγραφέων, τῶν μὲν ὑποστηριζόντων τελείαν ὑπαγωγήν[1], τῶν δὲ πλήρη ἀνεξαρτησίαν[2]. Καίτοι ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐνέργειαν κριτικῆς ἐπὶ τῶν διϊσταμένων γνωμῶν, ἐν τούτοις ὑποχρεωτικῶς λαμβάνοντες θέσιν δεχόμεθα ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξουσία τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ ἦτο ῥευστὴ καὶ περιοδικῆς ἰσχύος, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει δὲ οὐδέποτε ἀρεστή, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ πνευματικὴ καὶ διοικητικὴ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ ὑπαγωγὴ διετηρήθη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν μοναχῶν μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας[3]. Καὶ εἶναι μὲν γεγονὸς ὅτι αἱ σχέσεις αὗται δὲν παρέμειναν καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τοῦτον σταθεραὶ καὶ ὁμοιόμορφοι, ἀλλὰ μετεβάλλοντο κατὰ τὰς διαθέσεις κυρίως τοῦ αὐτοκράτορος, πλὴν αἱ ἑκάστοτε μεταβολαὶ ἀπευθύνονται εἰς τὸν βαθμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν σχέσεων καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μορφὴν αὐτῶν.

VI. Τὰ ὄργανα τῆς αὐτοδιοικήσεως.

Οἱ τὸ πρῶτον παρὰ τὸν Ἀκάνθιον ἰσθμὸν (Ξέρξου) ἐγκατασταθέντες μοναχοὶ ἵδρυσαν, ὡς γνωστόν, τὴν μονὴν Κολοβοῦ, λαβοῦσαν τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς μοναχοῦ Ἰωάννου Κολοβοῦ[4]. Ἐν τῇ μονῇ δὲν ἐγκατεβίωσαν ἅπαντες οἱ ἐκεῖ ζῶντες μοναχοί, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων εἰσῆλθον ἐνδότερον καὶ δὴ εἰς ἅπαντα τὸν χῶρον τοῦ Ἁγίου Ὄρους[5]. Ὁ ἄνευ ὀργανώσεως ὅμως πλάνης βίος αὐτῶν ἐδημιούργησε τὴν ἀνάγκην ἀναδείξεως ὀργάνου διοικοῦντος αὐτούς. Οὕτω συναθροισθέντες ἅπαντες εἰς χῶρόν τινα παρὰ τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ξέρξου προέβησαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Παλαιστίνῃ ὁμοίων των εἰς τὴν ἐκλογὴν ἄρχοντος, ὃν ἀπεκάλεσαν «Πρῶτον»[6].

---

[1] Χ. Κτενᾶς, σελ. 274· πρβλ. καὶ Κ. Βλάχον, σελ. 95.

[2] Δ. Πετρακάκος, σελ. 32 (τὰ Τυπικὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξεδόθησαν καὶ ἐκράτησαν ἄνευ οἱασδήποτε μεσολαβήσεως τῆς Ἐκκλησίας).

[3] Μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Βασιλευούσης ἐξεδηλώθη πλέον ζωηρὰ καὶ μεστὴ ἐνδιαφέροντος (κατ. Γ' VII).

[4] Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. II, σελ. 84· πρβλ. Χ. Κτενᾶν, σελ. 233.

[5] Ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Βλάχου (σελ. 17) ὑποστηριζομένη γνώμη, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰ παράλια, διότι ταῦτα ἐλυμαίνοντο πειραταί, ἣν ἀποδέχεται καὶ ὁ Χ. Κτενᾶς (σελ. 233 - 234), δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθή, διότι καίτοι τὰ παράλια ἐμαστίζοντο ὑπὸ τῶν πειρατῶν μέχρι τῶν τελευταίων αἰώνων, τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραλίων μεγάλων Μονῶν. Ὁ Χ. Κτενᾶς (σελ. 235) καίτοι δεχόμενος τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἐξόντωσιν τῆς πειρατείας, ἀναφέρει (σελ. 215) ἐπιδρομὰς τῶν Καταλανῶν τὸν ιδ' αἰ. καὶ (σελ. 268) ἐρήμωσιν τῶν παραθαλασσίων Μονῶν ὑπὸ τῶν ληστοπειρατῶν. Εἶναι γεγονὸς ὅτι αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν πειρατῶν ἦσαν συχνόταται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Βυζαντίου.

[6] Τὸ ἱστορικὸν τῆς προελεύσεως τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Καθέδρας τῶν Γερόντων βλ. παρὰ Γ. Σμυρνάκῃ, σελ. 19, 20, 24 καὶ 26, περὶ τῆς θέσεως, δράσεως καὶ

Ὁ Πρῶτος μετὰ τῶν γερόντων τῶν τότε μοναχικῶν οἰκιῶν (κελλίων ἢ καλυβῶν) ἀπετέλεσαν τὴν «Καθέδραν τῶν Γερόντων»[1], ἥτις ἀργότερον ἀπεκλήθη «Μεγάλη Μέση» ἢ «Μέση», ὡς θέλομεν ἰδεῖ.

τῶν ἐξουσιῶν αὐτοῦ, σελ. 30, 40, 41, 42, 46, 265, 294, 310, 311, 312, 328 καὶ 700. Ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς ἀρχικῆς ἕδρας τοῦ Πρώτου δὲν προκύπτει ἐκ τῶν πηγῶν. Ἡ παράδοσις ἀνάγει τὸν χρόνον εἰς τὸν δ' αἰ., τὴν ἕδραν δὲ θέλει διαρκῶς ἐναλλασσομένην. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 13, σημ. 1.

[1] Ἅπαντες σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς φέρουσι τὴν Καθέδραν τῶν Γερόντων, ὡς τὸν τόπον ὅπου αὕτη συνήρχετο. Οὕτως, ὁ Χ. Κτενᾶς, σελ. 235 (προέβησαν λοιπὸν εἰς τὴν ἵδρυσιν (κοινοτικοῦ κέντρου) ἔν τινι ἀγνώστῳ ἡμῖν μέρει... ὅπερ ἐκλήθη «Γερόντων Καθέδρα»), ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 32 (τὸ διοικητικὸν κέντρον τῶν Ἁγιορειτῶν ὀνομαζόμενον «Καθέδρα τῶν Γερόντων») καὶ ὁ Γ. Σμυρνάκης, σελ. 291. Ἐπίσης δέχονται ὅτι ἡ Καθέδρα τῶν Γερόντων ἀργότερον μετωνομάσθη εἰς Μεγάλην Μέσην ἢ Μέσην ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἕδρας αὐτῆς. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων» ἢ «Μεγάλη Μέση» ἢ «Μέση» εἶναι τὰ ἑκάστοτε διοικητικὰ ὄργανα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ οὐχὶ ὁ τόπος ἑδρεύσεως αὐτῶν. Ὁ Χ. Κτενᾶς (τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 32) συγχέων τὰς ἐννοίας ἀναφέρει (σελ. 236, in fine), ὅτι ἡ «Μέση» μετωνομάσθη διὰ τοῦ Α' Τυπικοῦ «Καρυαί», ἐνῷ ὀλίγον ἀνωτέρω ἀναφέρει ὅτι ἡ «Μέση» ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὀνόματος «Σύναξις», «πρὸς ὃ ἤδη ταυτίζεται τὸ ὄνομα Κοινότης». Ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν συλλογισμῶν τοῦ Χ. Κτενᾶ, τοῦ εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ θέματος μονογραφήσαντος, ἐξάγονται δύο συμπεράσματα: πρῶτον ὅτι ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων» εἶναι ἡ σημερινὴ μοναχικὴ κώμη «Καρυαὶ» καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων» εἶναι ἡ σημερινὴ «Ἱερὰ Κοινότης». Τὸ δεύτερον εἶναι ἀληθές· τὸ πρῶτον συμπέρασμα μαρτυρεῖ τὴν προχειρότητα τοῦ χειρισμοῦ τοῦ θέματος, τὸ ἀμέθοδον καὶ τὴν ἔλλειψιν κριτικῆς βασάνου.

Τὸ ὅτι ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων» καὶ ἡ μετέπειτα «Μεγάλη Μέση» ἢ «Μέση» εἶναι ὄργανον δέχεται ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (σελ. 249, στ. 18 - 20) ἀποκαλῶν αὐτὴν «Σωματεῖον». Ἄλλωστε καὶ διὰ τῶν φράσεων «...ἀλλ' ἡ «Μέση», ἐξετάσασα ἐπιτοπίως δι' ἀπεσταλμένων μελῶν αὐτῆς» (σελ. 251), «...ἀνηνέχθη εἰς τὴν «Μέσην». Αὕτη δι' ἐπιτοπίου ἐξετάσεως...» (σελ. 258), προκύπτει ὅτι πρόκειται ὄργανον καὶ οὐχὶ ἕδρα ὀργάνου. Ἴσως ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ Α' Τυπικοῦ «...*τούτους ἐξελαύνειν τῆς μέσης*...» καὶ «*εἰ δέ τι καὶ ἔξω τῆς μέσης συμβαίη*...» (Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 11), δικαιολογηθῇ πως ἡ ἀνωτέρω γνώμη, πλὴν φρονοῦμεν ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ κειμένου δὲν εἶναι ἀκριβής.

Ὁ Κ. Βλάχος (σελ. 142, σημ. 2) δέχεται ὅτι ἡ νῦν Ἱερὰ Κοινότης ἦτο ἡ παλαιὰ Σύναξις τῶν Ἡγουμένων καὶ Προεστώτων, λέγει δὲ ἐπιγραμματικῶς «χάριν περιεργείας σημειοῦμεν αὖθις, ὅτι κατὰ τὸν θ' αἰ. ἐλέγετο Γερόντων Καθέδρα κατὰ τὸν ι' Μέση, ἀπὸ δὲ τῆς ἁλώσεως Μεγάλη Μέση», ἐνῷ ἐν σελ. 19 καὶ 152 ἀποκαλεῖ τὴν Καθέδραν τῶν Γερόντων «Κοινοτικὸν Κέντρον» (χρησιμοποιεῖ (σελ. 152) τὸν ὅρον «ἠθικὸν πρόσωπον τοῦ κοινοτικοῦ κέντρου», τὸν ἀκολουθεῖ δὲ καὶ ὁ Χ. Κτενᾶς (σελ. 236). Ὁ ὅρος οὗτος εἶναι κενὸς περιεχομένου). Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς εἰς ἀνωνύμως μετὰ τὸν θάνατόν του δημοσιευομένην μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Χωρογραφικὴ καὶ τοπογραφικὴ ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω», περ. «Ἅγιος Παῦλος ὁ Ξηροποταμίτης», τεύχ. 3 - 4, σελ. 35, ἀναγνωρίζει, ἀπολύτως ὀρθῶς, τὴν «Καθέδραν τῶν Γερόντων» ὡς «εἶδος ὁμοσπόνδου συμβουλίου κανονίζοντος τὰς κοινὰς αὐτῶν ὑποθέσεις».

Ὁ Πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶχεν ἐν πρώτοις διοικητικὴν ἐπὶ τῶν μοναχῶν ἐξουσίαν. Αὐτῷ ἀνετέθη ἡ τήρησις τῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἡ καθοδήγησις τῶν μοναχῶν, ἡ ἐπίβλεψις τῆς τακτικῆς ἐκτελέσεως τῶν μοναχικῶν των καθηκόντων, ἡ πρόληψις ἐρίδων καὶ σκανδάλων[1].

Ὡς πρόεδρος τῆς Καθέδρας τῶν Γερόντων συνεκάλει κατὰ τὴν ἀπόλυτον κρίσιν του[2] τὰ μέλη αὐτῆς εἰς κοινὰς συνεδρίας, ὅπου συνεζητοῦντο αἱ μὴ παρ' αὐτοῦ δυνάμεναι νὰ ἐπιλυθῶσιν ὑποθέσεις[3]. Ὁ Πρῶτος προΐστατο καὶ προεπορεύετο (Πρωτοκαθεδρία) πάντων τῶν μοναχῶν[4]. Μετὰ τῆς Συνάξεως τῶν Γερόντων καὶ τῶν Ἡγουμένων κατόπιν ὁ Πρῶτος ἤσκει τὴν διοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐρρύθμιζε τὰς ὁριακὰς διαφορὰς καὶ ἐξέλεγε τὸν « Οἰκονόμον »[5].

Ἡ θέσις τοῦ Πρώτου ἠδραιώθη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Α' Τυπικοῦ, δι' οὗ σὺν τοῖς ἄλλοις ὡρίζετο ὅτι ὁ Πρῶτος ἡγεῖται τῆς Συνάξεως καὶ εἰσηγεῖται τὰ πρὸς συζήτησιν θέματα[6]. Αἱ παραχωρηθεῖσαι ὅμως αὐτῷ ἐξουσίαι ἦσαν ἐλάχισται, διότι κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Τυπικοῦ ἐπρυτάνευσε τὸ πνεῦμα τῶν ὑποβλεπόντων τὸν θεσμὸν τοῦ Πρώτου Ἡγουμένων. Τοῦ ἀφῃρέθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποφασίζειν ἄνευ τῆς συνελεύσεως τῶν Ἡγουμένων καὶ τοῦ ἐπιλύειν διαφοράς, τούτου παραχωρηθέντος εἰς τὸν Οἰκονόμον τῆς Μεγάλης Μέσης καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τρεῖς ἢ τέσσαρας Ἡγουμένους[7]. Οὗτος βλέπων τὴν ἀποψίλωσιν ἐκ τῶν δικαιωμάτων του, ἐσκέφθη τὴν πύκνωσιν τῆς πολίχνης τῶν Καρυῶν, εἰς ἣν ἤσκει ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἔκτοτε ὁ Πρῶτος θεωρεῖται ὁ ἡγέτης τῶν Κελλιωτῶν μοναχῶν[8].

Ἐπὶ βασιλέως Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ ὁ Πρῶτος ἀνακτᾷ σχεδὸν πλήρως τὴν παλαιάν του αἴγλην διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως ἀσκήσεως ἐξουσίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει παντὸς Ἐπισκόπου καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Πρώτου ὡς « Κεφαλῆς » αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του τὸ Ἅγιον Ὄρος δὲν ὑπήγετο

---

[1] Χ. Κτενᾶς, σελ. 234.

[2] Ἐκ τῶν πηγῶν δὲν προκύπτει πότε, πῶς καὶ διὰ τίνας ὑποθέσεις ὁ Πρῶτος συγκαλεῖ τὴν Καθέδραν τῶν Γερόντων.

[3] Χ. Κτενᾶς, σελ. 234. Τοῦτο δὲ « *ἐπὶ λυσιτελείᾳ τοῦ κοινοῦ* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 7.

[4] Χ. Κτενᾶς, σελ. 234.

[5] Ν. Ἀντωνόπουλος, σελ. 34.

[6] Βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 13, ἰδίᾳ τὰς σημειώσεις 4 - 7.

[7] «...*μήτε δὲ πάλιν τὸν Πρῶτον ἔχειν ἐπ' ἐξουσίας ἄνευ συνελεύσεως τῶν Ἡγουμένων τοῦ Ὄρους βουλῆς τε καὶ γνώμης αὐτῶν ποιεῖν τι τῶν μὴ ἀρεσκόντων αὐτοῖς, εἰ καὶ μάλιστα ἐπὶ λυσιτελείᾳ τοῦ κοινοῦ εἴτε τινὸς ἄλλου εἰδικοῦ προσώπου τὸ γενόμενον δόξειεν...* » Α' Τυπικόν, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 7.

[8] Βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 14, σημ. 3.

εἰς ἐπισκοπήν τινα, τοῦ Πρώτου δυναμένου νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν εἴσοδον εἰς μέλλοντα νὰ ἐνεργήσῃ χειροτονίας Ἐπίσκοπον[1].

Διὰ τοῦ Β' Τυπικοῦ (1046) ὁ Πρῶτος δικαιοῦται νὰ προσέρχηται εἰς τὴν Σύναξιν μετὰ τριῶν ὑπουργῶν ἐκ τῆς μονῆς τῆς μετανοίας του[2] καὶ νὰ ἐπιλύῃ «*μικρὰς καὶ εὐτελεῖς*» διαφοράς, πάντοτε ὅμως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ πέντε ἢ δέκα Ἡγουμένων[3]. Ἐπίσης διετήρησε τὸ δικαίωμα τῆς Πρωτοκαθεδρίας[4].

Ὁ Πρῶτος διὰ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ ἔτους 1313 χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου[5], διὰ σιγιλλίου δὲ τοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου τοῦ ἔτους 1368 ἀναγνωρίζεται ὡς θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἡγέτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους[6], τοῦτο δὲ ἐπαναλαμβάνει ὁ Πατριάρχης Ἀντώνιος Δ' διὰ σιγιλλίου του τοῦ ἔτους 1393[7].

---

[1] « *Ἀλλ' οὐδὲ ἐπίσκοπον ἐθέσπισαν... ἀλλὰ μίαν κεφαλὴν καὶ μίαν δεσποτείαν τὸν πρῶτον ἐχειροτονήσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνοι* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 31. « *Ἀναγκαῖόν ἐστιν ἵνα ἡ ἐλευθερία τοῦ Ὄρους φυλαχθῇ καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνορίαν μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου γένηται. Καὶ πάλιν ἀναγκαῖον ἵνα δι' ἑνὸς ἐπισκόπου αἱ χειροτονίαι τῶν ἱερέων καὶ διακόνων γίνωνται. Δέον οὖν ἐστι τὸν μάλιστα πλησιάζοντα τῷ Ὄρει κατὰ μόνους τοὺς καιροὺς τῶν συνάξεων προσκαλούμενον παρὰ τοῦ Πρώτου, εἰσέρχεσθαι καὶ τελειοῦν κανονικῶς τούς τε ἱερεῖς καὶ διακόνους προσαγομένους παρὰ τοῦ πρώτου* » αὐτόθι, σελ. 41. Διὰ τὴν ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνημοῦ θέσιν τοῦ Πρώτου βλ. καὶ τὴν μελέτην τοῦ V. Grumel, Les Protes de la Sainte - Montagne de l'Ahtos sous Alexis Ier Comnène et le Patriarche Nicolas III Grammaticos, RÉB V (1947), σελ. 206 ἑξ.

[2] « ...*τὸν μὲν κατὰ καιροὺς Πρῶτον μετὰ τριῶν ὑπουργῶν παραγίνεσθαι...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 21. Ἡ προέλευσις τῶν τριῶν ὑπουργῶν ἐκ τῆς μονῆς τῆς μετανοίας τοῦ Πρώτου δὲν προκύπτει ἐκ τῶν πηγῶν, ἐξάγεται ὅμως ἐκ τοῦ ὅλου πνεύματος τῆς μοναχικῆς ὀργανώσεως. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν οἱ τρεῖς ὑπουργοὶ τοῦ Πρώτου εἶχον ἀποφασιστικὴν αὐτοτελῆ ψῆφον, πάντως δέον νὰ δεχθῶμεν τοῦτο, διότι τὸ ἐναντίον οὐδόλως προάγει τὴν θέσιν τοῦ Πρώτου.

[3] « *Εἰ δέ τινες μικράς τινας καὶ εὐτελεῖς ὑποθέσεις ἔχοντες τῷ Πρώτῳ προσέλθωσιν, ἵνα συμπαραλαμβάνῃ ὁ τοιοῦτος πέντε ἢ καὶ δέκα Ἡγουμένους καὶ μετὰ τούτων ἀπέρχηται καὶ τὴν τῶν ἐσφαλμένων ποιῆται διόρθωσιν...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 21 - 22.

[4] « ...*αὐτοῦ τε τοῦ Πρώτου προκαθεζομένου...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 21.

[5] « ...*ὁ κατὰ καιροὺς εὑρισκόμενος Πρῶτος ἐν τῷ δηλωθέντι Ἁγίῳ Ὄρει ὑπὸ τῆς Πατριαρχικῆς μεγάλης πνευματικῆς ἡγεμονίας τὴν σφραγῖδα καὶ τὸ εὔλογον λαμβάνων...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 4. Οὕτως ὁ Πρῶτος ἀπέκτησεν ἐπισκοπικὴν ἐξουσίαν, ἥτις τῷ προσέδωκε μέρος τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ αἴγλης καὶ ἐπιρροῆς, ἐκλήθη μάλιστα καὶ εἰς τὴν στέψιν τοῦ Σέρβου Ἡγεμόνος Στεφάνου Δουσὰν ἐν Σκοπίοις γενομένην τὴν 16ην Ἀπριλίου 1346, βλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι Σερβικὴ καὶ Ρουμανικὴ κατὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν παρελθὸν καὶ τὴν νέαν συγκρότησιν, Ἱερουσαλὴμ 1923, σελ. 551. Πρβλ. καὶ Χ. Κτενᾶν, σελ. 245 ὡς καὶ Βασίλιεφ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 768 καὶ ἰδίᾳ 769 καὶ 770.

[6] Σύνταγμα, τ. Ε', σελ. 132.

[7] Βλ. τοῦτο εἰς Κ. Βλάχον, σελ. 69 ἑξ. Πρβλ. ἀνωτ. Γ', V.

Διὰ τοῦ Γ' Τυπικοῦ (1394) ἑδρεοῦται ἡ θέσις αὐτοῦ καὶ καθορίζεται ὅτι *«χρὴ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τὸν Πρῶτον ὡς αὐτὸν τὸν οὐράνιον πατέρα...»* [1]. Ὡσαύτως τῷ ἐδόθη ἡ ἐξουσία φορολογίας τῶν μονῶν κατὰ τὴν δύναμιν ἑκάστης [2]. Ἐπίσης ἀπηγορεύθη εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους νὰ εἰσέρχηται εἰς Ἅγιον Ὄρος ἄνευ ἀδείας τοῦ Πρώτου [3]. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡ αἴγλη του ἐξέλιπεν εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ καταστῇ ἁπλοῦς τιτλοφόρος, μετὰ δὲ τὸ ἔτος 1574 φέρεται ἀπολέσας πᾶσαν ἐξουσίαν [4], ἣν ἐκτήσατο ἡ «Ἱερὰ Κοινότης». Διατηρηθεὶς ὅμως ἐπὶ μακρὸν ὡς ὁ ἄνευ ἐξουσίας πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως, ἐξειλίχθη εἰς τὸν σημερινὸν ἄνευ ψήφου πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος (Πρωτεπιστάτην), τῆς Διπλῆς ἐκτάκτου Συνάξεως καὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας.

Ἕτερον μετὰ τὸν Πρῶτον ὄργανον ἦτο ἡ «Σύναξις τῶν Γερόντων» κατ' ἀρχὰς καὶ τῶν Ἡγουμένων ἀργότερον. Ἦτο ἡ προμνημονευθεῖσα «Καθέδρα τῶν Γερόντων» ἥτις διὰ πρώτην φορὰν ἀπαντᾷ εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ τοῦ ἔτους 911 ὡς *«Γερόντων Ἀρχαία Καθέδρα»* [5]. Ἡ Καθέδρα τῶν Γερόντων ἀργότερον λόγῳ τῆς ἐν Καρυαῖς ἕδρας της μετωνομάσθη εἰς «Μέσην» ἢ «Μεγάλην Μέσην», ἀργότερον δὲ ἀπαντᾷ καὶ ὡς «Κοινότης» [6]. Ἡ Σύναξις ἤσκει ἁπάσας τὰς ἁρμοδιότητας αὐτῆς μετὰ τοῦ Πρώτου [7], ἡ μόνη δὲ αὐτοτελὴς αὐτῆς ἐξουσία ἦτο ἡ ἐκλογὴ παρ' αὐτῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ Πρώτου, εἰς ἣν προέβαινεν ἅμα τῇ χηρεύσει τῆς θέσεως αὐτοῦ [8].

---

1 Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 44. Τὴν ἠθικὴν ταύτην ἀνύψωσιν τοῦ Πρώτου μόνον λόγοι σκοπιμότητος δικαιολογοῦσι.

2 « ...*Ἔχειν καὶ ἐξουσίαν καὶ λαμβάνειν ὁ Πρῶτος παρ' ἑκάστου μοναστηρίου ὑπὸ μὲν τῶν μεγάλων τὸν μῆνα μουζούρια δύο σίτου ἢ ἀλεύρου δύο καὶ κριθοῦ ἕν, ἤτοι μουζούρια τρία, ὑπὸ δὲ τῶν ἐλάσσω μονῶν δύο μουζούρια τὸν μῆνα ὄσπριον καὶ ἄλλας χρείας κατὰ τὴν ἑκάστου δύναμιν...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 44.

3 Κατὰ τὸ Τυπικὸν « ...*μήτε τοῦ πατριάρχου ἔξαρχον μήτε ἄλλου τινὸς ἐξουσίαν ἔχειν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἄνευ ἐρωτήσεως τοῦ Πρώτου καὶ θελήματος...*» Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 44, « ...*δίχα προτροπῆς καὶ ἐνδόσεως τοῦ Πρώτου* », σιγίλλιον Πατριάρχου Ἀντωνίου Δ' ἔτους 1393, εἰς Κ. Βλάχον, σελ. 71 ἑξ.

4 Τὸ ἔτος 1574 ὑπογράφει τὸ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' ἐκδοθὲν Ε' Τυπικόν. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 15, σημ. 5.

5 Πρβλ. Κ. Βλάχον, σελ. 23 καὶ Χ. Κτενᾶν, σελ. 235.

6 Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 48 ἑξ. καὶ Χ. Κτενᾶν, σελ. 249.

7 Δὲν ἐλλείπουσιν αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς τῆς Συνάξεως προήδρευεν ὁ Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους. Βλ. Χ. Κτενᾶν, σελ. 243, σημ. 1, 261 καὶ 274.

8 Εἰρήσθω ὅτι ὁ Πρῶτος ἦτο ἰσόβιος καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐχήρευε μόνον διὰ τοῦ θανάτου του, διὰ παύσεως ἢ παραιτήσεώς του. Ἐκ τῶν πηγῶν δὲν προκύπτει σαφῶς ποῖος (Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἢ Σύναξις) ἔπαυε τὸν Πρῶτον. Ἐκ τῆς ἐν τῷ Γ' Τυπικῷ διατάξεως « *Ὁ Πρῶτος ἐὰν... παρὰ τοῦ Πατριάρχου ἐκβληθῇ ὡς οὐ ἁρμόζων...* » (Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 45), πιστεύεται ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ὁ Πατριάρχης.

Πλὴν τῶν ὀργάνων τούτων ἕτερον ὄργανον ἦτο ὁ «Οἰκονόμος». Ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς συντάξεως τοῦ Α' Τυπικοῦ καὶ ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Συνάξεως (Πρώτου καὶ Ἡγουμένων) ἐπὶ ἐνιαυσίᾳ θητείᾳ ἀρχομένῃ ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἐλογοδότει, ἡ δὲ Σύναξις ἀπεφαίνετο ἐπὶ τῆς ἀνανεώσεως τῆς θητείας αὐτοῦ ἢ τῆς ἀντικαταστάσεώς του [1]. Ἡ βαθμολογικὴ αὐτοῦ θέσις εὑρίσκετο μεταξὺ τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Συνάξεως τῶν Ἡγουμένων [2]. Ἔργον του ἦτο ὁ διακανονισμὸς τῶν ἀνακυπτουσῶν φιλονικιῶν, ἡ πρόληψις καὶ ἡ περιστολὴ τῶν σκανδάλων μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Συνάξεως [3], εὐθυνομένου κατ' ἴσον λόγον διὰ τὴν μὴ ἐπιτήρησιν παντὸς πταίσαντος [4], καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς ἕδρας του ἀκόμη ἐπίλυσις παντὸς ζητήματος, ἐπιλαμβανομένου ὅμως αὐτοῦ μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων Ἡγουμένων [5].

VII. Ἡ ἄσκησις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας.

Κατὰ τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἅπασαι αἱ μεταξὺ τῶν κληρικῶν ἀνακύπτουσαι διαφοραὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων [6]. Ἡ προσφυγὴ τῶν κληρικῶν εἰς

---

1 « *Περὶ τῆς προβολῆς τοῦ Οἰκονόμου ἐντελλόμεθα, ἵνα κατὰ τὴν σεβάσμιον (ἑορτὴν) τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου περὶ τὴν σύναξιν, ὅτε καὶ τὸν λόγον ὀφείλει ποιῆσαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ οἰκονομίας εἰμὲν καλῶς διατιθέμενος εὑρίσκεται περὶ αὐτὴν καὶ εἴγε ἀρέσκονται ὅτε Πρῶτος καὶ οἱ Ἡγούμενοι εἰς αὐτόν, μενέτω ἐν τῇ διακονίᾳ αὐτοῦ ἀνενόχλητος, εἰδεμὴ ἀρέσκονται, ἐξεοῦν αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἐγχειρήσεως καὶ ἄλλον προβάλλεσθαι συγχωροῦμεν* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 12.

2 Τοῦτο δείκνυσιν ἡ ἁρμοδιότης ἐπιλύσεως διαφορᾶς μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων Ἡγουμένων, ὧν προΐστατο.

3 « *Τῷ τὴν τῆς μέσης ἐπιστασίαν ἐγκεχειρισμένῳ οἰκονόμῳ διεντελλόμεθα τὸ ἔχειν ἐπ' ἀδείας, εἴγε ἄρα ἐφευρίσκει τινὰς σκάνδαλα καὶ φιλονεικίας διεγείροντας, τούτους ἐξελαύνειν τῆς μέσης* ». Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 11. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν, ὅτι ἐκ τῆς φραστικῆς διατυπώσεως « *τῷ τὴν τῆς μέσης ἐπιστασίαν* » δύο ἐκδοχαὶ γεννῶνται. Ἢ δηλαδὴ ἐννοεῖ τὴν Μέσην ὡς τόπον ἢ ταύτην ὡς ὄργανον. Ἀποδεχόμενοι τὴν δευτέραν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν ἤδη γνώμην μας. Τὴν αὐτὴν λύσιν δίδει ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος (σελ. 36) δεχόμενος ὅτι ὁ Οἰκονόμος διακανονίζει «φιλονεικίας ἀνακυπτούσας εἰς τὴν Σύναξιν» ἀσφαλῶς ἀποδεχόμενος τὴν Μέσην ὡς ὄργανον, παρὰ τὴν ἐν σελ. 32 διάφορον γνώμην του. Ἐὰν ὡς Μέσην ἐννοῇ τὸ Τυπικὸν τὸν τόπον, ἡ λέξις Σύναξις δὲν ἔχει θέσιν.

4 « ...*καὶ γὰρ εἴτε παρ' αὐτῶν συμβαίη ζιζάνιον γίνεσθαι καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν παρὰ τοῦ Οἰκονόμου δέξηται, ἡ αἰτία εἰς αὐτὸν διαβήσεται...*» Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 11.

5 « *Εἰ δέ τι καὶ ἔξω τῆς μέσης συμβαίη σκάνδαλον... ὀφείλειν τὸν οἰκονόμον προτρεπόμεθα συμπαραλαμβάνειν μεθ' ἑαυτοῦ τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρας Ἡγουμένους...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 11.

6 Καὶ αἱ ἐγκληματικαὶ τῶν κληρικῶν πράξεις ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου. Βλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 53.

τὰ πολιτικὰ δικαστήρια ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ[1]. Τὸ ὅτι δὲ μεταξὺ τῶν κληρικῶν περιλαμβάνονται καὶ οἱ μοναχοὶ κρατεῖ ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν ἑρμηνευτῶν[2]. Διὰ τοῦ κ. Β' τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου[3] καθωρίσθη ἡ δικαστικὴ ἁρμοδιότης τῶν ἀρχιερέων, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν ἁρμοδιότητα ταύτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἀνεγνώρισεν ἡ πολιτεία[4], μάλιστα δὲ ἐρρύθμισε τὰ τῆς δικαστικῆς ἁρμοδιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων πλήρως[5].

Αἱ ἀνωτέρω ὅμως κανονικαὶ διατάξεις δὲν φέρονται εἰσαχθεῖσαι ἐν 'Αγίῳ "Ορει, λόγῳ τοῦ ἰδιορρύθμου τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς μὴ ἀμέσου ὑπαγωγῆς εἰς ἐπίσκοπόν τινα. 'Αλλὰ καὶ ῥηταὶ διατάξεις καθορίζουσαι τὴν δικαστικὴν ἐν "Αθῳ ἐξουσίαν δὲν ὑπάρχουσιν, ἐκ τῆς ἀναλογικῆς ὅμως ἑρμηνείας τῶν διατάξεων τῶν Τυπικῶν τοῦ 'Αγίου "Ορους προκύπτει ὅτι οὐδεμίαν δικαστικὴν ἁρμοδιότητα ἐν 'Αγίῳ "Ορει εἶχον οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες[6].

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς μοναχικῆς ἐν "Αθῳ ζωῆς τὰς ἀνακυπτούσας διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἀσκητῶν - ἀναχωρητῶν ἔλυεν ὁ «Πρῶτος» καὶ ἡ «Καθέδρα τῶν Γερόντων»[7] κατ' ἀπόλυτον κρίσιν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς νομικῆς δεσμεύσεως. 'Επειδὴ ὅμως συχνάκις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὰς ἀνακυπτούσας διαφορὰς τῶν ὑπηκόων τοῦ Βυζαντίου ἔλυεν ὁ βασιλεὺς ὡς ὕψιστος δικαστὴς ἐν Βυζαντίῳ[8], ἀπαντῶμεν καὶ ἐνταῦθα τὸν αὐτοκράτορα ἐπεμβαίνοντα πρὸς ἐπίλυσιν ἀναφυομένων ζητημάτων μεταξὺ τῶν 'Αγιορειτῶν[9], ἀσφαλῶς τῇ αἰτήσει τῶν τελευταίων. 'Αλλὰ καὶ διὰ συμβιβασμοῦ ἦτο

---

[1] Κανὼν ΙΕ' Καρθαγένης, Σύνταγμα, τ. Γ', σελ. 330 - 331, κανὼν Ϛ', Β' Οἰκουμενικῆς, Θ' καὶ ΙΖ' Χαλκηδόνος. Πρβλ. 'Ι σ ί δ ω ρ ο ν Μ ο ν α χ ό ν, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 23.

[2] Εἰς τὰς ῥυθμιζούσας τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν τῶν 'Εκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων Νεαρὰς ῥητῶς ἀναφέρονται οἱ μοναχοί. Βλ. Νομοκάνονα Φ ω τ ί ο υ 9, 1, Σύνταγμα, τ. Α', σελ. 164 ἑξ. Πρβλ. Δ. Π ε τ ρ α κ ά κ ο ν, σελ. 53, σημ. 23.

[3] Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 237. Βλ. καὶ Νομοκάνονα Φ ω τ ί ο υ 9, 1, ἔνθ' ἀνωτ.

[4] Νεαρὰ 137, 5.

[5] 'Επὶ αὐτοκράτορος 'Ηρακλείου. Βλ. Νεαράν του 25, ἐν Z a c h a r i a e von L i n g e n t h a l, Jus Graeco - Romanum, τ. III, σελ. 44 - 49. Βλ. καὶ Σύνταγμα, τ. Ε', σελ. 225 - 229.

[6] Σημειωτέον ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχεν ἡ σημερινὴ διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν καὶ οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες ἤσκουν διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν.

[7] Χ. Κ τ ε ν ᾶ ς, σελ. 235.

[8] Βλ. σχετικῶς περὶ τοῦ θέματος L. B r é h i e r, Les institutiones de l'empire byzantin, Paris 1949, σελ. 219 καὶ Ν. 'Α ν τ ω ν ό π ο υ λ ο ν, σελ. 43.

[9] « *...τέλος δὲ οἱ 'Αθωῖται, γνόντες τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην τῶν μοναχῶν τῆς τοῦ Κολοβοῦ, κατήγγειλαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὰ παρ' ἐκείνων τολμηθέντα, θεραπείας τυχεῖν δεόμενοι* ». Κ. Β λ ά χ ο ς, σελ. 23, βλ. καὶ σελ. 24. 'Επίσης βλ. εἰς Γ. Σ μ υ ρ ν ά κ η ν (σελ. 104) τὸν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς μονῆς, λόγῳ ἀναφυείσης διαφορᾶς.

δυνατὸν νὰ λυθῶσιν αἱ διαφοραί, τοῦ ἐγγράφου ὑπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Συνάξεως[1].

Μετὰ τὴν ἰσχὺν τῶν Τυπικῶν ἡ δικαστικὴ ἐν 'Αγίῳ "Ορει ἐξουσία διαμορφοῦται ἐμμέσως μέν, πλὴν κατὰ τρόπον σαφῆ. Βεβαίως ἡ διὰ τῶν Τυπικῶν ῥύθμισις δὲν ἀπετέλει καινοτομίαν, διότι αἱ ἐν τοῖς Τυπικοῖς περιεχόμεναι διατάξεις εἶχον ἀπὸ μακροῦ ἐθιμικῶς διαμορφωθῆ (κατωτ. Δ, Ι).

'Απὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Α' Τυπικοῦ ἡ δικαστικὴ ἐν 'Αγίῳ "Ορει ἐξουσία ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Οἰκονόμον τῆς Μεγάλης Μέσης, ἔχοντα ἐν μὲν τῇ ἕδρᾳ του ἀποφασιστικὴν ἁρμοδιότητα, ἔξω δὲ ταύτης δικαίωμα ἐπεμβάσεως, ὡς εἴδομεν, μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων 'Ηγουμένων. Τὸ Β' Τυπικὸν ἀφαιρεῖ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποφασίζειν ἀπὸ τοῦ Οἰκονόμου καὶ ἀναθέτει τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν, τῶν σοβαρῶν μὲν εἰς τὸν Πρῶτον καὶ τὴν Σύναξιν τοῦ 'Αγίου "Ορους, τῶν μικρῶν καὶ εὐτελῶν δὲ εἰς τὸν Πρῶτον καὶ πέντε ἕως δέκα 'Ηγουμένους[2], παρέχει δὲ καὶ ὁδηγίας διὰ τὴν ἀπροσωπόληπτον κρίσιν αὐτῶν[3]. 'Εκ τῶν ὀλίγων διασωθεισῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων[4] ὁδηγούμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ πλεῖσται αὐτῶν ἦσαν προφορικαὶ καὶ ἀμέσου ἐκτελέσεως[5].

Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου παρέχεται εἰς τὸν 'Επίσκοπον 'Ιερισσοῦ ἐξουσία ἐπὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους (ἀνωτ. Γ, V) ὥστε νὰ βλέπωμεν τοῦτον προεδρεύοντα τῆς Συνάξεως ἐπὶ διευθετήσεων διαφορῶν μεταξὺ τῶν μονῶν[6].

---

[1] Γ. Σ μ υ ρ ν ά κ η ς, σελ. 62 καὶ 80. Πρβλ. Ν. 'Α ν τ ω ν ό π ο υ λ ο ν, σελ. 43.

[2] « *'Επὶ τούτοις οὖν πᾶσι καὶ τοῦτο τετύπωται ἀρεσκείᾳ πάντων, ἵνα αἱ ἀξιόλογοι ὑποθέσεις ἅπασαι εἰς τὰς καθολικὰς κρίνωνται συνάξεις, αὐτοῦ τε τοῦ Πρώτου προκαθεζομένου... Εἰ δέ τινες μικράς τινας καὶ εὐτελεῖς ὑποθέσεις ἔχοντες τῷ Πρώτῳ προσέλθωσιν, ἵνα συμπαραλαμβάνῃ ὁ τοιοῦτος πέντε ἢ δέκα 'Ηγουμένους καὶ μετὰ τούτων ἀπέρχηται καὶ τὴν τῶν ἐσφαλμένων ποιῆται διόρθωσιν...* » 'Ι. Χ α τ ζ η ϊ ω ά ν ν ο υ, σελ. 21 - 22, P h. M e y e r, σελ. 160 - 161.

[3] « *...καὶ μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ ἀληθείας προσωποληψίας τε πάσης ἐκτὸς ἢ καὶ δοσοληψίας καὶ μερικῆς φιλίας καὶ προσπαθείας καὶ ἄλλου πάθους παντός, ἤγουν φθόνου, ἔριδος, μνησικακίας, πάντα δοκιμαζέσθω καὶ ἐκβιαζέσθω τὰ κινούμενα...* » 'Ι. Χ α τ ζ η ϊ ω ά ν ν ο υ, σελ. 21.

[4] Βλ. εἰς Δ. Π ε τ ρ α κ ά κ ο υ, Νέαι πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ 'Αγίου "Ορους, 'Αλεξάνδρεια 1915, σελ. 151 - 152, τὴν ἀπὸ 1476 ὑπ' ἀριθ. 72 ἀπόφασιν τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Συνάξεως ἐπὶ ἀγωγῆς τῆς μονῆς Καρακάλλου κατὰ τῆς Σκήτεως αὐτῆς, δικαιωθείσης τῆς τελευταίας. 'Ωσαύτως βλ. εἰς Χ. Κ τ ε ν ᾶ ν, σελ. 251 ἀπόφασιν τῆς Μεγάλης Μέσης περὶ τοῦ μονυδρίου τοῦ Καλλιγράφου (1051), σελ. 258 ὁμοίαν ὁροθετοῦσαν τὸ μονύδριον Καλλιγράφου (1195), σελ. 268 ὁμοίαν δι' ἧς παρεχωρήθη εἰς τὴν Μονὴν Δοχειαρίου τὸ μονύδριον τοῦ Καλλιγράφου (1345).

[5] Δ. Π ε τ ρ α κ ά κ ο ς, σελ. 55, σημ. 31, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι πρὸ τοῦ 1879 δὲν ἐτηροῦντο πρακτικά, ἀλλὰ μόνον πράξεις μετὰ βραχείας ἱστορικῆς περιλήψεως.

[6] Βλ. εἰς Χ. Κ τ ε ν ᾶ ν (σελ. 260) ἔγγραφον τῆς Μεγάλης Μέσης περὶ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῶν μονῶν Δοχειαρίου καὶ Ξενοφῶντος (1300), ἧς προεδρεύει ὁ

'Ο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὡς ἀνώτατος πνευματικὸς ἡγέτης τῶν 'Αγιορειτῶν, ἤσκησε δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀπ' ἀρχῆς τῆς μοναχικῆς ζωῆς, πλὴν κατὰ καιροὺς οἱ βασιλεῖς τῇ προτάσει τῶν 'Αγιορειτῶν ἠθέλησαν νὰ ἀποκλείσωσιν αὐτὸν πάσης ἐπὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους ἐπιρροῆς [1]. Πρῶτος 'Αλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς διὰ τῆς 37 Νεαρᾶς του [2] παρέχει εἰς τὸν Πατριάρχην δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς πᾶσαν μονὴν πρὸς ἀναζήτησιν καὶ θεραπείαν τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων, λέγουσα δὲ ἡ Νεαρὰ τὸν Πατριάρχην, ἐννοεῖ ἀσφαλῶς καὶ πάντα ἐκπρόσωπόν του. Τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως τοῦ Πατριάρχου εἶναι ἀπόλυτον, οὐδενὸς κωλύματος δυναμένου νὰ προβληθῇ [3], διότι κατὰ τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα *«τὸ καταλιμπάνεσθαι τὰ ψυχικὰ σφάλματα ἀνεπιτήρητα καὶ ἀδιόρθωτα»* ἦτο ἄτοπον [4].

Καίτοι αἱ μοναὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους ὡς «Πατριαρχικαὶ» καὶ «Σταυροπηγιακαὶ» τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον πνευματικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Πατριάρχου, ἐν τούτοις ὁ Πρῶτος τοῦ 'Αγίου "Ορους κὺρ Γαβριὴλ ἀναφέρει εἰς τὸν βασιλέα 'Αλέξιον Κομνηνὸν ὅτι *«ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἵνα ἡ ἐλευθερία τοῦ "Ορους φυλαχθῇ καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνορίαν μητροπολίτου γένηται»* [5], οὗτος δὲ φέρεται ἐπιτιμῶν τὸν Πατριάρχην [6] διὰ τὰς εἰς "Αγιον "Ορος ἐπεμβάσεις του: *«ἰδοὺ ἡ ἐντολή σου ἐξήλειψε τὸ "Αγιον "Ορος μὴ ὑποκείμενον τῇ σῇ ἐξουσίᾳ. 'Αλλ' ὑπὸ τῶν βασιλέων κατὰ διαδοχὴν τοῦτο ἐθέσπισαν καὶ οὐχ ὑπ' ἄλλης ἐξουσίας...»* [7]. 'Η μεταβολὴ τῆς ἔναντι τοῦ Πατριάρχου στάσεως τοῦ βασιλέως θὰ ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς ἐπεμβάσεις του ἐπὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους μὴ ἀρεστὰς εἰς τοὺς 'Αγιορείτας, πρὸ τῆς ἐμμονῆς τῶν ὁποίων ἡ βασιλικὴ ἀπόφασις παρεμέρισε τὸν Πατριάρχην [8].

Μητροπολίτης 'Ιερισσοῦ καὶ 'Αγίου "Ορους (*«...προσκληθεὶς ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης 'Ιερισσοῦ καὶ 'Αγίου "Ορους παρ' ἀμφοτέρων τῶν μελῶν εἰς τὸ εἰρηνεῦσαι αὐτοὺς καὶ συμβιβάσαι...»*).

[1] Οὐχὶ βεβαίως ὀρθῶς, διότι ἐκ τοῦ κανονικοῦ δικαίου, ὡς Μητροπολίτης τοῦ 'Αγίου "Ορους, ἀσκεῖ δικαστικὴν ἐξουσίαν.

[2] Zachariae von Lingenthal, Jus Graeco-Romanum, τ. III, σελ. 407-410 ἐχούσης οὕτω «*Τὴν ἐπιτήρησιν καὶ διόρθωσιν τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ἀναμφίβολον ἔχειν τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ἁγιώτατον Πατριάρχην ἐπὶ τοῖς ἐλευθέροις μοναστηρίοις...· δίκαιον γὰρ κέκτηται εἰσέρχεσθαι καὶ ἀναψηλαφᾶν τὰ ψυχικὰ σφάλματα καὶ εἰς τὰ κοσμικὰ καὶ εἰς τὰ δημοσίου μοναστήρια καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν εἰς τὰ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ πάντα, κἂν τε πατριαρχικὰ ὦσι, κἂν τε βασιλικὰ καὶ αὐτοδέσποτα...*». Πρβλ. ἀνωτ. Γ', V.

[3] Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 34.

[4] Δ. Πετρακάκος, σελ. 34.

[5] 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 41.

[6] Κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Δ. Πετρακάκου, σελ. 33, σημ. 17.

[7] 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 26.

[8] Περιέργως οἱ Δ. Πετρακάκος (σελ. 33-34) καὶ Ν. 'Αντωνόπουλος (σελ. 24-25) ἀναφέροντες ἐν τοῖς ἔργοις των τὰ χωρία ταῦτα δὲν προβαίνουσιν

'Η ἔκτασις τῆς δικαστικῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐξηρτήθη ἐκ τοῦ δικαιώματος ἐπεμβάσεως τούτου ἐπ' αὐτοῦ. Τοῦ θέματος ἐξετασθέντος (ἀνωτ. Γ, V), ἀρκεῖ ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κατὰ τὸ Γ' Τυπικὸν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκτήσατο ἐξουσίαν ἐν 'Αγίῳ "Ορει [1], ἣν διετήρησε καθ' ἅπαντα τὸν βίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας [2]. Μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους περιεβλήθη διὰ πλειόνων ἀποφασιστικῶν ἁρμοδιοτήτων, ἀντικαταστήσας ἐν πολλοῖς τὸν ἐκλιπόντα αὐτοκράτορα [3].

Πάντως ἡ δικαστικὴ ἐξουσία διεμορφώθη πως κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς τοῦ 'Αγίου "Ορους καὶ ἔλαβεν ὁριστικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κατὰ τὸ δυνατὸν μορφὴν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου [4].

εἰς οὐδὲν σχόλιον ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῆς τακτικῆς τοῦ 'Αλεξίου ἔναντι τοῦ Πατριάρχου. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ν. 'Αντωνοπούλου (σελ. 25) ὑποστηριχθέν, ὅτι διὰ τῶν πράξεων τοῦ βασιλέως διεχωρίσθη ἡ διοικητικὴ τῆς πνευματικῆς ἁρμοδιότητος, ἀφεθείσης τῷ Πατριάρχῃ, δὲν εἶναι σύμφωνον πρὸς τὰ γεγονότα, ὡς ἀνωτ. (Γ', V) ἐξηγήσαμεν.

[1] Γ' Τυπικὸν «*..."Οσα δὲ μοναστήρια τοῦ 'Αγίου "Ορους ὑπάρχωσι σταυροπήγια, τοῦ Πατριάρχου τὸ ὄνομα ἀναφέρειν καὶ μόνον, εἰς δὲ τοῦ τόπου ἐπισκοπὴν χειροτονείσθωσαν, μήτε τοῦ πατριάρχου ἔξαρχον μήτε ἄλλου τινὸς ἐξουσίαν ἔχειν εἰς τὸ "Αγιον "Ορος ἄνευ ἐρωτήσεως τοῦ Πρώτου καὶ θελήματος, μηδενὸς μοναστηρίου ποιεῖν χειροτονίας ἄνευ γράμματος καὶ εὐλογίας τοῦ Πρώτου*» 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 44. 'Η ὑπὸ τοῦ Ν. 'Αντωνοπούλου (σελ. 44) ὑποστηριζομένη γνώμη, ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου ἐξηρτήθη ἐκ τῆς «ἐρωτήσεως καὶ θελήματος τοῦ Πρώτου» δὲν εἶναι ὀρθή, διότι τὸ Τυπικὸν ἀναφέρεται εἰς τὸν ἔξαρχον αὐτοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν Πατριάρχην, ὅστις εἶχε δικαίωμα ἐπεμβάσεως λόγῳ ὑπαγωγῆς τῶν μοναστηρίων αὐτῷ ὡς πατριαρχικῶν καὶ σταυροπηγιακῶν.

[2] Κατὰ τὸ σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Νήφωνος Β' τοῦ ἔτους 1312 ὁ Πατριάρχης χειροτονεῖ τὸν Πρῶτον, μεταβαίνοντα πρὸς τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχε δὲ δικαίωμα παύσεως αὐτοῦ. Βλ. Κ. Βλάχον, σελ. 68.

[3] Διὰ τῶν παραχωρηθεισῶν προνομιῶν ἐκτήσατο ἀποφασιστικὴν ἁρμοδιότητα ἐπὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους. Πλὴν τῶν ἄλλων τοῦτο μαρτυροῦσιν αἱ ἑξῆς σοβαραὶ πράξεις αὐτοῦ. 'Η ἔκδοσις τοῦ Ε' Τυπικοῦ τοῦ ἔτους 1574 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου 'Ιερεμίου Β', ἡ ἔκδοσις τοῦ Ϛ' Τυπικοῦ τοῦ ἔτους 1783 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ Δ', ὁ Συνοδικὸς τόμος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' τῆς 5ης Δεκεμβρίου 1806 κλπ. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 17 καὶ Ν. 'Αντωνόπουλον, σελ. 46 ἑξ., ὅπου αἱ χρονολογίαι ἐκδόσεως τῶν Τυπικῶν εἶναι διάφοροι.

[4] Διὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας βλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 53 ἑξ. καὶ Ν. 'Αντωνόπουλον, σελ. 79 ἑξ., διὰ τὸ ἰσχῦον δὲ σύστημα Π. Παναγιωτάκου, 'Η ὀργάνωσις τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 142 ἑξ. καὶ Σύστημα τοῦ 'Εκκλησιαστικοῦ Δικαίου, τ. Δ' (Δίκαιον τῶν Μοναχῶν), σελ. 473 ἑξ., 'Ι. Γιούπη, 'Η ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἐν 'Αγίῳ "Ορει, ΑΕΚΔ Δ', 1949, σελ. 3 ἑξ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Δικαστικὴ Δικαιοδοσία τῶν μοναστηριακῶν ἀρχῶν τοῦ 'Αγίου "Ορους, ἐν τιμητικῷ τόμῳ 'Α. Ζηλήμονος, 1939, σελ. 33 ἑξ., Θ. Τσάτσου-Μ. Βολονάκη, 'Η ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἐν 'Αγίῳ "Ορει, ΑΕΚΔ Δ', 1949, σελ. 210 ἑξ.

VIII. 'Η ἐσωτερικὴ τῶν μονῶν διοίκησις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βυζαντίου.

Πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν μεγάλων μονῶν καὶ δὴ κατὰ τοὺς θ' καὶ ι' αἰῶνας οἱ μοναχοὶ ἦσαν διηρημένοι εἰς μικρὰς ὁμάδας ἄνευ ἐσωτερικῆς τινος ὀργανώσεως. Τὰς σχέσεις αὐτῶν διεῖπεν ἡ ὑποταγὴ τῶν 'Υποτακτικῶν πρὸς τὸν Γέροντα καὶ πάντων πρὸς τὸν Πρῶτον. 'Απὸ τῆς ἐμφανίσεως ὅμως τῶν μεγάλων μονῶν ἄρχεται καὶ ὁ ὠργανωμένος βίος τῶν μοναχῶν.

Αἱ μοναὶ διῳκοῦντο ὑπὸ τῶν «'Ηγουμένων» αὐτῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ πολιτικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἡγέται τῶν μοναχῶν τῶν μονῶν των καὶ τῶν ὑπαγομένων αὐταῖς σκητῶν, κελλίων καὶ καθισμάτων[1]. Οἱ 'Ηγούμενοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῶν μονῶν[2], πλὴν τοῦ 'Αθανασίου τῆς Λαύρας ὅστις διωρίσθη διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ[3], καθορίσαντος μάλιστα καὶ τὸν τρόπον τῆς διαδοχῆς[4], ἥτις δὲν ἐτηρήθη, διότι διὰ τῆς *Δια-*

[1] Περὶ τῶν ἰσχυουσῶν διατάξεων τοῦ ρωμαϊκοβυζαντινοῦ δικαίου ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐκλογῆς τοῦ 'Ηγουμένου τῶν μονῶν βλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 61. 'Εκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν διατάξεων τούτων ἕπεται ὅτι α') ὁ 'Ηγούμενος ἐκλέγεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, β') ἡ ἐκλογὴ κυροῦται ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου, γ') δικαίωμα ὑποψηφιότητος ἔχουσιν ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς οἱ ἔχοντες ἡλικίαν μείζονα τῶν τριάκοντα ἐτῶν, δ') ἀπαγορεύεται τὸ ἡγεῖσθαι δύο μοναστηρίων, ε') ὁ 'Ηγούμενος πρέπει νὰ εἶναι ἱερεύς, ἵνα τελῇ τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως, ς') ὁ 'Ηγούμενος εἶναι ἰσόβιος.

[2] Συνήθως τὰ ἱδρυτικὰ τῶν αὐτοδεσπότων πατριαρχικὰ σιγίλλια διακανονίζουσι λεπτομερῶς τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τοῦ 'Ηγουμένου. Κατὰ τὴν διὰ σιγιλλίου ἀναγνώρισιν ὑπαρχούσης μονῆς ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγνωρίζετο συγχρόνως καὶ ὁ ὑπάρχων 'Ηγούμενος ἢ διωρίζετο δι' αὐτοῦ τοιοῦτος ἢ ἐγίνετο ὑπόδειξις πρὸς ἀνάδειξίν του ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς. Βλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 25 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Νέαι πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ 'Αγίου Ὄρους, σελ. 19, 23, 28, 33, 37, 43.

[3] Τὸ σχετικὸν χωρίον διασωθὲν διὰ τοῦ Τυπικοῦ τοῦ 'Αθανασίου ἔχει οὕτως «*...βουλόμεθα τὸν αὐτὸν εὐλαβέστατον μοναχὸν 'Αθανάσιον καθηγούμενον εἶναι τῆς τοιαύτης λαύρας καὶ τῶν πέριξ τῆς λαύρας κελλίων τῶν ὀγδοήκοντα μοναχῶν ἀσάλευτον διοικεῖσθαί τε παρ' αὐτοῦ πάντα, κατὰ τὸ τῷ Θεῷ φίλον καὶ τῇ μοναδικῇ καταστάσει ἁρμόδιον· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτήν, εἰ μὲν ἡ βασιλεία ἡμῶν καὶ ἔτι τῷ βίῳ περίεστι, τὸν ἐκ τῆς αὐτῆς λαύρας καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν κελλίων διαφέροντα καὶ ὃν ἂν ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος μοναχὸς 'Αθανάσιος τελευτῶν ἐπιτρέψειεν, ἐκεῖνον καὶ πρὸς τὴν τῆς ἡγουμενείας ἀρχὴν ἐγκαθίστασθαι...*» 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 58.

[4] Περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ 'Ηγουμένου τὸ αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον περιέχει καὶ ἑτέρας πλὴν τῆς ἀνωτέρω διατάξεις. Οὕτως, ἐὰν ὁ 'Αθανάσιος τελευτήσας ἐν Κυρίῳ δὲν προκαθορίσῃ τὸν διάδοχόν του, ἐκλέγεται καθηγούμενος «*...ὃν ἂν οἱ μοναχοὶ τῆς τε λαύρας καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν κελλίων συναθροιζόμενοί τε καὶ διασκοπούμενοι ἀρετῇ τε ἴδωσι διαφέροντα καὶ ἐπιτηδείως πρὸς τοῦτο ἔχοντα ἐκεῖνον καὶ πρὸς τὴν ἡγουμενείαν ἐγκαθιστᾶν...*» 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 58. 'Απαγορεύει τὴν ἐκλογὴν 'Ηγουμένων ἐξ ἑτέρας μονῆς «*...ξένης δὲ λαύρας ἢ μονῆς οὐδόλως παραδεχόμεθά τινα ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ ἡγούμενον ἐν αὐτῇ γενέσθαι...*» αὐτόθι. 'Η αὐτὴ διάταξις ἐπανα-

τυπώσεώς του ὁ 'Αθανάσιος καθώρισεν ἕτερον τρόπον ἐκλογῆς 'Ηγουμένου, ἤτοι μετεβίβασε τὸ δικαίωμα διορισμοῦ τοῦ 'Ηγουμένου εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ δορισθέντα 'Επίτροπον[1], ἐνεργοῦντα μετὰ τοῦ ἱδρυθέντος συμβουλευτικοῦ σώματος[2].

'Ο Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος διὰ τοῦ Β' Τυπικοῦ καθορίζει ἐλάχιστον ὅριον ἡλικίας τοῦ ἐκλεγησομένου καθηγουμένου τὸ τριακοστόν[3].

'Ο 'Ηγούμενος εἶναι ἰσόβιος, δυνάμενος νὰ παραιτηθῇ ἢ νὰ ἐξαναγκα-

λαμβάνεται κατ' ἐπανάληψιν ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ 'Αθανασίου καὶ τοῖς περιεχομένοις τμήμασι τοῦ χρυσοβούλλου. 'Εὰν ὅμως ὁ ἐκ ξένης μονῆς μονάσῃ ἐν αὐτῇ δύο ἕως τρία ἔτη «*τὸν τοιοῦτον οὔ φημι ξένον, ἀλλὰ τέκνον ἥγημαι... καὶ μέλος τῆς κατ' ἐμὲ ἀδελφότητος...*» (αὐτόθι, σελ. 61) καὶ ἠδύνατο νὰ ἐκλεγῇ καθηγούμενος. 'Η κατὰ διαδοχὴν ἀνάδειξις 'Ηγουμένου εἶναι ἐπικριτέα διότι ἐξαρτᾷ τὴν διοίκησιν τῆς μονῆς ἐκ τῆς αὐθαιρέτου θελήσεως τοῦ ἀπερχομένου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς γνώμης τῆς πλειονοψηφίσ, ἥτις ἔχει εἴπερ τις τὸ τεκμήριον τῆς εὐθυκρισίας καὶ νομιμότητος.

[1] «*τῷ δὲ ἐπιτρόπῳ μου... ἐντέλλομαι μετὰ τῶν προκρίτων ἀδελφῶν καὶ λογιωτέρων καὶ πνευματικωτέρων συμβουλευόμενος καὶ γυμνάζων ἐπὶ πολὺ καὶ βασανίζων τάς τε γνώμας καὶ τὰς κρίσεις αὐτῶν τε καὶ τῶν λοιπῶν προχειριζέτω καθηγούμενον...*» Ph. Meyer, σελ. 128 καὶ Δ. Πετρακάκος, σελ. 65, σημ. 12.

[2] «*Μὴ ἔστωσαν δὲ οἱ ἀδελφοὶ οὓς πρὸς συμβουλίαν μέλλει δέξασθαι ὁ ἐπίτροπος πλείους τῶν πεντεκαίδεκα διὰ τὴν προβολὴν τοῦ καθηγουμένου ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἔλαττον*» κατὰ τὴν Διατύπωσιν, Ph. Meyer, σελ. 128. 'Ο αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Παλαιολόγος διὰ τοῦ Δ' Τυπικοῦ τροποποιεῖ τὴν διάταξιν ταύτην καὶ παρέχει δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν ψηφοφορίαν διὰ τὴν ἀνάδειξιν ἡγουμένου καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς μονῆς ἐγκρίτους ἀδελφοὺς αὐτῆς, δικαιολογῶν ἐν ταὐτῷ τὴν τοιαύτην μεταρρύθμισιν «*...Τὸν καθηγούμενον γίνεσθαι οὐ μόνον τῇ τῶν ἐντὸς πεντεκαίδεκα βουλευτῶν ψήφῳ καὶ ἐκλογῇ κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ ἁγίου, ἀλλὰ καὶ τῇ συνελεύσει καὶ συμφωνίᾳ τῶν ἔξωθεν τῆς μονῆς οἰκούντων ἐγκρίτων ἀδελφῶν. Περί γε τῶν τῆς μονῆς πραγμάτων ἀρκέσει πάντως ἡ τῶν ἐντὸς αὐτῆς βουλευτῶν διάσκεψις καὶ συμφωνία, πρὸς δέ γε τὴν τοῦ καθηγουμένου ἐπιλογὴν χρεία πάντως καὶ τῆς τῶν ἔξωθεν παρουσίας οὐχ ὅτι μόνον ἅπαξ γινόμενον, ἀβαρές ἐστι τοῖς ἔξωθεν τῇ μονῇ ἅπαξ παραβαλεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντας δεῖ συνδραμεῖν ἐπὶ τούτῳ καὶ συμφωνῆσαι, ἅτε τὸν πνευματιτὸν ἑαυτοῖς ἐπιλεγομένους πατέρα καὶ τούτῳ ἀκολουθεῖν καὶ μιμεῖσθαι καὶ ὑποτάσσεσθαι παρὰ τῆς ἐντολῆς καθάπαξ κελευομένους...*» 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 49 - 50, Ph. Meyer, σελ. 205 - 206.

'Ο Δ. Πετρακάκος (σελ. 65) ἀναφέρει ὅτι διὰ τοῦ τελευταίου Τυπικοῦ (Μανουὴλ Παλαιολόγου) παρεχωρήθη καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς μονῆς ἀδελφοὺς αὐτῆς τὸ πρὸς ἐκλογὴν δικαίωμα (ἐκλέγεσθαι), ἐνῷ ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ὡς ἄνω κειμένου, ὅπερ καὶ ἐν σελ. 15 παραθέτει, σαφῶς προκύπτει ὅτι παρεχωρήθη εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς μονῆς τὸ δικαίωμα τοῦ λαμβάνειν μέρος εἰς τὰς πρὸς ἀνάδειξιν τοῦ 'Ηγουμένου συνελεύσεις καὶ συμφωνίας (ἐκλέγειν).

[3] «*...ὁρίζομεν... χειροτονεῖσθαι.. τριάκοντα (χρόνων) πρεσβύτερον· τοῦ αὐτοῦ δὲ χρόνου ἡγούμενον ἐν διαθήκαις καταλιμπάνειν*» 'Ι. Χατζηϊωάννου, σελ. 22, Ph. Meyer, σελ. 161. Τοῦτο εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸν κ. ΙΔ' Τρούλλου «*ὥστε πρεσβύτερον πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονεῖσθαι*», Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 337. Πρβλ. καὶ Νεαρὰν 123, 13 εἰς Βασιλικὰ 3, 1, 55.

σθῇ εἰς παραίτησιν[1]. Συνήθης μορφὴ ἐξαναγκασμοῦ εἰς παραίτησιν ἦτο ἡ παραβίασις τοῦ κοινοβιακοῦ καθεστῶτος[2].

Ἡ ἐξουσία τοῦ Ἡγουμένου ἐν τοῖς κοινοβίοις ἦτο πνευματικῆς καὶ διοικητικῆς φύσεως[3]. Ἡ πνευματική του ἐξουσία περιλαμβάνει τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τῶν μοναχῶν τοῦ κοινοβίου πρὸς ἀκριβῆ καὶ εὐσεβῆ ἐκτέλεσιν τῶν μοναχικῶν των καθηκόντων, τὴν χειροθεσίαν καὶ κουρὰν τῶν δοκίμων μοναχῶν, τὰς χειροτονίας διακόνων καὶ πρεσβυτέρων ἐν τῷ κοινοβίῳ, τὴν ἐξομολόγησιν τῶν μοναχῶν, ὧν εἶναι ὁ πνευματικὸς πατὴρ[4]. Ἡ διοικητική του ἁρμοδιότης συνίστατο εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς μονῆς, τὴν ἔγκρισιν πρὸς εἰσδοχὴν τῶν δοκίμων μοναχῶν, τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ ἐκτελεσθησομένου παρ' ἑκάστου μοναχοῦ ἔργου, τὴν πρότασιν πρὸς χειροτονίαν εἰς τοὺς βαθμοὺς τοῦ διακόνου καὶ πρεσβυτέρου, τὸν κολασμὸν τῶν πειθαρχικῶν παραπτωμάτων τῶν μοναχῶν, τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐξομολογήσεως εἰς ἕτερον πνευματικόν, τὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων τῆς μονῆς μετὰ τῶν λοιπῶν μονῶν καὶ τὴν ἐκπροσώπησίν της εἰς τὰς πανηγυρικὰς ἐκδηλώσεις, τὴν συμμετοχήν του εἰς τὴν Ἱερὰν Σύναξιν, τὴν χορήγησιν ἀδειῶν ἐξόδου τῶν μοναχῶν, τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἐπισκεπτῶν, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῶν συμβούλων καὶ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτῶν, τὴν προεδρίαν τῆς Συνάξεως τῆς ἀδελφότητος τῆς μονῆς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὁ Ἡγούμενος εἶχεν ἀποφασιστικὰς ἁρμοδιότητας ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων ἐλεγχόμενος ἐν μέρει ὑπὸ τῶν κεντρικῶν ὀργάνων διοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐπειδὴ ὅμως καθίστατο ἀνθρωπίνως ἀδύνατος ἡ πλήρης ἀνταπόκρισις εἰς τὸ πολυσχιδὲς αὐτοῦ ἔργον, διωρίζοντο δι' ἐκλογῆς παρὰ τῆς ἀδελφότητος τῆς μονῆς δύο ἢ τρεῖς « σύμβουλοι », ὧν ἡ ἁρμοδιότης συνίστατο εἰς τὴν ἐπιβοήθησιν τοῦ Ἡγουμένου καὶ τὴν περαίωσιν τῶν κατὰ παραχώρησιν ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου ἀνατεθεισῶν ὑποθέσεων[5].

Ἕτερον ὄργανον τῆς μοναστηριακῆς διοικήσεως εἶναι τὸ « συμβούλιον τῶν πεντεκαίδεκα », ὧν τὰς ἁρμοδιότητας συνηντήσαμεν εὐθὺς ἀνωτέρω.

---

[1] Δ. Πετρακάκος, Νέαι πηγαί, σελ. 65 καὶ 74 καὶ Μον. Πολίτευμα, σελ. 71.

[2] Δ. Πετρακάκος, σελ. 71.

[3] Ὁ Δ. Πετρακάκος (σελ. 72) ἀναφέρει « πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς » φύσεως ἐξουσίαν τοῦ Ἡγουμένου. Ἡ οἰκονομικῆς φύσεως ἐξουσία εἶναι ἀκατανόητος, διότι ἡ διαχείρισις τῶν οἰκονομικῶν τῆς μονῆς περιλαμβάνεται ἐν τῇ διοικητικῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ.

[4] « *Τὸν δὲ καθηγούμενον βλέπειν ἅπαντας ὡς ἀδελφοὺς καὶ πατέρας καὶ πᾶσι τρόποις πειρᾶσθαι θεραπεύειν αὐτοὺς καὶ χειραγωγεῖν πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν...* », Δ' Τυπικόν, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 50.

[5] Ὁ Δ. Πετρακάκος (σελ. 73), θέλει ἐνιαύσιον τὴν θητείαν τῶν συμβούλων, πλὴν ἐκ τῆς εἰς ἣν παραπέμπει (σημ. 34) διατάξεως δὲν προκύπτει τοῦτο.

2 - 10 - 1963

Ἱδρυθὲν ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα διὰ τῆς Διατυπώσεως τοῦ Ἀθανασίου[1], ἀποκρυσταλλοῦται διὰ τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου εἰς διοικητικὸν ὄργανον, εἰς ὃ οὐσιαστικῶς μετατίθεται ἡ διοίκησις τῆς μονῆς[2], τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἡγουμένου εἰς τὸν διοικητικὸν τομέα περιορισθείσης σοβαρῶς[3].

Διοικητικὸν ὄργανον συνίστα καὶ ἡ « Γεροντία »[4] ἥτις ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μελῶν τῆς μονῆς, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς Συνάξεως αὐτῆς. Ἡ Γεροντία ἐξέφραζε γνώμην ἀποφασιστικὴν ἐπὶ σοβαρῶν ὑποθέσεων.

---

[1] Ph. Meyer, σελ. 128.

[2] « *Τὰ πάντα τὰ τῆς μονῆς μετὰ βουλῆς τῶν κρειττόνων γίνεσθαι* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 50, Ph. Meyer, σελ. 206. Τὴν τοιαύτην περιστολὴν τῆς ἀπολυταρχικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἡγουμένου εὐστόχως δικαιολογεῖ ὁ αὐτοκράτωρ « *...ἐπεὶ γὰρ τῶν πόλεων ὅσαι καλῶς πράττουσι, τῇ τῶν ἀρίστων βουλῇ διοικοῦνται καὶ οὐ τῇ τῶν πολλῶν οὐδὲ τῶν τυχόντων, οὐδὲ αὐτῇ τοῦ ἄρχοντος μόνου, τὸ μὲν γὰρ δημοκρατία, τὸ δὲ τυραννίς, ἀμφότερα δὲ ὁμοίως ἄτοπα, δίκαιον ἂν εἴη μηδὲν τῶν τοῦ μοναστηρίου γίνεσθαι ἄνευ τῆς τῶν κρειττόνων βουλῆς, ἀλλὰ πάντα μετ' εἰδήσεως καὶ γνώμης καὶ ἐνδόσεως αὐτῶν καὶ τοῦ καθηγουμένου· εἶεν δ' ἂν οὗτοι τῷ ἀριθμῷ πεντεκαίδεκα κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ ἁγίου...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 50 - 51, Ph. Meyer, σελ. 206. Ὄντως θελκτικὴ ἡ δικαιολογία τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀξία προσοχῆς ἡ ἐπιτυχὴς ρύθμισις. Δυσπιστῶν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ Ἡγουμένου, δυναμένην νὰ ἀχθῇ εἰς τυραννίδα καὶ φοβούμενος κακὴν διοίκησιν ἐκ τῆς συμμετοχῆς ἁπάντων τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς, ἀποφασίζει τὸν συγκερασμὸν διὰ τῆς ἀναδείξεως « *βουλῆς τῶν κρειττόνων* » « *πεντεκαίδεκα εἰς ἀριθμόν* ». Ἐν συνεχείᾳ τὸ Τυπικὸν καθορίζει τὰ τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς.

[3] Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς διατάξεως « *...πάντα* (γίνεσθαι) *μετ' εἰδήσεως καὶ γνώμης καὶ ἐνδόσεως αὐτῶν καὶ τοῦ καθηγουμένου* » (Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 51) ὅτι ὁ ἡγούμενος εἶχε δικαίωμα veto ἐν τῇ συνελεύσει τῶν πεντεκαίδεκα. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθὸν διότι τὸ Τυπικὸν ἐν συνεχείᾳ καθορίζει « *τὴν τῶν πλειόνων ψῆφον κρατεῖν* », αὐτόθι.

[4] Αὕτη ἀπαντᾷ καὶ ὡς « Γερουσία », « *Τὸν Πρῶτον ὡς ἐξ ἐμοῦ προσαγορεύσατε καὶ πᾶσαν τὴν Γερουσίαν* », πιττάκιον Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 29 καὶ Ph. Meyer, σελ. 169.

Ἐκ τῶν πηγῶν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς δὲν προκύπτει σαφῶς ὁ τρόπος ἐκλογῆς καὶ αἱ ἁρμοδιότητες τῆς Γεροντίας. Ἐκ τῆς μεταγενεστέρας ρυθμίσεως τοῦ θεσμοῦ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ γραπτὴ ρύθμισις ἠκολούθει ἐθιμικὴν τοιαύτην πιστεύομεν ὅτι ἡ Γεροντία ἦτο πρὸ τῆς παροχῆς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἀποφασιστικῆς ἁρμοδιότητος ἐξουσίας εἰς τὴν βουλὴν τῶν πεντεκαίδεκα τὸ συμβουλευτικὸν τοῦ Ἡγουμένου σῶμα, τὸ ἐπιλαμβανόμενον τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἐπιλυθῶσιν ὑπὸ τούτου σοβαρῶν ὑποθέσεων. Δὲν εἶναι γνωσταὶ αἱ ἁρμοδιότητες αὐτῆς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Τυπικοῦ, πάντως αἱ ἁρμοδιότητες ταύτης φέρονται περιελθοῦσαι τῇ βουλῇ τῶν πεντεκαίδεκα, καίτοι δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ βεβαιότητος ἡ ἔμμεσος κατάργησίς της. Ἐπίσης εἶναι ἀπίθανον ἡ Γεροντία νὰ εἶναι ἐξέλιξις τοῦ θεσμοῦ τῆς βουλῆς τῶν πεντεκαίδεκα, διότι φέρεται ὑπάρχουσα πρὸ αὐτῆς. Ἐρευνῶν τὸ θέμα ὁ Δ. Πετρακάκος (σελ. 74 - 75) πολλὰ καταλείπει κενά. Δυστυχῶς ἐκ τοῦ τόπου συγγραφῆς τῆς παρούσης (Ἰωάννινα) δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τυχὸν ὑπαρχούσας διαφωτιστικὰς πηγάς.

Ἡ Σύναξις ἁπάντων τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς εἶναι τὸ ἀνώτατον διοικητικὸν αὐτῆς ὄργανον, ἐπιλαμβανόμενον τῶν πλέον σοβαρῶν ὑποθέσεων εἴτε οἴκοθεν εἴτε τῇ εἰσηγήσει τῶν λοιπῶν διοικητικῶν ὀργάνων[1].

Τὰ κατώτερα διοικητικὰ ὄργανα τῆς μονῆς εἶναι οἱ « Διακονηταί », πρὸς ἃ εἶναι ἀνατεθειμένα εἰδικὰ καθήκοντα[2]. Τοὺς διακονητὰς διορίζει ὁ Ἡγούμενος ἑκάστης μονῆς.

Εἰς τὰς ἰδιορρύθμους μονὰς ἡ ὀργάνωσις τῆς διοικήσεως εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς « Ἐπιτρόπους » καὶ τοὺς « Προϊσταμένους »[3]. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διαμόρφωσις τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῶν ἰδιορρύθμων μονῶν ἔλαβε χώραν μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου[4], ἡ λεπτομερὴς ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐξέρχεται τοῦ χώρου τῆς παρούσης ἐργασίας[5].

Δ' - ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΟΥ

I. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἀναπτυχθέντος τοπικοῦ δικαίου.

Οἱ πρῶτοι Ἁγιορεῖται μοναχοὶ ὄντες Ἀσκηταὶ - Ἀναχωρηταὶ δὲν εἰσήγαγον οὐδὲ ἐθέσπισαν νομικοὺς κανόνας[6]. Ἔχοντες ὡς πρότυπον τὰς μοναχικὰς ἀρχὰς τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου διωργάνωσαν κοινωνίαν ὅλως ἰδιότυπον, τὰ μέλη τῆς ὁποίας διείποντο ἐκ τῆς σχέσεως Ὑποτακτικοῦ πρὸς Γέροντα καὶ πάντων πρὸς τὸν Πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὄρους[7]. Ἡ σχέσις αὕτη ἢ ὡς « Μοναχικὴ ὑποταγὴ »[8] καθιερωθεῖσα διεῖπεν ἐπὶ μακρὸν ὡς πνευματικὴ παράδοσις τὰς σχέσεις τῶν πρώτων μοναχῶν. Ἡ πνευματικὴ αὕτη παράδοσις σὺν τῇ προόδῳ τοῦ χρόνου ἐξειλίχθη εἰς τὸ ἄγραφον Ἁγιορειτικὸν δίκαιον, ὅπερ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐδέσποζε τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Αὕτη « ἡ Μοναχικὴ ὑποταγὴ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην πηγὴν Ἁγιορειτικοῦ δικαίου, τὸν πρῶτον ἄγραφον κώδικα αὐτοῦ ».

Ἡ προϊοῦσα ἀνάπτυξις τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐπέβαλε τὴν

---

[1] Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 75.

[2] Λ.χ. Τραπεζάρης, Δοχειάρης, Βιβλιοθηκάριος, Νοσοκόμος, Ἀρχοντάρης κ.λπ. Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 116, σημ. 5 (ἰδίᾳ δὲ τὸν καταμερισμὸν τῆς ὑπηρεσίας τῶν διακονητῶν).

[3] Δ. Πετρακάκος, σελ. 75.

[4] Καίτοι ὁ ἰδιόρρυθμος βίος ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ ιδ' αἰ. (ἀνωτ. Β' III).

[5] Βλ. λεπτομερείας εἰς Δ. Πετρακάκον, σελ. 75 ἑξ.

[6] Ἴσως ἐθιμικῶς εἰσήγαγον διατάξεις τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς λ.χ. τὰς περὶ ἀκτημοσύνης, παρθενίας, κουρᾶς κ.λπ.

[7] Βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 7.

[8] Περὶ τῆς μοναχικῆς ὑποταγῆς γενικώτερον βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μουρατίδου, Ἡ Μοναχικὴ ὑπακοὴ ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1956.

τελειοτέραν αὐτοῦ ὀργάνωσιν, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς δὲ ἐθιμικῶς διατάξεων τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς λοιπῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἰδίου ἐθιμικοῦ δικαίου, ἐδημιουργήθη ἴδιον Ἁγιορειτικὸν δίκαιον.

Σχεδὸν ἅπασαι αἱ διατάξεις τοῦ Ἁγιορειτικοῦ δικαίου εἶχον ἐθιμικὴν τὴν προέλευσιν. Ἅπαντες οἱ Ἁγιορειτικοὶ θεσμοὶ ἀνεπτύχθησαν ἐθιμικῶς πρὸ τῆς ἐπισήμου αὐτῶν διαμορφώσεως διὰ τῶν βασιλικῶν καὶ Πατριαρχικῶν πράξεων. Ἡ σχέσις ὑποταγῆς Ὑποτακτικοῦ πρὸς Γέροντα, ὁ θεσμὸς τοῦ Πρώτου, τοῦ Ἡγουμένου, τὰ τῆς λατρείας, προσευχῆς καὶ ἀσκήσεως, ἡ ἐπίλυσις τῶν διαφορῶν, αἱ ἀσυδοσίαι, τὸ ἄβατον, ὁ θεσμὸς τῆς Καθέδρας τῶν Γερόντων, τῆς Μεγάλης Μέσης, τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας πρώτην μορφὴν εὗρον ἐν τῷ ἐθιμικῷ δικαίῳ, ὁλοκλήρωσιν δὲ ἐν τῷ δικαίῳ τῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες παραχωρήσαντες πλήρη διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν ἐσεβάσθησαν πλήρως τὸ Ἁγιορειτικὸν ἐθιμικὸν δίκαιον, ἐὰν δὲ ἀναμνησθῶμεν τὸν ἀφορισμὸν Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου *«... οὐδὲν γὰρ ἡ βασιλεία μου νεώτερον καινισθῆναι βούλεται ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ τούτῳ Ὄρει· ἀλλὰ τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς καὶ τύπους φυλαχθῆναι»*[1], ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι λίαν εὐχαρίστως οἱ βασιλεῖς ἔβλεπον ἀναπτυσσόμενον ἐκεῖσε ἴδιον δίκαιον καὶ μετὰ στοργῆς καὶ φροντίδος περιέβαλλον αὐτό.

Βεβαίως ἅπασαι αἱ διατάξεις του δὲν ἴσχυσαν ὁμοιομόρφως, αἱ πλεῖσται ὅμως αὐτῶν ἀπ' ἀρχῆς ρυθμίσασαι τὰς βάσεις τῆς Ἁγιορειτικῆς πολιτείας παρέμειναν καθ' ἅπαντα τὸν βίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας σταθεραὶ καὶ ἀπετέλεσαν τὸ « Ἁγιορειτικὸν Καθεστὼς »[2], δευτερεύουσαι δὲ διατάξεις, κυρίως ἀναφερόμεναι εἰς τὰ τῆς λατρείας καὶ μοναχικῆς ἀσκήσεως, ἀπετέλεσαν τὸν θεσμὸν τῶν « ἀνέκαθεν κρατούντων »[3]. Οἱ δύο οὗτοι θεσμοὶ διετηρήθησαν μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅτε τὸ μὲν Σύνταγμα ἀναγνωρίζει πλήρως τὸ ἀρχαῖον προνομιακὸν καθεστώς[4], ὁ δὲ Καταστατικὸς Χάρ-

---

[1] Γ. Σμυρνάκης, σελ. 300, Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 15, Ph. Meyer, σελ. 153, Δ. Πετρακάκος, σελ. 39. Ἐν τῷ χωρίῳ ἡ α' λέξις ἀναγράφεται « *οὐδέ* », ὀρθῶς δὲ ὁ Ν. Ἀντωνόπουλος (σελ. 23) διορθοῖ ταύτην εἰς « *οὐδέν* ».

[2] Ὁ Γ. Σμυρνάκης (σελ. 326) παρατηρεῖ, ὅτι « σήμερον (1903) τὸ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει διοικητικὸν σύστημα ἐρείδεται ἐπὶ τῆς σειρᾶς τοῦ παρελθόντος καὶ ἐπὶ τῶν ἀγράφων νόμων καὶ ἐθίμων τῶν ἀποκεκλημένων 'καθεστώτων', ἐκ τῆς ἐλαστικότητος τῶν ὁποίων πλεῖσται ὅσαι καινοτομίαι παρεισήχθησαν καὶ παρεμβάλλονται ὁσημέραι, καταστρέφουσαι τὰς ἐπὶ τοσούτους μακραίωνας αἰῶνας διατηρηθείσας σεβαστὰς προνομίας καὶ δίκαια τῆς Ἀθωΐτιδος αὐτῆς Χερσονήσου ». Ἡ περὶ εἰσαγωγῆς καινοτομιῶν παρατήρησις τοῦ Σμυρνάκη εἶναι ὑπερβολική, διότι αὗται πάντοτε ἐσκόπουν νὰ βελτιώσωσι τὸν θεσμὸν καὶ οὐχὶ νὰ ἀλλοιώσωσι τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Περὶ τῶν καινοτομιῶν αὐτῶν βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 34 - 37.

[3] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 21.

[4] Ἄρθρον 103 Συντάγματος 1952· « Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἄθω... εἶναι κατὰ τὸ

της[1] ἀνάγει εἰς νομικὸν ἀξίωμα τὸν θεσμὸν τῶν ἀνέκαθεν κρατούντων[2].

Νοεῖται ὅτι ἡ κατ᾽ ἰδίαν ἀνάπτυξις τοῦ δημιουργηθέντος ἐθιμικοῦ δικαίου καὶ ἡ παράλληλος ἐξέτασις τῶν προστατευουσῶν αὐτὸ διατάξεων τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου δὲν εἶναι ἔργον τοῦ παρόντος. Σημειοῦμεν μόνον τὴν ἐξ ἐπόψεως ἱστορίας τοῦ δικαίου σημασίαν αὐτοῦ, διότι καθ᾽ ἣν στιγμὴν τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον γραπτὸν καὶ ἐθιμικὸν ἐδοκιμάζετο ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ξένων δικαίων (Ρωμαϊκὸν - Φραγκικὸν - Ἐνετικὸν - Τουρκικόν), ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐδημιουργεῖτο ἴδιον καὶ αὔταρκες ἐθιμικὸν δίκαιον, ὅπερ ἐπέπρωτο νὰ ἐπιζήσῃ ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα πάντοτε ἐπικρατοῦν παντὸς ξένου δικαίου[3].

ἀρχαῖον τούτου προνομιακὸν καθεστώς..., διοικεῖται κατὰ τὸ καθεστὼς αὐτοῦ..., ὁ λεπτομερὴς καθορισμὸς τῶν Ἁγιορειτικῶν καθεστώτων..., ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν Ἁγιορειτικῶν καθεστώτων τελεῖ... ».

[1] Ὅστις κατὰ τὸ ἄρθρον 188 « ἀπορρέει ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων τε καὶ Τυπικῶν, πατριαρχικῶν σιγιλλίων, σουλτανικῶν φιρμανίων, ἰσχυόντων Γενικῶν Κανονισμῶν καὶ ἀρχαιοτάτων μοναχικῶν θεσμῶν καὶ καθεστώτων ».

[2] Καίτοι εἰς γραπτὸν κείμενον διαμορφωθεὶς δὲν παρέχει παρὰ μικρὸν πεδίον δημιουργίας ἐθιμικοῦ δικαίου, λόγῳ τῆς παραλλήλου ἐφαρμογῆς τοῦ ἐν τῇ λοιπῇ ἐπικρατείᾳ ἰσχύοντος δικαίου πρὸς πλήρωσιν τῶν ὑπαρχόντων κενῶν. Βλ. πλείονα εἰς Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 24 - 27. Ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀναφέρεται εἰς τὸν θεσμὸν τῶν ἀνέκαθεν κρατούντων ὡς κάτωθι:

Ἄρθρον 12. « Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπολαύει κατὰ τὰ ἀνέκαθεν κρατοῦντα εἰδικῶν προνομίων καὶ ἀσυδοσιῶν ὡς ταῦτα συγκεκριμένως διατυποῦνται ἐν διατάξεσι τοῦ παρόντος Καταστατικοῦ Χάρτου ».

Ἄρθρον 31. « Ἡ σφραγὶς τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος... παραδίδεται ἑκάστοτε εἰς τοὺς νέους ἐπιστάτας κατὰ τὴν ἀνέκαθεν κρατοῦσαν τάξιν ».

Ἄρθρον 115. « Διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἡγουμένων... ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα διὰ τὴν κατὰ τὰ ἔθιμα ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Ἡγουμένου ».

Ἄρθρον 126. « Πάντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐξαρτήματα... εἶναι κατὰ τὰ ἀνέκαθεν κρατοῦντα ἀναφαίρετα καὶ ἀναπαλλοτρίωτα κτήματα τῶν κυριάρχων αὐτῶν Ἱερῶν Μονῶν ».

Ἄρθρον 134. « Πάντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐξαρτήματα... ὀφείλουσι κατὰ τὰ ἀπ᾽ αἰώνων κρατοῦντα πλήρη σεβασμόν... ».

Ἄρθρον 186. « Ἡ εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἴσοδος τῶν θηλέων κατὰ τὰ ἀνέκαθεν κρατοῦντα ἀπαγορεύεται ».

[3] Περὶ τοῦ θέματος τῆς ἐπιδράσεως τῶν ξένων δικαίων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην βλ. Ν. Πανταζοπούλου, Ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου, σελ. 7 ἑξ. καὶ Γ. Πετροπούλου, Ἱστορία καὶ εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, σελ. 92 ἑξ.

II. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀναγνωρισθέντος αὐτοδιοικήτου εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Βυζαντίου ἑκάστοτε κυριάρχους τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἡ κυριαρχία τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐκλείπει τὸ ἔτος 1430[1], ὅτε ὁ Σουλτᾶνος Μουρὰτ Β΄ (1421 - 1451), καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ δέχεται τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἁγιορειτῶν, ἀναγνωρίζων τὴν πλήρη αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, ἥτις διήρκεσε μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῆς ἐνσωματώσεώς του εἰς τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον τὸ ἔτος 1912[2].

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς διοικητικῆς ἀνεξαρτησίας συνίστατο εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης ἀναμείξεως τῶν τοπικῶν ἀρχῶν[3], εἰς τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων[4], εἰς ἀναγνώρισιν τῶν κληρονομικῶν

---

[1] Ἕνα αἰῶνα περίπου πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Βασιλευούσης οἱ Ἁγιορεῖται μοναχοὶ φοβηθέντες ἐπικράτησιν τῶν ἀπὸ ἀνατολὰς Τούρκων ἀπέστειλαν πρεσβείαν εἰς τὸν Σουλτᾶνον Ὀρχὰν (Orkhan) τὸν Νικητὴν (1326 - 1360) γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ ἐζήτησαν τὴν προστασίαν του, οὗτος δὲ διὰ φιρμανίου του ἀναγνωρίζει τὰ προνόμια αὐτῶν « ἐπειδὴ οἱ Ἁγιορεῖται πρὸ τῶν ἄλλων ῥαγιάδων ἐδέχθησαν τὴν ὑπηκοότητα καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀσυδοσίαν... », Γ. Σμυρνάκης, σελ. 109. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τῶν Ἁγιορειτῶν μαρτυρεῖ τὴν ρευστότητα καὶ τὸ ἀβέβαιον τῆς κρατούσης τότε καταστάσεως ἐν Βυζαντίῳ. Τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐκράτησαν οἱ Σέρβοι (1348 - 1351) διαρκῶς δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτουν αὐτὸ (Βασίλιεφ, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 772). Τὸ 1357 οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Καλλίπολιν, τὸ 1365 κατέστησαν πρωτεύουσάν των τὴν Ἀδριανούπολιν, τὸ ἔτος 1373 ὁ Ἰωάννης Ε΄ γίνεται ὑποτελὴς τοῦ Σουλτάνου, τὸ ἔτος 1379 ἐπανέρχεται εἰς τὸν θρόνον του κ.λπ. Συνελόντι εἰπεῖν, τὸ Ἅγιον Ὄρος κατὰ τὸν ιδ΄ αἰ. διῆλθεν ὑπὸ ἱστορικὰς συνθήκας ἀγνώστους ἐν πολλοῖς, πλὴν μεστὰς ἐξελίξεων· ὁ βίος του ἦτο διαρκὴς φάσις ἐναλλασσομένης κυριαρχίας Βυζαντινῶν, Καταλανῶν (ὧν ἡ καταστρεπτικὴ μανία ἦτο ἀπερίγραπτος, Βασίλιεφ, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 753), Σέρβων, Τούρκων, Βυζαντινῶν. Ἀδικῶν τὸν Ἁγιορειτικὸν μοναχισμὸν ὁ Ἀλέξανδρος Ν. Διομήδης (Βυζαντιναὶ μελέται, τ. Α΄, 1951, σελ. 133) ἀποκαλεῖ τὴν προσφορὰν ὑποταγῆς τῶν Ἁγιορειτῶν εἰς τοὺς Τούρκους συνθηκολόγησιν: « Αἱ μοναὶ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μεγάλων ἀρχόντων ἐσυνθηκολόγησαν ἐγκαίρως, μεταξὺ τῶν πρώτων δὲ τὸ συγκρότημα τοῦ Ἁγίου Ὄρους ». Δὲν δικαιολογεῖ ὅμως πῶς ἄλλως ἦτο δυνατὴ ἡ διατήρησις τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μεγαλείου καὶ ἡ περιφρούρησις τῶν θησαυρῶν του, οὐδὲ ἀναφέρει τί τὸ τότε πρακτέον. Τὸ θέμα τοῦτο ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα εἰς τὰς Σλαυϊκὰς διεισδύσεις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, σελ. 118 - 121 (Φιλόδουλον πνεῦμα).

[2] Κ. Βλάχος, σελ. 81 - 82.

[3] Μέχρι τοῦ ἔτους 1810, ὅτε ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Τοῦρκος Διοικητὴς ἐκύρωσε τὸ Ζ΄ Τυπικὸν καὶ τὸ ἔτος 1840, ὅτε διὰ Σουλτανικοῦ φιρμανίου διωρίσθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ὑποδιοικητὴς (Καϊμακάμης) ὑπαγόμενος εἰς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Διοικητήν. Πρβλ. ὡς πρὸς τὸν Καϊμακάμην Ἰσίδωρον Μοναχόν, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σελ. 24.

[4] Ἡ ἐλευθερία αὕτη ὠφείλετο εἰς διάταξιν τοῦ Κορανίου ἀπαγορεύουσαν τὴν παρεμπόδισιν ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων τῶν μονοθεϊστῶν.

δικαιωμάτων τῶν μονῶν καὶ μοναχῶν [1] καὶ γενικῶς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν πασῶν τῶν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν παραχωρηθεισῶν προνομιῶν [2] ἐκτὸς μεμονωμένων περιπτώσεων θεσπίσεως οἰκονομικῶν ἐπιβαρύνσεων [3].

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἡ διοικητικὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησία καὶ αἱ προνομίαι αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθησαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως διὰ διεθνῶν συνθηκῶν, ὡς ἡ τοῦ Κιουτσοὺκ - Καϊναρτζῆ τῆς 10/21 Ἰουλίου 1774, τὸ Χάττι - Χουμαγιοὺν τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1856, τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς 3ης Μαΐου 1878 καὶ τοῦ Βερολίνου τῆς 1/13 Ἰουλίου 1878 [4].

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους (1912) ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἀνεγνώρισε τὸ ἀρχαῖον προνομιακὸν καθεστὼς ὡς εἶχε τοῦτο, φροντίσασα μάλιστα νὰ τὸ κατοχυρώσῃ συνταγματικῶς [5]. Πράγματι δὲ διὰ τοῦ συνταχθέντος Καταστατικοῦ Χάρτου (1924) [6] καὶ τῶν μετέπειτα ψηφισθέντων Συνταγμάτων [7], ἔδωκεν αὐτῷ ὁριστικὴν πλέον μορφήν, ἥτις οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ τὸ ἀρχαῖον προνομιακὸν Καθεστὼς ἑνιαῖον καὶ πλῆρες. Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ἀποκρυσταλλῶσαν τὸ ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα κυριαρχῆ-

[1] Διὰ φιρμανίου τοῦ Σουλτάνου Σελὶμ Α′ (1517) ἐρρυθμίσθησαν τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν μοναχῶν· βλ. κείμενον εἰς Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 12, σημ. 2 καὶ Γ. Σμυρνάκην, σελ. 111.

[2] Ὡς λ.χ. τὸ φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Σελὶμ Γ′ (1807), ὅπερ βλ. εἰς Ἰσίδωρον Μοναχόν, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 24. Ἐπίσης βλ. τὸ φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Μετζὶτ (1852) δι' οὗ «Πᾶσαι αἱ γαῖαι καὶ τὰ εἰς ἐκκλησίας ἀνήκοντα κτήματα καὶ ἀφιερώματα θὰ διατηρήσωσι τὰ ἀνέκαθεν προνόμια αὐτῶν», Γ. Σμυρνάκης, σελ. 191.

[3] Ὡς λ.χ. ἡ διὰ φιρμανίου παραχώρησις ἀνεξαρτησίας ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουρὰτ Α′ (1381) ἀντὶ χαρατσίου ἀνερχομένου εἰς 14.000 ὑπέρπυρα καὶ 130.000 ἄσπρα, Γ. Σμυρνάκης, σελ. 100. Τὸ ἔτος 1841 ὁ Σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ Μετζὶτ Χὰν διὰ φιρμανίου του διακανονίζει τοὺς κεφαλικοὺς φόρους, Γ. Σμυρνάκης, σελ. 188.

[4] Βλ. λεπτομερείας εἰς Σ. Παπαδάτου, Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις, σελ. 122 - 132.

[5] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 22 - 24. Κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Σ. Σολιώτη εἰς Θέμιδος ΜΗ′ (εἰσήγησις ἐπὶ 1093/1936 ΣτΕ.) «ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία διαδεχθεῖσα τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν τῇ κατοχῇ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἄθω οὐδεμίαν ἀπολύτως νομικὴν ὑποχρέωσιν εἶχε νὰ σεβασθῇ τὰ προνόμια καὶ εἰδικὰ δικαιώματα τὰ παραχωρηθέντα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Τούρκων πρὸς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους... Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἠδύνατο νὰ ἀγνοήσῃ τὰ προνόμια ταῦτα καὶ νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἑαυτῆς κυριαρχίαν ἐν ὅλῃ της τῇ ἐκτάσει... Ἐν τούτοις ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἱερὰν παράδοσιν τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, αἵτινες διὰ μέσου τῶν αἰώνων διατηροῦσι μετὰ πίστεως καὶ μίαν σελίδα τῆς ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐδέχθη καὶ ἐχορήγησε... αὐτοδιοίκησιν...».

[6] Βλ. λεπτομερείας περὶ τῆς συντάξεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ τῶν διατάξεων αὐτοῦ παρὰ Σ. Παπαδάτῳ, σελ. 11 ἑξ. καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς.

[7] Τὸ προσωρινῶς ἰσχῦσαν Σύνταγμα τοῦ ἔτους 1926, τὸ Σύνταγμα τοῦ ἔτους 1927, τὸ νῦν ἰσχῦον (1952), αὐτόθι, σελ. 23.

σαν μοναχικὸν πνεῦμα καὶ ἀναγαγὸν αὐτὸ εἰς καθεστηκυῖαν τάξιν, προβάλλει εἰς τὸ διηνεκὲς τὸ μόνον ζῶν κατάλοιπον τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τῆς λαμπρότητος τοῦ ὁποίου εἶναι δημιούργημα τὸ Ἅγιον Ὄρος [1].

Ε′ - ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Ι. Παραλληλισμὸς τοῦ αὐτοδιοικήτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρὸς τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν τῆς λοιπῆς αὐτοκρατορίας.

Παρὰ τὴν μέχρι τοῦδε εὑρεῖάν πως ἐξέτασιν τῆς παραχωρηθείσης αὐτοδιοικήσεως διὰ τὴν πλήρη παρουσίασίν της θὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν σύγκρισιν αὐτῆς πρὸς τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν τῆς λοιπῆς αὐτοκρατορίας [2].

Ἡ διοικητικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς εἴδομεν, παραχωρεῖται κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βασιλείου Α′ τοῦ Μακεδόνος, ἤτοι ὑπὸ τῆς δυναστείας ἥτις κατήργησε τὰς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ παραχωρηθείσας αὐτονομίας εἰς ἀπομεμακρυσμένας περιοχὰς τοῦ Βυζαντίου [3], διότι κατὰ τὸν Λέοντα τὸν Σοφὸν *«πρὸς μόνην τὴν βασίλειον πρόνοιάν τε καὶ διοίκησιν ἀνήρτηνται πάντα»* [4]. Τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἦτο διῃρημένον εἰς «θέματα» [5], εἰς τὸ τοιοῦτον δὲ τῆς Θεσσαλονίκης φέρεται ὑπαγόμενον καὶ τὸ «βάνδον τοῦ τότε Ἄκρους», πρὸ τῆς καθιερώσεώς του ὡς μοναχικοῦ χώρου [6]. Τὸ «βάνδον» ἦτο μικροτέρα διοικητικὴ περιφέρεια, ὑποδιαίρεσις τουτέστιν τοῦ θέματος [7]. Περὶ τὸ τέλος τοῦ ιβ′ αἰῶνος καὶ δὴ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τὸ ἔτος 1204 ἐμφανίζεται τὸ «κατεπανίκιον», διοικητικὴ περιφέρεια ἀντίστοιχος τοῦ βάνδου [8]. Τὸ κατεπανίκιον διοικούμενον

[1] Πρβλ. αὐτόθι, σελ. 24.

[2] Ἡ ἀνάπτυξις τῆς παρούσης παραγράφου εἶναι ἐν πολλοῖς ἀτελὴς ἐλλείψει ἐνταῦθα τῶν ἀπαραιτήτων πηγῶν.

[3] Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τ. Α′, 1953, σελ. 48, ἰδίᾳ δὲ σελ. 50, ὅπου ἀναφέρει ὅτι παρεχωρήθη πλήρης αὐτονομία εἰς τὴν Χερσῶνα (Κριμαίας), τὴν νῆσον Ἰωτάβην τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τὴν Βενετίαν.

[4] Αὐτόθι, σελ. 51.

[5] Περὶ τῶν «θεμάτων» πρβλ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἔκδοσις Σεφερλῆ), τ. Δ′, σελ. 29 ἑξ., Βασίλιεφ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 281. Περὶ τῆς ἐν γένει διοικητικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου βλ. τὰς ἐν Β′ ἀναφερθείσας μελέτας τοῦ Δ. Ζακυθηνοῦ.

[6] Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας, σελ. 15 - 17.

[7] Τὸ βάνδον διοικεῖται ὑπὸ τοῦ «Τοποτηρητοῦ» ἢ τοῦ «Κόμητος», Γ. Ι. Θεοχαρίδης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 1.

[8] Γ. Ι. Θεοχαρίδης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 1.

ὑπὸ τοῦ « Κατεπάνω » ἐδήλου κατ' ἀρχὰς τὸ « Μέγα θέμα » [1], ἀργότερον δέ, ὡς ἀνωτέρω, μετέστη εἰς διοικητικὴν περιφέρειαν ὑπαγομένην τῷ θέματι. Ἑκάστου « θέματος » προΐστατο ὁ « στρατηγὸς » [2] ὅστις πλὴν τῆς διοικήσεως τῶν στρατευμάτων του εἶχε τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν τοῦ Θέματος διοίκησιν. Μετὰ τὸν στρατηγὸν ἤρχετο εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ θέματος διοίκησιν ὁ « Πρωτονοτάριος » ὁ ἀποκληθεὶς « κριτὴς » καὶ « δικαστὴς » [3].

Ἡ λεπτομερὴς ἀνάπτυξις τῶν ἀντικειμένων τούτων δὲν εἶναι ἔργον τῆς παρούσης μελέτης [4]. Ἡ σκιαγράφησις αὕτη τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ Βυζαντίου σκοπεῖ μόνον νὰ παράσχῃ ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς περιφερειακῆς ὀργανώσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἔναντι τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Χρῄζει ὅμως ἐνταῦθα σημειώσεως τὸ ὅτι κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον αὐτοδιοίκησις καὶ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα δὲν ὑπῆρχον [5]. Ὁ αὐτοκράτωρ συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ ἁπάσας τὰς ἐξουσίας ἐκυβέρνα ἀπολυταρχικῶς. Ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ δικαιώματα τῶν ὑπηκόων ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν ἦσαν ἄγνωστα [6].

---

[1] Γ. Ι. Θεοχαρίδης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 1. Ὁ Κατεπάνω ἤρχετο εἰς ἱεραρχικὴν κλίμακα μετὰ τὸν Δοῦκα (Δοὺξ - Κατεπάνω - Στρατηγός). Διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ Ἀγγέλου (1199) ἡ ἱεραρχικὴ κλῖμαξ μεταβάλλεται καὶ ὁ Κατεπάνω ἕπεται τοῦ Στρατηγοῦ (Δοὺξ - Στρατηγὸς - Κατεπάνω). Πρβλ. τὰς αὐτόθι παραπομπάς. Βλ. καὶ Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζ. κράτους, τ. Β', 1957, σελ. 113. Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 34 ἐξομοιοῖ τὸν Κατεπάνω πρὸς Στρατηγόν, διοικητὴν παραμεθορίων θεμάτων καὶ κεκτημένον πλείονας λόγῳ θέσεως ἁρμοδιότητας.

[2] Ἐξ οὗ καὶ τὰ θέματα ἐκαλοῦντο ἐνίοτε « στρατηγίδες », Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 34. Ὁ « στρατηγὸς » ἀπαντᾷ καὶ ὑπὸ διαφόρους παρεμφερεῖς τίτλους ὡς « μονοστράτηγος », « ἀρχιστράτηγος », « πρωτοστράτηγος », « ὑποστράτηγος », « στρατηλάτης » κ.λπ. Συνήθως προσετίθετο καὶ προσδιοριστικὸν τῆς θέσεως αὐτοῦ, λ.χ. « στρατηγὸς τῆς ἑῴας », « μονοστράτηγος τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων », « στρατηλάτης ἱππικῆς τε καὶ πεζικῆς ». Βλ. πλείονα εἰς R. Guilland, Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin, ΕΕΒΣ ΚΘ', σελ. 35 ἑξ.

[3] Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 35.

[4] Ἄλλωστε θέματα παρ' εἰδικῶν ἐπεξειργασμένα δὲν χρῄζουσι τῆς ἡμετέρας συμβολῆς.

[5] Πλὴν τῆς ἤδη ἀναφερθείσης ὑπὸ Κ. Ἀμάντου, ἔνθ' ἀνωτ., τ. Α', σελ. 48 ἑξ., ὁ Δ. Ζακυθηνὸς (λεξικὸν Ἡλίου, τ. 7, Ἑλλάς, σελ. 254) δέχεται ὅτι οἱ κατὰ τόπους διοικηταὶ « ἤσκουν ἁπλῆν διαχείρισιν καὶ οὐχὶ διατακτικὴν ἐξουσίαν. Ἀνεξάρτητοι ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ αὐτοκράτορος διεχειρίζοντο τὴν διοίκησιν χωρὶς νὰ κυβερνοῦν ». Ὁ Ν. Καλομενόπουλος (Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τ. ΙΒ', σελ. 489, σημ. 3, λῆμμα « Θέμα ») δέχεται ὅτι ἐπὶ Βυζαντινῶν ὑπῆρχε πλήρης ἀποκέντρωσις, οὐχὶ ὀρθῶς βεβαίως. Κατὰ τὸν Α. Διομήδην (Βυζαντιναὶ μελέται, τ. Α', 1951, σελ. 121) « Ἡ τοπικὴ αὐτονομία καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἢ καὶ μόνη ἡ ἀνοχὴ κύκλου δικαιωμάτων εἰς ἄτομα, ὁμάδας ἀτόμων ἢ τοπικὰς περιφερείας, ἦτο σκέψις ἀπολύτως ἀσυμβίβαστος μὲ τὰς ἀκολουθουμένας ἀρχὰς ἀπολυταρχικῆς μοναρχίας μὲ συγκεντρωτικὸν σύστημα διοικήσεως ». Πρβλ. καὶ σελ. 118, ἰδίᾳ σημ. 3.

[6] Αὐτὸς ἦτο καὶ ὁ σπουδαιότερος λόγος τῶν συνεχῶν ἐξεγέρσεων καὶ στάσεων.

Συγκρίνοντες ἐνταῦθα τὴν αὐτοδιοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρὸς τὴν περιφερειακὴν ὀργάνωσιν τοῦ λοιποῦ βασιλείου, διαπιστοῦμεν ὅτι μόνον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔλαχεν ὁ κλῆρος τῆς προνομιακῆς βασιλικῆς μεταχειρίσεως. Ἡ ἀναγνώρισις τοπικῶν ἀρχόντων, αἱ φορολογικαὶ καὶ λοιπαὶ προνομίαι, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἁγιορειτῶν σχεδὸν πάντοτε εἰς τὸ νομοθετικὸν ἔργον τοῦ αὐτοκράτορος, καθ' ἣν ἐποχὴν διὰ τὴν λοιπὴν αὐτοκρατορίαν νόμον ἀπετέλει ἡ θέλησις αὐτοῦ, ἀποτελοῦν τὰς βάσεις τοῦ διοικητικοῦ συστήματος.

Βεβαίως δὲν εἶναι ἀπολύτως δυνατὸς ὁ πλήρης παραλληλισμὸς τοῦ συστήματος τούτου πρὸς τὴν λοιπὴν διοικητικὴν μηχανήν, διότι ἡ βάσις τῆς αὐτοδιοικήσεως, τὰ διοικητικὰ ὄργανα αὐτῆς, ὁ βαθμὸς καὶ ὁ τρόπος ἐξαρτήσεως, ὁ σκοπὸς καὶ τὰ μέσα ἦσαν παντελῶς διάφορα. Ἡ παραχωρηθεῖσα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει αὐτοδιοίκησις ἐσκόπει εἰς τὴν προώθησιν τοῦ μοναχικοῦ μεγαλείου, δι' ἣν ἀπαραίτητος ἦτο ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐνῷ ἐν τῷ λοιπῷ βασιλείῳ τὴν ἐποχὴν τῶν συχνῶν πολέμων, τῶν στάσεων καὶ ἐσωτερικῶν ἐρίδων προβάλλει ἀναγκαία ἡ πέριξ τοῦ αὐτοκράτορος συσπείρωσις τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν δυνάμεων. Τούτῳ τῷ λόγῳ δὲν παρεχωρήθησαν εἰδικαὶ ἁρμοδιότητες εἰς τοὺς τοπικοὺς διοικητάς, ἀλλὰ πᾶσα αὐτῶν ἐνέργεια ἐδήλου τὴν ἀποφασιστικὴν θέλησιν τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλέως.

Ἴσως παρατηρηθῇ ὅτι καὶ τῶν Ἁγιορειτῶν ἡ διοικητικὴ ἀνεξαρτησία ἦτο δοτὴ καὶ ὑπέκειτο εἰς αὔξησιν ἢ μετριασμὸν κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ συνεπῶς κατ' οὐσίαν ἀνύπαρκτος. Ὀρθὴ βεβαίως ἡ περὶ δοτῆς ἐξουσίας γνώμη, πλὴν ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς παραχωρηθείσης αὐτοδιοικήσεως κατελείπετο εὐρὺ πεδίον ἐλευθέρας ἐνεργείας κατὰ τὴν κρίσιν τῶν τοπικῶν ἀρχόντων εἰς βαθμὸν μάλιστα πλησιάζοντα τὴν ἀνεξαρτησίαν, ὅπερ δὲν συνέβαινε μὲ τοὺς λοιποὺς τοπικοὺς διοικητάς. Ἄλλωστε ἡ καλῶς ἐννοουμένη αὐτοδιοίκησις κεῖται ἐντὸς προκαθωρισμένων νομικῶν πλαισίων δυναμένων πάντοτε νομοθετικῶς νὰ μεταβληθῶσιν, ἡ ἀξία δὲ αὐτῆς ἔγκειται εἰς τὴν ἐντὸς τῶν παραχωρηθεισῶν ἁρμοδιοτήτων ἀνάπτυξιν δημιουργοῦ δράσεως. Ὡς τοιαύτη δὲ ἡ αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξήντλησε πᾶν ὅριον παραγωγικότητος.

Ἡ παραχωρηθεῖσα λοιπὸν αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἥτις ἦτο ἀφ' ἑνὸς ἀποτέλεσμα τῆς βαθείας θρησκευτικῆς πίστεως τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς ἀγάπης των πρὸς τὸν μοναχισμὸν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀναγνώρισις τῆς προσφορᾶς τοῦ μοναχισμοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πολιτείαν, δὲν εὑρίσκει συγγενῆ θεσμὸν ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, ὁ δὲ ἀνωτέρω συντόμως ἐπιχειρηθεὶς παραλληλισμὸς καταδεικνύει τὴν τεραστίαν διαφορὰν τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ καὶ τῆς λοιπῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλείου.

II. Σύγκρισις τῆς παραχωρηθείσης ἀνεξαρτησίας πρὸς τὴν τοιαύτην τῶν λοιπῶν μονῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ μοναχικὸν δίκαιον ἐν τῇ λοιπῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀνεπτύχθη πολὺ πρὶν ἐμφανισθῇ ὁ μοναχισμὸς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, αἱ ἀφορῶσαι δὲ εἰς τὴν ἵδρυσιν, λειτουργίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν μονῶν διατάξεις συνοπτικῶς ἐκτίθενται κατωτέρω.

Ὑπαγαγοῦσα ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της τοὺς μοναχοὺς [1] καὶ διὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου κατατάξασα αὐτοὺς εἰς τὸν κλῆρον [2], ὑπήγαγε τοὺς κατὰ τόπους μοναχοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου [3], ἐξήρτησε τὴν ἀνέγερσιν μοναστηρίου ἐκ τῆς γνώμης αὐτοῦ [4] καὶ ἀπηγόρευσε τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀνεγερθέντος μοναστηρίου εἰς ἕτερον εὐκτήριον οἶκον [5]. Ἡ ἵδρυσις μονῶν παρ' αἱρετικῶν δὲν ἦτο ἐπιτρεπτή [6].

Τὰς τῶν κανονικῶν διατάξεων προϋποθέσεις ἐθέσπισαν οἱ νόμοι τῆς πολιτείας [7] συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἀρχὴν τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὡς ἰσχυουσῶν νομικῶν διατάξεων [8], καίτοι

---

[1] Βλ. περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ὑπαγωγῆς τῶν μοναχῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας Δ. Πετρακάκου, Οἱ μοναχικοὶ θεσμοὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, σελ. 121. Πάντως « αἱ μοναὶ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν εὑρίσκονται ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς νομοκανονικῆς διοργανώσεως τῆς ἐκκλησίας », B. Granic, Die rechtliche Stellung und Organisation der Griechischen Klöster nach dem Justinianischen Recht, BZ XXIX (1929 - 1930), σελ. 8 (ἀναφέρονται παρὰ Κ. Δ. Μουρατίδου, Ἡ μοναχικὴ ὑπακοή, σελ. 19).

[2] Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 220 ἑξ.

[3] Πρβλ. κ. Δ', Ζ', Η' Χαλκηδόνος, Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 225 ἑξ.

[4] « *Μηδένα μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν μηδὲ συνιστᾶν μοναστήριον παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου* », κ. Δ' Χαλκηδόνος, Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 226. Τὸ αὐτὸ ὁρίζει καὶ ὁ κ. Α' τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Α' - Β' « *μηδενὶ ἐξεῖναι μοναστήριον οἰκοδομεῖν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπισκόπου γνώμης καὶ βουλῆς* », αὐτόθι, σελ. 648.

[5] « *Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια* », κ. ΚΔ' Χαλκηδόνος, Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 271.

[6] « *Αἱρετικοὶ οὐ ποιοῦσι μοναστήρια* », Νομοκάνων Φωτίου, Σύνταγμα, τ. Α', σελ. 262.

[7] Νεαρ. 6,1, 131,1 Ἰουστινιανοῦ.

[8] « *Θεσπίζομεν τοίνυν τάξιν νόμων ἐπέχειν τοὺς ἁγίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων τεσσάρων συνόδων ἐκτεθέντας ἢ βεβαιωθέντας... τῶν γὰρ προειρημένων ἁγίων δ' συνόδων καὶ τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δεχόμεθα καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν* », Νεαρὰ 131,1. Καὶ « *οἱ κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ οἱ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων ταχθέντες ἢ βεβαιωθέντες, ἤγουν παρ' ἄλλων μὲν μερικῶν γεγονότες συνόδων, παρ' αὐτῶν δὲ ἐπικυρωθέντες, τάξιν νόμων ἐπέχουσιν...* », Synopsis minor K, οη', Jus Graeco - Romanum (Zachariae von Lingenthal), τ. II, σελ. 134.

ἐν τῷ κανονικῷ δικαίῳ ἐκράτει ἡ ἀρχὴ τῆς μὴ ἐναντιώσεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς βασιλικὰς ἀποφάσεις [1].

Ἡ συνήθης ἵδρυσις τῶν μονῶν ἦτο ἡ παρ' ἰδιωτῶν, ὡς δὲ μαρτυροῦσιν αἱ πηγαί, εἰς τοὺς δομήτορας τῶν μονῶν ἰδιώτας παρεχωρήθησαν πλεῖσται προνομίαι, δικαιώματα καὶ ἀσυδοσίαι [2]. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Βοτανειάτης διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἔτους 1080 καθιστᾷ τὴν ἐν Στροβήλῳ μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου *«αὐτοδέσποτόν τε καὶ αὐτεξούσιον καθ' ἑαυτὴν ἀγομένην καὶ διευθυνομένην κατὰ τὸ μέλλον ἐπὶ ταύτῃ γενέσθαι παρὰ τῆς δηλωθείσης γυναικὸς τυπικὸν καὶ μήτε ὑπὸ βασιλικὰ καὶ πατριαρχικὰ ἢ ἐπισκοπικά, μήτε μὴν ὑπό τινα ἰδιωτικὰ καὶ συγγενικὰ δίκαια ἄγεσθαι πώποτε, ἀλλ' ἐλευθεριάζειν καθαρῶς...»* [3]. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Γ' ἐπικυροῖ τὰς παραχωρηθείσας προνομίας εἰς τὴν Μονὴν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου [4], ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἀναγνωρίζει τὴν κυριότητα τῶν μετοχίων τῶν μονῶν τῆς βασιλείας του [5], δι' ἄλλων δὲ αὐτοκρατορικῶν διατάξεων ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνεξαρτησία αὐτῶν [6]. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἵδρυσεν ἐν Κων-

---

[1] Κατὰ τὸν κ. ΙΖ' Χαλκηδόνος « *ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν τάξις ἀκολουθείτω τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις* », Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 259, « *τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ ἀντιπίπτειν οὐ δεδυνήμεθα* » Ζωναρᾶς, αὐτόθι, σελ. 260.

[2] Πρβλ. Δ. Πετρακάκου, σελ. 29, ὅπου ἀναφέρει τὴν δημιουργίαν ἰδιωτικοῦ κτιτορικοῦ δικαίου. Ὁ J. Zhishman, Das Stifterrecht in der Morgenländischen Kirche, Wien 1888, σελ. 50, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ μοναχοὶ τῶν ἐλευθέρων μοναστηρίων ἦσαν ὑπόχρεοι μόνον ἔναντι τῶν κτιτόρων, παρὰ Δ. Πετρακάκῳ, σελ. 32, ὅπου καὶ κριτικὴ τῆς γνώμης ταύτης.

[3] Δ. Πετρακάκος, σελ. 29. Περὶ τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὴν μονὴν ταύτην βασιλικῶν πράξεων βλ. Miklosich - Müller, Acta et diplomata..., τ. VI, σελ. 16, 23, 59 - 80, 81 - 90, 100, 119, 112 καὶ 166.

[4] « *Ἐπεὶ δὲ ἀνέφερον οἱ τοιοῦτοι μοναχοὶ καὶ ὅτι οἱ ἱερώτατοι ἀρχιεπίσκοποι, ὅ τε Λήμνου καὶ ὁ Κῶ πειρῶνται ἀπαιτεῖν ἀπὸ τῶν τοιούτων μετοχίων τὸ λεγόμενον κανονικόν, τὸ μνημόσυνον καὶ ἄλλα τινά, ἅπερ οὐδὲν εἶχον δίκαιον ἀποδιδόναι πρὸς αὐτούς, καὶ παρεκάλεσαν καὶ περὶ τούτου τὴν βασιλείαν μου, διορίζεται καὶ περὶ τούτου ἡ βασιλεία μου, ἵνα διαμένωσι καὶ παρὰ τῶν τοιούτων ἀρχιερέων ὑπὲρ τῶν δηλωθέντων ἀπαιτημάτων ἀνενόχλητοι καὶ ἀδιάσειστοι* ». Miklosich - Müller, Acta et diplomata, τ. VI, σελ. 284. Βλ. αὐτόθι, τ. IV, σελ. 301, τὴν ἐπ' αὐτοῦ θέσιν τῆς Ἐκκλησίας. Πρβλ. καὶ Δ. Πετρακάκου, σελ. 30, σημ. 13.

[5] « *Πάντα τὰ σήμερον νεμόμενα ἀκίνητα... ἔχειν τὰς ῥηθείσας μονὰς κατὰ διηνεκῆ δεσποτείαν ὡς δῶρον καὶ φιλοτίμημα τῆς βασιλείας μου καὶ δεσπόζειν αὐτῶν εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους, κἂν εὐλόγως κἂν παραλόγως τούτων τινὰ ἢ τὰ ὅλα ἴσως ἕως τοῦ νῦν κατεῖχον, κἂν δίχα τινὸς δικαιώματος, ἢ ἀπὸ δικαιωμάτων μέν, κακῶς δὲ ἐχόντων ἢ ψευδῶς συντεθέντων* », χρυσόβουλλον ἔτους 1158 (Νεαρὰ 61) ἐν Jus Graeco - Romanum (Lingenthal), τ. III, σελ. 450 ἑξ. Πρβλ. καὶ Jus Graeco - Romanum (Ζέπων), τ. I, σελ. 381.

[6] Χρυσόβουλλον Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (Νεαρὰ 51), Jus Graeco - Romanum, τ. III, σελ. 703 - 705. Ἐν Acta..., τ. III, σελ. 306, 307, 308 ὑπάρχει ὁ ἑξῆς χαρα-

σταντινουπόλει τὰς μονὰς 'Αγίου Δημητρίου καὶ 'Αρχαγγέλου Μιχαὴλ αὐτοδεσπότους[1]. 'Ο ἴδιος διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἔτους 1259 παραχωρεῖ προνομίας καὶ ἀναγνωρίζει τὸ αὐτοδέσποτον τῆς Νέας Μονῆς Χίου[2]. 'Ο αὐτὸς αὐτοκράτωρ παρεχώρησε δικαιώματα εἰς τὴν μονὴν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς 'Αμοργοῦ[3] καὶ εἰς τὰς μονὰς Μακρινιτίσσης[4] καὶ Νέας Πέτρας[5]. Περιπτώσεις παραχωρήσεως ἐδαφικῆς ἐκτάσεως εἰς τὰς μονὰς δι' ἐκμετάλλευσιν καὶ πορισμὸν ἐσόδων δὲν εἶναι ἀσυνήθεις[6]. Εὑρίσκονται δὲ καὶ περιπτώσεις φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν τῶν μονῶν[7].

Καίτοι ἐκ τῶν ἀνωτέρω δείκνυται, ὅτι αἱ μοναὶ ἦσαν ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτοδέσποτοι[8], ἐν τούτοις ἡ ἐξουσία τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐπ' αὐτῶν ἐπὶ πνευματικῆς ἰδίᾳ φύσεως ὑποθέσεων πάντοτε ἀνεγνωρίζετο[9]. 'Αναμφισβή-

κτηρισμὸς μονῆς « *αὐτόνομός τε καὶ αὐτοδέσποτος, ἀδούλωτός τε καὶ ἀκαταπάτητος καὶ ἀσύδοτος, ἀνενόχλητός τε καὶ ὅλως ἀκαταζήτητος παρὰ παντὸς προσώπου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ λαϊκοῦ μηδὲν μηδενὶ χρεωστοῦσα παρέχειν* ». Βλ. πλείονα εἰς Δ. Πετρακάκον, σελ. 30, σημ. 14.

[1] 'Α. Διομήδου, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ. Α', σελ. 90.

[2] Acta..., τ. V, σελ. 2 καὶ Jus Graeco-Romanum (Ζέπων), τ. I, σελ. 653.

[3] Acta..., τ. V, σελ. 258.

[4] Jus Graeco-Romanum (Ζέπων), τ. I, σελ. 505 ἑξ.

[5] Acta..., τ. V, σελ. 258. Πρβλ. καὶ 'Α. Διομήδου, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ. Α', σελ. 190, σημ. 1.

[6] 'Ο 'Αλέξιος Κομνηνὸς τὸ ἔτος 1085 παραχωρεῖ τὴν νῆσον Κῶ μεθ' ὅλης τῆς περιοχῆς της « *οὐ καιρικῶς οὐδὲ χρόνοις ἀριθμητοῖς, ἀλλ' ἐπ' ἀναφαιρέτῳ καὶ διηνεκεῖ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι* » παρὰ Δ. Πετρακάκῳ, σελ. 29-30, καὶ Acta..., τ. VI, σελ. 23.

[7] Συνεχίζων ὁ 'Αλέξιος Κομνηνὸς (Δ. Πετρακάκος, σελ. 30) παραγγέλλει « *τὴν τοιαύτην νῆσον ἡ βασιλεία μου ἀφιεροῖ τῷ Θεῷ καὶ ἔσται ἀπό γε τῆς σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους ἀπεσπασμένη μὲν τῶν βασιλικῶν δικαίων, ἀπηλλαγμένη δὲ καὶ τῶν σεκρετικῶν ἀρκύων, μόνῳ δὲ ἀνατεθειμένη Θεῷ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ μοναχοῖς* ».

[8] 'Ως χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ 'Α. Διομήδης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 77 « ἐδημιουργοῦντο οὕτω πράγματι μικροκρατίδια ἐν τῷ κράτει, ἀπειρία μικρῶν αὐτοκεφάλων ὀργανισμῶν, κέντρα ἰδίας ζωῆς μὲ ἰδίους κανόνας, ἰδίας παραδόσεις, ἀκτινοβολοῦντα εὐρύτατα καὶ ἀσκοῦντα ἀκαταγώνιστον ἕλξιν », καίτοι ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν « μικροκρατιδίων » δὲν εἶναι ἐπιτυχής, διότι αἱ μοναὶ παρὰ τὴν παραχωρηθεῖσαν αὐτονομίαν ὑπέκειντο πνευματικῶς καὶ διοικητικῶς εἴτε εἰς τοὺς κατὰ τόπους διοικητὰς καὶ ἐπισκόπους εἴτε εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

[9] 'Ο Βαλσαμὼν σχολιάζων τὸν κ. Α' τῆς Α'-Β' (Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 651-652) παρατηρεῖ: « *Νομίζω οὖν, ὡς ἐκ τοῦ κανόνος τούτου οὐκ ἐνεδόθη τῷ ἐπισκόπῳ κατεξουσιάζειν τοῦ μοναστηρίου, ὡς δεσποτικῶς διαφέροντος τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἔχειν μόνα δίκαια δεσποτικὰ ἐπ' αὐτῷ. Εἰσὶ δὲ ταῦτα· ἀνάκρισις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων, ἐπιτήρησις τῶν διοικούντων αὐτό, ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ σφραγὶς τοῦ 'Ηγουμένου* ». Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 29. Διὰ χρυσοβούλλου τοῦ 'Ανδρονίκου Γ' τοῦ ἔτους 1332, ὁ μητροπολίτης Σερρῶν ἐδικαιοῦτο μόνον τοῦ « *κανονικοῦ* »,

τητος δὲ ἦτο ἡ ἐξουσία τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου πρὸς ἐπέμβασιν ἐπὶ ὑποθέσεων διοικητικῆς φύσεως. Καὶ ναὶ μὲν αἱ πηγαὶ σιωπῶσιν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, πλὴν δὲν εἶναι δυνατὸν τὰ πειθαρχικὰ αὐτῶν παραπτώματα νὰ ἔμενον ἀνεξέλεγκτα.

Τὴν διοίκησιν τῶν μονῶν ἔχει ὁ 'Ηγούμενος διοριζόμενος συνήθως ἐκ τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς[1], ἐπιτρεπτοῦ ὄντος καὶ τοῦ διορισμοῦ 'Ηγουμένου ἐξ ἑτέρας μονῆς[2]. 'Ο διορισμὸς τοῦ 'Ηγουμένου ἐγίνετο πάντοτε μετὰ σύμφωνον γνώμην τοῦ οἰκείου 'Επισκόπου[3]. 'Ο 'Ηγούμενος ὡς πνευματικὸς δέον νὰ εἶναι ἱερωμένος[4], μετὰ δὲ τὴν εἰς Καθηγούμενον ἐγκαθίδρυσίν του προχειρίζεται ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς 'Αρχιμανδρίτην[5] καὶ εἶναι ἰσόβιος. Διοικεῖ τὴν μονὴν κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικὸν καὶ συγκεντρωτικόν, τὸ δὲ πλήρωμα αὐτῆς ὀφείλει ἀπεριόριστον ὑπακοήν.

'Εν ὀλίγοις αὕτη ἦτο ἡ νομικὴ θέσις καὶ πραγματικὴ κατάστασις τῶν μονῶν τῆς αὐτοκρατορίας. 'Εὰν τώρα ταύτην συγκρίνωμεν πρὸς τὴν νομικὴν θέσιν καὶ τὴν πραγματικὴν κατάστασιν ἑκάστης τῶν μονῶν τοῦ 'Αγίου "Ορους, εὑρισκόμεθα πρὸ τῆς ἑξῆς οὐσιώδους διαφορᾶς. 'Ενῷ εἰς τὴν λοιπὴν αὐτοκρατορίαν ἡ ἀνέγερσις τῶν μονῶν ἐγίνετο συνήθως παρ' ἰδιωτῶν, ἐν 'Αγίῳ "Ορει ὁ θεσμὸς οὗτος εἶναι ἄγνωστος, διότι κτίτορες τῶν μονῶν αὐτοῦ ἦσαν, κατὰ μὲν τὴν παράδοσιν οἱ πρῶτοι Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, κατὰ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα δὲ οἱ 'Αγιορεῖται μοναχοί, εἴτε μόνοι εἴτε — συνήθως — τῇ σοβαρᾷ συνδρομῇ τῶν αὐτοκρατόρων. 'Ως ἐκ τούτου διάφορος εἶναι καὶ ὁ τρόπος ἀναδείξεως τοῦ 'Ηγουμένου αὐτῶν, ἐν 'Αγίῳ "Ορει οὐδέποτε ἐκλεγομένου ἄνευ τῆς γνώμης τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς. Αἱ μοναὶ τοῦ 'Αγίου "Ορους, ὡς ὑπαγόμεναι τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, ἦσαν ἔξω τῆς ἀμέσου ἐπιρροῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου. 'Η παραχωρηθεῖσα αὐτοδιοίκησις εἰς τὰς μονὰς αὐτάς, ἦτο θεσμὸς ἄγνωστος εἰς τὴν λοιπὴν ἐπικράτειαν. 'Υπῆρχον βεβαίως μοναί τινες, αἵτινες ὡς πατριαρχικαὶ καὶ

ἤτοι τῆς εἰσφορᾶς ἐκ τῶν προϊόντων τῶν μονῶν καὶ τῆς μνημονεύσεως τοῦ ὀνόματός του, 'Α. Διομήδης, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 191.

[1] « 'Εν Παλαιστίνῃ οἱ γενικοὶ ἀρχιμανδρῖται τῶν κοινοβίων καὶ τῶν λαυρῶν διορίζονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου 'Ιεροσολύμων. 'Επίσης καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ αὐτὸ συμβαίνει », Κ. Δ. Μουρατίδης, 'Η μοναχικὴ ὑπακοή, σελ. 21.

[2] Κατὰ Βαλσαμῶνα ἐν κ. Δ' τῆς Α'-Β' (Σύνταγμα, τ. Β', σελ. 662) διορίζονται καθηγούμενοι εἰς πατριαρχικὰ μοναστήρια καὶ « *ἀπὸ ἑτέρας μονῆς, οὔσης ἐκ τῆς αὐτῆς ἐνορίας, κἂν τὰ Τυπικὰ τούτων διορίζωνται ξενοκουρίτην μὴ γίνεσθαι καθηγούμενον* ».

[3] « *Μηδαμῶς ἄδειαν ἔχοντος τοῦ ἀφιεροῦντος παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἑαυτὸν ἡγούμενον ἢ ἀνθ' ἑαυτοῦ ἕτερον καθιστᾶν* » κ. Α' τῆς Α'-Β'.

[4] Διότι εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς, καίτοι ἐπετράπη καὶ εἰς μὴ ἱερωμένους (μοναχοὺς) ἡ ἀνάληψις τοῦ ἀξιώματος τοῦ καθηγουμένου· βλ. εἰς Δ. Πετρακάκον, σελ. 69-70, ἰδίᾳ σημ. 25 καὶ ἐνδιαφερούσας διατάξεις.

[5] Πρβλ. Δ. Πετρακάκον, σελ. 69.

σταυροπηγιακαὶ ὑπήγοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ εἶχον τρόπον τινὰ ποιάν τινα αὐτοτέλειαν ἔναντι τῶν οἰκείων ἐπισκόπων, πλὴν δὲν παρεχωρήθη αὐταῖς ἡ διοικητικὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀνεξαρτησία, τῶν τοπικῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἐχουσῶν δικαίωμα ἐπεμβάσεως [1]. Αἱ κατὰ τόπους μοναὶ οὐδένα πνευματικὸν ἢ διοικητικὸν σύνδεσμον εἶχον μεταξύ των. Ἑκάστη ὑπήγετο τῷ οἰκείῳ ἐπισκόπῳ καὶ ἦτο πάσης ἄλλης ἀνεξάρτητος. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν πρώτων μοναχικῶν οἰκίσκων (κελλίων - ἀναχωρητικὸς βίος) καὶ τῶν μονῶν ὕστερον ἐνεφανίσθη διὰ τοῦ θεσμοῦ τοῦ Πρώτου, τῆς Καθέδρας τῶν Γερόντων καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἀργότερον ὅλως πρωτότυπος ὁμοσπονδιακὴ ἕνωσις [2], ἥτις πνευματικῶς τε καὶ διοικητικῶς κατηύθυνε τὸν Ἁγιορειτικὸν μοναχικὸν βίον [3]. Ὁ θεσμὸς οὗτος εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν λοιπὴν ἐπικράτειαν, γεγονὸς δὲ εἶναι, ὅτι ἡ ἀνυπαρξία του ὑπῆρξεν ἓν τῶν σοβαρῶν αἰτίων, ἅτινα ἐπεβοήθησαν τὴν παρακμὴν τῶν πλείστων μονῶν, ἀναντίρρητος δὲ ἀλήθεια ὅτι ἡ ἕνωσις αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων προβολὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ὡς πρὸς τὰς φορολογικὰς ἀπαλλαγὰς δὲν ἐπιχειρεῖται σύγκρισις. Αἱ σποραδικαὶ περὶ φορολογικῶν ἀτελειῶν διατάξεις δὲν δύνανται νὰ καθιερώσωσιν ἀρχήν, ὡς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις εἰσόδου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς μοναῖς ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐδαφικὴν αὐτοῦ περιφέρειαν, γυναικῶν, παίδων, ἀγενείων, εὐνούχων καὶ θηλέων ζῴων [4], ἥτις ἐν ταῖς μοναῖς τῆς ἐπικρατείας ἢ ἦτο ἄγνωστος ἢ ἦτο ἐλαστικῆς ἐφαρμογῆς.

---

1 Ἤτοι διὰ τὴν σύλληψιν τῶν ἀδικοπραγούντων, τῶν ὑποθαλπομένων, τῶν φορογυγάδων καὶ λοιπῶν διωκομένων ἀτόμων, τὴν ρύθμισιν σχέσεων μονῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν ἢ πολιτῶν, ἐφ' ὅσον τὸ ἱδρυτικὸν τῆς μονῆς χρυσόβουλλον δὲν προέβλεπε τοῦτο κ.λπ.

2 Ὑπεστηρίχθη παρὰ τοῦ Σωκράτους Κουγέα (Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι, Ἀθῆναι 1928, σελ. 220 ἑξ.), ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς ἀμφικτιονίας καὶ μάλιστα πρὸς τὴν τοιαύτην τῶν Δελφῶν (σελ. 225). Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους (Πρῶτος, Καθέδρα τῶν Γερόντων, Μεγάλη Μέση, Ἱερὰ Κοινότης) οὐδέποτε ἠσκήθη πρωτογενὴς καὶ ὑπερκρατικὴ ἐξουσία, ἥτις ἦτο τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν ἀμφικτιονιῶν, ἀλλ' εἶχε μόνον δοτὴν ἐξουσίαν, ὡς ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει διελάβομεν. Ἡ οὐσιώδης αὕτη διαφορὰ εἶναι καὶ μόνη δυνατὴ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν παραλληλισμὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρὸς τὰς ἀμφικτιονίας. Βλ. πλείονα εἰς Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 9 καὶ 10.

3 Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 9 καὶ 10.

4 Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐδημιούργησε τὸν ὡραιότατον θεσμὸν τοῦ Ἁγιορειτικοῦ δικαίου, τὸν θεσμὸν τοῦ «ἀβάτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους», ὅστις καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁ sine qua non ὅρος τῆς ἀναπτύξεως, διατηρήσεως καὶ ἀκμῆς τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ. Τὸ ὅλον τοῦτο θέμα — οὐ τοῦ παρόντος — ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα εἰς τὴν ὑπὸ τίτλον «Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀβάτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους» ἀνέκδοτον εἰσέτι μελέτην.

III. Σύγκρισις τῆς τότε καὶ νῦν αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ παραχωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοδιοίκησις, ἡ ἀναγνωρισθεῖσα καὶ διατηρηθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτητῶν, πλήρη καὶ ὁριστικὴν μορφὴν ἔλαβε διὰ τῆς συνταγματικῆς κατοχυρώσεως ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας. Ἐρευνήσαντες ἀλλαχοῦ [1] τὸ θέμα τῆς συντάξεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ τὰς ἀφορώσας εἰς αὐτὸν συνταγματικὰς διατάξεις δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπ' αὐτῶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ λαμβάνοντες ὡς δεδομένην τὴν αὐτοδιοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους θὰ προβῶμεν εἰς σύγκρισιν ταύτης πρὸς τὴν ἐπὶ Βυζαντίου τοιαύτην.

Ἡ αὐτοδιοίκησις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπὸ τὴν σύγχρονον αὐτῆς μορφὴν συνίσταται εἰς τὴν ἀναγνώρισίν της εἰς αὐτοδιοικουμένην κοινότητα [2], ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὖσαν εἰς προνομιακὴν ἔναντι τῶν λοιπῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν θέσιν. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου, ὡς Χωρικὸν Σωματεῖον [3], ἑκάστη δὲ μονὴ εἶναι νομικὸν πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου [4]. Εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος παρεχωρήθη νομοθετική, ἐκτελεστικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους διορίζεται ἐν Ἁγίῳ Ὄρει «Διοικητής» [5], ὅστις ἐποπτεύει τὴν τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου [6] καὶ ἀσκεῖ περιωρισμένας διοικητικῆς φύσεως ἐξουσίας. Τὴν διοίκησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀσκεῖ ἡ «Ἱερὰ Κοινότης» [7], ἥτις εἶναι τὸ βουλευτικὸν διαρκὲς σῶμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀπο-

---

1 Αἱ Νομικαὶ βάσεις, σελ. 22, τὰ τῆς συνταγματικῆς κατοχυρώσεως τοῦ Ἁγιορειτικοῦ καθεστῶτος καὶ εἰς σελ. 24 ἑξ., περὶ τῆς συντάξεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

2 Βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 28.

3 Ἠλία Κυριακοπούλου, Ἑλληνικὸν Διοικητικὸν Δίκαιον, ἔκδ. Β' (1954), τ. Β', σελ. 220 καὶ Ἐγκ. Ὑπουργείου Δικαιοσύνης εἰς Δικαστικήν, τ. ϛ', σελ. 344.

4 Ἠ. Κυριακοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 228, Γ. Μπαλῆ, Μελέται ἐπὶ τοῦ ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Δικαίου, Ἀθῆναι 1938, σελ. 317, σημ. 3 καὶ Σ. Σολιώτη, Εἰσήγησις παρὰ τῇ ὑπ' ἀριθ. 1093/1936 ἀποφάσει τοῦ ΣτΕ. ἐν Θέμιδος ΜΗ', σελ. 65, καθ' ὃν «...ὡς πρὸς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴν Ἱερὰν Κοινότητα σοβαρῶς ὑποστηρίζεται, ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσι Νομικὰ Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου ἀσκοῦντα διοίκησιν». Πρβλ. Β.Δ. τῆς 28 - 7 - 1857 (Φ.Ε.Κ. 15 - 9 - 1857) περὶ κανονισμοῦ τῶν μοναστηρίων, καὶ Μ. Σακελλαροπούλου, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον 1898, σελ. 303.

5 Ἄρθρα 3, 4, καὶ 5 Ν.Δ. τῆς 10/16 - 9 - 1926 (Φ.Ε.Κ. 309/1926) περὶ κυρώσεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

6 Ἄρθρον 103 τοῦ Συντάγματος καὶ 3 Ν.Δ. τῆς 10/16 - 9 - 1926.

7 Περὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 31 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς. Τὰ τῆς λειτουργίας αὐτῆς ρυθμίζει ὁ ἀπὸ 23 - 9 - 1930 Κανονισμὸς αὐτῆς, ὃν βλ. εἰς «Κανονισμοὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος, τῆς Ἱερᾶς Δισενιαυσίου Συνάξεως καὶ Διπλῆς τοιαύτης», ἔκδοσις Ἱερᾶς Κοινότητος (ἀρ. 7), Καρυαὶ 1933.

τελεῖται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Κ΄ ἱερῶν Μονῶν καὶ τοῦ Πρωτεπιστάτου[1], ἐκδίδει δὲ ἀποφάσεις ὑποχρεωτικῶς ἐκτελεστάς. Ἡ « Ἱερὰ Ἐπιστασία »[2] ἀποτελεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, φροντίζει διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος καὶ ἀσκεῖ τὰς ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου ἐκτελεστικὰς καὶ διοικητικὰς ἐξουσίας[3]. Ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ Πρωτεπιστάτου καὶ τριῶν Ἐπιστατῶν καὶ εἶναι ὄργανον συλλογικόν[4]. Ἡ «Ἔκτακτος Διπλῆ Ἱερὰ Σύναξις τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω» εἶναι ἡ Ἱερὰ Κοινότης ὑπὸ ἑτέραν μορφήν, συγκαλεῖται ὑπ᾽ αὐτῆς καὶ ἐπιλαμβάνεται λίαν σοβαρῶν ὑποθέσεων[5]. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀσκεῖ ἡ « Ἔκτακτος Εἰκοσαμελὴς Σύναξις »[6], ἥτις δὶς τοῦ ἔτους

[1] Τὸν θεσμὸν τοῦ Πρωτεπιστάτου, ὡς διευθύνοντος τὰς ἐργασίας τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἀναγνωρίζει τὸ ἄρθρον 23 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου.

[2] Ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία ἐμφανίζεται ὡς θεσμὸς ἐπισήμως διὰ τοῦ Ϛ΄ Τυπικοῦ τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ Δ΄, τοῦ ἔτους 1783 ὅπερ βλ. εἰς Ph. Meyer, σελ. 243 καὶ Π. Οὐσπένσκη, σελ. 1062. Ὁ Καλλίνικος Δελικάνης, Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἐν τοῖς Κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακείου σῳζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων περὶ τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν (1630 - 1863), Κωνσταντινούπολις 1902, σελ. 280, δέχεται τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1046, ὅτε ἐξεδόθη τὸ Τυπικὸν Κωνσταντίνου Θ΄ τοῦ Μονομάχου, ὁρίσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Πρώτου μετὰ πέντε ἢ δέκα Ἡγουμένων ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν. Μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ἵδρυσιν τοῦ θεσμοῦ εἰς τὸ ἔτος 1774, ὅτε ἐξεδόθη τὸ σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Παϊσίου Β΄, καθ᾽ ὃ « *...ἔχουσιν ἀποκαθιστᾶν κατ᾽ ἔτος τῇ Κοινότητι τοῦ Ὄρους κοινῇ αὐτῶν ἐκλογῇ, γνώμῃ τε καὶ συναινέσει, γέροντας καὶ προεστῶτας καὶ διοικητὰς τέσσαράς τινας θεοσεβεῖς ἀξίους τε καὶ δοκίμους ἄνδρας... ἐπάνω δὲ τῶν τριῶν τούτων ἕνα ἐπιστάτην καὶ ἔφορον ἐκ τῆς Α΄ τάξεως πάλιν συνεχῆ τε καὶ πρακτικὸν προηγούμενον..., οἵτινες τέσσαρες οὗτοι ὀφείλουσι κοινῶς καὶ οὐχὶ διῃρημένως καὶ ἰδίως ἐπιστατεῖν καὶ διοικεῖν μετὰ πάσης εὐθυδικίας... εἰς διορίαν χρόνου ἑνὸς ὁλοκλήρου...* », βλ. Δ. Πετρακάκου, Νέαι Πηγαί, σελ. 11 ἑξ. καὶ Μοναχικὸν Πολίτευμα, σελ. 57, σημ. 36. Ἐπίσης βλ. Π. Παναγιωτάκου, Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μοναχικοῦ Πολιτεύματος, σελ. 96, σημ. 7. Ὁ Ἀλέξανδρος Λαυριώτης (περ. « Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια », Δ΄ (1887), σελ. 409 ἑξ.) χαρακτηρίζει τὴν Ἱερὰν Ἐπιστασίαν ὡς « Ὑπουργεῖον ἐκτελοῦν τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ». Νῦν περὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας προβλέπουσι τὰ ἄρθρα 28 - 40 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ 54 - 85 τοῦ Κανονισμοῦ Ἱερᾶς Κοινότητος.

[3] Ἤτοι δημάρχου, ληξιάρχου, εἰρηνοδίκου, ἀστυνόμου. Ἐκδικάζει τὰς πταισματικὰς παραβάσεις τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κοσμικῶν, διαχειρίζεται τὸ κοινὸν ταμεῖον καὶ ἐκτελεῖ τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος· ἐπίσης ἀπελαύνει τοὺς μεθύσους ἀνέργους ἢ ἀτάκτους. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 33.

[4] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 33, σημ. 10, 11 καὶ 12 καὶ σελ. 34.

[5] Δὲν προβλέπεται ἡ λειτουργία της ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου. Βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 32, ὅπου καὶ ἡ γνώμη ἡμῶν περὶ τοῦ νομίμου καὶ ἐκτελεστοῦ τῶν ἀποφάσεών της.

[6] Ἄρθρον 43 τοῦ Κατ. Χάρτ. καὶ 6 Ν.Δ. τῆς 10/16 - 9 - 1926. Βλ. ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ παρὰ Σ. Παπαδάτῳ, σελ. 37 - 38.

4 - 10 - 1963

συνερχομένη[1] ψηφίζει « Κανονιστικὰς Διατάξεις », ἐχούσας ἰσχὺν νόμου[2]. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία διεμορφώθη ὑπὸ μορφὴν συγκεκριμένην[3].

Ἡ παρουσιασθεῖσα εἰκὼν τῆς παρούσης νομικῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καταστάσεως, καίτοι ἀμυδρὰ ἐν τούτοις ἀφίνει νὰ διακριβωθῶσιν ἐναργῶς αἱ ὑφιστάμεναι διαφοραὶ καὶ αἱ ὁμοιότητες πρὸς τὴν νομικὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει.

Κατὰ πρῶτον διαπιστοῦμεν ὅτι ἡ νῦν αὐτοδιοίκησις ἀπορρέει ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 103 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος. Συνέπεια αὐτοῦ εἶναι ὅτι ὁ κοινὸς νομοθέτης δὲν δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει οὐδαμῶς. Νόμος ἀναφερόμενος εἰς τὸ Ἁγιορειτικὸν Καθεστὼς μὴ προβλεπόμενος ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 103 (in fine) τοῦ Συντάγματος εἶναι ἀνίσχυρος ὡς ἀντισυνταγματικός. Ἡ αὐτοδιοίκησις ἐπὶ Βυζαντίου παρεσχέθη διὰ πράξεως τοῦ βασιλέως, μόνου νομοθετοῦντος καὶ δυναμένου πάντοτε νὰ διαφοροποιήσῃ τὴν μορφήν της. Νομοθετικὴ ἐξουσία ὑπὸ τῶν μοναχικῶν ἀρχῶν δὲν ἠσκεῖτο ἐπὶ Βυζαντίου. Ἀπώλεσε βεβαίως νῦν ὁ Πρῶτος τὰς ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐξουσίας του καὶ οὐσιωδῶς δὲν ὑφίσταται ὡς τοιοῦτος, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ πρωτεπιστάτου[4], πλὴν περιεβλήθη ἡ Ἱερὰ Κοινότης καὶ ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία ηὐξημένας ἁρμοδιότητας. Ἡ Καθέδρα τῶν Γερόντων καὶ ἡ Μεγάλη Μέση διεμορφώθησαν εἰς τὸν θεσμὸν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος. Ἡ Ἱερὰ Ἐπιστασία δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ Βυζαντίου, διεμορφώθη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ Ἔκτακτος Εἰκοσαμελὴς Σύναξις καίτοι ἀνάγεται εἰς τοὺς πρώτους μοναχικοὺς χρόνους, ἀπὸ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου ἐμφανίζεται ὡς νομοθετικὸν σῶμα[5]. Ἡ Ἔκτακτος Διπλῆ Ἱερὰ Σύναξις τοῦ Ἁγίου Ὄρους δὲν προβλέπεται ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, πλὴν θεωρεῖται θεσμὸς ὑπάρχων[6]. Ὁ θεσμὸς τοῦ Διοικητοῦ ἐμφανιζόμενος τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς

[1] Διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖται « Ἱερὰ Δισενιαύσιος Σύναξις ». Βλ. Καν. Ἱερ. Κοιν., σελ. 35.

[2] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 37.

[3] Ἄρθρα 7 - 36 Ν.Δ. τῆς 10/16 - 9 - 1926 καὶ 41 - 83 Κατ. Χάρτ.

[4] Περὶ τοῦ Πρωτεπιστάτου ὁρίζει τὸ ἄρθρον 28, § 2, τοῦ Κατ. Χάρτ. « Ὁ δὲ Πρῶτος τῇ τάξει ἑκάστης τετράδος φέρει τὸν τίτλον Πρωτεπιστάτης, εἶναι Πρόεδρος τῆς Ἐπιστασίας καὶ κρατεῖ τὴν τοῦ Πρώτου ῥάβδον » καὶ ἄρθρον 29 Κατ. Χάρτ. « Τῶν Ἐπιστατῶν ὄντων ἴσων πρὸς ἀλλήλους τοῦ δὲ Πρωτεπιστάτου πρώτου μεταξὺ ἴσων ».

[5] Ἡ Ἔκτακτος Εἰκοσαμελὴς Σύναξις ἱστορικῶς δύναται νὰ ἀχθῇ εἰς τοὺς πρώτους μοναχικοὺς χρόνους, ὅτε δὲν εἶχεν εἰσέτι διαμορφωθῆ ὁ θεσμὸς τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος. Τὸ Τυπικὸν τοῦ Ἰωάννου Τζιμισκῆ περιέχει διάταξιν ἀφορῶσαν εἰς τὴν περιοδικὴν σύγκλησιν τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως ἔχουσαν ὡς ἑξῆς: « *...τὰς δύο συνάξεις ἀποκοπῆναι τοῦ τε Πάσχα καὶ τῆς Χριστοῦ ἁγίας γεννήσεως καὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν σεβασμίαν ἑορτὴν τῆς ἀχράντου Θεοτόκου καὶ Θεομήτορος ἐπισυνάγεσθαι αὐτοὺς καὶ ποιεῖν τὴν σύναξιν...* » Ἰ. Χατζηϊωάννου, σελ. 6. Τὸ ἔργον της ὅμως ἦτο καθαρῶς διοικητικόν.

[6] Ὑπάρχει καὶ « Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς τῆς Ἐκτάκτου Διπλῆς Ἱερᾶς Συνά-

ἰσχύος τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου συνειδητοποιεῖ τὴν βούλησιν τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας πρὸς ἄγρυπνον προστασίαν καὶ διατήρησιν τοῦ Ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ, ἡ θέσπισίς του δὲ δὲν ὀφείλεται εἰς ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης πρὸς τὰς μοναχικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ εἰς τὰς διαμορφωθείσας συνθήκας ὀργανώσεως τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν [1].

Πλὴν τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων ὁ Συνταγματικὸς Νομοθέτης καθορίζει καὶ τὸν τρόπον καταρτίσεως τοῦ ἑκάστοτε διέποντος τὸ Ἁγιορειτικὸν καθεστὼς Καταστατικοῦ Χάρτου [2], ἀναγνωρίζει τὸ ἀρχαῖον προνομιακὸν καθεστὼς [3] καὶ καθιστᾷ τὸ Ἁγιορειτικὸν ἔδαφος ἀναπαλλοτρίωτον ὡς καὶ ἐπὶ Βυζαντίου [4]. Ἐπίσης ἀπαγορεύει τὴν μεταβολὴν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν Ἱερῶν μονῶν [5], ἀναγνωρίζει τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐγκαταβιούντων ἀλλοδαπῶν [6] καθορίζει τὰ ὅρια τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κοινοῦ νομοθέτου [7] καὶ δέχεται ἐπὶ πλέον τὴν πνευματικὴν ἐποπτείαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου [8], ἥν, ὡς εἴδομεν, οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες πολλάκις ἠμφεσβήτησαν, ἀπαγορεύει δὲ τὴν ἐγκατάστασιν ἑτεροδόξων καὶ σχισματικῶν [9].

ξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω » τῆς 14 - 10 - 1930, ὃν βλ. εἰς Κανονισμοὺς Ἱερᾶς Κοινότητος, σελ. 43 ἑξ.

[1] Διὰ τοῦτο καὶ ἡ στάσις τῆς Πολιτείας δὲν εἶναι ἀρνητικὴ ὡς ἐπὶ Βυζαντινῶν, ἀλλ' ἐνεργός. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 27 - 28.

[2] Σ. Παπαδᾶτος, σελ. 37 - 38 περὶ ἀναθεωρήσεως, τροποποιήσεως, καταργήσεως καὶ ψηφίσεως νέου Καταστατικοῦ Χάρτου.

[3] Ἄρθρον 103, § 1 Συντάγματος « Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἄθω... εἶναι κατὰ τὸ ἀρχαῖον τούτου προνομιακὸν καθεστώς... ».

[4] Ἄρθρον 103, § 2 Συντάγματος « Τὸ Ἅγιον Ὄρος... καὶ διατελεῖ ἀναπαλλοτρίωτον τὸ ἔδαφος αὐτῆς... ».

[5] Ὡς πρὸς τὴν μεταβολὴν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν μονῶν βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 38 - 39, ἔνθα αἱ ἡμέτεραι ἀπόψεις.

[6] Περὶ τῆς ἰθαγενείας τῶν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν πραγματευόμεθα εἰς δημοσιευθησομένην μελέτην μας ὑπὸ τίτλον « Ἡ Ἰθαγένεια τῶν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν », ἀναφερόμεθα δὲ καὶ εἰς τὰς Σλαυϊκὰς διεισδύσεις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, σελ. 148 - 154.

[7] Ἄρθρον 103 in fine τοῦ Συντάγματος.

[8] Ἄρθρον 103 Συντάγματος « Ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν Ἁγιορειτικῶν καθεστώτων τελεῖ ὡς πρὸς μὲν τὸ πνευματικὸν μέρος, ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαχείου ». Βλ. εἰς Π. Παναγιωτάκον, Ἡ ὀργάνωσις τοῦ μοναχικοῦ πολιτεύματος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 108, τὸ ὑπ' ἀριθ. 1861/1925 ἔγγραφον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δι' οὗ παρέχεται ἡ ἔγκρισις τοῦ συνταχθέντος σχεδίου τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου.

[9] Ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐφαρμόζεται αὐστηρῶς, διότι οἱ ἐκ Βουλγαρίας ἐρχόμενοι ἂν καὶ σχισματικοὶ ἐγκαταβιοῦσιν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Πρβλ. Σ. Παπαδᾶτον, Αἱ Σλαυϊκαὶ διεισδύσεις, σελ. 26 καὶ Χ. Κτενᾶ, Ἅπαντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερὰ καθιδρύματα, σελ. 374, σημ. 1, ὅστις διερωτᾶται : « Οἱ κατερχόμενοι ἐκ Βουλγαρίας καὶ κοινοβιάζοντες ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ζωγράφου δὲν εἶναι σχισματικοί ; τίς ποτὲ ἐξιχνίασε τοῦτο ; ».

Ὡς πρὸς τὴν διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν ἑκάστης τῶν Κ' ἱερῶν μονῶν προβλέπει ὁ Καταστατικὸς Χάρτης, ὅστις ἐν ἄρθρῳ 9 ὁρίζει, ὅτι αἱ μοναὶ εἶναι αὐτοδιοίκητοι, διοικούμεναι ὑπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ των κανονισμοῦ, ὅστις δὲν δύναται νὰ ἀντίκειται εἰς τὰς διατάξεις αὐτοῦ. Τοὺς ἐσωτερικοὺς κανονισμοὺς ἐγκρίνει ἡ Ἱερὰ Κοινότης, ἥτις καὶ ἐποπτεύει ἐπὶ τῆς τηρήσεως καὶ ὁμαλῆς λειτουργίας των [1].

Ἀνακεφαλαιοῦντες συμπεραίνομεν ὅτι τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ἔδωκεν εἰς τὸ Ἁγιορειτικὸν μοναχικὸν καθεστὼς μορφὴν σταθεράν, σύγχρονον καὶ ἀσφαλῆ, ἀπηλλαγμένην τοῦ ἄγχους τῆς μεταβολῆς, ἥτις διετήρει τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὑποτελεῖς εἰς τοὺς ἑκάστοτε κυριάρχους αὐτοῦ [2]. Νῦν ἡ Ἁγιορειτικὴ πολιτεία περιβεβλημένη συνταγματικὴν προστασίαν δύναται ἀνέτως καὶ ἀσφαλέστερον εἴπερ ποτὲ νὰ βαδίζῃ πρὸς δημιουργικὴν δρᾶσιν.

Ἰωάννινα ΣΤΑΥΡΟΣ ΙΩΣ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ

[1] Κατὰ τὸ ἄρθρον 9 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου. Διὰ τοῦτο, ὡς προείπομεν, αἱ ἀποφάσεις τῶν μοναστηριακῶν ἀρχῶν δὲν ἦσαν πάντοτε ἀποφασιστικαί.

[2] Πάντως δὲν ἀπηγόρευσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πολιτείαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους κυριαρχίαν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Συνταγματικὸς Νομοθέτης μετὰ συνταγματικὴν μεταρρύθμισιν δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸ Ἁγιορειτικὸν καθεστώς, μὴ δεσμευόμενος πρὸς τοῦτο οὐδὲ ὑπὸ διατάξεως τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου. Περὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 13 τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης τοῦ ἔτους 1923 βλ. Σ. Παπαδᾶτον, σελ. 22.

ΤΟ ΕΝ ΝΑΞΩ ΜΟΝΥΔΡΙΟΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ, ΜΕΤΟΧΙΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ

Εἰς ἀπόστασιν πέντε περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς πόλεως Νάξου, πλησίον τοῦ χωρίου Γλυνάδο καὶ παρὰ τὴν ἐθνικὴν ὁδὸν Νάξου - Τραγαίας εὑρίσκεται τὸ ταπεινὸν μονύδριον τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα. Διαλελυμένον ἀπὸ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος, ὅπως ἄλλωστε ὅλα σχεδὸν τὰ μοναστήρια τῆς νήσου, διατηρεῖται εἰς καλὴν σχετικῶς κατάστασιν καὶ ἀποτελεῖ, παρὰ τὴν πενιχρότητά του, σεβαστὸν προσκύνημα τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία εἶναι κατάσπαρτος ἀπὸ ναοὺς τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων καὶ τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ μονύδριον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μικρὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει, δὲν προσείλκυσε μέχρι τοῦδε τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν[1], ἐκ δὲ τῶν περιηγητῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ δεκάδας ἐπεσκέφθησαν τὴν νῆσον κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον καὶ δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, οὐδείς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὸ ἀναφέρει. Μόνον ὁ ἐν Νάξῳ ζήσας κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα Γερμανὸς Ἰησουΐτης Ἰγνάτιος Lichtle[2], εἰς εἰδικὸν κεφάλαιον τῆς ὑπ' αὐτοῦ γραφείσης Ἱστορίας καὶ περιγραφῆς τῆς Νάξου, ἀναφερόμενος εἰς τὰ μοναστήρια τῆς νήσου γράφει περὶ αὐτοῦ: *«Πλησίον τοῦ Ἀγερσανὶ εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἀποκεφαλιστοῦ. Ὀλίγον δὲ εἰς τὸ πλάγιον, πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν, εἶναι τὸ μοναστήριον τῶν Ἁγίων 40 Μαρτύ-*

[1] Ἡ ὑπὸ Ν. Κοντολέοντος, Εἰδήσεις περὶ τῶν χριστιανικῶν μνημείων τῆς Νάξου, Τόμος « Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου », Ἀθῆναι 1960, σ. 473 - 474 (εἰκ. 9 - 10), δημοσιευθεῖσα ἐνδιαφέρουσα παλαιοχριστιανικὴ ἐπιγραφὴ περὶ ναοῦ Ἁγίων Τεσσαράκοντα εὑρέθη εἰς Καλόξυλον Νάξου, εἶναι δὲ ἄσχετος πρὸς τὸ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενον μονύδριον.

[2] Τὸ ἔργον τοῦ Lichtle, γαλλιστὶ γραφέν, μετεφράσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν σχεδὸν ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐπίσης ἐν Νάξῳ ἐγκατεστημένου Γερμανοῦ Β. Beyer, τοῦ Α. Summaripa κ.ἄ. Μίαν τῶν μεταφράσεων τούτων βλ. ἐν Γ. Κρέμου, Νάξος, περ. « Ἀπόλλων » Πειραιῶς, τ. 7 (1891), σ. 81 - 88, 97 - 102, 114 - 118, 131 - 135, 145 - 152, 161 - 166, 187 - 190, καὶ τ. 8 (1892), σ. 17 - 21, 33 - 35, 49 - 52, 65 - 69, 81 - 84, 97 - 102. Περὶ τοῦ Lichtle καὶ τοῦ ἔργου του βλ. ἄρθρον μου ἐν « Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ », Συμπλήρωμα, τ. Γ', σ. 573.

ρων, καὶ ὑπὸ τὴν κυριότητα ἑνὸς μοναστηρίου τῆς Πάτμου[1]. *Αὐτὰ καὶ ἄλλα, περισσότερον ἀξιόλογα, εἶναι τῶν Ἀνατολικῶν, καὶ ὡς κύριοι τὰ δίδουν εἰς τοὺς υἱούς των ἐὰν ἔχουν ἢ εἰς ὅποιον ἤθελον ἔχουν εὐχαρίστησιν, ὁμοῦ καὶ μὲ τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτοὺς ὑποστατικά»*[2].

Ἐπιγραφὴ εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ καθολικοῦ καὶ εἰς φορητὰς εἰκόνας, καθὼς καὶ ἔγγραφα σῳζόμενα εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς Ξηροποτάμου[3], εἰς τὸν Κώδικα Β' τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας[4] καὶ εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, παρέχουν ἱκανὰς πληροφορίας διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ γενικώτερον τὴν ἱστορίαν τοῦ μονυδρίου μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1834 διαλύσεώς του.

Ἡ ἱστορία τοῦ μονυδρίου τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα ἀρχίζει ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος: τὴν 23 Αὐγούστου 1648 ὁ *«εὐγενὴς μισὲρ Μιχαὴλ Θεόφιλος, υἱὸς τοῦ ποτὲ κὺρ Τάντουλου Θεοφίλου»*, ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ νοταρίου Νάξου Ἰωάννου Γᾶ[5], *«παρακινημένος ἐξ οἰκείας του βουλῆς, ὑπὸ τὴν πολλήν του εὐλάβειαν καὶ ἐνσπλαχνότητα, ὁποὺ ἐξ ἀρχῆς καὶ διὰ τοῦ νῦν καὶ πάντα ἔχει πρὸς τὸν βασιλικὸν ναὸ καὶ μοναστήριον τῶν ἁγίων μεγαλομαρτύρων Τεσσαράκοντα τοῦ Ξεροποτάμου εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος»*, ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του *«διὰ ψυχικήν του σωτηρίαν καὶ αἰώνιον μνημόσυνον τοῦ εἰρηθέντος μισὲρ Μιχαὴλ καὶ τοῦ μοναχογυιοῦ αὐτοῦ Τάντουλου, τῆς συμβίας του κυρ Ἀντωνίνας καὶ τῶν γονέων του»*[6]. Τὸ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι κάτοικοι τῆς νήσου: ἡ Ἀννοῦσα χήρα Νικολάου Μιχαλίτζη[7], τῆς ὁποίας ὁ υἱὸς Πέτρος ἐμόναζεν

[1] Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη. Μετόχιον τῆς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου ἐν Νάξῳ ἦτο ἡ μονὴ Φωτοδότου (= Μεταμορφώσεως Σωτῆρος), περὶ τῆς ὁποίας ὁ γράφων ἔχει ἑτοίμην ἰδίαν μελέτην.

[2] Γ. Κρέμου, Νάξος, « Ἀπόλλων » Πειραιῶς, τ. 7 (1891), σ. 165.

[3] Βλ. Προηγουμένου Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ τοῦ Κρητός, Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθῳ ἱερά, βασιλική, πατριαρχικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ σεβασμία μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου 424 - 1925, Θεσσαλονίκη - Σέρραι 1926, σ. 64 - 67, 171 - 174, 198 - 199, ὅπου δημοσίευσις ἑνὸς ἐγγράφου καὶ περίληψις τῶν ὑπολοίπων. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα δὲν ἠδυνήθην, δυστυχῶς, νὰ φωτογραφήσω ἢ νὰ μελετήσω κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου εἰς Ἅγιον Ὄρος τὸ 1961.

[4] Βλ. Ἀρχιμ. Ἐμμ. Καρπαθίου, Ὁ Κῶδιξ Β' τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας, περ. « Γρηγόριος Παλαμᾶς », τ. 23 (1939), σ. 325.

[5] Περὶ τούτου βλ. Α. Φ. Κατσουροῦ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας. Δικαιοπραξίαι Ἰωάνου Γᾶ, « Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου » τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 8 - 9 (1958 - 1959), σ. 125 - 126.

[6] Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 65.

[7] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 144, τῆς 14 Ἰανουαρίου 1650· βλ. Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 172. Περὶ τῆς ἐν Νάξῳ οἰκογενείας Μιχαλίτζη βλ. Βασ. Βλ. Σφυρόερα, Γάμοι καὶ διαζύγια στὴ

ἐν Ξηροποτάμῳ, ὁ Βασίλειος Μπάφος[1] καὶ κυρίως ἡ σύζυγος τοῦ πρώτου
ἀφιερωτοῦ Ἀντωνῖνα προσήλωσαν ἀγρούς, ἀμπελῶνας, δενδροκήπους καὶ
ἐλαιογύρια εἰς τὴν ἁγιορειτικὴν μονήν, ἡ ὁποία οὕτως ἐγένετο κάτοχος
σημαντικῆς καὶ λίαν προσοδοφόρου περιουσίας ἐν Νάξῳ.

Αἱ δωρεαὶ κτημάτων πρὸς τὴν μονὴν συνεχίσθησαν, τὸ δὲ 1652, φρον-
τίδι καὶ δαπάνῃ τῆς οἰκογενείας Θεοφίλου, ἤρχισεν ἀνεγειρόμενος ὁ ναὸς
τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα ἐντὸς κτήματος ἀνήκοντος ἐξ ἀφιερώσεως εἰς τὴν
μονὴν Ξηροποτάμου. Διὰ νὰ καλυφθοῦν αἱ δαπάναι τῆς οἰκοδομῆς ἡ Ἀντω-
νῖνα Θεοφίλου διέθεσε τὰ ὑπόλοιπα αὐτῆς ἀκίνητα καὶ τὴν ἐκ τῆς προικός
της προερχομένην κινητὴν περιουσίαν, τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην ἐνέκρινεν ὁ
πατήρ της Νικόλαος Ἀκριβὸς[2] διὰ νοταριακοῦ ἐγγράφου τῆς 12 Σεπτεμ-
βρίου 1653[3]. Ἡ οἰκοδομὴ ἐπερατώθη μόλις τὸ 1656, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς
εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ ναοῦ ἐπιγραφῆς:

ΟΥΤΟC Ο ΠΑΝCΕΒΑC
ΤΟC ΚΑΙ ΑΓΙΟΤΑΤΟC ΝΑΟC ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΜΑΡΤΗΡΟΝ ΤΟΥ Χ(ΡΙΣΤΟΥ)
ΤΕCΑΡΑΚΟΝΤΑ ΕΝΓΓΕΝΙΑCΘΙ ΙΓΟΥΝ ΕΘΡΟΝΙΑC
ΘΙ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΟΤΑΤΟΥ Μ(ΗΤ)Ρ(Ο)ΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΡΟ
ΝΑΞΙΑC ΚΥΡ ΝΙΚΟΔΙΜΟΥ
,ΑΧΝϚ'
ΙΟΥΝΙΟΥ ΚΒ.

Καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Νικοδήμου[4] τέλεσιν τῶν ἐγκαινίων
οἱ κτίτορες ἐξηκολούθησαν νὰ μεριμνοῦν διὰ τὸν ναόν, κοσμήσαντες αὐτὸν

Νάξο τὸν ιζ' καὶ ιη' αἰῶνα. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἀπὸ τὸν κώδικα Α' τῆς Μητροπό-
λεως Παροναξίας, περ. «Κυκλαδικά», τ. 1 (1956), σ. 269.

[1] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 146, τῆς 8 Φεβρουαρίου
1653· βλ. Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ, αὐτόθι. Τὴν οἰκογένειαν Μπάφου
εὑρίσκομεν ἐν Νάξῳ τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1540 (Ἰακ. Τ. Βισβίζη, Ναξιακὰ νοτα-
ριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου 1538 . 1577, «Ἐπε-
τηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθη-
νῶν, τ. 4 (1951), σ. 58) μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος.

[2] Τὸν 16ον αἰ. εὑρίσκομεν ἐν Νάξῳ Νικόλαον Ἀκριβόν, «νοτάριον τῆς ἐκλαμ-
προτάτης αὐθεντίας» (Ἀ. Κατσουροῦ, Ναξιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ
16ου αἰῶνος, «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 5,
1955, σ. 57). Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

[3] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 147· βλ. Εὐδοκίμου
Ξηροποταμηνοῦ, αὐτόθι.

[4] Περὶ τούτου βλ. V. Laurent, Chronologie des métropolites de Paro-
naxia au XVII siècle, «Échos d'Orient», τ. 34 (1935), σ. 148, 150, Τοῦ αὐ-
τοῦ, La liste des métropolites de Paronaxia au XVII siècle, αὐτόθι, τ. 36
(1937), σ. 199. Βλ. ἐπίσης Ἰακ. Ε. Καμπανέλλη, Ἡ ἱερὰ Μητρόπολις Παρο-
ναξίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Νάξος 1963, σ. 14 - 15.

διὰ θαυμασίας τέχνης φορητῶν εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι σῴζονται μέχρι σήμε-
ρον. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, παριστῶσαν τὸν Χριστὸν εὐλογοῦντα, ὑπάρχει ἡ
ἐπιγραφή:

1657 CΕΠΤΕΒΡΪΟΥ Ϛ'
ΜΝΙϚΙΤΗ Κ(ΥΡΙΕ) ΤΟΝ 'ΑΗ
ΔΥΜΟΝ ΚΤΗΤΟΡΟΝ
ΤΗC ΑΓΙΑS ΜΟΝΙS ΤΑΥ
ΤΗS

ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΤΕCΑΡΑ
ΚΟΝΤΑ Χ(ΡΙΣΤΟ)Υ ΜΑΡΤΗΡΟΝ
ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΩΦΗΛΟΥ
ΚΕ ΤΗCΙΝΒΙΑS ΑΥΤΟΥ ΑΝΤΟ
ΝΙΝΑC ΑΚΡΙΒΟΥ.

Πότε τὸ μονύδριον τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα ἀνεγνωρίσθη ὡς μετό-
χιον τῆς μονῆς Ξηροποτάμου, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Ὁπωσδή-
ποτε τοῦτο ἐγένετο πρὸ τῆς 26 Μαΐου 1660, ὡς συνάγεται ἐξ ἐγγράφου ὑπὸ
τὴν χρονολογίαν ταύτην, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἀντωνῖνα Θεοφίλου καὶ ἡ ἀδελφή
της Τομαζῖνα σύζυγος Νικολοῦ Ντεμαρῆ καλέσασαι τὸν νοτάριον Ἰωάννην
Γᾶν *«εἰς τὸν ἐνδοξότατον καὶ πανευλαβέστατον ναὸ τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα
Μαρτύρων ἀνεκτισμένος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου κὺρ Μιχαὴλ Θεόφιλου (σύζυγος
τῆς ἄνω εἰρημένης κυρ Ἀντωνίνας) προστηλωμένος εἰς τὴν βασιλικὴν Μονὴ
τοῦ Ξεροποτάμου διὰ μετόχιον»* ἀφιέρωσαν διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν αὐτῶν
κτήματα κείμενα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς περιοχῆς τοῦ Λιβαδιοῦ[1].

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Θεοφίλου ἡ σύζυγός του Ἀντωνῖνα
ἀνέλαβε μόνη τὴν φροντίδα διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς σχηματισθείσης περιου-
σίας, διότι ἡ μονὴ Ξηροποτάμου, ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον, ἐκώφευεν εἰς
τὰς ἐπανειλημμένας ἐκκλήσεις της διὰ τὴν ἀποστολὴν μοναχῶν πρὸς ἐπάν-
δρωσιν τοῦ μονυδρίου. Εἷς ἱερεὺς ἐκ τῆς πόλεως Νάξου, ὁ ὁποῖος εἶχεν
ἐξουσιοδοτηθῆ ὑπὸ τῶν Ξηροποταμηνῶν νὰ διαχειρίζεται τὰ ἔσοδα τοῦ μετο-
χίου ἠδιαφόρει πλήρως, περιοριζόμενος νὰ μεταβαίνῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
εἰς τὸν ναὸν διὰ τὴν τέλεσιν λειτουργίας. Ἐπὶ δέκα πέντε ἔτη τὸ μονύδριον
παρέμενεν ἀνοργάνωτον. Μόλις τὸ 1671, κατόπιν ἐπιστολῆς τῆς Ἀντωνί-
νας, εἰς τὴν ὁποίαν αὕτη ἐδήλου ὅτι, ἂν συνεχισθῇ ἡ ἀδιαφορία, θὰ ἀναγκα-
σθῇ νὰ προσηλώσῃ τοὺς Ἁγίους Τεσσαράκοντα εἰς ἄλλην μονήν, ἡ μονὴ
Ξηροποτάμου ἀπέστειλεν εἰς Νάξον ὡς ἡγούμενον τὸν Παρθένιον, συνοδευό-
μενον ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἀββακοὺμ καὶ τοῦ μοναχοῦ Νικοδήμου[2].

Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1671 οὐσιαστικῶς ἤρχισεν ἡ μοναστικὴ ζωὴ εἰς τὸ
μονύδριον τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα.

Ὁ πρῶτος ἡγούμενος Παρθένιος Ξηροποταμηνὸς ἐπεδίωξε νὰ ἀπαλ-
λάξῃ τὴν μονὴν ἀπὸ χρέη δημιουργηθέντα πρὸ τῆς καθόδου του εἰς Νάξον,

---

[1] Ἀ. Κατσουροῦ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας. Δικαιοπραξίαι
Ἰωάννου Γᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 175 - 177.

[2] Τὰ σχετικὰ ἔγγραφα βλ. ἐν τέλει τῆς παρούσης μελέτης.

πρὸς τοῦτο δὲ ἤρχισε νὰ πωλῇ ἢ νὰ ὑποθηκεύῃ κτήματά τινα, ὡς συνάγεται ἐξ ἐγγράφων τῆς 8 Ἰουλίου 1673[1] καὶ τῆς 3 Ἰουνίου 1688[2]. Αἱ ἀφιερώσεις ὅμως ἐξηκολούθουν[3] καὶ τὸ ταπεινὸν μονύδριον, περιβαλλόμενον ἀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ Ἁγίου Ὄρους, κατέστη πλουσιώτατον.

Ἀπὸ τοῦ 1684 μέχρι τοῦ 1698 εὑρίσκομεν ἡγούμενον τὸν «ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικὸν παπὰ κὺρ Γ ρ η γ ό ρ ι ο ν τὸν Σαντορινaῖον», τὸν ὁποῖον ἡ μονὴ Ξηροποτάμου εἶχε στείλει εἰς Νάξον μετὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰωαννικίου[4]. Ὁ Γρηγόριος ᾠκοδόμησε νέα κελλία πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ χρονολογία 1688 ἡ σῳζομένη εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ προστεθέντος τότε κτιρίου καὶ ἐρρύθμισε τὰ τῆς καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν, κατὰ τὸν συμφερώτερον διὰ τὸ μονύδριον τρόπον. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Γρηγόριον ἡγούμενος Ἰ ω σ ὴ φ εὗρε περιουσίαν σημαντικήν, εἰς τὴν ὁποίαν προσέθεσε τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1711 ἀμπελῶνα ἀνήκοντα αὐτῷ, κείμενον εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Θαλλέλαιος[5].

Τὸ 1733 ἰσόβιος ἡγούμενος διωρίσθη ὁ ἐκ Νάξου καταγόμενος ἱερεὺς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Δ έ τ ζ η ς, ἀνήκων εἰς παλαιὰν οἰκογένειαν κληρικῶν τῆς νήσου, γνωρίζομεν δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἅπασαν τὴν περιουσίαν του ἀφιέρωσεν εἰς τὸ μονύδριον[6]. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον, ἐπὶ ἡγουμένου Μ α κ α ρ ί ο υ Λ ι κ υ ν ί ο υ (;), ὅστις πιθανώτατα τὸ 1744[7] διεδέχθη τὸν Γεώργιον Δέτζην, οἱ Ἅγιοι Τεσσαράκοντα ἐθεωροῦντο ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων οἰκονομικῶς μονῶν τῆς νήσου. Τοῦτο, ἐκτὸς ἄλλων, μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1754 σταλεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Παροναξίας ὡς πατριαρχικὸς

---

[1] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 148· βλ. Ε ὐ δ ο κ ί μ ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 172.

[2] Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Κῶδιξ ἀριθ. 86, φ. 593r. Εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο μνημονεύεται παλαιοτέρα πρᾶξις, καθ' ἣν *«ὁ ποτὲ προηγούμενος κὺρ Παρθένιος»* παρεχώρησεν ἀμπελῶνα εἰς τὴν Ντάντιαν *«θυγατέρα ποτὲ ἀφέντη Μάρκου Σουμαρούπα διὰ χρέος τοῦ μετοχιοῦ ντως νὰ τὸ κρατῇ ἀμανάτι»*.

[3] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 149, τῆς 14 Ἰουνίου 1674, ἀναφέρεται εἰς ἀφιέρωσιν ἀμπελῶνος καὶ οἰκίας ὑπὸ τῆς Λιανῆς Μινώτου (οὐχὶ Φινώτου, ὡς ἐσφαλμένως γράφει ὁ Ε ὐ δ ό κ ι μ ο ς Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ό ς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 172).

[4] Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Κῶδιξ ἀριθ. 86, φ. 237r, 238r, 293r.

[5] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 151· βλ. Ε ὐ δ ο κ ί μ ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 82, 172.

[6] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 153, τῆς 30 Ἀπριλίου 1733· βλ. Ε ὐ δ ο κ ί μ ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 82, 173. Περὶ τῆς ἐν Νάξῳ οἰκογενείας Δέτζη βλ. Β α σ. Β λ. Σ φ υ ρ ό ε ρ α, Μεταναστεύσεις καὶ ἐποικισμοὶ Κυκλαδιτῶν εἰς Σμύρνην κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τ. 10 (1963), σ. 176.

[7] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 154, τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1744· βλ. Ε ὐ δ ο κ ί μ ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 173.

ἔξαρχος Νικόλαος Κριτίας[1] εἰσέπραξε παρὰ τοῦ μονυδρίου τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα εἰσφορὰν ἀνωτέραν τῆς καταβληθείσης ὑπὸ ἄλλων ἐν τῇ νήσῳ μονῶν, τοῦ Ταξιάρχου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, τοῦ Προδρόμου, τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, καὶ ἴσην πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν ὑπὸ τῶν πλουσιωτάτων μονῶν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τῆς Καλορειτίσσης[2].

Ὁ Μακάριος Λικύνιος ἀπεμακρύνθη τῆς ἡγουμενίας τὴν 9 Ἰουνίου 1770 ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ Μ α κ α ρ ί ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ[3], ὁ ὁποῖος προέστη τοῦ μονυδρίου ἐπί τινα ἔτη.

Τελευταῖος ἡγούμενος τοῦ μονυδρίου, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτοῦ διετέλεσεν ὁ Νάξιος τὴν πατρίδα Σ α μ ο υ ὴ λ Λ ύ κ α ρ η ς[4]. Οὗτος, λόγιος καὶ εὐσεβὴς κληρικός, ὑπῆρξε δραστηριώτερος πάντων τῶν προκατόχων του καὶ συνετέλεσεν ὅσον οὐδεὶς εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς φήμης τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἡγουμενείας του ἐπεδίωξε τὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς μονῆς καὶ κυρίως τὴν ἐπιστροφὴν εἰς αὐτὴν τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνεξελέγκτως διεχειρίζοντο διάφοροι ἐμβατικιῶται[5]. Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1809, κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ Σαμουὴλ παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ, ἐξεδόθη σχετικὴ διαταγὴ τοῦ Δραγομάνου τοῦ Στόλου Θεοδώρου Ρίζου[6]. Ἐπειδὴ ὅμως προφανῶς οἱ ἐμβατικιῶται δὲν συνεμορφώθησαν, ὁ ἡγούμενος κατέφυγεν εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Ρίζου Μιχαὴλ Χαντζερῆν, ὅστις τὴν 2 Ἰουνίου 1811 ἀπέστειλε πρὸς τοὺς προεστῶτας Νάξου αὐστηροτέραν διαταγὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος[7]. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1812 τὰ κτήματα εἶχον ἐπιστραφῆ[8] καὶ ὁ Σαμουὴλ ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς μονῆς.

---

[1] Περὶ τούτου βλ. Β. Σ κ ο υ β α ρ ᾶ, Νικόλαος Κριτίας Προυσαεύς. Συμβολὴ στὴ βιογραφία του, «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τ. 9 (1961), σ. 53 - 112, ἰδίᾳ σ. 67.

[2] Π. Γ. Ζ ε ρ λ έ ν τ ο υ, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου Θαλάσσης, τ. Α', Ἐν Ἑρμουπόλει 1913, σ. 155 - 156.

[3] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 157· βλ. Ε ὐ δ ο κ ί μ ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 82, 173.

[4] Τὴν πρώτην μνείαν περὶ τοῦ Σαμουὴλ Λύκαρη ὡς ἡγουμένου τοῦ μονυδρίου τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα εὑρίσκω εἰς ἔγγραφον τῆς 16 Ἀπριλίου 1806 τῆς ἐν Νάξῳ συλλογῆς κληρονόμων Δημ. Χρύση, ὅπου ἀναφέρεται ἐνεργῶν *«ἀπὸ μέρος τῶν Ἁγίων Σαράντα»*.

[5] Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅρου *ἐμβατίκιον* βλ. Ἰ α κ. Τ. Β ι σ β ί ζ η, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 129.

[6] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 158· βλ. Ε ὐ δ ο κ ί μ ο υ Ξ η ρ ο π ο τ α μ η ν ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 173. Ἐν τῇ περιλήψει τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐσφαλμένως ὁ δραγομάνος τοῦ στόλου γράφεται Φίζος.

[7] Ἔγγραφον Ἀρχείου Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀριθ. 160.

[8] Αὐτόθι, ἀριθ. 162.

Ἀλλ' ὁ Νάξιος ἡγούμενος καὶ πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις ἔστρεψε τὴν προσοχήν του. Οὕτως ἐξησφάλισε *«νὰ διαφεντεύεται πάντοτε τὸ μετόχιον»*, τόσον παρὰ τοῦ μητροπολίτου Παροναξίας *«ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς τιμιωτάτους ἐπιτρόπους τῆς Μητροπόλεως ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς τυχούσαις ὑποθέσεσιν αὐτοῦ»*, διὰ πράξεως δὲ ὑπὸ χρονολογίαν 27 Ἰανουαρίου 1810 ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου Νεοφύτου Λαχοβάρη ὑπεσχέθη νὰ δίδῃ εἰς τὴν μητρόπολιν λόγῳ εὐγνωμοσύνης μίαν ὀκὰν κηρίου κατ' ἔτος[1]. Ἐπλούτισεν ἐπίσης τὴν μικρὰν βιβλιοθήκην τῆς μονῆς διὰ λειτουργικῶν καὶ θεολογικῶν γενικώτερον βιβλίων, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν τὰ ἑξῆς τρία:

α') *Μηναῖον τοῦ Αὐγούστου, περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἅπασαν Ἀκολουθίαν μετὰ καὶ τῆς ἀναγκαιοτέρας προσθήκης τοῦ Τυπικοῦ, νεωστὶ μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Σπυρίδωνος Μήλια, Ἐνετίῃσιν ,αψξα' 1761. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' Superiori*[2].

Εἰς τὴν ὄπισθεν τοῦ τίτλου σελίδα τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦ ὁποίου μόνον αἱ σελίδες 1 - 168 ἐσώθησαν, σημειοῦται: *«Τὸ παρὸν βιβλίον εἶναι ἐμοῦ τοῦ χαρτοφύλακος Ναξίας Σαμουὴλ Λύκαρη καὶ ὅποιος τὸ ἀποξενώσῃ νὰ ἔχῃ τὴν κατάραν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων»*.

β') *Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων αἱ πράξεις καὶ ἐπιστολαὶ ἐπ' ἐκκλησίας καθ' ἑκάστην κηρυττόμεναι, Μετὰ προσθήκης πολλῶν ἐπιστολῶν, τῶν Προκειμένων ἑκάστης Ἡμέρας, νέου Πίνακος καὶ Χαλκογραφίας τινὸς περιεχούσης τὰ Μαρτύρια τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Νεωστὶ μετατυπωθεῖσαι καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεῖσαι ,αωβ', Ἐνετίῃσι 1802. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων*[3].

γ') *Αἱ θεῖαι λειτουργίαι τῶν ἐν Ἁγίοις πατέρων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, σὺν τῇ τῶν προηγιασμένων Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Ἔκδοσις πρώτη. Ἐνετίῃσιν. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. 1811*[4].

Ἡ μονὴ διελύθη τὸ 1834, ἡ δὲ ἐπικαρπία κτημάτων αὐτῆς ἐκτεθεῖσα

---

[1] Ἀρχιμ. Ἐμμανουὴλ Καρπαθίου, Ὁ Κῶδιξ Β' τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας, περ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τ. 23 (1939), σ. 325.

[2] Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶναι ἄγνωστος, μὴ περιλαμβανομένη εἰς τὴν ὑπὸ E. Legrand Bibliographie Hellénique... au XVIII siècle, τ. II, Paris 1928 ἢ εἰς τὰς συμπληρώσεις αὐτῆς. Πλεῖστα βιβλία τοῦ 16ου - 18ου αἰ., κυρίως θεολογικά, ἄγνωστα εἰς τὴν ἔρευναν, εὗρον τὸ θέρος τοῦ 1960 εἰς μονὰς τῶν Κυκλάδων. Βλ. Βασ. Βλ. Σφυρόερα, Ἔκθεσις ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς εἰς τὰς Κυκλάδας, «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τ. 35 (1960), σ. 521.

[3] Περιγραφὴν τοῦ βιβλίου βλ. ἐν Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863, τ. Α', Ἀθῆναι 1939, σ. 29, ἀριθ. 175.

[4] Πρβλ. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 102, ἀρ. 621.

εἰς πλειστηριασμὸν ἀπέδωσε 605 δρχ. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἐτησίαν μισθοδοσίαν τοῦ σχολάρχου τοῦ ἐν τῇ πόλει τῆς Νάξου ἑλληνομουσείου Χριστοδούλου Χρύση[1]. Ἐκ τῆς ἐπικαρπίας ἄλλων κτημάτων τῆς μονῆς ἐμισθοδοτοῦντο οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου Δρυμαλίας Δημήτριος Γεωργιάδης καὶ Παντελεήμων Κεφαλληνιάδης[2].

Ὁ Σαμουὴλ Λύκαρης ἀπεχώρησε τοῦ μονυδρίου μὲ τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ ἐπαύξησιν αὐτοῦ, διετήρει δὲ μέχρι τοῦ 1837 ἀλληλογραφίαν μὲ τὴν μονὴν Ξηροποτάμου, πρὸς ρύθμισιν διαφόρων πρὸς αὐτὸν χρεῶν[3].

Ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἐγγράφων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μονυδρίου τὰ πλεῖστα εἶναι δικαιοπρακτικὰ (ἀφιερώσεις, πωλήσεις ἢ ἐνοικιάσεις κτημάτων). Ἐνταῦθα δημοσιεύομεν δύο μόνον, σχετικὰ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἁγιορειτικῆς μονῆς παραλαβὴν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Νάξου, ἀποκαθιστῶντες τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν στίξιν.

1

Ἐπιστολὴ Ἀντωνίνας χήρας Μιχαὴλ Θεοφίλου πρὸς τὸν ἡγούμε-
νον τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου Ἱερόθεον περὶ ἀποστολῆς εἰς Νάξον
μοναχῶν διὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ Μετοχίου τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα.

Πρωτότυπον ἐν Κώδικι ἀριθ. 85 (φ. 145r)
ἀποκειμένῳ εἰς Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

1670 ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίου 5

Ἐβγαλμένη.

Ἅγιε καθηγούμενε τῆς βασιλικῆς μονῆς τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρ-
τύρων κύριε κὺρ Ἱερόθεε, τὴν προσήκουσαν μετάνοιαν ποιῶ πρὸς τὴν πανο-
σιότητά σου, ὁμοί(ως) κ(αὶ) εἰς τὸν κὺρ Παγκράτιο κ(αὶ) εἰς τοὺς ἐπίλοι-
5 *π(ους) πατέρες ἐγὼ ἡ δούλη σας ἡ Ἀντωνῖνα. Ὅμ(ως), γνωστὸ ἔστω ὑμῖν*
ὅτι πολλάκις ἔγραψα εἰς τὴν αὐτὴ μονὴ τῶν ἁγίων πατέρων, ὅτι νὰ ἀποστεί-
λουσιν πατέρες νὰ ἔλθουσιν ἕ(ως) ἐδῶ, νὰ ἔχου τὴν ἔγνοια κ(αὶ) φροντίδα
τοῦ μοναστηρίου, ὁ(ποὺ) ἔχομε προσηλωμένο εἰς τὴν αὐτὴ μονή, ὅτι ἐγὼ
εὑρίσκομαι γηραλέα κ(αὶ) ἀνήμπορη εἰς τὰ πάντα κ(αὶ) δὲ δύνομαι πλέα νὰ
10 *ὑπομένω τὰ ὅσα ἀβαρίζια κ(αὶ) χρέη ὁπ(οὺ) ἐπανέβησα εἰς ὅλον τὸν κόσμο,*
μάλιστα κ(αὶ) εἰς τὸ ἡμέτερον μοναστήρι· ἔτζι πολλάκις ἐπροέγραψα αὐτοῦ-
θεν νὰ ἔλθουν πατέρες νὰ μποροῦ νὰ κυβερνοῦ κ(αὶ) νὰ διοικοῦν τὸ μοναστη-

---

[1] Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Μοναστηριακὰ Νάξου, φάκ. 1834.

[2] Αὐτόθι.

[3] Αὐτόθι, φάκ. 1837.

ράκι μας, καθὼς ἀγγίζει, κ(αὶ) πώποτε κανεὶς δὲν ἦλθε, μόνο λαβαίνω γρα-
15 *φὲς κ(αὶ) μᾶς μηνᾶτε ὅτι ἀπὸ ἄνοιξη κ(αὶ) ἀπίσω ἔρχονται πατέρες κ(αὶ)*
ποτὲ δὲν τοὺς ἐθωροῦμε νὰ ἔλθουσι· ἰδοὺ τώρα ὁπ(οὺ) σᾶς γράφω τέλειαν
ἀπόφασιν ὅτι νὰ ἔλθη κανείς σας μὲ πρῶτο πασάντζο, ὁπ(οὺ) νὰ ἔρχεται ἐδῶ
ἢ εἰς τὴν Πάρο, νὰ στέκη κ(αὶ) νὰ ἀπομείνη τέλειος νοικοκύρης εἰς τὸ μονα-
στηράκι, ὅτι ἐγὼ σᾶς τὸ ρεφουδάρω ἀπὸ τὴν σήμερο, μόνο νὰ ἔχω τὴν ζωο-
20 *θροφή μου ἂν ἰζήσω ἀκόμη ὀλίγον καιρό, ὅτι ἐγὼ γροικῶ ὅτι ἐγλήγορη εἶναι*
ἡ ζωή μου διαβασμένη καὶ ἔτζι ἀνίσ(ως) κ(αὶ) δὲν ἔλθη κανεὶς κατέχετε ὅτι
θέλω τὸ προσηλώσω ἀλλοῦ ἢ θέλω τὸ κάμω ὡς θέλω κ(αὶ) βούλομαι κ(αὶ)
μὴν ἔχετε καὶ λεμεντάρεστε ὕστερι, ὅτι μαζὶ κ(αὶ) οἱ ἐδικοί μου μοῦ λέσι νὰ
τ(ῶς) τὸ δώσω κ(αὶ) νὰ δώσω κ(αὶ) τὸ χρέος του κ(αὶ) νὰ ἔχου καὶ τὴν
25 *ἔγνοια μου ἕως φόρους ζωῆς μου, μὰ ἐγὼ δὲν τὸ κάνω ἕ(ως) νὰ δῶ τώρα*
τελεία ἀπόφασιν ἀπὸ τὴν πανοσιότητά σας· εἰδὲ κατέχετε καλὰ ὅτι ἂν ἔρθη
καΐκι ἀπ' αὐτοῦ κ(αὶ) δὲ στείλετε κανεί, ὡς ἄνωθεν γράφομε, θέλω πάγει
εἰς τὸν ἀφέντη τὸν καδῆ νὰ κάμω ἕνα χοτζέτι, νὰ κάμω τὸ μοναστήρι μου
ἕ(ως) θέλω, καὶ νὰ ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὸ αὐτὸ μοναστήρι καὶ ἂς εἶναι τὸ κρῖμα
30 *ἀπάνω σας· κ(αὶ) διὰ νὰ εἶναι ἡ παροῦσα γραφὴ στερεὰ κ(αὶ) βεβαία εἰς*
τὸν ἅπαντα αἰῶνα τὴν ἤβαλα κ(αὶ) εἰς τὴν κατζιλλαρία μας τῆς 'Αξίας νὰ
μὴν ἔχετε σὲ πᾶσα κ(αι)ρὸ νὰ πῆτε ὅτι δὲν ἐξέρετε εἴδηση· γνωστὸ ἔστων
ὑμῖν κ(αὶ) τοῦτο ὅτι ὁ 'φουμέρι(ος) ὁπ(οὺ) μοῦ γράφετε πὼς ἔχετε ἐδῶ, ἂν
ἤτονε ἀτοῦ ἤθελε ἔχετε περισσότερο διάφορον· ἐκεῖν(ος) ἔχει τώρα τόσον
35 *κ(αι)ρὸ ὁπ(οὺ) ἤφυγε ἀπὸ τὸ μοναστήρι μας κ(αὶ) κάθεται μέσα εἰς τὴ*
Χώρα, κ(αὶ) π(οῦ) κ(αὶ) π(οῦ) νὰ ἔλθη νὰ λειτουργήση κάθε Κυριακή. Ὅμως
ξαναπαρακαλῶ σας νὰ προβοδώσετε νὰ ἔλθη κανεὶς νὰ διορθωθοῦσιν ὅλα τὰ
ἀναγ(καῖ)α καὶ νὰ μὴν εἶναι ἀνάμεσό μας καμμιὰ βαργόμηση κάνοντας τέ-
(λος) κ(αὶ) συχωρέσετέ μου· κ(αὶ) διὰ βεβαίωση τῶν ἄνωθε βάζομε κ(αὶ)
40 *παρακαλετοὺς μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι γράφουν ὑπὸ χειρός τ(ως).*
π(απ)α 'Ιάκωβος 'Αναπλιώτης μάρτυρας.
Μανόλης Σιγάλας μάρτυρας.
Σταμάτης Ταρόδ(ος) μάρτυρας.
'Ιω(άννης) Μπάφ(ος) μάρτυρας τὰ ἄνωθε.
45 *'Ιω(άννης) Μηνιάτης νοτάρι(ος) ἔγραψα μὲ θέλημα τῆς κυρίας 'Αντω-*
νίνας χήρας, γυνῆς τοῦ ποτὲ μ(ισὲρ) Μιχάλη Θεόφιλου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

4 *κὺρ 'Ιερόθεε:* Περὶ τοῦ ἡγουμένου τούτου τῆς μονῆς Ξηροποτάμου τὸ πρῶτον γίνεται μνεία ἐνταῦθα, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω.

11 *ἀβαρίζια* (τά): εἶδος φόρου.

17 *πασάντζο* (ἰταλ. passaggio): πέρασμα.

19 *ρεφουδάρω* (ἑνετ. refondar): παραιτοῦμαι δικαιώματος, ἀφήνω.

23 *λεμεντάρεστε* (ἰταλ. lamentare): παραπονοῦμαι, μεμψιμοιρῶ.

28 *χοτζέτι* (τουρκ. hocat): ἡ ὑπὸ τοῦ καδῆ χορηγουμένη πιστοποίησις περὶ τῆς ἐγκυρότητος τίτλου ἰδιοκτησίας.

41 *παπα 'Ιάκωβος 'Αναπλιώτης.* Τὸ ἐπώνυμον 'Αναπλιώτης ἀπαντᾷ ἐν Νάξῳ ἀπὸ τοῦ 1538 (βλ. Ι. Βισβίζη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 13, 26, 27). 'Ο ἱερεὺς 'Ιάκωβος 'Αναπλιώτης ὑπογράφει μέγαν ἀριθμὸν ἐγγράφων τῶν ἐν τοῖς Γενικοῖς 'Αρχείοις τοῦ Κράτους ἀποκειμένων κωδίκων 85 καὶ 86, τῶν ἐτῶν 1670 - 1684.

45 *'Ιωάννης Μηνιάτης.* 'Ο νοτάριος οὗτος τῆς Νάξου ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰ., ἦτο δὲ ἐγγονὸς τοῦ ἐπίσης νοταρίου 'Ιωάννου Μηνιάτη, τοῦ ὁποίου ἔγγραφον τῆς 19 Μαΐου 1611 ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Στυλ. Κορρέ, 'Ανέκδοτα ἔγγραφα τῶν Φράγκων τῆς Νάξου, « Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher », τ. 8 (1931), σ. 272 - 273.

2

Συμφωνητικὸν μεταξὺ τῆς 'Αντωνίνας χήρας Μιχαὴλ Θεοφίλου καὶ τῶν ἀποσταλέντων ὑπὸ τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου εἰς Νάξον μοναχῶν.

'Αντίγραφον ἐν Κώδικι ἀριθ. 85 (φ. 209v - 210r)
ἀποκειμένῳ εἰς Γενικὰ 'Αρχεῖα τοῦ Κράτους.

'Εβγαλμένη
ἀπὸ Μᾶρκο καὶ πάλι ἀπὸ Μᾶρκο.

Εἰς δόξα Χ(ριστ)οῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θ(ε)οῦ ἡμῶν ἀμήν. 1671 ἐν μηνὶ
'Ιουνίου 21, εἰς τὸν οἶκον τῆς εὐγενεστάτης ἀρχόντισσας κυρίας 'Αντωνίνας
5 *χήρας γυνῆς τοῦ ποτὲ μακαρίτη μ(ισὲρ) Μικέλε Θεόφιλου, ἐδῶ παρὸν τὰ*
κάτωθεν γεγραμμένα μέρη, τὸ ἓν μέρος ἡ εἰρημένη κυρία 'Αντωνῖνα κ(αὶ)
ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πανοσιώτατ(ος) κ(αὶ) ἅγιος προηγούμενος π(απ)ὰ κὺρ
Παρθένι(ος), ὁμάδι μὲ τὴν συνοδείαν του, τὸν ἅγιο ἱερομόναχον π(απ)ὰ κὺρ
'Αββακοὺμ κ(αὶ) μὲ τὸν καλόγερό τ(ως) τὸν κὺρ Νικόδημο, ἀπεσταλμένοι
10 *ἀπὲ τὸ μοναστήριν τ(ως) τοὺς ἁγίους ἐνδόξους μεγαλομάρτυρες Τεσσαρά-*
κοντα, καθ(ὼς) φαίνεται ἡ γραφὴ ὁποὺ ἐστείλασι ἀπὲ τὸ ἄνωθεν μοναστήρι
τῆς κυρίας τῆς 'Αντωνίνας κ(αὶ) νουμενάρει ἡ αὐτὴ γραφὴ π(ὼς) στέλλου-
σιν ἐδῶθεν εἰς τὴν 'Αξία τὸν ἄνωθεν ἅγιο προηγούμενο μετὰ τὴν συνοδείαν
του, νὰ σταματήσου κ(αὶ) νὰ κυριεύου κ(αὶ) νὰ ἐξουσιάζου τὸ μοναστηράκι,
15 *ὁποὺ ἡ ἄνωθεν ἀρχόντισσα κ(αὶ) ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας της ἐκτίσασιν κ(αὶ)*
ἐπροσηλώσασίν το εἰς τὸ ἄνω εἰρημένο μοναστήριο τῆς βασιλικῆς μονῆς τῶν
'Αγίων Σαράντω τοῦ Ξεροποτάμου στὸ Ἅγιο Ὄρος, κ(αὶ) μηνοῦ της τῆς
αὐτῆς κτιτόρισσας νὰ ἀφήση τοὺς ἄνωθεν πατέρες νὰ εἶναι ἐξουσιασταὶ κ(αὶ)
κύριοι εἰς τὸ αὐτὸ μετόχι κ(αὶ) οἱ αὐτοὶ πατέρες νὰ εἶναι κρατημένοι νὰ
20 *δίνου τῆς αὐτῆς ἀρχόντισσας τὴν ζωοθροφήν της σὲ ὅ,τι τῆς κάνει χρεία· εἰς*
τοῦτο τὴν σήμερον ἡ ἄνω εἰρημένη κυρία 'Αντωνῖνα ἔφυγε ἀπὲ τὸ μοναστήριν
της καὶ ἐρεφουδάρησέν το εἰς τὰ χέρια τοῦ ἄνωθεν ἁγίου προηγουμένου κ(αὶ)

τῆς συνοδείας του, μὲ τὴν κοντετζιὸν ἐτούτη, ὑπόσχονται οἱ αὐτοὶ πατέρες
νὰ δίδου τὸν κάθεν χρόνο τῆς κυρίας κερὰ Ἀντωνίνας διὰ ζωοθροφήν της
25 σιτάρι μόδια πέντε καὶ μιγάδι μόδια πέντε κ(αὶ) κρασὶ μέτρα ὀχτὼ κ(αὶ)
μαγέρεμα πινάκια τρία, ἀκόμη κ(αὶ) εἰσὲ ὅ,τι λάδι ἐθέλασιν κάμου ἀπὸ τὰ
πράματα τοῦ μοναστηρίου, σ' ἐκεῖνο ὁπ(οὺ) τοὺς ἐκίζει εἰς τὴν μπάρτην τ(ως)
νὰ γίνουνται τρία μερδικὰ τὸ λάδι, νὰ παίρνου οἱ πατέρες τὰ δύο μερδικὰ
κ(αὶ) ἡ κυρία Ἀντωνῖνα τὸ ἕνα μερδικό, ἀκόμη νὰ τῆς δώσουν κ(αὶ) δύο
30 βουτζία νὰ βάνῃ τὸ κρασίν της μέσα, ἀκόμη κ(αὶ) τὸ μπαμπάκι π(οὺ) κά-
μουσι ὀφέτος νὰ εἶναι τῆς κ(ε)ρὰ Ἀντωνίνας, κ(αὶ) τοὺς ἀποδέλοιπους χρό-
νους ὅσον κάμου νὰ τὸ μοιράζου μαζὶ μὲ τοὺς πατέρες, ἀκόμη κ(αὶ) ὅ,τι
σῦκα ἔχασι κάμει νὰ τὰ μοιράζουσιν ἀνάμεσόν τως πατέρες κ(αὶ) κερὰ Ἀν-
τωνῖνα, ἀκόμη νὰ ἔχῃ κ(αὶ) ἀπὸ τὰ κρομμύδια ποὺ κάνου στὸ πρᾶμα τῶν
35 Ἐκαριῶ τὰ μισάν της κ(αὶ) πᾶσα Κυριακὴ ἕνα καλαθιάτικο συκοστάφυλα
κατὰ τὴν τάξι κ(αὶ) ὅ,τι ἄλλο εἶναι τῆς χρείας, ὑπ(οσ)χόμενοι οἱ αὐτοὶ
πατέρες νὰ τῆς τὰ φέρνουσι ὅλα ὅσα τῆς προμετάρου εἰς τὸ ἀρχοντικό της
εὐχαριστημένα χωρὶς καμμίαν γόγγυσιν ἕως φόρου ζωῆς της κ(αὶ) ἡ κυρία
Ἀντωνῖνα πάλι ἀπὲ τὴν σήμερον ρεφουδάρει κ(αὶ) ἀφήνει τὸ μοναστήρι μετὰ
40 πασῶν τῶν πραμάτων αὐτοῦ κ(αὶ) δικ(αι)ωμάτων εἰς τὰ χέρια τοῦ ἁγίου
του προηγουμένου κ(αὶ) τῆς συνοδείας του, νὰ τὰ κυριεύου κ(αὶ) νὰ τὰ ἐξου-
σιάζου εἰς ἐσωτερικὰ κ(αὶ) εἰς ξωτερικά, εἰς ἐσοδειὲς κ(αὶ) εἰς ὄξοδες κ(αὶ)
ἡ αὐτὴ κυρία Ἀντωνῖνα νὰ μὴν ἔχῃ καμμίας λογῆς ὄξοδο ἢ φροντίδα εἰσὲ
κανένα χρέ(ος) τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, παραδίδοντάς τ(ως) παντοία ἐξουσία
45 νὰ πράξου κ(αὶ) νὰ πουλήσου καὶ νὰ ξεχρεώσουν τὸ αὐτὸ μοναστήρι κ(αὶ)
ὅ,τι κάμου νὰ εἶναι καλὰ καμωμένα κ(αὶ) ἀπὸ κανεὶ νὰ μὴν ἔχῃ καμμίας
λογῆς ἐμπόδιο· ἔτζι λέγει ἀκόμη ἡ κυρία Ἀντωνῖνα ὅτι τὸ ψυχικόν της ἐτοῦτο,
ὁπ(οὺ) ἤκαμε κ(αὶ) ἤφηκε εἰς τὸ μοναστήρι, ἔτζι ἔφησε κ(αὶ) τοῦ Μάρκου
τοῦ ψυχοπαιδιοῦ της, ὁπ(οὺ) τὸ ἀνέθρεψε διὰ τὴν ψυχήν της, ἕνα τετάρτι
50 πρᾶμα ἀπὸ τὸ χωράφι τοῦ Πεζιοῦ, κ(αὶ) τὰ ἄλλα τρία τετάρτια νὰ εἶναι τοῦ
μοναστηρίου κ(αὶ) 'ς καθὼς εἶναι βέβαιο κ(αὶ) σίγουρο τὸ πρᾶμα τοῦ μονα-
στηρίου, ἔτζι νὰ εἶναι κ(αὶ) τὸ αὐτὸ ψυχικὸ τοῦ Μάρκου βέβαιο κ(αὶ) σί-
γουρο κ(αὶ) κανεὶς νὰ μὴν ἠμπορῇ ἢ ἀπὸ ἐδικούς μου ἢ ἀπὸ τοὺς πατέρες τοῦ
μοναστηρίου νὰ τοῦ δώσου καμμία πείραξη, παρὰ καθὼς εἶναι ἀσύχιστο τὸ
55 πρᾶμα τοῦ μοναστηρίου, ἔτζι νὰ εἶναι κ(αὶ) τοῦ Μάρκου καθὼς τὸ ἔχουσι
μοιρασμένο τὴν σήμερον, ἔτζι νὰ στέκῃ πάντα· ἔτζι ὑπ(όσ)χονται οἱ αὐτοὶ
πατέρες κ(αὶ) νὰ κρατοῦσιν στερκτὸ κ(αὶ) ἀμεταποίητο ὅ,τι προμετέρου εἰς
τὸ παρὸν γράμμα αὐτοὶ κ(αὶ) οἱ μεταγενέστεροι μετ' αὐτούς, κατὰ τὴν ἐξου-
σία ὁπ(οὺ) ἔχουν ἀπὲ τὸ μοναστήρι κ(αὶ) ἀπὸ τὶς πατέρες, κατὰ τὴν γραφὴ
60 ὁπ(οὺ) στεῖλαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς κυρίας τῆς κτιτόρισσας, ἡ ὁποία γραφὴ
ἐμπαίνει κ(αὶ) εἰς τὴν κατζιλλαρία μας διὰ νὰ φαίνεται εἰς πᾶσα κ(αι)ρὸ
κ(αὶ) διὰ πίστωσιν τοῦ παρόντ(ος) θέλει γράψει κ(αὶ) ὁ ἅγι(ος) προηγούμε-

νος καὶ ἡ συνοδείαν του κ(αὶ) ἡ κυρία Ἀντωνῖνα καὶ παρακαλετοὶ μάρτυρες
εἰς ἀσφάλεια.
65 Προηγούμενος Παρθένιος Ξηροποταμηνὸς στέργω καὶ βεβαιώνω τὰ
ἄνωθε.
Ἰάκωβος ἱερεὺς Ἀναπλιώτης μάρτυρας στὰ ἄνωθε.
Ἡ ἄνωθε κερὰ Ἀντωνῖνα στέργει καὶ βεβαιώνει τὰ ἄνωθε ὑπὸ χειρὸς
ἐμοῦ Γεωργίου Σιγάλα.
70 Γεώργης Σιγάλας μαρτυρῶ τ' ἄνωθε.
Μανόλης Παπαδόπουλος μάρτυρας τ' ἄνωθε.
Ἰω(άννης) Μηνιάτης νοτάριος ἔγραψα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

2 *ἀπὸ Μᾶρκο*. Τὸ πρωτότυπον τοῦ ἐγγράφου τούτου φαίνεται ὅτι κατεῖχε τὸ ψυχοπαίδι τῆς Ἀντωνίνας Θεοφίλου, Μᾶρκος ὀνομαζόμενον. Ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τούτου ἀντεγράφη τὸ ἔγγραφον ἐν τῷ κώδικι.

12 *νουμενάρει* (ἰταλ. nominare): ὀνομάζω, καθορίζω.

23 *κοντετζιὸν* (ἰταλ. condizione): ὅρος, συμφωνία.

25 *μόδια*: μέτρον ξηρῶν προϊόντων ἰσοδύναμον πρὸς τριάκοντα δύο ὀκάδες.

26 *μαγέρεμα πινάκια τρία. Μαγέρεμα* καλοῦνται τὰ ὄσπρια. Τὸ *πινάκι* ἦτο μέτρον ξηρῶν προϊόντων ἰσοδύναμον πρὸς ὀκτὼ ὀκάδες.

35 *τῶν Ἐκαριῶ*. Χωρίον τῆς Νάξου. Τὸ τοπωνύμιον ἀναφέρεται εἰς ἄλλα ἔγγραφα ὑπὸ τὸν τύπον Ἐγκαρές, Ἐγκαρυές. Βλ. Ἀντ. Κατσουροῦ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας, Δικαιοπραξίαι Ἰωάννου Γᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 185.

37 *προμετάρου* (ἰταλ. promettere): ὑπισχνοῦμαι.

ΒΑΣ. ΒΛ. ΣΦΥΡΟΕΡΑΣ

ΥΠΟΓΡΑΦΑΙ ΚΕΝΤΗΤΩΝ ΕΠΙ ΑΜΦΙΩΝ ΤΟΥ ΑΘΩ

Καὶ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος διὰ τὴν ἀνάγκην συγκεντρώσεως τῶν ἐπὶ τῶν ἀμφίων κεντητῶν ἐπιγραφῶν [1]. Ὑπεγραμμίσθη κυρίως ἡ σημασία τῆς ἐκδόσεώς των διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς χρυσοκεντητικῆς: ἡ γνῶσις τοιούτων ἐπιγραφῶν ἀσφαλῶς πλεῖστα προβλήματα συναφῆ πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν ἀμφίων ἢ πρὸς τὴν ἀκμὴν τῶν ἐργαστηρίων ὡρισμένης περιοχῆς θὰ ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν αἱ πεπασμέναι ἐπιγραφαὶ εἶναι ἐνδιαφέρουσαι. Γνωρίζομεν λ.χ. ὅτι ὁ πατριάρχης Διονύσιος Μουσελίμης ὁ Κομνηνὸς καθῃρέθη μετὰ διετῆ διοίκησιν καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀλλὰ καὶ «ὡς ἐν ἀναλώμασιν καὶ δαπάναις ἀλόγιστος» [2]. Ἀρκεῖ νὰ περιεργασθῇ τις τὰ πλουσιώτατα ἄμφια τὰ ὁποῖα οὗτος κατέλιπεν εἰς τὸ σκευοφυλάκιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὴν ἐν Ἄθῳ μονὴν τῶν Ἰβήρων (Πίν. Α') [3] διὰ νὰ πεισθῇ περὶ τοῦ ἀληθοῦς τῆς ἐναντίον του κατηγορίας.

Ἀλλὰ καὶ τὴν καθόλου ἱστορίαν ἀφοροῦν πολλάκις αἱ κεντημέναι ἐπιγραφαί. Διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἁγιορειτικὰς μονὰς μεγάλοι εὐεργέται τούτων ὑπῆρξαν, κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, οἱ ὀρθόδοξοι πρίγκιπες τῶν Παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν. Ἄμφια δωρηθέντα ὑπ' αὐτῶν καὶ διατηρούμενα μέχρι σήμερον ἐν Ἄθῳ διασώζουν χρονολογίας τῆς σταδιοδρομίας των ἢ προσωπογραφίας αὐτῶν καὶ τῶν συγγενῶν των (Πίν. Β') [4].

Τὰ πολυτελῆ αὐτὰ ἔργα τῆς μικροτεχνίας ἀνῆκον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ἀνώτερον κλῆρον. Αἱ ἐπιγραφαί των εἰς πολλὰς περιπτώσεις δύνανται νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν χρονολογιῶν τῆς ἀρχιερατείας τῶν κατόχων των, ἢ εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων ἢ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων ἐπισκοπῆς τινος κατὰ τὴν δεῖνα σκοτεινὴν περίοδον κ.τ.λ. Ἐξ ἄλλου τὰ κινητὰ αὐτὰ ἀντικείμενα ἐπέδρασαν σὺν τῷ χρόνῳ οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῆς μνημειώδους τέχνης ἐξ ἧς κατ' ἀρχὰς ἐνεπνέοντο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἰδεῶν. Διὰ ν' ἀναφέρωμεν ἓν μόνον γνωστὸν παράδειγμα: Ἡ ἐν Ρωσίᾳ, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Νίκωνος, εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον ἦτο κεντημέ-

---

[1] Μ. Θεοχάρη, Ἀφιερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ ἀμφίων τοῦ Ἄθω, Θεολογία, τόμ. ΚΗ' (1957), σελ. 452 - 453.

[2] Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 595.

[3] Μ. Θεοχάρη, ἔνθ' ἀνωτ., ἀρ. 2 καὶ 3.

[4] Καὶ ἕτερον πέπλον φέρον τὰς προσωπογραφίας τοῦ αὐτοῦ βοεβόδα, τῆς συζύγου καὶ τοῦ τέκνου των διατηρεῖται ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ Κουτλουμουσίου. Βλ. Ν. Jorga, Les arts mineurs en Roumanie. τόμ. II, Bucarest 1936, σελ. 22, εἰκ. 87.

18 - 10 - 1963

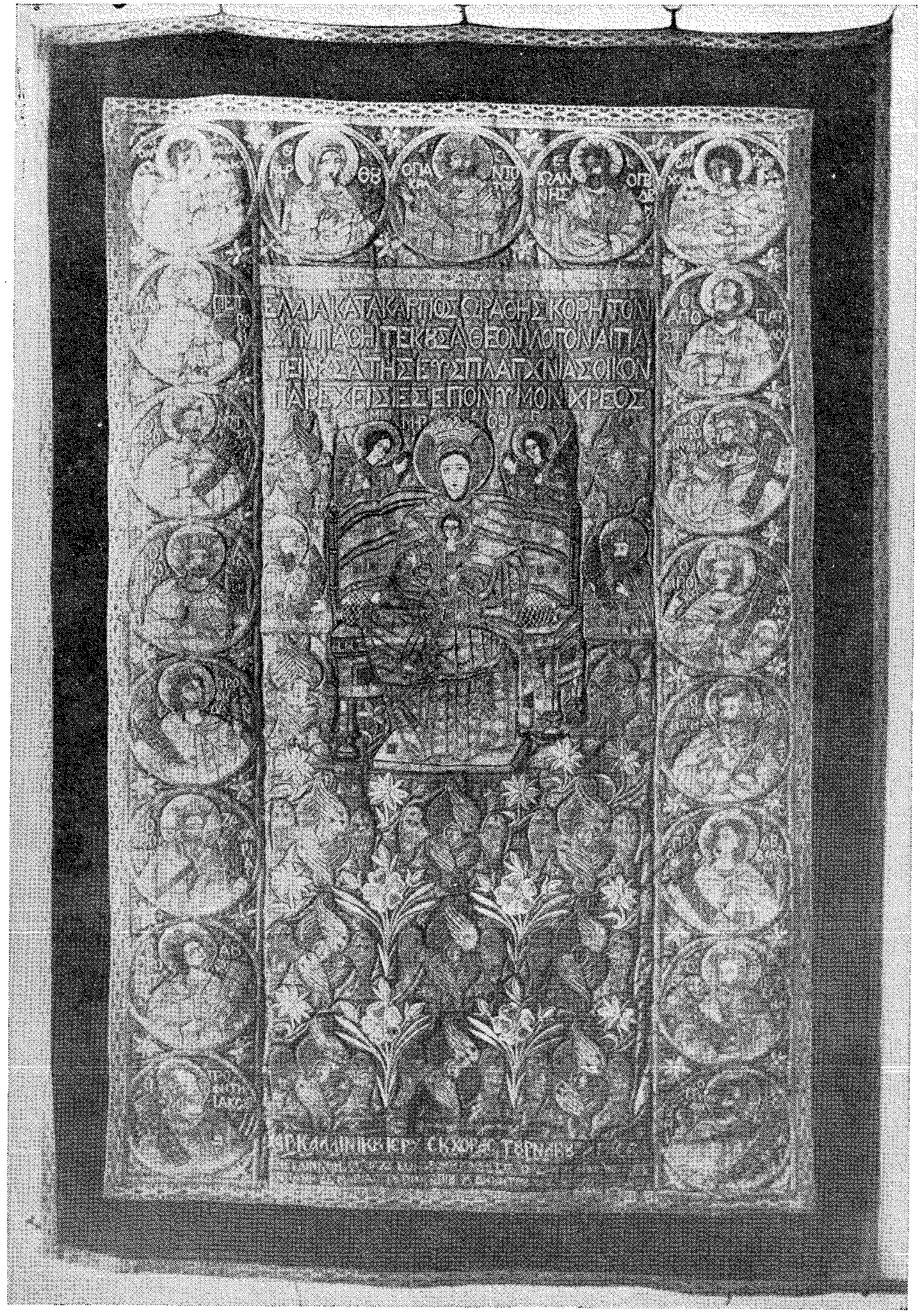
Ὠμοφόριον καὶ ἐπιμανίκια τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Δ'. Μονὴ Ἰβήρων.

Ποδέα. Δωρεὰ τοῦ πρίγκιπος τῆς Βλαχίας Vlad Vintila.
(Σεπτέμβριος 1532 - Ἰούνιος 1535).
Μονὴ Κουτλουμουσίου.

Ἐπιτάφιος τοῦ κεντητοῦ Καλλινίκου ἱερομονάχου (1613 - 1614).
Μονὴ Δοχειαρίου.

Ὡραία Πύλη τοῦ κεντητοῦ Καλλινίκου ἱερομονάχου (1616 - 1617), ἀνακαινισθεῖσα τὸ ἔτος 1872.
Μονὴ Κουτλουμουσίου.

Ἐπιμανίκιον τοῦ κεντητοῦ Κωνσταντίνου.
Μονὴ Ἰβήρων.

Ἐπιτραχήλιον τοῦ κεντητοῦ Χριστοφόρου Ζεφὰρ ἱεροδιακόνου (1751).
Μονὴ Βατοπεδίου.

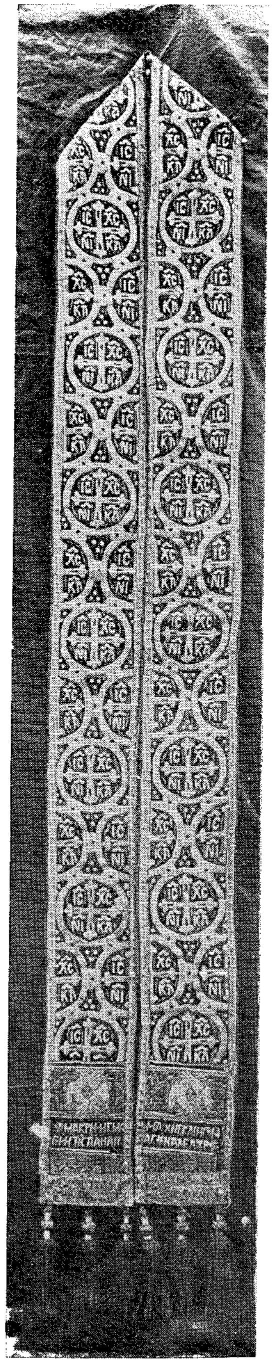
Ἐπιγονάτιον τοῦ κεντητοῦ Ἀντωνίου (1763).
Μονὴ Δοχειαρίου.

ΠΙΝΑΞ Η΄

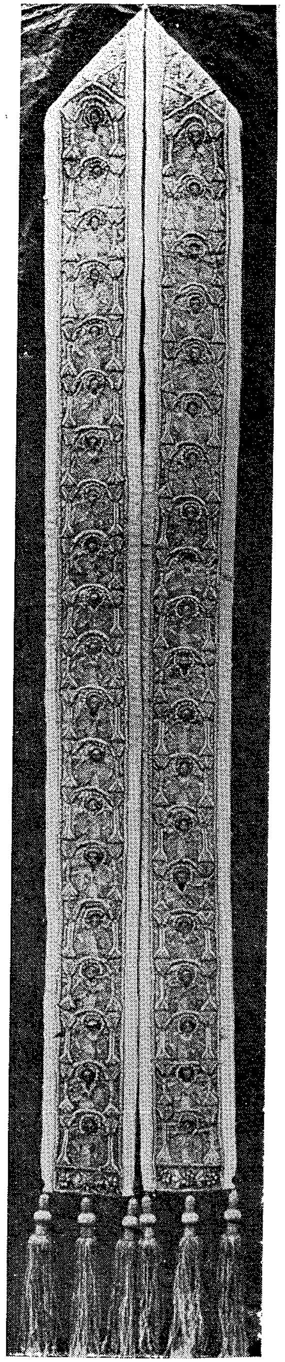

Ἐπιτάφιος Φιλοθέου ἱεροδιακόνου Χίου (17 . .).
Μονὴ Ἰβήρων.

ΠΙΝΑΞ Θ΄

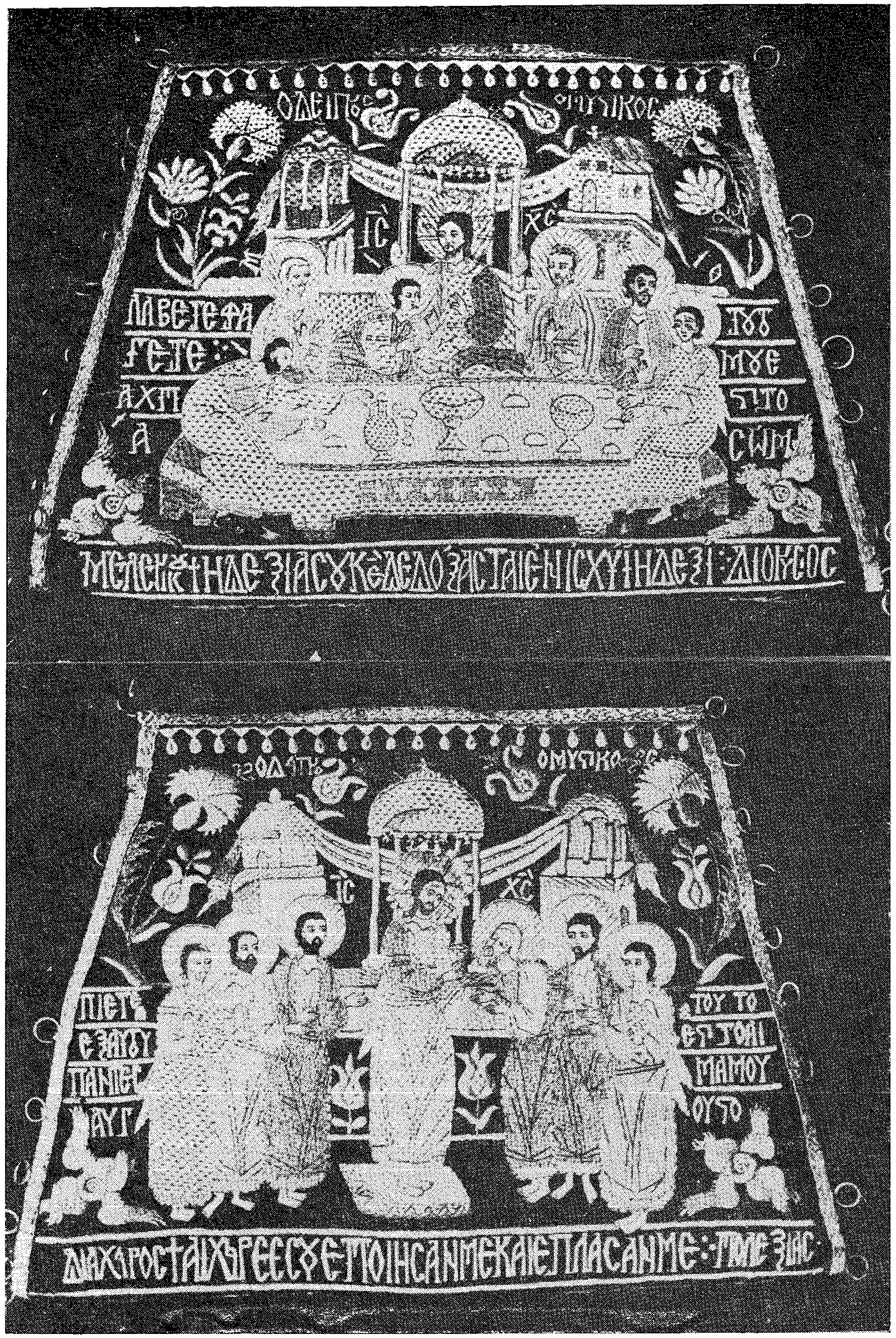

1. Ὀράριον τῆς κεντητρίας Μακρυνῆς (1598).

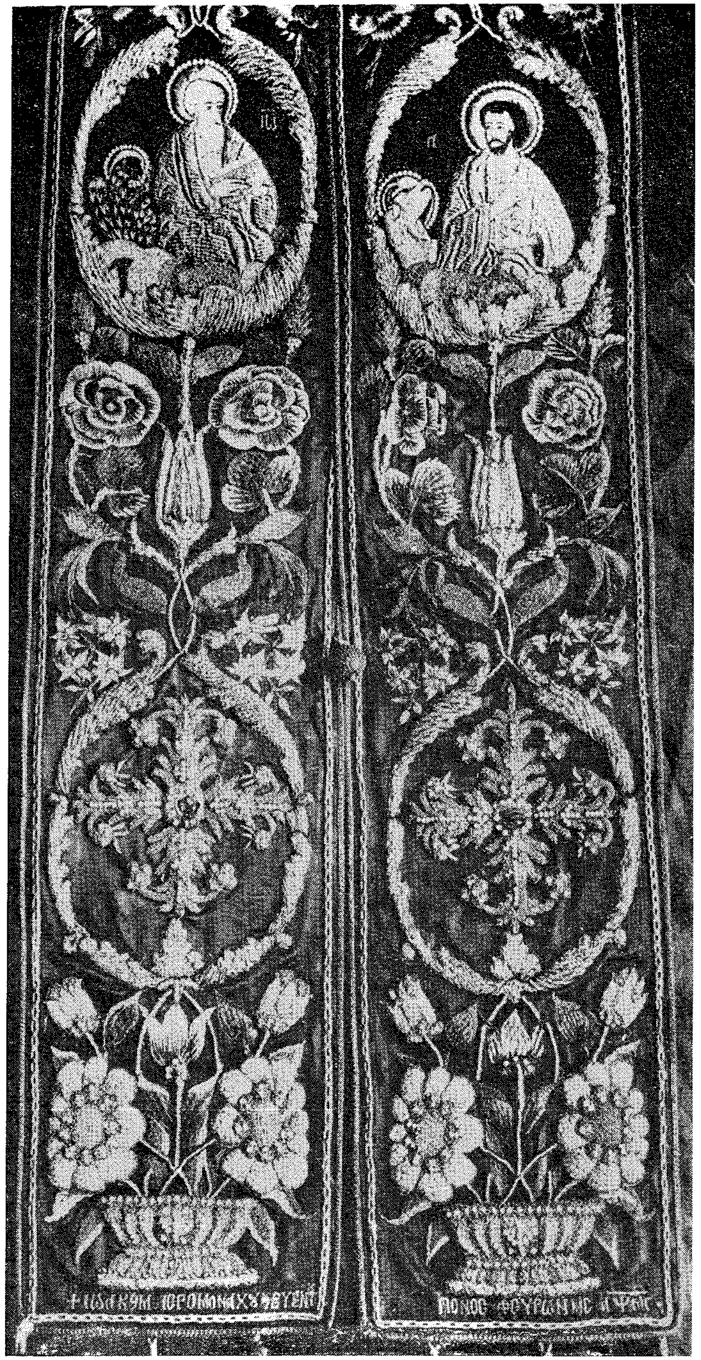

2. Ὀράριον τῆς κεντητρίας Βουλοτήνας.

Μονὴ Ξηροποτάμου.

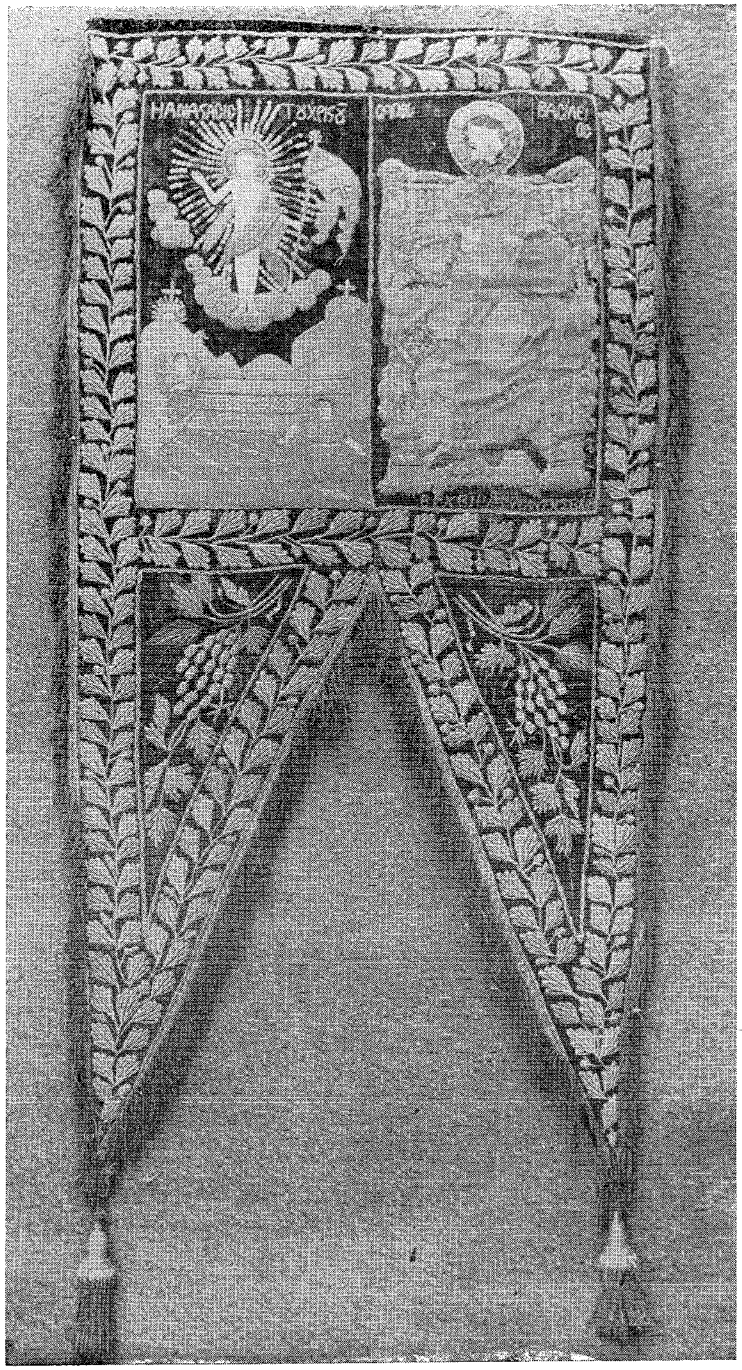

Ζεῦγος ἐπιμανικίων τῆς κεντητρίας Πολεξίας (1681).
Μονὴ Ἰβήρων.

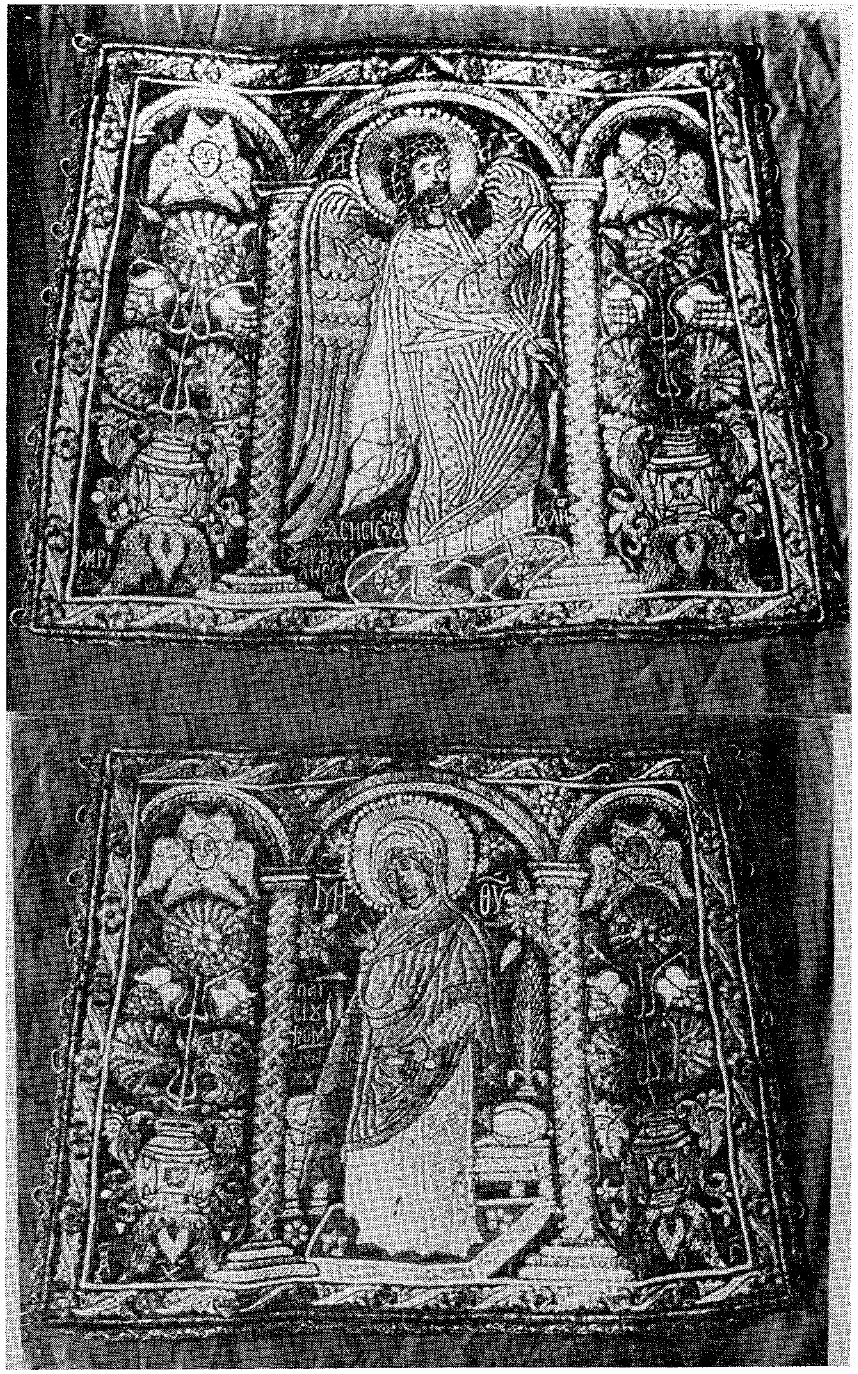
Ἐπιτραχήλιον τῆς κεντητρίας Φευρωνίας (1743).
Μονὴ Διονυσίου.

ΠΙΝΑΞ ΙΒ'

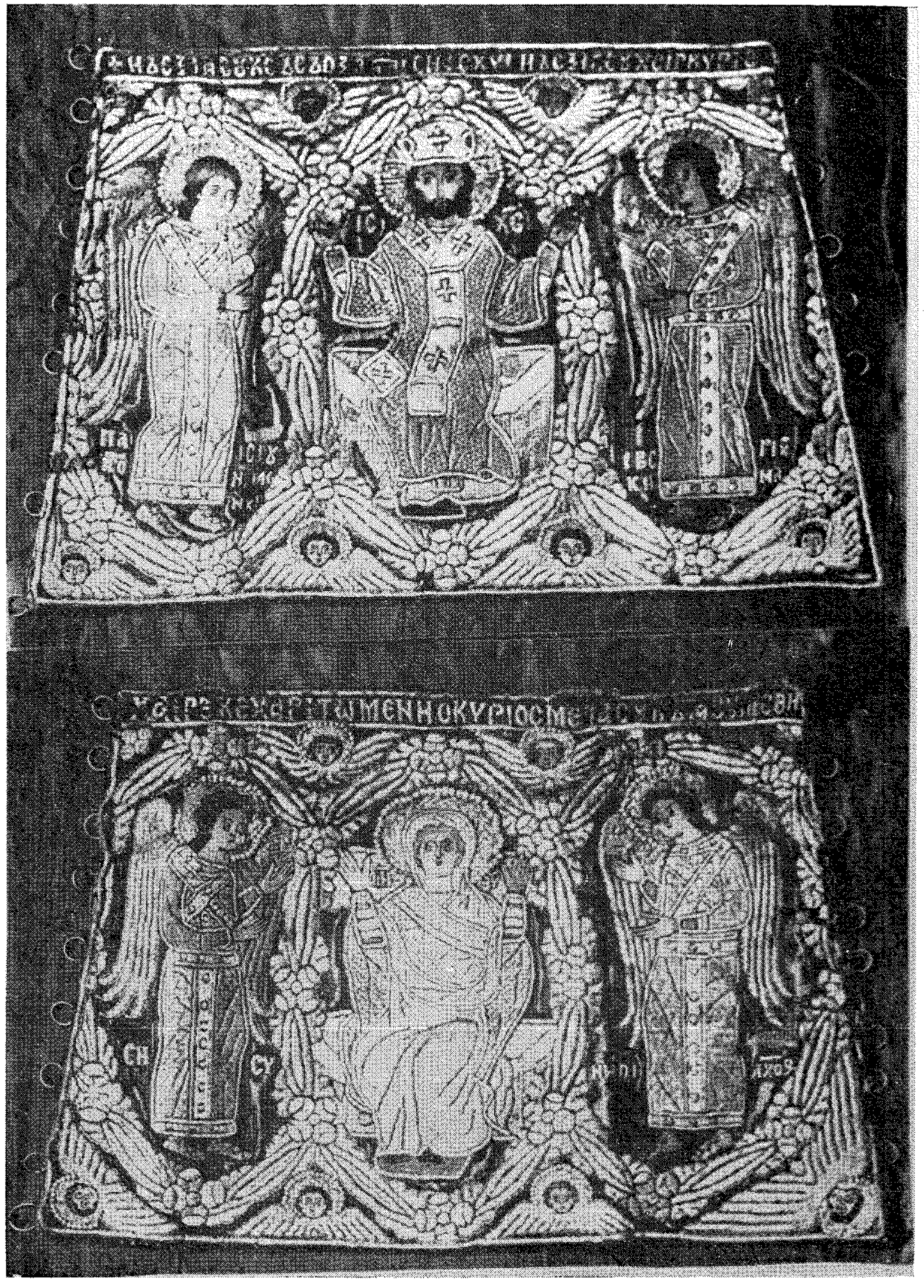

Λάβαρον τῆς κεντητρίας Ἀνθῆς (1789).

ΠΙΝΑΞ ΙΓ'

Ζεῦγος ἐπιμανικίων ἐκ Σινώπης. Εὐδοκία κεντήτρια (1673).
Μονὴ Ἰβήρων.

Ζεῦγος ἐπιμανικίων ἐκ Σινώπης.
Μονὴ Ἰβήρων.

Ἐπιτραχήλιον ἐκ Σινώπης (1670).

Ἐπιτραχήλιον ἐκ Σινώπης (1672).

νον ἐπὶ τοῦ σάκκου τοῦ ἐκ Μονεμβασίας μητροπολίτου Κιέβου Φωτίου[1].

Τέλος αἱ τοιαῦται ἐπιγραφαὶ καὶ εἰς τὴν γραμματολογίαν δύνανται νὰ προσφέρουν τὴν συμβολήν των. Ὡς γνωστὸν αὗται, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ὡς καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνετίθεντο εἰς λογίους[2], τὰ ἔμμετρα δὲ ἐπιγράμματα τῆς χρυσοκεντητικῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Φαναριωτῶν ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν κωνσταντινουπολιτικῶν ἐργαστηρίων[3].

Παραθέτομεν κατωτέρω ὀνόματά τινα κεντητῶν ὡς καὶ κεντήματα ἐργαστηρίου ἀκμάσαντος, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐν Σινώπῃ, μαρτυρούμενα εἰς ἐπιγραφὰς ἀμφίων διατηρουμένων ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἄθω[4].

Ἱερεμίας ἱερομόναχος (1613).

Ἐπὶ ἀέρος τῆς Μονῆς Ἰβήρων μὲ παράστασιν Μελισμοῦ[5]. Εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς εἶναι γεγραμμένη ἡ λειτουργικὴ ἐπιγραφή[6]:

† ΣΚΕΠΙ[7] ΣΚΕΠΑΣΩΝ ΗΜΑΣ ΕΝ ΤΙ ΣΚΕΠΗ ΤΩΝ ΠΤΑΙΡΥΓΩΝ ΣΟΥ ΑΠΟΔΙΟΞΩΝ | ΑΦ ΗΜΩΝ ΠΑΝΤΑ ΕΧΘΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΩΝ[8] ΕΙΡΗΝΕΥΣΩΝ ΗΜΩΝ | ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΥΡΙΕ[9] ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΩΣΜΟΝ ΣΟΥ ΚΑΙ ΣΩΣΟΝ ΗΜΑΣ[10].

---

[1] Patriarchaja Riznitsa, Μόσχα 1896, σελ. 17.

[2] Ἐπιγράμματα προοριζόμενα διὰ πέπλα ἔγραψεν ὁ Μανουὴλ Φιλῆς, ἄλλα δὲ περιέχει ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ ὑπ' ἀρ. 534. Ἔχομεν ἀναλόγους μαρτυρίας καὶ διὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, βλ. προχείρως Δ. Δ ε ν α ξ ᾶ, Ἡ ἱερὰ Μητρόπολις Θήρας, οἱ σεβάσμιοι ἐπίσκοποι καὶ παναγιώτατοι μητροπολῖται αὐτῆς 1592 - 1931, Πειραιεὺς 1933, σελ. 90.

[3] Ε. Β έ η - Χ α τ ζ η δ ά κ η, Κατάλογος ἐκκλησιαστικῶν κεντημάτων, Ἐν Ἀθήναις 1953, σελ. κα' καὶ M. T h é o c h a r i s, Une offrande du grand vornik Serban Cantacuzène à la Grande Eglise, Rev. des Etudes Roumaines, ὑπὸ ἐκτύπωσιν.

[4] Αἱ δημοσιευόμεναι ἐνταῦθα φωτογραφίαι προέρχονται ἐκ τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς Συλλογῆς τῆς Ecole des Hautes Etudes τῆς Σορβόννης. Θεωρῶ καθῆκον μου νὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐντεῦθεν τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν Διευθυντὴν τῆς Συλλογῆς, καθηγητὴν κ. A n d r é G r a b a r ὡς καὶ εἰς τὸν βοηθόν του, ἀρχιτέκτονα κ. A. K h a t c h a t r i a n.

[5] G. M i l l e t, J. P a r g o i r e et L. P e t i t, Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos, Paris 1904, σελ. 80.

[6] Ἐτηρήθη ἡ ὀρθογραφία τῶν ἐπιγραφῶν, ἀνελύθησαν ἐντὸς παρενθέσεων αἱ βραχυγραφίαι, τὰ ἐλλείποντα γράμματα συνεπληρώθησαν ἐντὸς ἀγκυλῶν.

[7] G. M i l l e t, J. P a r g o i r e et L. P e t i t, Inscriptions: ἐλλείπει ἡ λέξις.

[8] G. M i l l e t, J. P a r g o i r e et L. P e t i t, Inscriptions: πολέμιον.

[9] G. M i l l e t, J. P a r g o i r e et L. P e t i t, Inscriptions: ἐλλείπει ἡ συνέχεια.

[10] Εὐχὴ ἀπαγγελλομένη ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν Προσκομιδὴν ἐνῷ καλύπτει διὰ τοῦ μεγάλου ἀέρος ἀμφότερα τὰ ἅγια, βλ. Π. Τ ρ ε μ π έ λ α, Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι, Ἀθῆναι 1935, σελ. 4 - 5.

Κάτωθεν τῆς παραστάσεως:

† ΠΟΝΟϹ ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ Κ(ΑΙ) ΖΗΝΟΒΗΑϹ ΜΟΝΑΧΗϹ ΕΥΠΡΕΠΗΑ[1] ΕΤΟΥϹ ,ΖΡΚΑ' ἰνδικτιῶνος ΙΑ'.

'Επὶ πλέον εἰς τὸν κάμπον τοῦ ἀμφίου:

Ο ΠΑΡΟΝ ΑΓΥΡ ΕΠΡΟ|ϹΙΑΩΘΕΙ ΕΙϹ ΤΗΝ | ΑΓΙΑΝ ΜΟΝΗΝ ΤΩΝ ΙΒΗΡΩΝ.

Καλλίνικος ἱερομόναχος ἐκ χώρας Τυρνάβου 1614, 1617.

α) 'Επὶ ἐπιταφίου τῆς Μονῆς Δοχειαρίου[2] (Πίν. Γ'). Παρίσταται ὁ Χριστὸς νεκρὸς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Παρθένου δορυφορούμενος ὑπὸ δύο ἀγγέλων κρατούντων ῥιπίδια. Ὄπισθεν τῆς κεντρικῆς ταύτης παραστάσεως, εἰς τὸ κέντρον ὁ 'Ιωάννης, ἀριστερὰ ὁ ὅμιλος τῶν θρηνουσῶν γυναικῶν, δεξιὰ ὁ 'Ιωσὴφ καὶ ὁ Νικόδημος. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ 'Ιησοῦ:

ΧΕΙΡ ΕΥΤΕΛΟΥϹ ΚΑΛΛΙΝΙΚ(ΟΥ) ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΕΤΕΙ ,ΖΡΚΒ'

Τὴν σκηνὴν περιβάλλει ἡ λειτουργικὴ ἐπιγραφή:

† ΒΡΟΤΟΝ ΒΛΕΠΩΝΤΕϹ ΤΩΝ ΑΜ[Ν]ΩΝ ΥΠΛΟΜΕΝΟΝ ΣΤΙΘΗΤΑΙ Κ(ΑΙ) ΤΡΕΜΕΤΑΙ ΒΛΕΠΩΝ|ΤΑΙϹ ΚΑΤΩ. Χ(ΡΙϹΤΟ)Ϲ ΓΑΡ ΕΝΔΟΝ ΘΥΕΤΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΑΝ | Κ(ΑΙ) ΠΑϹΑΙ ΑΙ ΤΑΞΕΙϹ ΑΥΛΩΝ ΤΕ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΛΥΤΟΥΡΓΙΚΩϹ ΚΥΚΛΟΥϹΗΝ ΑΥΤΩ ϹΥΝ|ΤΡΟΜΩ ΜΕΛΥΖΕΤΑΙ Κ(ΑΙ) ΤΡΕΦΕΙ ΤΟΥϹ ΑΞΙΟΥϹ ΑΝΑΞΙΟΥϹ ΦΛΕΓΕΙΝ[3].

'Η παράστασις περιβάλλεται ὑπὸ πλαισίου φέροντος εἰς μὲν τὰς τέσσαρας γωνίας τὰ σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἑκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς παραστάσεως ἀνὰ δύο τοὺς προφήτας Δαυῒδ καὶ Δανιήλ, Σολομῶντα καὶ 'Ησαΐαν, ἄνω δὲ καὶ κάτω ἑξαπτέρυγα καὶ τροχοὺς μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκεται ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή:

† ΑΝΑΘΗΜΑ ΕΚΩΜΕΙϹΑ ΙΟΛΙΑΝΗ (ΜΟΝΑΧΗ) ΕϹΤΙ ΔΕ ΚΛΗΡΟΣ ΜΟΝΗϹ ΤΩΝ ΑϹΩΜΑΤΩΝ ΔΟΧΙΑΡΙΟΥ ΦΗΜΗ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΑΘΩ.

Τὸν ἀνωτέρω ἐπιτάφιον δυνάμεθα σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος νὰ ταυτίσωμεν πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον περιγράφει ὁ Odobescu[4]. Στηριζόμενος εἰς

[1] G. Millet, J. Pargoire et L. Petit, Inscriptions: καὶ πρέπηγα (;)
[2] Χ. Κτενᾶ, Τὰ κειμηλιαρχεῖα τῆς ἐν 'Αγίῳ Ὄρει Ἄθῳ ἱερᾶς, βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς Δοχειαρίου, ΕΕΒΣ, τόμ. Ζ' (1930), σελ. 127, εἰκ. 82.
[3] 'Εκ τῶν εὐχῶν τῆς θείας μεταλήψεως τοῦ Συμεὼν Μεταφραστοῦ.
[4] Odobescu, 'Ο ἀὴρ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Tichvien, Drievnesti τῆς 'Αρχ. 'Εταιρείας Μόσχας, τόμ. IV, τεῦχ. I (1874), σελ. 24, ὑποσ. 9 (ῥωσιστί).

τὴν περιγραφὴν τοῦ Odobescu, ὁ Kondakov[1] καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Vatašianu[2] ἀποδίδουν τὸ ἐργόχειρον τοῦ Καλλινίκου εἰς ἐργαστήριον τῆς Μολδαυίας τὸν δὲ Καλλίνικον ἀναφέρουν ὡς «Κάλλιστον δωρητήν».

β) 'Επὶ ὡραίας πύλης τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου (Πίν. Δ'). Εἰκονίζεται ἡ ὑμνολογικὴ παράστασις: *Ἄνωθεν οἱ προφῆται*[3]. 'Η Παναγία βρεφοκρατοῦσα, καθημένη ἐπὶ θρόνου ἐν μέσῳ ἀρχαγγέλων, χερουβεὶμ καὶ τῶν ὑμνῳδῶν Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ καὶ 'Ιωάννου Δαμασκηνοῦ. Γύρωθεν, εἰς τὰς τρεῖς πλευράς, ἐντὸς κύκλων, ἡ Δέησις, οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ τὰ στηθάρια τῶν δώδεκα προφητῶν. Τὸ πλαίσιον διακόπτεται εἰς τὴν κάτω πλευρὰν ἔνθα, εἰς τρεῖς σειράς, εὕρηται ἡ ἐπιγραφή:

ΧΕΙΡ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΙΕΡ(ΟΜΟΝΑ)Χ(ΟΥ) ΕΚ ΧΟΡΑϹ ΤΟΥΡΝΑΒΟΥ[4]. ΖΡΚΕ

Διὰ μικροτέρων στοιχείων:

ΑΝΕΚΑΙΝΙϹΘΗ ΕΤ(ΕΙ) 1872 ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΚΑΘΗΓΕΤΟΥ ΙΩΑϹΑΦ ΚΑΙ ΑΡΧΗ ΜΕΛΕΤΙΟΥ | ΔΑΠΑΝΗ ΔΕ ΜΑΡΙΑϹ ΤΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ Κ(ΑΙ) ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΑϹ Χεὶρ 'Ανατόλιου μοναχοῦ | Λευκαδίου.

Κωνσταντῖνος.

'Επὶ ζεύγους ἐπιμανικίων τῆς Μονῆς 'Ιβήρων. Παράστασις Εὐαγγελισμοῦ κάτωθεν ἁψιδωμάτων μετὰ τεσσάρων προφητῶν εἰς ἕκαστον ἐπιμανίκιον.

Δεξιόν: Η ΔΕΞΙΑ ϹΟΥ ΚΥΡΙΕ ΔΕΔΟΞΑϹΤΑΙ ΕΝ ΙϹΧΥΙ (Πίν. Ε').

'Αριστερόν: ΑΙ ΧΕΙΡΕϹ ϹΟΥ ΕΠΟΙΗϹΑΝ ΜΕ ΚΑΙ ΕΠΛΑϹΑΝ ΜΕ

'Επὶ τῆς κάτω παρυφῆς συνεχιζομένη καὶ εἰς τὸ ἕτερον ἐπιμανίκιον:

ΧΕΙΡ ΚΩΝϹΤΑ[Ν]ΤΙΝΟΥ

β) 'Επὶ ἐπιτραχηλίου τῆς αὐτῆς μονῆς. Παριστᾷ ἱεράρχας ἐντὸς ἀνθοφόρου ἑλικοειδοῦς κοσμήματος.

Εἰς τὴν παρυφὴν τῶν δύο λωρίδων:

ΙΩΑϹΑΦ ΑΡΧΙΕΡΕΩϹ - ΧΕΙΡ ΚΩΝϹΤΑΝΤΙΝΟΥ.

[1] N. Kondakov, Χριστιανικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω, Πετρούπολις 1902, σελ. 275 (ῥωσιστί).
[2] V. Vătăşianu, L'arte Bizantina in Romania. I Ricami Liturgici, Roma 1945, σελ. 36.
[3] Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, 'Ερμηνεία τῶν Ζωγράφων, ἐκδ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Πετρούπολις 1909, σελ. 146.
[4] Πρόκειται περὶ τοῦ θεσσαλικοῦ Τυρνάβου, παλαιοτάτου κέντρου μεταξουργίας καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ βουλγαρικοῦ Τιρνόβου.

Ἱεροδιάκονος Χριστόφορος Ζεφὰρ (1751).

Ἐπὶ ἐπιτραχηλίου τῆς Μονῆς Βατοπεδίου (Πίν. Ϛ'). Κοσμεῖται μὲ μορφὰς ἱεραρχῶν κάτωθεν ἁψιδωμάτων. Εἰς τὴν παρυφὴν ἐντὸς πλαισίου μὲ ἀνθικὸν ἐσχηματοποιημένον διάκοσμον ἡ ἐπιγραφή:

ΕΚΕΝΤΗΘΗ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ ΧΡΙCΤΟΦΟΡΟΥ ΖΕΦΑΡ. 1751[1].

Ἀντώνιος (1763).

Ἐπὶ ἐπιγονατίου τῆς Μονῆς Δοχειαρίου[2] (Πίν. Ζ'). Φέρει παράστασιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως κατὰ δυτικὰ πρότυπα. Κάτωθεν τοῦ τάφου ἡ λειτουργικὴ ἐπιγραφή:

ΠΕΡΙΖΩCΑΙ ΤΗΝ ΡΟΜΦΑΙΑΝ COY ΕΠΙ Τ(ΟΝ) ΜΗΡΟΝ COY ΔΗΝΑΤΕ, ΑΨΞΓ, ΧΕΙΡ ΑΝΤ(Ω)ΝΙ(ΟΥ)

Τοῦ ἰδίου κεντητοῦ διατηροῦνται καὶ ἄλλα ἐργόχειρα ἐν Ἑλλάδι[3].

Φιλόθεος ἱεροδιάκονος Χίου (17..).

Ἐπὶ ἐπιταφίου τῆς Μονῆς Ἰβήρων (Πίν. Η'). Φέρει συνήθη παράστασιν Θρήνου κάτωθεν κουβουκλίου. Εἰς τὴν κάτω παρυφὴν ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή:

† ΠΑΝΤΩΝ ΕΥCΕΒΟΝ Κ(ΑΙ) ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝΩΝ. ΠΟΝΗΜΑ [ΦΙ]ΛΟΧΡΙCΤΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ ΧΙΟΥ. ΑΦ...

Ὡς πρὸς τὴν εἰκονογραφίαν — μὲ τὰς λεπτομερείας τοῦ ἀξιωματούχου καὶ τῶν κηροπηγίων — καθὼς καὶ τὴν τεχνικήν, τὸ ἔργον τοῦ Χίου ἱεροδιακόνου ὁμοιάζει πρὸς ἐπιτάφιον τοῦ Μουσείου Μπενάκη[4] προερχόμενον ἐκ τοῦ Ταμείου Ἀνταλλαξίμων καὶ φέρον τὴν ἐπιγραφήν:

ΠΟΝΙΜΑ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ ΧΙΟΥ 1801.

Ἐξ ἧς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται, καὶ εἰς τὰ δύο ἔργα, περὶ τοῦ ἰδίου κεντητοῦ, τὸ δὲ «φιλόχριστος», ἐξεζητημένη ἀπόδοσις τοῦ

[1] Περὶ τῶν κεντημάτων τοῦ Χριστοφόρου Ζεφὰρ N. L. Mirković, Ἐκκλησιαστικὰ κεντήματα, Βελιγράδιον 1940, πίν. XXII, 5, XXV, 2 καὶ κυρίως τὸν Κατάλογον τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τὸν τίτλον: *«Χριστόφορος Ζεφάροβιτς τῶν Ἰλλυρικο-Σερβῶν κοινὸς ζωγράφος»*. Πινακοθήκη Μάτιτσα Σράπκα, Νόβισαντ 1961, σελ. 65-75. Βλ. καὶ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις ἐν «Καθημερινὴ» τῆς 12-5-63.

[2] Χ. Κτενᾶ, ΕΕΒΣ, τόμ. Ζ' (1930), σελ. 128.

[3] Ε. Βέη-Χατζηδάκη, Κατάλογος, σελ. 70.

[4] Ε. Βέη-Χατζηδάκη, Κατάλογος, ἀρ. 87.

ὀνομαστικοῦ Φιλόθεος, ἀνάγκη νὰ ἑρμηνευθῇ ἐνταῦθα ὡς ἐπίθετον. Τοῦ ἱεροδιακόνου Φιλοθέου καὶ ἄλλα ἔργα διατηροῦνται εἰς ἑλληνικὰς μονάς.

Ἰδοὺ καί τινα ὀνόματα γυναικῶν.

Μακρυνὴ ἡγουμένη (1598).

Ἐπὶ ὀραρίου τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου. Εἶναι πολυσταύριον καὶ ἑκάστη λωρὶς ἀπολήγει εἰς ἓν ἑξαπτέρυγον (Πίν. Θ', 1).

Εἰς τὰ ἄκρα ἡ ἐπιγραφή:

† ΜΑΚΡΗΝΗ ΜΟΝΑΧΗ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜ|ΕΝΗ ΤΗC ΠΑΝΑΓΙΑC ΤΟΥ ΜΑΛΕΑ ,ΖΡϚ'.

Βουλοτήνα.

Ἐπὶ ὀραρίου τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου. Εἰκονίζει τοὺς Μ' Μάρτυρας[1] (Πίν. Θ', 2). Εἰς τὴν παρυφὴν ἐντὸς ἀνθικοῦ διακόσμου:

Χεὶρ Βουλοτήνας.

Πολεξία (1681).

Ἐπὶ ζεύγους ἐπιμανικίων τῆς Μονῆς Ἰβήρων (Πίν. Ι'). Εἰκονίζονται ἡ Μετάδοσις (ἀριστερὸν) καὶ Μετάληψις τῶν Ἀποστόλων μὲ τὰς συνήθεις λειτουργικὰς ἐπιγραφάς: ΛΑΒΕΤΕ ΦΑΓΕΤΕ... ΠΙΕΤΕ ΕΞ ΑΥΤΟΥ. Η ΔΕΞΙΑ ΣΟΥ ΔΕΞΑΣΤΑΙ... ΑΙ ΧΕΙΡΕΣ ΣΟΥ ΕΠΟΙΗΣΑΝ ΜΕ.

Ἐπὶ πλέον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἐπιμανικίου:

,ΑΧΠΑ' ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ ΔΙΟΝΥCΙΟC

Ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ:

ΑΥΓΟΥCΤΟC. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟC ΠΟΛΕΞΙΑC

Φευρωνία (1743).

α) Ἐπὶ ζεύγους ἐπιμανικίων τῆς Μονῆς Διονυσίου μὲ παράστασιν Εὐαγγελισμοῦ:

ἀριστ. ΔΩΡΟΝ ΠΡΟCΗΧΘΗΜΕΝ ΤΗ ΘΕΟΜΗΤΟΡΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙCΤΡΙΑ ΔΙΟΝΥCΙΟΥ.

δεξ. ΠΑΡ ΗΓΟΥΜΕΝΕΥCΑΝΤΟC ΙΩΑΚΕΙΜ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. ΠΟΝΟC ΦΕΥΡΩΝΙΑC ,ΑΨΜΓ'

β) Ἐπὶ ἐπιτραχηλίου τῆς αὐτῆς μονῆς φέρον τὰς μορφὰς τῶν Εὐαγγελιστῶν (Πίν. ΙΑ').

[1] Τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς Ξηροποτάμου τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν Μ' Μαρτύρων.

† ΙΩΑΚΕΙΜ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. ΠΟΝΟC ΦΕΥΡΩΝΙΑC. ,ΑΨΜΓ'[1].

Ἀνθὴ (1789).

Ἐπὶ λαβάρου μὲ παραστάσεις τῆς Ἀναστάσεως καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (Πίν. ΙΒ'). Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἁγίου ἡ κακογράμματος ἐπιγραφή:

ΕΚ ΧΕΙΡΑΣ ΑΝΘΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1789.

Εὐδοκία (1673).

Ἐπὶ ζεύγους ἐπιμανικίων τῆς Μονῆς Ἰβήρων. Φέρει παράστασιν Εὐαγγελισμοῦ (Πίν. ΙΓ').

Κάτωθεν τοῦ Ἀρχαγγέλου:

ΔΕΗCIC ΤΗC ΔΟΥΛΗC ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΒΑCΙΛΗCCAC

Καὶ κάτωθεν τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ ἀγγέλου ἐσχηματοποιημένων βλαστῶν.

ΧΕΙΡΙ Εὐδοκίας ἐν Σινώπη

Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἐπιμανικίου μὲ τὴν Θεοτόκον:

ΠΑΙCΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ,ΑΧΟΓ'

Ἡ Μονὴ Ἰβήρων ὡς καὶ ἄλλαι ἁγιορειτικαὶ μοναὶ διατηροῦν σειρὰν ἀμφίων τοῦ 17ου-18ου αἰῶνος προερχομένων ἐκ Σινώπης. Ὥστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὕπαρξιν ἀκμαίων ἐργαστηρίων χρυσοκεντητικῆς ἐν τῇ πόλει τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἐξ αὐτῶν ἰδού τινα:

β) Ἀνῆκον εἰς τὸν αὐτὸν Παΐσιον Ἰβηρίτην ἱερομόναχον, ἕτερον ζεῦγος, φέρει τὸ χαρακτηριστικὸν ᾠοειδὲς ἀνθικὸν πλέγμα πολλῶν κεντημάτων τῆς Σινώπης (Πίν. ΙΔ'). Ἐπ' αὐτῶν εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς μεταξὺ δύο ἀγγέλων (λειτ. ἐπιγρ.: Η ΔΕΞΙΑ ΣΟΥ ΔΕΔΟΞΑΣΤΑΙ...), εἰς τὸ ἕτερον ἡ Θεοτόκος μεταξὺ δύο ἀγγέλων (λειτ. ἐπιγρ.: ΧΑΙΡΕ ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΜΕΤΑ ΣΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑ ΣΟΥ ΜΕΘ' ΗΜΩΝ). Ἀναγινώσκονται δὲ αἱ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί:

Δεξιὸν ἐπιμ. ΠΑΙCΙΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΙΒΕΡΙ(Τ)ΟΥ

Ἀριστερὸν ἐπιμ. ΕΝ CΥΝΩΠΙ ,ΑΧΟΘ'

γ) Τὸ ἴδιον ᾠοειδὲς πλέγμα εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὰ ἐπιτραχήλια τοῦ αὐτοῦ Παϊσίου, τοῦ ἔτους 1670 (Πίν. ΙΕ'). Ἀσφαλῶς προέρχεται καὶ τοῦτο ἐκ Σινώπης. Φέρει τὴν Δέησιν καὶ τοὺς Ἱεράρχας.

[1] Καὶ ἡ κεντήτρια τοῦ ὑπ' ἀρ. 110 ἐπιγονατίου τοῦ Μουσείου Μπενάκη φέρει τὸ αὐτὸ ὄνομα. Πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου προσώπου.

δ) Ἱεράρχαι μὲ τὴν Δέησιν εἰκονίζονται ἐντὸς ἑλικοειδοῦς βλαστοῦ καὶ εἰς ἕτερον ἐπιτραχήλιον τοῦ Παϊσίου (Πίν. ΙϚ'). Εἰς τὰ ἄκρα τῶν λωρίδων ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Ἀριστερὰ λωρίς:

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΙΕΡΟΝ ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΟΝ ΑΦΙΕΡΩΘΗ | ΕΝ ΤΗ ΒΑCΙΛΙΚΗ ΜΟΝΗ ΤΗC ΥΠΕΡΑΓΙΑC Θ(ΕΟΤΟ)ΚΟΥ ΤΗC | ΠΟΡΤΑΙΤΗCAC ΠΑΡΑ ΤΗC ΤΙΜΙΩΤΑΤΗC ΑΡΧΟΝΤΙ |

Δεξιὰ λωρίς:

CAC ΚΑΡΧΑΤΟΥΛΑC ΥΠΕΡ ΨΥΧΙΚΗC CΩΤΗΡΙΑC Κ(ΑΙ) ΤΩ(Ν) ΓΟΝΕΩΝ ΑΥΤΗC ΠΑΡΑCΚΕΥΑ ΚΑΙ CΑΒΑΤΙΑΝΗC ΕΝ CΙΝΩΠΙ ΔΙΑ CΥΝΔΡΟΜΗC ΠΑΙCΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΚΕΦΑΛΗΝΑΙΟΥ Κ(ΑΙ) ΤΗΣ CΥΝΟΔΙ(ΑC) ΕΝ ΕΤΕΙ ,ΑΧΟΒ'.

ε) Εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου ὀράριον[1] μὲ παραστάσεις ἀγγέλων καὶ χερουβεὶμ φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

† ΓΕΡΒΑCΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΑΧΠ'
ΕΚΕ(Ν)ΤΙΘΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙ CΙΝΟΠΙ

ϛ) Εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν ἐπιτραχήλιον τοῦ 1680[2] μὲ τὸ γνωστὸν ᾠοειδὲς πλέγμα μαρτυρεῖ τὴν ἐκ Σινώπης προέλευσίν του. Εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἔτους μὲ τὸ προηγούμενον καὶ ἀνῆκε εἰς τὸν αὐτὸν Γερβάσιον μοναχόν.

ΜΑΡΙΑ Σ. ΘΕΟΧΑΡΗ

[1] Μ. Θεοχάρη, Ἀφιερωτικαὶ ἐπιγραφαί, ἀρ. 7.

[2] Μ. Θεοχάρη, ἔνθ' ἀνωτ., ἀρ. 8.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Τάσου Α. Γριτσοπούλου, Μονὴ Φιλοσόφου, Ἀθῆναι 1960. Σελ. 496 μετὰ 9 πινάκων καὶ πολλῶν εἰκόνων.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Γριτσοπούλου συνέπεσε μὲ τὴν χιλιετηρίδα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς παρὰ τὴν Δημητσάναν περιφήμου Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Λαμπαρδόπουλον, τὸν Φιλόσοφον ἐπικαλούμενον. Τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι προϊὸν μακρῶν καὶ ἐπιπόνων ἐρευνῶν τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τόσας ἄλλας λαμπρὰς ἱστορικὰς μονογραφίας συγγραφέως, ἐρευνῶν, διὰ τῶν ὁποίων διαφωτίζεται καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῆς μονῆς, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἡ ἱστορία τῆς Ἀρκαδίας κατὰ τοὺς χρόνους ἰδίως τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὁ σ. ἀρχίζει μὲ σύντομον περιγραφὴν τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται ἡ παλαιὰ μονή. Αὕτη εἶναι ἡ Μονόπορος τῶν Βυζαντινῶν, ἡ διατηρήσασα μέχρι σήμερον τὸ ὄνομά της ὑπὸ τὸν τύπον Μονόπορη. Ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς. Ἐδῶ θὰ εἶχον νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ σχέσις τῆς μονῆς ταύτης πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ Μονὴν τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, παρὰ τὰ ὑπὸ πλείστων ὑποστηριζόμενα, δὲν εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μου, πολὺ ἴσως πιθανή. Τὸ ἐπίθετον φιλόσοφος σημαίνει, ὅπως ἐκθέτει καὶ ὁ σ. (σ. 75 κ.ἑξ.) μοναχός, καθηγητής, διδάσκαλος κ.λ.π. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν ὁ Κυνηγός, ὁ ἱδρύσας τὴν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ μονήν, νὰ εἶχεν ἐπίσης τὸν τίτλον τοῦ φιλοσόφου, ὅπως καὶ ὁ Ἰωάννης Λαμπαρδόπουλος. Ὁ Λαμπαρδᾶς ἐξ ἄλλου, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτου ὡς κατέχων χειρόγραφον τοῦ Ὁμήρου καὶ θέλων νὰ τὸ πωλήσῃ, δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Λαμπαρδοπούλων, ἀφοῦ καὶ ἄλλοι μὲ τὸ ἴδιον ἐπίθετον ἐντελῶς ἄσχετοι ἀναφέρονται εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν (βλ. Λάμπρου, Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα, Β', 619 κ.ἑξ.).

Ὁ κ. Γρ. προχωρεῖ κατόπιν εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ καθολικοῦ τῆς παλαιᾶς μονῆς, ἔπειτα δὲ τοῦ καθολικοῦ τῆς νέας μονῆς, ἡ ὁποία ἱδρύθη λήγοντος τοῦ $17^{ου}$ αἰῶνος ἀνατολικῶς τῆς παλαιᾶς εἰς θέσιν ἐπίπεδον. Διὰ τὴν περιγραφὴν αὐτὴν ὁ σ. βασίζεται εἰς τὰς ἰδίας του παρατηρήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀειμνήστου Α. Ζάχου, τὴν δημοσιευθεῖ-

σαν εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, 8, 1923. Τὰ λεπτομερῆ σχέδια τῶν δύο καθολικῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὰ κτισμάτων, τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Μουτσοπούλου (Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας, Ἀθῆναι 1956, 19 κ.ἑξ., 69 κ.ἑξ., 169 κ.ἑξ.) δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ ὅσον ἔπρεπεν ὁ κ. Γρ. διότι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου του ἐτυποῦτο τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὡς ἄρθρον εἰς τὸ περιοδ. Πελοποννησιακά, 2, 1957.

Ὁ σ. πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μέρους τούτου τοῦ βιβλίου του παραθέτει ἴδιον λίαν ἐνδιαφέρον κεφάλαιον περὶ τοῦ ἐκ Στεμνίτσης πασᾶ Μαυραΐδῆ, ὁ ὁποῖος ἐδαπάνησε διὰ τὴν διακόσμησιν μὲ τοιχογραφίας, κατὰ τὸ 1693, τοῦ καθολικοῦ τῆς νέας μονῆς, συμφώνως πρὸς τὴν σωζομένην ἐπιγραφήν.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀκολουθοῦσα δημοσίευσις τῶν ἐξ πατριαρχικῶν γραμμάτων, τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς. Ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἔχει τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν, πολλάκις μέχρι τοῦδε δημοσιευθέν, τὸ ὁποῖον εἶναι πιστὸν ἀντίγραφον γενόμενον τὸ 1624 ἐκ τοῦ πρωτοτύπου σιγιλλίου, τοῦ ἀπολυθέντος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου κατὰ τὸν $10^{ον}$ αἰῶνα. Ἡ χρονολογία τοῦ σιγιλλίου τοῦ Πολυεύκτου ἔδωκεν, ὡς γνωστόν, ἀφορμὴν εἰς πολλὰς συζητήσεις, ὑπό τινων δὲ τοῦτο καὶ ἐθεωρήθη ὄχι γνήσιον. Εἶναι πράγματι ἀληθὲς ὅτι ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ἀπολύσεώς του ὑπάρχει ἀρκετὴ διαφορὰ γνωμῶν. Αὕτη προῆλθε κυρίως ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μικρὰ ὀπὴ εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ 1624 ἔχει ἐξαφανίσει τὸ γράμμα τῶν μονάδων, οὕτω δὲ τὸ ἔτος κυμαίνεται μεταξὺ 963, 964 καὶ 967. Τὸ τελευταῖον τοῦτο παραδέχεται ὡς τὸ περισσότερον ἀσφαλὲς ὁ κ. Γρ. Ζήτημα ὅμως παραμένει πότε ὁ Ἰωάνννης Λαμπαρδόπουλος «οἰκεῖος» τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ, «φιλόσοφος ὁ πρωτασηκρῆτις», ἵδρυσε τὴν μονήν. Ὁ σ. ἐκ τοῦ ἐπιτυχοῦς συνδυασμοῦ διαφόρων ἱστορικῶν ἐνδείξεων καταλήγει εἰς τὸ λίαν πιθανὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ μονὴ ἱδρύθη πρὸ τοῦ ἔτους 960. Ἡ χρονολογία ὅμως ἱδρύσεως τῆς μονῆς συνδέεται καὶ μὲ τὴν χρονολογίαν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ καθολικοῦ, ἡ ὁποία ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρως τοὺς ἱστορικοὺς τῆς τέχνης, δεδομένου ὅτι ἡ ἐκκλησία αὐτὴ θεωρεῖται ὡς τὸ ἀρχαιότερον σωζόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα παράδειγμα ἐγγεγραμμένου σταυροῦ. Ἡ χρονολόγησις τοῦ ναοῦ ἀπὸ τοῦ $10^{ου}$ αἰῶνος ἐτέθη ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ἀπὸ τὸν H. Megaw (B.S.A. 32, 1931-1932, 99, σημ. 1), ὁ ὁποῖος ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν μορφὴν τοῦ τρούλλου, τοποθετεῖ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ναοῦ εἰς ἐποχὴν ὄχι προγενεστέραν τοῦ $12^{ου}$ αἰῶνος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐξεζητημένη κάπως κομψότης εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ τρούλλου μὲ τὰ γωνιώδη κοσμήματα, ποὺ σχηματίζει ἡ ὀδοντωτὴ ταινία, ἔρχεται εἰς προφανῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν λιτότητα τοῦ ὅλου κτίσματος. Διὰ τοῦτο, ὅπως καὶ ἀλλοῦ παρετήρησα (περιοδ. Πελοποννησιακά, 2, 1957, 457), πιθανωτέρα εἶναι, νομίζω, ἡ γνώμη τοῦ A. Bon, Le Péloponnèse byzantin,

146, ὅτι ὁ ναὸς ἐκτίσθη πράγματι τὸν 10ον αἰῶνα καὶ ὅτι μόνον ὁ τροῦλλος ἀνεκτίσθη πιθανῶς τὸν 12ον.

Εἰς τὰ ἑπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου του ὁ κ. Γρ. ἐκθέτει κατὰ αἰῶνας τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς μέχρι τῆς διαλύσεώς της τὸ 1834, βασιζόμενος ἐπὶ πολυαρίθμων γραπτῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας μετὰ περισσῆς φροντίδος συνεκέντρωσε. 'Ακολουθεῖ πίναξ τῶν γνωστῶν ἡγουμένων τῆς μονῆς, μὲ τὸν ὁποῖον κλείει τὸ πρῶτον μέρος τοῦ συγγράμματος, τὸ ἀποτελοῦν καὶ τὴν καθ' αὑτὸ μονογραφίαν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου, τὸ καταλαμβάνον καὶ τὰς περισσοτέρας αὐτοῦ σελίδας, ἀναγράφονται πατριάρχαι καὶ ἀρχιερεῖς προερχόμενοι ἐκ τῆς μονῆς καὶ γενικώτερον ἐκ τῆς Δημητσάνης μετὰ λεπτομερῶν βιογραφικῶν πληροφοριῶν περὶ αὐτῶν. Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, τοῦτο δὲ ἀναγνωρίζει καὶ ὁ σ. ὅτι τὸ δεύτερον αὐτὸ μέρος εὑρίσκεται εἰς λίαν χαλαρὸν σύνδεσμον μὲ τὸ θέμα τοῦ βιβλίου. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει νὰ τονίσωμεν τὴν ἰδιαιτέραν του ἀξίαν καὶ τὴν χρησιμότητα διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰώνων.

Τοιοῦτον τὸ ἀξιολογώτατον ἔργον τοῦ κ. Γριτσοπούλου, προϊὸν μακρῶν, ὅπως εἴπομεν, κόπων καὶ ἐρευνῶν, ποὺ ἀληθῶς τιμοῦν τὸν ἀκάματον συγγραφέα.

Παραβλέπων τὴν ὑπάρχουσαν χαλαρότητα εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν κεφαλαίων, ὀφειλομένην εἰς σοβαροὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐξηγεῖ ὁ σ. (σ. 487), θὰ εἶχον μόνον νὰ παρατηρήσω τὴν οὐσιώδη ἔλλειψιν ἀλφαβητικοῦ εὑρετηρίου, λίαν χρησίμου διὰ τὸ πολυειδὲς ὑλικὸν τοῦ ἀξιολόγου βιβλίου.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

'Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ. Α' 'Αρχὲς καὶ διαμόρφωσή του, Θεσσαλονίκη 1961, σσ. 395 μετὰ XII ἐκτὸς κειμένου Πινάκων.

Εἰς τὸν Α' ὀγκώδη τόμον τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ καθηγητοῦ τῆς 'Ιστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 'Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου περιλαμβάνονται Κεφάλαια ὀκτὼ μεθοδικῶς ὑποδιαιρούμενα καὶ ἀναλυόμενα ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὥστε ὁ μὲν τίτλος τοῦ τόμου νὰ δικαιώνεται, ὁ δὲ ἀναγνώστης νὰ κατατοπίζεται πλήρως, εἴτ' ἐκ τοῦ προτασσομένου πίνακος τῶν περιεχομένων εἴτ' ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Κεφαλαίων, πρὶν ἀκόμη ἐπιχειρήση νὰ διαβάση τὸ βιβλίον. Ἔτσι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀρχίζει ὁ διάλογος μεταξὺ συγγραφέως καὶ ἀναγνώστου καὶ ὁ διάλογος θὰ κρατηθῇ μὲ διαρκῶς αὐξανόμενον τὸ ἐνδιαφέρον, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάγνωσις προχωρεῖ, θὰ κρατηθῇ ἕως τὸ τέλος, ὅπου ὁ ἀναγνώστης θὰ ὁδηγηθῇ ἀσφαλῶς, αἰσθανόμενος ὅτι ἐδημιουργήθη οἰκειότης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου. 'Ημπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ εἴπη εὐθὺς ἀμέσως ὅτι πρόκειται περὶ συγγράμματος, ποὺ εἶναι γραμμένον μὲ πολὺν ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ πλήρη ἐνημερότητα.

Εἰς τὸ Πρῶτον Κεφάλαιον: «Οἱ ἀρχὲς τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ καὶ οἱ σχέσεις του μὲ τὸν ἀρχαῖο καὶ τὸ μεσαιωνικὸ» (σελ. 19-95), ὁ σ.

Α') Θέτει τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Νέων 'Ελλήνων καὶ ἐξετάζει εἰδικώτερον τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐγκατάστασιν Σλάβων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, τὴν κάθοδον τῶν 'Αλβανῶν, τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων, τὰς ἐθνολογικὰς ἐπιδράσεις τῶν Φράγκων καὶ Τούρκων, τὴν ἀφομοίωσιν τῶν ξενικῶν φύλων, ὡς καὶ τοὺς παράγοντας τοῦ ἔργου τούτου.

Β') Συζητεῖ τὸ πρόβλημα τῶν ἀρχῶν τοῦ Ν.Ε. συμβατικῶς ἔχων τὸ 1204 ὡς ἀφετηρίαν του, ἀνατρέχων εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς 'Ελλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ συμπορευόμενος ὁμοῦ μετὰ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν ἐξελικτικὴν αὐτοῦ πορείαν, ὅτε μετασχηματίζεται εἰς Νέον 'Ελληνικὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ Ι'-ΙΓ' αἰ., διὰ πλήθους στοιχείων.

Γ') Παρακολουθεῖ τὴν ἀντίστασιν τοῦ δεσποτάτου τῆς 'Ηπείρου καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας ἐναντίον τῶν κατακτητῶν, ὡς καὶ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ 'Ελληνισμοῦ, διότι τὰ δύο αὐτὰ μεταβυζαντινὰ ἑλληνικὰ κράτη ἀποβαίνουν ἑστία τοῦ Ν.Ε. μέσ' ἀπὸ τὰς ἀντιζηλίας των καὶ τὰς πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς δραστηριότητας ποὺ σημειώνουν.

Δ') 'Υπογραμμίζει τὴν ἑλληνολατρείαν τῶν βασιλέων τῆς Νικαίας καὶ τὴν κρατοῦσαν ἰδέαν τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου, ὡς ἐκδηλώνονται διὰ τῶν ἐνεργειῶν των, διὰ τῆς φιλολογικῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι διὰ μέσου τῆς ἀναπτυσσομένης λογοτεχνίας.

Ε') Παρακολουθεῖ τὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλολογίαν κατὰ τοὺς ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰ., τὴν ἄλλως γνωστὴν τῆς ἐποχῆς ἀναγέννησιν εἰς τὸν πνευματικὸν τομέα ὀρθῶς θεωρεῖ ὡς ἐκδήλωσιν τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως τῶν 'Ελλήνων παρὰ ἀναγέννησιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, ποὺ δὲν ἔλειψε ποτέ, τοῦ φαινομένου δ' ἐπίκεντρον θέτει — καὶ τὸ τεκμηριώνει — τὴν Θεσσαλονίκην, παραλλήλως δ' ἐξετάζει τὴν ἀνασχετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν (κρίσεις εἰς τὰς γεωργικὰς τάξεις, ἡσυχαστικαὶ ἔριδες, ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἰκονομικὸς μαρασμός, ἐμφάνισις ὀθωμανῶν Τούρκων, βαθμιαία κατάρρευσις), ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξε πρὸ τῶν παραμονῶν τῆς πτώσεως νὰ διαβρωθῇ ὁ βίος ἀκριβῶς τὴν ἱστορικὴν στιγμὴν ποὺ ἤρχιζε ν' ἀναπτύσσεται ἔθνος νεοελληνικόν.

Εἰς τὸ Δεύτερον Κεφάλαιον: «Ἡ εἰσβολὴ τῶν Τουρκικῶν φύλων καὶ ἡ μείωση τῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (σελ. 96-129), ὁ σ.

Α΄) Παρακολουθεῖ τὸ δρᾶμα τοῦ διαρκῶς ἀραιουμένου πληθυσμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν οἰκονομικὴν παρακμὴν τῆς σημαντικωτάτης ταύτης περιοχῆς, τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ὀθωμανῶν Τούρκων καὶ τὴν συνεπείᾳ τούτου δολιοφθορὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ ἐξισλαμισμὸν καὶ καταπίεσιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Β΄) Ἐπεκτείνεται εἰς τὰς τουρκικὰς ἐπιδρομὰς πρὸς τὰς ἑλληνικὰς νήσους, τὴν ἐξάπλωσίν των εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς μάχης τῆς Ἀγκύρας (1402), ποὺ διαλύει προσωρινῶς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ ἀνακουφίζει τὴν βασιλίδα ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς σκληρᾶς πιέσεως.

Γ΄) Συνοψίζει τὴν κρατοῦσαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας κατάστασιν μέχρι τοῦ ἰδίου ἔτους 1402, κατάστασιν κάθε ἄλλο παρὰ εὐχάριστον συνεπείᾳ τῶν ἐπιδρομῶν, τῶν ἐξισλαμισμῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων, ἐξετάζει τοὺς κοινοτικοὺς θεσμοὺς τῆς μεταβατικῆς περιόδου τῆς ὑποταγῆς τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὸν Βαγιαζὴτ Α΄ (1391), ποὺ θὰ προσαρμοσθοῦν ἀργότερα εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς Τουρκοκρατίας, παραλλήλως δὲ συμπληρώνει τὸ κεφάλαιον μὲ τὴν φυγὴν τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ποὺ ἀποβαίνει κοιτὶς νεοελληνικὴ μὲ ἰδιαιτέραν πολιτικὴν σημασίαν.

Σπουδαιότατον διὰ τὸ θέμα εἶναι τὸ Τρίτον Κεφάλαιον: «Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἐμπρὸς στὸν τουρκικὸ κίνδυνο καὶ οἱ ἰδεολογικὲς γενικὰ ζυμώσεις μέσα στοὺς κόλπους της (δεύτερο μισὸ τοῦ ΙΔ΄ αἰ.)» (σελ. 132-153). Ἐνῷ τὸ κράτος διαρκῶς καταρρέει καὶ μία καταθλιπτικὴ ἀγωνία συνέχει τὸ πλήρωμα, ἐνῷ μετακινήσεις πληθυσμῶν ἐπιμαρτυροῦν περὶ τῆς ἀγωνίας ταύτης καὶ ἀθλιότης ἀπειλεῖ τὴν ζωήν, ἡ θεοκρατικὴ ἀντίληψις ἑρμηνείας τῆς παρακμῆς τοῦ κράτους χαρακτηρίζει τὴν αὔξουσαν παραδόξως κίνησιν τῶν ἰδεῶν. Τὴν ἠθικὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς ταύτης περικλείει ὁ σ. εἰς τὸ Α΄ μέρος τοῦ Κεφαλαίου τούτου. Ἐν συνεχείᾳ ἀνατρέχει εἰς τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας τοῦ κλήρου, διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος ἐν ὄψει τῆς πολιτικῆς ἀπειλῆς. Ἔτσι ἡ ἐκσπάσασα ἠθικὴ κρίσις συγκρατεῖται χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ κλήρου, ἀνακουφίζει τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐκδηλοῦται ὑπὸ μορφὴν μυστικοπαθείας καὶ θρησκοληψίας. Ταῦτα περικλείει ὁ σ. εἰς τὸ Β΄ μέρος τοῦ ἰδίου κεφαλαίου. Εἰς δὲ τὸ Γ΄ ἀφιερώνει σελίδας περιεκτικάς, εἰς τὴν παρουσιασθεῖσαν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἁλώσεως τάσιν ἑρμηνείας τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς ὡς ἀποτελέσματος τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς θυσίας. Ζητεῖται λοιπὸν ἐπιστροφὴ εἰς τὸ καθαρὸν χριστιανικὸν πνεῦμα, προβάλλεται τὸ ὅραμα τοῦ φωτοστεφάνου τοῦ μαρτυρίου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως συνιστᾶται ἡ ὑποταγὴ εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, θείαν ἔχουσαν προέλευσιν,

ἀποδοκιμάζεται δὲ πᾶσα ἀντίστασις εἰς τοὺς κατακτητάς. Ἡ στάσις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς σπανίας ἐξαιρέσεις καὶ τώρα καὶ βραδύτερον, ὑπῆρξε σχεδὸν καθολική, ἔκφρασις οἰκουμενικοῦ πνεύματος, ποὺ μετὰ τὴν Ἅλωσιν θὰ τὴν ὁδηγήσῃ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Βυζαντίου, βοηθεῖ δὲ νὰ ἑρμηνευθῇ γενικώτερον ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτεία ἔναντι τῶν κατακτητῶν καὶ ὁ ῥόλος τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτὰς ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν τῆς Τουρκοκρατίας. Εἰς τὸ Δ΄ μέρος τοῦ ἰδίου Κεφαλαίου ἐξετάζονται οἱ ἀγῶνες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Ὀρθοδοξίας, οὐ μὴν καὶ αἱ πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τοῦ «Γένους», δηλαδὴ ἐπιδράσεις τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον τῶν διεισδύσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, μὲ συνεξέτασιν τοῦ προβλήματος τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ῥευμάτων ἑνωτικῶν-ἀνθενωτικῶν. Εἰς τὸν τόμον τοῦτον δὲν διετέθη περισσότερος χῶρος διὰ τὸ μέγα θέμα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν πορείαν τοῦ Ν.Ε., φαίνεται ὅμως ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ ὁ λόγος εἰς τὸν ἑπόμενον διὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ Τέταρτον Κεφάλαιον ἀφιεροῦται εἰς τὴν πορείαν «Πρὸς τὴ διαμόρφωση τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ» (σελ. 156-197). Ἐξετάζονται Α΄) αἱ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ΄ αἰ. καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ΄ ἀντιδράσεις τοῦ Ν.Ε. κατὰ τῶν κατακτητῶν, τόσον εἰς τὰς νοτίους φραγκοκρατουμένας χώρας, ὅσον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ διαμερίσματα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, Β΄) τὰ ἀπὸ Μυστρᾶ ἐρχόμενα διὰ τοῦ Γεμιστοῦ ἰδεολογικὰ μηνύματα, διὰ τὴν προτεινομένην μεταρρύθμισιν, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικήν, διὰ νὰ σωθῇ τὸ «Γένος» καὶ ἀναχαιτισθῇ ἡ βαρβαρικὴ πλημμυρίς, πρᾶγμα ποὺ δὲν μαρτυρεῖ μόνον τὴν ἀγωνίαν τοῦ φιλοσόφου ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναζήτησιν ὑπὸ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς μέσων ἀφυπνίσεως ἐκ τοῦ ληθάργου, μὲ διαρκῆ ἀναδρομὴν εἰς τὰς ἀρχαίας πηγάς. Εἰς τὸ Γ΄) μέρος γίνεται ἀντιπαραβολὴ τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τῶν βυζαντινῶν καὶ τουρκικῶν δυνάμεων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος.

Τὸ Πέμπτον Κεφάλαιον: «Οἱ βόρειες ἑλληνικὲς χῶρες ἐπὶ Μουρὰτ Β΄, 1421-1451» (σ. 198-225) ἐξετάζει Α΄) τὰς περὶ τῶν κοινοτικῶν προνομίων σωζομένας πληροφορίας (προνομιακὸν καθεστὼς Θεσσαλονίκης, προνόμια Ἰωαννίνων καὶ ὑπαίθρου), Β΄) τὴν στρατολογίαν χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους (παιδομάζωμα, γενιτσαρικὰ σώματα, χριστιανοὶ σπαχῆδες, θεσμὸς ἁρματολῶν), Γ΄) τὸν ἐποικισμὸν τῶν Τούρκων εἰς Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, Δ΄) τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων ἑλληνικῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινοτικῶν πυρήνων.

Εἰς δύο μέρη διαιρεῖται τὸ Ἕκτον Κεφάλαιον: «Οἱ τελευταῖες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (σ. 226-274), ἤτοι Α΄) ἡγετικαὶ μορφαὶ τοῦ Ν.Ε., Γεμιστός, Κ. Παλαιολόγος, Βησσαρίων καὶ Β΄) Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὸ Α΄ μέρος γίνεται ἀνασκόπησις τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ποὺ ἐπεκράτει εἰς τὸ δεσποτᾶτον

τοῦ Μορέως μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Γεμιστοῦ, ποὺ ἐνσαρκώνει τὸν νέον ἑλληνικὸν πνεῦμα, γεμᾶτον ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ πλατωνικοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς του, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὰς βιωσίμους μουσουλμανικὰς ὁρμάς. Τὸ ἑλληνολατρικὸν πνεῦμα τοῦ Γεμιστοῦ ἀνανεώνεται ἀπὸ τὸν Βησσαρίωνα, ποὺ ἀποβαίνει ὁ πολιτικὸς καθοδηγητὴς τοῦ Κ. Παλαιολόγου, μὲ πλήρη γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος τῆς πικρᾶς ἐποχῆς. Καὶ ὁ Παλαιολόγος κινεῖται νὰ μεταβάλῃ εἰς πραγματικότητα τὰς ἰδέας τοῦ Βησσαρίωνος, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου. 'Ανερχόμενος εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ τελευταῖος οὗτος Παλαιολόγος ἀντιμετωπίζει τὴν ἀσφυξίαν τοῦ τουρκικοῦ κλοιοῦ πέριξ τῆς βασιλευούσης ἀλλὰ τὰ σχέδιά του δὲν τὰ ἐγκαταλείπει, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς νέας ἑλληνικῆς ἰδέας. Λόγος γίνεται τώρα διὰ « τὸ γένος ἅπαν τῶν 'Ελλήνων ». Ταῦτα πάντα παρακολουθῶν ὁ σ. ἀνιχνεύει τὴν ἔκτασιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν κατοίκων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς 'Αλώσεως. Εἰς τὸ Β') μέρος περνᾷ εὐλαβὴς ἀπὸ τὸ μέγα θέμα τῆς 'Αλώσεως καὶ τὸ ἐξαντλεῖ μὲ τοὺς περὶ αὐτὸ θρύλους.

« 'Η τύχη τῶν λειψάνων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας » (σελ. 275-309) ἐπιγράφεται τὸ Ἕ β δ ο μ ο ν Κεφάλαιον, ὑποδιαιρούμενον εἰς τρία μέρη, ἤτοι Α') ἡ κατάλυσις τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μορέως (1460), Β') ὑποταγὴ τῶν νήσων τοῦ ΒΑ Αἰγαίου καὶ ὁριστικὴ ἐπικράτησις τῶν Τούρκων, Γ') πτῶσις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος (1461). Παρακολουθεῖται ἡ ἀπὸ τῆς ἑπομένης τῆς 'Αλώσεως δημιουργηθεῖσα κατὰ τὰ κυριώτερα διαμερίσματα τοῦ ἑλληνισμοῦ κατάστασις πραγμάτων (ἀκαταστασία, σύγχυσις, ζόφος μετὰ τὴν ὑποταγήν), ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ θρῦλοι διὰ τὴν ἀπελπισμένην ἀντίστασιν τῶν κατοίκων τοῦ Πόντου. Τὸ κεφάλαιον κλείει μὲ παράθεσιν τῶν γνωμῶν τοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη διὰ τὴν ἱστορικὴν μοῖραν τοῦ 'Ελληνισμοῦ, ὅπου προφητικοὶ λόγοι τοῦ ἱστορικοῦ προβλέπουν ὅτι θὰ ἱδρυθῇ εἰς τὸ μέλλον ἑλληνικὸν κράτος μὲ καλὴν ὀργάνωσιν, διὰ τῆς ὁποίας ὡ ς ἥ δ ι σ τ α θὰ διοικηθῇ τοῦτο κατὰ τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἀπηχοῦν τὴν ἐνδόμυχον λαϊκὴν πίστιν περὶ ἀποκαταστάσεως, ποὺ θὰ περάσῃ ὅμως ἀπὸ πολλὰς φάσεις ἕως ὅτου νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς ἰδίας ἑλληνικὰς δυνάμεις καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ ὡς αὐτοδύναμος.

'Ο σ. δὲν θὰ εἰσέλθῃ ἀκόμη εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς δραματικῆς πορείας τοῦ Ν.Ε. διὰ τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ Ὄ γ δ ο ο ν Κεφάλαιον, τὸ καὶ τελευταῖον τοῦ τόμου, ἐπιγραφόμενον « Οἱ Ἕλληνες λόγιοι στὴ Δύση » (σελ. 310-349), εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς συμβολῆς τῶν φυγάδων διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν 'Ιταλίᾳ πρὸ τῆς 'Αλώσεως καὶ μετ' αὐτήν, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐπίσης καὶ διὰ τὴν λεγομένην 'Αναγέννησιν, οὐ μὴν καὶ διὰ τὴν προσπάθειαν συγκινήσεως τῶν εὐρωπαίων ἰσχυρῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των. Τὸ κε-

φάλαιον τοῦτο ἀναμφισβητήτως ἦτο λίαν ἀπαραίτητον διὰ νὰ κλείσῃ ὁ Α' τόμος καὶ προετοιμασθῇ ὁ ἀσφαλῶς περισσότερον ἐνδιαφέρων Β' τόμος. 'Εν τέλει (σελ. 351-373) παρατίθεται πλουσιωτάτη βιβλιογραφία καὶ (σελ. 375-395) πίνακες ὀνομάτων καὶ λέξεων.

'Ο ἀναγνώστης θὰ ἀντελήφθη ἤδη ἀπὸ τὸ ἰσχνὸν διάγραμμα τοῦ πλουσίου περιεχομένου τοῦ βιβλίου τούτου, ποῖος μόχθος κρύπτεται εἰς αὐτό. Τὸ ἔργον ἐπιγράφεται μὲν « 'Ιστορία τοῦ νέου 'Ελληνισμοῦ » ἀλλὰ δὲν εἶναι ἁπλῆ ἐξιστόρησις γεγονότων, καταστάσεων, θεσμῶν καὶ δράσεως προσώπων ὀργανώσεων ἢ πληθυσμῶν. Πάντα ταῦτα ὑποτίθενται κατὰ μέγα μέρος γνωστὰ καὶ ὅπου δὲν εἶναι γίνονται, μὲ βάσιν τὰ προϊόντα τῶν τελευταίων ἐρευνῶν. 'Ο καθηγητὴς Βακαλόπουλος κινεῖται μέσ' ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, περὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπολύτως ἐνημερωμένος, καὶ θηρεύει τὰς ῥίζας τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ. Διαθέτει ἀσφαλῆ ἱστορικὸν νοῦν καὶ ἱστορικὸς εἶναι ὁ στοχασμός του ἀπὸ τὸ πρῶτον μέχρι τοῦ τελευταίου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου του. Τὸ ἔργον ὅμως εἶναι μία σταθερὰ σύνθεσις, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται εἰς κοπιώδη κριτικὴν προεργασίαν. Δὲν ἐνδιαφέρεται μὲν διὰ τὰ γεγονότα ὁ σ. ἀλλ' ἀπ' αὐτὰ ξεκινᾷ, περὶ αὐτὰ κινεῖται, αὐτὰ ὑποβάλλει εἰς διαρκῆ βάσανον. Διεισδύει μὲ ὀξυδέρκειαν ἀνιχνευτοῦ μέσα εἰς τὸν βυζαντινὸν κορμόν, ἰδίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὁπότε τὸ μέγα ἱστορικὸν γεγονὸς τῆς ἁλώσεως τῆς ΚΠόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων διαφοροποιεῖ τὴν βυζαντινὴν ζωήν, καὶ ἀνασύρει τὰ βασικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα, ποὺ τοῦ εἶναι χρήσιμα, διὰ νὰ παρακολουθήσῃ πῶς ἀπὸ τὸν παλαιὸν βυζαντινὸν κόσμον ἀρχίζει ν' ἀναδύεται ἕνας κόσμος νέος, ὁ Νεοελληνικός.

Δι' ἕνα λαὸν ἱστορικόν, ὅπως ὁ ἑλληνικός, μεγίστην σημασίαν ἔχει ὁ στενὸς σύνδεσμος μὲ τὸ παρελθόν. Διὰ τὸν Νέον 'Ελληνισμὸν ἀποτελεῖ βασικὴν ἀρχήν, ὅτι τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν τοῦ λαοῦ τὸ ἐπηρεάζει εἰς κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του τὸ παρελθόν. Καταξίωσις τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸν λαόν μας, ἐν ὄψει μάλιστα τῶν τεραστίας σημασίας σημερινῶν ἐξελίξεων, οἷα εἶναι π.χ. ἡ σύνδεσίς μας μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κοινὴν 'Αγοράν, θὰ ἦτο ἀδύνατος χωρὶς τὴν σαφῆ γνῶσιν τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ νέου ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ μέσου τοῦ χρόνου, χωρὶς τὰ προβλήματα ποὺ ἐγεννήθησαν καὶ ἀντιμετωπίσθησαν, χωρὶς τὸ ψυχολογικὸν ὑπόβαθρον πάσης ἐνεργείας. 'Εκ τῶν ἐκδηλώσεων τούτων καὶ τόσων ἄλλων ἀκόμη ἀποδεικνύεται ἡ φυσιογνωμία τοῦ Νεοέλληνος, ἡ ψυχική του ἰδιοτυπία. 'Η σημερινὴ ἐθνική μας ταυτότης μ' ἄλλα λόγια, ἐξηρτημένη ἀπολύτως ἀπὸ τὸ παρελθόν μας, φωτίζεται καὶ σπουδάζεται διὰ μέσου τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ ἀφ' ἧς οὗτος βαθμιαίως μεταβάλλεται εἰς νέον 'Ελληνισμόν.

'Ο σ. ὀρθότατα θέτει τὴν Παλαιολόγειον ἐποχήν, ὡς ὑπέδαφος τῆς βλαστήσεως τοῦ Ν.Ε. Δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ ἱστορικοῦ γεγονότος, ποὺ συνετελέσθη ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ καθωρισμένῳ. Πρόκειται περὶ στοιχείων ποὺ

ἀλιεύονται μέσ' ἀπὸ προγενεστέραν περίοδον τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς καὶ ποὺ ὅλα μαζὶ εἰς τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ συνθέτουν τὸν Ν.Ε. 'Αναζητεῖ λοιπὸν ὁ σ. μέσα εἰς τὴν Παλαιολόγειον ἐποχὴν τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν ἐκείνην, ὅπου βυθίζει τὰς ρίζας του ὁ Ν.Ε. καὶ συνεχῶς ἔκτοτε τὰς ἀρδεύει, ὥστε νὰ γίνωνται χυμοὶ καὶ νὰ γίνωνται σαφῆ γνωρίσματα. Τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ' Παλαιολόγου εἰς τὸν Μυστρᾶν δίδει εἰς τὸν μελετητὴν τὰς προδρομικὰς μορφὰς τοῦ Ν.Ε., δίδει ὅλην τὴν ψυχικότητα ἐκείνην τῆς ἐποχῆς ποὺ ὡραματίζετο τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους, ὥστε νὰ γίνῃ ὅλως νέον, δίδει ὅ,τι πολύτιμον καὶ ἀνέφικτον ἐσάρωσεν ἡ τουρκικὴ λαῖλαψ.

Συνέλεξε λοιπὸν τὸ ἀπέραντον ὑλικὸν τῆς μακρᾶς ἐρεύνης του ὁ σ. καὶ συνέθεσεν ἔργον. 'Εκ τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὴν ἀκαδημαϊκὴν νεότητα, ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς του πείρας, ἐκ τῆς ὀξύτητος τοῦ ἱστορικοῦ του βλέμματος συνέλαβε τὴν ἀσφαλῆ βάσιν τοῦ ἔργου, διήρθρωσε τὰ κεφάλαιά του καὶ ἐχώρισε μὲ ἀσφάλειαν πρὸς τὴν παρουσίασιν τοῦ μόχθου του μορφοποιουμένου πλέον ὡς πρὸς τὸ Α' μέρος. Τὰ πολλά του ἐφόδια διακρίνει κανεὶς εὐχερῶς ὅταν διαλέγεται μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἐκκαθαρίζει πολὺ προσεκτικὰ τὸ ἔδαφος, ἀπ' ὅπου περνᾷ, τὸ ὀργανώνει, παρατρέχει ὅσα σημεῖα δὲν τοῦ χρειάζονται καὶ ἐπιμένει εἰς τὰς καμπὰς ἐκείνας, ποὺ τοῦ παρέχουν θεμέλια οἰκοδομῆς φυλακίων. 'Αλλοῦ λεπτολογεῖ, διὰ νὰ συναγάγῃ συμπεράσματα μὴ ὁρατὰ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλλοῦ συνθλίβει τὸν ἀποιχόμενον κόσμον, διὰ νὰ ἑρμηνεύσῃ, διασπᾷ καὶ ἑνώνει τὴν παράδοσιν, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν συνείδησιν ποὺ κρύπτεται κάτω ἀπὸ κάθε ἐνέργειαν καὶ κάτω ἀπὸ κάθε ἀποτέλεσμα πάσης ἐνεργείας. Διατηρεῖ παντοῦ καταπληκτικὴν διαύγειαν, χωρεῖ μὲ ἠρεμίαν, ἀποφαίνεται, ἐνῷ ὅλως δραματικὴ εἶναι ἡ πορεία τοῦ Ν.Ε. καὶ αἱ σταθμεύσεις εἰς αὐτὴν ἐνέχουν ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ ἐθνικοῦ ἄγχους δι' ἐκεῖνον ποὺ ἐπιμένει νὰ τὰ ἐξαντλήσῃ ὅλα καὶ τὰ φανερὰ καὶ τὰ ἀφανῆ, διὰ νὰ συναγάγῃ ἀδιάσειστα τὰ συμπεράσματά του.

Ἔχει ἀπόλυτον δίκαιον ὁ σ. παρατηρῶν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μετὰ χεῖρας Α' τόμου τοῦ ἔργου του ὅτι αἱ νεοελληνικαὶ ἱστορικαὶ σπουδαὶ δὲν ἔχουν ἀρκούντως προωθηθῆ καὶ ὅτι κοντὰ εἰς αὐτάς, ἐκ τῆς προόδου τῶν ὁποίων πολλὰ καὶ χρησιμώτατα διδάγματα ἠθέλαμεν ἀντλήσει, μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐκπόνησις συγχρονισμένων ἱστορικῶν χαρτῶν (ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ἔργον συνοδεύεται ἀπὸ πολὺ κατατοπιστικοὺς ἱστορικοὺς χάρτας, διὰ νὰ ὑπάρξῃ πλήρης ἡ κατατόπισις. Ὅτι καταντᾷ οἱ Νεοέλληνες νὰ εἶναι ἀνιστόρητοι καὶ ἀγεωγράφητοι δὲν εἶναι ἄγνωστον βεβαίως. 'Αλλ' ἐδῶ δὲν πρόκειται μόνον περὶ ἱστορικῶν μονογραφιῶν περιωρισμένης ἢ εὐρείας τοπικῆς καὶ χρονικῆς ἐκτάσεως. Πρόκειται καὶ περὶ τῆς πλευρᾶς τῆς καθαρῶς πνευματικῆς, ποὺ στηρίζει τὸν Ν.Ε. καὶ ποὺ εἶναι ἡ κυριωτέρα. 'Ανίχνευσις τῶν πνευματικῶν ριζῶν τοῦ Ν.Ε. ἀσφαλὴς θὰ ἦτο καὶ δι' εἰδι-

κῆς ἐρεύνης τῆς λογοτεχνίας τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, τῶν τε Παλαιολογείων καὶ ἀκόμη παλαιοτέρων. Ἴσως τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι τὸ κάπως ἀναιμικὸν εἰς τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦ καθηγητοῦ Βακαλοπούλου καὶ τοῦτο ὄχι διότι ὑποτιμᾷ ὁ σ. τὴν σημασίαν τῆς ἐρεύνης, ἀφοῦ δὲν παραλείπει νὰ ἐπισημαίνῃ τὴν ἀξίαν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῆς περιόδου καὶ τὴν ἀπήχησίν των (σελ. 77 κἑξ.), ἀλλὰ διότι μᾶλλον δὲν ἔγινεν ἡ ἐμπεριστατωμένη ἐργασία τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς μὲ κατεύθυνσιν ἀκριβῶς τοιαύτην, ὥστε ν' ἀναζητηθοῦν εἰς τὰ δημωδέστερα ἔργα τῆς βυζαντινῆς γραμματείας παλαιότερα καὶ ἐπέκεινα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τὰ ριζικὰ ἂς τὰ ὀνομάσωμεν στοιχεῖα τῆς Νεοελληνικῆς σκέψεως. Τὸ πρόβλημα εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν ἀντιμετωπίζομεν εἰς μίαν Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Νέαν 'Ελληνικὴν Λογοτεχνίαν, ποὺ ἐλπίζομεν νὰ ἴδῃ συντόμως τὸ φῶς τῆς ἐκδόσεως.

Κατόπιν τῶν ὅσον ἐλέχθησαν διὰ τὸ ἀξιολογώτατον τοῦτο βιβλίον νομίζομεν ὅτι ἐπέτυχεν ὁ σ. νὰ μᾶς δώσῃ εἰς τὸν Α' τόμον τὰς ἀρχὰς τῆς διαμορφώσεως τοῦ Ν.Ε. Ἄς εὐχηθῶμεν νὰ μᾶς δώσῃ συντόμως καὶ τὸν Β' μὲ τὴν περαιτέρω πορείαν του τοῦ Ν.Ε.

Τ. ΑΘ. ΓΡ.

G. Ostrogorsky, Radolivo, selo svetogorskog manastira Ivirova ('Ροδολεῖβος, χωρίον τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τῶν 'Ιβήρων) Zbornik Radova Vizantološkog Instituta 7 (1961), 67 - 84.

Τὸ χωρίον Ροδολεῖβος (βυζ. Ραδολήβους), κείμενον βορειοδυτικῶς τοῦ ὄρους Παγγαίου καὶ σωζόμενον μέχρι σήμερον, ἀπετέλεσε κτῆμα σπουδαιότατον τῆς ἐν Ἄθω μονῆς τῶν 'Ιβήρων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αἰτίαν πλείστων ὅσων φροντίδων τῆς μονῆς ταύτης.

'Ο γνωστὸς Βυζαντινολόγος κ. G. Ostrogorski διὰ τῆς ἐργασίας του ταύτης παρακολουθεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ χωρίου τούτου, βασιζόμενος ἐπὶ τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας παρέχουν τὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσόβουλλα καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ὡς ἄνω μονῆς.

'Ο αὐτοκράτωρ 'Αλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς (1081 - 1118) ἐδώρησε τὸ χωρίον «Ραδολήβους» εἰς τὴν κουροπαλάτισσαν Βασιλάκιναν. Τοῦτο πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ «ἰσοκωδίκου», τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Νικήτας ὁ 'Ανζᾶς «μάγιστρος κριτὴς τοῦ βήλου καὶ χαρτουλάριος τοῦ σεκρέτου τῆς διοικήσεως Βολεροῦ καὶ Στρυμόνος, θέματος Στρυμόνος καὶ Ζαβαλτείας»[1].

---

[1] F. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1948, ἀριθ. 65, σ. 183.

Συμφώνως μὲ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ταύτην εἴδησιν τὸ χωρίον Ροδολεῖβος ἠρίθμει τότε 13 ἀγροτικὰς οἰκογενείας καὶ ἐπλήρωνεν ἐτήσιον φόρον ἐξ $9\,^{7}/_{24}$ χρυσῶν νομισμάτων. Ἡ κουροπαλάτισσα Βασιλάκινα, λαβοῦσα τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαρία, παρεχώρησε τὸ ὡς ἄνω χωρίον εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ συζύγου της, μεγάλου δομεστίκου Γρηγορίου Πακουριανοῦ.

Ὡς κτῆμα τῆς πλουσίας μονῆς τῶν Ἰβήρων τὸ χωρίον « Ραδολήβους » γνωρίζει ταχεῖαν καὶ μεγάλην ἄνθησιν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος ἀπετέλει τοῦτο σπουδαιοτάτην κτῆσιν τῆς μονῆς ταύτης, ἠρίθμει δέ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ πρακτικοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ ἔτους 1316, 230 ἀγροτικὰς οἰκογενείας καὶ ἔφερεν ἐτήσιον εἰσόδημα περὶ τὰ 400 ὑπέρπυρα. Φαίνεται ὅτι τὸ Ροδολεῖβος ἦτο οὐχὶ μόνον τὸ σπουδαιότατον χωρίον μεταξὺ τῶν κτήσεων τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων, ἀλλὰ καὶ ἡ σπουδαιοτάτη γεωγραφικὴ θέσις εἰς τὸ καπετανίκιον τῆς Ζαβαλτείας. Συμφώνως μὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Γ. Θεοχαρίδου [1], συγγραφέως σχετικῆς πρὸς ταῦτα μελέτης, τὸ Ροδολεῖβος ἦτο τὸ κέντρον τοῦ καπετανικίου τούτου.

Ἡ πτῶσις τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἔσχεν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ χωρίου Ροδολείβους παρέχει ἐναργέστατον παράδειγμα τοῦ γεγονότος τούτου. Ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ πρακτικοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ ἔτους 1341, τὰ εἰσοδήματα τῆς ὡς ἄνω μονῆς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1316 - 1341 ἐγνώρισαν μεγάλην πτῶσιν, ἐνῷ τὰ γειτονικὰ χωρία Ὀβηλὸς καὶ Δοβροβίκεια, ἕνεκα τουρκικῆς τινος ἐπιδρομῆς, ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων των. Ἡ οἰκονομικὴ ἐξασθένησις τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν δὲν συνεπήγετο καὶ τὴν μείωσιν τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τῶν μονῶν τούτων ἀπέναντι τοῦ Κράτους. Τοὐναντίον ἡ μονὴ τῶν Ἰβήρων ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλλῃ ἐτησίως εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὡς « κεφάλαιον » διὰ τὸ χωρίον Ροδολεῖβος 200 ὑπέρπυρα. Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1341 ἔναρξις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐν Βυζαντίῳ ἐπέφερε τὴν αὔξησιν τοῦ « κεφαλαίου » τούτου ἐκ 200 εἰς 400 ὑπέρπυρα. Ὅταν τὸ ὄρος τοῦ Ἄθω περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος Στεφάνου Δουσὰν (Dušan) (1331 - 1355), ἡ μονὴ τῶν Ἰβήρων ἐπιτυγχάνει νὰ λάβῃ ὑπὸ τούτου δύο χρυσόβουλλα (Ἰανουάριος καὶ Ἀπρίλιος 1346), δι' ὧν ἀπηλλάσσετο τοῦ « κεφαλαίου » τῶν 400 ὑπερπύρων διὰ τὸ χωρίον « Ραδολήβους » [2]. Μολονότι διὰ τῶν ἀνωτέρω χρυσοβούλλων ἡ μονὴ τῶν Ἰβήρων ἐπετύγχανε πλήρως ὅ,τι ἐπεζήτει, ἐν τούτοις

[1] Γ. Θεοχαρίδου, Καπετανίκια τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 50 - 51. Ὅρα καὶ πίνακα ἐν σελ. 89.

[2] Solovjev - Mošin, Grčke povelje srpskih vladara; Beograd 1936, ἀριθ. 6 καὶ 7.

αὕτη ἀπευθύνεται, ζητοῦσα τὰ αὐτά, καὶ πρὸς τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας καὶ κατορθώνει νὰ λάβῃ τὸ 1351 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ϛ' Καντακουζηνοῦ (1347 - 1354) καὶ τὸ 1357 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου (1341 - 1391) χρυσόβουλλα, τὰ ὁποῖα ἀπήλλασσον ἐκ νέου ταύτην τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων διὰ τὸ χωρίον « Ραδολήβους ». Τὸ γεγονὸς τοῦτο φέρει ἡμᾶς πρὸ τοῦ ἐρωτήματος περὶ τῆς σχέσεως βυζαντινῆς καὶ σερβικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς ἀνηκούσας πρὶν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ περιελθούσας νῦν εἰς τοὺς Σέρβους περιοχάς. Ἆρά γε ἡ περιοχή, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὑρίσκετο τὸ χωρίον Ροδολεῖβος, μετὰ τὴν ἀντεπίθεσιν τοῦ Ἰωάννου ϛ' Καντακουζηνοῦ ἐναντίον τῶν Σέρβων, περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Βυζαντινῶν; Τοιαύτη γνώμη εἶναι δύσκολον νὰ ὑποστηριχθῇ. Ἡ εἴδησις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅτι μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Στεφάνου Δουσὰν (Dušan) [1] ἐπετεύχθη συμφωνία ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διαιρεθῇ ἡ Μακεδονία μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Σέρβων καὶ νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς πρώτους ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία, οὐδόλως φαίνεται πιστευτή. Ἄλλωστε, συμφώνως μὲ τὴν πληροφορίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἡ συμφωνία αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Γάλλος βυζαντινολόγος P. Lemerle, ἀναφερόμενος εἰς τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους 1350, « dans la Macédoine orientale, il semble bien que rien n'avait été changé, et que tous le efforts de Cantacuzène étaient demeurés vains » [2].

Τὰ χρυσόβουλλα τοῦ Ἰωάννου ϛ'. Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου, τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, δὲν εἶναι τὰ μοναδικὰ εἰς τὸ εἶδός των. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1345 - 1371 εὑρίσκομεν ὁλόκληρον σειρὰν τοιούτων χρυσοβούλλων, τὰ ὁποῖα ἐπικυρώνουν καὶ ἐξασφαλίζουν τὰ δικαιώματα καὶ τὰς κτήσεις τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν, ἀδιαφόρως ἐὰν αὗται εὑρίσκοντο ὑπὸ βυζαντινὴν ἢ σερβικὴν κυριαρχίαν. Ἐξήγησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐπιχειρῶν ὁ καθηγητὴς κ. G. Ostrogorski, καταλήγει εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα: « ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἀνωτάτου δικαιώματος εἰς τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα διετηρήθη ἐπὶ τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς σερβικῆς κυριαρχίας καὶ ὅτι ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει παραλλήλως μὲ τὴν σερβικὴν ἐξουσίαν ἐξηκολούθησεν ἰσχύουσα καὶ ἡ βυζαντινὴ τοιαύτη ».

Βελιγράδιον ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΠΑΠΑΔΡΙΑΝΟΣ

[1] Ἰωάννης Καντακουζηνὸς (ἔκδ. Bonn), τ. 3, σ. 155 - 156.

[2] P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945, σελ. 202.

Božidar Ferjančić, Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama, Srpska akademija nauka i umetnosti, Posebna izdanja CCCXXXVI, Vizantološki institut 8, Beograd 1960 (Οἱ δεσπόται εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ εἰς τὰ νοτιοσλαβικὰ κράτη, Σερβικὴ ἀκαδημία ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, Ἰδιαίτεραι ἐκδόσεις CCCXXXVI, Βυζαντινολογικὸν ἰνστιτοῦτον 8, Βελιγράδιον 1960), σελ. XV + 226 μὲ περίληψιν εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν. Μελέτη ἐγκριθεῖσα ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Βελιγραδίου.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐρεύνης τοῦ κ. Ferjančić ἦτο νὰ καθορίσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν θέσιν τῶν δεσποτῶν ὡς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἄλλους ἀξιωματούχους τῆς αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ τὴν νομικὴν φύσιν τοῦ δεσποτικοῦ ἀξιώματος. Μία λεπτομερὴς καὶ εἰδικὴ ἔρευνα τοῦ θέματος ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ὄχι μόνον διὰ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς ἱστορίας τοῦ μεταγενεστέρου Βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλὰ εἶναι καὶ προϋπόθεσις διὰ μίαν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τῶν πηγῶν εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρονται νότιοι Σλάβοι μεγιστᾶνες κατέχοντες τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου. Ἐπιστημονικὸν πρόβλημα ἀπετέλει ἐπίσης ὁ νομικὸς χαρακτὴρ τῶν ὑπὸ δεσποτῶν διῳκημένων ἐδαφῶν, τῶν λεγομένων δεσποτάτων.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Ferjančić ἔχει ὡς βάσιν μίαν ἐξονυχιστικὴν ἀνάλυσιν τῶν πηγῶν τῶν ἐχουσῶν σχέσιν μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς Βουλγάρους καὶ Σέρβους δεσπότας. Ἡ εὐρεῖα σκοπιὰ αὐτὴ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διορθώσῃ πολλὰ βασικὰ σφάλματα παλαιοτέρων ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι μὲν ἦσαν συχνὰ ἐξέχοντες εἰδικοὶ διὰ τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἀσχολούμενοι δὲ μὲ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, δὲν εἶχον σαφῆ ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως τοῦ δεσποτικοῦ ἀξιώματος.

Αὐστηρότατα συνεπὴς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν πηγῶν, ὁ κ. Ferjančić κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτὰς βασικὰς πληροφορίας διὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀξιώματος τοῦ δεσπότου. Ὁ κατ' οὐγγρικὸν πρότυπον δημιουργηθεὶς ὑψηλὸς τίτλος οὗτος φυσικὸν ἦτο νὰ διέλθῃ μίαν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς καθιερώσεώς του ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ μέχρι τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους κεχωρισμένας ὑπὸ τὰ βαρυσήμαντα διὰ τὸ Βυζάντιον γεγονότα τοῦ 1204. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ὁ τίτλος τοῦ δεσπότου ἀπεδίδετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς γαμπρόν του, ὅταν οὗτος προωρίζετο νὰ διαδεχθῇ τὴν ἐξουσίαν. Εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιωμάτων ὁ δεσπότης ἐτοποθετεῖτο εὐθὺς μετὰ τὸν αὐτοκράτορα. Μόνον ὁ αὐτοκράτωρ ἐδικαιοῦτο νὰ ἀποδώσῃ τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο οὔτε κληρονομικὸς οὔτε συνεδέετο μὲ οἱανδήποτε κρατικὴν λειτουργίαν οὔτε μὲ τὴν διοίκησιν ὡρισμένων ἐδαφῶν ὑπὸ τὴν

ἀνωτάτην κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δεσποτῶν δὲν ἦτο ποτὲ περιωρισμένος.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπάρξεώς του εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱεραρχίαν ὁ χαρακτὴρ τοῦ τίτλου ἔμεινεν ὡς πρὸς τὰ οὐσιαστικά του χαρακτηριστικὰ ἀμετάβλητος. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἀπέδιδον ὅμως κατὰ κανόνα τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου εἰς ὅλους τοὺς υἱούς των ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον, ὁ ὁποῖος ὡς διάδοχος ἐστέφετο συμβασιλεὺς καὶ εἶχε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀναγορεύῃ καὶ στέφῃ δεσπότας. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς υἱούς του ὁ αὐτοκράτωρ ἀνηγόρευε καὶ ἔστεφε δεσπότας καὶ ἄλλους συγγενεῖς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, βυζαντινοὺς καὶ ξένους, ἐὰν ἤθελε νὰ τοὺς συνδέσῃ στενώτερα μὲ τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς. Διὰ λόγους τοιούτους ἀπέδιδεν εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου καὶ εἰς σημαντικὰς προσωπικότητας μὴ ἐχούσας οὐδεμίαν συγγένειαν μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν.

Τὸ σημαντικώτερον ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης τοῦ κ. Ferjančić εἶναι, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ δεσπότου οὐδέποτε συνεδέετο μὲ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας εἰς ὡρισμένας περιοχάς. Δὲν ὑπῆρχον συνεπῶς τὰ λεγόμενα δεσποτᾶτα οὔτε εἰς τὴν Ἤπειρον οὔτε εἰς τὸν Μορέα οὔτε εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, μολονότι οἱ ἄρχοντες τῶν περιοχῶν τούτων ἐτύγχανον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ ἔχουν τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου, ὁ ὁποῖος ἦτο, θεωρητικῶς τοὐλάχιστον, ἐντελῶς ἄσχετος μὲ τὰς ἀρχὰς ταύτας. Τὸ βαρυτάτης σημασίας τοῦτο πόρισμα ὑποστηρίζει ὁ κ. Ferjančić κατὰ τρόπον πειστικώτατον μὲ δεδομένα προερχόμενα ἀπὸ μίαν ἐξαντλητικὴν ἀνάλυσιν τῶν πηγῶν. Οὕτως οὐδεμία ἔνδειξις ὑπάρχει, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ι ὁ Ἄγγελος, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους εἶχε ποτὲ τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου. Τὸ ἴδιον δύναται νὰ διαπιστωθῇ καὶ διὰ τὸν Θεόδωρον Ι τὸν Ἄγγελον, πρὶν στεφθῇ οὗτος αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸ 1225. Τότε μόνον ἀπέδωσεν ὁ ἴδιος ὁ νεόστεπτος αὐτοκράτωρ τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου εἰς τὸν ἀδελφόν του Μανουήλ. Οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῆς Ἠπείρου ἔλαβον τὸν τίτλον ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας, μετὰ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπὶ Παλαιολόγων καθιερώθη, οἱ υἱοὶ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἀσκοῦν τὴν ἐξουσιαν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐξουσίαν τοῦ πατρός των εἰς ὡρισμένας περιοχάς, ὅπως ὁ Μωρέας, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ ἀκτὴ τοῦ Εὐξείνου. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἦσαν κατὰ κανόνα δεσπόται, ὁ τίτλος ἦτο ὅμως ἀπολύτως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὰς ἀρχάς. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, οἱ υἱοὶ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ στεφθοῦν δεσπόται πολλὰ ἔτη πρὶν παραλάβουν τὴν ἀρχὴν ἢ καὶ μετὰ ἀπ' αὐτό. Οἱ ἀντιπρόσωποι ξένων κρατῶν, πρὸ παντὸς τῆς Βενετίας, δεικνύουν εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, ὅτι ἀγνοοῦν τὴν πραγματικὴν φύσιν τοῦ τίτλου καὶ ὁμιλοῦν περὶ δεσποτάτου. Αἱ βυζαντιναὶ πηγαὶ μαρτυροῦν ὅμως σαφέστατα, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ δεσποτάτου προέρχε-

ται ἀπὸ παρεξήγησιν καὶ ἄγνοιαν τῆς πραγματικῆς θέσεως τῶν δεσποτῶν.

Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας γνωρίζομεν πολλοὺς μεγιστᾶνας μὲ τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου. Ὁ κύριος Ferjančić δεικνύει πειστικῶς, ὅτι πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦτον ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Βούλγαροι ἄρχοντες τοῦ Τιρνόβου εἶχον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐδικαιοῦντο συνεπῶς νὰ στέφουν δεσπότας. Ἄρχισαν ὅμως νὰ κάμνουν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου μόνον πρὸς τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ ἦσαν εἰς τοῦτο πάντοτε φειδωλοί. Καὶ εἰς τὴν Σερβίαν πολλοὶ δεσπόται εἶχον τίτλον βυζαντινῆς προελεύσεως. Μόνον εἰς τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ ἄρχοντες τῆς Σερβίας εἶχον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν δεσπόται στεφθέντες ὑπὸ Σέρβων αὐτοκρατόρων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Uroš (1371) δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ἀποκτοῦν Σέρβοι μεγιστᾶνες τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου παρὰ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον πρὸ τῆς τελικῆς ἐπικρατήσεως τῶν Τούρκων οἱ ἄρχοντες τῆς Σερβίας εἶχον τὸν τίτλον δεσπότου. Οὗτος τοὺς ἐπεδίδετο ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ συγγενεῖς. Ὁ τίτλος οὗτος οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν εἰς Σερβίαν ἀρχήν των. Τὰ ἔγγραφα ὅμως τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Οὔγγρων δεικνύουν ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς φύσεως τοῦ τίτλου καὶ ἐνόμιζον ὅτι οὗτος συνεδέετο μὲ τὴν εἰς Σερβίαν ἀρχὴν καὶ ὁμιλοῦν συνεπῶς περὶ σερβικοῦ δεσποτάτου καὶ δεσποτῶν Σερβίας. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ λεπτομέρεια, ὅτι ἕνα χρονικὸν διάστημα μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ βασιλεῖς τῆς Οὐγγαρίας ἀπέδιδον εἰς ἐξέχοντας Σέρβους τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ πάπας εἰς τοὺς ἐξορίστους διαδόχους τῆς ἀρχῆς τοῦ Μωρέως.

Ἡ μελέτη τοῦ νεαροῦ Γιουγκοσλάβου βυζαντινολόγου εἶχε σκοπὸν εὐρύτερον τοῦ νὰ αὐξήσῃ τὰς γνώσεις μας περὶ ἑνὸς ὑψηλοῦ βυζαντινοῦ τίτλου. Ἐπιδιώκει νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν διαλεύκανσιν σημαντικῶν προβλημάτων τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς νοτιοσλαβικῆς ἱστορίας καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἔρευναν τοῦ χαρακτῆρος τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας εἰς τὸ μεταγενέστερον βυζάντιον. Εἰς τὰς προσπαθείας ταύτας νομίζομεν ὅτι ὁ κ. Ferjančić ἐπέτυχε πλήρως. Ἡ δημοσιευθεῖσα μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Ferjančić μελέτη τοῦ Γάλλου βυζαντινολόγου Guilland περὶ τοῦ δεσποτικοῦ ἀξιώματος (REB 17 (1959) 52-89) συμπίπτει εἰς πολλὰ συμπεράσματα μὲ τὴν ἐδῶ παρουσιαζομένην ἐργασίαν, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ διαφοραὶ εἰς οὐσιαστικὰ ζητήματα. Ἐὰν καὶ ὡρισμέναι ἀπόψεις δυνατὸν νὰ παραμένουν συζητήσιμοι καὶ ἡ μέλλουσα ἔρευνα νὰ διορθώσῃ τινὰ ἐκ τῶν πορισμάτων, ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Ferjančić εἰς τὰς περὶ Βυζαντίου γνώσεις μας καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῶν νοτίων Σλάβων εἶναι σημαντικὴ καὶ μονίμου ἀξίας.

Zagreb — RADOSLAV KATIČIĆ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ[1]

ἰδίᾳ τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1961 - 1962 ὑπὸ Ἑλλήνων δημοσιευθεισῶν μελετῶν σχετιζομένων κατά τινα τρόπον μὲ τὸν ὑπὸ τῆς Ἐπετηρίδος ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

ΑΒΜΕ	= Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος (περ.), Ἀθῆναι.
ΑΕΚΔ	= Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου (περ.), Ἀθῆναι.
ΑΕΜ	= Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν (περ.), Ἀθῆναι.
Ἀ.Ἐφ.	= Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς (περ.), Ἀθῆναι.
Ἀθηνᾶ	= (περ.), Ἀθῆναι.
Ἀθηναϊκὰ	= (περ.), Ἀθῆναι.
ΑΘΛΓΘ	= Ἀρχεῖον Θρᾳκικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ (περ.), Ἀθῆναι.
Ἀκτῖνες	= (περ.), Ἀθῆναι.
Ἀνάλεκτα	= (περ.), Ἀλεξάνδρεια.
ΑΠ	= Ἀρχεῖον Πόντου (περ.), Ἀθῆναι.
Ἀρχιτεκτονικὴ	= (περ.), Ἀθῆναι.
ΑΤ	= Ἀπόστολος Τίτος (περ.), Ἡράκλειον.
ΑΧ	= Ἀνδριακὰ Χρονικὰ (περ.), Ἀθῆναι.
ΓΠ	= Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (περ.), Θεσσαλονίκη.
ΔΙΕΕ	= Δελτίον Ἱστορικῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας (περ.), Ἀθῆναι.
ΔΧΑΕ	= Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (περ.), Ἀθῆναι.
ΕΕΒΣ	= Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (περ.), Ἀθῆναι.
ΕΕΚΜ	= Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν (περ.), Ἀθῆναι.
ΕΕΦΣΠΑ	= Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
Ἐκκλησία	= (περ.), Ἀθῆναι.
ΕΛΑ	= Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (περ.).
Ἑλληνικὰ	= (περ.), Θεσσαλονίκη.
ΕΜΑ	= Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
Ἑστιὰς	= (περ.), Ἀθῆναι.
ΕΧΑ	= Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγὴ (περ.), Ἀθῆναι.
Ζυγὸς	= (περ.), Ἀθῆναι.
Ἠλειακὰ	= (περ.), Λεχαινά.
Ἠπ. Ἑστ.	= Ἠπειρωτικὴ Ἑστία (περ.), Ἰωάννινα.
Θεολογία	= (περ.), Ἀθῆναι.
Θησαυρίσματα	= (περ.), Βενετία.

1. Συνετάχθη ὑπὸ τῶν τελειοφοίτων τῆς Φιλολογίας Κυριακῆς Ν. Καραβουρνιώτου καὶ Στεφάνου Ἀ. Διαλησμᾶ.

Θρᾳκικὰ = (περ.), Ἀθῆναι.
Κερκ.Χρ. = Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ (περ.), Κέρκυρα.
Κρ.Πρ. = Κρητικὴ Πρωτοχρονιά.
Κρ.Χρ. = Κρητικὰ Χρονικὰ (περ.), Ἡράκλειον.
Κυπρ.Σ. = Κυπριακαὶ Σπουδαὶ (περ.), Λευκωσία.
Λεσβιακὰ = (περ.), Μυτιλήνη.
Μακεδονικὰ = (περ.), Θεσσαλονίκη.
Μικρ.Χρ. = Μικρασιατικὰ Χρονικὰ (περ.), Ἀθῆναι.
ΝΑ = Νέον Ἀθήναιον (περ.), Ἀθῆναι.
ΝΕ = Νέα Ἑστία (περ.), Ἀθῆναι.
Ν.Μορ. = Νέες μορφὲς (περ.), Ἀθῆναι.
Ὀρθοδοξία = (περ.), Κωνσταντινούπολις.
ΠΑΑ = Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
Παρνασσὸς = (περ.), Ἀθῆναι.
ΠΕ = Ποντιακὴ Ἑστία (περ.), Θεσσαλονίκη.
Πελ. = Πελοποννησιακὰ (περ.), Ἀθῆναι.
Πελ.Πρωτ. = Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά.
Πλάτων = (περ.), Ἀθῆναι.
Τ.Χρ. = Τεχνικὰ Χρονικὰ (περ.), Ἀθῆναι.
ΦΚ = Φιλολογικὴ Κύπρος (περ.), Ἀθῆναι.
Byzantinoslavica = (περ.), Πράγα.
Byzantion = (περ.), Βρυξέλλαι.
BZ = Byzantinische Zeitschrift (περ.), Μόναχον.
GOTR = The Greek Orthodox Theological Review (περ.), Brookline, Massachusettes.
JÖBG = Jahrbuch die Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft (περ.), Graz - Köln.
OS = Ostkirchliche Studien (περ.), Würzburg.
REB = Revue des Études Byzantines (περ.), Παρίσιοι.
Speculum = (περ.), Cambridge, Massachusettes.

Α' - ΓΕΝΙΚΑ

† ΑΝΤΩΝΙΟΥ Μητροπολίτου πρ. Ἠλείας. Ἡ Ὁμηρικὴ Φειὰ καὶ ἡ Ἱ. Μονὴ Σκαφιδιᾶς, Πελ. Πρωτ. 1962, 33 - 38.

ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ Δ. Β. Ἄνθιμος Α. Παπαδόπουλος 1878 - 1962 (νεκρολογία), Ἀθηνᾶ ΞΕ', 1961, 262 - 271.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ Α. Ε. Ἰωάννης Βογιατζίδης (νεκρολογία), Ἑλληνικὰ 17, 1962, 487 - 488.

— Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης ὁ Θάσιος, Μακεδονικὰ Ε', 1961 - 1963, 184 - 193.

VALSA M. Le Théâtre Grec Moderne, de 1453 à 1900, Berlin 1960, 8ον, 384.

ΒΕΗ Μ. Ν. Περὶ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Νίκου Α. Βέη, ΝΕ ΛϚ', 1962, 829 - 838.

— Ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐπισταλεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν Νῖκον Βέην, Παρνασσὸς Δ', 1962, 441 - 453.

ΒΡΑΝΟΥΣΗ Λ. Ι. Ἔκθεσις συμμετοχῆς εἰς τὸ ΙΒ' Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν Ἀχρίδι, ΠΑΑ 36, 1961, 435 - 440.

VRYONIS S. The Question of the Byzantine Mines, Speculum XXXVII, 1962, 1 - 17.

† ΓΑΒΡΙΗΛ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ. Ἡ χιλιετηρὶς τοῦ Ἁγιορειτικοῦ Μοναχισμοῦ, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 283.

GEANAKOPLOS D. J. Greek Scholars in Venice, Cambridge, Massachusetts 1962, XIII + 348.

GLYKATZI - AHRWEILER HÉLÈNE. Le XIIe Congrès International des Études Byzantines, Byzantion XXXI, 1961, 533 - 536.

ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Τ. Ἰω. Κ. Κορδᾶτος (1891 - 1961), ΔΙΕΕ ΙΕ', 1961, 429 - 431.

ΔΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Ε. Νικόλαος Λούβαρις, ΝΕ ΛΕ', 1961, 729 - 735.

ΔΗΜΑΡΑ Κ. Θ. Τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου, ΝΕ ΛΕ', 1961, 998 - 1002.

— Φροντίσματα. (Α' Ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση στὸ Διαφωτισμό), Ἀθήνα 1962, 8ον, ιε' + 111.

ΕΡΕΥΝΗΤΟΥ. Τακτικὸν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, Ἠλειακά, τεῦχ. ΚΑ', 1961 - 1962, 642 - 644.

ΖΟΥΜΠΟΥ Α. Ν. Τινὰ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακίτου, Ἠπ. Ἑστ. Ι, 1961, 218 - 220.

ΘΕΟΤΟΚΑ Γ. Κωνσταντῖνος Ἄμαντος, ΝΕ ΛΕ', 1961, 1485 - 1486.

ΘΕΟΧΑΡΗ Μ. Σ. Αἱ βυζαντιναὶ σπουδαὶ εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή », 19 Ἀπριλίου 1962.

ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ Γ. Ι. Ἄγνωστα τοπογραφικὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐξ ἀνεκδότου ἐγγράφου τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς Διονυσίου, Μακεδονικὰ Ε', 1961 - 1963, 1 - 14.

ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ Ι. Α. Ὁ ὀνοματολόγος Κ. Ἄμαντος, ΝΕ ΛΕ', 1961, 1493 - 1494.

ΚΑΛΕΡΓΗ Ν. Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, Ἀθηναϊκὰ 19, 1961, 20 - 24.

ΚΑΛΛΙΑΦΑ Σ. Μ. - ΦΩΤΙΑΔΟΥ Ε. Π. Δημήτριος Σίμου Μπαλᾶνος (μνημόσυνοι λόγοι), ἐν Ἀθήναις 1961, 8ον, 33.

ΚΑΛΟΓΕΡΑ Κ. Ε. Ἡ Μονεμβασία δημιούργημα τῶν Βυζαντινῶν, Ἀθῆναι 1961, 8ον, 36 + εἰκ. 8.

ΚΑΡΜΙΡΗ Ι. Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 415 - 420.

ΚΟΜΙΝΗ Α. Δ. Ciro Giannelli (νεκρολογία), Ἑλληνικὰ 17, 1962, 489 - 490.

ΚΟΡΡΕ Σ. Γ. Κυκλάδες (τὰ κατὰ τὸν σχηματισμόν, τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν νήσων), ΕΕΚΜ Α', 1961, 9 - 31.

— Νικόλαος Λούβαρις. Ἀκαδημαϊκὸς - Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου (νεκρολογία), ΕΕΚΜ Α', 1961, 623 - 625.

ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ Στ. Π. Κωνσταντῖνος Ἰ. Ἄμαντος (1874 - 1960) (νεκρολογία), Ἑλληνικὰ 17, 1962, 483 - 487.

ΚΥΡΡΗ Κ. Π. Οἱ Βυζαντινὲς Σπουδὲς καὶ ἡ Κύπρος, ΦΚ 1961, 119 - 123.

ΛΑΜΨΙΔΟΥ Ολ. Α. Α. Παπαδόπουλος, ΑΠ ΚΔ', 1961, 291 - 417.

— Γεώργιος ὁ Χρυσοκόκκης, ὁ ἰατρός, ΑΠ ΚΔ', 1961, 38 - 41.

LASCARIS M. Le premier Congrès d'Études crétoises, Byzantion XXXI, 1961, 563 - 566.

ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ. Ι. Ἡ διαθήκη τοῦ Ἀγγέλου Ἀκοτάντου (1436), ἀγνώστου κρητικοῦ ζωγράφου, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 139 - 151 + πίν. 1.

— Ἕνα παλιὸ ἰδιωτικὸ γράμμα (1420 ;) σὲ Κρητικὴ διάλεκτο, Κρ.Πρ. 1962, 35 - 39.

ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν. Ἡ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀντίληψις Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ΓΠ ΜΔ', 1961, 38 - 47.

ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ. Τὸ « Ἑλληνικὸ Ἰνστιτοῦτο Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν » Βενετίας [ἐπιστολή], ΝΕ ΛΕ', 1961, 341 - 342.

ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ Σ. 'Ενθυμήσεις σημειωμένες στὰ ἐξώφυλλα Πηδαλίου Πονῆς Παγανῶν Θεσπρωτίας, 'Ηπ.'Εστ. Ι', 1961, 513 - 514.

ΜΠΑΡΑ Β. Γ. 'Η διδασκομένη ὕλη εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα ἐπὶ Τουρκοκρατίας, 'Ηπ. 'Εστ. ΙΑ', 1962, 465 - 475.

ΜΠΙΡΗ Κ. Η. Παπαρρηγόπουλος καὶ Ἄμαντος, ΝΕ ΛΕ', 1961, 1492 - 1493.

ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ Π. Ι. Δημ. Σίμου Μπαλᾶνος. 'Η προσωπικότης καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ κοινωνικὸν ἔργον του, ΠΑΑ 37, 1962, 151 - 169.

ΝΙΛΟΛΑΪΔΟΥ Σ. Ν. Ἄνθιμος Παπαδόπουλος (νεκρολογία), ἐφ. « Προσφυγικὸς κόσμος », 'Αθῆναι 18 Φεβρουαρίου 1962.

ΝΟΤΑΡΗ Ι. Σ. 'Ο ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Ἄμαντος ὡς 'Εθνικὸς Διδάσκαλος, 'Αθῆναι 1961, 12ον, 32.

ΞΥΔΗ Θ. Βιογραφικὰ [Κ. 'Αμάντου], ΝΕ ΛΕ', 1961, 1495 - 1497.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ Δ. Β. 'Αθανάσιος ὁ Πάριος (1721 - 1813), ΕΕΚΜ Α', 1961, 347 - 422, Β', 1962, 892 (προσθήκη).

— 'Ιωάννης Κ. Βογιατζίδης (1877 - 1961) (νεκρολογία), 'Αθηνᾶ ΞΕ', 1961, 254 - 261.

— 'Ιωάννης Κ. Βογιατζίδης (1877 - 1961) (νεκρολογία), ΕΕΚΜ Β', 1962, 869 - 871.

ΠΑΜΠΟΥΚΗ Ι. Τ. Πετεριμίζ. ('Ολίγαι λέξεις ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων τῆς Τουρκοφώνου 'Ελληνικῆς Φιλολογίας), ἐν 'Αθήναις 1961, 8ον, 27.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ Ν. Μ. 'Ο ἑορτασμὸς τῆς χιλιετηρίδος ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς 'Αραβοκρατουμένης Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ (Τὸ πρῶτον διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον ἐν 'Ηρακλείῳ Κρήτης), Byzantion XXXI, 1961, 555 - 562.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Κ. (Σταυριώτη), Γενεαλογικὸς κώδικας τῆς κοινότητος « Σταυρί », Θεσσαλονίκη 1961, 8ον, 132 + εἰκ. 15 + χάρτ. 2.

ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ Χ. Ι. 'Επιστολὴ ἀνέκδοτος ἀγνώστου τέως 'Επισκόπου Μεθώνης Γρηγορίου πρός τινα Πρωτόπαπαν Χάνδακος Κρήτης, ΔΙΕΕ ΙϚ', 1962, 267 - 272.

ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ Γ. 'Απὸ τὴν Βυζαντινὴν Κύπρον, Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 123 - 130.

[ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Π.]. 'Ο Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας (νεκρολογία), ΑΘΛΓΘ ΚϚ', 1961, 388 - 390.

ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ Χ. Γ. Ἕλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς 'Αναγεννήσεως, ΕΜΑ 8 - 9, 1918 - 1959, 63 - 124.

ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Ν. Γ. 'Ο κοινωνικὸς θεσμὸς τῆς φιλίας. 'Η φιλία Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν 'Αθήναις, ΓΠ ΜΔ', 1961, 23 - 28, 92 - 99, 210 - 218.

ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ Ε. Γ. 'Ο Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων. 'Η ἐποχή του καὶ ἡ ἐποχή μας, Πειραιεὺς 1961, 42.

SAVRAMIS D. Der universale Charakter der Orthodoxie, OS 11, 1962, 14 - 26.

ΣΙΩΤΗ Μ. Α. Νικόλαος Λούβαρις (νεκρολογία), ΝΕ ΛΕ', 1961, 477 - 478.

ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΗ Χ. Σ. 'Η παιδεία στὴ Σμύρνη, 'Αθήνα 1961, 8ον, 432.

ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ Θ. 'Ορθοδοξία καὶ 'Ελληνισμός, 'Εκκλησία ΛΘ', 1962, 8 - 14.

ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ Σ. Οἱ Ἕλληνες γιατροὶ λογοτέχνες. 'Απὸ τὴν Ἅλωση τῆς Πόλης ὡς στὰ σήμερα, 'Αθῆναι [1961], 8ον, 200.

ΤΖΑΝΝΕΤΑΤΟΥ Θ. Σ. 'Η τοπογραφία τῆς Κεφαλληνίας κατὰ τὸ Πρακτικὸν τοῦ 1264 καὶ τὴν 'Επιτομὴν αὐτοῦ, 'Αθηνᾶ ΞΕ', 1961, 177 - 190.

— Τὸ πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 καὶ ἡ ἐπιτομὴ αὐτοῦ. Ἔκδοσις αὐτῶν, Πλάτων ΙΓ', 1961, 161 - 164.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Κ. Ν. 'Η βυζαντινὴ οἰκογένεια Χαιρέτη καὶ τὸ ἐν Πάτραις ἀρχεῖόν της, Πάτραι 1962, 8ον, 111.

ΤΣΑΜΠΗ Γ. 'Η θέσις καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ λαοῦ, τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Βυζαντινῶν, ΕΧΑ ΙΕ', 1962, 33 - 38, 112 - 119, 145 - 153, 209 - 213.

ΤΣΟΥΡΚΑ Κ. Δ. 'Ο 'Ελληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ λαοί, ΑΘΛΓΘ ΚϚ', 1961, 86 - 105.

ΤΩΜΑΔΑΚΗ Ν. Β. 'Ο Κωνσταντῖνος Ἄμαντος καὶ ἡ Νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία, ΝΕ ΛΕ', 1961, 1480 - 1483.

— 'Απανθίσματα, 'Αθῆναι 1962, 8ον, 296.

ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ Λ. Ι. Μελετήματα (Ι Θεόφιλος καὶ Εἰκασία - ΙΙ Νέρων καὶ Παῦλος - ΙΙΙ 'Ανθενωτικὰ ἀπὸ Δύσεως καὶ Φιλενωτικὰ ἀπ' 'Ανατολῆς), Θεολογία ΛΓ', 1962, 188 - 206.

ΦΩΤΙΑΔΟΥ Ε. Π. Γιάννης Κορδᾶτος (νεκρολογία), ΝΕ ΛΕ', 1961, 760 - 761.

ΧΑΤΖΗΨΑΛΤΗ Κ. Συμπληρωματικὰ περὶ 'Εφραὶμ τοῦ 'Αθηναίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἐκδόσεων, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 1 - 9.

ΧΙΟΝΙΔΗ Γ. Χ. 'Ο ἱστορικὸς 'Ιωάννης Κορδᾶτος καὶ τὸ συγγραφικόν του ἔργον (νεκρολογία), 'Ηπ.'Εστ. Ι', 1961, 472 - 473.

ΧΡΗΣΤΟΥ Π. Κ. 'Η σιωπὴ [τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου], ΓΠ ΜΕ', 1962, 17 - 19.

† ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Πάπα καὶ Πατριάρχου 'Αλεξανδρείας καὶ πάσης 'Αφρικῆς. Τὰ Ἅπαντα. (Μετ' εἰσαγωγῆς Ε. Μιχαηλίδου, ἐπιμελείᾳ Θ. Δ. Μοσχονᾶ καὶ Ε. Μιχαηλίδου), ἔκδ. Πατριαρχείου 'Αλεξανδρείας, τόμος Α', 'Αλεξάνδρεια 1960, 8ον, 220, τόμος Β', 1961, 8ον, 318.

Β' - ΛΟΓΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΒΟΥΡΗ Σ. Ν. 'Εγκώμιον εἰς Ἅγ. Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν ὑπὸ τοῦ ἱεροκήρυκος τῆς Μ. 'Εκκλησίας 'Ιωάσαφ Κορνηλίου, ΓΠ ΜΓ', 1960, 51 - 60 (βλ. πανηγυρικὸν τεῦχος ΓΠ, 148 - 156).

— 'Ο Κανὼν τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου, 'Αθῆναι, 8ον, 64.

† ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ - ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ Ε. 'Ιερὰ 'Ακολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μάρτυρος 'Αγαθαγγέλου, ἑορταζομένου τῇ 23ῃ 'Ιανουαρίου, 'Αθῆναι 1961, 35.

ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ. 'Ο « περὶ 'Αρετῆς ὕμνος τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ », 'Ακτῖνες ΚΔ', 1961, 18 - 24, 63 - 70.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Νεκρώσιμοι καὶ 'Επιμνημόσυνοι 'Ακολουθίαι ['Αθῆναι 1962], 61.

— Μηναῖον Νοεμβρίου, 'Αθῆναι 1960, 4ον, 226.

— 'Ακολουθία τοῦ 'Αγίου ἐνδόξου καὶ πρωτοκορυφαίου 'Αποστόλου Παύλου, 'Αθῆναι 1961, 36.

ΒΡΑΝΟΥΣΗ Ε. Λ. « Κομισκόρτης ὁ ἐξ 'Αρβάνων » (σχόλια εἰς χωρίον τῆς Ἄννης Κομνηνῆς), 'Ιωάννινα 1962, 8ον, 29.

Γ. Π. Γ. Κρητικὴ 'Αγιολογία. Μάρτυς Θεόφιλος, Χριστιανικὸν Φῶς, περίοδ. Ε', ἀρ. 40, 616 - 618.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ. 'Ακολουθία τῆς δευτέρας ἐμφανίσεως τοῦ σημείου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῇ 7ῃ Μαΐου τοῦ Σωτηρίου Ἔτους 351 καὶ τοῦ γεγονότος θαύματος τῆς παρ' Αὐτοῦ βοηθείας τῇ 7ῃ Μαΐου τοῦ Σωτηρίου Ἔτους 1945 εἰς δόξαν τῆς 'Ελληνικῆς 'Ορθοδοξίας, Ἔκδ. 'Αποστολικῆς Διακονίας 'Εκκλ. 'Ελλάδος, 'Αθῆναι 1961, 22.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ. Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Θεοκλήτου Ἀρχιεπισκόπου Λακεδαιμονίας τοῦ Θαυματουργοῦ, Ἔκδ. περ. «Γαλήνη» τῆς Ἱερ. Μητρ. Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης, 1960, 24.

— Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, τὴν Θαυματουργὸν Μυρτιδιώτισσαν, Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας Ἐκκλ. Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1961, 16.

— Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας Ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος καὶ Ἰσαποστόλου Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος, Ἔκδ. Ἱερᾶς Μητρ. Κορινθίας, Ἀθῆναι 1960, 30.

— Ἀκολουθία εἰς ἀνάμνησιν τῶν σεισμῶν τῆς Θήρας, ψαλλομένη τῇ 9ῃ Ἰουλίου, Ἐν Ἀθήναις 1962, 25.

— Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων τοῦ Χριστοῦ Μαρτύρων, ψαλλομένη εἰς τὰς Κατακόμβας τῆς Μήλου τῇ Κυριακῇ τῶν Ἁγίων Πάντων, Ἐν Ἀθήναις 1962, 8ον, 24.

— Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου Ἐπισκόπου Μαδύτου τοῦ θαυματουργοῦ, ΑΘΛΓΘ ΚϚ', 1961, 67 - 85 (καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθῆναι 1961, 24).

ΓΕΡΟΜΙΧΑΛΟΥ Α. Τὸ ἱεραποστολικὸν ποίημα τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, ΓΠ ΜΓ', 1960, 317 - 326.

ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ. Ἤτοι ἀποφθέγματα Ἁγίων Γερόντων (Εἰσαγωγή: Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Πρόλογος, κείμενον, γλωσσάριον, σχόλια, εὑρετήριον θεμάτων: Β. Πάσχου), Ἀθῆναι, 8ον, 168.

ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Τ. Α. Παλαιῶν Πατρῶν Διονυσίου: Στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, Ἐκκλησία ΛΘ', 1962, 342 - 345.

— Ἱερόθεος Ἰβηρίτης ὁ Πελοποννήσιος, ΕΕΒΣ ΛΒ', 1963, 94 - 112.

ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Δ. Ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων (Τί ἔγραψαν οἱ ἀσχοληθέντες περὶ αὐτοῦ), ἐφ. «Ἡ Καθημερινή», 6 Ὀκτωβ. 1960.

† ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε· ἤτοι ἑρμηνεία τῶν 24 οἴκων τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου, Ἀθῆναι 1960, 112.

† ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ Ε. Ἱερὰ Ἀκολουθία τοῦ ἐνδόξου μάρτυρος Ἀγαθαγγέλου, Ἀθῆναι 1961, 35.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ἔκδοσις Ἀποστολ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος — Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόμοι 4: Ἀθῆναι 1960, ΚϚ', 307, Ἀθῆναι 1961, ΚΖ', 404, ΚΗ', 343, Ἀθῆναι 1962, ΚΘ', 174 (ὁ τόμος Θ' περιλαμβάνει καὶ Μάρκελλον Ἀγκύρας καὶ Βασίλειον Ἀγκύρας, 177 - 324).

ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ Ε. Α. Ἡ Πατριαρχεία τοῦ Διονυσίου Β' σὲ μιὰ παραλλαγὴ τοῦ ψευδο-Δωροθέου, Θησαυρίσματα 1, 1962, 142 - 161.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. Μία συνταρακτικὴ τριλογία [ᾀσματικὸς κανὼν ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου], Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 198 - 200.

ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ Γ. Ι. Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας καὶ ἄλλα προσωπογραφικὰ ἐξ ἀνεκδότου χρυσοβούλλου τοῦ Καντακουζηνοῦ, Ἑλληνικὰ 17, 1962, 1 - 23.

KARAYANNOPULOS J. Zur Frage der Autorschaft am Strategikon des Kekaumenos, BZ 54, 1961, 257 - 265.

ΚΑΡΜΙΡΗ Ι. (ἐπιμελείᾳ), Ἱερὰ Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν καὶ ἰσαποστόλου Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ὁμολογητοῦ. Συνερανισθεῖσα ἐξ ἀρχαιοτέρων τῆς Ἐκκλησίας ὕμνων καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως τοῦ Τυπάλδου, Ἐν Ἀθήναις 1961^{4}, 32.

ΚΛΗΡΙΔΗ Ν. Κυπριακὴ Ἁγιογραφία (προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Προκοπίου), Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 149 - 173.

— Ὁ ἅγιος Αὐξίβιος - Εὐξίφιος καὶ ἡ χειρόγραφη ἀκολουθία του - Παλαιογραφικά, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 41 - 48.

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΗ Α. Δ. Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων. (Μελέτη ἱστορικοκριτική), Χίος 1960, 92.

ΚΡΙΑΡΑ Ε. Τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς τελευταίας περιόδου τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας [μετάφρ. ὑπὸ Δώδου Αἰκ. τῆς ἐν JÖBG VIII, 1959 μελέτης τοῦ σ. Die Besonderheiten der letzten Periode der mittelalterlichen griechischen Literatur], ΝΕ ΛΕ', 1961, 1418 - 1427.

KUSTAS G. L. The literary criticism of Photius (A christian definition of style), Ἑλληνικὰ 17, 1962, 132 - 169.

KYRIAKIDIS S. (Testo critico, introduzione, annotazioni) Eustazio di Tessalonica: La espugnazione di Tessalonica, Palermo 1961, 8ον, LXIII + 195 + πίν. 4.

ΚΥΡΡΗ Κ. Π. Ἡ Κύπρος καὶ τὸ Ἡσυχαστικὸν ζήτημα κατὰ τὸν XIV αἰῶνα, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 19 - 31.

ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ Ν. Ἕνας δαμαστὴς τῆς μελαγχολίας [Γρηγόριος Ναζιανζηνός], Ἀκτῖνες ΚΕ', 1962, 17 - 23.

† ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ Ι. Δ. Ἀκολουθία τῆς Ὁσίας Μητρὸς ἡμῶν Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, Ἀθῆναι 1961, 32.

— Ὁ ἅγιος νεομάρτυς Πολύδωρος, οὗ ἡ Ἁγία Κάρα ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης Πλάκας τεθησαύρησται, ἱστορία - βίος καὶ μαρτύριον, ἀκολουθία - θαύματα - εἰκόνες, Ἀθῆναι 1961, 47.

ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ. Ι. Ἀρσενίου Μονεμβασίας τοῦ Ἀποστόλη ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι (1521 - 1534) (Πρὸς Κάρολον τὸν Ε', Κλήμεντα τὸν Ζ', τὸν Ἔρασμον, τοὺς καρδιναλίους Niccolò Ridolfi καὶ Egidio Canisio, τὸν Ἰανὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Ἰουστῖνον Δεκάδυον), ΕΜΑ 8 - 9, 1958 - 1959, 5 - 56 + πίν. 1.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ ΑΓΚΥΡΑΣ - ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΓΚΥΡΑΣ. Ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - Πατέρες τῆν Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1962, τόμος ΚΘ' (μετὰ τοῦ ΙΑ' μέρους τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας), 177 - 324.

ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. Ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1962, τόμοι Λ', 364, ΛΑ', 381.

Μέγας καὶ Ἱερὸς Συνέκδημος Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ, Ἀθῆναι 1961, 8ον, 1312.

† ΜΕΛΕΤΙΟΥ μητρ. Κυθήρων (ἐξέδωκεν). Ἀκολουθία καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν τοῦ ὁσίου πατρὸς Θεοδώρου τοῦ ἐν Κυθήροις, Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας Ἐκκλ. Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1961, 46.

† ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΚΥΘΗΡΩΝ - ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ. Ἀκολουθία τῆς ὁσιοπαρθενομάρτυρος Ἐλέσης ἐν τῇ νήσῳ Κυθήρων ἀθλησάσης, Ἀθῆναι 1961, 47.

ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ. Μελέτιος Βλαστὸς (νέα βιογραφικὰ στοιχεῖα), Παρνασσὸς Δ', 1962, 19 - 27.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 339.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 324.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1960, 8ον, 406.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1960, 8ον, 479.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1960, 8ον, 468.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 276.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΜΑΡΤΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 259.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 228.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΜΑΪΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 248.

ΜΗΝΑΙΟΝ ΙΟΥΝΙΟΥ. Ἐκδ. «Φῶς», Ἀθῆναι 1961, 8ον, 224.

Μηναιον Ιουλιου. Ἐκδ. « Φῶς », Ἀθῆναι 1961, 8ον, 287.
Μηναιον Αυγουστου. Ἐκδ. « Φῶς », Ἀθῆναι 1961, 8ον, 309.
Μπεκατωρου Γ. Γ. Ἡ τάξις τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν 1961 κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1961, 216.
Benakis L. Studien zu den Aristoteles-Kaumentaren des Michael Psellos, Archiv für Geschichte der Philosophie 43, 1961, 215-238.
Μπουμπουλιδου Φ. Κ. Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ, ΕΕΦΣΠΑ 1961-1962, 387-411 + πίν. 1 [καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθῆναι 1962, 8ον, 32].
Ξυδη Θ. « Διαιωνίζων ὕμνος ἀνεμέλπετο [τὸ κείμενον τοῦ Δανιὴλ διὰ τοὺς τρεῖς παῖδας ὡς πηγὴ ἐμπνεύσεως εἰς τὴν βυζαντινὴν ὑμνογραφίαν], ΝΕ ΛϚ', 1962, 570-576.
Πατρινελη Χ. Γ. Μιχαὴλ Ἀποστόλη Προσφώνημα ἀνέκδοτον εἰς τὸν Καρδινάλιον Βησσαρίωνα, Ἀθηνᾶ ΞΕ', 1961, 129-137.
Παυλου Μοναχου. Οἱ Ἀσκητικοὶ λόγοι ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου μετενεχθέντες εἰς τὴν Νεωτ. Ἑλληνικὴν παρὰ τοῦ Καλλινίκου Παντοκρατορινοῦ, Ἀθῆναι 1961, 8ον, ις' + 352.
Πρωϊου Α. Ἑλληνικὴ μεταγραφὴ καὶ ἑρμηνεία Καθολικῆς Λειτουργίας, Παρνασσὸς Δ', 1962, 273-279.
† Ροδοπουλου Π. Ἡ Ἀναφορὰ τῆς Λειτουργίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ΓΠ ΜΓ', 1960, 172-176, 224-229, 307-317.
Romanides J. Notes on the Palamite controversy and related topics, GOTR IV, 1960-1961, 186-205.
Ρωμανου του Μελωδου Υμνοι. Τόμος Δ'. Μέρος Β', ὕμνοι ΜΑ'-ΜΘ', Ἀθῆναι 1959-1961, 8ον, ζ'+183-560.
Σακαλη Ι. Ἕνα βλέμμα στὴν ποίηση τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Ἀκτῖνες ΚΕ', 1962, 44-49.
Σπεραντσα Θ. Χρυσοστόμου Ἰωάννου οἱ περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι, Ἀθῆναι 1961, 8ον, 176.
— Μόσχου Ἰωάννου: Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Λειμῶνα, Ἀθῆναι 1961, 8ον, 140.
Σταμου Π. Γ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: Ὁμιλίαι περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, Ἀθῆναι 1962, 8ον, 120.
† Τζεδακη Θ. Β. Κασιανή, ἡ μεγάλη τῆς Ἐκκλησίας μελῳδός, ΑΤ Ι', 1961, 8-10, 32-34, 53-56, 94-96, 129-133, 154-155, 177-178, 197-198, 214-217, ΙΑ', 1962, 14-15, 30-32, 48-50, 88-91, 153-156, 175-177, 195-198, 217-220.
Τριανταφυλλιδου Γ. Ι. Ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή », 10 Σεπτεμ. 1960.
Τριανταφυλλοπουλου Κ. Δ. Ἀνέκδοτος περὶ ἀσυλίας ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρέθα πρὸς Λέοντα τὸν Σοφόν, Πελοποννησιακὰ 5, 1961, 1-20.
Τσικνοπουλου Ι. Π. Σύμμεικτα τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 185-285.
— Γεωγραφικὰ καὶ Λαογραφικὰ τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 49-128.
Τωμαδακη Ν. Β. Σύλλαβος Βυζαντινῶν Μελετῶν καὶ Κειμένων, Ἐν Ἀθήναις 1961, 8ον, ζ'+782.
Φουντουλη Ι. Μ. Γεωργίου Ἀρχιεπισκόπου Μυτιλήνης λόγος τῇ ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ κατὰ τὸν κώδικα 49 τῆς Μονῆς Καρακάλλου, Θεολογία ΛΒ', 1961, 645-650.
— Παρατηρήσεις τοῦ Κωνσταντίνου Μ. Καλλινίκου ἐπὶ τῶν Ψαλμικῶν καὶ Παροιμιακῶν ἀναγνωσμάτων, τῶν παρ' ἡμῖν λειτουργικῶν ἐντύπων, πρὸς ἀμεμπτοτέραν αὐτῶν ἐκτύπωσιν, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 69-73, 90-93 [καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθῆναι 1961, 27].
— Οἱ Τοῦρκοι κατακτηταὶ ἐν ταῖς ἀκολουθίαις τῶν Λεσβίων Ἁγίων, Λεσβιακὰ Δ', 1962, 76-90.
Χατζηψαλτη Κ. Φιλολογικαὶ διορθώσεις εἰς τὸ Κυπριακὸν Χρονικὸν τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ, Byzantion XXXI, 1961, 209-214.
† Χρυσοστομου ἐπ. Θαυμακοῦ. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ, Ἐν Ἀθήναις 1962, 12ον, 96 + πίν. 1 [= Ἐκκλησία ΛΘ', 1962, 160-162, 202-204, 251-253, 311-312, 362-364, 401-404, 428-432, 459-462].

Γ' - ΔΗΜΩΔΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Αναστασακη Π. Σεριμπαχλῆς (Λαϊκὴ τραγῳδία), Παρνασσὸς Γ', 1961, 412-414.
Embiricos A. La Renaissance Crétoise, XVI et XVII siècles. Tome I. La littérature, Paris 1960, Collection de l'Institut d'Études Byzantines et Néo-hellénique, 8ον, 300.
Ζαχαριαδου Ε. Α. Μιὰ ἰταλικὴ πηγὴ τοῦ Ψευδο-Δωροθέου γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Ὀθωμανῶν, Πελοποννησιακὰ 5, 1961, 46-59.
Ζωρα Γ. Θ. Ὁ Πουλλολόγος (κατὰ τὸν Ἀθηναϊκὸν κώδικα 701), Ἀθῆναι 1960, Σπουδαστήριον Βυζαντ. καὶ Νεοελλην. Φιλολογίας Πανεπ. Ἀθηνῶν, 8ον, 30 + πίν. 2 [= ΕΕΒΣ Λ', 1960, 150-167].
— Μαρίνου Φαλιέρου « Ἱστορία καὶ Ὄνειρον » (κατὰ τὸν Βατικανὸν ἑλληνικὸν κώδικα 1563), Ἀθῆναι 1961, Σπουδαστήριον Βυζαντ. καὶ Νεοελλην. Φιλολογίας Πανεπ. Ἀθηνῶν, 8ον, 54 + πίν. 1 [= ΕΕΦΣΠΑ 1961-1962, 168-206].
— Παλαιότεραι ἐπιδράσεις τοῦ Δάντου ἐπὶ τὴν Νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν, ΝΕ ΛϚ', 1962, 724-726.
— Ἡ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐκστρατεία Μωάμεθ τοῦ Β' κατὰ τῆς Πελοποννήσου (κατὰ τὸν Βαρβερινὸν Ἑλληνικὸν Κώδικα 111), Πελ. Πρωτ. 1963, 36-38.
Κεφαλληνιαδη Ν. Ἄγνωστος Ναξιακὴ παραλλαγὴ τῆς « Ὄμορφης Βοσκοπούλας », Παρνασσὸς Γ', 1961, 288-290.
Κορναρου Βιτσεντζου. Ὁ Ἐρωτόκριτος (εἰσαγωγὴ Γ. Σεφέρη), Ἐκδόσεις Γαλαξία, [Ἀθῆναι 1962], 8ον, 365 + πίν. 8. [« Ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἀκολούθησε τὶς ἕως τώρα ἐκδόσεις τοῦ ἔργου καὶ κυρίως τὴν ἔκδοση τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου, ἑνοποιώντας τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου »].
Κριαρα Ε. Der roman « Imperios und Margarona » und des « Dekameron » als Quellen des Jakob Trivolis, Probleme der Neugrichische Litteratur III, Berlin 1960, 62-92.
Κυθρεωτη Ι. Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάροντα, ΦΚ 1961, 41-44.
Κυριακιδου Στ. Π. Τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ καὶ τὸ τουρκικὸν λαϊκὸν μυθιστόρημα τοῦ Κιόρογλου, Ἑλληνικὰ 17, 1962, 252-261.
Λαμπαδαριδου Ν. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ θρύλος τῆς δρακοντοκτονίας, ΑΘΛΓΘ ΚϚ', 1961, 366-369.
Λαμψιδη Π. Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Πόντου. Α' Τὰ κείμενα. Ἀνθολόγηση-Νεοελληνικὴ ἀπόδοση, Ἀθῆναι 1960, 8ον, 205.
Λαμψιδη Ο. Μυθιστορηματικὴ διήγησις περὶ τῆς Θεοδώρας, ΝΑ 3, 1958-1960, 17-23.

ΛΑΟΥΡΔΑ Β. Μεταβυζαντινὸν δημῶδες κείμενον περὶ τοῦ 'Αγίου Δημητρίου, ΓΠ ΜΓ', 1960, 378 - 398.
ΜΑΡΑΘΕΥΤΗ Μ. Ι. Ἡ γένεσις καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ Ἑλληνικοῦ Μυθιστορήματος, ΦΚ 1961, 81 - 88.
ΜΑΡΑΘΕΥΤΗ Φ. Σ. Ἡ συμβολὴ τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ εἰς τὴν Κυπριακὴν ἱστοριογραφίαν, ΦΚ 1961, 115 - 118.
ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗ Π. Δ. Νέα στοιχεῖα δημοτικότητος τοῦ Ἐρωτόκριτου: Ἐρωτόκριτος καὶ Εὔβοια, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή », 8 Ἰουλίου 1962.
ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ. Ἔργα καὶ ἡμέραι τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου, Παρνασσὸς Δ', 1962, 225 - 246.
ΜΙΝΩΤΟΥ Δ. Ἡ Χρυσομαλλοῦσα (Ζακυνθινὴ ὁμιλία), Παρνασσὸς Γ', 1961, 415 - 432.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ Δ. Β. Τὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα ἐν Νάξῳ, ΕΕΚΜ Β', 1962, 659 - 689.
— Τὸ δημῶδες ᾆσμα « Ὄνειρο τῆς Παναγίας », ΕΛΑ ΙΓ' - ΙΔ', 1960 - 1961, 35 - 50.
ΠΑΛΛΗ Α. Α. †. Ἱστορία Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, βίος, πόλεμοι καὶ θάνατος αὐτοῦ ἢ ἡ φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου, Ἐκδόσεις Γαλαξία [Ἀθῆναι 1961]. 8ον, 215 + εἰκ. 8.
ΠΛΩΡΙΤΗ Μ. « Ἐρωφίλη », ἐφ. « Ἐλευθερία » 25 Αὐγ. 1961.
ΣΟΛΟΜΟΥ Α. Ἡ « Ἐρωφίλη » τοῦ Χορτάτζη, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή » 20 Αὐγ. 1961.
— Ἡ « Ἐρωφίλη » καὶ τὸ Κρητικὸ Θέατρο, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή » 24 Αὐγ. 1961.
ΣΠΑΤΑΛΑ Γ. Εἰσαγωγὴ στὴ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Καινούργια Ἐποχὴ 6, Καλοκαίρι 1961, 177 - 202.
ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ Γ. Κ. Τὸ δημῶδες ᾆσμα « Τοῦ Κάστρου τῆς Ὡριᾶς ». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ΕΛΑ ΙΓ' - ΙΔ', 1960 - 1961, 3 - 34.
SPYRIDAKIS G. K. Zwei Neugriechische Volkssagen über Alexander der Grosseu, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb 1962, 443 - 450.
ΤΣΟΛΑΚΗ ΕΥΑ. Θ. Παρατηρήσεις στοὺς πρώτους στίχους τῆς « Διηγήσεως Παιδιοφράστου τῶν τετραπόδων ζώων », Ἑλληνικὰ 17, 1962, 318 - 324.
ΤΣΟΠΑΝΑΚΗ Α. Γ. Ἑρμηνευτικὰ καὶ διορθωτικὰ στὸ κείμενο τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα (χειρόγραφο Grottaferrata), Ἑλληνικὰ 17, 1962, 75 - 94.
ΧΟΡΤΑΤΖΗ Γ. Ἐρωφίλη (προλεγόμενα Α. Σολομοῦ), Ἐκδόσεις Γαλαξία [Ἀθῆναι 1961], 8ον, 178. [« Ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἀκολούθησε βασικὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Κ. Ν. Σάθα, Κρητικὸν Θέατρον ἢ Συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ ἀγνώστων δραμάτων, ἐν Βενετίᾳ 1879, ἑνοποιώντας μόνο τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου »].
ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ Α. Βασιλεὺς ὁ Ροδολῖνος, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή », 13 Ἰουλίου 1962.
— Ὁ μῦθος τοῦ Ροδολίνου, ἐφ. « Ἡ Καθημερινή », 14 Ἰουλίου 1962.

Δ' - ΓΛΩΣΣΑ

ΑΝΔΡΙΩΤΗ Ν. Π. Τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβισιοῦ τῆς Λυκίας, Ἀθήνα 1961, Ἐκδ. Κέντρου Μικρασιατ. Σπουδῶν, 8ον, 125.
ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ Δ. Β. Ἄβιος - ἀβιωτικὴ - ἀβιωτίκιον, Ἀθηνᾶ ΞΕ', 1961, 191 - 200.
— Δελτίον Ἀναλυτικῆς Γλωσσικῆς Βιβλιογραφίας 1960, Ἀθηνᾶ ΞΕ', 1961, 331 - 376.
— Ἀρχαιοπινῆ τινα γλωσσικὰ ἐκ Κυκλάδων (Τσημίσκι - τσημὸς - κημός), ΕΕΚΜ Α', 1961, 593 - 599.

23 - 10 - 1963

ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ Δ. Β. Ἀρχαῖα καὶ Μεσαιωνικὰ τοπωνύμια ἐκ Μάνης, Πελ. Ε', 1961, 161 - 179.
VAYACACOS D. Noms de famille neogrecs derivant de mots signifiant des grades, titres et offices ecclesiastiques, Studia Onomastica Monacensia IV, 1961, 753 - 761.
ΒΑΛΣΑ Μ. Ἡ γραφὴ τῶν Ἑλληνικῶν μὲ Λατινικὰ στοιχεῖα στὸ ΙϚ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα, Ἠπ. Ἑστ. Ι', 1961, 167 - 168.
ΒΑΣΙΛΑ Η. Συμπληρώσεις καὶ ἐτυμολογικὰ στὸ ποιμενικὸ λεξιλόγιο τοῦ κ. Σ. Μουσελίμη, Ἠπ. Ἑστ. Ι', 1961, 233 - 234.
ΒΕΪΚΟΥ - ΣΕΡΑΜΕΤΗ Κ. Ἐπιβάτες (Γλωσσάριο, τοποθεσίες καὶ τοπωνύμια), ΑΘΛΓΘ ΚϚ', 1961, 246 - 329.
ΓΕΩΡΓΑΚΑ Δ. Ι. Μορέας, Μοριὰς (τὸ Μεσαιωνικὸ καὶ νεώτερο ὄνομα τῆς Πελοποννήσου, Πελ. Πρωτ. 1962, 99 - 102.
ΚΑΡΑΤΖΑ Σ. Κ. Δημοσάρι, εὐβοϊκὸ τοπωνύμιο βυζαντινῆς καταγωγῆς, ΑΕΜ Η', 1961, 113 - 121.
ΚΟΜΠΟΡΟΖΟΥ Φ. Α. Τοπωνυμικὰ τῆς Ὀλυμπίας, Πελ.Πρωτ. 1962, 341 - 346.
— Τὰ τοπωνύμια τῆς Μεσσηνίας, Πελ.Πρωτ. 1963, 339 - 350.
ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΥ Ν. Γ. Ποιμενικὰ τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, Μικρ.Χρ. Θ', 1961, 196 - 210.
ΚΡΕΚΟΥΚΙΑ Δ. Α. Ἡ σύμφυρσις εἰς τὸ Μεσσηνιακὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, Πλάτων ΙΓ', 1961, 258 - 263.
ΚΡΗΤΙΚΟΥ Π. Γ. Πατμιακὰ τοπωνύμια, Ἀθῆναι 1961, 180 + χάρτ. 1.
ΚΟΥΤΣΙΛΙΕΡΗ Α. Γ. Ἡ καταγωγὴ τοῦ Ταιναρίου ἰδιώματος ἐκ τῆς φωνητικῆς τεκμηριουμένη, Πλάτων ΙΓ', 1961, 78 - 107.
ΛΑΜΨΙΔΟΥ ΟΔ. Ἡ καταγραφὴ τῶν διαλεκτικῶν κειμένων τοῦ Πόντου, ΑΠ ΚΔ', 1961, 53 - 75.
ΜΟΣΧΟΚΑΛΥΒΙΤΗ Γ. - ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ Ι. Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Ἀξοῦ, Ἀθῆναι 1960, Ἐκδ. Κέντρου Μικρασ. Σπουδῶν, 8ον, 328 + χάρτ. 2.
ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ Σ. Ποιμενικὸ λεξιλόγιο Σουλίου - Θεσπρωτίας, Ἠπ. Ἑστ. Ι', 1961, 39 - 47.
ΠΑΓΚΑΛΟΥ Γ. Ε. Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης, Ἐν Ἀθήναις 1961, τόμος Γ' (Γλωσσάριον Λ - Σ), 8ον, 528.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΘΙΜΟΥ Α. Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, Ἐν Ἀθήναις 1961, τόμ. Β', 8ον, 559.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Κ. (ΣΤΑΥΡΙΩΤΗ), Ποντιακὰ παράγωγα οὐσιαστικὰ θηλυκὰ εἰς -εα, ΠΕ ΧΙΙ, 1961, 6141 - 6143.
ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Π. Τοπωνυμικὰ τῶν Καλαβρύτων, Πελ.Πρωτ. 1963, 337 - 338.
ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ Γ. Ἑρμηνευτικά, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 33 - 39.
ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗ Α Χ. Προσθῆκαι εἴς τινα τοῦ ποιμενικοῦ λεξιλογίου τοῦ Σπυρ. Μουσελίμη, Ἠπ. Ἑστ. Ι', 1961, 426 - 431.
ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ Δ. Τουρκο - Περσο - Ἀραβικὲς λέξεις στὸ Γιαννιώτικο γλωσσικὸ ἰδίωμα, Ἠπ. Ἑστ. Ι', 1961, 526 - 529, 647 - 650, 824 - 827, 908 - 911, 1009 - 1010, 1088 - 1089, ΙΑ', 1962, 48 - 50, 143 - 144, 244 - 245, 325 - 326, 424 - 425, 559 - 560, 643 - 644.
ΣΑΛΤΣΗ Ι. Συμβολὴ στὴ χρονικὴ τοποθέτηση τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου, ΠΕ ΧΙΙ, 1961, 6137 - 6140.
ΣΟΛΩΜΟΝΙΔΗ Χ. Σ. Σμυρναϊκὸ Γλωσσάριο, Ἀθήνα 1962, 8ον, 148.
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ Ζ. Περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς νήσου Νάξου, ΕΕΚΜ Α', 1961, 479 - 483.

Ε' - ΘΕΟΛΟΓΙΑ

† ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΜΕΛΟΗΣ. Ἡ ἐπιείκεια τῶν Πατέρων ἐν τῇ ἐξομολογήσει, Ὀρθοδοξία ΑΣΤ', 1961, 12 - 27, 132 - 141, 238 - 248.

† ΤΙΜΙΑΔΟΥ Α. Ἐπισκόπου Μελόης. Ὁ Τερτυλλιανὸς καὶ ἡ ἐξομολόγησις, ΓΠ ΜΔ', 1961, 17 - 22, 187 - 191, 257 - 264.

† ΓΑΒΡΙΗΛ [ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ]. Ἡ Μοναχικὴ ζωὴ κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας, Ἀθῆναι 1962, 8ον, 160.

DENTAKIS B. L. Joannes Kyparissiotes (Stoicheiodes Ekthesis ton Theologikon Rheseon), Θεολογία ΑΒ', 1961, 108 - 124, 305 - 323, 437 - 454.

ΕΡΑΣΤΟΥ Β. « Χορεύετω ἡ φύσις », Ἀκτῖνες ΚΔ', 1961, 134 - 139.

† ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΜΗΤΡ. ΚΡΗΤΗΣ. Λόγος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ΑΤ Ι', 1961, 24 - 26, 51 - 52.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α. Ἡ Θεολογία τοῦ Ἰουστίνου, Φιλοσόφου καὶ Μάρτυρος καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, Ἀθῆναι, 8ον, 168.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. Μοναχικὸς Βίος καὶ Πνευματικότης, ΓΠ ΜΓ', 1960, 19 - 30 (βλ. πανηγυρικὸν τεῦχος ΓΠ, 221 - 232).

ΚΑΡΜΙΡΗ Ι. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 435 - 438.

— Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962, 8ον, 158.

KARMIRIS J. The Ecclesiology of the Three Hierarchs, GOTR VI, 1960 - 1961, 135 - 185.

ΚΟΡΟΝΤΖΗ Π. Τὸ παιδαγωγικὸν ἦθος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ΕΧΑ ΙΔ', 1961, 1 - 5, 33 - 38.

† ΚΟΤΣΩΝΗ Ι. Ι. Ἡ ἐλευθερία καὶ ὁ καταναγκασμὸς εἰς τὰ προβλήματα τῆς διαδόσεως τῆς πίστεως, ΓΠ ΜΓ', 1960, 191 - 201, 271 - 279.

ΚΥΡΑΤΣΟΥ Δ. Ὁρόσημα τοῦ ἐνιαυτοῦ, Ἐν Ἐδέσσῃ 1961, 12ον, 116.

ΛΟΥΚΑΚΗ Κ. Τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, ΑΤ Ι', 1961, 88 - 91, 114 - 116, 134 - 137.

ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ Ι. Σ. Προλεγόμενα εἰς τὴν περὶ ὑπάρξεως θεωρίαν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ΕΧΑ ΙΔ', 1961, 97 - 102, 135 - 140, 161 - 167.

ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ Κ. Δ. Χριστοκεντρικὴ ποιμαντικὴ ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Θεολογία ΑΒ', 1961, 537 - 581, ΑΓ', 1962, 54 - 82 [καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθῆναι 1961, 142].

ΜΩΡΑΪΤΟΥ Δ. Ν. Χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς καὶ Τεχνική, Παρνασσὸς Γ', 1961, 183 - 192.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Α. Δογματολογία, Καρυαὶ Ἁγίου Ὄρους 1961, 272.

† ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΜΗΤΡ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Ἀνακήρυξις Ἁγίων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ΓΠ ΜΓ', 1960, 359 - 367.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος καὶ τὸ μοναχικὸν ἰδεῶδες κατὰ τὸν Ἰσίδωρον Θεσσαλονίκης, ΓΠ ΜΕ', 1962, 312 - 319.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Ν. Γ. Ἡ προσευχὴ κατὰ τὸν Ὠριγένην, ΓΠ ΜΕ', 1962, 46 - 51, 124 - 129.

† ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ Σ. †. Ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγαμία καὶ αἱ μοναστικαὶ ἀδελφότητες κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1961², 198.

ΠΑΣΧΟΥ Π. Β. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου: Νέον Μαρτυρολόγιον, Ἀθῆναι 1961, 8ον, 304 + πίν. 1.

SAVRAMIS D. Zur Soziologie des Byzantinischen Mönchtums, Leiden/Köln 1962, 99.

ΣΑΡΑΚΑ Ε. Δ. Ἡ κατὰ τοῦ Ἰσλὰμ πολεμικὴ τῶν Βυζαντινῶν Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 1961, 8ον, 125.

† ΣΙΜΙΓΙΑΤΟΥ Π. Χ. Ὁ μετὰ τὴν γέννησιν καθαρμὸς τῶν γυναικῶν, ΓΠ ΜΕ', 1962, 108 - 118.

— Ἡ συνεχὴς Θεία Κοινωνία κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, Ὀρθοδοξία ΑΣΤ', 1961, 388 - 399.

ΣΙΩΤΟΥ Μ. Α. Χριστιανισμὸς καὶ Ἀνθρωπισμός, Παρνασσὸς Δ', 1962, 29 - 54.

ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ. Οἱ λαϊκοὶ ἐν τῷ Ὀρθοδόξῳ κόσμῳ, Ὀρθοδοξία ΑΣΤ', 1961, 48 - 61, 142 - 156.

ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π. Ν. Ὁ χαρακτὴρ τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας, Θεολογία ΑΒ', 1961, 369 - 388.

— Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1961, τόμος Γ', 8ον, η' + 548.

— Ἀρχαὶ καὶ χαρακτὴρ τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀθῆναι 1962, 8ον, μ' + 242.

— Ἀμβροσιανὸς ἢ λειτουργικὸς τύπος τῶν Μεδιολάνων, Θεολογία ΑΓ', 1962, 487 - 502.

ΤΣΑΡΑ Α. Ἡ διάκρισις κατὰ τοὺς νηπτικοὺς Πατέρας, ΓΠ ΜΕ', 1962, 320 - 334.

† ΤΣΕΤΣΗ Γ. Ἡ ἔνταξις τῶν Ἁγίων εἰς τὸ Ἑορτολόγιον τῆς Ἐκκλησίας, Ὀρθοδοξία ΑΣΤ', 1961, 157 - 173, 264 - 281, 371 - 387. ΑΖ', 1962, 238 - 253, 407 - 420.

ΦΡΑΓΚΟΥΛΑ Ι. Ν. Ἡ φυσικὴ μορφὴ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ΓΠ ΜΕ', 1962, 20 - 23, 85 - 95.

† ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΘΑΥΜΑΚΟΥ. Τὸ ἔλαιον ἐξ ἐπόψεως τελετουργικῆς, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 15 - 16, 29 - 31, 50 - 54.

ΣΤ' - ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ALEXANDRIDES K. Über die Krankheiten des Kaisers Alexios I Komnenos, BZ 55, 1962, 68 - 75.

ΑΝΑΠΛΙΩΤΗ Γ. Μεσαιωνικὸ Χρονικὸ τῆς Καλαμάτας, Πελ. Πρωτ. 1962, 289 - 294.

ANTONIADIS - BIBICOU H. Note sur les relations de Byzance avec Venise, Θησαυρίσματα 1, 1962, 162 - 178.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΜΥΡΤΙΛΟΥ Κ. Ὁ Στενίμαχος. (Ἤτοι συνοπτικὴ τῆς πόλεως Στενιμάχου ἱστορία ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων), ἔκδ. Β' ἐπηυξημένη, Ἀθῆναι, 8ον, ις' + 208 + πίν. 24.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ Α. Ε. Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Α' Ἀρχὲς καὶ διαμόρφωσή του, Θεσσαλονίκη 1961, 8ον, 395 + πίν. 12 + χάρτ. 7.

BAKALOPULOS A. Les limites de l'empire byzantin depuis la fin du XIVe siècle jusqu'à sa chute (1453), BZ 55, 1962, 56 - 65.

ΒΑΡΣΟΥ Γ. Ἱστορία τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. (Αἰτωλίας - Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμφιλοχίας). Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρις Ἐπαναστάσεως 1821, Ἀθῆναι, 8ον, 160 + χαρτ. 1.

ΒΡΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Ε. Θρυλικὲς μορφὲς τῆς Μεσαιωνικῆς Εὐβοίας. Ὁ ἱππότης Λικάριος, Ἠὼς 5, 1962, τεῦχ. 54, 45 - 49.

ΒΡΑΝΟΥΣΗ Λ. Ι. Χρονικὰ τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Τουρκοκρατημένης Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1962, 8ον, η' + 221.

VRYONIS SP. St. Joannicius the Great (754 - 846) and the «Slavs» of Bithynia, Byzantion XXXI, 1961, 245 - 248.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Κ. Π. Ἱστορία τῆς Κύπρου, Λευκωσία - Βαρωσία 1960[6], 8ον, 260.

ΓΙΑΝΝΑΚΑΚΗ Γ. Ι. † Λεξιλόγιον τῶν κυριωτέρων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης (1500 π.Χ. - 1922 μ.Χ.), Θρακικὰ ΛΕ', 1962, 206 - 284.

— Τὸ Παιδομάζωμα, Θρακικὰ ΛΔ', 1961, 143 - 156.

— Ἡ Θράκη ὡς προμαχὼν τοῦ Βυζαντίου (Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων 330 - 1453 μ.Χ.), Θρακικὰ ΛΕ', 1962, 1 - 205.

GLYKATZI - AHRWEILER HÉLÈNE. L'administration militaire de la Crète Byzantine, Byzantion XXXI, 1961, 217 - 228.

ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Τ. Α. Τὸ Κρυφὸ Σχολειό, Παρνασσὸς Δ', 1962, 66 - 90.

ΖΩΡΑ Γ. Θ. Μαρτυρίαι τινες περὶ τὸ παιδομάζωμα, Παρνασσὸς Δ', 1962, 217 - 223.

— Ἡ 700ὴ ἐπέτειος τῆς ἀνασυστάσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, Παρνασσὸς Γ', 1961, 147 - 152.

ΚΑΛΟΓΕΡΑ Κ. Ε. Τὰ χιλιόχρονα τῆς Κάτω Μονεμβασίας, Ἠὼς 4, 1961, τεῦχ. 9, 40 - 43.

ΚΑΠΟΤΑ Χ. Ἡ Φραγκοκρατία τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ Βαρωνία τῆς Γριτσένης, Πελ. Πρωτ. 1963, 114.

ΚΛΗΡΙΔΗ Ν. Ἐκλιπόντες συνοικισμοὶ καὶ ἱστορικὰ γεγονότα [περὶ τοῦ συνοικισμοῦ Κουρκούσα ἢ Κουρκού], ΦΚ 1961, 156 - 159.

CONSTANTELOS D. Philanthropy in the Age of Justinian, GOTR VI, 1960 - 1961, 206 - 226.

ΚΟΝΤΟΥ Κ. Ἡ κατάκτηση τῆς Μυτιλήνης ἀπὸ τοὺς Τούρκους, Λεσβιακὰ Δ', 1962, 7 - 49 (καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθῆναι 1962, 8ον, 48).

ΚΟΡΔΑΤΟΥ Γ. Κ. Ἱστορία τῆς Ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιᾶς (ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ὡς τὰ σήμερα), Ἀθῆναι 1960, 8ον, 1044.

ΚΟΥΚΟΥ Ε. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ, Ἀκτῖνες ΚΕ', 1962, 9 - 16.

ΚΡΗΤΙΚΟΥ Π. Γ. Πάτμου καὶ Σμύρνης μικρὰ χρονικά, Μικρ. Χρ. Θ', 1961, 42 - 52.

† CYPRIAN. Early Greek ventures into Africa, Ἀνάλεκτα 10, 1961, 145 - 150 + πίν. 1.

ΚΩΝΣΤΑ Π. Ε. Ἡ Ρωσσία ὡς ναυτικὴ δύναμις (820 - 1960 μ.Χ.), Ἀθῆναι 1960, 8ον, 376.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ - ΤΡΙΦΥΛΙΟΥ Π. Τὸ Σιδερόκαστρο στὴν ἱστορία (1210 - 1960), Ἀθῆναι 1961, 160.

ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ ΣΤ. Π. Ἱστορικὰ Σημειώματα, Ἑλληνικὰ 17, 1962, 219 - 251.

ΛΑΜΨΙΔΟΥ ΟΔ. Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ΑΠ ΚΔ', 1961, 14 - 34.

ΛΙΝΑΡΔΟΥ Γ. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς πόλεως Κερκύρας, Κερκ.Χρ. ΙΧ, 1962, 30 - 47.

ΛΟΓΙΑΔΟΥ - ΠΛΑΤΩΝΟΣ Σ. 961 μ.Χ. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐλευθερώνει τὴν Κρήτην, ΑΤ Γ', 1961, 141 - 144.

ΛΟΥΪΖΙΔΟΥ Χ. Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Χάνδακος ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ΑΤ Γ', 1961, 86 - 88.

ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗ Π. Δ. Αὐτοκρατορικαὶ προσεγγίσεις εἰς τὴν Εὔβοιαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας, ΑΕΜ Θ', 1962, 168 - 176.

ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ. Ἀθηναῖοι ἔμποροι ἐν Βενετίᾳ τὸ ἔτος 1592, Ἀθηναϊκὰ 19, 1961, 5 - 8.

ΠΑΣΧΑΛΗ Δ. Π. Κατάκτησις τῶν Κυκλάδων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ΕΕΚΜ Α', 1961, 215 - 233.

ΠΛΑΣΣΑΡΑ Β. Γραίτζας - Σαλμένικο, Πελ.Πρωτ. 1963, 299 - 300.

SOULIS G. C. The Gypsies in the Byzantine Empire in the Balkans in the Late Middle Ages, Dumbarton Oaks Papers 15, 1961, 143 - 165.

ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ Κ. Ὁ χαρακτὴρ τῆς Κυπριακῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1426 καὶ ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς, Πνευματικὴ Κύπρος Α', 1961, 536 - 538.

ΣΤΑΜΟΥ Π. Ἡ ἡρωϊκὴ Κασσάνδρα ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, Ἐν Ἀθήναις 1961, 190.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ Α. Τὸ Χλεμοῦτσι, Πελ. Πρωτ. 1962, 303 - 305.

ΦΟΥΣΑΡΑ Γ. Ι. Οἱ δυνάστες τῆς Εὐβοίας στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, ΑΕΜ Θ', 1962, 130 - 151.

CHARANIS P. The Armenians in the Byzantine Empire, Byzantinoslavica XXII, 1961, 196 - 240.

ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου (1204 - 1448 μ.Χ.). Ἐθνικὸς πρόμαχος κατὰ τῆς Λατινοκρατίας καὶ τοῦ Σλαυϊσμοῦ, Ἀθῆναι 1962, 8ον, 144.

Ζ' - ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ. Ἅγιον Ὄρος Ἄθως (Χιλιετηρὶς ἀπὸ τῆς πρώτης Ἁγιορειτικῆς Ἱεραποστολῆς), Κρ.Χρ. ΙΔ', 452 - 456.

† Ἀλεξίου Ι. Γ. «Ἀστέρες πολύφωτοι» (Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος), Ἀθῆναι 1961, 16ον, 207 + πίν. 2.

— Ὁ φλογερὸς μαχητὴς (Ἰωάννης Χρυσόστομος), Ἀθῆναι 1961, 16ον, 243 + πίν. 1 + χάρτ. 1.

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Μ. - ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ Κ. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος καὶ αἱ αἱρέσεις τῆς ἐποχῆς του, Ἀθῆναι 1961, 39.

† ΑΤΕΣΗ Β. Γ. ΠΡ. ΛΗΜΝΟΥ. Ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω ἱστορικὴ ἀλήθεια, ΑΕΚΔ ΙϚ', 1961, 125 - 136.

— Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σκύρου, Ἀθῆναι 1961, 8ον, ΧΙ + 376.

— Τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ΑΕΚΔ ΙΖ', 1962, 4 - 16, 103 - 114, 145 - 158.

ΒΑΜΒΑΚΟΥ Σ. Κ. Ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος ὁ Νέος, Ἀθῆναι 1960, 16ον, 16.

† ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Χ. Δ. Κοσμᾶς Αἰτωλός, ὁ Ἕλλην Ἱεραπόστολος, Ἀθῆναι, 1961, 190.

ΒΕΗ Ν. Α. † Λουκᾶς - Γ' [Ἀρχιερεὺς ΙϚ' αἰῶνος], ΝΕ ΑϚ', 1962, 940.

— Λουκᾶς - Β' [ἱερομόναχος τοῦ 11ου αἰῶνος], ΝΕ ΑϚ', 1962, 838.

† ΒΙΤΑΛΗ Φ. Α. Ὁ Ἠπειρώτης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Νικόλαος ὁ Ε', Ἠπ. Ἑστ. ΙΑ', 1962, 298 - 302.

— Ἱεράρχαι Ἀθηνῶν ἐξ Ἠπείρου ὁρμώμενοι, Ἐκκλησία ΛΘ', 1962, 121 - 123, 144 - 146, 172 - 173, 233 - 235, 258 - 260, 273 - 275.

— Κυκλαδῖται Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἑξῆς, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 284 - 287, 315 - 318, 337 - 340, 379 - 382, 351 - 353, 425 - 427, 445 - 448.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. Βίος τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Μεθοδίας τῆς ἐν Κιμώλῳ τῇ νήσῳ ἀσκησάσης, Ἐν Ἀθήναις 1962, 8ον, 24.

ΓΕΡΟΜΙΧΑΛΟΥ Α. Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, ΓΠ ΜΔ', 1961, 79 - 91, 134 - 145, 192 - 209, 295 - 309.

ΓΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Σ. Μ. Ματθαῖος Μητροπολίτης Μυρέων (ἐκ Πωγωνιανῆς 154.. - 1624), Ἠπ.Ἑστ. Ι', 1961, 99 - 109, 199 - 205, 316 - 322, 413 - 418, 491 -

498, 604 - 610, 812 - 816, 892 - 900, 981 - 988, 1061 - 1071, ΙΑ', 1962, 22 - 27, 113 - 117, 231 - 237.
† ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΡΙΚΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΓΩΝ. Μοναστήρι Σταγιάδων, 'Αθῆναι 1962, 35.
— Μοναστήρι Βυτούμα, 'Αθῆναι 1962, 35.
† ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ Ε. Ε. 'Ο ὅσιος 'Ιάκωβος ὁ Νισίβεως ὁ θαυματουργός, ὁ ἐπονομαζόμενος σοφός, 'Εκκλησία ΛΗ', 1961, 240 - 243.
— Ἅγιος Νικόλαος Μύρων, ὁ θαυματουργός, 'Εκκλησία ΛΗ', 1961, 438 - 441, ΛΘ', 1962, 21 - 23.
— Παφνούτιος ὁ 'Ομολογητής, 'Εκκλησία ΛΘ', 1962, 124 - 129.
— Οἱ Κορυφαῖοι Πρόμαχοι τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας, 'Εν 'Αθήναις 1962, 149.
THEODOROU A. Das Mönchtum der Orthodoxen Ostkirche, « Die Kirchen der Welt » I, 1960, 70 - 91.
ΘΕΟΧΑΡΗ Μ. Σ. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ἐφ. « 'Η Καθημερινή », 9 Νοεμβρίου 1962.
ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ Φ. Δύο μεγάλοι Ἅγιοι, Πελ.Πρωτ. 1962, 119 - 122.
† ΚΟΤΡΩΝΗ Α. Νικόδημος ὁ 'Αγιορείτης ὁ Κυκλαδίτης Ἅγιος, 'Αθῆναι 1962, 27.
ΚΥΡΡΗ Κ. Π. 'Ο Κύπριος 'Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης 'Υάκινθος (1345 - 1346) καὶ ὁ ρόλος του εἰς τὸν ἀντιπαλαμιτικὸν ἀγῶνα, Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 89 - 122.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Τ. Α. « Κύριλλος 'Ιερομόναχος ἐκ Παλαιῶν Πατρῶν », Πελ. Πρωτ. 1962, 315 - 316.
† ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. 'Η Μονὴ τοῦ 'Αγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων, 'Ορθοδοξία ΛϚ', 1961, 45 - 47.
ΛΟΥΚΑΚΗ Κ. Δύο ὅσιοι ἐν Κρήτῃ ('Αθανάσιος ὁ 'Αθωνίτης καὶ Νίκων ὁ Μετανοεῖτε), ΑΤ Ι', 1961, 156 - 158, 175 - 176.
ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ. Ι. 'Η πρώτη ἄδεια (1455) τῆς βενετικῆς Γερουσίας γιὰ τὸ ναὸ τῶν 'Ελλήνων τῆς Βενετίας καὶ ὁ καρδινάλιος 'Ισίδωρος, Θησαυρίσματα 1, 1962, 109 - 118.
— Βενετικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν 'Εκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης τοῦ 14ου - 16ου αἰῶνος. (Πρωτοπαπάδες καὶ πρωτοψάλται Χάνδακος), ΔΙΕΕ ΙΕ', 1961, 149 - 233.
ΜΟΣΧΟΝΑ Θ. Δ. Κριτοπούλεια, 'Ανάλεκτα 11, 1962, 3 - 28 + πίν. 1.
A MONK OF THE HOLY MOUNTAIN. The acts of the Neomartyrs : I. St. George the Serb (1515) [μτφρ. εἰς τὴν 'Αγγλικὴν ἐκ τοῦ Νέου Μαρτυρολογίου], GOTR VI, 1960 - 1961, 227 - 246.
ΜΠΑΛΑΝΟΥ Δ. Οἱ πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας 'Εκκλησίας, Ἔκδοσις 'Αποστολικῆς Διακονίας τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, 'Αθῆναι 1961², 153.
ΜΠΕΤΤΗ Σ. Περὶ τῆς ἐν 'Ηπείρῳ μονῆς Παλιουρῆς, 'Ηπ.'Εστ. ΙΑ', 1962, 1 - 15, 103 - 105.
† ΜΠΙΛΑΛΗ Σ. Σ. 'Ο πρωταθλητὴς τοῦ Κολοσσαίου ('Ιγνάτιος ὁ Θεοφόρος), 'Αθῆναι 1960, 16ον, 191 + πίν. 1.
ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ Β. Θ. 'Η προσωπικότης τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ΓΠ ΜΕ', 1962, 30 - 38, 96 - 107, 172 - 182, 243 - 255.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Φ. Γ. Ἅγιος Δονᾶτος, ἐπίσκοπος Εὐροίας τῆς Παλαιᾶς 'Ηπείρου, 'Αθῆναι 1962, 48.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α. 'Αχόλιος ἢ 'Ασχόλιος 'Επίσκοπος Θεσσαλονίκης, ΓΠ ΜΔ', 1961, 145 - 155.
ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ Ν. Μ. 'Η 'Ιερὰ Μονὴ Μελισσουργῶν « Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου », 'Ηπ. 'Εστ. Ι', 1961, 387 - 393.

ΠΑΣΧΑΛΗ Δ. Π. Σταυρουπόλεως Κωνστάντιος Μπληζιώτης, ΑΧ 10, 1961, 173 - 191.
— Μοναστηριολογία τῆς νήσου Ἄνδρου (Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ 'Αγίας), ΑΧ 10, 1961, 11 - 172.
SAVRAMIS D. Die Kirchenpolitik Kaiser Leons III, Südost - Forschungen XX, 1961, σσ. 1 - 22 (ἀνατύπου).
SIOTES M. Constantine Oikonomos of the House of Oikonomos and the operation of the British Bible Society in Greece (1780 - 1857), GOTR VI, 1960 - 1961, 7 - 55.
ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ Κ. 'Η Κυπριακὴ 'Εκκλησία καὶ ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων, Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 81 - 88.
ΤΑΧΙΑΟΥ Α. 'Η κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα γενομένη ἀπόπειρα διασπάσεως τῆς διοικητικῆς ἑνότητος τῆς Ρωσικῆς 'Εκκλησίας, ΓΠ ΜΓ', 1960, 176 - 185, 248 - 256.
ΤΩΜΑΔΑΚΗ Ν. Β. Οἱ τίτλοι 'Επίσκοπος, 'Αρχιεπίσκοπος καὶ Πρόεδρος τῆς 'Εκκλησίας Κρήτης, ΑΤ ΙΑ', 1962, 205 - 209.
† ΦΙΛΙΠΠΑΙΟΥ Θ. 'Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως 'Επισκοπαὶ καὶ 'Επίσκοποι (1833 - 1960), Θεολογία ΛΒ', 1961, 73 - 90.
ΦΥΤΡΑΚΗ Α. Ι. 'Ο μοναχικὸς βίος ἐν τῇ 'Ορθοδόξῳ 'Εκκλησίᾳ, ΓΠ ΜΓ', 1960, 280 - 295 (βλ. πανηγυρικὸν τεῦχος ΓΠ, 273 - 288).
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ Β. 'Η πνευματικὴ ἀκτινοβολία τῆς μονῆς Φιλοσόφου, ΕΧΑ ΙΕ', 1962, 70 - 72.
ΧΙΟΝΙΔΗ Γ. Χ. Σύντομος ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Βεροίας. (Ι. 'Επίσκοποι καὶ μητροπολίτες. ΙΙ. Ἅγιοι καὶ ξακουστοὶ κληρικοί. ΙΙΙ. Μοναστήρια. IV. 'Εκκλησίες), Βέροια 1961, 69.
ΧΑΤΖΗ Δ. Γ. Τὸ κείμενο τῆς ὁμολογίας τοῦ Μεθοδίου 'Ανθρακίτη, 'Ελληνικὰ 17, 1962, 296 - 306.
ΧΑΤΖΗΨΑΛΤΗ Κ. Ποῖον τὸ ἀκριβὲς ἔτος τῆς ἀνευρέσεως καὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Νεοφύτου τοῦ 'Εγκλείστου, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 11 - 17.
— Ἔγγραφον τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Κύπρου Τιμοθέου σχετικὸν πρὸς τὴν μονὴν τῶν 'Ηλιακῶν, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 139 - 143.
HADJIPSALTIS C. Un archevêque inconnu de Chypre : Philoxénos (VIe siècle), Byzantion XXXI, 1961, 215 - 216.
ΧΡΗΣΤΟΥ Π. 'Ο Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ΓΠ ΜΓ', 1960, 3 - 19 (βλ. πανηγυρικὸν τεῦχος ΓΠ, 255 - 271).
† ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΘΑΥΜΑΚΟΥ. 'Ο Ἅγιος Γρηγόριος, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ Παλαμᾶς, 'Εκκλησία ΛΗ', 1961, 394 - 397.
ΨΥΧΟΓΙΟΥ Ν. Δ. 'Η Ὤλενα, 'Ηλειακά, τεῦχ. ΙΘ', 1960, 566 - 569, τεῦχ. Κ', 1960, 603 - 607 + πίν. 1, τεῦχ. ΚΑ', 1961 - 1962, 645 - 653.

Η' - ΤΕΧΝΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Δ. Β. Τὸ 'Αχειροποίητο Σύμπλεγμα τῆς Παραπορτιανῆς Μυκόνου, 'Αθήνα 1961, 52.
— Μία παληὰ θαλασσινὴ πολιτεία. 'Η « Χώρα » τῆς Ἄνδρου (ἀρχιτεκτονικὰ σημειώματα), 'Αρχιτεκτονικὴ Ε', 1961, τεῦχ. 30, [12] (σελίδες ἀνατύπου).
— Αἱ ἐπιπεδόστεγοι μεταβυζαντιναὶ βασιλικαὶ τῶν Κυκλάδων, Θεολογία ΛΓ', 1962, 102 - 125, 291 - 301.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Δ. Β. Αἱ ἐπιπεδόστεγοι μεταβυζαντιναὶ Βασιλικαὶ τῶν Κυκλάδων, ΕΕΚΜ Β', 1962, 319 - 658.
— Γύρω ἀπὸ τὶς δίκλιτες μεταβυζαντινὲς Βασιλικὲς τῶν Κυκλάδων, Τ.Χρ. XXXIX, 1962, 10 (σελίδες ἀνατύπου).
— Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἄνδρου. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κορθίου, Ἀ.Ἐφ. 1960 [1962], 17 - 37.
— Μονόκλιτες Βασιλικὲς μὲ δύο κόγχες ἱεροῦ, Ζυγός, 1962, τεῦχ. 78, 7 (σελίδες ἀνατύπου).
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Π. Ι. Ἡ ἐκκλησία Ἁγία Τριάδα τοῦ Καρπενησιοῦ, Ἀθῆναι, 8ον, 136.
ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ Π. Λ. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Ἀνάφης, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 183 - 194 + πίν. 4.
† ΓΙΑΛΟΥΡΗ Χ. Β. Ἡ μουσικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, Ἀθῆναι 1962, 22.
ΓΚΗΤΑΚΟΥ Μ. Χ. Ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Νέας Ἐπιδαύρου ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Πελ.Πρωτ. 1962, 347 - 349.
ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ Ε. Ἡ Ἀποκαθήλωση καὶ ὁ θρῆνος τοῦ Νερέζ, Ἑστιάς, τεῦχ. 7, 1962, 18 - 20.
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π. Χ. Ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Λατρείαν, ἐν Ἀθήναις 1961, 38.
ΔΟΥΚΑ Σ. Γιαννούλης Ἰωάννου Χαλεπᾶς. Α' Κατάλογος ἔργων. Β' 17 ἔγγραφα, ΕΕΚΜ Β', 1962, 91 - 152.
ΔΡΑΝΔΑΚΗ Ν. Β. Εἰκονογραφία τοῦ ὁσίου Νίκωνος, Πελ. Ε', 1962, 306 - 319 + πίν. 10.
— Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων του σῳζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ, Ἐν Ἀθήναις 1962, 8ον, η' + 182 + πίν. 70.
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ. Κυκλαδικὰ - Κρητομινωϊκὰ - Γεωμετρικὰ - Κλασσικὰ - Ἑλληνιστικὰ - Νομίσματα - Βυζαντινὰ - Λαϊκὰ (Ἐθνικὸς Ὀργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας, ἀριθ. 3), Ἀθῆναι, 8ον, 99.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Α. Γ. Τὰ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει παλαιὰ καὶ σύγχρονα χριστιανικὰ μνημεῖα, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1960, 8ον, 233.
ΘΕΟΤΟΚΑ Γ. Ἡ Νέα Μονὴ τῆς Χίου, ἐφ. «Τὸ Βῆμα» 20 Ἰανουαρ. 1963.
ΘΕΟΧΑΡΗ Μ. Σ. Παναγία ἡ Ἀρτωκοστά, La Beata Vergine delle Grazie, Ἀ.Ἐφ. 1953 - 1954 Γ' [1961], 232 - 252 + πίν. XI.
— Περὶ τὴν χρονολόγησιν τῆς εἰκόνος Παναγίας τῆς Μεσοπαντιτίσσης, ΠΑΑ 36, 1961, 270 - 282 + πίν. III.
ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ Γ. Ι. Οἱ Τζαμπλάκωνες. Συμβολὴ εἰς τὴν βυζαντινὴν μακεδονικὴν προσωπογραφίαν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, Μακεδονικὰ Ε', 1961 - 1963, 125 - 183.
CALAVARIS G. P. The representation of the Virgin and Child on a «Thokos» on seals of the Constantinopolitan Patriarchs, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 153 - 181 + πίν. 8.
ΚΑΛΟΚΥΡΗ Κ. Ἔρευναι χριστιανικῶν μνημείων εἰς τὰς νήσους Νάξον, Ἀμοργὸν καὶ Λέσβον, Ἐν Ἀθήναις 1960, 40 + πίν. ις'.
ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ Φ. Ἡ ἀπελπισία τοῦ θανάτου εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωγραφικὴν τῆς Δύσεως καὶ ἡ εἰρηνόχυτος καὶ πλήρης ἐλπίδος ὀρθόδοξος εἰκονογραφία, Ἐκκλησία ΛΗ', 1961, 288 - 293.
† ΚΟΡΝΑΡΟΥ Σ. Ὁ Βυζαντινὸς Ναὸς τῆς Παναγίας Σερίφου, ΕΕΚΜ Α', 1961, 484 - 486.
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ Ι. Ν. Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας παρὰ τὸ χωρίον Σταμάτα τῆς Ἀττικῆς, Ἀρχιτεκτονικὴ Δ', 1960, Νο 19, 64 - 66.

ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ Ι. Ν. Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μπάλας, ΝΑ Γ', 1958 - 1960, 115 - 128 + πίν. IX.
— Ὁ γραπτὸς διάκοσμος τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας παρὰ τὴν Σταμάταν Ἀττικῆς, ΝΑ Γ', 1958 - 1960, 109 - 114 + πίν. 11.
— Ἅγιος Ἀθανάσιος Κιούρκων, Τ.Χρ. XXXIX, 1962, τεῦχ. 3, 142 - 150.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ Δ. Η. Ὁ δίκλιτος ναΐσκος τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς - Ἁγ. Παντελεήμονος, Ζυγὸς 71, 1961, 28 - 35.
— Ὁ δίκλιτος ναὸς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ χωρίου Μένητες Ἄνδρου, Θεολογία ΛΓ', 1962, 126 - 143.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ Ν. Α. Ἡ ξυλόστεγη Βασιλικὴ τῶν εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Δράμας, Θεσσαλονίκη 1961, 8ον, 16.
ΛΑΖΑΡΙΔΗ Π. Ἡ Ἐπισκοπὴ τοῦ Δαμαλᾶ, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 195 - 227 + πίν. 8.
ΛΑΣΣΙΘΙΩΤΑΚΗ Κ. Ε. (μετάφρασις, πρόλογος, σημειώσεις). Giuseppe Gerola : Τοπογραφικὸς κατάλογος τῶν τοιχογραφημένων ἐκκλησιῶν τῆς Κρήτης, Ἡράκλειον 1961, 8ον, 158.
— Δύο ἐκκλησίες στὸ Νομὸ Χανίων, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 9 - 56 + πίν. 22.
ΜΑΡΑΒΑ - ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ Α. Εὐλογία τοῦ Ἁγίου Μάμα, ΑΕΚΔ Β', 1960 - 1961, 131 - 137 + πίν. 1.
ΜΟΥΤΖΟΥΡΗ Ι. Μεσαιωνικὰ κάστρα τῆς Λέσβου, Λεσβιακὰ Δ', 1962, 50 - 68.
ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Ν. Κ. Τὸ ἀσκηταριὸ τῆς σπηλιᾶς τοῦ Νταβέλη [ἀσκηταριὸ Ἁγ. Σπυρίδωνος, ναὸς Ἁγ. Νικολάου], Ζυγὸς 50, 1960, 34 - 42.
— Ἡ Παληαχώρα τῆς Αἰγίνης (ἱστορικὴ καὶ μορφολογικὴ ἐξέτασις τῶν μνημείων της), Ἀθῆναι 1962, 8ον, λβ' + 296 + πίν. LIV + χάρτ. 1.
— Ὁ Ταξιάρχης τῶν Καλυβίων παρὰ τὴν Κάρυστον (τεκτονικὴ καὶ μορφολογικὴ ἀνάλυσις), ΑΕΜ Η', 1961, 204 - 248.
— Πίνακες κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεων (Α' τῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης), Τ.Χρ. XXXIX, 1962, τεῦχ. 1, 1 - 26.
ΜΠΟΥΡΑ Χ. Μία βυζαντινὴ βασιλικὴ ἐν Χίῳ, ΝΑ Γ', 1958 - 1960, 129 - 144 + πίν. IV.
— Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἐπισκοπῆς Σκύρου, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 57 - 76 + πίν. 8.
ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΥ Α. Αἱ τοιχογραφίαι τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα εἰς τὴν Ἀχειροποίητον τῆς Θεσσαλονίκης, Ἀ.Ἐφ. 1957 [1961], 6 - 30 + πίν. 4.
— Ἡ παλαιολόγειος παράδοσις εἰς τὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν ζωγραφικήν, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 77 - 100 + πίν. 12.
— Τὸ ἱστορημένον εὐαγγέλιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, Θησαυρίσματα 1, 1962, 63 - 88 + πίν. ΙΓ'.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ Α. Κ. Οἱ Μεταβυζαντινοὶ Ναοὶ τῆς Πάρου (ἡ ἀρχιτεκτονικὴ - ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις - αἱ κτητορικαὶ ἐπιγραφαί), ΑΒΜΕ Θ', 1961, 113 - 223.
— Ὁ ἐν Εὐρυτανίᾳ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Ἐπισκοπῆς, ΑΒΜΕ Θ', 1961, 3 - 20.
— Ὁ ἐν Ἀκαρνανίᾳ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παλαιοκατούνας, ΑΒΜΕ Θ', 1961, 21 - 42.
— Ἡ παρὰ τὸ Ζαπάντι βασιλικὴ τῆς Μεγάλης Χώρας, ΑΒΜΕ Θ', 1961, 43 - 53.
— Τὸ Φρούριον τοῦ Ἀγγελοκάστρου, ΑΒΜΕ Θ', 1961, 54 - 73.
— Ἡ ἐν Αἰτωλίᾳ μονὴ τῆς Μυρτιᾶς, ΑΒΜΕ Θ', 1961, 74 - 112 + πίν. 14.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ Α. - ΘΕΟΧΑΡΗ Μ. Αἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου Ἱεραὶ Μοναὶ Βράχας καὶ Ρεντίνης, Ἀ.Ἐφ. 1958 [1961], παραρτ. 1 - 11 + πίν. Η'.
† ΠΑΪΣΙΟΥ Γ. Ἁγιογραφία καὶ Ἁγιογράφοι Χιονιάδων, Ἠπ.Ἑστ. Ι', 1961, 80 - 87, 177 - 185, 265 - 272, 369 - 372, 397 - 402, 515 - 520, 595 - 603, 800 - 807,

994 - 1001, ΙΑ', 1962, 126 - 133, 223 - 230, 312 - 319, 413 - 417, 543 - 552, 621 - 634.

ΠΑΛΛΑ Δ. Ι. 'Ανάγλυφος στήλη τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου 'Αθηνῶν, 'Α.'Εφ. 1953 - 1954 Γ' [1961], 267 - 299.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Γ. 'Η Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσική· τὰ προσόντα της, 'Αθῆναι 1962, 16ον, 20.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ Σ. Γ. 'Ο Ταξιάρχης τοῦ Μανταμάδου, Λεσβιακὰ Δ', 1962, 91 - 101 + πίν. 1.

ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΟΥ Σ. 'Η ἔξω τῶν τειχῶν παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῶν Φιλίππων, 'Α.'Εφ. 1955 [1961], 114 - 179.

— 'Η καλλιτεχνικὴ φυσιογνωμία τῆς Θεσσαλονίκης στὴ Βυζαντινὴ ἐποχή, ΝΕ ΛϚ', 1962, 'Αφιέρωμα στὴ Θεσσαλονίκη, 1734 - 1738.

— Βυζαντινὸν βημόθυρον ἐξ 'Αγίου Όρους, 'Α.'Εφ. 1957 [1961], 50 - 67 + πίν. 5.

— 'Ερευναι ἐν 'Άνω Μακεδονίᾳ, Μακεδονικὰ Ε', 1961 - 1963, 363 - 414 + πίν. 36.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ Α. Γ. Τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα στὴ Βυζαντινὴ ζωγραφική, 'Αθήνα [1962], 8ον, 50 + πίν. 4 + εἰκ. 64β.

— 'Η αἰσθητικὴ ἐπανάσταση τοῦ Βυζαντίου, Ν.Μορ. Α', 1962, τεῦχ. 2, 18 - 24.

— 'Η χρονολογία τῆς Νέας Μονῆς Χίου, Ν.Μορ. Α', 1962, τεῦχ. 3, 12 - 16.

— 'Ασώματος· μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησιὰ στὶς 'Αρχάνες τῆς Κρήτης, Ν.Μορ. Α', 1962, τεῦχ. 4, 33 - 37.

— 'Ο Άγιος Νικόλαος τοῦ Μετσόβου, Ν.Μορ. Α', 1962, τεῦχ. 5, 14 - 20.

ΡΟΥΤΟΓΙΑΝΝΗ Π. Γ. 'Η 'Οδηγήτρια Λευκάδος, Ζυγὸς 55, 1960, 27 - 37.

ΡΟΥΝΗ Μ. Θ. « Βουνοὶ γλυκασμὸν σταλαξάτωσαν ». 'Ο πνευματικὸς θρίαμβος τῆς 'Ορθόδοξης ἁγιογραφίας. 'Ηὼς 4, 1961, τεῦχ. 11/12, 71 - 75.

ΣΙΩΤΟΥ Μ. Α. Τὰ ἐξωκκλήσια τῆς νήσου Τήνου, ἐν 'Αθήναις 1961, 43.

ΣΠΑΤΑΛΑ Γ. 'Η Μελικὴ Βυζαντινὴ Ποίηση καὶ ἡ 'Ανθολογία τοῦ 'Αθ. Καπετάνου, 'Αθῆναι 1960, 8ον, 28.

ΣΤΑΜΙΡΗ Γ. Α. 'Η ἐπιγραφὴ τοῦ παλαιοτέρου ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Στεμνίτσης, Πελ.Πρωτ. 1962, 215 - 218,

— Περὶ δύο χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν ἐκ Σμύρνης, Μικρ.Χρ. Θ', 1961, 128 - 129.

ΣΤΡΑΤΑΚΗ Ν. 'Η μονὴ « Τοπλοῦ », Κρ.Πρ. 1962, 93 - 98.

STYLIANOU A. & J. Donors and dedicatory inscriptions, supplicants and supplications in the painted churches of Cyprus, JÖBG IX, 1960, 97 - 128 + εἰκ. 14.

— Some problems concerning the « Enkleistre » of St. Neophytus and its wall - paintings, Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, 129 - 135.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Γ. Α. Εἰκὼν ἐθίμων τῆς Μονῆς Σινᾶ καὶ ἱστορικῶν σκηνῶν τῆς ἐρήμου, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 1 - 7 + πίν. 4.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Μ. Γ. Τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Πετράκη 'Αθηνῶν, ΔΧΑΕ Β', 1960 - 1961, 101 - 129 + πίν. 4.

— Τοιχογραφία τῆς Θυσίας τοῦ 'Αβραὰμ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Σινᾶ, 'Α.'Εφ. 1953 - 1954 Γ' [1961], 45 - 48 + πίν. 1.

ΤΩΜΑΔΑΚΗ Ν. Β. Βυζαντινὰ ἐπιγράμματα καὶ βυζαντινὴ τέχνη, 'Αθηνᾶ ΞΕ', 1961, 3 - 10.

— Δημώδη βυζαντινὰ ποιήματα καὶ βυζαντινὴ τέχνη, 'Αθηνᾶ ΞϚ', 1962, 3 - 8.

ΦΑΤΟΥΡΟΥ Κ. Χ. Πατμιακὴ 'Αρχιτεκτονική. 'Η 'Εκκλησία τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων, 'Αθῆναι, 4ον, 44 + πίν. 23.

ΦΙΚΑ. 'Ο Ναὸς τῆς 'Αγίας Σοφίας Τραπεζοῦντος καὶ αἱ ἀριστουργηματικαὶ Βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι του, ΠΕ ΧΙΙ, 1961, 6114 - 6118.

ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗ Σ. Ι. Οἰκοδομικὲς φάσεις τοῦ κάστρου τῆς Μυτιλήνης, Λεσβιακὰ Δ', 1962, 69 - 75 + πίν. 5.

ΧΟΥΡΖΑΜΑΝΗ Η. Χ. Ἦχος Πρῶτος (Σύντομος Εἱρμολογικός), τεῦχος Α', 'Αθῆναι 1961, 8ον, 38 + παραρτ. σσ. 14, τεῦχος Β', 'Αθῆναι 1962, 8ον, 64.

Θ' - ΔΙΚΑΙΟΝ

ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ Κ. Ν. 'Η ὅρκισις τῶν μοναχῶν εἰς τὴν ποινικὴν δίκην, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ « 'Αρμενοπούλου » ΙΔ', 135 - 138, Θεσσαλονίκη 1960.

— 'Η ὅρκισις τῶν μοναχῶν ὡς μαρτύρων εἰς τὴν ποινικὴν δίκην, Θεσσαλονίκη 1961, 14.

† ΓΙΟΚΑΡΙΝΗ Τ. Ν. 'Ο Γεροντισμὸς ὡς Συνοδικὸς θεσμὸς καὶ ἡ κανονικότης αὐτοῦ, Κομοτινὴ 1962, 17.

ΓΚΙΝΗ Δ. Σ. Οἱ λόγοι διαζυγίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ΕΕΝΣΠΘ Η', 1960, 239 - 284.

ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ Α. Περισυλλογὴ μεταβυζαντινῶν νομικῶν ἐγγράφων, ΝΑ Γ', 1958 - 1960, 24 - 45.

ΖΕΠΟΥ Π. Ι. Τὸ Δίκαιον εἰς τὰς 'Ασσίζας τῆς 'Αντιοχείας, 'Ερανιον Γ. Σ. Μαριδάκη Α', 1963, 111 - 119.

— « Παλληκαριάτικον » ἢ « 'Αγριλίκιον », Πελ. Ε', 1962, 322 - 347.

ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ Ε. Ι. Τὸ ἀμετάθετον τῶν 'Επισκόπων, 'Αθῆναι 1962, 23.

ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ Γ. Ι. Μία διαθήκη καὶ μία δίκη βυζαντινή, Θεσσαλονίκη 1962, 8ον, 96.

† ΚΟΤΣΩΝΗ Ι. 'Η συνήθεια ἐν τῷ νεωτέρῳ Κανονικῷ Δικαίῳ. 'Η φύσις, ἡ ἐπίδρασίς της καὶ αἱ σχέσεις της πρὸς τὸ ἔθιμον, ΓΠ ΜΔ', 1961, 6 - 13, 54 - 64.

† COTSONIS J. A contribution to the interpretation of the 10th canon of the first ecumenical Council, REB XIX, Mélanges Raymond Janin, 1961, 189 - 197.

ΜΑΤΣΗ Ν. Π. Νομικὰ ζητήματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, 'Αθῆναι 1961, 8ον, 85.

— Τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον κατὰ τὴν νομολογίαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐτῶν 1315 - 1401, 'Αθῆναι 1962, 8ον, 206.

ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗ Π. Δ. Αἱ ἀσσίζαι ἐν Εὐβοίᾳ, ΑΕΜ Η', 1961, 249 - 252.

ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ Κ. Δ. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων 'Εκκλησίας καὶ Δικαίου, Θεολογία ΛΒ', 1961, 12 - 42, 196 - 230.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ Π. Ι. Σύστημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐν 'Ελλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ. Τόμος Γ'. Τὸ ποινικὸν δίκαιον τῆς 'Εκκλησίας, 'Αθῆναι 1962, 8ον (μέγα), 919.

ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ Σ. Ι. Νομοθέτησις « κατὰ παραπομπὴν » ἐν τῷ 'Αγιορειτικῷ Δικαίῳ, ΑΕΚΔ ΙΖ', 1962, 28 - 38, 115 - 125.

ΣΕΡΕΜΕΤΗ Δ. Γ. Δικαιοπρακτικὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Ινστιτούτου Βενετίας περὶ Κυθήρων, Θησαυρίσματα 1, 1962, 119 - 141.

ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ Μ. Α. Τὸ φονικὸν καὶ ἡ ἀποζημίωσις τοῦ παθόντος (Βυζάντιον - Τουρκοκρατία - Μετεπαναστατικοὶ χρόνοι μέχρι καὶ τοῦ Καποδιστρίου), 'Αθῆναι 1960, 8ον, 144.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ Κ. Δ. 'Ιεραρχία νόμων καὶ βυζαντινὸν δίκαιον, Σύμμεικτα Σβώλου, 'Αθῆναι 1961, 475 - 494.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ Κ. Δ. Ἡ πρώτη προσπάθεια κωδικοποιήσεως βυζαντινορρωμαϊκοῦ δικαίου, Ἐφημερὶς τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν (29), Ἰούλιος - Αὔγουστος 1962, 521 - 526.
ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Α. Π. Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀναδείξεως τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος, ΕΕΦΣΠΑ 1961 - 1962, 458 - 497.
— Τὸ Ἑλληνικὸν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον κατὰ τὸ ἔτος 1959, Θεολογία ΛΓ', 1962, 144 - 155, 302 - 314.
† ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ. Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσις τῶν καθῃρημένων κληρικῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς Μονάς, ἐν Ἀθήναις 1960, 18.

Ι' - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ Ι. Ἐπιβίωσις ἀρχαίων ἀγροτικῶν ἑορτῶν εἰς τὰς Κυκλάδας, ΕΕΚΜ Α', 1961, 573 - 592.
ΚΑΡΓΑΚΟΥ Σ. Ι. Μασχαλισμός. Ἕνα πανάρχαιο ἔθιμο· ἀντίστοιχο φαινόμενο στὴ μεσαιωνικὴ Μάνη, Ἑστιὰς Β', 1962, τεῦχ. 5, 6 - 9.
ΚΙΑΚΙΔΟΥ Θ. Π. Ἱστορία Σαμμακοβίου καὶ τῶν πέριξ Ἑλληνικῶν κοινοτήτων Ἀνατολικῆς Θράκης, Θρακικὰ ΛΒ', 1960, 1 - 302, ΛΓ', 1960, 7 - 146.
ΚΛΗΡΙΔΗ Ν. Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἱστορία καὶ θρύλος στὸ Βυζάντιο καὶ στὴν Κύπρο, Λευκωσία - Βαρωσία 1961, 8ον, 164.
ΚΟΥΚΟΥΛΕ Φ. †. Χριστούγεννα εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἐκκλησία ΛΘ', 1962, 553 - 554.
ΚΟΥΡΤΑΛΙΔΗ Α. Λαογραφικὰ Πόντου, Ἑστιὰς Α', 1960, 18 - 23, 39 - 47.
ΛΟΥΚΑΤΟΥ Δ. Σ. Τὰ ἔθιμο τῆς βασιλόπιττας, Μικρ.Χρ. Ι', 1962 [44].
ΜΑΜΜΟΠΟΥΛΟΥ Α. Χ. Ἤπειρος. Λαογραφικὰ - Ἠθογραφικὰ - Ἐθνογραφικά, Ἀθῆναι 1961, τόμος Α', 8ον, 207 + εἰκ. 20.
ΜΟΥΣΑΙΟΥ - ΜΠΟΥΓΙΟΥΚΟΥ Κ. Παροιμίες τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Μάκρης, Ἀθήνα 1961, Ἐκδ. Κέντρου Μικρασιατ. Σπουδῶν, 8ον, λα' + 475 + χάρτ. 1.
ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ Σ. Γ. Ἰδιωματισμοὶ καὶ ξενικὲς λέξεις τῶν Σουλιορειτῶν, Ἠπ. Ἑστ. ΙΑ', 1962, 720 - 725, 834 - 840, 927 - 934.
ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Χ. Ι. Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ρόδου. ϛ' Τραγούδια τοῦ γάμου, Λαογραφία ΙΘ', 1960 - 1961, 96 - 158.
ΠΙΕΡΙΔΟΥ Α. Γ. Πασματζῆδες καὶ Μαντηλάρηδες στὴν Κύπρο, Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 175 - 183.
— Φυτικὲς βαφικὲς οὐσίες στὴν Κυπριακὴ Λαϊκὴ Τέχνη, ΦΚ 1961, 177 - 179.
ΠΙΤΣΙΟΥ Κ. Μ. Οἱ χοροὶ τῶν Καρυατίδων, Πελ.Πρωτ. 1963, 293 - 298.
SAVRAMIS D. Der abergläubische Missbrauch der Bilder in Byzanz, OS 9, 1960, 174 - 192.
ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ Γ. Κ. Δημώδεις βιβλικαὶ παραδόσεις ἐκ Κρήτης, Κρ.Πρ. 1962, 7 - 11.
— Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κέαν (15 - 29 Αὐγούστου 1960), ΕΛΑ ΙΓ' - ΙΔ', 1960 - 1961, 253 - 268.
ΤΣΟΛΑΚΗ ΕΥΔ. Θ. Σημασίες καὶ χρήσεις τοῦ ἐπιθ. *χρυσὸς* καὶ τοῦ οὐσ. *λάχανον*, Ἑλληνικὰ 17, 1962, 324 - 326.
ΦΡΑΓΚΑΚΙ Ε. Κ. Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Κρήτης. ΙΙ. Γυναικεία φορεσιά, Ἀθήνα 1960, 8ον, 120 + εἰκ. 123.
ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ Α. Ἡ Τσακωνικὴ Φορεσιὰ τοῦ Πραστοῦ, Πελ.Πρωτ. 1962, 123 - 129.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΟΥ Α. † Περὶ τῶν ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων ἐθίμων καὶ προλήψεων, ΑΘΛΓΘ ΚϚ', 1961, 144 - 168.

ΙΑ' - ΚΩΔΙΚΕΣ, ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

† ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΜΙΛΗΤΟΥ. Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ὀρθοδοξία ΛΖ', 1962, 111 - 131, 211 - 237, 374 - 388.
† ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΡ. ΗΛΕΙΑΣ. Κατάλογος χειρογράφων καὶ ἐντύπων τῆς ἐν Σκιάθῳ Ἱ. Μονῆς Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, Θεολογία ΛΓ', 1962, 503 - 519.
ΒΡΑΝΟΥΣΗ Λ. Ι. Χρονικὰ τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Τουρκοκρατουμένης Ἠπείρου (ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφα), Ἰωάννινα 1962, 8ον, η' + 223.
BULLETIN analytique de Bibliographie Hellénique. Tome XIX (1958), Collection de l'Institut Français d'Athènes, Athènes 1960, 8ον, 558, Tome XX (1959), Athènes 1961, 8ον, 664.
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος τοῦ Ἄθω Ἱερᾶς καὶ Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἁγίας Θεομήτορος Ἄννης, Ἐν Ἀθήναις 1961, 8ον, 234 (ἀνατύπωσις ἐκ τῶν τόμων ΚΘ' (1959) καὶ Λ' (1960 - 1961) τῆς ΕΕΣΒ).
ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Τ. Α. Ἔγγραφα περὶ Σχολῆς Δημητσάνης, ΑΕΚΔ ΙϚ', 1961, 17 - 32, 141 - 157.
ΔΕΛΤΙΟΝ Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας, Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως, τόμος Α', Ἀθῆναι 1960, 8ον, τεῦχ. 1, 81, τεῦχ. 2, 57, τεῦχ. 3, 76, τεῦχ. 4, 69, Εὑρετήρια - διορθώσεις, [Ἀθῆναι 1962], 8ον, 45.
— Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας, Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως, τόμος Β', Ἀθῆναι 1962, 8ον, τεῦχ. 5 [1 τοῦ Β' τόμ.], 84.
ΔΗΜΑΡΑ Κ. Θ. Βενετία: 1477, 1828. Ἀνέκδοτα κείμενα, Θησαυρίσματα 1, 1962, 1 - 13.
ΖΩΡΑ Γ. Θ. - ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ Φ. Κ. Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Α' 1959, Ἀθῆναι 1960, Σπουδαστήριον Βυζαντ. καὶ Νεοελλην. Φιλολογίας Πανεπ. Ἀθηνῶν, 8ον, 80.
— Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Β' 1960, Ἀθῆναι 1961, Σπουδαστήριον Βυζαντ. καὶ Νεοελλην. Φιλολογίας Πανεπ. Ἀθηνῶν, 8ον, 78 [= Παρνασσὸς Γ', 1961, 465 - 484, 591 - 616].
— Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Γ' 1961, Ἀθῆναι 1962, Σπουδαστήριον Βυζαντ. καὶ Νεοελλην. Φιλολογίας Πανεπ. Ἀθηνῶν, 8ον, 67 [= Παρνασσὸς Δ', 1962, 547 - 595].
ΘΕΟΧΑΡΗ Μ. Σ. Ἕνα βυζαντινὸ χειρόγραφο τοῦ Μυστρᾶ, Ν.Μορ. Α', 1962, τεῦχ. 2, 25 - 28.
ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗ Β. - ΚΥΡΡΗ Κ. Π. Κυπριακὴ Βιβλιογραφία: 1960 - 1961, Κυπρ.Σ. ΚΕ', 1961, 288 - 299.
ΛΑΣΚΑΡΙ Μ. Θ. Δημοσιεύματα 1925 - 1960, Ἀθῆναι 1960, 12ον, 36.
ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ. Αἱ Τουρκοκρατούμεναι Ἀθῆναι εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, Ἀθηναϊκὰ 20, 1961, 1 - 5.
ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ Φ. Κ. Κατάλογος ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων βιβλιοθήκης Σπυρ. Λοβέρδου, ΕΕΦΣΠΑ 1960 - 1961, 402 - 446 + πίν. 2· [καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθῆναι 1961, 8ον, 50 + πίν. IV].
— Παλαιογραφικά. Οἱ κώδικες Ἀλεξ. Κολυβᾶ, Ἀθηνᾶ ΞΕ', 1961, 244 - 248.

ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ Εὑρετήριον τόμων Α' - Κ', 1927 - 1936. Α' Κατὰ τόμους. — Β' Κατὰ συγγραφεῖς. — Γ' Καθ' ὕλην· (φροντίδι καθηγ. Γ. Ζώρα καὶ φοιτητῶν Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπ. 'Αθηνῶν), 'Αθῆναι 1960, 8ον, 322.
NIKOLOPULOS P. Codici greci del Collegio Inglese di Roma, Rivista di Cultura Classica e Medioevale III, 1961, No 2, 256 - 265.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ Ν. Εὑρετήριον τόμων ΙΑ' - Λ' 'Επετηρίδος 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ΕΕΒΣ ΛΑ', 1962, ι' + 315.
ΠΟΛΙΤΗ Λ. 'Οδηγὸς καταλόγου χειρογράφων, 'Αθῆναι 1961, 8ον, 141 + πίν. 16.
— Χειρόγραφοι κώδικες ἐκ τῆς σκήτης τοῦ 'Αγίου 'Ανδρέου, 'Ελληνικὰ 17, 1962, 340 - 346.
POLITIS L. Die Handschriftensammlung des Klosters Zavorda und die neuangefundene Photios - Handschrift, Philologus 105, 1961, 135 - 144.
ΦΟΥΣΑΡΑ Γ. Ι. Βιβλιογραφία τῶν 'Ελληνικῶν βιβλιογραφιῶν 1791 - 1947, 'Αθήνα 1961, 8ον, 4 + 287.
ΧΑΙΡΕΤΗ Μ. Κ. Κατάλογος τῶν εἰς τὰ Γενικὰ 'Αρχεῖα τοῦ Κράτους ἀποκειμένων πατριαρχικῶν σιγιλλίων, ΔΙΕΕ ΙΕ', 1961, 234 - 250.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ Κ. 'Αναλυτικὴ Βιβλιογραφία Κυπριακῶν Σπουδῶν, τόμ. Α' - ΚΕ' (1937 - 1961), Κυπρ.Σ. ΚϚ', 1962, κζ' - μα'.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ 1961 - 1962

Κατὰ τὰ ἔτη 1961 καὶ 1962 εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον εἰσήχθησαν τὰ κάτωθι ἀντικείμενα, ἐντὸς τῶν ὁρίων προγράμματος τῆς Διευθύνσεως συστηματικοῦ ἐμπλουτισμοῦ τῶν συλλογῶν.

Α' ἐξ ἀγορᾶς. 1) Εἰκὼν Πέτρου καὶ Παύλου, 14ου αἰ.

2) Εἰκὼν 'Αγίου Δημητρίου, 16ου αἰ.

3) Εἰκονίδιον Μεταμορφώσεως, μεταβυζαντινῆς τέχνης.

4) Εἰκὼν Θεοτόκου Γλυκοφιλούσης, μέσων 16ου αἰ.

5) Ἓξ εἰκόνες λαϊκῆς τεχνοτροπίας, προερχόμεναι ἐκ Καππαδοκίας.

6) Εἰκὼν τοῦ ἀββᾶ Σισώη ἐνώπιον τοῦ τάφου τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου μὲ τριγλώσσους ἐπιγραφάς, ἑλληνικάς, λατινικάς, σλαβικάς, 16ου - 17ου αἰ.

7) Τρεῖς χάλκινοι λύχνοι μετὰ ὑψηλοῦ λυχνοστάτου παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς.

8) Χάλκινον ἡμισφαιρικὸν ἀγγεῖον μὲ ἔκτυπα ζῶα 4ου - 5ου αἰ.

9) Τρία τάσια ἀργυρᾶ 11ου - 12ου αἰ. μὲ ἐκτύπους διακοσμήσεις.

10) 'Οκτὼ ζεύγη ἐνωτίων χρυσῶν, παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων.

11) Ζεῦγος χρυσῶν ἐνωτίων, βυζαντινῶν χρόνων.

12) Δύο δακτύλιοι χρυσοῖ βυζαντινοί.

13) Δύο μικρὰ βυζαντινὰ κοσμήματα.

14) Χειρόγραφον εὐαγγέλιον 12ου αἰ.

15) Συλλογὴ ἐκ 216 σχεδίων καὶ ἀνθιβόλων ἐπὶ χάρτου, ἐκ Κερκύρας 17ου - 19ου αἰ.

16) Συλλογὴ ἐξ ἑξακοσίων πεντήκοντα ἀργυρῶν καὶ ἐπιχρύσων κοσμημάτων 18ου - 19ου αἰ. ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης.

17) 'Αντίγραφον τῆς Θεοτόκου ἐκ ψηφιδωτῆς παραστάσεως τῆς Σταυρώσεως εἰς τὴν Μονὴν Δαφνίου.

Β' ἐκ δωρεᾶς. 1) Σταυροὶ - ἐγκόλπια καὶ ἄλλοι σταυροὶ μικροί, ὡς καὶ κοσμήματα διάφορα ἐκ μετάλλου, 7ου - 10ου αἰ., δωρεὰ κ. Ν. Καραγεώργου.

2) Τέσσαρα ἀνθίβολα εἰκόνων 16ου αἰ., δωρηθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σωτηρίου.

Γ' ἐκ περισυλλογῆς. 1) 'Η Α' 'Εφορεία Βυζαντινῶν 'Αρχαιοτήτων περισυνέλεξε καὶ παρέδωσεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον τριάκοντα πέντε ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν ναῶν, ἀπὸ τὸν χῶρον πέριξ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ 'Αδριανοῦ καὶ τοῦ 'Ωρολογίου Κυρρήστου.

2) 'Η 'Αμερικανικὴ 'Αρχαιολογικὴ Σχολὴ παρέδωκεν ἐπίσης τρία τεμάχια θωρακίων, εὑρεθέντα εἰς τὴν 'Αρχαίαν 'Αγορὰν καὶ ἀνήκοντα εἰς θωράκια τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐσυνεχίσθη ἡ φωτογράφησις καὶ δελτιογράφησις τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου, ἤρχισε δὲ ἡ κατάρτισις εἰδικοῦ βιβλιογραφικοῦ ἀρχείου δι' ἀποδελτιώσεως μελετῶν ἐπὶ θεμάτων Βυζαντινῆς τέχνης.

Εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μουσείου ἐγένοντο ἐργασίαι συντηρήσεως καθαρισμοῦ

καὶ στερεώσεως πολλῶν εἰκόνων ἐκ τῆς συλλογῆς του. Ἐπίσης ἐγένετο ἡ συγκόλλησις, συντήρησις καὶ ἐκ νέου ἔκθεσις τῶν γλυπτῶν τῆς αὐλῆς τοῦ Μουσείου.

Κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον 1961 καὶ Ἰούνιον 1962 ἐγένοντο αἱ κατ' ἔτος ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις ἐπὶ θεμάτων βυζαντινῆς τέχνης, ὀργανωθεῖσαι ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1961 ΚΑΙ 1962

Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀν. Ὀρλάνδου ἐξετελέσθησαν, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, αἱ κάτωθι ἐργασίαι ἀνασκαφῆς καὶ ἀναστηλώσεως χριστιανικῶν μνημείων.

1) Εἰς *Πάρον* συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς κατὰ τὴν θέσιν Τρεῖς Ἐκκλησιὲς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἐξηκριβώθη τελικῶς τὸ σχέδιον, εὑρέθησαν πλεῖστα νέα γλυπτὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη - θωράκια τοῦ τέμπλου καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἄμβωνος, ὡς καὶ ἰδιότυπος βάσις μετὰ λεκάνης ἁγιασμοῦ κατὰ χώραν ἤτοι εὐθὺς πρὸ τῆς βασιλείου πύλης, ἥτις ἄγει ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν ναόν.

Σπουδαιόταται ἐργασίαι ἀναστηλώσεως ἐγένοντο εἰς τὸν ναὸν τῆς Καταπολιανῆς. Εἰς τὸ ἐξωτερικόν του ἐγένετο καθαίρεσις τῶν ὀγκωδῶν ἀντηρίδων τῆς Βορείου πλευρᾶς, αἵτινες τόσον παρεμόρφωνον τὸ κτήριον. Ἐσωτερικῶς ἀνακατεσκευάσθησαν οἱ ἠρειπωμένοι κυλινδρικοὶ θόλοι καὶ τὰ σταυροθόλια τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ γυναικωνίτου. Ἡ ἐκ τῶν σεισμῶν κεκλιμένη πρόσοψις τοῦ ναοῦ, ἀπαλλαγεῖσα τοῦ προσθέτου νεωτέρου τοίχου ὅστις τὴν ἐστήριζεν, ἐπανήχθη εἰς τὴν ἀρχικήν της κατακόρυφον θέσιν, ἐνεφάνισε δὲ εἰς μὲν τὸ ἰσόγειον τρίβηλον ἐκ δύο μαρμαρίνων πεσσῶν καὶ τριῶν ὑπὲρ αὐτοὺς πωρίνων τόξων, εἰς δὲ τὸν γυναικωνίτην τρίλοβον παράθυρον, τοῦ ὁποίου τὰ κενὰ ἐκλείοντο κάτω διὰ θωρακίων. Τέλος ἀνασκαφὴ γενομένη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ ἀπεκάλυψε τοὺς στηλοβάτας παλαιοχριστιανικοῦ αἰθρίου, ἐφ' ἑνὸς τῶν ὁποίων σώζεται εἰσέτι κατὰ χώραν ἡ βάσις ὀρθογωνίου πεσσοῦ. Νόμισμα Θεοδοσίου τοῦ Α', ἀνάγει τὴν κατασκευὴν τοῦ αἰθρίου εἰς τὰ τέλη τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος.

2) Εἰς *Ἄρταν* συνεπληρώθη ἡ ἀναστήλωσις τῆς βυζαντινῆς τραπέζης τῆς Μ. Παρηγορητίσσης, ἥτις πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς μουσεῖον.

3) Εἰς *Νικόπολιν* ἐγένετο διὰ τοῦ εἰδικοῦ ψηφωτοῦ Δ. Σκόρδου ἡ στερέωσις καὶ ἡ εἰς τὴν ἀρχικήν των ἐπίπεδον μορφὴν ἀποκατάστασις τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῶν βασιλικῶν τοῦ Δουμετίου καὶ τοῦ Ἀλκίσωνος, τὰ ὁποῖα, ὑποστάντα ἀνὰ τοὺς αἰῶνας καθίζησιν, παρουσίαζον κυματοειδῆ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ἡ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα Ὑπηρεσία ἀναστηλώσεων τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως ἐξετέλεσε κατὰ τὸ 1961 καὶ 1962 τὰς ἀκολούθους ἐργασίας ἐπὶ βυζαντινῶν μνημείων.

1) Εἰς τὴν *Μ. Ὁσ. Λουκᾶ* Φωκίδος συνεχίσθη ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ στερέωσις τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ νοτίου σταυροθολίου τοῦ καθολικοῦ, ἔνθα ἡ παράστασις τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος καὶ τῆς βρεφοκρατούσης Παναγίας. Συνεκολλήθησαν ἐπίσης τεμάχια γλυπτῶν θωρακίων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐστερεώθη καὶ ἀποκατεστάθη τὸ παρὰ

τὸν ἀνατ. πυλῶνα « φωτάναμμα », τὸ ὁποῖον εἶχε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παραμορφωθῆ διὰ τῆς κατασκευῆς πλακὸς ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος χάριν στηρίξεως ἐπ' αὐτῆς ἐξωτερικῶν κελλίων. Ἤδη ἀνακατεσκευάσθη ἡ ἀρχικὴ πυραμιδοειδὴς στέγη του μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς της παλαιᾶς καπνοδόχου. Ἀποκατεστάθη ὡσαύτως ὁ ἀνατολ. πυλὼν εἰσόδου στερεωθέντος τοῦ καλύπτοντος αὐτὸν θόλου καὶ κατασκευασθείσης ἐπ' αὐτοῦ δικλινοῦς στέγης μὲ παλαιὰς κεράμους.

Διὰ τοῦ εἰδικοῦ συντηρητοῦ τοιχογραφιῶν κ. Φ. Ζαχαρίου ἐγένετο ὁ καθαρισμὸς τῶν ὑπὸ τῆς αἰθάλης καλυπτομένων τοιχογραφιῶν τῆς κρύπτης, αἵτινες εἶναι σύγχρονοι πρὸς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ ὑπεράνω αὐτῆς καθολικοῦ. Τέλος κατὰ τὸ 1962 ἐπερατώθη ἡ ἀναστήλωσις τῆς μεγάλης βυζαντινῆς τραπέζης τῆς Μονῆς.

2) Εἰς τὴν *Μ. Ἀγάθωνος* τῆς Φθιώτιδος ἀποκατεστάθη ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τοῦ καθολικοῦ.

3) Εἰς τὸ *Ἅγ. Ὄρος* ἐστερεώθη ἡ Μ. Σταυρονικήτα καὶ ἐκαθαρίσθησαν αἱ τοιχογραφίαι τοῦ καθολικοῦ της. Τὸ βυζαντινὸν πλυντήριον τῆς Μ. Χελανδαρίου ἀποκατεστάθη εἰς τὴν παλαιὰν μορφήν του, εἰς δὲ τὴν Μ. Ἰβήρων κατεσκευάθη νέον κτήριον σκευοφυλακίου.

4) Τῆς *Μ. Ἁγ. Γεωργίου Φενεοῦ* ἐστερεώθη ἡ διαρρέουσα στέγη καὶ ἀποκατεστάθη τὸ δάπεδον.

5) Τῆς φραγκικῆς ἐκκλησίας τῆς *Στυμφαλίας* ἐκαθαρίσθη πλήρως τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξηκριβώθη διὰ μικρᾶς ἀνασκαφῆς ἀρτιώτερον ἡ κάτοψις εὑρεθέντων πολλῶν νέων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

6) Τῆς κοιμητηριακῆς βασιλικῆς τοῦ *Ἁγ. Κοδράτου* εἰς *Π. Κόρινθον* ἐπερατώθη ἀνασκαφή, εὑρεθέντων νέων τάφων μετὰ σχετικῶν ἐπιγραφῶν.

7) Εἰς *Φιλίππους* συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀναστηλώσεως τῆς βασιλικῆς Β' (Ντερεκλέρ).

8) Εἰς *Ἀμφίπολιν* ἐγένετο ἔναρξις ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς Γ', τῆς ὁποίας ὁ νάρθηξ καὶ τὸ μέσον κλῖτος καλύπτονται διὰ ψηφιδωτῶν μὲ ποικίλα γεωμετρικὰ σχέδια.

9) Εἰς *Μεδεῶνα* τῆς Φωκίδος εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχ. Σχολῆς τὰ θεμέλια ὀκταγωνικοῦ τύπου ναοῦ, πιθανώτατα μετοχίου τῆς Μ. Ὁσ. Λουκᾶ. Ταῦτα ἀφ' οὗ ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν κατεστράφησαν, δυστυχῶς, προκειμένου ἐπὶ τῆς θέσεώς των νὰ ἀνεγερθῇ ἐργοστάσιον παρασκευῆς Ἀλουμινίου.

ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1961)

Κατὰ τὸ ἔτος 1961 ἡ ταξινόμησις τῶν ἀρχειακῶν συλλογῶν ἐνηργήθη κανονικῶς ὑπὸ τῶν τεσσάρων Ταξινόμων καὶ τῆς Ἀρχειοφύλακος καθοδηγουμένων ὑπὸ τοῦ Γραμματέως. Καὶ τὸ λοιπὸν ἔργον τῆς ὑπηρεσίας ἐξησκήθη ἄνευ διακοπῆς. Οὕτω:

1) Συνεχίσθη ἡ ταξινόμησις κατὰ κλάδους τοῦ Ἀρχείου Ὄθωνος (1833 - 1862).

2) Ἐταξινομήθησαν ἢ κατεγράφησαν τὰ νέα προσκτήματα τῶν Ἀρχείων καὶ τῆς Βιβλιοθήκης.

3) Ἐνηργήθησαν ἐπιθεωρήσεις ἀρχείων πρὸς καταστροφήν: τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τῆς Ἐπιθεωρήσεως Ἐργασίας Πειραιῶς, τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν.

4) Ἠλέγχθησαν τὰ δικαιολογητικὰ καταστροφῆς ἀχρήστων ἀρχείων Νομαρχιῶν, Οἰκονομικῶν Ἐφοριῶν, Τελωνείων, Διοικήσεων Ἀγροφυλακῆς καὶ Ἀγρονομείων κλπ.

5) Ἐξυπηρετήθησαν οἱ ἐρευνηταὶ καὶ τὸ κοινὸν διὰ παροχῆς πληροφοριῶν καὶ ἄλλων στοιχείων.

6) Ἐξεδόθησαν ἀντίγραφα τῶν ἐν τοῖς ΓΑΚ παλαιῶν συμβολαίων.

7) Ἐφωτογραφήθησαν ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα διὰ λογαριασμὸν ἐρευνητῶν.

Ὡς πρὸς τὸν ἐξοπλισμὸν τῆς ὑπηρεσίας 1) ἠγοράσθησαν 10 μεταλλικαὶ ἀρχειοθῆκαι τῶν 4 συρταρίων, 9 τῶν 2 συρταρίων, δύο δίδυμοι δελτιοθῆκαι καὶ μία μονή, ἅπασαι ἐκ τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας. 2) Ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν δύο γραφεῖα καὶ τρεῖς κρεμάστραι (καλόγηροι) κατασκευασθέντα ὑπὸ τῆς Σιβιτανιδείου Σχολῆς.

Νέα προσκτήματα. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰσήχθησαν εἰς τὰ ΓΑΚ τὰ κάτωθι προσκτήματα :

Α) Ὑπηρεσιακῶς. 1) Παρεδόθησαν ὑπὸ τῆς Νομαρχίας Ἀττικῆς 49 τόμοι Πρωτοκόλλων τῆς τέως Διοικήσεως Πρωτευούσης τῶν ἐτῶν 1936 - 1941.

Β) Ἐκ δωρεᾶς. 1) Πωλητήριον γράμμα ἐκ Καρπάθου τῆς 8 - 3 - 1841.

2) Τρίτη ἀποστολὴ ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Μητροπολίτου Ἐλευθερουπόλεως Σωφρονίου τῶν ἐτῶν 1854 - 1942 ἐκ 245 τεμαχίων.

3) Τετάρτη ἀποστολὴ ἐκ τοῦ ἰδίου ἀρχείου τῶν ἐτῶν 1914 - 1930 ἐκ πέντε φακέλων.

4) 15 ἔγγραφα καὶ τρία ἔντυπα μονόφυλλα τοῦ 1871 ἀναφερόμενα εἰς τὴν μετακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε'.

5) Χειρόγραφον μονόφυλλον 0,30×0,20 περὶ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1853, γραφὲν τῇ 17 Ὀκτ. 1913.

6) Δωρεὰ δευτέρου μέρους τῆς Ἐθνικῆς ὀργανώσεως « ΣΠΙΘΑ » τῶν ἐτῶν 1945 - 1961 ὑπὸ τῆς κυρίας Λουκίας Ἰ. Μεταξᾶ.

7) Δωρεὰ δευτέρου μέρους τοῦ ἀρχείου Ἰω. Μεταξᾶ περιλαμβάνουσα 7 χειρόγραφα, 8 σημειωματάρια καὶ 30 λυτὰ δίφυλλα, ἔνθα περιέχεται τὸ δημοσιευθὲν μέρος τοῦ Ἡμερολογίου Ἰω. Μεταξᾶ (1897 - 1941), ἐπίσης ἀλληλογραφίαν ἐκ 1100 περίπου γραμμάτων καὶ δελταρίων (1893 - 1935), ὡς καὶ ἱστορικά τινα ἔγγραφα τῆς οἰκογενείας, χ/φον Ἀλφαβητάριον καὶ κωμῳδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον « 24 ὧρες ἀργοπορία » γραφέντα ὑπὸ τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ. Ἐδωρήθησαν ὑπὸ τῆς κυρίας Λουκίας Ἰ. Μεταξᾶ.

Γ) Ἐξ ἀγορᾶς. 1) 19 ἔγγραφα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀθηνῶν τῶν ἐτῶν 1813 - 1831.

2) Ἔγγραφον ἐπὶ περγαμηνῆς 0,33×0,46 εἰς βενετικὴν γλῶσσαν, τῆς 22 Νοεμβρίου 1700, ἔχον ὅμως καὶ νεωτέρας χρονολογίας μέχρι τοῦ 1792, δι' οὗ ὁ Δόγης ἀνανεώνει προνόμιον τῆς οἰκογενείας Ἀλεξάκη ἐκ Κερκύρας.

3) Μικρὰ συλλογὴ τῶν ἐτῶν 1781 - 1935 περιέχουσα :

Α' Ἔ γ γ ρ α φ α : ἰδιωτικὰ 14 (1781 - 1863), δημόσια 3 (1834 - 1854), δικαστικὰ 3 (1879 - 1904), διάφορα 3 (1835 - 1935).

Β' Ἑ ν ό τ η τ α ς : Εὐβοϊκὰ 17 (1806 - 1902), Διπλώματα 13 (1832 - 1876), Ἀρχεῖον Κοντοσταύλου 31 (1820 - 1883), Ἀρχεῖον Φραγκοπούλου 161 (1857 - 1872).

Γ' Χ ε ι ρ ό γ ρ α φ α : α) Βιβλίον Πρακτικῶν 0,345×0,230 ἐκ φφ. 43 περιέχον ἀποφάσεις τῆς ἐν Ζακύνθῳ Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ παθόντων, ἀπὸ 27 - 1 - 1893 ἕως 9 - 8 - 1893.

β) Χ/φον 0,290×0,220 ἐκ φφ. 134 καὶ 12 τοῦ Παραρτήματος δακτυλογραφημένον ὑπὸ τὸν τίτλον « Μητροπολίτου Νεοκαισαρείας καὶ Κοτυώρων Πολυκάρπου (Ψωμιάδου) Ἀπομνημονεύματα 1892 - 1918 ἐν Κωνσταντινουπόλει 1918 ».

4) Συλλογὴ Τζαβέλλα περιέχουσα :

α) Χ/φον 0,135×0,080 ἐκ σελίδων 108 σημειωματάριον καὶ ἡμερολόγιον τοῦ Φώτου Τζαβέλλα τοῦ 1792 - 1809 (πολλὰ φύλλα εἶναι λευκά).

β) Χ/φον 0,130×0,086 ἐκ φφ. 41 ὧν 9 γεγραμμένα, σημειωματάριον περιέχον οἰκογενειακὰς ἐνθυμήσεις τῶν ἐτῶν 1803 - 1843.

γ) 96 ἱστορικὰ ἔγγραφα τοῦ 1786 (;) ἕως 1908.

5) Ἀρχεῖον τοῦ κόμιτος Δημητρίου Καρούσου ἐκ Κεφαλληνίας Γερουσιαστοῦ καὶ τελευταίου Προέδρου τῆς Ἰονίου Γερουσίας περιέχον : νοταριακὰ 195 (1662 - 1908), ἀλληλογραφίαν 231 (1832 - 1881), ἀποσπάσματα πρακτικῶν, ἀπόγραφα κλπ. 21 (1853 - 1862), γράμματα ἐπίσημα 6 (1841 - 1852), οἰκογενειακὸν δένδρον Καρούσου 1, δίπλωμα διδακτορικὸν Μ. Φίτσιου 1898, 14 ἔγγραφα περὶ τοῦ τίτλου τοῦ Κόμιτος (1705 - 1840), ἔντυπα 13, ἀλφαβητικὸν εὑρετήριον προσώπων, 6 προσκλήσεις τοῦ Αὐλαρχείου (1866 - 1868), 4 χφ. περὶ τῆς Ἀγγλικῆς Προστασίας, Καταλόγους ὑπογραφῶν Κεφαλλην. λαοῦ κλπ.

6) Ἐπιστολὴ Μ. Ν. Μαυρογορδάτου ἐκ Μάλτας τῇ 5 - 10 - 1827 πρὸς Ἀλ. Κοντόσταυλον καὶ ἔγγραφον Κυβερνήτου ἐκ Πόρου τῇ 23 - 5 - 1828 πρὸς Ἀλ. Κοντόσταυλον.

Ἐτήσιον δημοσίευμα. Ἐκυκλοφόρησεν ὁ δεύτερος τόμος τῆς σειρᾶς δημοσιευμάτων τῶν ΓΑΚ ὑπὸ τὸν τίτλον « Βιβλιοθήκη τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους », περιλαμβάνων τὸ β' χειρόγραφον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν Ὀθωνικὴν ἐποχήν. Ἡ ἔκδοσις καὶ τοῦ τόμου τούτου ἐγένετο διὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ κ. Ἐ. Πρωτοψάλτου, ὅστις προέταξεν εἰσαγωγὴν περὶ τῆς οἰκογενείας Κολοκοτρώνη καὶ περὶ τοῦ χειρογράφου.

Ὁ τρίτος τόμος κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ΓΑΚ θὰ περιλάβῃ τὴν Ἀλληλογραφίαν τῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου τῶν ἐτῶν 1825 - 1826.

Ἀναγνωστήριον. Τὸ Ἀναγνωστήριον ἐλειτούργησε κανονικῶς πλὴν τοῦ μηνὸς Αὐγούστου καὶ ἐσημειώθησαν 880 παρουσίαι ἀναγνωστῶν.

Βιβλιοθήκη. Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην εἰσήχθησαν αὐτοτελῆ βιβλία ἐκ δωρεᾶς 95 καὶ ἀρκετοὶ τόμοι παλαιοτέρων σειρῶν, ἐξ ἀγορᾶς δὲ τόμοι 10.

Στέγη. Τὸ πρόβλημα τῆς στέγης ἀπασχολεῖ ἐντόνως τὴν ὑπηρεσίαν, ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ Πραγματογνωμόνων τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν ἀπεφάνθη ὅτι ἡ στέγασις τῶν ἀρχείων ἀπαιτεῖ εἰδικὸν κτήριον ἔχον στερεὰ πατώματα καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐνισχυμένα πρὸς ἀντοχὴν εἰς τὸ μέγα βάρος τῶν ἀρχείων, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι τοποθετημένα εἰς τὰ ράφια ὑψηλῶν ἀρχειοστασίων κατὰ σειρὰς καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν, οἷον δὲν ὑπάρχει ἕτοιμον ἵνα ζητηθῇ πρὸς ἐνοικίασιν, ἡ ὑπηρεσία ἐνεργεῖ μέσῳ τῶν Ὑπουργείων Παιδείας καὶ Οἰκονομικῶν ὅπως ἀνεγερθῇ ἰδιόκτητον κτήριον τῶν ΓΑΚ πληροῦν τὰς προϋποθέσεις στεγάσεως καὶ λειτουργίας τούτων.

Ἐπιθεωρήσεις Ἀρχείων. Κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπεθεώρησεν ἀρχεῖα τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Τοπικὰ Ἀρχεῖα. Κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ΓΑΚ ἐχορηγήθησαν εἰς μὲν τὸ Τοπικὸν Ἀρχεῖον Ἰονίου Γερουσίας δραχμαὶ 2.000, εἰς δὲ τὰ Ὕδρας, Κοζάνης καὶ Χίου ἀνὰ 1.000.

Δυστυχῶς ἡ μὴ λειτουργία τῶν ἱδρυμένων Ἱστορικῶν Ἀρχείων καὶ ἡ ἔλλειψις τοιούτων εἰς ἅπαντας τοὺς Νομοὺς τοῦ Κράτους, παρέχει μεγίστας δυσκολίας εἰς τὰ ΓΑΚ πρὸς διάσωσιν τῶν δημοσίων ἀρχείων τῶν ἐπαρχιῶν.

ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1962)

Κατὰ τὸ ἔτος 1962 ἡ ταξινόμησις τῶν ἀρχειακῶν συλλογῶν ἐνηργήθη κανονικῶς. Οὕτω :

1) Ἐπερατώθη ἡ κατὰ κλάδους ταξινόμησις τοῦ Ἀρχείου Ἀνακτοβουλίου καὶ Ὄθωνος (1833 - 1862).

2) Ἐγένετο ἡ κατὰ ὑποκλάδους ταξινόμησις τῶν κλάδων: A. Βασιλεύς, B. Ἀντιβασιλεία, C. Ἀρχιγραμματεία, D. Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, E. καὶ F. Πρωτόκολλον Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, G. Γραμματεία Ἐξωτερικοῦ καὶ H. Γραμματεία Οἰκονομίας.

3) Ἐγένετο ἀντιγραφή, διορθώσεις δοκιμίων, παραβολαὶ καὶ εὑρετήρια τοῦ δημοσιευομένου ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας Γ' Τόμου Δημοσιευμάτων τῆς Σειρᾶς «Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους» ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀλληλογραφία τῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου» (1825 - 1826).

4) Ἐταξινομήθησαν καὶ κατεγράφησαν τὰ νέα προσκήματα τῶν Ἀρχείων καὶ τῆς Βιβλιοθήκης.

5) Ἐνηργήθησαν ἐπιθεωρήσεις ἀρχείων πρὸς καταστροφήν.

6) Ἠλέγχθησαν τὰ δικαιολογητικὰ καταστροφῆς ἀχρήστων ἀρχείων Νομαρχιῶν, Οἰκονομικῶν Ἐφοριῶν, Διοικήσεων Ἀγροφυλακῆς καὶ Ἀγρονομείων κλπ.

7) Ἐξυπηρετήθησαν οἱ ἐρευνηταὶ καὶ τὸ κοινὸν διὰ παροχῆς πληροφοριῶν καὶ ἄλλων στοιχείων.

8) Ἐξεδόθησαν ἀντίγραφα τῶν ἐν τοῖς ΓΑΚ παλαιῶν συμβολαίων.

9) Ἐφωτογραφήθησαν ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐρευνητῶν, καὶ πολλὰ ἄλλα θέματα ἀντιμετωπίσθησαν.

Προσκτήματα. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰσήχθησαν εἰς τὰ ΓΑΚ τὰ κάτωθι προσκτήματα:

Α) Ὑπηρεσιακῶς. 1) Τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 176821/61 ἀπὸ 10 - 1 - 1962 ἐγγράφου του παρέδωσεν εἰς τὰ ΓΑΚ τὸ ἱστορικὸν τμῆμα τοῦ Ἀρχείου του τῶν ἐτῶν 1900 ἕως 1911 ἀποτελούμενον:

α) Ἐκ δέκα ἓξ (16) δεμάτων περιεχόντων ἀλληλογραφίαν τῶν ἐτῶν 1900 - 1911.

β) Ἐκ τριάκοντα (30) εὑρετηρίων εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1900 - 1911.

γ) Ἐξ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τριῶν (183) Πρωτοκόλλων εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων τῶν ἐτῶν 1900 - 1911.

2) Τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 27651 ἀπὸ 9 - 3 - 1962 διαταγῆς του παρέδωσεν εἰς τὰ ΓΑΚ τὴν 28 - 3 - 1962 ἑκατὸν ὀγδοήκοντα (180) φακέλους τῶν ἐτῶν 1889 - 1913 τοῦ Τμήματος Ἐκκλησιαστικῶν.

Β) Ἐκ δωρεᾶς. 1) Ὁ ἀείμνηστος Μιλτ. Σταμούλης (ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου 34) ἐν συνεχείᾳ παλαιοτέρων δωρεῶν ἐδώρησεν εἰς τὰ ΓΑΚ πέντε (5) τίτλους σπουδῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Θρᾴκῃ Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων τῶν ἐτῶν 1880 - 1908.

2) Ἡ κυρία Λουκία Ἰ. Μεταξᾶ (ὁδὸς Στησιχόρου ἀρ. 15) ἐν συνεχείᾳ παλαιοτέρων δωρεῶν προσέφερεν εἰς τὰ ΓΑΚ τὴν 16 - 5 - 62: Ἐννέα (9) χειρόγραφα (ἀτζέντες) περιέχοντα ἡμερολόγιον τοῦ Ἰω. Μεταξᾶ τῶν ἐτῶν 1920 - 1933.

Γ) Ἐξ Ἀγορᾶς. 1) Τέσσαρα (4) Βενετικὰ ἔγγραφα ἐπὶ περγαμηνῆς τῶν ἐτῶν 22 Ἰουνίου 1638, 4 Μαρτίου 1652, 18 Ὀκτωβρίου 1656 καὶ 26 Μαΐου 1683 ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐκδίδει ὁ Δόγης Aloysius Contarini καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑπτάνησον, τὰ δὲ τρία ἄλλα εἶναι νοταριακὰ καθαρῶς Ἰταλικά.

2) Ὀκτὼ Βενετικὰ ἔγγραφα ἐπὶ περγαμηνῆς τῶν ἐτῶν 1633 ἕως 1661 ἀναφερόμενα εἰς Ἰταλικὰ πράγματα.

3) Τμῆμα ἀρχείου τῆς οἰκογενείας Χώτζη ἔχοντος οὕτω:

α) Ἀλληλογραφία τοῦ ἐν Παρισίοις Ἰω. Χώτζη μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Νικολάου, Κωνσταντίνου, Αἰκατερίνης, γονέων του, συμπατριωτῶν κ.ἄ. τῶν ἐτῶν 1875 - 1895, τεμάχια 356.

β) Ἔγγραφα ἱστορικὰ τῶν ἐτῶν 1792 - 1934, ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τὴν Ἤπειρον, τεμάχια 47.

γ) Ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα εἰς Τουρκικὴν γραφήν, τεμάχια 68.

δ) Φωτοτυπίαι τουρκικῶν ἐγγράφων, τεμάχια 20.

ε) Φάκελος Κωνσταντινουπολιτῶν τῶν ἐτῶν 1936 - 1937, τεμάχια 30.

ϛ) Σημειώματα διάφορα, τεμάχια 3.

ζ) Χειρόγραφα, τεμάχια 12, ἤτοι:

1. Ἡμερολόγιον Ἰω. Κ. Χώτζη τοῦ 1878 ἐκ φφ. 167, διαστ. 0,21×0,14 ὑπὸ τὸν τίτλον «Μωσαϊκὸς Ἀνθῶν ἀνήκων τῷ Ἰωάννῃ Κ. Χώτζῃ 1878», μετὰ παρενθέτων 37 τεμαχίων ἐπιστολῶν, ἐγγράφων καὶ σημειωμάτων.

2. Χφ. 0,20×0,13 ἐκ φφ. 11 «Annales de l'Empire Ottoman par Lutfi Effendi» (28 Historiographe (Vakaanamis) de l'Empire Ottoman), Tables des Matieres des I, II et III tomes.

3. Χφ. 0,20×0,13 ἐκ φφ. 12 ὑπὸ τὸν τίτλον «Annales de l'Empire Ottoman par Lutfi Effendi (28 Historiographe), tome II. Table des Matieres Événements des Années 1244 (1828) et 1245 (1829)».

4. Χφ. 0,225×0,175 ἐκ φφ. 81 ὑπο τὸν τίτλον «Notes Diverses sur Prise de C. Ple et les Privilèges Nationaux et Ecclésiastiques Accordés aux Grecs de l'Empire et a Ceux de C. Ple».

5. Χφ. 0,21×0,13 ἐκ φφ. 8 ὑπὸ τὸν τίτλον «Tableaux Synoptiques de Droit Commercial, Paris 1879».

6. Χφ. 0,70×0,20 ἐκ φφ. 3 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἔτος Α', Ἀριθ. 3 τῇ 13 Φεβρουαρ. 1912, Μαθητικὸς Ἀγών, ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν εἰκονογραφημένον».

7. Χφ. 0,215×0,170 ἐκ φφ. 8 ὑπὸ τὸν τίτλον «Σύντομος Ὀθωμανικὴ ἱστορία ὑπὸ Σελὴμ Σαπίτ, Μέλους τοῦ Ὑψ. Συμβουλίου τῆς Παιδείας».

8. Χφ. ἀκέφαλον καὶ κολοβόν, 0,25×0,20 οὗ σώζονται αἱ σελίδες 139 - 186, περιέχον κείμενον θρησκευτικὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ Μωάμεθ.

9. Δίφυλλον χφ. 0,20×0,13 ἀκέφαλον καὶ κολοβόν, ἀρχόμενον: «καὶ τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ θέλει χρησιμεύσει ἐν τοῖς δηγήμασιν αὐτῶν» καὶ τελευτῶν «δάκρυα δὲ ἔφερον εἰς τὸ πρόσωπόν του».

10. Δίφυλλον 0,21×0,17 ἐφ' οὗ ποίημα ἀρχόμενον «Μὲ τὸ κράνος βαρὺ στὸ κεφάλι» καὶ τελευτῶν «ὡς νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα: τίς εἶ;».

11. Φύλλα 5, διαστ. 0,70×0,20 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπὸ τὰς σελίδας τῆς Σερβικῆς Ἐπαναστάσεως».

12. Δίφυλλον, διαστ. 0,245×0,190 περιέχον «Στοιχεῖα τοῦ Δημοσίου Δικαίου καὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας».

4) Χφ. χαρτῷον διαστ. 0,35×0,24 ἐκ φφ. 123 ὧν 73 γεγραμμένα ὑπὸ τὸν τίτλον «Κατάστιχον ἐξόδων τοῦ πλοίου Τιμολέων διοικουμένου παρὰ τοῦ πλοιάρχου Λαζάρου Πινότζη εἰς τὰς διαφόρους ἐκστρατείας κατὰ τῶν ἐχθρῶν 1821, Μαρτίου 29, Ὕδρα».

5) Δέκα ἑπτὰ (17) ἱστορικὰ ἔγγραφα τοῦ ἰατροφιλοσόφου Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ τῶν ἐτῶν 1813 - 1857.

6) Συλλογὴ περιλαμβάνουσα:

α. Προσωπικὸν ἀρχεῖον τοῦ ἄλλοτε πρεσβευτοῦ ἐν Βερολίνῳ Εὐθυμίου Κανελλοπούλου τῶν ἐτῶν 1923 - 1933 ἐξ ἑκατὸν περίπου ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν, καὶ ἄλλων στοιχείων (καρτῶν, φωτογραφιῶν κλπ.).

β. Προσωπικὸν ἀρχεῖον τοῦ Νικολάου Πλαστήρα τῶν ἐτῶν 1921 ἕως 1936, περιλαμβάνον: στρατιωτικὰς μελέτας, ἐκθέσεις πολυσελίδους, διαταγὰς ἐπιχειρήσεων, ἀναφοράς, ἐπιστολάς, σημειώσεις, φωτογραφίας κλπ.

γ. Προσωπικὸν ἀρχεῖον Γεωργίου Μιστριώτη τῶν ἐτῶν 1832 - 1917 περιλαμβάνον ἀκέφαλα ἢ κολοβὰ χειρόγραφα τυπωθέντων συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἰδιωτικὰς ἐπιστολάς, φωτογραφίας, ἐπισκεπτήρια, τίτλους σπουδῶν, διπλώματα παρασήμων, γράμματα Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων καὶ Κωνσταντινουπόλεως, σχέδια ὁμιλιῶν καὶ μαθημάτων κλπ., καὶ

δ. Μικρὰν συλλογὴν εἴκοσι ἑπτὰ (27) ἱστορικῶν ἐγγράφων ἐξ Ἑπτανήσου, ἰδίᾳ τῆς Ἰθάκης, τῶν ἐτῶν 1769 - 1832 ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὸν ἐν Ἰθάκῃ πρόξενον τῆς Ρωσίας καὶ Δανίας Δημ. Ἀλεξάνδρου Νικολάου.

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην εἰσήχθησαν αὐτοτελῆ μὲν βιβλία: ἐξ ἀγορᾶς 66, ἐκ δωρεᾶς 77 καὶ ἀρκετοὶ τόμοι παλαιοτέρων σειρῶν. Ἐπίσης ἐβιβλιοδετήθησαν 80 τόμοι βιβλίων.

Ἐξοπλισμός. Ἠγοράσθησαν α) ἓν μηχάνημα Thermofilmer πρὸς ἐπένδυσιν τῶν ἐφθαρμένων ἐγγράφων διὰ διαφανοῦς ὕλης, β) ἓν φωτόμετρον, γ) δύο δίδυμοι μεταλλικαὶ ἀρχειοθῆκαι, δ) εἷς ἐξαεριστήρ.

Ἐτήσιον Δημοσίευμα. Ἐξεδόθη ὁ Β' τόμος τῶν Δημοσιευμάτων τῶν ΓΑΚ περιλαμβάνων τὸ 2ον Χειρόγραφον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη καὶ ἑτοιμάζεται ὁ Γ' τόμος ὅστις περιλαμβάνει τὴν «Ἀλληλογραφίαν τῆς Φρουρᾶς Μεσολογγίου» (1825 - 1826).

Καὶ τοῦ τόμου τούτου ἡ ἐκτύπωσις γίνεται διὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου.

Ἀναγνωστήριον. Τὸ Ἀναγνωστήριον ἐλειτούργησε κανονικῶς, ἐσημειώθησαν δὲ 973 παρουσίαι ἀναγνωστῶν.

Στέγη. Τὸ πρόβλημα τῆς στέγης ἀπασχολεῖ τὰ μέγιστα τὴν ὑπηρεσίαν καὶ πρὸς τοῦτο προβαίνει εἰς τὰς δεούσας ἐνεργείας μέσῳ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς.

Τοπικὰ Ἀρχεῖα. Κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Ἐπιτροπῆς ἐχορηγήθησαν εἰς τὰ Τοπικὰ Ἀρχεῖα: ἀνὰ 1.000 δραχμαὶ εἰς τὰ τῆς Κοζάνης, Χίου καὶ Νάξου, 2.000 δὲ εἰς τὸ τῆς Ἰονίου Γερουσίας. Δυστυχῶς ἡ μὴ λειτουργία πάντων τῶν ἱδρυμένων Τοπικῶν Ἀρχείων καὶ ἡ ἔλλειψις τοιούτων εἰς ἅπαντας τοὺς Νομοὺς τοῦ Κράτους, παρέχει μεγίστας δυσκολίας εἰς τὰ ΓΑΚ πρὸς διάσωσιν τῶν δημοσίων ἀρχείων τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἐπιθεώρησις Ἀρχείων. Κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπεθεώρησε τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κεφαλληνίας.

Ἐπίσης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Μυτιλήνην μεταβάσεώς του ὡς προσκεκλημένος τῆς Ἱ. Μητροπόλεως κατὰ τὴν ἐκεῖ μετακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου ἐμελέτησε μετὰ τοῦ σεβασμιωτάτου Μυτιλήνης κ. Ἰακώβου τὴν δυνατότητα ἱδρύσεως ἐν Λέσβῳ μονίμου τοπικοῦ Ἀρχείου παρά τινι Μονῇ ἢ παρὰ τῇ Ἱ. Μητροπόλει.

ΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

α') Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον.

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ 1961. - Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον εἶχε κατὰ τὸ ἔτος 1961 τὴν τιμὴν νὰ προσφέρῃ ἓν ἀκόμη ἐκ τῶν στελεχῶν του εἰς τὴν Ἀνωτάτην Ἐκπαίδευσιν. Ὁ μέχρι τοῦδε Διευθυντὴς αὐτοῦ κ. Μανοῦσος Ἰ. Μανούσακας, κατόπιν τῆς ἐκλογῆς του ὡς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀπεχώρησε τῆς θέσεώς του ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1961. Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀρχείου ἀνετέθη εἰς τὸν συντάκτην κ. Λέανδρον Βρανούσην.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κανονικῶς.

Αἱ *ἀποδελτιώσεις* — ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ γλωσσικῆς πλευρᾶς — κειμένων καὶ πραγματειῶν ἐπλούτισαν μὲ τὸ νέον ὑλικὸν τὰς δελτιοθήκας τοῦ Ἀρχείου. Παραλλήλως ἐπροχώρησαν ἱκανοποιητικῶς πᾶσαι αἱ ἀνατεθεῖσαι εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον πρόσθετοι ἐργασίαι. Οὕτω ἡ καταρτιζομένη *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία* τῆς δεκαετίας 1791 - 1799 συμπληροῦται εἰς τελικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ θὰ παραδοθῇ ἐντὸς τοῦ 1962 εἰς τὸ τυπογραφεῖον. Ἡ *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* ἐξετυπώθη ἤδη κατὰ μέγα μέρος καὶ κυκλοφορεῖ συντόμως εἰς διπλοῦν τόμον. Τέλος δὲ ὁ *Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων*, τὸν ὁποῖον ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ ἀειμνήστου Ἀκαδημαϊκοῦ Νίκου Α. Βέη, ἀνέλαβε ἡ Ἀκαδημία νὰ ἐκδώσῃ ἐπιμελείᾳ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, παρελήφθη, ἐταξινομήθη, ἠλέγχθη καὶ εἶναι ἕτοιμος νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ τυπογραφεῖον. Τὸ ἔργον ὑπολογίζεται ὅτι θὰ ὑπερβῇ τὰς 1000 σελίδας μεγάλου σχήματος.

Τὸ *ἀρχεῖον μικροφίλμ καὶ φωτογραφιῶν* ἐπλουτίσθη μὲ σημαντικὸν ὑλικὸν ἐκ χειρογράφων κωδίκων, ἀνεκδότων ἐγγράφων — βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν — καθὼς καὶ ἐκ σπανίων ἐκδόσεων, προερχομένων ἀπὸ βιβλιοθήκας καὶ ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Τὴν συγκομιδὴν ἐπλούτισεν ἐπίσης ὀλιγοήμερος ἀποστολὴ τοῦ Διευθυντοῦ κ. Μανούσακα εἰς Μετέωρα καὶ Κοζάνην, καθὼς καὶ ἡ (ἰδίαις δαπάναις) μετάβασις κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς εἰς Ἅγιον Ὄρος τῶν συντακτῶν Β. Σφυρόερα καὶ Χρ. Πατρινέλη.

Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον ἐξεπροσωπήθη ὑπὸ τοῦ Διευθύνοντος αὐτὸ κ. Λ. Βρανούση εἰς τὸ 12ον Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τῆς Ἀχρίδος, κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον, παρέσχε δὲ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν συνδρομήν του εἰς δεκάδας Ἑλλήνων καὶ ξένων ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι προσέφυγον εἰς αὐτὸ ἀπ' εὐθείας ἢ δι' ἀλληλογραφίας.

Εἰς τὴν *βιβλιοθήκην* τοῦ Ἀρχείου εἰσήχθησαν — ἐκ δωρεῶν καὶ ἀνταλλαγῶν ἢ ἐξ ἀγορᾶς — ὑπὲρ τοὺς ἑπτακοσίους τόμοι βιβλίων καὶ περιοδικῶν, ἑλληνικῶν καὶ ξένων.

Ὁ *τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς* τοῦ Ἀρχείου συνεπληρώθη μὲ συσκευὴν φωτοαντιγράφων, μὲ νέαν συσκευὴν ἀναγνώσεως μικροφίλμ καὶ μὲ νέαν γραφομηχανήν, ἀντικατεστάθησαν τὰ παλαιὰ ξύλινα κυτία δι' εἰδικῶν μεταλλίνων δελτιοθηκῶν, ἀνενεώθη καὶ συνεπληρώθη ἡ ἐπίπλωσις, ἐπ' εὐκαιρίᾳ δὲ καὶ τῶν γενομένων μικροεπισκευῶν — χάρις εἰς τὴν εὐμενῆ πάντοτε συναντίληψιν τοῦ Ἐφόρου τῆς Ἀκαδημίας κ. Γ. Βέλτσου — ἀνεκαινίσθη καὶ ἐβελτιώθη αἰσθητῶς ἡ γενικὴ ἐμφάνισις τῶν γραφείων.

Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον ἀναμένει τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦντος ὀλιγαρίθμου προσωπικοῦ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐλπίζῃ ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ ἡ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἀναμενομένη βελτίωσις τοῦ γλισχροτάτου μισθολογίου τῶν εἰς τὰ Ἱδρύματα τῆς Ἀκαδημίας ἐργαζομένων ἐπιστημόνων.

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ 1962. - Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον, παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον προσωπικὸν αὐτοῦ, ἐξηκολούθησεν ἐργαζόμενον εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ προγράμματός του.

Συνεχίσθησαν αἱ ἀποδελτιώσεις κειμένων καὶ πραγματειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπλούτισαν μὲ νέον, ἱστορικὸν ἰδίᾳ, ὑλικὸν τὰς δελτιοθήκας τοῦ Ἀρχείου. Ἐκ τῶν ἀποδελτιωθέντων ἔργων σημειώνομεν ἰδιαιτέρως τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ Μετέωρα δημοσιεύματα τοῦ ἀειμνήστου Ν. Α. Βέη, τοὺς δυσπροσίτους Ἐπισκοπικοὺς Καταλόγους τοῦ Ἀνθίμου Ἀλεξούδη καὶ τὴν πολύτιμον σειρὰν τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλ. Ἀλήθεια».

Τὸ *ἀρχεῖον μικροφίλμ καὶ φωτογραφιῶν* ἐπλουτίσθη μὲ σημαντικὸν ὑλικὸν ἐκ χειρογράφων κωδίκων, ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ σπανίων ἐκδόσεων, προερχομένων ἀπὸ βιβλιοθήκας καὶ ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Ἰδιαιτέρως μνημονεύο-

μεν τὴν συλλογὴν 1000 περίπου φωτογραφιῶν ἐκ Μετεώρων (ἀριθ. πρωτ. 964 καὶ 967). Διενηργήθησαν ἐπίσης ἀνταλλαγαὶ μικροφίλμ μὲ ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα τοῦ Ἐξωτερικοῦ (ἀριθ. πρωτ. 964 καὶ 965).

Εἰς τὴν *βιβλιοθήκην* τοῦ Ἀρχείου εἰσήχθησαν — ἐκ δωρεῶν καὶ ἀνταλλαγῶν ἢ ἐξ ἀγορᾶς — ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους τόμοι βιβλίων καὶ περιοδικῶν, ἑλληνικῶν καὶ ξένων (ἀριθ. βιβλίου εἰσαγωγῆς 1939 - 2305).

Ἡ δωρηθεῖσα εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον *Συλλογὴ Σταμούλη*, πολύτιμος συναγωγὴ ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ περὶ Θράκης καὶ Θρακῶν, ἐταξινομήθη καὶ ἐναπετέθη εἰς εἰδικὰς θήκας, ἀσφαλισθεῖσα καὶ εἰς ἰδιαίτερον ἔπιπλον.

Ἐξεδόθη καὶ ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ἡ *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* (τόμ. 8 - 9), ἡ ὁποία ἀνταλλάσσεται μὲ τὰ σπουδαιότερα ἀνάλογα περιοδικὰ τῆς ἡμεδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς.

Εἰς δὲ τὰς *ἐκδόσεις τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1791 - 1799, τοῦ Καταλόγου τῶν Μετεωρικῶν χειρογράφων τοῦ Ν. Α. Βέη καὶ τῶν ἔργων τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα, προσετέθησαν ἐφέτος καὶ τὰ Μανιάτικα Στιχουργήματα τοῦ Νικήτα Νηφάκου, τὰ ὁποῖα θὰ παρουσιάσῃ ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σωκρ. Κουγέας.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, οἱ ἐν τῷ Μεσαιωνικῷ Ἀρχείῳ ἐργαζόμενοι ἐπιστήμονες παρουσίασαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος καὶ ἴδια δημοσιεύματα. Ὁ Διευθυντὴς κ. Λ. Βρανούσης ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Χρονικῶν τῆς Ἠπείρου» καὶ ἄλλας μικροτέρας πραγματείας. Ὁ συντάκτης Β. Σφυρόερας πραγματείας περὶ Σεργίου Μακραίου, Χρυσάνθου Αἰτωλοῦ καὶ Κυκλαδιτῶν Σμύρνης. Ὁ συντάκτης Π. Πετρῆς ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας δι' ἀνέκδοτον συλλογὴν γλωσσικοῦ ὑλικοῦ. Ὁ ἔκτακτος συντάκτης Χρ. Πατρινέλης ἐδημοσίευσε πραγματείας περὶ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, περὶ Μεγ. Ρητόρων τοῦ Πατριαρχείου καὶ πολλὰ ἄρθρα εἰς Ἐγκυκλοπαιδείας.

Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον παρέσχε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν συνδρομήν του εἰς δεκάδας Ἑλλήνων καὶ ξένων ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι προσέφυγον εἰς αὐτὸ ἀπ' εὐθείας ἢ δι' ἀλληλογραφίας· ὁ δὲ Διευθυντὴς αὐτοῦ ἐκλήθη κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον εἰς τὸ ἐν Μονάχῳ συνελθὸν Συνέδριον Ἱστορίας καὶ Βαλκανιολογίας (ἀριθ. πρωτ. 985/10 - 10 - 1962).

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Λ. Βρανούσης μετέβη κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς καὶ ὡλοκλήρωσε τὰς ἐρεύνας του εἰς τὴν ἐν Ἠπείρῳ *Μονὴν Γηρομερίου*, ὁπόθεν συνεκόμισε πλουσιώτατον ὑλικόν. Δεκάδες βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων, ἄγνωστοι κώδικες, χρυσόβουλλα ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, πατριαρχικὰ σιγίλλια, ἐπιγραφαί, ἐνθυμήσεις κλπ. διαφωτίζουν πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ Δεσποτάτου καὶ τῆς μεταγενεστέρας Ἠπείρου. Ἡ ἀνέκδοτος κτητορικὴ διαθήκη τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μονῆς, ὁ ἀνέκδοδος ἐπίσης βίος καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ προσθέτουν εἰς τὸ στερέωμα τῶν Ἁγίων τῆς Ὀρθοδοξίας ἕνα ἄγνωστον μέχρι τοῦδε Ὅσιον, διαλάμψαντα ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὴν ΙΓ' καὶ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα.

Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον ἀναμένει τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦντος ὀλιγαρίθμου προσωπικοῦ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐλπίζῃ ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ ἡ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἀναμενομένη βελτίωσις τοῦ γλισχροτάτου μισθολογίου τῶν εἰς τὰ Ἱδρύματα τῆς Ἀκαδημίας ἐργαζομένων ἐπιστημόνων.

β') Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον (1961 - 1962).

Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1961 καὶ 1962 συνέχισε τὸ ἔργον τῆς περισυλλογῆς λαογραφικῆς καὶ μουσικῆς ὕλης, τῆς ἀποδελτιώσεως κατ' εἶδος καὶ τῆς κατατάξεως αὐτῆς, κατόπιν ἀρχειακῆς ἐπεξεργασίας· πρὸς δὲ ἠσχολήθη καὶ εἰς εἰδικωτέραν μελέτην διαφόρων θεμάτων καὶ εἰς σχετικὰς δημοσιεύσεις.

I

Α'. Κατὰ τὸ ἔτος 1961 ἐγένοντο εἰδικώτερον αἱ κάτωθι ἐργασίαι:

α) Εἰσήχθησαν εἰς τὸ Ἀρχεῖον 31 νέαι χειρόγραφοι συλλογαὶ ποικίλης ὕλης ἐκ 4118 σελίδων. Ἐκ τούτων 5 προῆλθον ἐκ λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἀποστολῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 26 ἀπεστάλησαν ὑπὸ δημοδιδασκάλων καὶ ἄλλων.

Εἰς λαογραφικὰς συλλογὰς ὑπὸ δημοδιδασκάλων αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποσταλῆ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1958 - 1960 ἀπενεμήθησαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, κατόπιν προτάσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, αἱ ἑξῆς τιμητικαὶ διακρίσεις:

1) Ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἀμοιβῆς δρχ. 2.000 εἰς τούς: 1) Ἐμμ. Σαρέλλην, δημ/λον εἰς Πλαγιὰν Λέσβου. 2) Νικ. Ζάραχαν, δημ/λον εἰς Πυλὶ Κῶ. 3) Θεόδ. Τρουπῆν, δημ/λον εἰς Καλλιθιὰν Ἐλασσόνος. 4) Κωνστ. Φίλιον, δημ/λον εἰς Βελεντσικὸν Ἄρτης. 5) Χαρ. Σπανόν, συνταξ. Καθηγητὴν διὰ συλλογήν του ἐξ Ἰκαρίας. 6) Ἰωάνν. Κασιμάτην, συνταξ. δημ/λον, διὰ συλλογὴν ἐκ Κυθήρων. 7) Κωνστ. Βῆχον, δημ/λον εἰς Τριοβασάλους Μήλου. 8) Γερ. Παπατρέχαν, δημ/λον εἰς Χρυσοβίτσαν Ξηρομέρου Μεσολογγίου.

2) Ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἀμοιβῆς δρχ. 1500 εἰς τούς: 1) Βασ. Παυλίδην, δημ/λον εἰς Μάνδραν Ἀττικῆς διὰ συλλογήν του ἐκ Παραμυθιᾶς Ἠπείρου. 2) Κωνστ. Μάνον, δημ/λον εἰς Ζούζουλην Νεστορίου. 3) Γεώργ. Πάλλαν, ἐπιθεωρητὴν δημοτικῶν σχολείων ἐκπ. περιφ. Ἐδέσσης.

3) Ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἀμοιβῆς δρχ. 1.000 εἰς τούς: 1) Στέφ. Χριστοφίδην, δημ/λον εἰς Καταφύγιον Κοζάνης. 2) Μάρκον Βρατσάλην, δημ/λον εἰς Λέρον. 3) Κωνστ. Κώνσταν, φιλόλογον, διὰ συλλογήν του ἐκ Γουριᾶς Μεσολογγίου. 4) Ἀνδρ. Θεμελῆν, δημ/λον εἰς Μονοδένδριον Ζαγορίου Ἠπείρου.

4) Ἔπαινος ἄνευ χρηματικῆς ἀμοιβῆς εἰς τούς: 1) Κωνστ. Παπαμιχαήλ, συνταξ. δημ/λον ἐκ Θεσπρωτικοῦ Ἠπείρου. 2) Γεώργ. Γιαννοῦχον, δημ/λον εἰς Καλομοίραν Καλαμπάκας.

β) Ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου ἐξετελέσθησαν ἀποστολαὶ πρὸς συλλογὴν μουσικῆς καὶ ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης: 1) τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς σλαβόφωνα παλαιότερον χωρία τοῦ νομοῦ Πέλλης, 2) τοῦ συντ. Δημ. Οἰκονομίδου εἰς Κατσανοχώρια τῆς Ἠπείρου, 3) τοῦ μουσικοῦ Σπ. Περιστέρη εἰς περιοχὰς τῶν ἐπαρχιῶν Αἰτωλίας καὶ Ναυπακτίας, 4) τοῦ ἐπὶ συμβ. συντ. Στεφ. Ἡμέλλου εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Ξάνθης, 5) τοῦ ἐπὶ συμβ. μουσικοῦ Σταύρου Καρακάση εἰς τὴν περιοχὴν Παγγαίου Μακεδονίας.

Ἐκ τῶν ἀποστολῶν τούτων συνελέχθη λαογραφικὴ ὕλη ἐκ σελ. 2130 καὶ δημώδης μουσικὴ ἐξ 909 ἠχογραφήσεων ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου. Ἡ Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ ἐπλουτίσθη ἔτι διὰ 254 ἠχογραφήσεων δημωδῶν ᾀσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν

ἐκ δωρεῶν τρίτων, ἤτοι τοῦ Κωνστ. Ἰωαννίδου, Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μουσικῆς Μ.Ε. ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τοῦ φιλολόγου Κ. Κώνστα, τοῦ ἑλληνοαμερικανοῦ Ἰωάννου Ἀνδρομέδα, τοῦ ἰσραηλινοῦ μουσικολόγου Leo Levi κ.ἄ.

Εἰς τὴν Δισκοθήκην εἰσήχθησαν δι' ἀγορᾶς 102 δίσκοι δημώδους μουσικῆς, πρὸς δὲ 43 μουσικὰ χειρόγραφα ἐκ δωρεᾶς τοῦ κ. Δημ. Κισσοπούλου, περιέχοντα ἐναρμονίσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ Γ. Λαμπελὲτ καὶ Ἰω. Ντάβη.

γ) Ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ, ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν γραφέων, ἀπεδελτιώθη κατ' εἴδη λαογραφικὴ ὕλη ἐκ 10 χειρογράφων συλλογῶν καὶ ἐκ διαφόρων ἐντύπων, ἥτις ἐν μέρει κατετάχθη ἀρχειακῶς ὑπὸ τῶν συντακτῶν.

Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ Α' τόμου τῆς Ἐκλογῆς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ κεφαλαίου τῶν παραλογῶν, τὴν παρασκευὴν πρὸς ἔκδοσιν ἀπανθίσματος παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν ὡς καὶ Μουσικῆς συλλογῆς.

Ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, συνετάχθη ὁδηγὸς συλλογῆς λαογραφικῆς ὕλης, ὅστις, ἐκτυπούμενος, θὰ ἀποστέλλεται πρὸς δημοδιδασκάλους καὶ ἄλλους οἵτινες ἐπιθυμοῦν νὰ ἀσχοληθοῦν εἰς τὸν καταρτισμὸν σχετικῶν συλλογῶν.

Τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λ.Α. ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις ὁμοῦ τῶν τόμων 11 καὶ 12, τῶν ἐτῶν 1958 - 1959.

δ) Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἀρχείου Γ. Κ. Σπυριδάκης μετέσχε τοῦ συγκροτηθέντος ἐν Ἀχρίδι ἀπὸ 10 - 16 Σεπτ. ἐ.ἔ. XII Διεθνοῦς Συνεδρίου τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν, προέβη δ' οὗτος ἐν αὐτῷ καὶ εἰς ἀνακοίνωσιν ὑπὸ τὸν τίτλον: « Τὰ ἑλληνικὰ ἀστρολογικὰ κείμενα ὡς πηγὴ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν ». Οὗτος μετέσχεν ἔτι καὶ τοῦ Α' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἡρακλείῳ ἀπὸ 20 - 28 Σεπτεμβρ. ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀνεκοίνωσε μελέτην του μὲ τὸν τίτλον « Ὁ μῦθος τοῦ Πολυφήμου εἰς δημώδεις παραδόσεις περὶ τῶν Τριαμάτηδων ».

ε) *Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου* ἐπλουτίσθη δι' 151 τόμων καὶ φυλλαδίων, τῶν ὁποίων 61 προῆλθον ἐξ ἀγορᾶς, 29 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα καὶ 61 ἐκ δωρεῶν.

ϛ) Τέλος *ἡ Μουσειακὴ συλλογὴ τοῦ Ἀρχείου* ἐπλουτίσθη διὰ 40 νέων λαογραφικῶν ἀντικειμένων ἐκ τῶν ὁποίων 32 προέρχονται ἐξ ἀγορᾶς, τὰ δ' ὑπόλοιπα 8 ἐκ δωρεῶν.

II

Β'. α) Κατὰ τὸ ἔτος 1962 ἡ εἰσαγωγὴ νέας λαογραφικῆς ὕλης ὑπῆρξε πλουσιωτέρα. Κατετέθησαν ἐν συνόλῳ 95 συλλογαὶ ἐκ τῶν ὁποίων 5 προέρχονται ἐκ τῶν εἰδικῶν ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ, 12 ἐκ σελ. 922, καταρτισθεῖσαι ὑπὸ λογίων ἢ Σχολείων διὰ τῶν μαθητῶν ἐν Κύπρῳ, ἀπεστάλησαν διὰ φροντίδος τοῦ κ. Κωνστ. Ἰωαννίδου, Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μουσικῆς Μέσων Σχολῶν Κύπρου, 69 ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἐξ ὧν μία ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Ἀλμωπίας Σ. Φάσα, 9 ἐκ σελ. 302 ὑπὸ δημοδιδασκάλων χωρίων τῆς Ξάνθης, περιοχῆς τῶν Πομάκων, διὰ φροντίδος τοῦ Νομάρχου Κ. Στεργιοπούλου, 22 ἐκ σελίδων 5006 ἐκ δημοδιδασκάλων τῶν ἐκπαιδευτικῶν περιφερειῶν Ἀλμωπίας, Βεροίας Α' καὶ Β', Βοΐου, Γιαννιτσῶν, Γρεβενῶν, Ἐδέσσης, Ἐορδαίας, Καστορίας, Κοζάνης καὶ Νεστορίου, κατόπιν εἰδικῆς ἐγκυκλίου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Στοιχ. Ἐκπαιδεύσεως τῆς ΙΑ' περιφερείας κ. Παν. Νέζη, καὶ 37 ὑπὸ ἄλλων φιλοτίμων δημοδιδασκάλων. Τέλος 3 συλλογαὶ ἐκ σελ. 1224 κατετέθησαν ὑπὸ τῆς φιλολόγου Ἄννης Παπαμιχαήλ, ἐπιστημονικῆς συνεργάτιδος ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου τοῦ Διευθυντοῦ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη πρὸς ἐκτέλεσιν εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως

τοῦ Βασιλικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν, 6 δ' ἕτεραι συλλογαὶ ὑπὸ ἄλλων φίλων τῆς λαογραφίας.

Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἐξετέλεσε λαογραφικὴν ἔρευναν εἰς τὴν ὕπαιθρον ὡς ἑξῆς: 1) ὁ Διευθυντὴς Γ. Κ. Σπυριδάκης εἰς Ἰκαρίαν· 2) ὁ συντ. Δημ. Οἰκονομίδης εἰς τὴν περιοχὴν Ζαγορίου Ἠπείρου· 3) ὁ μουσ. Σπυρ. Περιστέρης εἰς Εὐρυτανίαν· 4) ὁ συντ. Κωνστ. Ρωμαῖος εἰς Ἀρκαδίαν (περιοχὴν Κοντοβάζαινας)· 5) ὁ ἐπὶ συμβ. μουσ. Στ. Καρακάσης εἰς Χίον· 6) ἡ φιλόλογος Ἄννα Παπαμιχαήλ, συνεργάτις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἰδικῆς ἐρεύνης δι' ἐνισχύσεως τοῦ Βασιλικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν, εἰς Σύμην καὶ Χίον.

Εἰς τὴν Ἐθνικὴν Μουσικὴν Συλλογὴν τοῦ Ἀρχείου εἰσήχθησαν ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου 842 ἠχογραφήσεις μουσικῆς δημωδῶν ᾀσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν.

β) Ἐντὸς τοῦ προγράμματος τοῦ καταρτισμοῦ Ἀρχείου κινηματογραφικῶν ταινιῶν λαογραφικῶν θεμάτων ἐγένετο κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν Λευκάδι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἡ πρώτη ταινία μὲ θέματα ἐκ τοῦ γάμου καὶ τῶν λαϊκῶν χορῶν.

γ) Διὰ τοῦ περιωρισμένου εἰς ἀριθμὸν προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου συνεχίσθη τὸ ἔργον τῆς ἀποδελτιώσεως κατ' εἴδη λαογραφικῆς ὕλης, ἐκδεδομένης καὶ ἀνεκδότου, ὡς καὶ ἡ ἀρχειακή, κατόπιν ἐπεξεργασίας, κατάταξις αὐτῆς. Παραλλήλως προωθήθησαν καὶ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχείου, Οὕτω α) ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις τοῦ Α' τόμου τῶν Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ σελ. 549 καὶ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 13 καὶ 14 (1960 - 1961). β) τοῦ τόμου τῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἐξετυπώθησαν τὰ κεφάλαια τῶν Ἀκριτικῶν, Ἱστορικῶν καὶ Κλέφτικων τραγουδιῶν.

Εἰς εἰδικὸν τεῦχος ἀνετυπώθησαν ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου αἱ συνταχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη « Ὁδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης ». Τὸ τεῦχος τοῦτο ἀποστέλλεται εἰς ἐνδιαφερομένους διὰ τὸν καταρτισμὸν συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης.

δ) Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρχείου ἐπλουτίσθη διὰ 143 τόμων περιοδικῶν, βιβλίων καὶ φυλλαδίων (ἀρ. εἰσ. 3309 - 3451). Ἐκ τούτων 29 τόμοι προῆλθον ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου, 44 ἐξ ἀγορᾶς, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 70 ἐκ δωρεῶν τῶν συγγραφέων ἢ τῶν ἐκδοτῶν.

ε) Εἰς τὴν Μουσειακὴν συλλογὴν εἰσήχθησαν 50 νέα λαογραφικὰ ἀντικείμενα προερχόμενα ἐκ διαφόρων τόπων. Ἐκ τούτων 21 ἐδωρήθησαν εἰς τὸ Ἀρχεῖον, τὰ δ' ὑπόλοιπα ἠγοράσθησαν.

ϛ) Τῆς ἀνεκδότου εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον λαογραφικῆς ὕλης μεθ' ἧς καὶ ἡ μουσική, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς εἰδικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἱδρύματος, ἔκαμαν χρῆσιν πολλοὶ ἡμεδαποὶ λαογράφοι καὶ ἄλλοι λόγιοι, πρὸς δὲ καὶ ἀρκετοὶ ἀλλοδαποί.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (1961)

Ἱστορικὸν τῆς ἱδρύσεως. Προσηρτημέναι Ἐπιτροπαί. Τὸ Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν ἱδρύθη διὰ πράξεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὴν ΙΘ' Συνεδρίαν αὐτοῦ τῆς 11 Μαΐου 1960, ἤρχισε δὲ λειτουργοῦν τὴν 1 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τῇ αἰτήσει τῶν ἐρευνητῶν Διονυσίου Ζακυθηνοῦ, Μ. Μανούσακα καὶ Ι. Καραγιαννοπούλου καὶ δι' ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς 8 Φεβρουαρίου 1961 προσηρτήθη εἰς τὸ Κέντρον ἡ « Ἐπιτροπὴ διερευνήσεως, φωτογραφήσεως καὶ

καταλογογραφήσεως τῶν ἐν δημοσίαις Βιβλιοθήκαις, μοναστηριακοῖς ἱδρύμασι καὶ ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς ἀποκειμένων δημοσίων κλπ. ἐγγράφων τοῦ Βυζαντίου». Ἐν τοῖς ἑξῆς τὰ πεπραγμένα τῆς Ἐπιτροπῆς καταχωρίζονται ὁμοῦ μετὰ τῶν πεπραγμένων τοῦ Κέντρου.

Προσωπικόν. Ἐν τῶν ἐγκριθεισῶν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Ἱδρύματος ὀκτὼ θέσεων ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ προσελήφθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τούτου οἱ ἀκόλουθοι: Ἀθανάσιος Κομίνης, πτυχιοῦχος καὶ διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παλαιὸς ὑπότροφος τοῦ ΙΚΥ, ἐπὶ βαθμῷ ἐρευνητοῦ (ἀπὸ 1ης Δεκεμβρίου 1960), Μαρία Νυσταζοπούλου, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πτυχιοῦχος τῆς École Nationale des Langues Orientales Vivantes διὰ τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, diplomée de l'École des Hautes Études παρὰ τῇ Σορβώνῃ, παλαιὰ ὑπότροφος τοῦ ΙΚΥ, ἐπὶ βαθμῷ βοηθοῦ ἐρεύνης (ἀπὸ 1ης Δεκεμβρίου 1960), Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παλαιὰ ὑπότροφος τοῦ ΙΚΥ εἰδικευθεῖσα εἰς Βυζαντινὰς καὶ Τουρκικὰς σπουδάς, ἐπὶ βαθμῷ ἐρευνητοῦ (ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1961), Παναγιώτης Νικολόπουλος, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παλαιὸς ὑπότροφος τοῦ ΙΚΥ, ἐπὶ βαθμῷ βοηθοῦ ἐρεύνης (ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1961), Νικόλαος Οἰκονομίδης, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πτυχιοῦχος τῆς École Nationale des Langues Orientales Vivantes διὰ τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων (doctorat de troisième cycle), παλαιὸς ὑπότροφος τοῦ ΙΚΥ, ἐπὶ βαθμῷ βοηθοῦ ἐρεύνης (ἀπὸ 1ης Αὐγούστου 1961).

Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Φεβρουαρίου εἰργάσθησαν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Κέντρῳ οἱ συνεργάται τῆς προσηρτημένης Ἐπιτροπῆς ἐγγράφων, ἤτοι: Ἐρασμία Σιγάλα-Βρανούση, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἀπὸ Φεβρουαρίου μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1961), Στυλιανὸς Παπαδόπουλος, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἀπὸ Φεβρουαρίου μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1961), Βασίλειος Παναγιωτόπουλος, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἀπὸ Φεβρουαρίου μέχρι 31 Μαρτίου, ὅτε προσελήφθη εἰς τὸ Κέντρον Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν). Εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ διωρίσθη ἀπὸ 1 Μαΐου 1961 ὁ Δημήτριος Σοφιανός, πτυχιοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Χρηστικὰ ἔργα πρακτικῆς σημασίας. Ἐκ τῶν πρώτων μελετημάτων τοῦ Κέντρου ὑπῆρξε καὶ τοῦτο, νὰ συγκροτήσῃ ἔργα πρακτικῆς σημασίας, δυνάμενα νὰ βοηθήσουν τὸ προσωπικὸν εἰς τὰς ἐρεύνας του. Οὕτω κατηρτίσθησαν ἢ ἤρχισαν καταρτιζόμενα τὰ ἀκόλουθα χρηστικὰ ἔργα:

α) Ἀποδελτίωσις Ρωσικῶν περιοδικῶν καὶ συγγραμμάτων (Μ. Νυσταζοπούλου).

β) Ἀποδελτίωσις Τουρκικῶν περιοδικῶν (Ἐλ. Ζαχαριάδου).

γ) Συναγωγὴ ὑλικοῦ διὰ τὴν σύνταξιν «Λεξιλογίου τῶν παλαιογραφικῶν ὅρων» (Ἀ. Κομίνης).

δ) Συγγραφὴ ὑπομνήματος «Περὶ τῆς ἀνάγκης συντάξεως ἐπιστημονικῶν καταλόγων χειρογράφων κωδίκων ἐν Ἑλλάδι» (Ἀ. Κομίνης).

ε) Καταρτισμὸς «Κανόνων περιγραφῆς Ἑλληνικῶν Χειρογράφων κωδίκων» (Ἀ. Κομίνης).

ϛ) Καταρτισμὸς «Βιβλιογραφίας (1892-1959) χειρογράφων κωδίκων, παπύρων, ἐγγράφων καὶ παλαιογραφικῶν σπουδῶν» καὶ ταξινόμησις αὐτῆς κατ' εἴδη καὶ κατὰ τόπους (Π. Νικολόπουλος).

Βυζαντινὴ Χρονογραφία. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐξεδόθη τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ σήμερον πεπαλαιωμένον ἔργον τοῦ Ed. Muralt *Essai de Chronographie byzantine* (1855, 1871-1873), οὐδεμία κατεβλήθη προσπάθεια διὰ τὴν σύνταξιν γενικοῦ ἔργου Βυζαντινῆς Χρονογραφίας καὶ Χρονολογίας. Τὰ μεταγενέστερα συγγράμματα, τὰ *Regesten* τοῦ Franz Dölger, τὰ *Regestes* τοῦ V. Grumel, ὡς καὶ ἡ *Chronologie* τοῦ τελευταίου, ἐν μέρει μόνον διηυκρίνησαν χρονολογικὰ προβλήματα τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας. Παρὰ πάντων ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ συγγραφὴ γενικοῦ χρονογραφικοῦ ἔργου εἶναι ἐπεῖγον αἴτημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἤδη ὁ K. Krumbacher (*Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, τόμ. Γ', σελ. 598) ἔγραψεν ὅτι «ριζικὴ ἐπεξεργασία τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας εἶναι εἰς πᾶσαν μελέτην αἰσθητὴ ἀνάγκη», τελευταίως δὲ ὁ V. Grumel (*Chronologie*, 1958, σελ. IX), ἔλεγε τὰ ἑξῆς: «Une telle entreprise (c'est à dire, une refonte, répondant aux progrès réalisés et aux exigenses actuelles du célèbre *Essai du Chronologie byzantine* d'E. de Muralt, paru au siècle dernier) est, certes, des plus désirables et bien digne de tenter une équipe courageuse». Διὰ τοῦτο, εὐθὺς ὡς ἱδρύθη τὸ καθ' ἡμᾶς Κέντρον, ὁ ὑποφαινόμενος ἀπέβλεψε πρὸς τὸ μέγα τοῦτο ἐγχείρημα τῆς συντάξεως καθολικῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας, πιστεύων ὅτι ἐκτὸς τῆς γενικωτέρας συμβολῆς εἰς τὴν διεθνῆ ἔρευναν ἡ περὶ τὰ θέματα ταῦτα ἐνασχόλησις θὰ ἀπετέλει ἐξαίρετον προπαιδείαν διὰ τοὺς ἐρευνητάς. Οὕτω μετὰ μακρὰς συνεδρίας (ἀπὸ τῆς 3 Ἰανουαρίου 1961 κ.ἑ.) πάντων τῶν μελῶν τοῦ Κέντρου, παρόντων καὶ τῶν καθηγητῶν Μ. Μανούσακα καὶ Ἰ. Καραγιαννοπούλου καὶ τῆς Ὑφηγητρίας Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου, καθωρίσθησαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔργου, ἡ ἔκτασις αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ ἀκολουθητέα μέθοδος. Πρὸς ἐνημέρωσιν ὑμῶν παραθέτομεν κατωτέρω γενικάς τινας εἰδήσεις:

1. Τὸ μελετώμενον ἔργον δὲν θὰ εἶναι ἀναχώνευσις καὶ ἀνακαίνισις τοῦ βιβλίου τοῦ Muralt, ἀλλ' ἐξ ὑπαρχῆς καταρτισμὸς νέου συγγράμματος, ἀνεξαρτήτου τῶν παλαιοτέρων.

2. Τὸ ἔργον θὰ καταρτισθῇ ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς διεθνοῦς βιβλιογραφίας.

3. Ἡ «Βυζαντινὴ Χρονογραφία» θὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ ἔτους 324 μέχρι τοῦ ἔτους 1453. Εἰς ταύτην θὰ περιληφθοῦν γεγονότα τῶν Ἑλληνικῶν Κρατῶν, ὅσα ἱδρύθησαν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Βυζαντίου, τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου. Κατ' ἐξαίρεσιν θὰ τύχουν μνείας καίριά τινα γεγονότα τῆς Ἱστορίας τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν λαῶν, μετὰ τῶν ὁποίων οἱ Βυζαντινοὶ ἦλθον εἰς συνάφειαν.

4. Ἡ «Βυζαντινὴ Χρονογραφία» θὰ ἀναφέρεται μὲν κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν Πολιτικὴν Ἱστορίαν, θὰ περιλαμβάνῃ δ' ὅμως θέματα τοῦ καθ' ὅλου βίου τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ τὸ καταρτισθὲν γενικὸν Διάγραμμα τὰ θέματα καθωρίσθησαν ὡς ἀκολούθως: Α' *Φυσικὰ Φαινόμενα*. Β' *Πολιτικὴ Ἱστορία* (Δυναστικὴ Ἱστορία, Πολεμικὰ Γεγονότα, Διεθνεῖς πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ σχέσεις, Δημοσιονομικὴ καὶ οἰκονομικὴ πολιτική, Δημόσια ἔργα καὶ ἔργα εὐποιίας). Γ' *Δημόσιος βίος* (Κωδικοποιήσεις, συλλογαὶ καὶ ἐκδόσεις νόμων καὶ διαταγμάτων, Ἐμφάνισις καὶ κατάργησις πολιτικῶν θεσμῶν καὶ θεσμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοικήσεως, Προσωπογραφία πολιτικῶν προσωπικοτήτων καὶ δημοσίων λειτουργιῶν). Δ' ***Κοινωνικὸς βίος*** (Ἀστικὴ καὶ ἀγροτικὴ κοινωνία, Κοινωνικαὶ τάξεις καὶ κοινωνικοὶ ἀγῶνες, στάσεις καὶ ἐπαναστάσεις, Λοιμοὶ καὶ λιμοί). Ε' ***Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*** (Χριστιανισμὸς καὶ διάδοσις αὐτοῦ, Αἱρέσεις, Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ σύνοδοι, Ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοί: πατριαρχεῖα,

ἀρχιεπισκοπαί, μητροπόλεις, ἐπισκοπαὶ κλπ., Μοναχικὸς βίος, Ἐκκλησία καὶ Κράτος, Διεθνεῖς ἐκκλησιαστικαὶ σχέσεις, τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ αἱ ἀπόπειραι Ἑνώσεως, Ἅγιοι καὶ Ὅσιοι, Προσωπογραφία ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν). *Ϛ' Πνευματικὸς βίος* (Ἔργα Τέχνης καὶ ἱδρύματα λατρείας, Συγγραφὴ φιλολογικῶν ἔργων κ.ἄ., Ἀντιγραφὴ χειρογράφων μεγάλων ἔργων τῆς Ἀρχαιότητος, Ἱδρύματα παιδείας, Προσωπογραφία ἐπιφανῶν λογίων καὶ συγγραφέων). *Ζ' Γεγονότα τῆς Ἱστορίας τῶν λαῶν, μεθ' ὧν τὸ Βυζάντιον ἔρχεται εἰς σχέσεις* (κατ' ἐκλογήν).

Ἀφοῦ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καθωρίσθησαν μετ' ἀκριβείας ὁ γενικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ ὅλη διάρθρωσις τοῦ ἔργου, προήλθομεν εἰς τὸν μερικώτερον προγραμματισμὸν καὶ τὸν καταρτισμὸν κανονιστικῶν ὁδηγιῶν. Οὕτως ἐκ τῶν πρώτων συνετάχθη ὁ «Κανονισμὸς ἀποδελτιώσεων», διὰ τοῦ ὁποίου ἐλύθησαν θέματα μεθοδικὰ καὶ τεχνικὰ ἀποδελτιώσεως τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων.

Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐργασίας περιλαμβάνει τὴν ἀποδελτίωσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων, περιωρίσθη δ' αὕτη ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν πρώϊμον Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ 324 μέχρι τοῦ 642, ἀπὸ τῆς κτίσεως δηλονότι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐκ τῶν βοηθημάτων ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἀποδελτιωθῇ συστηματικῶς τὸ σύγγραμμα τοῦ E. Stein *Histoire du Bas-Empire,* τόμ. Α' (1959) καὶ τόμ. Β' (1949), τῆς ἀποδελτιώσεως ταύτης ἀνατεθείσης εἰς τὸν Στυλ. Παπαδόπουλον καὶ τὴν Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου. Ὡσαύτως ἡ Ἐρασμία Σιγάλα - Βρανούση ἀπεδελτίωσε τὰ *Regesten der Kaiserurkunden des oströmisches Reiches* τοῦ Franz Dölger, τεῦχος I, II.

Παραλλήλως πρὸς ταύτην ἤρχισεν ἡ συστηματικὴ καὶ ὁλοκληρωτικὴ ἀποδελτίωσις τῶν πηγῶν. Ἀπεφασίσθη ἡ ἔρευνα τῶν ἑξῆς συγγραφέων: τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου (ὑπὸ Π. Νικολοπούλου), τοῦ Ζωσίμου (ὑπὸ Στ. Παπαδοπούλου), τοῦ Πρίσκου (ὑπὸ Ἀθ. Κομίνη), τοῦ Προκοπίου (ὑπὸ Μαρίας Νυσταζοπούλου), τοῦ Μενάνδρου τοῦ προτήκτορος (ὑπὸ Ἀθ. Κομίνη), τοῦ Γεωργίου Πισίδου (ὑπὸ Νικ. Οἰκονομίδου). Τινὲς τῶν ἀποδελτιώσεων τούτων (Πρίσκος, Προκόπιος [*Ὑπὲρ τῶν Πολέμων,* I - IV, καὶ *Ἀνέκδοτα*], Πισίδης) ἐπερατώθησαν ἤδη, αἱ ἄλλαι συνεχίζονται κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν. Εἰς τὸν Νικ. Οἰκονομίδην ἀνετέθη ἡ ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς περιόδου 602 - 642 καὶ ἡ διευκρίνησις τῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σχέσεις τῶν χρονογράφων Θεοφάνους, Νικηφόρου Πατριάρχου, τοῦ *Πασχαλίου Χρονικοῦ* καὶ τοῦ Κεδρηνοῦ.

Ἡ σύνταξις τῆς «Βυζαντινῆς Χρονογραφίας» εἶναι ἔργον μεγάλου μόχθου καὶ χρόνου μακροῦ. Καὶ ὁ προϊστάμενος τοῦ Κέντρου καὶ οἱ συνεργαζόμενοι καθηγηταὶ καὶ οἱ συνεργάται πάντες ἔχουν συνείδησιν τῶν μεγίστων δυσχερειῶν τοῦ ἐγχειρήματος. Ἐκρίθη ὅμως ἀναγκαῖον νὰ προβληθῇ ἡ συγκρότησις ὁμαδικοῦ ἔργου γενναίου καὶ διότι αὕτη ἀποτελεῖ αἴτημα ἐπεῖγον τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ περὶ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ἀναστροφὴ θὰ συμβάλῃ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, μεγάλως εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τεχνικὴν μόρφωσιν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν. Ἐλπίζομεν ὅτι τὸ Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, ἐνισχυόμενον διὰ νέου προσωπικοῦ, θὰ δυνηθῇ νὰ προαγάγῃ καὶ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀναληφθεῖσαν «Βυζαντινὴν Χρονογραφίαν».

Ἀποστολαὶ καὶ ἔρευναι τῆς προσηρτημένης ἐπιτροπῆς. Κατὰ τὸ ἀπὸ 8 Φεβρουαρίου μέχρι 31 Ὀκτωβρίου 1961 διάστημα ἐπραγματοποιήθησαν αἱ κάτωθι ἀποστολαί:

α) Εἰς Μετέωρα (27 Μαρτίου 1961). Ἐφωτογραφήθησαν τὰ λυτὰ ἔγγραφα (Βυζαντινὰ καὶ ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ τῆς Τουρκοκρατίας) τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου (ἀριθμὸς ἐγγράφων 50). Ἐπίσης ἐγένοντο 200 λήψεις φωτογραφιῶν κωδίκων κατ' ἐπιλογήν.

β) Εἰς Κοζάνην (30 Μαρτίου 1961). Ἐφωτογραφήθησαν περὶ τὰ 200 λυτὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἀποκείμενα ἐν τῇ Δημοτικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως.

γ) Εἰς Πάτμον, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν τὰ δέοντα ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ.

Παλαιογραφικαὶ καὶ ἀρχειακαὶ ἔρευναι εἰς Πάτμον. Τὰς παλαιογραφικὰς καὶ ἀρχειακὰς ἡμῶν ἐρεύνας εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου ἠρχίσαμεν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1960 (8 Ἰουλίου - 11 Αὐγούστου) ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς «Ἐπιτροπῆς διερευνήσεως κλπ. τῶν δημοσίων ἐγγράφων τοῦ Βυζαντίου» (βλ. ἡμετέραν πρὸς ὑμᾶς ἔκθεσιν ἀπὸ 31 Ἰανουαρίου 1961). Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἀποστολὴν διηρευνήθη τὸ ἀρχεῖον τῆς Μονῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκ τῶν προτέρων παρασκευασθέντων δελτίων τῶν ἐκδεδομένων ἐγγράφων, ἀκολούθως ἐταυτίσθησαν, περιεγράφησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν ἅπαντα τὰ Βυζαντινὰ ἔγγραφα, ὡς καὶ τὰ ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ τῆς Τουρκοκρατίας. Τὰ Βυζαντινὰ ἔγγραφα ἀνέρχονται εἰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα περίπου, τὰ δὲ ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ εἰς ἑκατὸν περίπου. Περαιτέρω ἐφωτογραφήθησαν ἀνέκδοτα Βλαχικὰ (63 φωτογραφίαι), Τουρκικὰ φιρμάνια (60 φωτογραφίαι) καὶ Λατινικὰ (30 φωτογραφίαι) ἔγγραφα καὶ ἐπὶ πλέον τὰ ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἐν Θήρᾳ μετόχιον τῆς μονῆς Πάτμου (80 περίπου φωτογραφίαι).

Αἱ ἐργασίαι αὗται προήχθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος (22 Ἰουνίου - 12 Αὐγούστου 1961) ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν (Ἀθ. Κομίνης) καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς προσηρτημένης Ἐπιτροπῆς (Στ. Παπαδόπουλος καὶ Βασ. Παναγιωτόπουλος, προσληφθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ ὡς βοηθὸς ἐρεύνης παρὰ τῷ Κέντρῳ Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν). Εἰς τοὺς τρεῖς τούτους συνεργάτας προσετέθησαν ἰδίαις δαπάναις ἡ Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου καὶ ἡ κυρία Χριστίνα Τουφεξῆ - Πάσχου. Ἡ Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου ἠσχολήθη περὶ τὰ Τουρκικὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς, ἡ δὲ κυρία Πάσχου περὶ τὰς μικρογραφίας τῶν χειρογράφων. Αἱ φωτογραφίαι τούτων ἐλήφθησαν μερίμνῃ καὶ δαπάναις τοῦ Ἱδρύματος.

Ἡ δευτέρα αὕτη ἀποστολὴ παρεσκευάσθη μετὰ πάσης ἀκριβείας εἰς ἐπανειλημμένας συνεδρίας τῶν μελῶν τοῦ Κέντρου καὶ τῶν συνεργαζομένων καθηγητῶν. Οὕτως ὁ παρ' ἡμῖν ἐρευνητὴς Ἀθ. Κομίνης ἠρεύνησε τὸ πρόβλημα τῆς καταλογογραφήσεως τῶν χειρογράφων τῆς Πάτμου καὶ ὑπέβαλε σχετικὴν ἔκθεσιν ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 17 Ἰανουαρίου 1961. Ὁ αὐτὸς συνεργάτης συνήγαγε πᾶσαν πληροφορίαν ἀναφερομένην εἰς τὰ χειρόγραφα τῆς Πάτμου καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς περιεχομένους συγγραφεῖς. Ἐξ ἄλλου ἡ παρὰ τῇ προσηρτημένῃ Ἐπιτροπῇ βοηθὸς Ἐρασμία Σιγάλα - Βρανούση ἠρεύνησε καὶ ἀπεδελτίωσε συστηματικῶς τὰ ἀκόλουθα ἔργα τοῦ Franz Dölger: *Die Kaiserurkunden des Johannes - Theologos - Klosters auf Patmos (Byz. Zeitschrift,* 28, 1928, σελ. 332 - 371) καὶ *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches,* I - III, ὡς καὶ ἄλλα βοηθήματα.

Τὰ ἐπιτεύγματα τῆς δευτέρας ταύτης ἐρευνητικῆς ἀποστολῆς εἰς Πάτμον δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως:

α) Περιεγράφησαν λεπτομερῶς καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης οἱ ὑπ' ἀριθ. 1 - 30 κώδικες, ὡς καὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. 70 καὶ 171, οἵτινες εἶναι μοναδικοὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν μικρογραφιῶν.

β) Ἐταξινομήθησαν, περιεγράφησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν τὰ Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἔγγραφα, ὅσα λανθάνοντα δὲν ἐφωτογραφήθησαν κατὰ τὸ θέρος 1960. Ἐπίσης ἐταξινομήθησαν, περιεγράφησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν ἔγγραφα Λατινικά, Τουρκικά, Ρωσικὰ καὶ Βλαχικά.

γ) Ἐταξινομήθη, περιεγράφη καὶ ἐν μέρει ἐφωτογραφήθη τὸ νεώτερον Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς. Τὸ νεώτερον τοῦτο Ἀρχεῖον ἦτο ὅλως ἄγνωστον εἰς τὴν ἔρευναν πρὸ τῶν ἡμετέρων ἀποστολῶν, πρόκειται δὲ μελετώμενον νὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα εἰς

τὴν διευκρίνησιν τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἀποτελεῖται ἐκ 13.000 περίπου ἐγγράφων, ὧν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν περίοδον 1500 - 1830 ἀνέρχονται εἰς 6 000 περίπου, καὶ περιλαμβάνει τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς καὶ τῆς Κοινότητος Πάτμου.

Προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ τὴν ἐπανέκδοσιν τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Πάτμου. Ἅπαν τὸ οὕτω συναχθὲν ἀρχειακὸν καὶ παλαιογραφικὸν ὑλικὸν μέλλει νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας καὶ κριτικῆς ἐκδόσεως. Πρὸς τοῦτο οἱ παρὰ τῇ προσηρτημένῃ Ἐπιτροπῇ βοηθοὶ ἐρεύνης Ἐρασμία Σιγάλα - Βρανούση καὶ Δημήτριος Σοφιανὸς ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου τῆς μεταγραφῆς τῶν κειμένων. Μετεγράφησαν ἤδη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ληφθεισῶν φωτογραφιῶν αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ζ', τοῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α', τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β', τοῦ Μανουὴλ τοῦ Α', τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Β' κλπ., πατριαρχικὰ ἔγγραφα Βυγαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων, ἔγγραφα δημοσίων λειτουργῶν τοῦ Βυζαντίου (σύνολον μεταγραφέντων ἐγγράφων ἑκατὸν ἑξήκοντα). Κατὰ τὴν μεταγραφὴν ἐγένετο ταύτισις καὶ παραβολὴ τῶν ἐγγράφων πρὸς τὰς ἐκδόσεις καὶ ἐργασίας τῶν Miklosich - Müller, Φλωρίδου, Σακκελίωνος, Καλλιμάχου καὶ Grumel, κατηρτίσθησαν δὲ καὶ τὰ κριτικὰ ὑπομνήματα.

Αἱ παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης φωτογραφίαι ἀθωνιτικῶν ἐγγράφων. Παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης ἤρχισε καταρτιζομένη ὑπὸ τοῦ τέως καθηγητοῦ Ἀντωνίου Σιγάλα συλλογὴ φωτογραφιῶν ἐγγράφων διαφόρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν τυχῶν καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς συλλογῆς ταύτης ὁ ἡμέτερος συνεργάτης Νικόλαος Οἰκονομίδης ἐντολῇ τοῦ Ἱδρύματος μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην (24 - 30 Νοεμβρίου 1961), ἐμελέτησε τοὺς σχετικοὺς φακέλους καὶ ὑπέβαλεν ἡμῖν τὸ ἀκόλουθον σημείωμα:

« Ἀπολογισμὸς ἀποστολῆς εἰς Θεσσαλονίκην (24 - 30 Νοεμβρίου 1961).

Ἡ ἀποστολὴ εἶχε σκοπὸν τὴν ἐνημέρωσιν ὡς πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ἐν Θεσσαλονίκῃ φωτογραφίας βυζαντινῶν ἐγγράφων τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἡ ἐνέργεια ἐντάσσεται εἰς τὸ γενικὸν πρόγραμμα καταγραφῆς καὶ δημοσιεύσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱστορικῶν μνημείων καὶ εἰδικώτερον ἀποτελεῖ προετοιμασίαν διὰ διοργάνωσιν ἀποστολῆς φωτογραφήσεως βυζαντινῶν ἀρχείων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Μετὰ προσωπικὴν ἐπαφὴν τοῦ συνεργάτου κ. Ν. Οἰκονομίδη μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Λίνου Πολίτη ἐξηκριβώθη ὅτι αἱ ἐν λόγῳ φωτογραφίαι προέρχονται ἅπασαι ἐκ προπολεμικῶν φωτογραφήσεων τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Σιγάλα, ὁ ὁποῖος καὶ τὰς παρεχώρησε εἰς τὸ σπουδαστήριον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ὁ κ. Λ. Πολίτης ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι διατεθειμένος νὰ δανείσῃ εἰς τὸ Βοσιλικὸν Ἵδρυμα Ἐρευνῶν, Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, τὰς ἐν λόγῳ φωτογραφίας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ τοῦ ἐζητοῦντο δι' ἐπισήμου ἐγγράφου.

Κύριον ἔργον ἐπιτελεσθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρξεν ἡ καταλογογράφησις τοῦ ἐν λόγῳ ὑλικοῦ. Εὑρέθησαν 233 φάκελοι περιέχοντες φωτογραφίας ἐγγράφων τῶν μονῶν Ἰβήρων (98 φάκελοι), Βατοπεδίου (56), Δοχειαρίου (7), Ἐσφιγμένου (2), Ζωγράφου (7), Καρακάλλου (4), Κωνσταμονίτου (1), Κουτλουμοτσίου (2), Παντοκράτορος (2), Παύλου (3), Φιλοθέου (8) καὶ Ξηροποτάμου (40). Εὑρέθη ἐπίσης μία φωτογραφία ἐκ τοῦ Πρωτάτου (τμῆμα τοῦ Τράγου τοῦ Ἰωάννου Τζιμισκῆ) καὶ εἷς φάκελος ἀταυτίστων εἰσέτι φωτογραφιῶν. Ἔχομεν δηλαδὴ ἐν τῷ συνόλῳ φωτογραφίας 250 περίπου βυζαντινῶν ἐγγράφων, διά τινα τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ φωτογραφίαι εἰς πολλαπλᾶ ἀντίγραφα.

Ἡ κατάστασις τῶν φωτογραφιῶν εἶναι μετρία. Ὑπάρχουν φωτογραφίαι ἄχρηστοι ἢ σχεδὸν ἄχρηστοι, τινὲς δὲ ἄλλαι εἶναι ἐν μέρει δυσανάγνωστοι λόγῳ σφάλματος φωτογραφήσεως ἢ λόγῳ κακῆς διατηρήσεως τοῦ ἐγγράφου. Ὡρισμένα ἄλλωστε

ἔγγραφα ἔχουν φωτογραφηθῆ ἐλλιπῶς. Πάντως σημαντικὸς ἀριθμὸς φωτογραφιῶν (τὸ 1/3 περίπου) δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἔκδοσιν, ἀρκεταὶ δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐξαίρετοι. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ μὴ χρησιμοποιήσιμοι πρὸς ἔκδοσιν φωτογραφίαι ἔχουν δι' ἡμᾶς σημασίαν διότι μᾶς καθιστοῦν γνωστὴν τὴν ὕπαρξιν τῶν ἐγγράφων καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν, ἐν περιπτώσει ἀποστολῆς εἰς Ἅγιον Ὄρος νὰ τὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν μονῶν.

Μετὰ πρόχειρον ἔλεγχον δυνάμεθα ἤδη νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι σημαντικὸν μέρος τῶν ἐγγράφων ἔχει δημοσιευθῆ, ἀρκετῶν δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχει ἤδη ἑτοιμασθῆ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔκδοσις (ὡς π.χ. τὰ ἔγγραφα τοῦ Ξηροποτάμου ὑπὸ τοῦ κ. Bompaire). Ὑπάρχουν ὅμως περὶ τὰ 50 ἀνέκδοτα ἔγγραφα, τινὰ τῶν ὁποίων παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρουν· Ἐπίσης ὑπάρχουν περὶ τὰ 60 ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς ἐκδόσεις ἀνεπαρκεῖς καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπανέκδοσίς των ἔχει ἀναμφισβήτητον ἀξίαν».

ΚΕΝΤΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ 1962
ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ

Προσωπικόν. Κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ἐλάχισται μεταβολαὶ ἐπηνέχθησαν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικόν: ὁ Δημήτριος Σοφιανός, συνεργάτης τῆς προσηρτημένης Ἐπιτροπῆς ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου 1961, διορισθεὶς ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας τὴν 30 Ἀπριλίου 1962. Ἐξ ἄλλου ἡ κυρία Ἐρασμία Σιγάλα - Βρανούση, συνεργάτις ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιτροπῇ, διωρίσθη βοηθὸς ἐρεύνης παρὰ τῷ Κέντρῳ ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου 1962.

Χρηστικὰ ἔργα πρακτικῆς σημασίας. Αἱ Βυζαντιναὶ συλλογαὶ τῆς ἡμετέρας Βιβλιοθήκης ἐπλουτίσθησαν διὰ νέων ἀποκτημάτων: κειμένων φιλολογικῶν καὶ διπλωματικῶν, ἔργων χρηστικῶν, λεξικῶν, βιβλιογραφικῶν δελτίων, καταλόγων χειρογράφων κλπ., συνθετικῶν ἐγχειριδίων, ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν, σπανίων ἐντύπων, φωτογραφικῶν ἀντιγράφων, δυσπροσίτων ἄρθρων, περιοδικῶν κλπ. (Μ. Νυσταζοπούλου).

Ἀφ' ἑτέρου, συνεχίζοντες τὴν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξαμένην προσπάθειαν διὰ τὴν συγκρότησιν ἔργων πρακτικῆς σημασίας, προέβημεν εἰς τὰς ἀκολούθους ἐργασίας:

α) Ἀποδελτίωσις ἑλληνιστὶ γεγραμμένων τουρκικῶν ἐγγράφων, ἐκδεδομένων ἐν ἑλληνικοῖς καὶ ξένοις περιοδικοῖς (Ἑλ. Ζαχαριάδου).

β) Ἀποδελτίωσις κατὰ συγγραφέα καὶ καθ' ὕλην τῆς εἰς τὰ Βυζαντινὰ καὶ τὰ νεώτερα ἑλληνικὰ πράγματα ἀναφερομένης ρωσικῆς βιβλιογραφίας μετὰ μεταφράσεως ἐκ τῆς ρωσικῆς ἄρθρων τινῶν πρὸς χρῆσιν τῶν μελῶν τοῦ Ἱδρύματος (Μ. Νυσταζοπούλου).

γ) Σύνταξις Καταλόγου « φωτογραφήσεων χειρογράφων καὶ ἀρχείων, ἐκτελεσθεισῶν εἰς ἐπαρχιακὰς βιβλιοθήκας καὶ μονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας» ὑπὸ τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν καὶ τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν (ἐκ τοῦ πρώτου συνειργάσθησαν εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ Καταλόγου οἱ Ἀθανάσιος Κομίνης καὶ Νικόλαος Οἰκονομίδης).

δ) Ἐνημέρωσις τῆς βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1961 καὶ 1962 περὶ τῶν παπύρων, χειρογράφων καὶ λοιπῶν γραπτῶν μνημείων (Π. Νικολόπουλος).

Βυζαντινὴ Χρονογραφία. Καὶ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος αἱ περὶ τὴν « Βυζαντινὴν Χρονογραφίαν» ἐργασίαι προήχθησαν ἐν ᾧ μέτρῳ ἐπέτρεψαν αἱ ἄλλαι ἐπιστημονικαὶ ἀπασχολήσεις καὶ ὁ περιωρισμένος ἀριθμὸς τῶν ἐρευνητῶν. Αἱ ἐργασίαι αὗται ἀφεώρων τοῦτο μὲν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν κανονιστικῶν διαγραμμάτων, τοῦτο δὲ εἰς

τὴν ἀποδελτίωσιν πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Περαιτέρω ἐμελετήθησαν ἐπίμαχά τινα θέματα χρονολογήσεως.

Ἡ συμπλήρωσις τῶν κανονισμῶν τῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς συντάξεως τοῦ ἔργου ἐγένετο ἐν συνεδρίαις, παρόντων κατὰ τὸ πολὺ καὶ τῶν καθηγητῶν Μ. Μανούσακα καὶ Ἰ. Καραγιαννοπούλου καὶ τῆς ὑφηγητρίας Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου. Τὸ κύριον θέμα, ὅπερ ἀπησχόλησεν ἡμᾶς, ἦτο τὸ τῆς συντάξεως καὶ τῆς διαρθρώσεως τῶν λημμάτων. Μετ' εἰσήγησιν τοῦ συνεργάτου Νικολάου Οἰκονομίδου, ὁ ὁποῖος παρουσίασε δοκιμαστικῶς δείγματά τινα ἐκ τῶν χρονογράφων Θεοφάνους, Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ, Νικηφόρου πατριάρχου, Κεδρηνοῦ καὶ Ζωναρᾶ διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 602 μέχρι τοῦ 642, κατηρτίσθη ὁ τύπος τῶν λημμάτων. Τοῦτο μόνον ἐνταῦθα εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι ἕκαστον λῆμμα θὰ περιλαμβάνῃ πέντε μέρη : τὴν χρονολογίαν (ἔτος, μήν, ἡμέρα), τὴν περίληψιν (βραχεῖαν ἀναγραφὴν τοῦ γεγονότος ἐν ἐπικεφαλίδι καὶ ἀκολούθως εὐρυτέραν ἀνάλυσιν) τὴν μνείαν τῶν πηγῶν, τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν ξένων κατὰ τάξιν ρητῶς προσδιοριζομένην μετ' ἐρεύνης τῆς ἐξαρτήσεως ἢ τῆς οἱασδήποτε σχέσεως αὐτῶν, τὸ περὶ τῆς χρονολογίας ὑπόμνημα μετὰ κριτικῆς τῶν πηγῶν καὶ ἀναγραφῆς τῆς βιβλιογραφίας καὶ τέλος κριτικὰς παρατηρήσεις γενικωτέρου περιεχομένου.

Ἡ ἀποδελτίωσις τῶν πηγῶν προήχθη κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν. Οὕτως ὁ Π. Νικολόπουλος ἐτερμάτισε τὴν ἔρευναν τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου, τῆς ὁποίας εἶχεν ἐπιληφθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐν συνεχείᾳ ἀπεδελτίωσε τὰ δύο ἀνώνυμα χρονικὰ Valesiani, τὸν Rutilius Namatianus, τὸν Ambrosius Mediolanensis καὶ τοὺς Panegyrici Latini (Claudius Mamertinus καὶ Latinus Pacatus Drepanius), ἐν τέλει δὲ ἤρχισεν ἐργαζόμενος περὶ τὸν G. Sollius Apolinaris Sidonius. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πηγῶν ἀπεδελτίωσε τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου καὶ τὸν Ἀστέριον Ἀμασείας. Ὁ Ἀθανάσιος Κομίνης ἀπεδελτίωσε τοὺς ἱστορικοὺς Μάλχον καὶ Μένανδρον. Ἡ Μαρία Νυσταζοπούλου ἀπεδελτίωσε τὸ « Περὶ τῶν κτισμάτων » ἔργον τοῦ Προκοπίου καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν Ἐφέσου ἐκ τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Συριακοῦ κειμένου. Ὁ Νικόλαος Οἰκονομίδης ἐξηκολούθησε καὶ ἐτερμάτισε τὴν ἔρευναν τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων Θεοφάνους, Νικηφόρου πατριάρχου, Γεωργίου Μοναχοῦ καὶ Ζωναρᾶ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 602 μέχρι τοῦ 642. Ἡ Ἐρασμία Σιγάλα - Βρανούση ἀπεδελτίωσε τὴν « Χρονογραφίαν » τοῦ Θεοφάνους, τὴν « Ἱστορίαν Σύντομον » τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀράβων ἐπίσης δὲ καί τινας ἀνατολικὰς πηγάς, ἤτοι τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Ἀρμενίου ἱστορικοῦ Sebeos (κατὰ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ F. Macler) καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ Futuh Al Buldan τοῦ Baladuri (κατὰ τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τοῦ Ph. Hitti). Τέλος, ἡ Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου ἀπεδελτίωσε πλήρως τὰς ἱστορίας τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου καὶ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου, ἤρχισε δὲ τὴν ἀποδελτίωσιν τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη. Ἐκ τῆς περὶ βοηθήματα ἐργασίας πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα ἡ ὑπὸ τῆς Ἐρασμίας Σιγάλα - Βρανούση ἀποδελτίωσις τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἐγγράφων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ ἔτους 381 μέχρι 1206. V. Grumel, Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, 1932 - 1947.

Ἐν συνεδρίαις καὶ φροντιστηριακῶς οἱ συνεργάται ἠσχολήθησαν περί τινα ἐπίμαχα θέματα τῆς χρονολογίας τῆς πρωΐμου περιόδου. Οὕτως ἡ Μαρία Νυσταζοπούλου ἀνέπτυξε τὸ θέμα « Οἱ Ἀβαροσλαβικοὶ πόλεμοι τοῦ Μαυρικίου ἀπὸ τοῦ 591 μέχρι τοῦ 602 » ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποδελτιωθεισῶν πηγῶν, ἤτοι τοῦ Θεοφυλάκτου τοῦ Σιμοκάττου, τοῦ Θεοφάνους, τῶν « θαυμάτων » τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Σύρου.

Παλαιογραφικαὶ καὶ ἀρχειακαὶ ἔρευναι ἐν Πάτμῳ. Καὶ κατὰ τὸ διαρρεῦσαν

ἔτος προήχθησαν αἱ ἀρχειακαὶ καὶ παλαιογραφικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου. Τῆς ἀποστολῆς μετέσχον οἱ συνεργάται τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν Ἀθανάσιος Κομίνης (ἀπὸ 10 Ἰουλίου μέχρι 12 Αὐγούστου), Νικόλαος Οἰκονομίδης (ἀπὸ 16 Ἰουλίου μέχρι 1 Αὐγούστου), Μαρία Νυσταζοπούλου (ἀπὸ 22 Ἰουλίου μέχρις 8 Αὐγούστου). Μετέσχον ὡσαύτως καὶ ἐκ τῶν συνεργατῶν τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν οἱ Βασίλειος Παναγιωτόπουλος καὶ Σπυρίδων Ἀσδραχᾶς, οἵτινες ἠσχολήθησαν περὶ τὰ ἀρχειακὰ καὶ ἄλλα κείμενα τῶν μετὰ τὴν Ἅλωσιν χρόνων.

Τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τρίτης ταύτης ἐρευνητικῆς ἀποστολῆς εἰς Πάτμον δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως :

Α' Χειρόγραφα (Ἀθ. Κομίνης).

α) Περιεγράφησαν λεπτομερῶς οἱ ὑπ' ἀριθμ. 31 ἕως 50 κώδικες τῆς μονῆς, περιέχοντες κυρίως λόγους Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Γρηγορίου Νύσσης, Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Διαλόγου καὶ τὰς Ἱστορίας Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου. Ἅπαντες οἱ κώδικες οὗτοι εἶναι ὀγκωδέστατοι καὶ ἀρχαιότατοι (γραφέντες ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος) καὶ ὡς ἐκ τούτου σπουδαιότατοι διὰ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τῶν εἰρημένων συγγραφέων. Ὡσαύτως πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ἐνταῦθα ὁ περίφημος κῶδιξ ὑπ' ἀριθ. 33 τοῦ ἔτους 941, γραφεὶς ἐν Ρηγίῳ τῆς Καλαβρίας, ὁ παλίμψιστος ὑπ' ἀριθ. 32, περιέχων γλωσσάριον ὁ ὑπ' ἀρ. 39, γεγραμμένος « ἐπὶ Ἰωάννου Τζιμισκῆ, βασιλέως Ρωμαίων ».

β) Ἐκτὸς σειρᾶς περιεγράφησαν οἱ οὐχ ἧττον σπουδαῖοι κώδικες ὑπ' ἀριθ. 61, 174, 427, 669 καὶ 688, περιέχοντες ἑρμηνείας εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου, κανόνας οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἔργα Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Σωκράτους καὶ τὴν τοῦ Εὐαγρίου κλπ.

γ) Ἐφωτογραφήθησαν αἱ ἀρχοτέλειαι τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω κώδιξι περιεχομένων κειμένων.

δ) Ἐφωτογραφήθησαν ὁλικῶς οἱ κώδικες ὑπ' ἀριθ. 33 (ἔργα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου), 174 (κανόνες οἰκουμενικῶν Συνόδων), 267 (ὑποτύπωσις Χριστοδούλου Λατρηνοῦ), 427 (ἔργα Συμεὼν) τοῦ Νέου Θεολόγου), 669 (σύμμεικτος ὕλη), 688 (ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία Σωκράτους καὶ Εὐαγρίου), 768 (Βραβεῖον Α' τῆς Μονῆς).

ε) Ἐφωτογραφήθησαν μερικῶς οἱ κώδικες ὑπ' ἀριθ. 165, 172, 173, 668, 672 καὶ 784. Τούτων αἱ ὑπ' ἀριθ. 172 καὶ 173 τοῦ ἐνάτου αἰῶνος εἶναι ἀξιολογώτατοι.

ϛ) Διευκρινήθησαν τὰ desiderata, τὰ ὁποῖα ἔχουν προκύψει ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους.

ζ) Τῇ αἰτήσει ἡμετέρων καὶ ξένων ἐρευνητῶν ἐφωτογραφήθησαν κείμενα ἐκτὸς προγράμματος. Ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ἀναγκῶν τῶν ξένων ἐρευνητῶν, ἰδίᾳ τοῦ ἐν Παρισίοις Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, ἀποτελεῖ συμβολὴν τοῦ ἡμετέρου ἱδρύματος πρὸς τὴν διεθνῆ ἔρευναν.

η) Ἐξετελέσθησαν ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ὀργανώσεως τῶν ἐν τῇ μονῇ συλλογῶν (συνετηρήθησαν ἡμικατεστραμμένοι κώδικες, ὑπεδείχθη τρόπος ἐπιστημονικῆς ταξινομήσεως τῶν ἐντύπων τῆς Βιβλιοθήκης, μετεφράσθησαν τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει ἀνηρτημένα ξενόγλωσσα ἔγγραφα, ἐδόθησαν ἔντυπα αἰτήσεων προκειμένου εἰς τὸ ἑξῆς πᾶς ἐρευνητὴς νὰ ἀναφέρῃ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως καταστῇ δυνατὴ ἡ παρακολούθησις καὶ ὁ συντονισμὸς τῶν περὶ ἑκάστου χειρογράφου, ἐγγράφου ἢ κειμηλίου διεξαγομένων ἐπὶ μέρους ἐρευνῶν).

Β' Ἔγγραφα. (Μαρία Νυσταζοπούλου, Ν. Οἰκονομίδης). Διὰ τῆς ἀποστολῆς ταύτης μεγάλως προήχθη ἡ ἐργασία, ἡ ἀφορῶσα εἰς τὰ Βυζαντινὰ καὶ τὰ ἐπίσημα μεταβυζαντινὰ ἔγγραφα. Εἰδικώτερον :

α) Συνετάχθησαν αἱ ὁριστικαὶ περιγραφαὶ ἑκατὸν περίπου Βυζαντινῶν καὶ ἐπισήμων πατριαρχικῶν ἐγγράφων τῆς Τουρκοκρατίας.

β) Ἀνεγνώσθησαν καὶ μετεγράφησαν ἐξ ὑπαρχῆς πέντε πολὺ κακῆς διατηρήσεως βυζαντινὰ ἔγγραφα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φωτογραφιῶν ἦτο ἀδύνατος. Δύο τούτων εἶναι ἀνέκδοτα: πρακτικὸν ἐκδοθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1254 ὑπὸ Κωνσταντίνου Διογένους περὶ τῶν ἐν Λέρῳ κτημάτων τῆς μονῆς καὶ κατάλογος τῶν κτημάτων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Κέας τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος.

γ) Συνεπληρώθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρωτοτύπων ἐλλιπεῖς ἀναγνώσεις βυζαντινῶν κειμένων.

δ) Ἐταυτίσθησαν καὶ ἐταξινομήθησαν τὰ σλαβικὰ καὶ βλαχικὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς. Οὕτως ἀνευρέθησαν, περιεγράφησαν καὶ ἐν μέρει ἐμελετήθησαν ὀκτὼ ρωσικὰ ἔγγραφα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐν οἷς καὶ δύο τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου τοῦ ἔτους 1705.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον προήχθη ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ διὰ μελετωμένην ἔκδοσιν τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς Πάτμου. Ἡ βοηθὸς ἐρεύνης Ἐρασμία Σιγάλα - Βρανούση μετὰ τοῦ ἀποχωρήσαντος συνεργάτου Δημητρίου Σοφιανοῦ ἀπεπεράτωσαν τὴν μεταγραφὴν τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων. Ἡ αὐτὴ βοηθὸς ἐρεύνης ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς συγκεντρώσεως ὑλικοῦ διὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἑρμηνευτικῶν ὑπομνημάτων, ἀποδελτιώσασα, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὸ νεωστὶ ἐκδοθὲν τέταρτον τεῦχος τῶν Regesten der Kaiserunkunden des Oströmischen Reiches, τοῦ Franz Dölger (ἐν Μονάχῳ 1960).

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἡ ἐρευνήτρια Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου, ἥτις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἀνεύρει ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντίγραφα ἐν πρωτοκόλλῳ ἱκανῶν ἐκ τῶν ἐν τῇ μονῇ σῳζομένων ἐν πρωτοτύπῳ τουρκικῶν αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων (ἀπὸ τοῦ ἔτους 1453 καὶ ἑξῆς), ἐμελέτησε τινὰ τῶν ἀρχαιοτέρων φιρμανίων, ἤτοι ἀντίγραφον φιρμανίου τοῦ ἔτους 1454 (ἐκ τῶν παλαιοτέρων σῳζομένων) τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β′ περὶ τῆς φορολογίας τῆς νήσου, φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου τοῦ ἔτους 1466 ἀναφερόμενον εἰς ἀνακρίσεις δι' ἄσκησιν πειρατείας, φιρμάνιον τοῦ πρίγκιπος Ἀλεμσάχ, υἱοῦ τοῦ Βαγιαζὴτ τοῦ Β′, τοῦ ἔτους 1496 διατάσσον τὴν ἐκτέλεσιν καταδίκου, ἕτερον τοῦ αὐτοῦ Ἀλεμσὰχ τοῦ ἔτους 1502, ἐπιτρέπον τὴν ἀγορὰν δημητριακῶν ἐκ Μιλήτου, φιρμάνιον τοῦ πρίγκιπος Κορκούτ, υἱοῦ τοῦ Βαγιαζὴτ τοῦ Β′, τοῦ ἔτους 1504, διατάσσον ἀνακρίσεις διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων αἰχμαλωσίαν ραγιάδων τῆς Πάτμου. Τὰ τρία τελευταῖα φιρμάνια εἶναι ἐξαιρέτου σημασίας, διότι ἐλάχιστα εἶναι τὰ σῳζόμενα ἔγγραφα τῶν δύο τούτων πριγκίπων.

Ἐξ ἄλλου ἐν συνεδρίαις, παρόντων καὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ.κ. Μ. Μανούσακα καὶ Ι. Καραγιαννοπούλου, καθωρίσθησαν ἐν λεπτομερείαις ἡ διάταξις τῆς ὕλης καὶ ἡ μέθοδος τοῦ παρασκευαζομένου πρὸς ἔκδοσιν ἀρχείου. Ἰδιαιτέρως συνεζητήθησαν θέματα ἀφορῶντα εἰς τὴν χρονολογίαν, τὴν διπλωματικὴν καὶ παλαιογραφικὴν καὶ τὴν ἀνάλυσιν, εἰς τὸ βιβλιογραφικὸν καὶ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, εἰς τὸν ἱστορικόν, τὸν γλωσσικὸν καὶ τὸν πραγματικὸν ὑπομνηματισμόν, εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν τεχνικῶν ὅρων, τὴν τοπογραφίαν, τὴν προσωπαγραφίαν, τοὺς πίνακας ὀνομάτων καὶ πραγμάτων κλπ. Κατ' ἀκολουθίαν τῶν συζητήσεων τούτων κατηρτίσθη ὑπόδειγμα ἐκδόσεως καὶ ἑρμηνείας τῶν ἐγγράφων.

Παλαιογραφικαὶ καὶ ἀρχειακαὶ ἔρευναι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Ἀπὸ 15 Σεπτεμβρίου μέχρι 15 Ὀκτωβρίου οἱ συνεργάται τοῦ Κέντρου Ἀθανάσιος Κομίνης καὶ Νικόλαος Οἰκονομίδης μετέβησαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἠσχολήθησαν περὶ παλαιογραφικὰς καὶ ἀρχειακὰς ἐρεύνας. Ἡ πρώτη αὕτη ἀποστολὴ εἶχε χαρακτῆρα δοκιμαστικόν, πλὴν ὅμως τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ὑπῆρξαν λίαν ἱκανοποιητικά. Ἐμελετήθησαν καὶ ἐφω-

τογραφήθησαν, ὁλικῶς ἢ μερικῶς, χειρόγραφα ἀνήκοντα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου καὶ ἀποκείμενα εἰς τὰς ἑξῆς μονάς:

α) Γρηγορίου: 9 κώδικες καὶ ὁ ἀνέκδοτος συμπληρωματικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς.

β) Διονυσίου : 49 κώδικες
γ) Δοχειαρίου : 12 »
δ) Ἰβήρων : 19 »
ε) Καρακάλλου : 14 »
ϛ) Κουτλουμουσίου : 20 »
ζ) Ξηροποτάμου : 20 »
η) Παντελεήμονος : 12 »

θ) Παύλου: ὁ ἀνέκδοτος συμπληρωματικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς.

Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν εἰς μικροταινίας λήψεων ἀνέρχεται εἰς 7.000 περίπου.

Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων κωδίκων εἶναι ποικίλον: Εὐαγγέλια, βίοι ἁγίων ἔχοντες διαφέρον ἱστορικόν, παλαιὰ συναξάρια, βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ στιχουργήματα μεγάλης σημασίας ἐξ ἐπόψεως φιλολογικῆς, ἐπιστολογραφικά, βραχέα χρονικά, ὡσαύτως δὲ καὶ συγγραφεῖς μεμονωμένοι, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Θεοδώρητος, ὁ Δαμασκηνός, ὁ Παῦλος Μονεμβασίας, ὁ Ψευδο - Δωρόθεος κλπ. Σημαίνοντες εἶναι οἱ συμπληρωματικοὶ χειρόγραφοι κατάλογοι, οἱ συνταχθέντες μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν καταλόγων τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου, ὡς καὶ οἱ κώδικες, οἱ περιέχοντες τὰ «βραβεῖα» τῶν μονῶν καὶ τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐγγράφων.

Συμπτωματικῶς ἐμελετήθησαν, περιεγράφησαν πλήρως καὶ ἐφωτογραφήθησαν Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἔγγραφα τῶν ἑξῆς μονῶν:

α) Γρηγορίου: ἔγγραφα ἰδιωτικά, ἐπίσημα πατριαρχικὰ τῆς Τουρκοκρατίας, ἔγγραφα Τουρκικά.

β) Διονυσίου: ἐννέα ἐπίσημα καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1056 μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος.

γ) Δοχειαρίου: δέκα τέσσαρα ἔγγραφα (τούτων κατάλογος εἶχε δημοσιευθῆ ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ζ′, 1930, σελ. 106 κ.ἑ.).

Τὸ ἐκ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους κομισθὲν φωτογραφικὸν ὑλικὸν ἐταξινομήθη πλήρως καὶ εἶναι προσιτὸν τοῖς πᾶσι. Διὰ τὰς παραγγελίας ξένων ἐρευνητῶν ἐλήφθη μέριμνα νὰ παρασκευασθοῦν θετικὰ ἀντίγραφα.

Παλαιογραφικαὶ ἔρευναι ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἀπὸ 9 μέχρι 19 λήγοντος Δεκεμβρίου οἱ συνεργάται τοῦ Κέντρου Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου καὶ Νικόλαος Οἰκονομίδης ἀνέλαβον ἀποστολὴν εἰς Θεσσαλίαν. Ἐν τῇ Δημοτικῇ Βιβλιοθήκῃ Λαρίσης ἀνευρέθησαν δέκα καὶ ἐννέα ἄγνωστοι κώδικες τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Πάντων τούτων συνετάχθη λεπτομερὴς κατάλογος, ἔνιοι δὲ ἐφωτογραφήθησαν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ὡς ἐνδιαφέροντες τὸ καθ' ἡμᾶς Κέντρον Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι χειρόγραφα, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις ἦτο γνωστὴ (ὡς ἡ Ἱστορικὴ Τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας τοῦ Ἰωάννου Οἰκονόμου Παπαδημητρίου τοῦ Λογιωτάτου), δὲν ἀνευρέθησαν, ἀπολεσθέντα προφανῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς γερμανοϊταλικῆς κατοχῆς. Ἐν Λαρίσῃ περιεγράφη ὡσαύτως χειρόγραφον ἀνῆκον εἰς τὸν κ. Β. Καλογιάννην.

Ἐν Τυρνάβῳ, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Δήμου καὶ τῇ «Βιβλιοθήκῃ τῆς Οἰκογενείας Πεζάρων» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Λίνου Πολίτη, τοῦ συντάξαντος τὸν κατάλογον χειρογράφων τῶν δύο τούτων βιβλιοθηκῶν, ἐφωτογραφήθησαν χειρόγραφα ἐνδιαφέροντα τὰ καθ' ἡμᾶς Κέντρα. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐμελετήθη χειρόγρα-

φον τοῦ Χρονικοῦ Ψευδο-Δωροθέου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ θέμα εἰδικῆς μελέτης τῆς Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου.

Ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἐλασσῶνα μονῇ τῆς Ὀλυμπιωτίσσης, ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότου καταλόγου χειρογράφων, καταρτισθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Β. Σκουβαρᾶ, ἐφωτογραφήθησαν κώδικές τινες. Χειρόγραφον τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ψευδο-Δωροθέου, τὸ ὁποῖον εἶχε μνημονευθῆ ὡς ὑπάρχον ἐν τῇ μονῇ (Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ι', 1933, σελ. 95-96) δὲν ἀνευρέθη.

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἡμιγυμνασίου Τσαριτσάνης, ὅπερ διεδέχθη τὴν σχολήν, ἔνθα ἐδίδαξεν ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ἀνευρέθησαν δέκα καὶ πέντε χειρόγραφα τῶν αἰώνων δεκάτου ἕκτου μέχρι δεκάτου, ὡς καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς Σχολῆς (δεκάτου ἐνάτου καὶ εἰκοστοῦ αἰῶνος). Τῶν ὅλως ἀγνώστων τούτων χειρογράφων, ἅτινα, ὡς καὶ τὰ ἀρχεῖα, εὑρέθησαν ἐν ἐλεεινῇ καταστάσει, συνετάχθη κατάλογος καὶ ἐγένετο μερικὴ φωτογράφησις.

Ἐν τῷ συνόλῳ κατὰ τὴν εἰς Θεσσαλίαν ἀποστολὴν περιεγράφησαν τριάκοντα καὶ πέντε ἄγνωστοι κώδικες καὶ ἐλήφθησαν 1800 περίπου φωτογραφίαι ἐν μικροταινίᾳ.

ΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ (1964)

Ἡ Ἑλλὰς ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν ἀπέναντι τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ὅπως ὀργανώσῃ τὸ 1964, ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου μέχρι 15ης Ἰουνίου, ἐν Ἀθήναις, Ἔκθεσιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη - Τέχνη Εὐρωπαϊκή». Ἡ Ἔκθεσις ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως.

Ἡ προπαρασκευὴ ταύτης ἀνετέθη εἰς Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπήν, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν κ.κ. Κ. Κιτσίκη, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου, ὡς Προέδρου, Ἐμμ. Χατζηδάκη, Διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ὡς Γεν. Γραμματέως, καὶ τῶν κ.κ. Μ. Καλλιγᾶ, Διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης, Ἰ. Κοντῆ, Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Προεδρίας Κυβερνήσεως, Ἰ. Λιμπεροπούλου, Διευθυντοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συνεργασίας παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Ἐξωτερικῶν καὶ Ἀ. Ξυγγοπούλου Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὡς μελῶν.

Πλὴν τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς κατηρτίσθη Ἐπιτροπὴ Ἑλλήνων ἐμπειρογνωμόνων διὰ τὴν Ἔκθεσιν, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Καθηγητοῦ Ἀ. Ὀρλάνδου, Γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καὶ Γνωμοδοτικὴ Ἐπιτροπή, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ κ. Δ. Ζακυθηνοῦ, καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἔκθεσις τοῦ 1964 ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὀργανουμένων Ἐκθέσεων ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν Κρατῶν - μελῶν τοῦ ἐν λόγῳ Συμβουλίου. Αἱ Ἐκθέσεις αὗται σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐξάρουν τὴν κοινότητα τῶν πνευματικῶν πολιτιστικῶν παραδόσεων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γίνονται μὲ πρόθυμον συνεργασίαν τῶν Κρατῶν - μελῶν, ἔχει δὲ ἤδη δημιουργηθῆ ἡ παράδοσις νὰ ὀργανοῦνται μὲ πᾶσαν δυνατὴν εὐρύτητα καὶ τελειότητα ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιλογῆς καὶ παρουσιάσεως, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν καλλιτεχνικὸν γεγονὸς παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος.

Ἤδη ἔχουν ὀργανωθῆ αἱ ἑξῆς Εὐρωπαϊκαὶ Ἐκθέσεις:

1) Ἡ Εὐρώπη τοῦ Οὐμανισμοῦ - Βρυξέλλαι 1954.
2) Ὁ Θρίαμβος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Μανιερισμοῦ - Ἄμστερνταμ 1955,
3) Ὁ 17ος Εὐρωπαϊκὸς Αἰὼν - Ρώμη 1956,

4) Ὁ Αἰὼν τοῦ Ροκοκὸ - Μόναχον 1958.
5) Τὸ Ρωμαντικὸν κίνημα - Λονδῖνον 1959.
6) Αἱ Πηγαὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνος - Παρίσιοι 1960.
7) Ἡ Ρωμανικὴ Τέχνη - Ἱσπανία 1961.
8) Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τέχνη περὶ τὸ 1400 - Βιέννη 1962.

Ἀπὸ ἀπόψεως εἰδικῶς Βυζαντινῶν Ἐκθέσεων, δὲν ἔχουν ὀργανωθῆ ἀπὸ 35ετίας ἐκθέσεις τοιαύτης ἐκτάσεως καὶ εὐρύτητος συμμετοχῆς.

Αἱ Ἐκθέσεις τοῦ εἴδους τούτου στεγάζονται εἰς μεγαλοπρεπῆ μέγαρα ἢ γνωστὰ μουσεῖα ἐξασφαλίζοντα χώρους ἀνέτους καὶ καταλλήλους διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἀρτίαν παρουσίαν τῶν ἀριστουργημάτων τέχνης. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλαίσια, τὸ μόνον κατ' ἐξοχὴν ἐξασφαλίζον τοὺς ἀνωτέρω ὅρους κτήριον εἶναι τὸ Ζάππειον Μέγαρον, ὅπου καὶ θὰ λάβῃ χώραν ἡ Ἔκθεσις.

Ὁ ὁριστικὸς τίτλος τῆς Ἐκθέσεως «Ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη - Τέχνη Εὐρωπαϊκή» προετιμήθη διότι ἡ Ἔκθεσις θὰ τονίσῃ καὶ προβάλῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν πλευρὰν τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης καὶ ταυτοχρόνως τὴν γόνιμον παρουσίαν της εἰς τὴν Τέχνην τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Πράγματι ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς συνεχίζουσα κυρίως τὴν ἑλληνιστικὴν παράδοσιν καὶ προσφέρουσα ζωντανὴν καὶ ἀδιάλειπτον μαρτυρίαν τῶν οὐμανιστικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπὸ τὸ νόημα αὐτὸ θὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως ἡ σημασία τῆς Τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία συνοψίζει τοὺς κυριωτέρους καὶ ἀμιγεῖς χαρακτῆρας τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς ἔργα ὑψίστης καλλιτεχνικῆς ποιότητος. Τὰ ἐκθέματα θὰ εἶναι συνεπῶς καὶ κυριώτατα καθαρᾶς Βυζαντινῆς Τέχνης. Προβλέπεται ὅμως καὶ ἡ παρουσία ἔργων Τέχνης τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μὲ ἰσχυρὰς Βυζαντινὰς ἐπιδράσεις καθὼς καὶ ἔργα Βυζαντινὰ — καὶ μάλιστα μεταγενέστερα — μὲ ἐμφανεῖς τὰς δυτικοευρωπαϊκὰς ἐπιδράσεις. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ ἐκθέματα θὰ ἀνήκουν κυρίως εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ 9ου καὶ τοῦ 16ου αἰῶνος, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται ὅμως καὶ ὡρισμένα σημαντικὰ ἔργα, τὰ πλέον ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς Τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν προηγουμένων αἰώνων.

Αἱ κατηγορίαι τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκτεθοῦν, εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) ζωγραφικὴ (μικρογραφίαι, φορηταὶ εἰκόνες, ψηφιδωτά, τοιχογραφίαι), 2) γλυπτικὴ (λίθοι, ἐλεφαντοστᾶ, ξυλόγλυπτα) καὶ 3) μικροτεχνία (κοσμήματα, σμάλτα, μέταλλα, κεραμική, ὑφάσματα, νομίσματα, σφραγῖδες).

Εἰς τὴν Ἔκθεσιν μετέχουν τὰ Κράτη - μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης μεταξὺ τῶν ὁποίων, καὶ διὰ πρώτην φοράν, τὸ Βατικανόν, γεγονὸς ὑψίστης σημασίας διὰ μίαν Βυζαντινὴν Ἔκθεσιν, λόγῳ τῆς πλουσίας συλλογῆς του σημαντικῶν βυζαντινῶν ἔργων. Ἐκτὸς ὅμως τῶν μελῶν λαμβάνουν μέρος καὶ Κράτη μὴ μέλη, ὅπως ἡ Ἀμερική, ἡ ὁποία ἔδειξε μεγάλην προθυμίαν καὶ σημαντικὴν συμμετοχήν, ἐλπίζεται δὲ ἀκόμη νὰ μετάσχουν καὶ μουσεῖα τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Γιουγκοσλαυΐας καθὼς καὶ ἄλλων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι κατέχουν σημαντικὰς βυζαντινὰς συλλογάς.

Ὁ ὁριστικὸς κατάλογος τῶν ἀντικειμένων θὰ εἶναι ἕτοιμος τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἀλλὰ ὡρισμένα σημαντικὰ ἔργα θεωρεῖται ἤδη βέβαιον ὅτι θὰ ἐκτεθοῦν: Ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων σημαντικὰ ἱστορημένα χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ Εὐαγγέλια Par. 64 καὶ Par. 54 καθὼς καὶ αἱ Ὁμιλίαι Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ Par. 550. Ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν Συλλογὴν τοῦ Λούβρου, ἐκτὸς ἄλλων, τὸ καλλίτερον ἴσως ὑπάρχον ἐλεφαντοστοῦν, τοῦ Harbaville (10ου - 11ου αἰ.). Ἡ Ἰταλία θὰ συμμετάσχῃ μὲ τὰ περίφημα σμάλτα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, μὲ ὀνομαστὰ χειρόγραφα, εἰκόνας καὶ ἀποτοιχισμένας τοιχογραφίας τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Βατικανοῦ μὲ ἕνα μέρος τῶν σημαν-

τικῶν θησαυρῶν του. Ἡ συμμετοχὴ τῆς Γερμανίας θὰ εἶναι σημαντικὴ εἰς ὑφάσματα καὶ ἐλεφαντοστᾶ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Σταύρωσις τοῦ Βερολίνου ὡς καὶ καλύμματα Εὐαγγελίων ἐκ Μονάχου. Ἀπὸ τὴν Μεγάλην Βρετανvίαν θεωροῦνται ὡς βέβαια ἐκθέματα ἐλεφαντοστᾶ ἀπὸ τὸ Victoria and Albert Museum, χειρόγραφα τῆς Ὀξφόρδης καί, πιθανῶς, σημαντικὴ συλλογὴ τοῦ Βρετανvικοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖον συνήθως δὲν δανείζει ἀντικείμενά του εἰς ἐκθέσεις. Σημαντικὰ ἔργα θεωρεῖται βέβαιον ὅτι θὰ ἔλθουν ἀπὸ τὴν Ὁλλανδίαν, Ἱσπανίαν καὶ ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης. Τέλος τὰ σημαντικώτερα μουσεῖα καὶ συλλογαὶ τῆς Ἀμερικῆς (Metropolitan Museum, Dumbarton Oaks Collection, Walters Art Gallery κ.λ.π.) θὰ μετάσχουν μὲ τὰ καλλίτερα ἔργα Βυζαντινῆς Τέχνης, τὰ ὁποῖα κατέχουν.

Ἐκτὸς τῆς συμμετοχῆς τῶν ξένων Κρατῶν σημαντικὴ θὰ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ συμβολὴ εἰς τὴν Ἔκθεσιν, διότι προβλέπεται ὅτι θὰ ἔλθουν ἔργα τέχνης τελείως ἄγνωστα ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καθὼς καὶ μοναδικὰ ἔργα ἀπὸ μοναστικὰ κέντρα, π.χ. τοῦ Ἄθω, τῶν Μετεώρων καὶ τῆς Πάτμου.

Μεγάλης σημασίας θὰ εἶναι ἐπίσης ἡ συγκέντρωσις ὁμάδων ἀντικειμένων, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται μοιρασμέναι μεταξὺ διαφόρων μουσείων, ὅπως π.χ. ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος θησαυρὸς ἀργυρῶν ἀντικειμένων τῆς Κύπρου, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται διεσπαρμένοι μεταξὺ τοῦ Βρετανvικοῦ Μουσείου, τοῦ Metropolitan Museum καὶ τῆς Κύπρου.

Ἤδη ἔχουν γίνει εἰς τὰ πλαίσια τῆς προετοιμασίας τῆς Ἐκθέσεως δύο συσκέψεις Διεθνῶν Ἐμπειρογνωμόνων. Εἰς τὰς Συσκέψεις αὐτὰς ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν Κρατῶν - μελῶν τοῦ Συμβουλίου καί, ἐπὶ πλέον, εἰς τὴν τελευταίαν σύσκεψιν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ συμμετέχοντες ἦσαν προσωπικότητες τῶν Κρατῶν - μελῶν, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν κορυφαῖοι ἐπιστήμονες τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης.

Εἰς τὰς Συσκέψεις αὐτάς, πλὴν ἄλλων τεχνικῶν προβλημάτων, συνεζητήθη καὶ ἀπεφασίσθη ἡ δημοσίευσις καταλόγου εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἀγγλικήν, ὁ ὁποῖος θὰ περιλαμβάνῃ τέσσαρα γενικὰ εἰσαγωγικὰ κεφάλαια καὶ ἄλλα δέκα κεφάλαια, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς δέκα κατηγορίας εἰς τὰς ὁποίας θὰ εἶναι χωρισμένα τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ ὁποῖα θὰ γραφοῦν ἀπὸ Ἕλληνας καὶ ξένους κορυφαίους βυζαντινολόγους. Ἐπίσης ἀπεφασίσθησαν ἄλλαι δημοσιεύσεις, π.χ. καλλιτεχνικοῦ λευκώματος, βιβλίου « τσέπης » καὶ δελταρίων.

Ἐπὶ πλέον, εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ἐκθέσεως, μελετᾶται ἡ ὀργάνωσις ἐκθέσεως ἀντιγράφων καθὼς καὶ μαγνητοφωνημέναι διαλέξεις μὲ φωτεινὰς προβολάς.

ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ
ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΑΝΑΣΤ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
(Ἀντιπροέδρου Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν)

Ἀξιότιμε Κύριε Συνάδελφε,

Ἐφέτος συμπληροῦνται 75 ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν καὶ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς τε Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κ. Ἀναστασίου Κ. Ὀρλάνδου ἐν ὑγιείᾳ καὶ ἄκρᾳ δραστηριότητι συνεχίζοντος τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὴ ἡ μακρὰ συγγραφική, ἀνασκαφική, διδακτικὴ καὶ διοικητικὴ ἐργασία τοῦ καθηγητοῦ Ὀρλάνδου, σφραγίσασα τὴν τελευταίαν 25ετίαν ἐν Ἑλλάδι, ἀπὸ ἀπόψεως ἰδίᾳ τῶν ἀναστηλώσεων καὶ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης καὶ δὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ συνάδελφοι ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, τῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ Ἀθηνῶν καὶ τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ, φίλοι καὶ μαθηταὶ αὐτοῦ προθύμως τιμῶντες τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἐπιστήμονα τοσαύτης πολυσχιδοῦς θεωρίας καὶ δράσεως, ἀπεφάσισαν ὅπως προσφέρουν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τόμον « Χαριστήριον », εἰς τὸν ὁποῖον καλεῖσθε καὶ Σεῖς νὰ συνεργασθῆτε διὰ συμβολῆς μὴ ὑπερβαινούσης τὸ τυπογραφικὸν φύλλον 8ον.

Αἱ συνεργασίαι πρέπει ν' ἀπευθύνωνται πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν (ὁδὸς Πανεπιστημίου 22 Ἀθήνας διὰ « Χαριστήριον Ὀρλάνδου »), νὰ ἔχουν φθάσει δὲ μέχρι καὶ τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1963. Δύνανται νὰ εἶναι συντεταγμέναι ἑλληνιστί, λατινιστί, εἴτε εἰς μίαν τῶν γλωσσῶν: ἀγγλικήν, γαλλικήν, γερμανικήν, ἰταλικὴν καὶ ἱσπανικήν. Αἱ ἐργασίαι θὰ ἀναφέρωνται εἴτε εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν βυζαντινολογίαν ἐν γένει, εἴτε εἰς οἱονδήποτε θέμα τῆς εἰδικότητος καὶ προτιμήσεως τοῦ καλουμένου νὰ γράψῃ, θὰ δημοσιεύωνται δὲ κατὰ σειρὰν λήψεως καὶ εἰς τρία αὐτοτελῆ μέρη τοῦ δημοσιεύματος (Α' Ἀρχαῖος Κόσμος, Β' Μεσαίων, Γ' Ποικίλα). Οἱ συγγραφεῖς θὰ λάβουν ἀνὰ 50 ἀνάτυπα δωρεάν.

Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι θέλετε συμμετάσχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ συλλογικὴν ἐκδήλωσιν καὶ μὲ τὴν ἔκφρασιν τῶν προκαταβολικῶν εὐχαριστιῶν ἡμῶν, διατελοῦμεν

Μετὰ πάσης τιμῆς

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δ. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ	: Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν.
Π. ΖΕΠΟΣ	: Καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν.
Χ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ	: Ἀκαδημαϊκός, Διευθυντὴς τοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου Ἀθηνῶν.
Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ	: Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
Μ. ΛΑΣΚΑΡΙΣ	: Ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης.
Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ	: Τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης.
Π. ΜΙΧΕΛΗΣ	: Τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Ἐθν. Μετσοβείου Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν.
Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ	: Ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης.
Δ. ΠΑΛΛΑΣ	: Ἔφορος Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων (Κόρινθος).
Ν. ΠΛΑΤΩΝ	: Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.
Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ	: Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν.
Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ	: Διευθυντὴς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Μουσείου Μπενάκη.

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ

Α') Ἐν Κωνσταντινουπόλει

Οὗτος ἔλαβε χώραν τὴν 3ην Μαρτίου 1963 διὰ πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Λειτουργίας ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, ὅτε ὁ οἰκουμενικὸς ἐξήγγειλε τὴν ἔναρξιν τοῦ ἑορτασμοῦ. Τὴν ἑπομένην ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης ἐγένετο ἐπίσημος δεξίωσις τῆς ἁγιορειτικῆς ἀντιπροσωπείας.

Β') Ἐν Θεσσαλονίκῃ

Διάφοροι ἐκκλησιαστικαὶ ἐκδηλώσεις ἀπὸ 6 - 12 Μαρτίου 1963.

Γ') Ἐν Ἀθήναις

Ἀπὸ 17 - 24 Ἀπριλίου 1963 τελεταί, γεύματα, ὑποδοχὴ τῆς ἱερᾶς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος « Ἄξιον ἐστὶ » καὶ προσκύνημα αὐτῆς καὶ τοῦ Τιμίου ξύλου ὑπὸ τοῦ Λαοῦ. Διάφοροι διαλέξεις περὶ Ὄρους, ὀργανωθεῖσαι ἐρήμην τῶν βυζαντινολόγων.

Δ') Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει

Ἀπὸ 21 - 24 Ἰουνίου, προεξάρχοντος τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθηναγόρου, παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἀντιπροσώπων τῶν Ὀρθοδόξων κ.ἄ. ἐκκλησιῶν καὶ παμπόλλων προσκεκλημένων... πλὴν τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἥτις δὲν ἐκλήθη.

Αἱ ἑορταὶ διεξήχθησαν εἰς Καρυὰς καὶ Μ. Λαύραν.

Περιγραφὰς τοῦ ἑορτασμοῦ κ.ἄ. ὕλην εὑρίσκει τις εἰς τὸ ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος « Ἐκκλησία » ἔτος Μ' (1963), ἀρ. 15 - 16, καὶ εἰς τὸ « Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου » ἔτος ΙΗ', τεῦχος 2, σσ. 133 - 143, ὅπου καὶ τὰ σχετικὰ κείμενα προσφωνήσεων, ἀντιφωνήσεων κλπ. τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπισήμων.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙᾼ
ΕΠΙ Τῌ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς (3 - 6) Σεπτεμβρίου 1963 συνῆλθεν εἰς Βενετίαν Διεθνὲς ἐπιστημονικὸν Συνέδριον ἐπὶ τῇ Χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου τούτου εἶχον ἀναλάβει οἱ Βενεδικτῖνοι μοναχοὶ Chevetogne (τοῦ Βελγίου) καὶ τοῦ San Giorgio Maggiore (τῆς Ἰταλίας) ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Ἵδρυμα Giorgio Cini τῆς Βενετίας. Ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ Πατριάρχου τῆς Βενετίας, Καρδιναλίου Giovanni Urbani, τὸ ἐπίτιμον Προεδρεῖον καὶ ἡ Ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνεδρίου ἀπετελέσθησαν ἀπὸ διακεκριμένας προσωπικότητας. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Συνεδρίου διεξήχθησαν εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς αἰθούσας τοῦ San Giorgio Maggiore (ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου νησῖδος τοῦ μυχοῦ τῆς Βενετίας), ὅπου ἔχει ἐγκατασταθῆ τὸ μεγάλης ἤδη δραστηριότητος καὶ ἀκτινοβολίας Centro di Cultura e Civiltà τῆς Fondazione Giorgio Cini. Οἱ ὑπερεκατὸν σύνεδροι προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Δυτ. Εὐρώπης (Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Βέλγιον, Ἑλβετίαν, Ὁλλανδίαν, Ἀγγλίαν κ.ἄ., ἦσαν δὲ κατὰ μέγα ποσοστὸν ἐκπρόσωποι μοναστικῶν ἱδρυμάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὀργανώσεων τῆς Δύσεως. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι μετέσχον τοῦ Συνεδρίου (ὑπὲρ τοὺς 15 ἐν συνόλῳ), συγκατελέγοντο ὁ ἐν Ρώμῃ Πρεσβευτὴς καὶ ὁ ἐν Βενετίᾳ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ.κ. Χατζηβασιλείου καὶ Πετρουνάκος, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Ἀμ. Ἀλιβιζᾶτος, ἡ Διευθύντρια τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἑλλ. Ἰνστιτούτου κυρία Σοφία Ἀντωνιάδου, οἱ καθηγηταὶ Λ. Πολίτης, Μ. Μανούσακας, Ἰ. Καραγιαννόπουλος, Π. Μυλωνᾶς, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιων. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Λ. Βρανούσης, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Βυζ. Μουσείου Μ. Χατζηδάκης κ.ἄ. Ἐκ τῶν γενομένων ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσαι ἦσαν: τοῦ καθηγ. P. Lemerle περὶ Ἁγ. Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου καὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς Μεγ. Λαύρας, τοῦ πατρὸς A. Raes (τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης) περὶ τῶν ἑλληνικῶν λειτουργικῶν καὶ μοναστικῶν βιβλίων τῶν ἐκδοθέντων ἐν Βενετίᾳ, τοῦ καθηγ. A. Pertusi περὶ βενεδικτίνων μοναχῶν καὶ ἰταλικῶν μοναστηρίων ἐν Ἄθῳ, τῶν Ἑλλήνων Μ. Χατζηδάκη καὶ Π. Μυλωνᾶ περὶ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Ἁγ. Ὄρους (μετὰ πολλῶν φωτεινῶν εἰκόνων), τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, τῆς δίδος Μαρίας Θεοχάρη, τῆς καθηγ. Σ. Ἀντωνιάδου κ.ἄ.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Συνεδρίου εἶχεν ὀργανωθῆ εἰδικὴ Ἔκθεσις ὀρθοδόξων λειτουργικῶν καὶ ἀσκητικῶν βιβλίων, χειρογράφων καὶ ἐντύπων, προερχομένων ἐκ τῆς

Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας καὶ ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ. Οἱ Βενεδικτῖνοι τῆς Chevetogne, ἐξ ἄλλου, παρουσίασαν εἰς τὸ Συνέδριον πολυτελῆ γαλλικὴν ἔκδοσιν τοῦ Βίου τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, εἰκονογραφημένην μὲ βυζαντινὰς συνθέσεις τοῦ Ἕλληνος ἁγιογράφου Ρ. Κοψίδη, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸν Α' τόμον (σελίδες 450) εἰδικῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τὸν τίτλον « Le Millénaire du Mont Athos (963 - 1963) », ὅπου συγκεντρώνονται αἱ γενόμεναι εἰς τὸ Συνέδριον ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐργασίαι ξένων καὶ Ἑλλήνων ἐρευνητῶν (Lemerle, Dölger, Pertusi, Darrouzès, Κομίνη κ.π.ἄ.) ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἁγ. Ὄρους. Τὸ Συνέδριον, πέραν τῆς ἐπιστημονικῆς του πλευρᾶς, παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν μοναχισμόν τῆς Δύσεως ν' ἀποτίσῃ φόρον τιμῆς εἰς τὴν μεγάλην παράδοσιν τοῦ μοναχισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ὑπεγράμμισε δὲ καὶ ἐπεβεβαίωσε τὴν εὐρυτάτην πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν τῆς χιλιετοῦς μοναστικῆς πολιτείας τοῦ Ἄθω.

Μετὰ βαθυτάτης θλίψεως ἡ Ἑταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἀγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ ἐπιτίμου αὐτῆς ἑταίρου καθηγητοῦ **Silvio Giuseppe Mercati** ἐπισυμβάντα ἐν Ρώμῃ τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1963.

●

Αἰμιλία Σάρου τὸ γένος Ζολώτα
πρώην Σύμβουλος τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν, συγγραφεὺς
† 3 Σεπτεμβρίου 1963.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΜΕΘ' ΩΝ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΕΤΑΙ Η ΕΠΕΤΗΡΙΣ

Ἀθηνᾶ, τόμος ΞϚ', 1962 (Ἀθῆναι).
Ἀνάλεκτα, ἐτησία ἔκδοσις Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, ἀρ. 12, Ἀλεξάνδρεια 1963.
Analecta Bollandiana, tomus LXXXI, 1963 (Bruxelles).
Ἀρχεῖον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, τόμ. ΙϚ', 1961 (Ἀθῆναι).
Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, 9, 1962.
Byzantion, XXXI, 1961 (Bruxelles).
Byzantinische Zeitschrift, τόμος 56, 1963 (Μόναχον).
Byzantinoslavica, XXIV, 1963 (Πράγα).
Bollettino della B. Greca di Grottaferrata, n. serie, vol. XVII, 1963 (Grottaferrata).
СТАРННАР (Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Βελιγραδίου) 12, 1961 (Beograd).
Dacia, revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Bucarest, nouvelle série VI, 1962.
Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, ΙϚ', 1962.
Dumbarton Oaks Papers, No 15, 1962, Harvard Univ. Cambridge (U.S.A.).
Ἑλληνικά, 17, 1962 (Θεσσαλονίκη).
Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, 11 - 12, 1958 - 1959 (Ἀθῆναι).
Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, 8 - 9 (1958 - 1959) 1961 (Ἀθῆναι).
Emerita, tomo XXXI, 1963 (Ἱσπανία).
Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Φιλοσοφ. Σχολ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τόμος 13, 1962 - 1963.
Ἠπειρωτικὴ Ἑστία, 12, 1963 (Ἰωάννινα).
Θεολογία, ΛΒ', 1961 (Ἀθῆναι).
Θησαυρίσματα, 1, 1962 (Βενετία).
Irénikon, tome XXXVI, 1963 (Chevetogne, Belgique).
Jahrbuch der Oesterreichischen Byzantinischen Gesellschaft, X, 1961 (Wien).
Κρητικὰ Χρονικά, ΙΕ' - ΙϚ', Ἡράκλειον.
Κυπριακαὶ Σπουδαί, ΚϚ', 1962 (Λευκωσία).
Κυπριακὰ Χρονικά, 2, 1962 (Λευκωσία).
Materiale şi Cercetări Arheologice, 8, 1962 (Bucarest).
Mitteilungen des Deutschen Arch. Inst., sezione Romana, vol. 69, 1962 (Roma).
Nouvelle Revue Théologique, 85, 1963 (Louvain).
Ὀρθοδοξία, ἔτος ΛΗ', 1963 (Οἰκουμεν. Πατριαρχ. Κωνσταντινουπόλεως).
Orientalia Christiana Periodica, XXIX, 1963, Roma.
Παρνασσός, περιοδικὸν σύγγραμμα κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον Δ', 1962 (Ἀθῆναι).
Ποντιακὴ Ἑστία, ἔτος 12ον, 1962 (Θεσσαλονίκη).
Proceedings of the Royal Irish Academy, vol. 63, section C, Dublin 1962.
Revue des Études Byzantines, tome XX, 1962 (Paris).
Revue Roumaine d'Histoire, 2, 1963 (Bucarest).
« Σταυρὸς », 1, 1963 (Λευκωσία).
Studii (Revistă de Istorie) 16, 1963 (Bucarest).
Studii şi Materiale de Istorie Moderna 3, 1963 (Bucarest).
Studii şi Cercetări de Istorie veche, anul XIV, 1963 (Bucarest).
Vizantiniskij Vremennik, XXII, 1963, Moskva.
Zbornik Radova (Récueil de Travaux), tome LX, Institut d'Études Byzantines, No 8, Beograd 1963.

ΤΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1960 ΚΑΙ 1961 ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ

Κύριοι Ἑταῖροι,

Μετὰ χαρᾶς βλέπομεν Ὑμᾶς συνηγμένους σήμερον εἰς Γενικὴν Συνέλευσιν, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1961 δὲν ἠδυνήθημεν νὰ συγκαλέσωμεν τοὺς Ἑταίρους ἡμῶν, καθ' ἣν εἴχομεν ὑποχρέωσιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ὑγιεία τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Προέδρου πρῶτον καὶ τοῦ πρὸς ἡμᾶς ὁμιλοῦντος Γενικοῦ Γραμματέως, ἐδυσχέρανον κάπως τὴν κίνησιν τοῦ Σωματείου. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἐσταμάτησεν ἡ δραστηριότης αὐτοῦ, διότι καὶ ὁ ΚΘ' τόμος (1959) τῆς Ἐπετηρίδος ἐξεδόθη ἐγκαίρως (1960) καὶ ὁ τριακοστός, ἐκτεινόμενος εἰς τὰ ἔτη 1960 καὶ 1961 καὶ διπλάσιος εἰς σελίδας τοῦ συνήθους, ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου (1961). Ὁμοίως καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῆς Ἑταιρείας συνετελέσθη καὶ ἡ σύνταξις τοῦ Εὑρετηρίου τῆς Ἐπετηρίδος διὰ τοὺς τόμους 11 - 30 ἐπεχειρήθη, καὶ αἱ διαλέξεις κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπραγματοποιήθησαν.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν τῶν ἀπελθόντων ἐκ τῶν τάξεων ἡμῶν Ἑταίρων καὶ συνεργατῶν τῆς Ἐπετηρίδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τέσσαρες διακεκριμένοι κληρικοί: Οὕτω τὴν 22αν Ἰουλίου 1960 ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον ὁ σοφὸς μητροπολίτης Κυδωνιῶν Ἀγαθάγγελος, συγγραφεὺς ἀξιολόγων πονημάτων περὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ποίησις κατέθελγε τὴν μουσοτραφῆ τοῦ ἀρχιερέως ψυχήν. Τὴν 21ην Ἀπριλίου 1961 ἐξῆλθεν αἰφνίδιον τοῦ κόσμου τούτου ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας ὁ Λαυριώτης, ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς, πολλὰ καὶ σοφὰ γράψας καὶ ἀλλαχοῦ καὶ αὐτοτελῶς καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐπετηρίδι, διατελέσας δὲ καὶ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἀθήνησι Πανεπιστημίῳ. Ὁ Κουρίλας ἀφῆκε μέγα ὑλικὸν καὶ συγγραφὴν περὶ Ἁγίου Ὄρους ἀνέκδοτον καὶ βιβλιοθήκην ἀξιόλογον. Τὴν 5ην Μαΐου 1961 ἀπέθανεν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντεπιστέλλων Ἑταῖρος ἡμῶν μητροπολίτης Εἰρηνουπόλεως Κωνσταντῖνος, μετὰ ζήλου παρακολουθῶν τὸ ἡμέτερον ἔργον καὶ κάτοχος σπουδαίας συλλογῆς βυζαντινολογικῶν βιβλίων. Τέλος τὴν 2αν Φεβρουαρίου 1962 ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἄνθιμος Παπαδόπουλος, ἀνὴρ Πόντιος, ἠγαπημένος μαθητὴς τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκη καὶ ἐπὶ ἔτη συντάκτης καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, δημοσιεύ-

σας πλείστας γλωσσικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας. Μεταξὺ τῶν ἀπελθόντων Ἑταίρων ἰδιαιτέρως ἐλύπησεν ἡμᾶς ἡ τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1961 ἀπώλεια τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ἀριστοτ. Κούζη, παλαιοῦ τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν συμβούλου, λαμπρύναντος τὴν ἕδραν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, πολλὰ κείμενα ἐκδόντος καὶ φιλάνθρωπον χαρακτῆρα καὶ ἔργα χριστιανικὰ ἐπιδείξαντος καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Ἐπίσης ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἀπώλεσε τὸν Ἑταῖρον αὐτῆς Βασ. Σιμωνίδην, πολιτευτὴν ἔχοντα ἱστορικὰ διαφέροντα. Τὸν καθηγητὴν τῆς Νομ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Θεσσαλονίκης Πέτρον Βάλληνδαν καὶ τοὺς φιλοτίμους Ἑταίρους Εὐγενίαν Ἄμποτ, Ἰωάννην Καμπανάκην, Νικόλαον Καπερώνην, Στέφανον Μανουηλίδην καὶ τὸν ἔμπειρον μουσικολόγον Ἐμμ. Φαρλέκαν. Ὁμοίως τὴν ἀκάματον ἐρευνήτριαν τῶν λαογραφικῶν τῆς Σκύρου, παλαιὸν δὲ μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν κυρίαν Νίκην Πέρδικα.

Τοὺς ἀπελθόντας ἀνεπλήρωσαν δεκὰς νέων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι ἐνεγράφησαν μέλη τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν τακτικὰ ἢ ἀντεπιστέλλοντα. Ἐξ ἄλλου διεγράφη ἀριθμὸς Ἑταίρων δηλωσάντων τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. Ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἀντεπροσωπεύθη διὰ μελῶν τοῦ Διοικ. Συμβουλίου αὐτῆς τὸ μὲν εἰς τὸ ἐν Ἀχρίδι συγκληθὲν Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον, τὸ δὲ εἰς τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης Α΄ Κρητολογικὸν Συνέδριον καὶ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς μεγαλονήσου ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ. Ἀμφότερα τὰ συνέδρια συνεκλήθησαν κατὰ Σεπτ. 1961. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδημοσιεύθη ὁ Λ΄ (1960-1961) τόμος τῆς Ἐπετηρίδος, ἰδιαιτέρως δ' ἐξετυπώθη καὶ ὁ Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης, τυπωθεὶς διὰ τῶν δύο τελευταίων τόμων τῆς Ἐπετηρίδος ἡμῶν.

Ἐπωφελουμένη τῶν διαλέξεων τῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τῆς ὁποίας εὑρισκόμεθα καὶ σήμερον, ἐνέταξε κατὰ τὰς δύο τελευταίας χειμερινὰς περιόδους ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία τοὺς ἰδίους αὐτῆς ὁμιλητὰς κ. Τωμαδάκην, Κόλιαν, Λιβεριάδην καὶ Γριτσόπουλον, οἱ ὁποῖοι καὶ ὡμίλησαν ἐπανειλημμένως ἐπὶ βυζαντινῶν θεμάτων. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διὰ πολλῶν περιοδικῶν ἀνταλλασσομένων πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα καὶ βιβλίων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτήν. Ταῦτα μετὰ τῶν ἀπὸ τοῦ 1956 ἰδίᾳ ἀποσταλέντων πρέπει νὰ καταγραφοῦν ἐπιμελῶς. Ὁμοίως ἐγένετο ἔναρξις λεπτομερεστέρου ἐλέγχου τῆς Μυστακιδείου Βιβλιοθήκης, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸν Κατάλογον - Δελτία αὐτῆς.

Ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἀπεφάσισεν ἵνα κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1962 ἐκδοθῇ τὸ Εὑρετήριον τῶν τόμων 11 - 30, συντασσόμενον ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ τοῦ ἑταίρου δρ. Νικ. Παναγιωτάκη ὡς ΛΑ΄ τόμος τῆς Ἐπετηρίδος. Ὁμοίως ἵνα ὁ τόμος ΛΒ΄ τοῦ 1961 ἀφιερωθῇ εἰς τὴν χιλιετηρίδα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, λαμπρῶς ἑορτασθησομένην κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος.

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Ἑταιρείας δὲν ὑπῆρξεν ἀνθηρὰ κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν, ὥστε ν' ἀντιμετωπισθῇ ὁ διορισμὸς μονιμωτέρου ὑπαλλήλου, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἡ βιβλιοθήκη θὰ ἐλειτούργει καὶ θὰ διεπεραιοῦτο τὸ γραφειοκρατικὸν αὐτῆς ἔργον. Παρὰ ταῦτα, εἴμεθα εὐγνώμονες μνημονεύοντες τὴν ἐκ 50.000 δρ. ἐνίσχυσιν τοῦ ΒΙΕ, τὴν ἐκ δρ. 25.000 τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, τὴν ἐκ δρ. 15.000 κατ' ἔτος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τὴν ἐκ δρ. 12.000 κατ' ἔτος τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς. Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑταίρων προθύμως καταβάλλουν τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ἔναντι τοῦ διανεμομένου τόμου τῆς Ἐπετηρίδος. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ πώλησις ἀντιτύπων τοῦ περιοδικοῦ ἀποδίδει ποσόν τι. Οὕτως ἠδυνήθημεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰς δαπάνας. Ἔχομεν δὲ πάντοτε δι' ἐλπίδος ὅτι τὸ μέλλον θὰ εἶναι πλέον ῥόδινον καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ ὁμαλὴν τὴν λειτουργίαν τῆς Ἑταιρείας. Ἀλλὰ περὶ τῶν δαπανῶν, τῶν εἰσπράξεων καὶ τῶν χορηγιῶν θέλει πληροφορήσει Ὑμᾶς ὁ ἀξιότιμος ταμίας τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Σπυριδάκης, ἀόκνως ἐργαζόμενος πρὸς αὔξησιν τῶν πόρων αὐτῆς, ὁ ὁποῖος θέλει ἀναγνώσει Ὑμῖν καὶ τοὺς ἀπολογισμοὺς τῶν ἐτῶν 1960 καὶ 1961.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Π. ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ	Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΤΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1962 ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ

Φίλοι Ἑταῖροι,

Μετὰ χαρᾶς ἐπαναβλέπομεν Ὑμᾶς, ἀφ' ἧς τὴν 11ην Φεβρουαρίου 1962 ἐξελέγημεν, συνερχομένους διὰ ν' ἀκούσητε τὰ Πεπραγμένα τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ἐκείνης καὶ ἑξῆς. Τοῦτο μὲν διότι ἔχομεν εὐχαρίστους εἰδήσεις ν' ἀναγγείλωμεν Ὑμῖν, ἐξ ἄλλου διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τοῦ Δ.Σ. καὶ Ὑμῶν, ἥτις πάντοτε ἀποβαίνει ἐπὶ καλῷ καὶ τονώνει τὴν διάθεσιν ἡμῶν πρὸς δρᾶσιν.

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν διάστημα ἐκυκλοφορήθη (Σεπτ. 1962) ὁ ΛΑ' τόμος τῆς Ἐπετηρίδος, περιλαμβάνων τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ ἑταίρου Ν. Παναγιωτάκη Εὑρετήριον αὐτῆς τῶν τόμων ΙΑ'-Λ'. Εὐθὺς δ' ἀμέσως ἤρχισε τυπούμενος ὁ ΛΒ' (1961) τόμος, τοῦ ὁποίου ἤδη ἔχουσι τυπωθῆ 17 τυπογραφικά. Ὁ τόμος οὗτος ἀφιεροῦται εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, περιέχει δὲ μελέτας σχετικὰς πρὸς τὴν ἱστορίαν, φιλολογίαν καὶ τέχνην αὐτοῦ. Συνεργάζονται καὶ λόγιοι μοναχοὶ Ἀθωνῖται. Τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως εὐχάριστον, ἀφοῦ μάλιστα σήμερον ἑορτάζομεν τὴν χιλιετηρίδα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Μεγίστης Λαύρας. Μολονότι ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἠγνοήθη κατὰ τὸν ἑορτασμὸν ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ Ὄρει, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει τὸν οὐσιαστικώτερον ρόλον, ἀφοῦ ἐξ ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἑορτασμοῦ τὸ σταθερώτερον θὰ εἶναι ὁ μέγας τόμος τῆς Ἐπετηρίδος ἡμῶν τῆς εἰς τὸν ἁγιώνυμον τόπον καὶ τὴν Ἱστορίαν αὐτοῦ ἀφιερούμενος. Ὁ τόμος ἐλπίζομεν νὰ κυκλοφορηθῇ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου.

Ὡς πρὸς τὰς διαλέξεις ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν εἶναι εὐγνώμων πρὸς τὴν γεραρὰν Ἑταιρείαν τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, ἡ ὁποία ἐντάσσει εἰς τὴν σειρὰν τῶν διαλέξεων αὐτῆς τὰς ὁμιλίας τῶν ἡμετέρων Ἑταίρων κ.κ. Τωμαδάκη, Κόλια, Γριτσοπούλου. Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα εἰς ὃ ἀφορᾷ ἡ λογοδοσία εἴχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ φιλοξενήσωμεν δύο ἐπιτίμους Ἑταίρους ἡμῶν τὸν Γάλλον καθηγητὴν πατέρα J. Danielou καὶ τὸν Οὔγγρον καθηγητὴν Ἰούλιον Moravcsik. Εἰς ἀμφοτέρους παρέσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσουν δημοσίᾳ, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ὡμίλησεν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν τὴν 15ην Μαρτίου 1962 μὲ θέμα περὶ Γρηγορίου Νύσσης (γαλλιστί), ὁ δὲ δεύτερος ἑλληνιστὶ τὴν 25ην Μαΐου 1963 εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (εὐγενῶς διατεθεῖσαν) μὲ θέμα «Τὸ

Βυζάντιον εἰς τὸ κάτοπτρον τῶν ὀνομάτων αὐτοῦ», προλογίζοντος τοῦ ἀντιπροέδρου ἡμῶν κ. Ἀναστ. Ὀρλάνδου. Ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν παρέθηκε καὶ γεῦμα εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Moravcsik καὶ τὴν συνοδεύουσαν αὐτὸν θυγατέρα του. Τοὺς ὁμιλητὰς ἐπαρουσίασαν εἰς τὸ κοινὸν ἀμοιβαίως οἱ κ.κ. Ὀρλάνδος καὶ Τωμαδάκης.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας ἐγένετο ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἡμῶν μερίμνης. Οὐ μόνον ἐπλουτίσθη διὰ δύο περίπου ἑκατοντάδων τόμων βιβλίων καὶ περιοδικῶν στελλομένων πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα ἐπ' ἀνταλλαγῇ ἢ ἄλλως, ἀλλὰ καὶ ἔτυχε ταξινομήσεως, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰ νέα βιβλία καὶ τὰ λυτὰ τέως περιοδικὰ αὐτῆς. Ἠγοράσθησαν δὲ καὶ νέα ἔπιπλα πρὸς τοποθέτησιν τῶν βιβλίων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ χῶρος εἶναι πλέον ἀνεπαρκής, καθὸ χρησιμοποιούμενος καὶ δι' ἀποθήκευσιν τῶν πολυαρίθμων ἀποθεμάτων τόμων τῆς Ἐπετηρίδος, πρᾶγμα ὅπερ ἠνάγκασεν ἡμᾶς νὰ ἐπεκτείνωμεν τὸν χῶρον τῶν γραφείων καὶ εἰς τὸν ἕβδομον ὄροφον τοῦ ἀκινήτου Ἀριστείδου 8, δι' ἐνοικιάσεως ἑνὸς ἔτι δωματίου, ὅπερ χρησιμοποιεῖ ὁ κ. ταμίας τῆς Ἑταιρείας. Χάριν τῶν γραφείων τῆς Ἑταιρείας ἠγοράσθησαν συμπληρωματικὰ ἔπιπλα. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἀντεμετωπίσαμεν τὰς δαπάνας τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἐπετηρίδος καὶ τῶν ἐνοικίων καὶ ἄλλα τῆς λειτουργίας τῶν γραφείων ἔξοδα τακτικὰ καὶ ἔκτακτα. Πρὸς τοῦτο οὐ μόνον ἐκινήθη δραστηρίως ὁ κ. ταμίας τῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν συνδρομῶν καὶ τὴν πώλησιν τόμων καὶ σειρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησαν ἡμᾶς οἱ ἐπιχορηγοῦντες τὴν Ἑταιρείαν ἡμῶν ὀργανισμοί. Πράγματι ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὴν Μπάγκειον Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἐτησίαν χορηγίαν αὐτῆς ἐκ δρ. 12.000, τὸ Βασιλικὸν Ἵδρυμα Ἐρευνῶν διὰ τὴν χορηγίαν 15.000 (ἐπ' ὀνόματι τοῦ διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ), τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν διὰ τὸ ποσὸν τῶν 15.000 ἐτησίως, ὅπερ κατὰ τὸ 1963 ηὐξήθη εἰς 20.000. Ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν Κρατικῶν Λαχείων 25.000. Ὅλως δ' ἰδιαιτέρως εἴμεθα εὐγνώμονες πρὸς τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρείαν, ἥτις τῇ εὐγενεῖ εἰσηγήσει τοῦ σεβαστοῦ προέδρου αὐτῆς καὶ ἡμετέρου κ. Π. Πουλίτσα κατέβαλεν ἡμῖν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1962 τὸ ποσὸν δρ. 50.000. Ἀλλὰ πλείονα περὶ τούτων θὰ εἴπῃ Ὑμῖν ὁ ταμίας κ. Σπυριδάκης, εἰσηγούμενος τὸν Ἀπολογισμὸν 1962 καὶ ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπή.

Νῦν δὲ ἔρχομαι εἰς χαρμόσυνον καὶ συγκινητικὴν εἴδησιν, τὴν ὁποίαν ἀνέμενον τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν ἀπὸ πολλοῦ. Ἐστεγάσθημεν! Τοῦτο δ' ἐγένετο διὰ πρόφρονος, γενναίας, ἀξιομιμήτου καὶ εὐγενοῦς δωρεᾶς τοῦ συμβούλου ἡμῶν κ. Δ. Γκίνη, ὁ ὁποῖος ἐδώρησεν ἐν ζωῇ τὸν ὄγδοον ὄροφον τοῦ ἀκινήτου τῆς ὁδοῦ Ἀριστείδου 8, ὃν κατείχομεν ἐπὶ ἐνοικίῳ ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1959. Τὸ σχετικὸν συμβόλαιον τοῦ συμβολαιογράφου κ. Λιβαθηνοῦ, εὐγενοῦς ἡμῶν Ἑταίρου καὶ προθύμου ἐνισχυτοῦ, ὑπεγράφη τὴν 29ην Ἀπριλίου ἐ.ἔ. μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου προέδρου καὶ τοῦ εὐγενοῦς

δωρητοῦ, ἀφοῦ ἐνεργείαις τοῦ τελευταίου ἀπηλλάγημεν καὶ τῶν τελῶν τῆς συντάξεως αὐτοῦ.

Οὕτως ἡ Ἑταιρεία ἀπηλλάγη δαπάνης 1500 μηνιαίως, ἣν θὰ δυνηθῇ νὰ διαθέσῃ ἐν καιρῷ διὰ τὴν πρόσληψιν καταλλήλου ὑπαλλήλου καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς. Τὸ Δ.Σ. ἐν συγκινήσει προτείνει ὅπως ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἀνακηρύξῃ τὸν κ. Δ. Γκίνην μέγαν εὐεργέτην τῆς Ἑταιρείας, ἀποφασισθῇ δὲ ἡ ἔκφρασις εἰς αὐτὸν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ἑταίρων, ἐντοιχισθῇ εἰς τὸ ἀκίνητον κατάλληλος πλάξ, ἐξαίρουσα τὸ γεγονός, καὶ ἀναρτηθῇ ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἑταιρείας ἡ εἰκὼν τοῦ μεγάλου τούτου εὐεργέτου ἡμῶν. (Ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτή).

Ταῦτα εἶναι, κύριοι Ἑταῖροι, τὰ Πεπραγμένα τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν. Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀπωλέσαμεν ἐκ τῶν Ἑταίρων ἡμῶν τοὺς ἀειμνήστους Σοφοκλῆν Μπαλόγλου, Λεωνίδαν Σοφιανόπουλον, Ἰάσωνα Σταυρόπουλον, ὧν τηροῦμεν μετ' εὐλαβείας τὴν μνήμην. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Θεὸς διεφύλαξεν ἐν ὑγιείᾳ τοὺς κ. Ἑταίρους ἐπιτίμους, τακτικοὺς καὶ ἀντεπιστέλλοντας, ηὐξήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν διὰ τῆς ἐγγραφῆς 5 νέων. Ἐλπίζομεν δ' ὅτι προσεχῶς θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀγγείλωμεν Ὑμῖν καὶ ἄλλας τῆς Ἑταιρείας προόδους, ἀνταξίας τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐντολῆς Ὑμῶν.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Π. ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ	Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1961

ΕΣΟΔΑ

		Δρχ.
1. Ὑπόλοιπον ἐκ τῆς οἰκονομικῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1960		105.678.95
2. Ἐκ συνδρομῶν τῶν ἑταίρων		11.680
3. Ἐκ πωλήσεων τόμων τῆς Ἐπετηρίδος		14.845.50
4. Ἐκ τόκου καταθ. τῆς Ἑταιρείας παρὰ τῇ Ἐθν. Τραπ. Ἑλλάδος ἔτ. 1960		2.317
5. Ἐκ χορηγιῶν καὶ δωρεῶν:		
α') Τῆς Παγκείου Ἐπιτροπῆς	12.000	
β') Τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	15.000	
γ') Χορηγία τοῦ Βασιλ. Ἱδρύμ. Ἐρευνῶν διὰ τὸ ἔτος 1960	25.000	
δ') Χορηγία τοῦ Βασιλ. Ἱδρύμ. Ἐρευνῶν διὰ τὸ ἔτος 1961	25.000	77.000
	Σύνολον	211.521.45

ΔΑΠΑΝΑΙ

	Δρχ.
1. Ἐξόφλησις τοῦ λογαριασμοῦ ἐκτυπώσεως τοῦ Λ' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος	49.101
2. Διὰ διορθώσεις τυπογραφ. δοκιμίων τῆς Ἐπετηρίδος	3.350
3. Κατασκευὴ μεταλλογραφημάτων	2.322
4. Ἀμοιβὴ πρὸς σύνταξιν τοῦ Εὑρετηρίου τῆς Ἐπετηρίδος τόμ. ΙΑ' - Λ'	12.500
5. Ἐνοίκιον τοῦ γραφείου τῆς Ἑταιρείας καὶ γενικαὶ δαπάναι τοῦ μεγάρου στεγάσεως αὐτοῦ	24.026
6. Ἠλεκτροφωτισμὸς καὶ ὕδρευσις	202.30
7. Ἀμοιβαὶ τρίτων (δικαιώματα εἰσπράκτορος συνδρομῶν καὶ φιλοδωρήματα)	3.221
8. Γραφικὴ ὕλη	383
9. Ταχυδρομικὰ	1.463.70
10. Καθαριότης γραφείου, ἐπισκευαὶ κλπ.	534.50
11. Χαρτόσημον διὰ παλαιοτέρας οἰκον. χρήσεις	562
Σύνολον	97.665.50
Ὑπόλοιπον εἰς νέον, μετρητὰ καὶ καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Ἑλλάδος	113.855.95
Σύνολον	211.521.45

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1960

Ὁ Ταμίας

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1962

ΕΣΟΔΑ

			Δρχ.
1.	Ὑπόλοιπον ἐκ τῆς οἰκονομικῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1961		113.855.95
2.	Ἐκ συνδρομῶν τῶν ἑταίρων		11.730
3.	Ἐκ πωλήσεως τόμων τῆς Ἐπετηρίδος		17.772
4.	Ἐκ τόκου καταθέσεως τῆς Ἑταιρ. εἰς τὸ Ταχυδρομ. Ταμιευτήριον καὶ Ἐθνικὴν Τράπεζαν Ἑλλάδος		1.868
5.	Ἐκ χορηγιῶν καὶ δωρεῶν:		
	α') Τῆς Παγκείου Ἐπιτροπῆς	12.000	
	β') Τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	15.000	
	γ') Τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας	50.000	
	δ') Χορηγία τοῦ Βασιλικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν	15.000	
	ε') Συμμετοχὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὰ κέρδη τῶν Κρατ. Λαχείων	25.000	117.000
		Σύνολον	262.225 95

ΔΑΠΑΝΑΙ

		Δρχ.
1.	Ἐκτύπωσις τοῦ ΛΑ' τόμου (Εὑρετηρίου, τόμ. ΙΑ' - Λ')	39.534
2.	Προμήθεια χάρτου διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Ἐπετηρίδος	14.980
3.	Ἔναντι τοῦ λογαριασμοῦ ἐκτυπώσεως τοῦ ΛΒ' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος	10.000
4.	Ἐνοίκιον τῶν γραφείων τῆς Ἑταιρείας	21.304
5.	Δαπάναι κοινοχρήστων (μισθὸς θυρωροῦ, θέρμανσις κλπ.)	6.251.30
6.	Σύνταξις Εὑρετηρίου τῶν τόμ. ΙΑ' - Λ'	6.500
7.	Προμήθεια 2 γραφομηχανῶν	5.129
8.	Κατασκευὴ ἐπίπλων, βιβλιοθηκῶν κλπ.	7.634.50
9.	Ταξινόμησις βιβλιοθήκης (ἀμοιβὴ ὑπαλλήλου)	1.500
10.	Διὰ διορθώσεις τυπογρ. δοκιμίων	3.400
11.	Ἔντυπα καὶ γραφικὴ ὕλη	1.022
12.	Ταχυδρομικὰ	819
13.	Χαρτόσημον ἐπικολληθὲν εἰς ἀποδείξεις πληρωμῶν καὶ στελέχη εἰσπράξεων τοῦ ἔτους 1961	350.50
14.	Δικαιώματα εἰσπράκτορος συνδρομῶν ἑταίρων	2.493
15.	Ἀμοιβαὶ ἐκτελεσθεισῶν ἐργασιῶν καὶ φιλοδωρήματα	1.271.40
16.	Μεταλλογραφήματα	70
17.	Φωτισμὸς τῶν γραφείων κατὰ τὸ 1962	69.60
18.	Εἰς Δῆμον Ἀθηναίων τέλος διὰ καθαριότητα καὶ φωτισμὸν	234
	Σύνολον	122.562.30
	Ὑπόλοιπον εἰς νέον, μετρητὰ καὶ κατάθεσις εἰς Ταχυδρ. Ταμιευτήριον	139.663 65
	Σύνολον	262.225 95

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27ῃ Ἰανουαρίου 1963
Ὁ Ταμίας
ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Πρόεδρος
† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΜΕΛΕΤΙΟΣ †

Ἀντιπρόεδροι
Ι. Μ. ΔΑΜΒΕΡΓΗΣ †
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ †

Γεν. Γραμματεὺς
ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ †

Ταμίας
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΙΠΑΛΔΟΣ †

Σύμβουλοι

ΙΩ. ΖΕΡΒΟΣ †
ΣΠΥΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ †
ΑΙΜΙΛΙΑ ΚΑΛΛΙΓΑ †
ΝΙΚ. Δ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ †
ΠΑΝ. Δ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ †
ΑΡΙΣΤ. ΚΟΥΖΗΣ †
† ΑΡΧ. ΧΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ †
Κ. Ν. ΡΑΔΟΣ †
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΤΟ ΝΥΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Πρόεδρος
ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Ἀντιπρόεδροι
ΟΡΛΑΝΔΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Γεν. Γραμματεὺς
ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Ταμίας
ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Σύμβουλοι

ΒΕΛΤΣΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΓΚΙΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΖΕΠΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΖΩΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΛΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΜΙΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΚΟΡΡΕΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ
ΜΠΟΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΦΩΤΙΑΔΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΙΔΡΥΤΑΙ

ΑΜΠΟΤ Ε. †
ΒΟΛΙΔΗΣ Θ. †
ΔΑΜΒΕΡΓΗΣ Ι. †
ΔΑΡΑΔΕΞΗΣ Χ. †
ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ Π. †
ΖΕΡΒΟΣ Ι. †
ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ
ΗΛΙΑΔΟΥ ΕΥΦΗ †
ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ. †
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΕΥΑΓΓ. †
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν.
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Π. Δ. †
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥΛΑ †
ΚΟΥΚΟΥΛΕ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ †
ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ. †
ΛΑΜΠΙΚΗΣ Β. †
ΛΟΥΚΙΔΗΣ Γ. †
ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ Π. †
ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡ. †
† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΜΕΛΕΤΙΟΣ †
ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ. †
ΣΑΡΟΓΛΟΥΣ Π. †
ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ Β. †
ΣΚΟΥΤΑΡΗ ΝΕΛΛΗ †
ΤΙΠΑΛΔΟΣ Γ. †
ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ. †

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΓΚΙΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
† ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ †
Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΔΕΛΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ †
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΛΑΜΠΙΚΗ ΣΟΦΙΑ †
ΛΑΜΠΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ †
ΟΙΚΙΑΔΗΣ ΜΙΧ. †
ΜΠΕΝΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ †
ΜΠΕΝΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ †
ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠ. ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΑΓΚΕΙΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΤΟ ΠΑΝΕΠ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΡΑΚΤΙΒΑΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ †
ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ
ΧΩΡΕΜΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ †

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΤΟ ΑΘΗΝΗΣΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΑΚΙΛΟΓΛΟΥΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΑΜΠΟΤ ΕΥΓΕΝΙΑ †
ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ †
ΔΕΛΤΑ ΠΗΝΕΛΟΠΗ †
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΜΠΑΝΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ †
ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ †
ΚΟΡΚΟΔΕΙΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ †
ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ †
ΚΤΕΝΑ ΟΛΓΑ †
ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
† ΑΡΧ. ΛΙΑΝΑΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ †
ΛΟΒΕΡΔΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ †
MILLER WILLIAM †
ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ
ΠΟΥΡΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ
ΡΟΥΣΣΟΣ ΝΙΚΗΤΑΣ †
ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ ΞΕΝΟΦΩΝ †
ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΡΙΚΟΓΛΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΧΩΡΕΜΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ

ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ †
ΓΕΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ †
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ †
ΘΕΟΔΩΡΑΚΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ †
ΙΓΓΛΕΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ †
ΚΑΜΠΕΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
† Ο ΚΙΤΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ †
ΚΥΤΙΚΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ †
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ †
ΠΑΠΑΘΕΟΛΟΓΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΣ †

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΙΜΑ

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ †
† Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ †
ALBERTONI ALDO †
ANASTASIJEVIĆ DRAG. †
BABINGER FRANZ
BĂNESCU N.
BENEŠEVIĆ V. †
ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΛ. †
BRECCIA EV.
BRÉHIER L. †
BROUWER FRANC. DE SIMONE †
BURY J. B. †
BYRON R. †
CADAFALCH J. P. †
COLLINET PAUL †
DAIN A.
DANIÉLOU JEAN
DARKÓ E. †
DAWKINS R. M. †
DELEHAYE HIPPOL. †
DIEHL CHARLES †
DÖLGER FR.
EBERSOLT J. †
EHRHARD ALBERT †
FERRARI DALLE SPADE GIAN.†
GERLNED E. †
GIANNELLI CIRO †
GRÉGOIRE HENRI
GUILLAND RODOLPHE
JERPHANION GUIL. DE †
HALKIN FR.
HEISENBERG A. †
HESSELING D. †
HOFMANN GEORG †
IORGA N. †
KURTZ ED. †
LAURENT VIT.
LEMERLE PAUL
LOENERTZ R.-J.
MARSHALL F. H.
MERCATI SILVIO GIUSEPPE †
MERTEN ERICH
MILLER WILLIAM †
MILLET G. †
MORAVCSIK G.
MURATI FR. †
ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ Β. Α. †
NOAILLES PIERRE DE †
PALMIERI AUR. †
PAVOLINI PAOLO †
PERNOT H. †
† Ο ΠΡΟΥΣΗΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ †
RODD SIR RENNELL
ΡΟΥΣΣΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. †
SCHELTEMA H.
SCHLUMBERGER G. †
Α.Μ. ΧΑΪΛΕ ΣΕΛΑΣΙΕ
SOKOLOV I. †
STRZYGOWSKI JOS. †
TAFRALI O. †
USPENSKIJ F. †

ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Α΄ ΤΑΚΤΙΚΑ

Ἀγαπητὸς Γεώργιος
Ἀθανασιάδης Νόβας Γεώργιος
Ἀλεξόπουλος Γεώργιος
Ἀλιβιζᾶτος Γεράσιμος
Ἀντωνοπούλου - Δανιὴλ Ἥβη
Ἀποστολᾶτος Σπῦρος
Ἀραβαντινὸς Γεώργιος
Ἀρβιλιὰς Κωνσταντῖνος
Ἀτέσης Βασίλειος

Βαγιακάκος Δικαῖος
Βάλληνδας Στυλιανὸς
Βάρτσος Ἰωάννης
Βασιλείου Σπῦρος
Βασιλικοπούλου Ἁγνὴ
Βέλλας Βασίλειος
Βελουδίου Μαρία
Βέλτσος Γεώργιος
Βερναρδάκης Κωνστ.
Βουκίδης Τιμολέων
Βρανούσης Λέανδρος

Γαβαλᾶς Ἀναστάσιος
Γαλάτης Στέφανος
Γερουλᾶνος Ἰωάννης
Γκητάκος Μιχαὴλ
Γκίκας Χαράλαμπος
Γκίνης Δημήτριος
Γριτσόπουλος Τάσος

Δασκαλάκης Ἀπόστολος
Δημάκης Ἰωάννης
Δημακοπούλου Φωφὼ
Δημαρᾶς Ἰωάννης
Δημαρᾶς Κωνσταντῖνος
Δοανίδου Σοφία
Δραγούμης Φίλιππος
Δρανδάκης Νικόλαος

Ζακυθηνὸς Διονύσιος
Ζαμπατῆς Ἐμμανουὴλ
Ζέπος Παναγιώτης
Ζούβας Παναγιώτης
Ζώρα Πόπη
Ζώρας Γεώργιος

Θεμελῆ - Κατηφόρη Δέσποινα
Θέμελης Χρυσόστομος
Θεοδωρακόπουλος Ἰωάννης
Θεοφανίδης Ἰάσων
Θεοχάρη Μαρία
Θεοχάρης Κωνσταντῖνος

Καλβοκορέσης Δημήτριος
Καλαντζῆς Εὐστράτιος
Καλλιγᾶς Μαρῖνος
Καλποῦζος Ἰωάννης
Καναρέλλη Νίτσα
Κανδῆς Εὐθύμιος
Καραναστάσης Ἀναστάσιος
Κασιμάτης Γρηγόριος
Κασκαμπᾶς Ἰωάννης
Κόλιας Γεώργιος
Κολοκοτρώνης Βλαδίμηρος
Κομίνης Ἀθανάσιος
Κονιδάρης Γεράσιμος
Κοντολέων Νικόλαος
Κορρὲς Στυλιανὸς
Κούκκου Ἑλένη
Κουκουλὲς Ἰωάννης

Κουρμούλης Γεώργιος
Κούρνιας Κωνσταντῖνος
Κουρούσης Σταῦρος
Κούρσης Νικόλαος
Κουτσιλιέρης Ἀνάργυρος
Κουτσοκώστα Δάφνη
Κουτσούκου Φωτεινὴ
Κουτσοχέρας Στάθης
Κρεκούκιας Δημήτριος
Κρητικὸς Παναγιώτης
Κυριαζοπούλου Μαρία
Κυριάκης Κυριάκος
Κυριακόπουλος Κωνσταντῖνος
Κωνσταντόπουλος Νικόλαος
Κωτούλας Κωνσταντῖνος

Λαζαρῆς Θεόδωρος
Λαμψίδης Ὀδυσσεὺς
Λαχανᾶς Βασίλειος
Λειβαθηνὸς Διονύσιος
Λιβαδάρας Νικόλαος
Λιβεριάδης Εὐελπίδης

Μαμώνη Κυριακὴ
Μανάφης Κωνσταντῖνος
Μανδηλαρᾶς Βασίλειος
Μανῆς Εὐάγγελος
Μαργαρίτης Ἀλκιβιάδης
Μαρινᾶτος Σπυρίδων
Μαρκουΐζος Ἰωάννης
Ματορῖκος Παναγιώτης
Μάτσης Νικόλαος
Μαυρομμάτης Κωνσταντῖνος
Μέγας Γεώργιος
Μελισσουργὸς Ἠλίας
Μιράσγεζης Δημοσθένης
Μουσούρης Σπῦρος
Μουτούση Ἀντιγόνη
Μπάρλα Χαρίκλεια
Μπαρμπάτη - Βάρτσου Εὐθαλία
Μπίτζιος Κωνσταντῖνος
Μπόνης Κωνσταντῖνος
Μπουγκέας Σπυρίδων
Μπουμπουλίδης Φαίδων
Μπουσούλας Νικόλαος
Μπρατσιώτης Παναγιώτης

Ναουμίδης Μᾶρκος
Νειάδας Βασίλειος
Νικολαΐδης Σοφοκλῆς
Νικολόπουλος Παναγιώτης
Νομικὸς Γεώργιος

Ξανάλατος Διογένης
Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας
Ξύδης Θεόδωρος

Ὀρλάνδος Ἀναστάσιος

Πάγκαλος Δημήτριος
Παναγιωτάκης Νικόλαος
Παναγιωτάκος Παναγιώτης
Παναγόπουλος Ἰωάννης
Παπάζογλου Χρῆστος
Παπαϊωάννου Κωνσταντῖνος
Παπανδρικόπουλος Γεώργιος
Παπαντωνίου Ἀγησίλαος
Πατριαρχέας Γεώργιος
Παυλόπουλος Κανάρης
Πέρδικας Παναγιώτης
Πέτροβιτς Νατάλης
Πλακίδης Σταῦρος
Πολίτου Δανάη
Πουλίτσας Παναγιώτης
Ποῦλος Ἰωάννης
Πουρῆς Μιλτιάδης

Ράμφος Ἰωάννης
Ραφτόπουλος Γεώργιος
Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος

Σαραντῆς Μιλτιάδης
Σαρρῆς Ἀλέξανδρος
Σεργόπουλος Γεώργιος
Σερπιέρης Ἰω. Βαπτιστὴς
Σμπαρούνης Ἀθανάσιος
Σούρλας Κίμων
Σπυριδάκης Γεώργιος Κ.
Σταθόπουλος Ἰωάννης
Σταθοπούλου Ἐλευθερία
Σταματιάδου Εἰρήνη
Σταμίρης Γεώργιος
Στεφανάκης Κωνσταντῖνος
Στεφανίδης Μάνος
Στίκας Εὐστάθιος
Στρατηγὸς Ἀναστάσιος
Στράτος Ἀνδρέας
Σωτηρίου Γεώργιος
Σωφρονόπουλος Γεώργιος

Τραυλὸς Ἰωάννης
Τρεμπέλας Παναγιώτης

Τριανταφυλλόπουλος Ἰω. Κ.
Τρουλλινὸς Ἐμμανουὴλ
Τσαλίκης Κωνσταντῖνος
Τσάλλη Μίνα
Τσαντίλης Περικλῆς
Τσάτσος Θεμιστοκλῆς
Τσάτσος Ἰωάννης
Τωμαδάκης Νικόλαος

Φραγκούλης Γεώργιος
Φουρκιώτης Κωνσταντῖνος
Φωτιάδης Εὐάγγελος
Φορόπουλος Νικόλαος

Χατζηθεοδώρου Ἀντιγόνη
Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ
Χατζηνικολάου Ἄννα
Χατζῆς Παναγιώτης
Χριστοφιλόπουλος Ἀναστάσιος

Ψυχογυιὸς Κωνσταντῖνος

Β΄ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ

Βαφείδης Σάββας
Βεζανῆς Λεωνίδας
Βλάχος Παναγιώτης
Βουλγαρίδης Ἰωάννης

Γκιουζέλογλου Καλλίνικος
Γρίβας Κωνσταντῖνος

Δάμτσας Νικόλαος
Δαπόλας Φραγκῖσκος

Ἐζερτζόγλου Νικόλαος
Ἐφραιμίδης Στέφανος

Ζάκος Γεώργιος

Θεοφανείδης Θεοφάνης
Θεοχάρης Δημήτριος

Καλούμενος Δημήτριος
Καρώνης Δημήτριος
Κατσουρὸς Ἀντώνιος
Καψωμένος Στυλιανὸς
Κουντούρης Χρῖστος
Κοτζιᾶς Δαμασκηνὸς
Κριαρᾶς Ἐμμανουὴλ
Κωνσταντινίδης Χρυσόστομος
Κωνσταντῖνος Εἰρηνουπόλεως

Μανούσακας Μανοῦσος
Μιρμίρογλου Βλαδίμηρος

Μούτσογλου Σταῦρος
Μουτσόπουλος Νικόλαος
Μυστακίδης Ἀθανάσιος

Νομίδης Μιλτιάδης

Οἰκονόμου Παναγιώτης

Πάλλας Δημήτριος
Πανταζόπουλος Νικόλαος
Παπαδόπουλος Παναγιώτης
Πελεκανίδης Στυλιανὸς
Πρεμετίδης Γαβριὴλ
Πετρόπουλος Δημήτριος

Ρόκας Γεώργιος

Σγουρδαίου Πολῖνα
Σιδερίδης Παναγιώτης
Σιμαλαρίδου Αἴγλη
Σοφιανὸς Δημήτριος
Σωτηρόπουλος Ἀναστάσιος

Τούντας Νικόλαος
Τσολοδῆμος Ἀθανάσιος

Χαβιαρόπουλος Δημήτριος
Χόλλεμπαχ Γεώργιος

Ψαριανὸς Διονύσιος

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	2	στ.	18 ἐκ τῶν ἄνω	ἀντὶ	Ἰωννικίου	γραπτέον	Ἰωαννικίου
»	3	»	11 ἐκ τῶν κάτω	»	αἱ.)[7].	»	αἱ.)[7]).
»	3	»	8 » » »	»	σ. 309	»	σ. 185
»	5	»	7 » » »	»	κύπρια	»	κόπρια
»	8	»	14 ἐκ τῶν ἄνω	»	*πανολεθρίαν*	»	*πανωλεθρίαν*
»	17	»	10 ἐκ τῶν κάτω	»	Εὐστρατριάδου	»	Εὐστρατιάδου
»	51	»	4/5 ἐκ τῶν ἄνω	»	Akindynos	»	Palamas
»	52	»	12 ἐκ τῶν κάτω	»	XIX	»	XIV
»	52	»	7 » » »	»	d'août 1341	»	d'été 1342
»	63	»	3 ἐκ τῶν ἄνω	»	τοῦ β' ἤχου	»	τοῦ πλαγίου β' ἤχου
»	262	»	1 ἐκ τῶν κάτω	»	Λαυριώτυυ	»	Λαυριώτου
»	268	»	5/4 » » »	»	ἀντιστίχου	»	ἀντιστοίχου
»	284	»	13 » » »	»	*παιδόεν*	»	*παιδόθεν*
»	299	»	7 » » »	»	*πρός*	»	*πρὸς*
»	300	»	2 ἐκ τῶν ἄνω	»	ὑπ'	»	ὑπ'
»	304	»	6 » » »	»	*παισμάτων*	»	*πταισμάτων*
»	319	»	10 » » »	»	τοῦ	»	τῆς
»	349	»	9 ἐκ τῶν κάτω	»	Ligenthal	»	Lingenthal
»	349	»	7 » » »	»	Scholl	»	Schoell
»	366	»	9 » » »	»	*ἄγίων*	»	*ἁγίων*
»	367	»	13 » » »	»	*'Ιεζάβελ*	»	*'Ιεζάβελ*
»	571	'Η κυρία Σάρρου ἀπέθανεν 7 Σεπτεμβρίου 1963					

RÉSUMÉS DU VOLUME XXXII, 1963

Nicolaos Tomadakis, Petit «Théotokarion» du jour de l'Akathistos en provenance du Mont Athos, pp. 1 - 14.

A part le canon de Joseph l'Hymnographe, il est connu que d'autres canons étaient aussi chantés le jour de l'Akathistos. L'auteur publie deux de ces canons contenus dans des manuscrits du Mont Athos et en usage même aujourd'hui. Le premier est un poème de Ioannikios (9e siècle), le second est de Nicolaos, moine de Kataskepi (12e siècle). Cette édition est doublement importante, d'une part, en ce qu'elle élargit nos connaisances relatives à ces deux hymnographes, d'autre part, par l'intérêt hagiologique qu'elle présente.

Du même, Appendice I: Sur le Théotokarion de Nicodème, pp. 15 - 22.

Il n'existe pas une édition complète d'un Théotokarion comme il n'existe pas une édition critique des livres liturgiques. L'édition du Théotokarion par Nicodème en 1796 fut vivement attaquée par Sophronios Eustathiadès dans le Théotokarion publié par lui. Mais avant tout jugement, il faudrait établir les manuscrits dont Nicodème s'était servi, car son édition constitue, en plusieurs points, une sorte d'editio princeps. L'auteur nous offre, entre autres, un inventaire des contenus du Théotokarion de Nicodème.

Du même, Appendice II: Sur quelques canons addressés à la Sainte-Vierge, pp. 23 - 25.

L'auteur publie, entre autres, les incipit d'un canon à la Sainte-Vierge édité par Emm. Pezoponlos dans le journal, presque introuvable aujourd'hui, « Nea Forminx », ignorés par Henrica Follieri dans son ouvrage Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae, t. I - III.

Du même, Manuscrits des oeuvres de Joseph Vryennios en provenance du Mont Athos, pp. 26 - 39.

L'auteur a fait des recherches sur les manuscrits des œuvres de

Joseph Vryennios contenus dans les bibliothèques du Mont Athos. Cette étude est le fruit de ces recherches et comprend d'une part la description d'un grand nombre de ces manuscrits et d'autre part l'éclaircissement de quelques questions importantes.

Du même, Sainte Trinité de Tzangaroloi et Grande Lavra, p. 318.

L'auteur, qui s'est occupé ailleurs aussi du monastère de la Sainte Trinité de Tzangaroloi à Cydonies de Crète, rappele ici ses rapports aver celui de la Grande Lavra.

Marcos Naoumidis, Textes hymnographiques de papyrus et coquilles; pp. 60 - 93.

L'auteur examine des textes hymnographiques transmis pur des papyrus et des coquilles et les problèmes qu'ils suscitent pour l'hymnographie byzantine.

Tassos Gritsopoulos, Hiérotheos Ibérite le Péloponnésien, pp. 94 - 112.

L'auteur réfute les accusations portées contre le moine lettré Hiérotheos Ibérite le Péloponnésien (XVIIIe siècle) par Sophronios Eustratiadès et pnblie des textes qui s'y rapportent.

Gheron Alexandre Lavriotis (T. Lazaridis), Le Mont Athos après l'occupation ottomane, pp. 113 - 226.

L'auteur, secrétaire de la Grande Lavra et bon connaisseur de son histoire, publie des informations diverses puisées dans les archives du monastère qui font apparaître sons un nouveau jour son histoire administrative et financière et ses rapports externes après la prise de Constantinople (1453).

A. Kominis, Etudes sur les textes hymnographiques concernant Saint Athanase l'Athonite, pp. 227 - 313.

L'auteur mène une recherche sur les textes hymnographiques et, plus spécialement, sur les *canones* (18 en tout, dont 16 inédits) concernant Saint Athanase l'Athonite; il en étudie la tradition manuscrite, les auteurs, dont certains inconnus; il examine leurs rapports avec les textes hagiographiques; après une courte analyse du texte de chaque *canon*, il donne les *incipit* de tous les *troparia*. A la fin de l'article on trouvera l'édition critique du *canon* No 111 (Inc. *Ὡς πάλαι ἐκ πέτρας ὕδωρ Μωσῆς...)*.

Ch. G. Patrinélis, Denys Ibéritès, traducteur de la «Chronographie de Dorothée» en russe et métropolite d'Ugrovlachie, pp. 314 - 317.

Denys, hiéromoine du monastère athonite d'Iviron, a développé une activité littéraire et ecclésiastique très importante mais peu connue jusqu'ici.

Pendant son séjour à Moscou (1655 - 1669) il participa activement au mouvement pour la revision des livres liturgiques et plusieurs fois le Saint - Synode ainsi que le Tsar de Russie demandaient son avis sur questions rituelles. D'ailleurs pour ce même but Denys avait apporté de Mont Athos à Moscou plusieurs manuscrits liturgiques, qui complétèrent la collection de manuscrits grecs amenés aussi de Mont Athos par Arsène Suchanov en 1654.

De plus nous connaissons que Denys était l'un de deux traducteurs en russe de la « Chronographic de Dorothée » et aussi l'auteur d'un oeuvre historique — encore inédit — intitulé « Histoire de l'origine des Russes ». En 1672 Denys fut élu métropolite d'Ugrovlachie, mais il mourut en cette même année.

Gheron Panteleimon Lavriotis, Fragments d'un «proskynétarion» inédit de la Grande Lavra du 18e siècle, pp. 319 - 332.

L'auteur publie des fragments relatifs à la vie de Saint Athanase d'Athos contenus dans un « proskynétarion » de la Grande Lavra sous forme d'un long poème de 6640 vers composé par Euthymios de Trépizonde qui en fut le supérieur.

Stavros Kouroussis, Grégoire Palamas, Quatre lettres inédites adressées au Mont Athos, pp. 333 - 376.

Par les trois premières de ces lettres, envoyées au Mont Athos vers la fin de 1344, le docteur hésychaste Grégoire Palamas tâche de réfuter les accusations portées contre lui par le roi et la reine et aussi le patriarche dans des lettres qu'ils avaient adressées aux habitants du

Mont Athos. Les circonstances sont critiques, ses adversaires semblent l'emporter, et lui-même, depuis déjà deux ans, est en état d'arrestation. Les raisons de la haine à son égard sont purement politiques; il fut considéré comme agent de Catacuzène à Constantinople. Le patriarche Jean XIV, surnommé Calecas, essaya de démontrer que Palamas n'était pas en règle du point de vue dogmatique.

Il est possible qu'au Mont Athos il y ait quelques uns qui ne sont pas au courant des choses et qui sont enclins à faire foi aux calomnies. Grégoire juge donc bon de faire l'exposé des événements qui eurent lieu jusqu'alors depuis le commencement de la gnerre civile (1341). C'est dans ce but qu'ont été écrites les lettres dont l'une s'adresse aux très révérends pères et l'autre à Philotheos. La troisième, qui est très brève, s'adresse à son frère Macarios et rend compte de la situation critique. La quatrième, adressée aussi à Macarios, est pleine d'optimisme et fut envoyée vers le début de 1345 quand la justice divine avait commencé de se manifester.

L'édition de ces textes est basée sur cinq manuscrits.

M. Manoussacas, Manuscrits et Documents grecs du Mont-Athos. Bibliographie, pp. 377-419.

Stavros Jos. Papadatos, L'indépendance administrative du mont Athos à l'époque byzantine, pp. 427-483.

L'auteur, après un bref exposé de la situation au Mont Athos avant l'octroi de l'indépendance, examine les «rituels» des empereurs de Byzance, qui règlent chaque fois les détails de l'autonomie administrative. Il examine ensuite les raisons qui avaient rendu impérative son adoption. L'indépendance octroyée consistait à l'arrêt de toute intervention des gouverneurs régionaux et à l'exemption des impôts. L'auteur passe en revue les organes de l'autonomie administrative. Cette autonomie fut reconnue ensuite sous l'occupation ottomane et, plus tard, par l'Etat Hellénique.

Bas. Bl. Sfyroéras, Le petit monastère des Quarante-Saints à l'île de Naxos, «métochion» de Xéropotamou, pp. 484-495.

L'auteur, se basant sur des inscriptions et des actes inédits, traite de la fondation et de l'histoire de ce petit monastère, ainsi que de ses higoumènes. Il publie deux inscriptions d'où il ressort que le monastère fut fondé en 1657. Suit l'édition de deux actes (du 5 octobre 1670 et du 21 juin 1671), qui se rapportent à l'expédition de moines du monastère de Xéropotamou à l'île de Naxos.

Maria Théochari, Signatures brodées sur des vêtements et voiles ecclésiastiques du Mont Athos, pp. 496-503.

L'auteur publie un certain nombre d'inscriptions-Signatures brodées sur des vêtements et voiles ecclésiastiques du Mont Athos en signalant l'importance que présenterait l'édition de l'ensemble de ces inscriptions tant pour l'histoire de l'art que pour l'histoire littéraire de Byzance. Seize figures représentant les vêtement et voiles qui contiennent ces inscriptions completent leur publication.

Comptes-rendus de divers livres, faits par A. Xyngopoulos, T. A. Gritsopoulos, I. A. Papadrianos, Radoslav Katičić, pp. 504-518.

Informations, pp. 519-572.
Actes, pp. 573-580.
Tables, pp. 581-587.
Résumés du Volume XXXVI, pp. 589-593.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ ΕΝ ΤΩ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΩ ΑΔΕΛΦΩΝ ΜΥΡΤΙΔΗ
ΘΗΣΕΩΣ 9, ΑΘΗΝΑΙ (125)
ΤΗΝ 15ην ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1963

Ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ Καθηγητοῦ Ν. Β. Τωμαδακη